2331
1904

LITERATURĂ
ȘI
ARTĂ ROMÂNĂ

ANUL VII — 1903 —

No. 1 și 2.

CUPRINSUL

Numĕrului de la 25 Ianuarie și 25 Februarie, 1903

TEXT:

1 O nevastă romîncă . . . . . de B. P. Hasdeŭ
2 Luĭ Virgiliŭ, sonet . . . . . „ A. Naum
3 După echilibrarea bugetuluĭ . . . . . „ N. Petrașcu
4 Despina, fragment istoric . . . . . „ G. Ionnescu-Gion
5 A doua expoziţiune a «Tinerimĭ artistice» . . „ N. Petrașcu
6 Eternul cânt, Toamna, versurĭ . . . . . „ Al. Vojen
7 Inrîurirĭ românești în limba saşilor din Transilvania „ Em. Grigorovitza
8 Tăria curţilor, nuvelă . . . . . „ J. D. Holda
9 Un portret al luĭ Dumitru Cantemir . . . . . „ Maria Bengescu
10 O nouă orientare a studiilor istorice în Germania „ Marin Dimitrescu
11 Freamĕt, versurĭ . . . . . „ E. Pitiș
12 Basmul, conferinţă . . . . . „ Zoe N. Apostolescu
13 Cronica: Pompeĭ și împrejurimile sale, conferinţă de Gr. G. Tocilescu . . „ Juliu Dragomirescu
Sima Stolniceasa, de G. Ionnescu-Gion . . . . . „ N. J. A.
Comediile luĭ Alecsandri, Biblioteca populară . . . . . „ J. Nestor
Impresiĭ muzicale, Enescu, Popovicĭ, D-șoara Șeinescu . . . „ A. C.
14 Cărţĭ și Reviste străine . . . . . „ D. Riveanu

ILUSTRAŢII.

15 D-na Iulia Hasdeŭ, portret . . . . . * * *
16 Ţigancă cu crinĭ.—Peisagiŭ din Moldova . . . „ C. Artachino
17 Ţărancă.—Biserică, seara . . . . . „ N. Grant
18 Baladă.—Portretul D-neĭ A. W. . . . . „ Kimon Loghi
19 Horă.—Ger, Ianuarie . . . . . „ A. G.-Verona
20 Colţ de stradă la Vitré.—Case vechĭ la Montreuil „ G. Petrașcu
21 Cap de expresie.—Portretul d-reĭ G. . . . . „ Jp. Strâmbu
22 Cele 12 fete de împĕrat.—Biserica din Fințeștĭ . „ St. Popescu
23 Moș Florea.—Statuetă.—Portret . . . . . „ Fritz Stork
24 Babă torcênd.—Peisagiŭ de toamnă . . . . . „ St. Luchian
25 Horă.—Lupta pentru existenţă . . . . . „ N. Vermont
26 Dumitru Cantemir . . . . . * * *
27 Dorobanţul.—Pescar . . . . . „ Oscar Spaethe

REVISTA LITERATURĂ ȘI ARTĂ ROMÂNA

APARE LA 25 ALE FIECĂREI LUNI

Director N. PETRAȘCU

REDACŢIA ȘI ADMINISTRAŢIA: STRADA FÎNTÂNII, No. 46, BUCUREȘTI.

Abonamentul la Revistă e de 30 leĭ pe an în ţară; în străinĕtate, 40 leĭ
Numĕrul de faţă, 5 leĭ. Colecţiunea pe 6 anĭ, 180 leĭ.

Tipografia THOMA BASILESCU, Casărmeĭ 89

Y44 - 1903

Intrat înainte de anul 1933
Bibliotecă Universității Iași
19 JAN. 1935

2331
1944

O NEVASTĂ ROMÂNCĂ

(FRAGMENT DINTR'O OPERĂ POSTUMĂ: **BĂBUȘCA MEA**)

— Citit în Academia Română la 7 Martie 1903. —

De-atunci o duc ca și 'nainte:
Privesc ce unii dreg,
Ascult ce alții spun,
Urăsc pe cei crezuți cu minte,
Și nu pot să 'nțeleg
Că n'am ajuns nebun !...

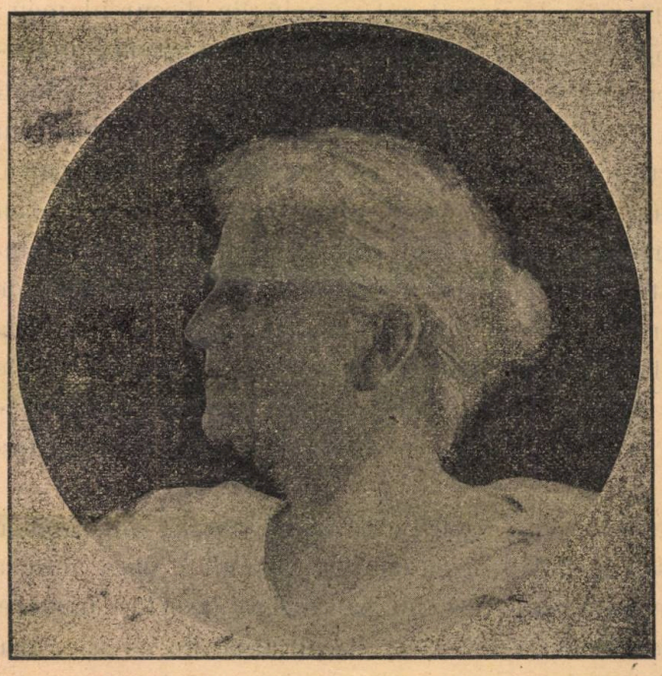

IULIA HASDEU la 60 ani

Ar fi nedrept și chiar puțin serios de a dojeni pe cutare saŭ pe cutare dintre Români că și-a luat o nevastă străină. Iubirea nu judecă, nu cântărește. Dar totuși e matematicește sigur că o nevastă franceză, o nevastă germană, italiană, engleză saŭ din orĭcare alt neam, nu poate face copiĭ curați Români; și nu numaĭ atâta, dar maĭ cu seamă: o nevastă străină e peste putință de a întări și a îmboldi patriotismul bărbatuluĭ Român; ba și câtă brumă de simț național îl va fi având dînsul din baștină, acea brumă va scădea, se va spĕlăci, se va *jumĕtăți*, căcĭ nu degeaba se zice că bărbatul și nevasta devin prin căsătorie două *jumĕtăți*,—o expresiune figurată saŭ alegorică la început, aproape o realitate obiectivă după o îndelungată viață conjugală. Repet dară încă odată, nu vreaŭ și nu pot să împedic pe nimenea de a'și lua neveste continentale, insulare saŭ antipode de orĭ-ce limbă, dar mĕ mulțumesc de

a constata că numaĭ prin nevastă Românсă s'a păstrat elementul românesc în Macedonia, în Serbia, în Ungaria; numaĭ nevasta Românсă a românizat pe deplin la noĭ ceștĭ de la Dunăre o mulțime de Bulgarĭ și de Grecĭ; și eŭ nutresc o neclintită credință că numaĭ nevasta Românсă ne va scăpa în viitor de acel indiferentism cosmopolit, pe care'l caracterizează Alfred de Musset: «Mĕ veĭ întreba, «dacă eŭ îmĭ iubesc patria mea. Da; iubesc de asemenea mult Spania și Turcia; «nu urăsc Persia, și cred că Indușiĭ sunt oamenĭ foarte de treabă, care beaŭ «întocmaĭ ca și noĭ...»

Vous me demanderez si j'aime ma patrie.
Oui—j'aime fort aussi l'Espagne et la Turquie.
Je ne hais pas la Perse, et je crois les Hindous
De très-honnêtes gens qui boivent comme nous..... [1])

In orĭ-ce caz, lăsând partizanilor de exogamie pe Spanioale saŭ pe Turcoaice,—fac aci o rezervă: prin *exogamie* nu înțeleg pe străinele cele născute în România și crescute printre Românĭ,—în orĭ-ce caz eŭ unul am avut o nevastă neaoșă Românсă.

In 1901, când Academia Română mĕ însărcinase de a rosti în sînu'ĭ un cuvînt commemorativ despre moartea reposatuluĭ coleg Urechiă, eŭ am căutat să explic ciudatul fenomen că noĭ amîndoĭ ne certam necontenit, dar n'am încetat de a simți pururea la o-laltă o imperioasă atracțiune reciprocă. Voiŭ reproduce în această privință următorul pasagiŭ din discursul meŭ: «Să fie oare o enigmă psichologică? să fie o tainică fatalitate a soarteĭ indivi- «duale? Nu. Sunt aproape patru-zecĭ de anĭ de când eŭ sunt căsătorit. Eŭ unul «n'am avut pretenția nicĭodată de a fi sfînt în sensul canoanelor sinodale; am «fost pĕcătos, rĕŭ, iute; și în curs de aproape patru-zecĭ de anĭ, nu odată pe an, «une-orĭ nu odată pe lună, m'am certat cu nevasta mea; dar o secundă noĭ nu «ne-am gîndit la divorț, ci ne-am iubit și ne iubim din ce în ce maĭ mult, amîn- «doĭ ajunșĭ bĕtrânĭ. Odată, în tinerețe, nevasta mea se plângea uneĭ prietene de «pecadilele mele. Prietena a întrebat-o: cum dară de-l maĭ iubeștĭ? Nevasta mea «ĭ-a rĕspuns simplu: nu-l pot lăsa, e mare patriot... De aceeașĭ natură, saŭ foarte «asemĕnată, este iubirea între doĭ adevĕrațĭ amicĭ. O idee supremă, o idee e- «ternă unește două suflete, pe când tot odată ideĭ secundare și terțiare le des- «bină: le desbină și—trec» [2]).

Naționalist din copilărie, eŭ totușĭ aș fi putut să mĕ alunec din când în când în oare-care concesiunĭ saŭ tratative în dauna Românismuluĭ, dacă nevasta mea, nevastă Românсă, o adevĕrată *Moțoaică*, nu mĕ veghea la orĭ-ce mișcare, îmbărbătându-mĕ la luptă, la sacrificiŭ, la rezistență, la ațițarea din ce în ce maĭ vioae a scînteeĭ naționale. Singurul lucru, pe care ea nu mi-ar fi iertat în vecĭ, era o cugetare anti-românească. Găsi-se-va o nevastă ne-românсă, o nevastă străină, frumoasă și tînĕră, care să zică: nu las pe bărbatul meŭ, orĭ-câte neajunsurĭ mi-ar face el mie, nu'l las căcĭ e mare patriot... găsi-se-va oare? Eŭ nu mĕ tem a afirma

1. La coupe et les lèvres.
2. Analele Academieĭ, seria II t. XXIV, p. 63; cfr. Papa de la Neva p. 5.

că nu. O nevastă străină poate să fie un înger de bunătate, de virtute, de tot ce poate fi mai angelic, dar un înger, care nu e Romîncă, Romîncă nu se face și să nu i-o cerem.

Mi-a scăpat mai sus cuvîntul «Moțoaică». ***Moții***, Românii din munții apuseni ai Transilvaniei, au fost totdeauna între Ardeleni ceea-ce între noi au fost în trecut Olteniĭ, adică Românii ceĭ din munțiĭ apuseni ai Țării Românești: Moții și Olteniĭ sunt elementul românesc cel mai viteaz. «O catenă de munți înalți—«zice d. Nicolae Densușianu cu păduri seculare, cu văi înguste și încinse de «amîndouĕ părțile cu piramide gigantice de stîncĭ, încungioară de toate părțile «satele românești așezate în jurul Abrudului, formând aicĭ cea mai frumoasă și cea «mai puternică fortăreață națională din toată Transilvania. De aicĭ erau primiĭ «căpitani ai revoluțiuniĭ..[1])». Tipul cel istoric al Moțului sunt Horia și Avram Iancu. «Moțiĭ — zic dd. Frîncu și Candrea în interesanta lor carte — se însu-«flețesc iute și au o tărie de caracter atât de mare, încât dacă și-au propus «ceva, nu se lasă odată cu capul, chiar de ar trece prin sabie și foc, până ce «nu'și ajung scopul...[2])». O ne 'nfrîntă putere de voință, voință și iarăși voință, este însușirea cea de frunte a Moțului. O altă trăsătură caracteristică a acestor munteni, falnicĭ, naltĭ și subțirĭ, este ospitalitatea. Pe Moțĭ i-am studiat eŭ însumĭ la Roșia-Abrudului, unde sunt vestitele mine de aur:

Ați fost voĭ oare la Abrud?
Acolo 's munțiĭ o comoară:
In peatră dă ciocanul crud,
Mai dă, mai dă a suta oară,
Tot dă sĕlbatecul cĭocan,
Sburând scînteĭ ca din balaur:
Se sparge bietul bolovan,
Ș'atuncĭ din el s'alege aur!...[3]).

Un aur ales de la Abrud a fost pentru mine nevasta mea. Am cunoscut-o la 1863. Ne-am cununat în București la 10 Iunie 1865 în bisericuța luĭ Sfîntu-Ilie din Gorganĭ.

Intr'una din notițele sale biografice, Arago povestește despre duioasa Josefină, pe care Gay-Lussac o întîlnise la teșgheaua dintr'un magazin de rufăriĭ și care a devenit apoĭ pentru dînsul prin căsătorie cea mai vrednică soție, cea mai iubitoare tovarășă, un *alter ego* identificat cu sufletul bărbatuluĭ. «Frumoasă, plină «de spirit, strălucitoare în societate—de care însă nu făcea haz—, prin grație și «prin maniere alese, d-na Gay-Lussac în curs de peste patru-zecĭ de anĭ a fost «fericirea soțuluĭ eĭ»[4])... Eŭ nu sunt Gay-Lussac; dar Josefina luĭ a fost pentru dînsul mai puțin decum a fost pentru mine Iulia mea, tot vr'o patru-zecĭ de anĭ, prin devotament, prin sacrificiĭ, prin înălțimea caracteruluĭ.

Primul an al căsătorieĭ noastre ne-a fost unul din anĭ ceĭ mai sărăcăcioșĭ

1. Revoluțiunea luĭ Horia p. 81.
2. Moțiĭ, București 1888, p. 60.
3. Sarcasm și ideal, Buc. 1897 p. 177.
4. Arago, Oeuvres ed. Barral, t. III p. 60—61.

aĭ vieţiĭ mele. Când ne-am dus la cununie, Iulia mea nu avea nimic, iar eŭ aveam în pungă doĭ polĭ din care am plătit şi popiĭ. Dar cât am fost de fericiţĭ, cât de plinĭ de credinţă în ajutorul de Sus! Atuncĭ am publicat eŭ poezia:

LA IULIA

Când vĕd o floare
Lucind la soare
Ca o lumină din curcubeŭ,
Mĕ fac o rază
Ce colorează
Florĭ şi maĭ mîndre pe chipul teŭ!

* * *

Când pe sub seară
In primă-veară
Priveghetoarea cântă cu dor,
P'intre suspine
Gîndind la tine,
Te-aud, iubito, şoptind amor!

* * *

Când luna 'n unde
Galeş s'ascunde,
Vĕrsând în valurĭ miĭ de scînteĭ,
Eŭ jur, Iulie,
Că-ĭ mult maĭ vie
Văpaĭa dulce din ochiĭ teĭ!

* * *

Când în altare
Vin cu 'ntristare
S'ador în pace pe cel de Sus,
Véd pe icoană
Sânta Madoană,
Şi bĭetul cuget la tine'ĭ dus!

Nimic nu'mĭ place!
Inima tace,
Dar mintea 'ntreabă de multe orĭ:
Să fiĭ tu oare
Maĭ dalbă floare,
Decât atâtea sublime florĭ?

* * *

Scînteĭ plăpânde,
Steluţe blânde,
Să nu maĭ fie ca 'n ochiul teŭ?
Să fiĭ tu oare
Lună şi soare,
Lună şi soare şi Dumnezeŭ?.....

* * *

Suflet, junia
Şi poezia
Ast-fel se 'nchină la zîna lor,
Pe lîngă care
Totul se pare
O noapte neagră, un negru nor!

* * *

Suflet, junia
Şi poezia
Din cer în lume când rătăcesc,
Aduc cu sine
Forme divine
Şi prin iubire le respînd esc!

* * *

Suflet, junia
Şi poezia
Sunt călĕtoare p'acest pămînţ:
Orĭ-ce le place,
Vor să'l îmbrace
In haĭna ţărĭĭ de unde sunt![1])

Până la căsătoria mea în 1865, eŭ am scris câteva articole de ziare, vr'o câteva broşure şi o colecţiune de documente, iată tot. Eram o noapte despre zorĭ de zi, nu încă dimineaţă; eram o mică parte din *eŭ* al meŭ, o parte obosită şi desgustată. De atuncĭ încoace, prin nevasta mea, de odată eŭ m'am simţit întreg

1. *Satyrul*, 1866 No. 10 din 10 Aprilie;—cfr. Hasdeŭ, Poezii, Bucureştĭ 1873 p. 6.

și luminos. Chiar în anul cununiei eŭ am publicat cele trei conferințe, care făcuseră o mare impresiune: *Talmudul ca profesiunea de credință a poporului israelit;* apoi *Trei Ovrei: Jupînul Shylock al lui Shakespeare, domnul Gobseck al lui Balzac, jupînul Moise al lui Alecsandri;* în fine *Industria națională, industria străină și industria ovreească față cu principiul concurenței.* In acelaș an a eșit volumul meŭ: *Ion-vodă cel Cumplit.* In acelaș an earăș, locuind într'o jumetate de căsuță din Popa-Rusu, am scris cele doue piese teatrale: *Domnița Roxanda*, apărută în ziarul «Familia» din Pesta, reprodusă apoi în «Revista-Nouă» sub titlul *Femeea*, și poema dramatică: *Răsvan și Vidra.* Ambele piese reprezentaŭ fie-care câte un deosebit mare caracter femeesc, și ambele aŭ fost închinate nevesteĭ mele.

Marele cugetător englez John Stuart Mill, dedicând o scriere a sa memorieĭ soției sale, îĭ zice: «Aceleia care a fost însuflețitoare și'n parte autoare a tot «ce este maĭ bun în scrierile mele, amiceĭ și nevesteĭ al căreĭ sublim simț al a-«devĕruluĭ și al dreptuluĭ a fost pentru mine cel maĭ puternic îndemn și a căreĭa «aprobare mi-a fost cea maĭ de căpetenie resplată»; și apoĭ Stuart Mill încheie: «Dacă eŭ aș fi în stare de a exprima numaĭ jumetate din marile cugetărĭ și mă-«rețele simțirĭ îngropate cu dînsa, lumea ar culege maĭ mult rod decât din tot «ce maĭ pot scrie eŭ singur nesuggestionat și neajutat de înțelepciunea eĭ cea «aproape fără seamĕn». [1]) «Înțelepciune fără seamĕn», «unrivalled wisdom», Englezoaică pentru Engles, aceasta a fost și nevasta mea — Românca pentru Român. In acelaș mod îĭ dedicam eŭ drama mea *Domnița Roxanda:*

«Scumpeĭ mele soții
«Iulia Petriceĭcu-Hasdeŭ,
«născută Falics de la Roșia-Abrudului,
«această mică încercare, scrisă din îndemnul eĭ și sub inspirațiunea iu-«birii sale». [2])

In fruntea luĭ *Răsvan și Vidra*, pe de altă parte, sună următoarea dedicațiune:

Soției mele.

Cumplita sărăcie s'invidia vicleană
Dințaŭ în jurul meŭ:
In inimă durere, s'o lacrimă pe geană,
Și 'n pept suspinul greŭ!

* * *

Tu însă, ca o lampă rĕmasă 'n mîngâere
Când faclele s'aŭ stîns,
Cu-o rază de iubire sorbĭaĭ acea durere,
Secaĭ amarul plâns!

* * *

1. On liberty, London 1867.
2. Familia 1868 No. 23 p. 267.

Suspinul singur numaĭ îmĭ sta mereŭ în cale:
Oftam făr' să voesc,
Ca umbrele ce 'n faţa lumineĭ matinale
De noapte ne-amintesc....

* * *

In oarele acelea de sumbră poezie,
Cu-o mână 'n mâna ta,
Am scris această dramă ce 'n vĭaţă'mĭ o să fie
Ca floarea «Nu-m'uĭta»!

* * *

Precum se 'ncheagă unda, de veacurĭ picurată
Pe-o stâncă ne'ncetat,
Aşa oftarea'mĭ lungă aice'ĭ închegată:
Suspin cristalizat!

* * *

Mânia mizantroapă a omuluĭ în goană,
Sarcasmul infernal,
Le vezĭ în astă carte, înfipte 'ntr'o icoană
Cu vîrful de pumnal!.....

* * *

Şi cuĭ să 'nchin eŭ oare, când timpul se resbună,
Echoul amorţit
Al unor viscolĭ care, cu tine împreună,
Atuncea ĭ-am simţit?

* * *

O! tu, ce chiar suspinul îl împărţĭaĭ cu mine,
Făcêndu'l maĭ uşor:
Tăiaĭ oftarea 'ntreagă în douĕ micĭ suspine,
Unite prin amor!.....

In adevĕr, eŭ puteam lucra atuncĭ, puteam căcĭ Iulia mea nu numaĭ mĕ mîngâia la muncă, dar îmĭ făcuse nesimţite nevoile: ea singură tĕrguind în piaţă, ea singură făcênd bucate, ea singură croind şi dregênd rufele şi hainele, ea singură potrivind ca să nu ne lipsească banul; ba încă, din acel ban ea isbutĭa să pună ceva la o parte, ca să ajute pe alţĭ maĭ săracĭ,—ea, o femee evangelică, un chip de Marta, nicĭodată vanitate, nicăirĭ lux şi petrecerĭ!

Aşa a fost până la anul 1869, când ni s'a născut o fiică numită tot Iulia, acea «Lilică» a noastră, despre care marele poet francez Sully Prudhomme a scris la 1889: «D-şoara Hasdeŭ în Franţa a făcut Românieĭ cea maĭ mare onoare. Talentul «eĭ se poate alătura cu cea maĭ aleasă floare, a căreĭa îmbobocire a fost svăpăiat «întreruptă, dar în care botanistul recunoaşte toate caracterele celeĭ maĭ rare varie-«tăţĭ»[1]... De atuncĭ încoace, în curs de opt-spre-zece anĭ, nevasta mea, provedinţa familieĭ, s'a făcut treptat doică, dădacă, pedagogă, colegă de studiŭ, şi 'n fine «garde-

1. Oeuvres posthumes de Julie Hasdeu, Chevalerie p. VII.

malade», pururea neadormită, pururea admirabilă prin energie și abnegațiune. In curs de opt-spre-zece ani, Lilica n'a făcut un pas fără mumă-sa: în țară și 'n străinătate, acasă și 'n călătorie, la Sf.Sava în București și la Sorbonna în Paris, pretutindeni, pretutindeni nedespărțite. Apoi dispărênd Lilica, rămași noi fără dînsa pe pămînt, amîndoi mai trăiam numai unul pentru altul și unul prin altul, unul în altul iubind pe Lilica. In 1898, când ne-a cercetat la Câmpina vechiul meu amic Angelo de Gubernatis, în descrierea călătoriei sale el zice: «M-me Hasdeu est bien abat-«tue elle aussi; son regard cherche encore sa Julie; sa grande beauté a été «flétrie par une immense douleur; mais elle porte avec noblesse son lourd «fardeau»... [1])

Cât timp eraŭ pe pămînt amîndouĕ: Iulia nevasta mea și Iulia fiica noastră, eŭ serbam totd'auna pe ale mele *2 Iulie* în ziua de 2 Iulie. La 19 Iunie 1902—tocmai 2 Iulie stil nou—a reposat și a 2-a Iuliă a mea. Eĭ bine, și de acum înainte eŭ voiŭ serba nestrămutat aceeași zi de 2 Iulie, o voiŭ serba liniștit și mulțumit, căcĭ pentru mine, da, pentru mine ele n'aŭ murit.

La înmormîntarea nevesteĭ mele mĭ-aŭ sosit o mulțime de scrisorĭ și telegrame de condoleanță; treĭ însă, numaĭ treĭ, mi-aŭ străbătut adînc în inimă și nu le voiŭ uita nicĭodată.

De'ntâiŭ mitropolitul Partenie al Moldoveĭ, care cunoștea bine familia mea când era superior al capeleĭ române din Paris, s'a grăbit a'mĭ trimite din Karlsbad următoarea telegramă duioasă și profundă:

«Fecioara Lilica primește bucuroasă în locașul sĕŭ vorbitor iubita sa mamă. «Impărtășesc din inimă această a doua durere ce te-a cuprins, o! de treĭ orĭ vred-«nicule de plâns tată—soț—și bĕtrân al neamuluĭ nostru. Dumnezeŭ să te mîngâe «și întărească în calea cea grea și nesfîrșită a dureriĭ pământene».

Apoi colegul nostru Ion Kalinderu mĭ-a scris:

«Neclintita credință ce aveț̆ĭ în Dumnezeŭ și în viața cea nepământească «a ființelor ce ne-aŭ fost scumpe vĕ va fi razim puternic în restriște»...

In fine, colegul nostru Alexandru Xenopol îmĭ scrie împreună cu Doamna Xenopol:

«S'a dus și iubita D-tale soție după iubita D-tale fiică; s'a dus tot ce «aveaĭ mai scump în astă lume; dar credința adîncă ce o aĭ în nemurirea părțiĭ «noastre mai bune, te va face să vezĭ în această despărțire nu sfărîmarea pe vecie «a unor sfinte legăturĭ, ci numaĭ o călătorie spre un loc depărtat, în care cu «toțiĭ avem să ajungem»...

Nu sunt dară singur, eŭ care cred și știŭ că—persoana moare, individul însă, «σῶμα πνευματικόν» al apostoluluĭ Pavel, nu poate muri, ci evoluează:

> Materie și forță! Din Forța cea supremă
> Ce'ĭ numaĭ forță, una, monadă fără țerm,
> Orĭ-ce se desfășoară, orĭ-ce se desdrumează,
> Rĕmâne forță, însă c'un straĭu de individ.

---

1. La Roumanie et les Roumains p. 100.

Şi straiul se transformă. Prin vĭeţĭ evolutive
Treptat se subţiează, ajunge străveziŭ,
Nepipăit, elastic, întreţesut cu forţa,
A căreĭ e pojghiţă: un corp molecular.

Naturalistul, care din jos în sus învaţă,
Materie visează în universu 'ntreg.
Din sus în jos cu fală priveşte filosoful,
Şi'ĭ pare numaĭ forţă. Se 'nşală amîndoĭ.

Poetul singur ştie, extaticul prin care
In jos zîmbeşte cerul, pămîntul plînge 'n sus;
Şi el, plăpânda harpă, vibrează tot-odată
Cu Dumnezeŭ-iubirea şi cu iubirea-om..... [1])

Voiŭ termina prin ultimul cuvînt, adică ultima dorinţă a aceleĭa, pe care am numit-o: «O nevastă Româncă».

Cu câte-va săptămânĭ înainte de vecînica plecare, când presimţĭa sfîrşitul sĕŭ cel pămîntesc, nevasta îmĭ vorbi într'o seară:

—Noĭ ne-am hotărît de demult a dărui castelul nostru Academieĭ. Dar care ĭĭ va fi eĭ folosul material? căcĭ proprietatea noastră nu aduce nicĭ un venit, deşi ne-a costat foarte mult. Tocmaĭ la aceasta m'am gîndit şi eŭ. Turnul, care este o biserică, va rĕmânea inalterabil; restul însă, afară de dependinţe, formează treĭ apartamente deosebite, fie-care apartament avênd câte treĭ frumoase odăĭ mobilate, nouĕ odăĭ peste tot, cu toate comodităţile pentru locuinţa a treĭ familiĭ separate. Câmpina fiind vestită ca staţiune climaterică, în fie-care vară treĭ membri aĭ Academieĭ, fie Munteniĭ, fie Moldoveniĭ, fie de dincolo, fie-care cu familia sa, cu nevasta şi cu copilaşiĭ, vor putea locui aicea fără a plăti chirie, odihnindu-se şi întremându-se. Pe lîngă modesta diurnă academică, va fi un mic ajutor suplimentar, rînd pe rînd câte treĭ, pentru membriĭ ceĭ săracĭ saŭ bolnavĭ, săracĭ şi nenorociţĭ maĭ ales ceĭ de peste Carpaţĭ. Academia va maĭ căpăta de la noĭ biblioteca ta: cele 5000 de cărţĭ, manuscrise şi documente, multe foarte preţioase. Pe de asupra, după plecarea noastră în lumea cea-laltă, tot Academieĭ ĭĭ va aparţine dreptul exclusiv de a edita scrierile tale şi ale Lilicăĭ, unica avuţie a noastră, din care noĭ am trăit, şi am trăit binişor. Tu eştĭ Moldovean, eŭ sunt Ardeleancă. Lilica era Munteancă; locaşul nostru, prin întemeĭetorĭ şi prin oaspeţĭ, va fi dară o miniatură a Dacieĭ....

Iată ce vrea să zică: o nevastă Românc㠹

B. P. Hasdeŭ

1. (Sarcasm şi ideal p. 200).

Biblioteca Universității Iași

C. Artachino.—Ţigancă cu crini.

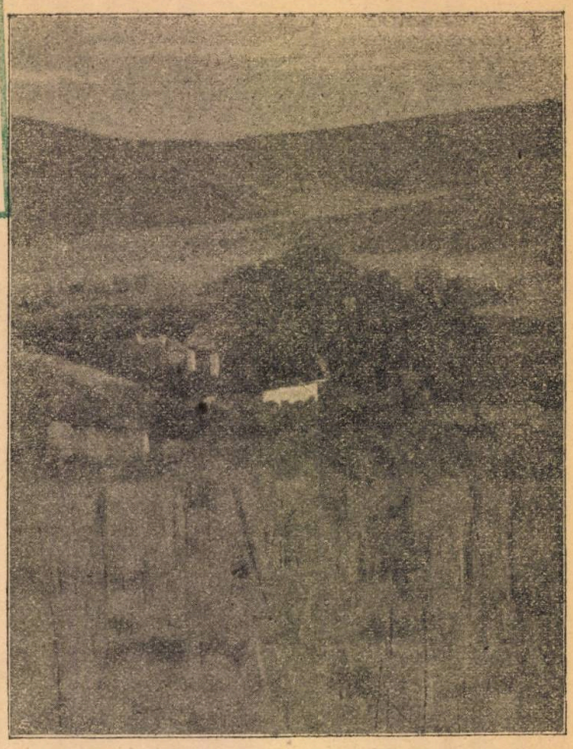

C. Artachino.—Peisagiŭ din Moldova.

N. Grant.—Ţărancă.

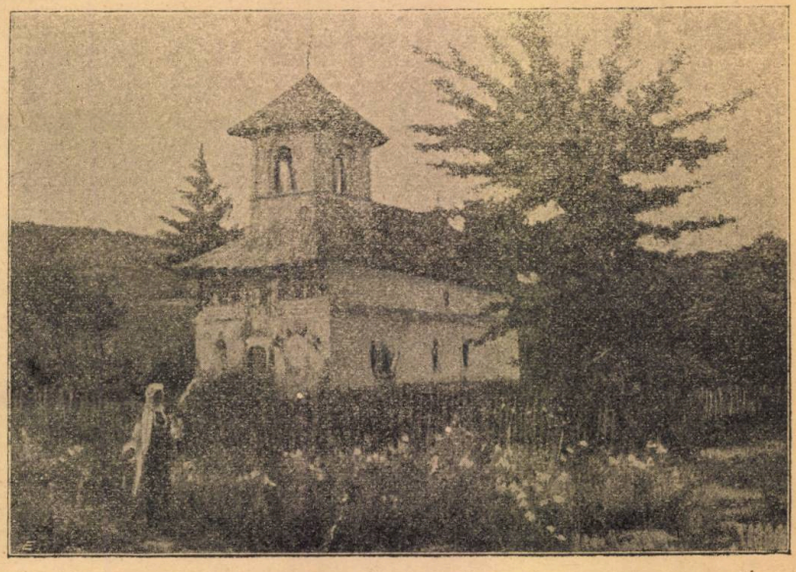

N. Grant.—Biserică, seara.

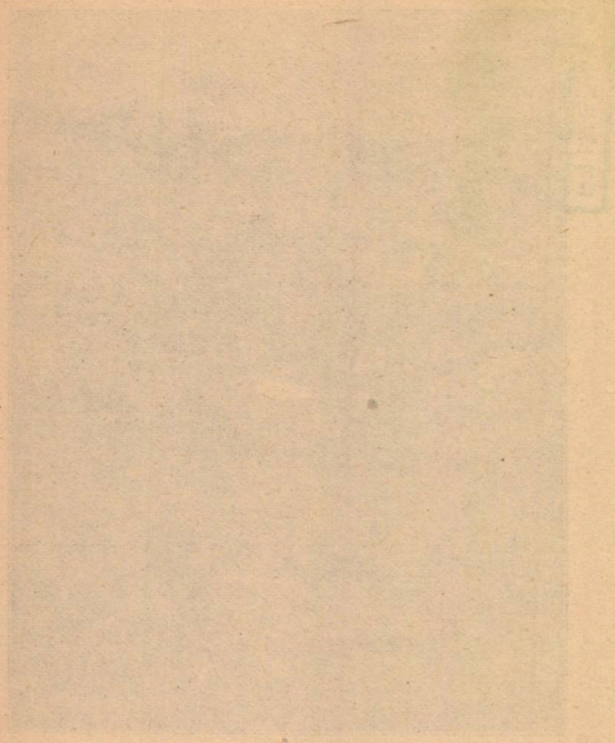

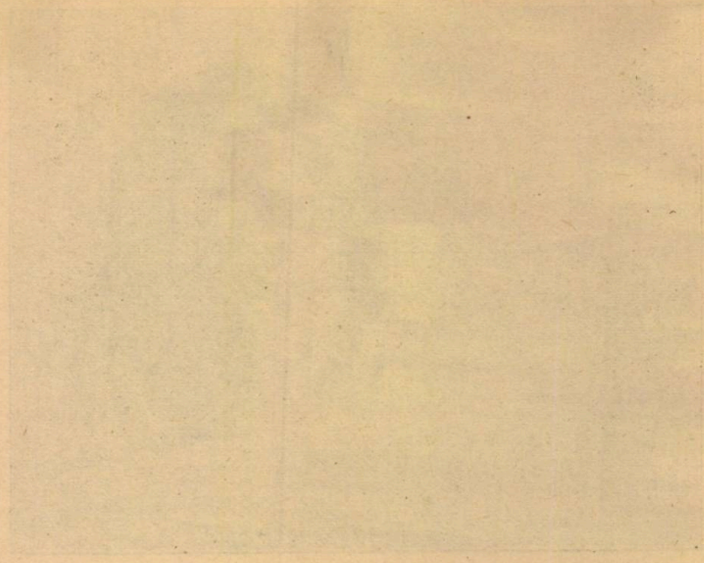

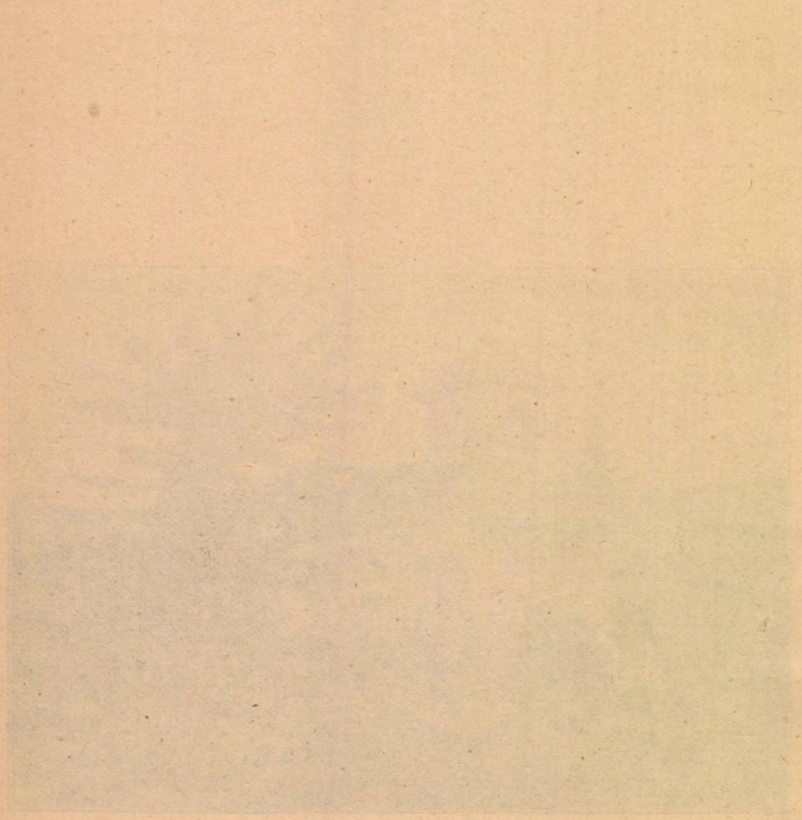

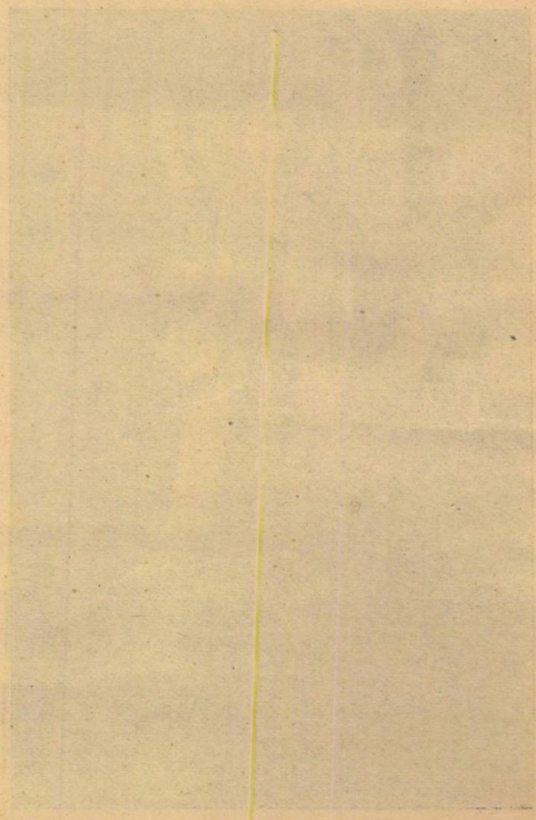

LUI VIRGILIŬ

Te referent fluctus.
(Horaţiŭ)

Da!... Să aĭ o cale mîndră şi popasurĭ fericite,
Mantuane, şi prielnic, peste undele întinse,
Noaptea să te lumineze fiiĭ Lebedeĭ iubite,
Fraţiĭ gemenĭ, Dioscurii, cu făcliile aprinse,

Pintre frângerile mării, lungĭ meandre parfumate,
Unde insule de aur cu grădinele plutesc,
Iapixul blând şi mulcom, să 'ţĭ dea pinzele umflate,
Şi cu drag să te coboare pe pămîntul elenesc.

Să ne 'ntîmpine efebiĭ şi pe ţermurĭ să ne stee
Stol de vesele fecioare--dulce zîmbet de femee,—
Căcĭ din scumpa ta fiinţă, jumĕtate sunt şi eŭ,

Chiar Cocytul de l'aşĭ trece, tot nu mĕ despart de tine.
Din Atenele de marmor Romeĭ să te 'ntorcĭ cu bine,
Şi să te păzească Pallas în cetatea luĭ Tezeŭ.

A. Naum.

DUPĂ ECHILIBRAREA BUGETULUI

La scrisoarea noastră [1]) prin care atrăgeam atenţiunea d-luĭ Haret asupra stărieĭ actuale a literaturieĭ şi arteĭ române, cuvîntul de rezistenţă din rĕspunsul d luĭ ministru,[2]) era dezechilibrarea bugetuluĭ şi economiile pe care statul trebuia să le realizeze spre a putea face faţă «plăţiĭ cuponuluĭ». Deşi dorinţa ce exprimam în acea scrisoare era cu mult maĭ modestă şi n'ar fi atins de loc ţifrele milioanelor din buget, convenim însă cu d. ministru şi subscriem şi noĭ economiile ce s'aŭ făcut atuncĭ.

Dar ceea-ce era aniĭ trecuţĭ un argument negativ, este astăzĭ un hotărîtor cuvînt afirmativ, întru aducerea la îndeplinire a ideilor propuse de noĭ D-luĭ Haret. In adevĕr, câtă vreme condiţiile finanţelor statuluĭ eraŭ strîmtorate, trebuia să ne rezemnăm cu toţiĭ şi să aşteptăm zile maĭ bune. Cu tezaurul deşĕrtat la intervale atât de dese prin plata cuponuluĭ, cu sabia luĭ Damocles de-asupra noastră, în privinţa termenuluĭ de achitare a întreguluĭ împrumut în 1904, nimenĭ, nicĭ chiar amicĭĭ ceĭ maĭ convinşĭ aĭ literaturiĭ şi arteĭ româneştĭ, nu maĭ puteaŭ avea nicĭ o pretenţie şi trebuiaŭ să'şĭ înceteze toate cererile, toate rugăciunile, toate protestele, chiar şi cele ce priveaŭ izvoarele cele maĭ viĭ ale gloriеĭ naţionale. Trebuia să aşteptăm decĭ ziua de deslegare şi de libertate a conversiuniĭ aceleĭ datoriĭ publice, zi care nu putea să întârzie într'o ţară tinĕră şi înfloritoare ca a noastră şi-ale căreĭ progrese, printre greşelile şi nepăsarea multor oamenĭ politicĭ, es totuşĭ biruitoare, străbătênd greutăţile şi îndrumându-se spre orizonturĭ maĭ înalte şi maĭ mărеţe.

Astăzĭ însă, în urma economiilor guvernuluĭ din aniĭ trecuţĭ, fiinanţele statuluĭ şĭ-aŭ reluat bunul lor mers şi nu maĭ departe decât în anul 1902 am avut, cum se ştie, un excedent de 20 de milioane,—întrebuinţate maĭ toate pentru aprovizionarea armateĭ. Acelaşĭ excedent se anunţă şi pentru anul viitor, poate chiar unul maĭ mare. In faţa uneĭ asemenea îmbunătăţirĭ a stărieĭ lucrurilor, credem de datoria noastră de a reaminti chestiunea ce ne preocupa altădată şi

1. A se vedea No. 12 anul 1901.
2. „ „ „ „ 2 „ 1902.

DIN ISTORIA BASSARABILOR

NEAGOE-VODĂ, DESPINA DOAMNA ŞI COPIII LOR

(FRAGMENT)

. . . . . Bastard al mareluĭ Ţar sèrbesc Ştefan Duşan [1]) (1336—1356), Lazăr Gîrblianovicĭ, despotul Sèrbieĭ, care moare la 1389 în câmpul Mierleĭ împreună cu o mulţime de Knejĭ şi de jupanĭ sèrbĭ, se 'nsurase la 1340 cu Militza, coboritoare, prin strămoşul sĕŭ Vâlcu, tot din Ştefania Nemania, fundatorul dinastieĭ Nemanizilor în Serbia cea bătrână (1143—1367).

Lazăr Gîrblianovicĭ (1371—1389) despot al Serbieĭ şi punte de trecere între Nemanizĭ şi Brancovicĭ, care vor lua despotatul la 1427,—Lazăr, continuînd tradiţiunea bĕtrână a regilor şi ţarilor Serbieĭ, este bun prietin cu Radu-Vodă Basarab, fiul luĭ Alexandru, marele Basarab şi fratele luĭ Nicolae Câmpulugeanul şi luĭ Vladislav Basarab. Lazăr şi soţia sa Miliţa aŭ ajutat la zidirea bisericeĭ de la Curtea-de-Argeş, pe care o clădea Radu-Vodă, tatăl luĭ Dan şi luĭ Mircea-cel-Bĕtrân. Lazăr şi Miliţa eraŭ ctitorĭ (între 1374 şi 1384) la biserica Curţiĭ-de-Argeş [2]).

De altmintrelĭ, între Radu-vodă, frate cu Vladislav-Vodă, şi între Lazăr Gîrblianovicĭ, frate de tată cu Uroş V (1356—1367), ultimul Nemanid legitim, era o legătură. *Slava* [3]), fata luĭ Vladislav Basarab, era soţia luĭ Uroş V,—iar Basarabiĭ Olteniеĭ eraŭ încuscriţĭ şi se încuscriaŭ mereŭ cu Nemanizii Serbieĭ, cel puţin de la 1274, de când ştefan Miliutin II luase pe fata luĭ Litean-Vodă [4]).

După cum Lazăr ajutase pe Radu să zidească biserica de la Curtea-de-Argeş, tot aşa Radu, pe când era Ban al Severinuluĭ, ajutase împreună cu călugărul cel prea cu minte *Nicodim*, ca Serbiĭ să zidească biserica numită *Mănăstiriţa* [5]), în Serbia, în apropierea Cladoveĭ.

De altmintrelĭ, înainte de 1370, puternicul Kneaz, pe care Sèrbiĭ îl recunoscură ca despot după moartea luĭ Uroş V, adică Kneazul Vucaşin, eroul care

---

1. *Engel's Geschichte von Serbien*, pag. 140.
2. Hasdeu: *Negru-Vodă* (pag. 225 şi 233).
3. Nu *Elena* cum zice Engel *loc. cit.*
4. Hasdeŭ: *Negru-Vodă* (pag. 116 şi urm.)
5. Gr. N. Manu: convorbire, 2 Maĭ 1901.—Hasdeŭ: *Negru-Vodă*, pag. 225.

cade, după minuni de vitejie, în luptele în contra Turcilor la rîul Mariţa (1371), este însurat cu *Elena*, *Leanca* saŭ *Aleana*, fata luĭ Alexandru Basarab, soră cu Nicolae Vladislav şi Radu,— *die Prinzessin Helene aus der Walachey*, pe care Engel [1]) o crede soţia luĭ Uroş V, dar pe care d. Hasdeŭ cu puternice probe ne-o arată ca fată a mareluĭ Basarab Alexandru [2]) şi soţie a Kneazuluĭ Vucaşin, mumă prin urmare a faimoşilor flăcăĭ, zmeĭ de vitejie aĭ luĭ Vucoşin, Andruşcă, Ivănuşcă, Mitruşcă şi neuitatul *Marcu Crăişorul*, Marcu Kralievicĭ mort la Rovine lângă Craiova, luptând pentru Turciĭ luĭ Baiazid Fulgerul încontra Românilor mareluĭ Mircea [3]).

Iată cum era rudă bine Lazăr Gîrblianovicĭ, feciorul *ausser der Ehe*, copilul din florĭ al mareluĭ Duşan Ţar, cu Radu-Vodă, feciorul mareluĭ Basarab Alexandru; se ajutaŭ la biericĭ şi maĭ cu seamă se ajută şi se vor ajuta în tot decursul secolilor XIV şi XV, eĭ şi urmaşiĭ lor, în contra Turcilor, în contra cărora Româniĭ, Serbiĭ şi Bulgariĭ aŭ susţinut cele maĭ epice bătăliĭ de care vorbeşte istoria evuluĭ mediŭ.

Din căsătoria luĭ Lazăr cu Miliţa [4]) nasc următoriĭ bărbaţĭ:

a) *Ştefan Despotul*, însurat la 1403 cu Maria Cantacuzino, urmează la domnie după tatăl sĕŭ şi nu are moştenitorĭ;

b) *Vuc*, neînsurat;

c) *Lazăr* care moare în lupte cu Turciĭ.

Fetele luĭ Lazăr şi ale Miliţeĭ sunt următoarele: *a) Mara* [5]), căsătorită cu Vuk Brancovicĭ, strămoaşa nemanidă a Brancovicilor din secolele XV şi XVI; *b) Elena*, măritată cu Nicolaus Gara, ban de Macov, cunoscut în luptele Românilor cu Ungurii pe la 1369 [6]); *c) Despa*, măritată întâiŭ cu Şişman al Bulgarieĭ şi apoĭ cu George Balşa; *d) Vucossawa*, soţia erouluĭ Miloş Cobilovicĭ; *e) Milewa*, măritată cu Baiazet Ilderim, soţia prea iubită a acestuia, căzută în mâinile luĭ Tamerlan, după bătălia de la Ancyra (1402) şi liberată de fratele sĕŭ Ştefan, după moartea luĭ Baiazet [7]). Iată cincĭ fete.—Fotino [8]) maĭ adaugă încă o fată a luĭ Lazăr şi a Miliţeĭ şi anume pe *Miliţa*—aceasta'ĭ a doua Miliţă, - şi ne spune că a fost nevasta luĭ *Dan Basarab*, feciorul luĭ Radu şi fratele maĭ mare al luĭ Mircea: moşul tuturor *Dăneştilor*, *Basarabeştilor* şi *Pârvuleştilor* ce vor împuia cu sutele în istoria Românilor a secolelor XV şi XVI. D. Hasdeŭ arată însă cronologiceşte [9]) că lucrul nu e posibil şi că această Miliţă a luĭ Dan Basarab a fost, nu fata luĭ Lazăr şi a Miliţeĭ Gîrblianovicĭ, ci nepoata lor de fată, adică fiica Mareĭ şi a luĭ Vuk Brancovicĭ, aşa că Dan Basarab a fost ginerele luĭ Vuk Brancovicĭ, întocmaĭ

1. *Geschichte von Serbien* pag. 140.
2. Bule papale şi altele.—V. Negru-Vodă pag. 129 şi 208.
3. Engel's Geschichte von Serbien, pag. 323.
4. Lazăr moare în câmpul Mierleĭ la 1389, iar Miliţa, călugăriţă sub numele de *Eugenie*, moare la Noembre 1406.
5. Moare la 1425 (Engel, pag. 369).
6. Laurian: Istoria Românilor II pag. 265.
7. Engel: Geschichte von Serbien pag. 140 şi 353.
8. *Istoria Dacieĭ* II, pag. 15, 16 şi 25.
9. *Negru-Vodă*, pag. 244.

după cum strănepotul luĭ Dan, adică Neagoe, va fi ginerile luĭ Ion Brancovicĭ, strănepotul luĭ Vuk.

După moartea luĭ Lazăr la 1389, Ştefan, fiul sĕŭ, îĭ urmează în despotat şi trăeşte bine cu Baiazet; ajută pe Sultan în bătălia de la Ancyra; maĭ fericit decât cumnatul sĕŭ, Ştefan scapă, fuge la Constantinopolĭ şi de acolo vine, împreună cu fiul Sultanuluĭ, la Mircea în Muntenia, unde se opreşte câtăva vreme şi unde Mircea îĭ primeşte cu mare pompă [1]).

Prietinia luĭ Mircea-cel-Bĕtrân cu Ştefan Lazarevicĭ, unchiul prin alianţă al luĭ Dan Basarab,—de vreme ce Dan ţinea pe Miliţa, fata Mareĭ Brancovicĭ, sora luĭ Ştefan Lazarevicĭ,—se maĭ probează şi cu un hrisov al acestuiaşĭ Ştefan din 1396 prin care despotul Serbieĭ dă mănăstirilor oltene *Vodiţa* şi *Tismana* (la carĭ era ctitor tatăl sĕŭ Lazăr) *zece metocurĭ* în Serbia [2]).

Acest Ştefan Lazarevicĭ Gîrblianovicĭ neavênd copiĭ,—i se zicea *Sfîntul* [3]) —despotatul Serbieĭ trece la moartea sa în mâna cumnatuluĭ sĕŭ Vâlcu saŭ Vuk Brancovicĭ, bărbatul Mareĭ Gîrblianovicĭ.

Vuk era fiul luĭ *Branco Mladenovicĭ* şi nepot al unuĭ mare războinic din vremea luĭ Ştefan Duşan (1336–1356) anume *Plakid* saŭ *Mladen* guvernator al Orhideĭ şi al Prilepuluĭ şi, zice-se, pogorîtor dintr'un neam gotic, care locuise întâiŭ în Bosnia şi în Dalmaţia [4]).

Acestea sunt originile Brancovicilor, din care aveaŭ să se tragă maĭ târziŭ Brâncoveniĭ ultimelor patru secole [5]).

Pe lîngă fata Miliţa, nevastă a luĭ Dan Basarab, ce le cunoaştem, Vuk şi Mara Brancovicĭ aŭ avut şi treĭ flăcăĭ: *a*) pe *Grigore* Brancovicĭ care moare la 1407; *b*) pe *Lazăr* omorît de Turcĭ la 1410; şi *c*) pe *George Brancovicĭ*, tulpina familieĭ care, la 1427, în vîrstă de 60 de anĭ, primeşte despotatul la moartea tatăluĭ sĕŭ şi-l ţine până la 1457, când moare în vêrstă de 91 de anĭ.

George Brancovicĭ este căsătorit, nu cum zic Engel [6]) şi Fotino [7]) cu Irena sora luĭ Ioan Paleologul, împĕratul Constantinopoluluĭ, ci cu Irena Cantacuzino [8]), sora luĭ Toma Cantacuzino şi fata luĭ Emanuel Cantacuzino, protostrator al Moreieĭ [9]).

Inainte de a vedea cine aŭ fost copiiĭ luĭ George Brancovicĭ, să spunem că acest despot al Serbieĭ a fost unul din oameniĭ ceĭ maĭ bogaţĭ aĭ timpuluĭ sĕŭ, avea nenumĕrate proprietăţĭ în Italia [10]).

Prietin cu marele Român al Transilvanieĭ, Ion Corvin de Huniade—să nu

---

1. *Engel's G. von Serbien*, pag. 353.
2. Hasdeŭ: *Arh. Istor.* I, 1, pag. 17—18, V. şi Ştefulescu: *Ist. Tismaneĭ* (ediţ. II) pag. 154.
3. Charles Hopf: *Chroniques greco-romanes* (Berlin, 1873), Cronica luĭ Don Giovanni Musachia, p. 332.
4. Engel: *loc. cit.* pag. 271—272, nota *r.* cf. *Columna luĭ Traian*, 1883, pag. 65 *Tableau généalogique de la famille Brancovicĭ* de d. Emile Picot, precum şi notele ce'l însoţesc.
5. V. studiul nostru: *Danciul, feciorul luĭ Brancov* şi boeriĭ *din Brâncoveni*.
6. *Geschichte von Serb.* pag. 140.
7. *Istor. Dac.* II, pag. 25.
8. Charles Hopf: *op. cit.*, pag. 304 şi pag. 332.
9. Emile Picot: *Tableau*, col. luĭ Traian, 1883, pag. 65 şi notele.
10. Să nu uităm lucrul acesta, pentru a ne explica retragerea fiilor şi nepoţilor sĕĭ în Italia, când Turciĭ coprind toată Serbia transdunăreană.

uităm că Corvin era rudă cu Dăneştiĭ Muntenieĭ, — prietin cu Huniade, George Brancovicĭ nu odată a ţinut pe cheltuiala sa întreaga armată a mareluĭ căpitan român din Transilvania.

George Brancovicĭ era foarte bine văzut şi de Împăratul Sigismund al Germanieĭ, rege al Ungarieĭ, cu care nu odată a avut conferinţe la Belgrad pentru gonirea Turcilor din Europa [1]). Stăruinţelor luĭ George Brancovicĭ care apăra cauza fiuluĭ soreĭ sale, se datoreşte ordinul dat luĭ Iohann de Maroth ca să intre în Muntenia şi să pună pe tron a doua oară pe Dan II, fiul luĭ Dan I Basarab şi al Miliţeĭ Brancovicĭ; ba chiar Sigismund, prin rugăciunile luĭ George Brancovicĭ şi ale Corvinilor Transilvanieĭ, venise şi el în Muntenia [2]) pentru gonirea luĭ Radu-Vodă Mircea (Praznaglava) şi pentru reinstalarea luĭ Dan II, nepotul de soră al luĭ George Brancovicĭ.

Iată acum ce copiĭ, băeţĭ şi fete, a avut bogatul George Brancovicĭ din căsătoria sa cu Irena Cantacuzino: *a*) *George*, însurat cu Teodora, fata luĭ Mateĭ Cantacuzino, şi tată al feciorilor Vuk, Paul, Lazăr şi Grigore [3]); *b*) *Ştefan* însurat cu Anghelina, fiica luĭ George Arianit Comnenul, femee despre care vom avea atât de des a vorbi într'acest studiŭ şi pe aĭ căreĭ copiĭ ĭĭ vom vedea la vale; *c*) *Lazăr*, căsătorit cu Elena, fiica luĭ Ion Paleologul, şi având, drept copiĭ, *treĭ fete*, spune Engel, *două*, spun cronicile sârbeştĭ citate de d. Svilokossitch, şi anume: pe Maria, măritată după Ştefan Tomaşevicĭ, regele Bosnieĭ, şi pe Elena, măritată după Ion Scanderbeg de Croia, duce al Albanieĭ. Engel maĭ adaogă o a treia fată: pe *Miliţa*, măritată cu Neagul, voevodul Valachieĭ. Vom arăta maĭ la vale că lucrul este imposibil şi că cronologia se opune formal ca Despina-Miliţa, Doamna luĭ Neagoe Basarab (1512—1522), se fie fata unuĭ om care moare la 1459.

Aceştĭ treĭ feciorĭ sunt copiiĭ luĭ George Brancovicĭ; fetele bogatuluĭ şi bătrânuluĭ despot sunt: a) *Caterina* Brancovicĭ, măritată cu contele Ulrich de Cilly din care se naşte Elisabeta logodită cu Măthias Corvin la 1448; b) *Mara* Brancovicĭ, soţia favorită a luĭ Murat II la 1435 şi care adusese Sultanuluĭ atâta zestre în aur, argint, stofe şi pietre preţioase, încât rămâne legendară şi de pomină în memoria Turcilor; c) *Elisabeta* care se mărită după nobilul Alexe, domn în Drivasto (1442-1495) [4]).

George Brancovicĭ, bătrânul despot de 91 de anĭ, moare la 1457. Din ceĭ treĭ fiĭ aĭ sĕĭ, Grigore şi Ştefan fuseseră orbiţĭ de cumnatul lor Sultanul Amurat II [5]); de aceea, luĭ George Brancovicĭ ĭĭ urmează ca despot al Serbieĭ al treilea fiŭ, Lazăr. Acesta nu domneşte decât doĭ anĭ şi moare la 1459. La 1458, Mahomet II potopise Serbia cu desăvîrşire. Knejiĭ şi Jupaniĭ care nu vroiseră să îmbrăţişeze islamismul, saŭ fuseseră omoriţĭ, saŭ trecuseră Dunărea în provinciele Sirmia, Banat şi Bacĭca, formând acolo o Serbie cisdunăreană, saŭ fugiseră în România saŭ

1. *Engel's Geschichte von Serbien*, pag. 252.
2. Gr. G. Tocilescu: *Istoria Românilor* (ad. II, 1900) pag. 171.
3. Engel şi studiul publicat, după *Cronice sârbeştĭ* şi manuscripte de la biblioteca din Belgrad, de d. Svilokositch în *Epoca* din 1896, No. 810 şi 811.
4. Engel: *op. cit.* pag. 140 şi 401—402. Picot, *op. cit.*
5. Hasdeŭ: *Arh. Istor.* II, pag. 66.

plecaseră, ca atâția alți Knejî și jupanî albanezî, epiroți și macedonenî, în Italia și 'n Francia.

După moartea luî Lazăr care avusese cu Elena, fata luî Toma Paleologul numaî douĕ fete, drepturile despotale revin luî *Stefan Orbul*, fratele luî Lazăr. Ștefan rătăcise multă vreme prin Albania și-apoî trecuse în Italia la proprietățile pe care vĕzurăm maî sus că le avea acolo mult bogatul sĕŭ părinte, bĕtrânul George I Brancovicî. Ștefan Brancovicî, orbul, moare în Italia [1]), în vîrstă de anî 56, la anul 1480. Familia sa rĕmâne în Italia, iar Serbia creștină cisdunăreană recunoaște ca despoți aî sĕî pe copiiî luî *Grigore Orbul*, fratele cel mare, adică pe Vuk II și pe Paul—care, probabil, e *Paul Chinezul* luî Laurian, adică Kneazul Paul, comitele Temișoareî, faimos pentru vitejiile sale în contra Turcilor între 1470 și 1496 la apa Vinereî și aiurea [2]).

Vuk, Paul, Lazăr, Grigore, dispar pe la 1497, și atuncî regăsim în Transilvania și apoî în Serbia creștină (Sirmia) familia luî Ștefan Orbul, *reîntoarsă din Italia*, sub conducerea soției luî Ștefan, Anghelina luî Giorgio Arianit Comnenul, *«mama Anghelina»*, renumită la Sêrbî pentru curagiul și înțelepciunea sa. Engel spune că reîntoarcerea din Italia s'a făcut la 1485, — adică după 1485, de oare-ce la 1485, *Dicționarul istoric* al luî Moréri, citat de Picot, spune că la Innsbruck s'a făcut căsătoria Marieî Brancovicî cu marchisul de Montferrat.

In Italia, Ștefan Orbul și Anghelina mărită pe fetele lor Maria (care trăește între 1466 și 1495) cu Bonifaciŭ V Paleologul, marchis de Montferrat. Bonifaciŭ de Montferrat nu avusese, din prima luî căsătorie cu Elena de Penthièvre, nicî un copil; cu Maria St. Brancovicî are copiî doî, care duc familia în linia bărbătească până la 1533, când proprietățile Paleologilor de Montferrat din Lombardia trec în stăpînirea marchizilor de Mantova din casa Gonzaga, de oare-ce Frederic II Gonzaga ținea în căsătorie o fată a luî Guglielmo IX Paleologul de Montferrat, fiul luî Bonifaciŭ V și al Marieî Brancovicî, mătușă de frate a Miliței-Despina, Doamna luî Neagoe Basarab, după cum vom vedea [3]).

Iacă decî, în persoana Marieî Brancovicî de Paléologue-Montferrat, unul din copiiî luî Ștefan Orbul și aî Anghelineî Arianit Comnenul.

Engel, care nu cunoaște pe Maria de Montferrat, ne dă ca feciorî aî luî Ștefan Orbul și aî «mameî Anghelina» pe *Ion Brancovicî* și pe *George II Brancovicî*. Despre un *Danciu, feciorul luî Brancov*, despre care ne vorbește *Condica Govoreî* de la *Archivele* noastre și care, călugăr la 1512, ar putea fi frate luî Ion și luî George II și, decî, unchiŭ de frate Miliței Despineî, Doamna luî Neagoe Basarab, vom vorbi maî la vale.

Anghelina, George și Ion domnesc patriarcal asupra Serbieî creștine cu învoirea regilor Ungarieî, Mathias Corvinul care era să ia în casătorie pe o nepoată a Anghelineî, Elisaveta, dacă nu muria) și Regele Vladislav. Sunt documente

1) Engel *op. cit.*, pag. 416.
2) Laurian după Bonfinius în *Istoria Românilor*, partea III pag. 314 și urm.
3) Charles Hopf: *Chroniques gréco-romanes*, pag. 535—536.

în istoria Sèrbilor cisdunărenĭ pe care le iscălesc câte şĭ treĭ: *Despot George, Despot Ioan, Gospodja Anghelina.*

George II Brancovicĭ cîrmueşte cam până la 1499 împreună cu mama şi fratele sĕŭ Serbia cisdunăreană. Pe urmă supunêndu-se unuĭ obiceĭ constant la stăpînitoriĭ Serbieĭ, încă din vremurile luĭ Ştefan Nemania (1143–1197), el se călugăreşte sub numele de *Maxim*, deşi pe când se afla la Curtea Regeluĭ Ungarieĭ Vladislav, escĭtase, prin frumuseţa chipuluĭ şi a minţiĭ sale, în inima principeseĭ regale a Ungarieĭ Isabela [1]), o înfocată iubire.

Se poate că viaţă nicĭ în Serbia creştină nu maĭ era sigură pentru bieţiĭ Brancovicĭ. Indată după 1499, când se călugări saŭ după 10 Decembre 1502, după moartea fratelуĭ sĕŭ Ion Despot, Maxim-George, luând, cum zice Engel, oasele tatălуĭ şi oasele fratelуĭ sĕŭ [2]), vine în Muntenia la Radu-Vodă, fiul luĭ Vlad-Vodă Călugărul. Legăturile luĭ cu Dăneştiĭ — bunicul sĕŭ, George I, fusese cumnat cu Dan I Basarab şi el însuşĭ venea vĕr al doilea cu coboritoriĭ luĭ Basarab-cel-Bètrân; — legăturile Domnuluĭ Ţăriĭ, ale Drăculesculuĭ Radu-Vodă cu familia *Iacşicĭ* — rudă de aproa e, vom vedea îndată, cu Brancovicĭi noştri, — de vreme ce nepotul de soră al Domnuluĭ, Comisul Pârvu, feciorul luĭ Staicu Logofĕtul şi al soreĭ Domnuluĭ *Jupăniţa Caplea* [3], luase în căsătorie pe o Iacşicĭ şi tot o Iacşicĭ ţinea şi fratele luĭ George-Maxim, Despotul Ion Brancovicĭ,—toate acestea făcură pe Maxim-George să vină în Ţara-Românească.— Cu mamă-sa şi cu copiiĭ fratelуĭ sĕŭ? Nu ştiŭ.

Orĭcum ar fi, Maxim este primit împărăteşte de Radu-Vodă. Ţara şi Domnul scăpaseră de patriarcul Nifon care plecase la Muntele Atos unde va muri la 1508. Domnul şi Episcopiĭ aleg pe Maxim de Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ. Deştept, citit, noul mitropolit face luĭ Radu-Vodă slujbe pe seamă: la 1507 împedică pe Domnul Ţăriĭ-Românieĭ de a se certa cu Bogdan-Vodă, Domnul Moldoveĭ; la 1508 când Domnul Ţăriĭ-Româneştĭ merge în Ardeal la regele Ungarieĭ Vladislav, Maxim îl însoţeşte şi cu cunoştinţa luĭ de oamenĭ şi de lucrurĭ, face luĭ Radu-Vodă foarte marĭ serviciĭ. Toţĭ Domniĭ şi Craiĭ îl încarcă cu darurĭ. Radu-Vodă îĭ dă şi loc de odihnă [4]) în Ţara-Românească.

Vine Mihnea-Vodă în Maiŭ 1508. Boeriĭ bassarabeştĭ fug prin Serbia şi prin Turcia. Maxim Mitropolitul nu maĭ este în siguranţă la Curtea cruntuluĭ Voevod. Din fericire pentru el, Mihnea-cel-Rĕŭ îĭ dă o misiune în Ungaria. Maxim,

1) Hasdeu: *Arh. Istor. II*, pag. 66 şi urm. *Viaţa Mitropolituluĭ Maxim*; autorul zice despre Isabella: principesa căzênd la disperaţiune se făcu călugăriţă după ritul catolic. D. Picot ne spune în notele *Genealogieĭ Brancovicilor* că acéstă principesă care vroia să devină soţia viitoruluĭ Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ era Isabella d'Aragon, ducesă de Bari, născută la 2 Octombre 1470, fiica a luĭ Alfonzo d'Aragon şi a Hypolitеĭ Maria Sforza, nepoată, prin urmare a regineĭ Beatrice a Ungarieĭ.—Nu e adevĕrat că Isabella, „de disperaţiune" s'a făcut călugăriţă. In 1489 ce s'a căsătorit cu Ion-Galeas Sforza; căsătoria cu Maxim Brancovicĭ nu s'a făcut, din causă că frumosul ortodox nu voia să treacă la catolicism.

2) Engel *op. cit.* maĭ zice (pag. 453) că a luat şi oasele mameĭ sale Anghelina; faptul e fals; după cronice demne de încredere Ch. Hopf ne spune că Anghelina moare la 1516. Engel dă data morţeĭ luĭ Maxim-George 18 Ianuare 1516 la monastirea Cruşedol în Sirmia.

3) Studiul nostru: *Boeriĭ Craioveştĭ* în *Rev. p. Ist. Arch. şi Fil. an IV*, vol. VIII.

4) Engel *op. cit.* pag. 453 şi Hasdeu: *Arh. Ist. II*, pag. 66 *Viaţa Mitropolituluĭ Maxim.* Locul de odihnă trebue să fie moşia *Brâncovent.* Cf. şi Xenopolu: *Ist. Rom II* pag. 467—469.

spune Engel, ia din nou oasele părinteluĭ şi frateluĭ sĕŭ şi pleacă pe Olt în Ungaria; face misiunea Domnuluĭ Ţărĭĭ-Româneştĭ şi apoĭ nu se maĭ întoarce în Muntenia, ci se duce la Kupiniek în Sirmia-de-Sus. De aci, nesimţindu-se sigur din cauza incursiunilor otomane, pleacă la rudele sale Iacşicĭ; iar de acolo, în faimoasa tebaidă sêrbească, în *Fruşcagora*, la Cruşedol, ale căruĭ temeliĭ, pare-se fuseseră puse de Iacşicĭ şi de alţĭ Brancovicĭ încă de la 1486 [1]).

In cap. consacrat luĭ Neagoe într'acest studiŭ, vom reîntîlni pe Mitropolitul Maxim reîntors în Ţara-Românească de la Cruşedol.

Revenim la al doilea fecior al luĭ Ştefan Orbul şi al Anghelineĭ Arianit Comnenul, adică la *Ion Brancovicĭ*. Acesta-ĭ căsătorit cu *Elena Iacşicĭ* şi are două fete: *a*) pe *Maria*, căsătorită cu contele Ferdinand Frangipani [2]) şi având, drept copiĭ pe Ştefan Frangipani şi pe Catherina, căsătorită cu eroul de la Szighet, Nicolaus Zriny; *b*) pe *Miliţa-Despina* pe care o Cronică anonimă de la Biblioteca naţională din Belgrad [3]) o numeşte: *nepoată de frate a Mitropolituluĭ Maxim, măritată după un boer de la Valahia, care pe urmă s'a făcut voevod,*—adică după Neagoe Basarab, fără umbră de îndoială.

De altmintrelĭ, dacă, după cum s'a crezut până acum, *Miliţa-Despina* ar fi fata luĭ Lazăr Georgevicĭ Brancovicĭ mort la 1459, vîrsta eĭ, la naşterea luĭ Teodosie-Vodă care la 1522 avea—o spun *Cronicele* noastre,—numaĭ 8 anĭ, ar fi trebuit să fie de cel puţin 54 de anĭ,—ceea-ce este greŭ de admis. Şi apoĭ amănuntele date maĭ sus de *Cronica anonimă* de la Belgrad, precum şi cele ce aflăm din Hasdeŭ, Engel, Hopf, despre Maxim Mitropolitul Brancovicĭ, ne autorizează pe deplin să credem că Miliţa-Despina este fata luĭ Ion Brancovicĭ şi a Eleneĭ Iacsicĭ.

Să revenim la personajul Brancovicĭ până azĭ cu desăvîrşire necunoscut istoricilor noştri şi, pare-mi-se, şi istoricilor sêrbĭ, adică *Danciul, feciorul luĭ Brancov* [4]) din *Condica Govoreĭ.*

Cronicele noastre şi *Genealogia Cantacuzinilor* [5]) spun că fiiĭ Knezilor *Brancovicĭ* şi *Miloş Toplicĭ* aŭ venit în Ţara Românească mulţĭ, din carĭ aŭ eşit boeriĭ *Brâncoveni* şi boeriĭ *Toplicenĭ* [6]).

Despre *Danciul, feciorul luĭ Brancov*, hrisoavele Govoreĭ zic: *când a fost la moarte-ĭ a luat cinul călugăresc; a lăsat Govoreĭ partea luĭ din moşia Buneştĭ şi un sălaş de ţigani,*—daniĭ pe care, la 1514, Neagoe-Vodă adică *Basarab-Vodă fiul luĭ Basarab-Vodă*, le întăreşte Govoreĭ cu hrisov domnesc.

Cine este acest *Danciu*, feciorul luĭ Brancov, din hrisoavele Govoreĭ?

Fiŭ al luĭ Ion Brancovicĭ şi decĭ, nepot Mitropolituluĭ George Maxim şi

---

1) Engel *op. cit.*—Hasdeu: *Traian* (*Opovo*, o călătorie în Serbia) I, 14

2) Din ramura slavonă a Frangipanilor carĭ n'aŭ nimic de-a face cu Frangipaniĭ Italieĭ. Aceştia-s Frangipaniĭ Croaţieĭ şi Dalmaţieĭ dintre care, probabil fiŭ al luĭ Ferdinand şi al Marieĭ Brancovicĭ, fu Christofor Frangipani (1482—1527), şi sunt *franc-paniĭ* adică *jupaniĭ Franţ* (Domniĭ Franţ).

3) Cercetată şi studiată de D. Svilokossich pentru bine întocmitul sĕŭ articol din *Epoca* citată (1896).

4) *Arhivele Statuluĭ:* Condica Govoreĭ din 1753 la pag. 90 şi 244, şi apoĭ Hrisoavele din 1514 şi din 1517 (Oct. 26), ultimul scris în sfatul *„bătrânilor Domnĭ, la Curtea-de-Argeş.*

5) *Genealogia Cantacuzinilor* ediţ. 1902, pag. 80.

6) Tot *Genealogia* pag. 187, Ştefan Topliceanu mare spătar la 1770 şi maĭ cunosc în *Condica Brancoveneascâ* alţĭ Toplicenĭ în secolul XVII-lea.

frate Doamneĭ Despineĭ şi Marieĭ Frangipani, nu poate fi, de oarece este prea în vîrstă când la 1512 saŭ 1514 se călugăreşte şi moare.

Fi-va un frate al luĭ Ion şi al luĭ George II, al treilea fecior al Anghelineĭ şi al luĭ Ştefan Orbul? Fi-va un descendinte din Grigore II Brancovicĭ şi, decĭ, frate cu Vuk, Paul, Lazăr şi Grigore III?

Acest *Danciu* nu vĕ aduce oare aminte pe acel *Danciu*, pe care uniĭ îl fac Basarab, şi care, împreună cu Dumitru Iacşicĭ[1]), înjunghiă pe Mihnea-cel-Rĕŭ la Sibiĭ în ziua de 13 Martie 1510, şi vine apoĭ la Neagoe-Vodă — cumnat, nepot saŭ vĕr—să se călugărească dând Govoreĭ din moşiile câştigate de la Domniĭ de maĭ 'nainte încuscriţĭ cu Knejiĭ Serbieĭ?

Numele de *Danciu* este de tradiţiune la boeriĭ din Brâncoveni în tot secolul XVI[2]).

Răspuns sigur, în starea actuală a izvoarelor de noĭ cunoscute, nu putem da, cum nu putem preciza nicĭ din ce familie de Knejĭ sêrbĭ este jupâniţa *Negoslava*, soţia puterniculuĭ boer basarabesc, *Barbu Banul Craiovescu*.

Reese însă sigur că, în cele şapte căsătoriĭ serbo-române şi anume:

1) căsătoria din 1274 a luĭ Miliutin Uroş II cu fata luĭ Litean-Vodă;

2) căsătoria luĭ Vucaşin cu Leanca fata luĭ Alexandru, marele Basarab;

3) căsătoria luĭ Uroş V cu Slava, fată luĭ Vladislav Basarab;

4) căsătoria luĭ Dan I Basarab cu Miliţa luĭ Vuk I Brancovicĭ;

5) căsătoria luĭ Barbu Craiovescul cu jupaniţa *Negoslava;*

6) căsătoria luĭ Pârvu Comisul, nepot de Domn, cu o Iacşicĭ;

7) căsătoria Miliţeĭ-Despina cu Neagoe Basarab, reese, zic, sigur că Miliţa-Despina *este şi rĕmâne* fata luĭ Ion Brancovicĭ şi a Eleneĭ Iacşicĭ; sora Marieĭ Frangipani; nepoată de fecior luĭ Ştefan Brancovicĭ Orbul şi Anghelineĭ Arianiteĭ Comnena, nepoată de frate luĭ George II Brancovicĭ (Mitropolitul-Maxim); nepoată de frate Marieĭ Brancovicĭ, marchisă de Montferrat; strănepoată după tată Bassarabilor Muntenieĭ, Paleologilor şi Cantacuzinilor Constantinopoleĭ. Frumoase şi faimoase legăturĭ de înrudire!

Şi-acum, să vedem pe Neagoe Basarab, prea evlaviosul Domn din şireaua Bassarabilor, Neagoe cel cucernic foarte..... «căruia, totuşĭ, *maĭ aproape de inimă îĭ eraŭ copiiĭ ceĭ din pĕcate, decât copiiĭ ceĭ fără de pĕcate*» [3])....

G. I. Ionnescu-Gion.

---

1) Acest Dumitru Iacşicĭ este frate cu Elena soţia luĭ Ioan Brancovicĭ, adică muma Miliţeĭ-Despina, Doamna luĭ Neagoe-Vodă. Dumitru şi Elena eraŭ copiiĭ luĭ Ştefan Iacsicĭ, şi aveaŭ verĭ la începutul secoluluĭ XVI pe Ştefan II şi pe Marcu Iacsicĭ, ambiĭ copiĭ aĭ luĭ Dumitru I Iacsicĭ. Omorîtorul luĭ Mihnea-cel-Rĕŭ, Dumitru II Iacşicĭ, era un om de o vitejie şi de o putere extraordinară; în 1491 la asediul Cssovicĭ omorîse un uriaş la luptă dreaptă (Istvanfi, citat de d. Picot *Col. luĭ Traian* 1883, pag. 74). Dumitru II Iacşicĭ a fost măcelărit de locuitoriĭ Sibiuluĭ la moment după ce a omorît pe Mihnea (Safarik şi alţĭ autorĭ citaţĭ de d. Picot în notele *Genealogieĭ).*

2) Vom studia cestiunea şi într'un alt studiŭ: *Danciu, feciorul luĭ Brancov şi boeriĭ din Brâncoveni.*

3) *Învĕţăturile luĭ Neagoe* (Buc. 1843).

Kimon Loghi.—Baladă.

Kimon Loghi.—Portretul D-neï A. W.

A. Garguromin-Verona.—Horă.

A. Garguromin-Verona.—Ger. Ianuarie.

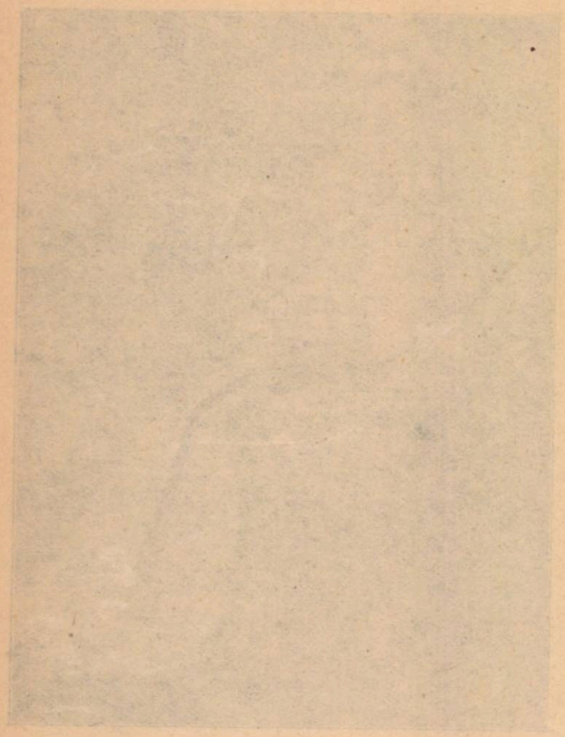

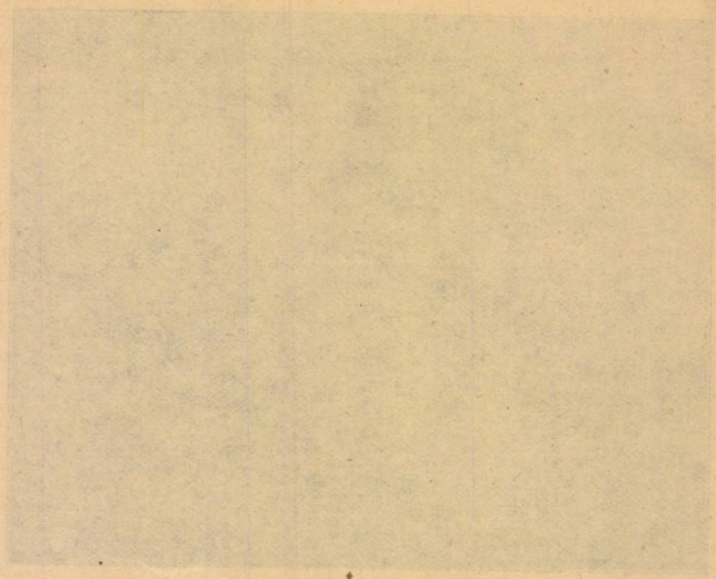

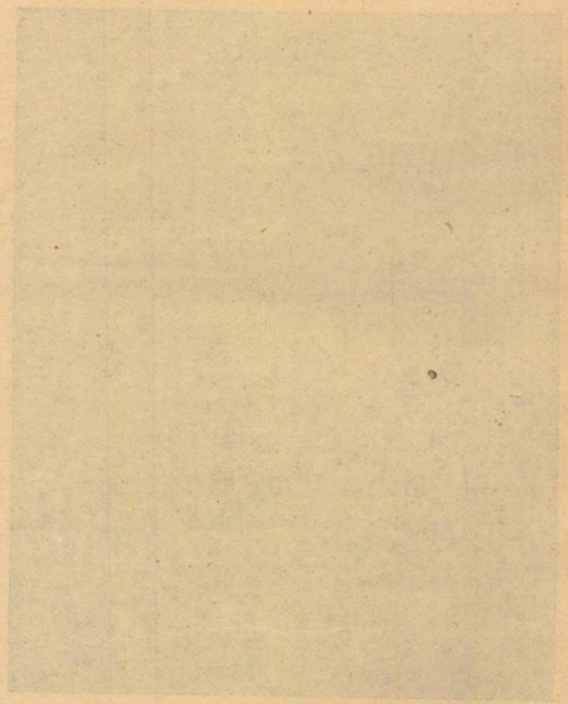

A DOUA EXPOZIȚIUNE A „TINERIMII ARTISTICE"

I

Duminică 9 Martie s'a deschis în palatul Ateneului Român a doua expoziţiune de pictură şi sculptură a societăţii «Tinerimea Artistică», patronată de Alteţa Sa regală Principesa Maria.

Inalta protecţiune acordată de Principesa României acestei societăţi de artişti, într'o ţară în care publicul e stăpînit de alte interese decât de arta naţională, este un fapt îmbucurător care îşi va da de sigur roadele sale binefăcătoare. Această protecţiune este cu atât mai mult apreţiată cu cât în timpul din urmă statul a abandonat cu totul încercările noastre artistice în voea întîmplării, nevenind în ajutorul lor nici cu puţinul ce l făcea mai înainte. Principesei Maria îi va recunoaşte timpul meritul de a fi încurajat cea dintâi pe tinerii noştri artişti şi de a fi impus lucrările lor atenţiunii publice. Artistă însăşi prin lucrările de artă aplicată ce expune, ea singură pare a fi înţeles ce talente profund contimporane şi naţionale sunt şi promit a fi aceşti tineri artişti şi cum se mafestă pentru prima oară la noi o pleiadă de pictori şi sculptori care, fiecare în felul său, denotă o tendinţă reală de originalitate. Ocrotirea sa dă manifestării lor artistice o chezăşie, o consecraţiune de valoarea ei în viitor.

Dacă Principesa României a făcut mult pentru tinerii artişti, o altă personalitate marcantă a Ţării Româneşti, pictorul Grigorescu le-a dat o încredere şi un îndemn puternic, expunênd alături cu ei. Grigorescu e fruntaşul artist român, asupra căruia astăzi nu se pot spune decât vorbe de admiraţie şi iubire, mai ales din partea celor ca noi, care am fost poate ceî dintâi a-i recunoaşte marele talent, acum 10—15 ani, când mulţi din ceî-ce îl iubesc astăzi îl contestau şi unii poate nici nu-l bănuiau. Participarea sa înalţă încă şi mai mult expoziţia dându-i caracterul unui început temeînic şi plin de speranţe. Temeînic şi mai cu seamă plin de speranţe, căci actuala expoziţiune a tinerilor artişti nu este încă ceea-ce vor fi expoziţiile lor de mâine. Toată lumea ştie că arta la un popor vine cu încetul şi în urma tuturor celorlalte manifestaţii. Ceea-ce însă se poate afirma de pe acum deja, e că toţi membrii «Tinerimii Artistice» au o dragoste neîndo-

ioasă de arta lor, aŭ o concepțiune înaltă despre frumos și că, luați la un loc, daŭ o unitate completă a reprezentăriĭ unuĭ moment hotărîtor din istoria vieții noastre artistice. Dacă nicĭ unul din eĭ nu aduce în expoziținea de față o lucrare definitivă, se poate totuși vedea în fiecare din ele marca unuĭ talent a căreĭ înceată dar sigură desvoltare se va arăta. In cele maĭ multe pînze, aquarele, desenurĭ și sculpturĭ se simte emoția caldă a unor lucrărĭ ce nu s'aŭ putut realiza pe deplin, schițele numaĭ pe jumătate prinse ale unor viziunĭ ce se vor desăvîrși maĭ târziŭ.

O caracteristică frumoasă care probabil a isbit pe toată lumea în această expoziție, este că fiecare artist are un ideal personal către care țintește, o notă particulară cu care luptă să-l atingă. S'a zis de unii esteticĭ că artistul adevĕrat caută, în modelele ce-ĭ staŭ dinainte, caracterul distinctiv al persoanelor saŭ lucrurilor ce reprezintă și că cu cât el se apropie maĭ mult de acel caracter cu atât arta sa e maĭ superioară. Alțĭ criticĭ de artă spun din contra că artistul distins pune în lucrările sale fondul sufletuluĭ sĕŭ însuși, pururea deosibit de al altora, și cu cât acest fond este maĭ adînc, maĭ puternic, maĭ extraordinar, cu atât producerile sale vor fi maĭ artistice. In expoziția de astăzĭ găsim sufletul fiecăruĭ artist în lucrările sale, și aceasta e o dovadă că ne aflăm în fața unor talente reale, unele în primiĭ lor pașĭ, altele maĭ apropiate de țelul lor, dar toate diferite și ele însele. Fiecare din eĭ are idealul sĕŭ, himera sa, urmărind-o cu puterea temperamentuluĭ și a vîrsteĭ sale.

O a doua însușire a «Tinerimĭ artistice» este iubirea de culoare a maĭ tuturor expozanților, din care unii ating gamele cele maĭ înalte și maĭ delicate realizând armoniĭ cu adevĕrat simfonice și câteodată chiar fanfare de culorĭ. In privința aceasta nu ne sfiim a crede că expoziținea de astăzĭ ar putea sta în orĭce țară înaintată din lume.

Ea e însă maĭ slabă în preciziunea desenuluĭ. Fie că ochiul modernl rafinat peste mĕsură, nu maĭ poate privi generalitățile linieĭ în scrutarea misterelor profunde ale lumineĭ și culoareĭ, fie că energia și siguranța linieĭ întîmpină greutățĭ prea marĭ pentru ochiul cercetător de culoare, maĭ toțĭ tinerii noștri pictorĭ, pun desenul pe un plan secundar. La nicĭ unul din eĭ nu întîlnim impresiunea unor lucrărĭ executate pe baza desenuluĭ.

Dar dacă constatăm în treacăt această lipsă, este maĭ mult pentru a precumpăni entusiasmul ce ni-l produce calitățile deosebite la ceĭ maĭ mulțĭ dintre tinerii expozanțĭ, puternice și extraordinare la câțiva dintre dînșiĭ.

Expoziținea lor de acum alcătuește o dată în evoluția noastră artistică prin un neobicĭnuit caracter de varietate și de originalitate ca și prin gustul rar cu care ea se înfățișează.

II

Să privim acum maĭ de aproape pe fiecare expozant și să ne încercăm a desprinde o notă maĭ esențială din lucrările sale.

C. Artachino, talent de o sensibilitate delicată, este, între colegiĭ sĕĭ,

artistul care are mai presus de toate respectul formei și dragostea liniei. D-sa în desenurile sale atinge uneori gradul unei rari precisiuni.—Absolvent al școalei de arte frumoase din București și elev al Academiei Julian din Paris, unde urmă sub Bramtot, Doucet și Cormon,—acest din urmă fiind profesorul care l a influențat mai mult prin sfaturile lui severe,—D. Artachino a expus în 1894, la primul salon român oficial, tabloul său intitulat *Biblis*, cumpărat de stat și care ne-a lăsat o bună amintire. In urmă, a lucrat piesage, între care nu uităm *Primăvara*, cumpărată de A. S. Regală Principesa Maria. Piesagele sale delicate, blânde, reprezentând colțuri intime din natură, sunt armonioase, în o gamă sură albăstrie. Astăzi expune portretul în desen al d-nei B., nobil și distins, al domnișoarei P., al d-nei C. C , și peisagiul *Seară*, de o blândă melancolie și de o simplitate rară.

Luchian, temperament de artist original, colorist cald și impresionist puternic, dând totdeauna în lucrările sale acel ceva ce face caracterul operelor de artă. D-sa pare că lucrează în goană, neglijând uneori forma. Florile sale au mai toate gingășia și frăgezimea naturii, calității ce se cer în locul întâi în facerea florilor. Peisagele, inteligent întocmite, au tonuri frumoase și fine, multe din ele sunt pline de poezie.—Elev al școalei de Bele-Arte din București, trecu la München și în urmă la Paris, călăuzit mai totdeauna de profesorul său «natura», care e mai presus de toți profesorii. Expune în țară de mai bine de 10 ani, distingêndu-se din ce în ce mai mult ca unul din cei mai înzestrați tineri ai generației actuale. Anul acesta are mai multe pasteluri, din care remarcăm *Ruinele de la Comana*, cu un parfum medieval, *De la Pietroșani*, *In marginea pădurii*, pictură caldă și de un farmec particular. Dintre lucrările sale mai vechi ne amintim *Cursele de cai*, de un colorit viu și foarte armonizat, *Copilul cu gîștele*, și portretul său în guard municipal, toate denotând un puternic colorist.

H. Strâmbu, cel mai distins elev al profesorului Mirea, bursier al statului la München și Paris, profesor de pictură și desen la școala de Bele-Arte din București, în urma unui concurs,—e pictorul figurilor de expresie, cercetătorul sufletului omenesc oglindit pe față. Din lucrările sale mai de mult ne reînprosptăm în minte tabloul *Cochetărie*, un nud de femee privindu-se în oglindă, de o execuție și o armonie de culori amintind pe coloriștii mari. De astă dată expune mai bine de 20 de pînze, unele din ele studii mici, unde se vede știința înaintată a meșteșugului, altele portrete și capete de expresie. Lucrările sale au toate marca probității, a omului conștiincios, a omului de școală.

Nota personală a lui Chimon Loghi e o fantazie extraordinară, o putere de invenție vizionară, îmbrăcată în culori stranii și exuberante. Domeniul fantastic a fost cultivat în cei din urmă ani de Boecklin; el este desigur cel mai înalt și cel mai greu, către care poate tinde arta plastică. D. Loghi e în acelaș timp cel mai bogat și mai strălucitor colorist.—Născut în Macedonia, d-sa a fost impresionat de mic copil de lumina fermecătoare a Orientului, de culorile vii ale naturii de acolo, de știința de a colora și de a armoniza a orientalilor. Venit în România a făcut școala de Bele-Arte din București, și în urmă a plecat

la München, unde intră în atelierul luĭ Gysis. De la el trecu în atelierul luĭ Stuck, și deveni cel maĭ distins elev al luĭ, surprinzênd adesea pe profesorul seŭ cu extraordinarele sale armoniĭ de culorĭ. In 1896 expune lucrarea sa *Orientala*, la Secessionul din München, unde a fost mult apreţiată. Astăzĭ ea aparţine Principeseĭ Maria. A trecut apoĭ la Paris și a expus la Champs de Mars lucrarea intitulată *Tristia*. Se întoarce în ţară anul trecut, când am admirat cu toţiĭ maĭ multe din pînzele sale. Anul acesta expune portretul d-neĭ A. W., nobil și cu o mare fluiditate în stofe, *Baladă*, lucrare concepută maĭ de mult, în care se vede influenţa luĭ Boecklin, *Intrarea caseĭ părinteștĭ*, de multă poezie și liniște patriarhală, *Vederĭ din insula Prinkipo*, cu sentiment și parfum oriental, cu putere de interpretare și cu mult gust.

In genul legendeĭ și al baladeĭ, cu o notă de un colorit maĭ discretă și cu un accent de simpatică melancolie, se prezintă St. Popescu, elevul profesoruluĭ Gysis, timp de 7 anĭ, la München. D sa a expus la Champs de Mars *Casă din Alsaţia*, guașă, care i-a fost cumpĕrată la Paris. Ceva maĭ târziŭ expune la München o serie de înluminărĭ, în care critica germană îl apropie de Walter Crane, finul ciselator și ilustrator de stil. Anul trecut a expus în ţară vr-o 80 de lucrărĭ, în care străbătea o melancolie religioasă și o duioșie particulară. In genul acesta e *Locaș sfînt*, vîndut Ministeruluĭ, precum și toate cercetările sale în stilul bizantin, denotând o sensibilitate fină și evocativă și amintind pe icĭ pe colea pe ceĭ treĭ marĭ apostolĭ aĭ pictureĭ moderne: Puvis de Chavannes Gustave Moreau și Burnes Jonnes. De astă dată expune în stilul legendar *Cele 12 fete de împĕrat în grădină*, aquarelă de mult stil, aducênd în minte coloritul Gobelinilor; o altă scenă de legendă, Făt-frumos: *Și bătu de 3 orĭ cu buzduganul în poarta de aramă*, ne dă nota sa stranie și misterioasă. Pe lîngă lucrările sale din legende expune și câteva peisage, în care domină acelașĭ sentiment de duioșie și de liniște tainică.

A. G. Verona e pictorul realist amintind în parte pe Segantini și pe Courbet, precum e de asemenea și pictorul munceĭ serioase și al pînzelor de dimensiune.— Fost locotenent de dragonĭ în armata austriacă, d-sa a părăsit armele spre a se deda arteĭ. Elev al Academieĭ din München, trece la Paris și după câtva timp expune tabloul *Codrul Herţeĭ*, în care e atâta realism și viaţă. Se întoarce în ţară, face o expoziţie de aproape 100 lucrărĭ, foarte variate ca subiecte. Expune la Paris, în 1900, tabloul *Speranţa*, o pagină frumoasă. Expune la Viena și acuma în cele din urmă la Veneţia. Astăzĭ d. Verona are la Ateneŭ *Portretul Principesĕi Maria*, în costum din veacul al VI, foarte bogat în culorĭ, dar a căreĭ expresie e maĭ puţin fericită, peisaglul *Pe ger*, de o simplitate de penel care îl distinge, *Portul Brăileĭ*, *Toamna*, și altele, în care se vĕd preocupărĭ serioase de lumină și de artă mare.

Idealul d-luĭ Grant, pare a fi gustul și finețea școaleĭ franceze; pînzele și aquarelele sale sunt lucrate cu multă delicateţă. Peisagist distins, deși face și figurĭ, din lucrările sale se desprinde o notă corectă și senină. D. Grant e ajuns cu ultimele sale lucrărĭ la maturitatea talentuluĭ. A început a lucra

ca amator și în urmă a studiat în Franța. A expus la mai multe expoziții franceze obținând mențiuni distinctive.

Vermont e artistul iubitor de compoziții și de lucrări «de genre». Abil prin excelență, bun desinator, peisagist distins, d-sa își ia subiectele din lumea reală, tratându-le cu o vervă și cu o «fugă» extraordinară.—Elev al pictoruiui Aman, după ce a absolvit școala de Bele-Arte cu cele mai mari distincțiuni, a plecat la München, unde a urmat în atelierul lui Löftz. A expus în țară de pe la 1900 în fiecare an și a zugrăvit mai multe biserici. Intre tablourile sale mai de seamă menționăm *Botezul la țară*, *Christ ducêndu-și crucea* și *Hora*, expusă astăzi, în care se vede o știință de a grupa și secretul de a surprinde mișcarea.

G. Petrașcu, talent spontaneu și poetic, trăind în lumea caselor și ruinelor medievale, cercetător de valori, peisagist cu efecte de toamnă, pline de poezie și de căldură, cu efecte de seară, blânde și liniștite, în game surde, oscilând de la Rembrandt la Claude Monet—maeștrii săi favoriți.—Atras de pictură, după ce se dăduse științei, părăsi facultatea de științe și făcu școala de bele-arte din București; se duse la Paris, unde urmă în Academia Julian, sub profesorii Bouguereau și Benjamin Constant, și mai presus de toate trăi în muzeul Louvre, de unde își trase toate cunoștințele In lucrările sale se încearcă a crea o paletă pasională, în care resună toate coardele inimei. Culoarea-i are o așa putere că adeseaori, caracterul peisagiului său se arată numai prin subordonarea și armonia valorilor; tonurile sale aŭ prin ele însesi expresiunea subiectului. Așa îl găsim astăzi fantastic și legendar în *Feerie de noapte* și *Resturi medievale*, intim și sentimental în *Intrarea în grădină*, visător și poetic în *Seara pe ferăstrăŭ*, puternic și dramatic în *Stradă din Bretania*, evocativ și monumental în *Casă la Montreuil*, cald și nobil în *Colț de stradă la Vitré*. Un accent dramatic ici, caracterul unui stil măreț dincolo, o vibrație de viață și o noblețe adîncă aiurea, sunt notele unei game largi ale unui talent de viitor care nu ne dă încă decât în parte tresăririle sufletului său.

Fr. Storck e artistul lucrărilor de caracter, a desenului strins și precis și a modelajului franc și larg.—Fiŭ și elev la început al sculptorului Carol Storck, —primul nostru sculptor de merit și fost profesor al școalei de bele-arte din București,—urmă cursurile acestei școale, sub profesorul Georgescu, de unde obținênd toate distincțiunile, trecu la München, devenind în scurtă vreme unul din elevii cei mai buni ai academiei de acolo. Expunênd la început în expoziținile oficiale de la Glastpalast, apoi mai târziŭ la seccesionul din München, fu remarcat prin calitățile sale bărbătești și sincere, prin sănătatea ce imprimă lucrărilor sale. La Expoziția din Paris acum doi ani obținu medalia de argint. Intors în țară de câțiva ani execută mai multe comande importante, dintre care unele expuse anul trecut la «Tinerimea artistică». De astă dată, remarcăm *Capul unui sacagiŭ*, lucrare energică și nervoasă, sub care M. S. Regina, cu închipuirea sa din alte vremuri, a scris numele «Diogene», *Florica*, bust în marmură, distins și plin de expresie, *Statuetă în bronz*, un presse-papier, nud de un desen și de un modelaj foarte atrăgător.

Oscar Spaete e sculptorul de gust și de tecnică, modelatorul fin și imaginativ, secesionistul prin excelență, cu o notă aproape maladivă in invențiunile sale.—Fiŭ de sculptor și elev al profesoruluĭ Lessing de la Berlin și Eberle din München, s'a întors acum 4 anĭ în țară. Printre lucrările sale maĭ de seamă, notăm *Faunul dansând*, cu care a obținut medalia de argint la München, *Fiat lux*, astăzĭ în palatul de la Cotrocenĭ. De astă dată expune *Dorobanțul*, proprietate a M. S. Regeluĭ, bustul d-neĭ L , expresiv și de un fin modelaj, câteva măștĭ caracteristice și foarte asemănătoare.

Intre expozanțiĭ care nu fac parte din societate, semnalăm numele unuĭ tînĕr pictor, D. I. Steriadi, ale căruĭ desenurĭ și aquarele denotă un remarcabil înțeles de formă și mult caracter.

Iată pe scurt importanța acesteĭ a doua expozițiunĭ și notele maĭ generale ale talentelor *Tinerimiĭ artistice.*

Increzĕtorĭ în generația tînără și admiratorĭ aĭ talentelor ce se arată în ea, ne simțim fericiți astăzĭ că putem aduce tuturor acestor artiștĭ un cuvînt de laudă sinceră. Aceasta cu atât maĭ mult, cu cât expoziția lor ni se pare o faptă nobilă și generoasă, înfruntând stavilele ce se opun încă arteĭ la noĭ și născênd o emulație atât între tineriĭ artiștĭ din sînul eĭ cât și față de ceĭ în afară de ea.

N. Petrașcu.

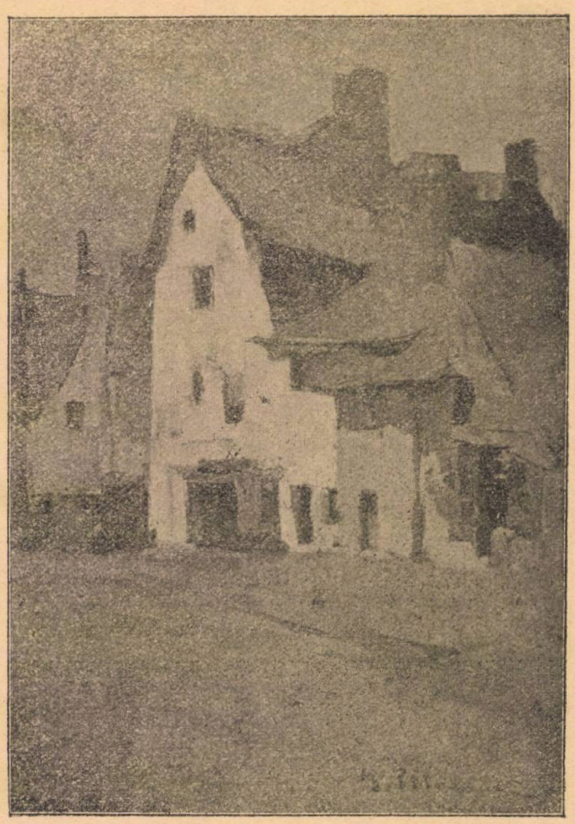

G. Petrașcu.—Colț de stradă la Vitré

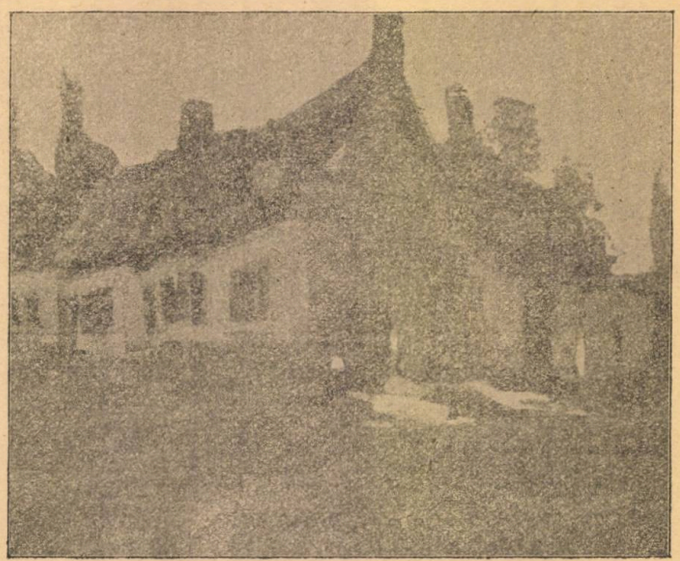

G. Petrașcu.—Case vechí la Montreuil.

Ip. Strâmbu.—Cap de expresie

Ip. Strâmbu.—Portretul d-reĭ G.

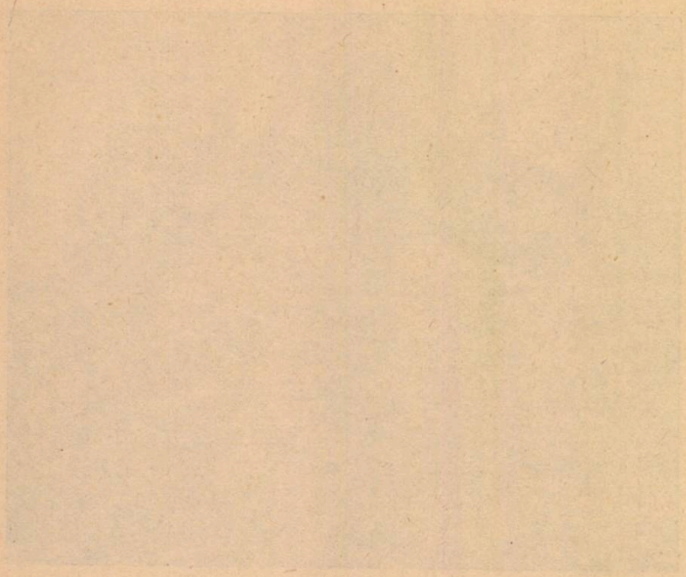

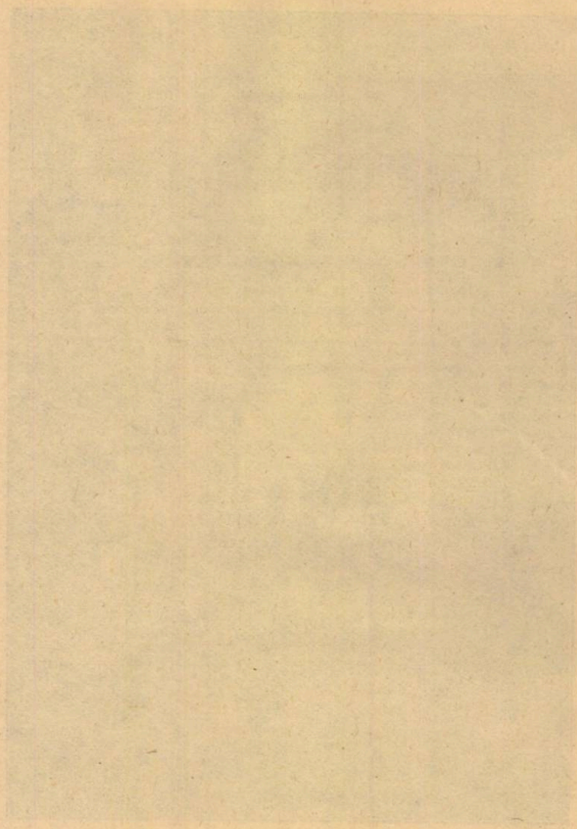

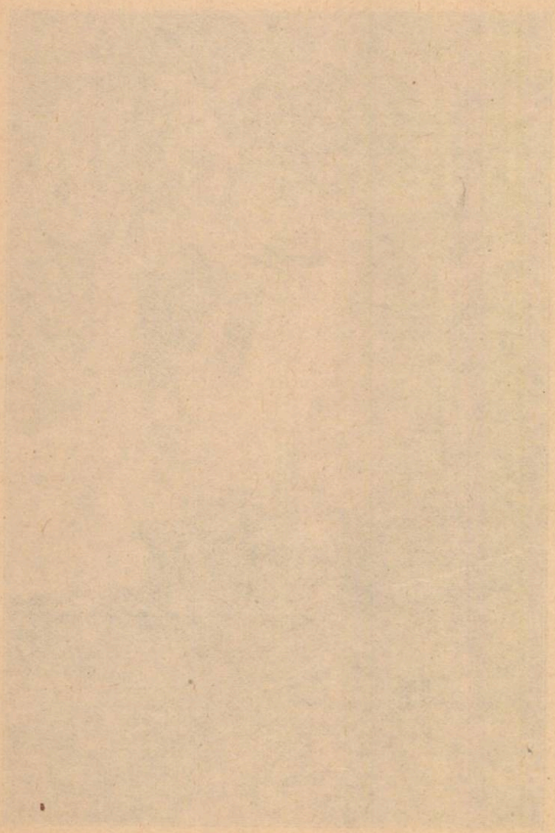

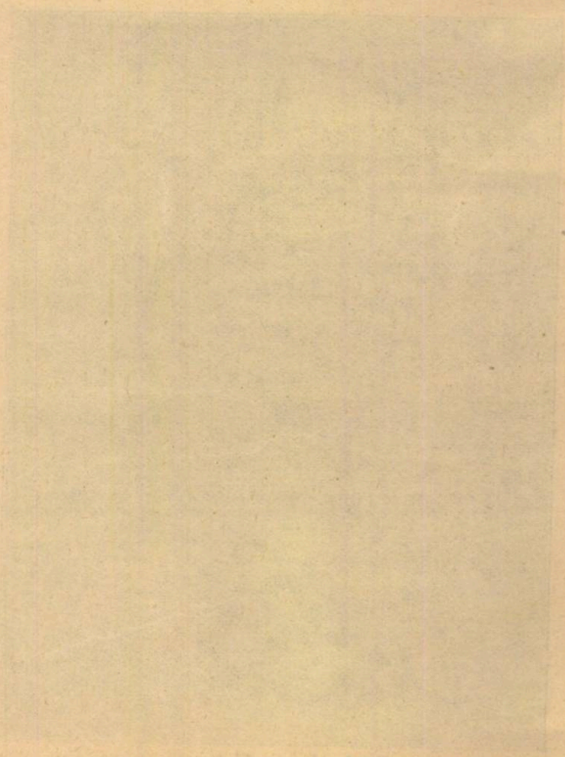

ETERNUL CÂNTEC

Îmĭ flutură mereŭ în gînd
Un cântec auzit departe,
A căruĭ note spun plângènd
Că viaţa toată ne desparte

Nu 'ncape 'n graiŭ atâta dor
Cât cântul trist ìmĭ varsă 'n minte ;
Trăi-va 'n vecĭ acel amor
De care abia mĭ-aduc aminte.

Iar dacă anii aŭ trecut
Purtându-ne 'n viltoarea vieţiĭ,
Tot ce 'ntre noĭ s'a petrecut
Rĕmas-a 'n floarea tinereţiĭ.

Deşi suntem înstrăinaţĭ
Şi de vom fi noian de vreme
De-un ce etern fiind legaţĭ,
A noastre vieţĭ or să se cheme.

Din noaptea uneĭ veşnicĭ stărĭ
Cerşi-voĭ încă de la tine
Norocu-aceleaşĭ cântărĭ
Ce ne'ncetat în minte 'mĭ vine.

AL. VOJEN.

ÎNRÎURIRI ROMÂNEȘTI IN LIMBA SAȘILOR DIN TRANSILVNIA[1)]

La Budapesta a apărut de curînd o prea interesantă carte ce poartă titlul «*Roman Elemek az erdelyi szasz nyelvben*», și am fost viŭ surprins constatând că această publicațiune nu este decât o continuare a cercetărilor mele tipărite acum doĭ anĭ în «Noua Revistă Română» sub numele de «Elemente Române în limba germană a Sașilor din Transilvania.» Pentru că autorul îmĭ face onoarea a mĕ pomeni ca inițiator al cercetărilor făcute în această direcțiune, îmĭ fac și eŭ o datorie, a vorbi despre această lucrare importantă pentru noĭ Românii sub toate raporturile.

Când am publicat menționatul meŭ studiŭ asupra celor 200 de cuvinte românești constatate în limbagiul așa numiților Sașĭ din Transilvania, avusem înaintea mea ca material de explorațiune numaĭ scrierile germane din Transilvania, și nu limbagiul poporuluĭ, pe care l'am studiat abia un an în urmă, călătorind prin regiunile transilvane locuite de vechiĭ coloniștĭ germanĭ. Publicațiunea mea, deși bazată pe materialurĭ luate din limba scrisă, am putea zice literară a Germanilor respectivĭ, a stîrnit cu toate aceste o adevĕrată furtună de indignare în revistele nemțești din Ardeal. Ba domniĭ respectivĭ aveaŭ aerul a apela în această chestie la forul cel mare al savanților din Germania insăși, ceea-ce m'a făcut în cele din urmă, să public studiul meŭ și în limba germană și anume în organul principal pentru cercetărĭ limbistice de această natură «Zeitschrift für hochdeusche Mundarten» Heideleberg (Carl Winter's Universitätsbuchhandlung), prin care procedare mi s'aŭ validat cele publicate.

In timpul primelor mele cercetărĭ în zisa direcțiune, precum și un an în urmă, când am umblat să continuez explorațiunile mele, adunând elementele române din gura coloniștilor germanĭ din Ardeal, am găsit, și țin a declara acest lucru aci, ușile închise, orĭ de câte orĭ mĕ adresam la domniĭ din așa zisa *inteligență săsească*, astfel încât concepusem convingerea că din gura *națiunii ger-*

1. Se știe astăzĭ că numele de Sașĭ ce li se dă coloniștilor garmanĭ din Transilvania n'are nicĭ un temeiŭ, dovedit fiind prin cercetărĭ istorice și filologice, că eĭ sunt originarĭ din regiunea Moseleĭ, decĭ Franconĭ.

mane cu pĕcatul, nu puteam spera nicĭodată să capĕt ceva lămuriri saŭ informaţiuni în chestia ce o urmăream, căci se vedea, cât de puţin le convine urmaşilor *vitejilor cavaleri cruciaţi*, cum se numesc dinşii cu drag, a aduce ei înşişi probe, în ce grad enorm a fost influenţată limba lor germană de graiul populaţiuniĭ române autochtone.

Şi iată că vine acum un om, cu numele semnificativ de *Brenndörfer Janos*, un om din sînul naţiuniĭ ambiţioase care, preferind a schimba strîmtoarea sentimentelor conservative săseşti contra unuĭ post de profesor gimnazial bine dotat la Budapesta, şi găseşte că este interesant în adevĕr a arăta lumiĭ, cum şi-a împestriţat vechea naţie germană din Ardeal limba sa bogată strămoşească cu o sumă de elemente luate de la mult despreţuiţiĭ şi neîndreptăţiţiĭ Valahi. Ca scriitor *imparţial* d-l Brenndörfer publică acum în zisa scriere alte câteva sute de cuvinte române existente în dialectele coloniştilor germani din Transilvania.

Seria împrumuturilor semnalate de d. Brenndörfer ca făcute de către Germaniĭ din Transilvania la veciniĭ lor, Românii băştinaşi, se urcă la aproape o mie de terminĭ, în care însă se cuprind,—o spun asta nu sub titlul de acuzaţiune,—cele 200 de elemente româneşti constatate de mine acum doi ani în colecţiile de scrieri dialectale săseşti, pe care avusem ocazia să le cercetez în biblioteca curţiĭ din Berlin. Afară de asta d. Brenndörfer m'a devansat, cum am zice, publicând în cartea sa încă şi alte 119 cuvinte româneşti ce le am constatat acum un an în călătoria întreprinsă în regiunile Transilvanieĭ de nord, pentru a continua cercetările mele prin graiŭ viŭ. In fine maĭ găsim la numitul domn şi numirile geografice româneşti din Transilvania, care nu pot deasemenea fi socotite drept rezultat special al cercetărilor d-luĭ autor, de oarece le-a luat de-a gata din manualul vechiŭ şi azĭ devenit rar al luĭ Albert Bielz (Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens, Hermannstadt 1857), unde se maĭ găsesc încă aceste numiri originale şi care carte o am din întîmplare şi eŭ.

Cu toate aceste numĕrul de elemente româneşti ce maĭ rĕmân din mia întreagă cuprinsă în publicaţiunea maghiară a d-luĭ Brenndörfer după scăderea celor constatate de mine şi celor geografice arătate în cartea veche a luĭ Bielz, este destul de formidabil şi cu atât maĭ interesant, fiindcă constitue, cum am zice, un material luat din gura populaţiuniĭ săseşti şi constatat în mare parte în folclorul numiţilor coloniştĭ. Pentru ordinea intereselor ce rezultă din această publicaţiune în favorul nostru, voĭ aduce maĭ întâĭ seria de terminĭ românĭ, pe care i-am constatat eŭ însumĭ de la publicarea primeĭ mele dărĭ de seamă, apoĭ seria terminilor găsiţĭ şi culeşi de d. Brenndörfer şi în fine seria de vorbe particulare, locuţiunĭ şi numirĭ speciale ce ni le dă el sub titlul de împrumuturĭ speciale de origine românească şi care sunt în adevĕr foarte curioase.

I

ELEMENTE ROMÂNE (SERIE NOUĂ) CONSTATATE DE MINE ÎN EXCURSIUNEA ANULUĬ 1901

Apukan, de la verbul românesc *a apuca;* **Ascha**, de la interj. *aşa* în înţeles de «doamne fereşte»; **Aschezan, Astimpuran**, infinitive imitate după verbele

românești *a așeza* și a astîmpăra; **Bakschisch,** de la cuvîntul nostru *bacșiș* (împrumut turc); **Balmesch,** de la *balmoș* (mămăligă gătită cu smântână acră); **Berbetsch,** de la *berbeciŭ;* **Berbos,** de la *bărbos;* **Betut,** de la partic. verbuluĭ *a bate,* adică *bătut;* **Bitsch,** ee la *biciu;* **Bobotaze,** de la numele sĕrbătoriĭ ortodoxe respective, întrebuințat fiind ca termin de calendar; **Bodaproste,** de la expresiunea veche slavă intrată în limba noastă; **Bojer,** de la cuvîntul *boier;* **Briazö,** de la denumirea joculuĭ respectiv național al Românilor; **Bukuran,** infinitivul stîlcit al verbuluĭ român *a se bucura;* **Busijok,** de la numele planteĭ mirositoare *busuioc* (elem. slav); **Dake daj, naj,** de la vorba Românuluĭ «Dacă daĭ, n'aĭ»; **Deokjan,** de la expresiunea *a deochia;* **Deskintan,** de la expresia *a descânta;* **Djebos,** de la cuvîntul *ghebos* (cocoșat); **Dor,** de la cuvîntul *dor;* **Dregutsa,** de la numele de desmerdare «drăguță»; **Dultschatze,** de la cuvîntul *dulceață;* **Dus,** de la participiut verb. *a duce,* cu înțelesul de *fugit;* **Fale,** de la expresia *fală,* însă cu înțelesul de *mîndrie;* **Foi,** de la terminul *foiu* (pentru a face vînt); **Furisch,** de la vorba *pe furiș,* în înțelesul de ascuns; **Galbin,** de la numele moneteĭ galben (ducat), însă pentru a indica piesele de aur din salbele femeilor avute; **Gresch,** de la *greș* în vorba Românuluĭ *a da greș* (a nu nimeri); **Gitschit,** de la participul verbuluĭ românesc *a ghici;* **Goanö,** de la *goană;* **Golin, Gremedin,** de la infinitivul imitat al verbelor *a goli* și *a grămădi;* **Grizö,** de la românescul *grijă;* **Harnik,** de la expresiunea *harnic;* **Holerkö,** de la *holercă,* numire dialectală a rachiuluĭ, uzitată maĭ ales în părțile de nord ale Transilvanieĭ și ale Bucovineĭ; **Horö,** de la horă; **Hotzoman,** de la cuvîntul *hoț;* **Inkurkan, Indemnan, Indreptan,** imitație dupe verbele *a încurca, îndemna, îndrepta;* **Kalugör,** de la *călugăr;* **Kandelö,** de la candelă; **Kaprö,** cuvînt intrat atât prin adoptarea numeluĭ zoologic românesc, cât și prin obiceiul Românilor al umblatuluĭ cu capra, la sĕrbătorile de Crăciun, obiceiŭ împrumutat probabil de la Slavĭ. D. Brenndörfer pretinde pe lîngă asta că Sașiĭ transilvăneni ar fi luat acest cuvînt și cu ocazia adoptăriĭ joculuĭ de copiĭ cu oscioarele de capră (arșicul); **Kasch,** de la cuvîntul caș; **Kelderar,** de la căldărar; **Keluschar,** de la călușar (dănțuitor național); **Katzawejkö,** de la numirea slavă *cațaveică,* adoptată de către Româniĭ din nordul Moldoveĭ și din Bucovina; **Kerlan,** de la *cârlan,* care însemnează însă numaĭ berbec tînĕr și nu are înțelesul pe care 'l găsim azĭ în Muntenia (adică de cal); **Kerpatsch,** de la *cârpaciu;* **Ketschulö,** de la cuvântul *căciulă;* **Keliwö, Kopil.** de la substantivele *colivă* și *copil;* **Kroin,** infinitiv imitat de la verbul românesc *a croi;* **Krud** și **Krudich,** de la adjectivul *crud;* **Leschinat,** de la participul verbuluĭ românesc *a leșina;* **Livadö, Lopatö, Maimutsö,** de la cuvintele românești *livadă, lopată, maimuță;* **Mereŭ, Merînde, Moșië,** de la echivalentele românești; **Melaj, Meslinë,** de la cuvintele *malaĭ* și *masline;* **Munö, Muntche, Muntschin,** de la *mână, munte și a munci;* **Nedezdé, Netereu, Negustor,** de la terminiĭ *nădejde, nătărău* și *negustor;* **Nemerin,** infinitiv imitat de la verbul a nimeri; **Nutsch, Niam,** de la substantivul pluural *nucĭ* și de la cuvîntul *neam;* **Niriasö** de la substantivul românesc *mireasă,* la care pronunțarea dialectală a luĭ *m* inițial ca *n* este adoptată întocmaĭ. D. Brenndörfer ne aduce între elementele descoperite de el ca supliment interesant la acest caz de adopțiune de tot exactă a pronun-

ţăriĭ dialectale verbul special *a milui*, pe care Saşiĭ din Transilvania de nord îl întrebuinţează cu acelaşĭ înţeles, pronunţându-l **niluin; Oftikë**, de la terminul *oftică;* **Patsche, Pelin, Peschte, Pila, Pita, Plak, Platschintë, Pegubasch, Perunkë, Poznë, Potkowë, Petschinek, Poweste, Precupetz, Pum, Pungasch, Purtschel**, toate formate din echivalentele româneştĭ, *pace, peşte, plăcintă, poruncă*, etc.; **Pekelin**, de la verbul *a păcăli;* **Raita**, de la vorba românsască *a da raita*, care la rîndul eĭ nu este decât un împrumut germanic de dată neconstatată, de la *reiten*, a călări, în înţeles maĭ strîns *a ocoli călare;* **Reschmeritza, Ruschinë**, de la *rezmeriţă* şi *ruşine;* **Resfătzan, Rinzin**, de la verbele *a resfăţa* şi *a rînji;* **Salbé, Saratschiö, Skumpeté, Sluzbé, Spaimë, Stilpu, Sucman, Schtergar, Schtubeiu**, de la echivalentele corespunzătoare româneştĭ; **Skepan, Spowedin**, de la verbele *scăpa* şi *a spovedi;* **Tikelos, Tirlö, Topor, Trifoiu, Tsuikö, Tschuban, Tschubuk, Tschung, Turmö**, de la terminiĭ noştri *ticălos, tîrlă, ţuică, cioban, ciubuc, ciung*; **Zdrentzos, Zepetsit, Zavré, Zuganar**, de la echivalentele respective din limba noastră.

II

TERMINII ROMÂNEŞTI NOI CONSTATAŢI DE DL. BRENNDÖRFER ÎN DIALECTUL GERMANILOR DIN TRANSILVANIA

Abia şi dabia, cuvinte luate din româneşte, însă nicĭ când cu înţeles de adverbe de timp; **Afurisin**, infinitiv imitat după verbul român *a afurisi;* **Almerei**, din cuvîntul *armăroiu*, prin care se înţelege în limbagiul transilvănean un dulap de părete; **Ardei, Ascha, Avere, Azun**, din echivalentele româneştĭ *ardeiŭ, aşa, avere, ajun;* **Bardé, Bardasch, Bereke, Bitsch, Blestemat, Bojer, Bolovan, Bragë, Brintsch, Brindza, Bube dulsch, Buiestru, Burdei, Burlak, Buzë, Buzdugan, Butsch**, din echivalentele respective româneştĭ cu acelaşĭ înţeles. Tot aşa: **Balté, Belia, Borsch, Bostan, Bretschinar, Baros, Bukluk, Buhaĭ, Bufnitza; Berbelin**, infinitiv format pe tema vorbeĭ româneştĭ *a se da de-a berbeleacul;* **Borin**, infinitiv de la terminul *a borî* şi cu înţelesul special *a da înapoĭ un lucru luat pe nedrept;* **Boschtine**, din românescul *hoştină;* **Begeu**, de la expresiunea *băgaŭ* sub care se înţelege în unele regiunĭ dîn Ardeal tutunul de luat în gură; **Bess**, de la cuvîntul *biza*, ce înseamnă la Ardelenĭ tot atât cât musca caluluĭ; **Burloi**, de la cuvîntul identic cu înţeles de *urcior*, care ar fi servind în limbagiul Românilor de dincolo, după cum ne spune dl. Brenndörfer, pentru a indica o femee mică, îndesată ; **Buraukë**, de la un pretins cuvînt românesc, care după dl. Brenndörfer, ar fi însemnând pe lîngă oraşul Bistriţa atât cât taberа ţigănească. Eŭ bănuiesc că această expresiune nu este decât terminul stîlcit **Barache**, întrodus de Germanĭ înşişĭ. **Dantsch, Danceĭ, Daskal, Denie, Dield (ghiold), Dierle (gîrlă), Deschtep, Dreb, Drum, Dschambasch**, de la echivalentele româneştĭ.

Dantscheln, în înţeles de a perde timpul în zadar, ar fi format, după dl Brenndörfer, din verbul românesc vulgar *a tăndălăi*, ceea-ce se prea poate, în cât n'avem cuvînt a objecta ceva; **Dog**, ar veni de la românescul *doagă*, lucru care asemenea îl lăsăm pe răspunderea d-luĭ autor; **Djebë**, format din terminul românesc local ardelenesc *ghebă*, însemnând acelaşĭ lucru, adică o manta din

postav ordinar; **Djoanë**, formațiune abreviată din expresiunea populară românească *leghioană*, înseamnă însă la Sași o femee groasă. Imprumutul acesta este interesant, căci ne aduce aminte de expresia **dotche**, care formată fiind din terminul nostru mitic Dochia, servește Sașilor asemenea la indicarea unei persoane femenine corpulente, corpulența aceasta fiind însă numai cât o aluzie la substratul mitic despre cele nouă cojoace ce le atribue poporul Babei Dochiei. Din adoptarea acestor doi termeni de natură mitică rĕsare momentul vechimei relațiunilor între populația română baștinașă și coloniștii germani din Transilvania.

Drimbel, de la cuvîntul românesc *drîmbă*, ar fi însemnând după d. Brenndörfer în limbagiul studențesc atât cât nota rea, **Dascăl, Denie;** cât despre terminul **Durë**, care ni se aduce, acesta se atribue unui pretins cuvînt românesc, care ar avea înțelesul de *femeie stricată*. Termenul, dacă există în adevĕr în limbagiul Românilor ardeleni, nu poate fi decât de origină slavă și găsim d. ex. astăzi la Rușii expresia de *dura* cu înțeiesul de femee toantă; **Dzimbir**, în înțeles de broboadă cu picățele roșii, pe care o leagă femeile în anume chip pe după cap, ar fi venind de la termenul românesc din Ardeal *gimbir*.

(Urmează). EM. GRIGOROVITZA

St. Popescu.—Cele 12 fete de împĕrat.

St. Popescu.—Biserica din Finţeştĭ.

Fritz Storck.—Moş Florea.

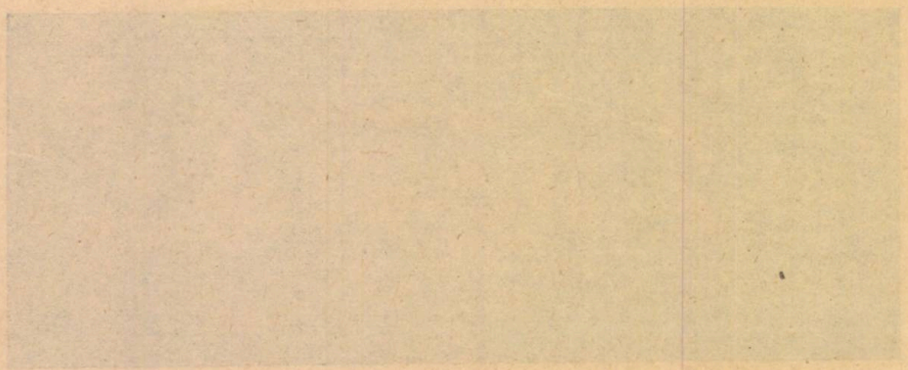

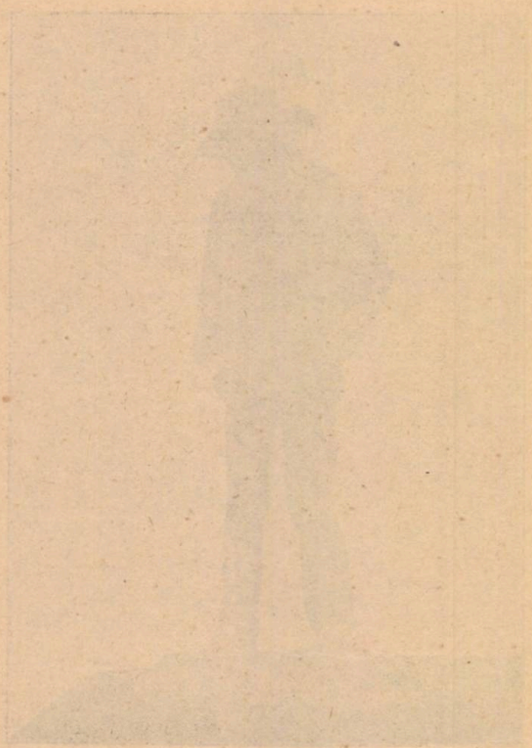

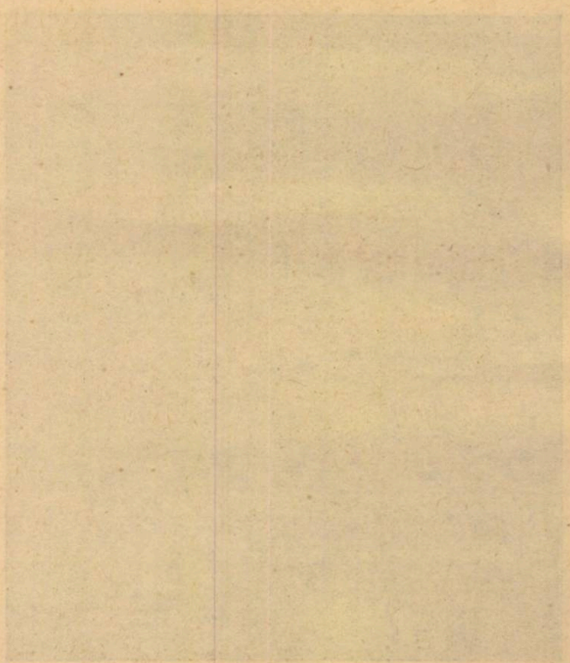

TOAMNA

Ursuză-ĭ vremea — schimbătoare,
Se sbucium frunzele 'n viltoare,
Se 'ndrumă cîrdurĭ de cocoare
Spre ţărĭ scăldate 'n foc de soare.

Departe-s, — ce le pasă oare
Că 'n urma lor se stinge, moare
Bogata codruluĭ splendoare
Şi plâng duioasele isvoare!..

Ca stoluri triste de cocoare
A mele gînduri călătoare,
Se 'ndrum spre tine al vieţiĭ soare.

Străine-ţĭ sunt..... Ce-ţĭ pasă oare
Că sufletu-mĭ se stinge, moare,
Când viaţa ta e-o sĕrbătoare !.....

Al. Vojen.

TĂRIA CURȚILOR

I

Pe drumul nisipos și fierbinte, sub toropĭala soareluĭ de vară la amiazĭ un om s'apropie cu pas îndoelnic de sat. C'un gînd ar veni maĭ repede și cu zece ar fugi 'napoĭ.

Chipul străinuluĭ e uscățiv și bărbos, — abĭa'ĭ iese ochiĭ și nasul de sub multul pĕr ce-ĭ acopere fața, iar frunte parcă nicĭ n'are, așa-ĭ de mică; chica lățoasă, lăsată pe ochĭ, o acopere de tot. Gura-ĭ e lată și la colțurile buzelor pĕrul e cam roșcat, mișcându-se des de neastîmpărul omuluĭ care se gîndește la pasul ce face și pĕcatul greŭ ce-l urmărește.

După mersul gîndurilor, drumețul își ridică sumanul petecit când dintr'un umĕr, când din celalt, până ce s'abate sub un copac și se trîntește jos ostenit, asudat.....

Drumețul nostru e om rĕŭ: a stat zece anĭ la 'nchisoare. Făcuse parte dintr'o «bandă de hoțĭ», care a ĭeșit în codrul Herțeĭ la potecă uneĭ trăsurĭ. In trăsură era un bărbat și o femee. Pe femee aŭ ținut-o frumușel sus, dar pe bărbat l-aŭ dat jos și i-aŭ cerut banĭ repede și cu răzghĭozul. El n'a voit să dea nimic, a zis că n'are.

— Eĭ, poĭ dacă-ĭ vorba pe-așa, stăĭ că-țĭ dăm noĭ ție! răcni un turbat de lîngă caĭ și s'aruncă spre călător cu măciuca ridicată 'n sus.

Toțĭ tovarășiĭ s'aŭ dat la o parte și călătorul a crezut că i se sfîrșesc zilele... Dar trecură câteva clipe și el tot viŭ era, însă femeea din trăsură țipă amarnic: tîlharul, care se repezise cu măciuca, nu izbi cu ea, ci, reținênd-o cu o mișcare ghibace, s'apropie de călător și-ĭ trase un pumn strașnic în falcă.

— Brava ție, măĭ fîrtate, exclamă atuncĭ drumețul nostru, maĭ meșter de cât tine trebue să fi fost numaĭ Bujor și Țandără.....

Apoĭ s'apropie cu binișorul de călător și-ĭ zise cu o blândețe stranie:

— Haĭde, domnule, nu te pune dumneta pentru o pungă cu banĭ. Noĭ da, ne punem, fiindcă suntem niște ticăloșĭ,—haĭ? — nu-ĭ așa?!... Dar dumneta, coșcogemite tîrgovĕț, șade rușine, zĕŭ! să te puĭ pentru o pungă de banĭ...

Haĭde, scoate, să vedem ce are într'însa: aur saŭ argint?... Aur!... Ce zicĭ, boerule? Aur are?... Aur! frumoasă vorbă, dar și maĭ frumoasă arătare! Atât numaĭ că rar se maĭ găsește acum!! Argint, tot argint trebue să fie! Dar la dreptul vorbind, noĭ ne mulțămim și cu argint.... nu-ĭ așa, măĭ?

Toțĭ tovarășiĭ mîrîiră gros da, pe când ochiĭ lor poftărețĭ ardeaŭ de dorința de a vedea odată punga.

— Nu, nu daŭ nimic, rĕspunse călătorul, n'am nimic.

— Ia să-l căutăm mă, zise unul.

— Să l dezbrăcăm, mă, răcni altul.

— Ia maĭ trageți-ĭ una, spumegă cel care se repezise cu ciomagul; dar fiindcă nimenĭ nu-ĭ ascultă îndemnul, dădu tot el,—de astădată de nădejde și cu ciomagul, de-a curmezișul spateluĭ călătoruluĭ, care se 'mpletici într'un vaet prelung și căzu.

Femeea leșină, vizitiul 'șĭ-ascunse fața, dar tilhariĭ începură a lovi cu picioarele și a rupe haĭnele celuĭ căzut.

Găsind o pungă, scuipară toțĭ pe rînd pe călător, fiindcă a îndrăznit să spună atâta de mare minciună în mijlocul codruluĭ cinstit al Herțeĭ,—și tiva pe sub tufăriș.

.....Vizitiul a plecat în goana mare la oraș cu stăpînĭĭ: unul maĭ mort, femeea leșinată încă. La spital s'a isprăvit cu stăpînul,—la poliție s'a deșteptat stăpîna.

Aŭ spus tot ce s'a 'ntîmplat.

Oamenĭĭ dreptățiĭ și aĭ autorităților din oraș plecară după cercetărĭ.

Peste treĭ zile dădură de urmele hoților,—dar tocmaĭ peste o săptămână prinseră pe unul, pe cel care ținuse cu blândeță o cuvîntare lungă călătoruluĭ, —pe drumețul nostru, vizitiul l-a recunoscut, iar el n'a tăgăduit. Amîndoĭ aŭ fost cinstițĭ: vizitiul a spus ce a vĕzut, iar hoțul a mărturisit tot, a declarat și numele tovarășilor, care n'aŭ maĭ fost găsițĭ, căcĭ trecuseră Prutul.

De-aci la juraț. — Condamnare.

La judecată:

Omul nostru ședea abătut între soldațiĭ cu pușca la umĕr, c'un gînd hain la inimă: ce slabĭ la cap și ce neputincioșĭ sunt oamenĭĭ dreptățiĭ și aĭ legiĭ dacă numaĭ pe el aŭ pus mâna.—Ceĭlalțĭ sunt viĭ nesupărațĭ, fiindcă aŭ trecut la Muscal.

Și un zîmbet rĕutăcios îl cutremură:

— Să zicĭ că și eŭ, de-oĭ scăpa, să nu fac tot așa!...

Procurorul vorbi lung și cam zadarnic, — avocatul puțin și fără mĭez. Dintre juraț o față atrase privirea «hoțuluĭ»: un bĕtrân blând, cu ochiĭ marĭ și blajinĭ, niște ochĭ care aduceaŭ aminte fără nicĭ o supărare pe-a unuĭ boŭ frumos de arătură, atuncĭ când s'odihnește rumegând. Pĕrul lung și alb al bĕtrânuluĭ jurat era despărțit în douĕ printr'o cărare, stând lins și frumos netezit de-o parte și de alta spre ureche.

Juratul privĭa spre hoț, acesta spre dînsul.. și amîndoĭ aŭ schimbat o

privire cu înțeles de compătimire de partea unuia, cu rost de mulțumire din partea celuĭlalt.

Și după ce l'aŭ condamnat, — Gheorghe Ursu a plecat tot abătut între soldațĭ, dar cu privirea blajină a juratuluĭ în fundul sufletuluĭ, — privire care ĭ a dat în toată vremea închisoareĭ o nădejde: se va duce la boerul bătrân și bun de lîngă Herța spre a'ĭ cere ĭertare de ceea-ce a făcut; ĭĭ va spune c'a pătimit destul și că voia să'ĭ ceară de treabă la moșie numaĭ pe mâncare și-o treanță de haĭnă, — de 'ncercare și pentru cuvîntul luĭ, și pentru încrederea boeruluĭ în cuvîntul luĭ...

Acum, pe drumul nisipos și cald, când Gheorghe își petrece în amintire cele trecute, numaĭ la căutătura cea bună a boeruluĭ — fost jurat — se gîndește și chitindu-se în tot felul, prinse curaj și credință că va izbîndi:

— Ce-o fi, cu nimenĭ n'oĭŭ împărți!

Porni dîrz spre sat. La curte'ĭ ĭeși o slugă 'nainte:

— Boerul e-acasă?

— Da.

— Se poate să'ĭ spun douĕ vorbe?

— Ce?

— Apoĭ cu boerul...

— Ĭĭ spuĭŭ eŭ.

— Eŭ nu mĕ țin sătul când mânâncă altul pentru mine, tot flâmând rĕmân.

— Bre...

— Măĭ creștine, fă și tu o bunătate, nu maĭ sta pe gînduri ca o leliță la pîrleaz.

— Măăĭ!!

— Orĭ prea al draculuĭ, orĭ prea prost eștĭ tu, bădică, zise furios Ursu; mi te-aĭ pus în drum și te mĭerĭ ca o oaĭe; ce-ar fi dac'aĭ vedea altele, — atâtea altele câte sunt în lumea asta largă.

— Că bine zicĭ tu!!

— Apoĭ cu tine n'o pot scoate la capĕt...

Și se priviră amîndoĭ,—nicĭ eĭ nu știaŭ anume de ce... eraŭ caraghioșĭ ca doĭ cocoșĭ când se întîlnesc și's gata să se ia la harță și la bătae; de ce însă?... Nicĭ unul nu era'n stare să spună.

Slugeĭ i se păru că seamănă drumețul cu *cineva*, și-acel cineva, deși era foarte nelămurit în capu'ĭ, totuși era legat de ceva rĕŭ; de-anume, ce, însă, nu știa.

De pe scările largĭ de la casele cele marĭ se cobora liniștit un bătrân. Era boerul.

— Care'ĭ acolo, Ioane?

— Om bun cucoane, rĕspunse drumețul grăbit, luându'ĭ slugeĭ înainte.

— Da'că de bun n'are încotro, complectă sluga boerească, privind când chĭondorîș la drumeț, când îngrijat, parcă spre a'ĭ da de știre, boeruluĭ.

— Și ce vreĭ, întrebă boerul.

— Sănĕtate bună, cucoane, și'ĭ am veni cu-o rugăminte.

— Ia să te-auzim, haĭde!

— Apoĭ, dacă nu vă e cu supĕrare, aș vrea să intru la dumneavoastră la curte.

— Slugă.

— Mare-ĭ Dumnezĕŭ și asta n'a fi, hîrîi printre dinți vechea slugă boerească.

— Ce bombănești tu acolo, Ioane?

— Ia uĭtați-vĕ lung la el, cucoane; eŭ parcă am vĕzut undeva dihania asta și gîndul meŭ spune rĕŭ de el, — dar drept că n'are anume ceva împotriva luĭ. Am uĭtat!!

— Priviți-mĕ, cucoane, asta vreŭ și eŭ, zise cam cu gura altuĭa și Ursu.

— De unde eștĭ tu?

— Acu-ĭ acu, rîse Ion.

— Apoĭ,... cam de pe-aicĭ, de prin locurile aestea!

— Așa?

— Anume de unde, cucoane? ĭa să ne spue, s'amestecă Ion.

Ursu, jumĕtate uluit, rĕspunse:

— De pe-aicĭ, puteți să mă credeți.

— Părinții tĕĭ?

— Nu știŭ unde-or maĭ fi.

— De ce nu știĭ?

Omul tace — Ion se repede la el, isbindu-l în umĕr, privindu-l cu ochiĭ luĭ uriți, ce se'nveninaŭ la supĕrare:

— De ce tacĭ, mă?

— Judicător să fiĭ, măĭ creștine, și n'aĭ fi cu inima așa cânoasă!...

Ion, când auzi cuvîntul judecător, rĕmase cu gura căscată, cu ochiĭ holbați ca un om bolnav de friguri. Câteva clipe cât stătu așa, numaĭ vinele gîtuluĭ și de pe la tîmple i se mișcară și pe urmă izbi pumnul drept în aer:

— Aista-ĭ cucoane!

— Cine, mă?

— Hoțul care-a fost dintre ceĭ șease din codrul Herțeĭ, care aŭ prădat și omorît pe cuconu Toderiță...

Ursu, auzind acestea, își pĭerdu cumpĕtul, se'ngălbeni cu barbă cu tot și căzu în genunchĭ:

— Iertare, cucoane!

Boerul stătu puțin să'și amintĭască... Și vĕzu un om trist, care-l privĭa'n ochĭ cu speranța că-l va compătimi și'n adîncul inimeĭ îl va ĭerta. Bunătatea luĭ, cunoscută până în al șeaptelea sat, nu stătu nicĭ-un minut la'ndoĭală ca să ĭerte pe cel care cerea ĭertare și să-l primĭască:

— Mă, beĭ tu? întrebă bĕtrânul îngrijorat.

Drumețul, leșinat la inimă cum s'afla de pățania-ĭ neașteptată, șopti învins:

— Așĭ bea!?!

Boerul prinse a rîde:

— N'am zis să beĭ acu; aĭ darul beției?

— Ferit-a Dumnezeŭ, cucoane!

— Atuncĭ te primesc.

Atuncĭ boerul se 'ntoarse spre Ion, care căscase iarăș gura, nepricepênd ce fel de înțelepciune i-a maĭ rĕmas bĕtrânuluĭ luĭ stăpîn.

— Iaca, Ioane, să-l ĭeĭ și să-l grijeștĭ omenește; diseară mâne aicĭ la curte sub privigherea ta și tot sub privigherea ta are să stea la vie o sĕptămână. Pe urmă rĕmâne vier.

Ion tot nu pricepu gîndul boeruluĭ.

— Dar, îngăĭmă el.

— La vie, măĭ Ioane, trebue s'avem un om, de care să se teamă ceĭ cărora le-ar veni gust să fure; Gheorghe Ursu are să le fie naș la toțĭ!

— Că bine zicĭ, cucoane, întări vesel Ion, atât de vesel, în cât el, care era atât de grijuliŭ de averea boerească, maĭ că era să sară de gîtul luĭ Ursu să-l sărute, fiindcă de-acum Ursu se potrivise tocmaĭ la locul luĭ cel maĭ potrivit: în deal la vie, unde trebue să fie om strașnic de pază!

II

Multă răbdare și stăpânire de sine i-a trebuit luĭ Ursu o sĕptămînă ca să rabde dăscălirea slugeĭ Ion. Aman om maĭ era și ființa asta a luĭ Dumnezeŭ: averea boerească era pentru Ion lucru sfînt, pentru care puterea cea maĭ credincioasă nu era nicĭodată prea îndestulătoare și hărnicia cea maĭ aprigă a slugiĭ era o nimică; dacă ar fi fost a luĭ averea boeruluĭ Mitrea, n'ar fi fost așa cu o «sută de ocale de grijă în spate», cum i-a zis Gheorghe într'o seară, când îl cam scosese din pepenĭ.

Eraŭ la vie, în bordeiŭ. Las că 'ntăiŭ și 'ntăĭŭ i-a trebuit luĭ Gheorghe mult șiretlic ca să-l facă pe Ion să intre noaptea în colibă,—el ținea una și bună: vierul stă la pîndă necurmat.

— Dar când maĭ doarme? întreba sfios Gheorghe.

— Are el vreme, dacă-ĭ om vrednic: închide un ochiŭ, deschide bine pe celalt, simte pușca orĭ ciomagul subțioară și s'odihnește maĭ mare dragul!...

— Cu haz maĭ eștĭ tu, măĭ Ioane!

— O fi, măĭ badeo, dar grija de cele boerești trebue să-țĭ fie mare.

— Apoĭ las' că în privința asta socot că nimenĭ nu te întrece; o sută de oca de-ale luĭ Cuza trebue să fi avênd tu în spate. Se și cunoaște: de-aceea m'a dat boerul pe mâna ta!

— Heĭ, măĭ băete, tu dacă vreĭ să te facĭ om de treabă și să rĕmâĭ în sat la noĭ, trebue s'asculțĭ povețele mele.

Ion zise vorbele acestea c'un ton rece și cu niște ochĭ batjocoritorĭ, crunțĭ, în cât Gheorghe nu maĭ putu rĕspunde nimic, ci se uită la tovarășul luĭ, obidit, cu mintea stoarsă parcă, temător că Ion acușĭ îl face «hoț»,—și asta ĭ-ar fi stricat tot rostul liniștiĭ.

Dar Ion n'a fost chiar așa de rĕŭ pe cât și-a închipuit Gheorghe ; ștind cele-ce se petrec în sufletul vieruluĭ, Ion se domoli și adăogă blajin :

— Eŭ îți daŭ sfaturile astea ca să-ți fie de priință și să te folosești de ele cât îĭ sta pe-aicĭ, dacă ți-ĭ gînd să rĕmâĭ, dacă nu, sănătate bună, bădică! Trebue să maĭ știĭ și alta: eŭ nu-mĭ stric gura cu ceĭ zăluzĭ și scurțĭ de minte, care nu pot să priceapă ce-ĭ învĕț.

Până a trecut sĕptâmâna, eheĭ! câte-a îndurat Gheorghe! Iar când a plecat Ion cu totul la curte, ducênd veste boeruluĭ că vierul rĕmâne și că-ĭ «o leacă tehuĭŭ la cap»,—în sufletul vieruluĭ se petrecuse o mare schimbare.

Strașnică treabă !

Cât îĭ stătuse Ion cu evanghelia la cap, Gheorghe maĭ lua ca fiind de prisos spusele și sfaturile luĭ; ba maĭ că i se păreaŭ vorbele luĭ sporovăelĭ de slugă veche, care face pe știe-toate; rĕmânênd singur însă, s'a trezit deodată în el toată grija pe care Ion însușĭ o avea despre avutul boeresc și s'a repezit ca un șoĭm pe urmele luĭ Ion să-l oprească, să-ĭ mulțumească.

Ion însă plecase. Atuncĭ Gheorghe s'a pus pe un dîmb, acolo de unde a socotit el că va urmări maĭ bine pe dascălul luĭ și, când l-a vĕzut, a strîns brațele în jurul corpuluĭ, părându-i-se că-l îmbrățișază pe Ion.

Din clipa aceea cele o sută ocale de grijă din spatele luĭ Ion aŭ trecut în spatele luĭ și neadormit a fost ziua și noaptea.

Când a venit boerul la vie, însoțit tot de Ion, a rĕmas foarte mulțumit și l-a luat cu vorba blajină pe Gheorghe,—așa de blajin a vorbit boerul în cât vierul s'a jurat în gîndul luĭ măcar slugă credincioasă ca Ion, dacă nu maĭ ceva, să fie.

— Putea să m'alunge ca pe un hoț departe de casa luĭ; putea, alțiĭ cum fac ?... Săracul boerul! el m'a primit numaĭ decât și mâncare mi-a dat!

Când a 'nceput să se 'ndulcească agurida, Gheorghe Ursu se făcuse strașnic de nu te puteaĭ uita maĭ lung la el! Cât era el de înalt și legat, maĭ avea și ochiĭ afundațĭ și supărațĭ la privire că te băga 'n toate groazele dacă te pironĭa a ciudă cu eĭ.

Dar și faĭma'ĭ mersese 'n tot satul.

Altădată, flăcăiĭ ca flăcăiĭ,—tot maĭ îndrăzneaŭ să s'apropie de vie, să șterpelească douĕ treĭ dăsage cu poamă; acum ferit-a sfîntul: unde nu te gîndĭaĭ, acolo te pomenĭaĭ că sticlește luleaua luĭ Gheorghe și deasupra luleleĭ ochiĭ luĭ sĕlbaticĭ.

Numaĭ unul s'a 'ncercat să-l zăpăcească, dar în pagubă a fost.

Gheorghiță, un flăcăŭan cam șiret din sat, se dase de la o vreme pe lîngă Ursu: se pusese rămășag că o să fure poamă și vierul nicĭ n'o să prindă de veste.

Intr'o Duminică, așa 'ntr'amurgul, Gheorghiță s'a dus ca de obiceiŭ la Ursu, de astădată c'un șip de rachiŭ destul de măricel. Vierul mânca. Fiindcă 'l zărise de departe, i-a ĭeșit la poartă întru 'ntîmpinare.

— Bun sosit, măĭ, aducĭ vre-o veste? zise Ursu.

— Ba-ți aduc de bĕutură, bade, rĕspunse flăcăul prietenos. Eŭ tot venind

pe-aicĭ și vĕzênd că n'aĭ cu ce să-ți uzĭ gîtul chĭar de fel, m'am gîndit că nu 'ți-ar strica o leacă de rachiŭ. Iaca, bea în sănătatea noastră a flăcăilor din sat.

Gheorghe privi cu lăcomie șipul și nu stătu mult pe gînduri.

Și 'nainte, și după mâncare, omul vrednic poate să bea, se gîndi dînsul și gîlgâi de câteva orĭ rachiul pe gît, în timp ce ispita de flăcăŭ nu maĭ putea de bucurie: De acum se'mbată Gheorghe și dăsaga 'mĭ-o umplu maĭ mare dragul!...

Cât maĭ stătură eĭ de vorbă, goli sticla cu rachiŭ; flăcăul se pregăti de plecare.

— Măĭ băĭete, zise Ursu, vino și sĕptămâna viitoare, da'vin dimineața, să am vreme să ceĭŭ câțĭva gologanĭ de la boer să-mĭ maĭ aducĭ niște rachiŭ, fac și eŭ cinste.

— Cum-nu, bădică, rosti în rîs flăcăul și plecă.

Vierul îl însoți până pe la jumĕtatea poteceĭ spre poartă, — și nu maĭ putu. Bĕutura vicleană, pe care de mult nu maĭ pusese gura, îl învinsese: ochiĭ iĭ rătăceaŭ amorțițĭ și picĭoarele alunecaŭ, parcă se desprinsese din legăturile lor vinjoase. Flăcăul bufuia 'n el de bucurie, că 'n sfîrșit Ursu fusese prins în căpcană.

— Noapte bună, badeo!

— Mulțumim dumitale, mormăi Gheorghe și căzu de-alatul cărăriĭ....

Brava mie, porc-de-câne, se mîngâe vierul și 'ncepu să se bălăbănĭască prin ĭarbă. Bun rachiŭ, lua-l-ar dracu; bună bĕutură, dar și Gheorghiță bun flăcăŭ: cum 'mĭ-a purtat el de grijă și 'mĭ-a adus bĕuturică!?... Bun suflet de creștin...

S'aŭ auzit zurgălăĭ? S'aŭ auzit plesnete de bice? Venĭa cineva cu trăsura?...

— Boerul! răcni Ursu și fu 'n picioare dintr'un salt. Într'o clipĭală îșĭ dădu seama de starea în care se afla și se desmetici.

— Vine boerul!

Cel din urmă moment de slăbicĭune și-l mărturisi lovindu-se neputincĭos în cap exclamând plângĕtor:

— Ce mĕ fac eŭ de mĕ găsește boerul așa?

O luă la fugă spre poartă și tocmaĭ la fîntână se opri; scoase într'un suflet o cĭutură de apă și-o turnă toată 'n cap.

Deodată Gheorghe se ridică 'ntr'o rînă, privind într'o parte, cu ochiĭ sticlitorĭ de rachiŭ.

— Al draculuĭ fușĭ tu, măĭ Gheorghiță, mă 'mbĕtașĭ cum se cade!!...

Și iar maĭ scoase o cĭutură; se spălă pe mânĭ și apoĭ dădu pe față; se șterse cu mâneca și fuga ĭarășĭ în vie.

Cânele lătra.

— A intrat cineva 'n vie?... Cine-ĭ oare?...

Întrebarea rĕmase câtva fără rĕspuns. Privi la stele, la copacĭĭ de prim-prejur, parc'ar fi așteptat să'ĭ vorbĭască!

Nimic.

— Gheorghiță! țipă ascuțit vierul și îndesându-șĭ căciula 'n cap, alergă spre locul unde i se păruse c'aude zgomot.

Fieșteș-căruĭ butuc îĭ arunca 'n treacăt o vorbă bună, iar când ajunse sub butucul cel mare, boltit ca un zid în mijlocul vieĭ, se trînti și se visă alăturĭ de nevastă, fericit în viață, cu ajutor la muncă,—nespus de fericit se simțĭa.

De Paștĭ îșĭ cumpĕră din tîrg o pălărie mare, care 'l prindea de tot și cu care maĭ că era să fure inima nevesteĭ văcaruluĭ. Noroc că maĭ departe de horă, sfiicĭoasă la chip și cam sărăcuță, sta o fată, străină părea, — Gheorghe n'o maĭ vĕzuse nicĭodată. Șĭ-o fi zis el în gînd: asta e?... Nicĭ el n'a știut, dar s'a simțit maĭ încălzit la piept și-a bîĭguit ca prin somn:

— Mĕ duc să-ĭ trag și eŭ un joc cu dînsa!

Ea a primit și aŭ jucat amândoĭ până pe sub seară, în care vreme aŭ putut să-și spue fieșteș-care cine și de unde e, ce face și chiar ce are de gând să facă.

Ea era în adevĕr străină. Fugise din Basarabia și se acĭuase aci la boer la curte ca slugă. N'avea pe nimenĭ dincolo și nimic; avea să muncească și să trăiască așa cum o da Dumnezeŭ!

— Și cum te chiamă, fă jucăușo?

— Măria.

— Frumos nume și bine jocĭ; dacă-ĭ fi și 'n casă tot așa de frumoasă 'n port și bună la treabă, eŭ n'așĭ zice ba...

— Ce, măĭ bădică?

— Apoĭ să spuĭŭ boeruluĭ să te ĭaŭ de nevastă.

Fata se 'nroși și maĭ tare, pe cât era de 'nfierbîntată de la joc și-și cuprinse țița stîngă cu palma:

— Mĕ bădică, de-aĭ face tu așa, mare 'țĭ-a fi rĕsplata luĭ Dumnezeŭ!... Că mie nu miĭ bine de fel la Curte: Ion, sluga ceea, atâta'mĭ bate capul, de nu știŭ uneorĭ pe unde-mĭ calcă picĭoarele!...

Gheorghe o strînse cu putere la sînu-ĭ și zise rîzând:

— Heĭ, fata mea, am m[illegible]cat eŭ papara luĭ Ion; tu nu știĭ ce inimă de creștin e sluga ceea!... Il cu[illegible]eŭ!... Așa-ĭ el la 'nceput, da' pe urmă merg toate ca sorocite de-un duh ferm[illegible]

— Poate!

— Ascultă-mĕ pe mine că eŭ sunt de cincĭ anĭ aicĭ și cunosc toate pe degete...

Și-și urmară jocul cu mare tragere de inimă.

După joc s'aŭ cinstit cu rachiŭ; s'aŭ despărțit când rĕsărĭa luceafărul cu vorba asta a luĭ Gheorghe:

— Eŭ bătae nu țĭ-oĭŭ da, dar de-un cĭomag-douĕ să-țĭ fie 'n grijă. Ne luăm, fată, și viĭ în deal la vie la bădică-tĕŭ Ursu:

Să te joace
Cum îĭ place...
Tu-ĭ juca,
Cum 'țĭ-oĭŭ cânta,
Nu ne-o știi zĕŭ nimenea...

Zicând acestea, Gheorghe sărută fata cu gura plină pe obrajĭ:

— Noroc, Mărio!

IV

Dar dragostea vieruluĭ ținu cam multă vreme și nu tocmaĭ pe placul luĭ. Boerul, când îl vedea pe Gheorghe supărat, începea să rîdă:

— H'are-haz mă, că 'ți-a făcut Măria cu ulcica... Te-aĭ odîrlit ca un cățel, care n'are lapte de supt.

— Ba ca un om care n'are soție!

— Eĭ tacĭ, că are să fie și asta. La toamnă, colo când s'or coace toate, și-om strînge de pe câmp, și-om culege via, atuncĭ numaĭ bine porneștĭ și tu însurătoarea...

— Eleleŭ de capul meŭ, tocmaĭ pân'atuncĭ să rabd?

— Iĭ răbda că n'aĭ avea ce face; de ce nu 'ți-aĭ ales o fată din sat?

— De ce nu m'a ales nicĭ vre-una pe mine?!

— Poate că avea și ea o leacă de căpuială, un petic de pămînt, orĭ măcar loc de odihnă. Așa, de, ce să-ți fac? Măria'ĭ străină, n'are nicĭ de unele și tu aĭ să-ți cheltuești în vînt ce-aĭ strîns în anĭ de când slujeștĭ la mine!

— Așa-ĭ, cucoane, nu zic ba.

— Apoĭ dacă-ĭ așa, așteaptă că nu eștĭ frichineț de optsprezece anĭ care-acu a'nceput să miroase a catrință...

Gheorghe de data asta se rușină tot și nu maĭ avu curaj să zică nimic.

— De trăit o să fie maĭ greŭ, că de 'nsurat e lesne, măĭ,— adăogă boerul cu glasu-ĭ plin de mîngâere, la plecare.

Iar toamna când veni, nu fu de loc pe placul vieruluĭ. Maĭ întâiŭ că via, măcar că rodise destul, dar n'ajunse pân' la sfîrșit cu poala plină cum pornise: a bătut-o de câteva orĭ grindina cu marĭ stricăcĭunĭ.

Nunta s'a făcut fără de nicĭ un Dumnezeŭ, căcĭ boerul după Sântă-Mărie căzu greŭ bolnav și coconașul Virgil, măcar că veni la țară de s'așeză, nu era 'ndeletnic de fel.

Ba pe la Sf. Dumitru, când se stîrniser[illegible] ploĭ de desfundaseră pămîntul, boerul, care fusese dus în oraș, părăsi [illegible]ecie pe toțĭ și toate!

Ce jelanie, ce turburare, ce prăbușire a [illegible]t satul!

Când l'aŭ adus cu droaga din oraș, cu popĭ și [illegible]t alaiul cuviincios, aŭ ieșit înainte oamenĭ cale de-o poștă ca să-l primească, — plângènd că aŭ pierdut sufletul cel bun al bătrânuluĭ, care lesne se 'ndura de toțĭ și cu dragă inimă 'ĭ ajuta.

Când l'aŭ apropiat de sat, ieșiaŭ femeile până 'n pragul ușeĭ de priviaŭ și-odată ce auziaĭ trîntindu-se ușile 'n urma lor; intraŭ în case și plângeaŭ cu hohote ca niște nebune: se dusese mila boeruluĭ din sat, că de la coconașul Virgil nimenĭ n'avea să se aștepte la ceva bun.—El la oraș trăise. Acolo poate că făcea vre-o ispravă, în sat de loc.

Când l'aŭ îngropat pe boer, a fost în cimitir un țipĕt, și o larmă, și o disperare cum n'a fost nicĭ pe vremile crude când holera și ciuma năvăliaŭ ca niște duhurĭ spurcate în țară și o pustiaŭ de putere, de tinereță, de frumusețe

Acum era un fel de semn al timpuluĭ pentru toțĭ bătrânĭĭ satuluĭ: vremile

se stricaseră, toate 'n toate părțile mergeaŭ rĕŭ, fie c'așa sorocise Dumnezeŭ, fie că oamenii ajunseseră prea rĕi, prea poftitori, prea cânĭ unul cu altul... Dar eĭ, eĭ de pe moșia boeruluĭ Mitrea, n'aŭ prea dus-o așa greŭ în anii când în altă parte oamenii începuseră a scrîșni din pricina schimbărilor ce se făcuseră pretutindenea. Boerul Mitrea, dacă nu-ĭ putea ajuta de-adreptul cu fapta, le dădea un sfat bun la vreme și oamenii nu-și pierdeaŭ munca de toată vara zadarnic, își puteaŭ agonisi viața pentru iarnă, pentru eĭ și pentru vite.

— De acum ce-o maĭ fi, Dumnezeule mare?...

Plânsetele lor, lacrimile lor, cuprindeaŭ în ele această întrebare nemărturisită pe care o aruncaŭ aeruluĭ nemărginit, pentru ca Acel care-ĭ în tot locul s'o audă, s'o înțeleagă și să le dea un semn de credință că răspunsul e milostivitor...

Dar privind cu toții în sus, închinându-se și rugându-se, nimic nu mișcă în aer, în cer saŭ în eĭ înșiși și plecară de la mormîntul boeruluĭ abătuți, storși de speranță, niște umbre pĕcătoase, din a căror ochĭ curgeaŭ lacrimĭ, dar a căror inimĭ muriseră de obidă.

Ion se chinuise o sĕptămână de durerĭ în corp și 'n piept, — nicĭ nu l-a vĕzut pe boer la moarte, căcĭ îl țineaŭ legat... avea furiĭ de nebunealã.

Când l-aŭ adus în sat, privia 'n deșert ca un copilaș abia născut și numaĭ glasul vieruluĭ a putut să-l redeștepte din toropeală.

Aŭ stat împreună la vie și aŭ plâns în tovărășie; aŭ jelit, aŭ vorbit despre cel care le fusese susținător și bun stăpîn. Când Ion nu maĭ putea să rabde, copleșindu l amintirile, pornea devale 'n fundul vieĭ și se trîntea acolo să-și afle pace chinuluĭ; iar Gheorghe luându-și ciomagul de vremĭ rele, se așeza pe culmea dealuluĭ și se uita lung spre cimitir... căuta să nimerească cu ochiĭ mormîntul celuĭ scump tuturor și se pierdea, ametea, privind în depărtarea tristă acelașĭ punct negru, sub care zăcea norocul și binele unuĭ sat întreg.

Măria trebuia să se ducă la câte unul și să-ĭ deștepte din amorțire, să-ĭ îngrijească binișor ca o femee simțitoare ce era și să se poarte cu dînșiĭ ca și cum ar fi avut să facă un drum lung cu douĕ pahare scumpe în mână, dar să nu țină paharele cu mâna toată, ci numaĭ în douĕ degete, — fiind astfel la fiece pas îngrozită că, amorțindu-ĭ degetele, scapă și strică paharele.

Și ea suferĭa, suferĭa ca o femee care se putea sforța să priceapă că, dacă atâta lume plânge după un suflet, apoĭ trebue să fi fost bun sufletul dus.. Bunătatea aceea ea n'a putut-o gusta deadreptul, dar a simțit totdeauna din dragostea luĭ Gheorghe, care cu alțiĭ era și tăcut, și ursuz; din recunoștința ce păstra boeruluĭ—el care blăstema pe toată lumea—se convinsese că'n adevĕr stăpîn ca al lor rar se găsĭa și maĭ rar o să se găsĭască de-acum încolo pentru dînșiĭ.

Nu-ĭ vorbă, cuconașu Virgil la urma urmeĭ tot în sat a rĕmas.

A chemat pe sătenĭ la curte și le-a ținut un fel de cuvîntare, în care a făgăduit că le ĭartă la fiește-care câte-ceva din datoriĭ numaĭ să-ĭ ajute să 'mplinească voia tatăluĭ sĕŭ, care-ĭ ceruse să 'ngrijească de moșie, să n'o arendeze.

Și adăogă:

—Tata a zis să las pe toate slugile și pe toțĭ oamenii curțiĭ în slujbele lor,

fiindcă sunt vrednicĭ și l-aŭ slujit cu credință — uniĭ, foarte multă vreme. Nu le micșora leafa, 'mĭ-a poruncit, nicĭ tainul și ține-te de sfatul lor, căcĭ eĭ se pricep.

Eĭ, oamenĭ bunĭ, vĕ hotărîțĭ să m'ajutațĭ?

— Da! rĕspunse obștia și s'aŭ dus toțĭ apoĭ pe la casele lor întru câtva maĭ liniștițĭ, cu inima maĭ ușurată că poate Dumnezeŭ s'a 'ndurat și de necazurile lor.

Gheorghe sta sus pe deal și privia la curte și nu se dumeria ce-ĭ; vedea lume adunată și nu pricepea de ce. Fierbia de neastîmpĕr s'afle ce-ĭ și nimenĭ nu venise să-l vestească înainte, nimenĭ nu venea să-ĭ povestească ce s'a întîmplat.

— Ioane, du-te la curte și vezĭ ce-a fost; am vĕzut satul că s'a adunat acolo adinioarea.

Sluga cea credincioasă își regăsi agerimea de altădată și ceva cald parcă i se urca la inimă, aromindu-l ca o prevestire bună pentru viitor.

Ce-a fost la curte, când ajunse Ion, vor ține minte și părețiĭ care aŭ vĕzut!

Ion alerga, alerga de da rĕsufletul dintr'însul, dar el nu simția nicĭ o oboseală; dimpotrivă, gîndul nedeslușit dar înviorător ce-ĭ tremura în cap îl înzdrăvenise atât că ar fi alergat poște întregĭ numaĭ să întîlnească pe cuconașu Virgil.

De la poartă-l vĕzu și ca fulgerul se duse la el.

Virgil se dete 'ntr'o parte cam temător. Îl cunoștea bine pe Ion și 'n timpurĭ bune n'ar fi avut de ce să ĭ fie frică de dînsul, dar acum, — după ce trecuse prin brațele zvăpăiate ale nebunieĭ, — o mișcare inconștientă 'l luă din drumul slugeĭ.

— Cuconașule!... Cucoane!... strigă Ion cu ochiĭ limpezĭ și vorbitorĭ de altă-dată, cum îĭ avea el pe-atuncĭ când stăpînĭa cu boerul curtea toată, — și-și luă căciula smerit din cap.

— Ce-ĭ mă? ce s'a 'ntâmplat?

— Unde?

— Apoĭ atuncĭ ce viĭ așa ca furtuna?... Aĭ să-mĭ spuĭ ceva?

— Eĭ, cucoane!?

— Tu, de!

— Eŭ nu.

— Dar ce vreĭ?

— Aicĭ s'a 'ntîmplat ceva, cuconașule, 'mi-a spus Gheorghe din deal de la vie c'a fost satul aicĭ....

Și cătând în ochiĭ cam plictisițĭ aĭ lui Virgil, Ion întrebă c'o admirabilă stăruință în glas:

— Ce s'a întîmplat aicĭ, cuconașule?

— Nimic, măĭ badeo.

Ion privĭ uluit în zare. Pe deal departe, spre vie, apăru statura vie, nemișcată, a luĭ Gheorghe, cu ochiĭ triștĭ și 'ntrebătorĭ: Ce s'a întîmplat la curte, Ioane?... Și sluga, ametită de această vedenie, repetă întrebarea ca un halucinat:

— Ce s'a 'ntîmplat la curte, Ioane?

— Ceĭ, badeo, ce aĭ tu?

— N'am nimic, cuconașule, rĕspunse încurcat și zăpăcit credincioasa slugă, vreaŭ să știŭ ce-a fost la curte.

— Ce-a fost?...

— Da, de ce s'a adunat lumea?

— Eĭ, bată-te să te bată de Ion năuc!... Am chemat eŭ pe sătenĭ să le spun că rĕmân la moșie în locul tateĭ și să 'ngrijesc de ea... Asta a fost!

Ion căzu în genuchĭ, apoĭ de tot jos și începu să plângă... Plânse ca un om care 'șĭ regăsește un gînd bun, scump, pĭerdut pentru totdeauna în cugetul luĭ.

Și gîndul luĭ cel bun fusese și o speranță... Speranța, la moartea boeruluĭ Mitrea, că fiul va veni să ia locul tatăluĭ în capul moșieĭ și a satuluĭ, și 'n inima locuitorilor; speranța că fiul va fi moștenit de la tată cele bune și pe care el le va face și maĭ bune, și maĭ folositoare, ca să rĕmâe și urmaș numeluĭ luĭ în inima celor care ar fi avut de-afface cu dînsul.. Speranța că tot ce agonisise tatăl va trece deadreptul în folosința fiuluĭ și nu va veni cineva străin care să poruncească acolo și acelor care numaĭ de boer Mitrea ascultaŭ și ar fi vrut să asculte mereŭ de feciorul luĭ... Speranța că toată credința luĭ,—în semn de recunoștință pentru tată—s'o dea fiuluĭ, și a stfel tot ce afost înainte la curte să dăĭnuiască necontenit, ca un fel de sfîntă plecăciune pentru sufletul bun ce pornise de pe pămînt.

Această speranță a luĭ Ion se pierduse în vultoarea turburată a zilelor de restriște de după moartea boeruluĭ, maĭ ales că Virgil nu avusese grijă să surpe repede neliniștea locuitorilor spunêndu-le că rĕmâne să lucreze moșia.

...Și acum, când această speranță reînvia cu toată puterea eĭ întremătoare în sufletul luĭ Ion, acum speranța creștea cât o mare mîngâere, cât un triumf desăvîrșit al vieții și umplea cu lacrimĭ ochiĭ slugiĭ credincioase.

Când se ridică Ion de jos, privirea-ĭ era maĭ mîndră, maĭ sigură.

— Cuconașule, e adevărat?.. Maĭ spune-odată s'aud!

— Am spus-o în fața satuluĭ, 'țĭ-o repet și ție rĕspicat, s'o pricepĭ: Rĕmân!...

— Dumnezeŭ să'țĭ dea sănătate, cucoane!...

Ion în fierbințeala ce 'ĭ năvălĭa de la tîmple spre mijlocul frunțiĭ și de aci înapoĭ, simți pentru a doŭa oară speranța reîntărindu-se în cugetul sĕŭ.... Rizênd, plingênd, bolborosind cuvinte întretăĭate, desmĭerdărĭ, zicale, sfaturĭ părintești, pe jumĕtate înțelese de Virgil, pe jumĕtate inconștient zise, Ion începu să sărute mînele, haĭnele, picĭoarele luĭ Virgil, umblînd ca un trepăduș în juru'ĭ, aci căzênd în genunchĭ, aci sculându-se ĭarăș și învîrtindu-se în jurul stăpînuluĭ.

Virgil d'abia atuncĭ simți ce'nsemnează credința de cîne a țăranuluĭ și'l luă pe Ion de umerĭ prietenos, zîmbindu'ĭ:

— De-ajuns, Ioane. Dea Dumnezeŭ ca bucuria ta să dureze cât 'țĭ-e pofta sufletuluĭ și să'țĭ dea putere să mă slujești și pe mine ca și pe tata... Du-te de spune luĭ Gheorghe cele ce s'aŭ întîmplat și fiți amîndoĭ mulțumițĭ, maĭ mulțumițĭ de cât toțĭ, fiindcă sunteți ceĭ maĭ vechĭ în slujba curțiĭ.

— Să'țĭ dea Dumnezăŭ sănătate, cuconașule, cum 'mĭ-aĭ dat dumneta viață! Să stăpînești cu noroc și să'țĭ meargă 'n plin...

Când să se despartă, iaca și Gheorghe. Zănatic și furios, cât putea mutra

luĭ slebătăcită să'l fac furios și zănatic, vierul intră la boer și 'ntîlni ochiĭ feri ciți aĭ luĭ Ion !..

— Să trăiască boerul Virgil, mă Ursule ! strigă voios Ion și asvîrli căciula 'n bagdadie.

Vierul pricepn parcă printr'o vrajă tot și rămase loculuĭ gîfîind greŭ din piept, privind cu ochiĭ supușĭ, blânzĭ. Când maĭ începu să'șĭ prindă răsufletul, pleoapele 'ĭ începură să bată repede și Gheorghe zise atuncĭ vorba cea maĭ adîncă, pe care nicĭ un bătrân al satuluĭ n'a avut nicĭ curajul, dar nicĭ priceperea s'o spună :

— Cucoane, mata la câmp, Ion la curte și eŭ la vie, — răposatul nostru părinte are să ne binecuvînteze !

Virgil se 'nduioșă și o liniște cuvioasă, blajină, se așeză peste tus-treĭ... Toți priviră spre icoane, pătrunșĭ de acelașĭ farmec, de aceeașĭ evlavie sfîntă : a munci spre a merita încrederea cu care 'ĭ împodobise cel ce'ĭ stăpînĭa cu amintirea vieții sale lungĭ, plină de fapte bune.

Când aŭ plecat slugile, sărutând mâna luĭ Virgil, un jurămînt parcă s'ar fi săvîrșit între dînșiĭ în taina odăeĭ, atât le eraŭ sufletele încălzite de nădejdea viitoruluĭ și a dragostiĭ unul pentru altul.

Ioan M. Holda

UN PORTRET AL LUI DUMITRU CANTEMIR

Sunt fericită de a putea comunica publiculuĭ un noŭ portret al luĭ Dumitru Cantemir şi de a pune astfel şi eŭ o petricică la măreţul monument, ridicat în amintirea acestuĭ Domn de învĕţaţiĭ noştri istoricĭ.

Arta de sine stătătoare are un îndoit folos când poate servi de comentariŭ istorieĭ.

Ca una ce am petrecut cea maĭ mare parte a vieţiĭ cutreerând muzeele Europeĭ şi maĭ ales pe ale Franţeĭ, am ajuns să le cunosc de aproape şi să le cercetez pururea.

Fiind odată la Rouen şi vizitând muzeul în toate unghiurile luĭ, zăriiŭ atîrnat după o uşă portretul unuĭ personagiŭ foarte interesant atât prin eleganţa sa cu totul franţuzească cât şi prin ciudatul sĕŭ portret oriental îmbrăcat cu haină cu ciaprazurĭ, încins cu briŭ peste mijloc, cu perucă Ludovic XIV-lea în cap şi cu turban pe deasupra.

Interesul meŭ se deşteptă şi maĭ mult când citiiŭ în josul portretuluĭ: *Hospodar de Valachie.* La prima vedere, nu putuĭ să lămuresc decât că acest personagiŭ trăia sub Ludovic al XIV-lea şi că el trebuia sa fi avut legăturĭ destul de strînse cu Franţa şi cu Turcia, deoarece îşĭ însuşise în parte portul celor douĕ ţărĭ adică peruca mareluĭ rege şi turbanul padişahuluĭ.

Intorcêndu-mĕ în România, arătaĭ regretatuluĭ Grigore Manu, ale căruĭ colecţiunĭ şi bibliotecĭ sunt atât de preţioase pentru istoria ţărĭĭ noastre, o fotografie după zisul portret.

De cum îl vĕzu dînsul imĭ pomeni de Cantemir şi consideraĭ îndată ca greşită inscripţia muzeuluĭ din Rouen: Hospodar de Valachie. Trebuia să mĕ îndreptez spre Domniĭ Moldoveĭ.

Căutaĭ să mĕ ioformez în principalele noastre aşezăminte de cultură: la Fundaţiunea Carol, la Academie, la Universitate; D-niĭ Iorga şi Ţigara îşĭ dădură bunavoinţă să mĕ ajute în rezolvarea acesteĭ micĭ probleme istorice.

---

1. Sion, Tocilescu, Iorga.

Bizareria portului îi făcu să recunoască și d-lor în portretul muzeului din Rouen chipul lui Dumitru Cantemir, Domnul Moldovei.

Nici un alt domn într'adevĕr n'a avut atingere mai de aproape cu viața turcească, decât Cantemir, în timpul șederii sale de 22 de ani la Constantinopoli; nici unul, de asemenea, n'a avut legături mai strînse cu Ambasadorii și cu seg-norii de pe lîngă dînșii.

Apropiarăm portretul din Rouen de acel al lui Dumitru Cantemir, gravat de Fritisch, și vĕzurăm că trăsăturile le eraŭ identice: nas acvilin și puțin prelungit, sprîncenele arcuite și bine desemnate, gura mică; toate liniile tinere și mîndre ale portretului din Rouen eraŭ îngroșate și lățite în portretul lui Fritisch; unul trebue să fi fost făcut cam la vîrsta de treizeci de ani, celalt după patruzeci; însă asemĕnarea lor era desăvîrșită; îndoiala nu mai era cu putință. Cât despre particularitatea perucei pusă pe capul unui personaj îmbrăcat în costum oriental, se poate vedea, în cele o sută de tablouri pe care familia Ferriol le are de la pictorul Von Moor, figura unui negustor francez îmbrăcat turcește și avênd perucă, iar deasupra ei poartă un tricorn,—ceea-ce nu-i mai puțin ciudat [1]).

Se știe de asemenea că d. de Chateauneuf, când era ambasador și cu care Dumitru Cantemir fusese în foarte strînse legături, ar fi purtat haina levantină. A împrumuta câte ceva din costumul turcesc era prin urmare o modă a timpului la nobilii europeni.

Dar cum a putut ajunge portretul acesta la Rouen?...

Aici intrăm în câmpul ipotezelor; cea mai întemeiată însă pare a fi că acest portret, zugrăvit la Constantinopoli, trebue să fi fost dăruit de Dumitru Cantemir vreunuia dintre segniorii francezi cu care era în legătură, poate chiar d-lui de Ferriol [2]) la care fusese în gazdă.

N'ar fi cu neputință chiar, ca Van Moor care zugrăvea pe toți Europeii de seamă la Constantinopoli, să fi făcut tot el portretul tînĕrului și strălucitului fiŭ al Domnului Moldovei Constandin Cantemir.

D. de Feriol, cu ceĭ care 'l înconjuraŭ, printre care era și Van Moor, sosind la Constantinopoli în 1699, Dumitru Cantemir născut în 1663, era pe atunci de 36 de ani.

Portretul, ce e drept, pare a fi al unui om mai tînĕr, dar când e vorba de vîrstă, e foarte greŭ de a hotărî cu siguranță, și adesea cutare persoană care pare a avea deabia douĕzeci și câțiva de ani, a trecut de treizeci.

Dacă autorul portretului de la muzeul din Rouen rĕmâne încă nesigur, în schimb identitatea persoanei zugrăvite e neîndoioasă.

MARIA BENGESCU.

---

1. Culegere de stampe înfățișând diferite națiuni ale Levantului, gravate după tablouri făcute după natură (1707—1718) din ordinul d-lui de Ferriol, ambasador al regelui pe lîngă Poartă și date la lumină între anii 1712—1713 prin îngrijirea d-lui de Hay. Paris la Boson, gravor cu privilegiul regelui. (1714).

2. Iorga, Epoca lui Cantemir p. 870—871.

DUMITRU CANTEMIR

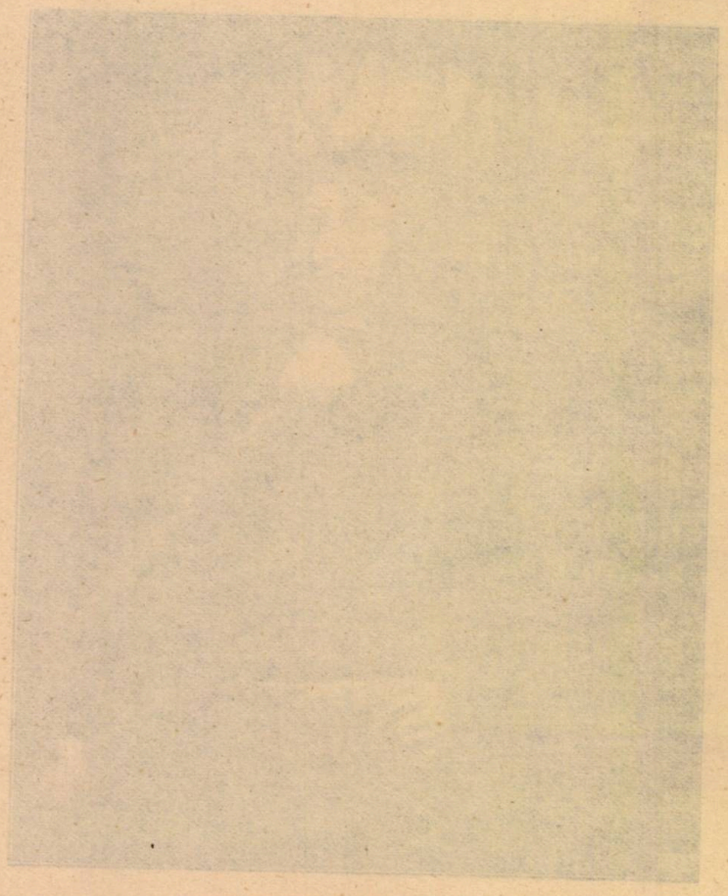

O NOUĂ ORIENTARE A STUDIILOR ISTORICE IN GERMANIA

Studiile istorice aŭ luat în zilele noastre o foarte mare desvoltare, aşa în cât veacul al XIX a fost botezat cu drept cuvînt cu numele de «*Veacul istoriei*», nu numaĭ, fiindcă aceste studiĭ şĭ-aŭ lărgit foarte mult orizontul şi şĭ-aŭ adîncit terenul pe care trăise o vreme îndelungată, dar, chiar şi celelalte ştiinţe aŭ fost nevoite să se servească de metoda istorică spre a face un pas maĭ departe. Astfel, fizica, chimia, astronomia, economia politică, etc. etc., işĭ cercetează trecutul cu un foarte viŭ interes spre a-şĭ asigura progresul în viitor. Unele din aceste ştiinţe, cum e economia politică, aŭ luat cu desăvîrşire aspectul studiilor istorice propriŭ zise. Aceste studiĭ în nicĭ o parte n'aŭ luat un maĭ puternic avînt ca în Germania, unde maĭ bine de o jumĕtate de veac, isvoarele istorice aŭ fost date la lumină cu un extraordinar aparat de erudiţie, demn de admirat şi maĭ ales de imitat. Mulţumită muncei sistematice şi continue, precum şi răbdăriĭ fenomenale, ce caracterisează firea poporuluĭ german, avem astăzĭ colecţiĭ de isvoare importante pentru istoria popoarelor orientale, lumea greacă şi romană, precum şi pentru cea medievală şi modernă.

In prejurul acestor publicărĭ de isvoare şi în universităţĭ, s'aŭ format adevĕrate ateliere intelectuale, care, după minunata expresie a învĕţatuluĭ francez, Fustel de Coulanges, seamănă cu un corp de armată bine organizat şi disciplinat, în care se deosebeşte: «*les chefs et les soldats. On y sait obéir, on y sait être disciple Tout nouveau venu se met à la suite d'un maître, travaille avec luĭ, pour lui, reste longtemps anonyme comme le soldat; plus tard il deviendra capitaine et vingt têtes travailleront pour lui. Avec de telles moeurs scientifiques, on comprend la puissance de la science allemande. Elle procède comme les armées de la même nation. Cest, par l'ordre, par l'unité de direction, par la constance des efforts collectifs, par le parfait agencement de ses masses, qu'elle produit ses grands effets et qu'elle gagne ses batailles. La discipline y est merveilleuse. Chaque petite troupe a son devoir, son mot d'ordre, sa mission, son objectif..... Une volonté commune et unique circule dans ce grand corps savant, qui n'a qu'une vie et qu'une âme*». [1])

1. *Question historique*, Paris, 1893, p. 8.

De aceea s'a zis cu drept cuvînt că, «Germania» exercită prin universităţi o influenţă preponderantă asupra mişcării ştiinţifice, ce transformă viaţa intelectuală a omenirii» [1]).

Odată feluritele isvoare publicate, istoricii le-aŭ studiat cu o pasiune rară, căutând justificarea unor anumite scopuri religioase, sociale, orĭ politice. Chiar pe frontispiciul faimoaseĭ colecţiĭ de isvoare: *Monumenta Germaniae*, începută, la 1826, sub direcţia istoriculuĭ Pertz, şi continuată şi azĭ încă, stă scris mişcătoarele cuvinte: «*Sanctus amor patriae dat animum*», cu alte vorbe iubirea de patrie a călăuzit întocmirea acesteĭ opere, iar nu iubirea de adevĕr curat istoric.

Invĕţaţiĭ, care aŭ utilizat aceste isvoare nu s'aŭ mulţumit numaĭ să ne explice cum s'a întîmplat un eveniment, prin ce peripeţiĭ a trecut şi ce rezultate a dat, ci eĭ caută să încovoaie documentele ce studiază unor anumite planurĭ ce stăpînesc mintea şi inima lor. In acest caz, învĕţaţiĭ ne pot da opere de o incontestabilă valoare literară în care se oglindesc ideile lor, dar nu opere propriŭ zis ştiinţifice. Studiul istorieĭ devine în acest chip un gen literar.

Goethe şĭ-a rîs de aceştĭ istoricĭ subiectivĭ în opera sa Faust, unde zice: *Was Ihr den Geist der zeiten heist, das ist in Grund der Herren eigner Geist, in dem die zeiten sichbespiegeln.*

Totuşĭ denunţarea luĭ Goethe n'a putut opri formarea uneĭ întregĭ şcoale germane, reprezintată printr'o pleiadă de istoricĭ de frunte ca: Niebuhr, Dahlmann, Waitz, Droysen, Häusser, Duncker, Sybel, Ranke, Treitsche, Giesbrecht, etc. Aşa de pildă, Treitsche, în opera sa: *Deutsche Geschichte im 19 Iahrhundert* (vol. 4 p. 471), susţine: că valoarea uneĭ adevĕrate opere istorice constă în culoarea vie pe care o imprimă istoricul faptelor ce expune spre a mişca pe cetitor. Iată propriile luĭ cuvinte: *die ergreifende Macht eines Geschitwerks liegt immer in der Starken Persönlichkeit des Erzählers.*»

De asemenea, Giesbrecht, propoveduieşte în scrierea sa: *Geschicht der deutschen Kaiserzeit* grijea patriotică, ce stăpînea spiritele compatrioţilor sĕĭ de a forma unitatea politică a poporuluĭ german, căreia încercă să-ĭ dea o bază istorică, căutând să dovedească de voe de nevoe că epoca cea maĭ strălucită din istoria germană a fost cea monarchică medievală. Autorul este cu desăvîrşire tendenţios, căcĭ ideea aceasta străbate întreaga-ĭ operă ca un fier roşiŭ. Scrierile acestea aŭ avut un caracter maĭ mult patriotic decât ştiinţifi.

De aceea, s'a zis cu drept cuvînt, că politica imperială a luĭ Bismarck n'ar fi isbutit, de n'ar fi avut de colaboratorĭ pe istoriciĭ germanĭ, care i-aŭ croit cu multă vreme înainte calea politică pe care a urmat-o Cancelarul de fier.

Dintre toţĭ istoriciĭ germanĭ numaĭ Ranke a format o adevĕrată şcoală.

Acest istoric genial al poporuluĭ german are nu numaĭ o concepţie politică, dar şi una teologică-filosofică pe care caută să le pună în lumină la fiecare pas în scrierile luĭ.

Intr'adevĕr, Ranke crede că tot ce există în lume nu e decât o manifestare

1. Gabriel Monod, in *Histoire du peuple anglais* a luĭ Iohan Green, tradusă de Auguste Monod prefaţă XIV.

a voinţeĭ divine şi decĭ evenimentele istorice trebuesc interpretate ca un *Göttliches Geheimnis*, orĭ *Gedanken Gottes*. Şi istoricul, care ar pătrunde motivele ascunse ale activităţiĭ omeneştĭ ar stăpîni o parte din ştiinţa luĭ Dumnezeŭ. Această idee formează piatra fundamentală a concepţieĭ istorice a luĭ Ranke.

Un al doilea principiŭ al concepţieĭ luĭ Ranke este cosmopolitismul luĭ istoric, derivat din cel d'întăiŭ sistem fundamental, căcĭ, dacă viaţa individuală este o emanaţie din ideea supremă a Dumnezeirĭĭ, atuncĭ şi viaţa fiecăreĭ naţiunĭ, orĭ stat nu sunt decât un grăunte din totalitatea istorică a omenirĭĭ. De aceea, Ranke pune preţ numaĭ pe istoria universală, iar biografiile oamenilor însemnaţĭ şi istoria naţiunilor nu-l interesează, decât în măsura, în care înrîuresc desvoltarea istorică a omenirĭĭ. Opera luĭ Ranke, în care culminează această concepţie cosmopolită este Papalitatea pe care o studiază ca o monarchie universală a apusuluĭ. In această scriere, Ranke formulează un principiŭ pe care îl socoteşte ca o lege universală, zicênd : «Nu cred să mĕ înşel, orĭ să depăşesc limitele istorieĭ, dacă admit în acest loc o lege generală a vieţiĭ. Este netăgăduit, că există întotdeauna puterĭ ale unuĭ spirit viŭ, care sgudue lumea din temelie. Aceste puterĭ sunt pregătite de veacurile trecute, apar la vremea lor, chemate de puternice naturĭ interne, din adîncul nesfîrşit al spiritului omenesc. Stă în chiar firea lor să sfărîme lumea şi să o stăpînească.»[1])

Iată ce înţelege acum Ranke sub numele de *Puterĭ marĭ:* «Sunt Puterĭ spirituale, puterĭ dătătoare de viaţă, ele înseşĭ viaţă, sunt energiĭ morale pe care le zărim în desvoltarea lor. Ele nu se pot nicĭ defini, nicĭ măcar sintetisa, se pot numaĭ privi şi simţi şi se poate avea convingerea despre ele că există. Aceste puterĭ înfloresc, mână lumea, se manifestă sub diferite forme, se luptă între ele, se ţărmuresc şi se stăpînesc unele pe altele; secretul istorieĭ omenirĭĭ constă în înrîurirea lor reciprocă, în urmarea în viaţa, moartea şi renaşterea lor cu un conţinut din ce în ce maĭ mare şi maĭ bogat». [2])

Afară de asta, Ranke maĭ susţine că: «Puterile spirituale sunt cuprinse în ideĭ, ideĭ ce derivă din divinitate şi eternitate, deşi, ele nu curg nicĭodată deplin. Ideile acestea aŭ propria lor existenţă, nu se contopesc nicĭodată cu spiritele». In ideĭ se deşteaptă direcţiĭ, care «când timpul s'a înplinit pot ajunge până la spargerea conţinutuluĭ lor original. Ideile se pot asocia şi desface, pot chiar lupta între ele. Lupta dintre ideĭ este obicĭnuită şi tocmaĭ ea alcătueşte mişcarea istorică. In lupta ideilor se poate simţi şi privi maĭ bine legea vieţiĭ şi secretul istorieĭ universale şi tot în lupta dintre ideĭ se manifestă maĭ bine mâna luĭ Dumnezeŭ în lume».[3])

Vedem, decĭ, că Ranke interpretează evenimentele istorice ca rezultatul voinţeĭ divine ce cârmueşte lumea după un plan hotărît de vecĭ. Ranke a fost influenţat de filosoful Kant, care admite şi el «planul naturieĭ», saŭ de Fichte, care vorbeşte despre o «artă a naturieĭ».

1. Ranke, *Gewelte Werke*, 37—47.
2. Idem.
3. Gewelte Werke, 27/28. 540.

Chipul acesta de a explica istoria omenească a fost continuat și după moartea lui Ranke (1886) de către școlarii săi, care însă, s'au despărțit în două grupuri: unii susțin, că faptele istorice sunt un *Gedanken Gottes*, ori *Göttliches Geheimnis*, iar al doilea grup este format din istoricii, care deși primesc ideile lui Ranke ca un factor hotărîtor în desvoltarea omenirii, nu le atribue însă, caracterul mistic pe care îl susțin adepții rămași credincioși neclintiți ai mareluĭ lor maestru. Afară de asta, acest din urmă grup mai ține seamă și de factorii sociali și economici, admițând totuși, că acești factori au un rol secundar în progresul societății omenești.

Intreaga școală formată de Ranke a fost combătută cu inteligență de către profesorul de la universitatea din Leipzig, Karol Lamprecht în opera sa: *Deutsche Geschichte*, apărută la 1891 și mai ales într'o scriere intitulată: *Alte und Neue Richtungen der Geschichtswissenschaft*, publicată la 1896. Această scriere a provocat un adevărat războiu literar, susținut cu o pasiune înfocată prin ziare, reviste și chiar congrese anuale.

Iată în două cuvinte principiul lui Lamprecht. El nu admite, că evenimentele istorice ar fi hotărîte de mai nainte și prin urmare că ar deriva dintr'un isvor unic, ci, dimpotrivă, coborîndu-se jos din cer, susține că factorii naturali, ca pământul, cu rîurile ce-l scaldă și munții ce-l brăzdează, cu fauna, flora, constituția fizică a oamenilor care trăesc pe acest pământ, starea lor socială, economică, ereditatea ce și-a dobîndi o în decursul veacurilor determină desvoltarea istorică a unuĭ popor.

Aceștia sunt factorii permanenți, hotărîtori de care depinde progresul societății omenești.

De altă parte, Lamprecht, în deosebi de vechea școală istorică, distinge două feluri de fapte: unele generice, sau tipice datorite factorilor permanenți numărați mai sus, și fapte individuale. Scoala rankeriană studia numai faptele individuale fără să țină seamă de mediul înconjurător. Niminea altul n'a exprimat mai bine acest mod de a interpreta istoria ca istoricul Carlyle, în scrierea lui *On Heroes* [1]), în care susține că istoria universală se reduce la urma urmelor la faptele îndeplinite de oamenii mari, care «au fost conducătorii popoarelor, ziditorii, modelele și într'un înțeles larg creatorii a tot ce mulțimea oamenilor la o laltă a lucrat ori dobîndit. Toate lucrurile pe care le vedem în ființă sunt propriu zis rezultatul material exterior, împlinirea practică, întruparea gîndurilor oamenilor mari, trimiși în lume». Sufletul istoriei omenești ar fi istoria acestor eroi, cărora Carlyle le atribue tocmai ca și Ranke un caracter mistic, socotind pe eroŭ ca pe «un meșter trimis din fundul misteriosului infinit cu noutăți pentru noi. El vine din substanța interioară a lucrurilor. Eroul vine din inima lumii, din realitatea primordială a lucrurilor; inspirația Dumnezeească îi dă inteligența și ceea-ce pronunță el, este cu adevărat un fel de revelație».

Ori cât de fermecătoare ar fi această concepție istorică, Lamprecht o părăsește și consideră personalitățile istorice ca întruparea aptitudinilor neamului

1. T. I, p. 2.

căruia aparţin, de la care primesc felul de a gîndi şi lucra. Cu alte vorbe, societatea este factorul primordial, universal, iar individul este numaĭ elementul contingent, trecător.

Decĭ, trebue să se ia ca punct de plecare în studiul evenimentelor istorice factorĭ colectivĭ spre a înţelege rolul personalităţilor istorice.

Lamprecht recunoaşte însă, că este foarte greŭ de despărţit într'un mod absolut faptele generice saŭ colective de cele personale, conştiente, deşi admite că factoriĭ colectivi sunt cu mult maĭ importanţĭ şi aŭ o maĭ puternică înrîurire în desvoltarea societăţiĭ omeneştĭ decât cele maĭ strălucite fapte ale bărbaţilor însemnaţĭ.

Prin urmare, istoria unuĭ popor nu este rezultatul «gîndirilor oamenilor marĭ», ci este opera colectivă a întregeĭ naţiunĭ; ea este produsul uneĭ evoluţiĭ de stărĭ sociale-psychice ce să înbină în felurite chipurĭ şi ne daŭ într'un moment dat aspectul vieţiĭ politice, economice, religioase şi intelectuale ale uneĭ naţiunĭ.

Concepţia aceasta a luĭ Lamprecht nu e nouă; ea a fost formulată în parte maĭ înainte de mulţĭ învĕţaţĭ, dar niminea n'a susţinut-o maĭ cu căldură şi n'a pus-o într'o maĭ vie lumină ca dînsul, dovedind printr-o metodă statistică legătura strînsă dintre feluriţiĭ factorĭ şi maĭ cu seamă dintre desvoltarea economică şi cea politică.

Modul acesta de a studia evenimentele istorice a fost împărtăşit de ceĭ maĭ de frunte istoricĭ din Germania, Franţa, Belgia, Anglia. Nu vom aminti aicĭ decât opiniunea exprimată de către Gabriel Monod, directorul şcoaleĭ de înalte Studiĭ din Paris, care susţinea aceeaşĭ idee, când scria la 1896 în *Revue Historique:* (Iulie-August p. 324) «că se dă o prea mare atenţiune în istorie maĭ ales manifestărilor strălucite, resunătoare şi efemere ale activităţiĭ omeneştĭ, evenimentelor marĭ, orĭ oamenilor marĭ, în loc de a insista asupra desvoltărilor marĭ şi încete a instituţiilor, a condiţiilor economice şi sociale, care sunt partea cu adevĕrat interesantă şi permanentă a evoluţieĭ omeneştĭ, aceea care poate fi analizată cu oare care certutuide şi până la oare care punct redusă în legĭ. Evenimentele şi personalităţile adevĕrat importante sunt maĭ ales ca semne şi simboale ale diverselor mişcărĭ ale acesteĭ evoluţiĭ; dar cea maĭ mare parte din faptele zise istorice nu sunt faţă cu adevĕrata istorie omenească decât ceea-ce sunt faţă de mişcarea adîncă şi constantă a mareelor, valurile ce se ridică la suprafaţa măriĭ, se colorează o clipită de toate focurile luminеĭ şi apoĭ să sfărîmă pe ţerm fără să remâie ceva din ele».

Această nouă orientare a studiilor istorice, inaugurată de Lamprecht în Germania a fost primită pretutindinea cu entusiasm. Ea corespundea uneĭ nevoĭ presimţite de vreme îndelungată şi desigur va da la lumină opere istorice importante, care dacă nu vor avea farmecul scrierilor romantice, produse de vechea şcoală istorică, ne vor descoperi în schimb drumurile largĭ şi lungĭ bătătorite de caravana omenească în calea vieţiĭ eĭ. Ochiul istoriculuĭ nu se va opri de aicĭ înainte numai asupra câtorva capete orĭ cât de falnice ar fi ele, ci va îmbrăţişa cu privirea-ĭ scrutătoare toate aspectele importante pe care ni le înfăţişează viaţa omenească.

MARIN DIMITRESCU.

FREAMET

—Ascunzĭ pădure sfîntă vre-o taină în isvor
Ce farmecă şi 'ncântă gîndirĭ de muritor?

Saŭ bolţile umbrite de ramurĭ de stejar
Păstrează 'mpodobite al dragosteĭ altar.

Ce 'n doruri sfinte leagă pe ceĭ-ce se iubesc —
De 'n viaţa lor întreagă îţĭ cânt şi te slăvesc?»

— Mi-a dat Dumnezeirea destin măreţ şi sfînt:
S'ascund de rĕŭ, iubirea şi pacea pe pămînt.

Iar crîngul să 'nflorească, anume e menit:
In el să odihnească drumeţul obosit.

Şi frunzele 'mĭ vibrează atinse lin de vînt
Ca celor ce visează la sînu-mĭ să le cânt.

Sub crengĭ mi-a dat umbrite şi tainice cărărĭ
Ca suflete iubite să pĭerd în depărtărĭ.

Şi a lăsat şoptirea sglobiuluĭ isvor
Să 'ngîne fericirea şi visurile lor.

De aceea mĕ jeleşte drumeţul obosit
Când toamna pustieşte palatul meŭ umbrit,

Şi 'n vecĭ şĭ-aduc aminte de sînu-mĭ parfumat
Iubiţiĭ ce 'nainte cântând i-am legănat.»

E. Pitiş.

Oscar Spaethe.—Dorobanţul.

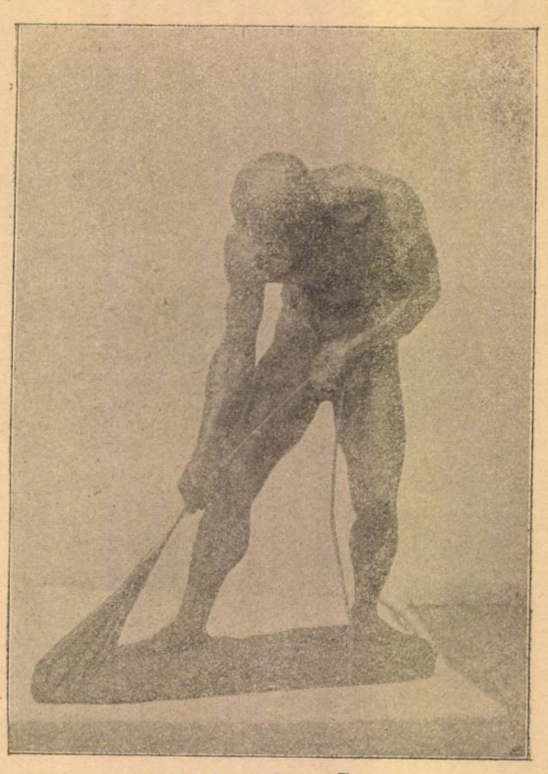

Oscar Spaethe.—Pescar.

Fritz Storck.—Statuetă portret.

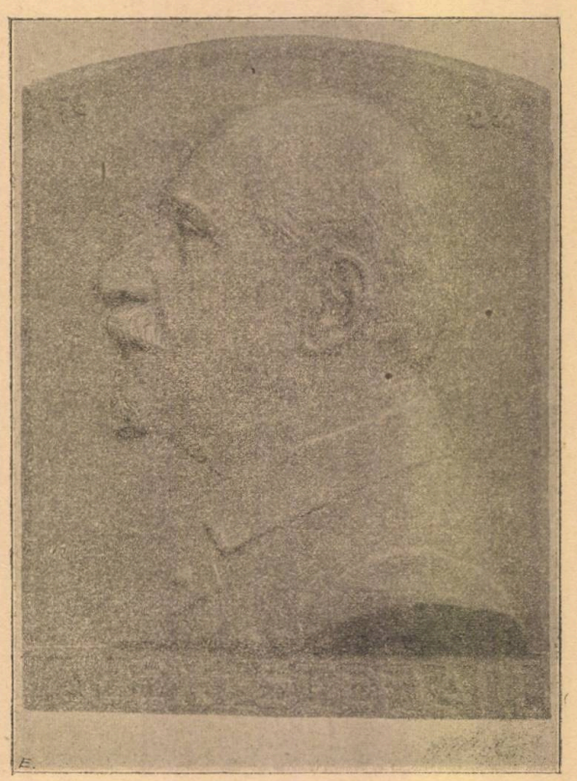

Fritz Storck.—Portret.

BASMUL [1]

Domnilor și Doamnelor,

Până la 'nceputul veaculuĭ trecut, literatura poporană nu fusese băgată 'n seamă și foarte rarĭ eraŭ ceĭ care o studiaseră. Deși începutul se făcuse în Germania încă din vremea fraților Grimm și a luĭ Herder, totuși studiul eĭ științific nu și-a luat avînt de maĭ mult de vr'o 60 orĭ 70 de anĭ.

De atuncĭ încoace, sub numirea de Folklor a 'nceput să se culeagă aceste producțiunĭ poporane, iar sub numirea de etnopsichologie, a fi studiate.

Etnopsichologia, adică studiul psichologieĭ uneĭ națiunĭ oare-care, și-a luat un avînt deosebit în diferite țărĭ europene, printre care țara noastră e destul de bine reprezentată, grație unuĭ mare învețat ca D. Hasdeu și unor atât de valoroși și conștiincioși culegetorĭ ca regretațiĭ Ispirescu și G. Dem. Teodorescu.

A vorbi dară despre unul din aceste feluri de producțiunĭ poporane, anume despre basm, însemnează a arăta doar o mică parte din imensul material pe care l'a produs imaginația poporuluĭ. Dar cel maĭ valoros pentru poporul nostru și cel maĭ poetic prin origina sa.

In pădurile întinse și gigantice în care trăia omul prtmitiv, era răspîndit nu știŭ ce fior, o frică, horor sacer, oroarea sfîntă a frunzișurilor dese și nepătrunse, a poenelor marĭ și răsunătoare, ca un coprins de biserică.

Dans cet air où montaient les frémissements vagues
Des feuillages émus et des lointaines vagues,
L'âme des fleurs, pâmée aux vents tièdes du soir
Faisait du vert gardin un mystique encensoir.

Omul, în vremea de la început adormea în fie-care seară sub impresia uneĭ temerĭ; de fiarele sălbatice, de semeniĭ luĭ, care puteaŭ să-l atace, orĭ de vr'o putere neînțeleasă pentru el, dar pe care o simțea plutind în firea lucrurilor.

Il planait dans ce bois d'oliviers le mystère
D'une divinité puissante et solitaire ;
Quelque chose du grand secret de la nature
Flottait sous cette épaisse et mouvante verdure,
Dans les arbres semblaient battre des coeurs vivants
Une incantation dans les soupirs des vents.
Passait [1]).

---

1) Conferință ținută la Ateneul din Pitești, la 2 Martie, 1903.

2) **P. Bourget,** *Poésies* (1872—76) „Fragments d'une idylle".

Toate i se păreaŭ cu putinţă omuluĭ primitiv, lucrurile i se prezentaŭ în mod grandios; munţĭ cu vîrfurĭ d'abia zărite, apusurĭ şi rĕsărĭturĭ de soare se obişnuise să le vadă, dar nu le înţelegea. Creştete de munţĭ, pe care năzuise d'atâtea orĭ să le calce dar la care nu ajunsese, vîjîĭturĭ ale vîntuluĭ în pădurĭ şi ale apelor sgomotoase, luaŭ pentru el înţelesurĭ curioase, mistice şi rare-orĭ explicabile,

In vis, după o zi de alergare, de zărire şi ascultare a manifestărilor firiĭ, el îşĭ alcătuia din elementele câştigate de simţurile luĭ o lume nouă, formată din grupurĭ resleţe de sensaţiĭ, şi ca în orĭ-ce vis lucrurile se păreaŭ şi maĭ marĭ decât în fire: visa că străbate distanţe neînchipuit de marĭ, că zăreşte puterea ascunsă a pădurĭĭ, pe care şi-o reprezenta prin vr'o fiinţă mare puternică, dar care nu vrea să s'arate muritorilor decât în împrejurărĭ grave şi de multe orĭ triste.

Lucrurile luaŭ o înfăţişare maĭ poetică decât în realitate, drame întregĭ se desfăşurnŭ în mintea supusă uneĭ imaginaţiĭ neînfrînate şi, când se deştepta, povestea tovarăşilor luĭ, orĭ îşĭ reamintea pentru sine tot amestecul de elemeute sensoriale visate în timpul nopţiĭ. Pentru omul primitiv ca şi pentru cel maĭ puţin cult, dar şi pentru cel cu o simţibilitate rafinată de poet decadent, simbolist, limita între ceea ce e real şi ce e închipuit, aproape nu există şi maĭ totdauna realitatea şi 'nchipuirea se contopesc într'o sigură şi neîndoelnică realitate. De câte orĭ nu se 'ntîmplă chiar unuĭ om, nicĭ prea sensibil, nicĭ prea incult, orĭ unuĭ copil ca să nu poată deosebi într'unele minute din viaţă, dacă un lucru de care 'şĭ aminteşte s'a întîmplat cu siguranţă saŭ l'a visat?

Am vĕzut eŭ erĭ pe X trecênd pe stradă saŭ mi s'a părut? îşĭ zice de multe orĭ omul gîndindu-se cu stăruinţă la vr'un prieten saŭ rudă. De multe orĭ gîndul stăruitor îi aduce în minte în timpul somnuluĭ persoana, obiectul saŭ întîmplarea de care ar fi vorba. Mintea îĭ e aşa de stăpînită în clipele acelea de o presupusa desfăşurare de evenimente în cât la deşteptare cu greŭ îşĭ poate da seamă omul actual de realitate şi 'ĭ e cu neputinţă omuluĭ primitiv. De ex: Se apropie vacanţa; un copil aştepta cu nerăbdare sosirea cuĭva d'acasă, ca să 'l ia. Se culcă într'o seară sub impresia gîndurilor că maĭ sunt câteva zile doar, şi cele atât de dorite se vor întîmpla; dar, visul o ia înainte, i se pare că a venit cineva să 'l ia acasă, că e 'n gară; câteva clipe se pare că simte mersul trenuluĭ şi tocmaĭ eând sosit acasă se pregăteşte să revadă, să recunoască fiecare colţişor din locuinţa părintească, de odată se simte şguduit: cineva 'l scoală să plece la şcoală. Câteva momente nu va pricepe situaţia: se va mira că nu recunoaşte camera în care se visa şi persoanele pe care le ştia împrejurul sĕŭ în vis. Iĭ va trebui o bruscă readucere la realitate pentru a 'nţelege că totul a fost un vis.

Cât de deosebit e lucrul pentru un om primitiv! Visându-se pe vîrful unuĭ munte la care nu putea ajunge nicĭodată, el va susţine la deşteptare, că a simţit sub piciorul luĭ, muşchiul verde ce 'l vede din vale.

Cu toate asigurările tovarăşilor că 'n timpul acela a dormit, mintea luĭ va concepe atuncĭ o dedublare a fiinţeĭ, putinţa că 'n vreme ce trupul luĭ sta 'n nemişcare între tovarăşĭ, o altă parte a sa să fi atins culmile atât de dorite. Şi o asemenea concepţie e prea cu putinţă la un selbatec. Când murea vr'un tovarăş d'al lor, nu'şĭ puteaŭ explica altfel aceasta, decât că din trupul luĭ s'a despărţit ceva: puterea, care 'l făcea să vorbească, să umble, să alerge după vînat; această putere, presupuneaŭ eĭ, s'a 'ncuibat în vr'un copac, în vr'o piatră, şi de aci respectul pentru pietre, copacĭ, etc., de oarece ele coprind sufletele strămoşilor lor; respect transformat cu vremea în adoraţie religioasă şi o primă cauză a fetişismuluĭ, — plecat şi îndepărtat cu vremea de la o adevĕrată explicare a nemuririĭ sufletuluĭ. Omuluĭ primitiv îĭ e

La lune arrondira son oeil de somnambule
Pour contempler ta mort sanglante, avec horreur,
Sur ton bûcher funèbre au fond du soir qui brûle [1]).

Așa 'și închipuește și omul primitiv, că soarele când apune e doborît de vr'o forță mai puternică decât el; iar atunci când el se ascunde în norii roșiateci în depărtatul occident, se vĕd pe cer urmele sângeluĭ acestuĭ martir.

Cu vremea, numele comune ale vîntuluĭ, soareluĭ, aŭ devenit nume proprii; numiri, care se părea a fi ale unor persoane, căci se uitase sensul cuvintelor, cum de exemplu azĭ zicênd Ștefan, nu ne maĭ gîndim la sensul care l'a avut odată de «încoronat», orĭ «Victor» de învingător, Victoria de «biruință». Soarele, Vîntul, Aurora, aŭ căpătat alte numiri, așa de ex. numele străvechiŭ al zorilor s'a închegat în forma grecească Atena, numele grecesc al Minerveĭ. Renumitul filolog englez Max Müller [2]) a demonstrat, că numele acesteĭ zeițe a înțelepciuniĭ e identic cu un străvechiŭ nume al Auroreĭ, lucru explicabil prin faptul că rĕsăritul de soare, care revine în toate diminețele, pare nu numaĭ să lumineze natura îutreagă, să le dea tutulor ființelor bine-facerea uneĭ noĭ înfățișerĭ a lumiĭ, dar pare a da gîndirilor spiritului omenesc înfățișerĭ noĭ de viață intelectuală. Tot așa cu Hera numele grecesc al Junoneĭ. care însemnează *Soare*, aer luminos, radiațiune, fiind în Mitologia Greco-Română soția zeuluĭ ceresc după cum arată acelașĭ mare filolog în noile sale studiĭ de Mitologie [3]).

Cu timpul, aceste numiri: Atena, Hera, aŭ rĕmas să arate niște personagiĭ în jurul cărora povestirea simplă a evenimentelor zilnice a luat înfățișarea de poveste, de mit. Cu aceasta s'a născut mitul, formele mitologice, și ele un fel de basme dar nu totdeauna însoțite de toate elementele proprii acestora, de oarece nu sunt născute din forma plină de imaginație a visuluĭ, ci din observarea unor întîmplări reale, prefăcute, refăcute și adaose în decursul vremilor. Așa în cât teoria nouluĭ filolog englez Max Müller despre naștерea miturilor îșĭ are perfect locul alăturĭ de-a învățatuluĭ nostru istoric și filolog Hasdeu, cu privire la basm.

Basmul a rĕmas în literatura poporană complectându-se și combinându-se în diferite înfățișerĭ, dar fără a da naștere, la cele maĭ multe popoare, unuĭ gen în literatura cultă. Această tranziție s'a întîmplat însă în unele părți ale Occidentuluĭ Europeĭ și anume în Franța. Povestirile, despre vitejiile eroilor Grecĭ și Romanĭ ajunseră până la urechile Francezilor medievalĭ, povestirĭ însă pe care eĭ le învestmintaŭ cu haina timpuluĭ cavaleresc și feudal în care trăiaŭ; dintre aceste povești, care purtaŭ numele de *roman* fiind-că se raportaŭ în majoritate la romanĭ, cea maĭ vestită era fără îndoială povestea luĭ Alexandru cel Mare, regele Macedonieĭ — o povestire fantastică răspîndită în toată lumea și care a fost destul de cunoscută și la noĭ snb numele de Alexandria, încă din timpurile cele maĭ vechĭ. Miron Costin o menționează în Cronica luĭ, însă pentru a-și arăta neplăcerea sa, față de această formă poporană de literatură — o dovadă maĭ mult, de neamestecul la noĭ între literatura cultă și cea poporană.

Aceste romane, care la început eraŭ versificate, căci orice literatură începe maĭ întăiŭ printr'o înfățișare poetico-versificată, pentru a trece la proză, mult maĭ dificilă în forma eĭ literară, aceste romane, scrise apoĭ în formă de proză, nu sunt maĭ în urmă decât povestirile lipsite din ce în ce, de miraculos, și care formează actualele romane, o formă deci derivată din basm.

---

1) **Victor Marie,** *Poèmes.* „Le jour" *„La Renaissance latine"*, Premierè année, No. 7, 15 Novembre, 1902.

2) **Max Müller,** *Nouvelles ètudes de Myttologie,* trad. fr. par. Léon Job. 1898, p. 515.

3) Ibidem, p. 371.

La Francezĭ, literatura poporană a dat naștere pe toate terenurile literaturiĭ culte ceea-ce a ajutat ca și basmul să treacă 'n formă literară.

Se știe, că la eĭ chiar teatrul e născut printr'o 'nceată și îndelungă evoluție, dintr'o înfățișare poporană și anume: preoțiĭ, vrênd să reție pe popor de curînd creștinat, temêndu-se să nu se 'ntoarcă la religia păgână, ĭĭ făcea oare-care plăceriĭ. care să-ĭ dea iluzia, că trăește tot sub imperiul vechilor obiceiurĭ din timpul păgânismuluĭ, La păgânĭ teatrul se născuse dintr'o reprezentare religioasă, cu ocazia cultuluĭ luĭ Bachus; preoțiĭ creștinĭ catolicĭ făceaŭ în biserică un fel de reprezentațiĭ cu subiecte religioase creștine. Precum teatrul acesta desvoltându-se încetul cu încetul a dat naștere teatruluĭ cult maĭ târziŭ, tot așa și basmul prin o transformare maĭ adîncă însă a dat naștere în literatura cultă, romanuluĭ și nuveleĭ. La noĭ însă teatrul poporan s'a oprit la stea și vicleim iar basmul — o formă incomparabil maĭ valoroasă și maĭ frumoasă decât tovarășele sale dramatice din literatura poporană,— nu a evoluat maĭ departe, n'a trecut în literatura cultă ci și-a păstrat caracterul sĕŭ poporan dar frumos, de povestire miraculoasă. Lucrul se datorește faptuluĭ că n'a fost un contact literar între clasele culte și cele de jos, decât poate din punctul de vedere religios.

S'ar putea însă întreba cineva dacă producțiunile luĭ Ispirescu, Creangă, cu înfățișare pur poporană, „Povestea crinuluĭ“ de d-l Hasdeŭ, „Basmul vînătoreseĭ“ din Ψευδοκυνηγετικός al luĭ Odobescu, basmele din volumul *Intre vis și viață* de Delavrancea „Făt-frumos din lacrimă“ a luĭ Eminescu, saŭ chiar „Călin nebunul“ basm versificat de acelașĭ, nu sunt un produs al influențeĭ literaturiĭ poporane asupra celeĭ culte. Vom începe prin cele care se elimină maĭ ușor. Maĭ întâĭ nu e propriŭ literaturiĭ poporane de a versifica basme, și „Călin Nebunul“ întru cât e basm, e o reproducere a unor bucățĭ din diferite basme, dar nu o producție nouă sub influența acesteĭ literaturĭ, și întru cât e versificat, nu e poporan. Iar „Făt-frumos din lacrimă“ are atâtea elemente ne-poporane, în cât e de ajuns a cita începutul, care sună astfel:

„In vremea veche, pe când oamenĭĭ cum sînt eĭ azĭ nu eraŭ decât în germenĭĭ viitoruluĭ, pe când D-zeŭ calca încă cu picioarele sale sfinte pietroasele pustiĭ cele pământeștĭ, în vremea veche trăia un împĕrat întunecat și gînditor ca miază-noaptea și avea o 'mpĕrătească tînără și zîmbitoare ca miezul luminos al zileĭ“....

Poetic dar ne poporan! Poporul e filosof în sensul luĭ proprtŭ, dar nicĭodată nu ar putea să se gîndească la concepțiĭ de felul acesteia: că oamenĭĭ eraŭ atuncĭ existenți în germenĭĭ viitoruluĭ—lăsând la o parte termenĭĭ cu care se exprimă poetul;— iar Miază-Noaptea, în literatura poporană nu e așa de gînditoare, fiind cât se poate de activă, de oarece e un fel de smeoaică, care umblă să facă rĕŭ celor pe care are necaz saŭ o supără.

Creangă a scris multe povești frumoase; tonul însă este prea hazliŭ, iar basmele aŭ o seriozitate a lor, aŭ ceva tragic în desfășurarea lor, pe care rare-orĭ îl amestecă cu gluma. La Creangă, din potrivă, de la 'nceput pân' la sfîrșit se va găsi tonul glumeț al orășanuluĭ povestitor. Să lăum, de exemplu, povestea „Capra cu treĭ iezĭ“; se știe subiectul: Era, spune Creangă, odată o capră, care avea treĭ iezĭ. Intr'o zi înainte de a pleca să le caute de mîncare le spuse că după plecarea eĭ, să 'nchidă bine ușa, și să n'o deschidă decât când o auzi glasul eĭ spunênd anumite cuvinte. D'abia plecase capra și lupul, cumătrul capreĭ, care ascultase toată convorbirea dintre căpiă și iezĭ veni și zicênd vorbele convenite, așteptă să i se deschidă ușa; după o mică sfadă între ĭezĭ, în care cel maĭ mare vrea să-'ĭ deschidă iar cel maĭ mic se 'mpotrivea, și după maĭ multe 'ncercărĭ repetate ale cumătruluĭ lup, ieziĭ căzură în cursă și deschiseră ușa. Cel mare fu mîncat imediat, cel mic scăpă ascuns, iar cel mijlociŭ era cât p'aci să scape, de nu se 'ntîmpla, ca lupul umblând prin casă să-'ĭ vie a strănuta; „să 'ți fie de bine Nănașule! ĭĭ zise iedul cel mijlociŭ de unde era

ascuns; a! aicĭ aĭ fost? vino 'ncoa la nașu să te pupe! zise lupu și numaĭ decât îl și înșfăcă"....

Se observă un prim element comic în această naivitate a ĭedului. „După ce lupul isprăvi și pe acesta, spune povestea, așează capetele răposaților iezĭ cu dinții rînjiți la fereastră așa ca să i se pară, de departe, capreĭ, la 'ntoarcere, că iezĭ o așteaptă rîzênd. Când se 'ntoarse biata capră acasă, după ce 'șĭ plânse copiiĭ și află de la cel rĕmas viŭ cine făptuise crima se gîndi să 'șĭ răsbune. Aproape de casa eĭ era o groapă adîncă.

„Am găsit! zise ea în gîndu'ĭ ce căutam. După ce'șĭ hotărî planul în minte, pune poalele 'n brîu, îșĭ suflecă mânecile, ațință focul și s'apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivencĭ, face pască cu smîntînă și cu ouĕ fel de fel de bucate. Apoĭ umple groapa cu jăratec și cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit. După asta așează o leasă de nuĭele numaĭ întinată și niște frunzarĭ, peste frunzarĭ toarnă țărînă și peste țărînă așterne o rogojină.

„Apoĭ face un scăueș de ceară anume pentru lup. Pe urmă lasă bucatele la foc să fiarbă și se duce prin pădure să caute pe cumătru-sĕŭ și să'l poftească la praznic. Merge ea cât merge prin codru, până ce dă de o prăpastie grozavă și întunecoasă și pe o tihărae dă cu crucea peste lup.

— Bună vremea cumătro. Da ce vînt te-a abătut pe aicĭ?

— Bună să'ți fie inima, cumetre, cum ți-ĭ cătătura... apoĭ dă, nu știĭ d-ta, că nevoia te duce pe unde nu ți-ĭ voia? Ia nu știŭ cine a fost pe la mine pe acasă în lipsa mea, că știŭ că mĭ-a făcut'o bună!

— Ce fel, cumetriță dragă?

— Ia, a găsit ieziĭ singurĭ. ĭ-a ucis și i-a crâmpățit de le-am plâns de milă. Numaĭ véduvă să nu maĭ fie cineva.

— Da, nu maĭ spune cumătră.

— Apoĭ de-acum orĭ să spun, orĭ să nu maĭ spun, că tot una mi-'ĭ. Eĭ mititeiĭ s'aŭ dus către domnul și datoria ne face să le căutăm de suflet. De aceea am făcut și eŭ un praznic, după puterea mea, și am găsit de cuviință să te potfesc și pe d-ta, cumetre, ca să mĕ maĭ mîngâĭ.

— Bucuros, dragă cumătră, dar maĭ bucuros eram când m'aĭ fi chemat la nuntă.

— Te cred, cumetre, d'apoĭ dă, nu'ĭ cum vrem noĭ, ci'ĭ cum vrea cel de sus.

„Apoĭ capra pornește 'nainte plângênd și lupul după dînsa, prefăcându-se că plânge.

— Doamne, cumetre, doamne, zise capra suspinând. De ce ți-e maĭ drag în lume, tocmaĭ de aceea n'aĭ parte!

— Apoĭ, de, cumătră, când ar ști omul ce ar păți, d'inainte s'ar păzi. Nu'ți face și d-ta atâta inimă rea, că odată avem să mergem cu toțiĭ acolo.

— Așa este, cumetre, nu'ĭ vorbă. Dar sĕrmaniĭ gîgâlicĭ, de cruzĭ s'aŭ maĭ dus!

— Apoĭ de, cumătră, se vede că și luĭ Dumnezeŭ îĭ plac tot puișorĭ de ceĭ maĭ tinerĭ.

— Apoĭ dacă i-ar fi luat Dumnezeŭ, ce mĭ-ar fi? D'apoĭ așa?...

— Doamne, cumătră, Doamne! Oĭ face și eŭ ca prostul... Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe acasă? Că'mĭ aduc aminte că l'am întîlnit odată prin zmeurișș și mĭ-a spus că dacă aĭ vrea d-ta să'ĭ daĭ un băiat să'l învețe cojocăria...

„Și din vorbă în vorbă, din una în alta, ajung până acasă la cumătra.

— Ia poftim, cumetre, zise ea luând scăunașul și punându'l deasupra groapeĭ cu pricina, șezĭ colea și să ospătezĭ o leacă, din ceea-ce ne-a dat Dumnezeŭ!» Răstoarnă apoĭ sarmalele în strachină și i le pune dinainte."

„Pe când mânca lupul maĭ cu poftă începu să se topească scăunețul cel de ceară

așezat pe leasa de de-asupra gropiĭ. Odată se pomeni lupul în fundul eĭ peste jeratic. Fript și speriat începu să strige către cumătră să'l scoată că i se ard tălpile; „Cumătră, mĕ pîrlesc, ard, mor, nu mĕ lăsa!“ — Arzĭ, cumetre, morĭ, că nicĭ viŭ nu eștĭ bun! d'abĭa ĭ-a maĭ trece băĭatuluĭ ăstuia de spĕriat, că mult pĕr îmĭ trebuĭa de la tine ca să'l afum!“ Și așa dojenindu'l, pe când lupul se prăja în groapă, ĭ-a amintit capra cu deamĕruntul tot necazul ce 'ĭ-a făcut el.[1]) „ -Iată o istorioară jumĕtate poveste, jumĕtate basm, jumĕtate cu personajiĭ reale, jumĕtate în formă miraculoasă. — Dar chiar basmele propriu zise, cum e Harap-Alb, ĭaŭ la Creangă o înfățișare hazlie, de oarece el pune în ele nota luĭ proprie de scriitor și nu redă fondul poporan. — Dacă, așa este Creangă, cu totul altfel este Ispirescu, singurul dintre însemnațiĭ adunătorĭ de basme, care a știut să redea limba poporuluĭ și credințele luĭ. — Basmul citat maĭ sus și intitulat „Sufletul“ e de la Ispirescu. E de ajuns să maĭ citim doar un început dintr'un alt basm al luĭ „Tinerețe fără bĕtrânețe și viață fără de moarte“, ca să se vadă caracterul pur poporan al culegerilor și stilizărĭĭ sale: „A fost odată ca nicĭodată; că de n'ar fi nu s'ar maĭ povesti; de când făcea plopșorul pere și richita micșunele; de când se băteaŭ urșiĭ în coadă; de când se luaŭ de gît lupiĭ cu mieiĭ de se sărutaŭ înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu 99 de oca de fĭer și s'aruuca în slava ceruluĭ de ne aducea poveștĭ, de când scria musca pe perete,—maĭ mincinos cine nu crede“...

Iată o introducere, caracteristică cu totul basmelor noastre, adică o anunțare de lucrurĭ petrecute 'n timpurĭ fabuloase.

In basmul acesta, un împĕrat făgăduește fiuluĭ sĕŭ, care plângea înainte de a se naște, că'ĭ va da odată tinerețe fără bătrânețe și viață făr'de moarte. Când copilul se făcu mare, ceru să i se îndeplinească făgăduiala. Zadarnic ĭ-aŭ spus că e cu neputință aceasta! el a stăruit și a plecat în sfîrșit cu un cal năzdrăvan, care avea 4 aripĭ. Făt-frumos — așa se chema tînĕrul — după ce s'a dus treĭ zile și treĭ nopți aju se 'ntr'o câmpie presărată toată cu oase de oamenĭ.

Calul îl înștiință că eraŭ pe moșia uneĭ ghionoae, și că'n minutul în care s'o întîlni cu ea, o să fie luptă crîncenă, că ea vrea să omoare pe ceĭ-ce'ĭ calcă moșiile eĭ. Nu trecu mult și s'auzi o ciocănitură groaznică: Calul zise: ține-te bine stăpîne! că se apropie ghionoaea — și când venea ea, nene, dobora copacĭĭ, așa de iute mergea, zice povestitorul — ĭar calul se urcă maĭ iute decât vîntul până cam d'asupra eĭ și după ce Făt-frumos o răni, ea se rugă s'o ĭerte spunêndu-ĭ că d'aci înainte 'l lasă să treacă nesupărat pe moșie. Tot așa i se 'ntîmplă și pe moșia uneĭ scorpiĭ și'n sfîrșit trecură cu mare grije pe d'asupra uneĭ pădurĭ pline de fiare sĕlbatice, care păzeaŭ palatul în care locuia Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte.

Trebuĭaŭ să treacă făr'a atinge vr'o ramură de copac, căcĭ altfel eraŭ sfîșiațĭ de fiarele păzitoare. Ajunse'n sfîrșit acolo și găsi pe Tinerețe fără bĕtrînețe și viață făr'de moarte, care era o fată de toată frumusețea. Din minutul acela 'ncepu a trăi o viață cu totul fericită; dar Tinerețe fără bătrînrțe, viață fără de moarte, pe care o luă de soție, îĭ spuse că prin toate locurile să se ducă afară de valea plângerii. Intr'o zi însă, el gonind la vînătoare un ĭepure călcă prin valea aceea și din acel minut un dor nebun de părinții sĕĭ îl coprinse și nimenĭ și nimic nu'l putu împedica de a pleca.

Pe drum, când ajunse prin locurile pe care le știa pustiĭ. în locurile Scorpieĭ vĕzu că sînt orașe 'ntinse. Mirat, întrebă ce s'a făcut scorpia? Locuitorĭĭ d'acolo rĕspund ca de asemenea lucrurĭ auziserĭ bunicĭĭ lor, de la strămoșiĭ lor; și rîdeaŭ

1) **I. Creangă**, *Opere complecte*, „Capra cu treĭ ĭezi“, vol. I, pp. 56—58 din ed. Müller.

mirându-se ca de un om care aiurează, când îl auzeaŭ spunênd că el a trecut maĭ alaltăerĭ p'acolo. Tot așa de puțin a înțeles lucrurile când a ajuns la moșia Ghionoaiĭ, dar când plecă d'aci barba 'ĭ era albă, păn'la briŭ si picioarele 'ĭ cam tremuraŭ. In sfîrsit ajunse la 'mpĕrăția tatăluĭ sĕŭ. Aci iar, lucrurile, oamenii și orașele schimbate de nu se maĭ cunosteaŭ. „Cum se dete jos, calul îĭ sărută mâna și îĭ zise: Rĕmâĭ sănătos stăpîne: că eŭ mĕ 'ntorc de unde am plecat. Dacă poftești să mergĭ și d-ta încalecă și aide. — Dute sănătos că și eŭ nădăjduesc să mĕ întorc peste curînd. Calul plecă. Vĕzênd palaturile dărîmate și cu buruieni crescute pe dînsele oftă și cu lacrimĭ în ochĭ căta să'și aducă aminte cât eraŭ o dată de luminate aste palaturĭ și cum și-a petrecut copilăria în ele; ocoli de vr'o 2—3 orĭ cercetând fiecare cameră, fiecare colțuleț ce'ĭ aducea aminte cele trecute; grajdul în care găsise calul; se pogorî apoĭ în pivniță, gîrliciul căreia se astupase de dărîmăturile căzute. Căutând într'o parte si în alta, cu barba albă, până la genunchĭ, ridicându-și pleoapele ochilor cu mâinile și abia umblând, nu găsi decât un tron odorogit, îl deschise, dar în el nimic nu găsi, ridică capacul chichițeĭ și un glas slăbănogit îĭ zise: „Bine aĭ venit, că de maĭ întârziaĭ și eŭ mĕ prăpădeam. O palmă îĭ trase moartea luĭ, care se uscase de se făcuse cîrlig în chichiță, și căzu mort și îndată se făcu țărînă. Iar eŭ încălecaĭ p'o șea și vĕ spuseĭ d-v. așa“ [1]). Iată un adevărat basm poporan român. Elementele despre care am vorbit la 'nceput că sînt caracteristice basmelor, se găsesc aci toate: Miraculos peste tot; cal cu aripĭ, Ghionoĭ și scorpiĭ, care vorbesc locurĭ în care viața trece fără a se observa veacurile și fără să existe moarte. Tot așa putința de a nu mĕsura timpul și spațiul — și toate celelalte elemente miraculoase.

Cum se 'ntîmplă însă ca literatura noastră poporană, care n'a dat sprijin literaturiĭ culte, saŭ maĭ bine zis literatura cultă n'a avut putința să se inspire de la ea, cum se face că ambele aceste literaturĭ s'aŭ putut contopi în pana încântătóre și curat poporană a luĭ Ispirescu? Explicarea e lesne de dat dacă i se știe istoricul. Ispirescu era un tipograf, care n'avea o cultură întinsă, dar căruia 'ĭ plăcea să trăiască în cercul oamenilor învățați ale căror scrierĭ le tipărea.

Intîmplarea îl făcu să cunoască pe d-l Hasdeu și să audă că 'n știința fie lologieĭ, *basmul* 'și are un rost al sĕŭ.

Iată cum povestește d-l Delavrancea începutul activitățiĭ literare a luĭ Ispirescu, după lămuririĭ date de acesta însușĭ;

„De câte orĭ l'am întrebat;

— Nene Ispirescule, cum aĭ început d-ta să scriĭ?

In totdeauna mĭ-a rĕspuns blând și surîzênd, și în totd'auna cu aceleși răspuns:

— Iacă, tată, când am citit cel dintâĭ basm tipărit într'un ziar, m'am mirat că și basmele noastre să fie ceva. Și-am zis, așa e basmul, bun e cum e, dar nu vine tocmaĭ așa. Nu prea vine. Ș'a fost destul să scriŭ cel dintâĭ basm, că n'am maĭ scăpat: și mie'mĭ plăcea că nu mĕ puteam stăpîni și unĭĭ scriitorĭ marĭ și învețațĭ d'aĭ noștri, nu'mĭ maĭ dădeaŭ pace“ [2]).

După publicarea prin diferite reviste a basmelor sale începe a le strînge în volum cu 'ncepere de la 1872; dar pe frontispiciul cărțiĭ modestul tipograf dar marele scriitor Ispirescu n'a voit să'și pună la prima dată nicĭ numele ci a spus că sînt datorite unuĭ „culegător tipograf“. D. Hasdeu însă, care a fost unul din ceĭ maĭ hotărițĭ sprijinitorĭ aĭ luĭ Ispirescu, a făcut o introducere acestuĭ volum atât de prețios al literaturiĭ noastre poporane,—d-sa care studia basmul de pe înălțimea catedreĭ universitare și'l va explica maĭ apoĭ în adunărĭ academice.

---

1) **P. Ispirescu,** *Legende saŭ basmele Românilor*, 1892, pag. 1—10.

2) **Delavrancea,** *Petre Ispirescu, „Revista Nouĕ“*, Anul I No. 3, pag. 8*.

Așa a fost posibilă culegerea și publicarea basmelor luĭ Ispirescu, singura colecțiune frumos stilizată, dar perfect de poporan stilizată. Insușĭ d-l Hasdeu, cel maĭ profund cunoscător al literaturiĭ poporane, a scris un basm cu cea maĭ perfectă aparență de a fi poporan. In fond, e însă povestirea alegorică a vieții și morții fiiceĭ sale; aceasta e „Povestea Crinuluĭ“ din vol. „Sarcasm și ideal“. Tonul însă, și forma 'n care e scris sînt ale celuĭ maĭ românesc basm. Iată ca model de stil, începutul: „A fost odată ca nicĭodată. A fost un împĕrat și o impĕrătească; împărătească frumoasă, împĕrat voinic; dar eĭ nu aveaŭ copiĭ. După multe zile și mulți anĭ de dor și de suspin, ci-că în sfîrșit le-a dat Dumnezeŭ un copil, dar nu un băiat, ci o fată. Ce folos! pentru a moșteni împĕrăția, trebue sabie, nu furcă! La o sĕptămână după naștere, eacă și cele treĭ Ursitorĭ la leagănul prunceĭ.

- Va trăi cât-ĭ lumea! zise una.

— Va muri înainte de a fi cunoscut traiul! zise a doua.

— La măritiș să nu se gîndească, dar la însurătoare da! a adaos cea de a treia.

Mama moașe, care auzise sfatul Ursitorilor, rĕmase încremenită; credea că s'o fi 'mbĕtat cele treĭ zîne de vorbesc în bobote.

Drăguță era copila de s'o sorbĭ într'o lingură cu apă; și de ce creștea, de aceea se făcea tot maĭ mîndră la chip, maĭ dulce la inimă, maĭ înțeleaptă la minte, maĭ cu vino 'ncoace la orĭce apucătură. Era o floare între florĭ și pace bună. Nu de geaba îĭ pusese numele Lilia. O iubea împĕratul de i se scurgeaŭ ochiĭ după dînsa; dar fata e tot fată. Ce 'ĭ de făcut? zicea mereŭ împĕratul și stetea 'ntr'una pe gînduriĭ“...

Și tot așa, povestea are acelașĭ stil, care ți-ar da impresia, că citeștĭ o bucată din volumul luĭ Ispirescu. Există însă un scriitor, care are aproape un volum întreg de basme poetice.

Acest scriitor, are fondul poporan, dar forma, fără a fi depărtată de popor este prea înflorită, prea poetică, spre a'ți da impresia unuĭ basm curat românesc, și cu toate astea e singurul scriitor, la care afară de d-l Hasdeu se vede influența de jos în sus, adică de la popor, la literatura cultă.

A priceput adică scriitorul cum să contopească fondul de cunoștințe și de simțiminte poporane românești, cu ideile luĭ poetice înfrumusețate de cultura superioară se 'nțelege, străină. Basmul poate decĭ ajunge în literatura cultă, însă «el va fi acolo ca o plantă exotică, care poate să fie frumoasă, poate să placă» zice d-l Hasdeu vorbind tocmaĭ de basmele luĭ Delavrancea.[2]) Iată un asemenea basm, din care reproducem începutul, textual.[3]) Această parte e un adevĕrat studiŭ de psichologie în care sentimentele estetice, de frumos și de sublim se combină armonios cu cele de groază și cu frica de necunoscut în cea maĭ desăvîrșită formă literară, păstrându-și cu toate acestea tonul, forma și trăsăturile generale caracteristice unuĭ basm.

«Departe, departe, era odată un palat de marmură lîngă un lac adînc, limpede și liniștit; și în lac tremura rĕsturnat palatul și grădina luĭ de naramzĭ și portocalĭ.

Și nicĭ o lebădă nu se lăsa pe lac, și nicĭ o privighetoare nu cânta în portocalĭ. Nimic nu se auzia în curte, nimic în palat; ușile nu se deschideaŭ; porțile curțiĭ în totdauna încuiete. Vîntul nu bătea p'aicĭ, oprit, de cine știe cine, departe de aceste locurĭ în vecĭnică odihnă.

Numaĭ, heĭ, câte-odată, și la miez de noapte, s'auzia bătênd în porțile de stejar și rĕsunetul se ducea departe; porțile se deschideaŭ țipând, ca și cum ar fi fost viĭ și le-ar fi bătut cineva.

---

1) **B. P. Hasdeu** *Sarcasm și Ideal*, p. 9.

2) **Hasdeu,** *Etym. M. Rom.* III, col. 2604.

3) **Delavrancea,** *Intre vis și viață*, „Departe, Departe;“ p. 178.

Cine bătea în porți, la miezul nopții ?

Cine deschidea porțile, la miezul nopții ?

Odată, fermecat de atâta liniște, am adormit la umbra ziduluĭ ; și noaptea, speriat de bătăile din poartă, am sărit în picioare.

O umbră intră pe porțile înalte și porțile se închiseră în urma eĭ. Apoĭ am auzit o ușe trîntindu-se, și alta, și alta, și alta, încet, maĭ încet, maĭ încet, până nu știŭ bine dacă am maĭ auzit saŭ mi s'a părut.

Cine era umbra ?

Dacă o fi vr'o stafie ?

In năuntru plânge cineva... se roagă, și se roagă... a leșinat... nu se maĭ aude.

E întuneric. Nu se vede nimic. Mi se bate inima. Dacă o fi o stafie ?

Pe marginea laculuĭ am amețit.

A doua zi m'am deșteptat. Soarele ardea. In lac tremura răsturnat palatul de marmură cu grădinile sale. Am început să mĕ închin, fericit că era cald și lumină... Mĕ gîndeam acasă și 'mĭ-era dor, mĭ-era un dor de mamă, de nu maĭ puteam. Săraca, ea o fi crezut că m'am înecat, și m'o fi plâns... cât m'o fi plâns săraca :

O rupseĭ la fugă.

Mĕ uitaĭ îndĕrĕt și când văzuĭ palatul mic și fumuriŭ, începuĭ să 'mĭ caut drumul cu ochiĭ. Eŭ știam niște plopĭ înalțĭ... așa venisem, din plop în plop... dar unde sunt ? Mĕ uit în toate părțile... nimic, nicăerĭ. Suisem niște dealurĭ, dar unde să fie ? Mĕ uit în toate părțile... nimic, nicăerĭ.

M'am dus, m'am tot dus, până când palatul de marmură nu se maĭ vedea decât ca o jucărie de copiĭ ; și am căutat, am căutat, doar d'oĭ găsi o cărare umblată de picior omenesc, și nicĭ o fășie de drum n'am întîlnit.

Și când mi se păru că palatul se șterge de pe fața pămîntuluĭ, o rupseĭ la fugă îndĕrĕt, căcĭ ce m'aș fi făcut în așa pustietate ?

Și de ce goneam de ce palatul se ridica ușor din grădinile sale umbroase.

Lacul e roșu ca sângele, apune soarele [1])».

Frica, foamea, singurătatea determină pe copilul rătăcit în jurul palatuluĭ de marmură, să bată în porțile de stejar. O bĕtrână cu pĕrul alb îĭ deschide și a doua zi îĭ arată tot cuprinsul castelului. Toate ființele ca și toate lucrurile eraŭ ca de piatră, nemișcate așa cum apucaseră într'o clipă oarecare. Iată cum descrie sala în care împĕratul aceleĭ țărĭ benchetuise pentru ultima dată.

„Cum intrarăm pe ușe, mĕ minunaĭ de ce-mĭ vĕzură ochiĭ. O masă mare întinsă. In mijlocul eĭ un cerb fript. Fusese cald, căcĭ aburiĭ închegaseră împrejurul luĭ. O mulțime de furculițe cu bucățĭ de carne și de pahare cu vin stăteaŭ aplecate în aer, ca și cum cineva le-ar fi adus la gură. De la un pahar până la masă un șir de picăturĭ de vin ca niște boabe de rubin.

— Acolo e locul împĕratuluĭ ; e cel din urmă pahar pe care l'a bĕut zise bĕtrâna, făcênd cu deștul capul, mâinile și trupul împĕratuluĭ“ [2]), căcĭ toțĭ mesenĭĭ împreună cu împĕratul dispăruseră ca fumul în clipa când se petrecuse o nelegiuire“.

Apoĭ se desfășoară un basm întocmaĭ ca în poveștile noastre, cu o nuanță însă maĭ dramatică pe care îl povestește copiluluĭ, bĕtrâna rĕmasă 'n viață în palat. De când la acel banchet pieriseră toțĭ mesenĭĭ, iar cuprinsul și împrejmuirile palatuluĭ se împietriseră de atuncĭ fata aceluĭ împĕrat doarme gătită ca o mireasă în sala din care se auzea gemete, iar umbra care venea la miez de noapte era împĕratul venind să 'și ceară iertare de la fiica sa pentru că prin purtarea luĭ adusese nenoroc asupra întregului neam și împĕrățiĭ sale.

1) **Delavrancea**, *„Intre vis și viață“*, Departe, departe pag. 178—181.

2) **Delavrancea**, Op. cit. p. 191.

Așa se prezintă basmul. O producțiune eșită din imaginația poporului în starea dintre vis și viață cum îșĭ numește însușĭ volumul, Delavrancea. O producțiune proprie fiecăruĭ popor și cu toate astea de multe orĭ asemănătoare, fiind-că asemenea este și cugetarea omenească pretutindenĭ ; așa se face, că un basmu românesc îșĭ are tovarășĭ asemuitorĭ tocmaĭ la Celții din Wales din Anglia. Iulia Hasdeŭ a descoperit că „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte“ pe care l'am rezumat, se găsește aproape în aceeași formă și la acești depărtațĭ locuitorĭ din Marea Britanie și fără îndoială că nicĭ un contact istoricește dovedit n'a fost între Românĭ și Celțĭ spre a presupune împrumutul făcut de unĭĭ de la alțiĭ.

Așa dar, literatura visuluĭ e basmul ; producțiune în care timpul și spațiul sunt nebăgate în seamă ; în care eroiĭ sunt ființe supranaturale, iar povestea are o înfățișare dramatică, dar tot de-odată cu un sfîrșit în care binele triumfă asupra rĕuluĭ. Oglindă a părțiĭ psihice a unuĭ întreg popor, basmul n'a putut până acum, după cum s'a vezut, să pătrundă în literatura cultă, decât sporadic, sfios și de multe orĭ denaturat.

In ziua în care scriitoriĭ noștri vor putea produce lucrărĭ în care tonul basmelor românești să poată fi păstrat, iar fondul va fi al lor, atunci numaĭ vor putea pretinde cu drept cuvînt că sunt originalĭ, de oare-ce se inspiră de la un patrimoniŭ comun neamuluĭ lor, iar nu de la cutare saŭ cutare influența străină. Atunci se va face această dorită unire între literatura poporană și cea cultă, pe nesimțite însă ; atunci se va putea vorbi cu siguranță de o adevĕrată literatură de romane saŭ nuvelistică română.

Zoe N. Apostolescu

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Pompeĭ şi împrejurimile sale, conferinţă de Gr. G. Tocilescu.—In ţara noastră în care manifestările intelectuale cu marcă românească sunt lesne obrocite, în care entusiasmul pentru concepţiunile estetice nu există aproape, şi în care educaţia clasică nu are loc în învĕţămîntul public, nu modelează caracterele şi nu adapă inteligenţele cu izvoarele sale filosofice, literare şi artistice, inimile adevĕrat patriotice şi sufletele nobile se simt fără îndoială foarte abătute. Ne-a cuprins în adevĕr un pesimist primejdios, ale căruĭ cosecinţe se resimt profund în toată viaţa noastră socială şi politică; el a pornit acum vro douĕzecĭ de anĭ dintr'o exaltare lirică şi dintr'o filosofie nihilistă şi protivnică orĭ-căruĭ progres; a legănat prin noutatea sa visele acelor capete juvenile aĭ societăţiĭ *Junĭmea,* care astăzĭ aŭ ajuns cîrmuitoriĭ şi demnitariĭ statuluĭ român; transfigurat până la înălţimea uneĭ religiĭ sub gestul unuĭ maestru ale căruĭ interese egoiste îl îndeamnă să se opună idealităţiĭ noastre naţionale, s'a înfiltrat aşa de adînc şi a fost pe urmă atât de mult gustat printr'o patologică percepţie în cât şi astăzĭ, cu oarecare excepţiĭ, nihilismul junimist tronează ca sistem.

De subt obsesiunea acesteĭ maladiĭ, din această atonă sufletească în care lîncezim, de câtăva vreme mulţĭ simt o nevoe sufletească neînfrântă ca să se scuture. Pe zi, pe zi ce efectele sale se vĕd, pe zi ce trece şi isprăvĭ nu se maĭ ivesc şi genĭĭ nu se maĭ fabrică şi marĭ poeţĭ ca Eminescu nu maĭ mor, pentru ca să li se speculeze lumina postumă, pe zi ce maeştriĭ se clătesc din gloria lor artificială şi amurgesc zeiĭ făuriţĭ, publicul se dumireşte, se trezeşte la o viaţă nouă şi se înviorează subt o caldă şi parfumată adiere. Cea maĭ mare parte din tinerimea intelectuală, tinerĭĭ poeţĭ şi prozatorĭĭ s'aŭ înrolat subt acest drapel sacru al literaturiĭ şi arteĭ naţionale şi tot maĭ mult cuprinşĭ de înflăcărare se opun diametral rizibileĭ filosofiĭ. Poeţiĭ naţionalĭ întunecaţĭ şi uitaţĭ, par a fi astăzĭ scoşĭ la lumină, examinaţĭ şi admiraţĭ. Şi cuĭ se datoreşte acest reviriment în opinia publică, cine continuă astăzĭ, moştenitor direct al acelor vremurĭ sacre, cine a perpetuat lumina aceasta necesară? Noĭ credem că d. Hasdeŭ şi uceniciĭ sĕĭ.

Asupra bĕtrânuluĭ preot nu e locul să vorbim aci; îl pomenim însă, căcĭ din lumina sa şi din şcoala sa a rĕsărit un om de o hărnicie rară, un savant superior şi un luptător neîntrecut pe terenul naţional, d. Grigore G. Tocilescu.

Ideile d-luĭ Tocilescu sunt largĭ şi în inima'ĭ caldă arde o pară radioasă; activitatea sa împreună siguranţa ştiinţifică şi iubirea de neam cea maĭ înaltă. Misionar al latinităţiĭ şi neclintit soldat al nobleţeĭ noastre originare, d. Tocilescu a

căutat totdeauna fie prin scrierĭ, fie prin elocința sa fluctuoasă să ne țină în cea mai strânsă corelațiune, să ne înjghebeze în coheziune permanentă și indestructibilă cu popoarele confraterne. Glasul sĕŭ resună pretutindeni în acest sens. In toate congresele latine, și pretutindeni și prin orĭce mijloc, d-sa a fost cel-dintâĭ care ne-a reprezentat cu demnitate, cel dintîĭ care venea în ajutorul nostru. Dar opera căreia și-a închinat viața pare a fi chiar mai mult decât explorarea regiunilor întunecate ale trecutuluĭ nostru, educația clasică a tinerimiĭ. Forma de cultură și de artă greacă, organizarea și societatea romană, acele ideĭ clasice, acea lume antică în care trăește mai mult și care îl răpește senin, toate acestea sunt în așa chip expuse elevilor sĕĭ, cu atât drag căutate și formulate în cât lasă urmele cele mai nesterse pentru caracterele lor. In această direcțiune d. Tocilescu este maestru. In d-sa studențimea universitară nu are numaĭ un erudit rece, care să-ĭ strivească amorul propriŭ din înălțimea sa olimpiană; d. Tocilescu se află pururĭ în mijlocul eĭ, o călăuzește, o îmbărbătează și de câte orĭ are putință o transportă în localitățile bogate în aduceri aminte din vechime și plasticizează în inteligențele studioase faptele glorioase ale strămoșilor, explică ruinele și monumentele arheologice, solemnizează tineretul universitar chemat la rîndu-ĭ să profeseze. Excursiunile științifice de subt conducerea d-luĭ Tocilescu eraŭ de cea mai intensă voluptate intelectuală pentru studenți și până anul trecut ele se mărgineaŭ la localitățile interesante din țara noastră. Studiând cultura elenă și pentru a o preciza mai bine, când d. Tocilescu a decis excursiunea în Grecia, vĕzênd strălucita isbîndă care 'ĭ-a încoronat străduința, a dat spiritului d-sale activ un noŭ imbold; d-sa proectează noĭ explorări de terenurĭ științifice și își lărgește cercul cercetărilor prin țărĭ străine. Anul acesta d. Tocilescu face o excursiune în Italia, sora noastră latină, atât de scumpă nouă, și când aceste linii vor apare, d-sa probabil va saluta solemn Roma împreună cu un numĕr mare de intelectualĭ și de entusiaștĭ distinși însuflețiți prin pilda pe care le-o dă.

In vederea acestuĭ scop și pentru a pregăti publicul dornic să-l urmeze în frumoasa d-sale întreprindere, d. Tocilescu a ținut la Ateneŭ o serie de conferințe în care a arătat și a descris punctele cele mai principale ale Italieĭ pe care are de gînd să le viziteze. In cele ce urmează rezumăm conferința pe care a ținut-o în seara de 26 Martie corent când a vorbit despre orașul Pompeĭ și împrejurimile sale.

Eruditul profesor vorbește întâĭ despre provincia napolitană cunoscută în vechime subt numele de Grecia mare. Pentru această provincie, pe care 'și propune să o viziteze, d. Tocilescu găsește culorile cele mai frumoase. D-sa spune că împreună cu excursioniștiĭ va străbate peste priveliști mărețe, peste albele lacurĭ și munțiĭ înalți, care aŭ fost martorĭ atâtor războae vechĭ și sângeroase. Vom vedea, spune d-sa, vestitele furcĭ caudine, vom ajunge în regiunea celor douĕ golfurĭ, la Falerno, cel cu maluri abrupte și calcaroase. Aicĭ găsim ape și curge Sarmus în mare, iar munțiĭ vulcanicĭ își profilează conturul bizar în înălțimĭ extraordinare. Căcĭ de aci se vede Vezuviul, gura vestită de lavă, cu imensul sĕŭ crater, cu muzica sa infernală fiămêntând în pîntecele sale mĕruntaele pămîntuluĭ și vecĭnic cu tromba de fum îndreptată în baterea vîntuluĭ. In această regiune se află muntele Santa Croce înalt de 4600 de metri, cu pante repezĭ și izvoare frumoase și mai departe miunata Campanie adormită mai toată subt înveliș de lavă, pe unde în evul mediŭ era credință că Domnu Christos s'a scoborît în Iad să mîntuiască lumea. Aicĭ sunt priveliștele cele mai pitorești și locurile cele mai roditoare pe care atât de mult le-aŭ celebrat poețiĭ, vinul cel dulce, cântat de Horațiŭ, colțurĭ perdelate, unde voluptoșiĭ își dădeaŭ întîlnirĭ, singurătățile privilegiate ale bogaților ca Marius, Pompeĭ, Cezar, Tiberiŭ, Claudiŭ, Nerone; iată tablourile incomparabile și fragede ale luĭ Statius, golful de baia cu luminĭ solare topite în apus; iată insula Ischia de unde

privirea se desfată peste panorama cea mai renumită din lume, iată capul Sorento, orașe și orășele grupate în preajma golfului, iată în sfîrșit zidit pe un crater, Castellamare. D. Tocilescu vibrează de emoțiune zugrăvind în desen toate aceste tablouri de o feerie uimitoare și auditorul se preumblă transportat prin văile încântătoare, prin pădurile de măslini, soarbe mirosul portocalelor și se simte mut în contemplare la poalele Vezuviului formidabil. După ce descrie în fugă Neapolul, maestrul ajunge la orașul dorit, orașul pe care îl cunoaște și în care se află între elemente familiare, ajunge la Pompei. Căci scopul excursiunii, spune d. Tocilescu, nu este numai o partidă de plăcere, nu este numai o preumblare naivă de esteți ; ci scopul său mai înalt, e instructiv: profesorul are în vedere evocația antichității în chiar orașul care o reprezintă, Pompei !... In el vom căuta — spune d. Tocilescu — ceea-ce scriitorii nu ne-au spus, mai ales amănuntele vieții provinciale, a aceleĭ vieți repugnante pentru cetățenii Romei. Și aceste amănunte le găsim pretutindeni și îmbelșugate în Pompei. Avem astfel chipuri de cetățeni, inscripțiuni intime mai mult sau mai puțin decente, diferite însemnări și chiar reproducții în forme ale celor morți ; căci archeologul Fioselli, care dirigează cu atâta metodă săpăturile pompeiane, a avut ingenioasa idee ca în golul lăsat de cadavrele putrezite în noroiul vulcanic să toarne gips, care lua astfel forma imprimată și petrificată de veacuri.

D. Tocilescu descrie apoi în mod larg viața Pompeilor și situația orașului. Așezat astăzi lîngă orașul Torre Annunziata, la baza sud-estică a Vezuviului, a putut ușor să servească drept o cetățue fortificată avênd totdeodată și avantajul unui port. Devenise astfel un centru comercial, poate cel mai important din întreaga Campanie, deservînd mai mult comerțul nordic. Deși acum se află la 2000 de metri de mare, avînd însă în vedere înaintarea uscatului prin materiile transportate de rîuri, putem afirma că în vechime era numai la 500 de metri de țărm.

Pompei se bucura de poziția cea mai încântătoare; cerul său totdeauna era senin și climatul său din cele mai avantagioase cu ierni scurte și lungi primăveri. Inaintea sa marea mișcă valuri blânde oglindind în ele frumosul azur infinit. Albastru și numai albastru până în străfund și până la marginea ceruluĭ și numai ici și colo se legănau lame argintate. Munții se conturau cu vîrfuri albe, luminoși și satinați, dominând mereu marea înaintată în care soarele își ineacă fluviul său de flacări. Pretutindeni siluete, forme elegante de arbori, culori și seninătate dulce, ghirlande și lumini de aur amăgitoare din soare. Totul e înprejurul său poezie și cântec. Și munții și marea eufundată, cu cerul în care planează păsări fantastice, cu zbor curbat, totul se desfășura admirabil: Nisida, Ischia și capul Micena, apa dulce a laculuĭ Averne, cu ovalul său calm. Ce înalt, ce sublim se va fi simțit pompeianul din înălțimea luĭ stăpîn pe toate acestea !

Intrând în fondul științific al conferinței, D. Tocilescu studiază în primul rînd fundarea Pompeilor. Fiind un oraș foarte vechiu nu putem avea deci deplină siguranță. S'a dat de un templu dorian din veacul al 6-lea în. Chr., ceea-ce probează că avea existență pe vremea aceea. De sigur a fost fundat de Osci, o ramură înrudită cu Latinii și pe la anul 425 a fost ocupat de Samniți. Analele orașuluĭ sunt obscure și studiându-le ar trebui să ne raportăm la întreaga istorie a cuceririĭ Italieĭ meridionale. Organizația orașuluĭ era în formă de colonie cu un sfat orășenesc, cu jurisconsulți și edili, cu magistrați municipali aleși în fiecare an. Viața politică la Pompei era din cele mai animate și în momentul catastrofeĭ orașul era în plină agitație electorală. Viața comercială era foarte activă și se produceau acolo vinuri renumite, bun untdelemn, pești caracteristici. S'au găsit prin pivniți multe amfore, ceea-ce denotă bogăția sa podgoreană.

Afară de acestea avea și o autoritate sacerdotală importantă, și d. Tocilescu îĭ dă, după Nissen, (Pompeiamsche studien) maĭ multă atenție. Orașul era patronat de Venus, așa încât în tablouri zeița e reprezintată în diferite chipurĭ : de 18 orĭ în brațele luĭ Marte și de 16 orĭ cu Adonis. Și această patroană era foarte respectată și cu devoțiune invocată în toate împrejurările. Se promitea la alegerĭ protecțiunea Venereĭ. Unul din artiștiĭ împrovizațĭ — spune Gaston Boissier (Promenades archéologiques)—care creiona pretutindenĭ gladiatorĭ, nu găsește nimic maĭ bun pentru a'șĭ proteja desenul decât să invoace mânia Venereĭ pompeiane asupra aceluia care 'șĭ va permite să'l atingă: *Abiat Venere pompeiana viatam qui hoc laeserit.*

Studiând viața artistică D. Tocilescu arată importanța pe care o oferă cercetatorilor. S'a crezut un moment că ar fi acolo urme de creștinism, dar nu s'a găsit decât în amintirĭ hebraice: douĕ cuvinte Sodoma și Gomora și un tabloŭ biblic reprezintând celebra judecată a luĭ Solomon. Vorbește apoĭ de urmele arhitectonice. de frescele și mozaicurile rĕmase—și reproduce (după Helbig care le-a clasat) în proecțiunĭ electrice cea maĭ mare parte din principalele monumente: planul Pompeilor, casa scheletuluĭ, thermele și frigidarium, casa luĭ Cornelius Rufus (cu un atrium de 14 coloane), Amfiteatrul, Templul zeițeĭ Izis, casa poetuluĭ tragic, Răpirea Europeĭ de către Jupiter, etc.

D. Tocilescu pătrunde și maĭ departe în intimitățile pompeianilor, ne arată petrecerile lor, frivolitățile și amorurile lor: pe ziduri s'aŭ găsit declarațiunĭ de amor, versurĭ de Ovidiŭ, Properțiŭ. Unul spune „Să mor, dacă doresc să fiŭ un zeŭ fără tine"—*Ah peream sine te și deus esse velim.* Altul: „La mine inamoraților; vreaŭ să rump coastele luĭ Venus— Quisquis amat veniat, Veneri, volo, rumpere costas:

Sfîrșitul conferinței D-luĭ Tocilescu, primit cu aplauze nesfîrșite, e o apoteoză a acesteĭ țărĭ latine pe care aŭ ocazia să o viziteze acum 150 de românĭ, e un îndemn puternic ca un apel, pentru a se cultiva iubirea și limba sa prețioasă. Dar modul cum a fost expusă această conferință, acea civilizație adormită subt vălul uitărĭĭ pe care maestrul l'a dat la o parte, a avut un dulce rĕsunet în sufletele auditorilor.

IULIŬ DRAGOMIRESCU.

Din Istoria Basarabilor, I. Sima Stolniceasa Buzeasca, de *G. Ionescu-Gion.*— In 1893, d. Hasdeŭ a lămurit cea maĭ grea problemă a istoriografieĭ noastre ; cestiunea *Basarabilor* [1]). Intr'unul din acele strălucite studiĭ, care sunt propriĭ mareluĭ istoric, autorul *Istorieĭ Critice,* al *Basarabilor* și al luĭ *Negru-Vodă* ne-a arătat străvechia și nobila castă a „Sarabilor", care predomină în poporul Dac. Mărturia directă a luĭ Iornande și indirectă a diferite și prețioase texte aŭ întărit aceasta maĭ mult decât prețioasa descoperire, pe care de aci înainte are să se intemeeze orĭce studiŭ științific al primelor epoce ale neamuluĭ românesc, cum și al familiilor kneziale conducĕtoare — prin Domnĭ și prin boerĭ — în timpul atâtor veacurĭ în Țara-Românească și chiar în Moldova — prin descendenții luĭ Dragoș — un Basarab [2]) — și aĭ Mușatinilor [3]). *Sarabĭ* la Dacĭ, *Basarabĭ* la Românĭ, conducĕtorĭĭ acestor douĕ popoare, strînșĭ într'un fel de castă, din care la început numaĭ fiul al doilea puita — în casta

1) **B. P. Hasdeŭ,** *Basarabiĭ.* Cine ? De unde ? De când ? în *Etymologicum magnum Romaniæ,* III, col. 2540—2592 și în *„Revista Nouă"*, an. VI, No. 3—4, Aug.—Sept. 1893 și în făscioară separată, 1894.

2) Idem, *Negru-Vodă,* p. CLXVIII—CLXIX și în genere § 33 „Letinii și Romanații".

3) Idem, *Istoria critică a Românilor,* vol. I, ed. II, 1875, §§ 24—28 pp. 83—93 și *Negru-Vodă* CCLI—CCLX.

knezilor românĭ — numele de Basarab [1]) aŭ dat Dacilor pe ceĭ maĭ vestiţĭ regĭ aĭ lor, Romanilor câţĭva împĕraţĭ, iar Românilor pe ceĭ maĭ marĭ voĭvozĭ, boerĭ şi generalĭ aĭ lor.

De la început d. Hasdeŭ a indicat ca membriĭ aĭ neamuluĭ basarabesc pe *Creţuleştĭ* şi pe *Buzeştĭ*, — aceştia, descendenţĭ din marele ban Vlad (1535), iar primiĭ din Dobromir (1565) [2]). Treptat apoĭ am vĕzut pe *Bălăceni* [3]), pe *Bălenĭ* [4]) şi pe *Mailaţĭ* [5]).

Plecând de la strămoşul Creţuleştilor, de la acest Dobromir banul, maĭ sus pomenit, — mort „de moarte cumplită şi fără limbă“ împreună cu fiul seŭ Mihăilă Postelnicul [6]) — şi de la fratele seŭ Gheorghe, nepoţĭ aĭ unuĭ Manea fiul luĭ Mogoş şi aĭ unuĭ Fuĭor de la Rîmnic [7]), distinsul istoric, unul din fruntaşiĭ discipolĭ aĭ d-luĭ Hasdeŭ, d. Gion începe o lucrare introductivă la istoria familiilor Basarabeştĭ, zugrăvind în acelaşĭ timp tipul uneĭ puternice Basarabe, care apare în actele timpuluĭ, în douĕ jumĕtăţĭ de veacurĭ, al XVI-lea şi al XVII-lea. Intemeĭându-se pe hrisoave, zapise, diferite documente interne din colecţiile Archivelor şi Academieĭ, pe cronice, pe studiĭ ale marilor noştri istoricĭ: Hasdeŭ, Odobescu, Tocilescu şi pe propriile sale cercetărĭ, d. Gion ne lămureşte, înviindu-l în paginele studiuluĭ seŭ, chipul mareĭ stolnicese Sima, fiică a logofĕtuluĭ Gheorghe, nepoată a banuluĭ Dobromir — străbunul Creţuleştilor, soră al luĭ Tudosie spătarul, maĭ târziŭ marele logofĕt al luĭ Mihaiŭ-Viteazul şi autor al uneĭ cronicĭ a domnieĭ mareluĭ voevod — cea tradusă de Walther în latineşte [8]) — soră a luĭ Chircă — străbun împreună cu Tudosie, al boerilor *Rudenĭ*, şi, în fine, soţie a luĭ Stroe *Buzescu* [9]) unul din vestiţiĭ tovarăşĭ de luptă aĭ luĭ Mihaiŭ Viteazul.

Inainte de a începe descrierea, pictarea portretuluĭ acesteĭ Basarabe, înrudită cu toţĭ mariĭ boerĭ aĭ ţăriĭ, d. Gion ne trece pe dinaintea ochilor în micĭ tabele când posomorîte, când strălucitoare de mîndrie, imaginile marelor jupînişe şi Doamne din secolele al XVI-lea şi XVII-lea [10]). Incepênd cu *jupîneasa Caplea*, fata luĭ Vlad-Vodă-Călugărul, sora luĭ Vlăduţ-Vodă, nevasta luĭ Stoĭcu Logofĕtul, mama luĭ Pîrvu Comisul [11]), menţionând soţiile Goleştilor, ale Brîncovenilor, Floreştilor şi atâtea alte jupînişe — unele îndurerate, altele mîndre, fugind de năvălirile duşmane, orĭ mĕsu-

---

1) Idem, *Etym. M. Rom.*, s. v. *„Basarabă“*, col. 2546—2547. Cf. locurile citate acolo din *Archiva Istorică* şi din Odobescu, *Scrieri*. A se vedea actul privitor la knejiĭ din Riuşor, pe care ĭ citează d. Haşdeŭ, reprodus maĭ apoĭ în facsimile la **N. Densuşeanu,** *Chinesiatul familieĭ Băsărabă* în *„Revista pentru istorie, archeologie şi filologie“* a d-luĭ Tocilescu, vol. VIII (1902), p. 65.

2) **Hasdeŭ,** *Basarabiĭ*, col. 2541—2542 din *Etym. M. Rom.*, tom. III.

3) Idem, *Etym. M. Rom.*, III, 2981 sqq. şi *Negru-Vodă*, CXLVII—CLI.

4) Idem, *Etym. M. Rom.*, III, col. 3031 sqq.

5) Idem, *Negru-Vodă*, pp. CLXX—CLXXV.

6) **G. I. Ionnescu-Gion,** *Din istoria Basarabilor*, I, *Sima Stolniceasa Buzeasca*, pp. 9 § 23, după actele cercetate la Archive şi după cronice.

7) Ibidem, pp. 19—20. Cf., despre Mogoş, **Gion,** *Istoria Bucureştilor*, p. 414.

8) Drept vorbind, acest început se face încă din 1899, adică la data publicăriĭ *Istorieĭ Bucureştilor*, în care se găsesc răspîndite, cu îmbelşugare, notiţe privitoare la diferite familiĭ boereşti basarabeşti. Apoĭ acum un an, d. Gion a făcut „Societăţiĭ Istorice Române“, o comunicare privitoare la *Boeriĭ Craĭoveşti*, în care stabileşte, între altele, personalitatea luĭ Drăghicĭ, vornicul din Mărginenĭ, pe ceĭ şease boerĭ Craĭoveşti, Pîrvuleşti, Dăneşti saŭ Băsărăbeşti, cum şi faptul că Vlad Călugărul este *fiul* luĭ Vlad Dracul (*Revista pentru istorie, archeologie şi filologie*, vol. VIII, pp. 74—79). Câteva notiţe interesante se pot găsi în *Din istoria Românilor*, studiĭ şi recensiuni, 1903. Rînduirea, însă, definitivă, a diferitelor neamurĭ basarabene, cum şi arătarea hotărîtă a raporturilor lor de înrudire se începe prin acest studiŭ despre *Sima Stolniceasa*.

9) **Hasdeŭ,** *Cuvente den Bătrînĭ*, t. I, p. 120.

10) **Ionescu-Gion,** *Sima Stolniceasa*, p. 24.

11) Ibidem, p. 1—18. In aceste paginĭ aflăm rezumatul a zecĭ de studiĭ genealogice.

rindu-se cu puterile domnești, — autorul ne prezintă o galerie, în care predomină o o notă întunecată caracteristică vremurilor descrise, din care „mai nenorocită poate decât toate aceste jnpînese, înnălțându-se prin durere până la figurile lui Eschil și Shakespeare, apare în timpul lui Mircea Ciobanul și al lui Alexandru-Vodă, fiul său, *jupîneasa Marga* a lui Dragomir Postelnicul. Avea patru mîndri feciori: Udrea, Radu, Barbu și Cracea. Pe primul i-l tae Mircea-Vodă; îngenuchiată de jale, jupîneasa Marga se călugărește și devine monahia Eufrosina și, ca monachie, îngroapă pe Radu, pe Barbu și pe Cracea, tăiați câteși trei de Alexandru-Vodă la 4 Septembrie 1569. S'ar crede că și azi plâng lespezile sumbrei mănăstiri a Snagovului de nenorocirea acestei mume, a cărei inimă se sfâșiă de patru ori atât de cumplit. Lespedea sub care este ea îngropată zice: «*A răposat roaba lui Dumnezeu Monachia Eufrosina, după moartea a patru fii ai săi, care au fost tăiați. Veșnica pomenire! Mult întristată mamă până la moarte*».[1])

Da la *Doamna Stanca* [2]) adică de acum 26 de ani, nu s'a mai produs, până la studiul d-lui Gion, o a doua lucrare, în care o cercetare științifică unită cu un stil măestru să ne descrie viața unei Românce vestite în trecutul neamului nostru.

Sima stolniceasa avea un nume atât de mare în țară în cât — caz unic—personalitatea unui frate al său, Chircă paharnicul, era mai bine hotărîtă dacă se spunea că e fratele jupîneseî Sima [3]). Pe această vestită Basarabă o arată d. Gion în câteva momente de neclintită putere și de voevodală mîndrie.

După moartea cavalerescului său soț, Sima se judecă în 1608 înaintea divanului cu nepoata de vară, Florica [4]), fica lui Mihaiu-Viteazu. Cîștigă; dar când află că moșia Apele-Vii, pentru care fusese cearta, era luată, cumpărată cu sila de Mihaiu-Viteazul de la moșneni și apoi dată lui Stroe Buzescu, ea dă dreptul „rumânilor" din sat să fie iarăși „knejî". Când Florica și soțul ei, Preda, strămoș al Grecenilor, încearcă să ia moșia, de astă dată de la țărani, Sima intervine cu autoritatea ei și apără pe moșneni, care rămân nesupărați de aci 'nainte.

Când Radu Clucerul și Preda Banul Buzescu, frații lui Stroe, mor,—copiii primului din acești cumnați ai Simei, anume Marica I. Catargiul și Radu postelnicul se ridică cu jalbă la divan, pretinzând stăpînirea moșiei Stăneștilor. Mari boeri și jupînițe sînt citați ca martori și însăși Stolniceasa jură înaintea lui Radu Mihnea și a întregului divan în Decembre 1616, rămânêd vorba ei vorbă [5]) și în așa fel în cât, mai târziu, mărturia ei era hotărîtoare în unele mari procese, cum a fost cel dintre Meletie, egumenul Craioveî și dintre Buzeștii din Cepturoaia și din Străjescî. In scrisoarea, prin care la 1534, bătrâna Sima postelniceasa dă mărturie scrisă despre cele știute asupra pricinei ce se judeca, se găsesc la sfîrșit următoarele cuvinte: „Deci, Măria ta veî tocmi cum te va năstăvi Dumnezeu, că eu așa știu și mărturisesc cu sufletul. Și Domnul să te veselească" [6]). Așa scria soția unui om al cărui neam punea în cumpănă întreaga boerie a țării. Pe piatra mormîntală a soțului său, care refuzase **a** fi domn, Sima pune să se scrie că după moartea lui Mihaiu „se sculară *boerii cu Buzeștii* și ridicară domn pe Radu-Vodă" [7]). Autorul studiului accentuează cu putere, în cea mai desăvîrșită lumină măreția acestei mîndrii a Buzeștilor, pe care Sima o pricepe și o arată ori de câte ori vorbia despre neamul ei. Buzeștii în tot

1) **Gion,** *Sima postelniceasa Buzeasca,* pp. 12—13.
2) **Gr, G. Tocilescu,** *Sima postelniceasa Buzeasca,* pag. 12—22
3) **Gion,** Op-cit. pau. 59—60
4. Sima era ca și Doamna Stanca—mama Floricăi, nepoată lui Dobromir, **Gion** Op-Cit pag. 13 și 42.
5) **Gion,** Op-cit, pag. 46—52.
6) Ibidem pao. 57 din condica Govorei pag. 167.
7) Ibidem pag. 38.

și în toate s'aŭ prezintat „marĭ". Chrisovul Buzeștilor prin care Constantin Basarab întărește la 10 Iunie 1656 jupînesiĭ Elena Băneasa, soția Raduluĭ Banul (Radu postelnicul de maĭ sus, fiŭ al luĭ Radu clucerul) Buzescu și fiuluĭ sĕŭ Mateiaș Postelnicul, stăpînirea *peste 120 și maĭ bine de sate* și alte averĭ mișcătoare și nemișcătoare, precum: viĭ, bălțĭ, morĭ, țiganĭ și altele,—acest chrisov „poată fi socotit, zice d. Tocilescu publicându-l, ca cel maĭ însemnat și maĭ întins document privitor la istoria Românilor și în special a proprietățiĭ din România." [1])

Studiul d-luĭ Gion are alăturate și portretele Simeĭ și al luĭ Stroe Buzescu, aflătoare la mănăstirea Călcăiŭ—o fundațiune a Buzeștilor, unde s'a găsit și portretul rudeĭ lor, Doamna Stanca [2]);

Terminăm această scurtă notiță privitoare la studiul d-luĭ Gion, reproducênd vorbele cu care autorul analizează simțimintele Simeĭ, această fiică și soție de vitejĭ Basarabĭ, când pune ea să se sape inscripția după mormîntul soțuluĭ sĕŭ.

Astfel învață Sima pe pĭetrarul, care lucră lespedea de pĭatră, să povestească vĭața cea plină a jupînuluĭ Stroe. Năvala luptelor de diminață până seara, triplul iuruș general, *de toate părțile*, Sima le descrie ca un luptător. Și in urmă cuvintele mărețe: vĕzênd nevoea oasteĭ, el, singur, jupîn Stroe *stătu împotriva tătarilor*, și se lovi cu eĭ și înjunghiă pe tătar. Iar maĭ la fine, ca soție, ca creștină și ca Româncă, Sima exclamă cu sĕlbatecă bucurie: *și nu fu pe voea câinilor de tătarĭ*! strigătul cel maĭ frŭmos pe care pĭept de jupîneasă română la proferat în secolul al XVI.

După acest strigăt și după ce spune că ea a scris cu inima și cu sufletul eĭ de soție și de femee, îșĭ aduce aminte de Stroe, de viața lor. de fericirile trecute, plânsul o supune, uită tot ce spusese înainte și cu glasul înecat în lacrimĭ și în suspine, se roagă umil: *dacă voiŭ muri, să mĕ îngropați lîngă dumnealuĭ, aicea.*

„Lîngă dumnealuĭ" coprinde întreaga poemă a uneĭ fericite căsniciĭ. care durase 30 saŭ 35 de anĭ". N. I. A.

Biblioteca pentru toți, (editura librărieĭ *Leon Alcalay*, Bucureștĭ). Aŭ apărut de curînd în această bibliotecă volumele 199 și 200, cuprinzênd din *Teatrul* luĭ Vasile Alecsandri: *Cetatea Neamțuluĭ*, *Cinel-Cinel*, (vol. 199), *Barbu lăutarul*, *Kera Nastasia*, *Paraponisitul*, *Piatra din Casă* și *Paracliserul saŭ Florin și Florica*. (vol. 200).

Ideea direcțieĭ *Bibliotecеĭ pentru toți*, de a retipări piesele luĭ Alexandri în ediținea eĭ așa de eftină (30 banĭ volumul) operile cele maĭ populare ale mareluĭ poet național a fost nemerită.

Câte reminiscențe frumoase nu ne reînviază lectura acestor piese, care aŭ avut în timpul lor un mare rĕsunet! Se știe că a fost un timp îndelungat in care Teatrul românesc nu avea nicĭ un repertoriŭ decât lucrările luĭ Alecsandri și toate teatrele țărĭĭ le jucaŭ uumaĭ pe ele ca piese originale. Astăzĭ cele maĭ multe sunt demodate, deși pot forma încă o lectură plăcută pentru tinerime și pentru publicul în genere.

Cuvintele pentru care ele de pe acum chiar aŭ dispărut după scenă se găsesc în studiul întins și complect, scris asupra poetuluĭ de la Mircești de către D. N. Petrașcu.

Iată cum se exprimă d-sa în privința aceasta:

„De ce comedia luĭ Alecsandri, se joacă din ce în ce maĭ rar astăzĭ? Fiindcă ea e, maĭ întâĭ, lipsită de acțiune, și al doilea fiindcă e comedie de moravurĭ, care

---

1) **Gr. G. Tocilescu**, *Chrisovul Buzeștilor*, *Tinerimea Română*, noua serie I. 1, pag, 79. Reproducerea în facsimile ocupă pag. 90—109, iar traducerea pag. 110—127 paginĭ marĭ.

2) **Tocilescu**, *Doamna Stanca*, pag. 55.

3) **Gion**, *Sima Stolniceasa*, pag. 39—40.

se șterge odată cu moravurile. Ceea-ce trăește astăzĭ ca morav dispare mâine, și nimenĭ nu va maĭ înțelege ridicolul pieseĭ, din pricină că motivul pe care se întemeiază ea nu maĭ există, pare închipuit. Comedia de caracter trăește maĭ îndelung, deși chiar ea se susține maĭ mult prin interesul și înlănțuirea acțiunĭĭ, prin unitatea rolurilor, prin viața reală a dialoguluĭ, prin hazul și spiritul ce trebue necontenit să-l reverse ; acțiunea e inima vie a uneĭ piese, sub înrîurirea căreia atenția spectatoruluĭ nu lîncezăște de la ridicarea și până la coborîrea cortineĭ. Alecsandri a intrat prea adînc în ceea-ce interesa momentul de atuncĭ, în moravurile timpuluĭ, spre a isbi atenția lumiĭ; lipindu-se prea tare de epocă, a neglijat cu totul fondul general omenesc. Dacă teatrul mare al diferitelor popoare trăește, este și prin aceea că el are un fond omenesc larg, e, maĭ mult saŭ maĭ puțin, din toate vremurile, cu toate că aruncă pe de-asupra haina moravurilor epoceĭ. *L'école des femmes*, *Tartuffe*, *Le Malade imaginaire*, sunt exemple.

Comedia luĭ Alecsandri fiind comedie de moravurĭ se deosibește prin chiar felul comiculuĭ din ea de comedia de caracter. Intr'însa e un comic de împrejurare, de situație, e observațiune exterioară a vieții, imaginativă, nu observațiunea adîncă, filosofică, ca în cealaltă. Aceste două calități încă hotărăsc de viața uneĭ comediĭ. In cea din urmă e la fund înțelepciunea, acoperită numaĭ cu masca rîsuluĭ: rizînd ne face să gîndim. In cea dintâĭ e numaĭ rîsul sigur. Una ne dă adîncimea vieții, alta ne face să uităm viața.

Un alt neajuns în piesele luĭ Alecsandri e lipsa invenției, lipsa faptelor.

Dacă în poezia lirică invenția poate să pară că nu e lucru mare, în comedie însă ea e de neapărată trebuință. Aicĭ nu poți țese vorbe fără să aĭ un schelet de fapte. Alecsandri fu nevoit de a privi, în scopul acesta, câte-odată spre repertoriul francez. El luă liniile generale din unele piese franceze și le îmbrăcă cu moravurĭ românești. Scribe, Labiche, Augier și alțiĭ fură autoriĭ dramaticĭ care îĭ veniră în ajutor.

Dialogul apoĭ, la Alecsandri nu are mult interes. Găsești acte întregĭ în care se vorbește de dulceață, dacă e bună saŭ rea, saŭ dacă maĭ e în casă saŭ nu, de haine și tualete, etc. Felul acesta de a scrie comedia nu e fericit, din contră trebue a se alege dacă se poate, momentul principal dintr'un șir de întîmplărĭ comune, din viața uneĭ ființi, uneĭ familiĭ, uneĭ societăți. La ce bun să atragem atenția spectatorilor asupra lucrurilor banale ce le văd saŭ le aud în fiecare zi la eĭ acasă ?

In rezumat comediele luĭ Alecsandri ca și restul teatruluĭ aŭ multe părți slabe. Ele și-aŭ îndeplinit în timpul lor misiunea morală ce le-aŭ fost încredințată; în viitor „vor servi la scrierea uneĭ istoriĭ a sceneĭ române“, cum se exprimă poetul însuși în dreapta și înțeleapta luĭ judecată“.

I. Nestor

Impresiĭ muzicale.—Odată cu primăvara se abat asupra blajineĭ noastre capitale roiurĭ de artiștĭ și pseudo-artiștĭ străinĭ aduși de regulă de alțĭ străinĭ de la noĭ, cu care împart apoĭ sume însemnate ridicate din punga Bucureștenilor.

Anul acesta am avut un defileŭ neîntrerupt la Ateneŭ, la Teatrul liric, la Teatrul național. Societatea noastră fiind restrînsă și asistând la reprezentațiile lor, nu maĭ poate veni la spectacolile românești. Ca uniĭ ce nu ne ocupăm decât de talentele naționale, constatăm numaĭ faptul și lăsăm timpuluĭ și deșteptăriĭ conștiinței noastre sarcina de a îndrepta lucrurile. Pentru astăzĭ nu vom atinge decât câteva producțiunĭ muzicale din cele două lunĭ din urmă, în care ne-au reapărut talentațiĭ noștri artiștĭ George Enescu și Dimitrie Popovicĭ, și s'a arătat ca un element demn de scena operiĭ D-șoara Șeinescu, elevă a D-neĭ Leria.

1. Vasile Alecsandri, 1 vol.

George Enescu în concertele simfonice ale D-luĭ Wachmanu din anul acesta s'a produs cu treĭ compoziţiĭ nouĭ ale sale, douĕ *Rapsodiĭ* şi o *Urmare de orchestră*, în care am întîlnit, ca şi în *Poema română*, aceeaşĭ ştiinţă de orchestraţie şi acelaşĭ sentiment deosibit în alegerea şi legarea între ele a motivelor de muzică naţională. In fiecare bucată însă, motivele predominante se comfundaŭ în unele părţĭ cu fondul simfonieĭ şi din pricina aceasta au impresionat maĭ puţin pe public decât *Poema română*, fiind maĭ tecnice, şi avênd în legăturile lor maĭ mult efecte armonice decât un fir melodic ce s'ar putea prinde de public la o primă audiţiune. Pe alocurea aceste efecte armonice aminteaŭ anume părţĭ din compoziţiile luĭ Wagner. Nedesluşit încă bine, talentul de compositor al tinĕruluĭ nostru artist creşte din ce în ce maĭ mult, devine maĭ larg şi îndreptăţeşte speranţele noastre exprimate din ziua în care l'am ascultat pentru întâia oară.—Felul viŭ şi măestrit cu care a condus orchestra a impresionat adînc sala.

Concertul luĭ Dimitrie Popovicĭ, baritonul vagnerian, despre care Revista noastră a vorbit amĕnunţit acum doĭ anĭ, dat aeum câteva sĕptămânĭ în sala Liedertafel şi la a care asistat societatea cea maĭ distinsă a Bucureştiuluĭ, a fost ca totdeauna o adevĕrată serbare artistică. Cele maĭ multe din bucăţile sale eraŭ luate din compozitoriĭ Germanĭ, în care Popovicĭ s'a specializat, şi, pentru uniĭ din auditorĭ, nedeprinşĭ cu disonanţele muziceĭ moderne, eraŭ puţin înţelese. Se ştie că astăzĭ muzica Germană caută să intre în intimitatea înţelesuluĭ cuvintelor pe care le cântă şi nu se maĭ mulţumeşte cu formele generale şi largĭ ale muziceĭ italiene. In nuanţarea acestor recitative, în dramatizarea unor accente, în tăinicirea unor durerĭ ascunse, Popovicĭ a fost ca totdeauna cântăreţul desăvîrşit.

D-şoara Şeinescu, absolventă cu distincţiune a Conservatoruluĭ din Bucureştĭ, care nu putuse să obţie favoarea de a juca gratis pe scena Teatruluĭ naţional, cu toate insistenţele sale, a profesoareĭ sale şi a celor ce ĭ admiraŭ talentul—a putut în fine să se producă pe scena teatruluĭ liric în trupa italiană a D-luĭ Gonzales, jucând pe Gilda din *Rigoletto*, pe *Traviata* şi *Lucia*. D-şoara Şeinescu s'a arătat un talent frumos cu o putere de interpretare remarcabilă. Publicul care venea în numĕr foarte mare la teatrul italian, surprins de aptitudinile sale, a aplaudat-o şi i-a făcut ovaţiunile cele maĭ călduroase. Graţie acesteĭ trupe străine, artista noastră a putut să-şĭ arăte talentul. Fără trupa italiană de sigur publicul bucureştean n'ar fi cunoscut-o nicĭ până azĭ. Când oare vom fi în stare de a ne da seama de ceea-ce avem în jurul nostru şi de a judeca prin noĭ înşine ?

* * *

Pe ziua de 1 Aprilie D. Ed. Wachmann se retrage din Direcţia Conservatoruluĭ. Artist fin şi distins, intemeitorul concertelor simfonice, compozitor de coruri şi alte bucăţĭ muzicale, profesor valoros de piano în cele maĭ marĭ familiĭ din Bucureştĭ, timp de 40 de anĭ, om delicat şi amabil, D. Wachmann, retrăgêndu-se lasă regrete în urma sa. In locul sĕŭ e numit D. Ciuntu, al căruĭ nume e chiar pentru persoanele ce se ocupă cu muzica, un semn de întrebare. Se afirmă însă că d-sa ar fi fost şef de orchestră într'un orăşel din Germania, se zice că s'a prezintat la un concurs de profesor de muzică la Colonia, unde, deşi a fost primit să concureze ca străin, n'a fost numit profesor în urma concursuluĭ dat, fiind-că era străin. Aşteptăm ca timpul să ni-l facă şi nouă cunoscut sub lumina frumoasă sub care îl cunosc ceĭ ce l'aŭ numit într'un post de atâta importanţă şi unde se cer atâtea aptitudinĭ

A. C.

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Le voyageur et son ombre de *Fr. Nictzsche*. Ca și operile sale precedente această carte este un amestec de aforisme și de observări filosofice, morale, istorice și politice. E un gen în care Nietzsche excelează, mai mult decât ori care German și e un gen plin de seducțiune. Nietzsche oferă în sine o originalitate bine marcată. Opera sa e o țișnire necontenită de idei personale. Nimeni n'a avut mai mult dezgust pentru locurile comune, pentru părerile d'a gata, pentru judecata tradițională și clasică. Aprecierile sale de sigur, nu sunt cu totul noi; dar recugetându-le prin el, încrestează cu o trăsătură adîncă părerile prin care și alții le aŭ împărtășit cu el. Traducțiunea lui Henri Albert e foarte bună, în sensul acesta că fiind aproape literară lasă cugetării lui Nietzsche toată șa voarea sa de teutonism, totdeauna desprețuitoare și vehementă, câteodată brutală, revoltată contra ordinei actuale, dar nu protivnică oricăreĭ ordine, ceea-ce e cu totul altceva.

La princese errante de *Léon de Tinseanu*. Eroina acestuĭ roman este o trufașă, o fiică de rege care se face servitoare pentru a uita tronul tatăluĭ sĕŭ. Pe o mare navă traversând toate mările, această femee este zbuciumată de uraganul vieții sale, și toate sunt expuse în așa chip în cât se simte o experiență omenească adevĕrată. Rachilde, o talentată scriitoare franceză, caracterizează pe Léon de Tinseau astfel: Un roman de Léon de Tinseau îmĭ pare ca un gustos dejun pe iarbă verde care nu 'ți dă nicĭ o indigestiune».

Ixion, poème de *M. Fagus*, (éditions de «la Plume», Paris), e o lucrare poetică scrisă îndelung cu năzuința de a adăoga o floare mai mult la ghirlanda lucrărilor neperitoare. Are inovații și originalitate de imaginĭ, motive și ritmurĭ neobicĭnuite, și mai cu seamă o desvoltare a uneĭ ideĭ dominante profund omenească.

Iată începutul larg al acesteĭ poeme :

O que le ciel est beau !
— Beau jusqu'au désespoir !
Pas un nuage et pas un souffle, et pas une aile ;
Ecrasante splendeur des féeries éternelles,
Sans fin multipliée ! aussi loin qu'on peut voir
Le gouffre bleu s'enfonce, ô pureté mortelle,
Pourtant que tu pressens de son million d'ailes
— O qu'il est beau ce ciel, beau jusqu'au désespoir ! —
Sourdre de toutes parts l'enchantement du soir...

Le mistère posthume, convorbirĭ medicale asupra morții și supraviețuiriĭ de *Li kaï*, doctoi în medicină din Mi-Chi-Gan. (Ed. de Liptay, 26 Bd. Poissonnière). Sub titlul

acesta spiritualul doctor chinez Li Faï care cunoaște perfect limba franceză, publică un volum curios și foarte interesant. In maï toate paginile cărțiï cititorul găsește o povață nu numaï medicală saŭ fiziologică ci și filosofică, literară, teologică chiar. Intr'un stil familiar și viŭ tot odată, de o ironie plăcută, *Le mistère posthume*, prin felul atât de meșteșugit cu care e redat de autor, pe icï pe colo ar părea că e scris nu de un străin ci de unul din ceï maï distinșï și maï spiritualï scriitorï francezï.

Mercure de France. Martie. *Leon Tolstoi și Neo-cristianismul* de Henri Dagan. Tolstoi proclamă adevĕratul înțeles al creștinismuluï. Pentru aceasta a renunțat la tot și conferă religiuniï o nouă autoritate. Autorul examinează în articolul sĕŭ următoarele puncte: psichologia luï Tolstoi, expunerea sistemuluï sĕŭ, argumentele, comparațiunea afirmațiunilor sale cu realitatea, adevĕrurile și greșelile, contrazicerile și chiar absurditățile luï. Tolstoi e un om de o senzibilitate profundă și de o imaginațiune arzătoare, posedând o puternică educație religioasă; bogat a putut să adopte această morală a renunțăriï, a sacrificiuluï. El nu se adresează niciï inteligențiï, niciï rațiuniï, ci se încrede numaï în conștiința sa; doctrina sa are drept fundament regularea viețiï omenești în vederea unuï *bine comun*: «Din copilăria mea, spune Tolstoi, de când am început să citesc evanghelia, ceea-ce mĕ atingea și mĕ atrăgea maï mult, era acea parte a doctrineï luï Isus, unde el învață iubirea, umilința, abnegarea și datoria de a răsplăti rĕul cu bine. Astfel a fost totdeauna pentru mine substanța creștinismuluï.» Și tot așa înțelege el regula viețiï. «Pasagiul care deveni pentru mine cheia tuturor e acela cuprins între vers 38 și 39 din Mateï V: «Știțï că s'a spus: ochiŭ pentru ochiŭ și dinte pentru dinte; ci eŭ zic vouĕ de a nu vĕ opune rĕuluï care vrea să vi se facă». Tolstoi se încearcă astfel să rĕspundă unor savanțï ca Straus, Kant, Spencer, Renan, stabilind idealul astfel: «Ideal este a nu dori să se facă rĕŭ, a nu provoca bîrfire, a nu urî pe nimenï. Ideal este castitatea absolută, chiar în cugetare... Ideal este a nu te îngriji de ziua de mâine și a trăi numaï pentru azï... Ideal este a nu întrebuința violența în niciï un scop... Ideal este a iubi pe ceï care ne urăsc». Tolstoi stabilește apoï cum omul a devenit *rĕŭ*. Iată concluziunile d-luï Dagan. «Meritul principal al oamenilor de calitatea luï Tolstoi e tocmaï contrariŭ de ce aŭ avut eï în vedere: Eï exprimă anume părțï neglijate din societatea modernă. Dând o formă logică divagațiunilor dureroase ale contimporanilor, eï atrag atențiunsa asupra multor părțï ascunse din societetea modernă Sunt acele forțe morale care aruncă turburare in «conștiințele bune» și seamănă îndoială în regiunile inaccesibile ale puteriï.—Notăm încă douĕ articole importante: *O victimă a luï Nietzsche* de *Andrĕieff* și *Cele douĕ curente ale catolicismuluï: Ortodoșiï și Schismaticiï de Jean Lerc.*

La Revue. 15 Februarie. *Alcoolul este un adevĕrat aliment?* Iată o întrebare asupra căreia găsim opiniunile celor meï renumițï învățațï francezï: E Duclaux, director al Institutuluï Pasteur, proclamă valoarea alimentară a alcooluluï. Uniï din iluștriï sĕï confrațï o contestă, dar o fac numaï pentru că daŭ alimentuluï o altă definițiune decât a luï. Dacă nu se recunoaște caracter nutritiv decât substanțelor care pot fi încorporate de organism și pot să reconstituească celulele, alcoolul nu este un aliment. Părerea d-luï Berthelot e hotărîtoare asupra acestuï punct. Dar dacă într'un mod maï general se clasează printre alimente toate substanțele care primite fără inconvenient de către organism, până la o anume cantitate, dezvoltă prin combustiune o căldură transformabilă în energie, după acordul anonim al savanților, opiniunea luï Duclaux este justificată. In practică acum, în ce doză vinul și alcoolul pot fi binefăcătoare saŭ cel puțin inofensive pentru un organism animal? Duclaux spune doza de un litru de vin pe zi; mulțï din savanțiï sĕï confrațï subscriŭ pentru această cantitate. D. Joffroj permite o butelie de 75 centilitri de vin, avênd 10° alcool. In ce privește alcoolul Duclaux declară că 10—15 păhărue pot să nu fie prejudiciabile, dar el vorbește de alcoolul pur și diluat

într'o mare cantitate de apă. In practică însă, cum observă dr. Roux, niciodată alcoolul nu e așa consumat. Trebue dar să-l socotim după caracterul corosif pe care 'l prezintă în stare concentrată. Și prin urmare doza trebue să fie, după spusa majorității savanților, mult mai puțin mare decât cea preconizată de către directorul Institutului Pasteur. Am reprodus părerile acestea asupra unei chestiuni la ordinea zilei și la noi, unde a venit chiar și a fost discutată în Parlament.

Revue bleue. 14 Februarie 1903. Notăm un articol de *Frédéric Loliée* intitulat: *Marii seducători.* Autorul constată iuțeala cu care se înjghebează, trec și se sting iubirile în ziua de azi. El aruncă o privire asupra seducătorilor din trecut. Mai întâi sunt eleganții fii ai Grecieĭ, având în capul lor pe Alcibiade, fundatorul domnieĭ oficiale a Frineeĭ; apoi aceĭ *delicati* ai Romeĭ, care s'ar recunoaște de îndată, lăsând să tîrâe toga lor albă brodată cu purpură, pletele buclate și parfumate, degetele de patru ori inelate, mergând să evoace pe Venus, în Pădurile Dianeĭ, subt porticul Pompeilor, la porțile orașuluĭ etern în festinurĭ, în teatru, pretutindeni unde se răspîndea valul strălucit al curtezanilor. Și Lucino Catilina ne-ar veni, în frumoasa sa impudență, să reveleze cu ce mână sacrilege a îndrăznit să ridice vălul, vălul pudic al mareĭ vestale. Și Cesar nu ne-ar lăsa să nu cunoaștem cum a răpit succesiv pe Posthumia luĭ Sulpicius, pe Lollia luĭ Gabinus, pe Tertullia luĭ Crassus, pe Mutia luĭ Pompeĭ, niciĭ câte demne matroane, femeĭ și fete de consularĭ el găsi bine și dulce să le inițieze în intimitățile glorieĭ sale. Autorul trece apoi la celebrele amoruri din Evul mediŭ, la galanții convivĭ ai „Tableĭ ronde". Intre acești eroi ai vechilor romane, Galaorii și Amadis, care n'aveaŭ decât să se arate pentru a pricinui insomniĭ principeselor, universalul Don juan ne-ar opri cu autoritatea sa în pragul veaculuĭ al 16, și numaĭ ideea incarnăriĭ în mulțimea personagiilor, cunoscute prin toate expresiunile drameĭ, satireĭ, criticeĭ și fantazieĭ, ar fi ca să uimească îndrăzneala celuĭ mai muncitor istoric. Trece apoi la veacul al 17 care ar fi, mai presus de toate epocile, vremea de aur a seducțiuniĭ, daca ne-ar fi permis astfel să calificăm triumful spiritului în arta de a surprinde inimele și de a rătăci simțurile. Ni se descrie Versailles, Franța luĭ Létorières, Richelieu, și a conteluĭ de Frize, Italia luĭ Casanova, Anglia luĭ Richardson, făcut după prototipul luĭ Lovelace. Ni se desfășoară priveliștile cele mai rozalbe, sensualitățile cele mai rafinate, diletanțiĭ, literațiĭ și galanțiĭ, în delirante orgiĭ, întro feerie frenetică.

La plume. 1 Martie. Revista independentă începe acest număr cu o anchetă asupra educațiuniĭ artistice a publiculuĭ contimporan. Intîlnim răspunsurile d-lor Gabriel. Séailles, Auguste Rodin, Eugène Carrière, Octave Mirbeau, Gustave Geffroy, Alfred Bruneau. Rodin răspunde: «Nu este decât forma unuĭ rĕŭ maĭ general: noĭ nu maĭ știm să lucrăm. Astăzĭ, munca de orice natură ar fi, nu tinde decât să micșoreze sforțarea. Și frumosul *nu se relevează decât cu prețul sforțărilor repetate.* Nu se maĭ iubește frumosul, nu se maĭ înțelege frumosul pentru că nu maĭ se știe să se lucreze. Maĭ departe «...Priviți pămîntul: mult timp se mișcă în tăcere; apoi într'o zi el strălucește în grația sa spontaneă și lasă să se iveasscă ceea-ce mult timp a ascuns: primăvara. Fiĭ ai pămîntuluĭ să primim de la el răbdarea noastră, să muncim totd'auna fără a privi scopul, să luăm cu noĭ drept prieten și aliat sărăcia: e protectoarea noastră totd'auna *bună sfătuitoare.* Să lucrăm cu ceĭ umiliți, cu aceĭ care sunt ceĭ maĭ de jos, ceĭ maĭ aproape de pămînt; eĭ sunt rădăcinile, isvoarele seveĭ, căcĭ «înaltul» este ofilit. Octave Mirbeau puternicul autor al «Calvaruluĭ» răspunde: «Pentru mine arta nu este altceva decât inteligența formeĭ, atât in domeniul fizic ca și în acela pe care îl numim moral. *Nu se ajunge la această artă decât prin observațiuni foarte lungi și prin răbdătoare studii.* Este o creștere continuă a individuluĭ, rezultatul uneĭ Culturĭ generale, căcĭ nu cred că se poate despărți arta de cele alte cunoștințe omenești și să o închizĭ în obscurul spațiu al

instinctului.» Munca necontenită și sărăcia—iată cele două condițiuni de la a căror îndeplinire atîrnă producerea operei de artă.

L'occident. Martie 1903. Adrien Mithouard, în articolul seu intitulat *Despicarea cerului*, vorbește de înaltele edificii și de evoluțiunea lor arhitecturală. Se continuă apoi corespondența lui Jules Laforgue cu sora sa Maria.

Emporium. Fevruarie. In fruntea acestei reviste întîlnim un studiu asupra curiosului sculptor polonez Boleslas Biegas. Născut în 1877 lîngă Polck în Polonia, din copil sărac, a trecut prin toate greutățile vieții ca nici un alt artist modern nordic. Biegas își ia inspirațiunile nu din lumea externă ci din cel mai misterios întuneric al spiritului său de vizionar, și toată materia și natura se preschimbă fiind trecute prin turbidele sale pleoape, se deformează în forme monstruoase și nu ne oferă spectacole de o plastică frumuseță ci mai mult alegorii și simboale, idei și pasiuni în originala lor ieratică simplicitate. E tragedia intimă și solitară a unui creer de vizionar, ale cărui plăsmuiri sunt de o rară potențialitate artistică. Intreaga lui operă e o fantazie delirantă și aproape macabră Articolul e însoțit de mai multe ilustrațiuni foarte curioase. Dumnezeu e reprezintat cu o enormă frunte susținută de două sprîncene arcate ca niște bolți, ai căruĭ ochi nemișcați în meditațiune și a căruĭ gură rece sinuoasă e strîns închisă pe cuvîntul etern. Christ are drept corp o enormă cruce, pe care se sprijină o mână crispată, un bust aproape bizantin și puternic prin identificarea corpului cu instrumentul torturei sale. Sfinxul rămâne cu ochul scrutător, sever și întrebător. Lumea infinită se înfățișează impasibilă, ieratică indiferentă vieții ca și copia umană. Toato aceste opere sunt de o primitivă simplicitate ca formă.

D. Riveanu.

an. 7 (1903), no. 3

BIBLIOTECA CENTRALĂ

DEM. C. OLLANESCU

Biblioteca Universității Iași

DIN VIAȚA TEATRULUI

TABLOÜ IN VERSURI JUCAT CU OCAZIA JUBILEULUI DE 50 ANI
AL TEATRULUI NAȚIONAL

PERSOANELE ACȚIUNIĬ

Nottara . . . . în costumul luĭ Hamlet
Leonescu . . . . „ „ „ Ruy Blas
Toneanu . . . . „ „ „ Scapin
Aristizza . . . . „ „ „ Getteĭ

PERSOANELE FIGURAȚIUNIĬ

Vodă Stirbey, Doamna sa, Colonelul Ion Câmpineanu, Ion Eliad, C. Aristia, Ion Ghica, Vasile Alecsandri, C. A. Rosetti, Pantazi Ghika, C. Boliac, Al. Odobescu, Laerțiu Stemill, Sfynx etc.. Actori și actrițe în următoarele costume: Fiamina, Don Cesar de Bazan, Baba Hîrca, C. C. Kiritza Geronte, Caterina Howard, Don Juan, Hamlet, Schamyl, Othello, Kir Zuliaridi, Agaki Flutur, Barbu Lăutaru, Paraponisitu, Kera Nastasia, Vornicul Bucioc, Mordaunt, Arghira Busuioc, Ruy Blas, Răsvan și Vidra, Nae Ipingescu, Luca Mustokidi, Czupàn, Peterman, Despot Vodă, Dallila, Jupân Moise din Lipitorile Satelor, Ovidiŭ, Muza de la Burdujenĭ, Bunul Odinioară, Porthos, Cetățianul turmentat, Dama cu Cameliĭ, Bărbierul din Sevilla, Norma, Ernani, Banul Mărăcine, Pygmalion, etc. etc. etc.

Niny Valéry—Costache Caragiale, Costache Mihăileanu—Vlădicescu—Stavreasca—Hasnaș, Mateescu, Marița Vasilescu, etc. etc. etc.

Corul de bărbați și femeĭ va cânta între culise.

Scena reprezintă un decor de apoteoză. In fund colonadele unei măreţe clădiri, ridicate deasupra unei terase, de la care coboară o scară monumentală într'o grădină. Plante şi fiori pretutindenea

Balustradele colonadei şi ale terasei sunt acoperite cu covoare bogate.

Pe terasă sunt grupaţi de la stînga spre dreapta Odobescu, Bolliac, Pantazi Ghica, Eliade, Ion Câmpineanu, Aristia, Ion Ghica, Alecsandri, Rosetti, apoi pe treptele scării: Stemill, Sfynx, Îngerul din Don Juan, Nae Ipingescu, Ofelia. La un cap al scării Hamlet adîncit în gînduri, cu craniul lui Yorcki în mână, la celalt cap Porthos într'o atitudine marţială.

De ambele laturi ale sceneĭ, pe planuri ridicate, pe scaune, pe jos, actori şi actriţe în diverse tipuri şi personagii teatrale apărute pe scenă de la 1852 până azi, în faţă trîntit pe o pele de tigru Mefistofeliu, alături Kiosca şi Baba Hîrca dând cu bobii, iar pe un trunchiu de Bujor Baba Dokia; Millo în rolurile lui Barbu Lăutaru, Moise Ovreiul, C. C. Kiritza, se află alături de Fiamina, de Vornicul Bucioc, de Margareta, de Arghira Busuioc, de Czupàn şi de Schamyl ; Pascaly în splendidul lui costum din Don Juan curtenește pe Dama cu Camelii, pe Vidra, pe Caterina Howard şi Dallila, pe când C. C. Grigore Bârzoi se pleacă cu multă sfială în faţa Ducelui de Richelieu, foarte ocupat de cochetăriile unui Pagiu bălan cu Mimi Pinson.

Nouri subţiri acoperă la început toate grupările, apoi la momente hotărîte se desface treptat lăsând să se vadă tabloul strălucitor de lumină şi fermecător prin varietatea costumelor şi a chipurilor.

In mijlocul colonadei de sus Vodă Ştirbei cu Doamna şi cu toată Curtea, domineză deasupra tuturora, în mare ţinută.

SCENA I.

NOTTARA (către public)

Domnii mei, Doamnele mele,
Serbăm azi unul dintr'acele
evenimente rari, ce's demne
de a fi slăvite
cu cele mai solemne
podoabe, imnuri şi odoare!.....
Un jubileu e-o sărbătoare
şi-a noastră e cu-atât mai sfîntă,
cu cât ne 'mpărtăşim cu toţii,
părinţii, fiii şi nepoţii,
acestei scene mult iubite,
din razele'i strălucitoare!.....
— Ah! amintirile'mi frămîntă gîndul
şi tot mai vii, de-a rîndul,
icoanele vremii trecute
din pînza lor se desfăşoară!.....
Cincizeci de ani de străduinţi,
de muncă aprig incordată,
de năzuinţă 'nflăcărată,
de bătălii, ce chiar perdute
dedeau îndemn la biruinţi!.....

LEONESCU (emfatic)

Aşa!... pe aripa'i uşoară
răpit e teatrul pân'la nori
şi luminează şi 'ncălzeşte

și toate 'n jur le 'ntinerește ;
saŭ în adîncurĭ — dese-orĭ —
întuncate, nepătrunse,
s'afundă, căutând a scoate
o pildă și-un învĕț din toate
cele 'ncălcite și ascunse !.....

ARISTIZZA

Din tot ce'ĭ viață și mișcare,
din tot ce'ĭ patimă și dor,
cu darul luĭ fermecător
el face-o vie întrupare ;

TONEANU

și ca Protheŭ schimbându-și fața
oglindă este omenirĭĭ,
înfățișând-o 'n chip și'n graiŭ ;
iar îndreptarea orĭ povața,
ce'ĭ dă sub prefăcutu-ĭ straiŭ ;
sunt călăuze-a mîntuirĭĭ,

NOTTARA

Prin el deprinderile rele,
pornirile neînfrînate
și sufletele 'ngemănate
în viținĭ și pĕcate grele,
sunt înfierate și hulite !.....

ARISTIZZA

El cu fiorĭ de primăvară
simțirea o deșteaptă 'n sinurĭ,
din roiul viselor, răpite
nemărginitelor seninurĭ,
urzindu-ĭ gingașe cŭnunĭ ! ;
El frumusețea o înalță
și 'nobilează bărbăția
și jertfele și măreția
acelor tarĭ și-a celor bunĭ,
și sfînta dragoste de țară.....
În templul celor nouĕ Muze
cothurnul magic îl încalță
și-aci 'ncruntat și plin de ură,
cu foc și cu blestem în gură,
aci vioiŭ, șagalnic, blând,
de toate 'și bate joc rîzînd
și vorbe dulcĭ iĭ curg din buze !.....

SCENA II

NOTTARA

In vremurile de restriște din pragul veaculuĭ trecut,
când ne călcaŭ veciniĭ dușmanĭ de peste Dunăre și Prut,
când capetele tuturora se aplecaŭ în umilință
și lege pe pământul nostru eraŭ un braț și o voință ;
când vinovat era orĭcine pentr-un cuvînt, orĭ pentr-un pas
și împotriva făr'de legiĭ să strige nimenĭ n'avea glas;
De-aicĭ, de pe aceste scînduri—atuncĭ în pripă ridicate—
se auzi întăiul strigăt de adevĕr, de libertate ;
de-aicĭ se rĕspîndiră 'n graiul, de simț și pilde dătător,
povețile de îndreptare, speranțele în viitor !.....
De-aicĭ porni însuflețirea acelor marĭ și-acelor sfinte,
temeiurĭ vremilor de astăzĭ și mergĕtoare înainte !
In vălmășagul cel de patimĭ, de sbuciumărĭ și de urgiĭ,
părea că'n Teatru 'nmănunchiate vibraŭ a țărĭĭ energiĭ,
de-aceea—aŭ îndurat cu dînsa prigoană și nimicnicire
atâtea inimĭ, prinse 'n luptă într'un avînt de înfrățire,
căcĭ scris era în cartea viețiĭ nevoea să nu ia sfîrșit
decât prin jertfa tuturora, și bucuroșĭ toțĭ s'aŭ jertfit !

. . . . . .

O umbre pururĭ fericite !, o luptătorĭ fără de teamă,
eșițĭ din negura uităriĭ, azĭ un întreg popor vĕ chiamă
să vĕ salute, să se 'nchine din noŭ cu dragoste la voĭ !.....
E sĕrbătoarea voastră astăzĭ, o sĕrbătoare de eroĭ !.....

(pe mĕsură ce se face invocațiunea aceasta, fundul scenei acoperit cu norĭ, începe să se desfacă, dând la lumină grupărĭ de personagiĭ, în diferite costume și pozițiunĭ)

Oh ! vrajă ! eată Câmpineanu, cel darnic, întemeetorul
și Eliade inspiratul și Aristia 'nvĕțătorul
acestuĭ Teatru – odinioară ! Seninĭ, ca culmile de munțĭ
în ochĭ le rîde bucuria. In fața lor a noastre frunțĭ
să le plecăm !... eĭ sunt părinții și de la eĭ purces'aŭ toate.
Frumos s'aŭ așezat alăturĭ colo !..... (către culise) ear voĭ fițĭ cât se poate
de băgătorĭ de seamă ! Eată începem. Sus perdeaua, sus !

(întorcêndu-se către public)

Anume pentru astă seară artiștiĭ s'aŭ silit și-aŭ pus
în scenă tot ce aŭ maĭ bine ca dramă și ca comedie.
Vețĭ rîde și vețĭ plânge dară, — așa e'n lume dat să fie ! —

(arĕtând, cu o vădită emoțiune, fundul scenei)

Ah, nu mĕ 'nșeală vĕzul : eată : Alecsandri ! Alecsandri !
și Ion Ghika !..... In astă seară suntem în drept a ne mîndri.
Voĭ scumpiĭ și iubițiĭ noștri prietenĭ, binefăcătoriĭ
statornicĭ aĭ acesteĭ scene : sunteți podoaba sĕrbătoriĭ !.....

De-aicĭ ne judecă Rosetti, cu iscusitul luĭ condeiŭ,
de-acolo Pantazi, Laerțiŭ—rĕsunătoriĭ de ideĭ,
Bolliac și blândul Odobescu perdut în visurile sale,
Stemil și Sfynx, dușĭ prea de vreme pe cea de vecĭ ne'ntoarsă cale.

. . . . . .

(partea de sus a amfiteatruluĭ din fundul sceneĭ se descoperă cu încetul și se vede un grup compus din Vodă Stirbey cu Doamna și cu toată curtea, în ținută de gală)—cu mirare—

Priviți! priviți! e o minune, se 'nchină lumea cu respect,
e Vodă și cu toată Curtea! E Stirbey-Vodă !.....

LEONESCU (privind)

Ce efect!...

NOTTARA (către Domnitor)

Măria Ta, din alte vremurĭ Ți-aĭ coborît, în astă seară,
la noĭ înalta'Ți amintire și aĭ vrut, o clipă, s'o vezĭ eară
strălucitoare de lumină, precum a fost — când aĭ intrat
întâia oară 'n astă sală — acum cincĭzecĭ de anĭ și aĭ dat
semnalul să se 'nceapă teatrul!.....

ARISTIZZA

De-atuncĭ arzênd fără 'ncetare,
scînteea ce-aĭ aprins e vie, ca focul sacru pe altare;
de-atuncĭ tăind cu pept puternic cotropitorul vîrsteĭ val,
plutește'n largul măriĭ nava de Tine 'mpinsă de la mal;
și dacă mulți dintre aceia ce-aŭ ilustrat aceste scînduri
azĭ nu maĭ sunt în luptă, alțiĭ luatu le-aŭ locul în rînduri,
călăuziți, ca de-un luceafĕr, de idealul arteĭ lor!
Și vaĭ! ce soartă amăgitoare e soarta bietuluĭ actor!.....
Trăește 'n visurĭ și 'n iluziĭ, cu sufletul, o viață 'ntreagă,
cu inima ades sdrobită, cu mintea pururea pribeagă;
el seamănă cu-acele stele ce lunecă sclipind pe cer
și 'n golurile fără urme s'afundă grabnice și pier.
Sub masca altuia el rîde și plânge, suferă și moare
și totușĭ câtă pasiune și ce putere creatoare?!.....
cum din cuvinte și 'nțelesurĭ, străine de-ale luĭ simțirĭ
el mișcă și încântă lumea, el întrupează 'n năluciri
aevea rostul omenirĭĭ și tilcul tainelor vieții,
făcându-ne-a crede 'n iubire și 'n vecĭnicia tinereții!.....
— Ah! maeștri-aĭ iluziunĭĭ, de suflete înălțătorĭ,
al căror glas cu duioșie orĭ cu amor — de-atâtea orĭ —
a fermecat aceste ziduri: Sculați! veniți!!.....

(norĭĭ s'aŭ împrăștiat cu totul și la partea de jos a amfiteatruluĭ se vĕd maĭ multe grupe de actorĭ în diferite costume. Vedenia e strălucitoare de lumină).

SCENA III

NOTTARA

(adresându-se către grupul actorilor) Tu Caragiale
apostol credincios al sceneĭ și sprijin pasurilor sale;
tu Mali Cronibace, blândă ființă cu surîs gentil,
vioae și neprefăcută ca inima unuĭ copil;
Mihăilene talpa caseĭ; tu, dulce graiŭ al Marcolineĭ
redă-ne'n notele'țĭ de aur superbul chip al Fiamineĭ,
încântătoare ca și tine!..... Tu, Lăscărescule, avar
și lacom pe Geronte dă-ni'l; iar ca 'ngânfatul Don Cesar,
cu spada 'n vînt, Teodorini, să strige: «sĕptămâna mare»
«e sĕptămâna mare», gata pe ceartă și pe 'ncăerare!.....

TONEANU

Ah Millo! Millo! genialul, neimitat, neîntrecut,
Aicĭ — la noĭ — cu Baba Hîrca isbînzile și le-a 'nceput.
Dintr'un hotar la altu-al țărĭĭ nu-ì nimenĭ să nu-șĭ amintească
de el în Cocoana Chirița — cu vorba eĭ cea franțuzească,
de Kir Zuliaridi Grecul amorezat și-apelpisit:
de bietul Paraponisitul, cel vecînic «nebuiurdisit».....
cântă: Sunt Paraponisit,
căcĭ mĕ vĕd părăsit,
adiaforisit
și nebuiurdisit..... sit!
Ah! iată-l tremurând și palid în Jupân Moise Orîndarul!
Cu antereŭ, giubea, fes roșu, priviți pe Barbu Lăutarul,
intrând încet cu cobza 'n mână, ca să se închine la boerî
și să le cânte, înc'odată mărirea zilelor de erĭ!.....
cântă: Dragĭ boerĭ de lumea nouă,
ziua bună vĕ zic vouĕ,
eŭ mĕ duc, mĕ prăpădesc,
ca un cântec românesc!
Priviți-l în Agaki Flutur galant, aprinzător de patimĭ,
smerit în Kera Nastasia: «o pensioară măcar dați-mĭ!»
umflat de fumurĭ și pretențiĭ în Muza de la Burdujenĭ;
boer, când joacă pe boeriĭ, sătean, când joacă pe sătenĭ,
el pretutindenĭ și în toate e Cronica însuflețită
a obiceiurilor noastre: în port, în graiŭ, în simț leită!.....

NOTTARA

Pascaly, vrednicu-ĭ tovarăș, e amorezu 'nflăcărat,
e trubadurul tinereții, cu graiŭ duios și înspirat,
e Don Juan, cuceritorul, la ale căruia picioare

cad jertfă îngerii din ceruri, ca și plăpândele fecioare,
e Faust, dragul Margaretei, — fatal, peirii osîndit —,
vînzèndu-și sufletul Sataniĭ, pentru o momeală de iubit,
e Răsvan Vodă, cel războinic, ajuns la Tron frîngènd Tătarii
e agerul Mordaunt, copilul din flori, luptând cu Musquetarii
să apere cadavrul mă-sei, victima rĕsbunării lor,
svîrlindu-le insulta 'n față și acuzându i de omor!

(Cu glas înăbușit de mânie :)

Dezordinile sale nu le cunosc!, crimele sale nu le cunosc! viciile sale nu le cunosc! ....

ARISTIZZA

Matilda-i dragostea pe scenă! Privirea ei însenînează
și inimile întărește, cuvintele-i de dor vibrează
adînc în pepturi stăpînite de farmecul buzelor ei :
e duioșia în Ana Boleyn, e grația 'n Joana Grey!
Priviți-o 'n Dama cu Camelii, de pasiune 'nflăcărată,
jertfindu-și viața și norocul ca să complacă unui tată ;
în Catherina Howard moare rugând cu lacrĕmi pe calĕu
să i se respecteze fața «iubită de Enric al sĕu!....»
Superbă-i Vidra de'ndrăsneală, când ea odraslă din neam mare
unui țigan, dându-și iubirea, îi face scară de 'nălțare!
Ce fățărie în Dallila, în Anthony ce trist sfîrșit. ...
Matilda gama pasiunii și-a energii a 'nsușit!

LEONESCU

Dimitriad e inimosul eroŭ al scenii, totdeauna
sentimental și plin de pathos. Cu el se ridica furtuna
în sufletele ne'nfrînate, era Othello ori Schamyl,
tirani energici dar cu toane, ca vremea luneĭ luĭ Aprĭl.

TONEANU

(se aude între culise rîsete, cântec de cxárdasz, viori...)

Ah! ce s'aude? danț și cântec și rîsete și veselie?. ...
Așa se 'nfierbîntaŭ cu toții când Iulian era să vie,
de pildă 'n Czupàn «porche grase și afumate», prins în joc
săltându-se în tălpi și 'n tocuri și frămîntând pămîntu'n loc.
E arvunit la cătănie și la Spaniolia se duce :
«Aci cum intri 'n muna stinghe, în spre Granada să apuce».
Dar iată Luca Mustochide, un Grec berbant și păcălici,
ce 'ncurcă și sucește toate și liniștit rĕspunde : «aiți
«niți nu mĕ bag, niți nu m'amestec! da nu știŭ frate, da te-mi pasă».
Dar Peterman neamțu, feciorul cel de la Choufleuri din casă,
pe care-l trimitea cu tava ca să-i momească musafirii?,

Dar Neica Nae Ipingescu, subcomisar din Dealul Spirii ?....
«Rezon, rezon nea Dumitrache ! e rușinoasă Coana Veta,
«ce mie-mĭ spuĭ ? !.. Dă'mĭ-o țigare și să vedem ce'ce gazeta».

(citește greoiŭ și fără de interpunctație) :

— Nu, în van noĭ am spus-o și o maĭ spunem, situațiunea Românieĭ nu se va putea chiarifica ; ceva maĭ mult, nu va putea intra pe calea adevĕratuluĭ progres, până ce nu vom avea un *Sufragiŭ* universale !...

(rĕmâne încurcat privind pe ceĭlalți)

Ah ! Iulian a fost talentul cel maĭ firesc și maĭ deplin ;
Azĭ amintiriĭ sale scumpe cu camarazii meĭ mĕ 'nchin !....

NOTTARA

Muncit de-o neagră îndoială, pășește Hamlet dus pe gînduri,
«A fi, saŭ a nu fi ?» se 'ntreabă – cetind mereŭ aceleași rînduri
«A fi e viața și durerea și a nu fi e poate-un vis !...»
Oh ! visul este mîngâerea perdutuluĭ sĕŭ paradis !...
și Manolescu 'nalt și palid, în lunga-ĭ mantie de jale,
iĭ întrupase de minune icoana desnădejdiĭ sale.

LEONESCU

Dar iată că se schimbă scena. E sala mare din Madrid
în care's adunați Miniștriĭ ; — portretul Regeluĭ, pe zid,
cu ochĭ nepăsătorĭ privește, cum Spania, pe mâna lor,
își perde faima și puterea trecutuluĭ strălucitor ; —
deodată o perdea se mișcă și mîndru 'n prag un om s'arată :
e Don Cesar, Duce d'Olmedo !..... cu ochĭ fulgerătorĭ el cată
asupră-le și'n încordarea uneĭ mâniĭ ce-ĭ ferbe 'n pept,
le spune cât le este faptul de odios și de inept !.....

(ia poziția luĭ Ruy Blas din scena cu Miniștriĭ și zice :)

— Poftă bună
Domnilor !..... Cinstiți Miniștri, când vĕ strângeți împreună
astfel vĕ cătați de lucru, sfetnicĭ voitorĭ de bine,
slugĭ ce pradă pe stăpînul, care lîngă el iĭ ține ?....
. . . . . .
In Ruy-Blas e Manolescu ajuns la culmea, pîn'la care,
talentele plăcute arteĭ, care aŭ atins-o, sunt maĭ rare !

ARISTIZZA

Ah, iată'n Trîntorul cât zece și în Arghira Busuioc
pe Frosa, Frosa noastră ; iată Vellescu 'n Vornicul Bucioc,
distins, curtenitor și falnic ; pe Dragulicĭ, fără pereche
la ghidușiĭ ; pe Mateescu, cu pălăria pe-o ureche ;
pe Gestian faimosul Porthos ; pe Fanny, cea cu aprig glas,
impetuoasă și semeață.....; pe toți și toate, ce-aŭ rĕmas
statornicĭ servitorĭ aĭ arteĭ, pân'aŭ trecut hotarul vieții
iĭ vĕd sosind voioși și sprintenĭ, ca'n vremea scumpă-a tinereții,

cum vin albinele la matcă, cu miere și parfum de florĭ.....
De cântec și de sgomot casa rĕsună, ca la sĕrbătorĭ!

. . . . . .

Ah! musica, graiul simțirĭĭ și-al sufletești̦lor avînturĭ
și-a înălțat de-aicea roiul fermecătoarelor eĭ cânturĭ.
Privighetorĭ, din lumea 'ntreagă s'aŭ abătut la noĭ din sbor,
de mîngâerĭ, de fericire, de dor spunênd în viersul lor
și-am ascultat, cu 'nsufleți̦re, cea pururĭ tinĕră poveste
a dragosteĭ, de-a căreĭ taine vrăjite's scnîdurile-aceste!

NOTTARA

Dar Valery și Caragiale sunt cântăreți̦ĭ ceĭ dintĭĭ,
a căror aripate glasurĭ -- în note vesele, sglobiĭ —
s'aŭ ridicat, în aste ziduri, sunt azĭ cincĭzecĭ de anĭ....

LEONESCU

Trec aniĭ
și trec maĭ repezĭ decât gîndul....

ARISTIZZA

De-atuncĭ mereŭ Italianiĭ
aŭ fost protagoniștiĭ noștri și-aproape singurĭĭ stăpînĭ
aĭ Operiĭ la noĭ în Teatru !.....

TONEANU

Oh! muzica, pentru Românĭ,
se încheia în vodevilurĭ ușoare, nepretenți̦oase,
în coruri țărănești̦, în danțurĭ și 'n operete grați̦oase
pe care neuitatul Wachman și Flechtenmacher, le luaŭ
din doine, din cântărĭ de lume, cu măestrie le 'mbinaŭ,
cu măguliri de dulcĭ podoabe și armoniĭ mîngâetoare
le 'nsufleți̦eaŭ, cu-o viați̦ă nouă le încălziaŭ la foc de soare.
Și le-ascultam toți̦ cu plăcere, bĕtrânĭ și tinerĭ, nu aveam
pe clasiciĭ de azĭ, pe Wagner.....

ARISTIZZA

Să-ĭ fi avut, nu-ĭ pricepeam
pe-atuncĭ, căcĭ muzica-ĭ o artă, cu înți̦elesurĭ felurite,
cu adîncimĭ și taine multe, ce numaĭ când sunt lămurite
rĕsar frumoase și bogate, aŭ farmec și 'nți̦eles deplin!.....
Așa, de pildă, cântăreți̦ĭ — din câte soiurĭ la noĭ vin —
sunt uniĭ care 'și poartă glasul cu meșteșug, dar cu mĕsură,
aceștia nu plac, sunt searbezĭ; sunt alți̦ĭ care's numaĭ gură,
de la 'nceput și păn'la urmă daŭ note după note 'ntins
și le țin ison lung și tare și le maĭ tremură 'nadins.....
aceia's ridicați̦ĭ în slavă și când se duc le-ĭ punga plină.
De ce?, căcĭ ne-a cântat în strună și i-a 'nți̦eles lumea blajină.....

TONEANU

E incurcată daravera.....

ARISTIZZA

ba nicĭ de cum, nu-ĭ incurcată,
nu înțelegĭ ?

TONEANU

Mĕ rog, dă-mĭ voe, e muzică cu judecată.
De este muzică și 'mĭ place și de o simt, colea, un pic,
atuncia nu se maĭ incape nicĭ judecată, nicĭ nimic.
De-o fi orĭ n'o fi cu nuanțe și de-o avea orĭ nu vre-o nadă,
aceasta-ĭ treaba cuĭ o cântă, iar nu a mea...

AR'STIZZA

Ce maĭ dovadă !

TONEANU

Vezĭ bine ! Eaca eŭ, de pildă, mĕ 'nebunesc de lăutarĭ,
de cântecele lor duioase, de muzicanțiĭ militarĭ,
de marșurile de paradă cu trimbițe și cu cimbale,
ce fac cu drag să-mĭ salte peptul și mĕ furnică 'n tălpĭ și 'n șale.
Așa ceva iți dă viață și 'nțeleg de ce 'n războĭ,
când cântă muzica, soldațiĭ se luptă ca niște eroĭ !....
Tot astfel este pretutindenĭ ! Mĕ rog, in Teatru bunioară,
când Wiest bĕtrânul, altădată, cânta un solo din vioară,
așa-ĭ că un curent electric, curgea de sub arcușul luĭ
și coprindea intreaga sală ?. ...

LEONESCU

Intr'adevĕr....

TONEANU

Și oare cuĭ
steteaŭ picioarele pe-acasă, când se punea cu foc să zică
vre-o horă-a luĭ, orĭ vre-o bătută ?...
(către Aristizza galant) Așa e, dulcea mea amică ?

ARISTIZZA

Așa, dar nu se potrivește.

NOTTARA

(arătând pe Toneanu) El, nu e vorba, ar juca
la adică și c'o flașnetă, să-ĭ cânte doar..

TONEANU

Nu te apuca
că poate să perzĭ rămășagul...

NOTTARA

Eĭ toate bune, toate bune
dar pân'acum, la noĭ în Teatru, cu muzica nu putem spune,
că am avut isbîndă mare. Am încercat, ne-am străduit ;
clădirea însă ridicată, cu atât necaz, s'a năruit
și ne-am întors, siliți, iar pașiĭ pe drumurile vechĭ, bătute,
purtând în suflete durerea iluziunilor perdute....

LEONESCU, cu foc,

Și pentru ce ? Nu suntem oare un neam bogat de însușirĭ,
n'avem și noĭ talente, gusturĭ distinse, nobile simțirĭ ?,
în peptul nostru nu rĕsună echourile generoase,
nu urmărim noĭ idealurĭ înălțătoare și frumoase ?
Nu ne-i îmbelșugat pămîntul ?, aŭ n'avem cer senin și blând,
iar crângurile și câmpia nu le-auziți de dor cântând ?
Când posedăm atâtea bunurĭ, întreb, de este cu putință
să nu urcăm și astă treaptă, orĭ câtă aprigă silință
și câte jertfe ni s'ar cere, spre săvîrșirea astuĭ pas ! ....

ARISTIZZA ironică,

Oh ! vènătorule de umbre, oh ! misticule Ruy-Blas !
ce foc dramatic, ce mișcare, ce dithyrambice avinturĭ
și ce de frumusețĭ lăsate în prada celor patru vînturĭ !....
— Sunt în zadar orĭ câte jertfe, orĭce silințĭ și orĭ câțĭ pașĭ ;
pe treapta Sphynxuluĭ din Memphis, se urcă numaĭ uriașĭ !...

TONEANU

Eștĭ aspră, poate chiar nedreaptă, dar, în sfîrșit, e o părere....

ARISTIZZA

Sunt fapte, nu părerĭ, amice.

NOTTARA

Și totușĭ, dulce mîngâere,
La sĕrbătoarea cea de astăzĭ sositu-ne-aŭ privighetorĭ,
ce de la cuib de mult sburase spre alte ținuturĭ, sub alțĭ sorĭ.
Cu viersul lor, vrăjit de dorul pămîntuluĭ, cu darurĭ sfinte,
în care s'aŭ născut, doini-vor, precum doini-t'aŭ, înainte
de-a pribegi, pădurĭĭ, lunceĭ, isvoarelor, întregiĭ firĭ,
iar noĭ le vom așterne 'n cale cununĭ și florĭ de trandafirĭ.

(Se întoarce către public)

— Decĭ, Domniĭ meĭ, Doamnele mele aveam onoare de-a vĕ spune
că vom juca, în astă seară, bucățile cele maĭ bune
de dramă și de comedie și vom fi foarte măguliți,
de a vĕ fi făcut plăcere, când vĕ veți duce mulțumiți.

Noĭ, cum vedeți, suntem sub arme, nerăbdătorĭ de bătălie
și de isbîndă! — oh, isbînda conducătoare să ne fie
în lupta vieții ce începem de-acuma pentru viitor
și cercul anilor de-o-sută, când ne va fi împlinitor,
să ne găsească sus pe culmea — locaș al artelor senine —
regenerați prin focul muncii și-al dreptei cunoștinți de sine,
maĭ îngăduitorĭ, maĭ harnicĭ, maĭ rîvnitorĭ și maĭ cu drag
legați și sprijiniți de public! — Stăpîn pe noĭ și al nostru prag
încrederea și 'ndemnul numaĭ, să ni le dea el și mânoase
de dragoste și bucurie, noĭ sufletele-ĭ dăm prinoase!. ..
Așa tot maĭ înălțătoare — din treaptă'n treaptă — și maĭ vie,
maĭ tînără, maĭ luminoasă, menirea Teatruluĭ să fie!. ..

Chorul—repetă de 2 orĭ aceste 2 versurĭ

(Pe scenă sună clopoțelul — semnalul spectacolului)

NOTTARA

Ah! iată ora de-a începe spectacolul; dar maĭ nainte
îngăduiți-mĭ, dragĭ tovarășĭ, de-a zice câteva cuvinte,
acum, când vom începe jocul — precum făceaŭ vechiĭ Romanĭ —
și către publicul de astăzĭ și cel de-acum cincizecĭ de anĭ.
Trecutul și prezentul nostru! Noĭ publiculuĭ cu iubire
și cu respect în totdeauna ne-am devotat și în unire
cu dînsul, la orîce prilejurĭ, ne-am bucurat și-am pătimit
și ale Patriĭ momente de glorie-am sărbătorit!...
— De-aceea, din tot ce-ĭ maĭ dulce, maĭ simțitor, maĭ plin de viață,
maĭ scump și maĭ duios, maĭ tînăr, decât senina dimineață
maĭ dătător de 'nsuflețire, maĭ sfînt, decât doĭ ochĭ iubiți;
din câte glasurĭ inspirate — în corul celor fericiți —
din câte gemete și crunte suspinurĭ, sbuciumărĭ, scrîșnirĭ,
de patimĭ înfiorătoare și legĭ fără de frîŭ ciocnirĭ;
din tot ce poate să uimească, din tot ce'ĭ farmec și e dor,
din toată raza strălucită, din tot albastrul plutitor
pe cerul nopților de vară; din tot ce este și-o să fie
maĭ fără seamăn decât gîndul, maĭ trainic decât o vecie;
din toate, toate câte 'n cursul trecuteĭ vremĭ s'aŭ întrupat,
prin graiŭ, prin cântec, prin mișcare, pe-aceste scînduri și-aŭ sburat
în forme viĭ și'n înțelesurĭ, făcînd o splendidă cunună,
noĭ vi le-așternem la picioare, cu-a noastre inimĭ dinpreună,
în amintirea sărbătoriĭ, la care sunteți adunați;
iar dacă azĭ și altădată v'am fost pe plac: aplaudați!....

Chorul, cântă de 2 orĭ ultimile 6 versurĭ.

Cortina cade încet asupra ultimuluĭ vers.

1903, Ianuarie 8.

DEM. C. OLLĂNESCU.

C. A. ROSETTI

C. A. ROSETTI

Istoria libertăţilor noastre politice îşĭ are şi ea eroiĭ eĭ, poeţiĭ eĭ,—sfinţiĭ eĭ, şi prin urmare sĕrbătorile eĭ. Ziua de 20 Aprilie—în care s'a inaugurat în Bucureştĭ statua luĭ C. A. Rosetti, — a fost una din acele sĕrbătorĭ. La desvelirea statueĭ, figura mareluĭ patriot român, înconjurată de florĭ şi coroane, părea a privi peste miile de capete din juru-ĭ şi a-li rĕspunde mişcată de recunoştinţa lor. Asistenţa, oamenĭ politicĭ, oamenĭ de litere, bĕtrânĭ din timpul vieţiĭ luĭ, tinerĭ cu idealurĭ nouĕ, toţĭ fără deosebire de vîrstă, fără deosebire de vederĭ politice, se descoperirĕ cu respect dinaintea imagineĭ de bronz a luĭ C. A. Rosetti. Numele luĭ îşĭ luă locul în cadrul şi în lumina sa adevĕrată, în măreția timpuluĭ, în istoria ţărĭĭ Româneştĭ. — Puţinĭĭ ce maĭ contestă încă personalitatea luĭ Rosetti dovedesc că minţile lor sunt incapabile de a respecta adevĕrul, că inimile lor nu ştiŭ aduce prinosul recnnoştinţiĭ. De asemenĭ ceĭ-ce aŭ sĕrbĕtorit pe marele patriot spre a-şĭ măguli interesele de partid saŭ a-şĭ adăposti mediocritatea lor sub aureola luĭ Rosetti, sunt fariseĭ ce nu aŭ loc în templu.

C. A. Rosetti e o memorie a ţărĭĭ întregĭ; nicĭ pizma unora şi nicĭ interesele altora nu turbură sentimentele drepte ale poporuluĭ Român, cum nu turbură fluxul şi refluxul adîncul oceanuluĭ.

Celor ce nu vĕd în C. A. Rosetti decât un politician abil saŭ un naiv, un utopist, un creer învăpăiat de ideĭ extreme, li se poate rĕspunde că el avea un ideal neţărmurit, care 'ĭ rĕsărea în minte ca soarele în fiecare dimineaţă, avea o încredere nemărginită în poporul român şi în progresul omenirĭĭ, şi că idealul şi încrederea luĭ eraŭ sincere. S'ar putea discuta dacă el a despicat ideile luĭ şi dacă le-a apropiat de starea ţărĭĭ româneştĭ din timpul sĕŭ;—s'ar putea discuta dacă el a avut intuiţiunea oamenilor de stat care găsesc imediat soluţiunea chestiunilor, dacă avea ceea-ce se numeşte simţul realităţiĭ; dar ceea-ce nu i se va putea discuta niciodată şi ceea-ce discutându-i-se ar fi o ofensă adusă adevĕruluĭ şi bunuluĭ simţ, este mobilul,—curent transformat în cascadă la el—care l'a împins la lucru, adică rara şi înflăcărata luĭ iubire

de țară, dorința vecînic aprinsă de a-și vedea neamul propășind și luând loc într'o zi între popoarele civilizate, libere și de sine stătătoare.

Și acest patriotism, arătat în vremuri în care și cuvîntul ne lipsea,—pentrucă lipsea sentimentul—nu e lucru puțin. El a fost cheia care ne-a desferecat acum 40 de ani de verigele lanțului ce ne încătușa,—el, acel patriotism de care rideau copii vitregi ai pămîntului, a fost inelul de logodnă dintre țară și viitorul ei, incomparabil mai bun.

Spre ne încredința pe deplin de aceasta, n'avem decât să percurgem scrierile lui C. A. Rosetti, n'avem decât să cercetăm viața lui. Peste tot vom vedea același patriotism arzător, aceeași compătimire pentru cei asupriți, aceeași ură generală pentru cei asupritori, aceleași sentimente umanitare. O suferință a unui om era pentru el o senzație fizică care'l izbea, care'l bolnăvea. Și din potrivă, un bine făcut oamenilor, îi revărsa valuri de entusiasm în suflet. Iată în ce stă formula sufletului lui C. A. Rosetti. Această simțire ferbinte a lui îi explică toată ființa și se resfiră în toate acțiunile și gîndirile lui Era o văpae care'i aprindea ideile în imagini colorate, și'l făcea să vadă, cum zice el, «un viitor în care orice om, fără a se gîndi nici la biruință, nici la moarte, va merge împins de *inima lui numai*, spre România cea nouă ce se coboară din cer ca o mireasă». De câte ori își propunea să scrie ceva pentru țară o făcea, cum zice el, «în minute în care sufletul, *prin aripele iubirii* și ale rugei, scuturându-se de pulbere saŭ ardicându-se mai sus, învinge scăderile, neputințele trupești». O făcea atunci când «punênd mâna *pe inimă* simt că în fund *sunt unul ca și România*, și plec ca izvorul de apă ce țîșnește *fără a se îngriji de este în stare a desetoșa pe călĕtor*, mĕ duc după glasul *inimii* mele, sigur fiind că merg după voea Domnului, căci adaugă el «legile ce conduc pe om sunt cele ce nasc dintr'însul și staŭ scrise pe *lespezile inimii sale*».

In peptul lui, ca și în a tovarășilor sĕi de redeșteptare, bătea inima României.

Gîndirea lui tragea toată spre inimă, ca spre făgașul cel mai adînc.

Voința lui asemenea. Ce a voit dînsul, spre pildă, la 1848, ca de altfel în totdeauna?

«Am voit, rĕspunde el, într'un *Apel către oamenii liberi*, scris în 1849, am voit reînvierea naționalității, redobîndind întreg, mare și neatins dreptul nostru de autonomie, tinzênd sublimii Porți o mînă frățească și primind a i plăti tributul de recunoștință pentru ajutorul ce va fi datoare să ni'l dea oricând 'l vom cere; iar de nu va voi, să o silim să primească dreptele noastre cereri, ce sunt în interesul ei ca și într'al nostru; și sub osînda de trădători către patrie și către Imperiul otoman chiar, s'a zis că trebue să silim pe Turcia, știind că de refuză, pricina este că nu se încrede în puterea noastră, neștiind câtă viață și vigoare este în poporul Român. Și fiindcă toți voiaŭ astfel... otărîrăm, de vom fi atacați de oricine, să ne tragem pe munți, 300 măcar de vom fi, și să ținem lupta până ce națiunile străine ne vor ajuta; de nu, să pierim cu armele în mână, ca să dăm națiunii întâia lecțiune de libertate și lumii întâia dovadă că tot mai existăm».

«Am voit, adaogă dînsul tot în 1849, să ne unim cu Moldova, să fim un

singur stat precum suntem un singur suflet și să suflăm împrejuru-ne cu toată puterea unei națiuni june, spiritul revoluționar, deschizând brațele la orice element național va învia prin suflarea noastră».

Ce a voit dînsul scriind toată viața ca jurnalist? Libertatea și românismul. Paginile *Românului* sunt pline de aceste visuri de atunci.

Sentimentul dar, covîrșitor peste tot. El străbate de la prima linie a lui Rosetti până la cea din urmă *scrisoare testamentară*, în care inima lui lasă ca o ultimă dovadă doamnei Rosetti, o pagină palpitând încă de adînca lui iubire.

Același om în viața sa. O luptă necurmată în contra împrejurărilor. Un șir întreg de fapte de bun român, de abnegații și de jerfe. Născut la 1816, în București, intră în vîrstă de 17 ani în armată; — la 1836 începe cariera sa de scriitor, de jurnalist și pe marginea vremii, de poet; — trece prin câteva dregătorii administrative și judiciare; merge la Paris unde ascultă la cursurile lor pe Michelet, Quinet și Mickievicz; — la 1846 se întoarce în țară și în mirarea tuturor deschide o librărie, o tipografie unde se putea tipări cu înlesnire orice idei și articole liberale; — «nu pune piciorul» la nimeni din cei mari de pe atunci, dar pe care el îi credea rău-voitorii țării, cum erau între alții consulii străini, și în deosebi consulul rus unde lumea se îndesa cât mai mult găsindu-se onorată de a fi slugă plecată; intră cu ardoarea tinereții și caracterului său în comitetul revoluționar; — e arestat la 9 iunie 1848; la 10 Iunie, a doua zi e liberat de popor; e numit secretar al guvernului provizoriu; fundează jurnalul *Pruncul Român*; e trimis împreună cu alții în tabăra lui Efendi ca sol protestând în potriva restabilirii regulamentului organic; e arestat împreună cu ceilalți soli; în urmă, liberat, pribegește la Paris; fundează cu alți tineri *România viitoare* și *Republica română*; scrie *Apelul către toate partidele*; scrie scrisorile către Domnul Știrbei asupra evenimentelor din 48; se reîntoarce în țară unde e ales deputat în divanul ad-hoc; — fundează *Românul*; desfășură atunci o activitate de jurnalist, formulându-și principiile și ideile sale naționale; e numit în fine ministru, dar stă puțin timp reîntorcându-se cu plăcere la jurnalistică; — respinge propunerea amicilor săi politici care voiau să-i subscrie o sumă de bani; — se despărți de ei chiar, în momentul în care'i crezu rătăciți; — și la 8 Aprilie 1885 se stinse într'o casă cu chirie, dator, și pe buze cu vecinicile cuvinte de dragoste patriotică. Iată activitatea cu care a umplut o jumătate de secol cât trăi. — Lui însă i se părea puțin și căința sa de-apururi era «n'am făcut ceea ce așĭ fi putut să fac» și «n'am uitat în destul pe oameni ca să văz numai Patria».

Și această desfășurare de idei patriotice și umanitare se petrecea într'o vreme când, cum zice C. A. Rosetti, «gemeam sub jugul tiraniei și 2 oameni nu'și puteau strînge mâna pe uliță fără să fie despărțiți de poliție, și când în pimnițile principelui veghiau companii de armate».

Când 'și dă cineva bine socoteală de sufletul lui C. A. Rosetti, vede apoi că el nu putea să caute onorurile, înălțimile; fiind el singur un centru dătător de lumină și de căldură, simțea mai mare fericire în a da decât în a primi. De aceea se uită pe sine, uită interesele sale și duse o viață modestă și muncitoare până în cele din urmă zile când muri sărac.

Această putere de iubire a ideilor și oamenilor îĭ explică însuși temperamentul sĕŭ de misionar, de profet, care unia fapta cu cuvîntul, viața cu ideea, și-l devota cu totul idealuluĭ sĕŭ. Ea 'ĭ explică atât atitudinile cât și stilul și vorba și predilecțiile luĭ. In adevĕr în articolele sale e un stil de prooroc, de om inspirat, cu tonul revelator, exclamativ, entusiast, de om cu ochiĭ pururea într'un vis luminos, cu gesturile largĭ, cu frazele evangelice pline de iubire și cuprinzênd în ele puterea ideilor absolute, eterne. «Am fost, sunt și voiŭ fi» era vecĭnic triplul predicat al propoziției luĭ. Exordiul articolelor sale era aceeași închinare spre o ființă supremă, — imagina țării saŭ a libertății, — ca la anticiĭ ce invocaŭ zeiĭ saŭ muzele lor; iar în fraze, totdeauna cuvinte marĭ și mistice.

In privirea luĭ C. A. Rosetti, înceată și prelungă, în ochiĭ sĕĭ marĭ și blânzĭ era încă ceva de trimis, de predicator, de vizionar.

Tot această covîrșire sentimentală a sufletuluĭ sĕŭ explică și incercările sale poetice și criticile sale teatrale, în care gîndirea era secundară. Era impresionat de frumos, dar impresiile ce-ĭ veneaŭ de din afară, le mărea prin lentila patriotismuluĭ. Dintre poeziile sale, publicate sub titlul *Ceasurĭ de mulțumire*, puține aŭ străbătut în public. Una singură e populară; poezia: *A cuĭ e vina*, cu începutul cunoscut: *Tu 'mĭ ziceaĭ odată cum că pân' la moarte* și cu refremul: *Astfel este lumea nu e vina mea.* A tradus pe Manfred al luĭ Byron, în versurĭ și în o limbă greoae, dedicând traducerea colonelului Ioan Câmpineanu pe care C. A. Rosetti «îl găsea în frunte la tot ce aducea bine neamuluĭ românesc». In criticile sale teatrale arta și estetica 'șĭ aveaŭ și ele locul lor, dar cu mult de-asupra lor eraŭ povețele ce le da societățiĭ înalte, *tineriĭ boerimĭ* de pe atuncĭ, care ca și azĭ nu prea se ducea la teatrul nostru: «Adevĕratul patriotism, zicea C. A. Rosetti este în toate și fără curmare, *picătura din tot minutul*, dinarul vĕduveĭ. Părinții noștri care făcură în adevĕr minunĭ spre a păstra mult puțin ce avem azĭ, aveaŭ tocmaĭ acel patriotism *de toate zilele, de toate orele, de toate minutele* și care face pe om, nu a ști să moară într'o zi, ci a se mistui pe tot minutul și anĭ întregĭ la lucru, ca lumînarea ce se mistuește luminând, și a ști să moară chiar de «*urît*» la teatru, dacă *urîtul* ar putea străbate o clipă măcar într'o inimă plină de iubirea de patrie».

Tot prin simțirea sa, care dă sufletuluĭ luĭ C. A. Rosetti o direcțiune și o unitate, se înțeleg și ideiile înaintate ce le avea. Intilnea o formulă politică, economică, socială, o reformă, o inovație, fie ea cea maĭ înaintată, care putea să dea roade bune la alte popoare, la englezĭ, la francezĭ, — o dorea din suflet, se uita la ea cu dragoste, o mîngăia și se încerca s'o aducă la noĭ, să-ĭ dea drept de cetate în țara luĭ, ca înamoratul care,—la vederea orĭ-căreĭ florĭ frumoase se gîndește la iubita luĭ și vede, cugetă, se mișcă, numaĭ prin dragostea ce are pentru ea.....

Iată cine a fost C. A Rosetti. Intr'o epocă de decădere, ca cea în care s'a născut el, inima luĭ mare ca și a întregeĭ generațiĭ din care făcea parte, rĕspundea uneĭ cerințĭ de regenerare, unor legĭ providențiale din ursita poporuluĭ Românesc.

N. Petrașcu.

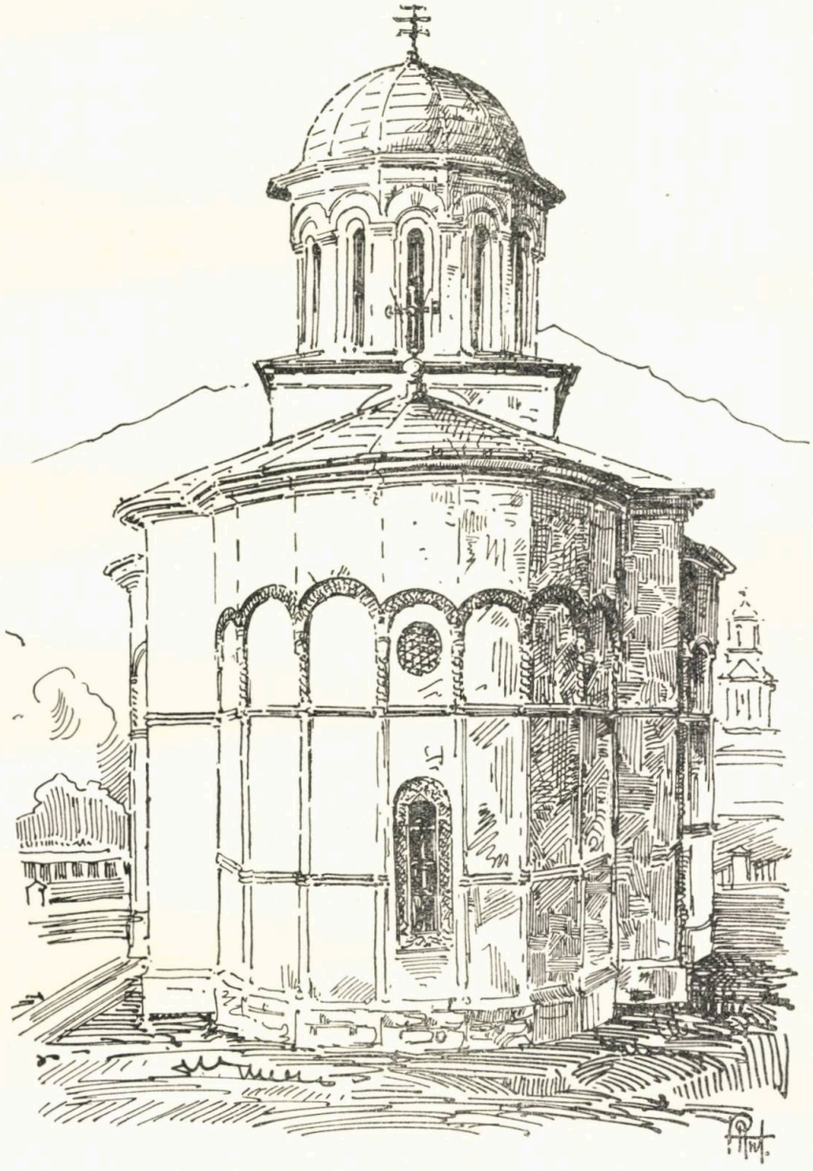

MONASTIREA COZIA schiță de P. Antonescu

MONASTIREA COZIA

Lucrarea de față nu este decât inceputul uneĭ seriĭ de studiĭ, ce ne pregătim și sperăm a face asupra monumentelor noastre de artă.

Incepem cu monastirea Cozia care e unul dintre cele maĭ vechĭ și importante monumente din țară.

Credem că înaintea oricăror încercărĭ de renaștere a uneĭ arte naționale trebue dat tot timpul și toată puterea studiuluĭ monumentelor ce aŭ maĭ rămas în picioare.

Până acum s'a lucrat foarte puțin în această direcțiune și dacă s'a făcut de multe-orĭ monografia istorică a vre-unuĭ monument nu s'a căutat maĭ nicĭodată să se degajeze adevĕrata lor importanță artistică.

Numaĭ când se vor cunoaște bine resursele și valoarea *arteĭ vechĭ românești*, se va putea îndruma pe o cale adevĕrată și sănătoasă mișcarea de renaștere artistică.

De sigur, că la cuvintele de *artă românească*, mulțĭ din puținiĭ ce vor citi aceste rînduri, vor fi surprinși saŭ vor surîde.

Primiĭ vor fi surprinși crezênd că e vorba de vre-o născocire, iar ceĭlalțĭ vor surîde de pretențiunea de monumente de artă a celor câtorva clădirĭ istorice pe care 'și ingădue a le nesocoti fără că le cunoască. Și dacă ignorantuluĭ iĭ poate fi iertată mirarea la auzul cuvintuluĭ de «artă veche românească», nu se poate îngădui pedantuluĭ ce cunoaște (?) muzeele europene să nu fi vĕzut odată măcar pe cel din Bucureștĭ, și care colindând monumentele Italieĭ și Greciei, în atâtea rînduri, nu s'a repezit odată măcar să vadă ce e pe la Curtea de Argeș, Probota, Horezu și altele.

Căcĭ avem o artă a noastră; *există o artă românească;* și nu vorbesc de arta românească modernă care 'și are talentele sale, și încă marĭ de tot, ci de arta noastră veche, de marele eĭ tradițiĭ, care s'aŭ perdut din ziua în care renegând și surghiunind tot ce era propriŭ sufletuluĭ lor, Românĭĭ, orbițĭ de lumea occidentală și într'un nobil avînt de deșteptare, aŭ avut naivitatea aceea, asemănătoare în parte cu cea a selbaticilor africanĭ care cedează cu bucurie aurul

blond și greŭ din țara lor în schimbul sticlăriilor fragile și orbitoare ce le aduc soliĭ civilizației.

De ce am fi miraţĭ când ni se vorbește de artă românească?

Am avut totul pentru ca o mișcare artistică să se constitue și să trăiască la noĭ.

Fondul etnic necesar ne-a fost maĭ bogat ca orĭ-unde.

Am avut o țară cu caracterul eĭ propriŭ. Pământul românesc și rasa care 'l locuește, aŭ fizionomia lor aparte și nu pot fi confundate cu pământul și rasa altor țărĭ. Munțiĭ, dealurile și maĭ ales câmpiile țăriĭ noastre aŭ poezia și culoarea lor proprie, care diferă de alte țărĭ; rasa noastră are tipul bine definit ca înfățișare, ca port și ca limbă. In ce altă țară veți găsi văile adincĭ ale Carpaților cu apele lor repezĭ și clocotitoare ce sparg sălbatice perspective, intunecate de desimea brazilor? In care parte a lumiĭ veți găsi coloritul cald, variat și intens al podgoriilor românești când pârgue frunza de viță și-ĭ galbenă frunza de nuc? Unde și în ce tărimurĭ nevĕzute încă de ochiŭ omenesc veți găsi mările acelea nesfîrșite de aur sclipitor, străveziŭ și fantastic de colorat a câmpiilor noastre arse de dogoreala verelor fecunde, lungĭ și mănoase?...

Insufleţiţĭ toate astea de duhul acela, blând și îndurerat la chip, poetic și înflăcărat la fapt, a celuĭ ce-și trage opinca pe drumurile cu colbul de argint a moșieĭ noastre și veți afla ceva din ființa extraordinar de nouă și frumoasă a scumpeĭ noastre țărĭ.

Cu fondul acesta etnic de bogăție și de un pitoresc puternic și la adăpostul uneĭ desvoltărĭ economice care multă vreme a fost înfloritoare în România era imposibil să nu se nască și să nu se desvolte o artă proprie țăriĭ noastre.

Din aceste simple consideraţiunĭ, asupra cărora ar fi de insistat, existența uneĭ arte naționale apare indiscutabilă; monumentele acesteĭ arte de altfel sunt în calea uoastră și ne opresc la fiece pas.

Nu ne rĕmâne decât să ne întrebăm cum de este așa de depreţiată în zilele noastre și cum oameniĭ care pricep așa de bine artele exotice, nu le înțeleg pe ale noastre; cum aceĭ care pricep și discută sintetica frumusețe a Partenonuluĭ, nu înțeleg nobilele proporțiĭ ale Curțeĭ de Argeș și cum ceĭ care pricep corecta eleganță a draperieĭ grece contestează distinsa bogăție a portuluĭ românesc?

De ce aceia care înțeleg delicatețea lucrăturiĭ din lemnăria renașteriĭ franceze nu pot și nu vor să înțeleagă pe aceea a mobilieruluĭ nostru bisericesc?

Noĭ credem maĭ curînd că pe cum nu le pricep pe ale noastre tot așa nu le pricep nicĭ pe cele străine, căcĭ elementele principiale ale arteĭ și legile sale rĕmân aceleașĭ, neatinse, în tot timpul și în tot locul.

Principiul frumosuluĭ e nestrămutat, fie de e vorba de arta rĕsăriteană orĭ apusană, fie de arta antică saŭ modernă. Va veni însă vremea când frumusețile și importanța monumentelor de artă română nu vor maĭ fi contestate, căcĭ a trecut timpul uităriĭ în care aŭ fost lăsate de când cu goana noastră spre occident, când aproape nimenĭ nu s'a găsit ca studiându-le să le pună în adevĕrata

lor lumină și valoare, saŭ colecționându-le, să le popularizeze, fie prin expoziții, fie prin reproducții saŭ numaĭ prin scrieri.

Vor veni fără îndoială vremuri mari, norocoase pentru noĭ, când artiștiĭ noștri cel puțin, se vor decide să desgroape frumusețile acestea nesocotite.

Să ne aducem aminte că mult timp existența și valoarea operelor literare curat românești aŭ fost contestate și desprețuite până s'a găsit un Alecsandri care să adune câteva din ele. De atunci, după el, mulți alțiĭ aŭ lucrat pe capete de ne-aŭ făcut să știm noĭ și străinătatea că avem o literatură populară mare ca vechime și neîntrecută ca frumusețe.

Ceea-ce a făcut Alecsandri pentru literatură ar fi de dorit să facă alțiĭ pentru celelalte arte. Se va vedea atunci ce frumusețĭ nebănuite și neînchipuite se vor găsi încă în bogata noastră țară. Se va vedea atunci că românul e în stare să trimită nu numaĭ grîŭ nemăcinat, stejar necioplit și lână nespălată Occidentuluĭ, ci că-ĭ poate desfăta ochiul, răcori sufletul și împodobi vatra de artist rafinat și priceput, cu produsele uneĭ arte simple în procedeurĭ dar bogată în resursele eĭ de expresiune, nouă ca stil și veche ca origină. Vor vedea atunci străiniĭ în ce cadru de artă și-a plăsmuit poporul nostru eroiĭ legendelor pe care ni le cunosc deja. Vor veni atunci la noĭ să vadă încă în picioare monumente micĭ de stat dar măreț la înțeles; vor afla pe pământul țăriĭ noastre opere de artă asemuitoare în frumusețe cu catedralele lor înflorite în piatră și palatele lor zăcute în florĭ. Le vom arăta Treĭ Erarchiĭ, Curtea de Argeș, Dragomirna, Horezu, Stavropoleos și se vor minuna străiniĭ aceia și ne vor lăuda.

Până atunci se cade însă ca noĭ înșine să ne deriticăm casa și să ne primenim vatra. Să svîrlim cât colo icoanele de hârtie vărpsite, macaturile de stambă ieșită, strachinăria de sticlă văpsită și câte cele toate cu care precupețiĭ industriilor de bilciŭ ne-aŭ înșelat atâta vreme ochiĭ. Să scoatem velințele bătrânești din fundul lăzilor și să le așternem frumos pe paturĭ, să scotocim prin pod și să dăm la iveală icoana veche îmbrăcată în argint ce trebue să fie uitată undeva. Să scoatem șervetele de mătase, borcanele de argint și aramă și să ne împodobim vatra cu ele. Atunci vom pofti străiniĭ la noĭ și-ĭ vom sărbători și ospăta, căcĭ vom fi iarăși stăpînĭ la noĭ în casă. Vom fi scăpațĭ de ispitele lor strălucitoare și vom căuta maĭ deaproape la tot ce ne-or spune și ne-or vinde, căcĭ credința în noĭ înșine ne va fi întărit împotriva multor rele și pacostĭ.

*

Acum, dacă revenim la privirea generală asupra artelor noastre cu care am început aceste rînduri, vom vedea că în liniĭ marĭ fondul nostru de artă se înfățișează sub două forme: I-a tradițiile de artă, II-a monumentele de artă.

Prin *tradiții de artă* înțelegem tradițiile meseriilor saŭ industriilor artistice, a căror principiĭ technice și decorative aŭ dispărut saŭ aŭ maĭ rămas în parte. Printre cele dispărute vom cita: aurfăurăria artistică, care formă o școală întreagă de artă în Muntenia și care a dispărut; olăria artistică, dispărută de mult și pentru reînființarea căreia s'a făcut frumoase încercărĭ [1]); apoĭ tradițiile nume-

1. Domeniul Coroaneĭ com. T.-Jiŭ, Societatea de basalt, etc.

roase și variate legate de metodele de construcțiuni proprii architecturii noastre și care aŭ dispărut mai toate. Sunt apoi tradițiunile rămase și perpetuate, precum acelea ale industriilor artistice casnice care cu orĭ-ce preț și in orĭ-ce chip trebuesc salvate. In primul rînd ar fi țesătoria, apoĭ sculptura lemnuluĭ, broderia ș. a.

Al II-lea vin *monumentele de artă*, capitol format de ansamblul clădirilor, zugrăvelelor, bijuteriilor, mobilieruluĭ și tutulor produselor de artă industrială.

Tradițiunile arteĭ trebuesc menținute și la nevoie reluate.

Monumentele de artă trebuesc conservate. Cu studierea celor din urmă și reluarea celor dintâĭ se va inoda firul tradițiunilor rupte și se va forma astfel baza uneĭ renașterĭ artistice.

Dintre monumentele de artă care trebuesc conservate, cele maĭ numeroase, fie că aŭ putut rezista maĭ bine, fie că nu aŭ putut fi complet distruse, fie maĭ ales că nu aŭ putut fi furate saŭ rătăcite — sunt monumentele de architectură.

Cu această parte a artelor ne vom ocupa noĭ in special și azĭ incepem cu monastirea Cozia, care e unul dintre cele maĭ vechĭ și importante monumente din țară și ca fiind unul dintre primele monumente naționale ce ne-a fost dat să cunoaștem și să studiem.

Pentru un moment n'avem altă dorință și altă pretenție decât de a ridica un colț din vĕlul ce ne ascunde comorĭ de frumusețe necunoscute și nesocotite.

Când dorința de cercetărĭ va crește, când se vor scotoci și căuta toate colțurile ce ascund un rest de artă românească și se vor cunoaște insfîrșit bine și complet toate bogățiile acestea, atuncĭ noĭ umilĭ desgropătorĭ de azĭ, vom fi preparat calea artiștilor din viitor care degajând tot ce e românesc, mare și frumos in ele le vor cerne prin datele românismuluĭ modern și vor crea opera fecundă și neperitoare ce va marca epoca de renaștere a artelor române.

*

«Ca la treĭ ore departe de Rimnic, pe un braț de pămênt ce din poalele «Carpaților se intinde deasupra Oltuluĭ, este zidită Cozia. Ca operă de architec-«tură mănăstirea aceasta nu diferă intru nimic de cele maĭ multe. Numaĭ numele «fundatoruluĭ deșteaptă niște suveniri mărețe, nutrite încă de sgomotul valurilor «care udă inaltele ziduri și se închină in treacăt țărineĭ eroilor».

Iată cum ne-o arată Gr. Alexandrescu, care insoțit de marele și bunul sĕŭ prieten Ion Ghica, venise in vara anuluĭ 1842 să facă «un pelerinagiŭ» la mormîntul luĭ Mircea cel Bĕtrân.

Nobilul poet se insela insă, după cum s'aŭ maĭ inșelat alțiĭ mulțĭ, care aŭ trecut pe acolo; monastirea Cozia nu e ca multe altele, ce o operă de architectură căreia i se cuvine o mare luare aminte.

In afară de importanța istorică pe care i-o dă numele fundatoruluĭ, și în afară de rolul ce a jucat această sfîntă monastire în istoria culturală a țărĭĭ românești, i se cade un loc de frunte în studiul istorieĭ artelor la noĭ.

*

De-ar fi să insemnăm cu câteva monumente tipice principalele treĭ puncte

din drumul făcut de arta bizantină în țara Muntenească, am începe șirul cu biserica Domnească din Curtea-de-Argeș, am continua cu monastirea Dealuluĭ și am sfîrși cu biserica Stavropoleos din Bucureștĭ. Mijlocul drumuluĭ de treĭ saŭ patru secole ce desparte primul punct de al doilea, saŭ maĭ bine zis locul de trecere între primul tip de biserică și cel de al doilea, nu poate să fie ocupat decât de monastirea Cozia, al căreia stil ținênd de acela al bisericeĭ Domnești e totușĭ intim legat cu stilul monastiriĭ Dealuluĭ.

Cozia reprezintă tranziția între stilul bizantin copiat exact la noĭ după acela al bisericilor grecești din veacul al 13-a (Teotocos din Constantinopolĭ și Sf țiĭ Apostolĭ din Salonic) și între stilul bizantin impământenit cu totul în țara românească. In monumentul acesta prindem principala fază din procesul de transformare a uneĭ architecturĭ străine într'o alta curat românească și tocmaĭ în aceasta îĭ stă importanța sa artistică.

*

Inainte de a cerceta cu de-amĕnuntul partea de interes artistic și archeologic a acestuĭ monument, să vedem, cât de repede, luminele ce ne poate aduce istoria.

Și înaintea istorieĭ să facem loc legendeĭ. O tradiție locală spune că Mircea pornit în războiŭ împotriva Ungurilor își așează lagărul armiilor sale pe valea Oltuluĭ în dreptul Bivolarilor, iar cortul sĕŭ domnesc pe pajiștea din fața munteluĭ Cozia, unde se află monastirea azĭ. Zice-se că în ziua 'ntâĭ, dormind în cortul sĕŭ, Voevoduluĭ i se făcu în vis o arătare dumnezeească și de cum se trezi Domnul Mircea hotărî să însemne locul acesta cu o sfîntă monastire. Aceasta e legenda; se știe însă din Istorie că Mircea nu s'a războit nicĭodată cu Ungurĭĭ și că această monastire fiind întemeiată de Radu, tatăl luĭ Mircea—acelașĭ care întemeie și Tismana—purta numele de *Nucet*. De la Mircea cel Bĕtrân care întări monastirea și zidi biserica cea mare după cum se vede din hrisovul 1388 Maĭ 20 [1]) monastirea poartă numele de *Cozia*.

De atuncĭ biserica și întreaga monastire și-a schimbat mult prima sa înfățișare și azĭ cu greŭ se poate vedea ceea-ce trebue să fi fost odată.

Din cercetările stiluluĭ fie-căreia din părțile monumentuluĭ, se poate degaja cu puțină băgare de seamă părțile ce aŭ rămas neatinse de cele care aŭ fost schimbate saŭ adăogate.

Pisania primă a clădiriĭ nu există, iar în locu-ĭ se găsește o alta, care ne dă o dată falsă despre anul zidiriĭ. — Iată cum sună inscripțiunea ce stă de asupra ușeĭ din tindă:

«— In slava sfînteĭ și de viață făcătoare Troițe s'a înălțat din temelie «această sfîntă biserică de creștinul Domn al țăriĭ românești Io Mircea Voevod «la leatul 6809 (1301), și lipsindu-se de popoaba eĭ ceă dintâĭ pentru mulțimea «anilo", aŭ luat iar această înfrumusețare precum se vede, de ceĭ-ce s'aŭ îndurat «în zilele prea luminatuluĭ Domn Constantin B. B. Voevod, fiind Mitropolit al țăriĭ

1. Archivele Statuluĭ, Condica Cozieĭ. (Indicațiunĭ date de d. Onciul).

«românești Kir Teodosie și ostenitor Kir Antim Episcopul de Rimnic leat 7215 «(1707), în egumenia prea cuviosului Kir Mihail».

După această inscripție deci, anul clădirii ar fi 6809 adică 1301 de la I. Chr., când știut este că Mircea trebue să se fi suit pe tron la 1386.

Inscripția zugrăvită de-asupra ușei choreĭ, dinspre nartex, îndreptează lucrurile; în ca cetim:

«Această sfîntă și Dumnezeiască biserică unde se prăznuește hramul Prea «Sfinteĭ și Începătoareĭ de viață Troițe, este zidită de în temelie de blagocestivul «răposatul Domn Io Mircea Voevod cel Bătrân la cursul anilor 6894 (1386) când «o aŭ și înfrumusețat în lăuntru cu tot felul de podoabe și afară întărind-o cu «venituri pentru chivernisirea eĭ și pentru multă vreme a trecuților aní fostu-și-aŭ «perdut podoaba eĭ cea dintâĭ a zugrăveleĭ și văzind o stricată cinstitul și de bu- «nul neam Dumnealuĭ Jupîn Șerban Cantacuzîn bio vel Paharnic, feciorul Spă- «tarului Drăghicĭ, îndemnatu-s'a de dumnezeiască rîvnă de o aŭ zugrăvit precum «se vede pentru a Dumnealuĭ și a răposaților părinților Dumnealuĭ veșnică po- «menire, în zilele Prea luminatului și Prea înălțatului Domn Io Constantîn Ba- «sarab Voevod, fiind păstor Prea Sfințitul Mitropolit Teodosie 7213 (1705), năv- «stavnic Serafim Ieromonah I. pisa Preda i snyi ego Ianache Sima Mihaila Zugravi».

Deci clădirea a fost înălțată în chiar anul ridicării pe tron al luĭ Mircea.

Din cea de a 2-a inscripțiune, reese că biserica perzèndu-și podoaba sa «cea de-a zugrăveleĭ», a fost din noŭ pictată în 1705 și din prima inscripțiune că după doĭ aní de zile (1707) a fost restaurată sub Constantin Brîncoveanu.

După o atentivă examinare a zugrăvelilor din choră, maĭ putem adăoga la indicațiunile de maĭ sus, că o restaurare a fost făcută în timpiĭ din urmă (probabil la începutul secoluluĭ trecut). In aceste zugrăveli se observă că în afară de grupul ctitorilor Cantacuziniști și scenele biblice de sus, restul a fost retușat de o mână abilă, care altfel, decât nepricepuții ce ne-aŭ stricat reparându-le mare parte din frescurile bisericelor noastre, cunoștea bine maniera bizantină saŭ atonită, și aducea inovațiuní în felul retușurilor cu văpsea de bronz cu care a îmbogățit veștmintele sfinților.

In afară de acestea și cu toată inscripțiunea care lasă să se înțeleagă că toată biserica a fost pe-a'ntregul zugrăvită în 1705, cel ce are puțină deprindere în a apreția epoca și stilul uneĭ picturĭ, bagă numaĭ decât de seamă că frescurile din nartex sunt mult maĭ vechĭ decât cele din choră. Vom arăta cum sunt nu numaĭ maĭ vechĭ ci și maĭ frumoase.

Tot prin puțină luare aminte se vede că și frescurile din tindă, saŭ primul nartex, sunt dintr'o epocă și de un stil cu totul diferit din cele din nartex și chora.

Aceste lucrurĭ sunt importante pentru cele-ce vom avea de spus maĭ la vale.

Cât despre istoricul clădirilor ce înconjură biserica precum și de acela al capeleĭ din deal, rămâne să-l facem când vom vorbi de fie-care în parte.

Am spus dintr'un început că monastirea așa cum se vede astăzĭ nu se aseamănă cu cea care a fost în vremurile eĭ.

Şoseaua naţională i-a tăiat cuprinsul în două, lăsând pe malu lOltuluĭ biserica cu chiliile ce o înconjuraŭ, iar în deal Bolniţa cu dependinţele. E drept că inginerul nu putea trasa drumul maĭ bine decât chiar prin mijlocul curţiĭ monastireştĭ, dar nu e maĭ puţin adevĕrat că tăetura aceasta a stricat toată vederea frumoaseĭ monastirĭ.

Ca la toate clădirile similare planul general era acesta :

I) O incintă de curtine groase zidite maĭ în totdeauna în peatră brută şi căptuşite pe dinăuntru cu un rînd de chiliĭ, simple în adîncime. Chiliile eraŭ adăpostite în faţă cu galeriĭ şi privdoare. II) Înăuntru o curte foarte mare, în mijlocul căreia se ridica măreaţa şi sclipitoare de frumuseţe biserica „cea mare". — Aceasta este pe scurt compoziţia planuluĭ uneĭ monastirĭ, şi ar fi pĕcat dacă în restaurarea monastirilor noastre nu s'ar ţine seamă de caracterul acesta de izolare şi reculegere pe care li-l dă compoziţia lor.

Pe dealul din faţa bisericeĭ eraŭ livezile de pomĭ şi viile în mijlocul cărora se ridică sprintenă şi cochetă Bolniţa monăstiriĭ saŭ Capela mortuară. De jur împrejurul zidirilor se întindeaŭ imaşurile şi pădurile monăstireştĭ.

La colţurile incinteĭ zidite se aflaŭ probabil turnurĭ de apărare, iar la cele dinspre Olt se aflaŭ două paraclise cu turnuleţele lor elegante şi uşoare dintre care unul îşĭ maĭ oglindeşte încă silueta sa sveltă în apa vijeliocsă a Oltuluĭ. Acestea sunt turlele care aŭ inspirat luĭ Gr. Alexandrescu frumoasele versurĭ cu care 'şĭ începe «Umbra luĭ Mircea».

«Ale turnurilor umbre peste unde staŭ culcate
«Către ţărmul din potrivă se întind, se prelungesc
«Şi-ale valurilor mîndre generaţiĭ spumegate
«Zidul vechiŭ al monastiriĭ în cadenţă îl isbesc.
. . . . . .

*

Biserica mare e ticluită după dimensiunile şi dispoziţiunea maĭ tuturor bisericilor nóstre.

Tinda are în faţă treĭ arcade şi delăturĭ câte una, toate în plin centru şi sprijinite pe stîlpi de peatră învîrtiţĭ. Pe dinăuntru tinda e plafonată de-o boltă sferică centrală sprijinită prin două arcurĭ dublourĭ de două micĭ bolţĭ de câte-un quart de sferă, ceea-ce dă o soluţiune nouă de boltire a tindeĭ.

Felul construcţiuniĭ şi stilul decoraţiunilor acestuĭ peristil arată după un mic examen, că partea aceasta e posterioară ca dată restuluĭ clădiriĭ, cu toate că nicĭ un document scris nu o dovedeşte. Diferenţa de epocă e foarte pronunţată. Cu puţină băgare de seamă se vede că ciopleala frumoaselor capitele a stîlpilor e de un stil maĭ delicat şi maĭ căutat decât a săpăturilor care decorează restul clădiriĭ care sunt de o factură mult maĭ primitivă. Foaea de acantă care se arată foarte târziŭ în sculptura noastră decorativă nu se vede săpată în nicĭ o parte a bisericeĭ, ci numaĭ pe capitelurile stîlpilor din faţă şi pe uşa de piatră a nartexuluĭ.

Frescurile care decorează pe dinăuntru tinda saŭ nartexul exterior şi care

prin stilul lor de adîncă decadență ar aduce o nouă dovadă asupra dateĭ construcțiuniĭ ce împodobesc, ar fi putut totuși să fie făcute cu mult maĭ târziŭ decât clădirea, cu toate că nimic nu arată aceasta. In treacăt vom spune că maniera și factura lor aŭ mare asemănare cu cele care decorează bisericele relativ moderne din nordul Oltenieĭ. Ele reprezintă, după cum e datina, scene din judecata cea din urmă cu tot cortegiul ororilor pe care le-a născocit imaginația monahilor vrăjiți de frica necunoscutuluĭ și de legenda înspăimîntătoare a infernuluĭ.

Dar ceeace arată și maĭ mult că toată tinda bisericeĭ nu datează din aceeași epocă cu restul clădiriĭ, e că ordonanța exerioară a bisericeĭ nu are nicĭ o legătură de linie și compoziție cu partea anterioară a fațadeĭ.

In afară de acestea, din părțile cam dărîmate se poate vedea că materialul și felul construcțiuniĭ întrebuințate la ridicarea peristiluluĭ se deosebește cu totul de cele din restul clădiriĭ.

Nartexul, polunoșnicul saŭ nartica, e poate partea cea maĭ interesantă a bisericeĭ ; e locul unde ruina nedibacilor restauratoriĭ aŭ avut maĭ puțin de lucru. Numaĭ vremea a lăsat urme adîncĭ de destrucțiune în această frumoasă sală a mormîntuluĭ luĭ Mircea. Aproape toate frescurile și tencueala întreagă ce acoperea ampla navă cilindrică a nartexuluĭ sunt măcinate și căzute. Cele după pereți sunt încă destul de bine păstrate, cu toate că friza de jos a sfinților, care e cea maĭ importantă, e aproape ștearsă.

Din această friză trebuesc văzute figurile celor doĭ arhanghelĭ arhistraticĭ, Gavril și Mihaĭ, zugrăviți de-a dreapta și de-a stînga ușeĭ ce dă spre choră. Aceste două figuriĭ, pline de farmecul uneĭ viețe de grație, sunt cele maĭ frumoase picturĭ din cele ce ne-a fost dat să vedem în vreuna din bisericile românești. Capul arh. Gavril, așa cum a rămas, e de o extraordinară expresie de duioșie. Ovalul grațios al figureĭ, poza capuluĭ ușor înclinat la o parte, modelatul dulce, eleganța corpuluĭ și a atitudiniĭ, daŭ un farmec deosebit întregului chip. Aproape de aceeași valoare de expresiune e și figura puțin maĭ severă a arh. Mihail.

Anonimul autor a acestor frescuriĭ, venit cine știe din ce părțiĭ, saŭ poate chiar român, pare animat de suflul acela înalt de viață care în alte părți a provocat în aceiași timpĭ, epoca cea maĭ strălucită din istoria artelor moderne. Un Giotto, un Orcagna orĭ un Tadeo Gaddi, mariĭ premergătoriĭ aĭ renașteriĭ italiene și contimporaniĭ cu meșterul nostru, n'aŭ ajuns să zugrăvească așa de bine grația divină a sfintelor figuriĭ. Să nu ni se pară a trece măsura spunînd că una măcar din frescurile lor nu se apropie de cele de la Cozia ; iar ca să le găsim echivalente trebue să ne coborîm la Fra Angelico, Luini și chiar Leonardo da Vinci care aŭ venit cu mult maĭ târziŭ.

E păcat că așa lucruriĭ s'aŭ păstrat și se păstrează încă foarte rĕŭ.

Restul frizeĭ pare zugrăvit de o altă mână, cu o factură maĭ greoae și de un sentiment maĭ realist. Trebuesc remarcați bătrâniĭ anachoreți și schimniciĭ despuiațiĭ, care cu trupurile lor uscate și trudite sunt o icoană palpitant de dureroasă a adevăraților mariĭ martiriĭ aĭ celeĭ maĭ generoase dintre religiuniĭ.

FAȚADA LATERALĂ

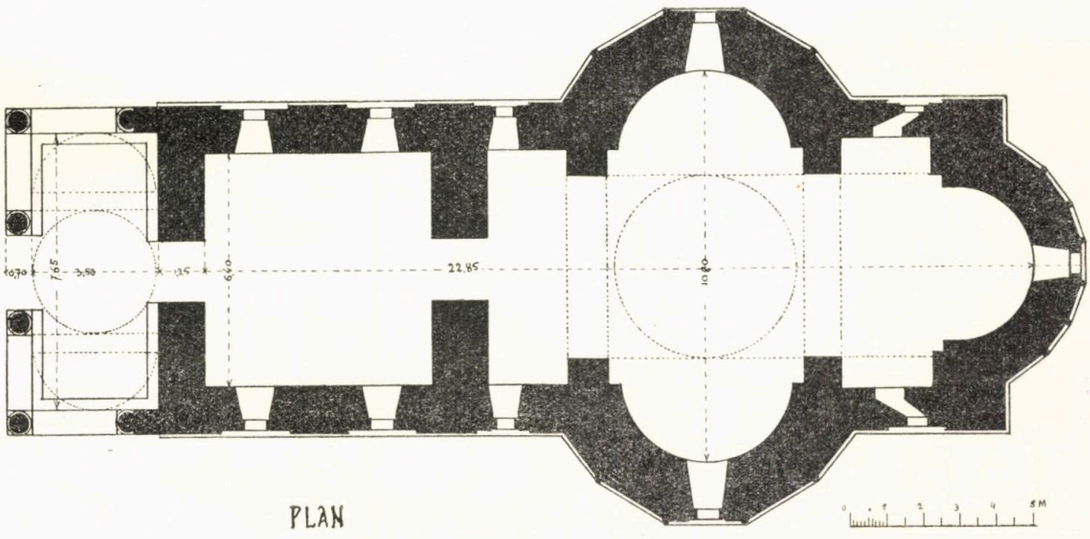

PLAN

MONASTIREA COZIA, schițe de P. Antonescu

Dar pe lîngă marea lor valoare artistică, frescurile acestea aŭ foarte mare importanță în studiul general al iconografieĭ bizantime. Vechimea lor o cunoaștem din însemnarea scrisă în alb pe zidul din față, la dreapta, și care ne dă anul 1386 ca leat al frescurilor. Deși această însemnare e făcută cu mult maĭ târziŭ, totuși ea trebue să corespunză uneĭ date ce se afla în altă parte, ștearsă la restaurare. Dacă admitem această dată, și nimic nu ne împedică a o admite, avem la Cozia cele maĭ vechĭ frescurĭ datate ce ne-a lăsat iconografia bizantină.

Într'adevĕr, nicăirĭ nu se află, nicĭ la Atos, nicĭ în alte părțĭ, frescurĭ datate anterioare sec. XVI-a. Epoca celor de la Cozia corespunde vremurilor când trăia în Tessalonic vestitul și marele Panselinos, șeful școaleĭ din care a ieșit maĭ târziŭ călugărul Dionisie, care scrise *Manualul* de iconografie.

Decĭ frescurile noastre sunt din frumoasa și marea epocă a pictureĭ bizantine, înainte de a fi fost paralizată în desvoltarea sa de maniera convențională a școaleĭ de la Atos, inaugurată și consacrată de scrierea luĭ Dionisie. In adevĕr, în frescurile acesteĭ școlĭ găsim conturele trase cu o linie neagră, figurile lipsite aproape de modelat, desemnul viguros și uscat, tonurile violente și suprapuse, iar luminele brutal așezate lîngă umbre adînc indicate. Toate caracterele acestea ale școaleĭ decadente atonite lipsesc figurilor frumos modelate, grațios desinate și cu nuanțe de culorĭ armonioase ce se află în sala mormîntuluĭ luĭ Mircea. Decĭ o diferență adîncă de manieră.

Pentru a susține însă o dată posterioară frescurilor noastre, cineva ar putea obiecta că multe din scenele religioase zugrăvite aci, sunt concepute după indicațiile Manualuluĭ luĭ Dionisie care datează din sec. XV-a saŭ XVI-a. Se știe însă că *Manualul* n'a făcut decât să întărească și să consacre prin scris perpetuarea uneĭ tradițiĭ artistice care existaŭ cu secole înainte. Astfel se găsesc la Revena mozaicurĭ din sec. al V-a, care par totuși compuse după Manual.

Cine să fie însă artiștiĭ care ne-aŭ zugrăvit aceste frescurĭ? Se poate să fie feciorĭ orĭ eleviĭ maeștrilor fugițĭ din Constantinopolĭ când cu groaznica urgie abătută asupra celeĭ maĭ frumoase cetățĭ din lume, la intrarea Cruciaților în Constantinopolĭ. De e așa, frumoasele tradițiĭ a mareĭ arte bizantine s'aŭ păstrat și continuat la noĭ în timp ce piereaŭ în Bizanț, după groaznica lovitură ce le dăduse barbariele Cruciaților și cu toată îndemnarea spre renașterea ce încercară să creeze împĕrațiĭ grecĭ veniți după 60 de anĭ de tristă domnie latină.

Astfel trebuind să fie adevĕrul, noĭ avem la Cozia nu numaĭ din cele maĭ frumoase frescurĭ, ci și pe cele maĭ importante ce ne-a lăsat înalta și vechea școală de decorațiune bizantină!

Inainte de a părăsi nartexul, să ne aruncăm privirea asupra celuĭ maĭ scump odor ce închide această măreață sală.

La o parte, în dreapta cum intri, douĕ pietre marĭ alăturate avênd deoparte un stilp căpătăĭ de piatră necioplită, arată locul unuĭ mormînt. Cea maĭ mică, dintre pietre e ștearsă cu desăvîrșire și măcinată de umezeală; aci odihnește țărîna mareluĭ și nenorocosuluĭ Voevod al Muntenilor, Mircea cel Bĕtrân. Cele cincĭ sute de anĭ trecuțĭ pe de-asupra acestuĭ mormînt, a șters tot ce mâna

omenească imprimase pe dînsul şi a prefăcut într'un bolovan anonim peatra vorbitoare de altă dată, precum a făcut în ţărînă trupul eroului de la Rovine. In faţa acestei pietre fărîmate şi uitate, o tristă amărăciune 'ţi coprinde sufletul la gîndul că nimeni în ţara aceasta nu s'a găsit de-atâta vreme să îngrijească dacă nu de mormîntul viteazului Voevod, cel puţin de locaşul în care se află!...

Peatra de alături e acea sub care se odihneşte mama lui Mihaĭ Viteazul cu fiică-sa Florica şi feciorul său Nicolae. Inscripţiunea spune: «Aci odihneşte Maica «Teofana călugăriţa cu fie-sa Doamna Florica şi fiul său Nicolae Vodă, lét 1625».[1]) Iată dar o altă peatră preţioasă pentru inima fie-căruĭ român, uitată şi ea alături de aceea a gloriosuluĭ Mircea!..

Această peatră e foarte bine conservată şi se aseamănă prin chipul cum e ornată, cu toate lespezile de morminte ce se găsesc în Muntenia şi în deosebi cu cele care formează frumoasele morminte de la monastirile Snagov şi Curtea-de-Argeş. Compoziţia e aproape aceeaşĭ: împrejur o bordură foarte bogată formată de o inscripţiune şi la mijloc o cruce întreită compusă din viţe împletite în felul împletiturilor arabe. In Moldova crucea din mijloc e înlocuită cu o desfăşurare rotundă de tulpinĭ înfrunzite numită în decoraţiune «rîncean»; aceste înfloriturĭ după mormintele moldoveneştĭ n'aŭ nimic creştinesc orĭ simbolic, — ele variază de la peatră la peatră şi sunt în general foarte frumoase. Dintre cele maĭ de seamă din câte cunoaştem sunt cele de la monastirea Probota, între care cea după mormîntul luĭ Petru Rareş e de-o bogăţie de desen pe care nu o întrece decât doar originalitatea luĭ. Studiul petrelor sepulcrale în România ar forma un capitol de seamă, ca volum şi ca interes artistic, în opera celuĭ care ar întreprinde să facă istoria artelor decorative în ţara noastră.

Şi-acum părăsind naterxul cu glorioasele sale morminte şi frumoasele-ĭ frescurĭ, să trecem în choră prin uşa ziduluĭ de maĭ bine de 1 m. 50 grosime ce le desparte.

Aci nimic deosebit ca dispoziţiune; absidele circulare pe dinăuntru şi poligonale pe dinafară sunt aşa fel cum le găsim la toate bisericile noastre. Partea centrală e acoperită de clasica boltă bizantină: tamburul cilindric susţinut de patru arcurĭ prin întermidiarul a patru pendintivĭ sfericĭ.

In altar totul e după datine, afară de vatra proscomidieĭ original compusă din douĕ micĭ arcade susţinute de colonete admirabil sculptate.

Intreg interiorul choreĭ saŭ «templuluĭ» e de o elegantă proporţiune susţinută de acea simplicitate şi francheţă de liniĭ ce daŭ atâta amploare şi maestate interioarelor bizantine. Ochiul simte de la intrare tot coprinsul bolţilor şi al structureĭ care le susţine. Nimic nu e ascuns şi nicĭ-un artificiŭ de construcţiune nu nelinişteşte snfletul celuĭ venit să cate pace între cele sfinte. Totul e simplu, clar şi liniştit, iar mintea agitată a celuĭ ce se roagă, se odihneşte, se pleacă şi trece în sentimentul de evlavie adîncă ce deşteaptă linia mare, sobră şi calmă a acesteĭ architecturĭ neîntrecut de puternică în expresiune. Cât suntem de departe de ameţitoarea cutezanţă a bolţilor gotice! Aci măreaţa simplicitate care

1) După D-l Gr. G. Tocilescu

convine hieratismului oriental, acolo perpetua agitare spre complicaţie pe care o dă spiritul de analiză şi investigaţie a apusului. Cozia ca şi toate bisericile noastre menţine şi aplică în mic metoadele de expresiunea marilor architecturi orientale.

In decoraţinnea zugrăvită găsim aceleaşi largi principiuri de artă simplă în concepţiune şi savantă în procedeuri, care pun arta decorativă bizantină în fruntea tuturor celorlalte. Liniştea figurilor şi adînca simplicitate şi reculegere a chipurilor acelora, uitate în adorarea a tot-puterii eterne, cadrează admirabil de bine cu linia puternică şi simplă a acestei architecturi ce pare a fi scris în linii esenţa şi puterea ideei. Fiecare element al clădirii are un înţeles şi e un simbol, iar simbolul e închegarea artistică a ideei unice, neclintite şi eterne: ideea de Dumnezeu cu însuşirile lui de a tot-putere şi eternitate.

Am făcut deja istoricul zugrăvelilor din choră; în ceea-ce priveşte partea lor de interes artistic, din ce se poate distinge în părţile mai de jos a pereţilor, se vede că friza sfinţilor de de-asupra strănilor e de uu remarcabil stil în întregimea ei şi sunt câteva figuri ca aceea a lui Christos pe tron, a Sf. Teodor Tirion, a Archangheluluĭ din dreapta şi altele, care opresc ochiul prin viaţa expresiunilor, bogăţia draperiilor şi fermitatea desemnului.

De-a dreapta şi de-a stînga uşei narticei, pe zidul numit «ctitoricesc» se află portretele vizibil retuşate ale lui Jupîn Drăghici, şi Şerban Cantacuzino cu jupînesele lor la stînga; iar la dreapta ale lui Mircea cel Mare şi a fiului său Mihail ţinênd biserica în mână. (Astfel cum e aci zugrăvită în mic, biserica nu aduce decât de departe cu ceea-ce credem noi că a fost dintr'un început). Chipul lui Mircea e aşa cum a fost popularizat de cărţi: «Statura de mijloc, chipul blând «şi voios, ochii mari şi albaştri, părul castaniu-blond şi buclat. O parte din îm- «brăcămintea lui e vechiul costum al cavalerilor cruciaţi; veştmînt scurt şi spadă, «călţuni şi culţi, la genuchi are cusuţi în fir vulturi cu două capete, pe deasupra «poartă mantie roşie cu mărginară de aur şi pe cap o coroană». (Gr. Alexandrescu).

Se cade să mai adăogăm înainte de a sfîrşi cu interiorul bisericei, că o tradiţie locală identică cu altele legate de istoricul multor clădiri vechi româneşti spune că lespedea cea mare din sînul drept al chorci, ar fi acoperind intrarea unei galerii ce duce din biserică şi pe sub apă pe malul stîng al Oltului.

Pe dinafară biserica de la Cozia e tot aşa de interesantă.

Clădită mai toată din peatră, îşi are tot paramentul exterior de cărămidă şi peatră, aşezate în rînduri egale şi alternând aşa precum se află în mai toată architectura medievală grecească. Sistemul acesta de decoraţiune a faţadei formează chiar unul din principalele caractere al bisericilor bizantine din secolul XI-a şi cei următori. Biserica de la Cozia însă, aşa cum se află azi, e peste tot acoperită cu un gros strat de tencuială; abia pe unde a căzut puţin varul, se zăreşte parte din faţada ascunsă. Această «decoraţiune parazită» de var şi nisip, care crapă şi se strică la fiece intemperie, e departe de a înlocui frumuseţea decoraţiunii raţionale şi solide ce acoperă, cu toată ciubucăria cornişelor şi cu toţi pilaştrii dorici (?) care crestează aticul tindei.

Marile și frumoasele noastre tradițiunĭ de construcțiune cu principiile de decorațiune ce decurgeaŭ din ele, odată slăbite, sistemul fals adus de străinĭ, de a acoperi totul cu tencuială și cu ornamente aplicate, a început să suprime sistemul de decorațiune derivat din felul și materialul de construcțiune. In urmă întreg felul nostru de a clădi și a înțelege architectura se schimbă. «Și când architectul nu maĭ supune structureĭ formele pe care le întrebuințează, când aparența nu maĭ este decât un veștmînt care n'are nicĭ un raport cu corpul, atuncĭ fiecare iĭ poate impune o haină saŭ o alta, de oare-ce nu maĭ are nicĭ un motiv pentru adoptarea uneia saŭ alteia; architectul își perde atuncĭ libertatea. De aceea arta architectureĭ se desvoltă cu o mare independență la epocĭ relativ barbare și atât numaĭ cât păstrează principiul de a conforma aparențele, moduluĭ de structură intrebuințat; pe de altă parte își perde repede această independență când uitându-șĭ de aceste principiĭ admite forme străine structureĭ sale. Lipsindu-ĭ rațiunea de a alege o formă saŭ o alta, fiecare iĭ va putea impune pe aceea pe care il preferă capriciul sĕŭ»[1]). De aci adînca decădere în care se află arta architectureĭ in zilele noastre și interesul ce trebue să arătăm orĭ de câte orĭ întilnim un exemplu ce ilustrează in chip strălucit sănătoasele principiĭ de altădată. Așa e la Cozia.

Aci modul de decorațiune exterioară, se completează prin acela al ornamentațieĭ săpate in peatră, intercalată la anumite locurĭ bine apropiate, precum sunt archivoltele și cadrele luminelor. Această ornamentație desăvîrșește pe cea dintăĭ, care rezultă numaĭ din chipul de a așeza materialul in zidărie pe când cea de a doua face să intervie dalta sculptoruluĭ ornamentist. Cu vremea acest din urmă fel de decorațiune va inlocui cu totul pe cel dintăĭ și Monastirea Curtea de Argeș va reprezenta tipul desăvîrșit al acesteĭ transformărĭ. Cozia rĕmâne insă tipul de tranziție intre cel clasic bizantin al căruĭ reprezentant in România e Sf. Niculae de la Argeș și tipul clasic românesc din secolul al 16-a al căruĭ strălucit exemplu este monastirea Curtea-de-argeș.

Ordonanța decorativă a fațadeĭ e compusă dintr'un rind de arcaturĭ în plin centru repauzând pe picioare drepte la nartex și pe colonete la abside. Aceste arcaturĭ care se ridică de la soclul monumentuluĭ până sub cornișă daŭ fațadeĭ o unitate in inălțime care lipsește altor bisericĭ in Muntenia. Astfel de pildă, la Curtea-de-Argeș ca și la altele briul decorativ care taie edificiul la mijloc, imparte fațada in doue părțĭ ce se suprapun;—lucrul acesta face ca ochiul să citească din afară douĕ etaje pe când in realitate monumentul n'are decât pei solul. Greșala aceasta în compoziția decorațiuniĭ externe ce există la maĭ toate bisericele noastre lipsește la cea din Cozia E drept că și aci douĕ micĭ ciubuce taie arcaturile maĭ jos de archivoltă, dar sunt așa de puțin importante că nu ridică unitatea ordonanțeĭ.

Luminele rinduluĭ de jos sunt arcate în acoladă, iar sus niște rozete ajurate, care se compun perfect cu ferestrele de jos, formează o teorie regulată de

1. Viollet-le-Duc.—L'art russe.

luminĭ, compuse pentru un singur etaj. Arcaturile pe picioare drepte care le înconjură coprinzîndu-le împreună. completează legătura lor de unitate.

La părțile de peatră care servesc de câmp sculpturilor decorative, cum sunt cadrele ferestrelor și archivoltele, se maĭ poate adăoga colonetele învîrtite care susțin arcaturile decorând absidele precum și rosetele ajurate care împodobesc luminile circulare concentrice cu arcaturile. In treacăt vom reamlnti ca lespezile ajurate saŭ cum le zice cronicarul «scobite și rĕsbătute în peatră», care țin loc de geamurĭ la ferestre, le găsim aicĭ ca și maĭ târziŭ la Curtea-de-Argeș, ca motive pur decorative, pe când în architectura înaltă bizantină ca și în cea română aŭ rolul de geamurĭ. La noĭ, cel mult întrebuințate ca gurĭ de aer, nemaĭ îndeplinind adevĕrata lor menire, tind a dispare prin secolul al 17-a și reapar în secolul al 18 a în forme și motive noĭ decorative precum sunt cele de la biserica Stavropoleos din Bucureștĭ și maĭ ales cele de la monastirea Văcărețtilor.

Săpăturile care decorează archivoltele și cadrul ferestrelor aŭ adusătura celor din ultima epocă a arteĭ românești: distribuite cu mĕsură, compuse și desinate cu sobrietate sunt cioplite cu o neîndemânare naivă, ele ne daŭ mĕsura dibăcieĭ sculptorilor noștri ajunșĭ să se degajeze de fina exuberanță a ornamentațiuniĭ arabe și armene.

E interesant de observat puritatea săpăturilor de la împletiturile ce acoperă archivoltele precum și finețea ajururilor de la rozete pentru a le compara cu caracterul maĭ puțin corect a celor care decorează cadrurile ferestrelor. Deosebirea de stil indică dintru început o mare deosebire de epocă; e drept că primele aŭ un desen uniform și geometric care ajută pe sculptor, pe când celelalte excludênd aproape cu totul împletiturile geometrice, introduceaŭ decorațiunea prin ramurĭ și frunze, care e foarte anevoioasă și aridă când nu procedează din studiul direct al naturieĭ, ci e pur convențional așa cum o găsim în toată arta bizantină.

Fiecare din aceste ferestre ar merita un studiŭ amĕnunțit; sunt câteva din ele care ar forma modele frumoase de sculptură decorativă din secolul al XVII; altele deși nu par a fi din aceeașĭ epocă sunt totușĭ de un stil foarte ales.

Restul din ceea-ce ne-ar interesa din fațada bisericeĭ, e acoperit cu tencuială și numaĭ cu ocaziunea uneĭ restaurărĭ saŭ bune reparațiĭ s'ar putea face un studiŭ complet.

Turla construită toată în cărămidă aparentă își are fie-care plan a prismeĭ ce o compune, format de arcaturĭ închise unele întraltele până la cea din urmă care formează lumină de fereastră. Turlele tuturor bisericelor grecești din veacul al XI-a încoace nu aŭ fost construite altfel, și maĭ ales aceea a Sf. Apostolĭ din Salonic pare a fi servit de model celeĭ de la Cozia și celor ce iĭ seamănă.

Paramentul întreg al fațadeĭ se vede a fi format cea maĭ armonioasă decorațiune în material aparent ce s'a putut face. Toate luminele ordonanțeĭ exterioare aŭ fost acuzate prin aranjamente variate și noĭ, în care alternează zidurile de cărămidă cu cele de peatră. Astfel extradosul archivoltelor și cerculuĭ rosacelor e reluat și subliniat cu alte arcurĭ și cercurĭ din boltarĭ de cărămidă și piatră care daŭ maĭ multă valoare decorativă și suprimă monotonia linieĭ orizon-

tale a rîndurilor de zidărie roşie şi albă. — Picioarele drepte care susţin arcaturile nartice şi care ar fi părut foarte masive, dacă ar fi fost făcute în zidărie regulată, sunt discompuse în nişte mănunchiurĭ de colonete şi stilpĭ exagonalĭ de-o compoziţie originală şi decorativă [1])

In general traseul ordonanţelor după faţadă e făcut cu o mare nedibăcie şi neexactitate; — astfel unele archivolte sunt maĭ închise şi aduse, iar altele maĭ strimte. Cele treĭ arcade din mijlocul *absideĭ terminale* sunt maĭ micĭ decât cele vecine din dreapta şi din stînga lor, iar la absidele laterale arcadele de la mijloc sunt maĭ largĭ decât cele de lăturĭ, fără ca această alternanţă să facă parte dintr'un ritm general de comozpiţie. Această nesiguranţă şi stîngăcie în execuţie, pe lîngă aceea pe care am găsit-o la unele sculpturĭ, pune o mare distanţă între remarcabila valoare a feluluĭ de a fi fost concepută această lucrare şi felul de a fi executată. Şcoala de meşterĭ-zidarĭ şi de artiştĭ sculptorĭ, care a creat o architectură proprie românească, nu se formase încă, şi cu biserica de la Cozia-suntem încă în epoca de dibuelĭ şi de nesiguranţă ce constitue perioada de formaţiune.

Invelitorile, aşa cum se află azĭ, nu aŭ absolut nicĭ un interes. Din marginea bisericeĭ zugrăvită pe zidul ctitoricesc se vede că învelitorile greoaie, plate şi rĕŭ înţelese ce acoper azĭ zidirea, înlocuesc în chip desavantagios pe cele de altădată, care eraŭ formate cu douĕ rînduri de streşinĭ şi aveaŭ silueta agrementată de aceea a unor turnuleţe aşezate spre tindă.

Pentru a sfirşi cu faţada vom remarca că ciubucăria lipseşte aproape cu totul; — lucrul acesta ne arată că suntem încă foarte aproape de architectura medievală greacă şi considerând măestrita modelatură ce găsim la Curtea-de-Argeş rĕmânem uimiţĭ de cât a câştigat architectura greacă transplantată în România.

In faţa bisericeĭ şi în spre dreapta se află o foastă mică fîntână care nu trebue să fie altceva decât «fîntâna sfîntă» pentru abluţiunĭ, a căror uz a dispărut din biserica greacă şi-a căreĭ origină e pur asiatică. Aceste fîntânĭ aŭ devenit de multe orĭ nişte simple edicule decorative, precum este cel aşa de frumos lucrat şi restaurat de la monastirea luĭ Neagoe.

Biserica se află în mijlocul uneĭ curţĭ nu tocmaĭ largă, împrejmuită de clădirĭ vechĭ al căror stil şi caracter a fost în parte perdut prin refaceriĭ ulterioare. Afară de fîntâna ceardaculuĭ din stînga ornată cu coloane rĕŭ săpate, cu proporţiĭ şi de un stil particular clădirilor din secolul al XVIII-a din Gorj şi Vâlcea, nimic n'a maĭ rĕmas care să poată interesa cercetările artistuluĭ. — Bucătăria din stînga cu hornu-ĭ cilindric rezemat pe bolta conică ce o acoperă, e departe de a avea frumuseţea proporţiunilor şi originalitatea bolţilor pe care le găsim la alte clădirĭ similare din ţară, precum sunt cele de la Mogoşoaia, monastirea Văcăreştilor, Horezul şi altele. In special bolţile bucătărieĭ de la foasta monastire Văcărestĭ sunt unice în felul lor şi nu credem să fie nicĭ maĭ frumoase şi nicĭ maĭ originale în toată architectura bizantină.

---

1) Acelaşĭ lucru caracteristic se vede şi la Monastirea Snagovuluĭ.

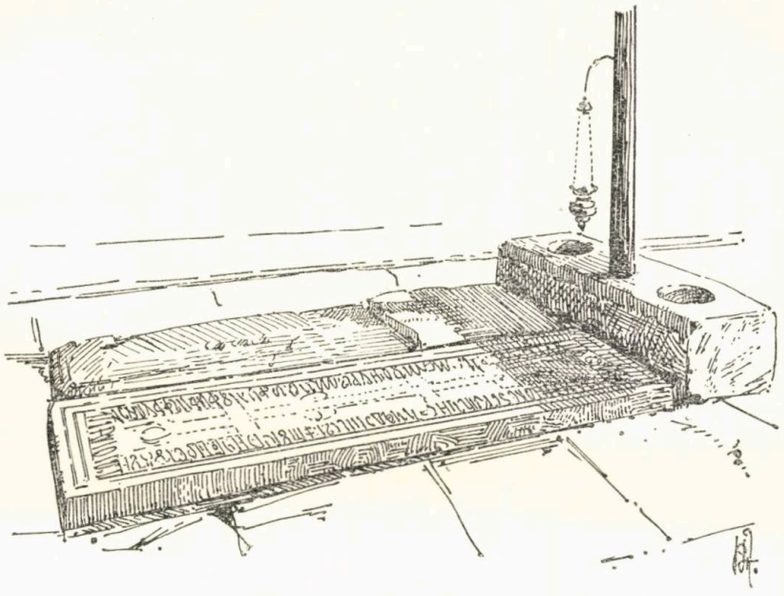

MORMINTUL LUI MIRCEA CEL BĔTRÂN

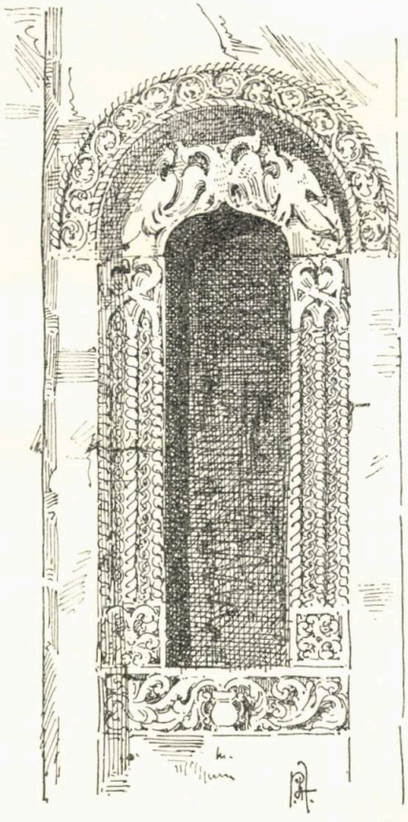

MONASTIREA COZIA, schițe de P. Antonescu

La colțurile dinspre Olt a clădirilor ce împresoară biserica, se află două mici și *chochete* paraclise care strejuesc unghiurile monastirii cu silueta clopotnițelor lor. Unul din ele, acela cu hramul «Adormirea Născătoarei de Dumnezeŭ» e aproape cu totul dărîmat iar celalt e foarte bine păstrat și de pe malul din față a Oltului se vede întreg, cu trupul înalt și subțire așa cum se ridică din chiar unda riului. Din câte spune inscripția slavonă săpată înăuntru, acest paraclis a fost clădit de egumenul Eromonah Amfilohie în zilele lui Mihnea Voevod și a Mitropolitului Kir Serafim, la anul (7012) 1504 [1]) — Frescurile și mobilierul dinăuntru aŭ fost refăcute în timpii din urmă și nu aŭ nimic deosebit.

*

Din tot cuprinsul monastirei nu mai rămâne de cercetat decât biserica din deal numită *Bolnița*, cu hramul Sfinții Apostoli și «zidită în zilele lui Petru Voe-«vod Cercel, a fiului sĕŭ Marcu Voevod, a Mitropolitului Varlam și a Egumenului «Ilarion în anul 1543».

Bolnița se află în afară de cetatea monastirii; zidul împrejmuitor din partea aceasta merge de-alungul șoselei numai, fără să coprindă cele ce se aflaŭ dincolo de ea. Azi Bolnița își are dependințele și împrejmuirile ei aparte.

Această mică bisericuță de dimensiuni foarte restrînse e de o frumusețe desăvîrșită. Largă abea de 2.60 m. pe diametru, mică de tot, cu trupu-i așa de sprinten și de delicat, această capelă e una din cele mai bune opere de architectură ce avem în țară.

Nimic nu e de prisos și bine încheiat în acest micuț și elegant ansamblu; fie-care cărămidă pare așezată de mâna unui bun meșter, la locul și în felul cum se putea potrivi mai bine. Ordonanța exterioară are aceleași calități de unitate ca și la biserica Mare; o singură teorie de arcaturi împodobește, fără să cresteze și să împartă biserica pe toate fețele ei. Un rînd de ferestre jos și altul de rosace sus se compun împreună în deschizătura arcurilor. Rîndurile aparente de peatră și cărămidă daŭ mai mult ca oriunde culoare și varietate fațadei. Deschizături frumos arcate formează tinda, și rînduri numeroase de cărămzi colțurate alternând cu altele drepte compun cornișa ce coronează zidul.

Turla subțire și lansată e formată ca și cea de la biserica Mare din arcade închise unele în altele. Invelitoarea deși din câte ne arată zugrăveala din năuntru nu e în felul celei primitive, e totuși cu mult gust construită în draniță mĕruntă. — Locul unde aŭ fost rosacele ajurate e astupat cu zidărie, iar ferestrele mai largi, altădată, aŭ fost îngustate în urmă.

Dacă trecem în năuntrul bisericuței găsim aceeași nobilă eleganță în proporțiuni; iar ferestrele ce acopere pereții mărește încă valoarea acestui prețios monument.

Cunoaștem în țară frescuri bisericești cam din aceeași epocă care pot să egaleze pe acestea dar nu le întrec. Sfinții, în mărime naturală, formând prima zonă a zugrăvelilor sunt de o frumusețe particulară. Atitudinea nobilă și simplă a figurilor, expresiunea lor de înțelepciune senină și adîncă, linia corectă a dra-

1) După d. Gr. G. Tocilescu.

periilor armonios grupate, execuţiunea largă şi deplină a fiecăreia dintre figurĭ, fac din această frizĕ un asamblu unic. Ceĭ care se maĭ îndoesc încă de gloriosul trecut al artelor române şi care se complac încă în banala sentinţă „n'avem artă românească», trîmbiţată cu suficienţă de vre-un ignorant şi acreditată de mulţĭ prin lipsa de control, să-şĭ dea osteneala să se ducă până la Cozia E imposibil ca aceste frescurĭ să nu vorbească ochiuluĭ celuĭ maĭ indeferent. Odată vĕzute şi înţelese ne vin mereŭ în minte: capetele acelea cu pĕrul buclat, nimbate cu aur şi pline de-o sfîntă duioşie, sfinţiĭ cu portul războinic ţinênd cu stînga o spadă şi cu dreapta sfînta cruce, aĭ ceva al lor, şi numaĭ al lor care ne farmecă şi ne opreşte. Ieratismul înalteĭ arte bizantine e prefăcut aci într'un calm de-o el ganţă particulară. Gestul înţelept şi monoton al mâinelor, ce întind cu gravitate semnul cruceĭ, e de-o elocinţă adîncă în ţinuta regească a acestor marĭ convertiţĭ. Iată-l pe sf. Theodor Tiron cu nobilu-ĭ chip de efeb grec, sf. Iacob Perseniu cu strania ĭ figură de craiŭ asiatic, sf. Vakho îndureratul, sf. Dimitrie, Theodor Stratilat, Mercurĭŭ, Gheorghie, Ion Dumasceanul şi toţĭ ceilalţĭ formând legiune de figurĭ neuitate!...

Frescurile din altar aŭ fost barbar restaurate şi stricate, iar restul celor făcute pe o «scară mică» şi acoper restul interioruluĭ, sunt în mare parte deteriorate. La dreapta intrărĭĭ sunt zugrăviţĭ ctitorĭĭ Petru Voevod cu fie-sĕŭ Marcu Voevod, iar în stînga nevastă-sa Roxanda şi copila Zamfira. Toate par a fi nişte bune portrete după natură.

In nartex se maĭ află câteva frescurĭ care par cu mult maĭ noĭ. Aci găsim din noŭ pe Mircea zugrăvit cu fiu-sĕŭ Mihail, într'o aleasă atitudine de evlavie.

Starea de conservare a acestor frescurĭ e în mare parte deplorabilă şi ni se strînge inima la gîndul că vor putea pieri uitate şi neînţelese. Ceĭ care ştiaŭ să zugrăvească aşa lucrurĭ aŭ dispărut unul câte unul şi azĭ abea se maĭ află unul saŭ doĭ în toată ţara [1]). Meşterĭĭ de azĭ urmând curentul care ne-a falsificat întreaga noastră viaţă culturală se întrec să copieze care cum poate maĭ rĕŭ gravurile şi fotografiele ce ne vin din străinătate.

In ceea-ce priveşte mobilierul, odăjdiile şi bilioteca monastirĭĭ nimic nu e de relevat, căcĭ aproape nimic nu a maĭ rĕmas. Cele scăpate de jafurile rĕsmeriţelor ce urmaŭ urgieĭ vre-uneĭ învingerĭ, aŭ fost în mare parte prădate, dosite orĭ distruse de călugărĭĭ grecĭ în tristele vremurĭ când maĭ toate monăstirile noastre devenise *metoace* tributare lavrelor greceştĭ din Orient. Aceste lucrurĭ şi maĭ ales piesele de orfăurărie sunt cele maĭ pieritoare. Scumpetea materialuluĭ din care sunt făcute aţiţa lesne poftа jefuitorilor; iar alteorĭ ignoranţa celor ce avea să le păstreze este cauza perdereĭ lor [2]). De aceea azĭ pentru studiul orfăurărieĭ bizantine trebue să ne adresăm aproape numaĭ colecţiunilor şi tezaurelor din Orient.

---

1) D-l Leconte du Noüy a găsit chiar la unul din eĭ (Nicolae Zugravul?) o foarte frumoasă copie după „Manual" pe care a dăruit-o Academieĭ Române.

2) Intre altele cunosc cazul unuĭ Stareţ din Moldova care-a dat unuĭ argintar din Iaşĭ un potir de aur din timpul iuĭ Ştefan cel Mare ca să-şĭ aurească cu el o cruce de biserică . . . . . !

La Cozia tot mobilierul a fost din nou făcut în timpii din urmă și vechiul înlocuit prin altul lipsit de orice valoare artistică. — In biserica Mare se află câteva candelabre de fabricație nemțească de prin veacul al 18-a precum și câteva candele și o cruciuliță (1712). Există și un patrafir cu o haină bisericească făcute, zice-se, dintr'o mantie a lui Mircea; nimic însă nu invederează aserțiunea aceasta.

Iconostasul de peatră ce se află acum în biserica de jos înlocuește un altul foarte frumos lucrat, se zice. de un călugăr. Acel iconostas împreună cu alte odoare bisericești aŭ fost luate mai de mult și azi nu se știe unde sunt.

La muzeul Național din București se află următoarele obiecte aduse de la Cozia de D-l Gr. G. Tocilescu :

«1) O Evanghelie greco-română tipărită în 1693, legată cu scoarțe îmbrăcate în argint suflat cu aur; pe scoarțe se vede pe lîngă cei 4 evangheliști, restignirea și învierea Domnului Christos cum și al e scene din viața Mîntuitorului și Adormirea Maicei Domnului. Această întreagă legătură e o lucrare de artă.

2) O condică de milostenie din 1759 liberată de Mitropolitul Kievului călugărilor din Cozia.

3) Psaltirea lui David cu tîlc, în manuscris.»

In afară din acestea trebue să mai pomenim de cele două clopote mari cu care Mircea dăruise Monastirea Cozia și care acum vre-o zece ani aŭ fost duse la Argeș. Alte două clopote împreună cu niște odoare aŭ fost luate nu de mult la Episcopia din Rîmnic.

Toate aceste lucruri aŭ o mare însemnătate artistică pe lîngă cea istorică și cel care va întreprinde vre-odată scrierea Istoriei artelor în țările românești nu le va putea nesocoti în cercetările sale.

Și-acum după ce am căutat prin acest simplu studiŭ a degaja din destrucțiunea vremurilor și barbaria oamenilor, importanța acestui sfînt locaș de la Poalele munteluĭ Cozia, cât de departe suntem în a ne face o idee de ceea-ce a fost monastirea în vremurile sale.

O restaurare înțeleaptă și dibace ne-ar putea reda chipul ei monumental de altădată ; dar această operă de reintregire nu va putea fi deplină decât complectată de aceea a unuĭ cărturar scriitor, ce ne-ar reda viața și sufletul acestei monastirĭ în timpurile de demult.— Cozia a fost unul din cele mai de seamă centre culturale în vremurile când monastirile eraŭ singurile locurĭ unde se ducea pe lîngă o viață de practice-religioase alta pur intelectuală. Pe lîngă că unele eraŭ adĕvĕrate focare de învĕțătură creștinească și cultură românească, mai eraŭ prin forța lucrurilor, singurile și adevĕratele pepiniere de capete înalte bisericești, chemate de aci să păstorească poporul pămîntuluĭ românesc. Printre aceste din urmă locașurĭ «cu viață aleasă călugărească» se află și Cozia;—pe la sfîrșitul sec. XVI-a această monastire deveni un fel de universitate grecească, care avu fără îndoeală multă însemnătate în mișcarea culturală din epoca aceea.

Mai târziŭ însă se întîmplă și aci cea-ce trebui să se întîmple în toată țara

căzută pe mâna grecilor; oamenii aceştia «nu cu lege sfîntă, ci cu neamul, cu limba şi cu năravurile cele rele» se leneviră, şi «îndrăsniră a călca şi obiceiurile monăstirilor şi pravila ctitorilor şi Domnilor ce aŭ fost legiuită». De acea Mateĭ Basarab scoate Cozia împreună cu alte monastirĭ din mâna Grecilor printr'un chrisov din 1640 care sună astfel:

«Drept aceea, noĭ ce suntem maĭ sus zişĭ, I. Matei Basarab Voevod, dinaintea adunăriĭ a toată ţara, cu voea a tot Soboruluĭ, aşa am tocmit: cum că acele sfinte lavre domneştĭ, care le-aŭ închinat acei Domni şi Vlădicĭ străinĭ, pentru milă, fără de voia şi fără de ştirea neamuluĭ, le-aŭ supus metoace dajnice altor mănăstiri din ţara grecească, din Sveta-gora şi de pre aiurea, însă mănăstile anume: Tismana, Argeşul, *Cozia*, Govora, Cotmeana, Ezerul, Gura Motruluĭ Brădetul, Dealul, Glavaciocul, Snagovul, Bistriţa, Mislea, Tinganul, Bolentinul, Potocul, Rîncăciovul, Valea, Menedecul şi altele, acelea toate să fie în pace de călugăriĭ străinĭ, cărora li s'aŭ fost dat pentru milele lor şi să aibă a trăi mănăstirile într'acea slobozenie, pe acea pravilă şi tocmeală, cum aŭ legiuit ziditoriĭ şi ctitoriĭ lor, şi să aibă a fi pre seama ţăriĭ, cum a fost din veac.»[1])

In veacul al 18-lea Cozia ajunge la deplina eĭ strălucire. Iată într'adevĕr cum o găsim descrisă într-o geografie românească din 1766 pe «sfînta şi vestita lavră a sfinteĭ şi dumnezeeşteĭ mănăstirĭ Cozii unde se cinsteşte hramul sfinteĭ Troiţe.»

«Această sfîntă mănăstire este pe apa Oltuluĭ, maĭ sus de Episcopia Rîmniculuĭ, cale ca de 4 ceasurĭ; este zidită de rĕposatul întru fericire Mircea Vodă cel Bĕtrán, care a scos rĕmăşiţa Tătarilor din ţară cu stăpînitoarea sabia Măriei Sale. Pusă este tocmaĭ pe malul Oltuluĭ, cât bate apa în zid, când maĭ adaoge, foarte între munţĭ, dar are loc foarte cuvios şi vesel; atât este de cu evlavie, cât nu ţi se oţăreşte niciodată; aşa socotesc că nimenĭ nu va îndrăsni să zică, că aŭ vĕzut într'altă parte loc maĭ cuvios şi maĭ cu evlavie vieţeĭ călugăreştĭ cât şi Măria Sa rĕposatul întru fericire şi vrednicul de pomenire Neagoe Voevod cel ce a zidit cu a sa cheltueală mănăstirea din Tîrgovişte şi mănăstirea se se cheamă Argeşul (care este foarte minunată lumiĭ), zice în letopiseţele sale, făcând voroavă de laudă pentru mănăstirea sa către prea înţeleptul Solomon, de zice împĕratul luĭ: Solomoane! cu mărimea nu, dar cu frumuseţea te-am întrecut eŭ): zice, văzut-aŭ ochiĭ noştri pe sfînta mănăstire Cozia; văzut-am, zice, şi m'am bucurat; mi s'aŭ bucurat sufletul, nu pentru frumuseţea saŭ cioplirea pietrilor, ci pentru întemiarea şi cuviinţa loculuĭ, că are loc de hrană împrejurul mănăstiriĭ; cât pot săşĭ muncească hrana călugăraşiĭ cu mâinile lor; sunt pomĭ şi isvoare frumoase şi cişmele cu ape dulcĭ; răsădesc şi viĭ, măcar că este foarte între munţĭ, dar pămîntuluĭ iĭ cresc verdeţile maĭ timpuriĭ decât într'alte părţĭ şi zăpada cade maĭ puţină şi nu stă, că încălzeşte boarea apeĭ şi curînd se ia. Sunt schiturĭ împrejurul mănăstiriĭ, în care locuesc călugăriĭ dupe placul lor. Poate să se numească această parte cea maĭ mică din locul făgaduinţiĭ, fără îndoială. Are mare laudă

1) Curtea de Argeş, Gr. Tocilescu

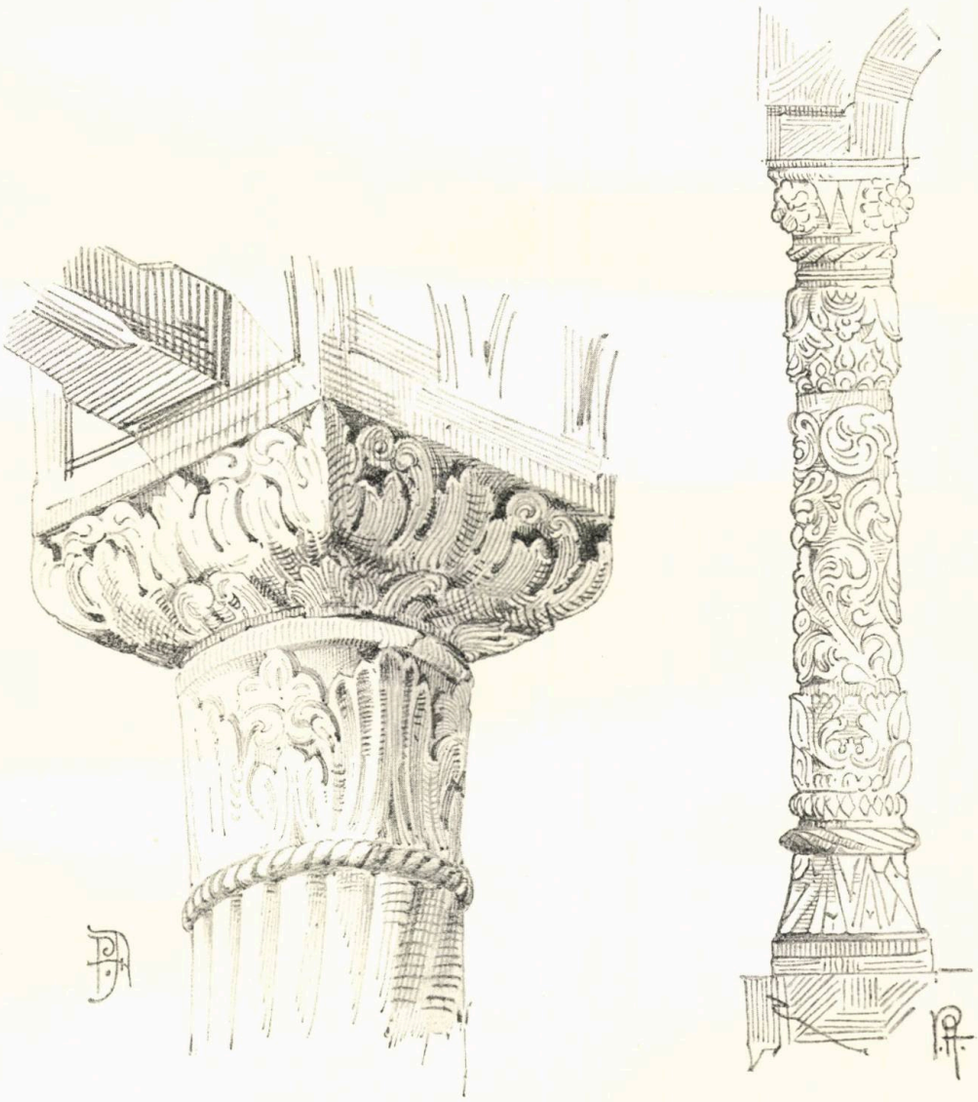

MONASTIREA COZIA, schițe de P. Antonescu

această sfîntă mănăstire pentru învățăturile bune ce aŭ fost într'însa. Eșitaŭ câțiva Archiereĭ, Mitropoliți și Episcopĭ și alți mulți s'aŭ proslăvit pentru ostavul cel bun și obiceiurile călugărești, care s'aŭ înmulțit prin ostenelile sfinților părinți aducându-le și sădindu-le de prin locurile cele maĭ alese, cum e de la Ierusalim și de la sfînta Gora și de la creștineasca monachie a Mosculuĭ. Foarte este veselă și cuvioasă această sfîntă mănăstire în toată vremea, atât pentru desfătăciunea loculuĭ cât și pentru șederea archereilor, care lăsîndu-și scaunele s'aŭ sălășluit într'însa pînă la sfîrșitul vieței...»

Iată ce a fost Cozia. Cu puțină imaginație aceste câteva rînduri sunt întreaga evocațiune a vieții duse de călugări în cadrul acesta vesel clădit de meșteri de seamă și în colțul acesta al Vâlceĭ, bine-cuvîntat de Dumnezeŭ și ales de oameni. Și ce era la Cozia era la toate monăstirile după pămîntul țăriĭ românești.

Cât de interesante ar fi paginile scriitoruluĭ ce ne-ar reda în rînduri documentate și simțite câteva clipe din viața acestor cetăți ideale unde ceĭ cu rîvnă de cuviosie și dragoste de învățătură veneaŭ să-și ridice sufletele saŭ să-și ispășească păcatele!

Cel care 'și-a purtat toiagul prin locurile acestea, dus de limbuția dulce și fermecătoare a vre-unuĭ cronicar, știŭ bine câte aŭ văzut zidurile acelea știrbite și bătute de ruină. Știe călătorul dus de dorul vremurilor trecute, câte comori de glorie și de poezie strălucesc ascunse, uitate și nesocotite în petrile de morminte ce zac sparte la pragul vre-uneĭ uși orĭ în liniștea bolților străvechĭ trezite doar de aripa liliecilor, saŭ lîngă stîlpiĭ și crucile de peatră căzute și uitate.

Unde-ĭ strălucirea și viața de altădată?

La adăpostul căror locurĭ putea poetul și cugetătorul vremurilor de demult să-și tămădue maĭ bine rănile sufletuluĭ și să-și aline îndoelile minții decât între zidurile măreție ridicate de vitejĭ, uitate de grijĭ și temute de vrăjmașĭ.

Aicĭ își aduceaŭ domniĭ comorile și'și fereaŭ zilele. Între zidurile monăstirilor își odihneaŭ boeriĭ bătrânțele și se închinaŭ adesea domnițele și coconiĭ. Câte se făceaŭ și se desfăceaŭ în locurile acestea ascunse în creeriĭ munților saŭ pitulate în pădurile vre-unuĭ ostrov!..

Școlĭ, cetățĭ, reședințe de vară, ateliere, gospodăriĭ, aziluri, toate își aveaŭ ființă și loc între cele patru ziduri ale uneĭ monăstirĭ, precum într'o inimă largă de creștin toate frumusețile unuĭ suflet. Sfințenia locașuluĭ da o notă de patriarchală cuviosie acestor micĭ republicĭ religioase ce chema pe urgisițĭ ca și pe ceĭ aleșĭ.

Să-și închipue cineva mulțimea aceea ce roia în curtea uneĭ monastirĭ și prin ceardacurile chiliilor de prin prejur. De toți și de toate se aflaŭ aci: cântereți, chelarĭ, tâlmacĭ, pitarĭ, meșterĭ tiparnicĭ, zugravĭ, velniceri, dogarĭ, făurarĭ, vierĭ, plugarĭ, scriitorĭ, care pămînteni, care veniți dinspre Ohrida, Atos saŭ ținuturile Mosculuĭ, și confundați toți în aceeași dulce viață de studiŭ, muncă și rugăciune, feriți de rele și feriți de ispite.

Și acum să ne închipuim proporțiunea ce trebue să fi luat în ochiĭ acestuĭ

furnicar, cu traiul de muncă și de renunțare, cel mai mic eveniment ce venea să tulbure rostul acestei liniști. Venirea, de pildă, a vreunor călugări greci goniți de turci, sosirea vreunei icoane sau moaște sfinte adusă tocmai de la Țarigrad și dăruită de Domn, primirea vre-unui patriarch gonit sau scăpătat, cercetarea cărților noi venite de la Snagov, sau mai târziu o *traducție* nouă de la Rîmnic, vre-un *triod* sau mineiu tipărit de Chesarie episcopul. Câte și mai câte!..... Apoi de odată teroarea unei răsmerițe sau a unei bătălii. Clopotele sunând alarma dealungul văilor și codrilor liniștea sfîntă brutal întreruptă de vestea îngrozitoare și de spaima fugarilor. Porțile se zăvoresc, odăjdiele se îngroapă, foișoarele amuțesc. Mânăstirea se preface în cetate. Apoi lupta, înfrângerea, omorul și jaful final. Nimic nu înduplecă pe vrăjmaș: distruge, fură și murdărește tot ce-i stă în cale și tot ce făcuse avutul și fala unor vieți de adîncă cinste creștinească.

Doamne multe au mai vĕzut mânăstirele acestea! Căci iată cam ce trebue să fi fost și cam prin câte a trebuit să treacă monastirile noastre. Să nu ne mirăm dar că nu s'a mai ales mult din ele.

In deosebi pentru Cozia, dacă adăogăm la barbariile trecutului pe cele ale timpurilor noastre, e de necrezut că a putut să rĕmâe ceeace este astăzi.

Iată în ce stare o găsește Gr. Alexandrescu în 1842:

«Am vĕzut cu părere de rĕŭ că, pentru o mânăstire cu venit de 4 sau «500,000 lei, Cozia nu era îndestul de bine ținută; picturi de ploae și-au lăsat ur-«mele pe pereții camerelor celor mai bune și lumina zilei speră să intre curînd «în biserică prin locurile cele mai oprite. Părintele Ipolit, economul care după «cunoștințele sale ni s'a părut demn de postul ce ocupă, ne spuse că aceasta nu «este culpa egumenilor din diferite timpuri și spre dovadă ne încredință că unii «dintr'înșii au murit săraci ca *Aristid cel drept.* Aceasta însă nu oprea bani «monăstirii de a se cheltui, căci părinții egumeni, spre a se ține în posturile «lor, erau nevoiți adese-ori să dea sume mari la unele persoane. Intrebarăm de «ce cuviosii părinți nu'și dau demisia din egumenie, când li se cerea să între-«buințeze rĕŭ venitul bisericei? Dar o asemenea abnegație de sine se păru ca «un lucru peste putință părinteluĭ Ipolit, și ca să ne încredințeze că ast-fel merg «lucrurile lumii, ne zise cu cea mai profundă umilință: *Veți vedea d-voastră și «celelalte mânăstiri; dar credeți că, dacă la noi pică, la Bistrița plouă».*

Cam pe la anul 1880 d-nii Slavici și Mandrea scriu într'un raport adresat Ministeruluĭ cultelor următoarele:

«...Călugării au fost scoși din monăstire, paraclisul monăstirii s'a prefăcut «în magazie de vechituri; clopotele, o admirabilă tîmplă sculptată de un călugăr «și mai multe odoare ale bisericei au fost luate de la mănăstire; fostul egumen «locuește în niște case ruinate de lîngă bolniță, iară alți doi părinți staŭ unul «într'un beciu al acestei case, iară altul în tinda «bolniței».... Atât de departe a «mers lipsa de pietate.... etc. etc....»

Cinci ani mai tărziu, iată cuvintele d-luĭ Gr. Tocilescu, culese dintr'un raport citit la Academie:

«Cinci veacuri întregi oameniĭ au bătut și călcat cu picioarele lespedea,

«care acopere oasele erouluĭ de la Rovine, s'a șters numele luĭ de pe dînsa, și «poate și cel din urmă semn ce a maĭ rĕmas se va șterge în curînd sub talpele «ucigașilor[1]), care vin zilnic acolo să-șĭ curețe corpul de parasitele ce'ĭ mănîncă.... «etc. etc.»

De atuncĭ nu s'a maĭ făcut nimic s'aŭ aproape nimic pentru această monăstire; ce s'a maĭ adăugat și îndreptat n'a făcut decât să strice maĭ mult caracterul artistic al acestuĭ monument. Dar astfel cum se află astăzĭ, Cozia rĕmâne unul din monumentele cele maĭ prețioase pentru noĭ și valoarea sa artistică și istorică merită întreaga noastră atențiune.

Vecinătatea băilor Călimănești și apropierea linieĭ ferate Piatra-Câinenĭ, vor face, sperăm, ca această monăstire să devie ținta câtor maĭ multe pelerinagiĭ patriotice și excursiunĭ artistice. Ar fi trist însă ca expresiunea întregeĭ noastre solicitudinĭ către aceste scump loc de glorie trecută, să continue a se reduce ca până acum la o mizerabilă simplă coroană de hârtie depusă pe mormîntul luĭ Mircea cel Bĕtrân. Ar fi poate maĭ elocinte un simplu mănuchiŭ de florĭ depus în fiecare zi de mâna celuĭ care strîngênd ban cu ban[2]) a cumpĕrat acea ridicolă coroană artificială pe care am vĕzut-o la căpătăiul pietreĭ mormîntale. In orĭce caz însă, puterniciĭ care își trîmbițează zilnic patriotismul lor în coloane întregĭ de gazete și în discursurĭ nesfîrșite de banchete aniversare, nu vor fi iertațĭ de uitarea în care se lasă monumentul național de la Cozia.

Sfîrșind acest studiŭ nu ne putem opri de la câteva reflecsiunĭ și învĕțăminte isvorîte din simpla considerare a unuia din sutele noastre de monumente, care învederează importanța trecutuluĭ nostru artistic.

In Italia, unde aproape fiece casă e un monument, Statul, cu toată sĕrăcia prin care trece, studiază, întreține și știe să intereseze pe străinĭ la aceste bogățiĭ ale trecutuluĭ. Inima Italianuluĭ crește la vederea zecimilor de miĭ de străinĭ ce aduc anual tributul lor de admirațiune nemuritoarelor opere ce formează cea maĭ curată fală a istorieĭ italienești.

Arătarăm admirația noastră în fața frescurilor de la mormîntul luĭ Mircea și înaintea aceluĭ mic gĭuvaer numit *bolniță*. Străbunĭĭ noștri ne aŭ lăsat aci, pe Valea Oltuluĭ, un cap d'operă de architectură și mărețe frescurĭ bisericești; în alte părțĭ aŭ făcut acelașĭ lucru și pe tot pămîntul țărĭĭ găsim semănate opere de înaltă valoare artistică.

Dar noĭ nu știm să interesăm nicĭ măcar pe aĭ noștri la frumusețile monumentelor românești.

In afară de asta, architecțiĭ din zilele noastre nu maĭ zidesc în stilul și felul clădirilor străvechĭ, iar pictoriĭ noștri nu maĭ zugrăvesc ca ceĭ de altădată.

«Procesul de desnaționalizare» dus în viața noastră culturală de pornirea neînfrînată către tot ce ne vine din occidentul strălucitor, a făcut pustiirile sale în arte ca și în celelalte manifestărĭ ale geniuluĭ românesc.

1) In această vreme monăstirea era transformată în pușcărie.

2) Actualul preot al bisericeĭ.

De mult firul tradițiunilor architectureĭ s'a rupt. Incă de pe la finea sec. al 18-a influența Polonieĭ dintr'o parte, a Austrieĭ și Italieĭ (baroce) din altă parte dădeaŭ asalt datinelor noastre artistice orientale. La începutul secoluluĭ trecut un nobil prinț român, plin de gînduri bune, întreprinde să restaureze câteva vechĭ monăstirĭ și pune pe un meșter străin de transformă pe una dintre cele maĭ frumoase și maĭ vechĭ, într'un fel de castel medieval care nu are nimic românesc. Un alt domn al țării, venit după el, face la fel cu o altă monăstire. Și de atuncĭ drumul s'a făcut repede. Nu de mult un înalt prelat, coprins de evlavioasă rîvnă, pune de se clădește într'un stil străin, necorect și impur, cea maĭ urîtă mitropolie ce cunoaștem; iar în zilele noastre un prinț pămîntean de generoasă memorie, doritor de a'și lega numele de o clădire măreață, zidește în Capitala țării un somptuos palat exotic în felul uneĭ pagode de bilciŭ internațional.

Exemplele celor marĭ aŭ fost credincios imitate de ceĭ maĭ micĭ și ceĭ care n'aŭ ridicat architecturĭ noŭe le-aŭ dărîmat pe cele vechĭ. S'a creat astfel un curent care a tîrît pe artiștiĭ de atuncĭ falsificându-le gustul și aŭ format alțiĭ nouĭ cărora li s'a inoculat germenii «occidentalismuluĭ» sub formă de tradițiunĭ (deja!) saŭ de renaștere.

Astfel am ajuns la corupțiunea și promiscuitatea de stiluri ce ilustrează paveaua urbană din țara întreagă și pe când în alte țărĭ se înfuzează artelor o putere nouă prin studiul și reluarea vechilor tradiții de artă pămînteană, noĭ persistăm a asculta orbește pe filisteniĭ și «pompieriĭ» occidentuluĭ.

Ceea-ce s'a întîmplat cu architectura s'a întîmplat și cu celelalte arte; — toțĭ artiștiĭ noștri suferă de aceeași boală: o patimă care se cam aduce cu aceea a ***latiniștilor*** de veselă memorie. Aceia vroiaŭ să ne dovedească latinitatea mascând'o pe cea care o aveam, iar aceștia tind să ne improviseze o artă mascând'o pe cea care există. Fondul curentuluĭ e același.

Numaĭ unele arte cultivate de țăraniĭ noștri, nobilĭ depozitarĭ aĭ limbeĭ și datinelor noastre, aŭ putut scăpa de invazia străină. Astfel sunt artele industriale ca țesătoria, olăria și alte câteva.

Adîncul bun simț însă, al poporuluĭ nostru și maĭ ales simțul sĕŭ înalt de conservare trebuia să ne ferească de rătăcirea ce începuse să ne dea înfățișarea unuĭ popor cucerit. Putem spune azĭ că avem un bun început de reacțiune împotriva curentuluĭ de desnaționalisare, și fruntașiĭ neamuluĭ nostru se ocupă bărbățește să puie în lumină și să cultive tot ceea-ce din caracterul trecutuluĭ și civilizațieĭ noastre proprĭĭ poate să ne facă să ne revenim la noĭ înșine.

Credem că artele vor avea un mare rol în opera aceasta de regenerare. Ele sunt menite să exalte marile calități și virtuțĭ ale unuĭ popor și aŭ un loc de frunte în educația națională.

Pentru aceasta însă trebuesc opere sincere și trainice, și numaĭ atuncĭ artiștiĭ noștri vor produce lucrărĭ noĭ și nepieritoare, când vor căuta să se pătrundă de viața poporuluĭ ce'ĭ înconjură, cu nevoile, credințele, obiceiurile și în-

ţelepciunea luĭ. Pătrunderea aceasta însă, nu va putea fi desăvîrşită decât prin studiul operelor născute şi din viaţa trecutuluĭ. In literatură nu am putut avea opere trainice scrise câtă vreme nu am cunoscut bine produsele literaturiĭ populare şi monumentele scrise ale cronicarilor noştri. Studiul acesta ne-a dat o limbă literară. In arte (cele plastice, bine înţeles) va fi acelaşĭ lucru: Studiul şi aprofundarea monumentelor trecutuluĭ ne va da un *stil.*

De aci dubla importanţă a restaurăriĭ monumentelor noastre istorice.

Intâĭ: Pilda înălţătoare adusă în educaţia patriotică a poporuluĭ prin cinstirea şi îngrijirea pietrelor ilustrate de strămoşiĭ noştri. Al doilea: regăsirea, prin studiul ocazionat de restaurărĭ, a firuluĭ tradiţiilor artistice precum şi crearea uneĭ pleiade de artişti formaţĭ în cercetarea acestor tradiţiunĭ.

E timpul dar, maĭ mult ca oricând, să ne îndreptăm ochiĭ spre vremea strămoşilor noştri marĭ şi încrezătorĭ. Din cunoaşterea şi admiraţiunea trecutuluĭ nostru să luăm viaţă nouă, căcĭ trecutul ne va fi buna călăuză şi sigura garanţie a viitoruluĭ.

Architect P. Antonescu

ANNO CCXVI

Cerul a dat semne rele!... marea geme 'nfuriată,
Tremură pontiful palid, lectisternum invocând;
Şi, pentru a doua oară, e Sibila consultată,
Iar în Roma s'aud glasuri în durere lăcrămând...

Peste falnica cetate s'a 'ntins giulgiul de doliŭ,
Aufidul varsă sânge şi rostogoleşte greŭ,
Arme, leşuri detrunchiate, iară peste Capitoliŭ,
A căzut năprasnic fulger!... e mânia unuĭ Zeŭ!...

Statuele asudă'n templurĭ!... legioanele 'n sclavie,
Vulturĭ şi primilĭ şi consulĭ zac pe jalnica câmpie,
Tot a fost!... şi'acuma... iată... pĭere un întreg popor,

Cel maĭ mare de pe lume; iar la Canne veselie!...
Pân' aicĭ s'aud în zgomot tropotele de urgie,
Saturnalele infame ale duceluĭ cel chior.

A. Naum.

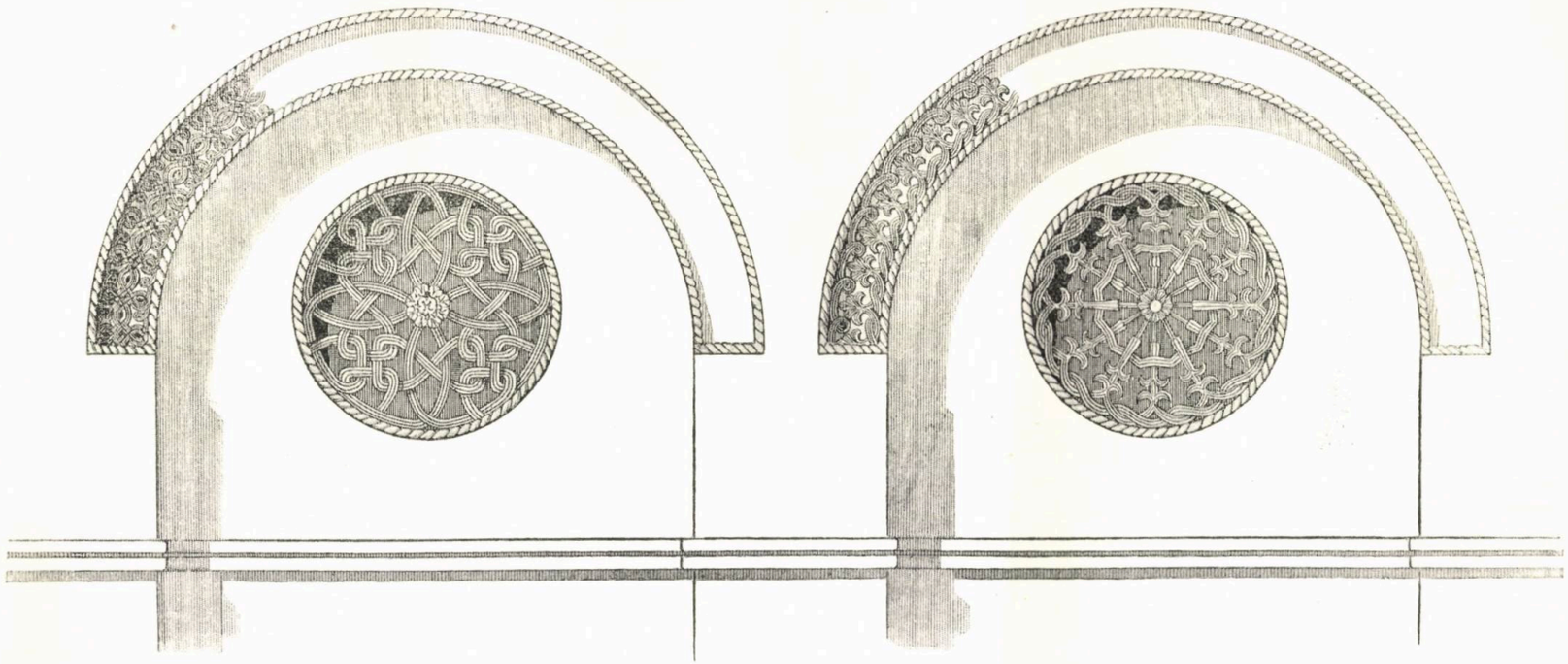

MONASTIREA COZIA, schiță de P. Antonescu

ACTOR ȘI ACTORI [1]

„Reci, vanitoși, ingrați, mușcători, caraghioși, îngîmfați, invidioși, interesați, vagabonzi, slugarnici, destrăbălați, fără prietini... și fără nimic sfînt".

Așa găsea de cuviință Diderot să prezinte posterității pe actorii din vremea sa,—prezentare care a avut loc pe la 1760 și care a și rămas negru pe alb, într'un volum întitulat: *Paradoxes sur le comédien.*

Și astea încă sunt flori la ureche! Cele douăsprezece epitete ale lui, erau un enorm progres, față de aceea-ce se petrecuse înainte. Umilințile, disprețul și indiferența, cu care, treptat-treptat, în decursul secolelor, au fost tratați actorii,—toate astea nu sunt decât o nenorocire, rămasă din antichitate.

Când zic antichitate, nu înțeleg decât pe Romani, căci Grecii,—fie pentru că erau născuți artiști, fie pentru că... în sfîrșit pentru un cuvînt oarecare, pe care nu e locul să-l analizăm,— Grecii cinsteau pe actori. Când serbările, date în onoarea lui Baccus, fură reglementate, cei chemați să joace la aceste serbări, deveniră actori *de meserie* și fură considerați ca funcționari publici. Mulți din ei, ocupau în același timp și funcțiuni în stat,—cu preferință cea de ambasador.—Acuma... o să vĕ întrebați poate: de ce tocmai pe cea de ambasador? Pentrucă probabil a existat încă de pe atunci o mare afinitate între cariera dramatică și cea diplomatică: chestiune de... mimică.

Dar nu numai platonic se bucurau actorii de o mare considerație, — ci și bănește. Polus și Teodòr, cei 2 comedianî vestiți, erau plătiți cu sume fabuloase. Și unul și altul primeau, la fiecare două zile, câte un talant,—ceea-ce, în moneda de azi, ar face cam vre-o 2500 de lei pe zi.—2500 de lei pe zi!... Care teatre își permit azi luxul de a plăti atât un actor? Foarte puține; le numeri pe degete: Scala din Milan, Teatrul imperial din Petersburg, unele din Paris, Americanii, și încă vre-o câteva,— printre care și Teatrul nostru Național.

E adevĕrat că, după războiul Peloponeziac, condiția actorilor s'a modificat mult, la Greci. Devenind din ce în ce mai numeroși începură a se grupa în societăți, umblând dintr'un oraș într'altul,—à la Belian—așa că, afară de rare excepții în favoarea protagoniștilor de mare talent, cei din majoritate ajunseră să fie plătiți seral câte 7—8 drahme,—adică 6 lei.

Cu toate astea, respectul-respect! Termometrul lefurilor căzuse, dar ifosul și considerația, cu nici un preț!...

* * *

1. Conferință ținută la Atheneu.

In schimb la Romani,—vaĭ de bieții actorĭ! Eĭ formaŭ o categorie aparte, aĭ căreĭ membrii aveaŭ onoarea să poarte un titlu foarte neplăcut: acela de *infam*. De ce? Pentru că Romanilor le displăcea teatrul?—Nu.—Și Romanii, ca și Grecii, consideraŭ teatrul, în sine, ca o petrecere nevinovată. Meseria de actor, privită în ea însăși, adică din punctul de vedere obiectiv, nu displăcea; și, dacă autorii dramaticĭ s'ar fi mărginit să cultive genul eminamente național al Atelanelor, dacă n'ar fi împrumutat nimic de la Grecĭ, dacă ar fi scris din capul locului *fabulae togatae*,—piese romane—în loc să înceapă cu cele *paliatae*,—adică grecești,—care, din cauza originei, atrăgeaŭ dispreț și asupra lor și asupra interpreților,—atunci e aproape sigur că actorul, chiar devenind meseriaș plătit, ca orĭ-ce cismar, tot n'ar fi fost pălmuit cu infamia, — precum nicĭ pretorul nu s'ar fi gîndit să înscrie pe actorĭ printre vizitiĭ și soldații isgoniți din armată, iar pe actrițe între... iertați-mĭ expresia... între proxenete și curtizane.

Altele sunt decĭ cauzele disprețuluĭ, care se năpusti asupra acesteĭ profesiunĭ: sunt subiective.

Primiĭ actorĭ, care jucară piesele luĭ Liviŭ Andronicul, eraŭ Grecĭ; liberați saŭ sclavĭ, nu întreba nimenĭ; destul că eraŭ *Grecĭ*, adică urîți, deochiați, disprețuiți,—și în plus eraŭ și de o moralitate îndoelnică;—iar primele actrițe, ca să îndulcim expresia, să zicem: cam prea făceaŭ cu ochiul. Incet-încet, disprețul s'a prefăcut în desgust, și, de unde la început era localizat numaĭ asupra acestor primĭ actorĭ, cu timpul se resfrânse asupra întregeĭ meseriĭ.

Și,—cum zice francezul, — *ils ont passé de mauvais quarts d'heure*, actoriĭ Romanilor! S'aŭ dat fel de fel de edicte împotriva lor. Unul, interzicea fiuluĭ unuĭ actor de a îmbrățișa altă carieră, decât pe aceea a părinteluĭ. Altul, nu permitea istrionilor,—căcĭ istrioni le zicea—nu le permitea să părăsească teatrul, decât ajungênd la așa bătrânețe, în cât să nu se maĭ poată ține pe picioare. Un al 3-a, hotărî că: „va plăti despăgubire cel ce va ucide un asin dintr'o pereche, un cal dintr'un quadrigiŭ, saŭ un actor dintr'o trupă". Cu alte cuvinte, caiĭ, măgariĭ și actoriĭ, se adăpaŭ tot într'o apă.

De-abia sub Justinian se maĭ îndulciră lucrurile, — și încă și atunci numaĭ pentru actrițe.

De ce numaĭ pentru actrițe?... Hm!... *Cherchez la femme!*... Pentru că era în joc faimoasa Teodora,—o actriță frumoasă, șireată, deșteaptă, ambițioasă,—care, cu tot trecutul eĭ rușinos,—după cum spune Procopiŭ—deveni nu numaĭ soția luĭ Justinian, ci maĭ mult: *imperator uxorius*, adică, cum am zice azĭ în termenĭ triviali, *cântă găina*.

Și să-mĭ dați voe să vĕ citesc constituția, pe care a dat-o Justinian, pentru a se putea căsători cu această Teodora,—căcĭ o lege anterioară îl oprea de a lua o actriță. O citesc, fiindcă e foarte filozofică:

„...Socotim—zise el—că chiar greșelile femeilor, pe care slăbiciunea sexuluĭ „le-a împins la pĕcat, chiar acelea trebuesc iertate, și că nu se cade să le fie luată „cu desăvîrșire speranța de a gusta dintr'o viață maĭ bună. Socotim că numaĭ astfel, „adică așteptând acea nouă viață ca o reînviere, se vor lepăda de necinstea de „păn'atuncĭ. Maĭ socotim că, lucrând astfel, imităm — pe cât poate omul — marea „milostivire cerească pentru neamul omenesc.—De aceea, ceĭ ce se vor căsători cu asemenea femeĭ....."

...Prin cuvintele *asemenea femeĭ*, e lucru stabilit că se înțelegea: femeile pierdute și actrițele.....

„...ceĭ ce se vor căsători cu asemenea femeĭ, să nu aibă nicĭ o teamă, dacă „ele vor jura să se lepede de necinstita și rușinoasa lor meserie; căcĭ voim ca, prin

„această spălare, să nu mai fie înfierată cu nici un cuvînt de foc și să nu se mai „facă nici o deosebire între ele și cele ce n'aŭ păcătuit niciodată".

După cum vedeți, — pentru actorĭ, adică pentru bărbați, nici o îndulcire. Rămâneaŭ tot în compania vizitiilor.

* * *

Cam asta le-a fost soarta actorilor Romanĭ.

Din când în când, da norocul peste câte unul, — cum a dat bunioară peste celebrul Roscius, care, grație prietenieĭ cu dictatorul Sulla, fu ridicat la demnitatea de cavaler. Astea însă eraŭ capriciĭ, de care a fost plină întreaga domnie a luĭ Nerone. Sub el, toate legile contra actorilor, căzură în desuetudine. Oricine putea fi actor, începênd cu împĕratul,—și e foarte interesantă descrierea luĭ Suetoniŭ, în care îl arată, pe el, pe Nerone, pe stăpînul lumiĭ, tremurând de grijă în ajunul unuĭ concurs. Spiona, invidia, băga intrigĭ în ascuns, pâra pe toțĭ rivalii, ca și cum ar fi fost egaliĭ luĭ. Iar dacă, din întîmplare, îĭ întîlnea,—orĭ îĭ batjocorea, orĭ, dacă eraŭ mai talentați decât el,... ungea osia: îĭ corrupea cu banĭ. Cât pentru membriĭ juriuluĭ, până trecea concursul, într'o lingușire îĭ ducea!... Suetoniŭ nu precizează dacă le scutura haĭnele, saŭ le ștergea ghetele; e probabil însă că aceste obiceĭurĭ, deși moderne, nu diferă mult de cele antice.

* * *

Mai târziŭ, găsim Biserica proscriând teatrul, fără să-și dea seama că, sugrumându-l în timpul nașteriĭ creștinismuluĭ, o să rĕsară mai apoĭ un altul, mai în putere și cu mai mulțĭ adepți.

Misterele,—care la început eraŭ considerate ca sacre,—deveniră, cu timpul, printr'o evoluție foarte firească, deveniră *pĭese*, cu tendința de a trece din biserică afară, de afară pe pĭețe, și din pĭețe în sălĭ anume. Caracterul preoțesc, îl păstrară însă multă vreme. Ceĭ-ce, — dealungul evuluĭ mediŭ, — jucară rolurile personagiilor din misterele și din farsele care le succedară, — eraŭ membriĭ diferitelor confrerii, cunoscute, după cum știțĭ, suo numele de: *les enfants sans souci, les clercs de la Basoche, les cornards de Rouen et d'Evreux*, etc.— Toțĭ acești actorĭ, aveaŭ un caracter distinctiv: nu eraŭ de profesie, — ci de ocazie, amatorĭ. Oricine putea juca, — cum joacă și azĭ locuitoriĭ unuĭ sat întreg, la Oberamergau în Germania, ca să reprezinte săptămâna ultimă din viața luĭ Christos.

Existaŭ însă în evul mediŭ și adevărați actorĭ, pe care scrierile rĕmase îĭ intitulează: *istrionĭ*.

Ce eraŭ acești istrionĭ?

„Prin gesturile și prin graiul lor,—zice un episcop din secolul al 12-lea,— „istrioniĭ înfățișează publiculuĭ prefăcătoriĭ și se împart în 9 clase: emilianiĭ, mimiĭ, „dănțuitoriĭ, gladiatoriĭ, luptătoriĭ, scamatoriĭ, vrăjitoriĭ,... secăturile... și pungașiĭ".

Ciudată clasificație!...

Un alt anonim,—probabil tot un prea-sfînt,—nu-ĭ împarte decât în 3: acrobațiĭ, bufoniĭ și scamatoriĭ.

In 9 saŭ în 3, orĭ cum ar fi fost divizați, e lucru sigur că nu se prea bucuraŭ de multă considerație.

Ba prin secolul al 4-a, îĭ lovește și cu excomunicarea. Cel mai vechiŭ exemplu datează de la un oarecare Euriciacus, care întrebase pe un episcop ce să facă cu un creștin care, după ce fusese actor, începuse a da lecțiĭ de artă dramatică, spre a-și câștiga pâinea de toate zilele. Episcopul i-a rĕspuns: „caută, pe cât poțĭ, „de-l scoate din viața aceea rușinoasă și plină de primejdiĭ, viață în care nu instru-

„este, ci pierde pe copiĭ. Altfel, spre cinstea și spre pudoarea Bisericeĭ, sfînta îm-„părtășanie nu-ĭ va putea fi dată și nicĭ ceĭlalțĭ creștinĭ nu se vor maĭ putea „apropia de el".

După secolul al 17-a,—adică după renașterea teatruluĭ,—nimenĭ nu maĭ asimila pe comedianĭ, deveniți pensionarĭ aĭ suveranilor, cu acrobațiĭ, ghicitoriĭ și scamatoriĭ evuluĭ mediŭ. Clerul italian a înțeles aceasta cu 3 secole înaintea celuĭ francez, ceea-ce a făcut să se resfire peste toată Italia o indulgență simțitoare față de actorĭ, indulgență de care a profitat și Franța, prin intermediul trupelor italienești.

Să vedem cam la ce epocă începe această indulgență religioasă.

O carte apărută la Veneția, pe la 1560, sub auspiciĭ papale, e ultima scriere, prin care se maĭ refuză actorilor și proxeneților atingerea celor sfinte.

In ce privește „penitența", — pe care sfîntul Ambrosiŭ o definește poetic : plângerea greșelilor trecute,—se bucuraŭ de ea și actoriĭ, cu toate că uniĭ prelațĭ recomandaŭ duhovnicilor să se intereseze din vreme dacă nu cumva cel ce năzuia la ertarea păcatelor fusese maĭ înainte actor, saŭ... iar cuvîntul acela urît.

Și, de cîteorĭ biserica izbea în actorĭ, își făcea o datorie să explice că nu vrea să lovească în eĭ personal, ca oamenĭ, — ci vrea să pue cât maĭ multe piedicĭ la exercitarea acesteĭ meseriĭ. Tot acesta era și cuvîntul pentru care, la început, interzicea căsătoria unuĭ drept credincios cu o actriță, saŭ invers,—ceea-ce făcu pe actorĭ să recurgă la nenumărate șiretlicurĭ, fie că se duceaŭ să se cunune în orașe și la bisericĭ unde nu eraŭ cunoscuțĭ, — fie că declaraŭ că se retrag din teatru, ca să se poată lua, și imediat apoĭ redeveneaŭ actorĭ, — fie că se cununaŭ sub nume falșe. Așa s'a întîmplat cu Molé și cu d-ra d'Epinay de la Comedia Franceză; așa cu un tenor de la Opera din Paris, când s'a căsătorit cu o contesă; așa cu mulțĭ.

Măsura cea maĭ aspră însă, era la înmormîntare.

„Nu vor fi înmormîntațĭ în cimitire nicĭ hereticiĭ, nicĭ excomunicațiĭ..," zicea un ordin al luĭ Inocențiu al 3-lea.—„De se va face altfel și de se va afla cadavrul, „se va desgropa și se va arunca...,—afară numaĭ dacă, înainte de moarte, nu va fi „dat semne de pocăință".

De această din urmă concesie, a beneficiat și Molière. Preoțiĭ,—fiindcă, cum zice românul, îĭ „arsese" în Tartufe,—l'aŭ dat, după moarte, drept eretic și-aŭ refuzat să-l îngroape. Atunci, văduva luĭ scrise Arhiepiscopuluĭ din Paris :

„Elisabeta-Clara Grazin de Béjard, văduva răposatuluĭ Jean Baptiste Pocquelin „de Molière, vĕ înștiințează că Vinerea trecută, în a 17-a zi a luneĭ Februarie, anul „1673, pe la 9 ore seara, numitul Molière, fiind apucat de boala, de care a murit un „ceas în urmă, a voit, în ultimele momente, să se pocăiască și să moară ca bun „creștin, cerînd să i se aducă un preot.—Pentru aceasta, sus numita văduvă roagă „umilită să se dea voe ca răposatul eĭ soț să fie îngropat la biserica Sf. Eustațiŭ".

Și Arhiepiscopul a răspuns :

„Am permis preotuluĭ bisericeĭ Sfîntuluĭ Eustațiŭ să îngroape bisericește tru-„pul defunctuluĭ Molière... însă : fără nicĭ o pompă, numaĭ cu 2 preoțĭ și nu în „timpul zileĭ".

După cum vedeți, bine nu mergeaŭ lucrurile; dar oricum, e clar că, — cu toate micile neajunsurĭ și nedreptățĭ,—indulgența religioasă își întindea aripele din zi în zi,—ceea-ce, fie zis în treacăt, n'a împiedecat pe alt preot, al alteĭ bisericĭ din Paris, să refuze de a celebra căsătoria marelui Talma, — pentru ce? pentru că era actor,—și aceasta când? la începutul secoluluĭ al 19-lea !...

* * *

Azĭ, în al 20-lea, prejudecățile contra actorilor... nu putem zice c'aŭ murit cu desăvîrșire, dar nicĭ multe zile nu maĭ aŭ. Societatea, — după cum spuneam în-

tr'un articol ce am încredințat unei reviste, — societatea s'a convins că și istrionii sunt oameni și a început să-i primească și 'n saloane, --negreșit cu oarecare condiții : să nu vie prea des, să nu prea ridice tonul, să nu prea vorbească de egalitate, și încă vre-o câteva „nu-prea-uri", care ar putea deștepta absurdităților trecutului.

S'au dus timpurile lui Diderot, — care, pe lîngă epitetele cu care dăruia pe actori și pe care vi le citiți la început, — mai pretindea că pe ei îi interesează mai mult o glumă nesărată decât o faptă serioasă. „Ce-l hotărește pe un actor să se „facă actor ?" întrebà Diderot. Și tot el răspundea : „Trei lucruri : lipsa de educație, „sărăcia... sau corupția. N'am văzut pe nimeni suind treptele sceneî, fiindcă îi plă- „cea virtutea, fiindcă dorea să fie folositor societății, sau fiindcă îl îndemna vre unul „din atâtea și atâtea motive laudabile, care ar trebui să înroleze pe toți cei simțitori „și cu inima caldă într'o carieră atât de frumoasă. Actorii, — afirmă el — n'au ca- „racter. De ce n'au ? Pentru că, împrumutând pe al altora, pierd pe-al lor și devin „falși ? —Nici de cum ! Cauza nu trebue luată drept efect. Actorii pot juca toate ca- „racterele altora, pentru că ei n'au nici unul".

Așa zicea Diderot.

Așa zicea și Rousseau, — care declama cât îi ținea gura că actorii sunt și merită să fie disprețuiți, pentru că secta lor nu caută să se pue în evidență decât printr'o mare doză de insolență, poreclită de ei vanitate ; — și așa ziceau toți până mai deunăzi, — afară de Voltaire, marele prieten și apărător al actorilor.

Azi, — o repet — e o mare schimbare !

Biserica dă voe preoților să spovedească și să ducă la groapă pe un actor, — în contrast cu înmormîntarea Adrianei Lecouvreur, pe care au aruncat-o, ca pe un câine, într'un șanț de pe marginele Senei, la 1 după miezul nopței. Statul... de ! poate că tot i-o fi disprețuind... dar de asuprit nu-i mai asupreste ; din potrivă : curg subvențiile și decorațiile.

Cu toate astea, nu trebue să trecem cu vederea că, nici indulgența clerului, nici dărnicia guvernelor, nici viața casnică adoptată de actori — de unii —, nici virtuțile economisite de actrițe, — de foarte puține, — nu isbutesc să risipească din spiritul lumei o oare-care repulsie instinctivă, pe care o inspiră meseria de actor.

Iată care cred eu că e explicația :

Când actorul consimte a reprezenta, rînd pe rînd, 20—30 de personagii, cu 20—30 de caractere diferite, — se desbracă, sau cel puțin pare că se desbracă de personalitatea sa proprie. Această veșnică lepădare a eului său, această perpetuă minciună,—chiar când are loc, ca în cazul de față, sub forma unui sacrificiu,—chiar atunci, ne displace, ne revoltă, ca orice faptă care izbește în demnitatea omenească.

Bine înțeles, acesta e un sentiment nu tocmai deslușit, și nu se deșteaptă in fie-care din spectatorii unei săli ; în general însă, adică în public, — există... și numai așa se explică supraviețuirea prejudecăților de odinioară, — atenuate.

Rezultă de aci o întrebare : are dreptate publicul ? — Cu alte cuvinte : simțimîntul repulsiv față de actori, se justifică ?

Mai toți artiștii de mâna întâia, — adică cei ce'și dau seama când creează, — mai toți tăgăduesc că actorul, când joacă, minte. Actorul, — zic ei, — intră în pielea unui personaj cu tot talentul, cu toată convingerea, cu tot sufletul, cu tot *eul* său creator. Cu acel *eu* face pe public să tresară, să simtă, să plângă, sau să zîmbească. Nu e pasiv ; e activ. Nu abdică ; guvernează. Și, dacă uneori se supune, până la un oare-care punct, — aceasta nu însemnează că se predă. Actorul, își păstrează totdauna demnitatea, în luptele sale cu arta, și prin urmare nu e *comediant*, — adică un mincinos nesimțitor — cum zice Diderot ; — actorul e *artist*, cu alte cuvinte : om mai presus de oameni.

* * *

Ĕst paragraf e de mare însemnătate. Subiectul luĭ a preocupat pe mulțĭ autorĭ.

Printre eĭ, e și Binet, care a făcut studiĭ timp de 3 anĭ, — consultând pe fruntașiĭ Comedieĭ Franceze, — și, într'o scriere, — pe care de sigur o cunoașteți, — intitulată *Réflexions sur les paradoxes*, combate pe Diderot, susținând,—cu oarecare rezerve—că actorul încearcă în totdauna emoțiile personagiilor pe care le joacă.

Diderot pretindea că :

— Actorul își păstrează sângele rece în culmea situațiilor celor maĭ dramatice,

— Și că nu e emoționat sincer, — căcĭ, dac'ar fi, — n'ar putea juca de 2 orĭ pe rînd un acelașĭ rol, cu aceiașĭ pasiune și cu același succes. S'ar înfierbînta la 1-a reprezentație, ar pierde din căldură la a 2-a, și s'ar rĕci la a 3-a. Pe când dacă se înfățișează ca un imitator al natureĭ, ca un executor conștiincios al luĭ însușĭ și al studiilor ce-a făcut asupra unuĭ rol, — puterea interpretărĭĭ, departe de a diminua, din potrivă : crește. Dacă jucând pe Hamlet, n'ar juca actorul, ci el, — atuncĭ ar fi *el*, n'ar fi Hamlet. Dovadă că e așa, — zice Diderot, — e că toțĭ actorĭĭ care joacă cu sufletul, sunt mediocri, pentru că sunt inegalĭ. Jocul lor e când puternic, când slab, când înflăcărat, când rece, când comun, când sublim. Azĭ, aŭ succes într'un paragraf, pe care erĭ l'aŭ recitat fără nicĭ un talent, — și vice versa. Pe când, din potrivă, actorul care va juca, nu cu sufletul, ci cu creerul, cu judecata, cu studiul, cu imitația cutăruĭ model imaginar, — acela va fi la toate reprezentațiile unul și același. Orĭ-ce pas, orĭ-ce gest, orĭ-ce pauză, orĭ-ce intonație, toate, — toate aŭ fost studiate, mĕsurate, combinate, imprimate în creer. Nu va fi nicĭ o diferență între interpretarea de azĭ și cea de mâine, și, chiar de va fi, va fi în progres. Maĭ mult : sensibilitatea sinceră, ar fi o nenorocire pentru actor, căcĭ, după o serie de roluri, — l'ar omorî.

Binet, — bazându-se pe cercetările făcute, — susține contrariul :

— Că actorul joacă cu sufletul, adică se identifică ;

— Că nu simte numaĭ atuncĭ când o situație din piesă îĭ reamintește un episod al vieței sale intime, — ci totdeauna ;

— Că plânge cu inima, iar nu cu creerul, — cum ar plânge un leneș, care, în loc să muncească, s'ar îmbrăca în sdrențe, ar eși la colțul uneĭ strade și ar cere de pomană, văetându-se, — iar după ce i-aĭ da, ar întoarce capul, ca să pufnească de rîs.

Intr'adevĕr, sunt actorĭ, — și aicĭ nu vĕ maĭ vorbesc din spuse, ci din vĕzute, din fapte la care am fost martor, — sunt actorĭ, care, când intră în scenă, nu maĭ vĕd, nu maĭ aud, — es din viața de pân'atuncĭ. Spectatorĭĭ din sală le apar înfășuraț în într'un fel de ceață, — pomĭĭ din scenă, le par pomĭ, iar nu pânză zugrăvită ; — *vĕd* pe partener, dacă aŭ nevoe de el, dar nu sub înfățișarea de toate zilele, ci sub aceea a personagiuluĭ pe care 'l reprezintă. Când strigă de pildă : „Romeo“ ! e convins că strigă pe Romeo, iar nu pe camaradul Popescu, interpretul acestuĭ Romeo ; când îĭ aude glasul în culise, nu-și zice în sine : ĕsta e glasul luĭ Popescu,—ci : ĕsta e glasul luĭ Romeo; dacă 'ĭ admiră costumul, nu 'l admiră cugetând : ĕsta e costum de la garderobă ; miroase a naftalină,—ci : ĕsta e costumul luĭ Romeo. E adevĕrat însă că acești actorĭ sunt puținĭ la numĕr, și de aceea li s'a și dat un nume maĭ ales, maĭ meritoriŭ, maĭ înalt ; li s'a zis : *artiști*.

Și am avut ocazia într'o seară să mĕ încredințez că eraŭ sinceri. Se reprezenta o piesă modernă. In actul final, era o scenă lungă, în doĭ. Eram în sală, mĕ interesa, vream s'aud,— și n'auzeam nimic: prea vorbeaŭ încet. Mĕ scol, mĕ duc în culise, și le șoptesc: maĭ tare. Așĭ ! — Maĭ tare ! strig eŭ, pe cât îmĭ era permis să strig.

— Nimic!... — Aŭ mers în surdină, până s'a lăsat cortina.

Și-atuncĭ i-am întrebat :

— De ce vorbeați așa încet?

— Ce? Nu s'auzea?

— Nu; și v'am strigat: mai tare!

— Da?... Noi n'am auzit.

Va să zică, vedeți? Erau într'o extremă cu totul opusă actorilor lui Diderot. Actorii lui Diderot ar fi auzit și-ar fi urcat tonul; pe când aceștia, jucau actul în care vorbiseră prea încet, cu atâta convingere și într'o lume atât de alta, în cât culisele, camarazii, publicul și întreg teatrul, nu mai existau.

Un al exemplu convingător, l'am avut acum câțiva ani la Paris. Trebuia să se joace *Ruy Blas*. S'a ridicat cortina, a trecut câtva, și-a apărut Mounet, îmbrăcat negreșit în costumul lacheului, însă debitând primele fraze din rolul lui *Hamlet*. In zadar i se șoptea din culise: „Ruy Blas!". Habar n'avea! Eu, din stal, de la 20 de metri, auzeam; el, de la 3--4 metrii, nu! Se credea Hamlet omul, și pace!... A trebuit să se lase cortina, ca să-l facă să-și vie în fire.

Tot așa se explică și o mulțime de fapte mici. De exemplu: joci rolul unui cutare gentilom, care sfîrșește prin a omorî pe un adversar cu pumnalul. Teatral acest omor nu e decât o simulare, și, ca efect, e de ajuns atât. S'a întîmplat însă ca actorul care lovea, să fie pe cale de a deveni criminal de-a binele: a înfipt pumnalul cu atâta putere, în cât a rănit serios pe adversarul, care, în realitate, nu-i făcuse nici un rău. Pentruce? Pentrucă era convins. Pentrucă uitase teatrul. Pentru că juca cu sufletul. Altfel,—după teoria joculuĭ calculat,—nici nu l'ar fi sgîriat.

Dar cu actorul care, într'o scenă de furie, știindu-se înșelat, își ia de braț soția,—soția de teatru—și-o aruncă cu capul de un cămin,—cu acela, ce se întîmplă? Același lucru: a jucat, nu cu creerul, ci cu sufletul;—s'a identificat.

S'ar putea răspunde: daa!... a dat-o cu capul de cămin, sau l'a rănit cu pumnalul, pentru că puțin îi păsa; nu-i era pielea în joc.

Ei bine,— nu e adevărat!

Rănirea cu pumnalul, făptuită asupra altuia, s'a întîmplat identic asupra uneia și aceleiași persoane,— adică: cel ce lovea, era și activ și pasiv, cum se întîmplă în sinucideri. Există o artistă,— numele nu interesează, — care poartă vre-o 5--6 cicatrice ale unor răni, pe care le datorează rolului Julietei. Știți că Julieta, când vede pe Romeo mort, începe să se ia cu mâinele de păr, caută în sticluța lui un rest de otravă, nu găsește, 'i reproșează c'a fost sgîrcit... și'n sfîrșit se omoară cu pumnalul.

Dacă actrița, despre care e vorba, s'ar fi gîndit la pielea ei, nici nu mai începe vorbă că s'ar fi menajat, nu s'ar fi lovit serios și deci n'ar poseda azi acea prețioasă colecție de cicatrice.

* * *

Intre teoria lui Diderot și aceea a lui Binet, există o mijlocie:

Teoria dedublărei personalității.

Iată ce zic susținătorii ei:

Actorii din această categorie, — cei mai numeroși, — nici nu simt emoțiile personagiilor, dar nici nesimțitori nu sunt. Când intră în scenă, ființa lor, *eul* lor, se descompune în două: unul, *executant*, adică actorul propriu zis,—iar altul *spectator* și prin urmare și critic. Când cel d'întâiu, executantul, joacă bine,— cel de al doilea, criticul, vibrează, e mulțumit, aplaudă. Când din contră, cel d'întâiu nu execută bine, cel d'aldoilea 'i șoptește imediat: prost!... Ori-cum ar fi, numai unul din aceste două *euri* lucrează, se pasionează, se trece cu firea. Celalt, rămâne rece. Și rămâne rece de ce? pentru că *trebue să vegheze neconteniț*, iar nu pentru că nu simte,—

căcĭ în realitate tocmaĭ el, criticul, este cel ce trebue să simtă, spre deosebire de *el* executant, care *nu poate* să simtă, de oare-ce joacă rolul uneĭ maşinĭ, al căreĭ combustibil e compus din emoţiĭ comandate, artificiale.

Ziseĭ că din această categorie fac parte ceĭ maĭ mulţĭ actorĭ. Da! căcĭ *fenomenul dedublărîĭ se petrece în maĭ toţĭ artiştiĭ de seamă*, saŭ cel puţin *pare* a se petrece; altfel, nu s'ar explica multe fapte,—şi n'ar fi deplasat, cred cŭ, un exemplu:

Intr'o seară, după ce Rachel, marea tragediană, jucase admirabil rolul dintr'o tragedie,— un prieten, o felicită, zicêndu-ĭ: „grozav eraĭ de emoţionată!“

— Nu!

— Cum nu?... Te-am vĕzut plângênd.

— A, da!... Dar ştiĭ de ce? Fiind-că'mĭ-am ascultat vocea şi m'am înduioşat.

Iată dar cel maĭ tipic model al dedublărieĭ: Rachel No. 1, adică actriţa, juca rolul; Rachel No. 2, adică criticul, o asculta,—şi, ascultând-o, o încuraja şi-o făcea să plângă.

* * *

Aşa dar, fie în total, ca în teoria luĭ Binet,—fie în parte, ca în teoria dedublăriĭ,—actorul *simte*, adică încearcă emoţiĭ.

S'a pus însă întrebarea,—fiindcă omul aşa e făcut: îşĭ pune o întrebare, îĭ caută deslegarea, o găseşte şi pe urmă nu se astîmpără: inventă altă întrebare. Trece o lună, trec douĕ, şease,—o rezolvă şi pe aceea... şi iar caută alta... ca să'şĭ facă de lucru.

S'a pus zic întrebarea: e vreo diferenţă între emoţia *reală* a personagiuluĭ şi emoţia interpretuluĭ?.. Cu alte cuvinte: dacă aĭ pune în locul actoruluĭ, care încearcă, o emoţie, pe omul pe care acest actor îl reprezintă, pe omul care încearcă real acea emoţie,—n'ar fi niciĭ o diferinţă?.. Saŭ, ca să fiŭ şi maĭ clar, voĭŭ formula cestiunea şi maĭ simplu: există vre-o deosebire între emoţiile din viaţa reală şi emoţiile de scenă?

S'aŭ făcut studiĭ, şi s'a ajuns la concluzia că: da,—sunt deosebirĭ.

Care?

Iată care:

1) Emoţia scenică e mult maĭ slabă decât cea din viaţa reală, şi, chiar când intensitatea lor s'ar exagera tot nu le-ar putea egala. Actorul ar eşĭ din scenă sguduit, deprimat,—dar pentru scurtă vreme.

2) Emoţia şcenică e subordonată voinţeĭ.

3) Emoţia şcenică, ţine maĭ mult de domeniul fiziculuĭ; şi

4) Izvoarele emoţieĭ unuĭ actor sunt ficţiunile, iar nu realităţile; cu alte cuvinte, sensibilitatea luĭ e profesională.

Această a 4-a deosebire are o singură excepţie: cazul în care sensibilitatea actoruluĭ ca actor, e completată de sensibilitatea actoruluĭ, ca om. Spre exemplu: mi se dă într'o piesă să joc rolul unuĭ părinte, căruia îĭ moare copilul în împrejurările cele maĭ triste, cele maĭ dramatice,—şi, printr'o bizară coincidenţă, eŭ am avut tocmaĭ ca în piesă, un copil care 'mĭ-a murit în aceleaşĭ condiţiĭ. E natural că actorul—tată, când va ajunge la acea scenă sfâşietoare, va vibra şi ca actor şi ca om, încercând duble emoţiĭ.

Acestea însă, precum spuseĭ, sunt excepţiĭ. In regulă generală este o mare deosebire între emoţia scenică şi cea reală,—şi niciĭ nu poate fi altfel, orĭ-ce ar zice domniĭ societarĭ de clasa I-a.

* * *

Reiese cred din partea de la urmă a celor ce-am spus pân'acum, că epitetele pe carĭ Diderot le rezerva actorilor, nu maĭ sunt la locul lor. Cât pentru moravurĭ, perversităţi et compânia, — acelea aŭ trecut în domeniul public.

Mulţĭ, foarte mulţĭ, nicĭ n'aŭ apărut, nicĭ nu vor apare vre-o dată pe scenă, şi cu toate astea, ce maĭ actorĭ!..

Vanitatea actoricească, — saŭ, cum îĭ zicea Rousseau, insolenţa, — s'a întins întâĭ ca o epidemie; a devenit apoĭ endemică şi azĭ o găseştĭ pe toate drumurile.

La origină, ce e drept, era specială; se manifesta într'un chip cu totul a parte. Se înţelege! Actorul e zilnic în contact cu mulţimea. Are succes? Aplauze şi florĭ. N'are? Fluerăturĭ şi morcovĭ. Şi într'un caz şi într'altul, felul de a manifesta al publiculuĭ, e „enervant", adică exaltă pe actor, fie în bine, fie în rĕŭ. Maĭ e apoĭ şi cellalt contact, cel continuŭ, — cu camarazii, totdeauna rivalĭ. Când unul e fluerat, zece se îngraşă de bucurie. Când 2 culeg aplauze, 20 se paralizează de necaz.

Oricum, rezultatul e acelaşĭ: niştе impresiĭ neaşteptate, sguduitoare, violente.

Ceea-ce însă preface vanitatea actoruluĭ într'o adevĕrată *boală* incurabilă, e convingerea, — care îl urmăreşte toată viaţa, ameninţându-l, — că reputaţia luĭ e şubredă, trecătoare, fără posteritate. Speranţa, de care aŭ dreptul să se bucure şi cel maĭ de frunte poet, cu şi cel maĭ de pe urmă pictor, că odată şi-odată vremea îĭ va rĕsbuna de ingratitudinea celor ce nu le-aŭ recunoscut imediat meritele, — din astă speranţă, actorul nu poate gusta.

Dup'un pictor, tot rĕmâne un tabloŭ, o întrupare
A talentuluĭ sĕŭ; după stingerea unuĭ poet,
O baladă inspirată, o a lebedeĭ cântare;
Dup'un Wagner, un Tannhauser... după toţĭ treĭ, un regret.
Dar dup'-un actor?.. Nimica. — Rare-orĭ, o amintire,
O impresie, o umbră... care ţine cât? o zi...
Şi pe urmă... fum!*)

Şi când se gîndeşte actorul că fum orĭ praf se va alege de munca sa; că, după ce va închide ochiĭ, nicĭ unul din admiratoriĭ sĕĭ nu va avea cu ce dovedi cum că într'adevĕr a fost mare artist, — negreşit că i se strânge inima, îl sgudue un fior, îĭ tresare amorul propriŭ şi, în mod firesc, caută să se despăgubească, atât cât va maĭ trăi.

Acestea fiind semnele distinctive ale vanităţiĭ teatrale, e lesne de înţeles, pentru ce Societatea înclină nu numaĭ a nu năpăstui pe actorĭ, ci a şterge chiar orice urmă de dispreţ pentru eĭ. Cum ar maĭ putea fi în potriva actorilor, — deşi ştiut este că tocmaĭ femeile cele maĭ deochiate, tocmaĭ acelea sunt maĭ exigente, — cum le-ar maĭ fi în potrivă, când ea însăşĭ e un teatru, cu cel maĭ numeros personal, cu ceĭ maĭ marĭ comedianţi, şi cu un repertoriŭ... mult maĭ bogat decât al Teatruluĭ nostru Naţional. Viaţa în public, — viaţa actoruluĭ, — cine n'o doreşte azĭ? Cine nu o practică?.. Setea de aplauze, — sete de origină exclusiv teatrală, — de oarece în ea se concentră mica recompensă a succesuluĭ de scenă, — setea aceasta, pe cine nu-l arde azĭ? Ambiţia de a supravieţui în capo-d'opere, — maĭ există? Nu. Oamenii de Stat se maĭ gîndesc la verdictul definitiv al Istorieĭ? Nu. *Azĭ* a învins pe *mâine*. Azĭ e totul!

E decĭ fatal ca lumea nu numaĭ să nu maĭ ocolească pe actorĭ, dar să-ĭ şi salute până la pământ, ca un elev pe profesorĭ.

Vĕ întîmplaţĭ într'o zi la gară. Vreţĭ să eşiţĭ din sala de aşteptare, — imposibil: peronul plin, înţesat, furnicar. De ce? S'a dat vacanţie şi pleacă copiiĭ pe la casele părinteştĭ? — Nu. — A călcat trenul pe cineva? — Nu. — A sosit vre-o

*) *Mortua sum*, — H. G. Lecca.

„mușama“ ? — Nu ! — Atunci ce e ? — Cum ! nu știi ? Mâine sunt alegeri ; trebue să scoatem pe cutare. Și într'adevĕr, zăreștĭ pe *cutare* în mijlocul „amicilor sĕĭ politicĭ“, înconjurat, încurajat, adulat, gîdilat, — la figurat, bine înțeles. Ia de oparte pe unul, ca să-ĭ dea importanță ; șoptește altuia ceva, ca să intrigheze pe ceĭlalțĭ : îmbrățișează pe ceĭce reprezintă minimum cincĭ voturĭ ; strînge toate mâinile, și spălate și nespălate ; se urcă în vagon cu aghiotanțiĭ și pleacă la *luptă*, pentru *patrie* !

Ajuns la... să zicem la Severin, încep întrunirile :

„Cetățenĭ !.. Plimbați-vĕ privirile spre cele 4 puncte cardinale ! Vedețĭ acest ocean de oamenĭ, ale cărui valurĭ lovesc zidurile prea strimte ale orașuluĭ nostru ? E poporul !... E sufletul patrieĭ !... Și ce vine să facă acest popor ?... Vine ca sub partidul advers să aclame pe porunceală, să'șĭ vândă conștiința, să renunțe pentru totdeauna la demnitate ? Nu, cetățenĭ ! De-o mie de orĭ nu !.. El vine să dea mâna cu un copil tot din popor ca el, cu un muncitor ca el, cu un patriot ca el !..“

Și... aicĭ, oratorul se oprește, soarbe dintr'un pahar cu apă, cu toate că nu-ĭ e sete ; — își șterge sudoarea de pe frunte, deși n'a asudat ; — se reculege, deși știe cuvînt cu cuvînt ce o să spue... — și pe urmă continuă :

„Am fost, sunt și voiŭ fi patriot, până în mĕduva oaselor ! Imĭ iubesc țara cu o pasiune păgână. Timp de 28 de anĭ, 'mĭ-am jertfit liniștea, interesele, familia, viața, — pentru ea !.. In ĕștĭ 28 de anĭ, am fost una după alta : primar, prefect, deputat, ministru, membru la academie !.. Cetățenĭ ! gîndiți-vĕ cât am suferit !..“

Și „bravoo !“ și „uraa !“, și-l iaŭ pe sus, și-l plimbă prin oraș... și s'alege ! Iar fantoma Filozofieĭ stă de o parte, se uită, și dă din cap, zicêndu-și ; ce mai actor !

* * *

Altă scenă, — într'un salon.

Iarna. Spre seară. Doamna, s'a intors de la șosea, și primește.

Când aude ceasornicul bătênd 5, se întinde pe o dormeŭză, într'o varză de dantele, 'și-aruncă ochiĭ într'o oglindă mare care-ĭ stă în față, și'și studiază poza. Un braț în unghiŭ drept, — e mai artistic. Treĭ din degete strînse și douĕ destinse, — pentru estetică. Capul puțin înclinat, ca să dea o aparență suferindă. Dar celalt brat ? Să cadă așa, ca din întîmplare, sărutând blana de urs de lîngă dormeŭză. Dar ochiĭ ? Sunt destul de „bistrați“ ? Sunt — și lumina lămpeĭ cernută printr'un abajur galben, îĭ așterne pe figură cea mai interesantă paloare. Un roman trântit pe jos într'adins, o batistă la îndemână și douĕ șuvițe de pĕr șerpuite in neregulă pe frunte, completează tabloul.

Intră o prietenă. E veselă, svăpăiată, sgomotoasă :

— Bonjour, ma chère ! Comment vas-tu ?

— O !.. Je t'en prie... Vorbește mai încet... Am o migrenă „epuvantabilă“.

Și s'o vezĭ cum d'abia articulează, cum palpită sînul și cum îĭ ridică încet brațul căzut, ca să'și strîngă tîmplele... până ce în sfîrșit prietena pleacă... iar un Mefisto dintr'o statuă de pe cămin, rîde, fiindcă nu poate să zică :

Ce mai actriță !

* * *

Altă scenă.

Deschizĭ jurnalul și citeștĭ :

„*Pester Lloyd*“, — saŭ *Teims*, saŭ *Le Gaulois*, orĭ-care din ele, — asigură că „întîlnirea celor douĭ monarhĭ“, — să-ĭ anonimăm, ca să nu dăm naștere la vr'un conflict diplomatic, — „întîlnirea celor 2 monarhĭ va avea loc în primele zile ale luĭ „Septembre“.

Și într'adevĕr, pe la 10—15 Septembre, citeștĭ în acelașĭ jurnal:

„... Intrevederea a avut loc. Impĕratul, îmbrăcat în uniformă de general de „marină, și purtând marele cordon al ordinuluĭ... zi-ĭ pe nume, — s'a coborît în su-„netul muzicilor, care intonaŭ marșul național. După ce suveraniĭ s'aŭ îmbrățișat de „maĭ multe orĭ..,"

S'aŭ îmbrățișat de maĭ multe orĭ! 'Or fi vrut, n'or fi vrut, — eĭ *trebuiaŭ* să se îmbrățișeze, fiind-că așa scrie la carte, așa cere echilibrul european! Cel puțin 2 sărutărĭ!

Vĕ întreb: ce sunt sărutările astea? Dar uniforma de general? Dar marele cordon? Dar șeapte muzicĭ de o dată?.. Dar gara îmbrăcată în ierburĭ și in covoare, cu majordomĭ pe la ușĭ și cu lacheĭ prin colțurĭ?.. Astea ce sunt?.. Teatru în regulă: cu corurĭ, cu decorurĭ, cu actorĭ, cu figuranțĭ, cu tot dichisul! Uneorĭ e și sufleur!

* * *

Al 4-a exemplu:

O biserică,—nu la noĭ; într'un oraș străin.

Zece dimineața. Zi de slujbă.

Intru prin stînga, caut un loc, nu găsesc, — și, fiindcă în partea dreaptă sunt vre-o 2 băncĭ goale, ocolesc pe după potcoava altaruluĭ, ca să trec în dreapta. Și, trecênd pe acolo pe din dos, unde nu era nimenĭ,—pe unde poate chiar nu 'mĭ era permis să trec,—ce vĕd? 50—60 de sîrme, care se ramificaŭ dintr'o arteră principală, ca să ajungă la cele 50—60 de luminărĭ cu lumină electrică, care ardeaŭ pe altar. Și ce maĭ vĕd? O ușă mică, deschisă, prin care un om se introdusese sub amfiteatrul altaruluĭ, ca să toarne nu știŭ ce lichid, într'un vas de argint, pus pe o mescioară învăluită în fir. Și, după ce trec mirat în partea dreaptă, și m'așez pe o bancă, și încep a asculta slujba,—altă decepție!... In mijlocul altaruluĭ, se deschide o trapă și, din negura goluluĭ de sub altar, se ridică o mescioară îmbrăcată în fir,—meșcioara pe care o zărisem eŭ, cu vasul de argint pe ea.

Și acum, iar vĕ întreb, — nu ca să critic o credință, — știm toțĭ că orĭ-ce credință are dreptul la respect. Vĕ întreb convins: Ce e asta?... Formă?... Da'ce! credința are nevoe de formă, de instalațiĭ electrice ca la teatru, de efecte de lumină ca la teatru, de trape înșelătoare ca la teatru, de orgă cu „acompaniament" ca la teatru? Asta e credință?... Nu!... Credință e să ieșĭ în mijlocul câmpuluĭ, orĭ să te închizĭ în casă, să țintueștĭ ochiĭ pe albastrul ceruluĭ saŭ pe tavanul odăieĭ, și să staĭ așa un sfert de ceas, înmărmurit, mut, și cu gîndurile duse la 1000 de leghe departe de ticăloșiile pămîntești!... Asta e credință!...

* * *

Așĭ maĭ avea multe exemple de dat, însă mărturisesc că de data asta sunt poltron; 'mĭ-e frică să nu 'mĭ-aprind pae în cap.

Tot ce pot îndrăzni, este să rĕspund la o *mare* întrebare, care circulă zilnic din gazetă în gazetă, din cafenea în cafenea și maĭ ales din actor în actor:

Pentru ce nu maĭ vine publicul la teatru?

— Pentru că sunt trupele slabe?—Nu.

— Pentru că n'aŭ repertoriu? Nu.

— Pentru că aŭ recurs la măgarĭ și alte animale de circ?—Nu.

— Pentru că nu sunt banĭ?—Nu.

— Pentru că teatrul *trebue* să decadă?—Da!

Indrăznesc să afirm că teatrul *trebue* să decadă, nu pentru că s'a realizat profeția de acum 50 de anĭ a luĭ Goncourt, care în 1879 scria: „teatrul va deveni o

grosolană distracție, un caraghioslîc, ca circurile și treatrele de păpuși",—nu pentru asta! Ci pentru că actorii—actori nu mai pot ține piept actorilor-public. Chiar dac'ar fi posibil să se formeze o trupă compusă din: Talma, Frederik Lemaître, Clairon, Rachel, Rossi, Bartet, Mounet Sully, Duse, Rejana, Ellen Terry, Sorma, Levinsky și alte 10—20 de somități,—chiar atunci, publicul n'ar veni de câtde 5—6 ori, ca curiositate... și pe urmă ar reîncepe sălile goale. Pe Schylok nici un Rossi al teatrului nu-l poate interpreta ca sutele de Rossi ale publicului. Ce să mă duc eŭ să daŭ 5 lei, ca să vĕd pe *Rabagas*,—când în fiecare Duminică vĕd pe la întruniri duzini de Rabagași. Nici nu s'a jucat pe scena vre-unui teatru, nici nu se va juca vreo dată rolul lui Iago, așa cum se joacă pe scena celuĭlalt teatru, cel mare, cel unic, al Omenirii. Actorii ceĭ mai de talent, nu sunt ceĭ 17 societari ai Teatrului Național,— ca să nu vorbim decât de noĭ,—sunt ceĭ de 17 ori o mie ai teatrului României, Cabotinii,—expresia modernă, care a înlocuit cuvîntul istrioni,—cabotinii nu sunt actorii care se furișează pe la teatrele din provincie și vînează francul Dumnezeŭ știe cum; cabotini suntem noĭ, când colindăm țara cu turneuri electorale, cu prînzuri politice și cu ghiosdanul plin de palavre! Cabotine nu sunt actrițele care se sfîrie în culise pentru un cancan ridicul; cabotine sunt.... tac fiindcă vreaŭ să scap cu față curată.

Așa că, fiind-că este hotărît că orice cuvîntare să aibă o concluzie, conchid:

— că sunt 2 categorii de actori: una a societăților dramatice, și alta a societății omenești;

— că aceștia din urmă vor concura pe ceĭ d'întâĭ, până la exterminare;

— și că, până una alta, aŭ tot dreptul să revendice cele 12 epitete ale lui Diderot,—adică: reci, vanitoși, ingrați, mușcători, caraghioși, îngîmfați, invidioși, interesați, vagabonzi, slugarnici, destrăbălați, fără prieteni și fără nimic sfînt.

Hakalamb G. Lecca

SF. APOSTOLI DE LA MONASTIREA COZIA, schiță de P. Antonescu

INRIURIRI ROMÂNEȘTI IN LIMBA SAȘILOR DIN TRANSILVANIA [1)]

(URMARE ȘI FINE)

Falö, de la substantivul românesc avènd înțelesul de fudulie; **Farta**, interjecție imitată după cum ne asigură d. Brenndörfer, după verbul românesc *a fărtui* și care ar fi servind la Românii ardeleni pentru a face o vită trăgace să miște piciorul d'indărĕt. Mărturisesc că 'mĭ este absolut necunoscut atât termenul cât și existența uneĭ emulațiunĭ în sensul acesta arhispecial. **Fatsch** de la *fașă*, pentru învelitul copiilor micĭ; **Fedelesch**, de la expresiunea românească identică, cu care se indică un soiŭ de pulineiŭ mic pentru lapte; **Felio** de la *fălie*; **Fermekan** de la verbul român *a fermăca*; **Fistigoi**, care înseamnă un fluer ordinar făcut din răchită și ar fi venind, după cum ne asigură d. Brenndörfer, de la cuvîntul român *fistic (?)*; **Fleașcă**, în înțeles de palmă, de la onomatopea românească identică și nu trebue cufundată cu terminul *fliușcă*, care la rîndul sĕŭ e element germanic, format probabil din **Flasche** și servește numaĭ pentru a indica o mĕsură relativă, maĭ ales pentru rachiŭ; **Fluter, Fotö, Fotö, Frikos, Fugö**, de la echivalentele românești, avènd și înțelesurile identice.

Gaurö, Gelbazö, Gitschit, Giltsch, Gloabö, Gol, de la termeniĭ românești *gaură, gălbează, ghicit, gîlcă*, etc; **Golemos**, în înțeles de *boț*, este format din cuvîntul *gălămoz*, uzitat cu acest sens în Transilvania de nord și în Bucovina; **Gotschman**, de la pretinsul cuvînt românesc *gojman*, care ar fi însemnând atât cât presbiter. Nu cunosc acest termen, mĕ mir însă că d. Brenndörfer nu a băgat de seamă, că dacă în adevĕr se găsește în tezaurul popular al Românilor ardeleni, atuncĭ nu poate să fie decât format din nemțescul **Gottesmann**. Această formațiune curioasă, nu are de altmintrelea nicĭ de departe o aparență atât de obscură ca alte stîlcituri faimoase, cum avem d. ex. în termeniĭ *cözondroace* (din Hosenträger) *cotrofleanț* (din Kartoffelpflanzer) și *cranfuter* (din Krankenwärter). **Groazö, Guschö, Guschat**, de la termeniĭ corespondenți; **Gusto**, pe care d. Brenndörfer îl pretinde că ar fi împrumut făcut tot la Românĭ, este element italian, intrat încă de la ocupațiunea Lombardieĭ prin Austriacĭ în limba germană și trecut

1. A se vedea numĕrul din urmă.

apoĭ de către militarĭ la toată lumea, maĭ ales în combinația frazeologică de *Gusto machen* (a deștepta poftă).

Habar, Haidede, Harap, Hergheliö, Hodo·oadze, Holdö, Horö de la terminiĭ corespondenți; **Haznö**, de la expresiunea vulgară *haznă*, în înțeles de folos, profit, care iarăși nu este decât o desvoltare a înțelesuluĭ din terminul *has*. **Hodaje**, de la *odaie*, uzitat însă de Sașĭ numaĭ pentru a denumi locul de adăpostire la animale. **Hopschö**, în sens de carne tăiată cu bucățica mică, ar fi derivând, cum ne spune d. Brenndörfer, de la un cuvînt românesc *hopșa*, pe care mărturisesc că nu'l cunosc. **Hordoabele**, asemenea de la un termen identic, pretins, cu înțelesul de *avere mĕruntă*, cum ar fi expresia vulgară *catrafusele*; **Hubra**, de la cuvîntul identic uzitat la Românii din Ardeal și prin care se indică un om negligent; **Hurken**, în înțelesul de a tuși, a înghiți greŭ, ar fi format după d. Brenndörfer, din românescul *a horcai*.

Infruntan, infinitiv adaptat la verbele a *înfrunta* și *încremeni;* **Jaketö** de la interjecția românească *iacătă*. **Japö, Jertan, Jute** de la echivalentele din limba noastră.

Kakefrikö, Kalalalik, Kaluger, Kandolö, Kaprö, de la cuvintele corespondente și d-l Brenndörfer ne observă relativ la termenul din urmă că acesta e împrumutat pe tema joculuĭ cu oscioarele de oaie și capră, foarte uzitat la tineretul săsesc. El nu spune cu acest prilej că există felurite jocurĭ cu numele *capră* și că odată cu jocul, s'aŭ introdus dar și alte numirĭ suplimentare românești. Așa plumbul cu care se aruncă în capra, poartă denumirea de **istchu** (de la **ichiu**) pe când partea de sus a ichiuluĭ se chiamă om. De acolo și strigatul **om schi gaurö** (om și gaură). **Konak, Krastawetz, Krîschmar**, se explică de sine. Maĭ complicat și greŭ de explicat e termenul **Kartschun-Kokesch**, care ar fi format după spusele d-luĭ Brenndörfer dintr'un plural al cuvîntuluĭ românesc *curcă* (curcĭ), adăugându se și împrumutul *cocoș*, ce dă la un loc înțelesul de curcan. Eŭ cred că acest împrumut nu s'a operat așa ușor și repede și bănuesc altceva. După analogia celorlalte adopțiunĭ, saŭ maĭ bine zis stilcirĭ de cuvinte românești, Sașiĭ și-aŭ apropriat probabil întâiŭ termenul *curci*, dându-ĭ ca supliment explicativ încă terminația de **Hahn** (*cocoș*), pe care în urmă aŭ înlocuit-o și pe ea prin termenul românesc *cocoș*. **Kurtschun** ca termin izolat ne indică de altfel că numaĭ așa s'a format acest ciudat conglomerat. **Kaschkewal, Kepeniag, Kepetsine, Kerensch, Keruts** se explica iar lesne. **Kezain**, din infinitivul verbuiuĭ *a se căzni* cu acelașĭ înțeles. **Ketrenitzchen**, de la *cătrăniță*, adică chibrit; **Kintar Klakö, Klin, Kolindö, Komnarö, Kontsch, Kotschan, Kokon, Kortschiturö, Kotoi, Kozok, Kretintsa, Kriwitz, Krutsche**, de la *cîntar, clască, clin, colinda, comoara, conciu* (împletitură la pĕr), *cocian, cocon, corcitură, cotoiu, cojoc, catrință, crivăț, cruce*. **Klanj**, format din românescul claie; **Kliser**, abreviațiune din paracliser; **Klots h** din *colacĭ* (?) **Koderloiu** din termenul identic român, cu înțeles de coadă groasă; **Kotorotsche** din un pretins cuvînt românesc *cotoroage*, sub care ar fi înțelegênd Românii din Ardeal un fel de piftie (?) **Kotor** de la românescul *cotor* în sens de trunchiu (?) **Krosnö** de la *crosnă*, care ar fi însemnând atât cât povară de dus în spinare; **Kupichen**, de

la *cupă*? **Kurtechen**, de la *scurteică*; **Kolnach** de la o expresie dialectală, prin care s'ar fi indicând la populația românească,—dupe cum ne asigură, d-l Brenndörfer,—gîndacul cărăbușuluĭ de Maiŭ.

Lakom, Lautö, Lăutar, Lipsit de la cuvintele corespunzătoare române; **Leluĭ**, de la termenul vulgar *hălălăŭ*; **Lepschit**, de la expresiunea *lepșit* uzitată la Ardelenĭ în înțeles de turtit mototolit; **Litits** ar fi venid după d-l Brenndörfer de la denumirea identică ce o are ciocârlia moțată în unile regiunĭ ale Transilvanieĭ; **Lopto** de la *loptă* (minge de jucat).

Magarisch, de la numele român al planteĭ cunoscute a macrișuluĭ; **Maden**, de la terminul identic uzitat la Ardelenĭ, prin care indică baniĭ ce sunt a se plăti pentru o arendă; **Mako**, de la *macăŭ*, adică prostălan; **Mangelitza**, de la o denumire pretinsă românească, sub care se înțelege un soiŭ de porcĭ buni de grașă; **Marfö, Matkö, Matse, Minte, Minune, Minunat, Moleschit, Momeligö, Mosch, Motschukö, Murgö, Mutschirlö**, dela echivalentele românești; **Mortsit**, abreviațiune din *amorțit*; **Mulö**, dela *mulă* (cuvînt de ocară); **Munö** (dela interjecția românească *mână mă!* **Mânzel**, dela numele *mânz*; **Mutan**, infinitiv format de la verbul nostru *a muta*; **Musschert**, de la pretinsul cuvînt românesc *muşchea*, care ar fi însemnând aparatul de bătut pieĭ (la cojocarĭ).

Nădejde, Naduf, Nepaste, Necaz, Nechezit, Nevoje, Newojasch, Nealbă, Nilă, *(milă)*; de la terminiĭ identicĭ românești. Natz, de la exclamațiunea *naţĭ*; **Negotsiren** infinitiv format din substantivul românesc *negoț*; **Neuki**, de la terminul *năuc* (prost); **Nekowalm**, de la *nicovală* **Nepustin**, de la *năpusti* **Neschte**, de la pronumele nedeterminat din limba noastră **niște**.

Oka, Optsprezetsche, Opaits, de la terminiĭ echivalenți românĭ; **Okolin** infinitiv format după verbul român *(a ocoli)*; **Omenin**, cuvînt special cu înțelesul de a *cinsti*, a *ospăta*, format însă pe tema substantivuluĭ *omenie*, și nicĭ decum pe cea a adjectivuluĭ *omenesc*, cum crede d. Brenndörfer; **Operin**, infinitiv brodit după verbul a *opări*; **Oulendeckel**, formațiune extrem de curioasă, având ca împrumut inițial cuvîntul românesc *oală*, la care s'a adăogat apoĭ terminul german **Deckel**, băgând maĭ întâiŭ între ambele elemente un *n* epentetic. Acest curios produs linguistic rezultat, pe de oparte din neputința de a pronunța diftongul român *oa*, iar pe de altă parte din necesitatea determinăriĭ genetivuluĭ german *oală*, înseamnă capac de oală, saŭ cum s'ar zice în Moldova *pocriș*.

Pezos (pe jos), **Pestrits, Petsitor, Pifaf, Poarcă, Pokalö, Pokurar, Pomotuf, Potop, Powestin, Pretin** *(prieten)*, **Prasilo, Prisnel, Priwegi, Puika, Pustietate**, toate formate de la echivalentele românești. **Ponz**, de la *pînza*: **Poradzinö**, de la cuvîntul românesc *paraginâ* (câmp pustiŭ); **Potkö**, de la expresiunea identică, care fiind un element slav, servește la Românĭ în diferite înțelesurĭ cu fond nu tocmaĭ estetic. D. Brenndörfer ia pe cel maĭ depărtat, zicând că înțelesul românesc de *ceartă* (?) al acestuĭ termin, a trecut la Sașĭ în sensul de *om fără noroc*. **Purts**, în înțeles de fluer primitiv, ar fi venind de la terminul *pîrță*. Nu am putut afla dacă Românĭi ardelenĭ posed în cazul dat asemenea denumire.

Ratchu, de la cuvîntul *rachiŭ*, la care d. Brenndörfer ne adaogă și frag-

mentul de cântec ce pare că s'a ivit între Sași pe tema acestuĭ cuvînt: «Uiu, iu... bea rachiŭ». **Rebdan**, de la verbul a *răbda;* **Repezin**, de la a *repezi*; **Resbin** de la *resbi*. Tot așa **Retetschin, Risipin, Roskolin, Rugan**, de la *a rătăci, a risipi, răscoli, ruga*. **Remeschitza, Regoz, Roschkowö, Roschatza**, de la substantivele corespondente; **Retsch** de la terminul *reci* (rĕcĭturĭ); **Rindză** de la *rînză*, despre care d. Brenndörfer ne spune că ar fi însemnând în dialectul Sașilor mugure de arin; **Rotschintsö**, de la rochintă (car cu loitre); **Runkatsch**, de la *rîncaciŭ* (cal castrat).

Selasch, Septemune, Seturan, Sekui, Sfetos, Skrum, Slugö, Sokotin, Spor, Sporin, Stilp, Sulö, Sulitsö, Surata, Surdilö, de la terminiĭ corespunzătorĭ românești. **Sindzeran**, infinitiv format de la verbul nostru *a sângera;* **Sumätsich**, formațiune adjectivală de la românescul *sumeț*, la care s'a adăogat terminațiunea germană **ich**. Cazurĭ analoge am arătat în prima mea publicațiune, aducênd ca exemple drastice pe **burduhozich**, (dela burduhos), **koratich** (dela curat), **trasnitich** (de la trăsnit) și altele.

Schaikö, a fost format, zice d Brenndörfer, din *șaica* românesc, care ar fi însemnând vas de tinichea. Și aci autorul nu bagă de samă că acest pretins *șaică* românesc nu este decât un cuvînt stîlcit și introdus de soldați, în care se poate recunoaște prea bine nemțescul **Schälchen**, **Schale** (bidonul la militarĭ). Dealtmintrelea această stîlcitură se găsește și la Polonĭ, Rutenĭ, Croați și Slovacĭ, care aŭ făcut o transformare maĭ apropiată, adică *șalca*, conservând pe **Scherpar**, dela *șerpar* (cingătoare), **Schischkö** și **Schischketar** e dela românescul *șișcă*, cu înțeles de fărmecătoare și fărmecător. **Schtirbi, Schtirbich** de la adjectivul *știrb*. **Schtirmelaje**, dela un pretins joc românesc cu același nume. **Schir**, termin cu înțeles de apă de pe mămăligă, pe care d. Brenndörfer, fie din nebăgare de samă, fie din neștiință, îl derivă de la *știr* ci nu de la *cir*, care acesta din urmă ar corespunde cu înțelesul ce'l are împrumutul.

Tchef, de la *chef;* **Tchemător**, de la *chemător* (adică vătășel de nuntă).

Tegedusch, de la expresia *tăgăduș*, care ar fi un nume de bătae de joc, ce'l daŭ Românii din Ardeal maĭ ales Ungurilor pe tema că aceștia ar fi avênd obiceiul cam urît a tăgădui toate. **Tertssh** de la *tercĭ* (mâncare). **Tindalö**, de la echivalentul românesc. **Tinzin**, format de la verbul nostru a *tînji*. **Toakö, Towaresch, Trintin, Trist, Trokar, Trudö**, de la terminiĭ corespondenți românești. **Tschoketö**, după d. Brenndörfer, format din cuvîntul român *ciocnire* și servind a indica un fel de joc. (?)

Troanö, de la *troahnă*, care înseamnă în Transilvania *gutură*ĭ. **Tulemuto**, format din vocativul românesc *mutule*, care, dacă trebue să'l credem pe autor, ar constitui un caz extrem de interesant de metateză populară. **Tunon**, de la verbul român *a tunde* avnêd și același înțeles.

Tsabie, format, după cum ne asigură d. Brenndörfer, din cuvîntul românesc *sabie*, și nicidecum din terminul german **Säbel**, acesta din urmă fiind cunoscut abia de la secolul 1500 încoace. Cu aceasta autorul vrea să dea de înțeles, așa pe sub mână, că toate aceste împrumuturĭ făcute la Românĭ, nu datează

decât din timpurile mai noi. Pretenția este destul de curioasă. **Tsigenin,** infinitiv format pe verbul reflexiv popular *a se ţigani* (a face vorba lungă). **Tsiganie Tschimporu, Tschinste, Tschinstin, Tschisme, Tschoaretsch, Tschokan, Tschokenin, Tschokoi, Tschorö, Tschubuk, Tschudö, Tschudatich, Tschufulin, Tschumö, Tschuperkel, Tschurdö, Tschut, Tschutura,** formate de la *ţigănie, cimpoiu, cinste, cinstin, cisma, cioarici, ciocan, a ciocăni, ciocoiŭ, cioară* (adică ţigan), *ciubuc, ciudă, ciudat* (cu term. german **ich**, *a ciufuli, ciumă, ciupercă, ciurdă, ciut, ciutură.* **Tschoaklă,** ar fi venind de la un termin pretins românesc *cioacla,* în înțeles de sanie. **Tschung,** de la adjectivul ciung; **Tuakler,** format în mod aplicativ din vorba românească «îĭ toacă gura», lucru pe care 'l las cu totul în respunderea d-luĭ Brenndörfer.

Uelek de la alac (bubă neagră). **Urin,** infinitiv format din verbul român *a urî;* **Uarekum,** de la *oarecum.* **Waj** de la interjectiva românească *vai,* **Weste, Westit, woarbe, wotaf,** de la terminiĭ corespondenţi români. **Wultschich,** de la adjectivul popular *vîlced.* **Werinkö,** de la *verincă,* (termin slav); **Wunt,** de la cuvîntul *vînt.*

Zahnă de la *zalhana,* însă nu cu înțelesul de loc pentru tăiatul oilor, ci cu înțelesul transfigurat de *carne de oaie.* **Zdrob** de la cuvântul românesc *drob* (la d. Brenndörfer *zdrob*); **Zakö,** de la numele *zeche,* ce să dă unui soiu de manta țărănească ordinară; **Zamö, Zarö, Zapatschit,** *Zestre,* **Zor, Zorin,** de la echivalentele limbeĭ române; **Zile,** în înțeles de femee bătrână ar fi după spusele d-luĭ Brenndörfer format din fracțiunea numiriĭ *Zilele babeĭ* (adică a Dochieĭ), lucru despre care am vorbit și eŭ pe larg în publicațiunea de la 1901, cu ocazia discutăriĭ unuĭ alt împrumut de această ordine, adică al cuvîntuluĭ *babe* (nu babö); **Zar** [1]) de la cuvîntul *jar*; **Zawrö,** de la expresiunea vulgară *javră;* **Zigoti,** de la terminul jigodie, sub care Românii de dincolo înțeleg un fel de boală; **Zorr,** în sens de căzătură de apă, îl derivă autorul de la verbul nostru **onomatopeic** *a ciurui.* **Zuni,** de la *juniĭ* cu acelașĭ sens (tineriĭ).

III

VORBE PARTICULARE, ELEMENTE POETICE, TERMINI GEOGRAFICI

Dl. Brenndörfer, German, saŭ cum s'ar zice, Sas de baștină, avênd avantagiul de a cunoaște nu numaĭ cât limbagiul, special vorbit de connaționaliĭ sĕĭ, dar și particularitățile dialectale ce nu aŭ putut firește să pĕtrundă în literatura coloniștilor din Transilvania decât cel mult prin răzlețele scrieri populare ocazionale, calendare. etc. (aproape inaccesibile celor străinĭ de neamul și sfera lor) a fost negreșit în stare să culeagă în toată îndemânarea materialul de elemente românești, și asta cu atât maĭ ușor că pare a cunoaște, — deși nu ne-o spune,— destul de bine și limba românească. Afară de asta, d. Brenndörfer, trecênd în lagărul oficialității maghiare, — cartea în chestiune este tipărită pe spesele statuluĭ,—era degajat de orĭce teamă că micile sale revelațiunĭ ar putea supĕra cumva sentimentele de mîndrie națională săsească atât de iritabile, — și a scris tot ce a

1. D. Brenndörfer pune cuvintele cu **J**, la inițiala **Z**, lucru pe care l'am păstrat aci.

știut, ba uneorĭ și maĭ mult decât trebuia, dovadă cuvintele destul de numeroase, ce nu aŭ de loc a face cu limba noastră. Nu știŭ dacă conaționaliĭ autoruluĭ aŭ să 'l ierte pentru francheța sa, noĭ din parte-ne iĭ mulțămim și cât despre mine personal, iĭ iert bucuros că și-a maĭ îngroșat broșura cu materialurile constatate de mine. Rĕmâne acum să vedem vorbele compuse și terminiĭ cu caracter exclamativ care s'aŭ format și strecurat în dialectul săsesc pe calea împrumuturilor de la Românĭ.

Ba, negațiune identică cu cea a Românilor și adoptată după părerea mea de coloniștiĭ germanĭ probabil pentru oarecare energie ce a găsit-o eĭ în sonorisilabeĭ acesteĭ, față de *na* saŭ *naĭ* al lor.

Birr, de la strigătul particular al ciobanilor de oĭ.

Daka dai naj, vorbă adoptată de la Românĭ, pentru a ilustra consecințele ce rezultă pentru omul din cale afară bun și darnic.

Dura, calificare onomatopeetică, luată din limbagiul copiilor pentru a ilustra rostogolirea ușoară a unuĭ obiect.

Enkaj, de la adverbul românesc *încă* cu înțeles de măcar (barim).

Fora-west, alcătuit din cuvintele *fără veste* și cu înțeles cumulat de *subst.*

Gehotst, în înțeles de *furat*, forma participială de tot curioasă, alcătuită după toate regulele gramaticeĭ germane pe tema unuĭ verb românesc ~~de altminterlea imaginar, adică~~ *a hoți*. In aceeașĭ ordine cad și formele participiale nu maĭ puțin curioase: **Gelbezit** (de la *gîlbează*), **Genekezit** (de la verbul a *năcăji*), **Genepustii** (de la *a năpusti*), **Gepomenit** (de la a pomeni), **Gepropedit** (de la prăpădi), **Gesoketit** (de la a socoti). La toate aceste participiĭ, prefixa germana *ge* apare ca un fel de reduplicație menită a fortifica forma adjectivală a verbuluĭ, pe care limbagiul dialectal german nu o găsește destul de exprimată prin cadrul participial ce 'l are verbul deja în românește.

Kalefok, compoziție din cuvintele *cald foc*, dând ca conglomerat înțelesul de *sobă*.

Kare kum poate, luat după vorba identică a Românilor, însă întrebuințat cu sens de tot metaforizat, căcĭ sasul se servește de această frază pentru a indica că în cutare loc, saŭ la cutare ocaziune *își face fiecare singur dreptate.*

Kine-kineschte, vorbă imitată după expresia românească și acelașĭ sens.

Kitkolo, de la *cât colo*, servește pentru a arăta că e vorba de o distanță considerabilă.

La lok, strigăt aplicat la vite pentru a le face să stea.

Lassemö, substantiv format din imperativul verbuluĭ românesc *a lăsa* avênd înțelesul de *om moale de fire.*

Tschej in muna, nuj minschuna, proverb adoptat direct (ce 'ĭ în mână nu'ĭ minciună) și care servește a ilustra siguranța ce dorește să 'șĭ procure fiecare în daraverile sale cu altiĭ.

Spune mult, compoziție cu caracter substantival, formată din cuvintele românești *a spune mult* și servind pentru a indica un om ce vorbește multe și fără rost.

Suja-suja, de la imperativul verbului nostru *a sui*, avênd aplicațiune mai mult hazlie (la jocuri de societate).

Tatsche schi fatsche, compositie cu caracter substantival (de la vorba *tace și face*) indicând un om care nu face vorbă multă ci procedează repede și în mod energic.

Talmesch-talmesch, vorbă luată încă de la Români.

Tanda-manda, vorbă asemenea luată din românește, servind a indica perderea de timp ce se face cu prea multe vorbe și trăgănări.

Tirtsa-pirtsa, exclamațiune de nerăbdare luată de la Români.

Treanka-fleanka, exclamație de același fel.

Tot-atîta, format de la românescul *tot atâta*, însemnând *egal.*

Tschiga-miga și **Tschor-mor** exclamațiuni împrumutate de la Români și care sunt pe cale a deveni substantive independente, cea dintâi avênd înțelesul de *lucru neînsemnat*, iar a doua de *murmur.*

Uarekum, de la românescul *oare cum*, are în dialectul coloniștilor germani caracter aproape adjectival și înseamnă *indispus.*

* * *

Vorbind despre lățirea formidabilă a vorbelor românești în dialectul conaționalilor sĕi, d. Brenndörfer ne aduce o poezie satirică în limbagiul săsesc în care se ilustrează cu multă ironie și spirit în ce hal a ajuns graiul săsesc. Sașii sunt, — zice poetul respectiv — pe jumĕtate *valachizați* (de Letj senj schun halwich blesch), căci iată cum vorbesc: «Dă-mĭ *furca* de aicia, întinde-mĭ *ciocanul* de acolo, ia *căruța* și adu o pereche de *bostani.* Ia *toporul* . . . . . etc. Dau de curiozitate în întregime această poezie, cu riscul de a supĕra din nou organele de publicitate săsești, pentrucă scot la lumină o probă atât de dureroasă și sub formă atât de doveditoare. De astădată însă e d. Brenndörfer acela care ne arată adevĕrul, noi nu facem decât să-l prescriem din ungurește, căci acolo la Budapesta, unde a apărut broșura autoruluĭ indiscret, era să se peardă.

Et git halt en Gemïn am Lond,
Dö senj de Letj schun halwich blĕsch :
Munchenen setj em Werbes drön
Und hirt e riĕden e Gewĕsch,
Em wiss netj as dŏt saksesch nŏch ;
Em dinkt bäinŏ, et riĕd e Blŏch :
«E Honz !
Gäw dot *Furkoichen* hiër
Und long mer droden den *Tschokan ;*
Dois de *Karuts* uch schnel ervir
Und fuër und bräng en puër *Bostan!*
Nomm det *Toporrchen* der uch mät
Und hä en wävel *Skinye* äm.
Doch net fuër *jute*, fuër äm Schrätt.
Sonst brängst te mer de *Jupe* äm.
Froch de *Krischmar* uch, häw e noch
Vun diëm tsejŏrije *Pelinn*
Ich broch en *Tschuttra* voll gen Woch
Wel mer't *Purtschelchen* dro *belinn.*»

Interesante sunt câteva alte poezioare mai scurte cu vorbe românești țesute printre versuri, și ce-i mai curios e că esența *glumeață* zace tocmai în aceste elemente românești. De aci proba eminentă, că împrumuturile românești, precum am zis-o în studiul meu de la 1901, răspund unei trebuințe, nu unei fantezii. Temperamentul posomorît și rigid al germanului de nord strămutat din șesurile goale ale Rinului în văile umbratice carpatine, a cedat transformări sufletești ce s'a produs în decursul secolilor și colonistul din Transilvania, dorind a'și manifesta veselia duhului său nou, s'a grăbit să împrumute de la Românul băștinaș vorbe potrivite cu dispoziția sa sufletească subită, pentru care nu găsește expresiuni.

«Hopandriana, hopautschiuk.
Wuert pitschoaka, se te apuk.»

Wuert — așteaptă, stai: **pitschoaka**, cuvint format din *pișotcă*, (nume ce se dă de către vulg copiilor care udă încă așternutul.) Aci e o aluzie la vîrsta fragedă a fetelor ce privesc numai la joc, dar nu îndrăznesc încă să danțeze. Asta este părerea mea personală, căci d. Brenndörfer, pare a'și impune totuși o ultimă rezervă și ne dă materialurile aceste poetice fără a adăoga un singur comentar.

«Moj tu, moj, span aus de boj
Und lass se o wenig munka...»

Care vrea să zică pe românește: «Măi, tu măi, deshamă boii și lasă-i să mânce puțin (restul poeziei e trivial).

Half Gott, heal tot.

Vers potrivit la închinarea paharului (Half Gott — Doamne ajută), unde Gott rimează cu românescul *tot*. De remarcat este că invocațiunea germană prezintă partea religioasă, cum am zice, normală a vorbei rostite, pe când suplimentul românesc «bea-l tot» constitue partea hazlie, fiind oarecum destinată a echilibra prea multa seriositate, de care face neamțul caz până și la paharul de cinste.

„Et kum e bloch ous bleschem Lond
Mat dem botsu an der hond . . . .“

Vine valahul din Valahia cu bețul în mână (restul e trivial).

Trivialitățile, în care la drept vorbind, Românul a cam excelat, sunt dese în aceste vresuri populare și denotă că și coloniștilor germani nu le-a prea displăcut acest gen de înviorare rustică în oare de distracție. Trecem deci peste ele și reproducem câteva versuri din jocurile copilărești, unde elementele românești se vĕd imediat.

Unebe-dunebe-*doi*,
Kitschi kiĕwer *moi*,
Int, zwĕ, drŏi,
Ta bast frŏi.

* * *

Etem, betam, tsitsa mea,
Abri, fabri, domni mea
Ats, puts in der nuts
Aĕr, vaĕr, vier, vant!

* * *

Frits, widiwits, klener *burets*,
Krech ant *cotets*.

* * *

Jits, Pits, lapte gros
Munkĕ zarĕ bukuros.

M'am intrebat in fine ce l'a făcut pe d. Brenndörfer să ne înșire in broșura sa și numele geografice românești ale Transilvaniei (aflătoare de altfel și in geografia Bielz), dacă nu voia să alcătuiască din această nomenclatură numeroasă un plus impovărător pentru probele ce credea să le aducă in chestia împestrițării dialectului sĕŭ cu imprumuturi românești? Și m'am gîndit: Nu cumva urmărește acest autor de broșură scrisă in limba maghiară scopul, de a da de ințeles domnilor de la stăpînirea din Budapesta ce periculoase sunt aceste numiri românești *înrădăcinate atât de cumplit* in graiul națiunii săsești și că trebue cât mai in grabă luate *mĕsuri energice* pentru stîrpirea daco-românismului ce se manifestă in aceste imprumuturi ale populației germane cu atâta vigoare? Mie mi se pare, la drept vorbind, că numai acesta poate să fi fost scopul d-lui Brenndörfer. Căci micile explicațiuni ce le dă autorul pe la sfîrșitul cărții sale în privința stîlcirilor numelor geografice românești suferite in gura Sașilor, (Mogure, Botrine, Vuneture etc., in loc de Măgura, Bĕtrâna, Vinătura) rĕmân tot atât de neisemnate și superficiale ca și notițele de natură filologică ce incearcă să ni le dea la același loc și care sunt de o naivitate copilărească, precum sunt și toate reflexiunile finale ale d-lui Brenndörfer. A mĕ ocupa cu aceste detaliuri, ar trece insă peste cadrul acestei dări de seamă și incheind-o deci, sper să revin cu alt prilej asupra chestiei acesteia, dacă nu cumva o va face alt cineva mai degrabă încă și poate chiar in limba maghiară, sub care își adumbrește d. Brenndörfer revelațiunile sale cu două fețe.

Em. Grigorovitza.

ASUPRA LUI ALEXANDRU RUSSO

— ȘTIRI NOUĂ —

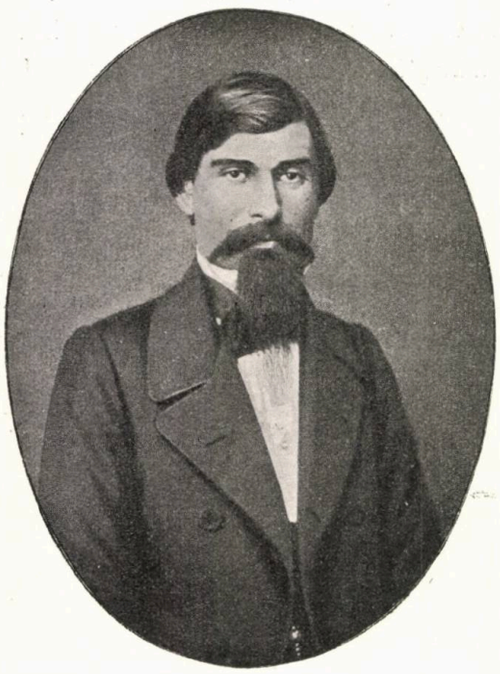

ALECU RUSSO

Altă dată, mai îndrăsneț și mai entusiast, am scris o carte întreagă despre această figură uitată, dar mare a literaturii române din întâia jumătate a secoluluĭ XIX. Cercetasem multe ziare și reviste de pe vremurĭ, răsfoisem câteva manuscrise ascunse în bogata bibliotecă de la Academie, confruntasem puținele informațiĭ—scrise saŭ orale—, ce putusem căpăta de la cunoscuțiĭ scriitoruluĭ acestuia și totușĭ la finele lucrăriĭ ziceam: «E greŭ însă de judecat activitatea luĭ, fiindcă pe de-oparte n'o cunoaștem în întregime, iar pe de alta lipsesc datele și informațiunile relative la viața însășĭ a scriitoruluĭ. Restabilirea eĭ după ceea-ce se găsește în operile-ĭ cunoscute, după ziarele și revistele timpuluĭ, care de altfel ne spun prea puțin, după câteva informațiunĭ ale unuĭ membru din familia luĭ, are nevoe de multe adause. Să observăm că nicĭ data nașteriĭ n'o cunoaștem exact. Și cum opera scriitoruluĭ este reflexul viețiĭ, ne putem convinge cât de mult suntem împedicațĭ în aprecierea producțiunilor luĭ Russo. Pe lîngă acestea nepăsarea-ĭ caracteristică a făcut să se peardă mare parte din scrierĭ, din care de altmintrelĭ prea puține a publicat: singura revistă la care el a colaborat e «România Literară» și la aceea silit de sigur de Alecsan-

dri [1]). Majoritatea operelor a rĕmas la prietenul sĕŭ, care le-a păstrat mult timp şi nu e de mirare să se găsească şi astăzĭ între hârtiile poetuluĭ scrierĭ de ale luĭ Russo [2]). Alecsandri a publicat opere de ale acestuia prin diferite reviste până la 1875, douĕ-zecĭ de anĭ în urma morţiĭ autoruluĭ, ceea-ce ne obligă să credem că nu cunoaştem încă întreaga activitate a luĭ Russo. Dar chiar asupra părţiĭ cunoscute ar fi încă de cercetat, maĭ ales în privinţa «Cântărilor României», în privinţa efectuluĭ ce această operă a produs. Se ştie că ea s'a publicat la Paris şi în româneşte şi în franţuzeşte şi după cum spune Alecsandri ar fi provocat un mare entusiasm întâiŭ între Românĭ, apoĭ între Francezĭ; în acest caz traducerea franceză a «Cântărilor» trebue să existe printr'o publicaţiune franceză a timpuluĭ, trebue să existe de asemenĭ dărĭ de deamă, aprecierĭ, a căror importanţă e neîndoelnică şi a căror cunoştinţă e absolut necesară pentru un studiŭ complet asupra «Cântărilor Românieĭ». Istoria ar câştiga mult, dacă ar cunoaşte rolul «Cântărilor» în pregătirea evenimentelor de la 1856 şi indirect al celor de la 1859, iar Russo, ne-ar apare sub un aspect cu totul altul [3]).»

Sunt doĭ anĭ de atuncĭ, şi ştirĭ importante despre prozatorul cel maĭ puternic al literaturiĭ noastre, nu s'aŭ găsit atâtea câte aşteptam şi câte nădăjduim încă să se descopere cu vremea; cu vremea, care va aduce poate, maĭ mult dragoste de trecutul părăsit şi maĭ mult dor de muncă cinstită.

Rĕsfoiam zilele trecute valoroasa publicaţiune tipărită din fondul pentru ridicarea unuĭ monument luĭ I. C. Brătianu şi intitulată *Anul 1848 în Principatele Române* (Bucureştĭ 1902), ca să vĕd de nu se spune ceva şi despre scriitorĭĭ de atuncĭ, care maĭ toţĭ aŭ participat la revoluţie. Ştiam că Russo s'a ridicat şi el contra luĭ Mihail Sturza, că s'a expatriat după căderea mişcăriĭ, dar amĕnunte în această privinţă nu aveam. Publicaţiunea aceasta în sfîrşit ne vine în ajutor cu un act tipărit la paginele 457–459: «Proclamaţia partiduluĭ naţional din Moldova către Românĭ», sub care sunt iscăliţĭ pe lîngă alţiĭ: Negri, Alecsandri şi Russo. E singurul loc, unde se vorbeşte de scriitorul nostru, în toată colecţiunea de treĭ marĭ volume, deşi din ce cunoaştem despre el, reese că era prieten intim cu şefiĭ revoluţiuniĭ din Moldova. Explicaţiunea o găsim de sigur în firea luĭ nepăsătoare, în desăvîrşita-ĭ lipsă de acţiune; şi dacă în actul de maĭ sus e iscălit şi el, aceasta s'a întîmplat de sigur prin Alecsandri, căruia Russo ĭĭ datoreşte în mare parte şi manifestarea sa pe terenul literar.

Despre o altă ştire în legătură cu rolul literar al scriitoruluĭ acestuia am făcut anul trecut o comunicare în «Societatea studenţilor în litere» din Capitală şi am publicat o notiţă în *Convorbirĭ Literare* (XXXVI, 820–823). Intr'un ziar de la 1851 *Zimbrul* apăruseră în foileton câteva articole întitulate «Studie moldovană»—în limba de azĭ «Studiĭ moldovene»—şi semnate «Terentie Hora», evident un pseudonim. O primă citire a lor mi-a reamintit douĕ scrierĭ ale luĭ Russo

1. În articolul de faţă corectăm această afirmare.

2. Cineva îmĭ spunea că într'o vreme, borcanele de dulceaţă ale d neĭ Alecsandri eraŭ acoperite cu scrierĭ de ale luĭ Russo.

3. *Alexandru Russo*, Bucureştĭ 1901, pag. 154–155.

«Cugetări» și «Amintiri», o a doua citire mi-a prezintat chiar pasagii identice, cum e următorul :

Rămășița *trecutului ce întunecă când și când o parte din viața noastră silnică* se rărește, *Moldova vechie mi se înfățișază ca o pădure deasă și mare unde toporul a tăiat iute* fără a avea *vreme de a cura ți locul. Plugul adică civilizația, stîrpește zi de zi rădăcinile și preface codrul în curătură, curntura în lan frumos, iar lanul în câmpii roditoare.*

(Terentie Hora. — *studie moldovană, — zimbrul 1851, pag. 60).*

Umbra trecutului *ce întunecă când și când o parte din viața noastră silnică* se împrăștie. *Moldova veche mi se înfățișază ca o pădure deasă și mare unde toporul au tăiat iute* în dreapta și în stînga, *fără* a fi încăput *vremea de a curăți locul. Plugul, adică, civilizația, stîrpește* pe fie-care zi *rădăcinile și preface codrul în curătură, curătura în lan frumos, iar lanul în câmpii roditoare.*

(Russo. — *Cugetări.* — Rom. Lit. 1885, pag. 86).

Am conchis atun ĭ că «Terenție Hora» este «Alexandru Russo» și că nu din 1855 datează activitatea luĭ de publicist, ci din 1850.

*

Se maĭ ocupa însă cineva de scriitorul acesta: familia sa. In special doĭ nepoți aĭ luĭ, d-niĭ A. Spiro Paul și Edgar Th. Aslan și-aŭ pus toate silințele să afle ceva noŭ despre unchiul lor, un așa de bun mânuitor al condeiuluĭ. Cel dintâiŭ a găsit prețuitoarea scrisoare de maĭ jos a luĭ Alecsandri, cel de al doilea, pe lîngă alte informațiunĭ pe care le am publicat altădată, portretul luĭ Alexandru Russo, reprodus aci. Poate nu e fără importanță să vadă cineva. cum era la față autorul «Cântăriĭ Românieĭ», admițând că n'ar avea vreme să cunoască și alte scrieri ale luĭ.

Scrisoarea, de care pomenirăm, interesantă find-că vine de la Alecsandri și fiind-că vorbește de Russo este următoarea :

Mircești, 18 Avril 1877

Chère Madame,

Conformément à votre désir, je vous envoie, quoiqu'à regret, le seul manuscrit de votre frère que je possède, C'est le poème en prose *Cântarea Românieĭ.*

Cet ouvrage admirable, écrit dans le feu de la première jeunesse par mon défunt ami A. Russo, a une très grande valeur poétique; aussi nos bons frères d'outre Milcov se plaisent-ils a l'attribuer bénévolement à N. Balcesco.

Il faut donc que le manuscrit soit conservé réligieusement comme un document important qui renferme toute la gloire littéraire de votre frère; il ne saurait être miux placé qu'entre les mains d'une soeur affectueuse, qui saura l'apprécier comme un joyaux de famille.

Veuillez, chère Madame, agréer à cette occasion l'assurance de mes sentiments les plus amicaux.

Votre tout dévoué serviteur
V. Alecsandri

Rîndurile acestea, adresate d-neĭ Polyxena A. Spiro-Paul, sora vitregă a luĭ Russo și păstrate de fiul acesteia, nu sunt prețioase atât, că neagă luĭ Bălcescu dreptul de autor asupra «Cântăriĭ Românieĭ», dându-i-l luĭ Russo. Acest lucru s'a dovedit cu prisosință altădată, și nu maĭ e pus la îndoială de nicĭ un

cunoscător. Scrisoarea aduce o lămurire nouă cu privire la manuscriptul original al poemeĭ. Se ştie că ea a fost compusă de Russo în franţuzeşte în Moldova; că o trăducere română a eĭ a fost publicată de Bălcescu la Paris, cu câţiva anĭ în urmă, în revista *România Viitoare* (1850); că o traducere franceză după traducerea română s'a făcut tot în Paris — nu s'a publicat chiar originalul, fiind în Moldova la autor—; dar nu se ştie ce s'a făcut cu originalul. Alecsandri spusese că'l are la el, dar cine l'a crezut, în vremea când dreptul de autor al luĭ Bălcescu devenise indiscutabil? Scrisoarea de faţă ne lămureşte pe deplin: un manuscript original francez al «Cântărilĭ» a existat la Alexandri, şi a fost trimis uneĭ surorĭ a luĭ Russo.

Avem acum dreptul să fim ceva maĭ pretenţioşĭ. Dacă a existat manuscriptul şi a fost trimis cuiva, de ce nu l'am cunoaşte şi noĭ? În interesul literaturiĭ româneştĭ şi ca să se facă lumină deplină în jurul unuĭ scriitor mare, dar nedreptăţit, posesorul manuscriptuluĭ preţios nu va întârzia, — credem — să ni-l comunice.

PETRU V. HANEŞ

DIN GENEALOGIA FAMILIEI ȘTIRBEI

CERNICA BIV VEL VORNIC, CERNICA VORNIC, CERNICA VORNIC OT SCĂIOȘI ȘI CERNICA BIV VEL ARMAȘ

(SECOLUL XVII)

De sigur că cine urmărește trecutul istoric al uneĭ familieĭ boerești române și dorește să întocmească și genealogia aceleĭ familiĭ, va trebui neapărat să caute a cunoaște toate înrudirile pe care în diferite timpurĭ acea familie le-a contractat. Și, de cele maĭ multe orĭ, căutând să afle aceste înrudirĭ ajunge să întocmească o bună parte din genealogiile familiilor, cu care acea de care se ocupă s'a înrudit.

Așa, de pildă, în genealogia familieĭ Golescu, în urma căsătorieĭ întîmplată la începutul sec. XVIII, între *Aniţa Goleasca* fiica cunoscutuluĭ *Radu Spătarul*, un Golescu-Leurdean, cu *Nicolae Polcovnicul*, din neamul Știrbeilor, am fost silit, aproape dus așĭ putea zice, să urmăresc pentru secolul XVII, genealogia familieĭ Știrbeĭ.

Se înțelege, nu voĭŭ da în acest articol, înrudirile Goleștilor cu *neamul boerilor Știrbeĭ*, ceea-ce face obiectul unuĭ capitol special din «Istoricul familieĭ Golescu»[1]) ci voĭ expune numaĭ o parte din rezultatele la care am ajuns asupra genealogieĭ familieĭ Știrbeĭ, pentru secolul XVII.

In pragul secoluluĭ al XVII, ne întîmpină, în divanul crisoavelor luĭ Radu Șerban Basarab, un nume de boer, necunoscut până atunci, dar cunoscut și răspândit, maĭ ales într'o singură familie, de acum înainte, în tot secolul XVII, anume Cernica. Cunoscut maĭ cu deosebire cu funcțiunea de mare vornic, acest Cernica, fundator al mănăstiriĭ cu acelașĭ nume de lîngă Bucureștĭ, trebue considerat ca unul din ceĭ maĭ depărtațĭ ascendențĭ cunoscuțĭ aĭ familieĭ Știrbeĭ. Numele luĭ s'a perpetuat în familia Știrbeĭ, întreg secolul al XVII, mulțumită obiceiuluĭ, observat cu foarte multă stricteță la noĭ, ca unul din nepoțĭ să poarte

1. Ce se publică în Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie, de sub direcțiunea domnuluĭ Tocilescu.

numele bunicului[1]). Acestuĭ obiceiŭ se datorește prezența în această familie, în maĭ puțin de un secol, a patru membri cu acelașĭ nume, după cum rezultă din următorul act de la Constantin Brâncoveanul: «Cu mila luĭ Dumnezeŭ..... Iω Costandin Basarab voevod..... dă domnia mea această poruncă a domnieĭ mele *cinstituluĭ dregătoriuluĭ domnieĭ mele Cernica Știrbeĭ vel armaș* și cu fiiĭ luĭ.. ca să-ĭ fie luĭ ocină în satul Glina ot sud Elfov... pentrucă iaste a luĭ bătrână.... ocină de moșie și de cumpărătoare... încă maĭ dinnainte vreme, *de la strămoșul sĕŭ Cernica biv vel vornic*... care moșie fost'aŭ a boiarinuluĭ domnieĭ mele *Cernica vel armaș* de moștenire,... partea *mâne-sa jupâneseĭ Maria, fata Cernicăĭ vorniculuĭ*... iar stînjeni... aŭ fost cumpĕrat *Cernica vel armaș* de la *vĕrul* luĭ, *Dragomir feciorul Cernicăĭ vornicul, nepotul Cernicăĭ biv vel vornic cel bătrân* și de la *Ilina* fata *Paraschiveĭ logofĕtul*, nepotul Cernicăĭ vorniculuĭ... și stânjeni... i-aŭ cumpĕrat... *Cernica vel armaș* de la Badea logofĕtul Vlădescu... Iar *Cernica vornicul și cu fratele sĕŭ Paraschiva* logofĕtul, în zilele răposatuluĭ Mateĭ Vodă aŭ avut pără pentru.... moșia ce-aŭ fost cumpĕrat jupâneasa *Chejna vorniceasa*.... și a făcut megiașiĭ zapis la mâna *Cernicăĭ vorniculuĭ* și a frate-sĕŭ luĭ *Paraschiva logofĕtul*, nepotul luĭ *Cernica biv vel vornic*... 1692 Aprilie 15» [2]).

Actul ne dă o bună parte din genealogia însemnateĭ familiĭ Știrbeĭ, pentru secolul al XVII. In acest șir nesfîrșit de Cernica vornic biv vel vornic și armaș, cu diferite legăturĭ de înrudire între eĭ și celelalte persoane din crisov, nu încape îndoeală că cine nu e obicĭnuit cu felul de exprimare al actelor noastre și care n'ar cunoaște într'alt chip genealogia familieĭ Știrbeĭ n'ar putea înțelege exact crisovul luĭ Constantin Brâncoveanul.

Iată cum trebue înțeles acest crisov:

Cernica Știrbeĭ vel armaș, era fiul Marieĭ, pe care unele acte o numesc *ot Isvor*, fiică și ea a unuĭ alt Cernica, numit în act simplu vornic, spre deosibire de moșul sĕŭ, cu acelașĭ nume, care e determinat în act prin expresiunile *biv vel vornic* (fost mare vornic). Acest Cernica biv vel vornic, fundatorul mănăstiriĭ Cernica, este tatăl Neacșăĭ. mama luĭ Paraschiva logofĕtul, care e considerat ca frate cu Cernica vornic. Maĭ rĕmâne încă un Cernica vornic, care, după cum voĭŭ arĕta maĭ în urmă, e fiul unuĭ Tudor Clucerul [3]) dintr'o altă ramură a familieĭ Știrbeĭ, numită «ot Isvor»; fiul luĭ, Dragomir, e vĕrul luĭ Cernica biv vel armaș, la care se raportă crisovul luĭ Brâncoveanu [4]).

---

1. Acest obiceĭ și maĭ ales strictețea cu care se observa se poate dovedi cu nenumărate exemple, scoase din documentele noastre. Citez numaĭ câteva din ele: Diicul s'a numit și nepotul spătaruluĭ luĭ Mateĭ Basarab, Diicul din Buiceștĭ, designat de Mateĭ Vodă ca succesor la tron; fiul băneseĭ Anca din Coiani se numea Șerban, pentru că bunicul luĭ se chema tot Șerban; acesta era ban și cumnat cu Pârvul banul Craioveĭ. Un nepot al luĭ Socol clucerul Cornățeanul se numea Socol și era fiul luĭ Florescul postelnicul. Marga era numele mameĭ luĭ Mateĭ banul din Brâncoveni, a căruĭ fiică se numea tot Marga; Ivașcu vornicul din Goleștĭ este nepotul luĭ Ivașcu, fiul luĭ Baldovin Pârcălabul; un fiŭ al luĭ Albul clucerul se numea Radul, după numele bunicului sĕŭ marele Radul clucerul; Elina soția luĭ Ivașcu vornicul din Goleștĭ, are o nepoată de la fiul eĭ Tudoran, care se numește Elena.... și numĕrul acestor exemple ar putea fi sporit.

2. Archivele statuluĭ. Mănăstirea Sf. Ion din Bucureștĭ, (dărâmată) pach. 4 act. 29.

3. Vezĭ actul No. 26 din pach. 4, m-rea Sf. Ion din Bucureștĭ. Archivele Statuluĭ.

4. Această încercare având de obiect prezentarea genealogieĭ familieĭ Știrbeĭ pentru secolul XVII, nu ne preocupă informațiunile istorice; biografiile, atât cât se pot face, se vor întocmi cu altă ocaziune.

Printre actele mănăstirii Golgota, de la Archivele Statului, ni s'a conservat un act de donațiune, al lui Cernica biv vel vornic, către această mănăstire, constând din 40 de galbeni, «*pentru pomană, ca să fim la poménic (sic.) ai mei părinți și frați, poim* (anume) *Fratea și Mușa, i Cernică vornicul, i Chiazna vorniccasa, Tudorache i Udrea*, din 1623 Ghenar 30 [1].» Deși redacțiunea actului ar permite concluziunea că Fratea și Mușa sunt părinții, iar Tudorache și Udrea, frații lui Cernica vornicul, totuși e mai bine, în lipsă de alte dovezi, de a nu o admite.

E aproape sigur că nu din căsătoria sa cu Chiajna vorniceasa, a avut Cernica cele două fete: Calea și Neacșa, amintite într'un crisov al lui Matei Basarab, din 1648 Iulie 2, pentru stăpinirea moșiei Cureștĭ, pentru care el «avusese pără» cu Buzinca Comisul și cu călugării mănăstirii Glavacioc [2]). In acest act se zice că: *după moartea lui Cernica, iar jupânița Chiajna a împărțit moșia Cureștĭ cu Ionașco comis și cu jupânița lui Neacșa și cu sora ei Calea, fiicele Cernicăi vorniculuĭ.*

Dintr'un crisov al lui Radu Vodă, din 1607 Iunie 23, scris în slavonește și păstrat în original la Academie [3]) reese că, fiica lui Cernica vornicul, Calea s'a căsătorit cu Dragul logofĕt, căci în acest document, se zice că moșia Bueștĭ, *cumpĕrată de Cernica vornicul încă din zilele lui Mihaĭ Vodă a fost dată de cumpĕrător jupânesei Caleĭ și gineri-sĕŭ Dragul logofĕt.*

Descendența Caleĭ și a Dragului logofĕtul nu ne este cunoscută până acum, din cauza lipseĭ de acte; de altfel ea interesează puțin genealogia familieĭ Știrbeĭ.

Pe Ionașco comisul *ginerile lui Cernica vornicul*, cum îl numește actul din 1648 de la Mateĭ Basarab [4]), actele condicilor Brâncovenești îl consideră frate cu *Coadă comisul*, cu *Alexe* și cu *Ianc*, ceea-ce explică de ce Cernica, fiul lui Ionașco, e numit adesea nepotul lui Coadă comisul.

Căsătorit cu Neacșa, fiica lui Cernica vornicul cel bĕtrân, Ionașco comisul e arătat de actele din a doua jumĕtate a secoluluĭ al XVII, ca tatăl lui Paraschiva logofĕtul și Cernica vornicul. Prin crisovul sĕŭ din 1681, «Șerban voevod nepotul luĭ Io Șerban Basarab voevod» confirmă lui *Dragomir iuzbașa, fiul lui Cernica vornicul și lui Danciul păharnicul sin (fiul) Neagul păharnic, ginerile Paraschiveĭ postelnic, fratele Cernicăi vorniculuĭ și jupâneseĭ lui Chiajneĭ și cumnate-seĭ Ilineĭ, fetele Paraschiveĭ postelnicul, feciorul lui Ionașco comisul și al jupâneseĭ Neacșăĭ* «niște locurĭ de casă» din Bucureștĭ, în mahalaua Săpunarilor [5]).

Dintr'un zapis al lui *Danciul păharnicul, feciorul Neaguluĭ comisul din Boeștĭ, împreună cu jupâneasa mea Chiajna, fata Paraschiveĭ postelnicul*, rezultă că din căsătoria sa cu Chiajna, Danciul a avut patru copiĭ: *Mihaĭ, Gheorghe, Zotta* și *Cernica* [6]). Mihaĭ și Zotta se numesc într'un act din 1734 Februarie 25,

1. Archivele Statuluĭ. Monastirea Golgota pach. 5 act. 8.

2. Pentrucă ori unde vorbește Chiajna vorniceasa de Calea și Neacșa le numește *fetele lui Cernica vornicul* și,—indicațiunea nu mi-e la îndemână,—am întîlnit un act în care chiar spune că nu a avut copiĭ cu Cernica vornicul.

3. Academia Română, actul 9 din pach. 41.

4. Vezĭ și originalul român pe hârtie No. 1, din pach. 250/69 netrebnic, Metropolie. Archiva Statuluĭ.

5. Archivele Statuluĭ. Metropolie pach, 250/69 (netrebnice) doc. No. 2.

6. Condicele Brâncovenești IV, pag. 482. E din 1694 Iunie 8.

«căpitanul Buescul» pe când Gheorghe, e numit în 1706 Ianuarie 21 *paharnic de la Șerbănești*. Int'alt act, un zapis al luĭ *Zotta căpitan ot Buiaștĭ* din 1734 Februarie 14, bunicul sĕŭ după mamă, Paraschiva postelnicul e numit *ot Săcuiani*, cum era cunoscut Ionașcu comisul, tatăl sĕŭ. *Gheorghe căpitanul feciorul Danciuluĭ păharnicul din Buiaștĭ* a avut de soție pe Anița [1]). Nu cunoaștem dacă Ilina, a doua fiică a luĭ Paraschiva logofĕtul, a avut vr'o descendență.

Ne întoarcem la crisovul luĭ Constantin Brâncoveanu din 1692 pentru a urmări descendența luĭ Cernica vornicul, nepotul biv vel vorniculuĭ cu acelașĭ nume·

Din fiica sa Maria, căsătorită probabil cu vr'un Știrbeĭ din ramura așa zisă de la Isvor, saŭ numaĭ proprietară în alt chip a uneĭ părțĭ din această moșie, s'a născut, pe lîngă Cernica biv vel armaș, un fiŭ Androne și o fiică Ilina, a căror descendență nu o cunoaștem încă.

Cernica biv vel armaș apare în multe acte de ale luĭ Constantin Brâncoveanu, cu care se înrudea chiar, și îl găsim amintit adesea în întreaga jumĕtate a secoluluĭ al XVIII. A fost căsătorit cu jupâneasa Maria, zisă «armășoaica», nepoată de frate a jupâneseĭ Despina sărdăreasa, de la care primește și oare-care daruriș și după căsătorie. Printr'un crisov al sĕŭ din 1689 Constantin Brâncoveanu, confirmă luĭ Cernica vel armaș, stăpînirea peste niște țiganĭ, viĭ, morĭ și moșia de la Căpățineștĭ din Buzĕŭ, pentrucă *aŭ fost dat și miluit jupâneasa Despina sărdăreasa a luĭ Dumitrașcu serdarul pe nepoata sa Maria, jupâneasa boiarinuluĭ domnieĭ mele Cernica Știrbeĭ vel armaș, la vremea de petrecanie.* Ca motive pentru această donațiune actul zice că: *această jupânească Despina sărdăreasa cât aŭ fost cu boiarinul eĭ atâția anĭ, copiĭ din trupul lor nu le-aŭ dat Dumnezeŭ și aŭ fost luat pe jupâneasa Maria armășoaică, fată mică, și aŭ crescut-o și aŭ făcut-o fată de suflet, căcĭ îĭ era nepoată de frate și aŭ căsătorit-o cu Cernica Știrbeĭ vel armaș, ca să fie pomana deplină* [2]).

Dacă Serdarul Dumitrașcu și soția sa Despina s'aŭ plâns că Dumnezeŭ nu le-a dat copiĭ, apoĭ acest lucru, fără îndoială nu l'a regretat armașul Cernica și soția sa Maria: cincĭ copiĭ, treĭ băețĭ și douĕ fete, compun descendența cunoscută până azĭ a acestuĭ Știrbeĭ. Șerban căpitanul Stroescul, Drăghicĭ, Tudor, Ilina și Păuna, sunt nepoțiĭ care aveaŭ să se bucure de donațiunea pe care Sărdăreasa Despina, o făcuse feteĭ sale adoptive Maria [3]).

Astfel ni se prezintă în scurt descendența, cunoscută până azĭ, a luĭ Cernica vornicul cel bĕtrân.

Dar pe lîngă Știrbeiĭ pe care i-am amintit, în actele secoluluĭ al XVII, maĭ

1. Vezĭ netrebnicele Metropolieĭ, pach. 250/69 netrebnice, documentele cu No. 6, 7, 9, 12.

2. Vezĭ crisovul original pe pergament al luĭ Constantin Brâncoveanul, din 1689, de la Academie, din pachetul 50 cu No. 15. Relativ la înfiere; un caz identic e în actele familieĭ Dudescu, aflate la Academie. *Marica* e făcută fată de suflet încă de pe când *era fată mică de țiță înfășată în scutece.* Actul e dintre 1620—1630. De asemenea, în posesiunea d-luĭ Jean C. Filitti, e un act din sec. XIX în care *Sultana Lehloaica* (saŭ Slătineanca) înfiează, în lipsă de copiĭ, pe fiica mameĭ sale vitregă și a tatăluĭ sĕŭ bun, pe care o botează cu numele de Sultana, *încă de la naștere*, citindu-i-se pentru aceasta slujbele iothesieĭ, chiar la Metropolie. Infiata era soră după tată cu mama eĭ adoptivă.

3. Metropolie, netrebnice, actele citate.

întimpinăm încă mulți boeri, care pe lîngă numele familiar de Știrbeĭ, se mai numeaŭ, în calitatea lor de stăpînitorĭ aĭ moșieĭ Isvor, și Isvoranĭ saŭ ot Isvor. Se va fi scoborând și această ramură a familieĭ Știrbeĭ din același autor din care descindea și Cernica biv vel vornic, de la sfîrșitul secoluluĭ al XVI? nu știm încă. Știm însă că, între aceste două ramurĭ ale familieĭ Știrbeĭ în decursul secoluluĭ al XVII s'aŭ stabilit, saŭ mai bine s'aŭ reînoit legăturile de înrudire prin căsătoriĭ. Încă de la începutul sec. al XVII, documentele ne spun că o vară a luĭ Cernica vornicul, nepotul luĭ Cernica cel bătrân, avea de soț pe unul din Știrbeiĭ de la Isvor care semnează, uneorĭ, sub curiosul nume de Tudor Știrbeĭ ot Isvor. Chiar fiica luĭ Cernica vornicul, fiind numită în unele acte ot Isvor, e probabil să fi ținut pe un Știrbeĭ Isvoran. Către sfîrșitul secoluluĭ, dacă nu puțin după, fiul armașuluĭ Cernica a avut de soție pe fiica unuia din Știrbeiĭ Isvoranĭ.

«Șerban căpitanul Stroescul» unul din fiiĭ luĭ Cernica Știrbeĭ vel armaș, a avut de soție, după cum rezultă dintr'un act din 1 August 1720, pe *fata jupâneseĭ Maricăĭ Isvoranca Stolnicesiĭ*, soția luĭ Radul Stolnicul Isvoranul [1]). Asupra acesteĭ căsătoriĭ culegem, din actele păstrate la Archivele Statuluĭ, următoarele frumoase informațiunĭ. Șerban Stroescu, a căruĭ viață nu o cunoaștem în amănunte n'ar fi întrebuințat tocmaĭ chibzuit partea din averea, pe care o primise la moartea tatăluĭ sĕŭ Cernica armașul [2]), și care, după toate probabilitățile, a fost destul de însemnată Silit să facă datoriĭ înainte de a se căsători, Șerban căpitanul Stroescul a întrebuințat pentru ca să *plătească aceste datoriĭ* o parte din zestrile pe care le primise de la soacra sa, Marica Stolniceasa, care, după moartea luĭ, îl acuză în fața boerilor judecătorĭ, că *a mâncat zestrile jupâneseĭ Păuna*, fiica eĭ [3]). Boeriĭ judecătorĭ vornicul Radu Popescu, Iordache Crețulescu vel logofĕt, Grigore biv vel vistier și Manolache vel clucer, constată și eĭ prin cartea lor că Șerban *a mâncat zestrile jupâneseĭ Păuneĭ ca să plătească datoriile* și obligă pe rudele luĭ Șerban să facă zapis la mâna Maricăĭ Isvoranca, pentru ca *să stăpînească jupâneasa Păuna moșia Stroeștilor în locul zestrilor stricate*. Eĭ daŭ ordin să se *prețuiască* zestrile Păuneĭ, pe care Șerban le *răpuse cât aŭ fost cu zile*.

Se înțelege că pretențiunile Păuneĭ s'aŭ isbit de întimpinările ce rudele fostuluĭ sĕŭ soț, Șerban Stroescu le-aŭ ridicat. *Nepoata de frate a luĭ Șerban Stroescu*, Păuna, soția unuĭ Cernica neguțătorul și fiul eĭ Iane postelnicul *aŭ cerut judecată* pentru niște țiganĭ și moșiĭ ce le stăpînea *jupâneasa Păuna Stroiasca*, fostă soție a luĭ Șerban, dorind ca *toată periusia caseĭ unchiu sĕŭ Șerban Stroescul* să rĕmână lor, din moment ce, susțineaŭ eĭ, *el n'a făcut copiĭ cu jupâneasa Păuna*. Cu toate acestea o bucată de vreme, o bună parte din averea rĕ-

1. Archivele Statuluĭ. Mănăstirea Sf. Ion din Bucureștĭ pach. 21, actul No. 5. Cu actele păstrate în partida acesteĭ mănăstirĭ, completate cu cele de la Metropolie, se poate urmări foarte bine fazele procesuluĭ ce a urmat între cele două ramurĭ ale familiĭ Știrbeĭ, din cauza căsătorieĭ luĭ Serban cu Păuna. Această Marica Stolniceasa Isvoranca era fiica luĭ Drăghicĭ spătarul Cantacuzino. Vezĭ genealogia Cantacuzinilor, ediția d-luĭ N.Iorga, pag. 108. Compară descendența eĭ arătată de genealogie cu aceea din tabela genealogică, de la acest articol.

2. Ba, ceva mai mult un act spune că „Cernica Armașul Stroescul (sic.)“ încă „din viața dumnealuĭ aŭ împărțit feciorilor“ averile sale; vezĭ cartea Mitropolitului din 1719 Decembrie 3, Metropolie 64/3.

3. Vezĭ interesanta carte de judecată a boerilor, din 1720 August 1, aflată în original la Archivele Statuluĭ, la mănăstirea Sf. Ion din Bucureștĭ, pach 4/34.

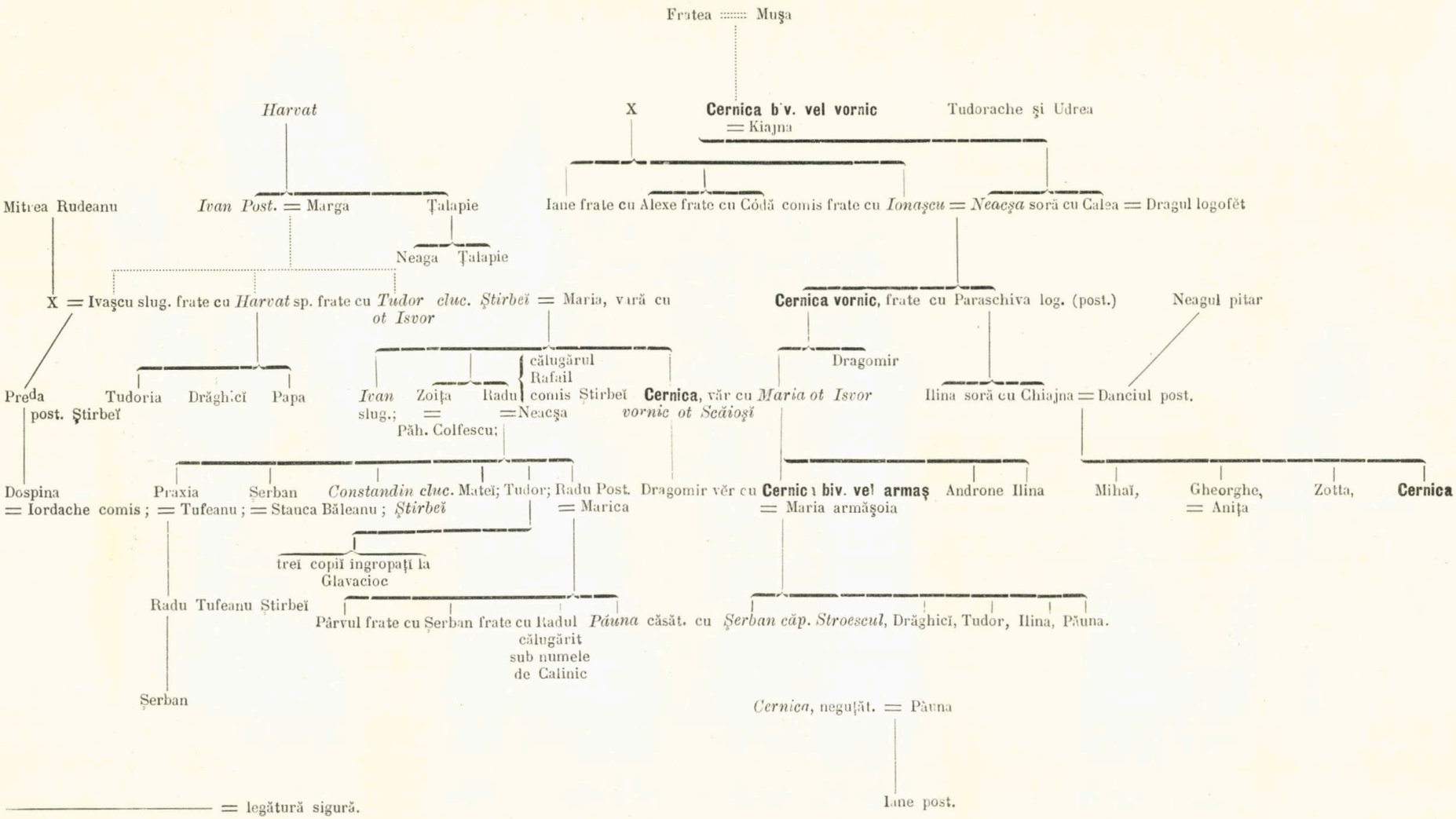

——— = legătură sigură.

..... = „ bănuită.

semnul = însemnează : căsătorit (ă)

masă de la Șerban Stroescul, a fost stăpînită de jupâneasa Păuna, din ramura Știrbeilor Isvoranĭ [1]).

Pe când în lipsă de acte din secolul al XV și din prima jumĕtate a secoluluĭ XVI, istoricul ca și genealogia celor maĭ multe din familiile boerești române nu pot fi urmărite decât până la 1550, neîntrebuințarea numelor familiare îngreunează aceste cercetărĭ pentru multe familiĭ, pentru care avem acte. Dacă, de pildă, numele familiar de Știrbeĭ,—pe lîngă conservarea unor acte—s'ar fi întrebuințat constant în secolul XVI, și dacă locativul ot Isvor, care a dat maĭ târziŭ, numele de Isvoranu, s'ar găsi pe lîngă numele membrilor acesteĭ familiĭ în tot cursul secoluluĭ XVI, se înțelege că am putea urmări istoricul și genealogia acesteĭ familiĭ pentru acest timp, și am putea spune ce legăturĭ aŭ existat—dacă aŭ fost—între Badea și Dragomir Isvoranul, din ultimele deceniĭ ale secoluluĭ al XV și între ceĭ care, spre sfîrșitul secoluluĭ XVI, se numeaŭ când Isvoraniĭ când ot Isvor [2]). Dar, cum am spus, în lipsă de acte și de o regulată întrebuințare a numelor familiare, cu o formațiune modernă, nu putem începe nicĭ genealogia acesteĭ ramure a familieĭ Știrbeĭ ca și a orĭ căreĭ alta, decât din a doua jumĕtate a secoluluĭ XVI.

Când proba cu martorĭ în procesele maĭ de seamă era socotită ca insuficientă, pentru a se pronunța vre o hotărîre, voevoziĭ noștri, chemațĭ să hotărască în asemenea interesante afacerĭ, recurgeaŭ la mijlocul de a trimete în localitatea de unde pornise cearta pe unul din credincioșiĭ lor boerĭ, de cele maĭ multe orĭ, pe cel maĭ mare în rang, căruia i se da chiar o putere absolută pentru a dispune cum ar crede maĭ bine. Așa s'a întîmplat în domnia luĭ Alexandru Vodă în cearta dintre boeriĭ Mărginenĭ și Văcărești pentru satul Lucienĭ din județul Dâmbovița, când voevodul a trimes pentru a liniști pe boerĭ, pe credinciosul sĕŭ servitor Ivașcu vornicul din Goleștĭ și, tot așa s'a întîmplat în primejdioasa neînțelegere dintre boeriĭ din Brâncovenĭ și jupânița Anka, pentru împărțirea averilor boerilor craioveștĭ, când Alexandru Vodă a trimes pe boerul sĕŭ *Harvat Stolnicul*, și tot așa în multe alte ocaziunĭ. Pentru modul cum aceștĭ delegațĭ aĭ voevoduluĭ îșĭ îndeplineaŭ însărcinarea lor, voevodul iĭ mulțumea cu câte un dar, care consta de regulă în moșiĭ. Harvat Stolnicul, care ne interesează în deosebĭ. a primit de la Alexandru Vodă, *pentru slujba bună și credincioasă slujbă ce l'aŭ slujit de aŭ împărțit* (*averile craioveștilor*), satele Băileștĭ și Piscul Darvaruluĭ, pentru care a avut atât el cât și fiiĭ luĭ certe cu boeriĭ din Brâncovenĭ. Pe acest Harvat Stolnicul, îl consider pentru secolul XVI ca reprezentant al familieĭ Știrbeĭ, ramura de la

1. Vezĭ pentru aceste detaliĭ, cartea luĭ Ghica Vodă din 1750 Iulie 6, în procesul dintre *Jupâneas[a] Păuna, fata jupânesiĭ Maricăĭ Isvoranca* și *Păuna ce este nepoată de frate luĭ Șerban căpitanul Stroescul, carele aŭ ținut pe jupâneasa Păuna*. Această nepoată de frate a luĭ Șerban, pe care o ținea un Cernica neguțătorul, a avut un fiŭ Iane postelnicul. Mănăstirea Sf. Ion, actele 35 și 37 din pach. 4.

2. La începutul secoluluĭ XVI avem pe Badea Isvoranul, Isvoranul Stolnic și Dragomir Isvoranul Stolnic. Actele din 1499 Iunie 1; 1500 Decembrie 13, indiction 4; 1496 Aprilie 4; 1536 Iulie 28 și 1537 Iunie 2, de la Archive, mănăstirea Cozia, netreb. 3, 4, Metropolie 63/1 și 99/2 și condica Govoreĭ pag. 65.

Isvor, fără ca un act să spue precis legătura dintre el și ceĭ care peste câteva deceniĭ s'aŭ numit Știrbeĭ, ci numaĭ pe baza următoarelor considerațiunĭ:

Un crisov din 1612, de la Radul Mihnea [1]), amintind de împărțirea averilor boerilor Craioveștĭ ne spune că, satul Tâmpenĭ, pentru care boeriĭ din Brâncovenĭ se certaŭ cu Ivan postelnicul *fusese de moștenire al luĭ Harvat Stolnicul.* Ace-t act confirmând stăpînirea luĭ Ivan postelnicul, un fiŭ al luĭ Harvat stolnicul asupra uneĭ părțeĭ din satul Ștefăneștĭ pe care o cumpărase de la nepoata sa Neaga, fiica fratelui sĕŭ Țalapie, maĭ spune că el făcuse cândva schimb cu boeriĭ din Brâncovenĭ, cărora le dedese satul Băileștĭ primind în schimb satul Tâmpenĭ, pe care nu se știe din ce împrejurărĭ îl perduse.

In prima jumĕtate a secoluluĭ al XVII, ne spun documentele mănăstiriĭ Glavacioc, satul Tâmpenĭ s'a împărțit între treĭ fraț̆ĭ: Ivașcu Slugerul, Harvat Spătarul și Tudor Clucerul ot Isvor [2]). Aceștĭ treĭ boerĭ de la Isvor, saŭ maĭ exact ultimul e cunoscut în documentele acestuĭ timp sub numele familiar de Știrbeĭ și câteodată chiar sub acela de *Tudor Clucerul Știrbeĭ ot Isvor.* Iată prin urmare pe treĭ din boeriĭ Știrbeĭ din prima jumĕtate a secoluluĭ al XVI, stăpînitorĭ a câte o parte a moșieĭ Tâmpenĭ, care *fusese de moștenire a luĭ Harvat Stolnicul.* Ceva maĭ mult: un zapis din 1653, păstrat în original în Archivele Statuluĭ, scris românește precizează legătura—cred—dintre aceștĭ stăpînitorĭ din secolul al XVII, aĭ moșieĭ Tâmpenĭ și Harvat Stolnicul, căcĭ iată ce spune acel zapis: Adecă eŭ *Tudor Clucerul ot Isvor*, împreună cu fraț̆ĭ meĭ *Ivașko Slugerul*, și cu feciorĭĭ meĭ *Ivan Slugerul, i Radu Spătarul și cu nepoțiĭ noștri, feciorĭĭ fratelui nostru Arvat Spătarul, Tudorie i Drăghicĭ* dat'am acest al nostru zapis ca să fie de mare credință la mâna cinstituluĭ și prea luminatuluĭ părinteluĭ nostru chir Ștefan mitropolit a toată Țara Românească... cum am dat la Sf. Mitropolie un loc de vie în dealul Ștefăneștilor... care aŭ fost de moșie încă maĭ dinainte vreme, *cumpĕrat de moșul nostru Arvat....* Martie 20, 7161—1653» [3]).

Din faptul că în acest zapis Harvat, în nicĭ un caz altul decât Stolnicul, e numit moșul celor treĭ Știrbeĭ, care sunt proprietariĭ moșieĭ Tâmpenĭ, stăpînită maĭ înainte cu câteva deceniĭ de Harvat Stolnicul și Ivan postelnicul, și din acela că eĭ daŭ Mitropolieĭ o vie din dealul Ștefăneștilor, din care sat Ivan postelnicul stăpînise o parte, rezultă că o legătură de înrudire între eĭ a existat, legătură care, unică, nu e alta decât aceea indicată prin tabela genealogică ce însoțește acest studiŭ.

Adăugăm pe lîngă acestea și observațiunea că numele luĭ Harvat Spătarul, unul din Știrbeiĭ proprietarĭ în secolul XVII al moșieĭ Tâmpenĭ, amintește pe acela al luĭ Harvat Stolnicul, bunicul; iar acela al luĭ Ivan Slugerul, fiul luĭ Tudor Clucerul Știrbeĭ, pe acela al luĭ Ivan postelnicul, care e decĭ tatăl celor treĭ Știrbeĭ și bunicul, prin urmare, al luĭ Ivan Slugerul [4]).

In urma acestora cred că putem să admitem că Ivan Postelnicul, fiul

1. Archivele Statuluĭ, Mănăstirea Radu Vodă actul No. 6 din pach. 25.
2. Condica mănăstiriĭ Glavacioc de la Academie, la moșia Tâmpenĭ.
3. Archivele Statuluĭ. Metropolie, pachetul 99.
4. A se vedea nota 1 de la pag. 179.

luĭ Harvat Stolnicul e tatăl celor treĭ Știrbeĭ, proprietarĭ la începutul secoluluĭ al XVII aĭ moșieĭ Tâmpenĭ și identic cu acel Ivan Postelnicul despre care ne vorbește actul luĭ Radul Mihnea din 1612.

Nu știŭ dacă acest Ivan Postelnicul e identic cu acela din crisovul luĭ Mihnea Vodă din 1585, soțul jupâneseĭ Marga, după cum n'așĭ putea afirma dacă acesta saŭ celalt este tot unul cu soțul Margeĭ, stăpînitoarea Caracaluluĭ, fiica luĭ Mateĭ banul din Brâncovenĭ, donatoarea mănăstiriĭ Glavaciocul [1]).

Din ceĭ treĭ fiĭ aĭ luĭ Ivan Postelnicul, Harvat Spătarul e de admis că a fost cel dintâĭ născut, pentru că pe la jumĕtatea secoluluĭ al XVII nu maĭ trăia și din cauză că el purta numele buniculuĭ sĕŭ Harvat stolnicul. Atât asupra luĭ cât și asupra luĭ Ivan slugerul ot Isvor avem foarte puține date; în actele timpuluĭ întîlnim maĭ des amintit numele luĭ Tudor Clucerul ot Isvor.

Pe la 1628, în timpul domnieĭ luĭ Alexandru Vodă Iliaș, Tudor comisul și cu Tatul logofĕtul aŭ «pără» cu mănăstirea Argeș «pentru ocina din Ștefănești»; eĭ cer să li se dea «soroace pentru ca să-și aducă cărțile» prin care să probeze că, acea «ocină» este a lor [2]). Nu cunosc legătura ce ar fi unit pe Tatul Logofĕtul cu Tudor Clucerul Știrbeĭ. Intr'un crisov al luĭ Mateĭ Basarab el este numit «Tudor Știrbèiu ftori clucer (al doilea clucer) ot Isvor, vnuc (nepot) Harvat biv vel stolnic» [3]), iar în 1640 figurează printre boeriĭ hotarnicĭ luațĭ de *jupâneasa Dumitra Catarinoaia* [4]). El este acel Tudor Cămărașul acuzat, împreună cu Stroe vistierul Leurdeanul și Radul din Fărcaș că a furat vre-o câteva pungĭ cu banĭ din visteria luĭ Mateĭ Basarab. Relativ la acest furt de vistierie avem *cartea obștești adunări a țării*, care ne-a păstrat această acuzațiune [5]). Incontestabil cartea e curios redactată; ea reclamă multă băgare de seamă și maĭ ales o cunoaștere amĕnunțită a situațiuniĭ interne a țăriĭ din timpul acela, pentru o înțelegere exactă a eĭ. In treacăt afirm că interpretarea dată de d. Xenopol, acestuĭ act, în Istoria Românilor nu poate fi admisă; voĭŭ dovedi într'altă parte ce trebue și cum trebue să înțelegem această acuzare.

Să vedem acum însă dacă într'adevĕr Tudor Cămărașul este cum am afirmat identic cu Tudor Clucerul Știrbeĭ ot Isvor. E drept că nu cunosc până acum nicĭ un act în care acesta să fie numit cămăraș și maĭ ales nu cunosc un asemenea act care să fie din 1652, data cărțiĭ, deși în divanul luĭ Mateĭ Basarab și

---

1. Un alt Ivan Postelnicul e amintit și într'un crisov din condica mănăstiriĭ Vieroșul, în întâia jumĕtate a secoluluĭ XVII. Jupâneasa Marga, fiica luĭ Mateĭ Banul din Brâncovenĭ, în diata eĭ nu vorbește nimic despre copiiĭ eĭ, fapt ce ar fi contrar părereĭ că soțul eĭ ar fi identic cu fiul luĭ Harvat Stolnicul, Ivan postelnicul. Vezĭ actul 9/50 de la Academie, condica mănăstiriĭ Glavacioc și alte documente indicate în studiul asupra Ancăĭ din Coiani, din Revista pentru Istorie, Arch. și Filologie, ce va apare în curînd.

2. Archivele Statuluĭ. Episcopia Argeș pach. 19/6.

3. Din 1639 Martie 26. In pachetul 60 de la Academie ni s'a conservat vre-o câteva crisoave originale pe pergament de la Mateĭ Basarab, referitoare la familia Știrbeĭ, care confirmă legătura stabilită maĭ sus între Tudor Clucerul, Harvat Spătarul, Ivașcu Slugerul și Harvat stolnicul. Tot aci e și un crisov către Harvat portarul care cumpĕrase o moșie de la Țalapie, nepotul luĭ Harvat velichi stolnic; acest Harvat portarul nu e decât fiul luĭ Ivan postelnicul.

4. Archiva Statuluĭ. Mănăstirea Cotrocenĭ pach. 1 și 61 doc. 16, carte originală în românește, din 1640 Iulie 8, e numit tot „Tudor Știrbeiu vtori cliucer".

5. Magazin istoric pentru Dacia, I, p. 125.

în actele particulare din tot timpul domniei luĭ, nu întîlnim nicĭ un boer altul decât acesta cu numele de Tudor. Apoĭ în cartea obștescĭ adunărĭ din 1652 se pronunță un teribil prin grozăvia luĭ, blestem contra nu numaĭ a acelora care aŭ fost acuzațĭ de hoțĭ aĭ vistieriei, dar și a neamuluĭ lor Cu câteva deceniĭ numaĭ după acest act, în timpul luĭ Constantin Brâncoveanu, cronicarul anonim contimporan și partizan al domnuluĭ, ne povestește, nu fără oare-care patimă, cele ce i s'aŭ întîmplat luĭ «Constantin Clucerul Știrbeĭ» care *aŭ luat de la țară câte ceva-și și despre domnie aŭ ascuns*. Dintr'un nimic un adversar, pornit contra familieĭ dar maĭ ales a luĭ Constantin Știrbeĭ, pe care 'l numește că era *cam lung de unghiĭ din felul Știrbeștilor*, cronicarul anonim face un mare caz. El pune în gura domnuluĭ—notațĭ rudă cu Știrbeĭ—o aspră morală la adresa luĭ Constantin Știrbeĭ, poate chiar prea aspră pentru micile neregularităților constatate în sarcina luĭ. Constantin Brâncoveanu, ar fi zis luĭ Știrbeĭ, când a fost adus la divan, următoarele, după cronica anonimă. .. *Știĭ tu bine că Mateĭ-Vodă cel bĕtrân, ... vĕzînd faptele voastre cele rele și jeafurile care făcea neamul vostru cel rĕŭ, aŭ blestemat, cine vĕ va milui și cine vĕ va primi pre slujbe* ... [1] care ne sunt suficiente pentru a vedea în aceasta o aluziune la cele ce i se întîmplase luĭ Tudor Clucerul Știrbeĭ, bunicul luĭ Constantin Clucerul. Să se facă numaĭ apropiere între cartea obștestiĭ adunărĭ a țărĭĭ din 1652, deși cronicarul ne spune de Mateĭ Vodă, și între acest pasagiŭ și se va convinge orĭ cine de legătura ce există între persoanele vizate în ele, vorbind pentru întâia numaĭ de Tudor Clucerul Știrbeĭ.

Din căsătoria luĭ Tudor Clucerul Știrbeĭ cu Maria, vara luĭ Cernica vornicul, fiul luĭ Ionașcu comisul [2], s'a născut—după cât cunosc—un Ivan Slugerul, Zoița căsătorită cu Paharnicul Iordache Colfescu [3], Cernica Vornicul ot Scăioșĭ și Radul comisul Știrbeĭ [4] Cele maĭ multe date le avem despre Radul comisul Știrbeĭ, care a fost căsătorit cu Neacșa și, după cum rezultă din actele mănăstiriĭ Glavacioc, s'a călugărit sub numele de Rafail monahul [5]. El este acel călugăr, tatăl luĭ Constantin Clucerul Știrbeĭ, pe care 'l chemase acesta contra luĭ Brâncoveanul, și după care a trimes Brâncoveanu pe Ghinea Paharnic al II cu armașĭ la Călinești ca să'l prindă. Aci l'a și găsit «pe călugărul Știrbeĭ, zice cronicarul, șezând la foc alăturĭ cu jupâneasa luĭ Neacșa și feciorii și nurorile toate în casă». Cronicarul adaugă că el a fost prins și «băgat în obezĭ» că a fost dus la mănăstirea Tismana și că se dedese ordin călugărilor de aci «să nu-l lase să iasă afară nicăerĭ, nicĭ din obezĭ să-l scoață».

Dintr'un act, în care se vorbește de o danie făcută de el mănăstiriĭ Glavacioc se vede că el a avut maĭ mulțĭ copiĭ: Praxia, care fusese căsătorită cu un Tufeanu; Șerban, care a ținut pe Stanca Băleanu; Constantin Clucerul Știrbeĭ;

1. Magasin istoric pentru Dacia, V, pag. 145—147.
2. Crisovul luĭ Grigorie Ghica Vodă 1659 Decembrie 28, din condica Brâncovenescă IV, pag. 640.
3. Academia Română, pach 29 act. 107-a.
4. Vezĭ actele citate până aci.
5) Crisovul luĭ Constantin Brâncoveanu din 1704, Noembre 8, către *părintele Rafail monahul care s'aŭ chemat pre mirenie Radul biv vel comis Știrbeĭ ot Isvor.*

Mateĭ, Tudor și Radu Postelnicul. Din urmașiĭ acestora amintim în treacăt, pentru a completa atât cât putem, genealogia Știrbeilor, până la 1700, pe Radul fiul Praxieĭ, care se numește Radu Tufeanu Știrbeĭ în actele primeĭ jumătățĭ a sec. XVIII și pe fiul sĕŭ numit Șerban; pe fiiĭ luĭ Radu Postelnicul, cunoscut maĭ ales cu numele de Isvoranu, Pârvul, Șerban, Radu, călugărit sub numele de Calinic, și Păuna căsătorită cu Șerban căpitanul Stroescul [1]).

Ivașcu Slugerul alt fiŭ al luĭ Ivan Postelnicul și frate cu Tudor Clucerul Știrbeĭ a avut de soție pe fiica luĭ Mitrea Rudeanu, unul din însemnațiĭ boerĭ «ot Ruda», cu care a făcut pe un Preda Postelnicul Știrbeĭ, a cărui fiică Dospina căsătorită cu un Iordache comisul, se ceartă pentru moșiile Ștefănești și Isvoranĭ, cu boeriĭ din Goleștĭ, în special cu Anița soția luĭ Nicolae polcovnicul Știrbeĭ [2]).

Din căsătoria luĭ Harvat Spătarul, al treilea fiŭ al luĭ Ivan Postelnicul cu Anghelina, s'aŭ născut treĭ copiĭ: Tudoria, Drăghicĭ și Papa, carĭ apar adesea-orĭ în actele din a doua jumĕtate a secoluluĭ al XVII [3]).

Astfel ni se prezintă din actele ce cunoaștem până azĭ genealogia familieĭ Știrbeĭ, în cele douĕ ramurĭ ale sale, pentru secolul al XVII-lea; scoborîtoare poate din basarabĭ saŭ numaĭ înrudită cu această familie, istoricul eĭ va constata în decursul veacurilor multe și importante figurĭ de boerĭ, care aŭ contribuit în felul și după mijloacele lor la propășirea neamulnĭ din care făceaŭ parte prin participarea lor la evenimentele importante din istoria românilor.

ELIE NICOLESCU.

---

1) Vezĭ pe lîngă actele condicei mânăstiriĭ Glavacioc și pach. 18 din partida m-reĭ St. Ion Bucureștĭ, de la Archive. Prin actul cu No. 10, jupâneasa Maria Isvoranca stolniceasa dă părinteluĭ igumen chir Timoteŭ o fată de țigan, pentru ca la această biserică sunt îngropate oasele fiuluĭ sĕŭ Radu „care a fost pe nume călugăresc Calinic". Cf. asupra numelor de călugărie nota 1, pag. 260 și nota 2 pag. 265, din Revista pentru Istorie... numĕrul pe Iunie, Septembre și Octombrie 1902.

2) Academia Română pach. 29 copiile 107 și 120 și Episcopia de Argeș, pach. 19, de la Arch. Stat.

3) Între alte acte, vezĭ copia. 69 din pach. 29 de la Academie.

Colecţia Alpar

CONAC ROMÂNESC

VINEREA-MARE

(IMPRESII)

Trăsurĭ cu femeĭ cernite în ele, grupurĭ și ființe singure pe jos ridică șoseaua Filaretuluĭ și se îndreaptă cu coroane și florĭ spre dealul cimitiruluĭ. E o zi închisă de primăvară cu norĭĭ mișcând ușor pe cer ca o pânză ce se desfășură. Pomiĭ în floare întind crăngile lor albe deasupra gardurilor până în poarta cimitiruluĭ.

In cimitir la dreapta și la stînga, printre crucile plecate de vreme și monumentele albe, table de florĭ semănate și stropite de curînd. Covoare parfumate de pansele, de părăluțe, de rozete, acoper mormintele, dându le o înfățișare zimbitoare. Monumentele de marmoră, cu coloane subțirĭ, cu statuĭ de femeĭ plângênd pe socluri, cu copiĭ depunênd coroane, cu ușĭ deschise la cavourĭ, fac să trăiască încă rangurile de altădată ale morților. Un ochiŭ care ar putea străbate vĕlul vremiĭ, ar citi pe ele viața celor ce zac dedesubt: într'un loc i s'ar arăta munca cinstită și rezemnarea nobilă, aiurea lăcomia și sgîrcenia sordidă, maĭ departe sudoarea a miĭ și miĭ de oamenĭ lucrând din zorĭ și până în seară pentru unul singur. Sub deșertăciunea și ambiția monumentelor însă, nu-ĭ, pretutindenĭ, decât o mână de țărînă fără glas.

Biserica din mijlocul cimiteriuluĭ nu domină decât cu înălțimea deasupra arborilor și crucilor din jurul eĭ. Zidirea-ĭ săracă nu pare a fi locașul vecĭnicieĭ, nu dă idee de cel A-tot-puternic. Dumnezeul tainic și înțelept, A-tot stăpînitor și A-tot știutor care trăește în aerul de de-asupra mormintelor, pare că nu poate intra în ângustimea eĭ. Ar trebui în locu-ĭ un templu măreț și sever, grav și simplu spre a putea fi simbolul vecĭnicieĭ dumnezeeștĭ.

Înăuntrul eĭ două scriurĭ aduse în dimineața zileĭ, un bĕtrân și un copil, în jurul cărora slujesc doĭ oamenĭ, distrațĭ și monotonĭ, îmbrăcațĭ în vestminte de de preoțĭ. Nicĭ eĭ nu spun mințiĭ că-s vameșiĭ dintre cer și viață; aĭ zice maĭ curînd niște slujbașĭ care îșĭ fac datoria gîndindu-se aiurea. Slujba lor e meschină și vulgară neînsușind nimic din măreția morțiĭ.

Pe lîngă morminte mișcă nenumĕrate umbre negre de femeĭ și de copiĭ,

cu ochiĭ plânşĭ, cu batistele in mână, indeplinind o datorie de pomenire către morţiĭ lor.—Mormintele creştineştĭ din lumea intreagă sunt stropite astăzĭ cu lacrĕmĭ in amintirea Celuĭ ce s'a coborit, sunt 2000 de anĭ, in mormînt plângênd pe ceĭ rĕmaşĭ in viaţă.—Sufletul omenesc in faţa pildeĭ mareluĭ nazarinean se inalţă cu o dragoste ideală pentru ceĭ-ce nu maĭ sunt şi plânge in amintirea lor. Deasupra groapeĭ, in care se inchid toate faptele vieţiĭ, omul inţelege maĭ bine cât de deşerte sunt sforţările luĭ şi maĭ ales cât de fără de inţeles e nestăpinita-ĭ dragoste de câştig. Conştiinţa la eşirea noastră, din cimitir, se miră că maĭ vede oameni alergênd ca furnicele, ĭ apare lumea fermecată de o vrajă inşelătoare.

Ceĭ doĭ morţĭ din biserică sunt scoşĭ şi duşĭ la groapele lor. Un bĕtrân şi un copil, atinşĭ amindoĭ, intr'o zi, de aceeaşĭ sentinţă supremă a morţiĭ. Ceĭ ce-ĭ petrec, fraţĭ, surorĭ, părinţĭ, sfişie aerul cu plânsetele lor: eĭ nu-ĭ vor maĭ vedea *nicĭodată*. Ce stranie infirmitate a minţiĭ noastre, de care suntem totuşĭ atât de mindri, de a nu putea inţelege o lege atât de elementară a vieţiĭ! De când e lumea, tot neamul românesc a plâns moartea a lor sĕĭ, de la Adam care a vărsat lacremĭ pe trupul fiuluĭ sĕŭ Abel, ucis de crudul frate Cain şi pănă la mama Celuĭ ce s'a răstignit pentru mintuirea oamenilor—fiinţe atât de apropiate de tainele Dumnezeeştĭ — toţĭ aŭ plâns pe răpiţiĭ lor din viaţă. Nicĭ un geniŭ, nicĭ un invĕţat, nicĭ un profet, nicĭ un sfint n'a putut găsi, in ştiinţa saŭ divinaţiile sale, taina acestuĭ simţimint atât de obştesc şi atât de adinc, precum nu va găsi pe vecĭ nicĭ un răspuns la enigma morţiĭ.

Şi nu-l va găsi pentrucă viaţa e aşezată tocmaĭ pe taina morţiĭ, pe neputinţa omuluĭ de a o pătrunde vr'odată. Dacă de miile de anĭ, de când lumina conştiinţeĭ a răsărit in creerul omenesc, s'ar fi găsit un singur om care să distrame vĕlul acesteĭ taine, atuncĭ viaţa n'ar fi maĭ fost cu putinţă. Acest om nu s'a arătat insă şi natura ştie că el nu se va arăta nicĭodată. Pe enigma morţiĭ fiecare din noĭ ţesem viaţa—uniĭ conştient, alţiĭ instinctiv—legând momentul zileĭ de astăzĭ cu speranţa zileĭ de mâine; toate patimele, toate dorinţele, toate jertfele noastre staŭ in legătura dintre viaţă şi speranţă. In ziua când unul din aceştĭ doĭ factorĭ ar dispărea, rostul vieţiĭ ar dispărea şi el.

Taina morţiĭ adică legea aceea ascunsă—asupra căreia omenirea in neputinţă de a face altceva plânge de miĭ şi miĭ de anĭ,—işĭ indeplineşte menirea eĭ, neturburată de lacrĕmele noastre. Ea ascultă de anume orinduelĭ vecĭnice in desfăşurarea vieţiĭ universale care nu poate intra incă in inţelegerea omuluĭ. Cine ştie dacă ea nu impacă vr'o condiţie necunoscută a gravităţiĭ pămintuluĭ saŭ a alteĭ legĭ a materieĭ, negindindu-se de loc de a ne sluji drept o zeiţă binefăcătoare saŭ crudă, aşa cum o credem noĭ.

A. Costin.

SONET

Nimic nu mai dă viaţă bisericii tăcute.
O agonie parcă pe nesimţit coboară...
Icoanele dorm duse în pacea funerară
Sub afumate văluri din vremile trecute...

Amurgul prin fereastră un fir de foc strecoară
Pe-un nimb de sfînt, redându-i sclipirile lui mute;
O candelă svîcneşte în palpitări pierdute,
Ca inima rănită de jalea ce omoară...

Şi ruga se îngînă în tînguiri de clopot.
Un suflet amintirea rostinduşi-o în şopot,
Ingenunchiat în faţa altaruluĭ, se 'nchină.

Un preot în odăjdii cădelniţând apare,
Şi 'n fumul de tămîie şi 'n umbra de'nserare,
Pe lespezile negre cad lacrĕmi de lumină...

INALȚĂ FALNIC...

Înalță falnic turnuri ruinate,
Slăvind mîndrețea și de neam și țară,
Castelul vechiŭ, ce-a fost odinioară,
Cetatea unor vremuri sbuciumate...

Un văl verzuĭ de iederă coboară
Pe-un coridor cu bolți dărăpănate;
Din negre lespezi, plânsul își străbate
Izvoru 'n care zîmbete picară...

La stînă 'n munți de bucĭumă vre-odată,
Pădurea pare-o caste fermecată
Ce-așteaptă cornul de argint, să sune...

Prin vre o fereastră, luna doar s'arată,
Domniță care vecĭnic intristată,
Ascultă pacea glorieĭ străbune.....

ALBITĂ-I LINIȘTEA...

Albită-ĭ liniștea de lună
Și stele scapără in cor,—
Iar cântul greerilor parcă-ĭ
Ecoul luminos al lor...

Pe deal o umbră 'ncet coboară...
S'aude-un fluer plin de dor;—
Sfios se 'ngînă cântu 'n vale
Cu murmurul de la izvor.

La o fereastră, pe sub ramurĭ,
S'ascunde-o taină de povești,
Căcĭ filfie-o maramă 'n lună
Ca purtătoarea unor veștĭ..

PUSTIŬ

Amurgul mai tremură 'n virfuri pe munţi;
Din văi îl ridică 'nserarea; —
O rază doar fulgeră codrii cărunţi, —
Şi noaptea-i mai grea ca uitarea...

E toamnă pustie sub ceru'norat,
Pe suflet o jale m'apasă: —
La geamul Iubiteĭ, în noapte 'necat,
Se frânge o salce pletoasă...

A. Zamfirescu.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Starea economică a ţăranului român, conferinţă de d. A. D. Xenopol.—Trebue să ne interesăm, zice D. Xenopol în interesanta sa conferinţă, de starea economică a stratului de temelie al poporului nostru :

1) Fiindcă numaĭ acolo unde poporul întreg e bogat există o ţară bogată : să ne amintim sărăcia noastră, de oare-ce nu am găsit în toată ţara biete 175.000.000 pentru a scăpa de ruşinea de a ne ruga şi a primi condiţiile străinilor spre a face conversiunea. Franţa a găsit la 1872, îndată după un războiŭ ruinător, 42.000.000.000 !!!) de oare-ce împrumul avut de ea de 3.000.000.000, a fost acoperit de 14 orĭ ;

2) Numaĭ o ţară bogată poate să se cultive, şi ignoranţa în care zace marea masă a poporuluĭ român îşĭ are drept pricină primordială sărăcia;

3) Idealul existenţiĭ noastre, *tendinţa* de a ne uni toţĭ Româniĭ în un corp—oricât de îndepărtată ar fi realizarea eĭ—nu se va putea îndeplini decât dacă starea economică a ţăranuluĭ va atrage pe fraţĭ către noĭ ; aşa cum suntem astăzĭ, eĭ ar sta la gînduri dacă trebue să intre cu noĭ în o viaţă comună.

Starea ţăranuluĭ român din România totuşĭ este din cele maĭ rele. Aşa bunăoară în judeţul Ilfov, în jurul Capitaleĭ, aproape de cea maĭ mare piaţă de desfacere, se află ceĭ maĭ mulţĭ pelagroşĭ ; iar pelagra este boala mizerieĭ. In ţara întreagă la 1892 eraŭ 8000 de pelagroşĭ, în 1898, 20000 şi astăzĭ sunt 40000 !! Mergem deci tot maĭ rĕŭ. Paludismul seceră pe fiece an victimile cu miile. Copiiĭ micĭ sunt răpiţĭ peste 60%. Sifilisul şi alcoolismul bântue câmpia şi munţiĭ. Hrana ţăranuluĭ e din cele maĭ neîndestulătoare, îmbrăcămintea luĭ proastă şi locuinţele mizerabile ; starea luĭ de cultură înapoiată : 90% nu ştiŭ carte la sate ; moralitatea luĭ prăpădită; religiozitatea luĭ decăzută ; puterea luĭ de muncă redusă cu totul ; rasa chiar degenerează. Sunt judeţe în care 30%, din tineriĭ sunt dispensaţĭ de slujba militară pentru slăbiciune saŭ viţiĭ de conformaţie.

Cauza acesteĭ stărĭ degradate stă în sărăcia ţăranuluĭ. Că sunt excepţiĭ nu însemnează nimic, starea obştească e sărăcia şi sărăcia îşĭ are obîrşia în schimbarea regimuluĭ economic, odată cu introducerea regulamentuluĭ organic. La 1829 tratatul de Adrianopolĭ deschide porturile Dunăriĭ comerţuluĭ european. Grânele urcate în

preț, provoacă întinderea culturei lui. Valoarea pământului crește. Proprietarii mari simt nevoia de a restrînge pământurile concedate țăranilor în puterea vechilor uricuri, care erau în întindere mare :

16 fălci fruntașului pentru 16 vite,
12 „ mijlocașului pentru 12 vite,
6 „ codașului pentru 6 vite.

Se reduce prin regulament pământul dat de proprietar țăranului la :

$5^1/_2$ fălci fruntașului,
4 „ mijlocașului,
$2^1/_2$ „ codașului.

Ruina culturii vitelor la țăran prin împuținarea și scumpirea imașului pe care 'l plăteau la boer în muncă.

Legea din 1864 menține întinderea și înrĕutățește încă starea țăranului prin aceea că scutește pe proprietar de a mai da pământ însurăților. Se înlocuește această obligație prin împărțirea moșiilor statului de la 1879 încoace.

Tot în acest sens se lucrează prin viitoarea aplicare a convențiilor comerciale din partea Austriei și Germaniei, prin care se suprimă exportul vitelor în țările vecine și se împedică și comerțul cu carne proaspĕtă.

Țăranul ruinat, ne mai putênd cultiva vite; hrana lui se înrĕutățește lipsindu-i laptele.

Indiferența claselor conducătoare și a guvernelor eșite din ele față cu țăranul: nu se cheltuește nimic în interesul lui, tot ce se face în țară e în primul loc pentru noi aceștia din orașe și pentru straturile superioare. Numai din ce ne scapă printre degete se înfruptă și țăranul.

Clasa IV-a la drumul de fier s'a suprimat din cauză că nu renta, ca și când celelalte clase ar renta ; ca și când nu am fi nevoiți să adăogăm din budgetul general ceea-ce nu se ajunge din venitul căilor ferate pentru acoperirea anuității. Dacă e vorba pe nerentabilitate, atunci ar trebui suprimate cu totul drumurile de fer, dar să se observe că, unde e vorba de nerentabilitate în folosul claselor mai superioare, statul pune din pungă și tace, unde e vorba de țăran suprimă; și să se mai observe că din dările încasate în mare parte de la țărani se acoperă ceea-ce lipsește la anuitate. Ei plătesc pentru noi, și nu se folosesc decât prea puțin. Aceasta se chiamă dreptate; aceasta se chiamă organizare de stat care trebue să fie întemeiată pe dreptate.

Se clădește în București un palat al poștelor care, plănuit pentru 3.000.000, mulțumită arhitecților, se urcă la 8.000.000. Dacă s-ar fi dat acești bani pentru clădirea a **1000** de școli rurale, s'ar fi revoltat toată lumea și cu toate acestea este evident cât de mare ar fi fost folosul.

Se înființează vre-o 6 școli agricole în o țară care nu are alt venit decât agricultura, și aceste școli ca vai de ele, din strictă economie: fără boi, fără mașini, fără unelte, — pentru că nu sunt bani ; cât pentru crearea de catedre noue de chimie agricolă și indusirială, din care se vor folosi învĕțând numai agricultorii și industriașii mari, presupunênd chiar că ele ar fi de vre-un folos,—se găsesc bani, precum se vor găsi și pentru crearea de catedre noue spre înființarea doctoratului în drept, precum s'a găsit în casa economiilor duse până la extrem 500.000 de lei pentru ridicarea unui monument al Independenții care va înfrumuseța o piață din București ! !

Dacă s'ar fi propus să se cumpere cu acești bani sĕmînță de lucernă spre a o împărți la țăranii care nu aŭ cu ce să o cumpere, fiind scumpă ($2^1/_2$ lei kilogr.) s'ar fi strigat: ruină ! !

S'a lăsat țăranul fără nicĭ o îndrumare în perioada cea critică și trecem de la cultura extensivă a vitelor pe care o practica în vremurile maĭ vechĭ, la una care ar trebui să devină intensivă pe ogorul maĭ îngustit în favoarea claseĭ suprapuse.

Nu s'a gîndit și, lucru maĭ straniŭ e că nu se gîndește nicĭ astăzĭ nimenĭ că țăranul trebue *învĕțat* cum să-și întocmească noua luĭ gospodărie ; căcĭ dacă noĭ i-am schimbat condițiile traiuluĭ este primul lucru ca *tot noĭ* să-l învĕțăm cum să se regăsească în noua luĭ situație și aicĭ s'ar înfățișa un mijloc foarte simplu cu care *s'ar face începutul, îndreptarea stărĭĭ luĭ economice îngrijitoare*: cultura fînețelor artificiale. Această cultură însă cere oarecare pregătirĭ și învĕțăturĭ. Intâĭ procurarea sĕmînțeĭ gratuit; apoĭ învĕțarea aratuluĭ adînc (30 centimetri) ; în sfîrșit paza boilor la adăpost. Dar cine se ocupă cu asemenea nimicurĭ, și cu toate acestea, pe ele se întemeiază proprietatea în viitorul neamuluĭ nostru.

S'a avut aerul de a se ocupa în sesiunea aceasta parlamentară cu un mare interes țărănesc: băncile populare, dar tocmaĭ aicĭ intervenirea uneĭ legĭ a fost pripită. Trebuia lăsat să se întemeeze formele nouĕ împinse de nevoile sociale la lumina zileĭ înainte de a le îmbrăca în grecoaia haĭnă juridică. Apoĭ ce înseamnă graba de a impune băncile populare ? Ce înseamnă năpustirea fisculuĭ asupra uneĭ forme de viață ce abea se înființează. In sfîrșit nevoia autentificărĭĭ poliților neștiutorilor de carte și a facereĭ protestelor la judecătoriile de ocol: toate aceste măsurĭ nechibzuite vor ucide germenul de abia încolțit al băncilor poporane. *Amestecul unde nu trebue să se amestece, neamestecul unde trebue să se amestece, iată felul nenorocit al interesuluĭ ce dau guvernanțiĭ claseĭ care alcătuește temelia statuluĭ.*

NESTOR.

* * *

Lucrările Academieĭ în sesiunea generală din 1903. — Academia, în sesiunea generală din anul acesta, a ținut 28 ședințe din care 1 solemnă și 4 publice. In aceste ședințe: la 7 Martie a cetit d. dr. Felix: *Igiena școlară, istoria eĭ, starea eĭ actuală* ; la 13 Martie d. Hasdeŭ: *O nevastă românca*, disertație publicată în coloanele Revisteĭ noastre ; la 19 Martie d. Marinescu : *Articol și declinațiune*, și d. Bogdan : *Cnejiĭ românĭ ;* la 21 Martie d. Xenopol: *Politica de rase;* la 30 Martie (solemnă) d. Hepites discursul de recepțiune: *Metode de investigațiunĭ în meteorologie* cu rĕspuns de d. Felix.

S'a ales în sînul secțiuniĭ literare comisiunea care să se ocupe cu ortografia : D. D. Maiorescu, Hasdeŭ, Quintescu, Negruzzi, Bianu.

S'a decis tipărirea documentelor interne românești din colecția Academieĭ, sub supravegherea bibliotecaruluĭ Academieĭ.

Daruri pentru colecțiunĭ : aŭ fost făcute, de către ministrul de interne 217 monete antice de argint ; D. C. Erbiceanu un manuscris și 33 documente; D. Sturdza un sigiliŭ, 3 medaliĭ; Comisiunea Dunărĭĭ o medalie de aur.

S'a făcut un schimb de publicațiunĭ cu Biblioteca Congresuluĭ din Washington.

S'a citit și aprobat rapoartele diferitelor comisiunĭ ale Academieĭ.

S'a citit raportul comisiuniĭ dicționaruluĭ și s'a aprobat propunerea să se pună la dispoziținea d-luĭ Philippide maĭ mulțĭ colaboratorĭ—să accelereze lucrarea—să înceapă tipărirea vol. I din materialul adunat.

S'a citit raportul comisiuniĭ Adamachi și s'a aprobat, apoĭ s'a hotărât să se dea bursa vacantă unuĭ licențiat din Iași pentru studiul matematicelor la Paris ; idem 10 burse de câte 360 leĭ anual la școala Agaricĭ.

S'a citit raportul comisiuniĭ Otteteleșanu și s'a aprobat ca începênd de la Iunie 1903 să se dea ca zestre absolventelor câte 300 leĭ.

Nu s'a acordat premiul *Adamachi* pentru *Alcoolism*, nicĭ unuia din cele 4 manuscrise presentate și examinate de dd. Poni, Istrati, Xenopol, neîntrunind voturile.

Din premiul *Craiovean* s'a dat d-lor G. Adamescu și M. Dragomirescu (tovarășĭ) leĭ 750; d-lor Popa-Burcă și Murgocĭ (tovarășĭ) leĭ 750 pentru cărțĭ didactice.

Premiul de 4000 leĭ s'a acordat colonelului Hĕrjeŭ pentru *Istoria armeĭ Geniului*.

Premiul Eliade Rădulescu s'a acordat d-luĭ Slavicĭ pentru: *Din Bĕtrânĭ* (roman). Romanul „Din războiŭ" al d-luĭ Duiliŭ Zamfirescu propus la premiŭ de comisiunea premiilor, nu a întrunit majoritatea de 2—3.

Din premiul Adamachi s'a dat dr. Manicatide 2000 leĭ, P. Dulfu 600, St. O. Iosif 600; Poeziilor Șerbănescu 400, Jean Bart 600, Ilie Bărbulescu 400, St. Meitani 400.

Academia a luat apoĭ deciziunea a se tipări traducerile: Titu Liviŭ XXVI 28—XXIX 10, *Insectele* de S. Fl. Marian, Documentele Domnitoruluĭ Cuza.

S'a fixat subiectul premiuluĭ Eliade Rădulescu pentru 1908: *„Domniile române sub regulamentul organic până la 1848"*. Adamachi 1908: *Mihaiŭ Viteazul.*

S'a ales delegațiunea dd. *Aurelian* președinte, *Ollanescu*, *Kalinderu*, *Saligny* vice-președinți.

M. S. Regele nu a asistat nicĭ anul acesta la ședințele Academieĭ, deși a asistat la toate ședințele Societățiĭ geografice.

* * *

Anecdote împănate, de *Th. D. Speranția*. — „Anecdotele sunt mijloacele prin care poporul își face lecțiunile sale de morală. Poporuluĭ ca și orĭcăruĭ individ nu-ĭ place lecțiunile directe de morală. Poporul e politicos, în loc să-ți spună că: *Tu eștĭ așa saŭ așa*, zice că *era odatĭ unul care era așa*». Aceste cuvinte din prefața volumuluĭ d-luĭ Speranță lămuresc maĭ bine ca orĭ-ce titlul cărțiĭ. Distinsul nostru colaborator, este un eminent cunoscător al psihologieĭ populare. Astăzĭ nimenĭ maĭ bine ca d-sa nu redă sarcasmul, finețea, glumele mușcătoare ale țăranuluĭ român. Și le redă într'o formă grațioasă, în versurĭ ușoare și plăcute. Maĭ bine ca țăranul nimenĭ nu poate fi izbit de nota ridiculă a mediuluĭ sĕŭ, de oare-ce acest ridicolimpresionează starea sa sufletească lipsită de orĭce pruderie. Elementele sale obicĭnuite sunt: țiganul, ovreiul, bulgarul și grecul—care aŭ alte obicеiurĭ, alte apucăturĭ, stîngace în mijlocul lor. Apoĭ vine popa, când se abate de la datoriele sale, ciocoiul, circiumarul satuluĭ și agențiĭ administrativĭ cărora nu odată li se joacă diferite farse. D. Speranță este singurul colector de acest gen și ar trebui să fie mulțĭ care să prindă astfel de lucrurĭ, fixând nesfîrșita imaginație populară.

* * *

La Roumanie Pittoresque, de A. Vlahuță, traducere în limba franceză de d-șoara M. M. V. Lucrarea aceasta, asupra căreia noĭ am vorbit la apariția eĭ în limba română în mod elogios, a fost tradusă zilele din urmă în franțuzește de un condeiŭ care își dă bine seama de frumusețile limbeĭ române și știe și limba franceză. Deși traducerile de cărțĭ literare nu sunt îndeobște decât o palidă oglindire a originalelor, se poate zice că traducerea de față dă o idee îndestulătoare de lucrarea autoruluĭ. Pentru a face pe cititoriĭ noștri s'o judece prin eĭ înșiși reproducem capitolul întitulat: Pe vîrful Mohoruluĭ.

„C'est le point du jour. Les bergers préparent leurs seaux à traire. Les moutons à l'issue du parc, se bousculent en bêlant. Les vallées sont noyées de brouillard. Les forêts, les pics des montagnes semblent flotter dans l'air. Au loin, vers la gorge de l'Oltetz, on voit poindre, au ras du ciel, la blanche clarté de l'aube, et les nuages argentés prennent, sur les bords, des teintes rosées.

De ce côté, l'horizon s'éclaircit et les collines semblent empourprées comme au reflet d'une flamme. Une lueur rouge s'allume à la ligne de rencontre du ciel avec la terre. Lentement se hausse le disque du soleil éclatant et rond. Les brumes se dispersent. Les plateaux verdoyants, emperlés de rosée, semblent parés de diamants.

Nous enfourchons nos montures, et reprenons notre route, le long de la crête du Mohor, en allant vers la Piatra-Taïata (Pierre-Coupée).

Comme dans un merveilleux panorama se déploient maintenant à nos yeux les contours des Carpathes, aux cîmes couronnées de rayons, aux sombres et profondes vallées coupées de rapides torrents, et ombragées de forêts séculaires. Je contemple extasié, les faîtes rocheux qui se dressent vers le ciel, comme de majestueuses tours de forteresse, et ma pensée me reporte aux siècles enfuis, au passé orageux de notre race. De combien de dangers ne nous ont-elles pas délivrés, au temps jadis, ces montagnes et ces forêts! C'est là, dans ces citadelles bâties par la main de Dieu, que trouvèrent un refuge, pendant près de mille ans, nos ancêtres, alors que dans nos plaines, se succédaient les torrents de barbares, alors que les peuples sauvages de l'Asie se ruaient en meutes vers nous, et se poussaient les uns les autres à l'assaut de l'Europe, en pillant les villes, et en laissant le désert partout où ils passaient. C'est dans ces montagnes qu'ont pris corps l'unité et la puissance de la race roumaine. C'est elles qui furent notre bouclier et notre sauvegarde aux jours de terreur, le sanctuaire inviolé où se conservèrent si pures les croyances, le parler et les coutumes de notre race. Dans ces retraites mystérieuses, à jamais défendues par les sentinelles de nos Carpathes, planent les ombres de nos ancêtres, d'avant la première colonisation. Ici, dans le murmure des sources et le frémissement des bois, a retenti, pour la première fois, notre belle doïna, et il n'est pas de ruisseau, pas de prairie auxquels ne se rattache un souvenir cher à notre âme; pas de cîme de montagne, dans toute cette contrée, qui n'ait sa légende et son chant.

Plus tard, lorsque les invasions eurent cessé et que nos pères furent redescendus dans les plaines, chaque fois qu'un danger nous menaçait, les montagnes nous accueillaient de nouveau dans leurs refuges; et malheur à l'ennemi qui s'aventurait à notre poursuite dans les remparts de nos forteresses! Le jour où Charles Robert, l'orgueilleux roi de Hongrie, lança ses armées dans les plaines de l'Olténie et, devant l'offre pacifique du bon Voévode Alexandre-Bassarab, répondit insolemment que „Alexandre n'est que le gardien des moutons du roi de Hongrie, et que celui-ci le traînerait par la barbe hors de sa tanière"—les Roumains attirèrent, petit à petit, l'ennemi dans une gorge étroite et ténèbreuse des monts du Gorje, et soudain, comme par enchantement, les rochers se mirent à dégringoler des hauteurs, avec un fracas assourdissant; et toute la superbe armée hongroise, écrasée et mise en déroute sous cette grêle de blocs de pierre, trouva la mort au fond du précipice. Et au cours des centaines d'années qui se sont écoulées depuis, que de fois ont retenti ces forêts et ces vallées, au son du cor de nos vaillants garde-frontière!"

* * *

Dina și Dana, nuvelă de I. Gabrovan, e debutul unuĭ tînĕr cu însușirĭ serioase de scriitor. Pe cât ni se spune autorul e încă pe băncile liceuluĭ. — *Dina și Dana* e o nuvelă originală atât ca temă cât și ca formă. Ea se poate rezuma în dragostea ideală a unuĭ om pentru 2 surorĭ care se asemănaŭ intre ele ca 2 picăturĭ de apă, și care se sinucid amîndouĕ de durerea gelozieĭ. In stilul lucrăriĭ intîlnim imaginĭ nouĕ, gîndirĭ particulare autoruluĭ, descrierĭ une-orĭ prea frumoase, și în genere o sinceritate de stil, care dacă nu ar avea toate defectele tine-

reții, adică dorința vădită de a isbi pe cetitor prin exagerări de tot felul, am putea afirma fără temere de a fi desmințiți de vreme că ne aflăm în fața unuĭ adevĕra talent.

Iată câteva rînduri de la începutul nuvelei :

„Lună, odihnă și liniște !

Aŭ trebuit toate aceste să-mĭ placă așa de mult ca să găsesc la douĕzecĭ de anĭ suferința vieții întregĭ, într'o singură noapte de vară, cu odihnă, cu liniște și cu lună plină.

Fericit maĭ era și satul nostru, că avea codrul într'o parte, dealurile cu viile într'alta, câmpul cu dărnicia luĭ Dumnezeŭ la apus și morile harnice ce'șĭ goneaŭ namilile aripelor uriașe, la rĕsărit !

Aveam din copilărie năravul să dorm toată zîulica la umbra vr'unuĭ pom și noaptea să colind câmpul satuluĭ de prin prejur, să cutreer livada caseĭ părintești, orĭ să mĕ 'ntind pe chilimul de verdeață cu fața 'n sus, privind adîncul ceruluĭ presărat cu grîŭ de aur.

Era una din nopțile liniștite de vară, când luna îșĭ prăvălea de sus văpaea luminei eĭ darnice. Satul dormea între pomĭ, risipit pe deal și dormea și pămîntul somnul luĭ greoiŭ de noapte. Câtă odihnă și liniște în vegherea blândă a luniĭ ! Nu s'auzea nicĭ un greer care să țîrîie în cobza luĭ uscată, nicĭ o cucuvea care să co bească a moarte, nicĭ dalanga turmelor după deal, strecurând din depărtărĭ glasul clopotuluĭ eĭ duios ! Până și morile înțepenise pe butucele lor putrede...“

Situațiunea economică a Românieĭ e titlul uneĭ privirĭ generale asupra țărĭĭ, datorite d. R. Mandrea, doctor în drept sosit din Paris, fiiul jurisconsululuĭ nostru, d. N. Mandrea, președintelule înalteĭ Curțĭ de casație. Prin felul cum a îmbrățișat chestiunea și prin examinarea părților eĭ, prin ideile noŭĕ ce le aduce, ca și prin stilul sĕŭ clar și sobru, d. R. Mandrea îșĭ ia un loc de onoare în literatura noastră ecnnomică.

A. C.

Expoziția Galeota. In sala de sus a ziaruluĭ „L'Indépendance Roumaine“ s'a deschis de câteva zile expoziția de pictură a d-luĭ Galeota. Natura subiectelor exotice — Capri, Napoli, etc. — și felul industrial în care sunt tratate, fac ca lucrările sale să atragă o parte din publicul român și câteva din ele aŭ fost chiar cumpĕrate.

D. Galeota venind în România a fost călăuzit de sigur de interese materiale, nu să ne prezinte o mostră de pictură italiană modernă și maĭ puțin încă de a ne arăta o notă personală.

Acum 50 de anĭ o expoziție de felul acesta putea să însemne ceva pentru țara noastră, când nu se începuse a face artă și când singurĭ iconarĭĭ îșĭ vindeaŭ pe drumurĭ ororile lor publiculuĭ român care le atîrna pe pereți ca lucrărĭ de artă. Azĭ însă, când avem o pleiadă de tinerĭ românĭ în cap cu maestrul Grigorescu, care fac pictură serioasă, cu calități fundamental artistice, expoziția d-luĭ Galeota, nu poate să ne spue nimic. Ea nu face decât să ne confirme și maĭ mult încrederea ce avem în ridicarea arteĭ române.

Ceĭ câțĭva cumpĕrătorĭ care aŭ încurajat pe d. Galeota se vor convinge în curînd de spusele noastre când vor pune alăturĭ de pânzele d-sale lucrărĭ românești

In România, țară prin excelență ospitalieră străinilor, vor fi primite cu simpatie și pe viitor temperamentele de artist de la care tineretul român ar putea învăța ceva; de rîndul acesta însă străinătatea ni se prezintă cu mult inferioară arteĭ noastre, cea maĭ mare parte din lucrările d-luĭ Galeota fiind întocmite în atelier, sclivisite și migălite, cu un cuvînt vrednice numaĭ de un public necunoscător în ale arteĭ. Dacă ele sunt făcute după natură, atunceĭ păcătuesc și maĭ mult, căcĭ sunt receĭ și false.

Inboldul sĕŭ de căpetenie nu e de loc de a reda impresia măreață și francă a natureĭ, ci a face ceva ca să se poată vinde. Chiar cele câteva copiĭ în mic după lucrările școaleĭ olandeze ne spun că d. Galeota n'a înțeles și n'a fost emoționat în fața lucrărilor marĭ ce i-aŭ stat dinainte.

SANZIO

Veștile ce ne vin de la Teatrul Național sunt din ce în ce maĭ triste. După retragerea d-neĭ Romanescu urmă retragerea d-șoareĭ Bărsescu, care părăsește definitiv scena teatruluĭ românesc. E greŭ să-șĭ închipue cineva ce se petrece în capul direcțiuniĭ când lasă astfel să plece unicele două femeĭ talentate ale sceneĭ noastre și e maĭ greŭ încă de închipuit ce-o să facă direcția la iarnă cu femeile ce i-aŭ rĕmas ! ....

A.

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Le mariage de minuit, de *Henri de Regnier* (Ed. Mercure de France). Această poveste, cu tonul său cu totul parizian are următorul subiect: Françoise de Cléré, o tînără orfană locuește la mătușa sa, M-me Brignan, care se bucură de o reputație rea. Intr'o zi ea își surprinde mătușa în convorbire galantă cu tînărul Antonie de Puibomel. Françoise fuge la amicul său din copilărie Filip le Hardois care 'i propune să-i fie bărbat. Ea primește. Narația e mai mult un mic tablou de moravuri, de prejudecăți temporale. Pe măsură ce personagiile ne sunt mai mult înfățișate, ne apar într'o lumină mai plină ca niște portrete, le cunoaștem bine, și acțiunile lor nu mai au nici o nevoe de explicație. Henri de Regnier este un poet, un autor dornic de lucruri mari care 'și iubește arta, un romanțier care nu obosește și a cărui roman se reia de două sau de trei ori cu plăcere.

L'inutile effort, de *Edouard Rod.* (Perrin). Iată subiectul acestui dramatic roman: o lucrătoare parisiană Françoise Dessomes avu drept înamorat un student. Din relațiunile lor se naște un copil Léonard Perreuse, studentul, nu fu un om de onoare. El ajunse advocat, se căsători, avu alți copii și bani și deveni un om cu vază, pe când Françoise se exilă în Englitera. Acolo ea găsi de lucru și își crescu copila, pe care o iubea. Ea cunoscu un alt om. Totuși prima iubire o stăpînea încă. In zadar fu iubită de un mic amploiat ca și de un gentleman, care voia să o ia în căsătorie. Intr'o zi pe când se plimba cu copila, aceasta căzu în Tamisa și se înecă. Mama ei fu acuzată de crimă, fu judecată, condamnată și omorîtă în New-Gate. Léonard, primul ei amant, tatăl copilei află de întîmplare. De aci tortura lui. El nu poate alerga în ajutorul ei de teamă să nu-și compromită reputația. Edouard Rod desfășură o dramă îngrozitoare și violentă, căutând să afirme responsabilitatea bărbatului în amor. Toate personagiile acestui roman sunt admirabil clasate și bine conturate. Atâtea cugetări sunt în această carte și drama e atât de dureroasă în cât nu odată îți stoarce lacrămi. De la un capăt până la altul al romanului plutește un pesimism melancolic, fără revolte, fără amărăciune, dar așa de trist.

Les derniers jours de Pekin, de Pierre Loti, e un volum în care se descrie sfîrșitul campaniei din China. Loti ajunse acolo când totul se sfîrșise, adică când legațiunile străine fusese liberate și când Boxerii erau fugiți. El nu văzu decât oroarea locurilor devastate, cadavre omenești și de animale. In descrierea splendorilor orașului Pekin, condeiul său e strălucitor de colori. Cetatea imperială cu priveliștile ei minunate, cu peisagele ei încântătoare, cu templele și casele misterioase, adormite în pulberea și poezia trecutului, ni se arată dinainte în toată frumusețea lor. Volumul sfîrșește prin

descrierea călătoriei la mormintele împăraților dinastiei actuale, unde Loti atinge punctul culminant al stiluluĭ sĕŭ colorat și plin de senzațiunĭ delicate.

Esquisess psychologiques, de Alfred Fouillée. Cunoscutul filosof francez ne face în lucrarea aceasta, portretele popoarelor din Europa în mod foarte asemĕnător. Maĭ ales pentru poporul german, atât de greŭ înțeles de francezĭ, Fouillée a trebuit să-l observe bine și îndelung spre a-ĭ putea da trăsăturile caracteristice. De asemenea nu i s'a părut greŭ a lămuri caracterele rusuluĭ, englezuluĭ, spaniolului, pentru care Fouillée a găsit multe trăsăturĭ particulare, dar la care de sigur ar fi putut adăoga și altele. Generalizările de natura aceasta înfățișează foarte multe dificultățĭ maĭ ales când sunt făcute acasă, în biblioteca sa, cum ni se pare a fi făcută lucrarea luĭ Fouillée.

La revue. 15 Aprilie 1903. *A la recherche d'un juste*, mister laic și social este titlul unuĭ joc pe care Maurice Bouchor ni-l dă în versurĭ. Această piesă este luată din jocurile și credințele poporuluĭ; diferite personagiĭ divine și umane, Dumnezeĭ, sfîntu Petru, Moartea sunt amestecate și vorbesc în acelașĭ chip. Gustave Kahn publică, însoțite de o notiță biografică, câteva poeziĭ inedite de Verlaine care urmaŭ a forma un volum și pe care Verlaine nu l'a putut publica: «Varia». Ele sunt scrise pe foĭ volante de hârtie, pe bucățĭ din buletinele spitalelor și aŭ ceva din farmecul copilăresc, din savoarea delicioasă a lucrărilor luĭ bune. Dăm aci o bucată, cea maĭ înțeleasă:

Le parc rit de rayons tamisés.
De baisers, d'éclats de voix de femmes
L'air sent bon, il est tout jeux, tout flamme
Et les coeurs aussi vont embrassés.

Une flûte au loin sonne la charge
Des amours altière et frivoles
Des amours sincères et des folles
Et de l'Amour multiforme et large.

Al. Gayet comentează ultimele descoperirĭ ale mormintelor regale din Egipt. S'aŭ desfundat douĕ noĭ hipogee care aŭ reconstituit maĭ multe momiĭ. Cea din urmă descoperire este a americanuluĭ Davies, care a găsit mumia luĭ Thotmes IV, al zecilea suveran din XVIII dinastie, fiul luĭ Amenonphis II și nepotul luĭ Thotmes III, marele faraon cuceritor care a cucerit Asia până la izvoarele Orontelui. In hipogeul luĭ Thotmes IV, al cărui suvenir se perduse aproape, totul a rĕmas neclintit la locul sĕŭ, din timpurile vechĭ, deși mumia fusese scoasă, într'o vreme nesigură, probabil în turburările de la sfîrșitul domnieĭ Ramsenizilor. Atuncĭ bande de tâlharĭ organizate și numĕrând în rîndurile lor îmbălsămătorĭ, păzitorĭ aĭ necropoleĭ și chiar membri aĭ cleruluĭ devastaŭ cimitirele și profanaŭ mormintele, răpind juvaerurile și obiectele scumpe din ele. Ceea-ce face însă maĭ important acest mormînt este «carul de războiŭ al suveranuluĭ», e unicul specimen care s'a găsit până acum. In el fusese purtat pe câmpurĭ de războiŭ, unde Amon învingea pe dușmaniĭ sĕĭ, unde zeiĭ eraŭ adevĕrațiĭ izbînditorĭ; și pentru aceasta Thotmes a ținut să'l aibă pe lîngă dânsul ca un garant al faptelor sale marĭ. A doua descoperire importantă e a savanților italienĭ Schiaparelli și Ballerini care aŭ găsit sarcofagiile a peste 50 de preotese ale luĭ Amon. In altă parte aŭ găsit 9 momiĭ de principese, toate însoțite de amulete, obiecte de cult și de casă foarte importante.

Revue bleue. 18 Aprilie. Maurice Maeterlinck consacră un prim articol *Templuluĭ hazardului* care nu e altceva decât Monte Carlo. Acest templu se ridică pe o stâncă scăldată de lumina mărĭĭ și a cerului. Grădinĭ încântătoare în care se ofilesc în Ianuar toate florile primăverĭĭ, verĭĭ și toamneĭ, boschete parfumate care nu daŭ anotimpurilor protivnice decât surîsul și miresmele lor se întind înaintea sa Portocalul, arborele între toțĭ adorabil, lămîiul,[1] palmierul, mimosa îĭ fac horă de veselie. Scărĭ regale conduc

acolo popoare întregi. Maeterlinck continuă observațiile sale mai departe în chipul acesta: Împrejurul meselor sunt credincioșii. Fie-care din ei poartă speranțe, o credință, tragedii, comedii diverse și invizibile. Iată cred, locul de pe pământ unde se îngrămădesc și se risipesc cele mai multe forțe nervoase și pasiuni omenești. Iată locul nefast unde substanța prin excelență, substanța fără asemănare și poate divină, care în ori-ce loc face minuni roditoare, minuni de forță, de frumusețe și de iubire, iată locul funest unde floarea spirituală, fluidul cel mai prețios al planetei se risipește irremediabil în neant. Marius-Ary Leblond studiază *Spiritul algerian* și descrie această provincie africană arătând contrastul a două civilizații care există în orice oraș algerian: «Minaretul își ridică smaltul său lîngă clopotniță, moscheele își rotunzesc domele, cubul fără deschizătură a caselor arabe domină masa regulată a etagelor și luminele ferestrelor; tramvaiul trece printre bluzele albe și cele maure, colorate; redingota pare doliu; silueta academică a francezului dublează obesitatea triunghiulară a femeilor indigene; tapagiul idiomelor latine crește încă și mai mult peste tăcerea și placiditatea islamică».

La Plume. 1 Aprilie. Continuă *Ancheta* asupra educațiunii artistice a publicului contimporan. Robert de la Sizerane susține că publicul n'are simț artistic și nu se poate face educația unui simț care nu există. K. Groos profesor în Giesen, care a tratat multe probleme de estetică în diferitele sale uvragii, crede că e necesară educația artistică; citează mai multe încercări făcute în această privință, precum metoada exemplelor și contra exemplelor întrebuințată la Kunstwart: se așează în reproducțiune fotografică un proect de casă de o valoare artistică satisfăcătoare alături de unul fără gust, așa în cât contrastul între frumos și urît au efectul mai izbitor. Maurice Maeterlinck crede că simțul artistic al publicului contimporan este inferior aceluia de odinioară și aceasta este efectul industrialismului. Educația artistică este după Maeterlinck absolut necesară căci altfel arta va fi din ce în ce mai mult ceea-ce este astăzi, adică un rar fenomen hasardat și excepțional.

Mercure de France. Aprilie. R. de Bury studiază *marile succese ale teatrului în veacul al XVII.* R. de Bury se întreabă ce raport a existat în veacul clasic, între meritul unei piese de teatru și favoarea ce i-a acordat-o publicul și îl expune într'un mod izbitor într'un studiu cu totul documentat dar foarte literar și de un atrăgător interes. Cel mai mare succes al teatrului, acel „Cyrano" al mareluĭ veac fu puțin celebrul «Dimocrate» al lui Thomas Corneille, care avu 82 de reprezentațiuni, țifră așa de enormă într'o vreme când actorii se plictiseau de o piesă înaintea publicului! Apoi fu o comedie de Boursault intitulată «Mercurul galant» jucată de 62 de ori. Printre piesele care obținură succesul cel mai surprinzător pentru noi notăm: «Cavalerul la modă» de Dancourt; «Crispin muzicantul» de Hauteroche, «Agripa regele Albei sau falșul Tiberius» de Quinault, «Femeea judecă și pleacă» de Montfleury; «Moștenitorul ridicul sau Dama interesantă» de Scarron. «Necredincioasa confidentă» de Pichon; Judita de Bayer; Moartea lui Cesar de Scudery etc. Iar printre piesele care au fost primite cu răceală și care au căzut la întâia reprezentare se citează: Avarul, Bajazet, Burghezul gentilom, Misantropul, Britanicus, Femeile savante, Fedra etc. și altele, care astăzi fac gloria clasicismului.

La renaissance latine. 15 Aprilie. *Reformele în Macedonia și controlul european* de *Alfred Berl.* Autorul constată conflictul armat dintre Macedoneni și rasa cuceritoare, care devine din ce în ce mai suspect. Acei «Raias» care au conservat personalitatea lor etnică și moravurile strămoșești s'au dezvoltat prea mult intelectualmente, grație scoalelor lor și s'au luminat prea mult la reflexul lumineĭ occidentale pentru a mai tolera cu răbdare un guvern imobil, capabil numai să exploateze popoarele imperiului. Autorul arată agitările popoarelor oprimate de Turci (punênd pe cea română în

1829) precum și motivele care aŭ determinat cele dintîĭ mișcărĭ și se ocupă cu reformele propuse de Memorandum austro-rus care n'aŭ fost însă sincer aplicate. Maĭ ales Poarta s'a opus autonomieĭ Macedonieĭ, care este dezideratul Bulgarilor în așteptarea anexiuniĭ, și care, fără îndoială este combătută de celelalte popoare, Turcĭ, Albanĭ, Sêrbĭ, Grecĭ și Cuțovlahĭ. Studiază apoĭ pretențiunile Grecilor asupra Macedonieĭ, care se opun unuĭ pericol slav, uneĭ Macedoniĭ subt heghemonia Bulgarilor. «Nu este trebuință, spune autorul, de modificare teritorială saŭ de zdruncinare politică pentru a potoli Macedonia. In această privință, n'am putea să desaprobăm Memorandul al austro-rus care propune un «statu quo» balcanic; dar dacă se voește a se opri exodul Bulgarilor macedonenĭ în principat, irezistibilul avînt de simpatie al congenerilor lor, insurecțiunea apropiată și războiul probabil, e necesar să se asigure tuturor locuitorilor acesteĭ nenorocite țărĭ, fără distincțiune de cult și de origină un regim care va garanta libertatea bunurilor și vieții fiecăruia, care va permite tuturor să lucreze în pace fără a avea teamă de exploatarea funcționaruluĭ fometos, de perceptorul rapace, de mag'stratul parțial, vîndut și servil, de politistul torturator și de geandarmul asasin». Revista latină maĭ conține următoarele importante studiĭ: *Renașterea clasică de Louis Bertrand*, *scrierea în oglindă de dr. Paul Gollier*, *Grădinele luĭ Adonis* de *S. A. Coulangheon*, o nuvelă cu subiect antic, foarte frumoasă.

L'Art ancien et moderne (Buletin, 25 Aprilie). In articolul sĕŭ *L'art a bon marché* d. *Emile Dacier* se ocupă cu chestiunea dacă arta trebue să se adreseze întregeĭ lumĭ prin moderațiunea prețurilor. Autorul regretă tendința artiștilor de a lucra numaĭ pentru clientela bogată și aduce ca pildă Anglia, Belgia, Norvegia și Danimarca, unde stilul modern a cucerit de mult casa miculuĭ amploiat, miculuĭ comerciant, lucrătoruluĭ chiar. Cu totul altfel e în Franța. Dacă arta modernă a inventat forme și decoruri, a variat culorile, a rafinat nuanțele, dacă mobile, tapițerii și picturĭ rurale, olării și sticlării, aparate de luminat și tot soiul de obiecte uzuale, originale, adesea drăguțe și câte odată practice, aŭ eșit nenumărate din atelierele artiștilor francezĭ, este numaĭ pentru folosul celor bogațĭ.

Nuova Antologia. (Martie) In articolul sĕŭ Păgânism și Libertate d. Giuseppe Tarozzi face un curios raport între doĭ oamenĭ care de mintalitate, de caracter și de educațiune cu totul deosibite, aŭ manifestat cu toate acestea un entusiasm egal pentru vechile forme păgâne: poetul italian Giosué Carducci și filosoful german Frideric Nietzsche. Dar acest entusiasm firesc la cel dintăĭ, căcĭ el face parte din atavismele sale, nu este la celalt decât o teză literară, filosofică. Autorul critică încăpățînarea filosofuluĭ german care n'a vĕzut în păgânism decât «orgia personalităților omnipotente care singură» i-a creat morala bineluĭ și rĕuluĭ.

Revue franco-italienne et du monde latin. *Pelayo Serrano*, din Brazilia studiază opera poeteĭ române Elena Văcărescu și se găsește impresionat și mângîiat de versurile frumoase ale poeteĭ române și dă în traducere portugheză făcută de o femee braziliană Anna Nogueira Baptista, o poezie a Eleneĭ Văcărescu. In poeziele sale găsește seninătatea lumeĭ moldo-valachice, gloria sa națională, originele sale latine și civilizațiunea sa.

D. RIVEANU.

an. VII (1903), nr. 4

BIBLIOTECA CENTRALĂ

ÎN CARPAȚI[1]

Doamnelor și domnilor,

Întorcèndu-mĕ, după 11 anĭ de absență, la această tribună care cea d'intăĭ mi-a dat ospitalitate, mi se pare că sunt ca un om plecat de demult, care se întoarce la locul natal și trebue să înceapă a se scuza că n'a venit maĭ din vreme. Toate scuzele însă sunt de prisos. In adevĕr eŭ, ca toțĭ aceia care am început la tribuna liberă a Ateneuluĭ, suntem vinovațĭ de lunga noastră lipsă, și n'avem decât un singur mijloc ca să facem să ni se erte: să fim pe viitor ceva maĭ sîrguitorĭ cu această tribună.

Sunt cu atât maĭ vinovat față de d-voastră cu cât, nu numaĭ că nu m'am suit la tribuna aceasta de multă vreme, dar am comis un pĕcat și maĭ mare: am anunțat acum un an și acum doĭ anĭ o conferință pe care n'am ținut-o. Intr'o vreme, mi-aduc aminte, pe când trăia rĕposatul Esarcu, gluma noastră obicĭnuită era despre unĭĭ din colegiĭ noștri care doar anunțaŭ o conferință, aceeași în toțĭ anĭĭ; am trecut prin acel pĕcat; sper că o să ne fie lecțiune ca să nu-l repețim.

Voisem, doamnelor și domnilor, să vorbesc despre o dramă a luĭ Ibsen. Mulțĭ mĕ întreabă ce era? Vream să vorbesc—și sper să o fac odată,—despre faimoasa dramă «Impĕrat și Galilean», încercarea unuĭ om de geniŭ ca să pătrundă un alt om de geniŭ, pe unul dintre ceĭ câțiva oamenĭ care aŭ mărit maĭ mult genul omenesc prin aparițiunea lor pe acest glob; încercarea unuĭ om din vremea noastră ca să pătrunză sufletul împĕratuluĭ Iulian, al luĭ Iulian, care, la o vîrstă în care generalitatea oamenilor debutează, dispare din istoria lumiĭ, după ce încercase să-ĭ întoarcă cursul el singur, să fie stavilă la una din cele maĭ vaste mișcărĭ din câte a înregistrat istoria omenirĭĭ.

M'am gîndit însă pentru astădată să vĕ vorbesc de ceva care să ne intereseze maĭ de aproape; ceva care să poată avea și un folos practic, să vĕ povestesc unele excursiunĭ în Carpațĭ cu dorința ca d-voastră, de le vețĭ repeți, să gustațĭ și maĭ multă plăcere decât mine.

---

[1] Conferință ținută la Ateneŭ, Joĭ 31 Ianuarie 1902.

Ştiţĭ că acest gust de a ne sui pe vîrful munţilor e relativ proaspĕt. Ceĭ vechĭ, Greciĭ şi Romaniĭ aveaŭ faţă de munţiĭ ceĭ inalţĭ maĭ mult un sentiment de frică, de teroare. Farmecul dificultăţiĭ invinse, farmecul singurătăţiĭ absolute, frumuseţea gheţarilor şi a natureĭ in furie, nu incălzeaŭ de loc pe ceĭ vechĭ. Acest sentiment de rĕceală in contra munţilor s'a continuat până la sfîrşitul secoluluĭ al 18-lea. De abia la sfîrşitul secoluluĭ al 18-lea a călcat cel d'intâiŭ picior omenesc pe cel maĭ înalt vîrf al Alpilor, şi sunt vîrfurĭ care rĕmăsese virgine până acum câţĭva anĭ.

Dar pentru ce această pasiune? Care să fie cauza că în vremile noastre asistăm la o desvoltare de necrezut aceea-ce se numeşte in Occident *alpinism*, aceea-ce aşĭ dori să numim noĭ *Carpatism*, când vom avea dreptul să-l numim astfel, când vom fi cutreerat in realitate vîrfurile Carpaţilor? Că există o desvoltare de necrezut, nu se poate tăgădui. Altădată altitudinĭ de câteva sute de metri insemnaŭ ceva; astăzĭ staţiunile frecventate de la o mie de metri în sus se imulţesc pe zi ce merge. Altădată o ascensiune era un lucru rar; astăzĭ Europa e plină de ascensioniştĭ pasionaţĭ. Alpiĭ intregĭ, pe tot şirul lor, sunt vizitaţĭ de miĭ de oamenĭ, şi nu e rar să găseştĭ la peste 3000 metri locuinţe aproape confortabile, agăţate pe câte o stâncă, in mijlocul zăpezilor eterne, in care douĕ zecĭ şi treĭzecĭ de persoane pot petrece o noapte orĭ douĕ in mijlocul natureĭ măreţe.

De sigur moda, uşurinţa comunicaţiunilor, oarecare vanitate de a pretinde că facĭ ceea-ce nu a făcut altul, acea atracţiune neinvinsă, care e una din insuşirile cele maĭ frumoase ale firiĭ omeneştĭ, pentru pericolul la care te expuĭ de bunăvoe, şi un fel de căutare a uneĭ emoţiunĭ maĭ rarĭ, intră pentru mult in acest gust al alpinismuluĭ; nu e maĭ puţin adevĕrat insă ca desvoltarea alpinismuluĭ coincide tocmaĭ cu exagerarea vieţiĭ noastre moderne cea plină de frămintărĭ, cea supraexcitată. Este ca un calmant natural pe care l'a descoperit omul prin instinct faţă de neliniştea vieţiĭ noastre de azĭ, in care ştiţĭ cum aridem vremea, cum ne asvîrlim dintr'o sensaţie intr'alta, cum nu e lăsat nicĭ un minut libereĭ şi liniştitiĭ cugetărĭ, in care fiecare e aşa de prizonier al deprinderilor luĭ şi ale celorlalţĭ, in cât s'ar putea zice că nu maĭ trăeşte nimenĭ pentru dînsul. Cu cât se modernisează, cu cât se zoreşte viaţa, cu atâta oameniĭ aspiră maĭ mult după liniştea câmpuluĭ, după frumuseţea munţilor, după priveliştea vecĭnic schimbătoare a valurilor măriĭ.

Şi dacă te intrebĭ această mişcare instinctivă unde 'şĭ găseşte explicaţiunea, ea este, d-lor, foarte firească: nu e numaĭ o chestie de igienă materială, de igienă a trupuluĭ in căutarea unuĭ aer curat, este şi o chestie de igienă intelectuală şi aşĭ putea să zic şi de igienă morală. Una din caracteristicile vieţiĭ noastre prea incălzite, este că perdem simţul proporţiuniĭ; orĭce perspectivă dispare din judecata noastră; prea ocupaţĭ, prea indîrjiţĭ pentru problemele care ne agită in anume momente, uităm cu desăvîrşire ce mică insemnătate aŭ aceste probleme faţă de eternitatea lucrurilor, nu ne dăm seamă de disproporţiunea mare dintre importanţa pe care le o dăm noĭ şi importanţa lor reală. Dacă am putea să ne abstragem, să ne izolăm în mijlocul vieţiĭ noastre de oraş, de sigur că reflec-

tând adînc, am descoperi această disproporțiune și ne-am mira noĭ înșine de patima pe care o punem într'o mulțime de lucrurĭ ce nu o meritä. Este cu neputință însă această abstracțiune, această izolare în mijlocul oamenilor, și de aci această sete a lumiĭ moderne prea încălzite, prea enervate, prea excitate, pentru adevĕrata singurătate pe care o poate căpĕta pe vîrfurile munților saŭ pe țĕrmurile oceanuluĭ. In acele locurĭ ne putem izola, acolo ne putem mĕsura pe noĭ înșine pentru a pricepe și micimea noastră și micimea problemelor care ne agită.

Și e de observat d-lor, că frumusețile natureĭ, pentru ceĭ care locuesc aproape de dînsa n'aŭ maĭ nicĭ un farmec. Nu mi s'a întîmplat să găsesc un țăran muntean care să simtă cu adevĕrat frumusețea peisagiuluĭ în care trăia, așa cum o simte acela care a părăsit de curînd pavagiul Căieĭ Victorieĭ; el e obicinuit cu acel peisagiŭ, nu-ĭ vorbește nicĭ ochilor nicĭ minții; pentru aceia însă care trăesc în svîrcolirile vieții noastre de toate zilele, nu e numaĭ o adevĕrată plăcere, este și un folos de a se putea uita în mărețiа natureĭ.

Vorbesc de imensitatea lucrurilor și de eternitatea vremiĭ; de sigur nu-mĭ fac nicĭ o iluziune, știŭ că nu se poate vorbi de eternitate cînd locuești pe un glob pe care știĭ cu siguranță că viața va înceta la un moment dat, pe un glob care într'o zi se va perde în univers. Dar, așa e de lungă chiar vremea fenomenelor natureĭ, așa de lungă chiar vremea fenomenelor istorice în cît nicĭodată nu ne gîndim la vanitatea întregeĭ noastre existențĭ. De aceea este de folos să o comparăm cu imensitatea lucrurilor: se maĭ înfrînge orgoliul nostru.

Doamnelor și domnilor, cred că această izolare a noastră în mijlocul natureĭ ne aduce și o lecțiune morală. Este cu neputință ca cineva să nu iasă maĭ blînd și maĭ îngăduitor din contemplarea natureĭ; orĭ-ce emoție estetică este un adevĕrat domesticitor, un domesticitor al aceleĭ fiare nesățioase care stă ascunsă chiar în ceĭ maĭ rafinațĭ și ceĭ maĭ civilizațĭ; dar privelișteа natureĭ eterne și măreț est de sigur cea maĭ eficace și de aceea aț vĕzut că toțĭ întemeietoriĭ de religiĭ,— legenda ne-o spune,— aŭ venit să propovăduiască, după ce petrecuse anĭ îndelungațĭ fie în pustiŭ, fie în pădurĭ nestrăbătute, după ce prin urmare vreme îndelungată se afundase înnăuntrul conștiinții lor, după ce putuse să mĕsoare nimicia lucrurilor omenești și să se îmbrace cu îngăduință pentru greșelile altora și cu severitate pentru dînșiĭ, ceea-ce este începutul înțelepciuniĭ și adevĕrata bază a judecățiĭ morale.

Doamnelor și Domnilor, nu voĭŭ vorbi despre alpinism în genere: Alpiĭ sunt departe de noĭ din toate punctele de vedere. Am constatat în totdeauna cu oare-care regret, că în toate colțurile în care se înscriŭ numele vizitatorilor de la 1000 metri în sus, aproape nu se maĭ găsește nicĭ un nume românesc. Nicĭ nu mi-e gîndul de a îndemna lumea să se ducă să cunoască, să pătrunză frumusețea ghețarilor și a zăpeziĭ eterne; avem aicĭ Carpațiĭ care dacă sunt inferiorĭ Alpilor în unele privințĭ le sunt superiorĭ în altele. Prima superioritate a Carpaților este pădurea.

Nicăirĭ în Alpĭ nu găsițĭ pădurĭ ca în Carpațiĭ noștri; pădurea virgină în care nu a pierit nicĭ un arbore decît din voința furtuneĭ saŭ a bătrîneții, pă-

durea nestrăbătută, cu culorile ei strălucite, pădurea cu farmecul nedescris, pădurea cea adevărată — imaginea lucrurilor statornice — în care omul nu a adus nici o schimbare, — acea pădure în Occident aproape nu o întîlnești.

A doua superioritate a Carpaților noștri e tocmai în lipsa de organizare, de luare în posesiunea omului asupra frumuseților lor. Nu ai confortul, nu ai casele unde să te poți odihni, ai însă sentimentul libertății absolute. Într'o excursiune în Carpați ai aproape iluziunea că te afli într'un continent încă necălcat și poți să guști din vremile de azi pentru câteva zile viața omului primitiv, poți să te abstragi cu desăvîrșire de la viața civilizată și poți mai ales în țara noastră să faci tot ce'ți trece prin minte fără să riști nici un proces verbal de contravenție la vre-o lege oarecare!

'Mi aduc aminte că într'o excursiune în Carpați eram cu un ministru străin, care după trei zile îmi spunea:

«— Ei, Ionescule, dacă am fi la mine în țară, măcar treizeci de procese verbale până acum am fi avut; toți arborii până acum atinși, toată iarba pe care am călcat-o, mulțimea de lucruri pe care le am făcut.... ar fi trecut toate în câte un preces verbal!» Atâta e de mare încătușarea într'o societate ultra-civilizată;

Ei bine, doamnelor și domnilor, nu e nimic mai prețios decât sentimentul libertății de a putea face ceea-ce vrei. Plăcerea intensă a excursiunii în locurile depărtate și necălcate de om stă tocmai în acest sentiment că, pentru un timp dat, nu mai ești robul convenienților, robul vieții civilizate, că numai ai înaintea ta decât voința ta de om liber! Acesta este un farmec de nedescris!

A treia superioritate a Carpaților este că Carpații sunt românești. Alpii sunt împărțiți între diferite popoare, Pirineii de asemenea, Carpații sunt curat românești. Știu că e graniță politică pe virful Carpaților, dar dacă nu ți s'ar spune ar fi cu neputință să o ghicești, ori de câte ori te ai preumbla pe virful lor. Nu numai natura n'are deosebire între un versant și altul, decât că e mai multă umiditate în partea septentrională, dar nimic nu se deosebește la ceîce locuesc aicî și ceîce locuesc dincolo, nici portul, nici vorba și așî putea zice nici sentimentul. Între tîrgoveții de dincolo și cei de la noi, între clasa diriguitoare de dincolo și cea de la noi sunt nuanțe: unii au primitt cultura germană sub forma austriacă, noi am primit cultura bizantină peste care s'a suprapus cea franceză; aceste izvoare diferite de civilizație nu se poate să nu dea un calapod deosebit gîndirii, ființei intelectuale a omului, să nu creeze prin urmare neasemănări. Dar straturile de jos — țăranii, păstorii — nici o deosebire. Vorbind cu ei nu ai putea ști niciodată în ce parte te afli, și cum numirile toate sunt românești, 'ți ar fi imposibil, dacă nu ai întîlni câte un semn de hotar, să ghicești dacă ești în România sau ești dincolo. Ori unde te-ai afla, un lucru ai simți că ești în moștenire românească, că ești în Carpați.

Știu, doamnelor și domnilor, că este foarte la modă a se lua în glumă aceste emoțiuni, știu și că gluma aceasta nu e decât un fel de reacțiune în contra unei explozii prea mari de patriotism la generațiunile trecute; să-mi dați voe însă să

vĕ spuiŭ că nu crez în triumful glumiĭ ; dragostea patrieĭ, care se bizue pe gloriile trecutuluĭ și pe aspirațiunile viitoruluĭ, face parte așa de mult din ființa fiecăruĭ om în cât nu se poate stinge nicĭodată. Viața noastră a fiecăruia, n'ar merita să fie trăită dacă nu o am putea lega de ceva superior vieții noastre. Deja viața unuĭ neam nenumeros și care n'a jucat un rol destul de mare în istorie și nu e prea mult pentru a da existenței fiecăruia acea bază de mîndrie fără de care ea se scoboară la un materialism desgustător, necum să ne reducem la viața individuluĭ și să construim un univers în care fiecare dintre noĭ am fi centrul, să ne închipuim în nebunia noastră că soarele și stelele se învîrtesc împrejurul nostru ! Nicĭodată nu o să triumfe o asemenea concepțiune a vieții.

Am convingerea adîncă din potrivă, că cu cât trece vremea cu atât ceea-ce se chiamă sentimentul patriotic se va desvolta maĭ mult ; cu atât se va adînci maĭ mult în conștiința fiecăruia convingerea că mîndria neamuluĭ este mîndria fiecăruia și cu atât se va înțelege și maĭ mult obligațiunea care este pentru fiecare națiune ca să aducă și ea partea eĭ în tezaurul comun al tuturor popoarelor : o idee, o invențiune, o operă de artă, seva care să-țĭ dea dreptul să trăeștĭ, să nu rĕmâĭ numaĭ consumatorul a ceea-ce aŭ strîns ceilalțĭ.

Dacă lucrul este așa, d-lor, mare este acest merit al Carpaților că sunt românești, că aĭ impresia, când eștĭ pe vîrfurile lor, că nu eștĭ aicĭ un oaspete trecător ci un locuitor permanent, că tu țiĭ Carpațiĭ pe ambele laturĭ,— și nu vorbesc aicĭ politicește, nu fac politică, — că pe această pozițiune eștĭ rĕspunzĕtor înaintea vremiĭ și că aicĭ trebue prin urmare să scriĭ ceva în cartea istorieĭ. De aceea Carpațiĭ pentru noĭ sunt mult maĭ prețioșĭ decât Alpiĭ ! Alpiĭ ne daŭ frumusețea naturieĭ ; Carpațiĭ ne vorbesc nu numaĭ ochilor noștri, vorbesc celor maĭ adîncĭ fibre ale inimiĭ noastre !

Mi-aduc aminte că acum câțĭva anĭ citeam descrierea uneĭ călătoriĭ în Europa a unuia din ceĭ maĭ învățațĭ indienĭ moderni, fost prim ministru maĭ toată viața luĭ la Nizamul din Haiderabad. Ajuns în Africa vizitase câmpia Maratonuluĭ, și acest om, foarte cultivat de altminterelea, care voia să spună adevĕrul, mărturisește, vorbind de Maraton, că n'a vĕzut acolo decât un praf foarte desagreabil și nimic maĭ mult ; pe când tovarășiĭ luĭ de călătorie, doĭ europenĭ, eraŭ încântațĭ și privind câmpia Maratonuluĭ eraŭ coprinșĭ de emoțiune ca intrând într'o biserică. Ce era ?

Indianul în viața luĭ din India nu datora nimic faptuluĭ de la Maraton ; pentru dînsul Maratonul era o simplă câmpie de nisip; pentru european Maratonul era locul unde se jucase o tragedie care hotărise de soarta Europeĭ. Așa și Carpațiĭ : eĭ nu sunt pentru noĭ numaĭ stâncĭ, izvoare care udă văile adîncĭ și pădurĭ seculare; eĭ sunt emblema și leagănul neamuluĭ românesc ; eĭ vorbesc la altceva decât ochilor noștri, eĭ ne daŭ alte emoțiĭ de turiștĭ !

Acest complect, acest perfect românism al Carpaților, îțĭ dă încă o convingere: e că nu numaĭ stăm pe Carpațĭ, dar am stat pe eĭ înainte de ceilalțĭ. Nu e cu putință dându țĭ seama cât de românești sunt Carpațiĭ, să nu aĭ un surîs pentru faimoasele teoriĭ care vor să ne transforme într'un fel de veneticĭ în aceste

părți ale lumii, să ne dea actul nostru de sosire între secolul al zecelea și al doîsprezecelea prin ceea-ce cunoașteți cu toții sub numele de teoria lui Rœsler.

Nu fac excursiuni în domeniuri care îmi sunt oprite ; văd aici pe colegul nostru d. Tocilescu și pe alți savanți a căror treabă este să se lupte cu Roesler; dar ca simplu profan pun două întrebări tuturor celor ce au pretențiunea de a ne disputa dreptul nostru vechiu pe acest pământ.

S'a mai cunoscut în istorie, s'a mai auzit oare în istorie de o migrațiune a unui popor despre care să nu rămâe nici o urmă scrisă ?

Dacă am venit din Macedonia, cum pretinde Roesler, sau din... Italia, cum pretinde Rethi, și am ocupat munții și șesurile, — căci insulele străine din șesurile românești se știe la ce dată au sosit—cum despre această mișcare a noastră nu se știe nimic în istorie? Iată un popor care a venit aici fără să spue nimeni cum a venit și când a venit! Și apoi, nu știm noi cu toții că popoarele deposedate se retrag în creerii munților ? Dacă ar fi adevărat că Românii au venit între secolul al *X* și al *XII*, - căci în al *XIII* îi găsim documentați, și ca să fi venit înainte de al X nu o spune nimeni, fiind-că nu e nici un interes — teoria e inventată în vederea unui interes, e o teorie politică,—unde ar trebui să găsim rămășițele celor dinaintea noastră, celor care s'ar fi aflat în aceste locuri înainte de noi? Negreșit că în creerii munților, ar trebui să întîlnim și la noi un fenomen care se întîlnește pretutindeni: s'ar găsi noii veniți în șesuri, iar rămășițile celor vechi, celor alungați, în creerii munților. Așa e în Anglia unde resturile bretonilor le găsim în ducatul de Galles și în Cornualia. Așa e pretutindeni. Dar la noi, la noi, unde populațiile cele mai curat românești le găsim tocmai în creerii munților ?....

Așa încât adevărul e că Românii au fost de la început în munți. Ei s'au scoborit prin văi, pe șesuri,.... pe șesurile care se întind și la nord și la sud de vîrfurile carpaților.

Iacă, Doamnelor și Domnilor, ceea-ce ne fac Carpații dragi.

Dacă ne sunt însă foarte dragi, să mărturisim acuma că-i cunoaștem foarte puțin ; așa de puțin încât, în afară de Bucegi, care—grație înțelepciunii și prevederii Regelui și Reginei care au ales Sinaia drept loc de recreație și după dînșii, neapărat, prin imitațiune s'au dus atâția Români, grație și înțelepciunii reposatului Dumitru Ghika care a deschis Sinaia,—sunt bine cunoscuți, încolo mai nimic. Aici în sală foarte puțini sunt care ar putea povesti despre o preumblare personală prin vîrfurile Carpaților; îi cunoaștem foarte puțin și ar trebui să-i cunoaștem mult. Știu că s'au făcut începuturi. Știu că la 1894 un ministru al instrucțiunii publice a găsit de cuviință să înființeze un sanatoriu la 1000 metri altitudine penfru băeții săraci din liceele statului ca să poată gusta și ei din frumusețile naturei, ca să poată și dînșii să se suie pe vîrfurile Carpaților, dar aceasta este d'abia un început.

Va veni poate vremea ca altul să ducă mai departe opera începută, să înființeze chiar ajutoare—vedeți că pe vreme de economii am aerul că împing la cheltueli, dar nu fixez o dată,—să înființeze și ajutoare pentru excursiuni. Cred

că ar fi un tonic real pentru tinerimea noastră să se sue dacă se poate cu bastonul în mână și cu merinde pe spinare, cum se duc studenții germani, să escaladeze și vîrfurile Carpaților și ale Alpilor.

Dar, domnilor, pentru că tocmaĭ cunoașteți puțin Carpații, dați-mĭ voe acum să intru în obiectul conferinței mele și să vĕ povestesc foarte simplu două excursiunĭ în Carpați.

Știți, doamnelor și domnilor, că Carpații munteneștĭ aŭ 4 masive maĭ importante: masivul Bucegilor, cel maĭ cunoscut: nu mĕ voiŭ atinge de dînsul; masivul Parângului în munții Gorjului; masivul Negoiului saŭ maĭ bine zis al Făgărașului, și masivul Retezatului. Voiŭ descrie două excursiunĭ, una pe masivul Făgărașului, cealaltă pe masivul Retezatului.

Excursiunea pe masivul Făgăraș am făcut-o grație unuĭ foarte curios incident. Este în România un om care ține foarte mult la alpinism; îmĭ veți da voe să nu-l numesc pentru că împrejurările fac ca în acest moment să nu ne salutăm, așa că nu pot să-l numesc nicĭ în conferințe; dar e în orĭ-ce caz un alpinist înflăcărat și adevĕrat. Ne aflam odată într'o societate comercială, eram într'un consiliŭ de administrațiune numaĭ 6 inși, ne întîlneam la aceeași masă verde odată pe sĕptămână, dar nu ne vorbeam. Și se vorbea de toate; se vorbea de lucrurĭ interesante, de capital, de afacerĭ; odată însă s'a vorbit de munți și imediat mi-a vorbit. Ce e maĭ curios e că după această primă oară nu mi-a maĭ vorbit, deși fusese atunci o așa simpatie,—aparentă — o așa încredere, în cât am redactat împreună programul uneĭ excursiuní pe munți. Vedeți, d-lor, că alpinismul poate să aibă și acest avantagiŭ, să îndulcească cîteodată relațiunile dintre oamenĭ.

Imĭ suggerează,—știa că și eŭ sunt pasionat după munți,—îmĭ suggerează o excursiune în munții Muscel, în masivul Iezeruluĭ. Eŭ ĭĭ spuĭ că nu, că pe mine ce mĕ ispitește este Negoiul, și mĕ ispitește pentru că este cel maĭ înalt, cu vre-o 10 metri maĭ înalt decât Omul din Bucegĭ. Acum, d-lor, trebue să știți că pasiunea alpinismuluí ca toate pasiunile are slăbiciunile eĭ; evident că nu e de nicĭ o importanță ca un munte să fie cu 10 metri maĭ înalt, decât așa e slăbiciunea alpinismuluĭ, e destul ca un munte să fie cu 2 metri maĭ înalt decât altul ca pe acela să vreĭ să te suĭ. El îmĭ rĕspunde: pe Negoiul nu te veĭ putea sui.

— De ce?

— Eŭ am încercat și m'am pierdut în pădurile de la bază; n'am reușit nicĭodată să-mĭ regăsesc urma.

Câteva lunĭ în urmă vorbeam cu d. Vlădescu, distinsul profesor universitar, botanistul pe care 'l știți, care mi-a spus că a fost cu studenții sĕĭ pe Negoiul. Așa am hotărît cu d. Vlădescu care este și un alpinist excelent, să facem împreună excursiunea Negoiuluĭ.

Am cam complicat-o noĭ pentru că am plecat de la Sinaia. Este inutil să vĕ descriŭ începutul excursiunĭ; o voiŭ lua de la Curtea de Argeș unde în realitate începe excursiunea.

Doamnelor și domnilor, Negoiul,—nu voiŭ face multă geografie,—este vîrful

cel mai înalt din șirul munților Făgăraș. Munții Făgăraș au o caracteristică deosebită de restul Carpaților.

Nicăiri în tot lungul Carpaților noștri nu veți găsi pe o întindere de aproape cinci-zeci de chilometri un adevărat zid de piatră ca acesta, care desparte Transilvania de țara Românească. Ceilalți sunt mai întrerupți, mai frânți de văi și de trecători care uneori se scoboară până la cinci sute de metri. Munții Făgărașului amintesc vîrfurile Alpilor, e un zid neîntrerupt pe o mare lungime, așa în cât de sigur priveliștea lor e din cele mai frumoase.

Am început dar de la Curtea de Argeș, și sfătuesc pe oricine va repeta excursiunea să nu facă ca mine. Căci trebuia să plecăm după prânz să dormim la Aref, care e ultima localitate locuită în spre Negoiul. Era însă în Curtea de Argeș o ospitalitate românească, prin urmare cât se poate de agreabilă, un prânz fusese comandat și știți că nu e lucru mai greu decât să lași un prânz nemâncat. Astfel am fost nevoiți să cedăm insistențelor de a rămânea și am rămas, nu am plecat din Argeș decât dimineața.

Până la Aref nu se chiamă excursiune, căci te duce trăsura. De la Aref mergând călare, dar mergând foarte bine, nu e posibil să ajungi la piciorul Negoiului mai repede decât în 8—9 ceasuri. In ziua în care am fost eu — era la începutul lunei Septembrie—plecați din Aref pe la unu n'am putut să mergem pe lumină decât șase ceasuri, șase ceasuri călare fără să ne dăm jos după cal un moment, și printr'o ploae măruntă, ploae de Septembrie, care ne pătrunsese și care a avut marele avantagiu că învățătorii și primarii, care cu un suris bine voitor așteptau momentul să rîdă de bucureștenii ce 'și permiteau să încerce această excursiune, au început la urma urmelor a se convinge că nu eram tocmai așa de zahăr și că putem îndura șase ceasuri călări, pe o asemenea vreme, fără să ne turburăm.

Ar fi trebuit, dacă plecam mai de vreme, să ajungem la piciorul Negoiului, la puntul unde calul nu mai poate înainta, și de unde mergi numai cu piciorul, cel mai sigur mijloc de locumoțiune din câte s'au inventat de la începutul lumii până astăzi! N'am putut ajunge până acolo. Indată ce a venit noaptea—știți că viața în munți are și acest avantagiu că toată lumea se culcă de vreme—îndată ce a venit noaptea, ne-am oprit. Eram la două ceasuri distanță de piciorul Negoiului. Am procedat la operațiunea obicinuită în asemenea împrejurări: dărimi brazi frumoși și facî foc. E regretabil să tai brazi, dar altmintrelea ai muri de frig.

Nimic mai plăcut decât seara pe munte. Nicăiri nu capeți o dragoste mai adîncă de poporul nostru decât dacă petreci cu el câteva nopți pe munte. Osteniți, pătrunși de umezeala ploii, nemâncați—căci nu mănîncă, sunt sobri ca cămilele— .... parcă n'ar fi cunoscând ce e cuvîntul somn. Toată noaptea au petrecut-o în glume și istorii mai toate fantastice, istorii de vânători, căci cu sagacitatea și spiritul lor fin, imediat au descoperit pe cel mai prost din societate și pe socoteala lui au făcut toate glumele și au povestit toate minciunile.

Noi, aveam un cort. Ei steteau la un foc mare de acelea, la care arzi pe o parte și înghețî de frig pe cealaltă. Toată noaptea am stat la șezătoare, noi

până la miezul nopții, dînșiĭ până în zorĭ de ziuă; nu le-a stat gura nicĭ un minut, și a doua zi de dimineață păreaŭ tot așa de odihniți ca și noĭ care dormisem.

Petrecusem noaptea la limita vegetațiuniĭ și nu maĭ aveam decât douĕ ceasurĭ de cal până la piciorul Negoiuluĭ. Dar uitasem să vĕ spuiŭ,—și aceasta a fost una din părțile cele maĭ frumoase ale excursiuniĭ—că dacă în ajun toată ziua ne plouase, de odată spre seară, ca și cum ar fi fost un regisor care pentru o apoteoză schimbă subit decorul, tocmaĭ așa in momentul în care ne apropiam de locul unde ne-am oprit pentru înoptat, de-odată ploaea încetă, vîntul goni norii și dinaintea noastră se desfășură una din cele maĭ frumoase priveliștĭ pe care le-am vĕzut în viața mea!

Dacă am fi vĕzut toată ziua munțiĭ Făgărașuluĭ, nu ne-ar fi făcut aceeașĭ impresie dar așa de-odată ca și cum s'ar fi ridicat o cortină, pe o întindere de 50 kilometri cu munțiĭ acoperiți de zăpadă sub cerul crespuscular, avurăm iluzia ghețurilor și a zăpezilor eterne de pe Alpĭ. N'am vĕzut vreodată în Carpați un spectacol maĭ grandios decât acesta. Spectacolul a durat vre-o 15 minute și apoĭ lumina a dispărut și cu ea s'a dus și minunea.

A doua zi de dimineață, un soare admirabil și un cer care deși nesigur, era cât se poate de frumos. Căcĭ și acesta este unul din farmecele vieții de munte; vremea e așa de nesigură încât poți să plecĭ pe timp bun și să te apuce pe drum vremea rea cum se poate foarte bine ca excursiunea începută pe un timp urît să se termine într'o adevĕrată apoteoză.

Cum ziceam ascensiunea propriŭ zisă a început la 8 dimineața. Aceasta însemnează să te scoli la 4, căcĭ, d-lor, vĕ vorbeam despre calitățile țăraniuluĭ nostru; să vĕ spun acuma și unul din cusururile luĭ: este cu neputință să facĭ ca o escortă să plece la vreme; e cu neputință să puĭ oare care ordine în preparațiunĭ; orĭ-ce aĭ spune, orĭ-ce aĭ face, poți să fiĭ sigur că totul se va face numaĭ la ultimul minut și totdeauna va lipsi ceva: orĭ o șea nu va fi legată, orĭ un sac va fi uitat deschis, orĭ o curea pusă alt undeva decât unde ar trebui să vie. Ordinea vedeți nu e tocmaĭ compatibilă cu temperamentul nostru; de aceea cred că trebue să ne căutăm aiurea desvoltarea decât într'o ordine excesivă....

Ascensiunea, domnilor, ziceam că a început la ora 8. Umblând bine, foarte bine chiar, am ajuns la vîrful Negoiuluĭ la ora 1. Ca să zic că ascensiunea Negoiuluĭ e lucru ușor, ar fi o exagerare, dar pentru cineva obicinuit cu muntele nu prezintă nicĭ o dificultate. Ceea-ce era interesant era că țăraniĭ care venise cu noĭ și care ne așteptaŭ să dăm greș, aŭ fost cu desăvîrșire mirați când vedeaŭ că d. Vlădescu și cu mine umblam tot așa de bine ca dînșiĭ și că în locurile cele maĭ grele nu ne ameteam de loc. De unde venise cu nădejdea că aŭ să rîdă de noĭ, de aci încolo am rĕmas bunĭ camarazĭ; aŭ vĕzut cel puțin că dacă avem inferioritatea că trăim în Bucureștĭ, piciorul nostru nu era inferior piciorului lor, pentru că trebue să știți că un lucru este important pentru muntenĭ să aĭ întâĭ și întâĭ picioare bune, restul n'are însemnătate.

Din vîrful Negoiuluĭ vezĭ Transilvania toată, mult maĭ deschisă și mult maĭ întinsă decât din vîrful Omuluĭ; e un spectacol din cele maĭ mărețe. Vezĭ până în fundul țărĭĭ șirurile de dealurĭ care taie Transilvania, de la vîrful de apus, iar la picioarele noastre valea Oltuluĭ, în țara Făgărașuluĭ. Versantul de Nord al Carpaților e cel mai abrupt, cel de la Sud este în pantă dulce, pe când pe Alpĭ este pe dos, versantul de Nord este în pantă, iar cel de la Sud este cel abrupt. Sunt lucrurĭ care nu se descriŭ cu vorba, trebuesc vĕzute, așa în ce privește panorama din vîrful Negoiuluĭ: atâta pot zice că e una din acele privelișt̆ĭ pe care nu o uiț̆ĭ nicĭodată.

In seara dinainte hotărîsem să nu ne întoarcem pe unde venisem. Când începusem să ne coborîm, iată că ne ies înainte cele două călăuze ce cerusem de la Sibiiŭ și care nu putuseră sosi maĭ înainte pentru că în ajun nu putuseră trece muntele. In jos fusese furtună așa de mare în cât fusese cu neputință călăuzelor să treacă. Am revenit asupra hotărîrĭĭ noastre și ne-am decis să ne coborîm spre Sibiiŭ. Întîmpinați de reprezentanțiĭ Clubuluĭ carpatin din Sibiŭ, am început coborîșul la orele două și l'am terminat la opt seara, când am ajuns la casa din munte, refugiul de scînduri al Clubuluĭ din Sibiiŭ, unde am petrecut noaptea.

De câț̆va anĭ s'aŭ făcut și la noĭ case de refugiŭ; sunt două construite în Bucegĭ, avem una pe Omul, una pe Caraiman; istoricul lor nu e bine să vi-l spun, pentru că legea comptabilității a fost niț̆el cam forțată ca să se poată construi aceste două refugiĭ!....

Noĭ, după ce am ajuns la casa de refugiŭ, ne-am culcat imediat. Aveam cu noĭ însă un ofițer de cavalerie, care s'a întîlnit acolo cu un fost camarad al luĭ de școală, ofițer de cavalerie dincolo. Ce aŭ împărțit eĭ toată noaptea nu știŭ, — cred că aŭ croit o altă hartă a Europeĭ — ceeace știŭ e că nu s'aŭ culcat până la două, și că vivaturile s'aŭ prelungit mult în timpul nopțiĭ.

Descinderea pe versantul Transilvanieĭ ocupă o zi întreagă. Poț̆ĭ să o facĭ și călare și — iar un lucru interesant pentru noĭ—trecem prin Avrig, patria luĭ Gheorghe Lazăr, cel dintâiŭ dascăl venit d'acolo aicĭ la noĭ Vedeț̆ĭ că Carpaț̆ĭ sunt românești: trecĭ prin vîrful Negoiuluĭ ca să mergĭ în patria luĭ Gheorghe Lazăr, iar ceĭ de acolo ar putea să treacă și eĭ Negoiul ca să vie aicĭ să vadă statua luĭ Gheorghe Lazăr făcută de sculptorul Georgescu, pentru monumentul căruia am onoarea să vorbesc astă seară.

Important este Avrigul și pentru altceva. Avrigul este unul din exemplele cele maĭ elocvente că elementul românesc de dincolo este în plină vigoare. Acum o sută de anĭ Avrigul era un sat săsesc, și astăzĭ dacă te uiț̆ĭ la forma caselor, la curț̆ĭ, la uliț̆ĭ, aĭ crede că e un sat săsesc; iar când afli că nu maĭ sunt decât 2—3 locuitorĭ sașĭ, și că restul sunt românĭ, și când te gîndeștĭ că româniĭ aŭ venit acolo acum o sută de anĭ și totuș̆ĭ aŭ transformat satul în sat românesc, fără să fie eĭ stăpînĭ aĭ țărĭĭ, iarăș̆ĭ pare că te întorcĭ ceva maĭ înviorat și maĭ îmbărbătat de constatarea unuĭ asemenea fapt.

De acolo, doamnelor și domnilor, drumul e lesne la Sibiiŭ. Noĭ am ajuns foarte târziŭ seara și doar am dormit în Sibiiŭ. Aceasta a fost de ajuns ca un

jurnal de acolo să anunțe a doua zi că cunoscutul agitator (eram pe atunci agitator!!) a venit la Sibiiu ca să se pună în relațiune cu iredenta de acolo ca să facă cine știe ce în contra stăpînitorilor Carpaților.

Am vorbit, d-lor, despre această excursiune pentru că este la îndemâna tuturor; nu e un voiaj greu; toată lumea merge, nu-i așa? până la Curtea de Argeș ca să vadă cel mai frumos monument al architecturei românești; ce e mai ușor decât a împinge mai departe această excursiune, și de sigur că nici unul din aceia care au mers odată nu o să moară fără să meargă pentru a doua oară pe vîrful Negoiului. Frumusețe curat alpestră are masivul Făgărașului. Sensațiunea că calci pe cel mai înalt vârf al Carpaților, întinderea panoramei ce se desfășoară din vîrful Negoiului, avantagiul că te întorci prin Sibiiu, care iarăși este un oraș ce ar trebui să fie cunoscut de orice român, măcar odată în viața lui, căci prea cunoaștem multe orașe care nu ne privesc și cunoaștem prea puțin orașele care ne privesc de aproape; toate acestea formează un total de împrejurări care face ca această excursiune să fie de dorit să o facă toată lumea. E ușoară, vă va da bucurie mult mai mare decât vă puteți închipui. Sunt sigur că mulți ne vor urma.

Trec acuma la altă excursiune care mă va ține ceva mai mult; la excursiunea pe masivul Retezatului.

In masivul Retezatul am fost cu d. Popovici Hațeg, unul dintre tinerii noștri geologi ceî mai învețați. D. Popovici Hațeg este dînsul chiar din orașul Hațeg. Știți cu toții că două văi mai frumoase sunt în Transilvania: Valea Bîrseî sub Bucegi și valea Hațeg sub Retezatu. Mare deosebire între una și alta: pe când valea Bîrseî nu e curat românească, valea Hațeguluî este așa de românească în cât chiar orășelul Hațeg, până acum câțiva ani, avea drept limbă oficială la Primărie limba românească; Hațegul era ultima insulă unde se păstrase limba oficială românească.

Valea Hațeguluî mai are pentru noi și un alt interes pentru că în fundul văiî se află Sarmisegetuza, resturile capitaleî luî Decebal și a împăratuluî Traian.

Nu e cu putință să calci pe valea Hațeguluî fără să se nască în tine o lume de gîndirî; nu e cu putință să te uiți la vîrful Retezatul fără să'ți zicî: acum 1800 de anî, tot de aci, poate de pe locul pe care calcî tu, împăratul Traian privea și el Retezatul și avea aceleași sentimente de admirație pe care le avem și noi. Și așa ți se duce gîndul prin vremurile ce aû fost, în cât trăești 1800 de anî într'o clipă îndată ce puî piciorul pe acel pămînt sfînt pentru tot Românul!

Doamnelor și Domnilor, valea Hațeguluî este o vale închisă, la sud cu masivul Retezatu, munți înalți ca și Bucegiî și Negoiul cu diferință de câțiva metri, la nord cu niște munți ceva mai micî; în fund sunt munțiî care o despart de Banat; singura deschizătură e cea pe care o face la răsărit Rîul Mare care vine să se verse în Jiu. Romaniî, în înțelepciunea lor închisese această deschizătură printr'un turn ale căruî ruine se văd și astăzî.

Masivul Retezatul are un alt farmec, cu totul deosebit; este singurul masiv din Carpațiî românești în care se află lacurî. Știți toți care ați văzut

Alpiĭ că una din inferiorităţile Carpaţilor este apa maĭ puţină şi în special lipsa de lacurĭ. Nimic nu înfrumuseţează maĭ mult munţiĭ decât întinderea de apă albastră care reflectează vîrfurile lor uriaşe uneorĭ acoperite de zăpadă; acesta este de sigur farmecul cel maĭ mare al peisagiuluĭ alpestru. Eĭ bine Retezatul are lacurĭ; din vîrful Retezatuluĭ vezĭ 10 lacurĭ de odată, deşi nu vezĭ pe cele douĕ marĭ: Bucura şi Zănoaga, despre care vĕ voĭ vorbi, şi care sunt lacurĭ destul de importante, în adevèratul înţeles al cuvîntuluĭ.

Excursiunea Retezatuluĭ ţine treĭ zile. In prima zi te suĭ din Valea Haţeguluĭ până la înălţimea obicinuită de 1800 metri; poţĭ să o facĭ călare dacă vreĭ, eŭ o prefer pe jos. Este ceva interesant în această primă zi de excursiune: toate proprietăţile pe care le suĭ, aparţin uneĭ familiĭ nobile maghiare Chendefi, care e o familie de origină română nu mitä probabil odinioară Cândea. Documentul vizibil al origineĭ româneştĭ a acesteĭ familiĭ, stă în faptul că alăturĭ de ruinele vechiuluĭ castel al acesteĭ familiĭ, se află şi ruinele vecheĭ sale biserică. Eĭ bine în frescurile aceleĭ biserică se vĕd Sfinţiĭ bizantinĭ! Toată lumea ştie că maghiarĭ ortodocşi nu aŭ existat. De câte orĭ veţĭ găsi la o familie maghiară un precedent de ortodoxism puteţĭ fi aproape siguri că e o familie românească de origine. Nu numaĭ că treĭ din cele maĭ însemnate familiĭ din valea Haţeguluĭ aŭ fost româneştĭ, dar Chendefi aŭ dovada vĕzută a acesteĭ originĭ; acolo spre Valea Rasă e dovada că odinioară şi domniĭ, nu numaĭ ţăraniĭ, aparţineaŭ neamuluĭ nostru. Şi când facĭ această constatare aĭ o bucurie de nedescris, căcĭ constatarea lucrurilor trecute iţĭ luminează lucrurile viitoare.

De la stânca Valea Rasă unde trebue să dormĭ, dacă plecĭ la cincĭ dimineaţa şi ştiĭ să umbli, de abia ajungĭ la unu în vîrful Retezatuluĭ. Excursiunea are pentru un muntean şi avantagiul că calul n'ar putea trece niciodată pe acolo. Pentru un alpinist maĭ este o plăcere: aĭ sentimentul că munceştĭ ca să te suĭ. E o formaţiune deosebită, sunt lespezĭ marĭ de piatră pe care te suĭ de multe orĭ de-abuşele; neapĕrat că e o osteneală maĭ mare, dar bucuria dificultăţiĭ învinse poate iţĭ dă tot atâta plăcere cât şi frumuseţea priveliştiĭ.

La întoarcere nu te poţĭ coborî maĭ de vale decât ţărmul unuia dintre lacurĭ, Bucura saŭ Zănoaga, la care nu poţĭ să ajungĭ decât seara târziŭ la şapte saŭ opt. Uitam să vĕ spun că am avut o vreme divină, cerul cel maĭ albastru, aerul de e limpeziciune rară încât vedeam turmele de capre roşiĭ cum se suiaŭ pe stâncĭ, le urmam cu ochiĭ liberĭ la distanţe enorme. La orele şapte saŭ opt ajungĭ pe malul laculuĭ Zănoaga, un lac albastru la douĕ miĭ de metri altitudine, plin de păstrăvĭ şi cu micĭ talazurĭ când adie vîntul. Noaptea un frig cu atâta maĭ intens cu cât căldura zileĭ fusese maĭ mare.

Ca să dormim ni s'a oferit *curtea*. *Curtea* era o colibă de pietre puse una peste alta, fără ciment şi legătură; înăuntru se făcea foc fără coş, aşa în cât ne cam şunciam în acea atmosferă. Şi am avut şi agrementul că s'a aprins coperişul, în cât am fost nevoiţĭ să eşim afară în miezul nopţiĭ, până când transformaţĭ în pompierĭ am stins incendiul curţiĭ ce ne adăpostise.

Vĕ voiŭ povesti o mică anecdotă ca să vedeţĭ că ţăraniĭ de acolo nu se

deosebesc de aĭ noștri. Noĭ totdeauna luăm cu noĭ hamacurĭ. Totdeauna când dormĭ în stână e o precauțiune bună ca să nu atingĭ nicĭ pereții, nicĭ pardoseala, pentru liniștea ta de noapte...

Când servitoriĭ desfăcură hamacurile, țăraniĭ pe care 'ĭ luasem cu noĭ și care eraŭ deja foarte miraț ĭ că văd «domnĭ» vorbind românește,—căcĭ «domnĭ» numesc acolo pe mariĭ proprietarĭ și domniĭ de acolo nu maĭ vorbesc românește,—țăraniĭ văzând hamacurile ziceaŭ: Dar aceasta ce e?

Unul răspunse:—o fi plasă de prins pește.

Bine mĕ cum să fie plasă, — răspunse un altul, cu ochiĭ aceștia balaurĭ numaĭ de aĭ prinde n'ar trece.

Servitoriĭ atuncĭ le-aŭ spus că acestea se atîrnă ca să doarmă cucoanele în ele. Nu credeaŭ, până când unul dintre eĭ care era de o urățenie de nedescris și pe care-l numeam «Dacul» pentru că ne înfățișa un adevărat barbar, explică: «dar găinele nu dorm sus, de ce n'ar dormi și cucoanele spânzurate?»

A doua zi începurăm descinderea care fu foarte lungă, căcĭ începênd-o la 6 ore dimineața abea la 9 ceasurĭ seara am putut ajunge la Rîu de Morĭ, unde se isprăvește muntele, și în douĕ ceasurĭ cu trăsura până la Hațeg.

Excursiunea Retezatuluĭ însă n'ar fi complectă fără excursiunea la Sarmisegetuza, și cu ea voĭŭ încheia.

A patra zi din excursiunea noastră ne-am dus să vizităm Sarmisegetuza. Am văzut și noĭ, am călcat și noĭ pe acele locurĭ pe care ar trebui, cred, fiecare român să calce măcar odată în viața luĭ; am călcat pe ruinele vechiuluĭ oraș al luĭ Decebal, pe ruinele loculuĭ unde din victoria luĭ Traian s'a zămislit națiunea românească. Ruinele sunt puține astăzĭ, foarte puține, dar totuș ĭ după atâtea sute de anĭ, nu e casă care să nu fie zidită cu pietre scoase din ruinele romane, toate podețele, maĭ toate adăpătorile sunt lespezĭ romane. Ceva este însă păstrat foarte bine: amfiteatrul. De sigur nu e amfiteatrul din Verona, nicĭ Coloseul din Roma, dar amfiteatrul din Sarmisegetuza este destul de mare; e lung de 65 pașĭ și larg de 35 pașĭ, și s'a păstrat aproape intact; ce e maĭ curios, e că a maĭ rămas încă și astăzĭ o bancă de piatră din vremea în care strămoșiĭ noștri, patricieniĭ de atuncĭ, și doamnele lor foarte luxos îmbrăcate veneaŭ să vadă cum se luptă gladiatoriĭ cu leiĭ aduș ĭ din Africa. Sensațiunea pe care o aĭ când șezĭ pe această ultimă bancă care stă acolo de 1800 de anĭ nemișcată, și pe care s'aŭ așezat alțiĭ altădată cărora nicĭ prin gînd nu le trecea că dintr'înșiĭ avea să iasă o națiune românească ce era să treacă prin vicisitudinile prin care a trecut, v'o puteț ĭ închipui. Ți se pare că șezĭ pe scaunul cel maĭ dulce, cel maĭ moale, cel maĭ plăcut pe care ți s'a fost dat să șezĭ vreodată.

In afară de amfiteatru a maĭ rămas și o bucățică dintr'un vechiŭ mozaic care făcea pardoseala uneĭ vile romane.

Țăranul care o posedă o acoperă cu un coș de paie; îmĭ închipuesc că iarna ține găinele înăuntru; vara a găsit că e maĭ preferabil să o arate vizitatorilor ca să câștige câțĭva creițarĭ.

Acest mic mozaic te ajută să-țĭ închipuești ce era Sarmisegetuza într'o

vreme. Te gîndești cum romanii ori unde se duceau în pădurile Carpaților ca și în fundul Bretaniei, unde știți că s'a găsit acum 3—4 ani ruinele unei vile la fel cu cele din Italia, întocmai ca și Englezii de azi, luau patria cu dînșii și nu primeau nimic de la aborigenii lor; forțau pe toată lumea să primească obiceiurile lor, limba lor și modul lor de a gîndi. Oamenii aceștia își construiau la Ulpia Traiana, în Dacia veche, unde n'au stăpînit decât 170 de ani, își construiau vile pardosite cu mozaicuri care reproduceau scene din mitologie, din Iliada lui Omer și chiar inscripțiuni în limba grecească, cum îmi spune d. Tocilescu că a găsit într'un mozaic. Așa era acest neam, cel mai mare, cel mai bine organizat din câte au fost vreodată în istoria lumii; cel mai puternic pentru că se bizuia pe sentimentul superiorității lui asupra tuturor. Așa s'a făcut acea mare împărăție romană; așa ne-am născut și noi, probabil cu mult sânge de-al cuceritilor, dar și cu acea ștampilă pe care știau Romanii să o impună la tot ce atingeau cu mâna lor imperială.

Mai sunt, doamnelor și domnilor, la Sarmisegetuza ruinele a două temple, dintre care unul consacrat zeului Mithra. Știți că în secolele II și III cultul lui Mithra devine așa de general în imperiul roman, în cât la un moment dat era îndoială dacă va învinge Mithraismul sau Creștinismul, și e foarte probabil că dacă nu s'ar fi ivit Creștinismul, Mithraismul ar fi cucerit lumea. Mai este încă un alt templu dedicat unor zei siriaci. Vedeți că era libertate și varietate de culturi, și romanii 'și plăteau chiar luxul unor temple consacrate zeilor cuceriți.

Am vrut să nu plec cu mâna goală și am luat o foarte frumoasă piatră la care rîvnește d. Tocilescu .. Și pe care tot dînsul are să mi-o ia în cele din urmă; știți că nimeni nu poate rezista d-lui Tocilescu în această materie. E o piatră care reprezintă pe eroul thrac călare, urmărind cu sulița un mistreț după care aleargă și un câne. Probabil că la Thraci va fi fost acest erou sinonimul lui Marte, căci se găsește totdeauna venerat și pus pe mormintele funerare. E ultima piatră ce se putea lua din Sarmisegetuza. Ceï-ce vă veți mai duce, vă veți întoarce cu mâinile goale, căci totul s'a ridicat de acolo; muzeul de la Deva e plin de tot ce s'a găsit, casele conteluï Longai sunt pline de pietre cu inscripțiuni; câteva statui trunchiate și nu bune s'ar mai găsi în oraș, dar o piatră ca aceea pe care am adus-o eu nu se mai găsește. Țăranul la care am găsit-o a scos-o singur muncind pământul, și când 'l am întrebat dacă mi-o vinde 'mi-a răspuns:

«— Eï, domnule, 'ți-o dau, dar o să te coste multe parale!

«— Cât costă?

« - Domnule, multe parale! O să poți numai d-ta să plătești?

Opt franci erau multele parale de care se îndoia dînsul dacă le-ași putea plăti vre-o dată!

In curînd tot la muzeul nostru din București va merge ultima piatră funerară găsită la Sarmisegetuza!

Lîngă Sarmisegetuza doamnelor și domnilor, la Dînsuși e o biserică foarte curioasă. Imi pare rău că d. Tocilescu 'mi-a tăiat iluziunea pe care 'mi-o făcusem.

Legenda e că fusese un templu roman; d. Tocilescu spune că nu, e făcută mai târziu din pietre romane. Am văzut și eu că e făcută din pietre romane; mai plăcut 'mi-ar fi fost să fie un fost templu roman, dar știința dărimă incetul cu incetul toate iluziunile!

După ce ai vizitat și Dinsușĭ, nu mai iți rămâne decât să-ți urezi să mergi pentru a doua oară să vizitezi Sarmisegetuza.

Am plecat, d-lor, dela Dinsușĭ pe la ceasul 4; era la 8 Septembrie dacă nu mă înșel; știți că la acea epocă lumina ține până la 7. Era zi de târg; cum veneam noi spre orașul Hațeg, de unde trebuia să trecem drept la gară, se întorceau pe la sa'ele lor țăranii care fusese peste zi in Hațeg. Să vă spun că toți băuse numai apă curată la Hațeg, ar fi o nedreptate. Era o frumusețe varietatea costumelor lor și veselia lor era mare; nu crez că se gîndea vreunul în carele în care se întorceau pe la vetrele lor, nici la Împăratul Traian, nici la frumusețile Retezatului; aveam in fața mea o imagine reală a vieții simple și mulțumite; fusese in oraș, își făcuse cumpărăturile, dansase probabil hora și se întorceau mulțumiți și, cum mulți erau tineri și de ambele sexe, probabil că orizontul lor se închidea în căruța în care se întorceau. Iar noi, domnilor, noi, cu cât se apropia momentul plecării, cu atât eram coprinși de o emoțiune mai adîncă: de o parte, frumusețea grandioasă a grupului Retezatului care se desemna pe cer cu o limpezime de nedescris; pe de altă parte emoțiunea adîncă că călcasem în Sarmisegetuza, că pusesem poate piciorul nostru în locul unde stătuse Traian, zămislitorul acestei națiuni care stă în picioare de atâtea veacuri cu toate vijeliile care au trecut peste dînsa. Atunci ochii noștrii se muiau de lacrimi, glasul nostru amuțise, numai puteam vorbi, ne izolam înnăuntrul nostru pentru că ne coprindea vedenia mare care te coprinde totdeauna în ceasurile mari ale vieții. Visul lui Esarcu care trebuia să se desfășure în «locul rezervat pentru marea frescă ce va reprezinta faptele mari ale istoriei Românilor» l'am realizat fiecare din noi. Căci și acesta este un farmec al ruinelor: dă drumul imaginațiunii, te face să revezi trecutul și să clădești viitorul. Și am văzut, d-lor, într'o vedenie întreagă istoria neamului nostru din ceasul în care să dedea asalt turnurilor vechi ale Sarmisegetuzei, am trăit cei 170 de ani de viață romană în Dacia Traiană, am trăit vremurile de restriște, când nu mai găseam loc decât în creerii munților, am trăit începuturile Principatelor, am trăit vremile de nevoi și toată viața actuală, și pe când lumina dispărea cu incetul suindu-se tot mai sus pe munți, confundând realitatea cu imaginațiunea, am început să trăim o istorie viitoare despre care nu-mi poate cere nimeni socoteală pentru că nu era decât un vis.

Veți zice poate, doamnelor și domnilor: «un vis!» Cine însă ar putea să afirme cu siguranță, din cei care au cunoscut viața și au trecut prin vijeliile ei, că visul nu e partea cea mai reală a existenței noastre!

Take Ionescu.

AETERNITAS

În juru-ţĭ rĕsar trandafirĭ
Şĭ-amestecă dulcea mireazmă,
Cu spusele sfinteĭ citirĭ;
Făcliile trist daŭ sclipirĭ,
Şi plânge un vas cu aghiazmă.

Iar jalnicul cer prin fereştĭ
Din lungĭ depărtărĭ scînteiază
Luminele lumiĭ cereştĭ.
Privindu-te 'mĭ parĭ că trăeştĭ;
Că ochi-ţĭ pe-aĭ meĭ se aşează.

De-apururĭ în minte 'mĭ rĕmâĭ,
Gătită în albă maramă,
Ţesută cu florĭ de lămâĭ
Frumoasă ca visul dintâĭ,
Ca însăşĭ madona din ramă.

AL. VOJEN.

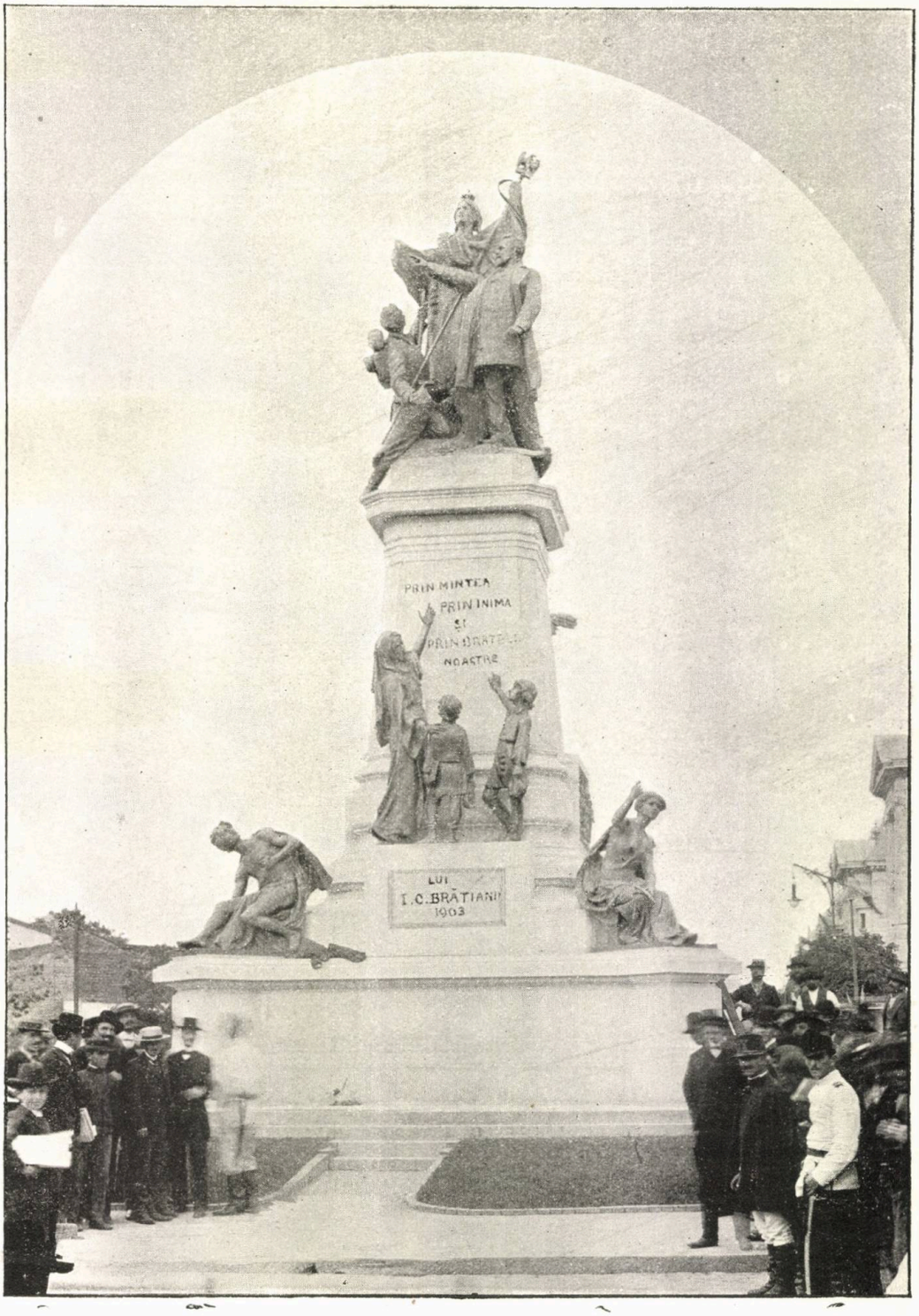

Monumentul luĭ I. C. BRĂTIANU în Bucureștĭ

IOAN C. BRATIANU

La 18 Maiŭ s'a inaugurat în Bucureștĭ monumentul luĭ I. C. Brătianu, lucrat de sculptorul francez Ernest Dubois și ridicat, prin subscripție publică, la întretăierea bulevardelor Carol și I. C. Brătianu. Marele om de stat al generațieĭ de la 1848 este înfățișat în picioare arătând cu mâna dreaptă spre Carpațĭ. Pe umĕrul sĕŭ drept se sprijină România, personificată printr'o femee ce strînge la sîn stindardul național. La picioarele eĭ un dorobanț într'o mișcare de devotament și extaz. Maĭ jos o țărancă arătând pe I. C. Brătianu ca pildă la doĭ copiĭ. Pe laturea de la spate un geniŭ—Independența—înălțându se entusiast în aer. La unghiurile soclului patru figurĭ alegorice: Patriotismul, Elocvența, Curajul și Prudența.—De o concepțiune nu în total fericită, dar de o execuțiune artistică, monumentul pare a fi tocmaĭ contrariul statueĭ luĭ C. A. Rosetti, care e maĭ bine concepută decât executată.

Dacă însă lucrarea sculpturală poate fi discutată, figura istorică a luĭ Brătianu, în momentul acesta în care ea își înconjură fruntea cu aureola nemuririĭ, ni se impune și ne oprește și pe noĭ spre a desprinde câteva trăsăturĭ maĭ adîncĭ din sufletul care a luminat-o atât de puternic toată viața. După moartea lor, oamenĭĭ politicĭ încetează de a fi aĭ partiduluĭ din care făceaŭ parte; eĭ sunt ilustrațiunĭ ale țărĭĭ, glorĭĭ naționale ale căror nume sunt datorĭ și oamenĭĭ de litere a le înscrie pe paginile memorieĭ lor.

Spiritul de partid ne face adeseaorĭ să nu vedem în oamenĭĭ politicĭ care trăesc în jurul nostru, orĭ cât de importanțĭ ar fi eĭ, decât niște suflete mijlociĭ. Privindu-ĭ însă maĭ de departe, după ce aŭ dispărut dintre noĭ, rĕmânem de multe orĭ cuprinșĭ de admirație. Așa e cu figura luĭ I. C. Brătianu, în fața căreia ne descoperim și o salutăm cu respect.

Plecat încă de tînĕr în Franța, unde studiă istoria urmând cursurile luĭ Michelet, Edgard Quinet și Mickiewitz, și trăind în rĕsunetul ideilor mariĭ revoluțiunĭ franceze, sufletul luĭ primi cu entusiasmul virsteĭ ideile de libertate, egalitate și naționalism, atât de nouĕ și atât de ademenitoare atuncĭ.

Cu aceste ideĭ generoase în suflet, la aspirațiile de emancipare ale țărĭĭ noastre, el deschise brațele, împreună cu alțiĭ din generația luĭ, ca în fața uneĭ

ființe neprețuite și nu le mai desfăcu decât odată cu moartea. Intră în acțiune încă din primii ani ai tinereții, scrise o mulțime de articole în presa franceză și mai cu seamă în *La République Roumaine*, arătând starea și dorințele României, veni în țară unde intră în comitetul revoluționar și organiză mișcarea românească de atunci, fu proscris și pribegi în străinătate, cunoscu mai mulți oameni politici ai Apusului cu care se întreținu și corespunse mult timp asupra țării, fu închis în 1853 implicat în complotul contra lui Napoleon al III, fu achitat de jurați, dar fu condamnat pentru aceeași pricină de tribunal la 3 ani de închisoare la Mazas, la Sainte Pélagie și mai pe urmă în casa de sănătate a d-ruluĭ Blanche, fu grațiat de Napoleon III în 1855 pentru restul pedepsei.

Continuă a scrie în foile franțuzești memorii și fapte din istoria românilor, spre a întreține vie atenția publică franceză, reintră în țară în 1857 odată cu ceilalți emigranți, fu ales deputat al divanului ad-hoc, fundă împreună cu Rosetti *Românul*, unde scrise multe articole politice și economice, lucră pentru unirea Principatelor, fu numit ministru sub Cuza, conlucră la aducerea prințului străin, făcu să participe țara în războiul din 1877, se împotrivi, fără succes, la luarea Basarabiei de către ruși, fundează Independența și Regalitatea română și săvîrșește, mai ales în cei 12 ani, de la 1876 până la 1888, în care fu președinte de consiliu, o mulțime de legi care organizară în mare parte viața țării românești. Iată în trăsături repezi faptele mai importante ale vieții lui I. C. Brătianu, care se născuse la 1821 și încetă din viață în Mai 1891, la via sa de la Florica.

Cum se vede, această viață este un lanț neîntrerupt de acte închinate țării. Destinele Poporului Român îi rezervă lui o epocă roditoare în fapte măreațe și-i dădu puterea de a le săvîrși.

Ceea-ce distinge în primul loc pe I. C. Brătianu, pe lîngă sentimentele lui patriotice și pe lîngă încrederea nemărginită ce avea în poporul Român,—încredere caracteristică întregei lui epoci — este mai cu seamă omul de acțiune în tot ce cuvîntul acesta era mai adînc și mai hotărîtor.

El își desină activitatea voinței sale puternice încă din primii ani de viață politică. «Nici o stavilă, zicea el, încă din 1857, nu ne va împiedi a de a face să renască țara Românească. Nu-i decât o chestie de timp.., și cine-i acela pe care l'ar împedica o bucată de drum când e vorba de a fi sau a nu fi?... Nu, nimic nu va împedica de acum înainte avîntul nostru [1]).

Doi ani după Tratatul din Paris, iată cum Brătianu cerea în camera, susținând propunerile lui Crețulescu, privitoare la cele 4 puncte cunoscute: garanția autonomiei noastre. Unirea, Prințul străin și guvernămîntul constituțional: «Cinci milioane de români care sunt nerăbdători cer c'o oră mai curînd, înainte de a intra în viața națională, de a eși însfîrșit din întunecimea și din starea nenorocită în care zac de atâta vreme, spre a lua locul lor la soarele binefăcător al civilizației și libertății» [2]).

1) Memoriu asupra situației Moldo-Românie după tratatul de la Paris.

2) Monitorul adunării ad-hoc din 24 Octombrie 1857.

10 ani mai târziu într'o întrunire electorală din București, din 15 Decembrie 1868, I. C. Brătianu voind să aţîţe amorul propriu al Capitaleĭ spre a alege candidatul liberal, pe care l'a şi ales, termină astfel discursul sĕŭ :

«Străinii ne-aŭ calificat de multe orĭ că vorbim frumos, că avem entusiasm, avem valoare, avem curagiŭ, avem bărbăţie... în cuvinte! Eĭ bine, d-lor, sunteţĭ puşĭ astăzĭ în poziţiune saŭ să daţĭ drept acelor care ne înegresc astfel, saŭ să le rĕspundeţĭ prin fapte că sunt niște calomniatorĭ. O să rĕspundeţĭ prin fapt dacă Bucureştiĭ, Capitala României, nu va rĕmâne mai îndărĕt decât multe districte mititele ale ţării, căcĭ altfel, d-lor, vor zice că dacă capul nu este bun de nimic, vaĭ de corp! Nu se uită lumea să vază ce face cutare saŭ cutare district, ci se uită la ce face Capitala României. D-voastră trebue să rĕspundeţĭ dar astăzĭ în proporţiune cu bogăţia ţării, şi fiindcă, în proporţiune, bogăţia ţării cea mai mare este concentrată în București, şi d-voastră trebue să rĕspundeţĭ în raport cu această bogăţie. Trebue să rĕspundeţĭ în proporţiune cu inteligenţa, cu luminele, care sunt în Capitală, trebue să rĕspundeţĭ în proporţiune cu patriotismul, ce aţĭ arĕtat în tot timpul şi în toate ocaziunile şi pentru care ţara vĕ este recunoscătoare, căcĭ—după cum a zis onor. d. Chiţu—poporul bucureştean a fost iniţiatorul tuturor faptelor celor marĭ. Dar, d-lor, nu trebue să uitaţĭ proverbul francez care zice: «*noblesse oblige*», *nobleţa îndatorează*. Aceasta însemnează că aceluia care a făcut lucrurĭ marĭ, i se cere să facă şi maĭ marĭ. Capitala României a făcut mult, trebue să facă şi maĭ mult.

«Afară de aceasta, d-lor, nu trebue să uitaţĭ că aveţĭ încă o datorie şi maĭ mare. Căcĭ, dacă este cineva, care a cerut cu maĭ multă ardoare, dacă este cineva, care a luptat cu maĭ multă bărbăţie, dacă cineva a contribuit maĭ mult pentru ca România să aibă un Suveran, luat din una dintre cele maĭ ilustre familiĭ din Europa,—este Capitala Bucureştĭ. Şi, d-lor, pentru ce aţĭ adus aci pe strănepotul luĭ Frideric-cel-Mare şi Napoleon I, dacă nu sunteţĭ în stare să ĭ daţĭ destule mijloace pentru ca să facă din România, care este una din ţările cele maĭ bogate din lume, ceea-ce a făcut Frideric-cel-Mare din deşertele Prusieĭ de Nord?»

Această însuşire a omuluĭ de acţiune din sufletul sĕŭ, deosebită la el de toţĭ tovarăşiĭ luĭ de luptă, ceĭ maĭ mulţĭ idealiştĭ, il va înălţa şi'ĭ va da primul loc în istoria politică a renaşterĭĭ României. Această însuşire îl defineşte şi îl rezumă întreg, căcĭ omul pozitiv şi practic din el, pasionat de a realiza cu *orĭ-ce preţ* ceea-ce gîndise în tinereţe şi maĭ cu seamă ceea-ce se putea, a făcut, cum fac maĭ totdeauna însuşirile predominante, puterea luĭ extraordinară şi în acelaşĭ timp si vulnerabilitatea sufletuluĭ luĭ. Cuvintele sale astăzĭ faimoase: «Am suferit asasinate...» sunt ca un sigil al aceleĭ pasiunĭ, al uneĭ voinţe peste măsură de mare, în care se oglindeşte atât partea bună cât şi partea maĭ puţin bună a uneĭ firĭ.

Pentru Brătianu moravurile celor care îl înconjuraŭ, setea lor de a se înavuţi, patima lor de putere fără vr'un scop obştesc, nu l'aŭ împedicat un singur moment. Isbîndirea idealuluĭ sĕŭ era singurul punt luminos, singura stea conducătoare în noaptea ce-l înconjura, şi el acoperi cu cinstea luĭ austeră, cu sinceritatea şi buna sa credinţă, multe din păcatele altora.

Abilitatea luĭ politică, care stătea în a dezarma pe adversariĭ sĕĭ, luân lu-le oamenĭĭ ceĭ maĭ de frunte și întrebuințându-ĭ când în ministerele sale când ca trimișĭ extraordinarĭ în străinătate – întrun moment dat partidul conservator nu maĭ avea nicĭ atâția oamenĭ de mâna întâia cu câțĭ ar fi putut înconju a o masă verde—ținea tot de acel fond al firiĭ luĭ de a săvîrși fapte trecênd peste scrupulele spiritului de partid.

Viața luĭ chiar era ca o urmare a însușiriĭ luĭ de om ce trebuia să se impue. Ea fu nu numaĭ exemplară, dar am putea zice una din cele maĭ stoice din câte a avut vr'odată un om de stat al țăriĭ, necunoscênd alt nimic decât luptele politice, familia, casa luĭ din București și via luĭ de la Florica.

La Rosett totul pleca din inimă, la Brătianu totul pleca din dorința de a săvîrși, din sentimentul realizăriĭ lucrurilor. Oratoria luĭ, cum vĕzurăm, era în cea maĭ strînsă legătură cu acel sentiment. Legenda grăia: «Rosetti scrie, Brătianu vorbește». A scrie este a avea un rĕsunet maĭ târziŭ; a vorbi este a avea rezultatul imediat. Iată prima deosebire caracteristică omuluĭ de Stat. Felul oratorieĭ luĭ I. C. Brătianu era de a hotărî la acțiune pe auditorul sĕŭ. Când recitim astăzĭ, după 20-30 anĭ, discursurile luĭ, fie prin distanța care ne desparte de atuncĭ, fie prin schimbarea spiritului nostru actual, ele ni se arată maĭ mult ca niște improvizațiĭ pline de avînt sentimental, dar care cu greŭ ne-ar maĭ putea convinge. Cu toate acestea ele eraŭ în timpul lor fără replică, căcĭ eraŭ făcute spre a respunde împrejurărilor nemijlocite, spre a rĕspunde celor ce le ascultaŭ. In urma acestor discursurĭ ale luĭ, timp de 12 anĭ, Camerile române trecură la vot și votul era pururea în sensul discursurilor luĭ. Convingerea cu care el debita discursul sĕŭ și maĭ presus încă simpatia extraordinară ce răspîndea ființa luĭ, desvelind un fond real de bunătate și de afecție leală și senină, făceaŭ ca discursurile luĭ să'șĭ atingă totdeauna ținta.

Monumentul dar ce i s'a înălțat, arătându-l energic și cu gestul subliniind voința luĭ puternică, simbolizează caracterul luĭ I. C. Brătianu, precum de altfel și statua luĭ Rosetti, reprezentându-l meditativ și stând cu *Românul* în mână, este de asemenĭ potrivită cu firea luĭ Rosetti....

Netăgăduit generația aceasta de spirite tinere și cutezătoare lasă o urmă adîncă în istoria țăriĭ noastre. Deosibirea dintre starea eĭ sufletească și cea a generațieĭ de astăzĭ e sensibilă. Ceĭ dintâĭ eraŭ pasionațĭ de ideĭ, viețuind zi și noapte în căldura acelor ideĭ, punêndu și toată inima, toata averea și toată viața întru a le isbîndi; ceĭ de astăzĭ, maĭ rafinațĭ, maĭ sceptičĭ, maĭ scrupuloșĭ, crezênd maĭ puțin, argumentând maĭ mult. Unĭĭ privind spre trecut cu dragostea soldatuluĭ care își privește steagul ciuruit sub care a combătut, lăsându-ne ca moștenire amintirea și speranța. Alțiĭ scrutând și iubind maĭ deaproape prezentul, avênd un fond maĭ absorbant de egoism și privindu-și neamul maĭ mult prin pĕcatele decât prin calitățile luĭ. Fie ca figura luĭ Brătianu, ca și a altor bărbațĭ marĭ din timpul luĭ, să ne facă să înțelegem, de sus de pe soclurile lor, moștenirea frumoasă ce ne-aŭ lăsat: cultul trecutuluĭ și aspirația în viitor, — moștenire pe care n'am putut o păstra îndestul.

N. PETRAȘCU.

(Colecția Alpar)

CÂRCIUMĂ ROMÂNEASCĂ, la marginea drumului mare.

TEATRUL LA GRECI[1]

Doamnelor și Domnilor,

Îmĭ propun a vĕ întreține astăzĭ, cu un subiect din literatura greacă; și dacă această literatură este — îndrăsnesc a o afirma — cu totul necunoscută la noĭ, ceea-ce m-a făcut să persist în alegerea subiectuluĭ, e, pe de o parte importanța punctuluĭ de privire din care vreaŭ să consider teatrul grec,—în cât îmĭ place să cred că vĕ voĭ interesa în scurta mea expunere, la acest punct pe care-'l revelez; pe de altă parte, teatrul clasic francez și maĭ ales teatrul modern, vĕ este îndestul de cunoscut, pentru ca, prin comparația ce voi face între el și cel vechiŭ, să vĕ formațĭ o idee lămurită, asupra diferențelor ce ne prezintă.

Acum, poate că unora dintre d-niile-voastre, li s'a părut curios că voĭ trata despre un subiect, scos dintr'o literatură, am putea zice străveche, care nu ne maĭ oferă nicĭ un interes, date fiind îndepărtarea timpurilor și deosebirea condițiilor morale și sociale. Eĭ bine d-nelor și d-lor, frumosul și perfecția n'aŭ limite în timp și 'n spațiŭ; și după ce aŭ făcut odată deliciul uneĭ societățĭ, după miĭ de anĭ reluate și cercetate, oferă încă ne-secabile isvoare de mărire sufletească, pentru că aŭ într'însele această esență neperitoare a divinuluĭ ce reflectă și care este vecĭnic aceeașĭ.

Literatura greacă, d-nelor și d-lor, ne oferă spectacolul cel maĭ grandios pe care 'l-a putut cândva desfășura manifestația spirituluĭ omenesc. Ea cuprinde modelele admirabile ale tutulor genurilor literare, modele desăvîrșite care s'aŭ impus în decursul vremurilor, nemuritoare creațiunĭ ale unuĭ spirit profund, însoțit de o imaginațiune strălucită. E de ajuns să vĕ citez pe Homer și Hesiod, pe Pindar și Alceu, pe Herodot și Tucidide, pe Anaxagora și Socrat, pe Demostene și Isocrat, pe Eschyl, Sofocle și Euripide, Aristofan și Menandru, și să 'ncheiŭ cu acel geniu extraordinar de o vastă cuprindere de spirit, care rezumă întreaga enciclopedie a lumiĭ grecești, cu Aristot, pentru ca să observațĭ numaĭ decât ce impozant și uimitor tabloŭ vĕ oferă această superbă literatură,

1) Conferință.

care cu două mii de ani înainte, a pus germenii atâtor probleme filosofice și literare, pe care le regăsim încă în civilizația de azi.

Literatura aceasta, prin originalitatea și superioritatea operelor ei, a exercitat o influență considerabilă asupra civilizațiunii omenirii, după ce din acel mic focar al Helladei, în care s'a născut și desvoltat, s'a estins, odată cu expansiunea lumii elenice. De aceea, cei care se ocupă cu studii literare și artistice, vor auzi pomenindu-se necontenit numele lui Homer, al tragicilor greci, al lui Plato și Aristot. Vedeți, prin urmare, ce interesantă este cunoașterea literaturii grecești și, în această privință, nu vă pot îndestul îndemna la cetirea măreților ei creațiuni, fundamentul ori-cărei culturi solide și complete.

Un profund interpret al gîndirii grecești [1]), una din acele somități, care au ilustrat într'un mod strălucit catedra studiilor clasice de la facultatea de litere din Paris, a căruia întreaga viață a fost închinată cu o rară sîrguință și devotament pentru luminarea problemelor obscure ce adesea oferă aceste studii, în eloquentul și savantul său discurs de deschidere a cursului din 1855, constata două feluri de indiferenți, față cu studiul antichității grecești. Unii, îl cred de puțin folos, pentru că antichitatea greacă a revărsat în civilizația modernă toate ideile sale utile; de aceea — pretind ei — e de ajuns să păstrăm pentru greci o amintire de recunoștință și nimic mai mult. Literaturile noastre moderne au devenit atât de bogate din propriul lor fond, sciința a luat o atât de mare desvoltare, în cât, atenția și activitatea noastră, trebuesc îndreptate exclusiv asupra minunilor ce oferă viața modernă. Alții, mai puțin preocupați de minunile acestei civilizații, comparând starea actuală a studiilor grecești, cu descoperirile care zi cu zi îmbogățesc literatura și istoria Orientului, zic: «La ce folos să mai cercetăm neînsemnatele resturi ale civilizației elenice, când în spatele ei se desfășoară în fiecare zi o lume întreagă, mai veche încă și mai bogată? Vedeți ce tezaure ne dau și ne promit Ninive și Babilonul, China și India. De acum soluțiunea marilor probleme ale istoriei trebue căutată în fundul Asiei, nu în Grecia.»

Ei bine, acestor indiferenți, savantul profesor le observă exagerația în care au căzut și unii și alții. Le atrage atenția că rău înțeleg dînșii ceea-ce datoresc meritului părinților lor, dacă se mărginesc la un simplu omagiu de recunoștință. Moștenirea intelectuală nu se perpetuează decât printr'o întoarcere necontenită la fîntâna originală, marile virtuți, printr'un studiu zilnic al modelelor. Istoria este pentru omul civilizat, singurul mijloc de a-'și apropia cu siguranță patrimoniul strămoșilor; așa fiind, istoria gîndirei moderne va fi totdeauna necompletă și obscură, pentru cei care nu 'i-ar căuta originile dincolo de Evul-Mediu și chiar de creștinism. Noi, popoare moderne, nu suntem decât continuitorii Greciei și ai Romei și iată de ce trebue neîncetat să răscolim straturile antichității desmormîntate, pentru că ruinele ei date la iveală, conțin explicația atâtor fenomene morale, fără de care civilizația actuală rămâne o verigă izolată a lanțului întregului ei vast care de veacuri se desfășoară.

---

1) Emile Egger.

«In Grecia se desvoltaŭ toate instinctele generoase ale omuluĭ, iubirea libertăţiĭ, iubirea artelor, iubirea ştiinţeĭ. Cea dintăĭ, şi multă vreme singură în toată antichitatea, rasa elenică a arătat lumiĭ ceea-ce este un stat compus din cetăţenĭ. Cu întinderea drepturilor sale şi austeritatea datoriilor pe care legea i le impune, cetăţeanul grec este cel maĭ vechiŭ model al omuluĭ într'adevĕr liber; şi când la această nobilă întrebuinţare a independenţiĭ sale, el ştie să unească geniul creator în arte, eleganţa şi probitatea în viaţă, atunci atinge de aproape idealul chiar al omenirii. Roma a cunoscut şi dînsa virtuţile cetăţeanuluĭ, dar ea nu le-a cunoscut decât mult timp după Grecia şi 'i-a trebuit maĭ multă vreme încă pentru a le asocia cu înalta cultură a spirituluĭ.» [1])

Iată pentru ce, d-nelor şi d-lor, nu trebue să ne mirăm că de secole se comentează prin şcoalele europene texte şi se propune tinerimiĭ învĕţămîntul literaturilor clasice; iată de ce munca titanică ce desfăşură eruditiĭ germanĭ şi francezĭ spre a arunca lumina asupra capo-doperilor acestor literaturĭ, smulge admiraţia unanimă a lumiĭ savante.

Este drept că am intrat într'o epocă în care se dă o deosebită atenţie părţiĭ practice a vieţiĭ, restrângêndu-se, dacă nu chiar se neglijază învĕţămîntul teoretic. Dar să nu abuzăm de această consideraţiune a utilităţiĭ practice până la a nesocoti cu desăvîrşire studiul în sine. Un distins academician francez [2]) observă cu mare dreptate, că, dacă se studiază istoria progreselor spirituluĭ omenesc, va vede că toate marile descoperirĭ aŭ fost fructele fericite ale speculaţiuniĭ pure şi că întotdeauna căutând adevĕrul s'agăsit utilitatea. Să întărim decĭ studiile literare, filosofice, ştiinţifice; să activăm progresul lor prin toate mijloacele şi să recunoaştem că ele sunt adevĕratul tezaur al uneĭ societăţĭ, solida speranţă a viitoruluĭ. Când cineva nu preferă — zice Jules Simon — *Discursul asupra metodeĭ* celeĭ maĭ marĭ descoperirĭ de chimie nu este demn să intre într'o şcoală saŭ într'o bibliotecă.

Am ales, d-nelor şi d-lor, din literatura greacă, teatrul, pentru că el este creaţiunea în care se manifestă maĭ puternic geniul elen, în cât dacă singur numaĭ ar fi scăpat din naufragiul vremurilor, ar fi fost totuşĭ de ajuns pentru a asigura nemurirea acestuĭ geniŭ.

I-a fost dat Grecieĭ creatoare să inventeze şi teatrul. Din sĕrbătorile religioase ale cultuluĭ luĭ Bacchos, în care un entusiasm până la delir transporta sufletele, smulgêndu-le din sfera vieţiĭ obicĭnuite, eşi această lume care îndoeşte viaţa omenească, oglindind-o.

Vĕ amintesc numaĭ, că *ditirambul*, cântul în onoarea zeuluĭ sĕrbătorit, dete naştere tragedieĭ şi comedieĭ. Nu pot intra în maĭ multe amĕnunte asupral acestuĭ fapt, de oare-ce scopul conferinţeĭ mele este altul.

Într'adevĕr, ceea-ce 'mĭ propun, este să examinez şi să arăt, cum teatrul grec, astfel eşit din ceremoniile religioase în onoarea zeuluĭ vinuluĭ, a putut atinge un punct atât de culminant în arta elenică, şi întru cât a satisfăcut con-

1) Em. Egger, Mémoire de littér, ancienne, p. 49.
2) Jules Simon, Le Devoir, p. 49.

diţiunilor societăţii greceşti şi celor ale arteĭ în general, pentru ca să exercite o influenţă aşa de considerabilă de atunci şi până azi, impunêndu-se admiraţiuniĭ oamenilor douĕ miĭ de anĭ şi maĭ bine.

Pentru a pĕtrunde acest lucru, găsesc natural să insist în special asupra teatruluĭ tragic, creaţiunea supremă a geniuluĭ dramatic grec, fără a mĕ opri asupra comedieĭ, care prin ea însăşĭ este moralizatoare şi din acest punct de privire nu avem deosebirĭ atât de fundamentale de revelat, faţă cu timpurile moderne.

Vorbind dar de teatrul tragic al Greciei, voĭ avea încă în vedere epoca sa clasică, care umple secolul al V-lea î. Ch., perioada cea maĭ strălucită în istoria poporuluĭ grec, punct culminant al civilizaţieĭ elenice. Tot ceea-ce se produce în această perioadă se datoreşte Atheneĭ. Strălucirea teatruluĭ grec intră şi ea în această epocă şi cu dînsa în Athena. Timpul care se întinde între războaele medice şi războiul peloponesiac fu pentru Athena un moment unic [1]).

Devenită centrul lumiĭ greceştĭ, la mărirea politică ce-ĭ căştigase succesele uriaşe repurtate în războaele medice, se uneşte aureola de lumină intelectuală cu care o încununează cap d'operile desăvîrşite ale spiritelor celor maĭ marĭ. Tot ce e maĭ distins, poeţĭ şi filosofĭ, oratorĭ şi istoricĭ, pictorĭ şi sculptorĭ, sunt atraşĭ de această putere magică a glorieĭ cetăţeĭ divine, care concentră în juru-ĭ geniile şi talentele epoceĭ. In această măreaţă admosferă intelectuală şi morală, teatrul grec atinge cu o iuţeală prodigioasă cea maĭ înaltă mărime: el se încoronează cu acele drame superbe care constituesc una din cele maĭ marĭ glorii ale raseĭ elenice.

Asupra acesteĭ epocĭ e firesc, prin urmare, să ne îndreptăm atenţia când vorbim despre teatrul grec: el circumscrie, într'adevĕr, timpul perfecţiuniĭ atinse de drama greacă.

S'a arătat adesea, d-lor şi d-lor, caracterul idealist al arteĭ greceştĭ. Într'adevĕr, arta greacă, cel puţin în epoca ce ne preocupă, a fost cu totul străină de acel materialism, al cărui spectacol întristător îl avem şi azĭ sub ochĭ. Una din explicaţiunile acesteĭ arte distinse este sentimentul religios, atât de puternic manifestat la această naţiune, în cât ţine de esenţa chiar a tututror producerilor sale, fie literare, fie artistice.

Sentimentul acesta, cum observă un erudit autor,[2]) este de natură a înălţa inima omuluĭ şi devine un element de moralitate. Dacă mitologia grecă are şi legende care ating puritatea morală a divinităţilor elenice, apoĭ nu trebue să uităm, că acestea nu făceaŭ decât să amuzeze imaginaţia Greculuĭ şi nu-ĭ pătrundeaŭ în suflet. Nu de puţine orĭ gînditorĭ eminenţĭ aĭ Greciei s'aŭ ridicat împotriva acestor impietăţĭ şi aŭ protestat energic contra unor invenţiĭ mizerabile, pentru care nu găseaŭ destule cuvinte ca să le vestejească.

Olympul grecesc oferea Elenilor, plinĭ de respect şi veneraţie către a tot puternicia suverană a zeilor, modele de înălţime morală, care contribuiaŭ solid

1) A se vedea în această privinţă excelentele observaţiuni ale lui Croiset: Littér. grecque, t. III § II.
2) A. *Chassang*: Le spiritualisme et l'idéal dans l'art et la poésie des Grecs.

la educaţia lor sufletească. Ce învĕţămînt maĭ sublim decât propovăduirea umilinţeĭ şi castităţeĭ, care a resunat intotdeauna in colţurile lumiĭ elenice, anunţând câteva secole maĭ 'nainte cel maĭ mare precept, formulat de religia luĭ Christ! Omul are orizontul sĕŭ fixat de puterea zeilor şi vaĭ de acela ce cutează, intr'un superb avint de mindrie, să depăşască limitele impuse! «Nicĭ o aroganţă nu e indestul armată contra răzbunăriĭ zeilor» exclamă corul *Rugătoarelor* in drama luĭ Eschyl.

E vechea dogmă a teribileĭ *Nemesis*, care resuna adinc in inimile credincioşilor aceleĭ virste morale, şi care ne-contenit recheamă pe om la datorie, prescriindu-ĭ supunere in faţa legilor eterne ale firiĭ; este acea veche doctrină morală, care in expresia μηδὲν ἄγαν – nimic prea mult—rezumă intreaga inţelepciune antică şi pe care intr'una poeţiĭ au reamintit-o muritorilor ca un suprem principiu de conduită. Astfel, intotdauna marele liric al Grecieĭ, Pindar, adresează această severă lecţiune prinţilor pe care iĭ celebrează in odele sale şi invingătorilor la jocurile pan-elenice. De asemenĭ teatrul tragic, maĭ ales cu Eschyl şi Sofocle, adresează aceeaşĭ invĕţătură morală publiculuĭ, in faţa căruia desfăşura cu multă pompă şi spectacol urmările ne-socotinţeĭ acestuĭ mare principiŭ.

Alăturĭ de această normă morală de conducere in viaţă, castitatea— cum afirmă Chassang—era in onoare in cultul multor divinităţĭ. E de ajuns să amintesc pe Demeter şi Core, pe Pallas-Athene şi Artemis: Sĕrbătorile strălucite ale cultuluĭ lor eraŭ un puternic element moralizator pentru femeile elene.

Astfel, d-nelor şi d-lor, cu drept cuvint observă savantul *Otfried Müller* că cultul zeilor conţinea in germen toate artele plastice şi poezia.

La influenţa religiuniĭ, se uneşte in veacul al VI-lea aceea a filosofieĭ. Filosofia greacă este eminamente spiritualistă. Destul să citez pe Pythagora, Anaxagora şi Socrat pentru ca să vĕ convingeţĭ.

In epoca pericleiană, geniile artistice atinseseră această putere magică, despre care zice Otfried Müller că făcea să vorbească spiritul cel maĭ sublim in piatră şi aramă, in coloane şi bolţĭ, in membrele şi figurile omeneştĭ. Artele plastice şi poezia acesteĭ epocĭ, apar imprimate de acea puritate fără pată, inconjurate de acea inălţătoare atmosferă morală, pĕtrunse de acea nobleţă de sentimente, care le ridică maĭ presus de toate inclinaţiunile vulgare. Numaĭ aşa a putut zice Pericles, după cum ne raportă Tucidide: «Noĭ avem gustul frumosuluĭ dar fără lux, iubirea filosofieĭ, dar fără moliciune.»

Arta greacă a eşit din sfera ângustă a stricteĭ realităţĭ şi s'a inălţat in domeniul luminos al idealuluĭ. Evitând această preocupare absorbitoare de real care leagă cu totul pe artistul materialist de obiectul sĕŭ şi fixânduĭ-privirile in orizontul luĭ mărginit, il impedecă de a privi maĭ departe de dinsul, ea s'a avintat intr'o regiune divină, in urmărirea idealuluĭ, şi numaĭ astfel 'l-a realizat; căcĭ dacă aŭ eşit vre-odată din mâna omuluĭ opere care să satisfacă complet gustul cel maĭ pur şi maĭ cultivat, apoĭ de sigur nu se va îndoi nimenĭ că acestea aŭ fost produsele arteĭ greceştĭ.[1])

1) Otf. Müller: Littér. grecque, trad. Hillebrand, p. 17.

Spiritualismul grec, își găsi expresia luĭ cea maĭ înaltă în geniul luĭ Platon. Acesta, contopind totdeauna frumosul cu binele și adevĕrul, puse bazele sublimeĭ teoriĭ a frumosuluĭ ideal care persistă încă și azĭ în materie de estetică.

S'a observat adesea înrudirea de inspirație ce există între doctrinele estetice și operile marilor artiștĭ și poeți din secolul luĭ Pericles. Operile luĭ Phidias și Polyclet, ale luĭ Eschyl și Sofocle, au eșit din această inspirație.

Intr'adevĕr, Phidias, înainte ca Plato să fi formulat teoria idealuluĭ, a întreprins a-l realiza. Din această preocupare, în serviciul căreia își pune toată energia geniuluĭ sĕŭ luminos, es cele douĕ capo-d'opere neîntrecute, *Zevs Olympianul* și *Pallas-Athene* care denotă o mână magistrală, condusă de inspirația cea maĭ profundă. Pare că această mare inteligență artistică era plină de ideea frumuseții supreme—cum ar zice Plato—și această idee îĭ călăuzea dalta măiastră, spre a lua o expresie externă.

Din această căutare a idealuluĭ, rezultă că arta greacă se adresează inteligenței, nu simțurilor. De aci caracterul moral al acesteĭ arte care smulgêndu-țĭ admirația, nu'țĭ provoacă emoțiunĭ violente.

«Greciĭ puneaŭ frumusețea pretutindenĭ. Eĭ populaseră Universul cu o mulțime de divinităților încântătoare care fermecaŭ necontenit imaginația artiștilor și poeților. Frumusețea trona în Olymp, sub trăsurile Hereĭ, Pallas-Atheneĭ, Artemideĭ, Demetreĭ, Cybeleĭ. Ea eșa din sînul măriĭ sub forma Atroditeĭ Anadyomene. Se juca pe ape cu Amfitrite și Nereidele, cu Oceanidele și Naiadele. Popula munțiĭ și pădurile cu Oreadele, Hamadriadele, Nimfele de tot felul. Prezida la viața omuluĭ cu Horele, Gratiile, Muzele. Ea domnea până și în Infern cu Persefone. Destinul chiar și Moartea apăreaŭ maĭ puțin spăimîntătoare, sub trăsăturile seducătoare ale divinității Nemesis și ale Parcelor.» [1])

De aceea, în reprezentațiunile pictureĭ și sculptureĭ, trăsurile feței ome nești nu eraŭ niciodată alterate prin transporturile bucurieĭ sau turburate prin excesul dureriĭ. Amintim pe Apollo din Belvedere, Laocoon și Niobe pentru a ne încredința de acest adevĕr. Un adînc cunoscător și intrepret al arteĭ grecești, Winkelmann, zice printr'o fericită comparație «că precum fundul mării stă deapururea nemișcat, fie suprafața cât de înfuriată, astfel se observă în expresia feței la figurile Grecilor un suflelt măreț și liniștit, chiar și în cele maĭ marĭ patimĭ.»

Frumosul părea Grecilor că are privilegiul de a deștepta gîndirĭ generoase; el era considerat ca un atribut al divinității. Pentru aceasta, în limba comună se zicea frumos și bun—καλὸς κἀγαθός—un om de bine, un om de inimă.

Eĭ bine, caracterul acesta atât de minunat se reflectă admirabil și în tragedia greacă.

Operile dramatice grecești, produc, d-nelor și d-lor, un contrast isbitor cu teatrul modern, care e adesea enervant și imoral. Nu găsim în scena teatruluĭ antic, zugrăvirĭ de acele care sunt menite să exalte sensibilitatea. Chiar Eu-

1. Chasseng: Le spiritualisme, p. 144.

ripide, cu toată severitatea celor vechĭ faţă de dînsul, rĕmâne încă superior, din acest punct de privire.

Destinul e sufletul teatruluĭ luĭ Eschyl; dar nu trebue să vedem într'însul o forţă oarbă: el reprezintă justiţia divină, care de câteorĭ e violată, cerea expiarea din partea culpabiluluĭ. La Sofocle de asemenea, cu observarea că legea morală, apare la dânsul maĭ îndulcită.

Toate personagiile în jurul cărora se concentră interesul uneĭ drame vechĭ, toţĭ eroiĭ tragicĭ, poartă asupra lor greşala uneĭ violărĭ a legiĭ supreme.

«Ideia lupteĭ pe care omul o susţine împotriva soarteĭ—zice Patin—necontenit exprimată în dramă, readucea la unitate varietatea situaţiunilor şi imprima întreguluĭ, un fel de mărime tristă şi impozantă. Ce e maĭ propriŭ a mişca şi înălţa sufletele, decât acest sublim şi patetic contrast al inevitabiluluĭ destin şi al libertăţiĭ morale, al slăbiciuniĭ şi al forţeĭ noastre? Ce grave lecţiunĭ trebuiaŭ să iasă din aceste spectacole, care trezeaŭ în suflete sentimentul confuz al uneĭ puterĭ superioare omuluĭ, adesea inamică şi uneorĭ protectoare, care iĭ fortificaŭ împotriva marilor accidente ale omenirĭĭ, care iĭ duceaŭ la milă şi respect pentru nenorocire!» [1])

Vedeţĭ ce înalte dogme teologice reprezenta spectatoruluĭ, teatrul tragic al Grecilor: scopul luĭ e moral şi religios, atuncĭ când nu e naţional; vedeţĭ la ce spectacole înălţătoare se aduna poporul de eroĭ, ce măreţe tablourĭ i se desfăşuraŭ sufletuluĭ, în sînul acestuĭ teatru, cea maĭ înaltă şcoală de moravurĭ pure, de lecţiunĭ morale prin excelenţă!

Tragedia greacă, d-nelor şi d-lor, nu e ca o dramă modernă, imagină pe cât maĭ apropiată de realitate, a vieţiĭ omeneştĭ agitată de pasiunĭ. Ea ese cu totul din viaţa obicĭnuită, poartă pecetia idealuluĭ.

Un fapt demn de notat în istoria geniuluĭ dramatic al Grecieĭ, este că tragedia greacă se amestecă foarte puţin în afacerile contimporane. In lunga desfăşurare a produselor eĭ, abia dacă se pot cita câteva piese, care să trateze subiecte contimporane. Şi dacă ne gîndim la acea perioadă de teribile sfîşierĭ între populaţiile greceştĭ, care cuprinde sfîrşitul secoluluĭ al V lea şi pe care Tucidide ne-o descrie în culorĭ atât de viĭ, în paginĭ care aŭ rĕmas celebre, când privim acele triste ororĭ ale realităţiĭ contimporane, găsim într'adevĕr de însemnat, că tragedia greacă a rĕmas aproape strĕină de dânsele. Abia aflăm printre dramele acestuĭ timp de dureroase sbuciumărĭ interne, câte o aluzie maĭ mult saŭ maĭ puţin îndepărtată, la evenimentele care agitaŭ lumea greacă, la suferinţele ce ele aduceaŭ pe atuncĭ asupra patrieĭ. In «*Perşiĭ*» luĭ Eschyl chiar, dramă eminamente naţională şi contimporană, căcĭ poetul desfăşură fapte la care a fost însuşĭ părtaş, istoria este dominată de concepţiĭ ideale. Dacă patriotismul arzător al autoruluĭ îl conduce a celebra, în această măreaţă creaţiune a geniuluĭ sĕŭ, gloria neamuluĭ, natura spirituluĭ luĭ căutător al idealuluĭ, îl face să înfăşoare întregul tablouluĭ realităţiĭ ce zugrăveşte, într'un cadru ideal, transportând tea-

1. Etudes sur les tragiques grecs, t. I, p. 12.

trul evenimentelor în Asia, pentru ca în lipsă de depărtarea timpului, aceea a locurilor cel puțin, să ajute iluzia dramatică. Eschyl n'a citat măcar un nume de Atenian în această operă: el își impunea această procedare, în punerea în scenă a faptelor istorice, pentru că, de s'ar fi oprit prea cu amănuntul în zugrăvirea fidelă a realității, ar fi fost împedicat de a arunca asupra acestor fapte, prea apropiate de cunoașterea exactă a fiecăruia, aureola idealului, pe care le-o împrumută numai depărtarea timpurilor.

Și cum să ne explicăm lucrul, dacă nu prin aceea că Athenienii nu cereau poeților tragici istoria propriu zisă, ci mai mult un tablou ideal, care să-i transporte în depărtarea strălucită a timpurilor eroice? Acest fel de lege impusă poeților—zice Egger—este virtutea poporului atenian. «Arhitecți, pictori, sculptori și poeți, toți atunci păreau a se uni, pentru a răpi sufletele contimporanilor lor de la aceste mizerii ale vieții prezente. Reprezentațiunile tragice, în acest timp atât de plin de dezastre, odihneau spiritele de ororile războiului civil sau străin» [1]).

Tragedia, într'adevăr, își trage subiectele sale, din vechile fabule și legende naționale, cunoscute în toate părțile Greciei, și transformate prin geniul inventiv al poeților. Aceștia scoteau din Mitologia greacă spectacolele cele mai frumoase, pentru ca să miște sufletul unui auditor moral, cum era acela al teatrului din Athena. Tradițiile erau necontenit purificate, mărite, prin această lucrare de moralizare a vechilor mituri, la care participa împreună cu poetul și poporul ce asista la reprezentare.

Notați, în drama atenianâ nu se adresa unui public restrâns, redus la o elită intelectuală, într'o sală închisă, departe de mulțime și în mijlocul luminei artificiale a teatrelor noastre moderne. Reprezentația unei drame era la Athena o sărbătoare națională și o ceremonie religioasă. Ea aduna nu numai locuitorii orașului, dar și pe aceia din împrejurimi. Mai mult, populațiile din cele mai îndepărtate colțuri ale Greciei, în care pătrunsese faima marilor spirite, cărora datorește secolul lui Pericles gloria sa, erau atrase în Athena de aceste reprezentațiuni. Mai bine de 20 000 de oameni luau loc pe treptele acelui enorm teatru, care s'a desgropat la picioarele Acropolei. Acolo, sub cerul liber, în acea atmosferă de o claritate care a rămas celebră, la luminile strălucitoare ale soarelui pe care 'l adorau, în fața celor mai fermecătoare orizonturi ale mării Egee, și sub seninul cel mai frumos al cerului divin din acea regiune, se desfășurau cu o pompă extraordinară spectacole de o măreție fără seamăn, în fața unui popor întreg, adunat la invitația marilor poeți ai patriei pentru ca să se admire în amintirile fabuloase ale istoriei sale.

E un fapt care merită a fi revelat, această întocmire a teatrelor uriașe, sub cerul liber. Pare că natura întreagă era chemată să contribue, cu strălucirile sale inimitabile, cu frumusețile ei atât de răpitoare în climatul Greciei, la aceste pompe solemne, de un caracter prin excelență național. Această natură

1. Aperçus sur le théatre grec.

încântătoare, de atâtea ori celebrată, care nu făcea acum decât să adauge la pompa externă a spectacolului, pentru a încălzi inimile asistenților de emoțiile cele mai nobile, a avut întotd'auna un rol activ în inspirațiunile artei grecești. Ea ne explică o bună parte din creațiunile geniului elenic. «Este un așa de minunat acord între natura Aticei și caracterul operilor ateniene—zice Jules Girard—în cât ea pare că le-a inspirat și că le ajută înțelegerea, provocând prin ea însăși apropieri, care ne fac calitățile lor mai sensibile. Nimic nu explică mai bine elocința atică, decât lumina Atheneĭ... Strălucirea elocvenței ateniene, este lumina chiar a Soarelui Atheneĭ, în orele atât de frumoase pe care le luminează primele și ultimele sale raze; nimic mai strălucitor, dar nimic mai dulce. Este o radiare puternică, care atinge și pătrunde totul fără isbire și fără resistență. Atunci soarele Atheneĭ inundă obiectele de lumină, dar le scaldă cu moliciune contururile, după cum valurile albastre ale golfului său, vin să se unească liniștit cu țărmul aurit al Phalereĭ. Atunci totul e luminos și transparent...»[1])

Aceste ingenioase observațiuni a'e lui Girard, se pot aplica nu numai elocvenței, dar tuturor operilor geniului elenic ; ele ne explică admirabil acea proporție, acea armonie sublimă, care e caracterul esențial al produselor artei grecești.

Astfel alcătuită și dată în spectacol poporului grec, această tragedie, nu numai că nu dedea nimic voluptății, dar nu-și permitea niciodată a reprezenta pasiuni violente și în această privință e în deplin acord cu artele plastice. Prin aceasta, nu făcea decât să răspundă gustului delicat al poporului: acesta nu avu niciodată iubirea emoțiunilor violente, care ridică în atâta onoare, la Romani, luptele fioroase ale gladiatorilor. Această parodie sângeroasă a virtuții războinice, făcu poporul roman nesimțitor la emoțiile pure ale artei : realitatea brutală îl răpi și-l desgustă de ficțiune[2]). Lui îi trebuiau acele crunte măceluri ale areneĭ, vederea sângelui curgând în valuri, în fine tot ceea-ce se adresează celor mai josnice părți ale naturii omenești, pentru ca să mai aibă sguduirea simțurilor tocite, prin vederea într'una a unor astfel de acțiuni.

Drama elenică, se menține, d-nelor și d-lor, în acele nobile regiuni ale artei adevărate, proprii a mișca sufletul, prin emoțiile cele mai pure.

Saint-Marc Girardin, în excelentul său curs asupra literaturii dramatice, observă cu multă pătrundere că «în zilele noastre literatura, fără a înceta de a lua suferința morală ca subiect, a împins această suferință până la durerea fizică. Ea, lucru curios, a *materializat durerea morală*, pe când Grecii, care reprezentau de bună voe durerea fizică, o idealizau cu ajutorul frumosului. Ei se ridicau astfel de la corp la spirit, noi urmăm panta contrară[3])».

Ați văzut cultul deosebit pe care 'l aveau Grecii pentru frumos. De aceea, ei niciodată nu s'ar fi gîndit a eterniza în marmură sau în bronz urîtul. Sculptorii și pictorii greci, în această oroare de urît, au evitat de a reprezenta excesul

1. Etudes sur l'éloquence attique, p. 57.
2. Paul Albert, La Prose, p. 256.
3. Cours de littér. dramatique, t. I, § III.

pasiunei, fiindcă pasiunea exagerată, imprimă fizionomiei întregei ființi, trăsături de svîrcolire a corpului, expresie a durerii ce-l turmentă. Iată pentru ce, ori de câte ori sculptura greacă, ne prezintă suferința fizică, expresia acestei suferinți nu are nimic violent și desordonat: ea e plină de noblețe și demnitate. Pentru aceasta s'a observat că artiștii aleg, pentru a zugrăvi pasiunea omenească, momentul care precedă saŭ urmează excesului pasiunei. Ei nu se opresc niciodată asupra acestui exces chiar.

Poezia antică are aceleași scrupule în reprezentarea durerii fizice. De aceea poeții, întotdauna alături de suferința fizică a unui eroŭ, pentru ca să compenseze emoțiunea ce spectacolul ei deșteaptă, pun și pasiuni morale. In chipul acesta, suferința fizică nu face tot interesul dramatic și natura morală a eroilor predomină asupra celei materiale.

Astfel, Grecii niciodată nu s'aŭ temut a reprezenta durerea fizică; dar în reprezentarea ei, s'aŭ călăuzit de legile frumosului, și aŭ zugrăvit-o idealizând-o. Prin aceasta, ei mișcaŭ sufletul fără a'l deprima. Filosofia și artele fură de acord, pentru a face să predomine natura morală asupra celei materiale: filosofia prin faimoasa teorie a spiritului, care'l consideră ca element preponderant în organizarea cosmosului — celebrul νοῦς al lui Anaxagora —; artele prin cultul frumosului, care în reprezentare presupune calmul sufletului. Acest ascendent al spiritului asupra corpului, fu o pregătire a triumfului naturei morale asupra celei materiale, care se realizează deplin în creștinism. [1])

Era un precept al poeticei vechi de a se accentua ceea-ce aŭ pasiunile înalt, imaterial, și a se rezista la ceea-ce aŭ grosolan. Pe când, prin urmare, cei vechi, pătrunși de un înalt principiŭ de moralitate, prescriaŭ purificarea pasiunilor, noi moderniĭ ne silim cum să materializăm mai bine pasiunile morale, închipuindu-ne că numai astfel se poate reda impresia reală și nu credem durerilor sufletului decât cu condiție ca ele să se traducă în convulsiuni violente ale corpului care le manifestă. Este o manie, care, cum constată Girardin, nu se observă numai în teatru și literatură, dar și în lume: judecăm pasiunile oamenilor după efectul ce produc asupra sănătății lor, și nu dăm crezare durerilor morale ale cuiva, dacă ele nu pricinuesc deranjări cerebrale, dacă nu duc la nebunie saŭ acte desperate.

Comedia greacă chiar, cu toată licența ei, urmărea același ideal. Aristofan nu poate fi acuzat de imoralitate: comedia lui are părțile sale înalte și serioase In primul rînd e însuflețită de un patriotism arzător. Aristofan voește puterea și gloria Atheneĭ, bazate pe bunele moravuri ale cetățenilor. De câte ori nu se ridică Muza lui, din mijlocul noroiului și mizeriilor în care se târăște, de câte ori nu se avîntă cu o puternică bătae de aripi, în acea splendidă regiune, înălțându-se și planând în sfera lumineĭ celei mai pure! Atunci ea cântă imnuri de glorie divinității adorate, celebrează în accente triumfale virtutea trecutului și mărirea neamului. De altmintrelea, nu apără Aristofan arta spiritualistă? Să ne

1) Saint-Marc Girardin, opera citată, t. I, pag. 48.

reamintim scena din «*Broaştele*», in care ne face să asistăm la procesul dintre ceĭ doĭ corifeĭ aĭ teatruluĭ grec: el vrea ca tragedia să fie o şcoală de moravurĭ pure. Pentru aceea ia cu atâta energie apărarea mareluĭ Eschyl, care punea în scenă figurile grandioase ale eroilor, zugrăvirea celor maĭ strălucite tablourĭ morale, propriĭ a exalta curagiul şi a deştepta sentimente nobile în inimele spectatorilor. Aristofan, prin gura personagiuluĭ sĕŭ, acuză pe Euripide de toată corupţia şi decăderea morală a societăţiĭ atheniene, fiindcă 'i-a alimentat inima cu zugrăvirea slăbiciunilor şi mizeriilor omeneştĭ care aruncă dezolarea şi provoacă deprimarea morală.

Judecata luĭ Aristofan e de sigur severă. Totuşĭ ea poate servi să ne arate cât era de interesat marele comic al Atheneĭ la armonia care trebuia să existe între artă şi morală, între frumos şi bine.

Acest caracter al arteĭ, ne explică şi *punerea în scenă*, care la grecĭ este unul din elementele esenţiale ale teatruluĭ. In această privinţă e un mare contrast între teatrul grec şi cel clasic francez, la care punerea în scenă e foarte puţin lucru. La Grecĭ ea e menită ca să poetizeze fabula, înfrumuseţând-o, mărind-o. De aci *Cothurniĭ*, *măşcile* şi acele lungĭ vestminte, care făceaŭ din actorul tragic, un personagiŭ straniŭ.

Pentru a ne face o idee de punerea în scenă a teatruluĭ grec, trebue s'o comparăm cu aceea din *opera* modernă. Ca şi opera, teatrul grec avea *recitativul*, *cântul*, *danţul* şi o pompă de spectacol care trebuia să producă cele maĭ marĭ efecte. De aceea şi *corul* era un element absolut indispensabil tragedieĭ greceştĭ.

El contribuia, într'adevĕr, să joace rolul publiculuĭ în piesă şi pe lîngă aceasta, prin faptul că era compus din muritorĭ, oamenĭ obicĭnuiţĭ, maĭ contribuia încă, pentru ca p in contrastul ce oferea, să facă a eşi maĭ in relief natura extraordinară a personagiilor principale, a eroilor.

Aristot semnalează ca unul din mijloacele cele maĭ puternice pentru a produce plăcerea dramatică, punerea în scenă a teatruluĭ grec. Athenienĭĭ eraŭ prea artiştĭ pentru ca să nu-ĭ dea importanţa ce o meritä. Eĭ aŭ chemat în ajutorul poezieĭ nu numaĭ muzica şi danţul, dar şi arhitectura şi pictura, tot ceea ce putea impresiona sufletul, isbind ochiĭ.

De altfel, să nu ne mirăm de întrebuinţarea Cothurnilor şi măşcilor, în scena teatruluĭ grec. Să ne gîndim numaĭ la teatrele acelea imense, în care putea lua loc populaţia întreagă a unuĭ oraş şi despre care teatrele noastre moderne nu ne pot da decât o slabă idee: atuncĭ nu vom găsi decât prea naturale toate aceste artificiĭ, care azĭ ar părea ridicole. Inchipuiţi-vĕ vastul teatru al luĭ Dionysos din Athena, în care după afirmaţia unuĭ cercetător [1]) încăpeaŭ maĭ mult de 20000 de spectatorĭ; inchipuiţi-vĕ acel enorm amfiteatru, ale căruĭ ultime rînduri de băncĭ se găseaŭ la o mare distanţă de scenă: atuncĭ veţĭ înţelege de ce mare nevoe eraŭ aceste mijloace materiale pentru a satisface cerin-

1) Strack, Comptes rendus, citat de Chassang.

ţelor într'o incintă atât de vastă. De aci acele vestminte mari, cothurnii, care trebuiaŭ să mărească talia actoruluĭ, pentru ca să poată fi vĕzut din ultimele trepte ale amfiteatruluĭ; de aci acele măştĭ, care revoltă gustul delicat al luĭ *Lucian* şi care deschid o gură spăimîntătoare — cum zice dînsul — ca pentru a înghiţi pe spectatorĭ, dar totuşĭ indispensabile într'un cuprins aşa de mare, pentru ca să facă vocea actoruluĭ maĭ sonoră prin lamele de bronz adaptate buzelor, care daŭ voceĭ un timbru maĭ pronunţat şi o vibraţiune îndoită, transmiţînd-o până la urechile cele maĭ depărtate. Să nu uităm apoĭ, că depărtarea ajuta ilusiuneĭ şi micşora ciudăţenia acestuĭ aparat extraordinar.

Pompa spectacoluluĭ era mărită prin strălucirea costumelor principalilor actorĭ. Eschyl, în special, a dat o deosebită atenţiune acestor accesoriĭ ale arteĭ. De altmintrelea, ele eraŭ necesare pentru ca să recomande publiculuĭ personagiul din scenă, maĭ'nainte de a se spune cine e prin înfăţişarea luĭ externă.

Regiĭ aveaŭ fruntea încinsă cu e diademă, purtaŭ în mână un sceptru de aur şi eraŭ îmbrăcaţĭ în lungĭ robe de purpură, adesea brodate cu aur. Eroiĭ eraŭ acoperiţĭ cu o pele de leŭ saŭ tigru şi purtaŭ armele ce le atribuiaŭ tradiţia: măciuca, arcul, sabia saŭ sulița [1]).

Decorurile sceneĭ eraŭ foarte variate şi bogate. Ele reprezentaŭ când un palat, când un sanctuar, când un mormînt; alteorĭ un sat, o colină, o pădure. Arta decorativă, luase o deosebită importanţă şi autorĭĭ ne citează oameni care s'aŭ aplicat la această şi 'şĭ făcuseră renume. Între alţiĭ găsim pe Agatharc, pe care ni-l arată Vitruviu ca contimporan al luĭ Eschyl, dibaciŭ decorator de teatru.

Rĕmâne să maĭ adăogăm, că arta maşinistuluĭ era tot atât de departe dusă ca şi arta decorativă, pentru ca să aveţĭ tabloul complet al organiăzrĭĭ materiale a teatruluĭ grecesc. Maşinistiĭ grecĭ obţinuseră rezultate uimitoare, din care nu ştiŭ cum s'ar maĭ putea realiza unele, pe scena teatrelor noastre. Arta aceasta trebuia să fi ajuns la o mare perfecţie pentru ca să reprezinte pe Okeanos călare pe un dragon, pe Iris parcurgênd spaţiul, eroĭ ridicându-se la cer, umbre eşind din morminte şi zeĭ coborindu-se pe pămînt.

Prometheu al luĭ Eschyl, această gigantică şi teribilă dramă, care cerea un joc de maşine din cele maĭ variate, se termină printr'o scenă care, bine observă Chassang, trebuia să fie triumful arteĭ prestigiilor. Zevs, după ce în zadar a cercat să înfrângă trufia titanuluĭ revoltat, îl îngropa sub pămînt, în mijlocul licăririlor fulgerătoare ale trăsnetuluĭ căzênd asupra stânceĭ ce-l susţinea, şi în această violentă agitare a mânieĭ părinteluĭ zeilor şi al oamenilor se auzea vocea lamentabilă a titanuluĭ vecĭnic neîmblânzit, care striga: «Da, aceasta e o realitate, nu maĭ e o simplă ameninţare. Pămîntul se agită, sare. Cu vocea luĭ răguşită tunetul mugeşte. Lungile spirale se aprind, spiralele fulgeruluĭ de foc şi vîrtejurile de pulbere se urcă rostogolindu-se. Iată toate vînturile se deslănţuesc, duse de suflarea lor unul în contra altuia se isbesc într'un fratricid amestec. Totul se confundă, cerul, valul. Ah! asupră-mĭ asaltul suprem al luĭ Zevs m'a-

1) Chassang: Le spiritualisme.... p. 292. A. et M. Croiset, t. I.

runcă vĕdit în aceste spaime. O, mama mea, cultul meŭ! O cer, comună lumină în care se rostogolește imensitatea, vedeți ceea-ce sufĕr pentru justiție» [1]).

Astfel este sfîrșitul acesteĭ puternice drame, care poartă cu deosebire pecetea imaginațiuniĭ extraordinare a luĭ Eschyl. Asistând la desfășurarea luĭ grandioasă, spectatorul auzea mugetele îngrozitoare ale furtuneĭ care isbea cu furie stânca luĭ Prometheŭ; el vedea cerul în flacărĭ și auzea bubuitul surd al trăsnetuluĭ căzênd.

Eĭ bine, d-nelor și d-lor, aceasta nu era numaĭ un spectacol uĭmitor oferit ochilor, ci era maĭ ales o mare gîndire făcută oare-cum vizibilă imaginațiuniĭ. Această gîndire este că forța brută e ne utincioasă contra energieĭ voințeĭ.

Din acest exemplu puteți vedea odată maĭ mult, că teatrul Grecilor se adresează în acelașĭ timp ochilor și sufletuluĭ. El punênd întreaga ființă în mișcare, obține cel maĭ puternic efect.

Trebue să observăm însă, că Greciĭ aŭ știut să întrebuințeze cu multă moderațiune acest mijloc de acțiune asupra spectatorilor, nicĭodată poetul grec, nu se bizui pe muzicant saŭ pe mașinist pentru ca să producă efectul dramatic și nu se dispensă, printr'o pompoasă punere în scenă, de adevĕratele mijloace de a provoca emoțiunea.

De aci acest teatru incomparabil, în care totul era ocupat în acelașĭ timp, în care ți se mișca sufletul, pe când ți se luaŭ ochiĭ și ți se fermeca urechea.

Pentrucă mĕ apropiĭ de sfîrșitul studiuluĭ ce v'am desvoltat, cred că nu este de prisos să citez încă un fapt, destul de cunoscut în istoria teatruluĭ grec, care merită atențiune pentrucă ne poate servi la înțelegerea acestuĭ fericit mediŭ, în care se născŭ tragedia, și constitue unul din factoriĭ principalĭ ce alcătuesc acel tot de împrejurărĭ favorabile desvoltării și perfecționării eĭ. E vorba de *concursurile dramatice.*

Încă de la începuturile teatruluĭ grec Athena stabilise pe cheltuiala celor bogațĭ și sub supravegherea autorităților publice concursurĭ dramatice, maĭ întâiŭ pentru tragedie, maĭ apoĭ și pentru comedie. Eraŭ în toțĭ aniĭ douĕ saŭ treĭ sĕrbătorĭ, în carĭ poeții ceĭ maĭ bunĭ se prezentaŭ la concurs, fiecare cu câte treĭ tragediĭ și o dramă satirică care alcătuiaŭ împreună o tetralogie. Dintre toți concurenții arhontele alegea treĭ, ale căror piese le găsea superioare și 'ĭ autoriza a le reprezenta. Dedea fiecăruia un cor, iar poeții instruiaŭ singurĭ pe actoriĭ ce aveaŭ să le interpreteze piesa. Cheltuelile reprezentațiuneĭ eraŭ duse de *choregiu* — Χορηγός — care se recruta dintre cetățeniĭ bogațĭ.

Când toate pregătirilie eraŭ făcute, avea loc reprezentația, în fața poporuluĭ adunat care, la început, prin aclamațiĭ, decidea între concurenți. Cel dintâiŭ clasificat, era învingătorul, al căruia nume se înscria pe monumente publice, între acela al magistratuluĭ ce prezidase al reprezentațiune și al choregiuluĭ ce purtase cheltuelile. Maĭ târziŭ, se alegea o comisiune de cincĭ judecătorĭ, după alțiĭ de zece, care asistând împreună cu poporul la reprezentație, desemna pe învingător.

1) După traducerea franceză a tragediilor luĭ Eschyl, de Ad. Bouillet.

Decizia acestor judecători, pronunțată de multe-ori sub presiunea mulțimii pasionate, era adesea nedreaptă. E destul pentru aceasta să observăm cazurile citate ale multor concursuri, în care Eschyl, Sofocle și Euripide aŭ fost respinși, față cu medeocrități preferate înaintea lor. In tot cazul însă, comisiunea acestor judecători, prezinta mai multe garanții, decât judecata pe care mai 'nainte o pronunța poporul, care nu rare-ori provoca discuțiuni și certe violente în această privință.

Instituția acestor judecători aĭ teatruluĭ, este, cum zice Egger, încoronarea acestuĭ lot de instituții, care chema toate artele la o operă comună de civilizațiune și de patriotism.

Concursurile dramatice, aŭ fost, d-nelor și d-lor, un puternic mijloc de emulațiune pentru geniile tragice. Influența lor binefăcĕtoare reiese numaĭ decât, când știm că poeții care nu isbuteaŭ la prima încercare, puteaŭ reveni cu aceeași piesă chiar, dar revĕzută și îndreptată, la un viitor concurs. Vedeți dar, ce stimulent fu această instituție pentru desvoltarea teatruluĭ grec, ce emulație provoca între poeți și cât contribuia ca să îmboldească primele lor avînturi, făcêndu-ĭ să insiste mai mult asupra încercărilor care de multe orĭ eraŭ defectuoase, să muncească cu necontenită sîrguință, perfecționând într'una ceea-ce eșea nesigur din mânele lor.

Iată ce importanță a știut să dea acest popor artist instituțiuniĭ care ocupă un loc capital în educația uneĭ națiuni. Grecii în totdeauna aŭ fost scrupuloși în alegerea producerilor care făceaŭ educația sufletească a tinerimiĭ și a poporuluĭ întreg. Eĭ eraŭ pĕtrunși de acest adevĕr, că nu trebue să se ofere oamenilor decât modele de cea mai supremă moralitate, opere demne și propriĭ a înnălța sufletul din atmosfera copleșitoare a realităților triste și a-l transporta în aceste sublime regiuni ale idealuluĭ, în care respiră o puritate fără pată. Și câtă admirațiune nu te cuprinde în fața acestuĭ măreț spectacol al unuĭ popor, care la o distanță de două mii de ani și mai bine, știa deja în această privință mai mult ca noĭ, ce exemple de bărbăție și iubire de patrie, ce modele desăvîrșite de virtute, să prezinte inimilor fragede ale tinerimiĭ, formând adevĕrați cetățeni, vrednicĭ de gloria cetățiĭ eterne! Apoĭ eŭ unul, d-nelor și d-lor, când mĕ gîndesc la acele trivialități înjositoare, care nu de puține orí se debĭtează pe scena teatrelor noastre, în luminosul veac al XX-lea, când aud numaĭ — căcĭ mĕ pot felicita că nu asist, la acele obscenități grosolane, care mai găsesc încă o călduroasă primire înaintea unuĭ public ce are la îndemâna sa învĕțămîntul ideal și propovĕduirea necontenită a omenirii, după ce a parcurs două-zecĭ și treĭ de veacurĭ de civilizație, plin de groază, nu știŭ dacă trebue să acuz imaginația bolnavă a unor degenerați, făuritorĭ de astfel de inepții contagioase, saŭ publicul care le îmbrățișază cu un interes demn de cea mai unanimă reprobare!..

Este un simptom deosebit, al cercului vițios în care din nenorocire ne învîrtim încă. Trebue să știți, d-nelor și d-lor, că dacă vi se pare poate ceva exagerat în această admirațiune cu care vĕ vorbesc de poporul magistru al omenirii, apoĭ nu este mai puțin adevĕrat, că de multe orĭ societatea elenică ne-ar

putea servi exemple de imitat și adesea-orĭ s'a impus popoarelor, prin lunga desfășurare a secolelor de atuncĭ și până azĭ. E destul să vĕ reamintesc că poporul athenian nu 'șĭ-a permis vr'odată să ducă pe femeĭ la reprezentațiile de comediĭ, unde adesea licența ișĭ lua libertatea fără frîu. Pĕtruns de adevĕrateie principiĭ ale uneĭ morale superioare, cetățeanul atenian nu'șĭ ducea soția decât la acele reprezentațiunĭ demne care eraŭ o glorie națională, la tragediĭ. Cred că nu trebue să vĕ maĭ spun eŭ deosebirea enormă ce ne pune în această privință, într'un isbitor și regretabil contrast cu Athenienĭĭ de acum douĕ miĭ de anĭ. La noĭ, fără nicĭ un scrupul, bărbațiĭ se duc împreună cu soțiile, ba ceea-ce-ĭ maĭ grav încă, târăsc după dînșiĭ și copiiĭ și fetele lor, de altfel educate în pensionate călugărești, pe la acele reprezentațiunĭ de saltimbancĭ și paiațe, pe la acele pantomime și bufonăriĭ de un ridicol grosolan și obscen, pe care cea d'întâiŭ trupă improvizată, adunătură de pierde-vară, le desfășură cu multă emfază înaintea domniilor lor.

Cântăriți bine, d-nelor și d-lor, aceste douĕ moduri cu totul diferite de a îngriji și supraveghia la educația sufletească a viitoruluĭ neamuluĭ și reflectați dacă observațiile ce fac nu sunt juste, dacă admirațiunea ce'mĭ smulge antichitatea greacă, pĕtrunsă de atâta moralitate și idealism, nu e justificată.

Din toate cele ce am desvoltat înaintea d-niilor-voastre, aț̆ĭ putut constata cât de spiritualistă e arta greacă în toate manifestările sale, în secolul strălucit al luĭ Pericles. Aț̆ĭ vĕzut-o în poezie și artele plastice: acelașĭ lucru veț̆ĭ constata în istorie și elocvență. Tucidide ne dă modelul perfect al istoriculuĭ care 'șĭ dă bine seamă de sarcina luĭ: el e pĕtruns de utilitatea morală a istorieĭ. In oratorie. Demosthene realizează idealul elocvențeĭ: aceeașĭ mărime de inspirație pe care am vĕzut-o la poeț̆ĭ se regăsește și la dînsul.

Astfel, înălțarea inimiĭ și spirituluĭ este caracterul și scopul marilor poeț̆ĭ, marilor oratorĭ și scriitorĭ aĭ Grecieĭ.

Acest caracter, d-nelor și d-lor, distinge toate concepțiile geniuluĭ elen. Iată pentru ce știința modernă desgroapă cu o pietate filială rĕmășițele acestuĭ viguros spirit al străbunilor eĭ; și adunând ultimile resturĭ pe care le conține pămîntul divin al patrieĭ mume a civilizațieĭ, le păstrează cu o sacră îngrijire, ca pe niște moaște prețioase, de care i se leagă cele maĭ scumpe amintirĭ, acelea ale tinereț̆ĭ eĭ.

Acest spirit sublim, manifestat în toate ramurile activităț̆ĭ omenești, făcu odinioară gloria raseĭ, înălțând-o pe tronul scînteietor de lumină al gîndiriĭ. Tot el, mîntui în timpurile moderne pămîntul sfînt al Helladeĭ, amenințat cu peirea, atrăgênd asupră-ĭ atenția Europeĭ recunoscătoare care 'șĭ făcu o datorie din apărarea acestuĭ sanctuar străvechiŭ, a căruĭ incintă divină adăposti focarul sclipitor al uneĭ gîndirĭ olimpiene de ale căruĭ raze s'a împărtășit.

Să rĕmânem și noĭ strâns legaț̆ĭ de acest patrimoniu sacru, lăsat de poporul eminent, care dede exemple inimitabile în politică și în literatură, în arte și în religie. Să rĕsfoim într'una puținele paginĭ prețioase, pe care nemiloasa curgere a vremurilor le-a scăpat opereĭ sale de nimicire și să fim siguri că timpul ce vom consacra studiuluĭ lor nu va fi perdut.

NICOLAE BĂNESCU

SFATURI

Cât de măreaţă e micimea simţirilor ce nu mai sunt! Te fac să plângi o viaţă 'ntreagă, un dor ce singur poate aĭ frânt!

Cum cade floarea urzitoare de-un fruct ce nu a zemislit, tot aşa spulberă 'nşelarea un dor ce încă n'a 'nflorit; şi 'n zemislirea fericiriĭ de gîndul tĕŭ vreĭ să amijĭ, iţĭ cade ades pe neaşteptate broboada vecînicilor grijĭ.

Neispitită să rĕmâĭ la glasul strigătelor decĭ. Ca adormită printre viĭ prin lagăr de 'nşelărĭ să trecĭ; căcĭ nu ni-e dat ca să vorbim nicĭ gînd, nicĭ vise, nicĭ plăcerĭ, că noĭ prea timpuriŭ sorbim din ale soarteĭ spulberărĭ.

Şi să rĕmâĭ nepăsătoare la a iubiriĭ dulcĭ fiorĭ; căcĭ nicĭ nu ştiĭ când cade bruma pestea inimiĭ dragĭ florĭ; iar graiul tinereţiĭ mîndre de va şopti făgăduirĭ, să le 'npleteştĭ cu necredinţă, căcĭ ele-ascund grele-amăgirĭ.

RIRIA

MĂNĂSTIREA HOREZU

NIFON

MITROPOLITUL UNGRO-VLAHIEI

1850 — 1875

Afirmarea că împrejurările formează personalităţile mari, fie politice, fie artistice, este foarte adevĕrată. In vremurĭ pacĭnice un spirit de o războinică impulsitate este nimicit; în vremurĭ turburĭ apatia meditativă este învinsă de exaltarea revoluţionară, deşi se cere o minte ageră şi echilibrată ca să organizeze şi să înfrâneze toată dezordinea.

Orĭce manifestare dar, este condiţionată, dacă nu chiar pornită, de împrejurările externe şi numaĭ intensitatea cu care se impune ne permite să calculăm valoarea graduală a diferitelor personalităţĭ. Aşa e în viaţa politică, aşa e în viaţa artistică. Imprejurările învăpăiază pornirile geniale şi văpăile cuprind la rîndul lor şi robesc împrejurările.

Dacă aplicăm această scurt formulată teorie, teorie vehement combătută la noĭ de partizaniĭ metafizicianĭ aĭ aprioritățiĭ, şi dacă studiem psicologia evenimentelor din intervalul în care mitropolitul Nifon a păstorit, ce avem putinţa să constatăm? Că ilustrele figurĭ care s'aŭ afirmat în acele zbuciumărĭ necontenite s'aŭ eternizat graţie numaĭ evenimentelor decurse; că în ziua de astăzĭ, chiar cu aceleaşĭ caractere şi cu aceleaşĭ iluziĭ, mariĭ oamenĭ aĭ epocelĭ n'ar maĭ putea să proecteze aceleaşĭ dungĭ luminoase multă vreme şi în viitor.

Prin împrejurările conflagrante care 'ĭ-aŭ fost hotărîte să le stăpinească mitropolitul Nifon este un fruntaş în galeria bărbaţilor noştri marĭ. De numele sĕŭ este legată aproape toată viaţa română în faza sa de transformare. El a prezidat multe acte naţionale, s'a înpotrivit bărbăteşte multor fapte de turbulentă anarhie, a întemeiat biserica română pe bazele sale de libertate, a organizat clerul şi s'a opus îndîrjit înstrăinării averilor

mânăstirești. Așa dar activitatea mitropolitului Nifon radiază în preajma a două acte luminoase pe care le vom înfățișa în chip istoric, lăsând comentatorilor specialiști de a le întrevedea printr'o amănunțită și critică analiză; căci pe noi ne interesează numai întru cât mitropolitul Nifon a avut prilejul să ia parte la întocmirea lor. Aceste date, care preced studiul nostru, sunt 1859 și 1863—*Unirea și Secularizarea averilor mânăstirești.*

I

Prin Unirea Principatelor române Biserica a căpătat o formă precisă, o cohezuine indestructibilă. Precum în Moldova mitropolitul Sofronie Miclescu nu s'a clătit din ideile sale unioniste, tot asemenea și mitropolitul Nifon a rămas credincios acestei dorințî arzătoare a tuturor Românilor. Activitatea sa unionistă a fost însă mai puțin zbuciumată ca a conliturgisitoruluî său. Austria n'avea interes să provoace și în Muntenia discordiî civile și toată influența și-o mărginise în Capitala Moldoveî unde putea să invoace maî multe motive contrariî și unde caimacamul Vogoride era maî lesne convertit politiceî sale. In Muntenia Al. Ghica fusese de la început partizan al unirii Principatelor, poate se vedea chiar suveran peste cele două țărî închegate subt un singur sceptru. Astfel listele electorale pentru divanurile ad-hoc, n'aŭ dat naștere la atâtea dramatice lupte ca în Moldova [1]).

Incă de când se anunțase hotărîrea congresuluî din Paris vîntul entusiasmuluî trezise în inimile Muntenilor un devotament orb pentru unirea ideală, diadema luptelor și răsplata durerilor seculare. Subt impulsiunea mitropolituluî Nifon, vedem în 15 Aprilie pe episcopul de Râmnic adresând o circulară preoților prin care le pune în vedere să oficieze un Te-Deum și privegherî împotriva vrăjmașilor Unirii. In 20 Iunie Alexandru Ghica emite ofisul de convocare al electorilor, iar listele trebuiaŭ închise în seara de 30 Iunie 1857. La 21 Septembrie deputații erau aleși și căimăcamul dă un ofis prin care 'și exprimă satisfacție de buna rînduială a acestor alegerî; bine înțeles și în Muntenia egumeniî mânăstirilor închinate s'aŭ abținut de la vot în cât în loc de 102 metri adunarea avea numaî 100. Clerul va reprezinta prin mitropolitul Nifon, prin episcopiî de Argeș, Buzeŭ și Râmnic, prin aleșiî arhimandriți Atanase de Sadova și Hieronim de Bistrița, prin protopopiî Iancu din Bucureștî, Vasile din Buzeŭ, Constantin din Argeș și Constantin din Râmnic. Cu această împrejurare mitropolitul Nifon, văzând alegerile sfîrșite cu bine, compune o pioasă rugă de mulțumire către Dumnezeŭ invocând binecuvîntarea Divină asupra națiuniî române și sprijin pentru aspirațiunile sale.

Deschiderea Divanuluî s'a făcut cu solemnitate în fața Caimacamuluî, a comisarilor puterilor, și sub președenția mitropolituluî Nifon, care rosti următoarea cuvîntare, plină de inimă, de pilde frumoase și de înbărbătare : [2])

«Ne aflăm astăzî adunați aci pentru a ne sfătui și a ne chibzui împreună la fericirea și prosperitatea Patrieî. Să recunoaștem într'această dumnezeească providență, care în nepătrunsele sale mijloace ne a format înalta poziție de față, însuflând marilor Puterî garante frumoase și binevoitoare cugetărî pentru noî. Fiecare din dumneavoastră simte cu vrednicie înalta sa chemare și datoriile ce are a îndeplini. Fiecare trebue să vadă cu

1. Prin Tractatul din Paris din 30 Martie 1856 hotărîndu-se consultarea națiuniî române in privința dorințelor sale, în 19 Martie anul următor se convoacă electoriî pentru a'și trimite reprezentanți în Divanurî Firmanul imperătesc hotărî în ce privește reprezentanții clerului următoarele: „afară de mitropolitul și episcopiî provincieî care vor fi după drept membriî aî Divanuluî egumeniî saŭ cîrmuitoriî mânăstirilor proprietare de averî neînchinate și egumeniî mânăstirilor proprietare de averî închinate vor alege în deosebî doî deputați clericî și doî pământeni, adică patru în total și preoții ce îndeplinesc cu orî care titlu funcțiile ministeriuluî lor în reședința fiecăreî episcopiî se vor întruni după convocarea episcopuluî lor eparhial spre a numi asemenea dintre dînșiî câte un deputat la Divan pentru facerea eparhieî". **Firman** art I.

2. **Românul** no. 16 din 1 Octombrie 1857; **acte și documente** vol. IV, pag. 905.

o plăcută bucurie această strălucită ocaziune în care ne putem da mâna cu toţiĭ spre a lucra pentru întemeierea neamuluĭ şi a bineluĭ obştesc.

Este cea maĭ solemnă şi memorabilă zi aceasta în cars se deschide cartea viitoruluĭ Patrieĭ, în care ne adunăm spre a lucra la o faptă atât de măreaţă şi de covîrşitoare. Suntem puşĭ în împrejurarea cea maĭ glorioasă şi cea maĭ delicată. Să avem, domnilor, bunul simţ de a şti să ne folosim de urmările sale, dreapta judecată de a preţui bine trebuinţele şi rara înţelegere de a alege mijloacele cuviincioase spre a le împlini. Priviţi-vĕ, domnilor, şi veţĭ vedea că toţĭ suntem Românĭ; aceleaşĭ sentimente ne leagă, acelaşĭ sânge ne uneşte. Să avem şi un cuget şi un scop; să ne însufleţim de de aceeaşĭ dragoste şi de aceeaşĭ sfîntă credinţă ca cerul să binecuvinteze ostenelele noastre. Cugetaţĭ că prin voia Domnuluĭ şi prin ocrotirea marilor Puterĭ suntem a începe o nouă epocă în viaţa noastră naţională şi a ne da o carieră în mijlocul popoarelor în care trăim. Să ne arătăm vrednicĭ de această înaltă favoare ce ni se mărturiseşte; să dovedim prin purtarea noastră acel merit şi acel tact al bărbaţilor serioşĭ prin care ne-am câştigat atâtea puternice şi folositoare simpatiĭ. Naţia care v'a ales îşĭ va pune c'o deosebită încredere aşteptările sale în geniul d-voastră patriotic, în luminele şi cercarea întinsă ce aveţĭ; ea nu vĕ crede niciĭ maĭ puţin pregătiţĭ pentru marea cauză ce v'a încredinţat, niciĭ maĭ puţin capabilĭ a duce la rezultatul dorit şi a împlini atâtea frumoase şi fericite speranţe. Legitimaţĭ, domnilor, înalta alegere ce s'a făcut în persoana d-voastră prin nobile cugetărĭ la mărirea Patrieĭ, printro împreună jertfire la binele obştesc. Priviţĭ în trecut; nu veţĭ găsi un eveniment maĭ impozant în gravitatea sa, maĭ roditor în urmările sale. Fiecare din d-voastră, nu mĕ îndoesc, trebue a simţi în faţa sa mărindu-se energia şi puterea sufletuluĭ şi a'ĭ bate inima de o dreaptă şi o nobilă ambiţie fiecare din d-v. cugetă, am statornica credinţă, a se ridica la înălţimea împrejurărilor şi a se arăta maĭ pre sus de el însuşĭ; n'ar putea aştepta cineva maĭ puţin de la nişte bărbaţĭ ce personifică inteligenţa şi înţelepciunea unuĭ popor şi care aŭ dat cu solemnitate înaintea luĭ Dumnezeŭ şi a naţieĭ sacra făgăduinţă de a lucra pentru binele şi prosperitatea Patrieĭ».

Adunarea Munteniei după votarea regulamentelor intră în 8 Octombrie în dezbaterea chestiunilor vitale pentru poporul Român: unirea, prinţ străin, guvern constituţional. Cu toate acestea adunarea *ad hoc* a Munteniei departe de a avea vigoarea şi entusiasmul celeĭ moldovene, nu putu lua niciĭ o hotărîre decisivă şi cu toate îndemnurile mitropolituluĭ Nifon nu îndeplini niciĭ una din dispoziţiile care priveaŭ alcătuirea şi organizarea internă a Românieĭ şi a Bisericeĭ sale susţinênd că acest lucru depinde numaĭ de încuviinţarea unirĭĭ. Poarta vĕzênd atâta indolenţă printr'un decret arhi-necuviincios disolvă adunarea Munteniei, iar în urma convenţiuniĭ din Paris se numesc caimacanĭ în Muntenia Emanoil Băleanu, Ion Manu şi Ion A. Filipescu, iar în Moldova Ştefan Catargiu, Anastase Panu şi Vasile Sturdza.

Un an întreg a lucrat apoĭ comisiunea din Bucureştĭ. Lupte politice înverşunate s'aŭ deslănţuit cu ocazia alegereĭ Domnitoruluĭ, care depăşind cadrul monografieĭ noastre şi prelaţiĭ neluând niciĭ o parte activă nu le maĭ menţionăm aci. In 24 Ianuarie 1859 se alege în sfîrşit Alexandru I. Cuza, ca Domn al Principatelor române unite. Cu venirea luĭ se inaugurează o nouă epocă pentru biserica română, căcĭ subt el se statornicește emanciparea Bisericeĭ naţionale atât de dominaţia grecească cât şi de cea canonică a patriarhuluĭ oriental, orînduindu-se pe o temelie administrativă naţională fără ca să se abată întrucâtva de la prescripţiunile şi învăţăturile dogmatice.

II

Secularizarea averilor mănăstireştĭ constitue preludiul autocefalieĭ. Acest act cutezător al domnitoruluĭ Cuza n'a fost numaĭ o inspiraţie spontană şi paternitatea sa n'ar

avea dreptul să şi-o însuşească numaĭ ministriĭ sĕĭ. E iarăşĭ un rezultat al împrejurărilor. Secularizarea a frămîntat multe capete româneştĭ şi în evoluţia politică a Statuluĭ a avut o lungă incubaţiune. Câteva date istorice în această privinţă vor lămuri şi maĭ bine aserţiunea noastră.

Intăia mĕsură de a curma scandaloasa eterogenitate a Bisericeĭ române pare a fi luat-o încă de prin 1640 domnitorul Mateĭ Basarab, care făcu să intre mănăstirile în drepturile obşteştĭ [1]) — Decretul sĕŭ fu întărit de Constantin Basarab şi confirmat de Şerban. Până în 1715 chestiunea mănăstirilor închinate a urmat fluctuaţiunile politice şi în vremea fanarioţilor încetat şi atacurile adresate lor. In anul 1822 Grigore Ghica îşĭ însuşi veniturile mănăstirilor greceştĭ pentru a plăti datoria ţărĭĭ. In 1830 Rusia dădu din noŭ veniturile mănăstirilor greceştĭ, dar în 1834 Regulamentul organic hotărî că averile mănăstireştĭ atât cele indigene cât şi cele străine să fie readuse întăeĭ lor destinaţiunĭ, adică o parte din veniturile acestor bunurĭ să fie redate Statuluĭ care avea datorie să le întrebuinţeze pentru instituţiunĭ publice. In 1847 Rusia luă iar iniţiativa ca şi mănăstirile greceştĭ să plătească în Principate o sumă de 27000 ducaţĭ (347,000 leĭ), şi prinţul M. Sturdza încasă îndată jumĕtate din contribuţiunea ce'ĭ revenea. Maĭ de caraater şi maĭ hotărît Bibescu găsi contribuţia ridiculă şi nu voi s'o primească. In 1848 puvernul provizoriŭ declară bunurile mănăstireştĭ *naţionale*, dar această hotărîre n'avu nicĭ o urmare şi ceĭ doĭ hospodarĭ numiţĭ prin tractatul de Balta Liman cerură celor douĕ curţĭ şi comisarilor dreptul de a lua a patra parte din venit pentru a plăti datoria publică [1]). Prinţiĭ de Balta-Liman procedară însă maĭ energic. Ghica goni pe egumeniĭ grecĭ şi hotărî ca doĭ anĭ veniturele mănăstirilor să servească la plata datorieĭ Statuluĭ. In 1851 Ştirbeĭ voi să-ĭ oblige din noŭ în acest scop; la 1855 noĭ încercărĭ aŭ fost făcute — dar în anul acesta prin jurnalul sĕŭ din 17 Februarie mitropolitul Nifon însuşĭ se opune de a schimba pe egumeniĭ de la mănăstirile pendinte de monarchia decedatuluĭ arhereŭ Ivanichie, după cum îĭ pretindea Patriarhia din Constantinopol. Tractatul din Paris neprevăzênd nimic în această privinţă, Cuza găsi chestiunea nelămurită şi se hotărî să'ĭ pună capĕt pentru totd'auna.

Afacerea a venit maĭ întăiŭ în discuţiunea Adunărĭĭ muntene la 25 Ianuarie 1862 şi anume A. Panu vine cu o propunere în care aduce oarecare soluţiĭ acesteĭ chestiunĭ. In 22 Maiŭ anul următor, Cuza dăduse deja un ordin ca să nu se maĭ trimită egumenĭ străinĭ pe la mănăstirile închinate, iar în 13 Decembrie 1863 ministru preşedinte fiind Ioan Ghica cu o majoritate de 97 voturĭ contra 3 se adoptă proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstireştĭ. Prin această lege toate averile mănăstireştĭ sunt declarate de averĭ ale Statuluĭ, prevăzêndu-se o indemnitate de 82 milioane leĭ cursul Constantinopol în care se cuprindeaŭ şi 32 milioane ce locurile sfinte datoraŭ Românieĭ precum şi zece milioane pentru întemeierea la Constantinopol a unuĭ spital şi

---

1) Chrisovul sĕŭ e publicat în **Magazinul istoric**; el prevede următoarele mĕsurĭ drastice care aŭ fost interpretate de mulţĭ „ca o reacţiune naţională împotriva infiltraţiunĭĭ primejdioase greceştĭ“; pentru orbitoare simtă subt vicleană taină şi văzênd sfintele aceste mănăstirĭ ale ţărĭĭ şi lavrele domneştĭ făcându-le danie altor mănăstirĭ din ţărĭ streine cu chrisoave de închinăciune fără ştirea sfintuluĭ şi fără voia soboruluĭ ţărĭĭ hotăreşte: 1) Călugărĭĭ străinĭ care aŭ cuprins numitele mănăstirĭ (C.-Lung, Sadova, Brincoveni, Arnota, Căldăruşanĭ, Dintr'un lemn, Măcsinenĭ, Drăgăneştĭ, De la Ruşĭ, Plătăreştĭ, să fie lipsiţĭ de dinsele şi să li se ia din mâinele lor îndată orice cărţĭ, crisobulĭ saŭ drese, vor avea pentru dinsele de la aceĭ domnĭ şi vlădicĭ străinĭ; şi de le vor ascunde oricînd se vor arăta cu dinsele, să se ia şi să se spargă ca nişte cărţĭ făcute în strîmbătatea mileĭ, în silă şi fără ştirea şi voia soboruluĭ ţărĭĭ.

Eug. Pondjade care ne dă preţioase informaţiĭ în această privinţă spune în 1859... nicĭ mănăstirele indigene, nicĭ cele greceştĭ înstrăinate nu concurează serios la sarcinele Statuluĭ. Trebue instituit un noŭ regim. E de observat că veniturile să fie întrebuinţate după intenţiile legislatoruluĭ. Ceea-ce am văzut de la sosirea mea în Principate încă în 1849 — atât la Bucureştĭ cât şi la Iaşĭ, 'mĭ-a întărit încredinţarea că reformele politice nu pot să aibă rezultatele serioase în Moldo-Valachia cîtă vreme reformele sociale n'ar fi pregătit societatea românească la o organizaţie maĭ bună **Chrétiens et Turcs**. Paris 1859.

a unei şcoale laice [1]). — In acel moment erau 558 de proprietăţi ale mănăstirilor închinate, dintre care 25 lucrate chiar de proprietarĭ, 70 de vechiliĭ lor şi 463 de arendaşĭ, întinderea lor era de 1.403.637 pogoane din care 425.606 lucrate şi 978.031 nelucrate. Venitul lor total (morĭ. hanurĭ, pădurĭ, viĭ, ţarinĭ, case) era de 438.982 galbenĭ. Erau încă 195 proprietăţi d'ale mănăstirilor neînchinate înspăimântător de neîngrijite cu 1.536 893 pogoane dintre care 589.247 lucrate şi cu un venit de 59699 galbenĭ.

Călugărĭi greci printre care partiarchul Nillos, un om inteligent şi cult, începură atuncĭ o serie de uneltirĭ viclene pe lîngă cabinetele europene, în Petersburg, în Paris şi în Stambul. Presa străină, maĭ ales ziarul *La France* începu să atace guvernul, Camera şi naţiunea română, iar alte puterĭ amăgite formulaŭ diferite ameninţărĭ diplomatice. Dar aceste evenimente aĭ importanţă maĭ mult pentru istoria politică a Românieĭ. Ceea-ce putem spune e că legea secularizărĭĭ averilor mănăstireşti a fost salutată de întreaga ţară cu mult entuziasm: o deputaţiune s'a prezentat Prinţuluí şi în diferite biserici, din ordinul mitropolituluĭ Nifon, s'a sĕrbătorit acest eveniment cu un ceremonial destul de pompos.

III

De aci înainte mitropolitul Nifon nu maĭ avu să se ocupe decăt cu organizarea internă a bisericeĭ sale. Prin stăruinţele sale in Ianuarie 1864 ministrul Bolintineanu depune pe biuroul adunărĭĭ elective un *Proect de leje pentru unirea şi reorganizarea Bisericeĭ române* în care se decretează că Biserica română este independentă de orĭcare altă Biserică; se decretează înfiinţarea unuĭ Sinod şi se prevĕd şi alte mĕsurĭ pentru organizarea şi disciplina eĭ. Curînd apoĭ guvernul (în 3 D-brie 1864) vine cu un decret organic *Pentru înfiinţarea uneĭ autorităţi sinodale centrale pentru afacerile religieĭ române* care sinod se va compune din Mitropoliţĭ, din Episcopiĭ eparhioţĭ, din Arhereĭ, din câte treĭ deputaţĭ aleşĭ de fiecare eparhie, de către clerul de mir şi din decaniĭ facultăţilor de teologie, cu atribute şi dispoziţiĭ hotărîte speciale. In 6 Decembrie 1864 se aduce *Regulamentul* pentru alegerea membrilor sinoduluĭ general al Bisericeĭ române şi se promulgă *Decretul organic* pentru regularea schimeĭ monahale. [2])

Anul următor în 6 Ianuarie 1865 se deschide şi noua Episcopie a Dunărĭĭ de jos în oraşul Ismail şi subt locotenenţa episcopuluĭ Melhisedec Tripoleos, care actualmente e cunoscută sub numele de Episcopia Dunărĭĭ de jos. Legiferarea afacerilor bisericeştĭ continuă: în 16 Maiŭ se promulgă legea pentru *Numirea de Mitropoliţĭ şi Episcopĭ eparhioţĭ în România*, proect votat de Cameră, în 20 Ianuarie şi 11 Maiŭ 1865 se decretează numirea definitivă a locotenenţilor episcopalĭ la posturile lor: Calinic Miclescu urmează ca Mitropolit al Moldoveĭ şi Suceveĭ, Neops de Edesa, episcop al Argeşuluĭ, Ghenadie al Râmniculuĭ, Atanasie al Buzĕuluĭ, Dionisie Trianopoleos al Huşilor şi Melhisedec al Dunărĭĭ de jos.

Mitropolitul Nifon privea încă îndurerat şi trist starea preoţilor care era foarte precară; fără temelie morală solidă, trăiaŭ din mila creştinilor şi din darurile boerilor. Eĭ nu primeaŭ leafă şi numaĭ proprietarĭĭ le dădeaŭ o mică bucată de pămînt pentru ca s'o cultive; eraŭ însă scutiţĭ de poverĭ şi nu plăteaŭ dărĭ nicĭ către Stat nicĭ către proprietar, nu făceaŭ armată şi nu aveaŭ atâtea obligaţiĭ. Prin legea de la 64 Bisericele săteştĭ se înzestrează cu câte 17 pogoane pămînt arabil în Muntenia şi 17 fălcĭ în Moldova. Se îmbunătăţise şi starea morală a preoţilor întru cât prin legea instrucţiunĭĭ din 1864 se dă o mică şi maĭ precisă organizare seminariilor.

---

1) **E. Ponjade**: Chrétiens et Turcs. Paris 1859. **Un Moldave:** La vérité sur les questions des couvents déliés sur la sécularisation des biens couventuels en Roumaine; *I. Brătianu*: La Question religieuse en Roumaine. Paris 1866, şi maĭ ales **C. Negri:** Mémoire avec pièces justificatives présenté à la comission internationale pour les couvents déidés, 1864.

2. „Monitorul Oficial"; Boerescu: Codicele române.

In Decembrie 1865 se convoacă *Sinodul general* care hotărăşte puncte esenţiale pentru biserică şi la a căruĭ deschidere mitropolitul Nifon face o cuvîntare entusiastă [1]) în care arată ce strălucire capătă biserica română prin întrunirea sinodală, puterea ce li se adaogă conlucrând strînşĭ în acelaşĭ cuget şi acelaşĭ scop la menţinerea sfinteĭ noastre religiĭ ortodoxe şi «rodirea mîntuitoarelor sale învĕţăturĭ» care este «o manifestaţie a aceleĭ prea puternice voinţe care dirigează şi mişcă totul; vorbeşte de sinod şi rĕspunde cu demnitate patriarhuluĭ Sofronie care acuză actele sinoduluĭ că sunt contrariĭ dogmelor şi canoanelor bisericeştĭ. Cît a lucrat sinodul pentru biserica română, ce activitate preţioasă s'a desfăşurat de la instituirea acestuĭ aşezămînt sacrosanct e nespus de mult. Întăiele legĭ cu caracter de siguranţă aŭ fost propuse de dînsul; regulamentele de ordine morală, de disciplină internă sunt opera sa; mĕsurile privitoare la salarierea preoţilor şi ridicarea nivelului lor moral ĭĭ sunt datorite. Vedem pe mitropolitul Nifon susţinând înverşunat încă din 25 Iulie 1867 înfiinţarea uneĭ facultăţĭ de teologie şi în şedinţa Senatuluĭ din 17 Decembrie 1866 [2]) protestează pentru jalnica soartă a preoţilor românĭ cerînd retribuţiunea lor omeneşte: 300 leĭ lunar în oraş şi 100 leĭ la sate, astfel în cît bugetul anuluĭ acesta prevede pentru culte suma de *7484783 leĭ* distribuindu-se între autorităţile superioare eclesiastice: 150.000 leĭ mitropoliţilor şi personaluluĭ, 10,000 leĭ episcopieĭ de Rîmnic, 12,000 celeĭ de Buzĕŭ, 11,800 celeĭ de Argeş. 11800 celeĭ de Roman şi tot pe atît celeĭ de Ismail. Astfel în cît subt autoritatea mitropolituluĭ Nifon guvernul avea cele maĭ înalte intenţiunĭ în privinţa bisericeĭ, după cum se exprimă chiar în mesagiul de deschidere al constituanteĭ din 66, după cum îşĭ reînoeşte şi susţine declaraţiile în 11 Februarie acelaşĭ an.

IV

Vine prinţul Carol. O stare de anarhie politică, de turburărĭ interne, de dezorganizărĭ în instituţiĭ, în armată, în administraţie a întunecat vre-o doĭ anĭ progresul bisericeĭ. Se începu opera de modernizare a ţărĭĭ, de limpezire, de subţiare politică. Se începură lungĭ şi grele transformărĭ în toate instituţiile, în serviciile publice, în funcţionarism, pretutindenĭ, pe unde vechea destrăbălare ulcerase corectitudinea şi armonia necesară. Şi o Românie liberă omogenă în toate direcţiunile sale, o Românie luminată şi conştientă de aspiraţiunile spre care suspină, o naţiune lipsită de turburărĭ şi frămîntărĭ, această Românie putea să îngenuche maĭ tîrziŭ cu atîta pietate la umbra cruceĭ ortodoxe. Domnul Carol a asigurat biserica, şi maĭ mult libertatea sa, desrobind-o de cele din urmă legăturĭ care o înlănţuiaŭ de biserica patriarhală, iar mitropolitul Nifon întocmea cu chibzuinţă organizarea administrativă şi judiciară a bisericeĭ, începută cu atîta activitate încă subt Cuza.

In şedinţa din 4 Decembrie 1872 adunarea deputaţilor voteză *Legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor eparhioţi cum şi a constituirii sfintuluĭ Sinod a sfinteĭ biserică autocefale române* [2]). De la 1865 pănă la votarea acesteĭ legĭ a urmat o luptă înverşunată în privinţa eĭ; ea a rĕmas memorabilă subt numele de *canonicitatea* şi *necanonicitatea numiriĭ episcopilor*. Căcĭ se hotărîse atuncĭ că episcopiĭ şi mitropoliţiĭ să fie numiţĭ prin decret domnesc ca orĭce funcţionar public. In fruntea luptătorilor în potriva necanonicităţiĭ trebue să aşezăm pe Neofit Scriban asupra acerbităţiĭ căruia s'aŭ deslănţuit multe patimĭ [3]). Legea votată stabilind normele alecţiuniĭ persoanelor supreme în birerica română unde maĭ nainte exista bunul plac şi protecţiunea era de mult aşteptată. Ea vine cu dispoziţiunĭ de cea maĭ mare importanţă organică stabilind etatea erar-

1. Actele sinoduluĭ general. 2) Desbaterile Senatuluĭ pe 1866.
2. *Monitorul Oficial* No. 280 din 19 Decembrie 1872.
3. **Erbiceanu** biserica ortodoxă 1888, pag. 491 ssq.

hilor la 40 de ani, necesiatea inerentă de a fi licenţiat saŭ doctor în teologie precum şi instituirea colegiuluĭ electoral astăzĭ în fiinţă. Stabileşte onorariul mitropoliţilor la 3083 leĭ pe lună şi al episcopilor la 1541 leĭ. Prevede înfiinţarea sfîntuluĭ sinod compus din mitropoliţĭ, şase episcopĭ eparhioţĭ şi arhiereĭ care «vor statua asupra tuturor afacerilor spirituale, disciplinare şi judiciare curat bisericeştĭ». In sfîrşit delimitează fiecare eparhie, titlurile arhipăstorilor, organizarea eparhiilor prevĕzute cu un consistoriŭ permanent compus din 3 membri ale căruĭ deciziunĭ pot fi supuse apeluluĭ către sf. sinod şi stabileşte numĕrul arhiereilor cu titlul *horepiscopos* aleşĭ de sf. sinod în înţelegere cu guvernul.

Astfel organizat prin *lege* specială sf. sinod se pune pe lucru. El decretează şi regulamentează pretutindenĭ unde lacunele se deschideaŭ. Si trebuiaŭ luate toate de la început. In 30 Ianuarie 1873 se sancţionează *Regulamentul pentru atribuţiunile de precădere ale mitropolituluĭ primat al Românieĭ după cum s'a modificat* [1]) în urma unuĭ conflict dintre mitropolitul Nifon şi mitropolitul Moldoveĭ şi se învestesc nouĭ aleşĭ la scaunele episcopale, mitropolitul primat Nifon şi mitropolitul Moldoveĭ, Calinic Miclescu, părinţiĭ episcopĭ Atanasie al Râmniculuĭ, Isaia al Romanuluĭ, Inocenţiu Chiţulescu al Buzĕuluĭ, şi Iosif al Argeşuluĭ. In şedinţa de la 15 Martie prin votul adunăriĭ deputaţilor se aprobă *Legea pentru diurnele şi cheltuelile de transportare ale membrilor sf. sinod* [2]) prin care li se acordă drumul gratuit când vor fi chemaţĭ la şedinţe şi li se stabilesc diurne câte 20 leĭ pe zi.

Sedinţele sf. sînod şi lucrările sale sunt din cele maĭ rodnice cu toate discuţiunile violente care agitaŭ uneorĭ pe prea sfinţiĭ preoţĭ. Votează *Regulamentul interior al sf. sinod* [3]) sancţionat în 6 Maiŭ 1873 precum şi *pentru disciplina bisericească, pentru disciplina monahală, pentru procedura în materie de judecată bisericească, pentru aranjarea arhiereilor locotenenţĭ pe eparhiĭ, pentru poziţiunea seminariştilor şi pentru înmormîntărĭ şi pomenirĭ*, votate de sf. sinod la 22 Maiŭ şi sancţionate la 7 Iunie 1873 [4]). Importanţa de detaliĭ, de organizare şi de disciplină a acestor regulamente, în amĕnuntul cărora nu putem intra acum, este evidentă. In primul regulament se impune autoritatea eparhială a preoţilor, bazele administraţiuniĭ eparhiale, păstrarea şi lăţirea religiuniĭ creştine, serviciul divin, îndatoririle cleruluĭ şi judecăţilo eparhiale. Se regulamentează şi disciplina monahală în spiritul canoanelor călugăreştĭ şi al învĕţăturilor evangelice. Prin *Regulamentul pentru poziţiunea seminariştilor* se hotăraşte o nouă împărţire a tuturor parohiilor astfel încât fiecare să nu aibă maĭ puţin de 100 familiĭ. La 24 August se sancţionează *Regulamentul pentru administrarea avutuluĭ bisericesc* [5]) regulament de o importanţă excepţională întru cât hotărăşte o parte condiţională pentru existonţa şi statornicia bisericeĭ. Prin acest regulament se stabilesc parohiile comunelor compuse din cel puţin 100 familiĭ cu câte un preot paroh cu un epitrop îndatorit să vegheze la păstrarea doteĭ bisericeştĭ, la rînduirea serviciilor, la înfrumuseţarea şi buna stare a bisericeĭ, sub chiar auspiciile primaruluĭ comuneĭ. *Regulamentul pentru mijloacele de întreţinerea cleruluĭ pe la bisericele întreţinute de comunele urbane şi rurale* fu votat de sf. sinod la 12 Noembrie 1873 şi sancţionat în 18 Maiŭ 1873 [6]). Prin acest regulament se înfiinţează o epitropie care să guverneze avutul bisericesc compusă din parohul bisericeĭ, din un membru numit de guvern dintre enoriaşĭ, dintr'un membru ales de enoriaşĭ şi întărit de primărie. Veniturile bisericeĭ sunt formate din ofrandele în banĭ ale pioşilor în timpul

1. „Monitorul" No. 27 din 30 Ianuarie 1873.
2. *Monitorul Oficial* N.o 76, din 4 Aprilie.
3. Idem No. 114.
4. Idem No, 130 din 19 Iunţe.
5. *Monitorul Oficial* No. 183.
6. Idem No. 109 din 19 Maiŭ 1874.

slujbeĭ, la proscomidiĭ, la anafora, la cununiĭ, la botez, sărindarele, discul întâĭ, de la sfîrşitul liturghieĭ. Se recomandă încă clerului aptitudinea de a deveni învĕţător la şcoalele rurale, posturĭ salariate de guvern, căcĭ în afară de aceastĕ ocupaţiune alta nu maĭ este compatibilă cu preoţia. In 3 Iunie se sancţionează votul sfîntuluĭ sinod prin care se hotărăşte scoaterea unuĭ jurnal religios [1]) şi apare *Biserica ortodoxă română*, admirabilă publicaţie în ale căreĭ coloane aŭ vĕzut lumină articole de cea maĭ mare erudiţiune, iar în 18 Iulie *Regulamentul pentru sĕrbătorile* ce trebue a ţine creştiniĭ ortodoxĭ în cursul anuluĭ. [2]) Sesiunea sinoduluĭ de primăvară din din anul urmĕtor 1875, cea din urmă pe care avea să o presideze mitropolitul Nifon, a fost iarăşĭ ilustrată de o serie de regulamente şi hotărîrĭ disciplinare foarte importante. Avem *Regulamentul pentru titularĭ saŭ locotenenţĭ prevĕzuţĭ la art. 9 şi 255 din legea pentru alegerea mitropoliţilor şi episcopilor pentru constituirea sfîntuluĭ sinod al bisericiĭ române* [3]) sancţionat în 20 Iunie 75 proectat în chipul canonuluĭ de Laodicea şi canonuluĭ al douilea al sinoduluĭ VII ecumenic, cerênd candidaţilor de arhierie *ştiinţă şi cuviosie* fiind eligibilĭ cel puţin la 40 de anĭ şi tot atuncĭ se dă sancţiune şi regulamentuluĭ pentru cercetarea cărţilor scolastice din învĕţămînt religios.

Astfel era constituită biserica la moartea mitropolituluĭ Nifon; cele maĭ neregulate chestiunĭ se supuseră uneĭ discipline severe care nu le permitea să depăşească cercul lor. Anul 1875 sfîrşeşte parcă această epocă de organizărĭ şi transformărĭ înţelepte, pregătind astfel bisericeĭ drumul pacĭnic şi numaĭ de persuasiune morală între fiĭ sĕĭ.

IV

Şi chiar cu sfîrşirea acesteĭ opere mitropolitul Nifon îşĭ pleacă genele pentru repaosul etern. El a murit în 5 Maiŭ 1875. Pe înaltele stepene arhipăstoreştĭ a dominat vreme de 25 anĭ, iar pe ciclul sideral a evoluat până *la 85-a oară*. Naşterea sa era obscură, dar Normele eterne care presidează destinele omeneştĭ, aŭ hotărît să 'l instelaze cu marĭ demnităţĭ. El a luptat cu ardoare şi s'a jertfit numaĭ planurilor ideale.

Mitropolitul Nifon s'a născut la 1790 din părinţĭ creştinĭ cucernicĭ, primind numele de Nicolae şi s'a călugărit la Cernica, de unde a fost înălţat de către Neofit, episcop de Râmnic, numindu-l econom în 1827; în 1836, ajunse arhimandrit, şi subt mitropolitul Neofit fu ales egumen la Cozia în 1839. Doĭ anĭ apoĭ fu numit vicar al Mitropolieĭ din Bucureştĭ, în 1844 arhereŭ de Sevastis, în 1848 episcop de Râmnic şi în 1849 locotenent al Mitropolieĭ unde a rĕmas definitiv în 1850 şi fu întărit de Stirbey prin decretul No. 1191 din 14 Septembrie. [4])

Activitatea luĭ păstorească a fost variată; mulţĭ prelaţĭ, arhimandriţĭ şi demnitarĭ aŭ fost învestiţĭ cu demnitate erarhică de către mitropolitul Nifon; arhimandritul Akakie fu ridicat la rangul de arhereŭ de Erapolea, arhimandritul Teodoret, arhereŭ de Sinadon, Calistrat arhereŭ de Sevastis, Atanasie de Troader etc. In 1852 întemeiază stabilimentul tipografic *Nifon Mitropolitul* devenit actualmente tipografia cărţilor bisericeştĭ din teascurile căruia şi sub *priveghereа* directă a mitropolituluĭ Nifon aŭ eşit maĭ toate cărţile religioase cu cuprins liturgic: în întâiul rînd tipăreşte *Tipicul* care uniformează slujbele după modul din Constantinopol, însoţindu-l cu o prefaţă erudită; apoĭ în 1854 tipăreşte *Manualul de pravilă bisericească* saŭ culegere de canoanele sfinţilor apostolĭ şi dintr'ale sfintelor soboare, precum şi din cele cuprinse în pravila bisericească veche la prea sfinţitul arhiepiscop şi mitropolit al Ungro-Vlahieĭ D. D. Nifon, a doua oară tipărit... Bu-

1. *Monitorul Oficial* No. 124 din 3 Iunie.
2. Idem No. 156 din 18 Iulie.
3. *Biserica ortodoxă română*, an. I pag. 605;
4. *Buletin Oficial*, No. 80 din 22 Septembrie 1850.

cureștĭ 1854, urmâ d apoĭ: *Minenĭ, Ceaslov, Octoich mare, Psaltirea, Moliftelnic* (1854). *Liturghiile, sf. Vasile, Grigore și Ion, Chiriacodromionul* (1856) etc.

Dar și la moartea sa bunul mitropolit n'a îmbrățișat cu gîndul decât numaĭ interesele bisericeĭ. El lasă în actul testamentar un fond de peste un milion de banĭ și imobile pentru înființarea instituțiuniĭ Nifon, pentru continuarea strălucituluĭ seminar pe care îl întemeiase, și singur îl conducea încă din anul 1872. Pe lîngă marĭ fonduri destinate diferitelor instituțiunĭ de caritate din țară mitropolitul Nifon lasă 948000 în 948 bonurĭ domenale depuse la Banca imperială din Odesa prevĕzênd despre acest capital că: «va sta nestrămutat la banca unde se află depus în plata de procente și dacă orĭ toate orĭ parte din bonurĭ ar eși la sorțĭ, Epitropia va primi valoarea lor cumpĕrând cu acest capital alte bonurĭ saŭ valorĭ ale statuluĭ din cele maĭ sigure și maĭ avantagioase pe care le va depune iarășĭ la Banca sus zisă, încunoștiințând despre aceasta și pe fratele în Christos Mitropolitul al scaunuluĭ Metropolieĭ din Bucureștĭ.

Cercetând evenimentele desfășurate până acum nu putem să nu recunoaștem în p rintele mort un caracter așa de auster și evlavios în cât ar fi părut că o sfînt. El nu avea firea încăpățânată și statornică chiar în erorĭ a mitropolituluĭ Sofronie; n'avea caracterul hotărît capabil de fapte atât de violente în cât să zgudue lumea prin armele sale, prin spada aprigă a Verbuluĭ divin. Ci caracterul sĕŭ era de o umilință nemărginită și avea o mare iubire pentru semeniĭ sĕĭ. Toată viața luĭ pămintească fu ilustrată cu virtuțĭ discrete și cu fapte de evlavie și milostenie foarte frumoase. Atitudinea luĭ de obiceiŭ smerită, și meditativă, căpăta în chipele hotărîtoare o expresiune de vivacitate arzătoare. Ochiĭ luĭ de o mobilitate extremă, emiteaŭ cugetărĭ fluente, cuvinte coprinzĕtoare ce nu maĭ aveaŭ rĕspuns.. Așa a fost în toată viața luĭ vecĭnic în acțiune, luptător pentru unirea bisericeĭ, dușman al dezbinărilor pătimașe. Așa a rĕmas urmașilor sĕĭ și posteritatea care îl judecă astăzĭ, după treĭ zecĭ de anĭ de la moartea sa, nu poate decât să 'ĭ eternizeze amintirea.

Iuliu Dragomirescu

CĂRTURĂREASA MAHALALEI

Era să se 'ntimple ceva... Ca ne-altă dată, trăsesem obloanele ferestrelor, zăvorisem uşa, şi la vremea cineĭ ne strinsesem tăcuţĭ împrejurul bătrânilor. In seara aceea tata era abătut, privea rătăcit prin casă, îngăima câte-o vorbă neisprăvită, iar mama abea că maĭ ducea lingura la gură; tresărea la fiecare sgomot, făcea cruce privind la uncheaş cu'n fel de înţelegere ciudată.

In lăturĭ, copiiĭ ceĭ mărunţĭ scinceau cu câte un os în mânĭ, iar eŭ mĕ posomorisem ca'n aşteptarea uneĭ nenorociriĭ apropiate.

Dar deodată tăcerea înconjurătoare tresări; auzirăm poarta parmaclicului sguduindu-se, caldarimul pârăĭ pe cărare, vîntul orĭ o haină să freacă uimitor de repede pe oblonul ferestreĭ şi'n timp ce tata voi să se ridice de pe scaun, o smuncitură puternică svirli uşa din ţiţînĭ, şi vecinul de peste drum să ivi în prag cu pĕrul vîlvoĭ, plin de sânge, palid la faţă ca un mort:

— Săriţĭ c'o omoară!

— Ce'ĭ omule? — răcni tata, holbând ochiĭ de groază.

Dar multă vreme nu putu vorbi; rĕmăsese pe prag înpietrit, cu braţele ridicate, fără să rostească o singură vorbă.

— Intră 'n casă omule şi vino'ţĭ în fire...

Atuncĭ începu să se clatine ca un spectru, făcu doĭ paşĭ înăuntru, puse mâna pe scaun şi se lăsă pe spătar cu'n aşa de lung oftat de părea că şĭ dă sufletul:

— Of!...

Si iată ce istorie bizară ne-a spus:

— Voĭ nu ştiţĭ ce a dat astăzĭ peste mine... Să baţĭ acelaşĭ drum o viaţă 'ntreagă şi să te rătăceştĭ ziua miaza-mare când şi orb să fiĭ tot l'aĭ nimeri...

— Te-aĭ fi ameţit cu'n pahar de vin — făcu tata.

— Aşĭ... nu pusesem nimic în gură... A fost vrajă.... Staĭ să vezĭ ce are să iasă de aicĭ.. Numaĭ de n'o fi prea târziŭ...

Şi urmă cu glasul tremurat de groază:

— Azĭ dimineaţă primesc o scrisoare de la un prieten vechĭŭ ; în câteva rînduriĭ straniĭ, vorbea de moarte, de viitor zdrobit, ameninţa de a se sinucide, daca nu-ĭ veneam în ajutor şi sfirşea cerându-mĭ o întîlnire grabnică în dimineaţa aceea. Nu-ĭ puţin lucru să ţiĭ în mânĭ viaţa unuĭ om, când işĭ pune nădejdea 'n tine şi 'ţĭ este încă prieten de copilărie! Am alergat într'un suflet la locul unde hotărîse întîlnirea. Aştept un ceas, două, treĭ... nu vine nimenĭ. Asta mi se părea ciudat : cum, un om, care'mĭ scrie să mĕ 'ntîlnesc cu el, pentru cine ştie ce nevoe a luĭ, mĕ lasă s'aştept zadarnic, tremurând de frig, o zi întreagă ?

— Eĭ, nu pricepĭ—răspunse tata, înseninându-şĭ încruntătura feţiĭ—te-a păcălit ; azĭ e 'ntâĭ Aprilie!

— Nu glumi omule!.. Aicĭ se plămădea o crimă... Să vezĭ ce întîmplare : când daŭ să mĕ 'ntorc acasă, la o răspîntie iaŭ seama că rătăcisem drumul ; şi ştiĭ care drum, omule? Acela care 'l fac de patru orĭ pe zi, în două-zecĭ de anĭ de când staŭ în mahalaua asta..... Caut să 'ntreb pe cineva, să mĕ scoată din mreaja rătăciriĭ. Pe drum nimenĭ. M'am învîrtit în toate părţile : strada pustie, casele adormite 'n tăcere, storurile ferestrelor lăsate, la orĭ ce poartă băteam nu ieşea un om care să mĕ îndrumeze ; aĭ fi zis că oraşul era nelocuit. Dar şi maĭ ciudat, era un chip cabalistic, ascuns sub o pălărie mare, cu care mĕ isbisem piept în piept, de treĭ orĭ în ziua aceea ; omul acesta parcă mĕ oprea, îmĭ împiedica mersul, găsea un cuvînt ca să mĕ stinghirească în drum, zîmbia ironic, ochiĭ luĭ dosiţĭ sub sticla fumurie a ochelarilor, luceaŭ, aprinşĭ de o ură infernală... Odată, de două, a treia oară, rătăcindu-mĕ, mĕ loviĭ iarăşĭ în pieptul luĭ osos, un fior de groază mĕ sgudui, ţipaĭ, fugiĭ în celalt colţ al străziĭ şi când nu l'am maĭ văzut, am rîs de închipuirea asta. Dar îmĭ rămăsese ceva straniu de la el : un glas piţigăiat, sfredelitor, subţire ca o pilitură de cuĭ ce să freacă pe o sticlă, ceva care îngrozeşte şi nu se poate spune cât fior lasă, un junghiŭ în inimă.. Şi pe urma luĭ, iarăşĭ strada pustie!.. Am tresărit, făcuĭ cruce, ochi mi s'aŭ limpezit ca unuĭ orb ce 'şĭ recapătă vederile, mi-am dat seama unde eram, în sfîrşit găsisem drumul. Dar înopta ; o ceaţă înecăcioasă se năpustea deasupra oraşuluĭ. Licărirea felinarelor se topi în beznă, întunerecul deveni atât de negru că nu se maĭ distingea nimic. În pierzarea asta, bîjbîind cu palmele lăturile zidurilor, mĕ loveam neîncetat de câte o momie moale ce plutea la 'ntîmplare prin ceaţă, a căreĭ ciocnire bruscă spăimânta ca şi o atingere de un cadavru....

— Eraŭ oamenĭ în luptă cu noaptea...

— Da, dar cât de mult înfioară întîlnirea asta neaşteptată, când poţĭ îmbrăţişa un monstru în locul omuluĭ!... M'am ameţit. Mergeam dibuind cu gîndul. Prin întunericul orb, mare cât lumea, un murmur de vocĭ îmĭ isbi urechea : Pe o noapte aşa de sinistră când toţĭ să strîng pe acasă, cine avea vreme de sfătuit ? Am stat s'ascult o clipă ; nimic lămurit. Apoĭ o presimţire vagă îmĭ lumină creerul, tresăriĭ, un junghiŭ îmĭ săgetă inima ; glasul uscăţiv, sgărietura aceea şuerătoare ce părea că ĭesă dintr'un gît ars, graiul omuluĭ cabalistic de peste zi îmĭ sufla la ureche, aşa de aproape că-ĭ simţeam aburul gureĭ. Şi 'nainte ca să pot

fugi, din câteva vorbe, am înțeles că la adăpostul întunerecului, în noaptea aceea neagră ca un păcat, se urzea o crimă grozavă:

Voi cunoașteți pe cărturăreasa din mahalaua noastră și câtă avere are bătrâna asta sgîrcită. Criminalii făceau planul s'o ucidă la noapte și s'o jefuiască. Știți măi, cum? — auzii glasul ciudat, sfredelind întunerecul. Și 'n liniștea aceea, rîndui un plan dibaciu, ca'n ajunul unei lupte: Știa, că, noaptea, baba nu deschidea ușa la nimeni; dacă bătea cineva pentru vre-o treabă, lăsa un oblon mic, scotea capul afară și 'ntreba cine-i și ce caută; așa, bătrâna, să credea în siguranță. Dar planul infernal zădărnicea toate prevederile acestea: unul din ei era să bată la ușă, în timp ce altul lipit de zid s'ațînea cu-o manelă de fier la muchea oblonului. Când cărturăreasa a scos capul afară, o isbitură zdravănă la tîmplă a răpus-o de veci, apoi ușa scoasă din țîțîni și restul se înțelege...

Când am văzut că viața cărturăresei să 'ncheia în noaptea asta și că eu singur îi țineam scăparea 'n mâini, am simțit asupră-mi toată răspunderea crime acesteia. Ce era să fac? Să las s'o omoare, părtaș la crimă? Am alergat ca un zănatec, strîngeam pleopele, fierbințeala gîndurilor mă lumina prin întunerec, lîngă casă mă oprii o clipă, răsuflai în voe. Dar simțeam cum înpietrisem de spaimă, picioarele nu mă mai purtau în voe, suflarea mi se opri în gît, scînteierea a mii de pumnale luci prin întunerec și-o pocnitură grea de manelă, parcă suna peste un lucru osos, ce semăna cu capul cărturăresei. M'am smucit din prag, trecui drumul, îmbrînciî ușa voastră, vă 'ntreb acum: o lăsați s'o omoare, ori îi dați de veste?

— De ce nu te ducî tu? — să răsti tata, alb la față ca varul.

— Nu mă vedeți în ce hal sunt?

Tremura, dinții îi clănțăneau în gură, ochii scoși din orbite se țintuiseră la mine; și chiar de nu ar fi spus-o înțelegeam că privirea aceea însemna: «du-te tu băete; ai picioare sprintene și apoi facî o fapta bună.»

N'am așteptat să mi-o mai spuie; am căutat un felinar, l'am aprins, am eșit pe poartă, m'am svîrlit în haosul de întunerec...

Afară, prin bezna nepătrunsă, vîntul răsvrătea firea cu gemete fioroase. Noaptea era așa de neagră că nu se zărea la o palmă de loc; singur felinarul meu rupea întunerecul cu'n grăunte de lumină, atât cât puteam urmări linia zidurilor. Și strada era lungă, ne pomenit de lungă...

Nu umblam: fugeam ca o nălucă... O mie de gînduri mi se 'ncrucișau în minte. La ce atîta mărinimie pentru baba asta egoistă? — Și'mi dădu să mă'ntorc înapoi, să las s'o ucidă, pentru că moartea ei era o răsplată dreaptă...

Incepu să plouă. Vîntul mugea cu turbare. Câte-o dată mi se părea un glas uscătiv la ureche, întindeam mâna, nu întîlneam nimic alt-ceva decât umezeala și întunericul nopții. Și mereu apropiindu-mă, gîndul că fac o faptă bună mă liniștea, chipul cărturăresei mi se lămurea în minte, întâi uscat, cu sbîrcituri adînci și ochii ei ca de șopîrlă, apoi în momentul când drugul de fier o lovea peste tîmplă, îi sdrobea țeasta, un șiroi de sânge țîșnit închegându-se pe față;

și în prejur nimic alt-ceva decât întunerecul înecăcios ca o pivniță adîncă, ploaia rece, jalea vîntuluĭ, o supremă tînguire cu care plângea noaptea...

.... Casa babeĭ trebuĭ să fie pe aproape ; dar noaptea nu lăsa nimic ochilor... Vîntul a rĕsturnat olanele de pe o strașină ; vîjîitul acela și atingerea uneĭ singure picăturĭ de ploaie, mĕ înfioară ca un bolovan ce dă să'mĭ cadă 'n creștet svîrlit de o mână ucigașă prin noaptea asta oarbă. Dacă eĭ vin din urmă, ceata de criminalĭ prinșĭ de mână prin întunerecul fără hotare, prinzèndu-mĕ în latul lor de peire ? Ah ! bĕtrâna asta egoistă ! Și-adevĕrat că rĕsuna ceva, care nu era vîntul, nicĭ ploaea, dar un plescăit de pașĭ prin bîltoaca drumuluĭ :

— Cine-ĭ acolo ?

— Om bun !

— Nu te-apropia că daŭ și'n tata....

...N'a maĭ rĕspuns nimenĭ... La 'ntîmplare, am pus piciorul pe o scară de piatră. In sfîrșit ajunsesem la cărturăreasă acasă. Dar în aceeașĭ clipă, sgomotul pașilor s'apropie, o umbră să frecă de mine, cineva 'mĭ smuci felinarul din mână, hohoti un rîs straniŭ la urechile mele, pieri ca o viziune în noaptea neagră. Ochiul de lumină se depărtă prin întunerec, micșorându-se din ce în ce până când clipind pentru ultima oară, dispăru cu totul. La ce'mĭ trebuia acum candela asta neputincioasă !...

Bat de câteva orĭ în ușă.... Aștept să se deschidă oblonul și glasul uscățiv al babeĭ să rĕspundă ca'n totdeeuna: — cine bate la cărturăreasă ? — Dar nimic; nu s'aude nicĭ o vorbă. La fereastră nu licărește un pic de lumină...

Ce să fie, atuncĭ ? De sigur am venit prea tîrziŭ. N'am putut împiedica crima. Acum baba trebue să fie ucisă. Și cu mâna am bîjbăit oblonul, să vĕd dacă nu cumva daŭ peste capul eĭ strivit.

Oblonul era închis. Am deschis, pripit, ușa In'nuntru nicĭ un semn de viață. Scapăr un chibrit, risipesc o clipă întunerecul, un capĕt de lumînare 'mĭ cade la îndemână, aprind....

Nimic din cele ce știam la cărturăreasă nu maĭ era acum: pereții goĭ, odaea deșartă; o singură ladă era într'un colț ; baba nicăerĭ. Am crezut că nimerisem într'altă casă, dacă n'aș fi zărit la geam, lipiți pe dinăuntru, treĭ așĭ de pică, pe care cărturăreasa îĭ ținea de obște la fereastră..

Nu era nicĭ o legătură între așteptare și ceea-ce găsisem aicĭ. Am purtat pe jos capĕtul de lumînare. Nicĭ o picătură de sânge nu păta podeaua : crima nu se făptuise. Toată istoria a fost un vis născocit sub frica întunericuluĭ. Mi-a venit în gînd să mĕ 'ntorc acasă, să liniștesc pe bietul tata și pe omul acela, care aiura de fricĕ. Dar pe așa noapte era cu neputință...

Nu'mĭ rĕmânea, decât s'aștept lumina zorilor și în dimineață să iaŭ drumul caseĭ.

. . . . . .

...De treĭ orĭ a rĕsunat ceva în stradă... Mi s'a părut că cineva bate în apropiere... Trag cu urechea: nicĭ un alt sgomot nu turbură jalea de afară... Ar trebui să cadă o fărîmă de tencuială, pentru ca să mi se sbîrlească pĕrul de groază...

E așa de lungă așteptarea, că fiecare clipă mi se pare un veac. Firul întîmplărilor din ajun mi se resfiră 'n minte cu o realitate exagerată. Cum se urzise istoria asta ciudată? Parcă văd pe omul acela ivindu-se 'n prag, palid la față, strigând:—Săriți c'o omoară!...Apoi abaterea tatei din seara acea, grija mamei, omul cabalistic, rătăcirea drumului bătut fără întrerupere două-zeci ani, planul de a ucide baba, totul făurea o fantasmă uriașă care ia noaptea îi dădea însușiri bizare.....

Capătul de lumînare se topise și lacul de s'aprinsese pe marginea lădiței. L'am stins. Pe fereastră mi s'a părut o zare de lumină; am aruncat privirile afară. Văzduhul se destuneca, străzile risipeau ceața fumurie, ploaea stătuse, cerul tremura de scîntierea rece a stelelor. Și o lună enormă inunda cuprinsul...

Am eșit din taina întunecoasă. Afară era lumină ca ziua și sgomot mare. Imprejurul unei case de peste drum, o sumedenie de lume să strângea din toate părțile. Arare ori, câte-o fluerătură stridentă răpunea șoapta tăinuită, trezind până departe, orașul adormit în tăcere. Și oamenii eșeau ca din pămînt, de la fiecare casă, de la fiicare colț de stradă....

Am alergat și eu făcêndu-mi loc prin mulțime, sguduit de-o presimțire nenorocită. Intr'acolo unde lumea se uita încremenită, în bâta'a clară a lunei, la un oblon pe jumătate deschis, atîrna în jos de la încheietura gîtului, capul spart al bătrânei cărturărese. Țeasta plesnită 'n dreptul timplei spânzura afară creerii striviți, închiegați de sânge; și jos, la căpătâiul drugului de fier omoritor, un riu de sânge s'amesteca prin bâltoacele de noroi...

Intreb pe-o femee de lîngă mine, care se crucea de nelegiuirea asta:

— Dar ce căuta cărturăreasa aici? Parcă ședea la casa de peste drum....

— Ei, nu știi că se mutase de-alaltăeri. .. Nu i-a fost a bine.,..

Și 'ndepărtându-mă, ametit de lovitura asta neașteptată, mi-am adus a minte de-o vorbă a ei;

— Tot norocul meu se ține 'n trei ași de pică.....

Intâia oară când să despărțise de ei ....

IOAN GABROVEANU

CULĂ IN GORJIŬ

CÂND REZEMAT...

Când rezemat de braţul mameĭ sale
El urmăreşte soarele 'n apus,
Copaciĭ triştĭ infioraţĭ de jale
Se 'nchină lung şi lacrimĭ de petale
Coboară 'ncet ca regretând de sus

Cadelniţează 'n vînt petale moarte,
Pe cer se 'ntinde-al norilor vesmînt;
Se roagă satu 'n pragul strîmteĭ poarte
Şi-ĭ dă prin gînd nedreptul oarbeĭ soarte,
Iar teiĭ plâng in preajmă de mormînt...

AL. VOJEN

Nu se zice „a cadelniţa" ci „a cădi" prez. cădesc
Cititor

Greşeşti, cititorule, afirmând acest lucru;
cuvântul „cadelniţează 'n vânt" e cât se poate de bine
Alt cititor
(mai bine „asupra vântului" (!) N.R)

Mă adresez la amândoi
Voi cititori de poezii:
Vă-ţi întrecut cu autorul
Ca să uşiraţi şi voi prostii
N.R.

Ho ho!

Suma: 2 p. + 1 p. = 3 proşti
şi cu mine 4.

CASANDRA

Lacu'ĭ plumburiŭ departe
Și aproape verde fin,
Iar pe plaiŭ cărărĭ deșarte
Năpădite de pelin.

Lacu'ĭ marmură profundă,
Ochiŭ ce'nchide'n sine gând;
Gînd e'n fiecare undă,
Cer în apele'ĭ plângènd.

Iar pe deal cărarea sue,
Printre nalbă, printre crinĭ,
Spre o rariște silhue
De mesteacănĭ și aninĭ.

Și Casandra paște eziĭ
Cu un ram de mĕr în florĭ, poate un măr întreg!
Și pe moalele liveziĭ
Culcă visu'mĭ de comorĭ.

Fuge hoața! sînu'ĭ saltă
Maĭ poftareț, maĭ hain;
Iarba'ĭ moale și înnaltă,
Și Casandra 'ĭ vis și chin!

DURERE

Aprindeţĭ torţe şi veniţĭ
Smeriţĭ cu fruntile 'nclinate;
Prin negri arborĭ desfrunziţĭ
Din infinit un viscol bate!

Nimic nu e fericitor!
Oh, plângeţĭ lacrime de sânge...
E rege Christ orĭ cerşetor?...
Şi ce se 'ntreabă 'n noĭ şi plânge?

Priviţĭ pe mările durereĭ
Speranţa poartă pînze rupte,
Catargul crezuluĭ părere ĭ
Şi noĭ bĕtrânĭ cu timple supte!

Suntem chemaţĭ aicĭ, orĭ-unde?
Veniţĭ să ne 'ntrebăm cu grije:
Sĕrmane torţe muribunde,
Cu ochiĭ arşĭ, cu trup de schije!

DEMETRIUS

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Din bĕtrâni, naraţiune istorică de *I. Slavici*, poartă în sine toate calităţile vechiului colaborator al *Convorbirilor literare*. Calităţi într'adevĕr superioare judecând după promptitudinea şi siguranţa cu care Academia română le-a consacrat acordându-i premiul Eliade Rădulescu la care a fost propusă. In concurenţă cu romanul d-luĭ Duiliŭ Zamfirescu *Din războiŭ*, şi cu alte cărţi, unele tot meritoase, demnitariĭ înalteĭ instituţiĭ n'aŭ şovăit o clipă când a fost vorba de d. I. Slavicĭ. Să fie oare numaĭ incontestabilele sale calităţi, să fie o părere greşită saŭ alte motive străine literaturiĭ ?...

Subiectul naraţiuniĭ d-luĭ Slavicĭ, scheletul eĭ nu poate fi rezumat în câteva rînduri, cartea fiind lipsită de o strânsă unitate de acţiune. După cum spune d. Slavicĭ, acţiunea se petrece acum vr'o mie treĭ sute de aniĭ în timpul domnieĭ împĕratuluĭ Justinian, vremuri lipsite de documente, de relaţiuni politice şi maĭ ales sociale, indispensabile oricăruĭ romanţier istoric. De aci a rezultat neapărat o operă de fantazie. Lucrarea prin urmare nu adaugă nimic la numele d-luĭ Slavicĭ.

Manoil, roman de *Dimitrie Bolintineanu* (editura Bibliotecieĭ pentru toţi). Iniţiativa pe care Biblioteca pentru toţi a luat-o spre a răspîndi scrierile fruntaşilor literaturiĭ noastre publicându-le eftin ni se pare una din cele maĭ lăudabile. Cu Manoil Biblioteca pentru toţi ne dă o operă care a avut epoca eĭ, o operă de un romantism stîngaciŭ, dar care probabil nu se putea altfel pe atuncĭ. Acest roman a fost studiat pe larg în unul din numerile noastre trecute, sub titlul «Romanul românesc», şi semnalându-ĭ astăzĭ apariţia, ne facem o deosebită plăcere să'l recomăndăm cititorilor.

Vacanţiĭ, comedie originală într'un act de *Maria Baiulescu* (Librăria Ciurcu, Braşov, 1903). In absenţa soţieĭ sale de acasă Iorgu Sergiŭ, deputat şi tînĕr cam elastic găseşte de cuviinţă să facă o petrecere împreună cu maĭ mulţi din prietiniĭ sĕĭ, care a rĕsturnat toată casa: oglinzĭ, mobile, covoare, totul. Pe când însă petrecerea era în toiul eĭ vine Miţa soţia sa pe neaşteptate care vĕzând balamucul caseĭ sale e cuprinsă de friguri. Ea hotărăşte să se răsbune pe soţul eĭ. In ce chip? Avênd să primească vizita Margareteĭ Norian, o prietină a eĭ de şcoală, care era curtată de Gogu Vişinescu, un tînĕr magistrat, se preface pentru Iorgu, cum că dînsa ar fi ţinta vizitelor luĭ Vişinescu. Când însă Iorgu află de vizita Margareteĭ Norian intră într'o încurcătură foarte mare; căcĭ cu un an înainte fusese curtezanul acesteĭ femeĭ, căreia i se prezentase ca un bărbat

sigur. Ce să facă pentru ca să nu fie recunoscut? Își rade barba, își pune ochelari, își schimbă glasul. Dar Margareta tot îl recunoaște. Piesa sfîrșește cu desperarea lui Sergiu care provocase la duel pe Vișinescu, crezînd că face curte nevestei lui, pe cînd acesta venea să-și vadă logodnica, pe Margareta. Subiectul e hazliu și modul cum d-na Baiulescu îl dezvoltă denotă putere de observație.

Enciclopedia română de *dr. C. Diaconovich*. Marea publicație din Sibiiu a ajuns la a 30-a fasciculă, cuprinzînd literile R. și S., și cu numĕrul viitor va fi pe deplin încheiată. Avînd colaborarea celor mai distinse pene românești *Enciclopedia română*, susținută cu atâta tenacitate de d. dr. Diaconovici, umple un gol însemnat în cultura românească prin multiplele foloase pe care le poate aduce atât savantului cât și publicului în genere. Așteptăm sfîrșitul lucrării pentru a da seama pe larg cititorilor noștri de o lucrare care merită toate laudele și toate încurajările.

Mijloacele de investigațiune ale meteorologiei, de Ștefan C. Hepites.—In discursul sĕŭ de recepțiune ca membru în Academia română savantul meteorolog d. Ștefan Hepites studiază, în liniile generale, regiunile inalte ale atmosferei, stabilind întâiŭ că meteorologia este o știință de observație deși lipsită încă de siguranța experimentală. D. Hepites arată de ce ea progresează atât de încet și își dă seamă de lacunele acestei științe, în cunoștința fenomenelor atmosferice, magnetice, solare. Intârzierea meteorologiei provine și din cauza tardivei invențiuni de instrumente fundamentale care și astăzi sunt lipsite de o perfectă uniformitate. D-sa arată că în constatările metereologice trebuie să ținem seamă de diferitele elemente ingerente care pot zdruncina într'o localitate anume teorii recunoscute ca generale, cum ar fi influența pădurilor și a mării asupra ploilor etc. Arată primele începuturi ale meteorologiei la noi, al căreĭ institut a fost înființat în 1884 de către Ion Câmpineanu, mărindu-se din ce în ce rețeaua meteorologică atât de mult, în cât astăzi cuprinde 402 stațiuni. Mijlocul principal de investigațiune în meteorologie este aerostatul și d. Hepites îi consacră câteva priviri istorice; dintre aerostate cel mai folositor este balonul—sondă de mătase care poate purta cu el instrumente ce pot da indicațiuni foarte prețioase, și d. Hepites arată în mod amĕnunțit diferitele servicii ce pot aduce meterologiei; un alt mijloc de a transporta inregistratoarele la înălțimi mari sunt smeurile sub forma celulară ce le-a dat Hargrave. D. Hepites studiind aceste mijloace de investigațiune ale meteorologiei pune în sfîrșit problema cea mai măreață pe care o urmărește meteorologia, adică *prevederea timpului*.

D-sa studiază toate acestea cu o claritate și cu o erudițiune, cum de altfel a dovedit și în celelalte lucrări anterioare, despre care am avut ocazie adeseori să vorbim în Revistă.

Vechile relații ale Principatelor române cu Croația, de Ilie Bărbulescu.—Autorul desprinde din diferite izvoare trei feluri de relații care au existat între țările Române și Banatul Croației: bisericești, economice și culturale. Relațiile bisericești sunt reprezintate prin dania făcută de către Vasile Lupu la Anul 1650 mânăstirii Lepovina de lîngă Agram, care consta în 5000 aspri anual, al căreĭ chrisov d. Bărbulescu îl reproduce și în traducere românească și în original slavon. Relațiile economice cu Croația au de origină imigrările pravoslavnicilor *vlahi*, prin veacul al XVI. Relațiile culturale se vĕd în efectul «scrierii glagolitice» în unele din vechile noastre texte române saŭ române-slave: în psaltirea scheiană, într'un manuscris din biblioteca lui Ștukin din Rusia, făcut după un altul mai vechiŭ în 1511.

D. Bărbulescu se încearcă astfel să explice relațiunile noastre cu Croația, unde galgolitica pare că se localizase mai mult. Aducînd și alte argumente, mai ales istoria

cu relaţiunile politice cu *Seniul* port la Adriatica, ca mercenarii croaţi în oastea moldovenească, ca bărbaţii croaţi fruntaşi şi influenţi la noi, d. Bărbulescu îşi desvoltă documentat teoria ce şi-o propuse a «relaţiunilor noastre cu Croaţia între veacurile XV şi XVII».

I. NESTOR.

* * *

Reluarea Seratelor Cercului Revistei —In seara de 17 Maiu trecut *Cercul «Amicilor Literaturii şi Artei Române»*, după o întrerupere de câtva timp şi-a reluat întrunirile sale prin serata ce a avut loc la d-nul arhitect Ioan Mincu, str. Mercur 19. Toţi amicii Revistei au căutat să răspundă la invitaţiune. Asistau d-nii : D. C. Ollănescu-Ascanio, Take Ionescu, Dr. C. I. Istrati, Delavrancea, I. L. Caragiale, Anghel Demetriescu, N. Petraşcu, General Bengescu-Dabija, G. I. Ionescu-Gion, G. Coşbuc, Th. D. Speranţia, arhitectul P. Antonescu, Em. Grigorovitza, Gh. Adamescu, St. Sihleanu, Nic. Mandrea, H. G. Lecca, C. I. Nottara, N. Cucu, General C. Brătianu, sculptorii Fr. Stork şi Oscar Spaete pictorii C. I. Stăncescu, Verona, Sp. Strâmbu, Chimon Loghi şi C. Artachino, D-rii Obreja şi Andronescu, etc. etc. Pictorul Grigorescu s'a scuzat din Câmpina.

Toată această asistenţă de literaţi şi artişti în saloanele aranjate cu mult gust ale d-lui Mincu a ascultat disertaţiunea savantului nostru colaborator d. Anghel Demetriescu, asupra poetului Eminescu. Distinsul critic arată pe Eminescu sub o nouă faţă din cele mai interesante. Lucrarea sa va apare în numĕrul viitor al Revistei noastre. După d-l Anghel Demetriescu, d-l Take Ionescu, folosindu-se de împrejurarea că a doua zi se inaugura monumentul lui Brătianu, a povestit cu putere sa de observaţiune, cele dintâii întâlniri ale sale cu Ioan Brătianu. D-l Dimitrie Ollănescu, preşedintele *Cercului*, a anunţat apoi pentru la toamnă reluarea seratelor *Revistei*.

Direcţiunea Conservatorului. — In unul din numerile noastre din urmă ne exprimam mirarea în privinţa numirii d-lui Ciuntu ca director al Conservatorului din Bucureşti.

«In locul D-lui Ed. Wachmann, ziceam noi, e numit d. Ciuntu. al cărui nume e, chiar pentru persoanele ce se ocupă cu muzica, un semn de întrebare. Se afirmă însă că d-sa ar fi fost şef de orchestră într'un orăşel din Germania : se zice că s'a prezintat la un concurs de profesor de muzică la Colonia, unde, deşi a fost primit să concureze ca străin, n'a fost numit profesor în urma concursului dat, fiindcă era străin. Aşteptăm ca timpul să ni-l facă şi nouĕ cunoscut cub lumina frumoasă sub care 'l cunosc ceĭ ce l'aŭ numit intr'un post de atâta importauţă unde se cer atâtea aptitudini.

Acum câteva zile vĕzurăm în Monitorul Oficial demisiunea, primită de minister, a d-lui Ciuntu din direcţiunea Conservatorului.

Noi care ne-am mirat de venirea d-lui Ciuntu în capul Conservatornlui fiindcă nu-l cunoşteam, ne mirăm astăzi şi mai mult fiindcă i se primeşte demisiunea imediat de către ceĭ ce l-aŭ numit!..

Era un timp, când ştiind greutăţile ce se crease d-lui Wachmann şi neputinţa sa de a reorganiza Conservatorul, ceream un alt director. Vĕzênd însă pe d-l Ciuntu şi judecându-l după aparenţe, căci fapte nu a făcut nici una, ziceam în noi : daţi-ne iar pe d-l Wachmann. Acum când direcţiunea Conservatorului este lăsată provizoriu d-lui Sihleanu ne vine să strigăm: daţi-ne cel puţin pe d-l Ciuntu. Unde se va scoborî oare scara destinelor acestei instituţii?..

A.

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Correspondance de Chateaubriand (Ed. Perrin). Cartea de față formează o poveste încântătoare și delicată ca și încântătoarea femee care a provocat-o, marchisa de V... al cărei amor pentru genialul scriitor mergea până la cult. Trei ani a durat iubirea lor care era cu atât mai pasionată cu cât se aflau într'o vîrstă destul de înaintată ; totuși Chateaubriand nu cunoștea pe marchiză decât tînără și frumoasă și când o întîlni încetă și entusiasmul său. Ca o simplă curiositate dăm aici două din aceste scrisori: una a lui Chateaubriand și alta a Marchisei de V.

Lettre de M. de Chateaubriand

Paris, le 1-er Mai 1828

„Le résultat de votre lettre est que vous viendriez à Paris si je vous aimais. Eh bien ! si je vous aime, vous viendrez donc à Paris ? Mais comment vous persuader que je vous aime, vous que je n'ai jamais vue ? Un esprit aussi facile à se tourmenter que me semble être le vôtre ne s'arrangera pas de toutes mes protestations. Vous chercheriez dans lesphrases, dans les mots de ma lettre, la preuve que je n'ai pour vous que de la politesse, de la bienvieillance commune ; que mes sentiments ne sont que cette galanterie dont on se fait un devoir envers toutes les femmes. Mais, en en vérité, convenez que, pour une simple politesse, elle serait assez longue ? Prendre tant de plaisir à vous écrire si souvent passe un peu le savoir-vivre ; et, si un grand attrait ne m'entraînait vers vous, moi qui ai toujours eu en horreur les lettres, ma correspondance avec vous deviendrait bien inexplicable. Allons, ne vous creusez pas la tête; reconnaissez la vérité ; et convenez que, si vous ne venez pas à Paris, ce n'est pas à cause de mon indifférence pour Marie !

Je veux vous détromper encore sur un autre point. Vous me paraissez croire que j'attache un grand intérêt à la politique, que je suis tourmenté sous ce rapport, que j'ai de grands soucis d'ambition: c'est une complète erreur. Je suis profondément indifférent à ce qu'on appelle la politique. C'est là, même, mon véritable défaut comme homme public, et ce qui m'empêche de parvenir. Je désire sans doute sortir de la position pénible où je suis, encore plus pour Mme de Chateaubriand que pour moi; mais ce désir ne s'étend pas au delà d'une aisance honorable qui me permette de me reposer sur mes vieux jours, et ne m'oblige plus d'être aux gages d'un libraire.

Vous voyez combien vous êtes, en tout, loin de la vérité; j'aime Marie et ne désire qu'une vie retirée, exempte des inquiétudes du lendemain.

Vous voilà bien grondée! *Humiliez-vous* et demandez pardon à *votre maître!*

Lettre à M. de Chateaubriand

Hauteville, 10 Mai 1828

Vous m'ecrivez que vous m'aimez et ne souhaitez qu'une vie retirée et tranquille. Ce peu de mots contient nos vœux et nos espérances à tous deux: puissent les unes et les autres n'être pas trompées!

Vous m'écriviez. il y a quelques mois „Je voudrais connaître votre vie depuis votre berceau jusqu'au commencement de notre correspondance.“ Ce désir était amical; je devais y accéder. Mais la répugnance que j'éprovais à vous occuper de moi seule pendant trois ou quatre pages, et à m'en souvenir moi-même si longtemps, me fit éloigner l'accomplissement de cette tâche. Cette omission a tourné contre moi. Je sens aujourd'hui le besoin d'empêcher à l'avenir tout malentendu entre nous en vous montrant votre amie inconnue. Au premier moment, je vous écrirai les principales circonstances de ma destinée. Le mal que me fera cette démarche sera compensé par le plaisir de vous donner une preuve de confiance parfaite. Quand vous recevrez cette feuille, réservez-la pour la lire dans un moment de repos d'esprit!

Mais n'attendez pas, pour m'écrire, que vous l'ayez reçue, car mon dessein peut encore changer!

Quand je vous écris, c'est presque toujours immédiatement après avoir reçu vos lettres. Ordinairement pendant la nuit ou la promenade, toujours d'abondance de cœur et sans réflexion. (Si j'en faisais, il est probable que nous ne serions pas en correspondance). Mais il est remarquable que j'aie commencé et soutenu une correspondance avec le plus grand écrivain de son siècle et de bien d'autres siècles, sans éprouver le moindre embarras. La vérité est que je ne pense pas plus à bien écrire quand je vous écris que je ne pense à bien parler quand je fais mes prières. Si vous avez révélation du ciel, vous savez qu'on y aime ainsi!

Ne me laissez pas dans l'anxiété sur votre position! Je ne sais plus rien de M. Hyde de Neuville depuis le rétablissement de sa femme, qu'il m'écrivit. Il est juste qu'il ait du temps pour aller vous voir et qu'il n'en ait pas pour m'écrire; dites-m'en quelque chose!... Mon ignorance se trompe-t-elle en croyant voir que sa position politique est difficile, séparé de vous?

M-me de V.

Problemele stiluluĭ, de Remy de Gourmont (ed. Mercure de France, Paris). E o nouă carte de energicul și originalul autor al *Culturiĭ ideilor*. In ea Remy de Gourmont studiază condițiunile după care se desvoltă în mod firesc talentul de a scrie. El e de părere că adevĕrata școală a stiluluĭ e viața, observația, atenția; că stilul unuĭ scriitor stă în strînsă legătură cu fiziologia, cu simțirea și în deosebĭ eu vederea luĭ. La sfîrșitul volumuluĭ sunt câteva încercărĭ de critică asupra noeĭ poeziĭ și noeĭ arte franceze.

Retour du, flot roman de *Brada*. Autoarea analizează iubirea, efectele și caracterele eĭ cu o delicatețe pĕtrunzătoare. Eroina romanuluĭ are drept bărbat un irezistibil gentilom. Albert d'Estanger. Acest seducător și-a înșelat femeea adorabilă care s'a despărțit de el. Ea s'a remăritat cu Roger Resgens, un brav și excelent doctor în medicină: Dar toate calitățile nouluĭ sĕŭ bărbat n'o fac să uite amintirea luĭ Albert, așa în cât revine în brațele luĭ. Bărbatul sĕŭ, doctorul, înțelege puterea unuĭ prim amor intro femee curată și iartă. Analiza acesteĭ iubirĭ e însă prea sumară dar în așa chip făcută cum numaĭ o femee de talent ne-a putut-o da.

* * *

Revue bleue. 27 Maĭ. Subt titlul de: *Cel din urmă dintre romantici*: *Jules Barbey d'Aurevilly*, Péladan publică o schiță asupra mareluĭ scriitor. Autorul îl evoacă cu calitățile sale omenești „acelea care mor odată cu omul și nu lasă amintirĭ decât intimilor", prestigiul său de caracter cu toată frumusețea luĭ. Autorul „Fermecateĭ" grăia maĭ elegant decât cum scria, și firea și chipul sĕŭ ĭ-aŭ atras admiratorĭ fanaticĭ. „Mîndru, viguros și cu expresiunea puternică ca o figură heraldică ; dar acest aspect nu reprezintă decât personagiul în repaos ; grația, o grație bărbătească și forte, dar mlădioasă, și fină, și tandră schimba pe piratul în om de carte, în bonom chiar." Totuși în marele public nicĭodată d'Aurevilly n'a putut străbate ; părea excentric prin toaleta sa. Examinează câteva puncte din viața sa familiară scoțînd în evidență complexul și nobilul său suflet. Și explică câteva inspirațiĭ adresate uneĭ femeĭ scumpe dar prea de vreme moartă pe care el o chema „Îngerul Alb". „Aristocrat bănuit de aristocrația care iubește academia și teme geniul ca o lipsă de gust ; catolic semnalat ca cel maĭ primejdios dintre seducătorĭ de către un partid de o mentalitate de catedră ; scriitor „hors série" și judecat prea excentric pentru a participa la beneficiile coterieĭ de literați ; contestat în talentul, în credința, în buna sa credință chiar, el fu contrariul unuĭ dandy, el care scrise întro zi monografia acestuĭ jeton individualist ce nu va egala nicĭ odată o medalie".

Mercure de France, Iunie. *Literatura și democrația.* Edmond Barthèlemy schițează pe cât e posibil actuala perioadă literară. D-sa stabilește că factorii care, în diferite chipurĭ combinați, par maĭ strînși legați cu literatura sunt : mijloacele și democrația. Constată intensitatea de cugetare a lumiĭ moderne, grămada excesivă și pasionată a carierilor literare, care comptează ca un învĕțămînt cu totul negativ. Aceasta, după d-sa, este un reflect al democrațieĭ. Mijloacele literare sunt de două feluri : estetice «acelea de care artistul dispune în anumite condițiunĭ de sensibilitate și intelectuale enciclopedice». In general autorul tăgăduește exactitatea multor formule științifice admise maĭ ales în instorie și în sociologie, formule mecanice valabile pentru obstrucționiștiĭ cugetărĭĭ moderne. Cultureĭ noastre îĭ lipsesc fundamentele morale. Prn complexitatea sa nu poate fi cumpărată decât de clasa cea maĭ bogată. Autorul combate în urmă neutralitatea cugetărĭĭ moderne care ar fi supusă la diferite interese intelectuale. Orĭ cât de savant e acest studiŭ totuși modul cum e expus nu 'l apără de oare care obscuritate. Tot în acest număr Mercure de France publică un interesant studiŭ de Pierre Lasserre despre *Influența iesuiților asupra luĭ Pascal*, și un altul de Charles Morice : *Saloanele societățiĭ naționale și ale artiștilor francezĭ.* Găsim poeziĭ, poeme, nuvele, roman, și o variată și bogată cronică lunară.

La Revue, 1 Iunie. Sub numele de Jean Jussieu, care ascunde pe un celebru profesor francez de la universitatea din Statele-unite „La revue" publică un articol foarte interesant intitulat *Le krach de l'intellectuelle.* Autorul arată revoltele chiar ale unor femeĭ remarcabile americane ca Olympe Brown și Ida Husted Harper în potriva co-educațiuniĭ sexurilor. O reacțiune senină este indiscutabilă. Căcĭ daca în primele momente s'a crezut că frumosul sex întrecea în colegiĭ și licee pe bărbați, nu tot astfel se întîmpla și în înaltele sfere universitare. Și s'a revenit cu încetul la vechea formulă : femeea este o ființă esențial receptivă ; când e vorba de facultăți creatoare ea trebue să se mulțumească cu al doilea rînd. Cauzele acestor întârzieriĭ sunt condiționate de următoriĭ factorĭ : 1) femeea atinge maximul de forță cerebrală maĭ repede ca bărbatul ; 2) vanitatea femeiască juca un rol preponderant în co-educația sexurilor și 3) conștiința în lucru a erudițiuniĭ nu e de ajuns. Până acum fetele obțineaŭ toate onorurile, căcĭ încercările superficiale ale examenelor demonstraŭ superioritatea lor, într'atât în cât câțiva rectorĭ de universități deciseră

ca fetele să treacă examenele separat. Atât a fost de ajuns pentru ca să se prăbușească toată superioritatea intelectuală a femeeĭ, care ne mai fiind concurată de bărbați se arată de o inferioritate îngrozitoare. Un statistician care a adunat date referitoare la diferitele celebrități în ramurile intelectualismuluĭ găsește numĕrul femeilor, cu mult, cu mult mai mic, căcĭ ele umple mai cu seamă masa mare a imbecililor. Autorul propune separarea sexurilor și modificarea metoadelor de învĕțămînt pentru femeĭ. El sfîrșește astfel: «un femenism practic și fals s'a născut din ideĭ așa de regretabile. Femeile americane aŭ crezut în totdeauna că trebue a acapara toate drepturile;.... Aceste pretențiunĭ așa de ridicule și abusive sunt foarte departe de a contraria și sunt mai mult o minunată surprindere. Și cu toate astea nimenĭ mai mult ca femeile n'ar câștiga daca le-ar părăsi». Femeile din Statele-Unite aŭ fost lăudate pe toate tonurile de Europenĭ și nu ne sfiim să spunem că n'aŭ avut dreptate căcĭ lipsește multora dintre ele, de îndată ce sunt vĕzute mai de aproape, două calităților foarte frumoase, modestia și dezinteresarea. «La revue» mai publică în acest numĕr și următoarele articole: Thomas O'Donnell, membru al parlamentuluĭ englez: *Irlanda, limba* și *libertatea sa*; Camille Mélinand: *Drepturile noastre asupra animaluluĭ*. Comte Austin de Croze: *Marea mizerie din Bretania*. Emile Faguet: *Franța administrativă* în 1852 etc.

La renaissance latine: 15 Maiŭ 1903. Charles Loiseau publică prima parte din studiul sĕŭ intitulat *Politica Simplonuluĭ*, în care se are în vedere interesele economice ale Franței față de deschiderea uneĭ noĭ trecătorĭ peste Alpĭ; autorul merge mai departe susținênd că mai bine convine Franței să nu se slăbească, printr'o cale de intrare, valoarea din toate punctele de vedere defensivă a granițeĭ sale. Revista latină continuă publicarea celuĭ d'al doilea *Memorandum al luĭ Barbey d'Aurevilly* care a fost culeș de către M-lle Louise Read. De aci se vede și mai bine psichologia acestuĭ distins spirit, de care vorbește Péladan în Revue-bleue. Reproducem un pasagiŭ, din care reese bine tonul acestuĭ jurnal: „28 Iunie. Sculat la opt ore jumĕtate. Nicio scrisoare, dar am scris câteva. L. B.... a venit. Am vorbit de jurnal până la amiazĭ și am dejunat tot vorbind. Cugetat la foiletonul meŭ asupra comedieĭ și am lucrat până la ora cincĭ. Destule ideĭ, dar nedumerit de ordinea pe care s'o conserve și mai ales de o formă pe care aș voi-o mai înțepătoare. Am recunoscut odată mai mult că am ceva spirit dar mai puțin talent, lucru supărător când dracul și destinul (sunt totuna) te împing să deviĭ scriitor. Prânzit la Gandin, în intimitate....

Emporium. 1 Iunie. Vittorio Pica studiază un artist contimporan, ale căruĭ merite l'aŭ trecut printre fruntașiĭ picturiĭ italiene, pe *Alceste Campriani*. Reînoind neîncetat technica sa; accentuându-se ca un novator de o sigură originalitate prin factura sa largă și minuțioasă; inspirându-se de la mare ca și de la munțĭ, de la golful de Neapolĭ ca și de la pustietățile Scandinavieĭ, Campriani e gradualmente tot mai mare și și-a transformat logic arta sa, de la pictura analilică și realistă la una sintetică și sugestiv poetică, elegantă ca desen, și de o fragedă armonie coloristică. Remarcăm t t în acest numĕr un alt interesant articol intitulat *Pictoriĭ bergameeĭ la Veneția* de Pompeo Molmenti.

D. Riveanu.

an. VII (1903), nr. 5

2331
1961

BIBLIOTECA CENTRALĂ

ROMÂNIA, ȚARA NOASTRA

Câtă mîndrie și ce farmec deșteaptă în noĭ aceste cuvinte!.... Ele sunt învietoare de amintirĭ și de fapte, ce din depărtările trecutuluĭ și până astăzĭ, alcătuesc datinile, ființa și mărirea patrieĭ. Viața și virtutea neamuluĭ într'însele 'șĭ află temeiŭ și putere, ele daŭ muncĭĭ îndemnul cel puternic, în suflete ele sădesc speranța isbîndeĭ și tot ele pun frîŭ nerăbdărĭĭ și balsam pe rănĭ la prilejurĭ... România, țara noastră!—Croite dintr'aceeașĭ bucată de pămînt mănos,— udată de rîurĭ limpezĭ și adîncĭ, adăpostită de o parte de munțĭ și de codri, iar de alta încinsă cu un brîŭ lat de ape plutitoare,—îngemânatele noastre țărĭ, aveaŭ parcă, de la însușĭ D-zeŭ, menirea de a fi una și aceeașĭ țară! Și totușĭ cât sbucium, câte nevoĭ, câte durerĭ până când să 'șĭ lege pentru totdeauna soarta și ogoarele lor împreună! Dar viforul și primejdia trecut-aŭ mânate de vremurĭ, neputincioase de a frânge poporul rămas statornic apărător al vetreĭ și al credințiĭ!

Rare sunt filile din istoria lumiĭ purtătoare de pilde maĭ mărețe, decât cele date, întru aceasta, de poporul nostru mărinimos în slavă și răbdător în restriște!.....

Așezațĭ între patru hotare străine, pe singura bucată de pămînt necotropită aicĭ de slavĭ, româniĭ aŭ ținut veacurĭ întregĭ pept năvălitorilor și aŭ purtat războiŭ cu dușmaniĭ care, de aproape saŭ de departe, căutaŭ să pună stăpînire asupră-le.—Dar dacă în câmp deschis, la luptă fățișă a lor era maĭ adesea isbînda pe cărările ascunselor uneltirĭ și în potriva rĕutățiĭ și a minciunĭĭ nu și-a îndreptat eĭ—neam cinstit de oștenĭ și de plugarĭ—pașiĭ, nicĭ aŭ putut când-va să aibă biruința! Viclenia împrejurărilor făcu însă ce armele n'ajunsese să facă.

Derăpănarea virtuțiĭ, înjosorarea năravurilor, rătăcirea credinței și părăsirea cîrmeĭ în mânĭ prădalnice saŭ haine, i'aŭ prăpăstuit turmeĭ de prigoană în întuneric și în pustiĭ, din care târziŭ, pe la începutul veaculuĭ trecut, s'aŭ ridicat cu fața spre soare!

Zarea atuncĭ se înseninase. Puțin câte puțin li se deschiseră largĭ porțile

gândirii, simțiri generoase reînviară străvechia-le mîndrie, năzuințî înalte deteră un țel întâetor nobilei lor bărbății...

Atunci s'aŭ răspândit, îmbelșugate în iubire de oameni, în credințî dătătoare de viață, ideî și deprinderî noue, ce covîrșiră golurile truduiculuî trecut, înfăptuind—ca prin minune—un popor tînĕr, îndrăsneț, cu suflet plin de rîvnă, cu ochî lacomî de lumină, în calea căruia chiar munții aveaŭ să'și întindă oblu grumajii, ca să poată ajunge tot maî departe și tot maî sus!

Atunci cu puterî încordate, cu inimile pline de dorul mîntuirii, uniți și tarî în faptă și în voință, am purces umĕr la umĕr spre culmea dupe care răsăreaŭ zorile libertății și 'ntr'un avînt eroic, din noul botez de sânge, splendidă pe treapta regală, s'a ridicat în fața lumii România glorioasă, liberă și neatîrnată.

In fața primuluî nostru Căpitan, la picioarele primuluî nostru Rege, trebue să depunem însă prinosul admirației și recunoștinții noastre; el--viteazul în frunte la războiŭ, el, înțeleptul lucrător în timp de pace—fiindu-ne călăuza către înălțare și propășire!.....

Prin noî înșine! iată deviza regatuluî Român așezat, pe largî temeliî de libertate, menit a fi, cu puternica-î organizare militară, cu instituțiunile luî de întinsă și generoasă cultură, cu rodnicia și belșugul pămîntuluî sĕŭ, cu însemnătatea și crescênda desfășurare a intereselor și relațiunilor sale economice, chiar cu felul traiuluî și deprinderilor sociale, împrumutate de la Apus, — factorul de pace și de civilizațiune la gurile Dunării! Și dreptul acesta l'am câștigat noî, prin muncă și energie, prin cumpĕtul sufletesc și conștiința vredniciei noastre, prin dragostea de adevĕr și năzuința către un ideal de bine obștesc și de înființare, *negreșit* maî mult decât alții!.....

De altfel în 50 de anî țara și poporul nostru aŭ luat prefaceri și aŭ realizat progrese, cât alte țărî și popoare în câteva veacurî. Singurul neam nebântuit, în rĕsăritul Europeî, de patima turburărilor și a cotropirii,—încredințându-se că adevĕratele lupte dintre popoare se daŭ azî — când cuceririle sunt atât de anevoioase—maî virtos pe câmpiile muncii și ale producțiunii și că țările micî trebuesc să'și încordeze puterile și să'și sporească avuția, dacă vor să nu primească lovituri maî crîncene decât pe câmpul de războiŭ, Românii, aŭ primit bucuroși, pe ceî harnicî și pe ceî isteți de aiurea, și-aŭ brăzdat, din hotar în hotar, holdele cu șine de fer și aŭ deschis, prin inima țării, drum lesnicios lor și celor din afară, de la un capĕt la celălalt al lumii!....

Ruina ne era însă covîrșitoare puterilor și prisoase neîngăduindu-ne a avea nicî firea nicî împrejurările, siliți am fost să luăm ce ne lipsea de la alții, așa că zecî de anî aurul străin a curs pe pămîntul nostru, pentru întocmirile, podoabele și înbunătățirile de folos și de trebuință mersuluî suitor pe scara și în vaza lumii!.... Produs străin, progresul, cu chezășia străinătății ne-a fost, se vede, dat a'l face să pătrundă la noî. Intr'adevĕr, din tot ce avem — așezăminte politice, culturale, economice,—din tot ce facem în viața publică saŭ privată, din tot ce întreprindem, ce lucrăm, ce producem, din tot ce ne măgulește în noî saŭ afară din noî, din tot ce credem, ce simțim, ce prețuim, ce dorim chiar, părțile

de căpetenie, pildele interesante saŭ vătămătoare, sunt luate, înfăptuite, strămutate, maĭmuţărite chiar la noĭ, de la străinĭ orĭ ca la străinĭ şi multe dintr'insele s'aŭ identificat într'atâta cu traiul şi apucăturile noastre sociale, în cât datinile, tradiţiile şi obiceiurile strămoşeştĭ sunt aproape uitate şi părăsite, iar graiul nostru cel vioiŭ şi dulce a ajuns o unealtă netrebnică în gura nultora dintre ceĭ maĭ aleşĭ.....

Cu asemenea înclinărĭ şi însuşirĭ nu este, decĭ, mirare că ni sunt dragĭ străiniĭ şi'ĭ primim cu braţe deschise, când vin,—curtenia este adesea un omagiŭ de recunoştinţă; — dar în schimb s'ar cădea, cel puţin, ca şi dînşiĭ să ne cunoască şi să se intereseze *maĭ de aproape* de noĭ.

Să nu ne facem iluziuni! Străinătatea nu ne cunoaşte precum ar trebui — prin importanţa şi situaţiunea noastră politică — să fim cunoscuţĭ ca ţară şi ca popor!

Dacă uniĭ bărbaţĭ de Stat studiază şi ţin socoteală — în chibzuirile lor — de mersul treburilor, saŭ de rostul lucrurilor noastre; daca oameniĭ de afacerĭ se ocupă de desvoltarea noastră industrială şi de puterile noastre economice; dacă financiariĭ apreiţiază mijloacele noastre de traiŭ de pe cota valorilor de la Bursă, orĭ neguţătoriĭ şi fabricanţiĭ ne judecă după întinderea daraverilor şi fireasca noastră slăbiciune pentru lux şi pentru risipă..., ceĭlalţĭ oameni ştiŭ póate că existăm, dar rar ştiŭ unde, cum şi de când!... Le suntem indiferenţĭ — chiar pentru ceĭ maĭ deaproape nouĕ—fie prin înrudire de sânge, fie prin legăturĭ de interese—nevoile, silinţele, aspiraţiunile noastre, — dacă întîmplător nu intră în cadrul combinaţiunilor lor saŭ în mersul evenimentelor internaţionale—sunt literă moartă pentru dînşiĭ!

La Paris, cu prilejul uneĭ conferinţĭ ce am ţinut, în seara de 1 Iunie 1900, în Societatea de istorie diplomatică a Franţeĭ, am fost fericit de a protesta împotriva uneĭ asemenea stărĭ de lucrurĭ—*nepăsare saŭ ignoranţă*—ce ne mâhneste pe noĭ Româniĭ, ceĭ atât de primitorĭ, de ingăduitorĭ şi de generoşĭ pentru toată lumea!

Les Français nous connaissent peu ou nous connaissent mal.

— Francezĭi—ziceam—ne cunosc puţin saŭ ne cunosc rĕŭ!

Tout ce qui nous touche de près les laisse froids et ils savent à peine ce que nous faisons aux portes de cet Orient, qui attire pourtant tous les regards. Ce n'est pas un reproche; c'est l'expression *émue* d'un profond sentiment de regret.

Nous sommes pourtant de la même famille, frères par le sang, Latins les uns et les autres; mais nous sommes comme le cadet qui de loin admire son aîné, s'enorgueillit de ses triomphes, pleure quand il le voit dans la peine et fait sans cesse des voeux pour lui; triste pourtant quand il constate que son grand frère l'oublie.

Chaque année nos jeunes gens viennent en foule peupler les Universités de France, écouter vos maitres, s'abreuver aux sources pures de la science et de la pensée, s'échauffer aux rayons vivifiants de cette civilisation, dont il rapportent un peu lorsqu'ils s'en retournent là-bas, vers le lointain Danube.

Și vorbeam înaintea unuĭ auditoriŭ cult și luminat, înaintea a 7 ambasadorĭ și miniștri străinĭ, a maĭ multor membri aĭ Academieĭ franceze și aĭ Institutului, care mi-aŭ dat dreptate, acoperind cu aplause protestațiile mele.

De altfel e și lucru de nesuferit când în marile centrurĭ europene — și lucrul mi s'a întîmplat în maĭ multe locurĭ,—eștĭ silit să daĭ lămuririĭ și amĕnunte despre țara ta și despre neamul tĕŭ, tocmaĭ acelora care, prin poziținnea caracterul, și ocupațiunile lor, ar trebui să fie în curent, ca lucrurĭ elementare, cu dînsele.

Oare Prezidentnl Grévy, nu ne confunda—vorbind luĭ Alecsandri—cu Rumelia Orientală și Ministrul președinte Tirard, nu m'a întrebat pe mine : «dacă, pentru a merge în România trebue să trecĭ prin Bucureștĭ ?»—O geografie foarte rĕspândită în școlile Franciei și editată în 1898 zice, vorbind de noĭ : «La Roumanie est un pays qui produit beaucoup de blé» și nimic maĭ mult. Oare Jurnalul «le Siècle», care în 1900 publica înfocate articole și corespondențe asupra cestiuneĭ evreilor de la noĭ, nu zicea într'o telegramă că Bucureștiĭ sunt un port pe Dunăre ? și personagiĭ din societatea aleasă, nu ne întrebaŭ, dacă suntem Slavĭ saŭ Ungurĭ și dacă umblăm în țară la noĭ, îmbrăcațĭ tot cu haine, ca cele ce purtăm la Paris ?

Oare în vara trecută Ministrul domeniilor nu a primit de la Prezidentul Juriuluĭ Internațional de Horticultură al Expoziției,—un Profesor — o scrisoare foarte grațioasă, în care 'șĭ punea în evidență silința ce șĭ dedese de a acorda medalia de aur arborilor trimișĭ de pepinierile ministruluĭ regal al *Bulgarieĭ* (scrisoarea era adresată personal Ministruluĭ Missir la Bucureștĭ) și nu maĭ departe decât anul acesta la 9 Ianuarie am primit eŭ, prospectul uneĭ însemnate case de comerciŭ din Paris, purtând pe plic însemnarea : Bucarest. *Autriche Hongrie ! !*.....

Dar noĭ ridicăm din umerĭ și rîdem de asemenea lucrurĭ, zicênd : «Francezĭ nu știŭ geografia» ! și totușĭ nu facem nimic pentrucă atât eĭ cât și alțiĭ s'o cunoască și maĭ ales *să ne cunoască* Căcĭ nu numaĭ Francezĭĭ se află în casul acesta, ci maĭ toate celelalte popoare—cu osebirea, firește, a vecinilor, care ne cunosc poate maĭ bine decât noĭ înșine !

Vorbeam odată, cu un puternic industrial Englez, despre progresele săvîrșite de țara noastră, lăudându-ĭ energia și spiritul de inițiativă. El mĕ privia lung, dând din cap, în semn de adesiune și după câtva imĭ rĕspunse :

«Oh ! yès i se !... I Kuow quite wele the Romanian Star !...

Bietul om confunda România cu Societatea de exploatațiunĭ petrolifere «Steaua Română» ! Iată la ce se mărginea geografia luĭ în privirea noastră. Alțiĭ de aiurea cunosc poate Societatea Goetz, orĭ fabricile de zahăr, saŭ herăstraele, fabricele de hârtie și cine știe ce altă creațiune industrială străină la noĭ ; țara poporul, pămîntul și maĭ cu seamă viața și datinile noastre nu le cunosc nicĭ uniĭ ! Un ziarist glolee-trotter a făcut cândva o descriere a vieții și Societățiĭ române în termenĭ atât de batjocoritorĭ, de falsĭ și de nedemnĭ, că a ridicat—îmĭ aduc aminte—pe atuncĭ generala noastră indignare. Rĕspunsu-i-a cineva ? Nu !

Deschideți ziarele de politică internațională și veți vedea spunêndu se că România face parte din peninsula Balcanică, că noi suntem numerați printre «Balkanische Völker», că acțiunea și viața noastră, nu aŭ nicĭ o demarcațiune – pentru dinsele – de acea Sîrbească, Bulgărească, Rumeliakă, etc. etc.

In Germania și Austria, în Francia și în Belgia oamenii se întreabă dacă avem școli și Universități și se mânie când află că avem, vĕzênd și știind ce însemnat numĕr de elevi se duc pe tot anul de la noi la dînșii să învețe carte! și doar instrucția publică ne costă peste 25 de milioane de leĭ pe an!...

Dar țara noastră are isvoare minerale, dătătoare de sănătate, are stațiuni balneare bine întocmite și scump înzestrate, are munți cu pozițiuni și priveliști admirabile, pe valea și prin munții Prahoveĭ, aĭ Trotușuluĭ, aĭ Bistriței, aĭ Oltuluĭ sunt colțurĭ și plimbărĭ fără seamăn pe lume; cine le calcă, cine le cunoaște? Câțiva tîrgoveți, micĭ funcționărași, saŭ vecinĭ arendași, negustorĭ, maĭ rar proprietarĭ; căcĭ bogătașiĭ, nobiliĭ, societatea cultă, persoanele de modă și snobiĭ bat cărările și băile străine, de cu vară până 'n toamnă, colindă Parisul, Viena, Berlinul, până și pe la capul Nord răsbesc, ca să aibă ce istorisi iarna prin sindrofiĭ și cluburĭ, după ce s'aŭ întors frânțĭ de oboseală și sleițĭ de parale, acasă.

Mĕ ferească D-zeŭ să cred orĭ să zic că e rĕŭ să umbli și să cunoștĭ lumea! Călătoriile formează caracterul și îmbogățesc mintea, dar să le facĭ cu un scop priincios; să învețĭ orĭ să'țĭ înalțĭ sufletul privind ce e frumos, pătrunzênd ce e bine, înțelegênd ce e adevĕrul din tot ce 'țĭ trece în preajmă și te atinge.

A te duce, ca să te ducĭ, a umbla fără căpĕtâiŭ și a te purta din loc în loc pentru ochiĭ altora iar nu pentru propria ta mulțumire, iată ce noĭ facem în totdeauna, l'été aux eaux, l'hiver à là côte d'azur! Și se maĭ plânge lumea de criză! Care criză? morală orĭ financiară?!....

Dar dacă lucrurile staŭ astfel, a cuĭ e vina? A noastră și numaĭ a noastră! Intr'adevĕr unde sunt scriitoriĭ, ziariștiĭ, monografiĭ, care să se fi ocupat a scoate la iveală, pentru noĭ și pentru străinĭ frumusețile și bunurile țărĭ acestia. Căcĭ dacă noĭ nu ne cunoaștem, nu ne studiăm, nu ne iubim noĭ înșine, pentru ce alțiĭ ne-ar prețui, ne-ar căuta și s'ar lisi—fără vre un îndemn—de neamul și de pămîntul nostru?!—Cărțĭ nu sunt, publicațiunĭ nu se respîndesc, ziarele nu scriŭ, decĭ nicĭ o mișcare inteligentă, interesantă, nu mijlocesc pentru a atrage și a fixa atențiunea publică asupră-ne. Și chiar dacă apare—când și când—vre-o scriere tractând despre noĭ, ea este saŭ vre un studiŭ politic saŭ vre o cercetare economică ce se îndreptează către un public cu totul special și se tipărește în puține exemplare.—Dacă noĭ—cu tot augustul și generosul îndemn și ajutor ce ni s'a dat și ni se dă de către M. S. Regele—nu avem nicĭ până astăzĭ un Lexicon, un tezaur de cuvintele limbiĭ noastre, de ce oare ne-am mira că nu avem monografiĭ și geografiĭ pitorești saŭ alte lucrărĭ dătătoare de seamă despre ce suntem, ce facem și ce avem!

Dar limba noastră, istoria, literatura, mișcarea noastră intelectuală? Cine le cunoaște, de cine sunt apreciate, cine se interesează, chiar din punctul de vedere științific, de dinsele dincolo de hotarele țărĭ? Picot la Paris, Weigand la

Lipsca și patrioții români din țările surori! Incolo toți se miră și nu's domiriți lămurindu-se că limba română e de origină latină, că avem o gramatică și tradițiuni vechi literare, că poporul este cel mai mare dintre poeții noștri și că faima despre ce am fost și ce suntem trebue culeasă din mulțimea documentelor, adevărate și publicate sub controlul și ocrotirea Academiei Române!...

Dar câte nume din cele mai respectate la noi de oameni politici, de învățați, câte talente, a cărora existență e necunoscută la 2 ceasuri cale de la fruntarii ?!

Doar augusta și geniala Carmen Sylva mai poartă în sborul mărețului Său gînd, vestea și dragostea despre sufletul și tainele românului, în zerbii luminoase peste mări și țări!

In alte țări, mai puțin înainte decât noi în cultură, s'a procedat cu totul altfel în această privire! S'au publicat în toate limbile și sub toate formatele, felurimi de cărți, de broșuri, de reviste, de articole de ziare, de albumuri, de hărți, itinirare, guiduri și altele asemenea, pe care le-au răspîndit pretutidenea și fatalmente au atițat, au silit atențiunea lumii să se îndrepteze asupră-le și prin faptul mulțimii și al modicității prețului lor, au intrat în mânile tuturora, au pătruns în toate păturile sociale străine, așa că—la urma urmii—acele țări suscitând interesul au ajuns să fie cunoscute. Vrînd nevrînd, numai dacă răsfoești o carte sau un album, îți rămâne ceva în minte sau în ochi, din cele ce ai găsit într'însele și la prilej îți pare bine că nu te ai ostenit de geaba.

Pilda aceasta ar trebui să ne stea pururi înainte și să ne povățuiască—cel puțin de acum încolo—la datorie. Elemente și foarte minunate avem, ne trebuește doar voință și bună îndreptare și întru aceasta, nimeni—de sigur—decât Societatea Geografică română, nu este mai cu cădere, din toate privirile, ca să dea îndemnul și să fie călăuza.

Cu prilejul expoziție din Paris, am primit un fel de Vade mecum al Bosniei și Herzegovinei, întocmit de mai mulți oameni de știință francezi, care făcuse o anume călătorie de studii la fața loculuĭ, lucrare minunată ca metodă, ca stil, ca interes. Planuri, desenuri, peisagii, tipuri din societate și din popor, scrise din viața publică, legende, tradițiuni, ea dedea, pe scurt, dar lămurit, toate indicațiunile trebuincioase ori-cui ar fi voit să cunoască—în mod aproape complect - situația, organizarea, activitatea acelor țări din vechime și până la veacul de astăzi

O asemenea operă—mai cu meșteșug și mai pe larg făcută de geografi, istorici, economiști, călători, dascăli—există pentru Suedia, Norvegia, Finlanda și Ungaria. O notiță—scurtă tocmai pentru a fi grabnic citită — pusesem și eu în fruntea catalogului oficial al expoziției noastre, în care se afla rezumată activitatea noastră publică, socială și economică, pe care am desvoltat-o apoi, în toate ramurile în care am fost representanți la expoziție și în toate direcțiunile munceĭ noastre din veacul trecut, în raportul general, prezintat ministerului de domenii asupra participării României la expoziția din Paris. O lucrare de același fel—dar mult mai amenunțită și înzestrată cu ilustrațiuni, cu planuri, cu

hărți, cu tablouri grafice și statistice de tot felul — trebuește dar făcută, și cât mai curînd —asupra țării noastre, pe care de-abia puțină lume o cunoaște, cum trebue să fie cunoscută. Căci dacă monografia lui Benger consulul nostru din Stuttgard — «La Roumanie en 1900, incomplectă și puțin metodică și tot servește a îndrepta multe greșeli în privirea noastră —chiar în Germania unde s'ar cădea să fim atât de cunoscuți—dar încă o carte, făcută cu știință și voință de a ne arăta ce suntem, ce facem și ce avem, lumii, de toate neamurile și de toate limbile, cată lumină adevărată ar răspîndi și ce nemărginit bine ne-ar face!...

Și totuși, pentru ca datoria să ne fie pe deplin săvîrșită, ar trebui ca, alături de aceste — până la un punct — platonice întreprinderi, să căutăm a ne afirma și în direcțiuni mai practice, mai reale. Căci, dacă interesul și cunoștințele străinătății despre noi, sunt pe cât de vagi, pe atâta și de mărginite, apoi soarta și vrednicia multora dintre produsele noastre, nu aŭ față de dînsa o mai bună chezășuire.

In adevĕr—și voiŭ sprijini lucrul cu fapte cunoscute—brodăriile minunate ale vestmintelor naționale, isvoadele ce fac originalitatea lor, scoarțele și velințele cu câmpurile și chenarile lor atât de caracteristice, aceste distinse lucrări ale industrieĭ casnice românești, sunt amenințate de o îndoită primejdie: a) *să piară din țară* prin cotropirea modelelor și formelor străine, ce—în anume cărțuliĭ—se răspîndesc, fără de nicĭ o împedicare, de anĭ de zile prin sate, nimicind, *sub pretext de modă* străvechile isvoade și deprinderĭ și corumpând gustul public, prin o falacioasă eftinătate. Lucrul este ajuns atât de departe încât pentru a putea arăta modele cu adevĕrat românești, la Paris comisarul general al expoziției a fost nevoit să adune și să aleagă el însuși, ce a găsit mai potrivit printre lucrurile vechĭ, pe care le dedea meșterilor —împreună cu materialul—spre a i se face altele nouĭ. Din această causă ministerul Instrucțiuneĭ Publice a pus basele unuĭ muzeŭ de artă națională, pentru a servi de model și de îndreptare industrieĭ casnice, b) *să piardă caracterul național afară din țară* confundându-se cu produsele similare vecine bulgărești, sîrbești și chiar ungurești. Deosebirea, între dînsele, ușor de constatat pentru noi, este cu atât mai grea pentru străinĭ, că nicăerĭ nu află un criteriŭ dupe care să se povățuiască în alegerea lor. Afaăr de muzeul popular din Lipsca, de un mic muzeŭ școlar al mareĭ Ducese de Baden (Karlsruhe), care posedă câteva exemplare de costume și de broderiĭ de ale noastre, afară de traficul făcut de *Furnica* în Anglia și Belgia, cum și o neînsemnată cerere de a vinde marilor croitorĭ din Paris, broderiĭ—pentru rochiĭ—dela noi, *nu găsim nicăerĭ un obiect de industrie casnică românească*, precum nicĭ în țară nu există decât în muzeul Domeniuluĭ Coroaneĭ și în cel încă atât de rudimentar, început de ministerul Instrucțiuneĭ Publice. Toți ceĭlalți vecinĭ aĭ noștri aŭ colecțiunĭ bogate de vestminte și de broderiĭ pretutindenea.

Și cu toate acestea, la expoziția din Paris, lăsând la oparte vestmintele chinejilor și japonejilor—foarte bogate în broderiĭ—costumele noastre naționale aŭ făcut, alături de cele ungurești, poloneze, spaniole (pentru a nu cita decât pe cele mai strălucite) o mare sensație prin eleganța și frumusețea lor.

Dar grâul, cu bobul plin şi miezos—fala şi belşugul holdelor noastre—pe care cu atâta rivnă îl îngrijim şi'l alegem, ştiţi oare că nu ajunge, purtând aceste însuşiri, *ca grâŭ românesc*, pe pieţele străine.

La Marsilia şi la Anvers tot grâul cel frumos şi rodnic, din Orient, se numeşte *grâŭ rusesc*, pe când al nostru, împreună cu cel sîrbesc şi bulgăresc aŭ numele de *grâŭ de Dunăre*, şi e totdeauna de calitate inferioară. De ce? fiindcă grâul din Cherson, din Rusia de miază-zi şi cel de Azof a fost cunoscut şi căutat, de mult, ca cea mai bună producţiune, aşa că, pentru a deosebi producţiunile similare, din Orient, de toate celelalte, ca Argentina, America, Australia, i se dă numele obştesc de grâŭ rusesc, lăsând calităţilor de a 2-a saŭ a 3-a mâna pe cel de grâŭ de Dunăre. Aceasta este atât de adevĕrat că, nu de mult, Direcţiunea Agriculturei din ministerul Domeniilor—tocmai în scop de a face o experienţă în această privire pentru muzeul sĕŭ de cereale—a adus de la Anvers probe—date sub numele de grâŭ românesc—şi am rĕmas toţi foarte surprinşi şi mâhniţi, constatând cât eraŭ de urâte la vedere şi de calitate mizerabilă. De altfel neguţătorii străini—afară de speciile fine destinate morarilor—n'aŭ nicî un interes de a vinde grâul în diferite categorii, ci ei le amestecă pe toate la un loc, făcênd o singură calitate care le este şi mai rentabilă şi mai uşoară de desfăcut.

Notez că din soiurile alese de grâŭ românesc morile de la Budapesta fac vestita făină ungurească rĕspândită şi căutată în toată lumea.

Morile noastre, deşi aŭ la îndemână cele mai bune şi relativ mai eftine producţiuni, de abea pot exporta 320,000 de hectolitri de făină, din cele 20 de milioane hectolitri de grâŭ ce recoltăm—în mijlocie—pe an.

D'apoi lâna!? Oile noastre produc enorme cantităţi de lână, dar lâna românească nu este cunoscută în străinătate.

A fost o revelaţiune probele de lână ce am expus la Paris, probe care aŭ fost cotate tot atât de sus ca şi lâna belgiană, unde negoţul acesta este o prosperă specialitate în unele centruri, şi cu lâna ungurească—care îşi alimentează stocul sĕŭ—din ţara de la noi, o spală, o dărăceşte, o strînge în baloturi cu meşteşug şi o trimite pretutindeni ca produs naţional unguresc!....

Iar noi, *în aceste ca în multe altele*, rĕmânem tributari, de nu robii iscusinţei şi industriilor altora! A cui e vina? A oamenilor şi a împrejurărilor!

A oamenilor, căci dacă Românul se poate distinge pe tĕrîmul politic, cultural, militar, chiar din când în când, artistic, pe tĕrîmul comercial şi industrial el este *neispitit*, *nerăbdător* şi *nenorocos*. De aceea, la noi mai toate întreprinderile străine prosperează, pe când cele româneşti daŭ înapoi!..

A împrejurărilor, fiindcă împrumutând instituţiunile, cultura, năravurile şi baniî străinilor, pentru a ne urca—atât de repede—la nivelul naţiunilor civilizate; clasele dirigente fiind, în mare parte, crescute şi educate în şcolile şi 'n mijlocul străinătăţii, iar celelalte primindu-şi învĕţătura din cărţile şi însufleţindu-se de spiritul, de credinţele, de înclinările ei morale, era învederat că, neputându-le opune energia caracteruluî nostru naţional—am fost fatalmente supuşi înrîuririi

străine pe tĕrîmul social, precum ne gătim sub absoluta eĭ supremaţie pe cel financiar!

Da! Am uzat şi am abuzat de creditul pe care ni-l acordaŭ străiniĭ, până ce orĭ eĭ orĭ noĭ am dat de fundul pungiĭ. Am întrebuinţat un miliard şi jumĕtate în lucrărĭ, unele de cea maĭ înaltă însemnătate, fără îndoială, şi nu le-am fi simţit prea mult povara dacă ar fi fost, o parte măcar luate din ţară, dar aşa aflându-se pe deplin în mânĭ străine, suntem datorĭ a scoate în fiecare an, din avutul nostru, 80 şi atâtea de milioane peste hotar şi ele nu se maĭ întorc înapoĭ.

Şi totuşĭ faptul acesta de a ne întîmpina—peste avutul nostru—trebuinţele cu banĭ de împrumut, într'atâta face parte din felul traiuluĭ, din deprinderile, aşĭ zice, chiar din firea noastră, în cât o ţară relativ mică, ca România, nu s'a temut să se îndatoreze cu un miliard şi jumĕtate, şi aceasta fără să ne treacă măcar prin gînd de a pune stavilă valuluĭ cotropitor al datorieĭ, nicĭ să creăm izvoare noŭĕ de avuţie, din care să o putem plăti fără ştirbirea orĭ jicnirea intereselor publice şi private!

Şi este lucru de mirare cum, într'o ţară în care oamenĭĭ de legĭ aŭ avut totdeauna preponderenţa în Camere şi în Guvern, nu s'a putut înrădăcina acest elementar adevĕr juridic, că averea datorniculuĭ este garanţia drepturilor creditoruluĭ, şi, decĭ, cu cât debitorul este maĭ bogat şi maĭ uşor înlesnit la plată, cu atâta creditul îĭ este maĭ temeinic şi creditorul maĭ sigur despre trăinicia avutuluĭ sĕŭ.

De altă parte ştiŭ că multe se justifică orĭ se întemeiază, la noĭ, pe cifre şi pe grupurĭ statistice; dar numerile acestea aŭ şi ele elocuenţa şi filosofia lor particulară, pe care nu o pricepe, nicĭ poate mulţumi toată lumea. Aşa că întru aceasta am putea, cu dreptul, zice adesea şi multora vorba luĭ Horaţiŭ: *favete linguis*! (streajă la gară).

Dacă noĭ, ţară eminamente agricolă, lăsăm pămîntul să producă aşa cum îl îngădue D-zeŭ şi nu'ĭ dăm nicĭ un ajutor—dovedit priincios de experienţă orĭ de ştiinţă—ca la vreme de lipsă a maneĭ cereştĭ, să nu ne lipsească şi el de roade. Idealul nostru pare încă a fi: întinderĭ marĭ de cultură cu puţine cheltuelĭ şi îngrijirĭ, dar cu marĭ speranţe, de nu pretenţiĭ, de mănoase producerĭ!...

Noĭ producĕtorĭ însemnaţĭ de grâne, suntem prada speculanţilor care fac şi ne impun preţurile, după cum le dictează interesele, fără ca să putem schimba ceva orĭ sta cumva în potriva acestora. Pieţele noastre sunt în mâna câtorva neguţătorĭ străinĭ care fac şi desfac cum vor eĭ daraverile, fiindcă pe noĭ nevoea continuă de banĭ, lipsa uneĭ cote oficiale de preţurĭ şi nulitatea sprijinuluĭ şi a iniţiativeĭ private, ne aruncă—fără de mijloc de apărare—în ghiarele lor. Preţul grânelor noastre se face la Anvers, la Marsilia, la Roterdam, aiurea, după fluctuaţiunile producţiunilor exotice, nu după valoarea şi cătimea producţiunilor noastre, astfel că nu avem altă normă, nicĭ interes pentru a le desface decât indicaţiunile contuarelor de speculatorĭ de la Brăila, Galaţĭ, Bucureştĭ, Roman, etc. etc., sucursale vremelnice şi aprig interesate, ale centrurilor marĭ Europene.

Și ne mai mirăm, ne mai plângem chiar de scăderea continuă a prețurilor, de criză, de miserie!

De s'ar înființa — la locul competent — un oficiu de informațiuni și instrucțiuni agricole, menit a da știrile cele mai repezi, mai exacte, mai complecte asupra producțiunii naționale și străine, asupra centrurilor de consumațiune, a prețurilor din țară și străinătate, a taxelor și condițiunilor de transport, a întăptuirii munceĭ agricole, a debușeurilor existente și a celor ce am putea crea pentru vînzarea cerealelor noastre și, în sfîrșit, a progreselor de orĭce natură, săvîrșite aci pe terimul agricol la noĭ orĭ aiurea, am putea nădăjdui o îndreptare și chiar o regenerare folositoare agriculturei naționale în viitor!

De altă parte, dacă vroim să asigurăm și să dăm întinderea și avînt comerciuluĭ nostru de export, avem trebuință de Agențiĭ Comerciale în centrurile de căpetenie ale Europeĭ.

Ne trebuesc oamenĭ serioșĭ, încercațĭ, cunoscătorĭ aĭ resurselor și nevoilor noastre, care să deschidă ochiĭ și să dea îndemn cumpărătorilor străinĭ, de a se adresa la noĭ, avînd, la îndemână, un mic muzeŭ cu probe din tot ce producem și exportăm, ca să vadă și să pipăe negustoriĭ ce doresc și ce pot să cumpere. Atuncĭ le blé du Danube — măturătura de hambar — nu va mai putea trece ca grâŭ românesc, iar iarna, peile, lemnele, alcoolul, făina și multe altele, ce se fac din belșug la noĭ, vor putea cu mai multă ușurință — decât similarele lor a duse de peste mărĭ și țărĭ — să pătrundă și să 'șĭ facă un bun loc pe piețile străine!..... Eată cum am putea atrage cu folos capitalurile la noĭ!

Eată ce s'ar cădea să ne preocupe mai cu osebire, în alcătuirea tarifuluĭ vamal și la prilejul reînoireĭ tractatelor noastre de comerciŭ cu țările străine.

Bine înțeles că apărarea intereselor agriculturei și a tuturor industriilor pămîntene ce se nasc sunt în legătură cu dînsa, la noĭ, să fie de la început desăvîrșită și așternută ca temelie a tratativelor noastre.

Eată cum am putea, cred, desnoda multe din cestiunile economice, atât de încâlcite, ce ne pricinuesc atâtea pagube, fiindcă străinătatea nu are cunoștințe temeinice și cinstite despre ce suntem, ce facem și ce avem!

Dar se va zice, avem reprezentanțĭ oficialĭ în străinătate, ce fac eĭ, de ce nu li se dă lor această sarcină?! Avem reprezentanțĭ, în adevĕr, și sarcina o aŭ, dar suma de energie și de lucru ce se desfășură, acolo unde am avea reale interese, de către dînșiĭ e atât de puțin însemnată și mai ales atât de puțin priincioasă că rapoartele lor sporadice — asupră-le sunt — am experiența lucruluĭ — rar cetite, mai rar luate în considerație și dacă, une-orĭ se publică, rĕmân cu totul necunoscute și uitate. — *Pas trop de zèle!* — vorba luĭ Talleyerand — e o axiomă mult onorată și practicată în diplomație.

Și, lucru ciudat, cu toată criza ce ne bântue, cu toată subțietatea credituluĭ de care se bucură comerciul român în străinătate, și mai ales cu toată reputația puțin avantagioasă, pe care *rĕĭ-voitoriĭ* și *rĕĭ-creditoriĭ* i-aŭ făcut-o, tot se găsesc oamenĭ care ar vrea să facă afacerĭ cu noĭ, care aŭ banĭ și ar dori să'ĭ întrebuințeze în țară la noĭ, dar se tem — sunt dator s'o mărturisesc — de oparte,

de ușurința cu care se fac și se strică legile la noĭ, și chiar când nu se strică, se tem de pedicile echivalând cu nepunerea lor în aplicare ; iar de altă parte se plâng de fluctuațiunea bazelor vamale, de puțina garanție cu care, pretind eĭ, că sunt înconjurate capitalurile străine la noĭ, cum și de greutățile și neajunsurile, ce se săvîrșesc de autorități, saŭ de particulari, în potriva pacĭniceĭ înfăptuirĭ a avantagiilor acordate prin legĭ și liberuluĭ curs al întreprinderilor, întemeiate printr'însele !...

Acestea sunt întâmpinările, ce pe drept saŭ pe nedrept se aduc în deobște, de către cine vrea să facă ceva la noĭ și am avut prilej de a constata că ele sunt articole de credință intinsă, ce — pe lîngă alte pricinĭ maĭ mĕrunte — ni se aruncă în față, la daraverile noastre cu străinătatea !

Ar trebui luminațĭ, ar trebui scoșĭ, acești oamenĭ, din adîncile erorĭ și nedreptele credințĭ ce aŭ asupră-ne, făcându ĭ să înțeleagă că pe Românĭ nu trebue să-ĭ confunde cu alte popoare din rĕsăritul Balcanic, pentru care nu o dată aŭ avut eĭ a pătimi și a rĕmânea păgubașĭ !...

Nu iaŭ — ca exemplu — decât să amintesc apostrofa trufașă cu care un celebru avocat străin și-a început pledoaria, în privirea valuluĭ nostru de la porțile Orientuluĭ, cu prilejul procesuluĭ — de o atât de tristă memorie — ce s'a desfășurat aicĭ, în fața unuĭ tribunal arbitral. Eĭ bine acel avocat — care ocupă o însemnată poziție politică în țara luĭ — când ne-a cunoscut maĭ bine și-a schimbat părerea și sentimentele cu care venise în mijlocul nostru. — Ca dînsul vor face și alțiĭ !

Astăzĭ când platforma activitățiĭ lumeștĭ este atât de întinsă, prin diversitatea trebuințelor și a energiilor de muncă și atât de ridicată, prin mersul crescînd al progresuluĭ, ce rafinează și înobilează toate, o temeinică organizare socială și economică este dovada uneĭ luminate și puternice consecințĭ de sine, adică : de ce aĭ, de ce poțĭ și de ce trebue să facĭ, pentru a fi vrednic *prin tine însuți*, de aceea ce eștĭ și de ce poțĭ ajunge a fi în viitor !

Așa, dacă România a luat parte la Expoziția Universală din 1900, este că s'a găsit datoare — pentru poziținea și consideratiunea, de care se bucură în rĕsăritul Europeĭ — de a arăta lumiĭ neștiutoare saŭ nepăsătoare isvoarele și produsele bogățieĭ și a trage bilanțul activitățiĭ și propășiriĭ sale, la sfîrșitul veculuĭ, în care își recucerise neatîrnarea !...

Maĭ mult ! Ea își adunase ca într'un mănunchiŭ *acolo*, roadele pămînteluĭ și roadele muncĭĭ sale, pentru a dovedi și multora dintre propriĭ sĕĭ flĭ — care, dedați la speculațiunĭ de vorbe, de ideĭ și de aspirațiunĭ, se întrebaŭ cu mirare și cu îndoială ce avem și ce putem arăta străinilor — că timp de 40 de anĭ, de când se frămîntă eĭ în vĕzduhul abstractuluĭ, poporul ticnit, îngăduitor și harnic se desvoltase, afirmându-se în toate ramurile activitățiĭ omenești și decĭ acest popor merită locul ce și-a cucerit singur și poate, cu dreptul, năzui la cele maĭ înalte menirĭ ! .

In adevĕr, pe lîngă roadele soluluĭ și bogățiile subsoluluĭ nostru : cereale, lemne, vin, alcool, pescăriĭ, sare, petrol, minerale și încercările fericite din

domeniul industrieĭ, toate, în chip atât de măgulitor pentru silinţele şi jertfele ţăriĭ, apreţiate şi recompensate de juriile internaţionale, am avut şi am ţinut a arăta şi altceva — de care suntem poate tot atât de mîndri: desvoltarea noastră culturală şi socială!...

Aveam, către noĭ înşine, patriotica datorie de a pune, pe atâtea milioane de vizitatorĭ, în măsură de a constata starea de faţă a civilizaţiuniĭ noastre

In Expoziţie trăĭa şi palpita atuncĭ, inima României.

Acolo puteaĭ atinge cu mâna înfăptuirea silinţilor ce ne-aŭ apropiat pe calea progresuluĭ, de bătrânele naţiunĭ din apus!

Acolo aveam dreptul de a zice celor ce privĕaŭ şi ne judecaŭ:

Eată, avem una dintre cele maĭ liberale organizaţiunĭ politice din Europa! Cu gratuitatea învĕţămîntuluĭ am răspindit lumina în toate păturile poporuluĭ; Universităţile noastre, şcolile de comerciŭ, de arte şi meseriĭ, şcoala de poduri şi şosele pot rivaliza cu acelea ce le-aŭ servit de modele. Societăţile şi Institutele savante sunt, la noĭ, în plină activitate!

Academia — eterna reprezentantă a simţiriĭ şi cugetăriĭ române, apĕrătoarea şi îndreptătoarea limbiĭ, craĭnicul element al gloriiĭ şi tradiţiuniĭ strĕbune, generoasa binefăcĕtoare a munciĭ şi a talentuluĭ — Academia este cea maĭ ilustră dintre dînsele!

Eată, Societatea Geografică şi lucrările sale de 25 de anĭ, de când are menirea de a întipări în mintea noroadelor adevĕrata icoană pămîntească a României.

Eată, avem peste 3000 de kilometri de drum de fer şi 20000 de kilometri de şosele, avem cel maĭ măreţ pod, peste Dunăre şi un port, dintre cele maĭ însemnate pe Marea Neagră, avem flotilă de comerciŭ şi flotilă de războiŭ; avem judecătorĭ luminaţĭ şi independenţĭ, avem băncĭ şi institute de credit, aşezăminte de caritate şi de binefacere; avem medicĭ, ingineriĭ, jurisconsulţĭ eminenţĭ; avem reviste, ziare politice, literare şi comerciale. Mişcarea ştiinţifică şi beletristică este tot maĭ vie, maĭ rodnică, maĭ substanţială.

Acolo, stabilimentele noastre militare puteaŭ adeveri grija şi rîvna cu care lucrează la perfecţionarea şi complectarea materialuluĭ de războiŭ, pentru ca oastea noastră, — cea atât de sus ridicată în stima popoarelor, prin fapte de vitejie şi probe necontenite despre soliditatea şi disciplina sa — oastea este unul din stîlpiĭ puternicĭ pe care se reazimă temeinic Statul Român!

Astfel am arătat lumiĭ că ştim şi putem munci, că avem numeroase şi felurite isvoare de avuţiĭ — deasupra şi dedesubtul binecuvîntatuluĭ nostru pămînt — şi că, conştienţĭ de puterea şi valoarea noastră, ştim să ne dăm mâna la ceasul de cumpănă şi prin jertfe să ne păstrăm cinstea întreagă şi să ne întărim *pentru lupta cea de viaţă în viitor.*

Şi, în vremurile de astăzĭ, în care îmbinările saŭ desbinările intereselor politice, atîrnă atât de greŭ în balanţa judecăriĭ faptelor şi în urzirea împrejurărilor; când cea maĭ mică dezechilibrare a coteĭ valorilor financiare orĭ militare, produce maĭ adîncă impresie decât cea maĭ înaltă manifestaţiune a spiritului saŭ a activităţiĭ omeneştĭ, este un exemplu întăritor de suflete, o dovadă de pu-

ternică voinţă şi de osebita vitalitate, acelea pe care le dă o naţiune — luptând pe calea pacînică a muncii şi a vrednicieĭ — pentru a'şĭ cuceri locul de seamă ce i se cuvine la lumina zileĭ şi simpatia lumiĭ.

Când Traian încredinţă legiunilor sale paza celor maĭ depărtate hotare ale Imperiuluĭ, el nu întemeă pe coastele Carpaţilor şi pe ţărmiĭ Dunăriĭ o gardă militară numaĭ, ci dete sarcină oştenilor sĕĭ de a purta, pe lîngă *spada puteriĭ romane* şi făclia *civilizaţiuniĭ occidentale* în răsărit.

Coborîtorĭ aĭ străvechilor războinicĭ, care aŭ impus lumiĭ legile, năravurile şi limba Romeĭ, *noĭ am moştenit*, îndatoririle lor hărazit de măreţul Împĕrat!

Din ziua în care — după atâtea suferinţĭ — am recâştigat, prin propria noastră energie — sub conducerea viteazuluĭ şi înţeleptuluĭ nostru Rege — conştiinţa origineĭ străluce şi a meniriĭ noastre în lume, *am reintrat întregĭ* în vechia tradiţiune! Am realizat visul glorios al fundatoruluĭ colonieĭ romane de la Dunăre, suntem avantgarda civilisaţiuniĭ occidentale, suntem un element de ordine şi de progres, suntem un centru de pace şi de lumină!..

Eată cum trebue să fie de toată lumea *cunoscută* şi *apreţiată*: *România, ţara noastră!*

D. C. Ollanescu

SPIRITUL DE PARTID POLITIC LA NOI

Dintre neajunsurile ce ni le-aŭ adus moravurile moderne introduse în veacul trecut, cel mai trist și mai plin de urmări rele a fost fără îndoială spiritul de partid politic, așa cum l'am înțeles și practicat noĭ.

In adevĕr, n'avem decât să ne aruncăm privirea în toate direcțiunile activității noastre din ultimiĭ anĭ — unde nu odată am cules deziluziĭ — pentru a vedea ca rĕul de căpetenie, acel care a ruinat munca și sforțările cinstite ale unora dintre noĭ, a fost acest nefast spirit de partid.

El s'a întins cum se întinde o boală adîncă în toate părțile nesănătoase ale corpuluĭ, și a profitat de toate slăbiciunile noastre de rasă și de toate împrejurările care îl favorizaŭ spre a face cât maĭ marĭ dezastre în jurul sĕŭ.

Nu vom aminti aicĭ decât una din urmările spiritului de partid, aceea care ne privește maĭ de aproape și care atinge noblețea cugetării și a stiluluĭ românesc.

In înțelesul înalt al cuvîntuluĭ, spiritul de partid e lupta dintre douĕ saŭ maĭ multe grupărĭ politice dată pe baza deosebirii de ideĭ dintre ele. Ideile contrariĭ pot fi puse față în față și, prin opoziția aceasta, pot da tot ce aŭ în ele ca adevĕr și utilitate socială. Mintea oratoruluĭ saŭ a scriitoruluĭ își pune toate silințele să găsească argumente nouĕ și puternice, forme frumoase și clare spre a convinge pe ceĭ-ce-l ascultă saŭ îl citesc. La noĭ însă, în confuziunea generală a lucrurilor e, știm cu toțiĭ, și confuziunea ideilor saŭ a principiilor.

Adesea-orĭ ceĭ-ce susțineaŭ principiĭ conservatoare aŭ lucrat în sens liberal prin legile și mĕsurile lor, și ceĭ-ce susțineaŭ principiĭ liberale aŭ lucrat în sens conservator. De aci neputința lupteĭ de ideĭ, care nu maĭ aŭ decât un pospaiŭ de viață.

In lipsa ideilor, spiritul de partid care avea nevoe de luptă a recurs la ostilități personale. El a părăsit câmpul deschis și frumos al lupteĭ principiilor și a intrat într'o arenă de neadevĕruri, de invențiĭ și de insinuărĭ personale, unde nu se maĭ respectă nicĭ privilegiile vieții private, și unde atâția oamenĭ își pierd un timp prețios.

Ca argumentare: veninul și insultele aruncate de unii în fața altora, constitue toată puterea acestei lupte. Ca formă: vorba crudă, cu relief obtuz și cu înțeles trivial saŭ obscen. Iată mijloacele politicei spre a'și dovedi existența ei la noi.

Cu modul acesta, în polemica actuală, nu mai întîlnim energia și frumusețea unei convingeri lăuntrice care trebue să fie la temelia vorbelor spre a le da putere și înălțare, ci peste tot o slăbiciune vădită, ca tot ce e zis saŭ scris fără convingere adîncă, fără credință și fără speranță în atingerea scopului.

Puterile noastre par a se fi sleit în gesturi și în vociferări triviale la adresa unuia saŭ altuia din adversarii noștri.

Pe un teren înecat astfel de valurile înjosirii și ale minciunii, vegetația adevĕrului nu poate nici încolți, nici crește. Actele unui om n'aŭ o valoare proprie; ele sunt ceea-ce voim noi să fie, adică ceea-ce nu sunt în realitate. Ele nu-s nimic în ele înseși, numai felul nostru de a le privi — în bine dacă e vorba de amici, în rĕŭ dacă e vorba de adversari,—are o valoare. Un creere liniștit care ar dori să știe adevĕrul asupra unui fapt nu poate să-l știe, căci citind două gazete deosebite nu-și va da seama unde e adevĕrul, faptele fiind denaturate de ele în înțelesuri diametral opuse.

In această tristă arenă puțini din adevĕrații oameni s'aŭ hotărît să intre. Luați de curentul urei și al vrășmășiei ei înșiși aŭ fost nevoiți a se învinovăți și insulta unii pe alții însuflând în popor o neîncredere în privința tuturor, o slăbire de admirațiune și de entusiasm — și e știut cât de neputincioase sunt națiunile ce nu știŭ admira și n'aŭ entusiasm, — dând dovadă de rĕsbunare până și împotriva faptelor îndeplinite, desființând, când aŭ putut, legile și actele făcute de adversari.

Restrînși astfel, șefii politici sunt siliți să inventeze și să improvizeze oameni, și cum evident le lipsesc însușirile la cei mai mulți dintre acești improvizați, ca unii ce nu se gîndiseră și nu s'aŭ putut gîndi la nevoile statului și la deslegarea acelor nevoi, actele lor, chiar când aŭ aerul de a fi ceva, nu sunt decât acte pripite, nechibzuite și nepotrivite cu timpul, nu sunt decât experiențî triste, care ne fac să ne pierdem timpul și să ne buimăcim și mai mult viața politică.

Și cum nu e nici un criteriŭ serios după care să se judece aderenții și partizanii; cum principiile n'aŭ nici o ființă și cum însușirile serioase — cunoștințele, spiritul de independență și de discuție — sunt considerate ca niște piedici în viața atât de rudimentară a partidelor, nu mai rĕmânea decât o singură însușire scumpă șefilor, devotamentul orb al partizanilor, servilismul de a fi pururea gata, fără discuție și fără judecată în a îndeplini gîndurile și poate de multe ori ordinele lor.

Iată pricina sărăciei de oameni în viața noastră politică.

De aci discursurile și polemica timpurilor din urmă, în care am vorbit și am scris—noi, rasă vorbărĕață din obîrșie, un popor de avocați și de poligrafi— am vorbit pentru a vorbi și am scris pentru a scrie. Tot meșteșugul, toată ingenio-

sitatea noastră constă în a vîntura vorbele și în a devia și stoarce cuvintele ca să ne dee o aparență de dreptate nouĕ și de nedreptate adversarilor.

Citiți discursurile și polemicele acestor 20 de ani și vĕ veți încredința. Ele par improvizații, fără temeiŭ, fără logică și fără frumusețe, dându-ne înfățișarea unuĭ popor senil, cu oglinda minții înpăeanjenită. Astăzĭ când avem atâți vorbitorĭ în camere și atâtea condee, nu avem, din punct de vedere literar, decât doĭ-treĭ oratorĭ și poate maĭ puținĭ scriitorĭ.

Spiritul de partid a slăbit astfel viața noastră îndeobște, a alterat substanța gîndiriĭ noastre, făcêndu-ne impropriĭ de a simți și iubi binele și adevĕrul, și de a pătrunde în realitatea faptelor.

El ne-a vițiat de asemenea și forma cuvîntăriĭ și a scrisuluĭ, înlocuind năzuința de a ne distinge c'o libertate de expresie, unde grija formeĭ nu maĭ are sens.

In fața relelor acestuĭ spirit de partid — pe care 'l aruncarăm și în țările surorĭ, locuite de românĭ, în Transilvania, în Macedonia, desbinând și învrăsmășind pe aceĭ-ce prin firea lucrurilor și prin pericolele care le staŭ de-asupra, aveaŭ nevoe maĭ mult decât orĭ-cine de a fi uniți,— în fața neajunsurilor acesteĭ semințe veninoase, tinerimiĭ incumbă datoria a restabili lucrurile, încercând să ridice nivelul discuțiunilor la înălțimea ideilor și a formelor frumoase.

Noĭ, în marginea modestă a acțiuniĭ noastre, am căutat totdeauna a avea o privire senină — așa cum, ni se cuvenea — și am pus adeseaorĭ alăturĭ, în paginile acesteĭ Reviste, numele celor maĭ înverșunațĭ adversarĭ politicĭ. Fie ca exemplul nostru să'șĭ găsească imitatorĭ și să ne bucurăm c'am fost printre ceĭ dintâĭ care am vĕzut românĭ distinșĭ atât într'un partid cât și în altul și, pierzênd din vedere vrăsmășia lor politică, i-am confundat pe toțĭ în o unică iubire de țară și de neam.

N. Petrașcu.

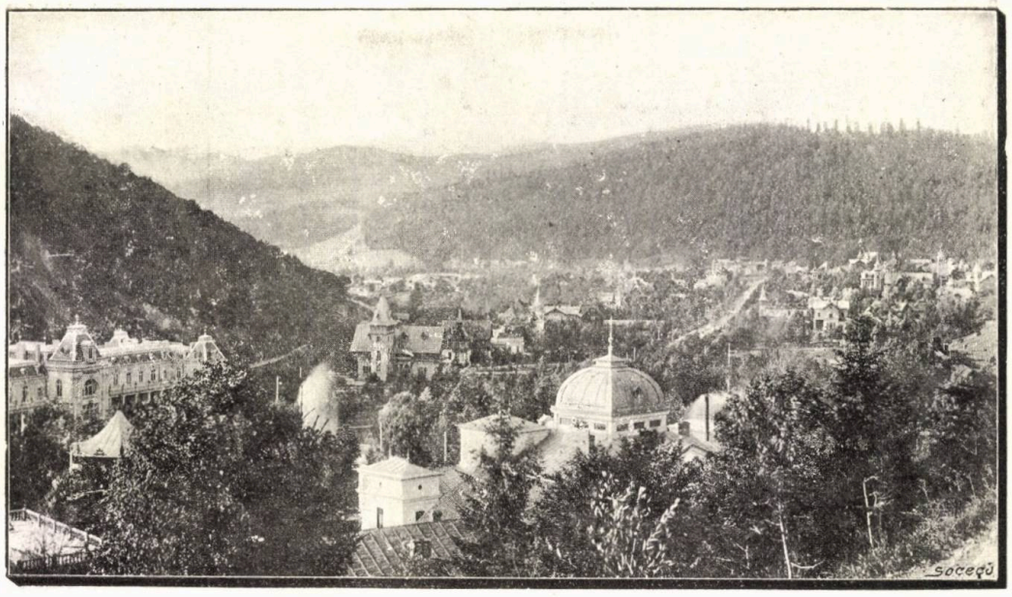

VEDEREA GENERALA A SINAEÏ

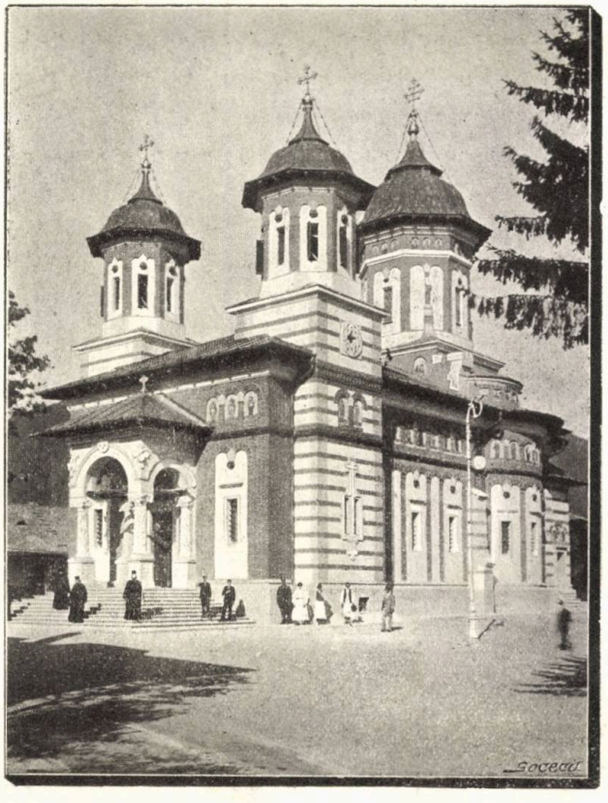

BISERICA SINAIA zidită la 1846 şi restaurată în anul 1903.

SCRISOARE

Uneĭ închipuirĭ . . .

— De ce sunt trist? mĕ 'ntrebĭ frumoaso, zîmbeștĭ și ochiul tĕŭ ateŭ
În van se 'ncearcă să pătrundă adîncul sufletuluĭ meŭ.
Moluște, paserĭ, fluturĭ, fiare, haiducĭ, miniștri saŭ poeţĭ
Sunt unĭĭ ce nu pot pătrunde prin pînza 'nșelătoareĭ vieţĭ,--
A lor privire ţărmurită se 'ncântă admirând decorul!
Dar ceĭ pe care din ursită spre «nepătruns» ĭĭ mână dorul,
Străbat prin ceaţa străvezie a fericirĭĭ celor micĭ,
Și de-aĭ vedea și tu ce dînșiĭ vĕzură, n'aĭ maĭ sta să zicĭ
Că viaţa-ĭ numaĭ o poemă, un vĭs senin de optimiștĭ,
Și-atuncea doar veĭ înţelege misterul ochilor meĭ triștĭ.

Sunt fericiţĭ neștiutorĭĭ pigmeĭ și iubitorĭ de sine!
O, dac'aĭ ști câtă durere din lume s'a resfrânt în mine,
Cu câtă dragoste curată iubesc universalul dor,
De câte orĭ mĕ uit pe mine sorbind suspinul tuturor,
Atuncea pătrunzînd menirea nefericituluĭ artist,
Frumoși-ţĭ ochĭ ar plânge-o clipă înţelegînd de ce sunt trist.

Vĕzut-aĭ cum resfrânge lupa — căldura razelor din soare?
Așa și noĭ resfrângem lumea de aspiraţiĭ plângĕtoare
Ce le citim într'o privire, într'un cuvînt, într'un suspin,
În plânsul pasereĭ captive, în vestejirea unuĭ crin;
Încât, durerea isvorită din vechea nedreptate-a firiĭ,
Eternul sbucium ce crează nefericire omeniriĭ,
În noĭ stringîndu-se ca focul solar în sticla minunată,
Ne turbură seninul suflet și-atâta e de-adevĕrată
Durerea ce-o simţim atuncea, c'a noastră proprie murind,
Ne pare o poveste scrisă, — și plinĭ de dorurĭ -- tresărind,
Cu ochiĭ minţiĭ duși prin lume, privind adîncurile sale,
Ne confundăm în nesfîrșitul de suferinţĭ universale.

De ce sunt trist? Nu trist! mai bine daca'ĭ fi zis: nefericit!
Şi eŭ zîmbeam în vremĭ când ochi-mĭ priveaŭ decorul strălucit.
Nefericit! Căcĭ nu's maĭ triste prilejurĭ de nefericire
Decât să fi pătruns adîncul ascuns în falsa strălucire!

Să nu poţĭ admira câmpia, frumosul tainicel pădurĭ,
Făr'a sdrobi nevrênd viaţa atâtor gingaşe făpturĭ;
Să nu te poţĭ hrăni, tu, fiul al celuĭ fără de păcate,
Decât prin moartea unor blânde şi dulcĭ făpturĭ nevinovate;
S'asculţĭ o floare cum suspină sub criminalul tĕŭ picior,
S'auzĭ din unghiurile lumiĭ etern îndureratul cor
Al celor care pier de foame, de trudă şi de nedreptate;
Să simţĭ impulsul trebuinţeĭ uneĭ schimbărĭ ne'ntârziate,
Şi plin de-atâtea dorurĭ sfinte ce bat în sufletu-ţĭ voinic,
Să trecĭ doar întristat prin lume şi să nu poţĭ să facĭ nimic?!

Nimic, nimic! Simţit-aĭ oare aceste câte ţi le spun?
Părerea umbrelor umane o ştiŭ: un caraghios nebun!
E-o nebunie această lume de cinste şi de poezie?
O, dac'aĭ ştiĭ cât de frumoasă-ĭ această sfîntă nebunie
Ce 'mĭ arde sufletul de-o vreme, atuncĭ, fermecătoare fată,
Punênd în cumpĕnă dorinţa-mĭ cu 'ngrozitorul «niciodată»
Mirându-te de taina care mĕ 'ndeamnă încă să exist,
Aĭ plânge în loc să simţĭ capriciul să maĭ mĕ întrebĭ: De ce sunt trist?

De ce sunt trist? Cunoştĭ durere maĭ aspră, maĭ sfîşietoare?
Orĭ astfel de simţirĭ n'aŭ viaţă în pieptul uneĭ domnişoare!
Căcĭ de-ar trăi în voĭ de-apururĭ scînteia sfîntă de iubire,
O, câte 'ndemnurĭ ideale şi cât progres în omenire!

Sunt trist, frumoasa mea copilă, c'adesea chipurĭ dulcĭ ca tine
Maschează lumĭ de nesimţire, ascund prilejurĭ de suspine,
Sĕrmane trestiĭ mişcătoare cu suflet mort şi trupul viŭ
Ce 'şĭ fac un vis dintr'o dantelă şi-un ideal dintr'un chipiŭ.

Am fost, sunt trist şi multă vreme voiŭ fi d'acuma înainte,
Căcĭ nu's maĭ numeroşĭ soldaţiĭ acestor idealurĭ sfinte,
Şi dacă e ceva ce-aprinde maĭ mult al suferinţeĭ grele
Isvor de dorurĭ, este teama că toate cânturile mele
Nu vor putea schimba o iotă din cele câte s'aŭ urzit
În sboru-atâtor zecĭ de veacurĭ pe acest pământ nefericit.

Şi dacă hotărît nu's încă să sbor spre ţĕrmurĭ fără nume,
E, că iubesc cu dor de frate această rătăcită lume,

Iubesc privirea de fecioară ce-ascunde-un suflet ca al meŭ,
Această splendidă natură in care-ascunsul Dumnezeŭ
A revèrsat lumini nespuse de cel maĭ genial artist.
Sunt trist, dar voiŭ rĕmâne vecĭnic un luptător idealist,
Un cântăreț din alte vremurĭ ce piere 'n drumu-ĭ cu-o zimbire,
Căcĭ tot maĭ cred in rodnicia cuvintuluĭ de mintuire.

«Arzènd de-atâtea dorurĭ sfinte ce bat in sufletu-țĭ voinic
Să trecĭ doar intristat prin lume și să nu poțĭ să facĭ nimic ?!».

Tu plângĭ, imĭ pare? Nu maĭ plânge că lacrimile lasă urme,
Și n'aŭ să te maĭ placă fanțiĭ, iroziĭ socialeĭ turme.
Te du in lumea-țĭ fericită și 'n sborul unuĭ vals ușor,
Îțĭ uită de serbeziciunea povestiĭ unuĭ visător ;
Dar dacă vreĭ să afli încă dintr'ale lumiĭ știrĭ și trebĭ,
Când vezĭ rizènd vr'un fante gingaș, de ce e veseì ? să-l intrebĭ.

PE MALUL ARGEȘULUI

Norĭ ușorĭ în zărĭ se 'ntind,
Curge rĭul gâlgâind,
Rîde luna prin aninĭ..
— Inimă de ce suspinĭ ?

Stelele-aurind câmpia
Luminează măestria
Celuĭ maĭ divin artist....
— Gîndule de ce eștĭ trist ?

— Se revarsă fericire
Prin senin... Un vînt subțire
Umple noaptea de parfum...
— Ochi-mĭ de ce plîng acum ?

Tac zefirĭĭ sburătorĭ
Adormițĭ pe sîn de florĭ,
Vocĭ duioase 'n crîng mĕ chiamă....
— Inimă de ce 'țĭ e teamă ?

Luna--palidă--tresare,
Curge Argeșul maĭ tare ;
Pete albe nasc în zorĭ..
— Suflete de ce să morĭ ?

FLORIAN I. BECESCU

Biblioteca Universității Iași

O EXCURSIE IN ITALIA

(ROMA, NEAPOLE, FLORENȚA, VENEȚIA)

După zece ore de călătorie pe Adriatica, între acel vast luciu licăritor al mării și intinsul azuriu al cerului de o seninătate fără pată, cu o bucurie unanimă am salutat, debarcând la Ancona, pământul atât de dorit al patriei strĕbunilor noștri.

Cu mult înainte de a ancora, simțiam acea neliniște sufletească a așteptării necunoscutului, pe care acum îl făuream în voia imaginațiunei noastre, fie-care, sub impresia celor culese și rĕmase din auzite și cetite. Era justificată această curiozitate, când avea de obiect țara clasică a atâtor evenimente și peripetii hotăritoare în istoria lumei, țara resturilor unor timpi memorabili și de care pe noi în special ne leagă cele mai mari și frumoase amintiri. Toate acestea năvălind de odată în minți, dedeau vînt nerăbdărei noastre și prin noianul confus a trecutelor impresii evocate, întrevedeam deja ca printr'o negură semi-obscură, țara mândră cântată de poeții popoarelor, ca frumusețile-i slăvite, cu ceru-i senin și climatu-i dulce, cu minunile trecutului ei care se perd în adîncul istoriei, înfășurate în norii fabulei, cu monumentele-i neperitoare, podoabe eterne pe mantia-i de regină a lumei.

Și, la apropierea țĕrmului, închipuirea deja începea să 'și clădească cadrul acelei vieți uimitoare, când sunetele sparte ale unei muzici din port, care saluta sosirea noastră, ne treziră în fața pământului Italiei, pe care acum îl zăream prin umbra căzêndă a nopții.

Autoritățile ne-au făcut o primire călduroasă, care contribui să ne mărească impresia. Sub stăpînirea unui entuziasm vĕdit, de și rupți de oboseală, pornirăm pe drumul ce duce drept la Roma.

Sosim în zorii zilei. Nu fără o vie emoțiune am intrat în orașul etern, care poartă mai mult decât orîcare altul pecetia geniului roman. Totul e grandios, totul respiră acea putere sdrobitoare, care a făcut din acest oraș predestinat, centrul unic al lumei. Colosuri de construcțiuni, biserici uriașe, fîntâni monu-

mentalè la fiecare rĕspîntie, statuĭ enorme ridicate în toate pieţele, columne, obeliscurĭ, palate mărețe pline de opere de artă, resturĭ considerabile ale uneĭ antichităţĭ îndepărtate, care fac din Roma un vast muzeŭ al timpurilor vechĭ şi moderne.

Impresia este copleşitoare de la prima aruncătură de ochĭ. De la basilica S-tuluĭ Petru la castelul S. Angelo, de la Thermele luĭ Caracala la basilica S. Paolo, de la Forum Trajani la Forum Romanum şi la Coloseu, imaginaţia se perde într'un sbor uriaş prin secole printre miile de figurĭ evocate din fundul cel maĭ depărtat al vremurilor scurse.

De câtă admiraţiune nu te simţĭ cuprins, în faţa superbeĭ Basilicĭ Vaticane, cel maĭ demn monument care se putu ridica aceluĭ sublim apostol al religiuneĭ creştine, cel maĭ măreţ şi maĭ impozant din toate templele înălţate de creştinătate! Intrând acolo, omul e cuprins de acea religiositate curată, de acea pietate divină, pe care o simţĭ subt impresia presenţeĭ fiinţeĭ supreme; şi sufletul pĕtruns de pacea cerească pe care o respiră în acest sanctuar divin, tinde cu toate puterile luĭ, spre locuinţa eterică a Providenţeĭ celebrate aci cu atâta veneraţie şi mărire. Tot ceia ce arhitectura şi pictura aŭ putut face maĭ frumos şi maĭ artistic, se găseşte întrunit cu o fericită artă.

Prin stânga bisericeĭ, intri în palatul Vaticanuluĭ. Un vast muzĕŭ, reuneşte în acelaş loc, în largĭ galeriĭ de o lungime care abia se poate fixa, tezaure preţioase de ale arteĭ lumeĭ, din toate timpurile.

Pictura desfăşură aicĭ strĕlucitele opere ale celor maĭ marĭ reprezentanţĭ pe care 'ĭ a avut vr'odată şi care fac din Pinacoteca Vaticanuluĭ cea maĭ bogată galerie a lumeĭ. Se vĕd operile incomparabile ale luĭ Rafael, ale luĭ Leonardo da Vinci, Murillo, Perugino, Giulio Romano, Tiziano, Paolo Veronese. Numele luĭ Michel Angelo este de asemenea imortalisat, prin Capela Sixtină, al căreĭ perete din fund desfăşură într'un cadru fantastic o operă gigantică, reprezentând judecata din urmă.

Sculptura, are şi ea operile cele maĭ variate şi maĭ desăvîrşite. Aci se vede celebra grupă a luĭ Laocoon, atât de admirată de modernĭ, şi Apollo din Belvedere, cea maĭ perfectă poate din statuele antice, aceia în care ne apare maĭ bine realizat, în arta plastică, idealul perfecţieĭ. Ea dă, împreună cu grupa luĭ Laocoon, expresia cea maĭ complectă a perfecţieĭ atinse de arta greacă, aceia în care seninătatea sufletuluĭ se reflectă admirabil în toate trăsăturile figureĭ: aceasta respiră în durere chiar, ca un balsam potolitor al suferinţeĭ interne, un calm divin, prin care arta plastică a Grecilor atinge idealul ce o caracteriză în epoca sa clasică. Modernii aŭ fost cu drept cuvînt răpiţĭ, în contemplarea acestuĭ ideal sublim, acesteĭ majestăţĭ superbe care înconjură grupa nemuritoare: nicĭ o violenţă, nicĭ o svîrcolire, nicĭ o exageraţie. Nu poţĭ îndestul admira atâta frumuseţe eşită din mânĭ muritoare: te simţĭ transportat pe vîrfurile eterice ale Olympuluĭ grec, locuit de lumea strĕlucită a marilor zeĭ şi zeiţe, respirând atmosfera divină a frumuseţeĭ întrupate.

In jurul acestor douĕ minunĭ ale sculptureĭ, se grupează toate celel'alte

opere, a căror mulțime se perde prin lungile galerii ale muzeului și din care mare parte trec neobservate, ca eclipsate în aureola de strălucire a celor două d'întâiu.

Castelul S. Angelo, de o construcție veche și solidă, se ridică trufaș pe țărmul Tibrului, santinelă de veghe la trecerea acestuia spre cetate. Înfipt acolo de veacuri, el reamintește numele Divului Adrian, al căruĭ mormînt îl conține. E un mausoleu gigantic în chip de fortăreață circulară, cu ziduri crenelate, care de multe ori servi de adăpost trupelor în lupte și de multe ori fu asediat.

Această clădire uriașă ne atrage atenția, prin raporturile ce presintă cu monumentul nostru de la Adam-Clissi, operă a aceluiași mare arhitect, a vestitului Apollodor din Damasc. Forma și modul de construcție al clădirei vorbesc pentru aceasta.

Coloseul, vast amfiteatru al luĭ Flavian, se ridică de o proporție gigantică care-i justifică numele, pe locul ocupat altă dată de întinsele grădini ale luĭ Nero. Acest colos destinat luptelor de gladiatori și de fiare sălbatice, rămâne până azĭ, ca monumentul neperitor al unuĭ timp aspru și aproape barbar, în care stăpînitoriĭ lumeĭ ajunși la sațiu, își dădeau spectacolul cel maĭ abominabil al vărsăreĭ sângeluĭ omenesc. Ar părea că a fost înălțat templu Morții, spre a servi omoruluĭ și carnagiuluĭ: pentru prosediții credinței creștine, în timpul persecuțiilor imperiuluĭ decadent.

Forum Romanum, este locul cel maĭ celebru al Romeĭ vechĭ. Parcurgându-l, imaginația te transportă în timpul atât de îndepărtat al alianței între Romanĭ și Sabinĭ, la care se urcă fundarea sa. Aicĭ se descoperă urmele edificiilor celor maĭ însemnate, dintre care unele se urcă până în timpul Romeĭ primitive. Se pot vedea Curia, Comitium, Rostra, Via sacra, urmele palatuluĭ Regilor, templul luĭ Saturn, al luĭ Castor și Pollux, al Concordieĭ, treĭ marĭ basilicĭ, arcurĭ de triumf, și altele. E restul cel maĭ întins și maĭ important de sigur, al vieței de odinioară a Romanilor.

Ca în toate orașele vechĭ Forum, este organul principal al cetățiĭ, centrul vieții sale politice, religioase și comerciale. Un fior de emoție face să'ți tresalte sufletul, călcând a reface viața care se agita aci odinioară, cu activitatea febrilă ce caracterisă poporul roman la începutul republiceĭ.

Este într'adevăr locul de care se leagă cele maĭ de seamă fapte, în trecutul plin de glorie al acestuĭ popor. Și interesul ce punem în răscolirea și observarea acestor ruine, nu are altă explicație, decât aceia de a ne reface cu puterea închipuireĭ, o viață stinsă de vecĭ și totuși trăindă prin urmările eĭ prodigioase, de a ne-o prezinta așa cum ne-o desvălue cenușa vinturată a resturilor sale păstrate până azĭ. Nu pentru ele însile studiem aceste rămășițe, de multe ori niște sfărîmăturĭ confuze, ci pentru viața vie a unuĭ trecut ce ne evoacă, viață plină de interes pentru noĭ ceĭ de acum, continuatorĭ aĭ fiuluĭ eĭ într'o viață nouă.

Astfel fiind, de câtă satisfacție nu-ți simți inima cuprinsă, când la fiecare pas ce facĭ pe *via sacra*, în acest mic pătrat care concentra esența celeĭ maĭ

marĭ împărăţiĭ, poţĭ distinge câte un petec de care numaĭ auziseşĭ prin autorĭ, îl poţĭ observa de aproape, şi când de fiecare colţişor al acestuĭ pătrat legĭ acele fapte istorice neseparabile, pe care mintea ţi le recheamă în faţa fiecăruia? Atuncĭ imaginaţia iţĭ pune în fiecare, faptele care 'ĭ redă viaţa de altă dată şi atuncĭ fiecare metru de pămînt, ia glas şi 'ţĭ spune povestea luĭ îngropată în taina vremurilor înnegurate, scoase iarăşĭ acum la lumină. Atuncĭ vezĭ perindându-se pe dinainte-ţĭ figurile marĭ ale strĕbunilor, a căror viaţă e intim legată de aceia a măririĭ romane; senatul roman în *curia* pe care o contempli discutând şi hotărînd cu gravitatea-ĭ cunoscută despre soarta lumeĭ; poporul adunat în strîmtul foruluĭ spre a auzi pe oratorul care-ĭ vorbia *rostra*, saŭ pentru a asista la spectacolele ce i se otereaŭ; pompele acelea de o solemnitate majestuoasă, care conduceaŭ pe generalul triumfător prin via sacra; în fine marile procese semĭ-politice care aŭ imortalisat numele luĭ Cicero, desbătêndu-se cu încarnare înaintea magistratuluĭ. Tot aci apar şi încăerările acelea politice sângeroase, acele ciocnirĭ în care mulţĭ cădeaŭ susţinênd saŭ combătênd un drept, o lege saŭ o clasă socială.

O viaţă superbă în corp în acest loc plin de amintirea celor maĭ marĭ isprăvĭ, săvîrşite în timpul Romeĭ republicane, căcĭ aci era capul în care se agitaŭ marile probleme ale lumeĭ romane. În timpurĭ de turburare viaţa era acĭ maĭ intensă decât orĭ unde: forum era câmpul de bătae în care totul se decidea. Şi adesea bandele politicianilor asvîrlite cu furie unele asupra altora, se măcelăreaŭ între ele şi făceaŭ să curgă în această incintă valurĭ de sânge. Cele maĭ marĭ zile ale Republiceĭ avură loc în forum: el este cadrul istorieĭ sale. Alăturĭ de aceste zile marĭ, memoria ne evoacă de o potrivă cruzimile care tot aci avură multe orĭ loc, sub republică şi sub imperiu.

În fine acesta e locul care întruneşte cele maĭ multe şi maĭ interesante detaliĭ ale vieţiĭ publice a Romeĭ şi iată de ce, nu fără o vie mişcare sufletească, trecĭ peste resturile desgropate care 'ţĭ duc închipuirea până în adîncurile cele maĭ obscure ale începuturilor acesteĭ cetăţĭ, al căreĭ germen iniţial fu acest forum.

Forum Trajani, vine în rîndul al doilea. La capĕtul luĭ, se înalţă grandioasă, statua împĕratuluĭ bun şi brav, pentru a eterniza războiul cel maĭ crâncen în timpul imperiuluĭ şi a pecetlui în acelaş timp pentru totdauna origina noastră strălucită şi indiscutabilă: baso-reliefurile acesteĭ columne, sunt dovada cea maĭ expresă care o atestă.

Pantheonul, unul din resturile cele maĭ măreţe ale Romeĭ vechĭ, ca un interior vast şi demn de admiraţie, de o formă circulară care iĭ justifică numele de Rotonda, conţine morminte ilustre, printre care se distinge acela al Regeluĭ Victor Emanoil al II-lea, îngropat aci după dorinţa naţiuneĭ.

Basilica S. Giovanni Laterano, cel maĭ vechiŭ din templele catolicismuluĭ presintă un interior interesant, înfrumuseţat cu cupole somptuoase, împodobit cu statuele colosale ale Apostolilor. Alăturĭ de ea se află marele muzĕŭ Luteran, în care staŭ depuse opere preţioase de sculptură, sarcofage vechĭ găsite în basilicĭ şi catacombe, şi o bogată pinacotecă.

In fine Capitoliul cu intrarea-ĭ atât de impozantă şi marele-ĭ muzĕŭ plin de capo-d'opere artistice. Palatinul cu palatele luĭ străvechĭ, şi unul şi altul cu cortegiul de fapte atât de interesante, ce memoria evoacă din istoria trecutuluĭ lor bogat. Mormîntul Ceciliei Metella, celelalte basilicĭ, mulţime de bisericĭ maĭ micĭ care umplu oraşul pretutindenĭ, arcurile de triumf, columnele care se înalţă spre cer, palatele grandioase, obeliscurile ridicate pe toate pieţele, vilele interesante de prin prejur, o mulţime de alte monumente marĭ şi micĭ, isbesc necontenit ochiĭ din toate părţile şi relevează cu putere trecutul imprimat de atâta mărime, al poporuluĭ-rege.

In scurtul timp cât am stat în Roma, abia dacă am putut vedea în treacăt, un ochiĭ călătoruluĭ grăbit, tezaurul enorm de frumuseţĭ de artă care se desfăşură într'însa cu măreţie şi care nu s'ar putea studia decât în luniĭ şi anĭ. O viaţă superbă şi puternică zace în monumente şi sub sfărămăturile lor şi scoasă cenuşa straturilor groase aşternute asupră-ĭ de mersul fără sfîrşit al timpuluĭ, ne arată în plină lumină un geniu superior, un spirit puternic, prin care numaĭ, lumea a putut fi cucerită şi stăpînită.

Neapoli. Porniţĭ din Roma la miezul nopţeĭ, de îndată ce primele raze ale zileĭ împrăştiară întunerecul, zărirăm vasta întindere a mărieĭ care scaldă coasta Neapoluluĭ, d'asupra căreia se ridică cu trufie, dominând'o, conul fumegând al Vesuviuluĭ. Câte-va minute încă şerpuind pe după dealurĭ şi ajunge în gară. Străbatem piaţa din faţa eĭ, şi abea puturăm găsi câţĭ-va dintre noĭ, în hotelul Sirena, o cameră prost mobilată şi de o necurăţenie, care maĭ ales se observă în Italia, prin părţile suduluĭ.

Neapolul e întins, cu o populaţie numeroasă, cu străzĭ marĭ, bulevarde largĭ rĕŭ întreţinute, cu edificiĭ enorme de un aspect vechiŭ şi de un stil aproape uniform, care conservă pretutindenĭ aceleaşĭ marĭ liniĭ arhitecturale.

Impresia pe care o aĭ din primul moment, nu este tocmaĭ recomandabilă. Eştĭ asediat numaĭ decât de o mulţime de perde-vară, care de la un kilometru te-aŭ recunoscut de strein şi ţi se oferă de călăuze, în visitarea ceia ce are oraşul maĭ de seamă. Birjariĭ din trăsurile lor cu un cal, în sgomotul asurzitor al bicelor, te învită de asemenĭ pe preţurĭ ridicole ; vînzătorĭ ambulanţĭ te plictisesc cu «*Ricordi*» şi tot felul de fotografiĭ ; alţiĭ în fine iţĭ cer de milă «pentru că mor de foame».

Nicăerĭ poate, nu eştĭ în măsură să vezĭ maĭ multă mizerie în această ţară, de cât în Neapole. Se află aci un cartier întreg, întins de partea portuluĭ, locuit de acea mulţime de *lazaroni*, care trăesc în cea maĭ mare sărăcie. Am străbătut câte-va străzĭ ale acestuĭ cartier şi am fost nevoit să mĕ retrag pe drumul cel maĭ scurt, neputînd suferi aerul greoiŭ exalat din acele locuinţe negre şi mizerabile, care desvălesc un colţ din cele maĭ triste şi maĭ murdare ce se pot vedea în centrele marĭ.

Oraşul orĭ cât de mare şi populat, are ceva care strică impresieĭ generale. Trebue să eşĭ din port, în plină mare, pentru ca să-ĭ admirĭ într'adevĕr frumuseţea.

Este admirabil ca poziţie: nimic mai pitoresc şi mai strălucitor. Intr'un vast semi-cerc, oraşul prezintă una din cele mai minunate vederii, cu edificiile luĭ grandioase dispuse în amfiteatru, sub claritatea transparentă a soareluĭ de sud, cu S. Martin de o parte, Vesuviul de alta şi sutele de catarguri în simositatea băieĭ.

Am luat-o de-alungul coasteĭ spre Pozzuoli. La dreapta stîncile de puzzolană, la stânga marea, care nu se perde de loc din vedere. Ea işĭ isbeşte necontenit de ţĕrmurĭ valurile străveziĭ, care se despică cu sgomot şi produc acea armonie neînţeleasă a murmuruluĭ neîntrerupt al apeĭ în fierbere. Mergem înainte până la lacul Lucrin, a căruĭ apă cristalină lasă vederiĭ tot ceĭa-ce conţine. Aicĭ venea odinioară Horaţiu, pentru a-şĭ petrece timpul departe de larma oraşelor, în liniştea de ţară, într'o frumoasă poziţie în faţa măriĭ, de un pitoresc răpitor.

Intorcêndu-ne, noaptea tocmaĭ se lăsa, când intrarăm în Posilipo. E o poziţie, de unde aĭ cea mai frumoasă vedere a Neapoluluĭ şi a mării. Ne-am aşezat pe un mal înalt, spre a admira panorama Neapoluluĭ desfăşurat în umbra nopţiĭ.

In fundul Golfuluĭ, pe un circuit imens, se întind miile de licăriri care reflectă în vastul sîn al mării profunde, tot atâtea luminĭ tremurătoare, ca stele perdute în imensitatea unuĭ spaţiŭ negru şi îndepărtat. Şi pe d'asupra se zăreşte o coloană de fum roşiatec, în mijlocul căreia strălucesc când şi când limbĭ de foc, la al căror reflect apare craterul vulcanuluĭ, ca gîtul enorm al unuĭ monstru fabulos, care aruncă din timp în timp focul distrugător, vecĭnic ameninţând ţinutul mărginaş. El trage în fundul obscur al tablouluĭ o brazdă inflăcărată, care adaugă încă la frumuseţea uĭmitoare a acesteĭ nopţĭ.

A doua zi am plecat la Pompei. A fost una din părţile cele mai interesante ale escursieĭ. Un oraş aproape întreg desgropat la picioarele Vesuviuluĭ, prezintă visitoruluĭ un perfect specimen de oraş roman, admirabil conservat. Străzĭ pavate, teatre, prăvălii, forum, edificiĭ marĭ şi micĭ, se prezintă vederiĭ aşa de bine ca în timpul Romanilor de acum aproape douĕ miĭ de anĭ. Intre aceste ruine care spun atâtea lucrurĭ, imaginaţia işĭ făureşte viaţa de altă datăi care se agita pe strimtele uliţe ale oraşuluĭ. Vezĭ pe negustorĭ în ingustele lor prăvăliĭ spre drum, pe farmaciştĭ, pe brutarĭ, mulţimea care trecea la băĭ saŭ se aduna în teatru orĭ amfiteatru. O mişcare plină de viaţă renaşte prin închipuire, o activitate se reface în fiecare colţ, în fiecare ruină a acestuĭ oraş înmormîntat de atâta vreme, care după ce a dormit lungul somn al veacurilor, se ridică iarăşĭ în picioare acum, ca pentru a atesta eternitatea vieţiĭ, născênd şi renăscênd perpetuŭ.

Printre nnmeroasele clădirĭ, se disting câte-va ca tipurĭ complecte de casă romană, cu toate sub-împărţirile eĭ, aşa cum ne o descrie Vitruviu; altele, atrag atenţia prin picturile lor minunate. Intre acestea locul de frunte îl ţine casa *Vetii*, perfect conservată. Notăm apoĭ cele douĕ teatre, casa luĭ Diomede, de remarcat prin mărimea eĭ, băile foarte bine păstrate, morile cu pietrele lor până azĭ remase pe loc, forum civile, în parte căzut ş. a.

In scurt, rĕmâĭ într'adevĕr uimit, d'inaintea acestor interesante resturĭ antice, atât de minunat ţinute sub lava Vesuviuluĭ. S'aŭ aflat multe obiecte carbonisate, care s'aŭ depus la muzĕul de la intrarea în Pompeĭ. Intre altele, se vĕd aci şi câteva cadavre omeneştĭ şi unul de câne, calcinate. Sĕrmaniĭ, surprinşĭ de erupţie, aŭ fost îngropaţĭ pentru totdauna şi în braţele somnuluĭ eternităţiĭ cu totul incrustaţĭ de materia vulcanică căzută asupră-le, rĕmân ca niştе reliquiĭ ale unuĭ timp de urgie divină, care a vĕrsat prin gura monstruluĭ de la poarta cetăţiĭ, acest potop de văpae arzĕtoare, pentru a o înghiţi.

Revenind în Neapole, am intrat în port spre a-l vizita cu amănuntul. Un vapor gigantic, încărcat cu 1500 de emigranţĭ spre America, tocmaĭ sta gata de plecare. O impresie penibilă ne-a făcut spectacolul trist al acesteĭ mulţimĭ de nenorociţĭ, părăsindu-'şĭ pământul natal, pentru căutarea uneĭ existenţe ce le-a fost aci refuzată. Strigăte sgomotoase, cântece desperate chiote şi fluerăturĭ, se amestecaŭ la un loc într'un chaos confus, al căruĭ ecoŭ se perdea în mugetul surd al valurilor măriĭ. Se puteaŭ vedea tot felul de scene, unele sfişietoare, altele comice. Sute de oamenĭ aşteptaŭ pe ţĕrm momentul dureros al despărţireĭ : vedeaĭ femeĭ jelind cu lacrimĭ soarta crudă a copiilor iubiţĭ, bărbaţĭ tăcuţĭ, care urmăream cu ochiĭ umezĭ odraslele lor, expatriându-se în cântarea uneĭ vieţĭ maĭ bune subt alte orizonturĭ. Neputènd suporta acest spectacol înduioşător, am revenit în oraş.

Aŭ fost ultimele momente triste întâmpinate aci, căcĭ a doua zi aveam să părăsim Neapolul. A trebuit să încheiăm şederea noastră în acest oraş, prin aceiaşĭ impresie dureroasă, pe care în tot timpul am avut-o printre aceştĭ desmoşteniţĭ aĭ soarteĭ, pe locurile semănate cu urmele măririĭ strĕbunilor lor. Trist contrast, crudă fatalitate a destinuluĭ, ciudată contrarietate în evoluţia popoarelor !

Florenţa Veneţia O impresie cu totul diferită îţĭ face Florenţa, unul din frumoasele oraşe nordice ale Italieĭ. De la prima vedere, bagĭ de seamă că aĭ eşit din atmosfera aceia molatecă a oraşelor suduluĭ şi aĭ de a-face cu un oraş maĭ european, maĭ frumos aşezat, maĭ curat şi maĭ plin de viaţă.

Trebue să te urcĭ la Fiesole, pentru ca să aĭ privirea generală a Florenţeĭ ; vezĭ oraşul cu miile de clădirĭ frumoase, de un stil maĭ modern, băgat între dealurĭ acoperite de vile şi case de ţară, cu frumoase plantaţiunĭ în jurul lor şi peste tot dominând uriaşul *Dom*, cu marile luĭ cupole de arhitectură gotică. O viaţă plină de animaţie se agită pe străzĭ, o mulţime de oamenĭ furnică pe trotuarele înguste şi prin pieţe, ceia ce dă oraşuluĭ un aspect maĭ plăcut şi o mişcare maĭ vie.

Bogăţia cea mare a Florenţeĭ, sunt de sigur vastele galeriĭ de pictură ce posedă, în care strălucesc operile celor maĭ marĭ pictorĭ aĭ lumeĭ.

Printre multele biserică, se distinge Santa-Croce, celebră prin mormintele ilustre ce conţine. Aci e înmormîntat marele Dante, Michel Angelo, Rossini, Machiavel, ş. a.

Veneţia, cu casele eĭ învechite şi afundate, cu apa verzue şi mirosul sălciu al canalurilor, pe care plutesc murdăriile în miezul zileĭ, cu mulţimea gon-

dolelor negre lunecând alene pe valurĭ, cu lumea eĭ strînsă cu ulicioarele-ĭ înguste şi murdare, îţĭ dă perfect impresia uneĭ vieţĭ stinse, aproape în agonie. Ea doarme acum pe canalurile care o străbat, ca pentru a se odihni de activitatea-ĭ febrilă de altă dată. Cetatea strălucită a Dogilor, odinioară suveranĭ aĭ Mediteraneĭ, tristă şi mută acum, în aerul ne-suferit exalat din toate părţile, înfăşurată în mantia negricioasă a caselor roase de apă şi de vreme, seamănă aceluĭ muribund, aproape cadavru, gata a-'şĭ da ultima suflare de viaţă. Ea se mişcă cu greŭ acum, fără putere: în zadar valurile cu ritmul lor monoton vin să-ĭ isbească zidurile împietrite de veacurĭ, pentru a o trezi de amorţire! Imĭ vine în memorie celebrul vers al luĭ Eminescu:

«Nu 'nvie morţiĭ, e în zadar copile!»

San Marc, de o arhitectură frumoasă şi bogată, rămâne ca amintirea strălucită a glorieĭ cetăţiĭ stinse pentru totdeauna, alăturĭ de măreţul palat al Dogilor împodobit cu picturĭ superbe, între care străluceşte cea maĭ mare pictură în uleiŭ, din toată lumea: paradisul luĭ Veronese şi Bassano. In faţa lor, piaţa dreptunghiulară, mărginită de lungile galeriĭ, sub care magazinele strîmte îşĭ desfăşură prin vitrine, miile de obiecte de fantazie în mozaicurĭ; în colţul pieţeĭ din faţa palatuluĭ Dogilor, se lucrează acum la ridicarea celebruluĭ turn căzut de vechime. Vizitatoriĭ se îngrămădesc dimineaţa şi seara pe această piaţă şi printre eĭ roesc stolurile de porumbeĭ, care trăesc din asistenţa publică, ca singura podoabă vie a regineĭ de odinioară a măriĭ.

Trecutul 'ĭ-a fost mare şi plin de glorie, corăbiile eĭ de războiŭ străbăteaŭ mările şi angajaŭ furtunoase ciocnirĭ navale cu flote vrăjmase, care aŭ ilustrat multe momente istorice cu numele Veneţienilor. Toate aŭ apus şi fatala roată a lumiĭ, care necontenit întoarce rostul tuturor lucrurilor, 'şi-a desăvîrşit aci opera complect. Printr'un ironic contrast, din toată splendoarea acesteĭ vieţĭ uimitoare de altă-dată, rĕmân acum doară picturile pereţilor recĭ şi aĭ palatuluĭ pustiŭ, care evoacă trecutul cu toată gloria luĭ, cu toate strălucirile vieţeĭ de carnaval şi cu toate erorile inchiziţiuneĭ.

Sic transit!...

NICOLAE BĂNESCU.

1903, Aprilie 25.

STRADA CARMEN SYLVA

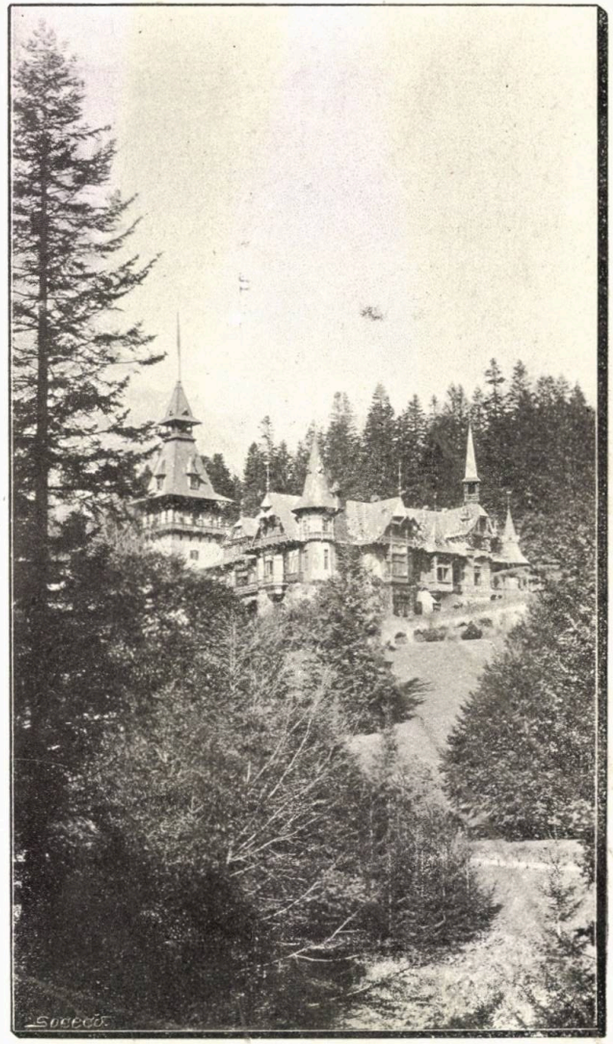

CASTELUL PELEȘ

SPRE IDEAL

PIESĂ IN 4 ACTE

PERSOANELE:

Hristovicĭ, proprietarul uneĭ moșiĭ, senator
Ștefan, nepotul sĕŭ, avocat . . . . . .
Dinu Silveanu, proprietar, vecin de moșie cu Hristovicĭ . . . . . .
Alexandru Ariescu . . . . . .
Moș Vașile, țăran . . . . . .
Ivanciu, logofĕt la moșia luĭ Hristovicĭ
Prefectul . . . . . .
Procurorul . . . . . .
Primarul . . . . . .
Stoian, cârciumar . . . . . .
I-iul țĂran . . . . . .
II-lea țĂran . . . . . .
I-iul Servitor . . . . . .
Liliana Hristovicĭ . . . . . .
Alinta . . . . . .
Domnița . . . . . .
Doica . . . . . .
Sanda, țărancă . . . . . .
Catrina „ . . . . . .
I-a țĂrancă . . . . . .
II-a țĂrancă . . . . . .
III-a țĂrancă . . . . . .

ACTUL I

In față, o grădină frumoasă, care se mărginește mai în fund cu un parc. La dreapta și la stinga, mese cu scaune de grădină. Două jețurĭ-leagăne. La ridicarea cortineĭ Alexandru, îmbrăcat în haine de vênător, șade la stînga, bea cafea și fumează, Ștefan la dreapta, stă culcat într'un jeț-leagăn. Prin fund trece repede doica, spre stînga.

SCENA I

Alexandru, Ștefan, Doica

Ștefan

He! mamă doică? Ce e graba asta?
Nu țĭ-o fi furat doar vr'un flăcăŭ pe Alinta?

Doica

Se fură o fată când vrea, cuconașu mami, Alinta e cuminte.

Ștefan

Vin de șezĭ lîngă mine, să-mĭ spuĭ un basmu ca s'adorm.

DOICA

Nu-mĭ arde de basme, cucoane Ștefane, e supĕrat foc boerul.

ȘTEFAN

Și de ce, mamă doică ?

DOICA

Apoĭ or cât să fiĭ cu ochiĭ 'n patru, toate tot nu poțĭ să le vezĭ; și la urma urmelor, ce mare pĕcatul, că bietele slugĭ aŭ golit și ele ce-a maĭ rĕmas pe fund de la câteva sticle de vin.

ȘTEFAN

Da foarte bine aŭ făcut.

DOICA

Vezĭ, boerul nu zice tot așa. O fi cheltuind banĭ mulțĭ de când dă la mese și la sindrofiĭ; să cheltuiască, că slavă domnuluĭ are de unde. Ș'apoĭ ce, un copi are, și ce maĭ mîndrețe de fată e Liliana noastră—așa e maică ? (ochind spre Alexandru) Ce-o să fie în roche de mireasă. Doamne, doamne. (se închină) Să-ĭ ajute maica domnuluĭ! Să dea boerul la mese, să dea, odată se mărită o fată.

ȘTEFAN

Ba și de douĕ, și de treĭ orĭ.

DOICA (se închină)

S'o ferească toțĭ sfințiĭ, d'așa năpaste.

ȘTEFAN

Și de ce e supĕrat, nenea Anghel, mamă doică ?

DOICA

Ia, de jaful slugilor, așa crede dumnealuĭ. De, om e și sluga; c'a gustat, c'o fi pus la o parte, ce-a lăsat boeriĭ pe farfuriĭ, asta jaf e ? Poftește și el la lucru bun, și multe maĭ eraŭ măiculiță—aduse toate din Bucureștĭ—ce mezeluri, ce răcituri, ce tobe, prăjituri, zaharicale. Dar vinurile ale nemțești ? — eŭ maĭ închideam ochiĭ mĕ făceam că nu vĕd.

Boeruluĭ însă, unde să-ĭ scape ceva ? A prins pe Nița și pe Dobrița mâncân, zaharicale, ce înjurăturĭ le-a tras, Doamne sfinte! Apoĭ m'a luat pe mine la refec că unde mĭ-e capul, c'așa vĕd de casa d-luĭ, și câte și maĭ câte. Mĕ duc și eŭ acum să le pun toate la cămară.

ȘTEFAN

Și cojile de pâine ?

DOICA

Și cojile de pâine.

ȘTEFAN

Atunci și fărimiturile, mamă doică.

DOICA

Las că și alea nu se pierd se dau la pasĕrĭ. (apucă spre stînga) Vaĭ! și Alinta mea, care mĕ așteaptă cu cheile la cămară. Mĕ făcuși să trăncănesc și să-mĭ pierd vremea. (la eşire se opreşte) Somn ușor, cuconașu mameĭ.

ȘTEFAN

Mulțumim, mamă doică, spuneĭ Alinteĭ c'o sărut.

DOICA

Ba să mĕ ĭerți, despre partea sărutatuluĭ, să te ștergĭ pe bot, măicuță. (ese.

SCENA II

ALEXANDRU, ȘTEFAN

ALEXANDRU

Ce calicie.

ȘTEFAN

Și să maĭ știĭ un lucru, milionariĭ calicĭ, de obiceĭ, aŭ viața lungă.

ALEXANDRU

Mĕ previĭ ?

ȘTEFAN

Nu fac bine ? Luând pe vara mea de soție, să nu 'țĭ închipuĭ că puĭ mâna pe milioanele luĭ Hristovicĭ. Ți-o fi dând el bucuros fata, averea luĭ însă, cât o trăi, să-țĭ eĭ nădejdea, și cum îțĭ spuneam, sgîrciții trăesc mult.

ALEXANDRU

Să fie într'adevĕr așa de bogat, precum se zice ?

ȘTEFAN

Ba bine că nu. Ca tot ce e bulgar, a trăit de mic copil în goana banuluĭ. Așa a făcut moșu-sĕŭ, tată-sĕŭ, așa face și el.

E în sânge.

ALEXANDRU

Și jurnalele vorbesc de dărnicia luĭ.

ȘTEFAN

Eĭ, firește, dărnicia oficială e chibzuită la dînsul dragul meŭ, cântărită, socotită ; sută în sută trebue să-ĭ dea.

ALEXANDRU

Cum vĕd, nu prea ți-e drag unchiu-tĕŭ ?

ȘTEFAN

Ce unchiŭ ? Prin căsătoria luĭ cu mătușa-mea, sora tatiĭ. Ea săracă avea un nume de vînzare, el bogat, și-a găsit socoteala ca să-l cumpere. Biata femee ! destul s'a căit în urmă de tîrgul ce făcuse, de inimă rea a și murit, după cinciĭ anĭ de căsătorie. Așa e când altoești un mĕr pădureț cu unul domnesc, e maĭ totdeauna în paguba celuĭ domnesc.

ALEXANDRU

Dă rod bun, însă — dovadă, vara ta.

ȘTEFAN

Liliana ? E o minune cum n'a luat nimic de la tată-sĕŭ. D'aia niciĭ nu se iubesc.

Când se face tîrgul ?

ALEXANDRU

Ce tîrg ?

ȘTEFAN

De căsătorie.

ALEXANDRU

Ștefane !

ȘTEFAN

Ia lasă mofturile. De, între noĭ putem vorbi pe față. O să cred eŭ că te prăpădești după Liliana ?

ALEXANDRU

Și de ce nu ?

ȘTEFAN

Eĭ așĭ ! Ia spune-mĭ tu dar cinstit, dacă n'ar fi Hristovicĭ așa de bogat, aĭ alerga tu lihnit după fie-sa ?

ALEXANDRU

De știŭ eŭ ?

ȘTEFAN

Eĭ vzeĭ ? Deciĭ, cum spuneam, e tîrg. Averea ți-aĭ păpat-o, ți-a maĭ rĕmas însă numele, și prețuește pentru uniĭ din parveniții noștri, căciĭ e nume domnesc. Apoĭ eștĭ încă tînĕr, chipeșĭ, om de lume, palavragiŭ; cu un asemenea capital se căpătuește un om stăruitor. Dovadă tu; așa că dacă-ți pică norocul să te vrea Liliana, din daravera asta tu, te alegĭ cu numele repoleit, Hristovicĭ cu vanitatea luĭ mulțumită, c'o să aibă nepoțĭ scoborîtorĭ din neam domnesc, el, care din obîrșie e suitor de la câșla bulgărească a strămoșilor sĕĭ. Asemenea tîrgurĭ se obicinuesc dragul meŭ.

ALEXANDRU

Ștefane, parcă n'aĭ vedea cu ochĭ bunĭ căsătoria asta. Poate și tu...

ȘTEFAN

Ce ?....

ALEXANDRU

Aĭ pus ochiĭ pe vară-ta.

ȘTEFAN

Eŭ ? Eĭ așĭ ! Cu mutra mea. Liliana prea e subțire pentru un necioplit ca mine. Ș'apoĭ eŭ care fug de căsătorie.

ALEXANDRU

De ce ?

ȘTEFAN

Pentru că nu vreaŭ să mĕ dăruiască, nevasta mea, cu vre-o stemă în frunte.

ALEXANDRU

Ce vreĭ, la noroc—vară-ta mi-a spus'o că ține mult la tine.

ȘTEFAN

Da, suntem prietenĭ bunĭ.

ALEXANDRU

Ți-a vorbit de mine ?

ȘTEFAN

Nu.

ALEXANDRU

I-aĭ vorbit tu ?

ȘTEFAN

Nicĭ eŭ.

ALEXANDRU

Dacă-țĭ cere părerea ?

ȘTEFAN

Nu cred, o cunosc. Liliana o să facă totdeauna după capul eĭ. Dacă de la 'nceput îmĭ cereaĭ părerea....

ALEXANDRU

Atuncĭ ?

ȘTEFAN

Ce să-ți mai spun.

ALEXANDRU

Haĭ spune.

ȘTEFAN

Vezĭ, Alexandre, eŭ te povățuiam să te înțelegĭ mai bine cu Domnița.

ALEXANDRU

Cu Domnița ? Sprijinul eĭ îl am.

ȘTEFAN

Ce sprijin. Nu e vorba de sprijin. Vreaŭ să zic că mai bine făceaĭ să intri 'n vorbă cu Domnița. Parcă sunteți mai potriviți.

ALEXANDRU

Uf! ce anost eștĭ cu glumele tale.

ȘTEFAN

Dar nu glumesc de loc. Cu mătușa mergeaĭ la sigur.

ALEXANDRU

Și cu nepoata nu ?

ȘTEFAN

Mi-e teamă.

ALEXANDRU

De ce ?

ȘTEFAN

Pentru că e fată cu toane, o fire ciudată, nu știĭ cum s'o cĭ. Ș'apoĭ mai e și asta, Liliana îmĭ pare mie e mai femee de cum eștĭ tu bărbat.

ALEXANDRU (se scoală)

Mulțumim.

ȘTEFAN

Dacă te superĭ.

ALEXANDRU (un moment pe gânduri)

Haĭ, vorbește.

ȘTEFAN

Atunci ascultă : Crezĭ tu că fata asta de milionar n'a avut partidele cele mai strălucite ? Putea să aleagă, căcĭ mulțĭ aŭ cerut'o. Feciorĭ de boerĭ ca tine, bogați

tineri, alții iară-și care prin meritele lor își croesc o cale spre înălțare, spre mărire, pe nici unul însă n'a vroit.

Iată de ce mi-e teamă să nu pați și tu tot așa. Ce se petrece în sufletul ei, nici eu, care o cunosc de când era copilă, nu înțeleg. Își adastă vr'un ideal făurit de închipuirea'i? E nesimțitoare iubirii? S'au vre-o durere tainică o ține ascunsă în inimă-i? Cine poate ști? Ori-cum, Alexandre dragă, tu nu te lua după vorbele mele; mai știi, poate ești tu tocmai acel fericit ales și adăstat al visurilor ei. Se hotărăște azi?

ALEXANDRU

Așa vrea Hristovici.

ȘTEFAN

Hristovici nu-și cunoaște fata. Dar încă odată, cum ți-am spus, tu mergi înainte. Cine știe, póte mă înșel eu, poate și Liliana, ca mătușa, să vrea să intre în neam domnesc.

ALEXANDRU

Asta e și părerea mea. Cât despre psichologia ta asupra fetelor, las'o încolo, Ștefane dragă, fetele la un fel sunt toate, ființe inconștiente până când se mărită.

ȘTEFAN

Zĕu? istețule! Ia pleacă la vênătoare și pe mine mă lasă la piroteala mea obiznuită dupe masă.

ALEXANDRU (pe gânduri face câțiva pași spre stânga)

Ce ți-a venit să-mi vorbești de Domnița, Ștefane?

ȘTEFAN (cu capul rezemat, cu ochii închiși)

Du-te la vênătoare.

ALEXANDRU

Nu mă duc până ce nu-mi spui.

ȘTEFAN

Uf! Afurisitul v nător de fete milionare! Ei atunci, dacă vrei să știi, na: pentru că Domnița e o gâscă, pentru că are 100000 lei venit pe an, și cu ea mergi la sigur. Haĭ du-te acum și mă lasă să dorm.

(Alexandru un moment nehotărît, apoi merge spre stînga, își ia puşca şi geanta de vênătoare, care sunt atîrnate de craca unuĭ copac. Prin față vin Domnița și Liliana, Alexandru le ese înainte, se opresc cu toții la marginea grădineĭ.)

SCENA III

DOMNIȚA, LILIANA, ALEXANDRU, ȘTEFAN

DOMNIȚA

Iar la vênătoare?

ALEXANDRU (îi sărută mâna)

Azĭ vînez cu dinadinsul pentru d-ta, Domniță.

DOMNIŢA

Aşa, de ce ?

ALEXANDRU

Spuneaĭ erĭ cà-ţĭ place ca vênat, potârnichea. Vreaŭ ca diseară la masă, pe farfuria d-tale, să găseştĭ una împuşcată de mine.

DOMNIŢA

Cum ? nefriptă ? (Ştefan tresaltă)

ALEXANDRU

O nu ; o să treacă maĭ întâĭ prin mâinile bucătaruluĭ.

DOMNIŢA

O s'o gustăresc, fiĭ sigur.

ALEXANDRU

Şi domnişoara Liliana ?

LILIANA (întrerupe)

Mie 'mĭ place fazanul.

ALEXANDRU

Imĭ pare rĕŭ, dar n'avem în ţară.

LILIANA

Nu, de ce ?

ALEXANDRU

Se vede că nu le priieşte clima.

LILIANA

Se poate, e pasĕre de soiŭ. (trece în stînga)

DOMNIŢA

Noroc, domnule Ariescu.

ALEXANDRU

Maĭ ales când mĭ-aĭ da acest trandafir, să-mĭ fie purtător de noroc.

DOMNIŢA

Cu plăcere. (Ii dă trandafirul care-l avea la sîn. Alexandru îĭ sărută mâna şi ese. Domniţa merge spre Liliana).

Ce siluetă elegantă Ariescu.

LILIANA

Da, nu-ĭ lipseşte decât pene de păun la pălărie. (Şade în stînga, ia un jurnal ilustrat pe care 'l răsfoeşte. Domniţa şade în jeţul-leagăn).

SCENA IV

DOMNIȚA, LILIANA, ȘTEFAN

DOMNIȚA

Ștefane, (mai tare) Ștefane.

ȘTEFAN (tresaltă)

Eĭ, ce e ?

DOMNIȚA

Dormea. Ce rușine.

ȘTEFAN

Nu ; mĕ pornisem pe vise.

DOMNIȚA

Deștept.

ȘTEFAN

De ce nu? De câte orĭ mănânc ca un prinț m'apucă piroteala și-mĭ născocesc vise frumoase.

DOMNIȚA

Și ce visaĭ ?

ȘTEFAN

Că te strîngeam în brațe, Domniță.

DOMNIȚA

Din fericire pentru mine că e vis.

ȘTEFAN

De ce, prințeso ?

DOMNIȚA

Pentru că eștĭ urît.

ȘTEFAN

Când visez că te strîng în brațe, îmĭ închipuĭ că sunt făt-frumos.

DOMNIȚA

Și când te deștepțĭ, redeviĭ făt-urît.

ȘTEFAN

Ce-mĭ pasă, dacă-mĭ ajung scopul.

DOMNIȚA

Care ?

ȘTEFAN

Visele frumoase, îmĭ înlesnesc digestiunea.

DOMNIȚA

Ce rĕŭ crescut e, Liliano.

LILIANA

Nu-l ştiĭ, mătuşică dragă ?

DOMNIŢA

Pocitule !

ŞTEFAN (îi face bezele)

Te ador, Domniţo, dar de ce m'aĭ deşteptat ?

DOMNIŢA

Ca să-mĭ spuĭ palavre.

ŞTEFAN

Pe de geaba ? nu... să mĕ iaĭ de bărbat, şi 'n palavre te ţin.

DOMNIŢA

Să mĕ ferească Dumnezeŭ.

ŞTEFAN

Dumneata, se vede că nu ştiĭ cine sunt eŭ ?

DOMNIŢA

Ba ştiŭ, un advocăţel de la Buzĕŭ.

ŞTEFAN

Dar advocăţelul din ce viţă se trage, d-ta ştiĭ ?

DOMNIŢA

De boer.—Altfel n'aĭ fi vĕr cu Liliana.

ŞTEFAN

Eĭ aşĭ, de boer; maĭ sus, sus de tot.

DOMNIŢA

Cum sus de tot ?

ŞTEFAN

Da, da, să ştiĭ sus de tot — soacra mătuşeĭ străbuniceĭ mele era de viţă împărătească.

DOMNIŢA (nedumerită)

Adevĕrat, Liliano ?

LILIANA

Adevĕrat ca basmul cu cocoşul roşu.

DOMNIŢA

Palavragiule !

ȘTEFAN

Bine Liliano, de ce-mĭ stricĭ rostul? Dacă e așa, lăsați-mĕ să dorm.

LILIANA (închide cartea)

Ștefane.

ȘTEFAN

Lăsați-mĕ să dorm.

LILIANA

Cunoștĭ tu pe, vecinul nostru Silveanu?

ȘTEFAN

Pe Dinu Silveanu? Cum de nu.

LILIANA

Sunteți prietenĭ?

ȘTEFAN

Sîntem, dar maĭ ales am fost.

LILIANA

Când?

ȘTEFAN

La Paris, ca studenți, când strengăream împreună.

LILIANA

Vĕ maĭ vedeți?

ȘTEFAN

Da.

DOMNIȚA

E om ca toți oamenĭ acest Silveanu?

ȘTEFAN

Da cum vreĭ să fie, Domniță dragă?

DOMNIȚA

Vezĭ că frate-meŭ zice că nu e în mințele luĭ.

ȘTEFAN

Nenea Anghel? Ba bine că nu.

DOMNIȚA

Își împarte averea cu țăranĭ după moșiile luĭ.

ȘTEFAN

Să nu fi înțeles rĕŭ prințeso.

DOMNIȚA

Saŭ ceva cam așa, tot acolo vine.

ȘTEFAN

Ba de loc nu vine tot acolo.

DOMNIȚA

S'a pus tovarăș cu țăraniĭ.

ȘTEFAN

Vezĭ, așa se maĭ potrivește.

LILIANA

E bine ce face Silveanu ?

ȘTEFAN

După Evanghelia luĭ Cristos, da.

DOMNIȚA

Te rog, să nu amestecĭ Evanghelia cu asemenea fleacurĭ.

ȘTEFAN

Ah ! Domnițo, eștĭ adorabilă.

LILIANA

Dar, în sfîrșit ce vrea, ce urmărește ?

ȘTEFAN

Eĭ, ce vrea e îndrăzneț, ce urmărește, greŭ.

LILIANA

Ce ?

ȘTEFAN

Se pune în luptă cu bogătașiĭ, și vrea maĭ întâĭ ca, țăranul să nu maĭ fie frate de jug cu viața de la plugul boeresc, și maĭ vrea, din țăran să facă un candidat la omenire.

LILIANA

Așa, bine ; căcĭ ce vĕd aci, e o jale !

DOMNIȚA

Liliano ! Ce sunt vorbele astea, judecĭ pe tatăl tĕŭ ?!

LILIANA

Aĭ dreptate mătușico.

DOMNIŢA

E tânăr smintitul ăla ?

ŞTEFAN

Tînĕr şi frumos, un tip de eroŭ din romane. Păzeşte-te, e om să te scoată din minţĭ, prinţeso.

DOMNIŢA

Numaĭ rĕposatul a fost în stare să mĕ scoată din minţĭ.

ŞTEFAN

Fireşte, un beizade, dar de, acum, cu vîrsta.

DOMNIŢA

Cu vîrsta ?

ŞTEFAN

Eĭ asta, o s'o laşĭ maĭ oblu.

DOMNIŢA

Obraznicule !

ŞTEFAN

De ce mĕ facĭ urît şi pocit ? Imĭ răzbun şi eŭ.

DOMNIŢA

Eŭ stric că eştĭ urît ?

ŞTEFAN

Ast-fel de adevĕruri nu se spun omuluĭ în faţă.

DOMNIŢA

Mĕ sileştĭ.

ŞTEFAN

Te silesc eŭ ?

DOMNIŢA

Ştiĭ ce face, Liliano ? Pândeşte, când sunt singură, şi pe furiş mĕ ia în braţe ca să mĕ sărute.

LILIANA

Eştĭ frumoasă, d'aia.

ŞTEFAN

Da ce vreĭ să fac la ţară ? mi e urît. Atuncĭ încerc şi eŭ, dacă se prinde.

DOMNIȚA

Vezĭ asta e, că nu te prinde.

ȘTEFAN

Un joc de cuvinte, principeso mĕ uimeștĭ.

DOMNIȚA

Lasă-mĕ în pace.

ȘTEFAN

Liliano, ca să-mĭ treacă de urft, o să-ți fac ție curte.

LILIANO

Suntem verĭ bunĭ. Ș'apoĭ te-aĭ deșteptat târziŭ.

ȘTEFAN

A—a, înțeleg. Alexandru ?

LILIANA

Poate.

DOMNIȚA

Ce poate, tatăl tĕŭ vrea să se hotărască azĭ.

LILIANA (dă din umerĭ)

Vrea.

ȘTEFAN

Fericit băiat Alexandru.

LILIANA

Nu se știe.

ȘTEFAN

Și tu o nemerești bine ; gîndește-te, prin hoteluri, în străinătate, să fiĭ înscrisă în lista călătorilor—Princesse Ariesco, ca Dumneaeĭ.

DOMNIȚA

Mĕ rog bărbatul meŭ era beizade.

ȘTEFAN

Și Alexandru e fiŭ de beizade.

LILIANA

Prețuește ?

ȘTAFAN

Se vede, ca să-l vrea nenea Anghel de ginere.

LILIANA

De sigur, e bogat ?

ȘTEFAN

Eĭ așĭ, dac'ar fi... (se oprește)

LILIANA

Dac' ar fi...? a înțeleg, dac' ar fi bogat n'ar lua pe fata luĭ Hristovicĭ.

DOMNIȚA

Liliano, ești nebună ! Frate-meŭ, e azĭ printre ceĭ d'întâĭ în țară, considerat de toțĭ, cinste e pentru cine te-o lua.

ȘTEFAN

Senatorul Hristovicĭ, un stâlp al țărĭĭ, maĭ e vorbă. Și la urma urmelor și tu ești domniță.

LILIANA (surîde)

Eŭ ?

ȘTEFAN

Firește, maĭ domn ce e nenea Anghel, cu grămada luĭ de milioane. (pe când vorbește Ștefan, intră Hristovicĭ prin stânga, urmat de Ivanciŭ).

SCENA V

HRISTOVICĬ, IVANCIŬ, ȘTEFAN, DOMNIȚA, LILIANA

HRISTOVICĬ (vine din stânga, vorbește mergênd spre fața sceneĭ)

Vezĭ deslușește bine, subprefectuluĭ, și mâine să se afle aicĭ ; aĭ înțeles Ivanciule ?

IVANCIŬ (se ține la spatele luĭ Hristovicĭ)

Am înțeles, cucoane. Bine ar fi însă să-mĭ daĭ un răvaș pentru d. subprefect.

HRISTOVICĬ

De ce ? Nu știe că ești omul meŭ ?

IVANCIŬ

Vezĭ că nu maĭ e domnul Luca subprefect.

HRISTOVICĬ

Nu maĭ e ? cum de unde știĭ ?

IVANCIŬ

L-a schimbat.

HRISTOVICĬ

Fără știrea mea ? nu se poate.

IVANCIŬ

Așa e, cucoane, azĭ dimineață, pentru o daraveră, m'a chemat la suprefectură

HRISTOVICĬ

Ce daraveră ?

IVANCIŬ

S'a jeluit un isprăvnicel, că l'am bătut.

HRISTOVIĬ

Român saŭ Bulgar ?

IVANCIŬ

Român.

HRISTOVICĬ

Român ? dă-l afară. Și atuncĭ ?

IVANCIŬ

Atuncĭ am vĕzut că nu maĭ e domnul Luca al nostru.

HRISTOVICĬ

Și ce-a făcut cel noŭ ?

IVANCIŬ

M'a amenințat că mĕ dă în judecată.

DOMNIȚA

Auzĭ îndrăsneală ! Trebuia să spuĭ că eștĭ vătaf la domnul Anghel Hristovicĭ senatorul.

IVANCIŬ

Am spus, măria ta, atuncĭ și maĭ rĕŭ s'a întărâtat, că nu vrea să știe că țăranul nu e vită ca să-l bat, și că mĕ dă pe mâna procuroruluĭ.

ȘTEFAN

Ia vezĭ, nene Anghele, subprefectul ăsta îmĭ miroase a socialist ; să nu fie d'aĭ luĭ Buzdugan-Argeș, venit cu dinadinsul ca să rĕscoale țăraniĭ ?

HRISTOVICĬ

O să-ĭ taĭ eŭ pofta de rĕscoală.

DOMNIȚA

Ce, pot țăraniĭ să se rĕscoale ?

ȘTEFAN (ironic)

Câte-odată, măria ta.

IVANCIŬ

A început și la noĭ zarva.

HRISTOVICĬ (înfundat)

Bine, bine.

IVANCIŬ

Și ne-o face numaĭ boerul ăla din Silvenĭ cu isprava luĭ.

HRISTOVICĬ

Bine, bine, o să vedem.

ȘTEFAN

Nene Anghele, dumneata știĭ ce face Silveanu ?

HRISTOVICĬ

Prostiĭ face (trece în dreapta)

ȘTEFAN

De—ce-am vĕzut eŭ !

LILIANA (cu vioiciune)

Aĭ fost acolo ?

ȘTEFAN

Da, înainte de a veni aicĭ.

DOMNIȚA

Și ce aĭ vĕzut ?

ȘTEFAN

Minunĭ...

LILIANA

Spune, Ștefane.

ȘTEFAN

Numaĭ treĭ anĭ de când și-a luat moșia în stăpânire, și n'a maĭ rĕmas urmă din satul cel vechiŭ. Acolo unde eraŭ bordee, coșare murdare, fără aer, fără lumină azĭ vezĭ un sat noŭ, cu case frumoase, încăpătoare, pline de soare, de aer, de lumină.

In piața satuluĭ a clădit școala de meseriĭ, spital, un azil pentru ceĭ bĕtrânĭ și nevoiașĭ, casa copiilor, unde se cresc pruncĭĭ și se adună mumele ca să-ĭ lăpteze.

Apoĭ bae, gimnastică și teatru. E e plăcere să-ĭ vezĭ pe toțĭ : țăranĭ, țărance, copiiĭ, dichisițĭ, curațĭ ; și cum după muncă seara, se adună toțĭ în piață și acolo conduși de învĕțător, se îndeletnicesc cântând în cor doinele țăreĭ.

DOMNIŢA

Bine, dar e nebun, omul ăsta.

ŞTEFAN

Nebun, domniţo, nebun. Inchipueşte-ţĭ că se gîndeşte acum, să aducă prin mijlocul satuluĭ un rîŭ cu lapte, altul cu miere, şi copaciĭ din sat să-ĭ altoiască cu purceĭ fripţĭ.

Nebun, nebun de legat.

HRISTOVICĬ

Ia te rog, sfîrşeşte cu zeflemelele.

ŞTEFAN

Fie-eare cu capitolul sĕŭ, d-ta milioanele, eŭ zeflemelele.

DOMNIŢA

Iţĭ dă de mâncare ? un advocăţel zeflemist.

ŞTEFAN

Principeso, am banĭ la dobândă.

DOMNIŢA

Pusese-şĭ ochiĭ însă pe averea mea.

ŞTEFAN

Ah ! Domniţo ! să mĕ fi luat de bărbat, Doamne ! cum ţi-o traduceam în zeflemele.

HRISTOVICĬ

Dacă maĭ vezĭ pe Silveanu poţĭ să-ĭ spuĭ din partea mea că e un neghiob.

ŞTEFAN

N'o să mĕ creadă.

HRISTOVICĬ (bădărănos)

Un guguman şi un smintit. Maĭ descreerat chiar decât alţĭ feciorĭ de banĭ-gata, aceia măcar işĭ mănâncă averea în chefurĭ şi haĭ-huĭ, el nicĭ mângâerea asta n'o s'o aibă. Nu-ĭ daŭ 2 anĭ ca să-l vĕd în sapă de lemn. Auzĭ, nelegiuitul ! să'şĭ bată joc de averea agonisită de părinţĭ ? O să-l huiduiască chiar ţăraniĭ luĭ, pe carĭ azĭ iĭ îndoapă, şi-ĭ îndeamnă la trândăvie ; s'a pus frate de cruce cu ţăranul, şi'şĭ împarte averea cu el, aĭ ? Şi pentru ce, bre ? Cu ce scop ? El bogat, s'a pus în contra bo-gaţilor ? Dar ce e el mĕ ? Pe ce se bizue, hî ? Vrea să-l facă pe ţăran om spălat ? Caraghiosul ! Cum e vită, vită, aşa e ţăranul, ţăran mĕ ! (Liliana se scoală şi apucă spre fund se opreşte la marginea grădineĭ şi priveşte spre parc.)

Ş'apoĭ ce iaŭ eŭ ţăranuluĭ, hî ? Nu-ĭ daŭ eŭ pământul meŭ, ca să-l muncească? Nu-l împrumut eŭ cu banĭ, bre ! Eĭ ce-ar face ţăranul fără mine ? Spune de ? Auzĭ, smintitul, şi vrea să-ĭ dea ţăranuluĭ, ce nu-ĭ cere! Ştiĭ ce vrea ţăranul, mĕ ? banĭ de bĕutură, mĕ! Dăĭ să bea şi tace! A muncit moşu-meŭ 50 de anĭ, tata alţĭ 50 de anĭ,

muncesc și eŭ de 50 de anĭ. S'a grămădit averea, da, firește s'a grămădit, dar e a mea, mĕ, a mea! Ba nu zĕŭ, ce voițĭ voĭ, hî? Să adun, nu e așa, toată calicimea, și să le spuĭ: „Venițĭ, bre, venițĭ, luați, vĕ îndopațĭ; pescheș, bre, risipițĭ ce-a strîns în 150 de anĭ, tot neamul Hristovicĭ". Na colțul, bre!

ȘTEFAN

Păcat că nu te aude Silveanu ar da la naiba filantropia luĭ.

HRISTOVICĬ (încet)

Pentru asta am eŭ grije. (șade în stânga)

LILIANA

Alinto, Alinto. (Ștefan merge spre Liliana)

ALINTA (care se zărește în parc culegênd florĭ)

Iată vin, încă câte-va fire de mărgăritărel. (Liliana merge spre Alinta)

HRISTOVICĬ

Ivanciule!

IVANCIŬ

Porunciți.

HRISTOVICĬ (încet către Ivanciŭ)

Mai trimite un butoĭ de vin la cârciumă, și du-te de cercetează cum maĭ merge, acolo.

IVANCIŬ

Am înțeles.

HRISTOVICI

Acum adu hârtie și cerneală, să scriŭ prefectuluĭ (Ivanciŭ vrea să iasă) Ba nu. staĭ, (se scoală) să mergem în cancelarie, scriŭ acolo, să cercetez și condica datoriilor. (apucă spre eșire urmat de Ivanciŭ) Până la sfîrșitul luneĭ să plătească toți! (se întoarce cu fața spre Ivanciŭ) Se împotrivesc la plata datoriilor, hî? Las' că-ĭ învĕț eŭ minte, banĭ auzĭ? saŭ pămînt nema. (ese urmat de Ivanciŭ. Din fund vine Liliana cu Alinta ținêndu-se de mijloc, Alinta are un coș cu florĭ dupe braț).

LILIANA

De ce, azĭ dimineață ca de obiceiŭ, n'aĭ venit să mĕ sărutĭ?

ALINTA

Vezĭ că....

LILIANA

Eĭ bine?.....

ALINA

Te întristez, dacă 'ți spun.

LILIANA

Cum ? ceva rĕŭ ? ia să vedem.

ALINTA

Am plâns.

LILIANA

Să plângĭ, tu ? Ce s'a întîmplat ?

ALINTA

Trandafirul....

LILIANA

Trandafirul ?

ALINTA

Eĭ da, trandafirul tĕŭ, cel altoit de tine, ce frumos era.

LILIANA

Și ?...

ALINTA

S'a uscat, moare.

ȘTEFAN

Moare... și mort fără lumînare ; pĕcat !

ALINTA

D-ta, de toate rîzĭ, ce urîcios eștĭ.

DOMNIȚA

Urîcios și urît.

ȘTEFAN

Iar te legĭ de mine ? Alinto, sunt urît ?

ALINTA

Pentru mine, numaĭ Liliana mea, e frumoasă.

LILIANA

Știĭ, că azĭ nu m'aĭ sărutat.

ALINTA

Vaĭ ! așa e. (îĭ sare după gât)

DOMNIȚA

Liliano, (Liliana se apropie) nu știĭ cum, mĕ întărâtă să te vĕd așa legată cu o fată de țăran.

LILIANA

Alinta, mi-e scumpă ca o soră, am crescut-o de mică. Fată de țăran, mătușică dragă? dar și moși-meŭ dupe tata a fost fiul unuĭ țăran bulgar.

DOMNIȚA

Eștĭ smintită! (Ese repede în stânga, Liliana dă din umerĭ și merge spre Alinta care stă de vorbă cu Ștefan).

ȘTEFAN

O să mĕ rogĭ să-ți cânt din flaut, o să spun și eŭ ba.

LILIANA

Vĕ certațĭ?

ȘTEFAN

Iĭ cer să-mĭ dea câte-va fire de mărgăritar, și nu vrea.

ALINTA

Le-am cules pentru tine.

LILIANA

Dă-ĭ Alinto.

ALINTA

Poftim, ia. (iĭ întinde coșul).

ȘTEFAN

Așa nu vreaŭ. Să-mĭ alegĭ și să-mĭ prinzĭ de haină.

ALINTA

Da, ca să facĭ ca erĭ.

LILIANA

Ce-a făcut?

ALINTA

I'am prins un trandafir la haină, și m'a sărutat dupe ureche.

LILIANA

Bine, Ștefane, pe toate vreĭ să le sărutĭ? pe Alinta, pe Domnița?

ALINTA

Pe Domnița? poftim coșul, să-țĭ aleagă ea. (iĭ pune coșul dinainte și ese repede prin dreapta.)

LILIANA (pe gînduri un moment)

Ștefane, nu e bine ce faci, lasă pe Alinta în pace.

ȘTEFAN

Liliano, ce bănuești?... nu se poate, te 'nșeli. (intră un servitor).

SERVITORUL

Un domn, care vrea să vorbească cu boerul. (îi întinde tava pe care e o carte de visită.)

LILIANA (ia cartea după tavă, citește și tresare).

Poftește-l, vestește și pe tata. (servitorul ese).

ȘTEFAN

O vizită, fug. (ese prin stânga)

LITIANA (singură)

Silveanu la noi, de ce? (intră Silveanu)

SCENA VI-a

SILVEANU. LILIANA

SILVEANU (intră prin dreapta, are o mișcare de surprindere și se oprește nehotărît; când vede pe Liliana, apoi se apropie și salută)

Ași dori să văd pe d-l Hristovici, (ironie) Senatorul.

LILIANA

Pe d-l Hristovici (apăsat) senatorul, am trimis să-l vestească. (îi arată un scaun)

SILVEANU

Nu știu, Domnișoară, dacă n'ar fi mai bine să mă retrag.

LILIANA

Nu înțeleg.

SILVEANU

Prin întîmplare m'am făcut părtaș cu d-ta, ca să alinăm suferințele uneia din acele ființe, a căror ursită în viață e durerea. Am aflat apoi c'ați fost nemulțumită, întărîtată chiar de chipul cum am înțeles eu să fac ca binefacerea să fie rodnică. Am venit aici, hotărît să înduplec un vrăjmaș, acela, tatăl d-tale; mi-e teamă acum și de un altul.

LILIANA

Un altul, cine?

SILVEANU

Dumneata, domnișoară.

LILIANA

De ce această închipuire?

SILVEANU

Inchipuire?

LILIANA

Neapărat, vrăjmășia e un simțimînt.

SILVEANU

Mĕ iartă, domnișoară, nu năzuesc așa sus. Orĭ-cum, sunt împrejurărĭ care pot da naștere un simțimînt de vrăjmășie, fără însă să merite a fi luat în seamă acela care 'l inspiră.

LILIANA

O, filantrop și modest.

SILVEANU

Binele nu trebue trâmbițat.

LILIANA

Atunci dreptul de recunoștință.

SILVEANU

O, renunț la el; recunoștința e o floare, a cărei sĕmînță nu răsare pe pămînt.

LILIANA (mirată)

Eștĭ pesimist, dumneata?

SILVEANU

Ca să nu ajung acolo, mĕ încerc să-mĭ daŭ mie însu-mĭ, o mulțumire sufletească.

LILIANA

Aĭ isbutit?

SILVEANU

Mi se pune piedică.

LILIANA

Cine?

SILVEANU

Domnul Hristovicĭ.

LILIANA

Nu.

SILVEANU

Judecă, domnișoară; aproape reușisem beția s'o stîrpesc printre țăranii mei. Pe hotarul însă, al moșiilor noastre, d-l Hristovici, a găsit cu cale să deschidă o cârciumă. Cârciumarul dă țăranilor mei să bea pe datorie, mai mult, îi amăgește și cu minciuni, căci e încrezător Românul. Eram iubit și cinstit, acum bieții oameni, ademeniți de acel cârciumar, aŭ început să ne judece, să piardă încrederea în mine, să mĕ bănuiască chiar că vreaŭ să le precupețesc munca. O cârciumă în câmp, la marginea moșiei.

LILIANA

Un drept de proprietar, de ce te plângi? Și d-ta ți-ai însușit unul pe care nu-l aveai.

SILVEANU (mirat)

Eŭ?

LILIANA

Da.

SILVEANU

Cum, nu înțeleg, în ce împrejurare?

LILIANA

Sanda, vĕduva pădurarului nostru, a fost cununată de mine, era deci un drept al meŭ să-i port de grije, acel drept ți-l ai însușit.

SILVEANU

Cum, domnișoară?

LILIANA

Luând pe Sanda sub ingrijirea d-tale și hotărind-o să intre în spitalul din Silveni, ai vroit să-mi dovedești, saŭ că nu mĕ pricep, saŭ că n'am darul de a fi stăruitoare în binefacere.

SILVEANU

Nu, domnișoară, nu, am voit atî-ceva; am voit să dovedesc că nu o singură mână darnică póte să facă să înceteze vaetul de durere al celor suferinzi, trebue legiuni de mâini miloase, căci numai așa am putea realiza, ce ne-a cerut cu grai Dumnezeesc, acel sublim umanitar care a fost Hristos. Da îmi amintesc, e o lună, din întîmplare am intrat în bordeiul aceleĭ sĕrmane femeĭ, v'am găsit acolo, nu vĕ cunoșteam atunci, m'ați rugat s'aduc un medic. O noapte întreagă d-ta, medicul și eŭ ne am luptat ca să scăpăm de la moarte pe acea nenorocită. Am isbutit, dar nu era de ajuns, ca să poată trăi dânsa și noul născut, trebuia nu bordeiul cu duhoarea luĭ bolnăvicioasă, nu murdăria, lipsa, sărăcia pretutindeni. Le trebuia un aer sănătos, o îngrijire mai de aproape, și pentru mumă și pentru prunc. Atunci povĕțuit de medicul meŭ am hotărît pe Sanda, să fie dusă în spitalul din Silveni. Am făcut rĕŭ?

LILIANA (după o pauză)

E vindecată?

SILVEANU

In cântece și desmierdări își lăptează copilul. Crede c'o să-i fiți naşe.

LILIANA

Nu.

SILVEANU

Vorbește des de dumneata, zice că ești bună.

LILIANA

Se înșală.

SILVEANU (surîde)

Eŭ vreaŭ să cred pe Sanda, iată de ce o să te rog pe d-ta, domnișoară, să intervii ca tatăl d-tale să închidă cârciuma de la hotar.

LILIANA

Domnul Hristovici—senatorul—este greŭ de înduplecat.

SILVEANU (face un pas înapoi)

A, atunci, Sanda și eŭ ne-am înșelat—și poate aveți dreptate, domnișoară ; în alcătuirea vieței noastre de azi, a fi bun e o slăbiciune. Ori cum e o jale să te pătrunzi de acest adevĕr : bunătatea nu-i o armă de luptă nici chiar față de o femee. (salută și vrea să plece)

SERVITORUL (intră)

Vĕ poftește boerul.

SILVEANU

E de prisos acum. (salută și ese)

LILIANA (face un pas spre Silveanu, apoi stă, stăpânindu-se vine spre fața scenei.)

Am fost rea, am fost rea. Și o crede, dar de ce ? de ce ? căci nu sunt rea, nu, și nu vreaŭ s'o creadă—O ! sângele străin, de ce nu mi-l pot stoarce din vine ! (Șade și'și pune capul în mâini, intră Alexandru.)

SCENA VII-a

ALEXANDRU, LILIANA

ALEXANDRU (intră prin față, atârnă puşca de craca unui copac, apoi merge spre Liliana.)

Inchipuește-ți d-ră că n'am avut noroc, mĕ 'ntorc cu geanta goală.

LILIANA

Eĭ, ce vreĭ, așa e în viață, mai multe zile fără noroc, decât cu noroc domnule Ariescu.

ALEXANDRU

Domnișoară.

LILIANA

Imĭ facĭ cinstea să-mĭ cerĭ mâna. Am stat mult la gînduri, ca să mĕ hotărăsc. D-le Ariescu, nu pot să-ţĭ fiŭ soţie.

ALEXANDRU

A.

LILIANA

Nu 'nţeleg să daŭ mâna, fără ca să-mĭ leg şi inima. Alesul meŭ, când va prinde mâna mea în a sa, vreaŭ să simtă în acea mână şi bătăile inimeĭ mele. (îi întinde mâna.)

Să rĕmânem prietinĭ.

ALEXANDRU

Toată viaţa mea, domnişoară, o să am o adâncă părere de rĕŭ.

LILIANA

N'am fi fost fericiţĭ, să mĕ crezĭ, şi atunceĭ părerea de rĕŭ ar fi fost de noĭ doĭ, şi maĭ adânc simţită.

ALEXANDRU

O să-ĭ pară reŭ luĭ d-l Hristovicĭ şi domniţeĭ.

LILIANA

Domniţeĭ? nu cred.

ALEXANDRU

Aşa? atunceĭ mĕ supun voinţeĭ d-tale. Pot să-ĭ spun domniţeĭ? —

LILIANA

Te rog (Alexandru salută şi ese) Măcar de s'ar înţelege, ce potriviţĭ sunt. (merge încet spre stânga se reazemă de o coloană, intră Ştefan)

ŞTEFAN (o priveşte un moment, apoĭ)

Eĭ, sfinxule încotro ţi-e gîndul?

LILIANA (tresare, apoĭ

Spre o zare nouĕ.

(Urmează) M. POLISU-MICŞUNEŞTĬ

(CORTINA)

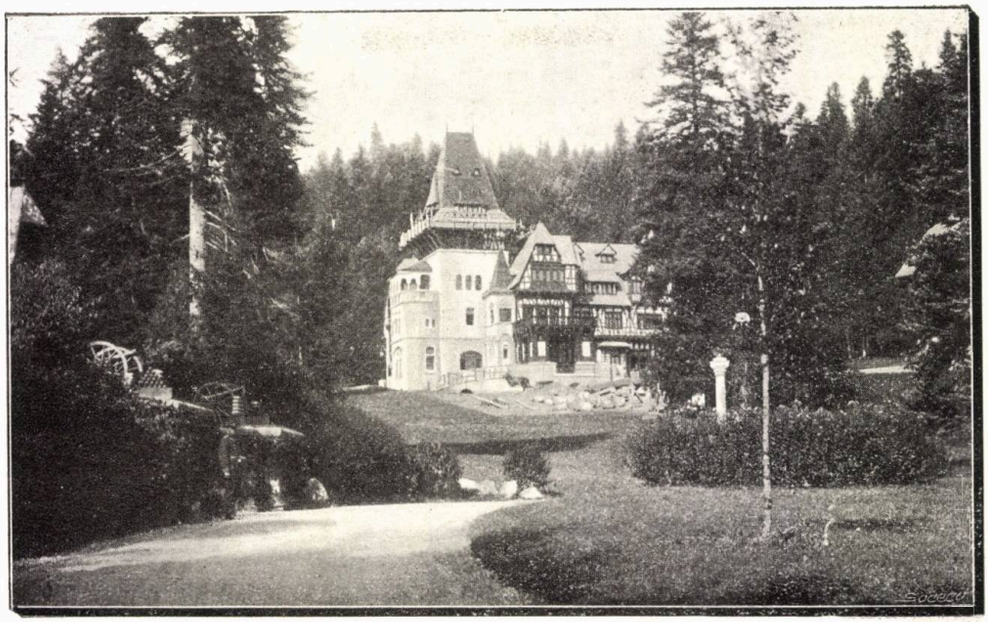

CASTELUL PRINCIPILOR

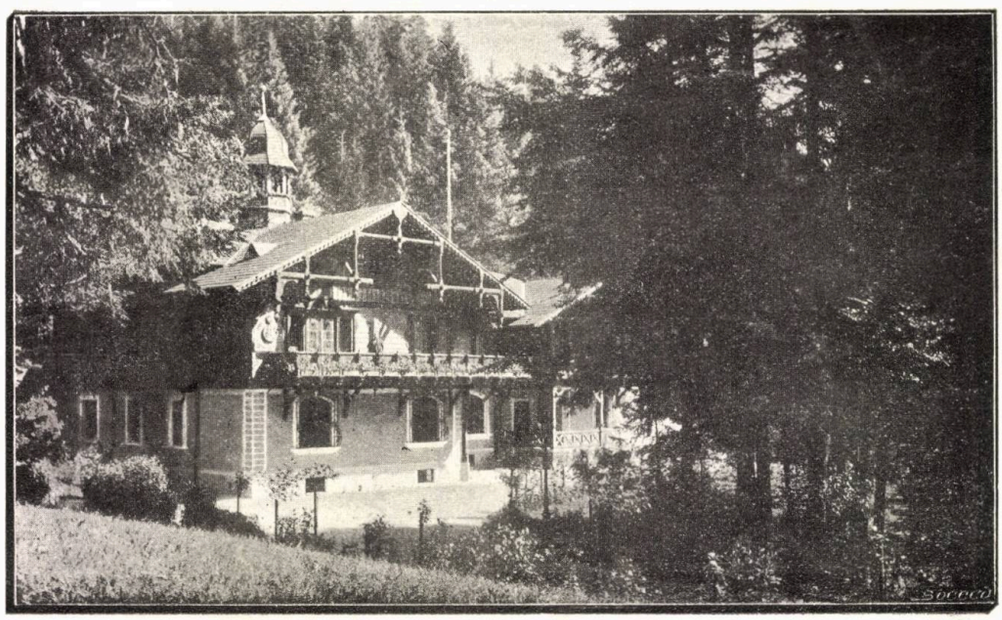

CASTELUL FOIȘOR

RĔMÂI

Rĕmâĭ, rĕmâĭ și nu te duce
In lumea largă năpustit
Departe n'aĭ mormînt nicĭ cruce
Să plângi pe ceĭ ce i-aĭ iubit,

Rĕmâĭ și nimenĭ să nu știe
Că 'n inimă 'mĭ ți-am dat locaș,
Un scut la suferințĭ să-țĭ fie
La bucuriĭ un drept părtaș.

Iar sufletul meŭ pe vecie
Ca rob ți-l daŭ, așa mĕ leg,
In preajma ta mereŭ să fie
Și gîndul să ți 'l înțeleg.

De orĭ-ce vifor aspru-al sorțiĭ
Ca pavăză te voiŭ feri,
Ți-aș amâna chiar ceasul morțiĭ
Să pot în locul tĕŭ peri.

Rĕmâĭ, rĕmâĭ și nu te duce
In lumea largă năpustit,
Departe n'aĭ mormînt nicĭ cruce
Să plângi pe ceĭ ce i-aĭ iubit

MĂRGĂRITARUL

Aurora când despică
Ceru 'n brazde purpurii,
Degete trandafirii
Velul nopţii 'l ridică
Faptului de zi.

Intr'o bună dimineaţă
Ea zadarnic se trudea
Nopţii veste ca să-i dea,
Căci ea învelită 'n ceaţă
Dusă 'n somn dormea.

Şi de lacrămi înecată
Phoebus când o dojeni
Eos pe un plâns porni;
Roua 'n jale picurată
Văile urni.

Theis binefăcătoare
Da poruncă scoicilor
Să deschidă sînul lor
Ploaea cea mîngâitoare
Dăruind-o lor.

Şi pe fundul mării zace
Lacrima în scump sertar
Bobul jalnic solitar,
Iar când scoica se desface
E mărgăritar.

MARIA BAIULESCU

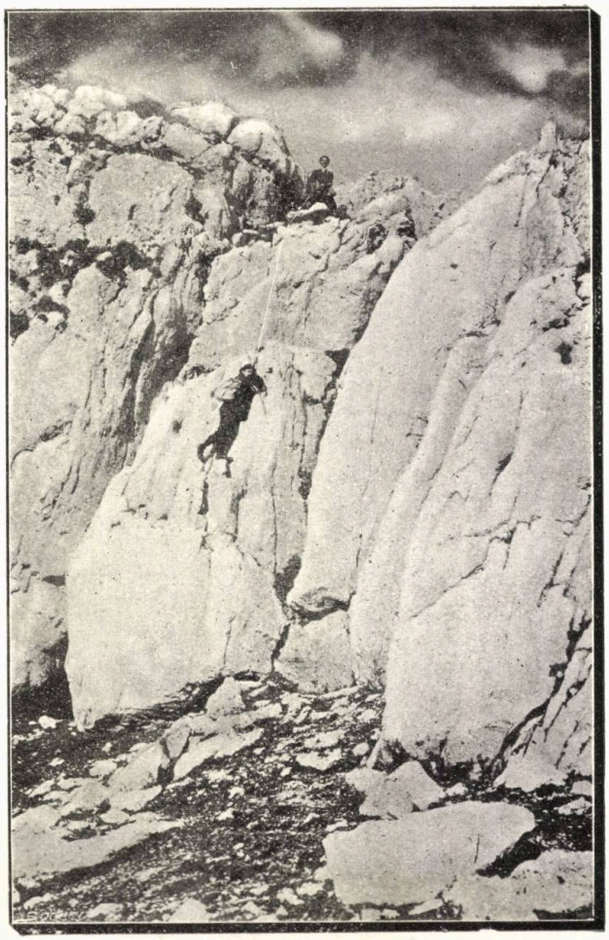

MUNȚII JEPI

TURMĂ DE OI PE MUNTELE CARAIMAN

SINAIA ȘI IMPREJURIMILE

Munţiĭ ţăriĭ româneştĭ, atât de puţin cunoscuţĭ, aŭ poziţiunĭ pitoreştĭ şi încântătoare, ca ceĭ maĭ frumoşĭ munţĭ aĭ Europeĭ. Cine n'a vizitat minunatele văĭ ale Oltuluĭ şi ale Bistriţeĭ, ale Prahoveĭ şi ale Teleajenuluĭ, ale Păpuşeĭ şi ale Ceahlăuluĭ, nu ştie frumuseţea Carpaţilor, frumuseţea Românieĭ de munte.

Sinaia de netăgăduit, e una din poziţiunile cele maĭ frumoase ale Carpaţilor. Cine a trăit câtva într'însa nu poate să-ĭ uite clima şi pitorescul precum şi frumuseţile făcute cu timpul de mâna omenească. D-l Al. Gălăşescu, director al Eforieĭ Spitalelor Civile, ni dă în interesanta sa lucrare *Sinaia*, indicaţiunile cele maĭ complecte, pe care le supunem cititorilor noştri, urmând cuvînt după cuvînt substanţlala şi clara sa lucrare.

Situată la baza munteluĭ Furnica pe platoul care se coboară spre valea Prahoveĭ de-asupra căreia se întind şirurile munţilor Bucegĭ şi mărginită de o parte de pârîul Peleş iar de altă parte de pajiştea de la Isvoare, Sinaia, atrage şi reţine privirile călătoruluĭ.

Isvoarele cele maĭ exacte asupra istoriculuĭ Sinaeĭ apar prin secolul al XV-lea; ele ne arată că prin sĕlbaticile văĭ ale Bucegilor umbrite şi apĕrate de vînturile despre miază noapte se găsea locuind, risipiţĭ prin diferite văĭ, maĭ mulţĭ călugărĭ ca sihaştri. Eĭ duceaŭ o viaţă de pustnicĭ şi nu se strîngeaŭ decât o singură dată pe sĕptămână, Duminica, spre a face rugăciunĭ împreună, şi spre a-şĭ lua merinde, după care se retrăgeaŭ iarăşĭ pe sub stâncile lor. Maĭ târziŭ eĭ zidiră în stâncĭ case de rugăciunĭ şi bisericĭ micĭ în lemn. Aşa, se ştie, că prin veacul al XV-lea s'a săpat o casă de rugăciunĭ în stânca Sf. Ana de către aceştĭ pustnicĭ.

Arhimandritul Ghenadie Enăceanu vorbeşte despre un hrisov al luĭ Mihnea Voevod (1581) prin care se confirmă o danie mănăstiriĭ Sf. Nicolae, unde se numeşte locul Molomoţ, după munţiĭ Bucegĭ. Aceasta dovedeşte că la acea epocă se afla o biserică în Sinaia pe locul Molomoţ.

Protosinghelul Dorofteiŭ Bertescu, care a adunat din gura călugărilor tot ce eĭ ştiaŭ din vreme despre începutul mănăstiriĭ Sinaia, spune că din schitul de pustnicĭ Lespezĭ s'aŭ tras maĭ mulţĭ călugărĭ doritorĭ de liniştea pustnicească şi că maĭ târziŭ pe la 1665 aŭ făcut o bisericuţă de lemn cu numele Sf. Nicolae, în poala munteluĭ Furnica, adică deasupra platouluĭ unde este astăzĭ mânăstirea Sinaia. Această bisericuţă s'a ruinat în timpul războiuluĭ din anul 1788. Pe locul eĭ s'a ridicat mănăstirea *Sinaia* de către boerul spătar Mihail Cantacuzino, numit astfel după munţiĭ *Sinaeĭ* celeĭ Marĭ din Arabia, unde făgăduise luĭ D-zeŭ că va zidi acest locaş. Afirmarea aceasta însă este o legendă. Ceea-ce se ştie sigur este că spătarul Mihail Cantacuzino a înălţat un schitişor

pe apa Prahoveĭ cu hramul Adormirea Maiceĭ Domnuluĭ, pe care l'a sfîrşit în Iulie 1695 numindu-l Sinaia, după asemănarea Sinaeĭ celeĭ Marĭ din muntele Horivu din Arabia.

Schitul împreună cu chiliile, afară de clopotniţă, există şi acum, însă cu schimbările ce a suferit în cursul anilor. După maĭ multe turburărĭ care aŭ frămîntat viaţa veaculuĭ al XVIII şi începutul celuĭ de al XIX, mănăstirea Sinaia a intrat într'o viaţă pacĭnică. Aşezată pe drumul mare de pe valea Prahoveĭ, care leagă România cu Transilvania, această mănăstire adăpostea pe toţĭ călugăriĭ care obicĭnuiaŭ pe atuncĭ să meargă vara să-şĭ caute sănătatea pe la staţiunile balneare din ţările surorĭ transcarpatice.

Principele Carol I vizitând pentru întâia oară în 1866 şi localitatea rĕmânênd încântat de frumuseţea cu care natura a înzestrat-o, a hotărît să-şĭ întemeieze acolo reşedinţa domnească de vară. Aerul, clima, poziţiunea încântătoare a Sinaeĭ, maiestatea munţilor, apa limpede şi rĕcoroasă, aŭ făcut în urmă din ea localitatea cea maĭ atrăgătoare din munţiĭ Carpaţĭ, şi astăzĭ ea se bucură de renumele celeĭ maĭ căutate staţiunĭ climaterice româneştĭ. Un numĕr însemnat de persoane distinse şi cu dare de mână a înălţat vile frumoase. In anul 1875 s'a început construcţia castelului Peleş destinat ca reşedinţă de vară a regeluĭ şi regineĭ şi cu timpul s'a clădit hotelurĭ, stabilimente de băĭ, parcurĭ pavilioane, aşa că astăzĭ Sinaia legată prin linia de drum de fer Bucureştĭ, iluminată cu, electricitate şi alimentată cu apă de isvor, brăzdată cu şosele, drumurĭ şi potecĭ, spre poziţiunile pitoreştĭ ale Bucegilor, este una din staţiunile de vară, din cele maĭ încântătoare şi maĭ frumoase din toată Europa.

* * *

După un drum de 125 chilometri din Bucureştĭ, călătorul ajunge în gara Sinaeĭ, urcă coasta unuĭ munte şi ajungênd de-asupra luĭ vede oraşul, semănat de vile în amfiteatru şi umbrit de munţiĭ care-l înconjoară. Vîrful acestor munţĭ se urcă până la 1500 metri deasupra mănăstiriĭ care ea însăşĭ se află la o înălţime de 860 metri deasupra nivelului măriĭ.

Oraşul Sinaia se află situat la 25° 31′ longitudine Est de Greenvich şi 45°, 21′ latitudine de Nord, şi este cel maĭ sus deasupra nivelului măriĭ dintre toate oraşele din România. Timpul frumos durează îndeobşte de la 15 Iunie până la 15 Septembrie şi uneorĭ şi peste această dată. Populaţiunea stabilă este de 2000 de locuitorĭ. In timpul veriĭ populaţia atinge ţifra de 5000 suflete. Aerul este remarcabil de curat şi poate fi respirat de organele respiratoriĭ cele maĭ delicate. El este îmbălsămat, trecênd prin pădurile ce înconjoară de jur împrejur localitatea. Iată, după albumul climatologic al Românieĭ, cifrele indicând cu exactitate clima Sinaeĭ: Iulie..... 16°,0, August..... 15°,3, Septembrie.... 11°,5 ceea ce dă ca temperatură mijlocie a veriĭ 14°,3′ corespunzătoare cu temperatura lunilor Aprilie şi Maĭ din Bucureştĭ. Pe lîngă asta, variaţiunile de temperatură nu sunt aşa de marĭ ca acelea constatate în restul ţăriĭ. Presiunea atmosferică mijlocie este 688,4 mm. Vînturile dominante sunt cele de la Nord şi de la Sud.

Ca informaţiunĭ practice trebue să spunem că staţiunea Sinaeĭ posedă astăzĭ hoteluri de primul rang ca marele Hotel Caraiman în Parc, cuprinzênd 120 de camere, mobilat elegant în stil modern, cu lumină electrică, cu băĭ, sală de lectură, terasă şi seră ; apoĭ hotel Sinaia, vila Ghica, vila Kirschner, hotel Regal, hotel Bulevard, hotel Nicolau, hotel Belvedere, etc.; peste 150 vile de întâia categorie de închiriat, alte 50 vile mijlociĭ şi un mare numĕr de case ţărăneştĭ; poştă, telegraf şi telefon; trăsurĭ de piaţă, casino, cofetărie, farmacie etc.

Parcul, situat în mijlocul oraşuluĭ, este una din cele maĭ frumoase părţĭ ale Sinaeĭ, aci trec şi se plimbă toţĭ visitatoriĭ oraşuluĭ. Din el se poate admira munţiĭ, pădurile şi posiţiunile înconjurătoare.

Inclinaţiunile şi ondulaţiunile, punţile şi drumurile ce-l brăzdează, chioşcurile arboriĭ şi florile ce'l înfrumuseţează, fac din el punctul cel maĭ atrăgĕtor din această staţiune.

Mănăstirea Sinaia, care se află mai sus de parc şi care poate fi vizitată cu permisiunea superiorului ei — clădită, cum am spus, de spătarul Mihail Cantacuzino la 1795 — are pe poartă următoarea inscripţie:

«Această poartă şi cu toate înoiturile câte se vĕd aci, aŭ fost făcute de părintele Dionisie Proin Tiruloiu, în zilele luĭ Io Nicolae Voevod, în anul de la Adam 7228 (1720) Maiŭ 20».

In interiorul bisericeĭ se află pe pereţĭ spătarul Mihail Cantacuzino cu fraţiĭ seĭ. Pictura primitivă nu maĭ există decât pe alocurea, căci la 1795 biserica s'a zugrăvit din noŭ. Al doilea quadrilater al mănăstiriĭ există numaĭ din anul 1846. In el avem de observat clopotniţa de la intrarea în mănăstire, zidită în anul 1891, şi casele despre nord cu o vedere încântătoare spre Peleş şi Bucegĭ. Biserica din mijloc, a căreĭ reconstruire s'a început în anul 1900 şi s'a terminat în anul 1903. Ea a fost restaurată în stil bizantin, după planurile d-luĭ architect Mandrea, iar tîmpla şi interiorul sunt datorite d-luĭ architect Pompiliau. Biblioteca mănăstiriĭ are 2500 de volume, dintre care unele importante şi rare, începênd din anul 1648. Muzeul conţine peste 600 obiecte de valoare, icoane vechĭ şi obiecte pentru serviciul divin. Tot într'însul se poate vedea o colecţie de săbiĭ şi arme vechĭ, 100 medaliĭ de aur, de argint şi de bronz, o colecţie de monete vechĭ o colecţie de diferite pietre de cihlibar şi agate, o colecţie de diferite minerale, etc.

Părăsind incinta mănăstiriĭ Sinaia păşim în strada Carmen Sylva, aşezată pe malul drept al pîrâuluĭ Peleş. Acest pîrău isvorăşte din munţiĭ Piatra-Arsă şi este un torent plin de farmecile natureĭ. Asupra luĭ, Carmen Sylva a scris sub titlul *Robia Peleşuluĭ*, una din acele fantaziĭ, pe care numaĭ închipuirea sa delicată le poate imaginaĭ

Străbătênd alea Carmen Sylva trecem podul de piatră peste pîrâul Peleş şi deodată apare ca prin farmec castelul Peleş, a căreĭ frumuseţe, împreună cu frumuseţea natureĭ, alcătuesc punctul cel maĭ uimitor al Sinaeĭ.

Locul unde e situat castelul este unul din cele maĭ sălbatice prin vîrfurile de munţĭ care-l domină şi prin apa Peleşuluĭ care curge sgomotos la poalele luĭ. El este făcut în stilul renaşterii germane şi este construit în cea maĭ mare parte în lemn dând castelului un caracter de uşurinţă şi de graţie. Planul a fost făcut de Dodere, profesor al şcoaleĭ politechnice din Viena. Pe piatra fundamentală pusă la 2 August 1865 când Regele lovi cu ciocanul, scrise: «Să se ridice acest castel şi să fie leagănul Dinastie noastre în ţară». Grădina de lîngă castel este în gustul veaculuĭ al XVI italian. Un basin monumental a căreĭ aruncătură se urcă la 22 metri, statuĭ pe jumĕtate ascunse în verdeaţă, candelabre electrice, aşezate de-alungul drumuluĭ, vase de majolică, înşirate prin pădure şi un covor de florĭ, sunt elementele care înconjoară şi înfrumuseţează acest castel, Interiorul luĭ e tot atât de frumos. Pe pereţiĭ primuluĭ vestibul se află placa poetuluĭ Alecsandri, aşezată la inaugurarea Castelului.

«Eŭ Carol şi-al meŭ popor
Zidit-am într'un gînd şi dor
In timp de lupte-al meŭ regat
In timp de pace-al meŭ palat».

Din vestibul urcând scara pĕtrundem în coridorul cel mare în jurul căruia se află salele de primire. Ferestrele cu geamurĭ colorate reprezentând pe Mihaiŭ Viteazul Ştefan cel Mare, iar în dreapta şi în stînga, pereţiĭ sunt împodobiţĭ cu portretele caseĭ Hohenzollern.

In vîrful scăriĭ de onoare avem *sala de mâncare* cu lemnăria în stilul Renaşteriĭ, cu mobilierul îmbrăcat cu piele de Cordova, cu geamurĭ îmfăţişând scene din viaţa Seniorilor.

De aicĭ o uşă sculptată duce *în sala de biliard*, care comunică cu *sala turcească*,

care a figurat la expoziţia din Paris la anul 1868. Tot din sala de mâncare se trece în *sala de serbări* decorată şi mobilată în stil mauresc, iar în fundul ei o fîntână arabă de marmură albă de Carrara. Apa Peleşului alunecă pe marmura albă şi face să se audă murmurul izvorului. Din sala de bileard se trece încă în *marea sală*, destinată primirilor oficiale, plină de lumină şi de unde avem cea mai frumoasă vedere pe valea Peleşului. Se continuă *cabinetul Maestăţei Sale Regina* în stil Ludovic al XV, apoi *sala de muzică*, apoi *Biblioteca*, apoi *Cabinetul de lucru* al Regelui; mai departe *teatrul mic*, complimentul sălei de muzică, etc.

In etajul de sus sunt apartamentele destinate oaspeţilor de distincţiune. In ele au locuit: Impărăteasa Austriei, arhiducele Albert, arhiducele Rudolf şi arhiducesa Stefania, principele de Galles, Regina Suediei, Impăratul Frantz Iosef, etc. In camera în care a locuit Impăratul Frantz Iosef s'a născut Principele Carol. Cabinetul *Majestăţei Sale Reginei*, pe care revistele străine l-au reprodus şi oamenii de litere l-au descris de atâtea ori, este o poemă de culori, de mătăsuri şi de catifele. *Marea bibliotecă* a Castelului, *camerele de dormit*, au fie-care în parte stilurile şi frumuseţea lor. «In frumoasele nopţi de vară în care spiritul lumii e în aer», Regina pune de stinge luminele din camera de muzică şi face să răsune clavirul, «sub umbrita lumină ce cade din stele».

Cei care au auzit aceste concerte nu le vor mai uita niciodată.

* * *

Escursiunile în munţii Bucegi alcătuesc partea cea mai frumoasă şi mai maestoasă a staţiunii Sinaia. Trebue cineva să vază el însuşi aceşti munţi, să ajungă până în vîrful lor pentru a putea să-i admire în toată splendoarea lor. Legendele fermecătoare ale fiecăruia din ei, pe care Carmen Sylva le descrie în *Poveştile Peleşului*, par a-şi avea isvorul în ţara viselor. Drumurile şi potecile de astăzi, fac că escursiunile sunt foarte uşoare până în cele mai înalte vîrfuri.

Intre excursiunile mai mici, adică până la 5 km. distanţă, notăm: *Cuibul Principesei Maria*, înfăţişând o clădire în lemn, suspendată pe 5 braţi înalţi. Această mică clădire, locul de predilecţie al Principesei Maria, se compune din 3 camere mici. Interiorul cuprinde lucrări de artă, faianţă pieri de urs şi de leu. *Piscul Câinelui*, porneşte pe puntea de lemn, peste Prahova din incinta gării şi se continuă şerpuind până la Pavilion. *Poiana Reginei*, spre vest de castelul Foişor, Stânca *Frantz Iosef*, acelaşi drum ce duce la poiana Reginei: e numită stânca *Frantz Iosef* pentru prânzul ce s'a dat în onoarea acestui împărat în 1897. *Stânca Sf. Ana*, trecem pe lîngă corpul de gardă, unde drumul să ramifică în două şi apucând pe poteca despre Sud-vest duce la acest pavilion foarte pitoresc aşezat.

In *Pavilionul Davila*, la *Piatra-Arsă*, la fundul *Vaei Rele*, etc. sunt toate escursiuni interesante şi frumoase. Printre excursiunile mai mari notăm: La muntele *Cumpătul* şi *Stâna Mare*, la *Pescăria Cantacuzino*, la cascada *Urlătoarea*, la *Vîrful cu Dor* la munţii *Jepi*, la muntele *Dihamu*, la muntele *Caraimanu*, la muntele *Omul*, la peştera *Ialomiţei*, care toate au frumuseţea variată a naturei şi legendele lor făurite de imaginaţia poporului.

Iată una din aceste legende colorită de pana măestră a Carmen Sylvei:

VÎRFUL CU DOR

Fost-a odată la Sinaia, o horă mare, într'o zi de sărbătoare.— Flăcăi cu pălăriile acoperite cu flori şi fete cu iele lor bogate se întorceau şi se legănau necontenit. Ceva mai departe, de horă, sta un cioban subţirel ca un brad şi cu căciula lui de oaie albă, care dând privirea roată peste întreaga horă şi ţinti căutăturile pe o fată, care se părea că nici nu-l bagă în seamă.

Ea era Ileana, mai frumoasă decât trandafirul Bucegiului şi mai gingaşă decât floarea Reginei, iar el Ionel Ciobanul, care uitându-se necontenit la dînsa, se apropie de hoiă şi'i ceru să-i zică un cuvînt bun :

— Ce să-ţi spun ? Tu nu mă iubeşti de loc şi curînd ai să mă uiţi.

— Ce să fac ca să mă crezi ?

— Ceea-ce nu poţi.

— Eu pot tot.

— Nu, căci fără oile tale nu poţi trăi.

— Fără oile mele! zise Ionel şi suspină. Unii strigau : Fă-o. Alţii : Nu o fă. Ionel se făcu că n'aude nimic şi se sui în munte. Oile erau strinse la stână, băgă în mâna Mioriţei, garoafa ce o furase de la Ileana şi rugă pe ceilalţi ciobani să ia cu dînşii şi oile sale că el vine mai târziu.

Astfel Ionel Ciobanul rămase singur şi 'şi propuse să petreacă iarna în munte, departe de iubita şi de turma lui.—Când veni toamna tovarăşii săi se coborîră la câmp, iar el se duse singur, după ce 'şi luă rămas bun de la turmă pe colina Vîrfului cu Dor.—Acolo 'şi clădi o colibă, spre a fi ferit de vînt şi de zăpezi, dar din zori până în noapte, sta la uşă, gîndindu-se la iubita lui şi la oile de care se despărţise.—Pe zi ce trecea, primăvara se părea că vine tot mai încet şi tot mai nesfîrşită i se părea aşteptarea. — De geaba cânta el din fluer, ori din bucium, nici un behăit nu-i răspundea şi murea de urît.

Cu vremea se vindecă în adevăr de boala dragostei, dar părerea de rău că s'a despărţit de oile sale îl turmenta neîncetat. Ceasuri întregi sta nemişcat pe vîrful munteluî, cu ochii aţintiţi spre câmp, încotro i se dusese turma,

In fine după ce lîncezi multă vreme în singurătate, văzu ivindu-se primăvara. Intr'o zi când cerceta cu privirea orizontul, i se păru că aude nişte clopote ce sunau în depărtare şi dulce în spre vale, erau clopotele oilor sale scumpe, pe care i le aduceau înapoi tovarăşii. Cum le zări cu meluşei lîngă ele, întinse braţele către ele, dete un ţipăt de bucurie, dar aşa de adînc, în cât îşi dete şi sufletul şi, când tovarăşii sosiră îl găsiră mort cu braţele întinse şi cu ochii fixi. Ionel păstorul cel frumos murise de dorul turmei.

Ciobanii îl înmormîntară unde îl aflară, iar vîrful munteluî îl numiră Vîrful cu Dor.

* * *

In felul acesta continuă cărticica d-luî Gălăşescu, cu alte indicii, cu alte legende, cu alte descrieri. Ea aduce, după părerea noastră, mai multe şi serioase foloase : Prin partea ei practică, prin cunoştinţele ei utile, ea ne-a înlesnit nouă Românilor—puţin excursionişti prin orientalismul nostru—ascensiunea munţilor Sinaiei ; prin partea imaginativă a legendelor, ea le a înălţat, le-a poetizat, făcându-ni-le mai atrăgătoare. Dorinţa de a vedea locul unde s'au făurit acele legende, creşte importanţa vîrfurilor noastre muntoase. Prin această atracţiune, lucrarea d-luî Gălăşescu, îndeplineşte o faptă patriotică, înlesnind românilor — pururea iubitori de locuri străine — vizita munţilor noştri. Mai e încă un avantaj ce se poate trage din cartea sa : ea ne îndepărtează de la melancolia ce-a coprins sufletele noastre, punându-ne în contact cu frumuseţile naturei. Căci când e cineva sănătos şi dispus, şi pleacă uşor în una din excursiunile frumoase ale munţilor uită orice tristeţă şi e fericit că trăeşte.

Iată de ce aducem complimentele noastre călduroase d-luî Gălăşescu pentru lucrarea sa care e şi o bună acţiune.

AL. RANEA.

CÂNTEC

Cu drag mĭ-aĭ dat să fiŭ stăpîn
Pe-a ochilor impĕrăţie—
Rĕmâne gura să-mĭ maĭ daĭ
S'o stăpînesc pentru vecie.

Eŭ sunt sărac, şi'n schimb nu-ţĭ daŭ
Decât iubirea-mĭ nesfîrşită,
Şi-ţĭ jur că'n lume n'o maĭ fi
O altă fată maĭ iubită

Din clipe dulcĭ de sărutărĭ
Blând, ţi-oĭ urzi o vecĭnicie—
Un dor şi-un gînd, atât maĭ am
Şi-acestea ţi le daŭ tot ţie.

Corneliŭ Moldoveanu.

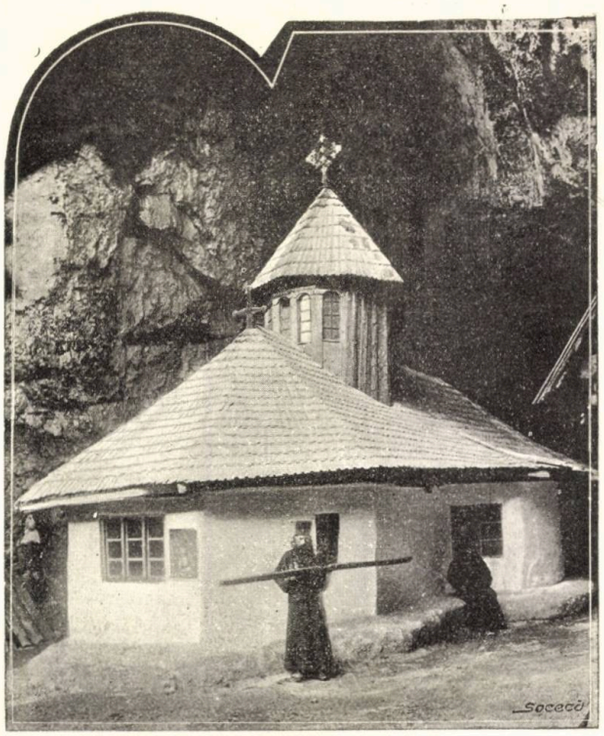

SCHITUL DE LA PEȘTERA IALOMIȚA

POIANA REGINEI

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Încercări Critice, un volum de 200 paginĭ, de d. *H. Sanielevicĭ*.

Volumul acesta, se prezintă cam defavorabil: sub iscălitură urmează „Licenţiat în filozofie“, sub titlu, o sumă de sub-titlurĭ atrăgĕtoare, în capul textuluĭ o prefaţă foarte laudativă.

Ce e în *Incercărĭ Critice?* De sigur ceea-ce ni se anunţă pe copertă. Coperta ne spune că ni se va vorbi despre d-niĭ C. Dobrogeanu-Gherea, I. L. Caragiale, A. Vlahuţă, St. O. Iosif, etc. etc. In realitate insă găsim niște recenziĭ, scrise în fuga condeiuluĭ acum vre-o doĭ anĭ, de douĕ orĭ pe lună, în dispăruta „Noua Revistă Română“. Acest fapt e foarte caracteristic; el ne arată de la început, ca impresie generală, că spiritul criticuluĭ e maĭ mult pretenţios şi leneş decât critic; alt-fel de ar fi fost, ar fi simţit numaĭ decât că a apărea cu un volum de dărĭ de seamă *vechĭ*, incomplecte, e un dezavantaj. De exemplu: d. Vlahuţă are *treĭ* paginĭ pentru *Clipe de liniște*; dar d-luĭ a scris de atuncĭ *România Pitorească*, destul de cunoscută. D-niĭ: Lecca, Iosif, Adam, aŭ câte douĕ treĭ volume, afară de cele analizate...

D. Sanielevicĭ, dacă voia să scoată numaĭ decât un volum, avea destulă vreme să revadă ce a scris, să complecteze, să schimbe, să modifice. Aceasta'ĭ regula tuturor oamenilor inteligenţĭ, care voesc să se accentue într'o mișcare literară. E frumos: criticul blasfemează împotriva tuturor tinerilor care publică literatură *grăbindu-se*, iar el, el organul critic, n'are nevoe să ţină seamă de însuşĭ sfatul sĕŭ.

* * *

Cântece de *V. Podeanu*, (vol. III).—Iată un poet, credem, fericit. Işĭ petrece viaţa maĭ mult la ţară, de unde, dacă se plictisește, vine la oraş; de aci, când iarăşĭ se plictisește, se 'ntoarce la ţară. Iar de treĭ anĭ în şir regulat poetul îşĭ face apariţia 'n Bucureştĭ ca să tipărească un volum de poeziĭ.

Răsfoind noul volum, nu ni se pare superior celorlalte; e puţină duĭoşie, e maĭ multă decât altă dată intenţie de amor, care cade adesea 'n întrebuinţarea de cuvinte joase; maĭ e caracteristică şi sensualitatea nu prea cu perdea, pe care poetul o ia adesea drept gen idilic.

Cităm un cântec, foarte întristător în fond și gingaș în același timp:

Mereŭ plângênd, în plâns adoarme,
Dar adormind, în vis zîmbi;
Iar inima veghindeĭ mame
De bucurie tresări.

Ce fericiri întrezărise
Al mameĭ suflet amăgit,—
Căcĭ fata eĭ, dacă surîse,
E că visase c'a murit.

Increzător în sine, mulțumit de ceia-ce publică, îmbrățișat de prietinĭ, poetul merge înainte cântând necontenit și fără grijă.

I. D. M.

* * *

Un bust luĭ August Treboniu Laurian. — La 1 Iulie s'a inaugurat în piața Lucacĭ bustul fostuluĭ profesor August Treboniu Laurian, în mijlocul uneĭ asistențĭ restrînse, alcătuită maĭ mult din profesorĭ și studențĭ. Ca lucrare de artă, bustul e maĭ puțin decât mediocru, copiat rĕŭ după un altul maĭ vechiŭ. In fizionomia și privirea bĕtrânuluĭ latinist nu numaĭ că nu se arată nimic din licărirea vizionaruluĭ ce a fost Laurian, dar chiar trăsăturile feței n'aŭ cel puțin corecțiunea și modelarea elementară statuarieĭ. Maĭ mult decât atâta, chiar marmura din care e făcută bustul e de cea maĭ ordinară calitate.

D-l Ștefan Ioan, unul din profesorii care aŭ luat inițiativa ridicăriĭ bustuluĭ a arătat într'o cuvîntare scurtă, meritele luĭ Laurian, și d-l Robescu, primarul Capitaleĭ, fost elev al luĭ Laurian, a primit bustul confirmând însușirile profesoruluĭ sĕŭ.

Omul căreia i se consacra memoria în ziua aceea era născut în Ardeal la 1810 și mort în Bucureștĭ la 1881. A făcut studiĭ atât în țară cât și în străinătate și a ocupat catedra de filosofie de la liceul Sf. Sava până la 1848, când mișcarea Românilor din Transilvania îl rechemă în Ardeal, unde jucă un rol însemnat. Intors în Moldova pe la 1851, se ocupă în special cu lucrărĭ didactice până la 1858, când veni în Bucureștĭ și fu numit membru al Academieĭ, ajungênd președinte al acesteĭ societățĭ.

A publicat: *Tentamen Criticum*, *Magazinul istoric pentru Dacia* în colaborare cu Bălcescu, *Coup d'oeil sur l'histoire roumaine*, *Dicționarul limbiĭ române* în colaborare cu Maxim și un *Glossar*; afară de acestea maĭ făcu studiĭ asupra matematecelor și astronomieĭ.

Opera luĭ filologică și istorică e considerată astăzĭ ca lipsită de bazele științeĭ; ea are un merit însemnat fiind rodul uneĭ pasiunĭ profunde, a iubiriĭ de latinitatea neamuluĭ românesc. Și cum tot ce se face pe lume măreț, nu e decât rodul pasiuniĭ, opera luĭ Laurian, cu toate că nu se reazimă pe legile științiĭ — și câte din cele de astăzĭ crezute științifice de autoriĭ lor nu vor fi mâine declarate tot așa? — și-a atins scopul. Pasiunea a trecut dincolo de adevĕr, hipotezând și chiar inventând etimologiĭ și fapte istorice spre a dovedi latinitatea noastră. Hiperlatinismul luĭ s'a spulberat în vînt ca o muncă de prisos, dar scînteia de adevĕr din el, — orĭgina latinităței noastre, atunci atât de contestată — a învins și rămase vie.

Iată meritul bĕtrânilor iluzioniștĭ, între care unul din ceĭ maĭ de frunte a fost Laurian. Munca luĭ are maĭ mult farmecul jertfeĭ, și Laurian care și-a jertfit

până și numele părintesc schimbându-l în nume latinesc are dreptul la recunoștința urmașilor.

Prin reînvierea memoriei lui ca și a tuturor celor din timpul său se perpetuiază focul sacru printre noi.

N. P.

* * *

Expoziția societății științifice. — Se știe că anul trecut Societatea științifică în Congresul de la Iași a ales pentru anul acesta ca președinte al Congresului pe savantul nostru colaborator și bunul român D. Dr. C. I. Istrati. In vederea Expoziției ce Congresul pregătește pentru la toamnă D. Istrati ne trimite următorul apel pe care îl publicăm cu plăcere, asociându-ne la sentimentele frumoase expuse în el—susținute de noi, în paginele Revistei totdeauna, — cu încrederea că opera D-lui Dr. Istrati va reuși pe deplin, dată fiind activitatea și rîvna sa exemplare.

Iată apelul său:

„In luna Septembre a. c. se va ține în București al doilea Congres al Asociațiunei Române pentru înaintarea și respândirea științelor.

Cu această ocaziune se va organiza și o Expoziție culturală, care pe lângă caracterul special științific va îmbrățișa și celelalte ramuri ale activității noastre, căutând să dea o oglindă cât mai complectă a întregei noastre culturi în decursul veacurilor și până astăzi.

Această din urmă sarcină revine în special Secțiunei retrospective din Expoziție, Clasa XII.

Asupra acestei secțiuni și învederea unui cât mai splendide reușite a ei, ne permitem a atrage bine-voitoarea atențiune a celor de drept, cu încredere că din toate părțile ne vom bucura de luminatul concurs al tuturor acelora căror prim gînd este propășirea neamului și desvoltarea sentimentului iubirei de patrie.

Astăzi mai ales, când încrederea în noi înșine și simțul național s'au deșteptat; când mândrii de trecutul nostru privim cu liniște către un viitor mai frumos, azi, este timpul și datoria noastră să reînviem și trecutul civilizațiunei noastre, fără de care existența unei națiuni civilizate nu se poate închipui.—Căci vechimea vieței intelectuale a unui neam se măsoară dupe monumentele culturale ale lui, întocmai cum, după inelele din trunchiu, se numĕră vîrsta unui stejar.

Și dacă mai mult s'a făcut până acum în celelalte ramuri ale activității noastre, apoi puțin ne-am interesat de moștenirile lăsate de strămoșii noștri.

Din producțiunile artistice ale vremurilor trecute nu ne-au rĕmas decât foarte puține probe și acestea sunt pe cale de a se risipi și perde din causa nepăsărei generale.

Atențiunea noastră trebue în deosebi îndreptată asupra acestor bunuri naționale a căror înaltă menire este de a redeștepta și întări simțul artistic și iubirea trecutului nostru.

Aceste rĕmășițe trebue adunate și păstrate cu sfințenie, ori cât de modeste ar fi și ori cât de neinteresante ar părea cercetătorului superficial. — Nu este hrisov, manuscript sau imprimat vechiu, nu e țesătură națională, nu e piatră scluptată sau lemn cioplit, nu e monedă, giuvaer, armă sau în fine ori-ce obiect vechiu, ori cât de simplu ar părea el, care să nu-și aibă însemnătatea sa ca document pentru reconstituirea trecutului nostru.

Salvarea acestor uitate dar neprețuite fărămături ale bogățiilor artistice și ale culturei de odinioară este o sfîntă datorie nu numai pentru instituțiile speciale ale Statului, dar și pentru fiecare român. Să căutăm dar prin neobosită cercetare și

asiduă colecționare, să reparăm greșala nepăsăreĭ de până acum și aducênd verigă lângă verigă să refacem lanțul cel lung al vieței noastre culturale. Și fără discernămînt deocamdată să culegem tot, rămânênd ca în urmă numaĭ să se deosebească adevăratele lucrărĭ atistice de acele cu simplu interes cultural.

Expoziția retrospectivă este o primă încercare în acest sens. Ea nu poate avea pretențiunea să fie complectă și absolut metodică; ea va fi însă inițiatoare, deșteptând interesul în această direcțiune și aducênd totdeodată o frumoasă pildă de îmbucurătoarele rezultate ce se pot obține chiar cu mijloace foare modeste, atuncĭ când buna voință și entuziasmul le înlocuesc cu prisosință.

Convinși fiind că se va apreția dupe cum se cuvine înalta menire patriotică a acesteĭ mișcărĭ, apelăm la toțĭ rugându-ĭ să bine-voiască a ne da tot sprijinul pentru ca expoziția retrospectivă să corespunză scopuluĭ propus.

Rugăm dar să ni se facă cunoscut care sunt colecțiunile saŭ numaĭ obiectele ce se găsesc în posesia orĭcuĭ și pe care ar bine-voi să le expună.

Cu această ocazie, negreșit, mulțĭ vor putea revizui hârtiile de familie și toate celelalte obiecte transmise prin moștenire de la părinți și spre a lor surprindere chiar s'ar putea să afle reminișcențe care de sigur ar merita o soartă maĭ bună decât uitarea căreia sunt date.

Aceasta în special pentru descendenții persoanelor care aŭ jucat un rol în mișcarea noastră culturală.

Facem cunoscut că s'a reservat câte un loc până și acelora din oamenii noștrii ce aŭ jucat un rol cât de modest în desvoltarea noastră culturală. Ori-ce obiect provenind de la eĭ va fi expus cu recunoștință. Portrete, memorii, manuscripte, cărți, instrumente etc., etc.

Presa română împărtășind aceste ideĭ întinsuluĭ cerc al cititorilor sĕĭ și căutând să îndemne pe câțĭ maĭ mulțĭ să participe la Expoziție, va face operă patriotică de care împreună cu noĭ 'i vor fi recunoscătoare și generațiile viitoare."

COMITETUL EXPOZIȚIUNIĬ RETROSPECTIVE.

P.S. — Pentru orĭ-ce lămuririĭ și rezervărĭ de locurĭ a se adresa D-luĭ Profesor Dr. C. I. Istrati, Splaiul General Magheru No. 2 Bucureștĭ.

In momentul când punem numĕrul nostru sub presă, o veste tristă ne sosește din străinătate: amicul și colaboratorul nostru, Anghel Demetriescu, omul de litere și profesorul distins a încetat subit din viață la Karlsbad.

El, cel maĭ sănătos și cel maĭ resistent la muncă ne-a părăsit cel întâĭ! Cine și-ar fi putut-o închipui, acum câteva zile când îșĭ lua ziua bună de la noĭ, cu zîmbetul și cuvintele luĭ prietenești și spunêndu-ne ca tot-deauna, până în pragul porțiĭ, lucrurĭ frumoase din toată lumea și din toate vremurile cu farmecul omuluĭ care știe bine orĭce?!

A fost în adevĕr oarbă și teribilă lovitura morțiĭ de astă dată; ea a căzut în mijlocul iubiriĭ noastre a tuturora, și, ca o lovitură de trăsnet, ea a izbit în cel maĭ înalt dintre noĭ!

DIRECȚIUNEA REVISTEĬ.

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Gisèle Chevreuse de *Eugène Vernon.* (Ed. Mercure de France). Autorul acestuĭ roman e un tînĕr de un talent remarcabil, chipul sĕŭ de a scri are ceva aşa de ferme, cător, în cât după fiecare capitol te simţĭ covîrşit de emoţiune. Subiectul romanuluĭ *Gisèle Chevreuse*, îl formează aventurile naive ale uneĭ persoane, retrasă în adîncul misantropieĭ sale. Gisèle Charny, o fată tînĕră de cea maĭ bună condiţiune, iubeşte pe Pierre Viviers, care nu o iubeşte, pentru că ţine la alta, de aceeaşĭ condiţie, de asemenea o femee nepotrivit măritată, care se divorţează şi cu care se căsătoreşte. Gisèle Charny se mărită atunceĭ cu d. Chevreuse, pe care nu 'l iubeşte, dar care îĭ va da ocaziunea să se întîlnească adeseorĭ cu celalalt. Şi într'o zi, într'o seară a seduce pe bărbatul prieteneĭ sale Armanda, seducţiune, care totuşĭ nu e iubire. Insă iubirea luĭ Petru şi a Armandeĭ dăinueşte.

In general Eugène Vernon nu este tocmaĭ simplu. E lipsit de natural, de simplicitate. E în această carte un numĕr de femeĭ foarte frumoase şi lacome de iubire care grăesc asupra stărĭĭ inimelor lor, cu complicaţiunĭ de o subtilitate într'adevĕr minunată.

Histoire comique de *Anatole France* (Ed. Calman Levy). O dramă comică. Eroina este o fată practică, dar puţin nevrozată, cu tot bunul sĕŭ simţ. Ea iubeşte pe un tînĕr, un om maĭ presus de poziţia eĭ. Cu toate pretenţiunile luĭ Nanteuil, dînsa nu are decât o parte burgheză, geniul corpuluĭ eĭ. Maĭ e un personaj în povestea aceasta, maĭ puţin comic: e d. Socrate, pe care când Nanteuil îl întreabă ce a învĕţat despre moarte, el rĕspunde: «Nimic ca să te îngrozească». Acest roman scris pe temeliĭ pozitive, formează în total o frumoasă, dar rece operă, deşi foarte sănătoasă.

Hommes et idées du XIX-e siècle de *René Doumic* (Perrin). Criticul actual de la Revue des Deux-mondes, are părerile sale cunoscute în privinţa poeziilor şi poeţilor moderniştĭ aĭ Franţeĭ. Pentru dînsul Verlaine este un poet «foarte mediocru», iar gloria sa e rezultatul uneĭ îndemânatice «mistificărĭ». Tot aşa sunt judecaţĭ şi Baudelaire şi Barbey d'Aurveilly. Cu toate acestea Verlaine *este ce este*, un poet solitar şi fin, pe care nu ştim cum l'am putea potrivi vreuneĭ alte gloriĭ contimporane luĭ. Acelaşĭ lucru şi cu d'Aurevilly. D. Doumic îl compară cu Balzac şi îl sfîşie; însă romanele autoruluĭ «Diabolicilor» sunt superioare prin stilul lor, aşa în cât, autorul acesta tot rĕmâne una din cele maĭ originale figurĭ din veacul XIX.

Le liberalisme de *Emile Faguet.* (Ed. Oudin et C-e). Autorul declară singur «nu cred să fi întîlnit vreodată un francez care să fie liberal». D. Faguet îşĭ manifes-

teză adînca sa încredere pentru aceia care fac profesiune de liberalism. Fără îndoială, aŭ fost și liberalĭ care doreaŭ întra'devĕr libertatea altora, dar aceia în totdeauna aŭ fost în opoziție. Așa dar după Faguet, francezii sunt maĭ întâĭ de toate «oamenĭ de partid». Pentru ce? Pentru că sunt de rasă latină și de educație catolică. Liberalismul la francezĭ, nu e dar decât o mască, tot așa după cum englejiĭ sunt pentru irlandejĭ saŭ americaniĭ pentru negri.

Problema viitorului latin de Léon Bazalgette, (Ed. Fischbacher). E un noŭ volum al autoruluĭ care descrise nu de mult cauzele reale ale inferiorității franceze in lupta internațională. In lucrarea de față el ne arată cât de grele vor fi condițiile la care vor trebui să se supue națiunile latine, dacă nu voesc să fie eliminate în profitul raselor tinere și tarĭ, a căror propășire nu e împedicată cum e a raseĭ latine, printr'o povară de tradițiĭ și de deprinderĭ învechite. Chestiunea aceasta pe care a atins-o în maĭ multe rînduri revista noastră este foarte desbătută astăzi și paginile lucrăriĭ de care vorbim o înfățișează pe toate laturile.

Revue bleue, 27 Maĭ. Léon Vannoz, publică un articol fin asupra «Celor două poeticĭ». Una care pretinde că versul francez și-a ajuns ultima formă de evoluțiune cu Victor Hugo; alta care pretinde o libertate maĭ mare, desrobind versul, asigurându-ĭ o viață, o muzicalitate nouă și ritmică. In ce privește poezia simbolistă însă, Vannoz vorbește foarte vag: «Simbolismul saŭ cel puțin școala literară care a trăit subt acest nume e pe ducă. Scriitoriĭ ceĭ maĭ cunoscuțĭ, pe care ni'ĭ recomandă, saŭ aproape nu maĭ scriŭ de loc, orĭ s'aŭ îndreptat spre acțiunile politice, orĭ aŭ făcut căsătoriĭ bogate; uniĭ chiar șĭ-aŭ pregătit drumul spre Academie. Cum ar spune Heinrik Ibsen, eĭ sunt deja pe jumătate morțĭ; în orice caz școala lor nu maĭ are rațiune de a fi și de câtva timp deja ea numaĭ există. «In privința poeților sĕĭ favoriți, aceia care caută «viața», Vannoz se exprimă astfel: «Ceea ce impută simbolismuluĭ, este de a fi o mișcare superficială, făcută maĭ mult din dorința de a stîrni mirarea, decât de dorința adîncă și sinceră de a aduce nouĭ adevĕruri. In simbolism, dacă se exceptează d. Maurice Maeterlinck care l'a părăsit de timpuriŭ, nu maĭ găsim nicĭ un cap puternic organizat. Singur poate d. Remy de Gourmont dă sensațiunea uneĭ gîndirĭ solide, dar el nu s'a ocupat de loc cu metodă decât de gramatică și de limbistică. La atâția alțiĭ care aŭ fost în aparență niște delicațĭ poețĭ, cum se simte golul de cugetare și seceta sufletească !. »

La plume, 1 Iunie. In acest numĕr se remarcă un studiŭ de Stuart Meril, asupra noilor poețĭ Henri de Régnier, Francis Vielé-Griffin și Paul Fort. Vorbind de ultimele lor opere, Stuart Meril observă despre Henri de Régnier «că el a ținut de data asta să rĕmână în marginile realităț'ĭ». Despre Vielé-Griffin, cântărețul vieții și al bucurieĭ care «spune și versurĭ mișcătoare, simple și caste, viața vr'unor sfințĭ» și despre Paul Fort (Himnurile de foc) :» D. Paul Fort susține de la început pănă la sfîrșit tonul celuĭ maĭ pasionat lirism. Altădată parcă dormita; el rumpea ritmul și nu ținea frîul fantazieĭ sale. In *Himnurile de foc* nicĭ o șovăire. Paul Fort s'a supraveghiat chiar în furia inspirațiunĭ sale. A știut să'șĭ cearnă imaginele, să'șĭ pună culorile, să îndoiască liniile. Se putea odinioară presupune că 'și găsește efectele din întîmplare. Astăzĭ fără a fi perdut ceva, din zbuciumata sa lirică a devenit un artist conștiincios de metoda sa.

Mercure de france, (Iulie). Léon Bloy studiază opera «Celuĭ din urmă poet catolic: Jehan Rictus». Jehan Rictus e un «monstru» de melancolie și de pietate care nu cunoaște pe Dumnezeŭ și care e torturat de iubirea sa. Iată totul. Când vorbim de iubirea luĭ Dumnezeŭ, trebue sĭ înțelegem iubirea luĭ Isus Cristos, astfel cum aŭ prac-

ticat'o sfinții, iubirea care face ca oamenii să plângă necontenit. Autorul acestuĭ studiŭ reproduce o scrisoare foarte interesantă a «celuĭ din urmă poet catolic», din care extragem următoarele crâmpee: «Limba mea este îngrozitoare îmĭ spuneți. De ce? Pentru că întrebuințez cuvinte, care, pentru cea maĭ mare parte, sunt maĭ aproape de rădăcinele grecești și latine, ale căror vocale sunt perimate de poeții ordinarĭ. Aceasta nu este de tăgăduit și d-ta eștĭ prea bun linghist și etimologist ca să maĭ insist. Veĭ fi de părere însă că limba franceză nu este imuabilă și că n'a ajuns la desăvîrșirea sa deplină. Aĭ scris de atâtea orĭ, ea a fost torturată de jurnalism și de romanul naturalist. Pitorescul vocalelor s'a isprăvit, s'a șters prin întrebuințarea scriitureĭ naturaliste. Și sunt cuvinte și expresiunĭ care aŭ devenit adevărate cadavre». Maĭ departe: «Nu, nu caut să plac. Lupt, din potrivă, fără încetare, în potriva prejudecăților convenabile și e lepreĭ jurnalistice. Fă'mĭ prietenia de a mĕ reciti și veĭ vedea că subt această formă populară, debordează teoria individualistă și aristocratică maĭ întâĭ, isbucnește necontenit». Opera de căpetenie a luĭ Jehan Rictus este intitulată *Les Soliloques du Pauvre*, care nu este în fond decât un lung apel al tandreții materne și de aceea este atât de sfîșietoare. De două orĭ nemaĭ putând îșĭ sprijină coatele pe genuchĭ și cu capul în palme, exclamă în stilul sĕŭ bizar:

Seigneur, mon Guieu j'suis pres d'pérr
Et v'la ma peine, alle est ben vraie;

Apoĭ le împreună pe sĕrmana sa gură fără pâine; apoĭ lăsându-le în jos caută pe Mîngăetorul în nopțile amare:

Quoi y faut dir'? Quoi y faut faire?
S'ai mêm' pus la force ed' pleurer
J'sais pas pourquoi j'suis sur la terre
Et j'sais porquoi j'm'en irai.

In toată opera luĭ Jehan Rictus e un amar desgust de viață, lacremile orfanilor care mor de foame, la treĭ lunĭ saŭ la nouĕ-zecĭ și cincĭ de anĭ, pentru că n'aŭ putut suge la sînurile mamelor lor.

La revue de l'Art ancien et moderne, (Iunie). Durand-Gréville, examinând Expoziția internațională din Veneția, ne dă țifre care colaborează cu ceea-ce s'a spus deja despre expoziția din Turin, regretabila abținere franceză în manifestările internaționale organizate în străinătate. Pentru o mie de opere de artă, Italia a furnizat 350 de expozanți; Anglia 30; Germania 29; Franța 28; Belgia 14; Statele-Unite 10 etc. Este într'adevĕr regretabil ca o țară de supraproducțiune artistică prin excelență, cum e Franța să ajungă în al 4-lea rang, în ce privește numĕrul expozanților, atuncĭ când din dublul punct de vedere, acela al câștiguluĭ material și al influențeĭ intelectuale, vom avea avantagiul de a facilita străinilor punerea în prezență cu operile creatorilor noștri artisticĭ, singurul metod de altfel de a diminua pletora de producțiune pe piață de care suferim.

In **Buletin de l'art** din 23 Maiŭ, d. Emile Dacier se ridică în potriva violărĭ regulamentuluĭ *societățiĭ artiștilor francezĭ*, unde se admite cu un entusiasm al uneĭ reclame bolnave, în afară de condițiile prescrise, lucrările d-luĭ Bonkhanovski, care a obținut să se adaoge la neînsemnatul sĕŭ *Sarcofagiŭ* «opera vieții sale» diferite alte obiecte, atuncĭ când salonul era deschis de mult timp. D-sa spune: «Aceste adăogirĭ făcute după deschiderea salonuluĭ nu era nimic altceva decât o violare îndoită a articoluluĭ și regulamentuluĭ care spune: «operațiunile juriuluĭ odată terminate, operele nu vor maĭ putea

să fie înlocuite și nu va trebui să fie supus în vitrine un obiect care nu va fi fost supus juriului».» Autorul protestează apoi în potriva favorurilor care se fac.

Emporium, Iunie. Revista de artă italiană se ocupă în primul său articol cu aquafortiștii olandezi. Vittorio Pica, autorul său, constată supraproducția artistică olandeză arătându-ne pe artiștii care au reușit să se impună ca F. Israëls, Ch. Storm, Van's Gravesande, M. Bauer, Th. van Hoytema, van Raggen, Witsen etc. D. Novati studiază opera celebrului literat mort de curînd Gaston Paris. Mai remarcăm și un interesant studiu de Guido Calcagno intitulat *Model de topografie romană.*

L'Humanité Nouvelle,—1 Iulie—publică un studiu a lui Maurice Vernes, asupra religiunilor și rolului lor social. Profesorul de la Sorbona examinează după metoda științifică rolul Iudaismului și al Creștinismului în trecut și conchide că rolul lor a fost mai mult vătămător decât folositor. In același număr un geolog american Robert Stein, analizează raporturile dintre Anglia și Franța și închie cu o înțelegere satisfăcătoare pentru amîndouă țările.

D. Spineanu

an. VII (1903), nr. 6

ROMANIA ISSVL NIE BIBLIOTECA CENTRALĂ

ANGHEL DEMETRIESCU

MIHAIL EMINESCU

In evoluţia noastră literară dintre anii 1866 şi 1890, anume în domeniul poeziei, două individualităţi puternice se ridică din mijlocul neînsemnătăţii generale, şi, prin spornica lor activitate ca şi prin valoarea operelor lor, atrag asupră-le curentul admiraţiei publice. Pe când cântăreţii de altă-dată, Eliade, Gr. Alexandrescu, Bolintineanu, se odihnesc la umbra gloriei lor saŭ se sting în strădanii neputincioase, şi pe când noua generaţie se sbate într'un neastêmpĕr ca de friguri, fără a scoate la iveală un nume vrednic de a opri asupră-i atenţia publicului, ceĭ două corifeĭ străbat cu încredere cariera pe care s'aŭ încumetat, lăsând după dînşiĭ urme adînci şi luminoase. Cu toate acestea, deşi aşezaţi în aceeaşi constelaţie literară, eĭ se mişcă în două direcţii deosebite, aproape opuse. Fie-care din eĭ are o concepţie proprie despre lume şi artă: unul senin şi limpede, privind lucrurile maĭ mult la suprafaţă, mĕsurat în vorbă şi respectuos către formele sociale; cel-alt turbure şi torturat, exagerat în expresie şi violent în concepţie, cufundându-se în adîncul lucrurilor până a divaga şi a fi neînţeles luĭ însuşĭ, boem de o speţă puţin amabilă, camarad incomod şi apĕrător primejdios al cauzelor ce sprijinea [1]); — unul fericit, iubit de femeĭ, curtenit de ceĭ marĭ, admirat în saloane şi ocupând locul de onoare în cercurile culte; celalt sărac şi nenorocit, nebăgat în seamă, exploatat chiar de aceĭ ce-l preţuiaŭ, un revoltat până la frenezie contra actualităţii; — unul adversar moderat al regimuluĭ regulamentar, iubitor sincer al progresuluĭ şi al ideilor liberale, însufleţit de cele maĭ frumoase speranţe pentru ţara luĭ; cel-alt vrăjmaş declarat al evoluţiuniĭ liberale şi reacţionar intransigent [2]), admirator fără rezervă al trecutuluĭ, în care imaginaţia luĭ uni-

1. In câteva articole publicate în ziarul *Timpul* din 1881, şi anume în articolele intitulate *Elementele străine*, *Românii de proveniență incertă*, *Veneticii*, *Fanarioții și clasele dirigente*, Eminescu susţinea că numele corifeilor liberalĭ eraŭ bulgăreştĭ saŭ greceştĭ, ceeace provocă rĕspunsurile ziarelor liberale, care găseaŭ maĭ multe nume străine la fruntaşiĭ conservatorĭ.

2. In articolul sĕŭ intitulat *Fanarioții și clasele dirigente* din *Timpul* 1881, Eminescu declară că soluţiunea ce propune spre a scăpa de demagogia fanariotă „nu poate fi de cât conservatoare, reacţionară chiar".

laterală şi educaţia luĭ defectuoasă întrevedeaŭ numaĭ castelane sentimentale şi pagĭ înamoraţĭ de dînsele, trubaduri scăldaţĭ în raze de lună şi paladinĭ scînteietorĭ de oţel.

Sperăm că cititoriĭ aŭ recunoscut în aceştĭ douĭ protagonişti aĭ poezieĭ noastre din urmă pe Alecsandri şi pe Eminescu.

I.

In calitatea sa de estetician al *Junimiĭ*, d. T. Maiorescu, proclamând pe Eminescu de „poet în puterea cuvîntuluĭ“, adăoga, cu tactul sĕŭ aşa de fin şi cu inţeleapta sa rezervă, că tînĕrul colaborator al *Convorbirilor* „cu greŭ ar trebui citat îndată după Alecsandri“ [1]). Admiratoriĭ soareluĭ ce se ridica, trecînd dincolo de această barieră, pe care o impunea criticuluĭ un simţimînt de reală deferenţă către persoana aşa de susceptibilă a barduluĭ de la Mirceştĭ, aŭ făcut dintr'însul un maestru incomparabil, un geniŭ extraordinar, un emul al celor maĭ marĭ liricĭ străinĭ, d'inaintea căruia trebuia să plece bandiera or-ce ambiţie poetică. In presă, la conferinţele publice, în manualele de poetică, în articolele de critică, în colecţiuuĭ de poeziĭ alese, genialitatea fără seamĕn a poetuluĭ, perfecţia formeĭ şi originalitatea cugetărilor luĭ, sunt maĭ pre sus de or-ce discuţiune. Ceea-ce muzica şi libretele luĭ Wagner sunt pentru sectariĭ maestruluĭ de la Baireuth, este poezia şi proza luĭ Eminescu pentru acel chor de entusiaştĭ care îl ridică în slăvĭ şi în care diletantul figurează alăturĭ de specialist, simplicitatea naivă alăturĭ de reflexiunea matură, numele cele maĭ obscure alăturĭ de nume ilustre.

De vom excepta câteva spirite independente, toată tinerimea versificatoare a admis gramatica, retorica şi poetica, vocabularul şi impărechierile de cuvinte născocite de maestru. Cine a vrut şi a putut să'şĭ toarne individualitatea în acest tipar noŭ, are talent, are chiar geniŭ, este artist desăvîrşit ; cine nu, nu. Din această atmosferă intelectuală a eşit o literatură, maĭ ales o poezie, în care rimele *lese-l — vesel, măririĭ — Lear* şi altele de acest fel sînt preferite ; în care vorbele dialectele ca „foşnet“, „ungher“, „ţintirim“, „raclă“, sînt de rigoare ; unde florile de teiŭ, de cireş şi de nufĕr, lianele şi foile de nuc, înlocuesc rozele şi criniĭ, de care poezia anterioară era plină pănă la saturaţie ; iar combinările de cuvinte ca „pervazul icoaneĭ“, „ochiĭ păgânĭ“, „amintirĭ ce cad în picurĭ“, şi metafore făurite de maestru saŭ expresiĭ scoase din cronicĕ şi din chrisoave mucezite, aŭ fost puse în circulaţia literară şi aŭ dobîndit locul de onoare în artă.

Aşa de puternic este noul curent, în cât nişte simpli diletanţĭ în literatură devin aderenţĭ pasionaţĭ aĭ direcţiuniĭ date de Eminescu şi nu pot admite ceva maĭ pre sus de opera maestruluĭ. „Acela este maĭ bun între toţĭ“, zice regretatul Pĕucescu, „care se apropie maĭ mult de felul de a spune al luĭ Eminescu... Niciodată un suveran n'a stăpînit aşa de bine poporul luĭ, niciodată un căpitan

1. *Critice*, I, p. 351.

n'a fost ascultat de trupele luĭ, precum stăpîneşte Eminescu literatura română, precum el este ascultat de scriitorii care se ridică! Omul acesta blajin, care fugea de lume, a devenit un tiran căruia se supun toţi Românii". [1]) Iar d. Maiorescu, vorbind, după ce murise Alecsandri, de refuzul luĭ Eminescu de a primi medalia *bene-merenti* saŭ altă decoraţie, adaogă: „Rege el însuşĭ al cugetării omeneşti, care alt Rege ar fi putut să-l distingă?" [2])

Ba încă, după părerea luĭ Pĕucescu, Eminescu ajunsese în cele din urmă a se crede pontificele uneĭ religiunĭ naţionale create de el. „Ideia conservării şi desvoltării neamuluĭ românesc ajunsese la el o religiune, al căreia se dedase, puţin câte puţin, a se considera ca ministru,

De la Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a.

N'ar zice cineva că e vorba de un ministru căruia se adresează plângerile întreguluĭ neam românesc, contra străinismuluĭ cotropitor?" [3])

Dacă admiratorii poetuluĭ făcură dintr'însul un pontifice al uneĭ religiunĭ naţionale saŭ un suveran maĭ puternic de cât orcare altul, apoĭ discipolii luĭ împrumutară de la dînsul maĭ mult părţile discutabile de cât însuşirile luĭ adevĕrat poetice. Aci, ca pretutindenĭ, singularităţile maestruluĭ fură exagerate şi caricaturate de către fanaticĭ. Tot aşa la începutul romantismuluĭ francez, dacă Victor Hugo declarase că perfecţiunea inaccesibilă a luĭ Racine este un prejudiţiŭ, Hugolatriĭ strigaŭ: „Racine est un polisson". Dacă Hugo proclamase, în contra clasicilor, că şi urîtul, ca opusul cel maĭ interesant al frumosuluĭ, poate fi un obiect demn de poet, discipolii strigaŭ că „urîtul este frumos"; şi „le laid c'est le beau" fuse trîmbiţat ca cel maĭ noŭ principiŭ de estetică din lume.

Şi cu toate acestea, Eminescu, care slujeşte de steag uneĭ grupărĭ literare însemnate, nu are încă o biografie vrednică de rolul ce a jucat şi de rangul ce el ocupă în Pantheonul nostru literar. O asemenea operă ne este indispensabilă nu numaĭ ca să ne satisfacem o curiozitate firească, ci maĭ ales ca să putem stabili legăturĭ între creaţiunile şi izvoarele luĭ de inspiraţie; căcĭ producţiunile literare nu sînt nişte jocurĭ capriţioase ale intelectuluĭ, ci opera întregeĭ fiinţe omeneştĭ, adică a temperamentuluĭ înnăscut, a educaţieĭ primite şi a înrîuririlor succesive ce aŭ contrariat saŭ aŭ întărit dispoziţiile şi facultăţile primitive. Numaĭ după cunoaşterea roluluĭ ce aceştĭ treĭ factorĭ aŭ jucat în opera poetuluĭ, ne vom putea explica natura producţiunilor luĭ.

In acelaşĭ timp ne ar trebui o ediţie complectă a scrierilor poetuluĭ. Pănă

---

1. *Culegere de articole d'ale luĭ Eminescu, apărute în Timpul*, în 1880 şi 1881. Prefaţă.
2. *Poetul Eminescu*, în *Poeziĭ*, p. IX. Ed. Socec. 1900.
3. *Culegerea de articole d'ale luĭ Eminescu* etc. Pag. II. — Regretatul şi învĕţatul meŭ amic uită acel dativ supletiv, cum îl numesc gramaticiĭ francezĭ, saŭ *dativus ethicus*, cum îl numesc gramaticiĭ germanĭ, şi care este aşa de des întrebuinţat în vorbirea şi în poezia românească populară. Şi poezia luĭ Eminescu este întitulată *Doina* adică tot ce poate fi maĭ popular. Nu zicem noĭ oare, chiar cu două dative ethice: Şi unde mi ţi l-a apucat şi mi ţi l-a învîrtit?" etc.

acum, pe cât ştim, s'aŭ tipărit cinci broşurĭ din operile luĭ, şi anume: 1) *Poeziĭ*, publicate din iniţiativa d-luĭ T. Maiorescu[1]); 2) *Proză şi Versurĭ*, editate de d. G. V. Morţun, în 1890[2]); 3) *Culegere de articole d'ale luĭ Eminescu apărute în „Timpul" în aniĭ 1880 şi 1881*, cu o prefaţă de Gr. Pĕucescu; 4) *Poeziĭ Postume*, editate de d. Nerva Hodoş, 1902; 5) *Scrierĭ inedite*, cu o prefaţă de d. Ilarie Chendi. 1902.

Aceste cinci publicaţiĭ, deşi foarte importante, sînt totuşĭ departe de a ne satisface. Unele din ele prezintă chiar lacune regretabile. Ni se anunţă o ediţie completă a scrierilor luĭ Eminescu. E de prisos să aducem mulţumirile noastre iniţiatorilor acesteĭ întreprinderĭ. Am dori însă ca această ediţie să fie precedată de o biografie nu numaĭ exactă, ci şi pe cât se va putea de amĕnunţită a poetuluĭ şi însoţită de un bun comentar asupra pasagielor dificile saŭ asupra aluziunilor aruncate în deosebitele părţĭ ale scrierilor luĭ. Datoria unuĭ editor ar fi, după părerea noastră, nu numaĭ de a ne da textul autentic, ci şi de a aduna documentele care ar putea lumina pe cetitor, de a pune alăturĭ de text unele fapte contimporane, de a arĕta prin citate cauzele ideilor şi simţimintelor autoruluĭ, în scurt, de a pune din noŭ opera în împrejurările ce aŭ produs-o. După ce a dat aceste note, comentatorul trebue să se retragă, pentru ca să lase pe cititor să profite de cercetările luĭ şi să judece întreaga lucrare cu propria luĭ minte, iar nu să cugete el în locul cititoruluĭ, cum s'a făcut, între altele, cu ediţia poeziilor luĭ Bolintineanu[3]). Intr'o asemenea ediţie s'ar putea urmări pas cu pas transformările succesive ce arta poetuluĭ a primit sub influenţa împrejurărilor.

Eminescu, care în cele din urmă se depărtase aşa de mult de predecesoriĭ şi contimporaniĭ sĕĭ romăniĭ, nu este între aniĭ 1866 şi aniĭ 1869 de cât un echoŭ maĭ mult saŭ maĭ puţin palid al luĭ Alecsandri, Bolintineanu şi Sihleanu. Nu trebue

---

1. A cincea miie (1890), pe care o avem înainte, din această ediţie, e plină de greşeli, Maĭ întâiŭ, interpuncţiunea este în mare parte nemţească, şi prin urmare îngreuiază citirea. Apoĭ, în *Doina*, p. 176, lipseşte versul „Şi cum vin cu drum de fier". Greşelile de tipar sînt numeroase. Astfel, în *Venere şi Madonă*, p. 49, cităm: *Ne* învaţă cum asupră-ţĭ eŭ să caut cu dispreţ (în loc de *mĕ* învaţă). *Sonet IV*, p. 59: trecut-aŭ *aniĭ* ca *norĭ* lungĭ pe şesurĭ (*anĭ*, *nourĭ*). *Mortua est*, p. 69: *Ar fi?* Nebunie şi tristă şi goală (*a fi*). *Floare Albastră*, p. 100: *totuşĭ* este trist în lume (*totul*). *Povestea Codruluĭ*, p. 125: Noĭ ne-om *stinge* piept la piept (*strînge*). *Împĕrat şi Proletar*, p. 130, versul acesta e neîmplinit: De ce uitaţĭ că în voĭ e numĕr şi putere? *Ibid*, p. 136: I se deschide în minte tot *sensul* de tablouri (*şirul*) etc.

2. Coprinzînd: *Fĕt-Frumos din lacrimă*, *Sĕrmanul Dionis*, *Inflŭenţa austriacă*, şi câte-va poezii publicate între aniĭ 1866 şi 1870 în ziarul *Familia*, precum şi alte câte-va ce nu figurează în ediţia publicată din iniţiativa d-luĭ T. Maiorescu.

3. Aşa de ex., în nota de la bucata „Amantul Ciliei", citim: „această poezie este cea maĭ frumoasă dintre *Macedone*. In nota de la legenda istorică „Doamna luĭ Neagoe", citim, cu privire la biserica episcopală de la Curtea-de-Argeş, a cărei restaurare nu se începuse până atunci (1865): „oare nu maĭ avem noĭ credinţă în viitorul ţării de lăsăm ca mănăstirile ţării să se ruineze? Cine ne vede încă făcând ceeace facem, ar crede neapĕrat că România are conştiinţa uneĭ morţi apropiate şi nu maĭ cugetă de cât a benchetui în ajunul pierderiĭ sale. O! generaţiune materialistă· mare va fi răspunderea ta înaintea luĭ Dumnezeŭ şi a viitoruluĭ!" etc. Şi ca să pună vĕrf ştiinţeĭ sale, comentatorul ne maĭ spune că Doamna luĭ Neagoe-Vodă se numea *Kiazna!* Această notă este reprodusă întocmaĭ şi în ediţia din 1877 făcută de tipografia Socecŭ şi sub îngrijirea Academicului G. Sion.

cuiva mult spirit critic ca să recunoască o parafrază a bucăţii luĭ Alecsandri „Doina“ în această strofă din poezia luĭ Eminescu „De-aş avea“, publicată în „Familia“ din 25 Februarie 1866:

De-aş avea o porumbiţă
Cu chip alb de copiliţă,
Copiliţă blândişoară
Ca o zi de primăvară
Cât te ţine ziuliţa
I-aş cânta doina, doiniţa,
I-aş cânta încetişor
Şoptind şoapte de amor[1]).

De la Alecsandri, el trecu la Bolintineanu, al căruĭ ritm, strofă şi limbă le are necontenit în minte în aceste versurĭ din poezia întitulată „O călĕtorie în zorĭ“:

A nopţiĭ gigantică umbră uşoară
Purtată de vênt
Se 'ncovăie tainic, se leagănă, sboară
Din aripĭ bătênd.
Rozalb'auroră cu bucle de aur
Sclipinde 'n rubin
Revarsă din ochi-ĭ de lacrimĭ tezaur
Pe-al florilor sin;
. . . . . .
Iar rîul suspină de blânda-ĭ durere
Poetic murmur,
Pe-oglinda-ĭ de unde resfrânge în tăcere
Fantastic purpur[2]).

---

1. *M. Eminescu, Proză şi Versurĭ*, ed. V. G. Morţun. Iaşĭ. 1890. p. 197. Iată originalul luĭ Alecsandri, *Poeziĭ*, ed. Soccc, vol. I, p. 3 sq.

Doina, Doiniţă!
De-aş avea o puiculiţă
Cu florĭ galbene 'n cosiţă
Cu florĭ roşiĭ pe guriţă!
De-aş avea o mândrulică
Cu-ochişori de porumbică
Şi cu suflet de voĭnică!
De-aş avea o bălăioară,
'Naltă, rumenă, uşoară,
Ca un puiŭ de căprioară!
Face-m'aş privighietoare
De aş cânta noaptea 'n răcoare
Doĭna cea desmierdătoare!

2. *M. Eminescu, Proză şi Versurĭ*, ed. V. G. Morţun, p. 198. Data poezieĭ este din 1866. Cf. următoarele versurĭ din poema luĭ Bolintineanu *Gulfar*, ce i-a servit de archetip:

Iar noaptea purcede pe calea înflorită
De stele cereştĭ
Şi pare străină la tot ce agită

Pe urmă se întoarce iar la Alecsandri, a cărui „Seară la Lido“ este de aproape imitată în aceste versuri din „Amorul unei marmore“ de Eminescu:

Din ochi de-ar soarbe geniu slăbita mea privire,
De-ar tremura la sênu-'mi gingașul tĕu mijloc,
Aș pune pe-a ta frunte în vise de mărire
Un diadem de foc.
Și-aș pune soarta lumii pe buza-ți purpurie,
Aș pune lege lumii rîzêndul tĕu delir,
Aș face al tĕu zîmbet un secol de urgie
Și lacrĕmile-ți mir.
Căci te iubesc, copilă, ca zeul nemurirea,
Ca preotul altarul, ca spaĭma un azil,
Ca sceptrul mâna blândă, ca vulturul mărirea,
Ca visul pe-un copil[1]).

De vom compara prototipul cu imitaţia, vom vedea că acolo unde Alecsandri este limpede şi senin, unde el face să se oglindească cerul într'o lacrimă, Eminescu se sbate în imagini exagerate şi în expresii violente. Pe când Alecsandri pune pe fruntea iubitei sale „un diadem de stele“, Eminescu ar pune „un diadem de foc“, fără să cugete la efectele teribile ale acestei podoabe.

II.

Direcţia activităţii lui Eminescu, ideile sale despre artă şi limbă, gustul său literar, se schimbă, îndată ce el face cunoştinţă cu *Convorbirile literare* şi cu membrii *Junimii* de la Iaşi. Acest accident avu o înrîurire hotărîtoare asupra lui.

Pe fii-omenești.
Făclia de aur se leagănă încă
Pe linul Bosfor,
Pe urmă dispare sub umbra de stîncă
Pierdută în nor.

Cititorul ar mai putea să compare bucata lui Bolintineanu intitulată *Hial*, în care subiectul este mai aproape de cel tractat de Eminescu, de oare ce la cel dintâiu este vorba de o preumblare cu iubita lui pe Bosfor, iar la cel din urmă de o cavalcadă.

1. *M. Eminescu, Proză şi Versuri*, p. 224 sq.
Iată versurile lui Alecsandri din care s'a inspirat Eminescu, *Poezii*, vol. I. p. 165 sq.

Şi tu, o vis ferice al tinereții mele!
De-ar fi în a mea putință să fac precum doresc,
Aș pune pe-a ta frunte un diadem de stele,
Aș pune sub picioare-ți un tron dumnezeesc!
Căci te iubesc, Eleno, cu taĭnică uĭmire,
Cu focul tinereții, cu dor nemărginit,
Cu lacrimi și credință, cu dulce fericire,
Cu tot ce este în mine putere de iubit!
. . . . . .
In tine cred, Eleno, precum credeam odată
In glasul maĭcei mele, în sfîntul eĭ amor;
Precum în soare crede natura întunecată,
Precum geniul falnic în falnic viitor.

Generaţia de la 1830 îşĭ sfîrşise menirea. Proza ca şi poezia eĭ pusese, pînă la 1866, în circulaţie câteva formule politice, iar pe icĭ şi colea câte o ideie literară şi filosofică. Cât despre generaţia de la 1848, aceasta, după căderea luĭ Cuza, era exclusiv ocupată cu luptele politice. Elementul aşa zis liberal prindea din ce în ce maĭ mult tărîm şi căuta să ieasă la suprafaţă. Temperamente impetuoase, nemulţumirĭ personale, speranţe amăgite şi maĭ ales ambiţiile nesăţioase ale claseĭ advocaţilor, se ridică necontenit din stratele de jos, unde zăceaŭ nebăgate în seamă, pĕtrund printre rînduri pînă la cele dintâiŭ locurĭ, şi, printr'un fel de irupţie subită saŭ printr'o înaintare continuă, ameninţă să dicteze în ţară. Această impaţienţă de a parveni îndeamnă pe mulţĭ să facă asalturĭ de intrigĭ, de muncă şi de îndrăzneală, ca să ieasă din condiţia primitivă şi să se suie pe culmile a căror stăpînire pare a fi promisă celor îndrăzneţĭ. Dar această preocupare exclusiv politică a maseĭ celeĭ marĭ lăsă câtorva spirite alese timpul de a se da la gînduri maĭ înalte, maĭ desinteresate şi maĭ nobile, precum la adăpostul unor arborĭ obicinuiţĭ saŭ la umbra unor burienĭ vătămătoare, cresc şi se desvoltă câteva plante parfumate şi încântătoare prin colorile lor. Alăturĭ de politicianiĭ care urmăresc în parte folosul public, şi în cea maĭ mare parte câştigul personal, se ridică câteva naturĭ delicate, care despreţuesc câştigul, aspiră spre o lume maĭ bună, caută şi inventează forme nouĭ de manifestare, cu mintea îndreptată către regiunile ideale. Acest lucru nu era posibil în Bucureştĭ, unde vegetaţia politică şi egoistă năbuşea în floare or ce plantă nobilă, ci în Iaşĭ, ale căruĭ instituţiĭ culturale atrăseseră câte-va talente remarcabile, dar unde agitaţia politică era cu mult maĭ slabă de cât la centru.

A fost un noroc pentru Eminescu că a intrat de timpuriŭ în relaţiunĭ cu *Junimea* din Iaşĭ. Alt noroc pentru dînsul e că 'şĭ-a început cariera poetică după ce câţĭ-va poeţĭ şi scriitorĭ de merit îmbogăţiseră limba, îĭ înobilaseră sintaxa, găsiseră forme de versurĭ maĭ bine cadenţate şi fixaseră oare cum metrica. Venind după Văcărescu, Eliade, Alexandrescu, Bolintineanu, Bolliac, C. Negruzzi şi Alecsandri, el avea nişte modele care lipseaŭ acestora. Predecesoriĭ sĕĭ creaseră forme nouĭ şi pregătiseră un public, pe care el le-a moştenit d'a gata. Multe din greutăţile cu care trebue să se lupte o limbă în pruncie, când vrea să'şĭ asimileze şi să exprime la rîndul eĭ ideile uneĭ culturĭ înaintate, fuseseră înlăturate. Luĭ îĭ rĕmânea să complice simplicitatea, să mărească agrementul, să subtilizeze rafinarea. Seva naţională, care în deosebitele grade ale acţiuniĭ eĭ progresive, formase trunchiul, ramurele, muguriĭ, florile şi fructele arboreluĭ, îşĭ da tocmaĭ atunci semînţele, care, căzênd pe un pămênt maĭ bine cultivat, avea să dea roade de o savoare necunoscută.

Altă împrejurare, care a dat luĭ Eminescu o tinctură originală faţă de predecesoriĭ sĕĭ, este că el se iniţiase de timpuriŭ în literatura germană, pe când Eliade, Bolintineanu, Alexandrescu, Alecsandri etc., eraŭ aproape cu totul străinĭ de dînsa. Cel dintâiŭ grup literar care a arborat la noĭ stindardul culturеĭ şi ştiinţeĭ germane, este grupul de la *Junimea*, aĭ căreĭ membri, făcêndu-şĭ în mare parte educaţia în institutele germane, cunoşteaŭ de aproape bogata eflorescenţă

literară dintre Vistula şi Rin. Era dar natural că între *Junimea* şi Eminescu să se stabilească un curent de simpatie, încă de pe când acesta, student în Viena, citea regulat *Convorbirile literare.*

Convorbirilor literare şi societăţii *Junimea* datorăm iniţiarea noastră în misterele literaturii şi filosofiei germane. Câteva numiri geografice, câteva fapte istorice şi câteva nume de bărbaţi celebri, fără indicaţii precise asupra activităţii şi doctrinelor lor, iată ce noi ceştia din Bucureşti ştiam despre Germania. In liceu ni se propusese limba germană ca facultativă, ba chiar ca obligatoare de către profesori germani, şi rezultatul era convingerea pentru noi că această limbă este neasimilabilă şi mai-mai netrebuincioasă pentru Români. Cei mai procopsiţi dintre noi ştiau că Germania este o ţară cu o suprafaţă vastă, acoperită pe vremea lui Tacit de păduri întinse şi locuită tot pe atunci de o mulţime de triburi barbare, iar acum plină de husari şi de ediţii savante ale autorilor greci şi latini; că acolo se poate mânca şuncă bună de Westfalia şi se bea multă bere, ba chiar vin, ce se chiamă de Rin. Foarte puţini dintre noi citiseră, măcar în insuficiente traduceri franceze, câteva balade din Schiller. Toată literatura modernă se reducea pentru noi la cea franceză şi la ceea-ce scriitorii francezi spuseseră în treacăt despre dînsa.

Dacă gîndirea germană începu a ne interesa, aceasta o datorăm *Direcţiei Noui* mai mult chiar de cât Dinastiei noastre. In *Convorbiri* citirăm cu oare care plăcere pentru întâia oară traduceri bunicele, câte o dată chiar bune din cântecele saŭ baladele lui Göthe, Schiller, Uhland, Lenau, Heine. Tot acolo citirăm cu mirare şi cu un fel de groază filosofia lui Schopenhauer, începurăm a prinde gust pentru speculaţiile metaforice şi a bănui o lume mai vastă dincolo de aceea pe care mai mult saŭ mai puţin o cunoşteam. Mai mult încă: ne puserăm a studia limba originală şi căutarăm a intra d'a dreptul în secretul acelor sisteme, care uimiseră lumea prin măreţia şi îndrăzneala lor. Este adevărat că limba noastră a pierdut mult din limpeziciunea şi eleganţa limbelor romanice, acolo unde a călcat pe urmele celei germane; însă tot ea ne-a silit să ne întoarcem la limba naţională, de vreme ce vocabularul german nu se poate copia întocmai ca cel francez saŭ ca cel latinesc. Era dar fatal ca un grup ce se inspira de literatura germană să propage o ortografie şi o limbă deosebită de a latiniştilor.

Aşa de puternică şi de adîncă este înrîurirea *Junimii* şi a direcţiei germane asupra lui Eminescu, în cât cu a doua bucată ce el publică în *Convorbiri*, „Epigonii,“ [1]) începe pentru dînsul şi poate pentru literatura românească o eră nouă. Tema acestei poezii este că toţi cei ce aŭ cultivat literile înainte de generaţia lui, eraŭ mari nu numai prin realitatea vocaţiunii lor, ci mai ales prin înălţimea sufletului şi curăţenia intenţiunilor lor. Noi, cei din generaţia lui suntem nişte degeneraţi, nişte urmaşi nedemni ai acelor eroi, nişte *epigoni* [2]). Invectiva contra

1. Cea dîntâiu este *Venere şi Madonă* apărută în Aprilie 1870. *Epigonii* s'aŭ publicat în August acelaş an.

2. Chiar în înţelesul ce dă cuvîntului «Epigon», Eminescu dovedeşte influenţa germană asupra lui. In adevĕr, numai în literatura germană acest cuvînt însemnează «om care, din lipsă de facultăţi creatoare, se mărgineşte a răspândi şi a prelucra ideile predecesorilor sĕi care aŭ făcut „epocă,“ „imitator“.

generaţiei sale este aşa de violentă, în cât are aerul unei răsbunări, şi tabloul ce ne face despre dînsa este aşa de exagerat, în cât degenerează în absurd. Aceste necumpăniri în expresie şi aceste extravaganţe în cugetare, sînt stilul boalei, nu al sănătăţii.

Dar să citäm.

Când privesc zilele de-aur a scripturilor române,
Mă cufund ca într'o mare de visări dulci şi senine,
Şi în jur par'că-mi colindă dulci şi mîndre primăveri.
. . . . . .
Văz poeţi ce-aŭ scris o limbă ca un fagure de miere:
Cikindeal gură-de-aur, *Mumulean* glas de durere,
Pralea firea cea întoarsă, *Daniil* cel trist şi mic,
Văcărescu cântând dulce a iubirii primăvară,
Cantemir croind la planuri din cuţite şi pahară,
Beldiman vestind în stihuri de războiul inimic.
Liră de argint *Sihleanu*, *Donici* cuib de înţelepciune,
. . . . . .
Bolliac cântă iobagul şi-a lui lanţuri de aramă;
L'ale ţării flamuri negre *Cârlova* oştirea chiamă,
In prezent vrăjeşte umbre dintr'al secolelor plan;
Şi ca Byron, treaz de vêntul cel sălbatic al durerii,
Palid stinge *Alexandrescu* sfînta candelă-a sperării,
Descifrând eternitatea din ruina unui an.

Impresia ce ne lasă aceste versuri, ca şi întreaga bucată, este că autorul ei voia să atragă asupră-i atenţia publicului printr'un paradox. Ne aducem aminte că un tênăr pictor din Berlin, după ce expusese fără nici un succes câteva tablouri nu lipsite de oare-care calităţi, compuse în fine unul reprezintând o copilă înnecată, căreia moartea, sub forma unui schelet oribil, îi cânta de pe mal din vioară. Acest non-sens îşi produse efectul. Extravaganta concepţie isbi privirile tuturor, şi numele pictorului ajunse îndată cunoscut. Tot aşa Jean-Jacques Rousseau puse temelia renumelui său cu disertaţia sa paradoxală asupra artelor şi ştiinţelor.

Cu *Epigonii*, poezia noastră intră în o fază nouă, în care razele de lumină se amestecă cu umbre adînci, însuşirile viguroase şi originale cu un vag propriu popoarelor de nord. Mai întâiu, caracterizarea fie-căruia dintre scriitorii lăudaţi de Eminescu nu este cu mult superioară portretúrilor ce ne daŭ tractatele obicinuite de istoria literaturii; căci a spune că Mumuleanu a scris pe un ton trist, că Daniil era nenorocit şi mic de statură[1]), că Văcărescu a cântat

1. Daniil Scavinski însuşi 'şi a făcut această epigramă:

. . . . Daniil Scavinski
Cel mititel de statură,
Pe care a vrut natura
A-l lucra în miniatură.

Primăvara Amoruluĭ, că Beldiman a povestit în versurĭ eteria Grecilor în Moldova, că Bolliac este autorul poezieĭ *Sila* în care cântă suferinţele clăcaşuluĭ, iar Cârlova a compus oda închinată oştirii române în 1831, care de altmintrelea este inferioară elegieĭ sale *Ruinele Tîrgovişteĭ*, că Alexandrescu a scris oda filosofică *Anul 1840*, care, drept vorbind, nu „stinge sfînta candelă a sperării", ci, din potrivă, aprinde facla speranţeĭ într'un viitor maĭ bun, — este a spune într'o formă aproape comună ceea-ce maĭ toţĭ ştiŭ. Personalitatea intimă a scriitorilor din epoca precedentă, pusă în relief prin expresiĭ sintetice şi viguroase, prin metafore pitoreştĭ şi îndrăzneţe, care sunt trăsurile distinctive ale viziuneĭ poetice, le căutăm în deşert.

In această diatribă contra generaţieĭ sale, Eminescu nu se dă în lăturĭ de a ne înfăţişa ca o figură vrednică de imitat pe extravagantul Pralea[1]); pe Dimitrie Ţikindeal, care a publicat sub numele sĕŭ în traducere românească fabulele sêrbeştĭ ale luĭ Dosofteiŭ Obradovicĭ şi nu are nicĭ cel cel puţin meritul luĭ Alexandru Donicĭ, care a tradus fabulele ruseştĭ ale luĭ Krilof în versurĭ româneştĭ; pe ridiculul Daniil Scavinski, băiat de spiţerie, care îşĭ perdu timpul scriind versurĭ pe care nu le citea nimenĭ şi despre care însuşĭ panegiristul sĕŭ C. Negruzzi, zicea că nu aŭ nicĭ o valoare,[2]) etc.

Dar ceea-ce este poate maĭ straniŭ, este că Eminescu, care, în ochiĭ unora, trece drept un puţ de erudiţie şi de un adînc cunoscător al istorieĭ şi literaturiĭ naţionale[3]), confundă pe Dimitrie Cantemir, principele învĕţaţilor

---

1. In *Satira spiritului meŭ*, Gr. Alexandrescu sfîrşeşte cu aceste versurĭ sfatul ironic ce dă spiritului sĕŭ :

Invaţă, danţul, whistul şi alte d'alde alea,
Iar de vreĭ să facĭ versurĭ, ia pildă de la Pralea.

2. Pentru ca cititorul să aibă o ideie de idealurile luĭ Eminescu, ne permitem a reproduce aicĭ câteva versurĭ din *O călătorie la Borszek* de Scavinski, singura bucată din care, graţie luĭ C. Negruzzi, ni s'a păstrat câteva fragmente, ca superioare celor-l'alte :

După o noapte ticnită, Ceahlău-'nbrăcat în ceaţă
Spre skit aruncându-şĭ fruntea, ne a dat bună dimineaţă.
De aci iar împreună, după sfînta liturghie,
In drumul care-l lăsasem ne-am întors cu bucurie;
Am mers cu necontenire făr' a maĭ căta hodină,
Şi-am ajuns pe după-amiază la Tulgheş la carantină.
Aci Hatmanul Pallade aştepta cu bucurie
Să-şĭ afle sosit fraĭ-pasul ce de mult era să vie.

Din *Curierul de Ambe Sexe*, vol. II, p. 39 sqq., de unde am reprodus aceste rînduri, maĭ aflăm că Scavinski s'a născut în Bucovina şi că s'a dus la Liov în Galiţia, la o rudă a sa, pe lîngă care slujind cu rang de calfă, învăţă puţină botanică. Acolo, după moda polonează, îşĭ schimbă numele din Scavin în Scavinski. La 1823, el veni în Iaşĭ, unde dete lecţiunĭ de limba germană, din care câştiga foarte puţin. Scrise poeziĭ necitite de alţiĭ, traduse comedia *Democrit* după Regnard şi tragedia *Brutus* după Voltaire. Atât poeziile luĭ originale cât şi traducerile nu aŭ nicĭ o valoare. El muri în vîrstă de 32 de anĭ, după ce vĕzuse căzêndu-ĭ, din cauza mareĭ cantităţĭ de mercuriŭ ce luase, mustăţile, de care era mândru şi pe care le punea fir cu fir într'o cutioară, ca să le ducă cu sine pe lumea cea-l'altă.

3. Al. Vlahuţă în *Souvenir sur Eminescou*, publicat la sfîrşitul traducerii franceze de M. V. afirmă că el citea pe clasiciĭ vechĭ în original şi că citirea luĭ Sophokles, îl însenina, de câte orĭ capul îĭ era turbure. Tot d. Vlahuţă afirmă că el era unul din ceĭ maĭ adînceĭ cunoscătorĭ aĭ limbeĭ şi literaturiĭ din epocele noastre cele maĭ puţin studiate; că, în fine, figurile marilor noştri Voevozĭ fiind cugetate adesea de el, se înfăţişaŭ ochilor luĭ ca bucăţĭ din propria luĭ viaţă.

noştri, cu Constantin Cantemir, care, în cestiuni de literatură, este o nulitate patentă. In adevĕr, când poetul ne spune că vede „poeţi ce aŭ scris o limbă ca un fagure de miere“, şi îndată după aceasta pomeneşte pe Cantemir, nu maĭ încape îndoială că el are în minte pe Dimitrie Cantemir. Cu toate acestea versul:

Cantemir croind la planurĭ din cuţite şi pahară

se potriveşte luĭ Constantin Cantemir, despre care cronicarul Niculcea zice că „mânca bine şi bea bine“, şi căruia Miron Costin îĭ zise odată: „maĭ des cu paharele şi maĭ rar cu orînduelile,“ iar „cuţitele“, de care vorbeşte poetul, nu pot fi de cât o aluzie la uciderea luĭ Miron Costin şi a fratelui sĕŭ Velicico. Cât despre „limba scrisă ca un fagure de miere“, ea nu are nicĭ o legătură cu bĕtrânul Cantemir, căcĭ Niculcea, vorbind de dînsul, zice: „carte nu ştia, ce numaĭ iscălitura învĕţase de o făcea“. In fine „planurile“ nu se pot raporta de cât la Dimitrie Cantemir.

Dacă însă, în caracteristica luĭ Cantemir, poetul confundă persoanele, în portretŭra literară a luĭ Heliade, el cade într'un adevĕrat galimatias, aşa în cât cititorul se întreabă dacă nu cumva poetul vrea sa-l mistifice saŭ să-şĭ bată joc de inteligenţa luĭ. Este oare cu putinţă să-şĭ facă cineva o reprezentaţie nu limpede, dar cel puţin aproximativă, din aceste versurĭ, de rolul luĭ Heliade în deşvoltarea noastră literară ?

Eliad zidea din versurĭ şi din basme seculare
Delta biblicelor sfinte, profeţiilor amare,
Adevĕr scăldat în minte, Sfinx pĕtrunsă de 'nţeles,
Munte cu capul de piatră de furtune detunată,
Stă şi azĭ în faţa lumiĭ o enigmă ne'splicată,
Şi veghiază-o stâncă arsă dintre nourĭ de eres.

Acest mod de a cugeta şi scrie corespunde pe deplin cu teoriile poetuluĭ. „O poezie, zicea Eminescu în cercul Junimeĭ, nu trebue înţeleasă în totul, căcĭ, dacă toţĭ bucheriĭ de scoală o înţeleg, atuncĭ nu maĭ este o poezie“ [1]). Noĭ credem, din potrivă, că una din trăsurile de căpetenie ale arteĭ în genere, care o deosibeşte de ştiinţă, este că cea d'intâiŭ poate fi înţeleasă de maĭ toţĭ, pe când cea din urmă cere o educaţie specială de la cel ce voeşte să pĕtrunză în taĭnele eĭ. Dar chiar admiţênd că poezia nu trebue înţeleasă de „toţĭ bucheriĭ din şcoală“, a o face neînţeleasă pentru or-cine, este prea mult.

După ce am trecut prin această galerie cu busturĭ fantastice, unde numaĭ inscripţiile de pe stilobaţĭ ne amintesc nişte nume cunoscute, intrăm *nella città dolente*, unde se agită mediocrităţile, ambiţiunile deşerte, pretenţiile înfumurate şi stîrpiciunea intelectuală. Dacă ar trebui să credem pe poet, numaĭ ceĭ din generaţia trecută aŭ fost oameni şi cugetătorĭ; ceĭ din epoca luĭ sînt nişte degeneraţĭ.

Acest contrast fundamental dintre cele douĕ generaţiĭ ne este pus înainte

1. G. Panu în *Sĕptĕmâna*, 1902. Ianuarie 11, p. 28.

cu o pletoră de imagini şi de figuri riscate, care la început uimesc, în cele din urmă obosesc pe cititor. Fireşte, figurile poetice sînt coloritul stilului, însă cu o condiţie: să fie expuse într'o lumină îndestulătoare. Lui Eminescu îi lipseşte această lumină, şi colorile lui dispar în negura spiritului lui.

Insă armonia colorituluĭ şi a compoziţiuniĭ este o treaptă, la care artistul ajunge după o practică îndelungată. Eminescu este încă un începător, dar în acelaş timp deschizătorul unui drum nou în poezia românească. Stilul este confus încă; însă el are chiar de acum viziuni aşa de puternice, colorĭ aşa de vii, versurĭ aşa de bine turnate, o concepţie aşa de puţin comună, în cât spiritele judiţioase întrevĕzuseră într'însul un talent real. Pentru ca să arate micimea scriitorilor contimporanĭ faţă de poeţiĭ trecutului, forma de gîndire ce i se impunea, era antiteza. In adevĕr, câte două-două, antitezele se urmează în *Epigoniĭ*, ca nişte şiruri de columne, însă fără simetria uneĭ architecturĭ de convenţie, ci cu o libertate şi o bogăţie de forme extraordinară; căcĭ la dînsul antiteza constă aci în opoziţia epitetelor, dincolo a substantivelor, maĭ colo a verbelor; aci ea este închisă în dimensiunile unuĭ emistich, dincolo ale unuĭ vers întreg, maĭ colo ale unuĭ distich saŭ în spaţiul maĭ comod a două stanţe. Sub o mână maĭ puţin dibace, acest contrast meşteşugit şi intenţionat, prelungit în aproape cinci-zecĭ de versurĭ, ar face pe cititor să arunce cartea din mână. La Eminescu, el interesează prin îndrăzneala expresieĭ, prin vigoarea loviturilor, prin neaşteptatul invenţieĭ, printr'o vervă impetuoasă, care aruncă un decor splendid peste o idee fundamental greşită.

La interval de o jumĕtate de an după *Epigoniĭ*, Eminescu publică *Mortua est*[1]), împrumutând de la Bolintineanu stanţa în care acesta incadrase *O fată tênĕră pe patul morţiĭ*. Analogia subiectuluĭ îĭ impunea această cadenţă şi această mĕsură. Insă, pe când Bolintineanu planează în regiunile de mijloc, Eminescu se avêntă chiar de la început în nişte regiunĭ nebătute pînă la dînsul şi îşĭ îmbracă durerea în nişte imaginĭ de o puternică originalitate. Construcţia perioadelor sale calcă regulele sintaxeĭ normale, gîndirile sale sunt, pe icĭ şi colo, vag exprimate saŭ absurde, săltările sale de la o ideie la alta sînt violente; dar temeritătile stiluluĭ fac vizibilă adîncimea impresiilor poetuluĭ şi neregularitatea frazeĭ dă pe faţă turburarea luĭ reală. Nişte metafore excesive fac să treacă pe dinaintea spiritului nostru nişte visurĭ cum nicĭ unul dintre Românĭ n'a avut pînă la dînsul. Stilul luĭ este un chaos în care se întîlnesc felurite elemente ale cugetăriĭ şi în câteva strofe din *Mortua est* străbatem cu dînsul regiunĭ vaste condensate în câteva zecimĭ de versurĭ. De la început pînă la sfîrşit ies din adîncurile imaginaţieĭ sale comparaţiĭ, cara prin vagul şi noutatea lor ne transpoartă în alte lumĭ. Iubita luĭ „a trecut de-al lumiĭ hotar“ ca o

Făclie de veghie pe umezĭ morminte,
Un sunet de clopot în orele sfinte,
Un vis ce îşĭ moaie aripa 'n amar,

1. *Convorb. liter.*, 1871, Martie.

VORNICUL V. ALEXANDRI

CU FIIĬ SEĬ IOAN ŞI VASILE ALEXANDRI

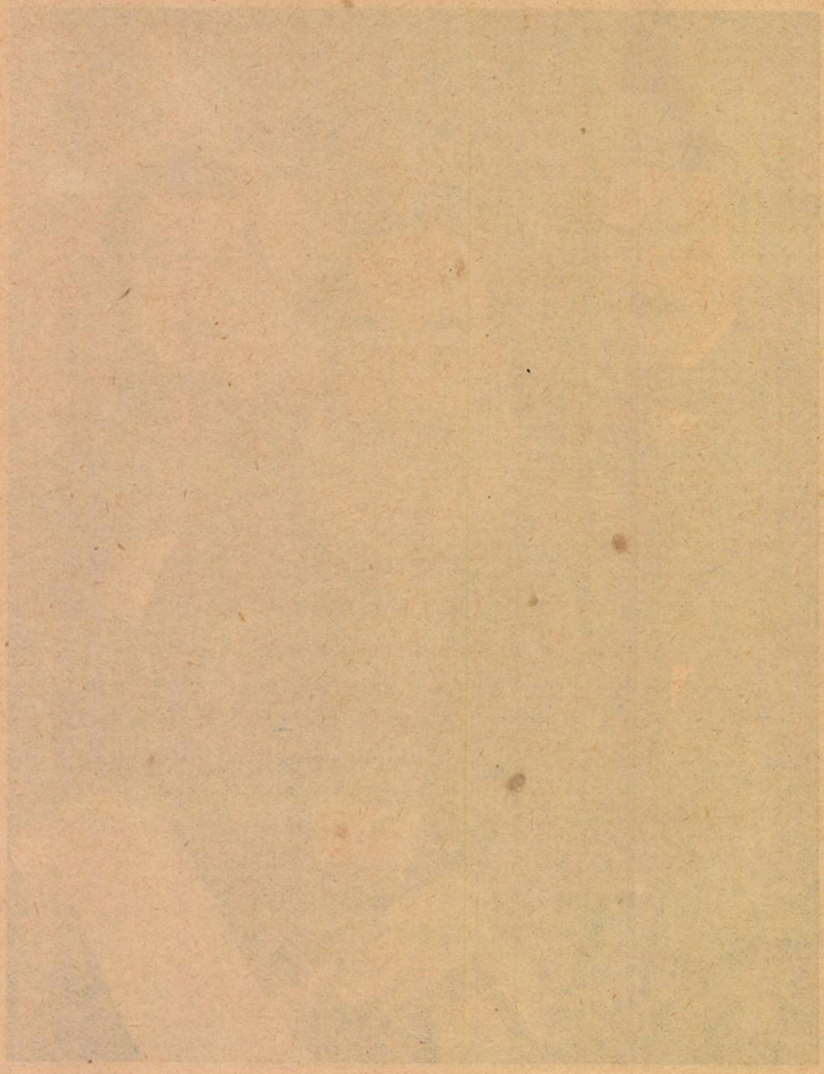

Şi întreaga odă se mişcă într'o lume fantastică, care se învecinează cu extravaganţa. Napoleon zicea odată luĭ Esquirol că deosebirea dintre un om de geniŭ şi un nebun nu e prea mare. In adevĕr, aceeaşĭ facultate ne duce la glorie saŭ într'un ospiţiŭ de alienaţĭ, câte odată la amêndouĕ. Imaginaţia vizionară născoceşte fantasmele incoherente ale nebunuluĭ saŭ frumoasele visurĭ ale poetuluĭ. Dar această facultate, cu deosebire preţioasă, fiind-că numaĭ ea poate reproduce într'însa realitatea vieţiĭ cu palpitaţiile eĭ, ajunge în cele din urmă o primejdie pentru cel ce o posedă. Jocul capriţios al icoanelor cerebrale produse de dînsa poate câte-odată să facă plăcere. Cititorul găseşte din când în când într'însele câte un zimbet de mulţumire, dar de multe orĭ el descopere într'însele un geamĕt şi o plângere dureroasă, şi se sperie cugetând la exaltaţia, nesocotinţa, neînfrînarea minţiĭ, în care clocoteşte această lume fantasmagorică. Când face cineva statistica dispoziţiilor sufleteştĭ ce se manifestă în opera luĭ Eminescu, recunoaşte că seninătatea măreaţă, care este isvorul sănĕtăţiĭ şi al fericiriĭ, îĭ lipseşte; că inspiraţia luĭ bolnăvicioasă comunică versurilor şi strofelor luĭ o viaţă sacadată şi violentă. Poezia luĭ e o muzică bizară, scrisă cu o octavă maĭ sus şi cu alte intervale de cât cele obicinuite, adoptată pe o sensibilitate particulară, bogată în efecte puternice şi acute, deşteptând viziunĭ extraordinare, provocând tensiunĭ extreme şi prelungite ale sufletuluĭ, inteligenţeĭ şi nervilor. De aceea el evită stilul natural şi simplu, spre a se arunca în cel torturat şi straniŭ, care este o parte din gloria luĭ; de aceea el nu ştie de cât să cază în desperare, ca în *Mortua est*, saŭ să se ridice în imprecauţiunĭ contra actualităţiĭ cu impetuositatea profeţilor Ebreĭ, ca în *Epigoniĭ* şi în extravagantele sale satire. Dacă în *Epigoniĭ*, Eminescu găseşte prezentul nedemn şi urît, în *Mortua est* el consideră viaţa ca o nenorocire, ba încă predică fericirea şi desmierdările morţiĭ:

O! moartea-ĭ un chaos, o mare de stele,
Când viaţa-ĭ o baltă de vise rebele;
O! moartea-ĭ un secol cu son înflorit,
Când viaţa-ĭ un basmu bĕtrân şi urît.
. . . . . .

Planul e simplu şi ideile comune: Te-aĭ stins precum se stinge o făclie pe morminte (str. 1);

Aĭ murit noaptea, şi vĕz cum sufletul tĕu se înalţă la cerurĭ (str. 2, 3, 4);

Privesc cadavrul tĕu rece şi mĕ întreb de ce aĭ murit (str. 5, 6);

Poate că în lumea în care s'a dus sufletul tĕu să fie cele maĭ splendide minunĭ (7, 8);

Moartea e un bine, viaţa e un rĕu (9);

Dar când vĕz pierind atâtea lucrurĭ măreţe, îmĭ vine a crede că toate's nimica (str. 10);

Se poate să se sfărame toate, tu tot nu veĭ învia (11 şi 12);

Totuşĭ eŭ viŭ lîngă sicriul tĕu ca să te fericesc că aĭ scăpat de chaosul lumiĭ (str. 13);

Poate că e mai bine să fie cineva mort (14, 15);

Lumea e o goană după nimicuri... Totul e nebunie. Lumea n'are nici un sens. Dumnezeŭ nu există (16, 17, 18).

A fi? Nebunie și tristă și goală:
Urechia te minte și ochiul te 'nșală;
Ce-un secol ne zice, ceĭ-l-alți o deszic —
De cât un vis searbĕd, mai bine nimic.

De aicĭ înainte el se cufundă din ce în ce mai adînc în ura contra prezenteluĭ și în acel pesimism nevindecabil, care la dînsul iea o coloare mai posomorîtă de cât la orcare din poeții noștri melancolicĭ, și devine chiar sĕlbatic în *Rugăciunea unuĭ Dac*. Această morbidă atitudine sufletească a imprimat o inflesiune nenorocită tinerimiĭ noastre, care iea din senin aere de Hamlet, René, Chatterton saŭ de Childe Harold. Ceea-ce e și mai dureros, este că această modă trece din literatură în viața reală, și numeroase simptome între care sinuciderile țin primul loc, dovedesc că desechilibrarea rațiuniĭ, a imaginațieĭ, a sensibilității și a nervilor merge crescênd.

Pesimismul luĭ Eminescu își avea originile într'o melancolie moștenită, precum mărturisește însuși,

Trist am fost și-adînc, dar trist prin sine-mĭ
Nu de-ale asteĭ lumĭ pătimirĭ și lacrimĭ;
Mĕ doream doar încununat de laurul
Pururea verde[1]).

La această dispoziție firească și primitivă se adaogă imaginația și sensibilitatea luĭ, așa că întâia privire ce 'și aruncă asupra lumiĭ și vieții îl făcu să vază numaĭ partea eĭ dureroasă. Incă din copilărie își părăsi familia, spre a rătăci pribeag; și de atuncĭ rĕmase singur în lume. Căsătoria, paternitatea, fericirea intimă, toate legăturile dulcĭ și puternice, care, mărind datoriile și responsabilitățile noastre, ne împacă cu societatea și ne daŭ simțul delicat al realității, — toate acestea nu existaŭ pentru dînsul și nu lucraŭ asupra luĭ, căcĭ, precum zice Lamartine, „le coeur n'est jamais si lourd que quand il est vide“[2]). Această dispoziție înnăscută și exacerbată prin împrejurările sociale, a fost ridicată la înălțimea uneĭ doctrine de citirea operelor luĭ Schopenhauer, filosoful așa de gustat, deși nu în toate aprobat, în cercul *Junimiĭ*[3]).

---

1. *Poezii Postume*, p. 12.
2. *Confidences*, p. 374.
3. Urme de filosofia luĭ Schopenhauer găsim în *Glosa* și în aceste versurĭ din Satira IV:

Nu trăiți voĭ, ci un altul vĕ inspiră; el trăește,
El cu gura voastră rîde, el se'ncîntă, el șoptește,
Căcĭ a voastre vieți cu toate sînt ca undele ce curg;
Vecînic este numaĭ rîul; rîul este Demiurg.
Nu simțiți c'amorul vostru e-un amor strein? Nebunĭ!
Nu simțiți că 'n proaste lucrurĭ voĭ vedeți numaĭ minunĭ?
Nu simțiți c'acea iubire servă-o causă din natură?

Cf. Schopenhauer *Die Welt als Wille und Vorstellung*, cap. 44 *Die Metaphysik der Geschlechtsliebe*, vol. II, p. 607 sqq.

Or-care ar fi însă originile şi cauzele acesteĭ melancoliĭ adînceĭ, faptul este că la Eminescu întîlnim, pentru întâia oară în literatura noastră, concepţia tristă şi dureroasă despre viaţă şi lume, concepţie care este proprie popoarelor de Nord, anume raseĭ germanice. Că această concepţie transpiră şi se manifestă la cugetătoriĭ şi artiştiĭ uneĭ ţărĭ, unde omul are a se apĕra contra friguluĭ şi ploiĭ, unde lupta omuluĭ contra natureĭ este cumplită, unde concurenţa pentru hrana de toate zilele iea un caracter aspru şi acut, unde milioane de fiinţe omeneştĭ fac forţărĭ uriaşe saŭ se degradă spre a'şĭ avea strictul necesar —, este firesc. In acele ţinuturĭ, viaţa fără grijă în mijlocul luminiĭ şi al aĕruluĭ, cel puţin într'o parte însemnată a anuluĭ, este o excepţie. Acolo, omul trebue să muncească zi şi noapte ca să poată trăi, să fie exact şi cu luare aminte, să lucreze câte-o-dată, în mijlocul zileĭ, la lumina lămpiĭ, într'o odaie întunecoasă, să îngraşe pămêntul cât maĭ des şi să-ĭ dea energia roditoare prin culturĭ perfecţionate, fără să isbutească a-l face să producă cât trebue. Ceĭ ce n'aŭ părăsit nicĭ-odată pămêntul ţării noastre saŭ n'aŭ dobîndit prin citire o ideie despre vĭaţa din acele ţărĭ recĭ, umede şi neguroase, nu 'şĭ pot închipui cu câtă greutate, cu ce luptă şi ce strădaniĭ continue se trăieşte saŭ se trăia acolo înainte de marile inveţiunĭ ale secoluluĭ trecut, care aŭ transformat, îmbunătăţind, viaţa omuluĭ. In asemenea condiţiunĭ, este natural ca fericirea să fie o iluzie şi durerea o realitate. Dar într'o ţară unde nevoile vieţiĭ sunt relativ micĭ şi se pot preîntîmpina cu o muncă mĕsurată, unde omul se scaldă într'o mare parte a anuluĭ în lumină şi căldură, unde necesităţile născute din rafinăriile luxuluĭ abia aŭ început a se ivi, unde, lupta pentru hrana zilnică şi grija pentru viitor fiind aproape necunoscute, caracterul poporuluĭ a rĕmas în genere vesel şi uşor, — o asemenea concepţie este rezultatul uneĭ structurĭ psichologice bolnăvicioase şi al unor împrejurărĭ speciale.

Aceste împrejurărĭ speciale şi acea structură psichologică bolnăvicioasă, aŭ făcut din Eminescu un melancolic nevindecabil şi un adept fatal al doctrineĭ pesimiste. Ceea-ce este maĭ îngrijitor, este că această doctrină s'a propagat tinerilor sĕĭ confraţĭ întru muze şi Apollo ca o însuşire poetică *sine qua non*, şi din însuşire literară a ajuns o molimă socială. Cuceririle ştiinţelor pozitive care aŭ sporit într'un mod considerabil bunul traiŭ al tuturor claselor; progresele educaţieĭ, care, devenind maĭ blândă, a transformat pe părinte în amicul familieĭ şi al copiilor; victoriile câştigate în domeniul politiceĭ unde egalitatea tuturor înaintea legiĭ a ajuns o axiomă şi a deschis tuturor carierile cele maĭ onorabile ca şi cele maĭ lucrative, în loc de a pune o stavilă acesteĭ molime, care s'a numit boala secoluluĭ, par, din potrivă, a o fi încurajat. Sub vechiul regim, existenţa claselor fixa pe fie-care în condiţiunea în care se născuse şi-l osîndea la o resignaţie involuntară. Dărîmarea privilegiilor a dat un curs liber tuturor ambiţiunilor, legitime ca şi nesănătoase. De atuncĭ competiţiunea şi dorinţa de a parveni este legea generală; lupta pentru existenţă sub o formă nouă a trecut din domeniul zoologic în cel social şi politic şi se practică cu o violenţă din ce în ce maĭ intensivă. Mulţĭ inşĭ, gustând în treacăt

bunul traiŭ şi întrevĕzênd în visurile lor fericirea, începură a crede că fericirea şi bunul traiŭ li se datoresc. Insă impaţienţa şi trufia lor se isbesc la fie-care pas, ca de o stavilă insuperabilă, de o structură socială, care îĭ revoltă şi pe care eĭ o judecă absurdă, maĭ ales că educaţia şi teoria le-a descris viaţa ca un Eldorado saŭ ca o pradă uşoară, nu ca un câmp de muncă. Aceştĭ fiĭ aĭ democraţieĭ moderne voesc prea de timpuriŭ să-şĭ realizeze dorinţele şi să-şĭ satisfacă vanitatea, şi fiind-că ceĭ maĭ mulţĭ nu isbutesc din cauza propriei lor insuficienţe, se ridică în contra societăţiĭ ce le răpeşte un drept consfinţit de teorie. Se pare că de când Napoleon a pronunţat celebra vorbă că fie-care recrut poartă în raniţa-ĭ bastonul de mareşal, toţĭ soldaţiĭ îl caută îndată după înrolarea lor, şi, firește, foarte puţinĭ îl găsesc. De aci ura lor contra societăţiĭ, de aci descuragiarea în care cad prea iute. Pe lîngă acestea, fiind-că vechile credinţe aŭ pierit şi promisiunile religieĭ sunt fără putere asupra uneĭ, cete de increduli, lumea este pentru dînşiĭ o vale de plângerĭ, însă fără speranţele şi mîngâerile uneĭ fericirĭ dintr'altă lume. Pentru aceştĭ nenorociţĭ, versurile luĭ Leopardi sună ca un adevĕr sinistru :

Arcano e tutto,
Fuor che il nostro dolor. Negletta prole
Nascemmo al pianto [1]).

Dar această filosofie amară face abstracţie de istorie. Teoreticiĭ eĭ care vĕd în societate numaĭ un conflict de egoismurĭ unde forţa triumfă asupra slăbiciuniĭ, unde pasiunea rupe cu violenţă stăvilarele ce i se împotrivesc şi morala consistă în respectul aparent al cuviinţelor, — uită că dacă omul are astăzĭ multe viţiĭ şi mizeriĭ, apoĭ altă-dată avea şi maĭ multe, că experienţa şi ştiinţa aŭ micşorat orbirea superstiţieĭ, brutalitatea moravurilor primitive, asprimea suferinţelor, şi că fie-care secol vede crescênd siguranţa vieţeĭ noastre. Pentru ca să filosofeze cineva asupra omuluĭ, nu e de ajuns să facă numaĭ observaţiĭ exacte; maĭ trebue să le facă complete, şi descrierea presinteluĭ nu este adevĕrată fără amintirea trecutuluĭ. Pesimiştiĭ însă, începênd de la ceĭ sinceri şi sfirşind cu ceĭ prefăcuţĭ, în loc de a compara starea actuală a omeniriĭ cu starea eĭ trecută, o compară cu visurile şi cu dorinţele lor nesăţioase, cu aspiraţiile lor nepotrivite cu mijloacele lor. Chiar când li se întîmplă să compare prezentul cu trecutul, cum face Eminescu în *Epigonĭ*, eĭ fabrică un trecut de convenţie, întrevĕzut în mod nebulos prin insuficienţa culturiĭ lor, şi atunceĭ se năpustesc cu o furie oarbă asupra prezentuluĭ, spre a-l ponegri şi insulta. Dacă eĭ 'şĭ-ar da seama de realitatea vieţiĭ naturale, de jocul neînfrênat al imaginaţieĭ şi de violenţa poftelor de tot felul ce isvoresc din agitaţia nervilor, dacă ar cugeta la conflictul fatal dintre voinţă şi realitate, ar admira partea de dreptate şi fericire ce maĭ rĕmâne în mijlocul atâtor furtunĭ şi ar lăuda nobleţea naturiĭ omeneştĭ, care, din războiul neînpăcat al atâtor forţe oarbe, ştie să scoată raţiunea şi virtutea.

1. *Ultimo Canto di Saffo.*

Este ştiut că promotorii pesimismului contimporan au plecat de la premise personale. Nu din observarea faptelor în mod obiectiv câteva spirite superioare ca Byron, Platen, Lenau, Heine, Puşkin, Leopordi, în muzică Beethoven şi Schumann, a ajuns a fi bântuite de pesimism, ci de exagerarea suferinţele lor corporale, care 'i-au împins pe priporul melancoliei şi al desperării. Ce este mai firesc de cât ca ei să găsească această lume detestabilă şi să facă din durerea lor individuală *il dolore universale*, cum zice Leopardi, sau să strige ca Faust la poarta temniţei Margaretheï: *der Menschheit ganzer Jammer fasst mich an?* [1]).

Eminescu, ce e drept, nu purta nici o stigmă de diformitate pe corpul său, nu era cocoşat ca Leopordi, nici schiop ca Byron, nici chinuit de o boală dureroasă şi incurabilă ca Lenau şi Heine. Din potrivă, se bucura de o sănătate perfectă. Talia sa era înaltă, osătura şi musculatura admirabilă, umerii laţi, iar pieptul bine desvoltat permitea plămânilor să se dilate şi să respire în toată libertatea. Capul său de Apollo era împodobit de un păr bogat şi strălucitor, fruntea înaltă şi puţin recurbată înapoi, trăsurile faciale armonice cu o expresiune virilă, ochii mari de oriental cu o privire dulce şi melancolică, o gură cu buze cărnoase şi sensuale. Tot anunţa într'însul o viaţă luxuriantă şi resistentă. Infăţişarea lui era aşa de frapantă în cât nimeni nu l-ar fi văzut pentru întâia oară fără să întrebe cine este el.

Seva vieţii, într'însul, se ridica necontenit, şi în toate ramurile; vegetaţia interioară a dorinţei, a speranţei şi a iluziei era continuă în frumoşii ani ai tinereţii; intemperiile lumii şi asprimile vieţii nu puteau să-l facă a lâncezi. Nici-o-dată el n'a cunoscut resignaţia totală sau parţială care este de ordinar fructul experienţei, şi care duce, dacă nu la fericire, cel puţin la potolire. De aci melancolia lui; de aci acele contraste ce se adunau şi ciocneau în el; de aci tăcerea, viaţa lui solitară, nu numai la el acasă, ci şi în public.

Dar sub această structură anatomică solidă şi sub aceste aparenţe strălucite se ascundea o nevrosă înnăscută, o dispoziţie ereditară către boalele cerebrale, ale căreï victime au şi căzut câţiva membri din familia lui [2]). Deosebit de aceasta el era plin de o trufie care se învecina cu dispreţul pentru tot ce nu este el, şi de o sfială, care în faţa unora trecea de blândeţe. Nimeni n'a judecat de aşa de sus pe contimporanii lui, şi nimeni poate n'a luat drept convingere raţională gusturile sau aversiunea sa pentru o persoană or un lucru. Rare ori a fost un om mai exclusivist şi mai intransigent de cât dînsul. Acest amestec straniu de sfială şi trufie îl făcea susceptibil, iritabil, solitar. Toată atitudinea sa în societate ca şi în literatură părea a zice: *noli me tangere.*

Pe de altă parte, ideia înaltă ce avea de sine nutrea într'însul aspiraţii nepotrivite cu facultăţile lui. Din această disproporţie între ceea-ce credea că i se cuvine şi mijloacele de care dispunea ca să ajungă acolo, s'a născut într'însul acel desgust prematur de viaţă şi lume. Este drept să adăogăm că la aceasta au

1. Intreaga durere a lumii mĕ coprinde.
2. T. Maiorescu în Viaţa lui Eminescu, p. XI.

contribuit întru câtva şi decepţiile ce-l revoltară de timpuriŭ. Prima amărîciune ce gustă în viaţă, pe cât ştim, fuse când, ameninţat a rĕmânea repetent în clasa doua a gimnasiuluĭ din Cernăuţĭ, părăsi şcoala şi familia şi se înrolă într'o trupă de actorĭ ambulanţĭ [1]). In această calitate, el suferi toate privaţiunile şi toate umilinţele, lipsit adesea de hrana zilnică, părăsind pe furiş otelurile în care găsea un adăpost murdar şi lăsând acolo puţinele efecte ce alcătuiaŭ aşa numita-ĭ garderobă, adesea ghiemuit în cuşca-ĭ de souflor, unde, îmbrăcat într'un costum cum da Dumnezeŭ, aştepta să'ĭ vie rîndul ca să'şĭ joace un rol de câteva vorbe [2]). Maĭ târziŭ, în 1867, îl găsim iărăşĭ în şcoală, şi anume ca bursier în clasa a cincea a gimnasiuluĭ din Blaj, de unde, după treĭ săptĕmânĭ şi în urma uneĭ nouĭ căderĭ la examenul de limba greacă, îşĭ reia viaţa de actor nomad şi de vagabond. Traiul sĕŭ în cursul celor treĭ săptĕmânĭ petrecute în Blaj, este însăşĭ icoana mizerieĭ. Locuia de pomană într'o cameră cu alţĭ douĭ camarazĭ aĭ sĕĭ, se hrănea din fărămiturile şi din zeama ce rĕmânea de la masa celorlalţĭ şcolarĭ, umbla desculţ saŭ purta cisme ce i se daŭ de milă de alţĭ şcolarĭ săracĭ, se culca adesea îmbrăcat, când se scula îşĭ netezea cu mâĭnile hainele roase şi pĕrul încâlcit, fără simţul celeĭ maĭ elementare higiene a corpuluĭ [3]). Ducênd această viaţă de privaţiunĭ de tot felul, dar purtând în sine convingerea geniuluĭ sĕŭ, redus a primi mila unor şcolarĭ săracĭ ca şi dînsul şi a fi tractat ca incapabil de către nişte profesorĭ pe care el îĭ credea cu mult maĭ pe jos de dînsul, silit a trăi de azĭ pe mâine şi de multe orĭ ne ştiind unde se va adăposti mâĭne, umilit în mîndria-ĭ excesivă şi simţind tot amarul acesteĭ umilinţe, este oare de mirat că el a contractat de timpuriŭ un desgust de viaţă, că lectura luĭ Schopenhauer a ridicat acest desgust la o teorie filosofică şi o dogmă, că, după această lectură, el a manifestat în opera sa cu multă energie nimicnicia vieţiĭ şi realitatea dureriĭ?

După rătăcirĭ nefolositoare prin ţară şi prin Transilvania cu trupa d-neĭ Fanni Tardini, a luĭ Pascali, Lupescu şi a luĭ Caragiale, el se înpacă în fine cu familia sa, care îĭ dă o modică pensie anuală spre a urma cursurile facultăţiĭ de filosofie din Viena. Ce fel de studiĭ va fi făcut el aicĭ, nu putem şti; în or-ce caz, el trebue să fi fost un simplu auditor nematriculat, de oare-ce, după toată probabilitatea, el nu poseda diploma de bacalaureat. De aci el trimise câteva poeziĭ *Convorbirilor*, aĭ căror membri le primiră nu numaĭ cu favoare, ci cu o adevĕrată admiraţie, de oare-ce intrevedeaŭ într'însul pe artistul visat de estetica junimistă. Pe la 1872, el primi chiar o bursă din contribuţiunile membrilor acesteĭ societăţĭ literare şi cu această subvenţie putu să trăiască vr'o douĭ anĭ în Berlin. Aci, el nu urmă cursurile cu asiduitatea studenţilor care urmăresc diploma de doctor ci se ocupă cu citirĭ care se potriveaŭ maĭ bine cu natura luĭ visătoare şi de boem, despreţuia munca universitară ca şi pe învĕţaţiĭ ce lucraŭ în domeniul filologieĭ antice, fiind-că nu era pregătit a profita de asemenea prelegerĭ, şi se mira cum un cap ca al luĭ Adolf Kirchhoff îşĭ pierdea vremea cu critica şi res-

1. N. Petraşcu, *Mihail Eminescu*, studiŭ critic, p. 7 sq.
2. N. A. Bogdan în *Epoca* din 1902, Februarie 18.
3. Iacob Onea în *Epoca* diu 1902, Martie 15.

tabilirea textelor antice, fără să bănuiască că aceste lucrări, în aparenţă ingrate şi fără strălucire, aŭ reformat critica literară, cunoştinţa antichităţii şi istoria omenirii. Drept vorbind, ştiinţa luĭ Eminescu era o ştiinţă de diletant, extrasă în mare parte din cărţi de a doua şi chiar a treia mână. Citirea scriitorilor români vechi şi a chronicarilor în mod fragmentar, a câtorva cărţi de sensaţiune saŭ a unor opere părăsite prin rafturile anticarilor, o cunoştinţă foarte superficială a limbeĭ latineşti şi aproape nulă a celeĭ greceşti, cu tot aerul ce'şĭ da de a poseda aceste douĕ limbi şi literaturi, iată la ce se mărginea acea vastă cultură de care ne vorbesc uniĭ din admiratoriĭ luĭ şi care făcea efect numaĭ asupra unor diletanţi ca şi dînsul.

Tot din Viena el trimise *Convorbirilor* a treia descriere de efect. Aceasta este nuvela *Sĕrmanul Dionis* [1]).

Precum în *Mortua est* el este echoul poetic al pesimismuluĭ luĭ Schopenhauer, de asemenea în *Sĕrmanul Dionis* el porneşte de la ideea Schopenhauerianã, de almintrelea împărtăşită de maĭ toate sistemele filosofice, că spaţiul şi timpul nu există în sine şi că sunt douĕ concepţiĭ ale spirituluĭ nostru. Dionis, eroul nuveleĭ, este un tînĕr de 18 anĭ, cu faţa vînĕtă albă ca şi marmura în umbră, cu ochiĭ în formă de migdală şi cu pĕrul de o sĕlbăticită neregularitate, care cădea în plete până pe spate. Acest tînĕr sărac avea o înclinare nestăpânită spre misticism şi subtilităţi metafizice. De la cele d'întâiŭ rînduri ale nuveleĭ el ni se înfăţişează ocupându-se cu cestiuni, care pasionează pe toţi începĕtoriĭ în filosofie.

„Şi tot ast-fel, zice Dionis, dacă închiz un ochiŭ, vĕz mâna mea maĭ mică de cât cu amândoĭ. De aş avea treĭ ochi, aş vedea-o şi maĭ mare, şi cu cât maĭ mulţi ochi aş avea, cu atâta lucrurile dinprejurul meŭ ar părea maĭ marĭ. Cu toate astea născut cu miĭ de ochi în mijlocul unor arĕtări colosale, ele toate în raport cu mine, păstrându-şĭ proporţiunea, nu 'mĭ-ar părea micĭ maĭ marĭ nicĭ de cum îmĭ par azĭ. Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unuĭ glonţ, şi toate celea din ea scăzute în analogie, locuitoriĭ acesteĭ lumĭ, presupunându-ĭ dotaţi cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut în felul şi în proporţiunile, în care le pricepem noĭ. Să ne o închipuim, *caeteris paribus*, înmiit de mare—acelaş lucru. Cu proporţiunĭ neschimbate—o lume înmiit de mare şi alta înmiit de mică ar fi pentru noĭ tot atât de mare. Şi obiectele ce le vĕd, privite cu un ochiŭ, sînt maĭ micĭ; cu amêndouĭ—maĭ marĭ; cât de marĭ sînt ele absolut?—Cine ştie dacă nu trăim într'o lume microscopică şi numaĭ făptura ochilor noştri ne face să o vedem în mărimea în care o vedem? Cine ştie dacă nu vede fie-care din oamenĭ toate celea într'altfel şi numaĭ limba, numirea într'un fel a unuĭ obiect, ce unul îl vede aşa, altul alt-fel, îĭ uneşte în înţelegere. — Limba? — Nu. Poate fie-care vorbă sună diferit în urechile diferiţilor oamenĭ—numaĭ individul, acelaş rămânênd, o aude într'un fel.“

Tot aşa el continuă a raţiona asupra spaţiuluĭ şi timpuluĭ, şi ajunge la

1. Ea s'a publicat în *Convorbirĭ* 1872 Decembre şi 1873 Ianuarie.

concluzia: „în faptă lumea-i visul sufletului nostru", formula de la care porneşte sistemul filosofic al lui Schopenhauer: *die velt ist meine Vorstellung*. Apoi adaugă: „Nu-i adevărat că există un trecut — consecutivitatea e în cugetarea noastră — cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi" aceleaşi în tot-d'a-una, există şi lucrează simultan. Să trăesc în vremea lui Mircea cel Mare sau a lui Alexandru cel Bun — este oare absolut imposibil?"

Acest metafizician, „pentru care visul era o viaţă şi viaţa un vis [1])" al cărui cap era înfundat într'o căciulă de miel, locuia într'o mahala din Bucureşti, într'o cameră „al cărei pereţi erau negri de şiroaele de ploaie ce curgeau prin pod şi un mucigaiu verde ce se prinsese de var... In colţurile tavanului cu grinzi lungi şi mohorîte păiejinii îşi exercitau tăcuta şi pacinica lor industrie; într'un colţ al camerei dormeau la pământ una peste alta vr'o câteva sute de cărţi vechi; în alt colţ un pat, adică câteva scânduri pe doui căpriori, acoperite c'un mindir de paie şi c'o plapumă roşie. Inaintea patului o masă murdară..., pe ea hârtii, versuri, ziare rupte, broşuri efemere, în fine o neordine [2]) adevăr păgânească [3])".

In faţa locuinţei lui Dionis se ridica o casă albă şi frumoasă. Dintr'o cameră de la etajul de sus, a cărei fereastră era deschisă, veneau la dînsul sunetele unui clavir şi un glas tremurător de copilă ce cânta o rugăciune uşoară. Dionis îşi închise ochii ca să viseze în libertate. Imagini fantastice trecură pe dinaintea imaginaţiei lui, o mână nevăzută îl ducea spre trecut, iar el vedea înainte-i Domnii cu vestminte de aur şi samur, vedea Divanul de oameni bătrâni, poporul entusiast şi creştin undulând ca valurile mării în curtea Domniei. Şi ast-fel continuând a visa, dând sbor liber fantaziei sale, se pomeneşte în epoca lui Alexandru cel Bun, unde devine călugărul Dan, cu o rasă de şieac şi un comănac negru pe cap. Camera lui murdară şi mizerabilă, viaţa lui de mai înainte, tot trecutul lui era acum un simplu vis. „Trăiesc, zice el, sub Domnia lui Alexandru cel Bun şi am fost tras de o mână nevăzută în vremi ascunse în viitorul sufletului meu".

Dionis este acum în Iaşi. El străbate târgul oraşului în seară, şi se opreşte dinaintea unei case ce se ridica izolată în mijlocul unei grădini pustii. Aici locuia maestrul Ruben, un ebreu foarte învăţat, fugit din Spania în Polonia, de unde fusese adus de Domnul Moldovei ca profesor de matematică şi filosofie la Academia din Socola. Acum Dionis are o dovadă pipăită că timpul „este făptura nemuritorului nostru suflet", căci trăeşte ca Dan călugărul şi are în sine alt om cu alt nume, „care trăeşte cu cinci secole în viitor". Atunci Ruben îi explică cum acest fapt este posibil. „In şir, zice el, poţi să te pui în viaţa tuturor înşilor care au pricinuit fiinţa ta şi a tuturor a căror fiinţă veţi pricinui-o tu. De aceea oamenii au o simţire întunecată pentru păstrarea şi mărirea neamului lor. Sunt tot ei, cei care renasc în strănepoţi... Şi asta-i deosebirea dintre Dumnezeu şi om. Omul are în el numai şir, fiinţa altor oameni viitori şi trecuţi; Dumnezeu le are de o

1. Calderon are o dramă „Viaţa un vis" şi Grillparzer altă dramă „Der Traum ein Leben".
2. Nemţeşte: Unordnung. Noi zicem: „desordine".
3. Vezi descrierea locuinţei lui Eminescu de N. A. Bogdan, în *Epoca* de la 18 Februarie 1902

dată toate neamurile ce or veni şi ce aŭ trecut. Omul coprinde un loc în vreme; Dumnezeŭ e vremea însăşĭ cu tot ce se întîmplă în ea, dar vremea la un loc, asemenea unuĭ isvor a căruĭ apă se întoarce în el însuşĭ, or asemenea roţiĭ, ce de o dată coprinde toate spiţele, ce se întorc vecĭnic. Şi sufletul nostru are vecĭnicie în sine—dar numaĭ bucată cu bucată. Inchipueşte-ţĭ că pe o roată mişcată în loc, s'ar lipi un fir de pulbere. Acest fir va trece prin toate locurile prin care trece roata învîrtindu-se, dar numaĭ în şir, pe când roata chiar în aceeaşĭ clipă e în toate locurile coprinse de ea.

— „Sînt încredinţat, dascăle, în privinţa vremiĭ, rĕspunde Dionis; dar nemărginirea — spaţiul?

— „Tot ca vremea, bucată cu bucată poţĭ fi în or ce loc dorit, pe care n'o poţĭ părăsi neumplută. Ştiĭ că în puterea uneĭ legĭ, nu este spaţiŭ deşert. Dar este un mijloc pentru a scăpa de această greutate... o greutate impusă de trecătorul corp omenesc. Aĭ vĕzut că în om e un şir nesfîrşit de oameni. Din acest şir lasă pe unul să-ţĭ ţie locul, pe câtă vreme veĭ lipsi din el. Se înţelege că acesta nu va putea fi întreg, căcĭ întreg fiind, ţi-ar nega existenţa ta. In faptă însă omul cel vecĭnic, din care rĕsare tot şirul de oamenĭ trecătorĭ, îl are fiecare lîngă sine, în or-ce moment — îl vezĭ, de şi nu-l poţĭ prinde cu mâna — este umbra ta. Pe o vreme vĕ puteţĭ schimba firile—tu poţĭ să daĭ umbreĭ tale toată firea ta trecătoare de azĭ, ea 'ţĭ dă ţie firea eĭ cea vecĭnică, şi ca umbră înzestrată în vecĭnicie, capeţĭ chiar o bucată din atotputernicia luĭ Dumnezeŭ, voinţele ţi se realizează după gîndirea ta... se înţelege înplinind formulele, căcĭ formulele sînt vecĭnice, ca cuvintele luĭ Dumnezeŭ pe care el le-a rostit la facerea lumiĭ“.

Dan călugărul, adică Dionis transportat în epoca luĭ Alexandru-cel-Bun, se înamorează de Maria, fata spătaruluĭ Tudor Mesteacăn. Cu ştiinţa învĕţată de la dascălul Ruben şi împlinind formulele necesare, Dionis iea pe Maria şi suie mereŭ cu dînsa prin regiunile eteriane pănă ce ajunge în lună. Aci eĭ vĕd desfăşurându-se înaintea lor tabloul unor frumuseţĭ fantastice şi gustă o fericire perfectă. In acest extaz, Dionis îşĭ face întrebarea: „oare nu se mişcă lumea cum gîndesc eŭ?.... Oare, fără s'o ştiŭ, nu sînt eŭ însumĭ Dumne...“ Atuncĭ un clopot uriaş sună, cerul se sparge, bolţile se rup şi Dan se simte trăsnit şi afundat în nemărginire pînă când ajunge pe pămênt. Când îşĭ deschise ochiĭ, se trezi în grădina caseĭ din faţa locuinţeĭ sale adevĕrate, în Bucureştĭ. In acea casă locuia o fată de care Dionis era în adevĕr înamorat. Dionis se hotăreşte în fine a-ĭ scrie că o iubeşte, şi aşteaptă la fereastra eĭ ca să vază pe chipul feteĭ impresia ce-ĭ făcuse scrisoarea luĭ. Din ochiĭ, ca şi din mişcările feteĭ, el înţelese că este iubit.

Tatăl Marieĭ, vĕzênd scrisoarea în mâinile eĭ, o luă, o citi, şi cercetând află că Dionis, cu toată mizeria în care trăia, era moştenitorul uneĭ averĭ însemnate, ce-ĭ lăsase murind tatăl sĕŭ natural. Tatăl Marieĭ chiemă îndată un medic şi se duse cu dînsul în camera luĭ Dionis, care era lungit la pămênt, cu pĕrul în desordine, cu ochiĭ contractaţĭ, în prada frigurilor şi a delirluluĭ. In scurt timp, Dionis se însănătoşi şi luă pe Maria de soţie.

Toate câte se petrecuseră înainte erau visuri: Dan călugărul era Dionis transportat în epoca luĭ Alexandru-cel-Bun, maestrul Ruben era ebreul Riven ce-ĭ vindea cărţi.

Cu toate acestea autorul se întreabă cine este adevěratul eroŭ al acesteĭ întîmplărĭ? Dan or Dionis? precum şi dacă transportarea luĭ în veacul luĭ Alexandru-cel-Bun şi în lună a fost un vis or ba. „Nu cumva, zice el, noĭ semănăm acelor figuranţĭ, care, voind a reprezenta o armată mare, trec pe scenă, înconjură fundul şi reapar iarăşĭ?... Nu sînt aceiaşĭ actorĭ, deşi piesele sînt altele? E drept că după fund nu sîntem în stare a vedea. Şi nu s'ar putea ca cineva trăind să aibă momente de o luciditate retrospectivă, care să ni se pară ca reminiscenţele unuĭ om, ce de mult nu maĭ este?“

Nuvela se sfîrşeşte cu următorul citat din Théophile Gautier. „Nu tot-d'a-una sîntem din ţara ce ne-a vězut născêndu-ne, şi de aceea căutăm adevěrata noastră patrie. Aceĭ care sînt făcuţĭ în felul acesta se simt ca exilaţĭ în oraşul lor, străinĭ lîngă căminul lor şi munciţĭ de o nostalgie inversă.... Ar fi uşor a însemna nu numaĭ ţara, dar chiar şi secolul în care ar fi trebuit să se petreacă existenţa lor cea adevěrată... Imĭ pare c'am trăit o dată în Orient şi când în vremea carnavaluluĭ mě deghisez cu vr'un caftan, crez că reiaŭ adevěratele mele vesminte. Am fost tot-d'a-una surprins că nu pricep curent limba arabă. Trebue s'o fi uitat.“

Ast-fel, el începe cu teoria idealităţiĭ spaţiuluĭ şi timpuluĭ, pe care aplicând-o la nuvela sa dovedeşte că nu o pricepe în adevěratul eĭ sens, de oare-ce pentru dînsul idealitatea spaţiuluĭ şi a timpuluĭ constă în aceasta că Dionis în urma uneĭ exacerbaţiĭ cerebrale deliregză că este în Iaşĭ, pe când el se afla în Bucureştĭ, şi că trăeşte în epoca luĭ Alexandru-cel-Bun, pe când el trăia în secolul al 19-lea, — şi sfîrşeşte cu ştiinţele oculte şi teoria metempsichozeĭ-brahmanice. Drept vorbind, această scriere nu este nicĭ o operă de artă nicĭ una filosofică, ci un amestec straniŭ şi neisbutit de filosofie şi artă; nu este nicĭ intuiţiune nicĭ reflesiune, nicĭ nu manifestă nicĭ nu probează. Eroul nu face nimic, nu are nicĭ un simţimênt saŭ o pasiune puternică, ci debitează maĭ mult saŭ maĭ puţin ce a învěţat. De aceea cartea ne uĭmeşte, nu ne interesează. Precum zice Pope, când cineva vorbeşte numaĭ de ce a citit, nu se face a fi citit [1]). In general, comparaţiile poetice caută să facă plastic ceeace sună a abstract; Eminescu, din potrivă, lămureşte cunoscutul prin necunoscut. Pentru ca să facă vizibile umbrele femeilor ce trec noaptea pe stradă, el le compară cu „zeiĭ întunecaţĭ din epopeile nordice.“ Expresiile saŭ construcţiile nemţeştĭ daŭ pe faţă limba şi cultura străină sub a căreĭ influenţă se află. „Divinul Bris Shakespeare“, „Satana îşĭ mişcă picioarele de cal“, „înamorat în ea“ sînt expresiĭ, tradiţiĭ şi construcţiĭ nemţeştĭ „Brite“, „verliebt in sie“, etc. Satana este reprezentat cu picioarele de cal numaĭ în legendele germane, etc.

1. For ever reading, never to be read.

IV.

Or-cât de amare ar fi decepţiile în care ne aruncă amorul şi or-cât de îndreptăţite ar fi invectivele moraliştilor contra exceselor luĭ, adevĕrul este că el constitue cel dintâiŭ dintre bunurile omeneştĭ, fericirea noastră cea maĭ scumpă în această existenţă de luptă şi în această trecere prin valea plângerilor. Dintre toate simţimintele, el este acela către care ne simţim maĭ porniţĭ din fire şi fără care nu putem trăi, căcĭ el este cel maĭ dulce şi cel maĭ potrivit cu natura noastră, El este cea dintâĭ mişcare a inimiĭ şi cea din urmă mîngâiere a eĭ. Numaĭ el ne face să uităm patimile şi instinctele noastre antisociale, mânia, ura, dispreţul, dorinţele egoiste. El pĕtrunde în noĭ fără nicĭ o greutate, iar noĭ îl aspirăm ca rĕcoarea învietoare a uneĭ adieriĭ de primăvară ce trece pe d'asupra unuĭ câmp înflorit saŭ ca suflarea pestiferă a uneĭ vijeliĭ ce nimiceşte rădĕcinile existenţeĭ noastre.

Pentru o natură melancolică şi visătoare ca a luĭ Eminescu, acest sentiment nu era o simplă recreaţie ca la oameniĭ de lume, ci o rouă binefăcĕtoare pe nişte buze arse de văpaia fericiriĭ întrevĕzute, un balsam neapĕrat existenţeĭ luĭ solitare şi lipsite de mîngâierile societăţiĭ. Dar amorul în care aşteaptă să găsească un refugiŭ şi o consolaţie, fuse pentru dînsul o nouă şcoală de suferinţe. Cu toate acestea, în epoca dulcilor iluziĭ, în rarele momente de fericire ce i fu permis să guste, acest simţimênt făcu să curgă în strofele luĭ poezia cu o bogăţie şi o frumuseţe de forme ce lasă în umbră pe contimporaniĭ sĕĭ. Muzica frazelor luĭ cadenţate plimbă sufletul prin desfătările ideale şi imaginaţia luĭ bucolică se desmiardă în murmurul isvoarelor saŭ în tremurul lacurilor, în rĕcoarea văilor saŭ pe întinsele câmpiĭ ce undulează la marginea orizontuluĭ depărtat.

De regulă, poeţiĭ marĭ găsesc în amor o ocaziune pentru analiza delicată a acestuĭ simţimênt, un prilej de a înălţa în strofe entusiaste şi strălucitoare pe femeia adorată, care pentru dînşiĭ, cel puţin în acele momente, este idealul întrupat; căcĭ, precum zice Metastasio, vorbind de iubita sa,

Tutto mi par diffetto
Fuor che la tua beltà.

Fireşte, în această psichologie fină şi artistică, eĭ comit indiscreţiĭ, ieaŭ publicul drept confident la fericirile lor ascunse saŭ la nenorocirile lor exagerate, ce daŭ în spectacul şi par asemenea unuĭ om ce locueşte într'o cameră cu ferestrele la stradă şi cu storurile ridicate. Maĭ rezervat de cât alţiĭ, Eminescu ne spune cum iubita luĭ „îĭ cade pe piept", pe când el o aşteaptă cu braţele întinse, cum ea îşĭ „culcă fruntea pe braţul luĭ", „lăsând buzele eĭ dulcĭ pradă gureĭ luĭ", cum ea „se desface de dînsul cu o dulce silă, — maĭ nu vrea şi maĭ se lasă", — saŭ când, iubita luĭ uitându-l, el „bate necontenit drumul caseĭ eĭ", saŭ „degeră uitându-se printre ramurĭ şi aşteptându-o sa se arate la fereastră", saŭ „trece pe lîngă plopiĭ fără soţ, de-l cunoşteaŭ toţĭ vecinĭ, afară de iubita luĭ". Dar

aceste destăinuiri pălesc în faţa frumuseţilor naturei, care, chiar în amorul luĭ norocit or nenorocit, ocupă primul plan. Ieşirea luneĭ „dintr'o rarişte de fag“ şi „văpaia eĭ ce se varsă peste ape“, priveliştea unuĭ lac liniştit şi încărcat de florĭ de nufĕr saŭ încreţit de o adiere uşoară or spărgêndu-şĭ valurile printre trestiĭ, cântecul pitpalaculuĭ saŭ trecerea în stoluri a rîndunelelor

Ce se duc ca clipele
Scuturând aripele, —

iată ce-l interesează în primul rînd. Toate acestea aŭ un suflet pentru dînsul, adică se reproduc în sufletul luĭ cu liniile şi colorile lor, cu mişcările repezĭ saŭ blânde, cu energia şi contrastele lor, şi sentimentul dureros saŭ plăcut ce se exală din acest complex de tonurĭ şi contururĭ, naşte într'însul printr'un fel de repercusiune sufletească, o fericire reală saŭ o întristare adîncă. Cu ce bucurie copilărească revede el codrul şi tinereţea luĭ renăscêndă, când, aflându-se în mijlocul luĭ, exclamă:

Codrule, codruţule,
Ce maĭ facĭ, drăguţule?
Tu, din tênĕr precum eştĭ,
Tot mereŭ întinereştĭ.

Cum zîmbesc arborĭĭ şi picăturile de ploaie ce strălucesc încă pe frunzele lor! Ce melancolic trece alba regină a nopţiĭ prin norĭ, în care s'a deschis o poartă! Şi ce tabloŭ de noapte în aceste versurĭ inimitabile:

Trece lebĕda pe apă
Printre trestiĭ să se culce.
Doar isvoarele suspină,
Pe când codrul negru tace,
Dorm şi florile 'n grădină
Dormĭ în pace!

In faţa acestor priveliştĭ care aduc în sufletu-ĭ fericirea saŭ melancolia, ideile şi simţirile se nasc, se înalţă şi se coboară, şi iarăşĭ se avêntă în regiunĭ ideale, întocmaĭ ca vĕlul de aburĭ ce se desface de pe suprafaţa isvoarelor, pe care el le-a cântat cu o simţire aşa de adevĕrată, şi care aci se mlădiază, aci se încovoaie şi se rĕsuceşte în spirale diafane, în fine îşĭ desfăşură capriţioasele-ĭ forme cu cât ajunge într'o regiune maĭ eteriană. Gîndirea, care la naturele prozaice se închiagă şi se toarnă într'un tipar maĭ mult saŭ maĭ puţin cunoscut, la dînsul este fluidă, versul are inflesiunĭ şi modulaţiĭ graţioase, rima are negligenţa şi naivitatea limbeĭ dialectale, greoiul vocabular al limbeĭ cărturarilor îşĭ slăbeşte ţesătura şi-şĭ lărgeşte ochiurile ca să se poată strecura printr'însele vorbele populare, provinciale chiar, cu simplicitatea lor nevinovată, scoase de mult din circulaţia literară, şi cărora el le dă tinereţea şi vigoarea lor de altă-dată. Fie care vorbă adaugă ceva la desăvîrşirea versuluĭ, iar versul este plin de emo-

ţiuni personale, în adevĕr simţite, exprimate cu undulaţiile lor fugitive, adică aşa cum sînt, nu după convenţiile şi exigenţele unuĭ stil impus saŭ împrumutat de la alţiĭ. Cu dînsul, spiritul, trecînd peste regulele cunoscute ale stilisticeĭ şi retoriceĭ, străbate în psichologia profundă, şi cuvintele nu slujesc numaĭ ca material pentru structura unor perioade întocmite în vederea sonorităţiĭ, ci devin adevĕrate substitute ale emoţiunilor şi sensaţiilor, ne fac să pĕtrundem pînă în adîncul sufletuluĭ luĭ întristat, precum când, uĭtat de iubita luĭ, el îĭ trimite aceste versurĭ:

De câte orĭ am aşteptat
O şoaptă de rĕspuns!
O zi din viaţă să-mĭ fi dat,
O zi 'mĭ era de-ajuns;

saŭ când cu o delicateţă de simţire femenină zice aceleiaşĭ necredincioase:

De-al geneĭ tale gingaş tremur
Atîrnă viaţa mea pe veci.

Cu dînsul poezia noastră a primit o viaţă maĭ intensivă şi maĭ variată, căcĭ el priveşte lumea cu impresionabilitatea unuĭ copil. Plopiĭ din curtea iubiteĭ luĭ sînt „fără soţ", isvoarele „blânde", teiĭ „sfinţi", amintirile „ţîrîesc ca greierii printre ziduri vechĭ şi negre", norii „urzesc d'asupra lacului o umbră fină

Ruptă de mişcărĭ de valurĭ
Şi de bulgărĭ de lumină,

somnul este „vameş vieţiĭ", o femeie este „fragedă ca floarea de cireş" etc.

Ceea-ce face frumuseţea opereĭ luĭ Eminescu, este limba sa compusă din imaginĭ în adevĕr originale. Or-ce limbă omenească este un fel de mithologie; vorbele cele maĭ obicĭnuite sînt imaginĭ vechĭ, metafore tocite, care azĭ aŭ ajuns nişte simple abstracţiuni, nişte semne maĭ mult saŭ maĭ puţin algebrice, pentru că azĭ nimenĭ nu maĭ vede coloarea şi relieful primitiv, şi, precum zice Jean Paul, „limba este un dicţionar de metafore veştejite. Cel ce a numit pentru întâia oară crestăturile ferăstrăuluĭ „dinţĭ", a avut înaintea ochilor imaginaţieĭ sale dinţiĭ unuĭ animal, şi tăietura fierăstrăuluĭ semĕna pentru dînsul cu muşcătura unuĭ animal. Tot prin apropiere de felul acesta între douĕ obiecte diferite unul a numit o floare „lăcrĕmioară", altul pe aceeaşĭ floare „mărgăritărel". Cel ce a zis pentru întâia oară „amărîciunea sufletuluĭ", „o rază de speranţă", „o rugăciune fierbinte", „para foculuĭ", „încleştarea mâinilor", „pironirea ochilor", „fuge mâncând pământ", acela a fost creator de metafore, a avut un stil al luĭ, adică un mod personal de a interpreta lumea şi viaţa. Ceĭ ce le aŭ repetit după dînşiĭ, nemaĭ avînd intuiţiunea lor proprie, nu puteaŭ să maĭ obţină aceeaşĭ sinteză de gîndire, nicĭ aceeaşĭ energie de expresiune, pentru că vioiciunea primitivă a raporturilor descoperite între lucrurĭ depărtate se pierduse, expresiunea se tocise prin uz, devenea abstractă,

prin urmare cădea în domeniul cuvintelor obicinuite, prozaice. De aceea cu drept cuvênt zice Aristoteles că „lucrul cel mai important pentru poet este de a avea o limbă metaforică, căci numai aceasta nu se poate lua de la altul şi este semnul unei naturi superioare, pentru că a face o metaforă bună este tot una cu a observa raporturile de asemănare dintre lucruri“.[1]) De aceea poezia lui Alecsandri este mai pre jos de a lui Eminescu, între altele şi pentru că metaforele lui sînt luate d'a dreptul din limba obicinuită saŭ sînt împrumutate d'a dreptul din poezia populară, precum când zice în *Inşiră-te Mărgărite:*

Tu, minune 'ncântătoare,
Care eşti ruptă din soare.

Ceea ce face poezia limbei, este credinţa poetului în personificaţiile saŭ în metaforele ce el inventează. Când Bolintineanu zice

Voios Aurora, în aer zimbind,
Punea flori de aur în păru-i d'argint,

el face nu numai o personificare confuză, ci şi rece, pentru că se serveşte de un myth în care nu crede; dar când zice Homer „ῥοδοδάκτυλος Ἠώς „Aurora cu degetele-i de roză“, saŭ când zice Shakespeare „candelele nopţii s'aŭ stins şi vesela zi pune vêrful piciorului pe creasta munţilor neguroşi“ [2]), şi unul şi altul spun nişte lucruri încântătoare, pentru că amêndoui cred în realitatea fiinţelor create în imaginaţia lor. Cu un grad mai jos, dacă ar zice cineva „fuge par'că l-ar goni Turcii“, se serveşte de o expresie improprie, pentru că Turcii aŭ încetat de mult de a fi un obiect de spaimă pentru noi, şi imaginea nu mai are vioiciunea şi energia de altă-dată.

Limbile sînt aşa dar nişte residuuri de imagini vechi, de metafore, alegorii, simboale şi mythuri dispărute şi şterse, care astăzi sînt numai nişte semne searbede de idei uzuale, după ce aŭ fost nişte reprezentante strălucitoare ale vieţii naturale şi supranaturale. Masa publicului se slujeşte de aceste semne convenţionale, fără să caute într'însele alt ceva de cât un mijloc de a se înţelege. Pentru ca să înviăm limba, pentru ca să-i dăm tinereţea primitivă, pentru ca să mişcăm cu ajutorul ei fantazia, ca poeţii cei mari ai omenirii, trebue să creăm imagini noui, pentru că cele vechi sînt cenuşa unui foc stins, şi apoi să avem destulă putere să transformăm imaginea saŭ personificaţia în simbol. Pentru aceasta, trebue mai întâiŭ de toate să-şi întinerească sufletul, să şi-l copilărească, ca să zicem aşa, pentru ca imaginea să fie nu o figură de stil, ci o *sensaţie*. Pentru muritorii de rînd

1. Περὶ ποιητικῆς, 22: πολὺ δὲ μέγιστον τὸ μεταφορικὸν εἶναι μόνον γὰρ τοῦτο οὔτε παρ' ἄλλου ἔστι λαβεῖν εὐφυίας τε σημεῖόν ἐστι· το γὰρ εὖ μεταφέρειν τὸ τὸ ὅμοιον θεωρεῖν ἐστιν.

2. *Romeo şi Julieta*, act. III, sc. 5:

Night's candles are burnt out, and jucund day
Stands tiptoe on the mi sty mountains tops.

şi pentru imensa majoritate a oamenilor culţi, imaginea nu este o *sensaţie*, ci o *traducere*. Ei aŭ mai întâiŭ o idee abstractă, incoloră, simplă operaţie a spiritului, pe care o traduc printr'o imagine, ca să se facă înţeleşi. Spiritele vulgare recurg pentru această traducere la una din acele imagini uzate ce se tîrĕsc de veacuri în limba obicinuită, şi zic „talpa ţării", „carul progresului", „sprînceana dealului", „culmea ironiei". Spiritele mai înalte inventează o figură nouă şi zic ca Eminescu „uĭtarea cu mâna ei rece" saŭ ca Alecsandri „tu, care eşti pierdută în neagra vecinicie". Acesta este stil, dar nu încă stil poetic. Imaginea aci este încă o traducere voită şi simţită a cugetării, nu o sensaţie. Mulţi dintre poeţii noştri ceĭ buni aŭ început a scrie o limbă comună, fără nici o imagine nouă, ceea ce în ochiĭ vulgului, îĭ făcea să treacă de corecţi. Numaĭ Eminescu a debutat cu o limbă nouă, care era rezultatul unor intuiţiĭ personale, şi a isbutit să'şĭ formeze o idiomă, care, cu toate singularităţile eĭ, se poate numi poetică. Aşa, în *Mortua est*, el vede chipul iubiteĭ sale

Suind, palid suflet, a norilor schele,

iar întorcêndu-şĭ ochiĭ spre „lutul rece" din cosciug, „priveşte la surîsu-ĭ rĕmas încă viŭ". Pentru dînsul „aniĭ trec ca noriĭ lungi pe d'asupra şesurilor". In cunoscutul sonet la Veneţia, citim aceste versuri în care găsim o sensaţie personală

Pe scări de marmoră, prin vechi portaluri,
Pĕtrunde luna, înnălbind păreţii,

iar în *Mortua est* întîlnim această imagină superbă a deşertăciunilor vieţiĭ:

Vĕz vise întrupate gonind după vise
Pîn' daŭ în morminte ce-aşteaptă deschise.

Toate aceste intuiţiĭ daŭ stiluluĭ sĕŭ o viaţă adevĕrată şi o formă originală, care deşteaptă fantazia cititoruluĭ, căcĭ mai întâiŭ ea se isbeşte de o sensaţie adevĕrată, apoĭ aleasă, şi în fine de o sensaţie elaborată, întărită şi sigură de sine. A vedea cu ochiĭ sĕĭ propriĭ, a trăi în lumea sensibilă şi reală, mai ales într'o epocă în care cărţile ne daŭ sensaţiĭ d'a gata —, ce e drept —, este un dar superior. A alege dintr'acele imaginĭ, care

Ca şi florĭ în poarta vieţiĭ
Bat la porţile gîndiriĭ,
Toate cer intrare în lume,
Cer vestmintele vorbiriĭ,

pe cele care satisfac pe deplin inteligenţa şi sufletul nostru, şi pe care ceĭ-ce le caută nu le nemeresc de regulă este arta supremă.

Epilogul vieţiĭ sale amoroase este *Luceafĕrul*, cu care el îşĭ iea rĕmas bun de la amorul femeiesc, spre a rĕmânea vecinic „nemuritor şi rece". Ideia funda-

mentală a acestei poeme este că viaţa omului de rînd, cu dorinţele şi pasiunile ei, nu are nici o însemnătate; că d'asupra acestui om este inteligenţa superioară ce nu se turbură, ce priveşte cu indiferenţă şi poate cu un fel de milă la nimicurile acestei vieţi. Cu cât cineva e mai sus, cu atât despreţueşte mai mult caleidoscopul aparenţelor lumeşti — *omnia humana contemnere* — şi nu se lasă a fi sguduit de ceea ce face pe alţii fericiţi sau nefericiţi. Cel ce doreşte, cel ce iubeşte, are în sine plumbul care îl trage în jos în durerosul vîrtej al vieţii. In fond, aci este ceva nu din ἀταραξία Stoicilor, ci din concepţia budhistă a vieţii. Faţă de acel fiu al lui Hyperion, faţă de acele inteligenţe lucide şi senine, noi sîntem nişte bucăţi grosolane de materie, pe care nişte împrejurări de nimic le scot din echilibrul lor nestabil; pe când ele, sub influenţa unor împrejurări mai norocite, se ridică din ce în ce mai sus, până când, ajungênd în regiunile, unde sgomotul nostru nu le mai atinge, unde sensualitatea încetează, unde tot ce întunecă mintea dispare —, plutesc în incomensurabilul azur de unde privesc cu o linişte perfectă la neînţelesele frămêntări ale existenţei noastre.

V.

Dar pe când trăia încă în lumea amorului pământesc, ale cărui amaruri mai ales le gustaŭ până în fund, Eminescu simţea nevoia de a pluti în regiunile absolut libere ale imposibilului, pe plaiurile strălucitoare ale iluziei, unde spiritul se emancipează de lanţurile nemlădioase ale logicei. Drept vorbind, nu este pentru om farmec mai dulce de cât de a părăsi lumea reală care ne leagă şi ne apasă, de a pluti după voie în azur şi lumină, de a asculta vorbele zînelor şi ale feţilor frumoşi, de a combina lucrurile după gusturile şi capriţiile fantaziei, de a nu mai simţi legile greoaie, contururile aspre şi colţoroase ale vieţii, de a înpodobi toate după delicateţele şi toanele imaginaţiei. Ceea ce nu se prea realizează în lumea pozitivă, se împlineşte uşor, în satisfacţia şi uimirea noastră, în lumea basmului şi a imaginaţiei neînfrênate. In basme omul poate gusta toate fericirile ce i refuză realitatea, şi, pentru poezia copilărească a poetului, a face imposibilul posibil, a visa o lume de fericiri nerealizabile în lumea noastră, este o fericire.

Plutind în această lume de visuri dulci, Eminescu publică, încă de la 1872, în *Convorbiri* basmul *Fat Frumos din lacrimă*, după care urmară *Frumoasa Lumii*, *Fênul lui Dumnezeu*, *Borta Vêntului*, toate în proză, apoi în versuri: *Muşatin şi Codrul*, *Călin Nebunul*, *Miron şi Frumoasa fără corp*, *Fata în grădina de aur*. Unul din aceste basme, *Călin Nebunul*, a fost mai târziu reluat şi înpodobit de poet cu toate frumuseţile limbei şi ale imaginaţiei populare.

VI.

Dar aceste excursiuni prin lumea visurilor imposibile şi a basmelor erau de scurtă durată. Nevoile vieţii îl siliră să'şi petreacă o parte însemnată din timpul său în atmosfera iritantă şi în aerul greu de respirat al ziaristicei. Ca şef redactor al ziarului *Timpul*, el se afla într'o continuă polemică cu ziarele din tabăra liberală, care pe atunci dispunea de guvern. In această nouă carieră, aparatul său nervos, veçinic excitat, contractă o iritaţie care trecu în poezia lui. De aci eşiră acele satire aşa de admirate de unii, care dederă stiluluï lui Eminescu, ascuţişul şi strălucirea oţeluluï, însă îl împinseră tot de o dată să cază în decadenţa deşartă şi într'o fantasmagorie periculoasă.

Una din ele, cea mai citită şi mai admirată, satira III, uneşte toate calităţile şi toate defectele arteï luï Eminescu: un stil impecabil, imagini puternice şi viu colorate, alături de un plan descusut, neorganic, dorinţa de a surprinde şi a nimici pe cititor, în cele din urmă absurdităţi strigătoare sub forma populară.

Mai întâi poetul ne vorbeşte fără nici o pregătire şi ca din senin de

> Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vr'o limbă,
> Ce, cu-a turmelor păşune, a ei patrie ş'o schimbă,

apoi de plaiul Eskişer, de Şeikul Edebali, de frumoasa Malcatun, nume enigmatice, ca şi cum poetul ar voi să deştepte nu înţelegerea, ci stupoarea noastră. După aceasta ne povesteşte visul luï Osman, care nu este alt-ceva de cât o parafrazare în versuri a textuluï lut Hammer *Geschichte des Osmanischen Reiches*, vol. I, cart. II, pag. 65 sqq. Ed. din 1834. Pentru ca cititorii să'şi dea seama de ce voim a spune, reproducem aici în traducere pasagiul din Hammer.

„Osman, întemeietorul dinastieï osmanice şi fiul luï Ortogrul, iubea pe frumoasa Malchatun, fata piosuluï şi învăţatuluï Şeich Edebali, care, după ce'şi terminase în Syria studiul legii, se aşezase la Itburuni, un sat din apropierea oraşuluï Eskişer (vechiul Dorylaeum). Osman vizita adesea pe Edebali, şi văzând într'o seară pe fata luï, frumoasa Malchatun, se aprinse de dragoste pentru ea şi o ceru de soţie; însă Şeichul îi refuză cererea, pentru că nu credea în statornicia amoruluï tînăruluï Osman nici pe fica sa vrednică de a fi soţia unuï principe.

„Intr'o seară, pe când Osman se culcase în casa luï Edebali, unde fusese primit ca oaspete, plin de răbdare, care, după proverbul Arabuluï, este cheia izbînziï, şi plin de gînduri privitoare la obiectul amoruluï său, prin care el, tăcând şi supunându-se la privaţiuni, a meritat mai-mai martiriul,—i se arată din lumea ascunsă dinaintea ochiuluï adormit în afară, dar deschis înlăuntru, următorul vis. El se vedea pe sine şi pe Şeich, gazda sa, întins. Din pieptul luï Edebali se ridica luna nouă, şi plecându-se spre Osman ca lună plină, se ascunse şi se cufundă în pieptul luï. Atunci răsări din coapsele luï un arbore şi crescu în frumuseţe şi tărie mai mare şi mai mare, şi-şi întinse ramurile şi crăcile din ce în ce mai de-

parte, şi mai departe, a coprinde cu umbra-i ţările şi mările până la extremul orizont al ţinuturilor pământului. Sub umbra lui se ridică munţi ca Atlasul şi Caucasul, Taurus şi Haemus, întocmai ca patru stîlpi ai unui umbrar nesfîrşit; din rădăcinele acestui arbor paradisiac isvoraŭ patru rîuri: Tigrul, Eufratul, Nilul şi Istrul. Corăbii acopereaŭ rîurile şi flota mările, semănături câmpurile şi păduri munţii. Dintre munţi ţişneaŭ isvoare roditoare şi udaŭ trandafirii şi chiparoşii paradisiacelor livezi şi dumbrave. Din văi se înălţaŭ oraşe cu domuri şi cupole, cu piramide şi obeliscuri falnice, cu columne şi turnuri, de pe vêrful cărora strălucea semi-luna, din ale căror galerii răsuna glas de rugăciuni în concertul privighetorilor cu mii de voci şi al papagalilor cu mii de colori, care cântaŭ şi murmuraŭ sub răcorosul umbrar, ale căruĭ frunze eraŭ în forme de săbii.

Acum se ridică un vênt cotropitor şi plecă vêrful lor spre oraşe şi mai cu seamă spre oraşul împărătesc al lui Constantin, care, la înpreunarea a două mări şi a două continente, prins ca un diamant între două sefiruri şi două smaragde, formează nestimata inelului domniei ce coprinde pământul. Osman voia tocmai să apuce inelul, când se deşteptă. Interpretarea visului, ca semn al domniei universale a unei dinastii eşite din coastele lui Edebali şi ale lui Osman, înlătură toate piedicile ce se înpotriveaŭ la căsătoria lui cu frumoasa Malchatun, representată prin luna plină".

După ce reproduce în versuri acel vis, parafrazând, precum am zis, textul original, Eminescu adaugă:

> Visul său se înfiripează şi se 'ntinde vulturește,
> An cu an înpărăţia tot mai largă se sporește,

şi iată-ne „la Rovine în câmpii". Din partea lui Mircea vine un sol de pace „cu-o năframă în vêrf de băţ", par'c'ar fi un trimis din partea regelui Zuluşilor. Acest trimis anunţă că ar voi să vază pe Baiazid.

> La un semn deschisă-i calea, şi s'apropie de cort
> Un bătrân atât de simplu după vorbă, după port.

Supranumele de „bătrân" dat în chronice lui Mircea, supranume pe care Eminescu nu-l înţelege, îl face să cază în greşelile neiertate mai ales unuia ce se ocupă cu subiecte din istoria naţională şi pretinde a o cunoaşte în lung şi lat. Supranumele de „bătrân" însemnează, în limba chronicilor noastre „vechiŭ", şi corespunde latinescului „priscus", adică bătrân prin epoca în care a trăit, nu prin vîrsta ce a avut[1]). Bătălia de la Rovine s'a dat la 1394, iar Mircea a murit

1. Tot aşa Doamna Roxanda, soţia lui Alexandru Lăpuşneanu Vodă, pune de scrie aceste cuvinte pe un evangeliar: „Acest tetravanghel îl înoi şi ferecă Doamna Ruxanda din argintul cel vechiŭ de la bătrânul Ştefan Voevod şi l-a dat în monăstirea Putna". Nu încape îndoială că Ruxanda se rapoartă la epoca, nu la vîrsta lui Ştefan, căci în inscripţiile făcute îndată după moartea lui Ştefan de către fiul său Bogdan, el este numit „Ştefan Voevod", şi pe un acoperemênt de tetrapod, făcut de Doamna Maria soţia lui Ştefan la 1503, citim: „Maria Doamna lui Ştefan Voevod", de şi atunci Ştefan se afla cu un an înaintea morţii sale. — Episcopul Melchisedec, *O vizită la cateva Monăstiri şi biserici antice*. 1885. p. 23 sqq.

la 1418, adică după 24 de ani. Dacă am admite că Mircea a murit în vîrstă de 70 de ani, ceea ce nu e puţin, el nu putea fi pe timpul bătăliei de la Rovine mai mare de 46 de ani; şi noi nu înţelegem cum Baiazid, care atunci era cu un an mai mare de cât Mircea[1]), îi zice:

O tu nici visezi, bătrâne, câte 'n cale mi s'au pus!
. . . . . .
Şi, purtat de biruinţă, să mă 'npiedic d'un moşneag?

nici pe Mircea care, primind a fi luat de moşneag, îi răspunde:

De-un moşneag, da, 'npărate! Căci moşneagul ce priveşti
Nu e om de rînd, el este Domnul Ţării Româneşti.

Tot aşa de puţin iertat era lui Eminescu să facă greşala de a atribui lui Baiazid Ilderim cuvintele că va da caluluĭ său ovăz pe pristolul S-tului Petru, când ele sînt ale lui Mohamed II. O asemenea ideie era imposibilă înainte de cucerirea Constantinopolului. Şi apoi acel Mircea, ai căruĭ solĭ de pace poartă, în loc de steag alb, „o năframă în vîrf de băţ", vorbind lui Baiazid de expediţia şi de podul de peste Dunăre al lui Darius, fiul lui Hystaspes, într'o epocă când nimeni în Ţara Românească nu ştia de aşa ceva, ne aduce aminte de Vasco de Gama, care, după ce povesteşte aventurele sale regelui din Melinda, un sălbatic, adaugă: „judecă acum, o rege, dacă sînt în lume neamuri, care s'au încumetat în asemenea călătorii. Crezi tu că Eneas şi elocventul Ulysses s'au întins atât de mult în lume?"[2])

Asemenea anachronisme se permiteau poate într'un secol în care Paolo Veronese punea călugări Benedictini şi soldaţi Elveţieni în subiecte din Vechiul Testament, şi păcătuia tot-d'a-una contra costumului. Dar în secolul nostru şi din partea unui scriitor care se da de un adînc cunoscător al istoriei noastre, asemenea inadvertenţe sînt netolerabile.

Ceea ce este însă mai curios, este că de la aceste amintiri savante, care nu'şi aveau locul aici, poetul trece la un exces de naivitate cu scrisoarea, adevărat galimatias, ce tînărul principe trimite de pe câmpul de luptă „drageĭ sale de la Argeş mai departe". Este chiar de mirare cum se găsesc cititori care să guste asemenea non-sensuri:

---

1) Născut la 1347, el era, la 1394, anul bătăliei de la Rovine, de 47 de ani.

2) *Os Lusiadas*, cant. V, st. 86:

Julgas agora, Rei se houve no mundo
Gentes, que taes caminhos commettessen?
Crês, tu, que tanto Eneas, e o facundo
Ulysses, pelo mundo se esten dessem?
Göthe Zahme Xenien, vol. I. p. 370,
Wer in die Zeiten schaut und strebt,
Nur der ist werth zu sprechen und zu dichten

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către Tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne eşti aşa departe.
Te-am ruga, mări, ruga
Să-mĭ trimiţĭ prin cineva
Ce-ĭ maĭ mîndru în valea Ta:
Codrul cu peenele,
Ochiĭ cu sprîncenele;
Că şi eŭ trimite-voĭ
Ce-ĭ maĭ mîndru pe la noĭ:
Oastea mea cu flamurile,
Codrul şi cu ramurile,
Coiful 'nalt cu penele,
Ochiĭ cu sprîncenele.
Şi să ştiĭ că 's sănĕtos,
Că, mulţumind luĭ Christos,
Te sărut, Doamnă, frumos.

Fără îndoială, Eminescu, cu toată străduania sa de a imita limba veacurilor trecute, nu are simţul istoric. El nu are nicĭ intuiţiunea nicĭ emoţiunea timpurilor apuse. Mircea, care ştiu să se pună pe un picior de reciprocitate cu regele Ungarieĭ, care în lunga luĭ Domnie ţinu sus onoarea şi demnitatea ţăriĭ, se duce însuşĭ în lagărul luĭ Mohamed! Pentru Eminescu el este un moşneag, care maĭ mult îngână de cât rĕspunde cu hotărîrea şi bărbăţia ce'ĭ recunosc chronicile. In zadar poetul se sileşte să archaiseze; nu ştie să se facă contimporan cu generaţiile stinse, nu poate să învieze simţimintele îngropate sub pulbera chronicilor; nu are facultatea de a suferi în adevĕr şi a se bucura în contact cu trecutul, atât în satira III cât şi în *Rugăciunea unuĭ Dac*, şi în *Arald*. E visător şi cărturar ca Dionis; nu are imaginaţia simpatică, or—cât ar înjosi pe contimporanĭ, ca să declame asupra măririĭ trecutuluĭ. El rĕmâne el, nu ştie să intre în alţiĭ, şi de aceea pentru noĭ Satira III, cu toată versificaţia eĭ aşa de artistică maĭ ales în descrierea bătălieĭ, este o declamaţie puternică şi cu o retorică viguroasă, dar în definitiv declamaţie. Dacă în unele satire întîmpinăm părţĭ poetice, acelea sînt lirice, sînt efusiunea simţimintelor saŭ visurilor sale personale, ca în acest pasagiŭ din satira IV:

Stă castelul singuratic oglindindu-se în lacurĭ. . . .
Luna tremură pe codri, se aprinde, se măreşte,
Muschĭ de stîncă, vîrf de arbor ea pe ceurĭ zugrăveşte,
Iar stejariĭ par o streajă de giganţĭ ce o înconjoară,
Rĕsăritul eĭ păzindu-l ca pe o taĭnică comoară.
Numaĭ lebedele albe, când plutesc încet din trestiĭ,
Domnitoare peste ape, oaspeţĭ liniştieĭ acestiĭ,
Cu aripele întinse şe maĭ scutură şi-o taie,
Când în cercurĭ unduioase, când în brazde de văpaie.

Câte patru satirele: cea d'întâiŭ cu reflexiunile eĭ învechite asupra enigmeĭ universuluĭ şi nimicnicieĭ omeneştĭ; cea de a doua cu amintirile poetuluĭ de pe banca universităţiĭ; cea de a treia cu descrierea bătălieĭ de la Rovine; cea de a patra cu amorul candid şi adînc de la anul 1400, ca şi *Epigonii*, — sînt numaĭ un prilej de a'şĭ manifesta dispreţul şi ura, de a arunca objurgaţiile sale, câte odată triviale, asupra contimporanilor, dar maĭ ales contra partiduluĭ din care nu făcea parte. Acolo maĭ cu seamă el vede numaĭ conştiinţe ce se degradează, baniĭ ca scop al vieţiĭ, corupţiunea ce se întinde ca un cancer immens, poziţiunile cele maĭ înalte ocupate prin mijloacele cele maĭ josnice, şi tot numaĭ din ură contra contimporanilor el laudă pe Mircea şi secolul al 14-lea, în care el întrevede idealul visat de imaginaţia luĭ bolnavă, saŭ găseşte o ocazie de a declama teoriile luĭ Schopenhauer asupra amoruluĭ sexual. Nu ştim dacă publicul are nevoie să-l certe cine-va, dar faptul este că mulţĭ scriitorĭ, şi încă din ceĭ marĭ, aŭ strigat mult contra perversităţiĭ veaculuĭ lor. In zilele Romeĭ imperiale, Tacit şi Seneca, Persiŭ, Juvenal şi Marţial, până şi marele exactor Sallustius, către sfîrşitul republiceĭ, îşĭ nutresc scrierile cu anateme contra societăţiĭ ce'ĭ înconjura. Thukydides şi Xenophon fac mereŭ morală Grecilor, iar Pindar îĭ tractează şi maĭ rĕŭ. Acelaşĭ spirit războinic caracterizează pe Lord Byron, care dă pe faţă viţiile Englitereĭ moderne, urmăreşte cu înviersunare rĕmăşiţele ipocrizieĭ puritane, pedantismul femeilor şi nulitatea saloanelor.

Dar aceştia se indignează contra unor viţiĭ anume; Eminescu se ridică în contra tuturor. Lipsa de mijloace de a trăi şi mizeriile ce urmează de aci, decepţiile în amor şi nenorocirile luĭ mărite prin spectrul uneĭ fantaziĭ morbide, nevoia de a fi violent ca polemist în ziaristică, iritaţia febrilă urmată de prostraţiune şi exaltaţia urmată de descurajare, iată ce descoperim maĭ ales în partea din urmă a vieţiĭ luĭ. Prejudiţiul, ura şi desperarea, iată elementele de care se nutreşte de la un timp încoa, pentru că prejudiţiul este un aliat puternic al pasiuniĭ, ura îĭ dă mişcarea violentă şi automatică, desperarea îl scapă de urît. Puternic prin stil maĭ mult de cât prin cugetare, stăpîn pe frază şi pe colorit, ştiind să concentreze într'un vers durerea uneĭ emoţiuni, versificator cum nimenĭ n'a fost între noĭ pînă la dînsul, avênd o ideie prea mare de sine şi prea mică de alţiĭ, precum mărturiseşte însuşĭ,

N'admiram nimic... Fericit ca zeiĭ,
Doară singur eŭ mĕ miram pe mine.
. . . . . .
Coborîiŭ cu ochiĭ nemişcaţĭ în gloată,
Cutremurând-o.
Dar sătul de ea şi de mine însu-mĭ,
Am să urc din noŭ părăsita treaptă,
Ochiĭ nemişcaţĭ ridicând la steaua-'mĭ
Nemuritoare.

el se lăsă din ce în ce pe priporul pasiunii nesănătoase, al violenţei neînfrênate, al mizantropiei primejdioase.

In această dispoziţie sufletească şi în această stare intelectuală, el continuă a fi prim redactor al unui ziar important, păstrând vocabularul ce'şi apropiase din citiri obositoare, fără să observe că expresiunile prea largi de care se slujiseră maeştrii cugetători, se evaporaŭ în mâinile sale neputincioase. Articolele lui sînt o ţesătură de invective şi ocări saŭ de sentinţe abstracte şi vagi, al căror înţeles îi scapă. Nici un fapt precis şi plin; nici un amănunt individual şi caracteristic, nici o observaţie personală şi proprie, par'că n'a văzut nimic, că nu poate şi vrea să vază nimic, par'că între el şi obiecte se află un zid, care-l opreşte de a vedea. Printr'un procedeŭ logic ce i-a mai rămas, el simulează cugetarea ce'i lipseşte, căutând să producă efect cu vorbe luate din chrisoave saŭ cu fraze împrumutate de la chronicari, şi crezênd că face politică înaltă şi e om de spirit când scrie insanităţi de felul acesta: „Acestea sînt rămăşiţele haimanalelor de sub steagurile lui Pasvantoglu şi Ypsilanti şi resturile numeroase ale cavalerilor de industrie din Fanar. Din această seminţie nouă fac parte oameni ca Giani, Carada, C. A. Rosetti, Pherekidis, Serurie, ş.a.“ [1]). „Naţia românească n'are de gînd încă să institue, pentru regularea acestui soiŭ de stăpînitori, ordinul sfintei cânepe, spre a ridica la aceleaşi demnităţi pendente şi pe grecul Serurie şi pe grecul C. A. Rosetti şi pe bulgarul Mihălescu şi toată seminţia dominantă. Dar să nu desperăm. Planta creşte la noi... Şi Mateiŭ Basarab făcea uz îmbelşugat de această plantă, distribuind cordoane la Caradalele din zilele lui... Avem pe d'asupra poporului român o pătură superpusă, un fel de sediment de pungaşi şi de cocote, răsărite din amestecul scursăturelor orientale şi occidentale, rasa Caradalelor“ [2]). „Intrebăm dacă cele patru clase primare şi cursul de violoncel al d-lui Costinescu compensează zecile de mii de franci ce acest consumator le iea pe an evident din munca altora“ [3]). „Dacă în adevăr ţara n'ar fi compusă de cât din aceşti eleganţi pickpocketi ai partidului roşu, din aceşti oameni cu patru clase primare şi cu exigenţe aristocratice, din gheşefturi, etc.“ [4]).

Aceste violenţe de limbă, aceste personalităţi ferocі [5]), nepermise unui om cult, dovedesc încordarea pătimaşă şi morbidă, desechilibrarea nevindecată a autorului lor. Frazele pot avea încă meşteşugul maestrului, care stăpîneşte mijloacele de manifestare prin vorbă, dar deplina posesiune de sine, măsura tonului, cuviinţa socială s'aŭ pierdut fără a se mai întoarce. Intr'o imprecaţiune lyrică

---

1. *Culegere de articole d'ale lui Eminescu*, p. 91.
2. *Ibid* p. 93.
3. *Ibid* p. 83.
4. *Ibid* p. 86.
5. *Junimea* s'a inspirat de ură şi dispreţ contra a tot ce nu făcea parte dintr'însa. D. Carp a început critica contra lui *Răsvan-Vodă* de Hasdeŭ şi contra *Fabulelor* lui Sion, (Vezi Ţara), d. Misir Petre contra lui Macedonski; d. Petraşcu contra lui Delavrancea în *Convorbiri*, d. Dragomirescu contra revistei *Literatură şi Artă Română* şi atacuri personale contra colaboratorilor săi; d. *Maiorescu* contra lui V. A. Ureche şi Laurian, şi în general contra *Revistei Contemporane*, pe ai căreia colaboratori îi compara cu maimuţele bete, etc. Acest ton a fost început în critică de d. Maiorescu, care lăuda pe Samson Bodnărescu, pe I. Negruzzi, etc., pe când deprima pe Hasdeŭ.

contra unei iubite necredincioase, care rămâne anonimă, asemenea asalturi impetuoase, s'ar mai trece, şi încă cu oare-care rezervă. Dar, în ziaristica unui stat ce se pretinde civilizat, asemenea necumpăniri de expresii, aceste insulte personale şi triviale, sînt adevărate barbarii, şi semnul unei boale primejdioase.

In adevĕr, evoluţia fatală a acestui temperament era aproape de terminatul ei. In luna lui Iunie 1883, se iviră cele d'intâiu simptome neîndoioase de alienaţiune mintală, şi de aci înainte ele se accentuară mai tare. Amicii şi admiratorii lui făcură tot ce le sta prin putinţă, ca să-i redea sănĕtatea; dar atât ajutoarele lor cât şi îngrijirile medicilor din ţară şi din străinătate rĕmaseră zadarnice. Se păru cu toate acestea un moment că bolnavul îşi redobîndise limpeziciunea şi echilibrul facultăţilor sale intelectuale; câţiva amici credeau că fusese o criză trecĕtoare şi aşteptau să-l vază pe deplin restabilit. Iluzii deşerte. Boala, aci dăduse afund, aci eşind iarăşi la suprafaţă, se manifestă în fine cu toate teribilele ei simptome, şi din acest moment orce speranţă fuse pierdută. Internat în institutul „Caritatea", el se stinse acolo în ziua de 15 Iunie 1889, după o noapte de insomnie care fu urmată de o sincopă.

Aşa se stinse acest talent nenorocit, care imprimă poeziei noastre o direcţie nouă, înbogăţi metrica cu forme necunoscute pînă la dînsul, întineri limba vechie punênd în circulaţia literară cuvinte uitate prin chronici şi psaltiri, dede limbei poetice o vigoare şi o frumuseţe, pe care nimeni n'o întrevĕzuse până la dînsul. Muncit de o trufie enormă, pe care o nutreau succesul şi admiraţia amicilor sĕi, îndoctrinat de teorii incoherente, chinuit de neproporţia dintre facultăţile şi aspiraţiile sale, el năzui la toate celebrităţile şi la toate mărimile, fără să poată ajunge de cât la reputaţia unui poet. Privat de mîngâierile ce ofer viaţa contemplativă, incapabil de a îmbrăţişa ocupaţiile vieţei politice, filosof ignorant cum se credea şi ziarist de nevoie, prea mîndru ca să se coboare la serviciile ce putea face, prea mărginit ca să se înalţe pînă unde mîndria lui îndemna, prea egoist ca să-şi deschiză inima marilor simpatii, osîndit, prin frica lui şi prin înprejurările în care fusese aruncat, a lupta fără convingere, a fi ziarist fără a iubi această meserie, a scrie cu patimă personală fără motive personale, — el fuse gonit din sênul fericirii, al amorului, al puterii şi al ştiinţei. Dar chiar acest complex de calităţi superioare şi de defecte nevindecabile, au făcut dintr'însul idolul înprejurul căruia s'a grupat o parte din tinerime. In adevĕr, sensilibitatea sa delicată, acută şi pe alocurea bolnăvicioasă, cultura sa exclusiv germană şi prin urmare originală pentru noi, ambiţia sa de a întrece pe toţi cei din 'naintea şi dinprejurul lui, i-au făurit un stil unic, aci simplu ca o poezie populară aci înbogăţit prin citiri întinse, un stil nou şi viguros, scînteietor şi întunecos, luminos şi vag ca o legendă nordică, plămădit în cele din urmă cu dispreţ suveran şi cu o ură ce-l apropie de Juvenal. Pamfletar în satirile sale extravagante, el vĕzu în generaţia actuală numai greşelile şi viţiile ei, fără să presimţă nimic din adevĕrata ei mărire, şi o prigoni cu o furie de canibal; însă poezia lui plină de simţiri tinere şi adînci, de imagini originale şi de viziuni puternice —, acei nuferi şi

acele liane, pe care el le-a descoperit întâiŭ; acel murmur de ape ce se rostogolesc peste prund, în care el a găsit isvoare nouĭ de inspiraţie; acele florĭ de cireş, de salcîm şi de teiŭ, pe lîngă care toţĭ treceaŭ fără a le culege — aŭ dat poezieĭ sale un parfum, un farmec şi o frumuseţe, care îl pun de o cam dată pe aceeaşĭ linie cu ceĭ maĭ marĭ din poeţiĭ noştri.

ANG. DEMETRIESCU.

*

ANGHEL DEMETRIESCU

(1847—1903)

Un profesor învĕţat, un scriitor distins şi cu autoritate, o fire blândă şi simpatică, un amic bun şi de caracter, — iată ce plângem cu toţii pierzênd pe Anghel Demetriescu, a cărui moarte neaşteptată ne-a trezit dragostea mare ce-i purtam şi ni l'a 'ntipărit în minte pentru totdeauna.

Ca protesor — mai întâi de ştiinţe, apoi de limba franceză şi de limba elină, de istorie şi geografie — şcolarii sĕi îşi aduc aminte cu admiraţie de lecţiunile lui savante, de atitudinea lui blând impunĕtoare, de dorinţa-i pururea vie de a înţelege şi desvolta darurile lor firești şi de a-i face să aspire către sferele ideale.

Unul din eleviĭ sĕi cei mai iubiţi, ajuns mai târziŭ amicul sĕŭ, D. Barbu Delavrancea, îşi aminteşte, după 25 de ani, în termeni vii şi mişcători, atitudinea şi autoritatea lui Anghel Demetriescu ca profesor.

„E nalt, zice el, privindu-l în mijlocul claseĭ, drept, c'o redingotă neagră cu pantaloniĭ fumuriĭ; impozant; nişte ochi albaştri deschişi şi luminoşi, şi iuţi şi cuprinzători. In aceşti ochi o comandă, în contra căreia nimeni nu poate rezista. Din aceşti ochi frumoşi şi clari pornesc priviri... de curios... Aceste priviri îţi ridică mâinele în sus, când sînt pătate de cerneală, îţi pornesc inima în bătăi puternice, când nu prea ştii lecţia, îţi daŭ câte un biciŭ de fiori, când te ştii vinovat, şi te apucă de la ceafă ca un cleşte puternic şi te-apasă în jos, în genunchi, când meriţi pedeapsa. Suntem nişte jucării sub aceste priviri".

Autoritatea lui impunĕtoare faţă de elevi pleca din respectul ce eĭ aveaŭ pentru omul învĕţat, pentru profesorul tare în materia lui şi exemplar în îndeplinirea datoriilor sale. Acelaşi sentiment îl va avea mai târziŭ societatea faţă de scrierile şi afirmările lui.

In adevĕr, comoara lui de cunoştinţi căpĕtate ca student strălucit în şcoală şi întărite prin o citire ce-'i lua zilele şi nopţile fără întrerupere, se impunea tuturora. Memoria lui vastă, — în care repercutaŭ la fie-ce moment autoriĭ clasici şi foarte mulţi contimporani, ca Michelet, Macaulay, Taine şi Renan — îl făcea ca în ori-ce discuţie de ori-ce natură să fie superior altora şi

s'aducă totdeauna amĕnunte variate şi precize, cum nu le putea aduce nimenĭ. Era destul să pomenească cineva numele unuĭ om mare din istorie saŭ al unuĭ fapt întîmplat cândva, pentru ca imediat lumina cunoştinţelor luĭ să se reverse, nu în generalităţĭ ce s'aud şi la alţĭ oamenĭ citiţĭ, ci în fapte şi date culese de la izvoarele lucrurilor de care era vorba. Erudiţia luĭ se deschidea atuncĭ dinainte-ĭ atrăgêndu-l în toate părţile şi fermecându-l cu frumuseţile eĭ— cum farmecă pe unĭĭ oamenĭ marea cu nemărginirile eĭ albastre.

Profesor de istoria universală 30 de anĭ, el ajunsese de ştia şi expunea faptele şi întîmplările, civilizaţiile şi viaţa popoarelor — în deosebĭ a Grecilor şi Romanilor — c'o extraordinară putere de evocaţie, desvoltându-şĭ clar ideile, cu glasul luĭ blând şi cald, cu faţa-ĭ radioasă de bunătate şi inteligenţă, şi făcênd să strălucească pe dinainte-ĭ lucrurile şi priveliştile timpurilor trecute ca şi cum le-aĭ fi văzut cu ochiĭ. Darul de a expune faptele şi de a explica ciocnirile şi luptele dintre ideĭ îl avea Anghel Demetriescu într'un grad foarte înalt.

Erudiţiunea aceasta covîrşitoare născu scriitorul în Anghel Demetriescu, — umbrind saŭ ascunzênd până la un punt personalitatea luĭ, cum ascunde o mantie bogată şi grea formele unuĭ corp. Ţinêndu-l necontenit pe înălţimile luminoase ale învĕţăturilor neperitoare, ea îl făcu prea scrupulos, prea timid, îl împiedică de a produce, îĭ micşoră încrederea în sine. De aceea, el n'a publicat decât puţin, deşi a scris mult; de aceea el revenea de treĭ-patru orĭ asupra lucrărilor sale, copiindu-şĭ necontenit manuscrisele.

Operile luĭ cele maĭ importante sunt încă în manuscris: o *Istorie universală* complectă, în peste 60 de caete, scrise mĕrunt de mâna luĭ şi care de sigur trebue să fie o lucrare foarte serioasă, şi o *Poetică română*, din care nu aŭ apărut decât cele câteva fragmente din *Literatură şi Artă Română*. El nu voia să le deie la lumină decât după maĭ mulţĭ anĭ de meditaţie şi de revizie, ca şi cum s'ar fi temut să nu compromită cu ele pe înţelepţiĭ scripturilor vechĭ, pe amiciĭ de toată ziua în mijlocul cărora trăia.

In afară de aceste lucrărĭ de îndelungă încordare, sufletul luĭ înamorat de adevĕr şi de frumos, a scris în *Revista Contimporană* asupra luĭ *Dimitrie Bolintineanu*, un volum asupra luĭ *Barbu Catargiu*, a tradus din englezeşte *Discursurile luĭ Macaulay* şi avea condeiul gata pentru tot ce-l impresionase orĭ de câte orĭ îl ruga cineva. Majoritatea articolelor luĭ de critică şi estetică, ca *Poezia dramatică*, *Poezia faţă cu artele*, *Obiectul arteĭ în general*, *Poetul*, *Isvoarele inspiraţieĭ poetice*, *Rima luĭ Eminescu*, *Cum s'aŭ format poemele omerice* şi portretele luĭ literare şi politice: *Alexandru Z. Sihleanu*, *Stefan C. Mihăilescu*, *T. Maiorescu*, *Take Ionescu*, sunt maĭ mult produsul stăruinţelor unora saŭ altora din cunoscuţiĭ saŭ amiciĭ sĕĭ.

Când îĭ pronunţaĭ numele unuĭ om de talent din timpul nostru, mintea luĭ îl îmbrăţişa din toate părţile şi cunoştinţele ce avea despre el se grămădeaŭ aşa de numeroase că-ţĭ făcea articolul atuncĭ vorbindu-l; nu maĭ remânea decât faptul material să-l aştearnă pe hârtie. Şi seara, în tăcerea ce-l încon-

jura, începea să-l scrie cu slova lui caracteristică, uitându-se la biuroŭ până despre ziuă.

Ca să-şi poată stăpîni bine subiectul citea, mai întăi, tot ce s'a scris în bine şi în rĕŭ asupra lui, arĕtând părerile, adeseaori greşite, ale celor ce s'aŭ ocupat de el şi dând astfel o justificare articolului sĕŭ care căuta să restabilească adevĕrul. Apoi cerceta temperamentul născut al scriitorului, educaţia primită de el şi înrîuririle succesive ce întărise saŭ contrarise dispoziţiile lui firesti: urmărea în evidenţă însuşirile lui bune una câte una, totdeauna cu dragoste şi admiraţie, îi discuta lipsele cu indulgenţă şi moderaţiune; culegea izvoarele şi informaţiile care puteaŭ să-l ajute în înţelegerea şi explicarea lucrărilor aceluĭ scriitor, cerceta antecedentele lui legând ziua de azi cu cea de ieri, comparându-l cu alţii din timpul sĕŭ şi din alte timpuri, şi numai după toată această muncă pregătitoare, îşi formula părerea asupra lui în faţa opiniunii publice şi a posterităţii.

Câte-odată, această părere era poate cam prea aspră, ca faţă de Eminescu, de unele subtilităţi de stil ale lui, de unele armonii de cuvinte, care plac altora. Altă dată părerea lui era cam prea indulgentă, ca faţă de forma lui Bolintineanu. Lucrul însă se explică prin aceea că Anghel Demetriescu considera ca o scădere umilitoare pentru gîndire căutarea unor armonii materiale care surprind urechea c'o voluptate numai sensibilă. El punea preţ mai presus de toate pe puterea de cugetare şi de simţire a unui poet, lăsând pe un plan cu totul secundar sonoritatea versurilor lui.

Ceea-ce'l încânta încă mai mult de cât ori-ce, era originalitatea scriitoruluĭ. De aceea mai totdeauna, ca în studiul de mai sus asupra lui Eminescu, mintea lui plină de amintiri deosebea influenţele străine ce înrîurise pe scriitor şi lămurea la urmă ceea-ce rĕmânea curat românesc în el. In privinţa aceasta Anghel Demetriescu privea mai sus şi mai departe, spre viitorul intelectual al geniuluĭ naţional românesc. Era în aparenţă o contrazicere cu omul cărţilor, dar sufletul lui a înfăţişat mai multe contraziceri aparente de natura aceasta.

Elev al şcoaleĭ germane de la Berlin, unde fusese considerat ca „steaua Romănieĭ“ de pe timpul sĕŭ, rĕmăsese convins, cu toate acestea, de superioritatea raseĭ latine şi era entusiasmat de ingeniositatea şi spontaneitatea eĭ de gîndire ca şi de frumuseţea vestmîntuluĭ în care îşĭ îmbracă gîndirea.

Admirator al ideilor şi oamenilor iluştri apuseni, el avea, cu toate acestea, o dragoste nemărginită de tot ce era românesc ca idee şi formă, nefiind exclusivist nicĭ în înţelesul unora ce cred că nu trebue să ne privim decât pe noĭ înşine, precum nicĭ în înţelesul contrariŭ, de a cere şi împrumuta totul de la străinĭ. Intre aceste două extreme credea dînsul că se găseşte adevĕrata cale de urmat, privind adică la ceea-ce fac alţii, dar respectând şi iubind ceea-ce facem noĭ.

Prin observaţia sa profundă, prin studierea amĕnunţită a opereĭ şi împrejurărilor de viaţă a modeluluĭ ce-ĭ sta dinainte, prin preţuirea gîndiriĭ în sine chiar la poeţi şi nu numai a formeĭ lor, prin învĕţămintele morale ce

căuta în o operă estetică, Anghel Demetriescu făcea parte din şcoala critică modernă, contrarie celeĭ vechĭ care arunca în dreapta şi 'n stînga sentinţe superficiale.

Stilul sĕŭ se înfăţişază c'o structură strîns legată, cuvintele alese, perioadele largĭ şi unduloase, impregnate de parfum clasic şi de o strălucire cumpĕtată şi egală.

Dar de personalitatea întreagă a luĭ Anghel Demetriescu nimenĭ nu'şĭ va putea da seama din scrierile luĭ. Numaĭ cine l'a cunoscut de-aproape a putut apreţia caĭăţile complecte ale omuluĭ şi învĕţatuluĭ, căcĭ numaĭ în intimitate-ĭ dădea drumul sufletul luĭ. Atuncĭ învĕţaĭ într'o oră de la el atâtea lucrurĭ! Stând la biuroul luĭ, unde te primea totdeauna surîzênd, c'o dragoste pururea aceeaşĭ, el făcea excursiunĭ în toate domeniile cunoştinţelor omeneştĭ, citându-ţĭ din memorie autorĭĭ marĭ şi adesea citind pasagiĭ din cărţile lor. Se ridica de la masă, lua volumul din biblioteca ce-l înconjura ca pe un prizonier de câte patru laturile, îl deschidea c'o mişcare desmierdătoare de mână — o mână mică, aristocratică, — şi, punêndu-şĭ ochelarĭĭ după ureche, citea fericit pagina de care era vorba. Ne-aducem aminte că în cea din urmă seară când l'am vĕzut, venind vorba despre Renan, citi ca dovadă de stil ultima frază din dedicaţia cărţiĭ luĭ *Viaţa luĭ Isus:* „Révèle-moi, ô bon génie, à moi que tu aimais, ces vérités qui dominent la mort, empêchent de la craindre et la font presque aimer“ ! Cuvintele acestea luaŭ în gura luĭ înălţimea unor simboale de adevĕr etern.

Frumoasele serĭ petrecute împreună cu el, fie în cercul nostru literar, fie la el acasă, vor fi neuitate de amicĭĭ luĭ. Anghel, care era mîndria noastră ascunsă, ne vorbea ceasurĭ întregĭ, zîmbind, aşa cum vorbi el toată viaţa luĭ cu amicĭĭ, îşĭ susţinea ideile care îĭ eraŭ scumpe şi convingerile despre unĭĭ oamenĭ c'o putere şi c'o avuţie de argumente tot-deauna hotărîtoare.

Şi tot omul acesta învĕţat şi serios, devenea cel maĭ mare copil ce ni-a fost dat să vedem, când era vorba de glume şi de petrecerĭ prieteneştĭ. In jurul meseĭ luĭ, care era maĭ mult un prilej de vorbă şi de rîs, şi unde eraŭ totdeauna aceiaşĭ câţĭva amicĭ: DD. Ollănescu, Barbu Delavrancea, Carageale, Mincu şi cel ce fixează aicĭ aceste amintirĭ, Anghel, „Catapiteasma“, cum îĭ zicea d. Ollănescu, devenea un om de un haz fără marginĭ, rîzênd de tot ce-auzea, spunênd toate năzdrăvăniile, imitând pe unĭĭ, cântând fragmente din opere. S'ar fi zis că spiritul luĭ pururea întins se destindea atuncĭ şi că inima luĭ, sentimentele-ĭ prietineştĭ aveaŭ singure stăpînire asupra luĭ în momentele acelea.

Ne amintim cum acum câtva timp vorbind asupra frumuseţiĭ versurilor latineştĭ şi dificultăţiĭ de a le scanda, unul dintre noĭ afirmă, că o ureche muzicală poate să scandeze fără să cunoască cantitatea silabelor. Anghel rîdea ca de o naivitate şi făcu prinsoare cu amicul sĕŭ, care scandă după ureche un singur vers din cele 6 date: era mult, dar nu era destul.

In cursul vorbeĭ învinsul alunecă numele versuluĭ „pitian“. Anghel

crezu un moment că amicul său inventează versuri latineşti; uitase denumirea aceasta, şi făcu o nouă prinsoare că ea n'a existat şi nu există.

Niciodată n'am văzut pe iubitul nostru Anghel Demetriescu mai frumos şi mai plin de farmec decât în momentul în care citi în dicţionar numele versului pitian: se înroşise şi surîdea ca un copil prins asupra unui fapt oprit. El se dădu bătut şi rămase câtva timp gînditor asupra memoriei care-l trădase. Aşa se petrecea cu el totdeauna.

Dar s'ar putea întreba cineva cum s'a făcut ca un om atât de bine înzestrat şi cu atâtea cunoştinţi, să nu iasă mai mult în evidenţă în viaţa lui, să nu publice lucrări mai mari, să nu vorbească în reuniuni publice? Cum s'a făcut cu alte cuvinte, ca, date fiind însuşirile lui, Anghel Demetriescu să rămâe un om puţin cunoscut, ca să nu zicem un necunoscut, şi ca însăşi Academia să nu-l aleagă membru corespondent al ei decât abia acum un an?

Răspunul e lesne de dat pentru cine l'a cunoscut.

Rezerva lui de a se manifesta, de a publica, de a apărea în lume, pleca dintr'o mîndrie legitimă, şi care oricât de discretă era ea, alcătuia totuşi fondul sufletului lui, o mîndrie unită cu o timiditate firească. Acea mîndrie demnă şi fără umbră de vanitate l'a împiedicat, în societatea noastră de snobi şi de reclamagii, să fie ce ar fi trebuit să fie, l'a împiedicat de a căuta onoruri şi distincţiuni cum le caută însătoşaţi atâţi alţii, l'a făcut să prefere viaţa retrasă din biuroul lui, între movilele de cărţi, citite de zecimi de ori, să nu iee cuvîntul în Cameră cât timp a fost deputat, să nu vorbească nici chiar la discuţiunea legii învăţământului, materie în care desigur ştia mai mult de cât mai toţi ce-au vorbit asupra ei. Ea l'a făcut de nu-l vedeai la solemnităţi, de citea cu greu, ca un sacrificat, ori de câte ori noi amicii şi admiratorii sei îl rugam să ne citească articolele lui în reuniuni mai numeroase; ea l'a făcut, în sfîrşit, să fie atât de sgîrcit de semnătura numelui lui, de care alţii sunt atât de risipitori.

Iată, în trăsături repezi, însuşirile lui Anghel Demetriescu, care plecă printre ceî dintâi din mijlocul nostru, urmând pe blândul sculptor Georgescu şi pe spiritualul Ştefan Mihăilescu, tocmai când îşi propunea să ne fie de mai mult ajutor, cum ne fusese în scurta lui viaţă de pildă şi de îndemn.

Cu el dispare unul din ceî mai mari adoratori ai lumii ideilor.

N. Petraşcu

*

FAMILIA VORNICULUI ALECSANDRI:

SOŢIA, FATA SA ŞI IANCU ALECSANDRI

AMORURĬ

I

O barză-stafetă cutreeră ţara,
Cu vestea că munţiĭ cojocul 'şĭ-aŭ scos.
Câmpia, verzĭ ţoale aşterne pe jos.
Pădurile cântă: „s'a-'ntors primăvara! . . .“

Miroase grădina, miroase frumos, —
A vĭaţă miroase.
Pe-un braţ de la scara
Pridvoruluĭ caseĭ, stă-'ntinsă fecĭoara
Şi ochiĭ eĭ virginĭ se-'nchid lenevos.

Câţĭ anĭ?... Să tot aibă vre-o treĭ peste zece.
Tresare din lene şi buzele-ĭ ard
Şi-un spasm, ca un fulger, prin simţurĭ îĭ trece,

Când vede cum sare din drum, peste gard,
Un svelt băĭeţandru, venind către ea . . .

E roşie-fragă. Nu ştie ce vrea.

II

La moară. Zi de pîclă. Din sălciĭ, îşĭ ia sborul
Un stol, lăsându-l singur pe-un brotăcel limbut.
In păduriş de trestiĭ, într'un hamac ţesut
Din fire de păĭanjen, se leagănă Amorul.

Sub iaz, stropeşte roata. Trecênd, s'a abătut
O Evă, să se scalde, — şi-'ncet, cu binişorul,
In apa încropită 'şĭ-afundă-'ntâĭ picĭorul; —
Apoĭ, tot corpu-n spume 'şi-l face nevĕzut.

A fost în sat flăcăul moraruluĭ, — un brad.
Acum, cântând se-'ntoarce, şi nu-ş' ce-n gînd îĭ vine
Că, dintr'o săritură, ajunge pân' la vad

Şi, ca-n poveştĭ... dispare.
S'aud nişce suspine,
Invinse, sugrumate de-un sărutat aprins...

Iar din hamac, Amorul, să-ĭ vadă, a descins.

III

E aur pe frunze şi purpură-n zare.
In viea culeasă, sub mĕrul cules,
Pe-un creştet de coastă, spre soare-rĕsare,
Doĭ inşĭ — o pereche — popas 'şĭ-aŭ ales.

Ea, toamnă, — ca toamna când mult nu maĭ are,—
Visează deşteaptă, cu suflet trimes.
El, leneş, se-'ntinde, şi cască, şi pare
Că-n cuget exclamă: „ce fără-'nţeles

E vĭaţa!“
Dar tocmaĭ atuncĭ vine trilul
Silabic al unuĭ glas tînĕr, ce-ĭ cheamă,
Rugându-se: „mamă!... 'mĭ-e foame... haĭdĭ, mamă!...“

Şi-'ncet, sub secretul aceluĭaşĭ gînd,
Perechea spre casă porneşte, — ducênd
Recolta iubiriĭ trecute: copilul.

IV

„ —Vreĭ să-ţĭ maĭ citesc 'nainte, inimioara mea iubită ?
„Saŭ 'ţĭ-e somn ?.. Haidĭ de te culcă. — Cât e ceasul ? E târziŭ ?
„ — Opt trecute. — Vaĭ de mine ! D'aĭa sunt eŭ ostenită...
„Vĭĭ şi tu ?... E rece patul... 'Mĭ-e frig singură... — Viŭ-viŭ !..“

El, întârzie, s'arunce lemne-n soba-'nbĕtrănită.
Ea, sub ochiĭ uneĭ sfinte dintr'un cadru auriŭ,
Zice-n minte „Tatăl nostru, nu mĕ duce în ispită"
Şi se culcă, — pe când iarna vine-n goană din pustiŭ.

Dorm acum, — cu ochelariĭ la-'ndemână, puşĭ pe cartea
De amor, în care seara îşĭ citesc de obiceĭ ;
Dorm, ca doĭ copiĭ în leagăn.
Candela se uită-n partea

Maiciĭ Domnuluĭ şi-o-'ntreabă : „Când o fi să vie moartea, —
Ea-ĭ de şeapte-zeciĭ şi unu, el de şeapte-zeciĭ şi treĭ, —
Ce ziciĭ tu ? O să găsească loc să-'ncapă între eĭ ?.."

HARALAMB G. LECCA.

EXPOZIŢIUNEA RETROSPECTIVĂ

A

ASOCIAŢIUNII DE ŞTIINŢE

I.

Asociaţiunea ştiinţifică propunêndu-şĭ să facă anul acesta o expoziţiune şi alegênd ca preşedinte al eĭ pe d. Doctor Constantin I. Istrati, — care urma să aducă la îndeplinire ideia Expoziţiuniĭ de ştiinţe, — a avut mâna fericită. Astăzĭ, când privim această expoziţiune şi când ştim cu ce mijloace restrînse şi în ce timp scurt s'a făcut ea, nu putem decât să aducem omagiile noastre de recunoştinţă omuluĭ de bine şi de muncă, care, luându-şĭ o sarcină atât de grea, a dus-o la bun sfîrşit maĭ presus de toate aşteptările.

Luată la olaltă, expoziţiunea ştiinţifică, adică lucrările de laborator ale unor învĕţaţĭ şi produsele noastre de industrie, face o impresiune foarte bună, şi multe persoane, care credeaŭ că ştiinţa nu are încă o rădăcină în ţară la noĭ, aŭ fost desamăgite. Sunt în adevĕr, în această expoziţiune, un numĕr însemnat de învĕţaţĭ şi de tineri de laboratoare care daŭ dovadă de muncă serioasă în domeniul ştiinţelor şi ale căror rezultate se impun atenţiuniĭ publice.

Intre aceştia vom cita în locul întâĭ, în secţiunea chimieĭ, pe d-l Dr. C. I. Istrati, profesor universitar şi director al institutuluĭ de chimie, care ne prezintă franceinele, materiĭ colorante neazotate şi alte substanţe chimice, pentru care la expoziţia universală din 1900, la Paris, i s'a acordat medalia de aur. Vom menţiona apoĭ pe d-niĭ: Dr. A. Obregia, A. Colorian, E. Riegler, etc. In secţiunea Geologieĭ şi Mineralogieĭ pe d-niĭ: Gr. Ştefănescu, V. I. Istrati, inginer de mine, expunênd frumoase colecţiunĭ de roce eruptive, ca granite, pegmatite, porfire, amfibolite, basalte, lave; pe d-niĭ Mrazec şi Murgocĭ. Antropologia, Zoologia şi Botanica e reprezentată prin d-niĭ Licherdopol, Sevastos, M. Vlădescu, etc. Medicina umană, prin lucrările practice ale d-lor medicĭ: Petrini-Paul, Petrini-Galaţĭ, Severeanu, Marinescu, D. Gerota, Râmniceanu. Cea veterinară prin lucrările d-lor d-rĭ: Al. Lăcusteanu, Poenaru, Riegler, Udrischi, A. Babeş. Farmacia prin d-niĭ: Dr. M. Georgescu, Thüringer, Nicolau, etc. Apoĭ Agricultura,

Geografia, Ştiinţele sociale şi economice, în sfîrşit Geniul civil şi militar, în fruntea cărora staŭ d-niĭ E. Radu, A. Saligny, Arsenalul Armateĭ, Primăria Capitaleĭ, etc., etc.

Acelaş lucru în privinţa expoziţiuniĭ industriale. Avem dinaintea noastră produsele interesante ale maĭ multor fabricĭ, ca: cea de cărămidă a Principeluĭ D. Ştirbeĭ, de ipsos a d-luĭ Axerio, de ciment a d-luĭ I. C. Cantacuzino (Brăila), cea de zahăr din Sascut, de hârtie Letea, de uleiurĭ a fraţilor Assan, de bere din Azuga, de tăbăcărie a d-luĭ Gr. Alexandrescu, de bomboane a d-luĭ Riegler, de conserve Staicovicĭ; apoĭ industria lemnuluĭ reprezentată prin casa Lessel, şcoala de Ceramică din T.-Jiŭ, care, deşi de 3 anĭ înfiinţată, totuşĭ a făcut un simţitor progres. Industria pînzeturilor înfăţişată de şcoala St. Elena, unde vedem prosoape de pînză de borangic, albe şi galbene, diferite ţesăturĭ de bumbac, stofe de lână, flanele, de atelierul de pînzărie al d-neĭ Elena Năsturel, etc. Casa Radivon expune o cruce în filigram cu pirozele, icoana „Sf. Treimĭ“ în aur şi argint, etc.

Alăturĭ cu lucrările ştiinţifice şi industriale care fac baza expoziţiuniĭ, d. Doctor Istrati a avut frumoasa şi buna idee de a alcătui şi o expoziţiune retrospectivă, care după părerea noastră prezintă un interes însemnat atât ca iniţiativă, fiind cea întâĭ expoziţiune română de natura aceasta, cât şi ca rezultat, îmbrăţişând aproape toate figurile noastre marĭ din veacul XIX.

Când trecem în această parte a expoziţiuniĭ intrăm într'o lume deosebită, în care străbate şi luminează raza închipuiriĭ noastre. La vederea cărţilor vechĭ româneştĭ, a portretelor în pictură şi a busturilor scriitorilor şi oamenilor noştri învăţaţĭ, a autografelor lor, a hainelor şi obiectelor de care se serveaŭ zilnic, ca mesele pe care scriaŭ, scaunele lor de biroŭ, condeele, cărţile ce citeaŭ şi atâtea alte lucruri, ni se pare că simţim sufletul lor rămas printre noĭ, atmosfera în care trăiaŭ, şi le evocăm amintirea. Prin condeiul şi obiectele de masă ale luĭ Alecsandri, revedem pe poet scriind versurĭ în casa luĭ de la Mirceştĭ; prin portretul luĭ Kogălniceanu de la 64, îl auzim vorbind în Cameră în cestiunile marĭ de atuncĭ; prin urna în care s'a votat alegerea luĭ Cuza, revedem pe Domnul Uniriĭ, şi aşa maĭ departe.

Această reînviere a trecutuluĭ nostru o datorim iniţiativeĭ Doctoruluĭ Istrati. Fără d-sa entusiasmul nostru pentru mariĭ dispăruţĭ ar fi rămas acelaşĭ, adică foarte slab. Se ştie de toţĭ că la noĭ cultul pentru memoriile unor oamenĭ ca Alecsandri, Bălcescu, Bolintineanu şi alţiĭ se numeşte şi e indiferenţa. Ni se pare că eĭ n'aŭ fost destul de marĭ pentru a-ĭ comemora după moarte, cum fac în deobşte străiniĭ pentru oameniĭ lor iluştri.

Străiniĭ în adevĕr, aduc toate onorurile nemuririĭ dispăruţilor marĭ, le ridică statuĭ, le reînviază amintirea prin aniversărĭ, îĭ comemorează prin muzee. In Italia numele luĭ Dante, Michel Angelo, Leonardo de Vinci, sunt un prilej nesfîrşit de omagiĭ postume; în Anglia Shakespeare şi Byron; în Franţa Corneille, Victor Hugo şi alţiĭ, în Austria Beethowen şi Mozart, în Germania Dürer, Goethe, Schiller.

La noĭ din potrivă; după o viață obscură și strîmtorată pe care o duc literații și artiștiĭ români, ei sunt uitați cu totul după moarte.

Expoziția retrospectivă a d-luĭ dr. Istrati dă semnalul uneĭ îndreptăriĭ în privința aceasta.

II.

Privită maĭ de aproape, această expozițiune cuprinde o mulțime de cărțiĭ vechiĭ și manuscrise prețioase ca cele din *Biblioteca Academieĭ Române*, care sunt de cea maĭ înaltă însemnătate pentru cultura poporuluĭ român. *Biblioteca publică Urechiă* din Galați are între altele: Invățăturiĭ peste toate zilele, C.-Lung, 1642; Kiriakodromion, Belgrad, 1699; Octoich, Mănăstirea Bucur, 1701; Octoich, Mănăstirea Tîrgoviște, 1712; Ceaslov, Tîrgoviște, 1715; Katavasier cu alte trebuincioase cântăriĭ ce se cântă peste tot anul, de Popa Stoica Iacoviciĭ, Mănăstirea Bucur, 1724; Moliftelnic Kir. Inokente Episcop, Râmnic, 1730; Kiriacodromion în zilele luĭ Iov Const. Nicolae V. V. Bucur, 1732; Sfintele și dumnezeeștiĭ leturghiĭ, Râmnic, 1733; Dumnezeiasca Evanghelie, Neofit Mitropolit, Bucureștiĭ, 1742; Octoich, Râmnic, 1742; Kazania, Râmnic, 1746; Psaltirea format mic (2 vol.), Râmnic 1746; Invățătura bisericească, Râmnic, 1746; Liturghia, Râmnic, 1747; Katavasier tipărit de Popa C. Atanasieviciĭ, Râmnic, 1753; Evhologhion, Blaj, 1757; Păstoreasca datorie dumnezeeștiĭ turme, Blaj, 1759; Pravila Molebinuluĭ a Episc. Grigore, (slavonește) Blaj, 1761; Psaltirea tipărită în zilele luĭ Io, Ștefan V. V. Râmnic, 1764; etc., etc.

In *Biblioteca G. Borisov* (Tg.-Ocna): Moartea luĭ Avel, de marele postelnic Alex. Beldiman, Buda, 1818; Ceaslov, de Ioan Kart, Sibiŭ, 1824; Lapeirus, (dramă în cântece) de Aga G. Asache, Iașĭ, 1837; Plete lungĭ și minte scurtă, (comedie) de serdarul Iorgu Cupcea, Iașĭ, 1845; Risipirea cea de pe urmă a Ierusalimuluĭ, de Ioan Barac, Sibiŭ, 1852; Slujba cea dumnezeiască, 1836 Octombrie 15; etc.

In *Biblioteca N. B. Locusteanu*, a gimnaziuluĭ din Caracal: Norma, de I. Eliade Rădulescu, 1843; Don Juan, de I. Eliade R., 1847; Polixene, tragedie de A. Zot, 1854; Istoria luĭ Napoleon Bonaparte de Sărdarul Scarlat S., 1840; etc. etc.

Biblioteca Th. Burada (Iașĭ): Gramatica românească de Gh. Seulescul. vol. I, II și III, 1833; Abecedar grecesc, Tipografia grecească din Iașĭ, 1813; Elemente de desemn și arhitectură, de C. Valștain, Bucureștĭ, 1836; Curs de Retorică, de Simon Marcoviciĭ, Bucureștĭ, 1834; Dietetica, de Pavel Vasiciĭ, Buda, 1831; Fabule, de G. Seulescu, Iașĭ, 1835; etc.

Biblioteca d-luĭ Ilie Constantinescu cuprinde: Gli Costumi per Gi Breme Aubaro, trad. per Lucio Faure, Veneția 1558; Historiae novissimae catucnalis, Francfurt a Main 1689; Historiae novissimae, recensus vernus, Francfurt a Main 1691; La Turquie crétienne sous la protection de Louis

ALEXANDRU IOAN CUZA

de PICTORUL STAHI

le Grand, Paris, 1695 ; Reisebeschreibung durch die Prov. der Otomanischer Pforte, Berlin-Lipsca, 1722 ; Poemele mediculuĭ Dimitrie Caracaş, (greceşte şi latineşte) Viena, 1795 ; Gramatica românească, de Radu Tempea, Sibiŭ, 1797; Abe-Bucavna spre folosul neamuluĭ românesc, Buda, 1798 ; Slujbă la pomenirea Sf. Nifon, Sibiŭ, 1806 ; Condica luĭ Caragea, Bucureştĭ, 1818 ; Noul Testament, St. Petersburg 1819; Mitologia, de Stanciŭ Căpăţeanu, Craiova, 1830 ; Pedagogia de Ehdoxio Detera (greceşte), Bucureştĭ, 1857.

Bibloteca Gr. Creţu, cuprinzătoare de scrierĭ rare şi interesante ca : Document slavon de la Ştefan cel Mare din 1468, pergament fără sigiliŭ; Tetravanghel slavon scris de Ioan Diacul pe la 1480; Document slavon de la Iancu Voevod din 1581 pe hârtie, important prin aceea că Stroiŭ vel-logofăt iscăleşte cu litere cirilice şi latine; Documente slavone de la Petru Voevod din 1590 şi de la Eremia Moghilă din 1597, amîndouĕ cusute la un loc, pergament, un sigiliŭ suspendat ; Molitevnic slavon scris în Rădăuţĭ la 1668 de monahul Danniil, important fiind-că cuprinde rugăciunĭ ce nu sunt în alte molitevnice, Cf. Melhisedec. Notiţe istorice şi arheologice p. 146—150; Praxiul saŭ Apostolul de la 1500, descoperit de expozant la Voroneţ (Bucovina) în 1851, copie fotografică redusă; Document din 1638 Ghenarie 10, scris şi subscris de Grigorie Ureche pe atunci spătar, unicul cunoscut până acuma de la acest cronicar, facsimile; Mihaiŭ Logofĕtul, Dicţionar Slavoromân, scris la 1678, copie fotografică. Originalul se află în biblioteca metoculuĭ Sf. Mormînt din Constantinopolĭ. Coresi, Psaltire din slavoneşte, 1570, fragment începênd de la psalmul 77 ; Noul testament din greceşte, Belgrad, 1648; Doroteiŭ, Viaţa Sfinţilor, Iaşĭ, 1683; Dimitrie Cantemir, Divanul saŭ gîlceava înţeleptuluĭ cu lumea, greceşte şi româneşte, Iaşĭ, 1698 ; Episcopul Damaschin, Triod din greceşte, Râmnic, 1731; Tîrnosanie, Iaşĭ, tipografia luĭ Duca Sotiriovicĭ, 1752 ; Sinopsis, adică adunare de învăţăturĭ, Iaşĭ, 1757; Macarie, ὁμιλίαι din greceşte, Bucureştĭ, 1775; Catahisis, Iaşĭ, 1775; şi încă alte importante documente.

D-l St. C. Hepites prezintă manuscrise şi cărţĭ de ale tatăluĭ sĕŭ Dr. C. C. Hepites, ca : Insemnărĭ asupra pietrelor meteorice şi asupra puţurilor artesiene, Brăila 1835 ; Balta-Albă, Bucureştĭ, 1847 ; Pharmacopia română, Bucureştĭ 1867;

In *Biblioteca d-luĭ St. Miculescu* (Brăila), găsim : Noul testament (în greceşte) Veneţia 1695 ; Anthologhion, carte grecească, de Antim Ivireanu, Snagov, 1697 ; Apostolul, (în greceşte) Veneţia 1751 ; Cronica Bizanţuluĭ (greceşte) de Ioan Stan din Ianina (tom. II şi VII) Veneţia, 1767 ; Psaltirion, Lipsca, 1781 ; Nomokanon, manuscris grecesc din secolul XVIII. — Intîlnim apoĭ diferite manuscrise şi cărţĭ vechĭ ce fac parte din bibliotecile D-lor: Th. D. Speranţia, C. Mille, Ioan Păun (Locotenent), d-na Smaranda Plăvălescu, etc. etc.

Cercetând portretele expuse, unele în mărime naturală şi lucrate în uleĭ, ne oprim în primul rînd asupra portretelor vechĭ ale familieĭ Alecsandri : Bĕtrânul Vornic Alecsandri, tatăl poetuluĭ, înconjurat de ceĭ doĭ fiĭ aĭ sĕĭ Iancu şi Vasile Alecsandri, tabloŭ în uleĭ; Mama luĭ Alecsandri cu fetele eĭ şi băiatul Iancu Alec-

sandri; portretul lui Cuza de pictorul Stahi; Cogălniceanu la 1864; Costache Negruzzi, tînĕr; Portretul lui Eliad la 19 ani; portretul lui P. Poenaru; Portretul lui Faca, autorul „Franțuzitelor"; portretul mameĭ lui Cogălniceanu; portretul Domniței Florica, fiica lui Mihaĭ Viteazul; portretul patriotului Costache Negri, etc., toate făcênd parte din diferite colecțiuni.

Apropiindu-ne încă de fiecare colecțiune în parte întîlnim maĭ întâĭ: Colecțiunea *Maria Capșa-Istrati*, care prezintă cel maĭ mare interes prin mulțimea și varietatea obiectelor ce cuprinde.

In ea vedem: autografe de ale lui Gheorghe Asachi ca: Anul nou 1857 poezie și litografie făcute în 1864; un prolog compus și rostit pe teatrul varietăților din Iași în 23 Februarie 1837; Vasile Lupu domn al Moldoveĭ, proză și poezie pentru aniversarea 30 Ianuarie 1868; un imn dedicat domnitorului Carol în Iași 1867; calendare pe maĭ mulți ani, drame originale, traduceri, biografia luĭ, etc. Apoĭ Poeziĭ de Ludovico Savioli, Bolognese, Pisa 1793 cu 16 desemnurĭ în tuș făcute de d-na Bianca Milesi la Roma 1809, flecare avênd versurĭ în limba italiană; în carte se găsesc maĭ multe poeziĭ făcute între aniĭ 1809—1812, iar altele în 1866 de G. Asachi. Se notifică în special: „Questi libri, ilustrati dai disegni, mi fu offerti da s-na Bianca Milesi, che fu la mia musa ed il primo amor". Roma 1809. Regna un poter contrario che quel d'Amor fa vano. De asemenea: „D-na Bianca Milesi mi-aŭ dat spre suvenire astă carte ilustrată de mâna sa. Gh. As. 1812. Roma." Și maĭ jos: Doresc ca familia mea să urmeze și să păstreze ist dar al nobileĭ mele amice spre imitarea sentimentelor mele care m'a tras din vulgul compatrioților. Despre care doresc ca astă carte să rĕmâe spre model în familie și suvenir che amorul naște din virtute este nemuritor. Iași 1866".

Apoĭ autografe și cărți de vizită de la chimistul Alexe Marin, Dr. Sergiŭ, istoricul V. A. Urechiă, C. Esarcu, fundatorul Ateneului, Stefan C. Mihăilescu, Dr. N. Kalinderu, Al. Odobescu, prințul G. Bibescu, Domniță Știrbeĭ, etc. Manuscrise, litografiĭ, fotografiĭ, 2 cursurĭ, scrisorĭ și 2 săbiĭ de ale generalului Dr. C. Davila.

Tot în această colecțiune se maĭ observă multe din obiectele luĭ Vasile Alecsandri, printre care remarcăm: un medalion cu fotografia poetului, un caet de teme englezești, balade adunate și îndreptate de el, Iași 1853; un fluer oferit de d-l Vulpianu „regeluĭ poeților din Montpellier"; scrieri de-ale poetului ca: Sinziana și Pepelea, caet cu corecturĭ etc., Observăm apoĭ diferite publicațiunĭ referitoare la moartea și îngroparea luĭ Alecsandri, schițe și impresiunĭ din Mircești făcute la moartea poetului de către sculptorul Ioan Georgescu și încă multe obiecte de care se servea Alecsandri.

Interesante iarăși sunt Memoriile colonelului Iancu Alecsandri, memoriĭ din timpul războiului din 1877—78, publicate în coloanele acesteĭ reviste.

Maĭ departe întîlnim: Sabia luĭ Alexandru I Cuza pe când era părcălab la Galați, 2 fotografiĭ reprezentându-l ca Domn; o scrisoare a luĭ către Mihail Kogălniceanu; proclamarea făcută de conjurați la detronarea luĭ Cuza; 2 medaliĭ de ale luĭ spre pomenirea din 1874; invitația părinteluĭ archimandrit Iosofat din Aprilie 1859, la un serviciŭ religios la Paris cu ocazia atentatului contra luĭ Cuza.

Interesante apoĭ: un autograf a luĭ Costache Negri; o circulară a locotenenţiĭ, în care se propune poporuluĭ alegerea luĭ Carol, 30 Martie 1866; sabia luĭ Ioniţă Sturdza, dată de sultan la 1882; 4 fotografiĭ de-ale artistuluĭ Mateĭ Millo, în diverse creaţiunĭ ale sale; un portet în uleĭ al Domniţeĭ Maria Bibescu, născută Văcărescu, făcut de Szatmari pe fildeş la 1845; 2 documente de la Ştefan-cel-Mare cu peceţile lor; o dedicaţie lucrată pe mătase Domniţeĭ Maria Bibescu, cu ocazia căsătorieĭ şi veniriĭ sale în Bucureştĭ, de fetele spăniole; un hrisov de-a luĭ Petru Rareş; diferite scrieri de-ale luĭ Davila. Şi maĭ departe: o aquarelă reprezentând pe fostul episcop de Huşĭ, Meletie Istrati; o aquarelă reprezentând pe Vogoride; o cruce în filigram cu lemn sculptat din Moldova; 3 scrisoriĭ de la fabulistul Neculaĭ Istrati; diferite obiecte de argint, ca: solniţe, scrumelniţă, pahare, etc.; o colecţie foarte frumoasă de ouĕ scrise; un act de la 1817, iscălit de patriarchul Constantinopoluluĭ şi 12 mitropoliţĭ, ertător de pĕcate luĭ Ioniţă şi soţieĭ luĭ, Maria Istrati din Rosnov; un ilic de damă din secolul XVIII din Moldova; foae de aur găsită la capul uneĭ fete într'un sarcofag de la Romula (Reşca); mătăniĭ vechĭ; 4 perechĭ cerceĭ vechĭ; 8 inele în aur şi argint din care unul de la 1741 cu inscripţie românească; o pecetie găsită în curtea caselor luĭ Ghica, de lîngă biserica Banu din Iaşĭ; o verigă de la o sabie, lucrare circasiană şi o monedă rusească din 1771 găsite la Borgeştĭ pe Jijia, judeţul Dorohoiŭ; o medalie de la 11 Iunie; bustul luĭ Alecsandri; bust antic în marmură, de la Tomis; maĭ multe portrete litografice reprezentând pe Vasile Alecsandri, Grigore Ghica Voevod, Alex. I. Cuza cu D-na Elena, C. Negri, Dr C. Davila etc.; o schiţă în creion a poetuluĭ Dimitrie Bolintineanu executată de D. Const. I. Stăncescu; 8 portrete reprezentând pe vornicul B. Stirbeĭ; portretul luĭ Vodă Bibescu; un hangier şi o suliţă găsite la 1 m. şi jumĕtate adîncime la Maglavit; o bombă întreagă şi alta pe jumĕtate de phosphoritĕ, dintre numeroasele ce se afiaŭ în muzeul din Suceava; un baltag găsit în pămînt lîngă Roman, dimpreună cu o puşcă, pe când se făcea de tatăl d-ruluĭ Istrati o magazie de grâŭ, înainte de 1859; o sabie de la ocuparea Brăileĭ de ruşĭ la 1826; cuţit din epoca de bronz, găsit la Şotrile-Prahova; bardă dreaptă de fier, găsită sub un arbore desrădăcinat de furtună la moşia Bârsăneştĭ a căpitanuluĭ A. Septilicĭ; un picior în bronz al statueĭ luĭ Jupiter, de la care s'a găsit şi mâna la Romula (Reşca); cel maĭ mare topor de piatră găsit până acum la noĭ (Breaza de sus); altul tot de piatră lustruit însă, din Dolj, şi alte obiecte de piatră găsite prin săpăturĭ.

Tot în această colecţie întîlnim: un covor lucrat de mână la 1820 la Roman; un scaun din secolul al XVIII din palatul Ghica-Delenĭ, Hârlăŭ; o măsuţă de lemn de trandafir veche de 100 anĭ; o cadelniţă din biserica mănăstiriĭ Sf. Grigore Decacolitu, din peştera Bistriţa, din Oltenia; o candelă de argint; apoĭ tipurĭ şi costume din ţară, fotografiĭ de bisericĭ; interioruri de bisericĭ, detaliĭ de artă şi încă alte obiecte, toate adunate cu răbdare, pricepere şi dragoste.

Colecţiunea General Ç. I. Brătianu, cuprinzênd arme vechĭ ce interesează istoria armamentuluĭ în trecutul ţărĭĭ noastre ca: arcurĭ, pistoale, suşinele, iatagane, paloşe cu care se armaŭ în trecut haiducĭĭ şi panduriĭ ţărĭĭ precum şi slujitorĭĭ curţilor boereştĭ, altă dată aparţinênd strămoşilor neamuluĭ Brătianu; puşcă de lemn, armă cu care se instruia armata teritorială înaintea războiuluĭ din 1877.

Din această colecţie fac parte ca amintirĭ scumpe private următoarele: o cutie cu pistoale, luxos lucrate hărăzite generaluluĭ Brătianu de către M. S. Regele în 1878; o puşcă de vînătoare cu douĕ ţevĭ date de Vodă Bibescu părinteluĭ generaluluĭ Brătianu în 1846 şi un pistol fabricaţiune prusiană, adunat de un contimporan după câmpul de războiŭ de la Vaterloo din 1815.

Interesant pentru istoria progresuluĭ tîmplărieĭ în ţară avem: o frumoasă mobilă veche de nuc masiv cuprinzênd: paturĭ, canapele, scaune şi un biroŭ, lucrate pe la începutul veaculuĭ al XVIII în curtea boerească de la Siuicĭ.

O atracţie deosebită nu numaĭ ca formă dar chiar şi ca desemn şi culorĭ prezintă colecţiunea de ceramică formată din farfurĭĭ şi crătiţe de pămînt smălţuite şi încondeiate, lucrate în ţară de către sătenĭ. Varietatea şi ordinea regulată în care aceste culorĭ sunt aplicate pe aceste vase invederează o continuitate statornică în desvoltarea gustuluĭ artistic propriŭ românesc.

Un tip al caselor vechĭ care se aseamănă foarte mult cu casele dace figurate pe columna luĭ Traian şi cu casele de moşneni la Românĭ, menţionate în textele vechĭ, vedem într'o litografie ce înfăţişează o *Casă cu culă*[1]), ridicată de către strămoşiĭ mareluĭ bărbat de stat Ioan C. Brătianu pe la începutul veaculuĭ XVIII în comuna Siuicĭ din plaiul Loviştе, judeţul Argeş, pe ţărmul stîng al rîuluĭ Topologu, după ce incendiul nimicise conacul străvechiŭ de pe ţărmul drept.

Colecţia V. Kogălniceanu. Domnul Vasile Kogălniceanu, fiul mareluĭ bărbat de stat, expune o bogată colecţiune din scrierile tatăluĭ sĕŭ, precum şi importante documente relativ la diferite legĭ din 1864, multe corespondenţe preţioase atât de ale familieĭ cât şi ale altor persoane. Iată o parte din această colecţie: Moldova şi Valahia, limba şi literatura română saŭ valahă, prima lucrare a luĭ M. Kogălniceanu, apărută în 1837 în revista „Magasin für die literatur des anhandes“ din Berlin: Imbunătăţirea soarteĭ ţăranilor, al II-lea cuvînt rostit în adunarea generală a românilor în şedinţa de la 1 Iunie 1862; Iluziĭ pierdute saŭ întâiul amor, scris în 1841; „Steaua Dunărĭĭ“, ziarul care a propagat unirea principatelor, redactat în 1855; Cuvînt introductiv la cursul de Istorie Naturală, rostit în 24 Noembrie 1843, în Academia Mihaileană; acte şi documente din corespondenţa diplomatică a luĭ Kogălniceanu, relativ la războiul din 1877—78; maĭ

1. Această culă a fost reprodusă de Revista noastră în numĕrul 5, din anul curent.

multe scrieri adresate lui Kogălniceanu de către C. Negruzzi, 1864; V. Alecsandri, 1869; C. Negri, 1869; Alexandru I. Cuza, 1863; Stege, 1869; L. Catargiu, 1885; A. Calimachi Papadopol, 1863; Ioan Brătianu, 1891; C. A. Rosetti, 1858; Noua lege electorală cu semnăturile autografe ale Domnului Cuza și miniștrii săi; adresă către alegători, redactată și scrisă de miniștrii săi; adresă către alegători, redactată și scrisă de M. Kogălniceanu în 1875 și iscălită de Ioan Brătianu, Ion Ghica și N. Ionescu; Ordinul Unirii, decorație proectată sub Vodă Cuza; Raportul primului ministru M. Kogălniceanu, scris și redactat de el, către Domn, pentru secularizarea averilor mânăstirești (original și tipar); Proclamația lui Cuza-Vodă către Români, redactată și scrisă de Kogălniceanu; Adresă de mulțumire către Kogălniceanu din partea județelor pentru săvîrșirea mărețului fapt al secularizării averilor mânăstirești; Inalt ordin de zi a lui Vodă Carol către ostașii săi, redactat și scris de Kogălniceanu, apoi scrieri de ale lui către Alecsandri, 1869, către fiul său Vasile, 1891 și încă altele multe.

Colecțiunea Bibescu. Principele Valentin G. Bibescu, fiul principelui Gheorghe Bibescu și nepot al lui Vodă Bibescu, expune o fotografie a tatălui său; pe Vodă Bibescu în costumul de încoronare; 20 fotografii cu vederi ale exploatării pădurii din Comarnic; o piramidă de argint și aur masiv, primită de Vodă Bibescu din partea județelor Munteniei; Epoletul lui Vodă Bibescu, care l-a avut în momentul atentatului de la 1848, etc.

In *colecțiunea Aman*, vedem picturi de Theodor Aman, care, în lunga sa carieră artistică, a lucrat toate genurile de pictură: portrete, peisage, naturi moarte, aquarele, aqua-forte, tablouri de *genre*, compoziții. Multe din pînzele artistului se află și azi în atelierul său rămas aproape neatins după moarte; câteva numai sunt expuse aci de D-na Aman. Intre ele notăm: Portretul Pictorului în uleiu; Cesar Boliac portret în aqua forte, portretul lui Davila, câteva hori, etc. Tot în colecția aceasta, se află și o călimară de argint pentru brâu, a tatălui pictorului Aman.

Muzeul Etnografic prezintă multe din uniformele purtate de M. S. Regele în diferite ocaziuni printre care remarcăm: tunica de mică ținută, tunica și epoleții de mare ținută; chivăra cu penaj, eșarfa, cartușiera, sabia M. Sale, toate acestea purtate în armata prusiană; apoi sabia dăruită de A. S. Principele Anton, tatăl M. S. Regelui, cu ocazia eșirii din școala de oficeri la 1856; sabia M. S. cu care a venit în țară la 1866; eșarfa, sabia, cismele purtate de M. S. Regele în timpul campaniei din 1877 etc.

In *colecția Lecca* observăm câteva portrete interesante: Domnița M. Bibescu; Lecca, unul din primii pictori ai noștri, Petrache Poenaru etc.

Colecția Colonel Papazoglu formată din: buzdugane de fier cu coarda de lemn, găsite la noi în țară; o lamă de sabie cu inscripțiuni de aur „Mihaiu Voevod al Valahiei“ și corbul românesc; o sabie cu teacă de piele și pe lamă având inscripțiuni cu aur în limba slavonă foaste, — zice-se — a lui Petru cel Mare; apoi un cuțit cu mânerul de agat încrustat cu flori de aur și pirozele, având

teacă de catifea cu extremitățile legate în argint, cum purtaŭ boerii români până după începutul veaculuĭ al XIX.

Din *colecția D-luĭ Tanoviceanu* menționăm: douĕ scrisorĭ a luĭ Gh. Asachi, iscălite de el și familia sa; douĕ scrisorĭ ale feteĭ luĭ Asachi, Ermiona, măritată cu scriitorul francez Edgard Quinet; o scrisoare litografiată cu desemn, făcută de Gh. Asachi către marele logofĕt C. Sturdza, 2 Iulie 1883; bulă de ertarea pĕcatelor vîndută de patriarchul Constantinopoluluĭ; 4 tablourĭ; caricaturĭ făcute de Jiquide; o fotografiie a luĭ Cuza ca părcălab; fotografiile luĭ Câmpineanu, N. Creţulescu, Dr. N. Stege; Daghioretipie a luĭ Cesar Boliac, ținênd în mână următorul program: Unitatea Românieĭ, independența eĭ, constituție, democrație, împroprietărirea plugaruluĭ, instrucția gratuită și impusă; fotografie după portret în uleĭ a vorniculuĭ Neculcea, nepotul cronicaruluĭ I. Neculcea la Marienbad în 1834 între ducesa de Meclemburg și regele Oton al Greciеĭ; un tabloŭ reprezentând pe *Beatrice di Cenci*, copie după pictorul Guido Reni, apoĭ o *Madonă*, ambele făcute de Asachi, la Roma; un cap (studiŭ) în pictură de pictorul Șoldănescu, fost profesor la școala de Bele-Arte din Iașĭ, etc.

Colecția D-neĭ Sabina Cantacuzino. Deși mică această colecțiune totuși întîlnim în ea țesăturĭ brodate foarte artistic în mătasă, la Rămnicul Vâlciĭ, ca: douĕ cămășĭ, o fustă țărănească, o maramă fină, un vâlnic și un șorț (1855).

De asemenea mică dar prețioasă e *Colecția Poenaru-Bordea*, compusă din: un baidir din trusoul D-neĭ Stoianovicĭ, brodat artistic la 1846; prosop de bacealâc din trusoul d-neĭ Marghioala Niculcea, brodat cu mătasă și fir de aur la 1796; rochie (genre empire) brodată toată cu mătasă și fir de aur la 1860, și brinișor brodat tot cu mătasă și fir la 1800, al D-neĭ Hacieck, și încă „Proclamația comitetuluĭ revoluționar din 1848".

Remarcăm în *Colecția Arsenaluluĭ Armateĭ:* Douĕ steagurĭ turcești, unul luat de Grigore Ioan; pușca din timpul luĭ Mihaiŭ-Viteazul (1601); pumnal din timpul luĭ Neagoe-Vodă, găsit în Argeș; pumnal-hangier, argintat și aurit, ce purtaŭ odinioară Prinții Moldoveĭ; originalul primeĭ coroane de oțel al luĭ ce s'a făcut în timpurile luate de la Turcĭ în anul 1877—78 și încă altele de multă însemnătatea.

Academia Română expune maĭ multe portrete în pictură: Alex. Hasdeŭ, Cavalerul Stamate, Petru Poenaru, I. C. Massimu, Dr. P. Vasciu, Alex. și Eudoxiu Hurmuzachi, A. Treb. Laurian, C. A. Rosetti, Dr. Anastasie Fĕtu, A. P. Iliarianu, Timoteĭ N. Ciparių, Const. Negruzzi, Ioan Eliade Rădulescu, Ioan Ghica, Al. Odobescu, Gh. Chițu, Gh. Baritz, etc. adică pe foștiĭ membriĭ aĭ Academieĭ, trecuți din viață, picturĭ executate de Sava Henția, Jiquide, etc.

Colecțiunea Bănescu e formată din diferite vase de pămînt, de diferite forme și dimensiunĭ, găsite în săpăturĭ.

Important e iarăși: un rest de urnă de lîngă Tropeum Trajani de lîngă Adam Clissi, ce fac parte din *colecția D-luĭ Dr. Mihail.*

Colecțiunea D-șoareĭ D. Carally cuprinde între altele o pereche de cerceĭ

în formă de coacăze, făcuţĭ din rubine şi diamante, purtaţĭ de contesa d'Ache; o percche cerceĭ şi broşe, vechĭ de 80 anĭ, lucraţĭ în Transilvania cu rubine şi peruzele; o pereche cerceĭ avênd figurĭ de mărgean sculptate, vechĭ de peste 100 anĭ; o pereche cerceĭ lungĭ de „lapis azuris"; o montură formă veche de 150 anĭ; un colan în filigram cu broşă, avênd o vechime de 100 anĭ; altul cu un cap de monedă din Chios, altul cu paftale de argint, lucrat în Piatra, vechiŭ de 53 anĭ; altul cu paftale de aur şi de email; 7 icoane, parte sculptate în lemn, legate în argint şi cu email; un pergament din timpul luĭ Vodă Racoviţă; treĭ prosoape vechĭ de câte 100 anĭ, brodate cu mătasă în colorĭ iar unul din ele cu fir de aur; cearşafurĭ brodate frumos, vechĭ de 80 anĭ; douĕ şaluri turceştĭ, o scoarţă veche românească, apoĭ batiste, feţe de perne, şervete şi altele, toate lucrate în mod artistic.

Colecţiunea Jiquide, artistul caricaturist, mort de tînĕr într'un spital acum vre-o câţĭva anĭ. Fac parte din această colecţie: 3 fotografiĭ reprezentând pe Jiquide în diferite timpurĭ; deputaţiĭ noştri, album cu 48 planşe; *Contes du Lundi,* cu 19 planşe, în aquarele şi cu peniţa; douĕ peisage; 2 tablourĭ cu peniţa etc.

Dl. Dr. Severeanu prezintă multe medaliĭ române de la prima lor emisiune şi până acum şi diferite medaliĭ străine.

Din *colecţia Asachi* citĕm: un nud atribuit pictoruluĭ Scheavoni şi terminat de Gh. Asachi; Madonă şi Madonă cu fiul, pictate de Asachi la Roma etc.

Mitropolia din Bucureşti expune portretele Mitropoliţilor Veniamin Costachi, Calinic şi Nifon.

Colecţia d-luĭ N. D. Spineanu, institutor în Turnu-Severin, cuprinde un dulap cu monede din diferite epocĭ, cu o vechime de peste 3000 anĭ; diferite obiecte din epoca de bronz, piatră, etc. găsite în judeţul Mehedinţĭ, prin săpăturĭ ca: suliţe, săgeţĭ, statuete, documente, braţărĭ, inele etc; treĭ scrisorĭ originale ale luĭ Tudor Vladimirescu, luate de la C. Zoican din Halângă; diferite documente vechĭ; un tabloŭ reprezintând familia luĭ Mateĭ Basarab, însoţit de studiul istoric (Epoca luĭ Mateĭ Basarab) şi alte manuscrise vechĭ.

Maĭ expun apoĭ: Colonel Budişteanu, D-na Dr. Brândză, Sever Axente, Societatea Medicilor şi Naturaliştilor, Creditu lRural, Colonel Capşa, Căpitan Miron Costin, Dr. Andreescu, Doamna D. Ghica, D-na Keminger-Buzoianu, D-na Lahovari (născută N. Creţulescu), G. Madan, D-na S. Plăvălescu-Jianu, Familia Ioan Heliade Rădulescu, etc. etc. care aŭ de asemenĭ colecţiunĭ importante.

Cum se vede această expoziţie retrospectivă e plină de amintirĭ preţioase neamuluĭ românesc, de lucrărĭ de tot felul care constituesc primele luminĭ ale renaşterĭĭ noastre. Şi ceea ce notăm noĭ nu e decât impresia generală din câteva vizite; sunt încă multe ediţiĭ rarĭ de cărţĭ vechĭ româneştĭ saŭ privitoare la Românĭ pe care nu le-am putut cerceta; sunt colecţiunĭ maĭ micĭ cuprinzătoare de obiecte de artă, sunt portrete, tablourĭ, estampe, litografiĭ, autografe pe care nu le-am putut nicĭ menţiona. Este cu alte cuvinte acolo întreaga istorie a generaţiilor ce fac gloria noastră intelectuală din timpurile din urmă, istorie scrisă în simboale şi în amintirĭ, toate cu desăvîrşire preţioase.

Piosul devotament al d-luĭ Dr. Istrati, omagiul luĭ cu adevĕrat demn de bărbaţiĭ pe care ni i-a reînviat în mintea şi respectul nostru, a isbutit, o repetăm, maĭ mult decât toate aşteptările. Inceputul realizat de d-sa va deveni cu timpul un cult către figurile noastre marĭ din trecut; ele vor fi din ce în ce maĭ consfinţite, cu cât dragostea de neam, de adevĕr şi de frumos, care le-a călăuzit pe ele, vor fi, cum încep deja a fi, maĭ puternice şi maĭ luminoase printre noĭ.

A. Costin.

*

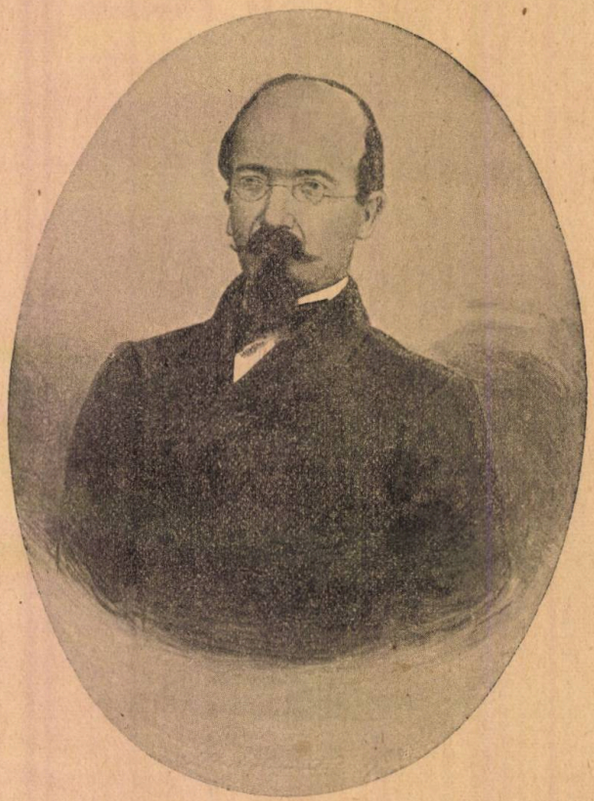

MIHAIL COGĂLNICEANU
în 1864

GEORGE LAZĂR

JULIA HASDEŬ

CONFERINȚĂ ROSTITĂ LA ÎNCEPUTUL SESIUNIĬ ATENEULUĬ ROMĂN DIN PITEȘTĬ
LA 16 FEBRUARIŬ 1903

Onorat auditoriŭ,

Înainte de a întreprinde o acțiune maĭ însemnată, strămoșiĭ noștri Romanĭ invocaŭ sprijinul, înălțaŭ rugăciunĭ părinților și strămoșilor lor morțĭ, devenițĭ sacri, ajunșĭ niște Zeĭ protectorĭ aĭ caseĭ, familieĭ și maĭ apoĭ aĭ tribuluĭ. Inainte de a începe cuvîntarea mea găsesc că e o datorie sfîntă să aduc aci omagiĭ memorieĭ mareluĭ ateneist, învățatuluĭ și mareluĭ patriot Vasile A. Urechiă, pe care vîltoarea morțiĭ l-a răpit neamuluĭ românesc, al căruĭ mare apostol naționalist, un adevărat părinte sufletesc ĭ-a fost în tot timpul vieții sale. De pe această tribună ateneistă glasul luĭ cald și emoționant a mișcat inimile d-voastră într'un trecut nu prea depărtat, — o tribună căreĭ norocul ĭ-a dat să vadă și pe un alt patriot de frunte, pe marele archeolog și istoric Tocilescu. Astăzĭ Urechiă a perit, dar amintirea luĭ va trăi vecĭnică în inima orĭ-căruĭ adevărat Român. E o datorie ca înainte de a începe neîndemânateca mea cuvîntare să evoc prin aceste slabe cuvinte amintirea mareluĭ Român, pe ale căruĭ ideĭ naționaliste le-am urmat în totdeauna ca umil discipol, — o datorie ca la începerea primeĭ serĭĭ de conferințe ce se ține la acest Ateneŭ după moartea luĭ Urechiă, să aducem omagiĭ de admirație amintiriĭ nu numaĭ unuĭ mare ateneist ci și unuĭ neasemuit propoveduitor al dreptuluĭ ideĭ românești!

Un filosof, un mare poet, își rezuma și lămuria fundamentul sistemuluĭ sĕŭ printr'un singur cuvînt: *viața*. Religie, artă, morală, tot ce înalță și înnobilează sufletul își are temelia în manifestarea vieții în chipul cel maĭ intens... Și acest poet, din ale căruĭ versurĭ răsare o profundă emoțiune filosofică, în fața marilor înfățișărĭ și preschimbărĭ ale Firiĭ și în ale căruĭ opt volume de sociologie, morală, estetică și metafizică se găsesc paginĭ de cea maĭ înaltă poezie, — acest filosof-poet, care găsise ca punct de plecare al sistemuluĭ seŭ: viața, — moare la o vîrstă când alțiĭ sunt abĭa la începutul încercărilor lor științifice. In fața morțiĭ,

care-l sosia, nicĭ o umbră de îndoĭală asupra sistemuluĭ sĕŭ. Moartea individuală o socotĭa ca un ce necesar în mijlocul nesfîrşiteĭ vieţĭ a Totuluĭ. Dacă une-orĭ simţĭa durerea, pe care aŭ suferit-o atâţĭa, de a se vedea perind treptat prin neputinţa de a se întoarce în trecut, de a trăi *din noŭ* măcar o clipă din vremea fericită saŭ chiar dureroasă, până aci străbătută — totuşĭ el, îndreptându-se către viitor, înţelegea că e o datorie şi o împuternicire a forţelor obosite de drumul vieţiĭ a merge mereŭ înainte către acea necunoscută, îndepărtată dar înviorătoare lumină care se numeşte viitorul :

> Oublions et marchons. L'homme sur cette terre
> S'il n'oubliait jamais, pourrait-il espérer ?
> J'aime à sentir sur moi cet éternel mystère
> L'avenir... [1]) .

Cu mult maĭ tînără decât Guyau, aproape de jumătatea vîrsteĭ luĭ, înainte de 19 anĭ, murĭa înfruntând moartea ca şi filosoful francez — o Româncă ale căreĭ poeme nemuritoare aŭ încântat şi minunat o lume. Ea se înălţase cu mintea către acele regiunĭ ale cugetărĭĭ, care aŭ frămîntat şi aŭ făcut să scînteeze atâtea suflete geniale; şĭ-a glorificat patria şi a înălţat cântărĭ întru lauda Celuĭ-prea-Inalt, — credincioasă devizeĭ familieĭ sale: „*Pro Fide et Patria*“.

Străbunĭĭ Julieĭ Hasdeŭ apar în istoria ţărĭĭ încă din cronicele luĭ Nestor Urechiă şi Miron Costin. De la Gabriel Hasdeŭ, născut la sfîrşitul domnieĭ luĭ Ştefan-cel-Mare, pîrcălab de Roman sub Ion-Vodă-cel-cumplit şi mare vornic al ţărĭĭ de jos, la 1577, sub fratele acestuĭa [2]) şi până azĭ la Bogdan Petriceĭcu Hasdeŭ, cea maĭ strălucită figură literară şi ştiinţifică a Românilor din toate timpurile, — de atuncĭ şi până azĭ s'a perindat, în curs de patru veacurĭ încheĭate, o nesfîrşită pleĭadă de stele strălucitoare în istoria neamuluĭ şi a culturiĭ româneştĭ. Petriceĭcu-Vodă, unul din străbunĭĭ lor, plecă din Moldova la 1684, împreună cu membrĭĭ familieĭ sale, cu fiĭ luĭ Ştefan Hasdeŭ, părăsind maĭ bine Domnia decât să se închine Turcilor şi fiind însoţit în această emigrare de marĭ boerĭ ca: însuşĭ cronicarul Miron Costin, Apostol Catargiu şi alţĭĭ [3]). Acolo în Polonia, un mare centru cultural pe acele vremurĭ şi de unde s'aŭ adăpat maĭ toţĭ oamenĭĭ marĭ aĭ noştri din moldova până către sfîrşitul secoluluĭ al XVII, acolo rĕmâne familia Hasdeilor multă vreme. Tadeŭ Hasdeŭ, fiul luĭ Ioan Hasdeŭ „ensifer Pomeraniensis“, născut în 1769 — adică exact cu un secol înainte de naşterea strănepoateĭ sale Julia, şi rănit de moarte în Septembre 1778, adică exact cu un secol înainte de moartea fiiceĭ luĭ B. P. Hasdeŭ, dar scăpat apoĭ de pericol spre a trăi până la 1835 — a fost un scriitor de talent şi un viteaz luptător

---

1. **Guyau**, *Vers d'un philosophe*, L'avenir.
2. **B. P. Hasdeŭ**, *Ion-Vodă-cel-cumplit*, ediţ. a II-a, 1834, pag. 186 sqq.
3. **I. Neculce.** *Letopiseţul ţărĭĭ Moldoveĭ*, p. 224 din *„Letopisețe“*, a II-a ediţie Kogălniceanu, 1872. A se vedea, cu privire la familia Hasdeŭ, testamentul din 1732 al luĭ George Lupaşcu Hasdeŭ, fiul luĭ Stefan Hasdeŭ şi nepotul luĭ Petrîceĭcu-Vodă, la **B. P. Hasdeŭ**, *Archiva istorică a Românieĭ*, tom. I, 1 pg. 50—55, No. 54 ; arborele genealogic la **Z. C. Arbure**, *Basarabia.*

în potriva Turcilor. El a scris numaĭ în limba polonă, dar niciodată nu şĭ-a uĭtat în cânturile sale poetice, draga sa ţară, Moldova. E o curioasă asemănare nu numaĭ între ce a scris Tadeŭ şi a scris Julia, — deşi aceasta nu cunoscuse lucrările străbunuluĭ sĕŭ, neştiind polonește — dar chiar şi în privinţa figurĭĭ, a înfăţişărĭĭ fizice a acestor douĭ îndepărtaţĭ membri aĭ neamuluĭ Hasdeŭ. Când pictorul Mirea a vĕzut maĭ acum vre-o câţĭva anĭ — prin 1889 — la d. Hasdeŭ reproducţia fotografică după portretul mural al luĭ Tadeŭ Hasdeŭ, portret făcut de pe natură de un artist polonez pe la 1830 şi care se află la Cristineştĭ, moşia părintească a Hasdeilor, în Basarabia, în districtul Hotinuluĭ, d. Mirea a exclamat: „dar acesta este din punct în punct portretul fiiceĭ d-tale“ şi „luând apoĭ—spune d. Speranţiă într'o notiţă din *Revista Nouă* — luând fotografia străbunuluĭ şi fotografia strănepoateĭ, Mirea a schiţat cu creĭonul, unul lîngă altul pe copil de 18 anĭ şi pe moşneagul de 60, pe copila născută peste 34 de anĭ după moartea moşneaguluĭ[1])“. Schiţa s'a reprodus în *Revista Noua* din 15 Iulie 1889[2]). In notiţa publicată în *Chevalerie*[3]), d. Hasdeŭ spune că profesorul polon Francisc Migdalem, de la Tarnow în Galiţia, posedă un volum nepublicat al luĭ Tadeŭ Hasdeŭ, în care se găsesc versurĭ, scrisorĭ şi satire. D. Vladimir Serediski scrie d-luĭ Hasdeŭ — prin 1887 — că în special versurile compuse între 1786—1789 sînt unele din cele maĭ frumoase; cu alte cuvinte producţiile între vîrsta de 16 şi 19 anĭ, — vîrstă la care a scris şi Julia Hasdeŭ cele maĭ multe şi cele maĭ frumoase versurĭ[4]). E o curioasă reproducere fizică şi psichică a luĭ Tadeŭ Hasdeŭ la Julia Hasdeŭ, e cel maĭ lămurit caz de atavism, din toate punctele de vedere.

Alexandru Hasdeŭ, fiul luĭ Tadeŭ şi tatăl d-luĭ B. P. Hasdeŭ, a scris maĭ mult ruseşte, dar cu acelaş entusiasm pentru ţara străbunilor sĕĭ. Om de o vastă cultură, cunoscênd temeinic peste 10 limbĭ, el a lăsat după sine multe lucrărĭ de valoare. Din ele a rĕmas celebru discursul luĭ despre „Antica glorie a Moldoveĭ“ ţinut chĭar în inima Basarabieĭ, la Chişinĕŭ, — discurs care ĭ-a atras ura nesfîrşită a Ruşilor carel opriră pentru totdeauna de a putea să vie în România, fie chiar pentru ca să asiste la şedinţele Academieĭ Române, al căreĭ membru era. Faĭmoasa luĭ nuvelă *Domnia Arnăutuluĭ*, scrisă în cea-maĭ frumoasă limbă românească, e un model de poemă în proză, şi una din cele dintâĭ lucrărĭ în acest gen din literatura noastră.

A vorbi despre Bogdan Petriceicu-Hasdeŭ, tatăl Julieĭ, ar însemna a povesti vieaţa culturală a Românismuluĭ de 30 de anĭ încoace şi a presinta nu numaĭ cea maĭ mare figură a neamuluĭ latin de la Dunăre, dar şi pe omul genial cu cea maĭ variată înfăţişare de producţie: istoric, filolog, filosof, poet, critic, dramaturg,—autorul *Istorieĭ critice a Românilor*, al *Cuventelor din Bĕtrânĭ*, al *Mareluĭ Etymologic*, al luĭ *Sic Cogito*, *Rasvan şi Vidra*, *Sarcasm şi Ideal*, *Ion-Vodă cel-cumplit*, *Femeea*, *Archiva Istorică a Românieĭ*, *Negru-Vodă*, etc. e maĭ presus

1. **Th. D. Speranţia**, *Tadeŭ Hasdeŭ*, „*Revista Nouă*“, An. II, No. 7, pag. 243.
2. No. citat aci maĭ sus.
3. P. 240.
4. **B. P. Hasdeŭ** în *Chevalerie*, „Thaddée Hasdeu“, pp. 233—254.

cel mai mare filosof modern, un positivist, Herbert Spencer, a demonstrat-o —; dar ea se simţia adînc impresionată de peirea treptată a poeziei în lume, — peire adusă de multe ori de ştiinţă. E lămurit lucru că analiza punct cu punct a producţiilor artistice, de pildă, ucide mult din plăcerea care se naşte la vederea totală a unei opere. Şi câţi artişti nu aŭ suferit acest chin de a vedea că ideea lor nu poate lua fiinţă decât printr'o începĕtoare analiză a unor elemente, de multe ori nepoetice, apoi sintetizate spre a da naştere unei concepţii întru câteva apropiată de închipuirea minţii lor; saŭ câtă neplăcere pentru un critic de a arĕta parte cu parte frumuseţile unui tot — tabloŭ, poezie, statuă — faţă de impresia produsă la prima vedere a operei totale! Ca să producă un tabloŭ Leonardo de Vinci, de exemplu, trebuia să fie cunoscĕtor al anatomiei şi fiziologiei corpului omenesc; să cunoască adînc viaţa în mişcare, în punctele presupuse de repaos, în linişte şi în vibrare desăvîrşită. O poezie analizată vers cu vers, vorbă cu vorbă îşi perde din farmecul ei poetic, din misterul care învĕluia vibrarea unisonă a inimilor poetului şi cititorului; ajunge a'ţi face impresia unui decor de scenă, care vĕzut de aproape se reduce la câteva pînze zugrăvite în trăsături mari, dar care de departe aŭ aspectul grandios al unui răsărit de lună; al unui urcuş de munte presărat de muşchiŭ verde ori al unui elegant salon din vremea lui Ludovic al XV-lea.

Acestea eraŭ desilusii, dureri ale doritorilor de perfecţiune, ale poeţilor, pictorilor, ale artiştilor. Azi ştiinţa lărgeşte din ce în ce acest cerc al analizei şi caută să-l întindă, pe cât posibil este, asupra tuturor: Voeşte să arate lumii întregi că — lucru neexact, neştiinţific totdeauna, ci numai une-ori — că multe din înfăţişările cele mai înalte, mai ideale sînt bazate pe cea mai grosolană realitate.

In contra aceste analize, ucigătoare de poezie, iar nu împotriva ştiinţei în sine se plângea Julia Hasdeŭ:

Lorsque je veux chanter les troubles de mon cœur,
Un philosophe vient, grave et d'un air moqueur,
De tous mes sentiments m'énumérer les causes,
En me citant Ovide et ses métamorphoses,
Et m'expliquant avec une précision
Digne d'un medecin donnant sa potion.
Si je veux d'une femme élégante et divine
Décrire la beauté, la peau rosée et fine,
Un chimiste me vient, son lorgnon sur le nez
Raconter tous les corps qui s'étant combinés
Ont produit cette chair si veloutée et tendre,
Et je sens des frisons de terreur à l'entendre.[1])

Urmaşă de voevozi, de castelani, de mari boeri luptători pentru ţară, Julia Hasdeŭ avea o inimă viteză. Pentru ea viaţa ideală era vremea Evului Mediŭ — acea noapte luminată de atâtea stele strălucitoare,

1. **Julie Hasdeu**, *Bourgeons d'Avril*, „La Muse et le poète".

Le bon vieux temps de la chevalerie
Où l'on croyait à l'amour, à l'honneur...[1])

Pe acest depărtat — şi deci cu atât mai poetizat — trecut, l-a cântat Julia Hasdeŭ cu toată puterea unui truver învocând vremurile lui Carol-cel-mare şi Roland saŭ ale regelui Artus. E un volum de versuri *Chevalerie*, dar din el se înţelege, se simte mai cu putere viaţa, idealurile şi obiceiurile cavalereşti decât din răsfoirea a zeci de volume de istorie. Sînt imagini de situaţii, de pasteluri — purtând pe ele pecetea vremii de atunci — pe care le veĭ zări din două saŭ trei versuri. O sală boltită de castel în care seniorul apare înconjurat de războinici, de valeţi şi de bufonii săi; o cameră gotică în care castelana brodează, adîncită în gînduri, într'un scaun cu spătarul înalt şi sculptat pe când lumina străbate discretă printre geamurile pe care se văd pictate armoariile nobiliare[2]) imagina Parisului de altă dată, aşa cum l-ar descrie pana lui V. Hugo în Notre-Dame de Paris; prea nobil şi prea burgez, studios — în care studenţii n'aveaŭ ce mânca şi dormiaŭ pe pae, dar se îmbătaŭ de armonia versurilor lui Virgil, — un oraş cu turnuri gotice, cu balcoane sculptate deasupra unor strade strîmte, prin care se vedeaŭ trecând doamne în costume elegante, a căror „traînes" grele eraŭ purtate de către un pagiŭ, ori seniori cu faţa ascunsă de frigul erniĭ în mantaua de catifea, ori călugări desculţi, dar graşi, rotunzi şi potoliţi...[3]).

Şi câte scene!... Visurile castelanei aşteptând pe soţu-i şi tresărind la sunetul cornului ce anunţa sosirea învingătoare ori poate nenorocită a războinicilor! Tînăra fată al căruĭ logodnic pleacă la cruciate în ea visează gloria viitoare a ĭubitului eĭ, care viteaz şi fără grijă pleacă la Pământul Sfînt purtând în mâna-i puternică steagul cu flori de crin!...[4])

...Şi când de la acest trecut poetic, îşi întorcea ochii către prezent — neplăcut şi mai mult prin benghiurile actualităţii, evidente fără de voe — atunci poeta simţia că seninătatea-i se întunecă, dispare şi un regret, neînsoţit însă de pesimismul doritor de Nirvana, coprindea poetica-i cugetare, ce se refugia din noŭ în trecutul despre care zicea:

Cette vie héroique et pleine de périls
Vient très souvent hanter mes rêves puérils;
Elle est fort à mon gout, et souvent je regrette
D'être née en des temps un peu trop raffinés
Où l'on trouve l'honneur et l'amour surannés
Et dans lesquels un fou peut seul être poète.[2])

In vremuri fericite, zice ea, într'una din poemele sale, poeţii eraŭ un fel de zeĭ pe pământ; regi şi popoare îi cinsteaŭ şi se închinaŭ glorieĭ lor; un sclav dacă era poet devenia liber şi chiar prieten Cesarilor; anticitatea îi credea sacri.

---

1. **Julie Hasdeu**, *Chevalerie*, „Le bon vieux temps".
2. Ibidem, „Le page endormi".
3. Ibidem, „Paris d'antan".
4. **Julie Hasdeu**, *Chevalerie*, „La Fiancée du Croisé".

„Si quelque chose a pu me faire oublier le regret que j'ai ressenti devoir publiées ces premières et humbles productions de ma plume, c'est la façon dont vous les avez comprises et interprétées. Vous avez bien vu qu'en tout et partout je déteste l'affectation et la pose, que j'aime pardessus tout la franchisse et la vérité, deux choses qu'aujourd'hui on ne trouve plus guere que chez l'enfant; et c'est pourquoi, en dépit de tous et autant que possible, je veux rester enfant par le cœur, bien enfant". [1])

Dar tocmaĭ această sinceritate, simplu dar poetic exprimată, a făcut pe Julia Hasdeŭ a produce vesurĭ de o delicateţă de simţimînt egală cu a celor maĭ marĭ poeţĭ. Citiţĭ, de pildă, prima poezie din *Bourgeons d'Avril*, „L'Éventail" şi veţĭ avea impresia că, între filele unuĭ elegant volum, aţĭ găsit un trandafir păstrat din frumoase vremurĭ trecute, pe care le evocă delicatul sĕŭ parfum. E o graţie încântătoare de la începutul până la finea celor 16 strofe în care se cântă

ce mignon jouet du siècle des marquises.

Poeta, în versurĭ de cea maĭ fină poezie, îţĭ arată viaţa de la curţile regilor Franţeĭ şi ale marilor seniorĭ. Din eleganţa şi gentileţea versurilor eĭ rĕsar complete veacurĭ întregĭ: de la strălucirea curţiĭ de Valois şi a Ludovicilor până în vremurile mariĭ revoluţiunĭ. Către sfîrşit tabloul ia înfăţişarea melancolică a regretuluĭ după trecut, după vremurile poetice, în care — la balurile Regeluĭ-Soare—sunetul vioarelor turbura dulcea linişte a palatelor şi a parculuĭ din Versailles; după timpurile când înfloria un Ronsard, un Corneille saŭ Racine.

Aujourd'hui tout est mort: et marquis et marquise.
Les boudoirs sont fermés; les violons rouillés
Se sont tus, car leurs vieux airs ne sont plus de mise
Ils dorment, ces objets jadis si réveillés.

L'Éventail, dans son frêle étui de carton rose,
Lui, qui sur les seins nus des belles résidas,
Dort comme eux, et parfois, dans son sommeil morose,
Il rêve des aveux auxquels il présida[2]).

Pare că poeta îţĭ arată urmele neşterse ale unor mistere sacre. Simţĭ o emoţie pe care aĭ aveao când, în vis, aĭ vedea pe un neaşteptat descoperitor al tainelor trecutuluĭ că te conduce încet şi taĭnic pe sub umbrişurile uneĭ păduriĭ ale vechiĭ Galiĭ, şi acolo în funduri de colnice, departe, unde numaĭ mintea poată să străbată îţĭ arată pe un bĕtrân preot Druid, pe care vremea l'a uĭtat şi care neclintit, aşteaptă de veacurĭ să se întoarcă în preajmă-ĭ sutele de credincioşĭ. Nu-ĭ turbura odihna, îţĭ zice misteriosul tĕŭ conducĕtor; poate că realitatea brutală ĭ-ar stinge flacăra poetică din suflet şi viaţa luĭ toată ar peri într'o clipă.

---

1. *Bourgeons d'Avril*, Un portrait, pag. 205—210.
2. J. Hasdeŭ, *Bourgeons d'Avril*, „L'Éventail".

Aşa s'a stins şi Julia Hasdeu! Când realitatea brutală şi posomorîtă a scos'o din visurile eĭ poetice, a fost doar pentru clipa în care a priceput că piere din viaţa pămîntească şi atuncĭ a fost un moment de durere neînchipuită pentru ceĭ care o 'nconjuraŭ; aŭ fost minute în care n'aŭ crezut în realitatea uneĭ nenorocirĭ care trecea peste marginile chinuirilor omeneştĭ... Dar ceasurile treceaŭ, vremea neîndurată îşĭ urmă călĕtoria-ĭ fără de sfîrşit, şi când părinţiĭ şi-aŭ ridicat capul albit de necazurĭ din mâinile apăsate peste ochiĭ isvorîtori de lacrimĭ, eĭ aŭ zărit în mijlocul tristuluĭ palat al Archivelor că Julia,

Pe catafalc întinsă, de florĭ împresurată
Stă albă şi frumoasă. La cap îĭ ard făcliĭ,
In jurul eĭ s'adună mulţime 'nfiorată
. . . . . .
Şi gurile sînt mute şi minţile's pustiĭ.

Ea doarme, şĭ pe chipu'ĭ de sfîntă luminează
Misteriosul zîmbet al liniştiĭ de veciĭ.
Pe lustrul frunţiĭ joacă a geniuluĭ rază,
Şi 'n maestatea morţiĭ ea pare că visează,
La pept ţiindu'şĭ crucea cu degetele-ĭ reci.

Aşa o ĭaŭ pe braţe în haĭna-ĭ de mireasă,
Şi'n cântece de preoţĭ o culcă în sicriŭ
Cu tălpile 'nainte încet o scot din casă.
Plângênd aĭ seĭ o chĭamă. In urma eĭ se lasă
Pe toate 'ngheţul morţiĭ, — muţenie, pustiŭ [1]).

Doborît de durerĭ, sfîşiat de neasemuite chinurĭ în lipsa moarteĭ, bĕtrânul şi ilustrul eĭ tată a cules rînd cu rînd tot ce mintea fiiceĭ sale produsese în viaţa-ĭ pămîntească. Şi faima eĭ s'a dus departe. Celebrităţĭ ca Sully-Prudhomme, De Gubernatis, Louis Léger, Boutroux, etc., aŭ înfăţişat lumiĭ străine scînteerile de geniŭ ale acesteĭ neasemuite cântătoare a idealuluĭ. D-niĭ Gion, Delavrancea, Speranţiă, Lecca, nemuritorul Odobescu şi atâţĭa alţiĭ aŭ adus la noĭ, în repetate rînduri, prinos de laudă celeĭ maĭ înalte manifestărĭ poetice a neamuluĭ românesc, în vreme ce părintele cel maĭ îndurerat scria, cugetând la fiica sa:

Lungĭ nopţĭ prescriŭ, ĭar ziua tiparul pironeşte
Înalta-ţĭ cugetare: foĭ după foĭ rĕsar.
Cu lacrimĭ şi suspine,
Când tomul se gătește,
Mĕ cred maĭ lîngă tine,
Bĕut-am un păhar! [2])

1. **A. Vlahuţă**, „A fost de neertat". „*Revista Nouă*", anul I, no. 11 şi în *Poeziĭ vechĭ şi noŭ*.

2. **B. P. Hasdeu**, „Aşteptând".

Azĭ când aproape un deceniŭ şi jumĕtate a trecut din minutul când moartea a rupt firul vieţiĭ pămînteştĭ a Julieĭ Hasdeŭ cuvine-se a nu uĭta că operele eĭ neclintite staŭ în faţa viitoruluĭ şi că tot maĭ departe se întinde faĭma lor neperitoare.

O tragedie a fost sfîrşitul vieţiĭ, dar un imn înălţător e opera eĭ care se ridică superbă peste vremea ce ascunde, sub manta-ĭ de fer, durerile dar nu şi nemurirea.

N. I. Apostolescu.

*

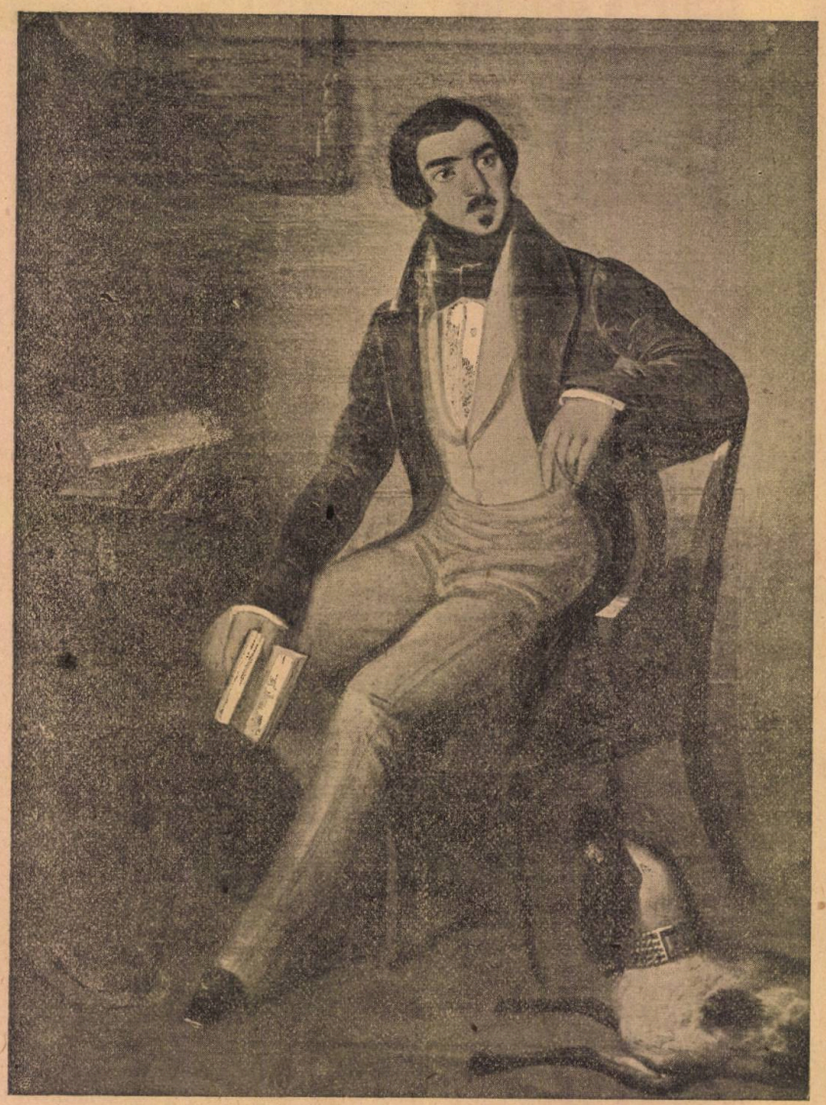

COSTACHE NEGRUZZI

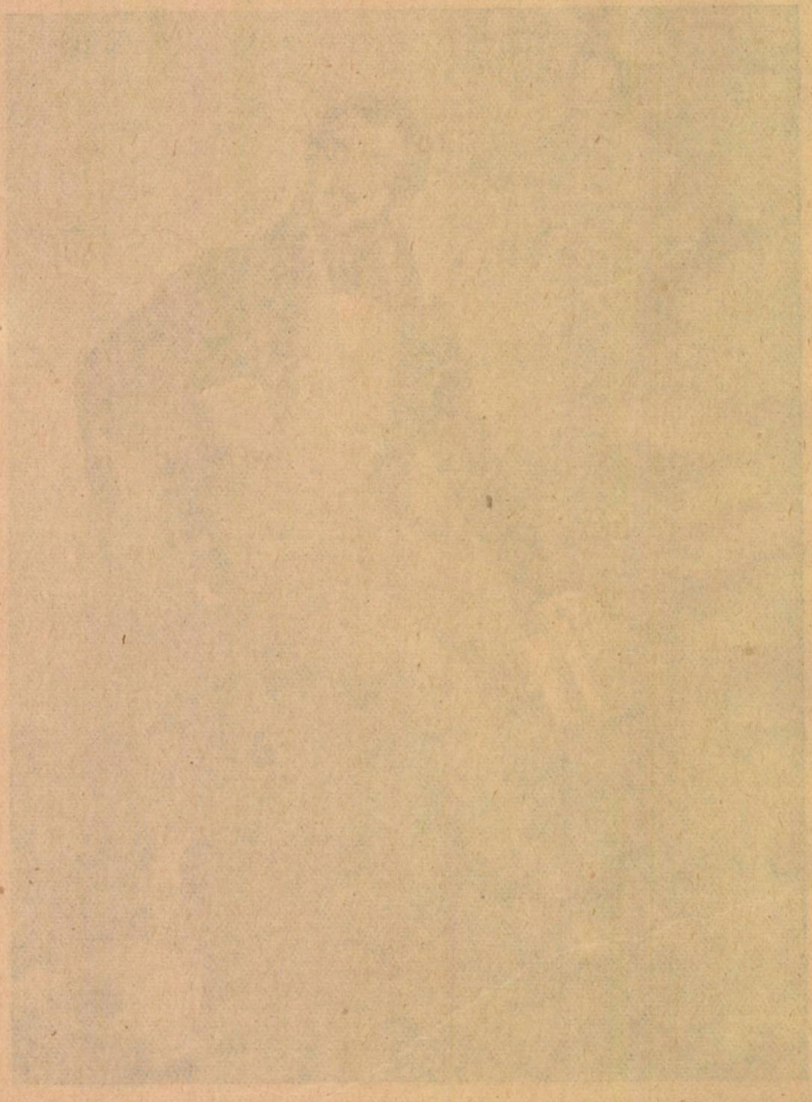

INTRODUCERE

IN

LITERATURA POPULARĂ ROMÂNĂ[1])

§ 1. — Sub numele de *Literatură Populară* se înţelege totalitatea acelor producţiuni ale minţii omeneşti, care se păstrează prin tradiţiune orală şi sînt produse de autorĭ necunoscuţĭ.

Numirea de *Literatură Populară* este impropriŭ întrebuinţată aicĭ pentru că nu corĕspunde exact cu ceea-ce voim a numi. Cuvîntul *literatură* e derivat de la *littera,* care propriŭ însemnează *semn de scris,* ceea-ce din capul locului dă a înţelege că literatura e *ceva scris*. Ceea-ce înţelegem noĭ, însă, sub *Literatură Populară, nu e scris,* ci păstrat prin tradiţiune orală, orĭ, maĭ bine zis, comunicat de la om la om şi de la generaţie la generaţie, prin viŭ graĭŭ, şi păstrat în mintea omenească, adică în memoria omenească.

Prin Literatură în genere se înţelege suma acelor creaţiunĭ ale minţiĭ omeneştĭ care sunt plăcute, care, adică, reprezintă frumosul, orĭ care sînt creaţiunĭ estetice şi sînt formate prin ajutorul scrisuluĭ.

Când literaturiĭ adăogim epitetul de *populară* atunci dăm a înţelege că vorbim de acele producţiunĭ estetice ale minţiĭ omeneştĭ, care aŭ fost formate prin scris şi aŭ ajuns *populare* adecă *cunoscute de popor.*

Sub numirea de *Literatură Populară* s'ar înţelege, decĭ, o literatură *scrisă, devenită populară;* pe când literatura populară, este tocmaĭ nescrisă.

Cuvîntul *literatură* este decĭ impropriŭ întrebuinţat aice, şi ar putea fi întrebuinţat propriŭ când am numi cu el materialul adunat deja în scris. Poate numirea de *Folk-lore* să fie maĭ potrivită; noĭ însă vom întrebuinţa tot termenul de *Literatură Populară,* dar luându-l în înţelesul în care ne trebue nouĕ.

§ 2. — Prin cuvîntul *Literatură* luat cu înţelesul de *literatură scrisă,* înţelegem suma acelor producţiunĭ *artistice* care aŭ fost formate prin ajutorul scrisuluĭ. Literatura decĭ este o *artă.*

---

1. D. Th. D. Speranţia a pus sub tipar un volum asupra *Literaturiĭ populare Române,* din care prezentăm cititorilor noştri primul capitol. *N. R.*

O rază din soare, o fâşie de lumină albă cad asupra unei prisme. Prisma primeşte această lumină şi ne-o trece la noi analizată în şeapte culori.

Albina culege nectarul din flori şi ni-l dă sub formă de mĭere.

Pictorul culege frumosul din natură şi ni-l dă prin ajutorul culorilor.

Poetul se impresionează şi el din natură şi ne dă creaţiunile luĭ poetice prin ajutorul cuvintelor.

Căile pe care se formează creaţiunile artistice se pot reduce toate la un singur tip psihologic al căruĭ substrat anatomic se numeşte *act nervos* şi care fiziologiceşte se reduce la ceea-ce se numeşte *acţiune reflexă.*

§ 3. — Creaţiunea artistică cuprinde douĕ stadiĭ: a) *stadiul de impresiune,* în care subiectul este impresionat de natură şi b) *stadiul de expresiune* în care subiectul îşĭ manifestă felul în care a fost afectat, tradându-ne nouĕ, prin arta luĭ, elementele naturale aşa cum aŭ fost modificate de el, orĭ aşa cum aŭ fost analizate de prisma luĭ.

Ca să fim maĭ înţeleşĭ, luăm cazul creaţiuniĭ poezieĭ luĭ *Alecsandri,* întitulate *Concertul în Luncă.* Stadiul de impresiune al acesteĭ poeziĭ coprinde momentele în care poetul Alecsandri a fost impresionat de luncă în aşa fel că lunca în care cânta Privighetoarea ajunge să i se pară luĭ ca o grădină publică în care Privighetoarea e o cântăreaţă renumită, ĭar florile, plantele, paserile, gîndăceiĭ, fluturiĭ sînt spectatoriĭ, publicul. Stadiul de expresiune coprinde momentele în care V. Alecsandri creează şi fixează prin scris poezia *Concertul în Luncă.* Astfel *Concertul în Luncă* este opera de artă, care ne arată ce fel a fost impresionat Alecsandri de lunca luĭ; saŭ, dacă voiţĭ, *Concertul în Luncă,* ne prezintă nouĕ Lunca aşa cum a fost modificată ea de [illegible] luĭ Alecsandri; orĭ, dacă voiţĭ, *Concertul în Luncă,* este opera de artă care ne prezintă Lunca vĕzută prin prisma luĭ Alecsandri.

In tot cazul, *Concertul în Luncă* este o *operă desăvîrşită,* adică ajunsă la punctul culminant al evoluţiuniĭ, ajunsă tot ce putea să ajungă: *aşa a fost făcută şi aşa remăne.*

Creaţiunea uneĭ opere populare va avea tot douĕ stadiĭ, dar aceste stadiĭ vor fi mult maĭ lungĭ.

Luăm de pildă următoarea poezie, saŭ maĭ bine următoarele versurĭ zise populare:

Şi-aşa 'mĭ vine mie 'n gînd
Carul şi boiĭ să'mĭ vînd,
Plugușorul [illegible] aprind,
Şi din ferul plugului
Să fac arme murgului
Şi din ferul cel maĭ mic
Să'mĭ fac teacă la pistoale.

Pentru ca poporul să formeze aceste versurĭ a trebuit să fi trecut printr'un lung stadiŭ de *impresiune,* adică a trebuit să fi fost multă vreme impre-

sionat de fapte haĭduceştĭ, precum şi de suferinţĭ şi nedreptăţĭ omeneştĭ, până când a trecut la stadiul de *expresiune*, adică până când s'a găsit un om cu darul de a versifica şi cu darul de a sintetiza şi analiza şi faptele haiduceştĭ şi suferinţele şi nedreptăţile omeneştĭ, şi a format poezia saŭ câteva versurĭ. Şi aceste versurĭ formate de el aŭ fost auzite de alţiĭ. Aceĭ alţiĭ le aŭ ţinut minte şi le-aŭ spus şi eĭ altora şi aceĭ alţiĭ altora şi aşa maĭ departe. Şi uniĭ le auzĭaŭ de la alţiĭ şi nu le maĭ spuneaŭ altora; ĭar alţiĭ maĭ adăugĭaŭ şi de la dînşiĭ câte ceva pe unde li se maĭ părea, şi apoĭ le spuniaŭ altora aşa cu adaos cu tot. Şi din ceĭ ce le auziaŭ aşa cu adaosul, uniĭ le spuneaŭ aşa altora, iar alţiĭ maĭ schimbaŭ orĭ maĭ adăugiaŭ şi eĭ. Aşa, până ce aŭ ajuns, de pildă, versurile acestea la starea în care le găsim, cine ştie câţĭ le-aŭ maĭ schimbat şi le-aŭ adaos; şi nu se ştie încă de aci înainte câţĭ le vor maĭ adauge şi le vor maĭ schimba. Stadiul de exprimare pentru ele încă nu e sfîrşit, orĭ, dacă voiţĭ, e sfîrşit numaĭ pentru momentul de faţă, orĭ pentru forma actuală. Saŭ, maĭ bine, am putea zice că forma lor actuală reprezintă un moment numaĭ din întreaga lor evoluţiune de poezie populară.

Poezia scrisă, cum e de pildă *Concertul în Luncă*, a ajuns forma eĭ desăvîrşită, s'a fixat, am putea zice a murit; iar poezia populară nu moare, nu se fixează; stadiul de *exprimare* al poporuluĭ nu are sfîrşit pentru că nicĭ stadiul de *impresiune* nu e sfîrşit. Un poet oare-care, un individ se impresionează de ceva şi apoĭ crează, adică îşĭ exprimă impresia prin opera de artă. Poporul se impresionează şi începe opera de artă, adică începe a se exprima; dar înainte de a sfîrşi opera de artă, se impresionează din noŭ şi de aceea îşĭ modifică şi opera de artă. Astfel opera de artă merge modificându-se din ce în ce, după felul cum se impresionează poporul şi după felul cum se exprimă. Un poet oare-care — individ — îşĭ exprimă impresiunile prin maĭ multe opere de artă, pe când poporul îşĭ modelează pe fiecare zi opera respectivă, începută maĭ dedemult, căutând a o creşte iar nu a o ucide. O poezie populară numaĭ atunci moare când fondul eĭ nu maĭ corespunde de loc la impresiunile actuale. Poezia populară e vie. Formele prin care le îmbracă ea zilnic sînt ca şi formele pe care le ia omul în desvoltarea luĭ din vîrsta copilărieĭ până la bătrâneţe.

§ 4. — *Literatura Populară* cuprinde prin urmare toate elementele viĭ ale impresiuniĭ, şi continuă a se desvolta ca o fiinţă vie. Din acest punct de vedere Literatura Populară s'ar putea numi *Literatura vie*, care cuprinde *Opere artistice viĭ*.

Literatura scrisă, de oare-ce e ajunsă la forma desăvîrşită, se poate numi Literatura moartă.

Sînt cazurĭ când o bucată de literatură scrisă *devine Populară*, adică e luată de popor şi pusă în circulaţie. Aceasta s'ar putea numi *literatură înviată*.

Poporul punêndo în circulaţie îĭ aplică şi eĭ schimbările şi adăugirile trebuitoare.

Literatura Populară se maĭ deosebeşte de Literatura scrisă şi prin cuprinsul eĭ. *Literatura scrisă cuprinde numaĭ producţiunile artistice:* toate felurile

de *poezii*, *roman*, *nuvelă*, *discurs oratoric*, etc., şi lasă de oparte toate celelalte producţiuni ale minţii omeneşti care aŭ un fond *istoric* saŭ *ştiinţific*, saŭ chiar religios. *Literatura Populară* însă *cuprinde tot felul de producţiuni ale minţii omeneşti*, *artistice şi ne artistice*: poezii, basme, mituri, superstiţiuni, legende, sfărîmături de limbă, ghicitori, descântece, obiceiuri, rugăciuni, proverbe, prevederea timpului, zicători, leacuri, etc.

§ 5. — Ca şi Literatura scrisă, Literatura Populară se prezintă sub forma *prozei* şi a *versului*.

Atât proza, însă, cât şi versul din Literatura Populară se deosebesc de proza cât şi de versul din Literatura scrisă.

§ 6. — Proza din Literatura Populară se apropie de *stilul familiar* din Literatura scrisă.

Dicţionarul Popular e bogat numaĭ în termeni concreţi şi sărac în termeni abstracţi. Poporul cunoaşte numirile lucrurilor reale de care e înconjurat, şi în legătură cu ele cunoaşte numirile ideilor generale, dar cunoaşte foarte puţine noţiuni abstracte.

In literatura scrisă, adică în literatura cultă se zice de pildă:

Recunoştinţa este caracteristica noblеţei.

Poporul însă, orĭ un om din Popor cum va putea exprima această idee? Poporul n'are cuvîntul *recunoştinţă*, nicĭ cuvîntul *caracteristică*, nicĭ cuvîntul *noblеţă*. In lipsa acestor termeni abstracţi Poporul va întrebuinţa *epitete* şi ideea de maĭ sus o va exprima zicênd, de pildă:

Un om cum se cade trebue să fie subţire de obraz.

In loc de *noblеţă* va pune, decĭ epitetul de: *cum se cade*, şi în loc de: *recunoştinţă*, epitetul de: *subţire de obraz*. Iar termenul abstract: *caracteristică*, vedem ca se exprimă prin expresiunea verbală: *trebue să fie*.

Mintea Poporuluĭ nu e obicĭnuită cu abstracţiunea. Când are de spus ceva maĭ complicat Poporul nu e obicĭnuit să abstragă numaĭ principalul, ci caută să le spună de rînd toate aşa cum aŭ fost şi trebuitoare şi netrebuitoare.

Poporul orĭ se exprimă laconic printr'un *da* saŭ *nu*, orĭ se exprimă de tot prolix. Şi e de notat că din cauza lipseĭ de abstracţiunĭ, chiar în prolixitate întrebuinţează laconisme.

Poporul de obiceiŭ întrebuinţează construcţiunea dreaptă, oratio directa şi în naraţiunĭ reproduce formele dialogale şi întrebuinţează repetiţiunea.

Proza populară cere însă un studiŭ maĭ aprofundat.

Iată un exemplu de *proză populară* din: *Le Folk-Lore du Poitou*:

§ 7. — LE CURÉ DE SAINT-SULPICE-LES-FEUILLES. — Il y avait le curé de Saint-Sulpice-les-feuilles; il avait deux bonnes vaches; et, ayant ces bonnes vaches, il était joueur; et, ma foi, un jour, n'ayant pas d'argent, il met une de ses vaches au jeu. Perd sa vache. Le voilà avec rien qu'une vache; et comment faire? Et comment faire? Le dimanche à la messe, il monte en chaire; il dit:

— Mes frères? Ceux qui auraient une bonne vache, ils pourraient bien l'envoyer chez moi, pendant quelques jours; peut-être qu'après çà, au lieu d'une, ils en auraient bien deux.

Il y avait un pauvre homme, qui était là, à la messse, et qui entendait ça. Quand il a été rendu chez lui, il conte ça à sa femme. Elle lui dit:

— Taise-toi donc, dis, vieux sot: N'avons qu'une vache, gardons la donc! I n'veux pas que tu la mènes chez le curé, tu m'entends!

Elle s'en va aux champs, après Vêpres. Lui, pendant qu'elle était aux champs, prend sa vache et la mène chez le curé. Il dit:

— Monsieur le curé, n'avons qu'une vache; mais i vous l'amène, parce que vous avez dit que ceux-la qu'avaient une bonne vache, ils pourraient l'envoyer chez vous: que, peut-être, au lieu d'une, ils en auraient bien deux après.

— Vous avez bien fait, mon bon ami, que dit le curé.

Il le fit boire et manger. L'autre laissa sa vache et puis se rendit chez lui. Et quand il a été rendu, sa femme était revenue des champs; il lui dit qu'il avait mené leur vache au curé.

Ah! nom de Dieu! Elle lui flanque deux au trois râpées (volées de coups)

He! ne me bats donc pas, qu'il dit!

Ne dis donc ren! Il m'a dit que, d'ici cinq ou six jours, nous en aurions deux.

Et là-dessus la femme s'en va chez le curé.

— Ah! qu'elle dit, i vas ben ou (le) savoir!

Ah ça, monsieur le curé! Je veux ma vache.

— Oh! qu'il dit, ma pauvre femme, voyez-vous, tout ce qui rentre chez moi n'en sort pas.

Elle retourne et fout encore quelques volées à son homme.

Ah là! qu'il dit, patiente donc! Ne me bats donc pas! Il n'y a encore qu'un jour de passé; il nous la rendra peut-être.

C'était à l'époque des semailes; la terre était sèche; le curé dit!

— Tiens! On ne peut point labourer aujourd'hui; il faut mettre les deux vaches au champ.

Voilà que la sienne devient taureaude; elle prend sa course, ah! et l'autre de la suivre; elles sautaient par dessus les buissons...

Le bon homme, qui était a sa croisée, qui les voit venir:

— Ah! qu'il dit à sa femme, vois-les donc qui reviennent! Elles sont deux!

Vite, il s'en va ouvrir la porte de son écurie et il les fait entrer toutes deux.

— Ah, dit-il à sa femme, regarde donc, la bonne vache! Elle est encore plus forte que la nôtre.

Le curé vint bien chercher sa vache.

— Non, non, que dit la femme, monsieur le curé, tout ce que rentre chez nous n'en sort pas.

Effectivement, le curé n'eut pas sa vache, et il ne put pas faire labourer, après. Il a été obligé de faire ensemencer à la bosselée.

Conté par le père Blaizon, 75 ans. [1])

---

1. *Léon Pineau,* Collection de Contes et chansons populaires, p. 59—61. Paris, 1892.

Alt exemplu de proză populară din *Haute Bretagne*:

§ 8. — LA GOULE ÈS FÉÉS. — Un saï (*soir*) que la mère Milie (*Émilie*), qu'était saïge-femme (*sage-femme*) de son état, était assise su n'un berchet (*escabeau*) dans l'coin d'son fouyer, o ouït queuqur'un qui cognait à l'hu (porte) de son hôté.

O débarrit la porte, et o vit entrer sez ielle eune veille femme qui li dit comme héla de veni do ielle tout Cont' Saint-Leunaire, à cette fin d'assister eune créiature qu'était en ma d'éfant.

Milie répondit qu'o voulait ben: o print ses solées, mint su son dos eune petite devantière, rapport a la fret (*froid*); o cutit (*cacha*) son feu et sieuvit la veille qui cheminait devant-ielle et marchait par les sentés comme s'il avait été joû.

I'y avait mêzé (*déjà*) un p'tit d' temps qu'iz étaint partis, quand Milie ouït le bru de la mé, qui menait tenant de remaïge cont' les roches de falâses.

— Eioû qu'ous me menez? qu'o dit (*dit-elle*). Voul'ous me faire aller diqu'à (*jusqu'à*) la Goule-ès-Fées, ousque n'en dit qu'ou vaït fes fions d'aut' faïs (*les fées d'autrefois?*)

— Vêre (*oui*), Milie, que li repondit la veille; j'allons directement là . . ., etc. . . ., etc. [1])

Ne mărginim numaĭ la aceste exemple luate din limbele străine.

In toate limbele proza populară are aceste caractere.

Proza Populară n'are formă artistică, ea nu trăeşte prin forma ci prin fondul eĭ.

Imĭ pare rĕŭ că n'am la îndemână o bucată de proză românească adevĕrat populară, adică culeasă chiar din gura Poporuluĭ.

Deşi ţara noastră e una din cele maĭ bogate în Literatură Populară, totuşĭ nu ne putem mîndri cu colecţiunĭ de proză adevĕrat populare.

§ 10. — *Colecţiunile noastre de proză populară* sînt importante maĭ mult în privirea fonduluĭ, iar în privirea formeĭ lasă de dorit, pentru că în genere forma lor aparţine Literaturiĭ culte, adică Literaturiĭ scrise. Maĭ toţĭ aceia de la care ne-a rămas scrierĭ populare în proză ne-aŭ lăsat o proză maĭ mult saŭ maĭ puţin măestrită; în tot cazul ne-aŭ lăsat o proză personală a lor, iar nu proză populară.

Când te gîndeştĭ la subiecte populare şi la proză, fără de voe îţĭ vin în minte prozatoriĭ: *Creangă, Ispirescu, Odobescu, Eminescu.*

Când e vorba de subiecte populare fie-care din aceştĭ scriitorĭ procedează altfel.

Creangă alege capetele din treĭ, patru saŭ maĭ multe basme, leagă aceste capete unele de altele şi face un singur basm mare şi lat. După cât se vede, în privirea fonduluĭ, idealul luĭ Creangă ar fi fost ca din toţĭ feţĭ frumoşiĭ să facă unul singur, şi toate peripeţiile s'aŭ păţaniile de la toţĭ feţĭ-frumoşiĭ să le pună pe socoteala unuia.

1. *Paul Sébillot.* Littérature orale de la Haute-Bretagne, p. 19—20. Paris, 1881.

In privinţa formeĭ, Creangă dă basmelor sale cea maĭ frumoasă formă. Formă frumoasă, măestrită, dar tocmaĭ pentru acea ne-populară. Citind proza luĭ Creangă poţĭ să'ţĭ daĭ samă la ce frumuseţă poate să ajungă limba populară, dar limba prozeĭ luĭ orĭ cât de proză ar fi şi orĭ cât de moldovenească, tot nu e populară. E proză măestrită.

Ispirescu ne dă basme culese, dar stilizate. El revede stilul basmelor culese de el şi îşĭ dă osteneală de rotunzeşte frazele, şi adese orĭ vîră termenĭ prea vechĭ orĭ prea noĭ.

La *Odobescu* găsim lucrurĭ frumoase, dar nu populare. El vrea să scrie în limba poporuluĭ, dar nu-l cunoaşte nicĭ pe dînsul nicĭ limba, de aceea în acea frumuseţă de stil măestrit găsim lucrurĭ neexacte ca populare şi termenĭ populaĭ întrebuinţaţĭ impropriŭ.

Eminescu croeşte un tip de basme şi îţĭ dă frumuseţĭ omerice, şi frumuseţĭ orĭ chĭar capo-d'opere de stil, dar stil măestrit, proză cultă, nu populară.

Insu-mĭ eŭ, am scris subiecte populare în proză, dar această proză este proza mea, nu proza populară.

Aceste pricinĭ mĕ fac să daŭ aci maĭ la vale ca exemplu de proză populară, o bucată pe care o iaŭ de la un tînăr ce, fără a fi colecţionist de producţiĭ populare, s'a apropiat maĭ mult de proza populară. Iat'o:

§ 11. — TOADER TUTUNGIU. — A fost odată, ca nicĭodată, că de n'ar fi fost nicĭ nu s'ar povesti; a fost odată un om sărac. Dar omul ăsta era sărac lipit pămîntuluĭ, nicĭ cenuşă 'n vatră n'avea, şi pe asta ĭ-o suflase vîntul. Pe lîngă asta, el maĭ avea şi o mulţime de copiĭ, dar mulţĭ, mulţĭ câte borte orĭ găurĭ la un cĭur şi cu treĭ maĭ mulţĭ.

Copiiĭ, la casa omuluĭ, cât de mulţĭ să fie, n'ar strica, dar el săracu n'avea cu ce'ĭ ţinea, nicĭ din mâncat nicĭ din îmbrăcat, că era sărac prăpădit. Muncea el şi cu femeea încoace încolo, ba la câmp, ba la câte toate celea, dar de-ajuns de cele lucrurĭ care trebuesc la casa omuluĭ, ba să aibă vre-odată.

Toarce femeea luĭ într'o zi, cum se'ntîmplă, la un fuĭor, şi de pe torsul din fuĭorul cela câştigă treĭ leĭ vechĭ — că era în vremea de demult treaba asta— şi numaĭ când îĭ câştigă ce'ĭ vine luĭ bărbutu-sĕŭ în gînd şi zice:

— Femee hăĭ, dă-mĭ mie ceĭ treĭ leĭ să-ĭ am de cheltuială pe drum, că uĭte ce mĭ-am pus în gînd, să mĕ duc la D-zeŭ să mĕ rog de el şi să vedem nu s'o milosttvi să mĕ dăruiască el cu ceva? Dă-mi-ĭ!

— Ce să ţi-ĭ daŭ, bre bărbate, maĭ bine haĭ să cumpărăm o baniţă de făină să facem mămăligă la copiĭ că n'aŭ mâncat săraciĭ de-o grămadă de vreme şi-s odîrliţĭ de foame.

— De, femee...

— Şi tu, ştiŭ eŭ? dacă ţi ĭ-oĭ da, te-ĭ duce la vre-o crîşmă şi ĭ-ĕĭ bea.

— Ce să-ĭ beaŭ, bre femee, tu socoţĭ că eŭ şuguesc, vreme de şagă-ĭ acuma?

Se luase de gînduri bĭetul om de atâta muncă fără spor şi de-atâta calicie.

— Eŭ ţĭ-o spun curat, femee, că mĭ-am pus de gînd să mĕ duc la Dumnezeŭ. Iac'aşa.

— Eĭ, de, bărbate, cum crezĭ că-ĭ bine, aşa fă; eŭ nu-ţĭ zic nimica. Ţi-ĭ daŭ, dar gîndeşte-te...

— N'aĭ tu grijă, par'că eŭ nu mĕ gîndesc? pe mine nu mĕ doare inima? Ştiŭ eŭ cum se câştigă paraua.

— Taman din pricina asta zic şi eŭ, că ştiĭ; dar, pe drum, ce ieĭ la tine de mâncare?

— Ce să iaŭ, du-te şt tu aşa şi vezĭ n'aĭ găsi un petroiŭ? Pune-l în foc să se încălzeaacă şi după ce s'o încălzi, să-l puĭ în traistă, să fie acolo, să zic şi eŭ că am ceva la mine.

Se duce femeea de găseşte un petroiŭ şi după ce'l găseşte, îl aduce acasă, îl pune în spuză să se încălzească, apoĭ îl pune în traista românuluĭ. Toader Tutungiul — c'aşa îl chema pe dînsul — îşĭ ia traista şi ceĭ treĭ leĭ şĭ-o porneşte pe icĭ încolo, în drumul luĭ. Dac'a pornit, numaĭ a mers el aşa, a mers pân'a dat de un pod. Iacătă, numaĭ la podul cela, dă peste doĭ uncheşĭ bătrânĭ, cât lumea de bătrânĭ şi maĭ ceva încă. Ceĭ doĭ uncheşĭ îĭ es înnainte şi-ĭ grăesc de colo:

— Măĭ române, încotro mergĭ tu?

— Apoĭ încotro să merg, ia la Dumnezeŭ merg să vedem nu m'o dărui cu ceva, că am o spuză de copiĭ acasă şi nu maĭ am cap cu ce-ĭ ţinea.

Uncheşiĭ ceia eraŭ Dumnezeŭ şi Sf. Petrea, dar eĭ n'aŭ vrut să se dea pe faţă ci aŭ vrut acuma să-l pue la cercare şi-ĭ zic iar:

— N'aĭ, bade, vre-o douĕ parale să ne daĭ şi nouĕ să trecem podul ăsta?

— Ba am, cum să n'am, zice de colo Toader, că era bun la inimă şi milostiv Toader Tutungiu.

Ca să treacă podul, pe vremea aceea, pentru treĭ oamenĭ se plătia un leŭ podărit, şi el nu s'a dat în lăturĭ, a plătit pentru câteşĭ treĭ: pentru el şi pentru ceĭ doĭ uncheşĭ.

El, cum s'ar prinde, a plătit un leŭ şi ĭ-aŭ maĭ rĕmas doĭ — tocmaĭ aşa. Dac'aŭ trecut podul, numaĭ Dumnezeŭ şi cu Sf. Petrea aŭ apucat pe alt drum, încolo, şi l'aŭ lăsat pe Toader s'apuce încotro îĭ era vrerea luĭ de dus. Ducêndu-se aşa Toader înainte, numaĭ ajunge la alt pod peste o apă mare. Când colo, iacătă iar doĭ uncheşĭ înaintea luĭ...[1])

§ 12. — Versurile populare aŭ menirea de a fi păstrate *în minte*.

Pentru a fi însă păstrate în minte trebue maĭ întâiŭ să fie învĕţate pe dinafară.

Pentrn a fi învĕţate pe dinafară trebue să fie uşoare de învĕţat.

Pentru a fi uşoare de învĕţat, trebue să fie:

1) scurte,

---

1. D. Popa: *Revistă Copiilor* An. I, No. 6, pag. 92—94. Bucureştĭ 1896

2) să n'aibă inversiuni, ci să aibă construcţiunea dreaptă a graiului obicinuit, a graiului de toate zilele.

Deci:

1) *Scurtimea.*

2) *Construcţiunea dreaptă şi lipsa de inversiuni sînt caracterile distinctive ale versurilor populare.*

Oriunde veĭ întîlni versuri lungi adică mai lungi decât opt silabe, şi limbă măestrită ori construcţiuni inverse, să ştiĭ că nu e vers populăr, ci imitaţiune saŭ contrafacere.

Contrafacerile se mai pot cunoaşte, se înţelege, şi după termeniĭ şi după ideile întrebuinţate pentru că poporul are anumiţi termeni şi anumite ideĭ, şi nu i se poate pune în socoteala luĭ ori-ce, după voe.

Principalele condiţiuni ale versurilor populare, în toate limbele şi la toate popoarele şi în toate timpurile sînt acestea: *Scurtimea şi construcţiunea dreaptă, fără inversiuni.*

O calitate însemnată a versuluĭ popular este şi *limpezimea* ori *claritatea* şi chiar *preciziunea.* Amintesc aci numaĭ în treacăt de aceste calităţi, şi voiŭ reveni asupra lor maĭ încolo, de oarece ele nu se rapoartă la formă, ci la fond.

Amintesc însă maĭ ales de preciziune. Versurile populare pot să cuprindă oarecare amplificări şi repetiţiuni care le daŭ frumuseţă şi farmec deosebit, dar nu coprind ni ŏodată *umpluturi* saŭ lucruri netrebuitoare şi fără rost.

Nişte versuri ca să ajungă populare trebue să treacă printr'o mulţime de ciururi saŭ filtre, în care rĕmâne orice noroiŭ saŭ imperfecţiune.

Să ne închipuim că la o adunare veselă, populară, un săteân oarecare meşter de stihuri a făcut, adică a improvizat oral câteva versuri, douĕ saŭ maĭ multe.

Se înţelege că aceste versuri nu pot să fie decât: *bune* saŭ *rele* saŭ *miilocii* adică între bune şi rele.

Dacă vor fi bune, adică dacă vor avea unele calităţi care să le facă plăcute ori interesante, şi dacă vor fi şi uşor de ţinut minte, atunci, dintre toţi ceĭ de faţă, se va găsi careva în mintea căruia să se întipărească.

Acela saŭ aceia în mintea cărora s'aŭ întipărit, le vor spune altă dată şi la alţiĭ, şi aceia le vor spune maĭ departe şi astfel versurile acestea vor începe a trăi adică a se răsădi din minte în minte, din zi în zi şi din loc în loc.

Dacă vor fi rele, adică dacă nu vor fi nici plăcute, nici interesante, ori nu se vor putea ţinea minte, atunci vor trece nebăgare în seamă de nimeni, vor muri, saŭ maĭ bine zicênd, nu vor trăi, de oare-ce s'aŭ născut neviabile.

Dacă vor fi de mijloc, adică dacă vor avea şi ceva bun, atunci ceea-ce va fi bun se va întipări deocamdată în mintea cuĭva, pentru a fi reprodus cândva oral, în auzul altora.

Dacă cel-ce le va reproduce, le va reproduce deplin îmbunătăţite, atunci ele îşi vor continua drumul saŭ viaţa ca şi cele bune; dacă vor maĭ avea oare-

care neajunsuri, atunci ori neajunsurile se vor îndrepta de alţii, ori versurile cu neajunsuri vor peri ca şi cele rele.

De aci se vede că, pe când în literatura scrisă se păstrează la un loc şi de-a valma şi bun şi rĕŭ; în literatura orală trăeşte numai ceea-ce este bun.

Se înţelege, dacă zic că în literatura populară se păstrează numai ceea-ce este bun şi desăvîrşit, aceasta este în teorie numai, pentru că în practică lucrurile se prezintă altfel. In practică se întîmplă adeseori să ne spună cineva o poezie populară saŭ versuri populare de tot imperfecte. Aceasta se explică însă altfel. Aceasta se explică nu prin aceea că apa isvoruluĭ nu este bună şi curată, apa e bună şi curată dar gura de isvor unde am nimerit noĭ nu e bună.

Dacă avem noroc să dăm peste un om deştept şi înzestrat cu o memorie bună, atunci vom auzi de la el versuri populare saŭ poezii populare de calitate bună; iar dacă vom da peste un om prost, ori peste unul cu o memorie ingrată atunci vom auzi de la el versuri saŭ poezii mediocre.

Să se ştie însă că la versurile populare trebue să se ţină seamă de buna-credinţă a celor ce ne spun versurile.

Sunt mulţi care spunêndu-ne versuri populare, se apucă şi ne improvizează eĭ versuri, aşa că în loc să ne dea versuri populare ne daŭ improvizaţiunile lor proprii. Multe de aceste improvizaţiuni se găsesc în colecţiunea luĭ G. Dem. Teodorescu.

La noĭ, şi prin alte ţări, dar mai ales la noĭ, de când s'a început a se da oarecare căutare versurilor populare şi literaturii populare s'aŭ iscat mulţime nu numai de improvizatori, dar chiar de fabricatori de versuri populare şi de orice fel de producţii populare, aşa că trebue să fim preveniţi că nu orice marfă ni se debitează este producţiune populară.

§ 13. — Dăm aci mai jos câteva exemple de versuri zise populare, dar care în realitate sunt făurite saŭ falşe.

Din *Soarele şi Luna*, după Petre Creţu Şolcanu, colecţiunea G. Dem:

Foae de cicoare
In *prunduţ* de mare
Iată că 'mĭ resare
Puternicul soare [1]).

Prunduţ e un diminutiv care foarte des se întîlneşte în versurile dictate de Petrea Creţu Şolcanu, dar nu seamănă să fie popular. Poporul întrebuinţează diminutive, dar nu le întrebuinţează orĭ-unde. Nu pot aduce, pentru moment altă dovadă decât părerea mea, dar cred că dacă s'ar face un studiŭ special pentru

1. Pagina 410.

întrebuinţarea diminutivelor în Literatura Populară s'ar vedea că am avut dreptate.

Puternicul soare, însă, e hotărît nepopular, căci e o inversiune pe care poporul n'o întrebuinţează; e o inversiune de poezie cultă.

Din *Brumărelul* după Petrea Creţu Şolcanu, colecţiunea G. Dem.:

Foicică ismă creaţă
Intr'o Joi de dimineaţă,
Tuturor le 'i cu dulceaţă,
Numaĭ unul are greaţă
Voinicel bălaĭŭ la faţă
Foicică vineţea,
Voĭnicelul se scula,
. . . . . .
Drum d'a lungul apuca
Potecuţa că'mĭ ţine,
Foae verde peliniţă
Sus *pe verdea moviliţă*
Voinicelul se urca
'N toate părţile căta
Ochiĭ roată că'şĭ făcea.
Foicică de lăptucă
Când privea în jos pe luncă
Colea 'n verdea lunculiţă.
. . . . . .
Subt o mîndră garofiţă
Imĭ dormĭa o copiliţă.
Lin întinsă pe răzor[1])

Numaĭ unul are greaţă e nepopular pentru că *are greaţă* e neromâneşte: nu se zice românește *am greaţă, are greaţă,* cum nu se zice *am frig, are frig* orĭ *am fome.*

In aceste cazurĭ poporul întrebuinţează vechea construcţiune sintactică latină: *mihi frigus est* = mi-ĭ frig, mi-ĭ sete, mi-ĭ greaţă.

Pe de ală parte se vede că acest vers e o umplutură, de oarece e pus fără rost, aşa că ar eşi că pricina care a făcut pe voinicel

să se scoale,
să ĭea drumul dealungul,

a fost *greaţă,* adică s'a sculat şi a plecat la drum din pricina *greţiĭ.*

După cât se pare, Petrea Creţu Şolcanu era un *improvizator de profesiune.* Cunoştea foarte multe versurĭ populare, se familiarizase aşa de mult cu ele, şi acuma junsese ca un caleidoscop, ca dintr'un numĕr restrîns de bucăţĭ să facă un numĕr infinit de combinaţiunĭ. De altfel aceasta o fac toţĭ lăutarĭĭ: încep un cânte, spun câteva cuvinte din el, apoĭ spun din altul şi din altul şi aşa maĭ departe. Eĭ nu sînt productorĭ orĭ creatorĭ ci numaĭ nişte reproducătorĭ orĭ maĭ bine zis copiatorĭ. Eĭ se interesează oare cum numaĭ de numĕrul saŭ de mulţimea versurilor orĭ de lungimea bucăţilor pe care într'un moment ar putea să le debiteze; eĭ nu ştiŭ să ţină seamă de fond, căci eĭ nu sunt creatorĭ de fond, fondul nu reprezintă simţimintele lor, ci simţimintele poporuluĭ de la care eĭ aŭ luat versurile cu formă şi cu fond cu tot. E greşită ideea celor ce cred că lăutarĭĭ şi maĭ ales Ţiganiĭ sunt creatoriĭ poezieĭ populare. Aceştia sunt numaĭ reproducă-

1. Pag. 450—451.

tori şi încă reproducători stîngaci şi neconştiincioşi, pentru că ei mânuesc un lucru străin, o creaţiune străină. Ţăranii şi lăutarii nu crează ei poeziile populare pentru că nu sunt ei poporul şi nici nu simt ei ce simte poporul. Vom arăta la locul cuvenit cine sunt creatorii poeziei populare.

Nu mai e nevoe, cred, să adaug că şi versul: *tuturor le'i cu dulceaţă* n'are nici un rost, nici un înţeles şi nic nu se zice: *lor le'i cu dulceaţă.*

In: *Sus pe verdea moviliţă* şi *coo'n verdea lunculiţă,* vedem iarăşi inversiuni nepopulare: *verdea moviliţă* şi *verdea lunculiţă.*

Poporul întrebuinţează adiectivul înaintea substantivului numai în anumite cazuri. Poporul întrebuinţează adiectivul articulat înaintea substantivului, de obiceiu urmat de prepoziţiunea *de,* şi anume acolo unde poate fi urmat de prepoziţiunea *de,* ex: *nenorocitul de el, afurisitul de frate-sĕu, bogătaşul de Gheorghe, proasta de Voichiţa, amărîtul de tata,* şi mai zice poporul şi: *bĭetul tată, biata mamă; săracul tată, săraca mamă.* Când poporul zice: *Popa Gheorghe, Maica Melania, Mătuşa Zamfira, Mânăstirea Cozia* atunci cuvintele, *Popa, Maĭca, Mătuşa, Mânăstirea,* nu sunt luate ca adiective, ci ca substantive, nu sunt epitete ci nume.

In sfîrşit nu voiu să caut numai de cât de unde provin aceste greşeli saŭ cine le-a introdus, ci afirm numai că sunt construcţiuni nepopulare şi că versurile ce le cuprind sunt fabricate orĭ nepopulare. Se ştie însă că mulţi dintre culegĕtorii de poezii populare, se credeaŭ şi se cred şi astăzi autorizaţi a mai *corecta* orĭ *întregi* orĭ, după cum ziceaŭ ei, a mai întocmi poeziile orĭ versurile populare, ca să dea lumii ceva complect orĭ desăvîrşit.

Versul: *Lin întinsă pe răzor* este arhi-falşificat: *O copiliţă lin întinsă pe răzor! Lin întinsă!*

In limba cultă, adică, mai bine, cărturarii orĭ oamenii care vorbesc şi limbĭ străine, zic şi chiar scriŭ:

Bine 'mbrăcat, bine fript, pentru că sunt obicĭnuiţi cu limbile străine: *bien habillé, bien bâtit, bien rôti; gût gebraten;* poporul însă pune adverbul în urma participiului: *îmbrăcat bine, fript bine, copt bine.*

Iată şi o poezie de Anton Pann, trecută în colecţiunea G. Dem. ca poezie populară:

DRUMĂREL

Intr'o *verde grădiniţă*
Şede-o *dalbă copiliţă.*
. . . . . .
Trece un voĭnic în grabă
Şi cu suspin o întreabă:
— Spune-mĭ, dragă copiliţă,
Cu-a ta singură guriţă.
. . . . . .

Zise dalba copiliţă
Cu-a ei singură guriţă:
. . . . . .
Dar tu, voĭnicele, spune
De eştĭ însurat orĭ *june* [1]).

1. Pag. 452.

Am subliniat ceea-ce e mai săritor în ochi. Inversiunile : *cu-a ta singură guriță* şi *cu-a ei singură guriță*. Şi *singură guriță !*... pare că s'ar fi aşteptat să aibă două.

Şi cuvîntul *june ?*

In poezia *Cicoarea* culeasă de d. L. Puşcariu, colecţ. G. Dem., găsim :

Dar o a vĕzut
Drăguț sfîntul soare[1])

In *Dobrișean* după Petrea Creţu Şolcanu, colecţia G. Dem. :

Dobrișean că ĭ-a oprit
Și la el *ĭ-a* poposit
Și 'n ciobanĭ ia stravestit[2].)

In limba poporuluĭ *a stră̆vesti ?* şi încă *a străvesti* în ?!...
In *Radu Calomfirescu* după Petrea Creţu Şolcanu, din colecţiunea G. Dem.

In susul Piteștilor
. . . . . .
Multe corturĭ sunt intinse
De pămînt cu lanțurĭ prinse ...
Printre corturĭ mĕrunțele,
. . . . . .
Este-un cort mare rotat
Cu creștetul *naramzat*[3]).

Aci am subliniat inversiunile şi cuvîntul *naramzat*. Eŭ personal n'am întîlnit acest cuvînt în popor. Am auzit întăia dată cuvîntul naramză de la un grădinar saŭ florar al luĭ Petre Mavrogheni, la satul Goeştĭ, jud. Iaşĭ, prin 1867|68. El se numia Nicolae Vasiliu. Apoĭ am maĭ auzit cuvîntul naramză pe la orăşenĭ, cam boerinaşĭ.

Pe cât ştiŭ, de pe acolo, se numesc naramze un fel de portocale, un fel de mandarine. In popor, prin Moldova se auzia de demult între 1860—1870, pe cât mĭ-aduc aminte, cuvîntul *naramgiŭ* ca culoare, dar nu ştiŭ ce culoare o fi fost aceea.

Oamenĭĭ din popor însă pe câţĭ i-am întrebat n'aŭ ştiut ce este naramză Eŭ socot că versul de faţă nu e popular, pentru că descripţiunea aceasta a cortuluĭ nu e populară chiar dacă din întîmplare, ceea-ce nu cred, cuvîntul *naramzat* ar fi popular. In cazul când ar fi popular atunci n'ar fi fost dat în forma asta, ar fi fost: *nărămzuit,* saŭ *naramziŭ* orĭ *naramgiŭ*, căcĭ poporul nu zice *argintat* ci *argintuit* saŭ *argintiŭ* saŭ *auriŭ*. Versul: *Este un cort mare, rotat,* nu e popu-

1. Pag. 459,
2 Pag 474.
3. Pag. 477.

lar. Poporul nu întrebuinţează aşa două epitete saŭ atribute unul după altul, fără legătură; poporul n'ar fi zis: *mare, rotat* ci *mare şi rotat.*

In *Radu Şerban Basarab,* după manuscrisul Aron Prejbeanul, cumpĕrat de stat. Colecţ. G. Dem.:

Domnul
Stă şi iscodeşte
Ciobanul
Le-aduce veste
Păgâni 's daţi *la beţie*
La jafurĭ, la tîlhărie.
Oştirea şi-o rînduieşte
Noaptea 'n patru părţi loveşte
Omor, junghie *Turcĭ, Tătarĭ*
Pe-aĭ creştinilor tiranĭ.
De pe Bîrsa mai la vale
Tăind cetele *ungare* [1]).

Enumerarea: *la beţie, la jafurĭ, la tîlhărie* nu e populară. Poporul orĭ ar fi pus vr'un verb între părţile eĭ, orĭ vr'o conjuncţiune.

Construcţiunea eliptică de-aci nu e întrebuinţată de popor. Acest fel de construcţie este un procedeŭ înrudit cu abstracţiunea, de care poporul nu se serveşte.

Aceeaşĭ observaţiune asupra enumerării din versurile:

Omor, junghie, Turcĭ, Tătarĭ,
Pe-aĭ creştinilor tiranĭ,

plus inversiunea: *pe-aĭ creştinilor tiranĭ.*

Epitetul *ungare,* din *cetele ungare* e neologism şi prin urmare nepopular.

In *Mateiŭ Vodă Basarab,* după manuscrisul Aron Prejbeanul, cumpĕrat de stat. Colecţ. G. Dem.:

Să ne gătim de războiŭ
Că sînt mulţĭ voinicĭ la noĭ
Ce doresc moartea maĭ bine
Decât *Domn Grec sa le fie* [2])

Domn Grec să le fie? Poporul zice: decât *să aibă,* nu: *să le fie.*

Cântecul din epoca de la 1821, luat de la Anton Pann, — Colecţ. G. Dem., se vede cât de colo că nu e popular, de oare-ce pe lîngă altele, are şi versurile cu rimă încrucişată. Dăm aci numaĭ prima strofă din cele cincĭ.

Bine este totdeuna
Să bem să ne ospătăm,
Şi cu toţiĭ dinpreună
Să rîdem şi să cântăm [3]).

Povestea unuĭ gîngav despre Zavera de la 1821, Colecţiunea G. Dem., face parte din poezia scrisă, neavênd nicĭ mĕsura scurtă a versuluĭ popular nicĭ construcţiunile limbiĭ populare. Iată prima strofă:

1. Pagina 479.
2. Pagina 480.
3. Pagina 484.

Fost-a în puterea primă-*ve-ve-verĭ*
Când se ivi în țară steagul *za-ve-verĭ*
Vera-za-vera strigaŭ
Și boiĭ îți dejugaŭ [1])

In *Arderea Iașuluĭ,* cântec zis popular, cules de d. G. Missail, după incendiul din Iași de la 19 Iulie 1827, colecțiunea G. Dem.:

Frunză verde de cireșĭ
Arde-un foc în sus la Ieșĭ:
Arde, arde nu se stinge
Și poporul *jalnic* plânge.
Unde *târg era maĭ bun.*
Tragĭ cu coasa să facĭ fîn
Unde *târg era maĭ des*
Să puĭ boiĭ să *brăzdezĭ*
Unde târg era maĭ rar
Să puĭ plugul ca să arĭ
La al Domnuluĭ palat.
Mare foc s'a ridicat.
Moldova' a ajuns *la sapă*
Vor s'o ducă-*acum* în groapă!
Fete *românești*
Roabe *ovreeștĭ*
Cele *boerești*
Tot cu slugĭ grecești! [2]).

Jalnic plânge inversiune nepopulară.

Unde târg era maĭ bun, unde târg era maĭ des alte inversiunĭ și maĭ nepopulare.

Rima: *des* cu *brăzdezĭ* nu numaĭ că nu e populară, dar nicĭ nu e moldovenească cum ar trebui să fie, de oarece cântecul se dă ca din Moldova, unde a fost focul. Ba se vede chiar după această rimă că acest cântec e făurit de un bucureștean, orĭ cel puțin de un *muntean,* căcĭ numaĭ prin Muntenia și pe la Bucureștĭ verbul *brăzdezĭ* poate să sune și se aude pronunțat așa că sună: *brăzdes,* așa ca să poată rima cu *des.*

Versurile: *unde târg era maĭ rar*
să puĭ plugul ca să arĭ,
e o umplutură.

La al Domnuluĭ palat, inversiune. Moldova a ajuns *la sapă,* nu se zice: în totdeauna se zice: a ajuns la *sapă de lemn.* Numaĭ *la sapă* fără *lemn* n'are nicĭ un înțeles. Dacă s'ar zice: „Popușoiul a ajuns la *sapă*" s'ar înțelege că: *Popușoiul a ajuns la vremea prășituluĭ saŭ a săpatuluĭ.*

Acum e umplutură.

Fete *românești* nu se zice. Poporul în genere poate să zică, de pildă, *care românești,* în opoziție, de pildă, cu carele ruseștĭ; dar în Moldova n'ar zice românești ci moldovenești, decĭ carĕ moldovenești, dar nicĭodată *fete moldovenești.*

Fete boerești de-asemenea nu se zice. Poporul din Moldova zice fete de Român saŭ de creștin saŭ de Moldovan.

De asemenea versul: *roabe ovreeștĭ* nu se zice în Moldova. In Moldova se zice *jidan* de obiceiŭ în popor, decĭ ar trebui să fie: *roabe jidănești,* orĭ roabe *jidovești.*

1. Pagina 446,
2. Pagina 488—489.

Cântecul de mai sus, deci, nu e popular.

Despre acest cântec zic că nu e popular.

Nu urmează, însă, de aici că ori-ce poezie, dacă vom găsi în ea câteva versuri nepopulare, va fi toată nepopulară. Iată, de pildă, în colecţia G. Dem., o poezie intitulată: *Fulga*, în care sînt versuri nepopulare şi care cu toate acestea e populară, în fondul şi în forma ei, în cea mai mare parte, pentru că există diferite variante din ea în alte colecţiuni. Aşa ca variantă a poeziei *Fulga* din colecţia G. Dem., este, poezia *Dolca* din colecţiunea V. Alecsandri.

In poezia *Fulga* după Petrea Creţu Şolcanu, colecţiunea G. Dem.:

Frunzuliţă lemn uscat
Iată mări, s'a 'ntîmplat
Că pe drum l'a 'ntîmpinat,
Fulga Moşul, fulg bătrân
Moş cu barba pîn' la *brîn*.
. . . . . .

D'alei, Fulgo moş bătrân,
Moş cu barba pîn la *brîn*.
. . . . . .
Şi Togan câne bătrân.
Tată la şai-zeci de câni
Ţine pe Fulga de *brîni*.

In aceste versuri găsim cuvîntul *brîn* care nu e popular, pus ca să rimeze cu *bătrân*, şi forma *brîni*, nu numai nepopulară dar şi necorectă ca să rimeze cu *câni*. *Brîn, brîne* sunt forme archaice, care le mai întrebuinţează scriitorii, mai ales poeţii, pentru nevoea rimei. Forma *brîne* se mai aude prin Muntenia, iar în Moldova se întrebuinţează: *brâe*. In loc de *brîn*, însă, la singular se întrebuinţează forma *brîu*, paralel cu *grîu*.

Am adus aceste exemple de versuri nepopulare, nu pentru a face o alegere de poezii populare ci pentru a stabili ceea-ce am zis mai sus că:

Poezia populară are versuri scurte, cu construcţiune dreaptă fără inversiuni, are claritate şi preciziune fără umpluturi; şi cuprinde numai termeni şi expresiuni populare.

TH. D. SPERANŢIA.

FLORICA

FIICA LUI MIHAIŬ VITEAZUL

CALĂUL

Mai alb ca inul când îl speli
Albi calău 'n socoteli
Socoate datorii din vechi.
Şi-i urlă sângele 'n urechi,

Pe-a gîndurilor sale porţi
Blestem trimite celor morţi.
— „Curat' ar fi şi pâinea mea
Păcate voi de n'aţi avea!

„Cu sânge, sfîntul Dumnezeu.
„N'ar fi umplut paharul meu,
„Şi Iadul ce v'a dat îndemn
„Nu mi-ar fi pus în frunte semn!

„In loc de raiu trandafiriu
„Vă fie parte focul viu...
„De la o mie de vieţi
„Pomană blestem să aveţi...!"

Dar când cocoşii cântă 'ntâi
Calăul simte trei bătăi.
Noptatec om, privindu'l vag,
„Cu chipul supt trecu pe prag.

— „Străinule tu cine eşti?
„Aşa târziu, tu mă 'ngrozeşti.
„Lumini în ochii tăi nu sunt
„Miroşi a groapă ş'a pământ".

— „Sunt unul dintr'aĭ morţiĭ solĭ
„La miezul-nopţiĭ tu mĕ scolĭ,
„Când noaptea intră 'n ceasul rĕŭ
„Mĕ turbură blestemul tĕŭ.

„Aminte-aş vrea să nu 'ţĭ aduc
„Că sunt acel vestit haiduc...
„Tu poarta morţiĭ mi-aĭ deschis,
„La ce mĕ scolĭ din lungul vis?

„Maĭ lasă-mĕ să hodinesc
„In 'cest pămînt moldovenesc
„Maĭ lasă-mĕ neblestemat
„Căcĭ am murit nevinovat".

De-atuncĭ vrăjmaş pe-un gînd hain
Calăul Curţiĭ bea la vin,
Iar nopţile ascultă mut:
— „La uşă par'că mi-a bătut".

Ion Bârsean.

*

„PERȘII" LUĬ ESCHYL

Sub titlul „O tragedie antică", citesc în „Adevĕrul" din 22 Oct. 1903, un articol semnat de d. E. Lovinescu, pe care n'am onoarea să-l cunosc.

In acest articol, autorul constată faptul „că din toate părțile se caută a se restabili teatrul antic sub formele luĭ primitive", că se daŭ reprezentațiunĭ de drame clasice grecești în Athena și în Franța maĭ ales, unde de curînd s'aŭ reprezentat „Perșiĭ" luĭ Eschyl care aŭ căzut. Atunci își pune întrebarea: care să fie oare cauza acestuĭ nesucces?

De aci o cercetare critică cu scopul de a deslega problema ce-și pune. Incepe prin declarația că va arăta caracterele generale ale tragedieĭ grecești — ceea-ce uită să facă — și în special intenția luĭ Eschyl când a compus „Perșiĭ".

De oare ce găsim unele afirmațiunĭ prea categorice și neexacte, cu privire la această dramă a mareluĭ tragic grec, ne permitem a aduce observările ce urmează.

Maĭ întâĭ ținem să relevăm o inconsecință la autorul articoluluĭ, anume, că de unde declară „că nu trebue să judecăm tragedia greacă după principiile noastre.... ci să-ĭ aplicăm principiul istoric-evolutiv", maĭ la urmă își uită această dreaptă declarație și condamnă unul din elementele puternice ale drameĭ ce analisează, tocmaĭ din punctul sĕŭ de vedere, adică cel modern.

D. Lovinescu distinge în întreaga desfășurare a drameĭ luĭ Eschyl, numaĭ douĕ momente ale acțiunĭĭ, momente extreme, care sunt reprezentate, cel d'întâĭ prin starea de perplexitate a coruluĭ, cel de-al doilea prin desperarea aceluiași cor dela finele pieseĭ. Intre aceste douĕ puncte extreme ale tragedieĭ, d. Lovinescu nu distinge nicĭ un alt punct intermediar, care să formeze împreună cu ele acțiunea dramatică. D-sa afirmă că totul „se reduce la douĕ situațiĭ psichologice care se urmează imediat, fără nicĭ o tranziție".

Această constatare ne pare neexactă și decĭ afirmația d-luĭ Lovinescu exagerată. Tranziția există, ba e chiar bine susținută.

Maĭ întâĭ nu trebue să se uite un lucru și anume, că sufletul tragedieĭ luĭ Eschyl este ideea *Destinuluĭ*, care în credințele timpuluĭ predomină cu toată puterea asupra revoluțiunilor lumiĭ. Este divinitatea inexorabilă a vîrstelor pri-

mitive, maĭ îndulcită oare-cum, maĭ purificată, prin geniul superior al primuluĭ mare tragic. Această idee a Destinuluĭ umple drama eschyleiană şi devine personagiul eĭ viŭ. Acţiune în adevĕratul înţeles al cuvîntuluĭ nicĭ nu găsim, cel puţin în primele producţiĭ ale poetuluĭ de care ne ocupăm. Ea se reduce de obiceiŭ la o expunere şi la un desnodămînt. Exprimarea uneĭ singure ideĭ, uneĭ sigure situaţiunĭ, înlocueşte acţiunea ; dar exprimarea acesteĭ singure ideĭ e proprie a deştepta emoţia cea maĭ puternică, printr'o gradaţie meşteşugită şi admirabil condusă [1]).

Acest lucru se află în „Perşiĭ" precum se află şi în „Rugătoarele". Spiritul readucerĭĭ naturĭĭ omeneştĭ la limitele impuse de Providenţă, planează asupra sceneĭ „Perşilor", în care se poate vedea o lecţie de moderaţiune.

Aceste douĕ momente psichologice de care ne vorbeşte d. Lovinescu, sunt tocmaĭ expunerea şi desnodămîntul, aşa cum le aflăm în general la Eschyl. D-sa însă regretă că nu găseşte punctele intermediare acestor momente. Noĭ credem că le regretă de geaba, pentru că aşa cum se prezintă drama eschyleană abia eşită din liturghia Dionysiacelor, este totuşĭ destul de dramatică. Nu este acţiune, propriŭ vorbind, în „Perşiĭ", dar e un interes bine condus, totdeauna crescênd, pe care Eschyl nu-l slăbeşte nicĭ un moment. Aşteptarea plină de nelinişte a rezultatuluĭ fatal al lupteĭ şi isbucnirea dureroasă şi desnădăjduită care urmează după povestirea mesageruluĭ, sunt expuse gradat, cu o simplicitate şi o putere de artă uimitoare. Progresia efectuluĭ înlocueşte desvoltarea acţiunĭĭ care nu se putea cunoaşte atuncĭ.

Că piesa nu ne maĭ poate interesa şi emoţiona pe noĭ, cum a interesat şi a mişcat sufletele în Athena secoluluĭ V înainte de Christ, aceasta e foarte adevĕrat şi explicaţia se poate afla uşor. Dar dacă vrem să ne dăm seama de valoarea acesteĭ piese ca operă de artă, trebue să ne transpunem în mijlocul condiţiilor morale şi intelectuale ale timpuluĭ în care s'a produs, să stabilim întru cât a corespuns acelor condiţiĭ, cum a fost primită, ce efect a avut. Şi dacă aşa este, apoĭ n'avem de cât să ne reamintim ceea-ce spune Aristofan în „Broaştele", dovedindu-ne rĕsunetul enorm ce a avut această operă a luĭ Eschyl, în inimile Athenienilor. Eĭ aŭ eşit de la acea sĕrbătoare naţională plinĭ de furia războiuluĭ, isbindu-şĭ scuturile şi strigând entusiasmaţĭ: patrie, patrie.

Gustul modern nu maĭ găseşte într'însa ceea-ce a găsit gustul atic de acum douĕ miĭ de anĭ şi maĭ bine; el poate o găseşte monotonă prin acele lungĭ cântece de jale. Nu tot astfel era pe vremea autoruluĭ, care a făcut într'un mod strălucit ceea-ce se putea face pe vremea sa. Opt anĭ trecuseră numaĭ de la acea luptă uriaşă cu barbariĭ Asieĭ şi evenimentele acesteĭ lupte eraŭ încă proaspete în minţile tutulor, emoţia eĭ adînc săpată în inimĭ şi redeşteptată prin reprezentaţia luĭ Eschyl, ea făcu să bată din noŭ cu putere piepturile.

Cât pentru elementul liric care ocupă cea maĭ mare parte din desvoltarea acesteĭ tragediĭ, trebue să considerăm iarăşĭ că acest element putea pe

1. V. Patin, Etudes sur les trag. grecs, Eschyl p. 25.

atuncĭ să mişte spectatorul într'un mod deosebit. Lirismul e în vreamea luĭ şi domină drama eschyleană. Eschyl a ştiut să-ĭ dea o formă savantă şi în această privinţă e din artiştiĭ ceĭ maĭ marĭ aĭ Helladeĭ. Diferitele părţĭ ale *threneloг* sale sînt dispuse cu o artă neasemĕnată, din care rezultă o euritmie fermecătoare.

Intre părţile lirice ale tragedieĭ sale, aşa zisul *Commos* (κομμός) se întîlneşte cel maĭ des. Este partea lirică, ale căreĭ elemente sînt atribuite rînd pe rînd sceneĭ şi orhestreĭ[1]). El conţine de cele maĭ multe orĭ plângerĭ dureroase, exprimând desperarea, mila, neliniştea, cu un cuvînt toate emoţiile viĭ ale drameĭ. De aceea se întîlneşte maĭ ales în locurile cele maĭ patetice.

Plângerea aceasta de altfel, este unul din elementele constitutive ale tragedieĭ primitive[2]). Ea este poate în legătură cu scopul drameĭ vechĭ de a lucra asupra sufletuluĭ prin temere şi milă. In orĭce tragedie antică găsim ceea-ce Aristot numeşte πάθος, o suferinţă fie fizică, fie morală, cu scopul de a mişca. Maĭ târziŭ această plângere dispare din tragedie, remâne însă termenul κομμός legat de toate dialogurile lirice între cor şi actorĭ.

In „Perşiĭ" este un commos de o durere violentă, după ce mesagerul aduce vestea nenorocirĭĭ. Strofele orhestreĭ totdeauna scurte când exprimă o durere excesivă, conţin maĭ puţine efuziĭ lirice de cât suspinurĭ şi exclamaţiĭ sfîşietoare:

„Durere, durere sombră, fără egal, spăimîntătoare ! Vaĭ ! Vaĭ ! Perşĭ, plângeţĭ cu hohote, plângeţĭ aflând o aşa nenorocire !"

De sigur că ar fi o eroare a căuta aci subtilităţile psihologieĭ luĭ Euripide: desperarea n'are de cât isbucnirĭ violente.

Eĭ bine, acest cântec de doliŭ, trebuia să producă asupra publiculuĭ emoţia care e esenţială tragedieĭ. Această formă de artă e simplă, în adevĕr; dar melodiile cele maĭ simple — observă Masqueray — nu sunt adesea cele maĭ fermecătoare? Cântecele populare se mulţumesc adesea cu treĭ saŭ patru note.

Un commos de aceeaşĭ construcţie avem şi către sfîrşitul pieseĭ.

Ceea-ce caracterizĕ lirismul luĭ Eschyl, este elementul descriptiv saŭ narativ. Acesta e considerabil în piesele luĭ. Enumeraţiunĭ lungĭ se desfăşură în cuvinte sunătoare şi în imaginĭ strălucite. Ele eraŭ o trebuinţă pentru imaginaţia vastă a luĭ Eschyl; îĭ trebuia această desfăşurare enormă pentru a da liber curs cuprinsuluĭ întreg al concepţiilor sale.

Iată de ce găsim încă şi elementul acesta de epopee în drama luĭ Eschyl. Aşa se desfăşură la începutul „Perşilor" enumeraţia trupelor îngrămădite din toate părţile lumiĭ barbare, în acea masă formidabilă a oasteĭ regeştĭ. Rînd pe rînd poetul ne trece pe dinainte într'o defilare pompoasă, floarea împĕrăţieĭ sub şefiĭ sĕĭ, prinţĭ şi regĭ locţiitorĭ aĭ mareluĭ rege, adunaţĭ din Susa, Ecbatana şi Cissia, de pe malurile Niluluĭ şi din sfînta cetate a Memfisuluĭ, din Lydia şi din Theba. Desfăşurarea aceasta de altfel e necesară şi efectuluĭ urmărit de poet.

---

1. Masqueray: Formes lyriques de la trag. Grecque.
2. Vezĭ în ac. privinţă Weil H., Etude sur le drame antique, I.

Trufia acesteĭ mulțimĭ considerabile desfășurate cu atâta pompă, va face să pară și maĭ teribilă căderea. Nimic nu va maĭ rĕmêne din toată această oaste mîndră; toată va pieri sdrobită sub mâna Destinuluĭ, care mereŭ restabilește equilibrul între omenesc și divin, de câte orĭ e violat.

Maĭ departe d. Lovinescu spune că „Perșiĭ“ descriŭ înfrângerea de la Salamina, dar noĭ nu vedem această înfrângere pe scenă, ci ni se povestește numaĭ de către nunțiŭ. Aci, D-sa observă că orĭcâtă valoare ar avea această povestire, nu poate produce emoția ce ar fi pricinuit înșeși faptele. „Să-l fi vĕzut noĭ pe Xerxes trufaș și încrezĕtor în gloatele sale, să-l fi urmărit în toate peripețiile războiuluĭ, coprins de fel de fel de stărĭ sufleteștĭ și la urmă să-l fi vĕzut strivit și abătut, cu hainele sfîșiate fugind spre țara sa — a, da! asta ar fi fost sguduitor pentru spectatorĭ — exclamă d. Lovinescu — și atunci numaĭ Xerxes s'ar fi ridicat la potența uneĭ figurĭ shakesperiane“.

Ceea-ce pretinde d. Lovinescu ne pare imposibil de realizat, și nu numaĭ teatrul antic, dar nicĭ chiar cel modern, cu tot realismul sĕŭ n'ar putea face alt-fel. In adevĕr, cum s'ar putea reprezenta o bătălie cu peripețiile eĭ în scenă? E natural dar ca bătălia să se petreacă în afară de scenă și spectatoruluĭ să nu i se înfățișeze de cât rezultatul eĭ, care aci este dat prin gura mesageruluĭ. Că povestirea e prea lungă, se poate zice, dar asta e altceva. Povestirea dacă ține însă așa de mult, e că se deșteaptă curiozitățile celor prezențĭ și mesagerul întrebat trebue să rĕspundă. Apoĭ e aci și o satisfacere a patriotismuluĭ autoruluĭ, care a insistat în aceste amănunte pentru a da o maĭ mare glorificare patrieĭ și o mulțumire spectatoruluĭ, glorificat el însuși odată cu dînsa.

Este prea categoric a zice că povestirea e departe de a ne emoționa. Tonul acesteĭ povestirĭ e de o energie strălucită, de o vehemență pasionată, de un relief așa de pronunțat, în cât despăgubește deplin pe spectator de lipsa uneĭ acțiunĭ pe care o înlocuește așa de bine.

Maĭ la vale, d. Lovinescu își exprimă dorința de a vedea în această piesă pe Xerxes însuși, maĭ întâiŭ trufaș și încrezător, apoĭ sdrobit și fugind spre țara sa. Apoĭ aceasta, credem, n'are decât să vrea s'o vadă și-o va vedea.

La finele pieseĭ nu apare nefericitul eroŭ, scăpat din luptă în sdrențe, jelindu-se în prada celeĭ maĭ sfîșietoare stărĭ sufleteștĭ? Nu se umilește marele-Rege də care maĭ adineaorĭ asculta o lume întreagă, nu se plânge amarnic pe ruinele dezastruluĭ cumplit? Nu-și dă socoteală coruluĭ de armata sa, supunêndu-se la o înjosire care contrastează așa de isbitor cu trufia luĭ ce se poate constata la începutul pieseĭ?

Dacă Xerxes în persoană nu e prezentat publiculuĭ la început, spectatorul își poate face ideea cea maĭ complectă de firea despotuluĭ oriental, numaĭ din acea ridicare în picioare a Asieĭ pentru sdrobirea uneĭ mâinĭ de oamenĭ, din reflecțiile coruluĭ care-ĭ arată așa de bine intențiile. Aceeași orbire a mîndrieĭ luĭ Xerxes, reiese din vorbele luĭ Darius, când acesta ese din mormîntul sĕŭ. „Voĭ decĭ—se adresează el bĕtrânilor—prin sfaturile voastre faceți ca Xerxes să nu maĭ insulte zeiĭ cu mîndria luĭ nesocotită.“

Iată atâtea momente ale pieseĭ, în care se poate cunoaşte şi urmări firea trufaşă şi încrezătoare în forţele-ĭ proprii, a regeluĭ-despot.

Apoĭ, d. Lovinescu afirmând că nu poate avea alt interes povestirea nunţiuluĭ, decât numaĭ prin efectele ce produce asupra coruluĭ şi Atosseĭ, conchide că nu avem de-aface cu „o dramă adevĕrată, ci cu efectele uneĭ drame întîmplate aiurea asupra unuĭ auditor (corul, Atossa, etc.) care ce e dreptul e interesat maĭ mult la soarta luĭ Xerxes, decât cum ar putea să fie un auditor ordinar."

Nu credem că cine a cetit „Perşiĭ" poate să fie de părerea d-luĭ Lovinescu şi să afirme că această dramă nu e dramă adevĕrată ci efectele uneĭ drame. Cu alte vorbe, genialul Eschyl a făcut de astă dată numaĭ o povestire a efectelor uneĭ drame întîmplate aiurea asupra unuĭ auditor (!?).

Noĭ credem că avem de a face cu o dramă adevĕrată şi încă cu o dramă puternică, în felul construcţiilor lirice atât de artistice ale luĭ Eschyl. In sprijinul acesteĭ părerĭ stă de altfel şi efectul ce l'a avut asupra contimporanilor (căcĭ îmĭ place a crede că d. Lovinescu socoteşte că ceea-ce e dramă pentru noĭ modernii, este tot dramă şi pentru ceĭ vechĭ, şi vice-versa).

D-nia sa maĭ conchide că piesa luĭ Eschyl „nu e piesa pe care ar fi scris'o un modern, un Shakespeare bună-oară, ci e numaĭ redarea emoţiuniĭ, a unităţiĭ colective a coruluĭ şi Atosseĭ, emoţiune pe care aceştia o sufer ca efect al adevĕrateĭ piese Shakespeariane ce se petrece în culise."

Noĭ credem spre cinstea luĭ Eschyl, că dînsul n'a vrut să redea numaĭ simplu emoţia coruluĭ şi Atosseĭ, căcĭ atuncĭ n'ar maĭ fi scris o tragedie.

La finele pieseĭ se întîmplă ceva care uimeşte pe d. Lovinescu. E apariţia luĭ Xerxes în aşa stare, în cât face pe d. Lovinescu să-l compare cu Lear!?

In fine, pentru a formula o judecată generală asupra „Perşilor" d. Lovinescu socoate că eĭ „conţin un efect de dramă asupra unor persoane interesate prin sentiment în acea dramă, la care s'a alipit un finit de adevărată dramă." Inţeleagă cine o vrea ceva din această judecată generală a d-luĭ Lovinescu!

Către sfîrşitul articoluluĭ sĕŭ, autorul îşĭ rezervă dreptul de a spune ceva despre Darius.

Cu umbra mareluĭ Darius se arată d. Lovinescu şi maĭ crud. D-nia sa afirmă că apariţia aceasta nu e ceva à la Shakespeare, cum s'ar părea la prima vedere. Zice că în Shakespeare, Banquo şi Hamlet apar sub forme de umbre, pe când în tragedia greacă Darius ese în carne şi oase. I-a scăpat din vedere d-luĭ Lovinescu că în primul caz avem a face cu apariţiunĭ subiective, în al doilea cu una obiectivă.

D. Lovinescu ar fi făcut maĭ bine să apropie în această privinţă pe Eschyl de Shakaspeare, în loc să-ĭ separe aşa de radical. Căcĭ tot aşa de bine îşĭ are rostul eĭ apariţia luĭ Darius în „Perşiĭ„ ca şi a luĭ Banquo în Macbeth.

Eschyl şi Shakespeare sunt singuriĭ poeţĭ care aŭ ştiut să întrebuinţeze supra-naturalul, producând o impresie de teroare religioasă asupra spectatorilor. Aceasta se explică prin aceea că dinşiĭ aveaŭ profunditatea inspiraţieĭ religioase, la care rĕspundea în popor o credinţă adîncă şi statornică, legată de acele mani-

festaţiunĭ ale supra-naturaluluĭ. Dacă alţiĭ n'aŭ isbutit în întrebuinţarea acestuĭ element, e că a lipsit una saŭ alta din aceste douĕ condiţiĭ esenţiale.

„Se va zice că umbra luĭ Darius personifică timpurile de glorie ale Persieĭ, zice d. Lovinescu, ca un reproş pentru decadenţa prezentă şi aşa ar trebui să fie". (Dar aşa este chiar). După modul cum ne-o prezintă poetul, susţine d-nia-sa, e departe de a ne inspira vr'un sentiment de groază şi de remuşcare. D. Lovinescu uită că nu trebue să judece pe Eschyl după impresia ce produce asupra d-sale şi conchide că aceste umbre, care de altfel apar des în teatrul grec, sînt departe de a avea valoarea adîncă şi sugestivă a celor introduse de Shakespeare, ci ele apar ca niştе *maşinĭ teatrale*, destinate uneorĭ pentru *umplutură*.

Iată o condamnare prea categorică şi după noĭ nedreaptă, a elementuluĭ supra-natural în teatrul grec.

Noĭ din parte-ne, afirmăm cu tărie, că nimic nu era maĭ propriŭ să zgudue întreaga fiinţă morală a spectatoruluĭ grec, decât aceste apariţiunĭ din teatrul luĭ Eschyl. D. Lovinescu de sigur că confundă elementele teatruluĭ luĭ Eschyl cu acelea ale teatruluĭ luĭ Euripide. Numaĭ acolo dăm peste maşinĭ teatrale.

Aducem în sprijinul acesteĭ afirmaţiunĭ, impresia de groază care a rămas tradiţională, produsă asupra publiculuĭ de apariţia Furiilor în „Orestia". Este un caz citat de autorĭ, unic în telul sĕŭ.

Apariţia umbreĭ luĭ Darius în special, nu poate fi privită aşa de uşor ca un simplu episod fără legătură intimă cu mersul acţiunĭĭ generale. Ea este din contra indispensabilă, căcĭ dacă acţiunea s'ar putea urma şi fără dînsa, drama n'ar maĭ avea însă nicĭ puterea nicĭ virtutea ce are.

Anticitatea — zice P. de Saint-Victor, nu are apariţie maĭ strălucită decât umbra luĭ Darius. In adevĕr aşa e. Fantoma mareluĭ rege ese din lumea viselor, ca un geniŭ tutelar al Persieĭ, idealizată, severă şi profetică, pentru a arăta oamenilor mĕsura impusă lucrurilor de divinitate. Toată morala tragedieĭ el o anunţă. Arată fragilitatea lucrurilor omeneştĭ, condamnă trufia şi excesul şi în chipul acesta *Nemesis* planează un moment în atmosfera palatuluĭ puternicilor despoţĭ. Cuvintele luĭ sunt un avertisment şi la adresa Greciеĭ, care poate păţi acelaşĭ lucru, când s'ar abate de la legile firiĭ.

Să scoatem această scenă şi nu vom maĭ avea decât înfrângerea Perşilor, ruina apropiată a imperiuluĭ lor, cunoscută din povestirea mesageruluĭ. Aceasta însă n'ar fi ajuns pentru producerea unuĭ mare efect dramatic.

Iată de ce Eschyl scoate pe Darius din mormînt, pentru ca prin contrast să facă şi maĭ izbitoare realitatea prezentă. Trecutul evocat cu toată strălucirea luĭ prin această apariţie care-l personifică, scoate în relief nota decadenţiĭ actuale. Graţie acesteĭ inveţiĭ, poetul a putut menţiona şi Plateia, strîngênd într'un cadru gloria întreagă a lupteĭ pentru independenţă.

Iată pentru ce Otfried Müller consideră evocarea şi apariţia umbreĭ luĭ Darius, ca nodul acţiunĭĭ care-ĭ dă unitatea şi care exprimă ideea principală a pieseĭ. Mîndria neměsurată şi nesocotinţa luĭ Xerses, aŭ grăbit împlinirea vechilor oracole.

Vedem din acestea cât e de importantă pentru înțelegerea deplină a drameĭ, pentru susținerea ideiĭ sale fundamentale, scena aparițieĭ umbreĭ luĭ Darius.

Nu o putem considera sub nicĭ un cuvînt ca o simplă mașină de teatru.

Nu maĭ credem că e nevoe să arătăm de ce nu reușește reprezentația uneĭ drame vechĭ, înaintea unuĭ public modern. Aceasta își găsește explicația în chiar evoluția spiritului omenesc din anticitate și până azĭ. Deja Euripide realizase un progres enorm în țesătura tragedieĭ, modificând-o în sensul modernilor. Cu el deja lupta se strămută în sufletul omuluĭ, căcĭ tragedia va pune în scenă conflictul pasiunilor.

Și chiar de ne-am putea reface perfect prin închipuire societatea din Athena timpuluĭ luĭ Eschyl, rĕmâne încă o mare dificultate de învins, pentru a gusta frumusețile nemuritoareĭ sale arte. Este limba luĭ, o limbă superbă în combinarea meșteșugită a cuvintelor celor maĭ propriĭ de a deștepta imaginĭ plastice, cu al căreĭ mecanism e greŭ să sa deprindă un modern.

Ceea-ce izbește în limba sa, e puterea descriptivă. Imaginile se îngrămădesc în mintea luĭ și es dintr'însa cu un fel de violență. Cuvintele care le traduc sunt complexe, ingenioase și de o sonoritate puternică.

Iată ceea-ce impresiona încă publicul grec de atuncĭ și ceea-ce nu maĭ poate impresiona acum.

Tragedia fuĭ Eschyl rĕmâne dar ceva unic, care nu putea fi decât în acel moment al anticității. Prin puterea superioară a geniuluĭ sĕŭ artistic, el a turnat-o în monumentele eterne ce ne-aŭ rĕmas de la dînsul și care nu sunt de loc maĭ prejos, ca valoare artistică, decât producțiile teatruluĭ modern.

NICOLAE BĂNESCU

*

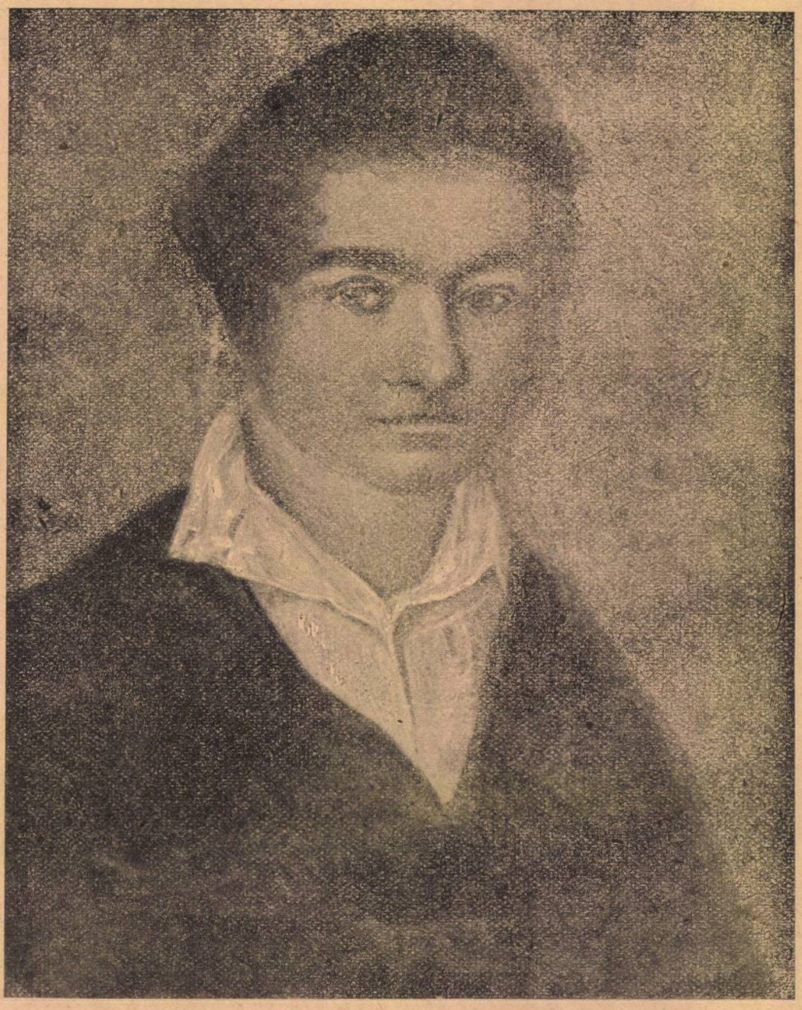

Ioan Eliade Rădulescu

la 19 ani

SPRE IDEAL

PIESĂ ÎN 4 ACTE

ACTUL AL II-lea

(O dumbravă în faţă. Printre copacĭ se zăreşte câmpia cu un sat maĭ la dreapta. O cârciumă tot în dreapta cu faţa numaĭ pe scenă. Lăviţĭ, mese, scaune, etc.).

SCENA I

(*Ivanciŭ şi Stoian staŭ la o masă în dreapta, o oală cu vin, pahare pe masă. In depărtare din când în când se aude un cântec de flaut*).

Ivanciŭ. — Eĭ merge Stoiene?
Stoian. — Merge Ivanciule, ştiĭ, la început, maĭ greŭ.
Ivanciŭ. — Firește.
Stoian. — Dar curând începe zarva, las pe mine.
Ivanciŭ. — A ştiut boerul ce face când ţi-a dat cârciuma pe mână, (*ciocneşte*) noroc.
Stoian. — (*ciocnind*) Noroc.
Ivanciŭ. — Ia spune, Stoene, cu socotelile cum staĭ?
Stoian. — Cum să staŭ? bine! dever mult...
Ivanciŭ. — Banĭ?
Stoian. — Banĭ? na condica datoriilor, mulţĭ.
Ivanciŭ. — Na condică? Adică, mĕ Stoiene, aşa să fie?
Stoian. — Aşa, aşa, Ivanciule.
Ivanciŭ. — Zĕŭ, mĕ? Nu scoţĭ tu nimic din datoriĭ?
Stoian. — Nema.
Ivanciŭ. — Cum, ceĭ din alte sate, ceĭ cu măcinatul la moară, ăia nu beaŭ, nu plătesc?
Stoian. — Nema.
Ivanciŭ. — Să fiĭ tu al draculuĭ?
Stoian. — Să fiĭ tu.
Ivanciŭ. — A, pehlivane, ştiam eŭ, nu mĕ legĭ tu la gard pe mine, mĕ.
Stoian. — Ce te amestecĭ tu în dărăverile mele? Eŭ îmĭ vîr nasul în matrapaslicurile tale cu moşia?

Ivanciŭ. — Las'că'şĭ vîră destul, boerul.
Stoian. — Atunci tu? (*îşĭ pocneşte unghia 'n dinţĭ*).
Ivanciŭ (*asemenea*). — Nema.
Stoian. — Zĕŭ mĕ, să fiĭ tu al draculuĭ?
Ivanciŭ. — Ba să fiĭ tu (*încetează flautul*).
Stoian. — Veziĭ, hoţomane, niciĭ pe mine nu mĕ legĭ tu la gard (*ciocneşte*) haĭ noroc...
Ivanciŭ. — Noroc. Ştiĭ, că vine boerul, p'aiciĭ azĭ.
Stoian. — Să vie sănătos.
Ivanciŭ. — Vrea să ştie cum staĭ cu ceĭ din Silveni.
Stoian. — Să ştie...
Ivanciŭ. — Eĭ cum, mĕ, ia maĭ spune?
Stoian. — A intrat zavistia printre eĭ. Să veziĭ ceartă şi zarvă în sat. Uniĭ, îĭ maĭ ţine parte, alţiĭ să'l mănânce de viŭ. Adică, mĕ Ivanciule, ciudată lichiauă de rumân şi ciocoiul ăla din Silveni, auziĭ, îşĭ pune el averea în joc pentru nişte nătărăĭ de ţărani, — ama glavă.
Ivanciŭ. — Orĭ-cum, mĕ, dacă nu născocia boerul drăcia asta de cârciumă, nu ştiŭ zĕŭ cum se sucea lucrul. Ce vulpe! Nu începuseră şi ţăraniĭ noştriĭ cu răţoiala? Ba nazuriĭ la învoeliĭ, la plata datoriilor; că la Silveni boerul e omenos, că ţăraniĭ trăesc în belşug şi că trec la muncă acolo, se lua la colţĭ şi cu noiĭ logofeţiĭ.
Stoian. — Eĭ şi acum?
Ivanciŭ. — Cu chiŭ cu vaĭ, merge iar. Ia maĭ încurcat boerul în datoriĭ, şi de ştiĭ şi tu cum împrumută el pe ţăraniĭ, şi când dă ortul popiĭ tot dator rămâne. Apoĭ maĭ câte-un ghiont prin fălciĭ, la ceĭ colţaţĭ — şi la adică, e stăpînirea cu noiĭ, Stoene, glumeştiĭ, mĕ? E senator boerul nostru, tare şi mare. Haĭ noroc (*ciocneşte*).
Stoian. — Noroc (*intră Ştefan*).

SCENA II-a

ŞTEFAN, IVANCIŬ, STOIAN

Stefan (*vine din fund prin dreapta*). — O cârciumă aiciĭ? De când? (*merge spre Stoian şi Ivanciŭ*). E vin bun la voĭ?
Ivanciŭ. — E, cucoane Ştefane.
Stefan. — Rece?
Stoian. — S'aduc proaspĕt din pivniţă.
Stefan. — Adu, să-mĭ răcoresc gîtlejul, mi l-a uscat căldura şi cântecul din flaut (*ese Stoian*).
Ivanciŭ. — De la Paşte n'aĭ maĭ dat pe la noiĭ, cucoane Ştefane.
Stefan. — Când pot şi eŭ (*se aşează jos în stânga, rezemat de un copac, îşĭ scoate pălăria, se şterge cu batista pe frunte*).
Ivanciŭ. — Cam pustie casa de când s'a măritat Domniţa?
Stefan. — O să vină în vara asta?
Ivanciŭ. — N'am auzit, d-ta nu ştiĭ?
Stefan. — D'abia azĭ am sosit.
Ivanciŭ. — Sunt prin ţărĭ străine, auzeam şi eŭ vorbindu-se: Boerul e cam supĕrat pe Domniţa.
Stefan. — De ce Ivanciule?

Ivanciŭ. — Apoĭ, zice, că prea'ĭ cheltuitor bărbatul Domniţiĭ, cuconul Alexandru; şi c'o să-şĭ prăpădească averea.

Stefan. — Obrazul subţire se ţine cu cheltuială. Ia spune, Ivanciule, cine-ĭ prostul, care a pus cârciuma asta aicĭ în drum?

Ivanciŭ. — Boerul.

Stefan. — Ce, Nenea Anghel? Atuncĭ nu-ĭ prostie, e alt-ceva.

Ivanciŭ. — De, poate pentru dumbrava asta....

Stefan. — Copaciĭ nu beaŭ vin....

Ivanciŭ. — Vin creştinĭ destuĭ.

Stefan. — De unde?

Ivanciŭ. — Apoĭ ceĭ din Silveni.

Stefan. — Ceĭ din Silveni? (*o pauză*) Ce drăcie o maĭ fi şi asta? N'aŭ eĭ cârciumă în sat?

Ivanciŭ. — Cum să n'aibă.

Stefan. — Atuncĭ ce să cate aicĭ?

Ivanciŭ. — Vezĭ, că, ce să-ĭ facĭ rumânuluĭ, cucoane Stefane. Nu prea se'npacă cu băutura măsurată.

Stefan. — Aşa? nu se împacă cu băutura măsurată? a, acum înţeleg eŭ urzeala voastră îndrăcită. La beţie işĭ pierde omul minţile şi asta urmăriţĭ voĭ, cu ceĭ din Silveni. Şi asta a născocit-o stăpînă-tu, aşa, mĕ bulgarule? Indrăcitul! (*Intră Stoian cu o oală de vin, toarnă într'un pahar şi'l întinde luĭ Ştefan, acesta îl respinge.*) Fugĭ de aci, mi-a trecut setea.

Stoian (*se dă înapoĭ şi spune încet luĭ Ivanciŭ*). — Ce l-a apucat, mĕ?

Ivanciŭ. — Da, ştiŭ eŭ, draciĭ. (*ĭĭ dă cu cotul luĭ Stoian*) Haĭ să mergem. (*ies amândoĭ*)

SCENA III-a

ŞTEFAN, apoĭ ALINTA

Stefan. — Bietul Silveanu! In lupta cu blestematul de bulgar e sdrobit. Trebue să-l vĕd, să-ĭ deschid ochiĭ. A bulgar spurcat! Strigoĭ care ne suge ţara! (*scoate flautul din buzunarul haineĭ*) Nu, că şi rumânul prea e prost. (*se culcă rezemat de copacul din stânga*). Să-mĭ treacă necazul (*cântă din flaut. Alinta vine din fund, trece încet după copacul unde stă culcat Ştefan şi dintr'un coş cu florĭ de câmp pe care îl are după braţ, ia un mănunchĭ de florĭ, şi îl aruncă luĭ Ştefan, apoĭ se ascunde după copac*) Când s'aruncă florĭ se bate în palme. (*Alinta bate în palme*) Bine dar cuĭ să mulţumesc? Nu vĕd publicul.

Alinta. — Cucu!

Stefan (*se scoală, ia pe Alinta şi o aduce în faţa sa*). — Drăguţ public, nu e vorbă. (*o sărută*).

Alinta (*supĕrată*). — Vezĭ ce facĭ?

Stefan. — Eĭ ce, bine fac.

Alinta. — Da pentru că nu maĭ poţĭ săruta pe Domni!a, acum că e măritată. D'aia.

Stefan. — Eĭ aşĭ, rîdeam de ea.

Alinta. — Da, cum rîzĭ de toate, şi de mine.

Stefan. — Să rîd de tine? Ar trebui să fiŭ nebun.

Alinta — De....

Stefan. — Cum, cum? Ce, Alinto, crezĭ tu oare că....

Alinta (*întrerupe repede*), — Nu eŭ, nu eŭ.

Stefan. — Așa, nu tu. Atunci cine?
Alinta. — Nu'ți spun.
Stefan. — Nu? bine. Am să te sărut, până ce-mi veĭ spune (*vrea s'o sărute*).
Alinta (*se împotrivește*). — Iți spun, îți spun.
Stefan. — Acum nu mai vreaŭ eŭ.
Alinta (*dându-se înapoi*). — Mama, mama.
Stefan. — Mama Doica?
Alinta. — Da, zice, că ești om bun, dar păcat că.... (*se oprește*).
Stefan. — Eĭ, păcat că?
Alinta (*cu sfială*). — Vezĭ că ...
Stefan. — Spune, că te sărut.
Alinta (*repede*). — Că'ți lipsește o doagă.
Stefan. — Imĭ lipsește, o doagă, mie?
Alinta. — Numaĭ una, una, mama zice.
Stefan. — Mama zice așa? Atunci pentru doaga care'mĭ lipsește, na (*o sărută*).
Alinta (*supĕrată*). — Vezĭ ce facĭ, iar? O să-ĭ spun Lilianiĭ.
Stefan. — O sărut și pe Liliana.
Alinta (*repede*). — Nu, nu; nu'ĭ spun.
Stefan (*se dă înlături*). — Ce? Oare Liliana să aibă dreptate? (*tare*) strînge-ți florile, Alinto.
Alinta. — Ce florĭ?
Stefan (*arată florile aruncate*). — Alea.
Alinta. — De ce? Am destule în coș. Alea sunt pentru d-ta, din partea vitelor.
Stefan. — Cum, din partea vitelor?
Alinta. — Eĭ, da, pentru cântecul din flaut, trebue să fie fermecat.
Stefan. — Ce, ce? vitele, flautul fermecat. Ia vezĭ, mi se pare că ție-ți lipsește o doagă.
Alinta. — Vezĭ, eŭ nu mĕ supĕr, eŭ nu vreaŭ să te... (*se bate cu palma peste gură*).
Stefan. — Ce?
Alinta. — Nu, nu; nimic. Vreĭ să-ți spun ce minune am vĕzut?
Stefan. — Eĭ, spune.
Alinta. — Mĕ întorceam din Silvenĭ, și mĕ oprisem în preajma islazuluĭ unde pasc vitele satuluĭ, ca să culeg florĭ de câmp; colo, vezĭ cum pasc agale cu botul în iarbă? — Vĕd de odată că ele se opresc în loc, apoĭ că ridic capetele în sus, sucindu-le, când la dreapta, când la stânga; parcă se miraŭ, parcă ascultaŭ ceva. Mirată și eŭ, mĕ întreb ce să fie? Atunci mĕ pun și eŭ s'ascult.
Stefan. — Ca vitele?
Alinta. — Ca... (*supĕrată*). Ce păcală ești. Nu-ți mai spun.
Stefan. — De, de, nu te supĕra. Am glumit. Haĭ, urmează.
Alinta. — Nu vreaŭ. Mĕ duc (*parcă ar vrea să plece*). Mĕ duc.
Stefan (*merge spre Alinta*). — Așa? Iar te sărut.
Alinta. — Mĕ duc,
Stefan (*se dă înapoi*). — O, o, are dreptate Liliana? Eĭ, dar sunt om cinstit.
Alinta (*face un pas spre Stefan*). — Parc'aĭ fi supĕrat?
Stefan. — Ba de loc.
Alinta (*maĭ face un pas*). — Maĭ rîzĭ de mine?
Stefan. — Dupe toane.
Alinta. — Maĭ te 'ncercĭ să mĕ săruți?
Stefan. — Nicĭ gînd n'am — ba da. (*Alinta face un pas înapoi*). Eĭ de, nu....
Alinta. — Bine, așa urmez. — Ascultând, aud și eŭ în depărtare un cântec de flaut. D-ta cântaĭ, unde eraĭ?

Stefan. — La moară.

Alinta. — D'aia nu te vedeam. — Privind la vite, ascultând și la cântecul din flaut, înțeleg în sfîrșit minunea. Fermecaseși vitele.

Stefan. — Ce spuĭ?

Alinta. — Să vezĭ: Dupe ce încremenite aŭ stat pe loc, dând din cap, așa... (*face mișcarea în sus și'n jos*) toată cireada a pornit-o în spre sunetul flautuluĭ, păsind așa... (*face câțĭ-va pași rarĭ, ridicând piciorul*). Eŭ înmărmurisem, nu maĭ știeam, sunt deșteaptă, saŭ visez? Căcĭ grămădite la un loc, vită de vită se lipise, ridicând încetișor picioarele, și iar binișor lăsându-le în jos, așa că, d'abia atingea pămîntul. Dar de ce, știĭ?

Stefan (*blând*). — De ce, Alinto?

Alinta. — Ca să nu facă sgomot clopotele atârnate de grumazĭĭ lor, și să înăbușe cântecul din flaut (*foarte mișcată*). Ah! Era frumos, frumos! Eŭ parcă pierdusem simțul vieții, parcă intrasem în lumea basmelor; vitele le vedeam alt-fel de cum sunt; coarnele lor le poleise razele soarelui, și câte un luceafăr aveaŭ toate în frunte! Ochiĭ lor eraŭ pare de foc, și din eĭ, cu grămada picuraŭ mărgăritare. Și apoĭ din sunetul de flaut care se îngâna cu cel al clopotelor, se închegase o doină așa dulce, așa duioasă, și venea parcă, din depărtare și parcă de îngerĭ cântată; îmĭ părea că fĭrea toată cântă. Când m'am deșteptat din acea vraje, mie din ochĭ îmĭ picuraŭ lacrimĭ, (*se șterge cu șorțu la ochĭ*), ca și acum.

Stefan (*ia pe Alinta de mâinĭ și cu patimă*). — Alinto!

Alinta (*sfioasă și blândă*). — Domnule Stefane.

Stefan (*se stăpînește, se dă înapoĭ*). — Nimic, nimic. Pe unde s'apuc maĭ d'a dreptul la Silvenĭ?

Alinta (*uedumerită*). — La Silvenĭ? Pe la moară, ieĭ poteca, te duce drept în sat. De ce?

Stefan. — Vreaŭ să mĕ întâlnesc cu Silveanu.

Alinta. — E pe moșie; l'am întâlnit, ieșia din sat călare.

Stefan. — Orĭ cum, îl întâlnesc poate, (*apucă spre dreapta*). Dar tu nu porneștĭ spre casă?

Alinta. — Aștept pe Liliana, aicĭ.

Stefan. — Bine, așteapt-o (*ese*).

Alinta (*îl urmărește cu privirea*). — Ce om ciudat. Pleacă așa fără noimă. Ce frumos mi-a spus: „Alinto". Apoĭ mĕ întrebă, potolit, drumul la Silvenĭ. E om cu toane bine zice mama. (*șade rezemată de copacul unde fusese maĭ nainte Ștefan, își golește coșul cu florĭ în poală, și'și face de lucru cu florile, cântă doina*).

Codrule, codruțule,
Ce maĭ facĭ drăguțule?
Că de când nu ne-am vĕzut
Multă vreme a trecut!
Și de când m'am depărtat
Multă lume am umblat.

(*Se oprește o clipă pe gînduri, apoĭ:*)

Nu știŭ ce am de erĭ! Aș vrea să cânt mereŭ, și iară-și mĕ stăpînesc ca să nu plâng. Douĕ lunĭ țin vacanțele de obiceiŭ, d. Ștefan, le petrece la noĭ la țară (*cântă*).

Ia eŭ fac, ce fac de mult.
Iarna viscolul ascult
Crecile-mĭ rupîndu-le,
Apele astupându-le,
Troenind cărările
Şi gonind cântările.

(*iar pe gînduri. oftează, apoĭ:*) Aseară am adormit în cântec de privighetoare îmĭ cânta doina eĭ, în plopul de lângă fereastra mea. Toată noaptea am visat privighetorĭ; şi parcă şi eŭ eram privighetoare, şi cântam aşa duios, aşa duios. E frumos şi cântecul din flaut (*cântă*).

Codrule cu vîrfurĭ line
Vremea trece, vremea vine
Tu din tînĕr precum eştĭ
Tot mereŭ întinereştĭ.

„Dar mult te maĭ închinĭ, azĭ, la icoane", mi-a zis mama. Aşa e, nu mĕ înduram să sfîrşesc cu rugăciunea la icoane. Parcă mĕ ţinea în loc Maica Domnuluĭ (*cântă*).

Vîntul bate, frunza 'mĭ sună
Şi de'l vremea bună, rea
Mie 'mĭ curge Dunărea.
Numaĭ omu'l schimbător,
Pe pămînt, rătăcitor.

(*Liliana intră prin stânga, se opreşte, Alinta un moment dusă pe gînduri, apoĭ oftează şi maĭ cântă încet fraza din urmă*).

Numaĭ omu'ĭ schimbător,
Pe pămînt rătăcitor.

Liliana (*merge spre Alinta*). — Ştiĭ tu asta, Alinto?
Alinta (*tresare*). — A, cum m'aĭ speriat!
Liliana. — Ce facĭ tu acolo?
Alinta. — Stam şi eŭ, aşa....
Liliana. — Eştĭ de mult aicĭ?
Alinta. — De mult? Nu, nu aşa de mult.
Liliana. — Pe Sanda aĭ vĕzut-o?
Alinta. — Da.
Liliana. — Eĭ, şi?
Alinta. — Ce bucurie pe ea. Când le-am scos toate din broboadă, şi pe rînd, i le-am aşezat pe pat. Nu se sătura privindu-le rochiţele, jucăriile, iconiţa şi cruciuliţa de aur.
Liliana. — Ş'apoĭ?
Alinta. — Işĭ sărută copilul şi se închină la icoane pentru tine. N'o maĭ cunoştĭ pe Sanda, cum s'a schimbat, parcă n'ar fi ţărancă, vorba eĭ e frumoasă şi cu minte. Iar când vorbeşte de d. Silveanu, cu ce evlavie, parcă ar vorbi de Dumnezeŭ — şi ce bine o prinde cu portul eĭ de soră de caritate.
Liliana. — Aĭ maĭ vĕzut pe cine-va?
Alinta (*zăpăcită*). — Nu — ba, da.
Liliana (*cu vioiciune*). — Pe cine?
Alinta. — Pe domnul Ştefan.

Liliana (*potolit*). — A, pe Ștefan, unde?
Alinta. — Aicĭ.
Liliana. — Ce căta?
Alinta. — Nu știŭ.
Liliana. — A plecat?
Alinta. — S'a dus la Silvenĭ.
Liliana. — La Silvenĭ! S'a dus la Silvenĭ? De ce?
Alinta. — Să vadă pe d-l Silveanu, eŭ iam spus că nu'l găsește.
Liliana. — De unde știĭ?
Alinta. — L'a zărit când eșia, călare, din sat. A dar iată-l, descalică în ograda cârciumiĭ.
Liliana (*repede*). — Să plecăm, Alinto. (*apucă spre stânga, apoĭ se oprește*) A, florile, e păcat să le lașĭ; adună-le să-ți ajut și eŭ (*amândouă se pleacă și adună florile în coș. Intră Silveanu*).

SCENA IV-a

SILVEANU, LILIANA, ALINTA

Silveanu (*șade pe o laviță în dreapta, își scoate pălăria și se șterge pe frunte*). — Unde să fie bulgarul? Nicĭ în cârciumă, nicĭ aicĭ. (*zărește pe Liliana și pe Alinta*) A, două fete, poate știŭ ele. Eĭ fetelor!
Alinta (*se întoarce cu fața spre el*). — Poftim.
Silveanu (*scoală*). — Alinta! Atunci cealaltă? (*Liliana se ridică*) Mĕ iartă, d-șoară, nu v'am recunoscut.
Alinta. — Dorești ceva, d-le Silveanu?
Silveanu. — Doruri multe are omul, d-șoară; de-ocamdată doresc, să nu maĭ fiŭ silit să viŭ aicĭ, ca să plătesc datoriile țăranilor meĭ, care vin să bea la cârciuma asta.
Liliana. — Să plecăm, Alinto, înserează.
Alinta. — Iată-mĕ.
Liliana. — A, dar florile? Nicĭ pe jumĕtate nu le-aĭ strîns. E păcat, sunt frumoase. Grăbește-te însă.
Alinta. — Indată.
Silveanu. — Sunt fericit că vĕ întâlnesc, d-șoară.
Liliana. — A, și de ce?
Silveanu. — Doream să vĕ vorbesc în privința Sandeĭ.
Liliana. — Ce e cu dânsa?
Silveanu. — Un logofĕt al meŭ vrea s'o ia de soție. El e fiul luĭ Moș Vasile, cunoscut în partea locului ca sfătosul din Silvenĭ. Marin e băiat de treabă, harnic și cinstit.
Liliana. — Și Sanda îl vrea?
Silveanu. — Da; cu voia dumitale.
Liliana. — N'a împlinit nicĭ anul de văduvie, și pe cât știŭ, a fost o căsătorie de dragoste.
Silveanu. — Ce puțin a ținut. După patru lunĭ de căsnicie, a rĕmas biata femee, văduvă, și n'avea 18 anĭ împliniți. S'a jelit destul la început; la vîrsta eĭ însă dreptul la viață e puternic. . . . tinerețea e un vecĭnic rĕsărit de soare. Ș'apoĭ țăranul, împovorat de nevoĭ cum e, are el simțurile așa subțiete ca noĭ?

Are el vreme de pierdut, ca să'şi hrănească durerea? In a vieţii lor trudă mai că e o fericire.

Liliana. — Atunci de ce să'i schimbi menirea? De ce să'l înalţi? Vrei să se deştepte; să judece că însemnează ceva în vălmăşagul social? Dar atunci, de sigur, îl faci pe biotul muncitor, cunoscător de dureri sufleteşti.

Silveanu. — Cum, d-şoară, şi pe d-ta te preocupă soarta celor asupriţi?

Liliana. — E un prilegiu numai al bărbaţilor?

Silveanu. — Nu de sigur. Dar....

Liliana. — Dar.

Lilveanu. — Ceî fericiţi în viaţă, nu prea se gîndesc, şi nici vreme nu aŭ, să plece ochii ca să privească la ceî de jos. De unde să ştii d-ta?

Liliana (*întărîtată*). — Din cărţi.

Silveanu. — A, bine, bogaţii citesc, ca să le treacă de urît.

Siliana. — Şi mai ales ca să se convingă că, sunt visători, care în zadar se încearcă să răscolească şi să alcătuiască o viaţă nouă socială.

Silveanu. — In zadar? nu cred. Din gungunitul unui copil nu înţelegem nimic, aşa şi cu încercările visătoruluî de azi. Dar să nu rîdem de el, d-şoară; cine ştie, mai târziŭ, acel gungunit, va fi, poate, cuvîntul omuluî, cuvîntul, care înţeles, va fi covîrşitor în fericire. Cât despre ţăran, fără teamă îi poţi îndruma spre un ideal, el nu se schimbă, ţăranul e statornic, căcî o singură dragoste îl stăpîneşte: „Pămîntul" — Pămîntul care, îi e mai scump chiar decât nevasta, copiî, părinţiî; căcî numai pe el, cu patimă l'ar strînge în braţe, pentru el numai ridică ochii la cer, nu ca să cate pe Dumnezeŭ, nu; ca să cate raza soareluî, care să-i pârguiască lanul de grîŭ; norul care să-i adape ogorul.

Liliana. — Atunci ce vrei să daî ţăranuluî? Pămîntul îl are.

Silveanu. — Da, cum îl are şi un făuritor de aur; făureşte pentru alţiî.

Liliana. — Antiteză fatală, e în firea lucrurilor.

Silveanu. — Mai mult o vorbă a bogaţilor, cu care'şi împacă sufletele lor egoiste.

Alinta. — Iată, sunt gata, Liliano, florile le-am strîns toate.

Liliana. — Le-aî strîns? Bine! (*nehotărîtă, apoi*) Vezi, Alinto, spre sat la noi nu se zăreşte trăsura?

Alinta. — Ce trăsură?

Liliana. — Tata mi-a spus că o să treacă pe aicî; sunt cam obosită, m'aşi întoarce cu el.

Alinta. — Dacă 'l întâlnesc, îi spun că'l aştepţi. Eŭ mă întorc pe jos (*ese*).

Liliana (*şade în stânga*). — Atunci, Sanda, se măritǎ?

Silveanu. — Dacă'i daî voe?

Liliana. — Ii urez un traî mai temeinic, de cum a avut în căsătoria întâi.

Silveanu. — Nădăjdueşte mai mult.

Liliana. — Ce?

Silveanu. — S'o cununi.

Liliana. — O, nu, n'am mână bună, am cununat-o şi nu ia prins bine. Incearcă dumneata.

Silveanu. — Incercările nicî mie nu-mi reuşesc, d-şoară. Orî-cum... (*se aude vorbă în cârciumă*). A, dar aud glsul cârciumaruluî, mă duc să mă răfuesc cu dînsul.

Liliana. — Cum?

Silveanu. — Eî da, să plătesc datoriile ţăranilor meî.

Liliana (*mirată*). — Dumneata?!

Silveanu. — Neapărat. Sunt depositarul avereî comune. Ţăraniî meî n'aŭ banî, în schimb însă, mi-am luat îndatorirea ca nimic să nu le lipsească, aşa, că eî

nu mai aŭ nevoĭ, nicĭ grija zileĭ de mâine. Surîzĭ, d-şoară, aşa e, e încă gungunitul unuĭ copil şi totuşĭ închipuiţi-vĕ c'ar prinde temeĭ, închipuiţi-vĕ, ţăranul despovărat de truda vieţeĭ, şi să se cunoască liber în muncă liberă. Ş'apoĭ încrederea în viitor pentru casă, copiĭ, nevastă, alcătuită pe averea comună, muma îngrijind mai bine de copiĭ, crescuţĭ pentru o viaţă nouĕ; naşterea, căsătoria, moartea chiar fără greutăţĭ materiale. Dar firea omuluĭ îmblânzită? Căcĭ n'ar mai fi prilegiŭ de ură, de violenie, de invidie, de pângărire, de omor. Să ieşĭ în sfîrşit la lumină, să întemeezĭ, aevea, o viaţă nouĕ de dreptate şi iubire. Speram să găsesc tovarăş, d-şoară, speram cu eĭ împreună să făurim lanţul solidarităţiĭ, cu eĭ împreună, să legăm hotar de hotar de moşie. Idealul meŭ s'a isbit de cârciuma d-luĭ Hristovicĭ, şi trage să moară. O lacrimă? D-ta?! D-ta!? (*o priveşte mirat*).

Stoian (*se iveşte în pragul sceneĭ*). — Poftiţĭ, boerule? (*Silveanu maĭ priveşte odată la Liliana apoĭ salută şi intră 'n cârciumă după Stoian*).

Liliana. — Ce surprins era? Firește, mĕ crede rea, sunt fata luĭ Hristovicĭ. O, cuvintele luĭ! Parcă un aer curat din culmea munţilor îmĭ umplea plămâniĭ! (*Şade pe o laviţă la stânga cu capul în mâinĭ. Intră Ştefan*).

SCENA V-a

ŞTEFAN, LILIANA

Stefan (*vine din areapta*). — Silveanu a pornit încoa, mi s'a spus. La cârciuma asta ce să caŭe? (*porneşte spre cârciumă*).

Liliana. — Ştefane!

Stefan. — Tu aicĭ? Singură?

Liliana. — Am stat de vorbă cu Silveanu.

Stefan. — Aşa? Unde e?

Liliana. — A intrat în cârciumă.

Stefan. — Mĕ duc să vĕd. (*apucă spre cârciumă*).

Liliana. — Ştefane!

Stefan. — Ce e?

Liliana. — Vino maĭ aproape.

Stefan (*se apropie*). — Eĭ ce vreĭ?

Liliana. — Şezĭ lângă mine şi spune'mĭ.

Stefan. — Ce să-ţĭ spun?

Liliana. — Spune'mĭ, ce e Silveanu?

Stefan. — Cum ce e?

Liliana. — Eĭ da ce ştiĭ despre el?

Stefan. — Ce să ştiŭ nimic deosebit.

Liliana. — Aţĭ trăit împreună la Paris.

Stefan. — Da.

Liliana. — Ce-a făcut acolo?

Stefan. — Ce fac toţĭ tineriĭ, nebuniĭ.

Liliana. — Eştĭ nesuferit.

Stefan. — Bine, Liliano, ce vreĭ să'ţĭ spun, saŭ maĭ bine, ce vreĭ să ştiĭ?

Liliana. — Vreaŭ să ştiŭ, ce a putut, pe Silveanu, să'l îndemne; tînĕr, avere, nume, să se dea cu patimă uneĭ utopiĭ, sublimă, da, dar fără temeĭ, fără sorţĭ de isbîndă. De ce? De ce?

Stefan. — O, o, Sfinxul vorbește; e, e, ce ochĭ înflăcărațĭ. Liliano dragă, așa frumoasă, nicĭ odată nu te-am vĕzut.

Liliana. — Bine, bine. E o cauză, așa e?

Stefan. — Eĭ da.

Liliana. — Ce?

Stefan. — Femeea.

Liliana. — A!

Stefan. — O patimă mare.

Liliana. — Și?

Stefan. — A fost trădat.

Liliana. — O actriță, de sigur.

Stefan. — Nu, o artistă.

Liliana. — Se deosibesc?

Stefan. — Mult. Actrița, simte și iubește ca orĭ și ce altă femee, artista nu; una singură e adorațiunea eĭ, arta. Amantul e unelta, pe care o sucește în toate chipurile, doar din ea să scoată ceva în folosul uniculuĭ eĭ adorat — n'are seamĕn, ca să rĕscolească toate patimile în om. Când aĭ nefericirea să iubeștĭ o asemenea femee, maĭ adesea, te necinsteștĭ saŭ te omorĭ.

Liliana. — Atunci Silveanu?

Stefan. — Nu s'a necinstit, dar a vroit să moară.

Liliana. — Nu s'a omorît.

Stefan. — I-am smuls eŭ arma din mână.

Liliana. — Ș'apoĭ?

Stefan. — Ca să uite, s'a dat desfrîuluĭ. Sunt maĭ mulțĭ anĭ de când l'am pierdut din vedere; și-l regăsesc, acum, covîrșit iară-și de o patimă.

Liliana. — Care?

Stefan. — Și-a dat inima celor asupriță. Numaĭ....

Liliana. — Numaĭ?

Stefan. — E om fără noroc, bietul băiat. Din ghiara artistiĭ scapă teafĕr, din cursa întinsă de nenea Anghel, — nu știŭ zĕŭ.

Liliana. — Ce vreĭ să ziciĭ?

Stefan. — Tată-l tĕŭ, aţâţă ţăraniĭ împotrivă'ĭ; ţăranul e ușor de amăgit, bănuitor și pentru binele ce-ĭ faci. Cârciuma asta, nu e decât o cursă, întinsă luĭ Silveanu.

Liliana. — O cursă?

Stefan. — Eĭ da; ce e în stare să urzească nenea Anghel, ca să'și apere milioanele tu nicĭ nu bănuești. E viața luĭ Silveanu în joc.

Liliana (*îngrozită*). — Ce?! O, o, Ștefane! (*cade pe bancă*).

Stefan. — Liliano, ce aĭ?

Liliana. — Ce am? ce am? Dar nu înțelegĭ, îl iubesc, îl iubesc! (*se scoală*). O! Ștefane! Ce să-țĭ spun. L'am vĕzut, e un an, în bordeiul Sandeĭ, o sĕrmană nenorocită, văduvă la 18 anĭ, era în ghiara morțeĭ, o noapte întreagă, împreună, ne-am luptat ca s'o scăpăm, am reușit. Apoĭ în pragul bordeiuluĭ, ne-am despărțit; rĕsărea soarele. De ce atunci la urmărit privirea'mĭ? De ce pornind spre casă, pe poteca ce apucasem, în umbra mea, mi s'a părut că licăreaŭ, numaĭ raze de soare. N'am înțeles atunci, o, dar acum, acum, îmĭ sgudue ființa toată, strigătul din inimă, îl iubesc, îl iubesc! O, Ștefane; ce copilărie, ce tinerețe vitregă am avut, tu știĭ — dulceața cuvîntuluĭ, mamă, să nu'l cunoștĭ, și cuvîntul, tată, să'l grăeștĭ cu fricĭ și cu inima strînsă! Ce am vĕzuț în juru'mĭ? durere, asuprire, lacrimĭ și blesteme, si din toată grămada asta

de urîţenie, să-mĭ rĕsară în faţă, tata! El, mĭ-a închis inima iubireĭ. O, dar acum tot jalnicul meŭ trecut dispare. Şi sufletu'mĭ întuncat, e străbătut numaĭ de splendoarea rĕsărituluĭ de soare! Ce graiŭ înălţător, când mi-a vorbit acum, ce cald, convingĕtor cuvîntul luĭ! Şi eŭ, nesocotita; când a venit la noĭ sunt 4 lunĭ, m'a rugat să intervin la tata pentru cârciuma asta, am fost aspră, am fost rea, şi nu'mĭ dam seama de ce atuncĭ, inima 'mĭ plângea de jale şi de dor! O, ce luminos îmĭ rĕsare acum, opera luĭ de dreptate şi iubire şi cum mĕ pĕtrunde adevĕru-ĭ. Ca în rĕstriște, când omul privind zare, cată fericirea, aşa şi eŭ acum, o caut pe a mea în ogorul brăzdat de el, în adevĕr, dreptate şi iubire.

Stefan. — Liliano dragă!

Liliana. — A, iată cursa, iată piedica, viaţa iubituluĭ în primejdie. Nu, nu, eŭ îl voiŭ apĕra, şi de va trebui, unghiile mi le voiŭ toci, ca să dărîm bucată cu bucată, blestemata asta de cârciumă.

Stefan. — Silveanu şi tu, o să mĕ faceţĭ să-mĭ pierd sărita. Parcă mĕ vĕd ucenic la Silveanu, propoveduind utopia luĭ.

Liliana. — Şi eŭ te voiŭ urma! (*se aude în stânga huruitul uneĭ trăsurĭ!*) O trăsură. Tata.

Stefan (*merge în stânga*). — Da, el e. Haĭ, haĭ, acasă.

Liliana. — Nu rĕmân. Vreaŭ să'ĭ vorbesc.

Stefan. — Luĭ tatăl tĕŭ? Ce vreĭ să'ĭ spuĭ?

Liliana. — Să vedem, nu ştiŭ, să încerc, trebue, înainte de a lua o hotărîre.

Stefan. — Liliano.

Liliana (*îl întrerupe*). — Lasă-mĕ, du-te, vezĭ în cârciumă, poate Silveanu n'a plecat

Stefan. — Te întorcĭ apoĭ acasă?

Liliana (*zăpăcită*). — Acasă? să vedem — da, da, acasă de sigur. Iată tata, du-te (*Hristovicĭ intră prin stânga. Ştefan intră în cârciumă*).

SCENA VI-a

HRISTOVICĬ, LILIANA

Hristovicĭ. — In trăsură să te ducĭ acasă. Trimete-o înapoĭ.

Liliana. — Tot s'aştept; ne întoarcem împreună.

Hristovicĭ. — Nu, am treabă aicĭ.

Liliana. — De mult vroiam să te întreb tată, cârciuma asta de ce maĭ e?

Hristovicĭ. — De ce? Nu te priveşte.

Liliana. — Cârciumĭ sunt în sat destule. Prea multe încă.

Hristovicĭ. — Ce e trebuincios, nu e prea mult.

Liliana. — Trebuincios, cârciumile luĭ?

Hristovicĭ. — Ce mĕ întrebĭ lucruri pe care tu nu le înţelegĭ? Haĭ, du-te acasă.

Liliana. — O, dacă n'aşĭ fi înţeles, nu te întrebam.

Hristovicĭ. — Aĭ înţeles, ce aĭ înţeles?

Liliana. — Am înţeles că 'n cârciuma asta stă la pândă rĕutatea, şi violenia, am înţeles scopu'ĭ şi nelegiuitu'ĭ gînd. Aicĭ. e ideea veninoasă care vrea să otră veascĕ, să întunece o altă idee, aceea ruptă din lumina de sus. Un ideal nu se ucide tată, se împotriveşte Dumnezeŭ.

Hristovicĭ. — Ce cutezĭ tu să bănueştĭ? Ce însemnează vorba asta indrăzneală?

Liliana. — Tată, te rog, stîrpeşte buruiana asta rea.

Hristovicĭ. — Pleacă acasă, pleacă.

Liliana. — Eşti neînduplecat. Tată, e rĕŭ ce vreĭ să faci.
Hristovicĭ. — Ţi-aĭ pierdut minţile? Pleacă îţĭ spun. (*Liliana apucă spre dreapta*). In cotro mergĭ?
Liliana (*se opreşte*). — Să apĕr o idee. (*ese repede pe după cârciumă*).
Hristovicĭ. — (*pe gînduri o clipă, apoĭ*) Ce s'a petrecut aicĭ? Stoiene! Ivanciule! (*intră din cârciumă Stoian şi Ivanciŭ*) Ce e p'aicĭ?
Stoian. — Bine, cucoane.
Hristovicĭ. — Cine a fost?
Stoian. — Nimenĭ.
Ivanciŭ. — A fost de mult, cuconu Ştefan.
Hristovicĭ. — Ştefan? ce căta?
Ivanciŭ. — In plimbare. A bĕut un pahar de vin.
Hristovicĭ. — Şi'n colo nimenĭ?
Stoian. — N'am vĕzut. Eram cu Ivanciŭ în cârciumă, cu socotelile.
Hristovicĭ. — Aşa? (*face câţĭ-va paşĭ, apoĭ se opreşte în faţa luĭ Stoian*). Merge?
Stoian. — Merge, cucoane.
Hristovicĭ. — Când s'adună?
Stoian — Maĭ pe seară, când se'ntorc de la muncă.
Hristovicĭ. — Mulţĭ?
Stoian. — Vin destuĭ.
Hristovicĭ. — Beaŭ mult, aĭ? D'abia trimet un butoiŭ şi'mĭ cer altul.
Ivanciŭ. — Aşa e Românul, bea mult, când îĭ daĭ pe veresie.
Hristovicĭ. — Te-aĭ încercat, să scoţĭ ceva din datoriĭ?
Stoian. — De unde cucoane, eĭ n'aŭ banĭ. Proprietarul strînge tot.
Hristovicĭ. — Nătărăiĭ. Stoiene.
Stoian. — Poruncĭţĭ.
Hristovicĭ. — Vreaŭ răfuială, vreaŭ plata datoriilor.
Stoian. — Cum, cucoane?
Hristovicĭ. — Aşa. Dacă n'aŭ, să ceară proprietarului. E baniĭ lor, trebue să le dea.
Ivanciŭ (*în parte*). — O păţi Stoian. (*Se înserează, în depărtare se văd ţăranĭ venind spre cârciumă*).
Stoian. — Dacă e pe plată, nu maĭ vin ceĭ din Silvenĭ, cucoane.
Hristovicĭ. — Nu e treaba ta. Tu să facĭ cum îţĭ poruncesc. Aĭ înţeles?
Stoian. — Am înţeles. (*s'aude larma ţăranilor care se apropie*).
Ivanciŭ (*luĭ Stoian încet*). — Te prinse în căpcană, mĕ. (*tare*) Iată-ĭ vin la bĕutură. (*O detunătură puternică în cârciumă*).
Hristovicĭ (*speriat*). — Ce e asta? (*intră repede maĭ mulţĭ ţăranĭ*).
Un ţăran. — Jupâne, jupâne, saĭ, îţĭ arde cârciuma.
Alt ţăran. — Fum şi limbĭ de foc ies din pivniţă.
Hristovicĭ. — Săriţĭ, ce staţĭ? Daţĭ ajutor! (*aleargă cu toţiĭ spre cârciumă*).
Ţăranii (*în culise*). — Miroase a gaz, mĕ, în pivniţă arde. Butoiul cu gaz a luat foc. Apă, mĕ! apă! (*focul se întinde, larma urmează*). (*Liliana vine dinspre cârciumă, dispare în stânga*).
Hristovicĭ (*ese din cârciumă*). — Arde până la pămînt. (*ameninţă cu pumnul în dreapta*). El, Silveanu, a pus focul. A, câine, o să te sdrobesc! (*ese prin stânga, focul urmează*).

(Cortina cade repede).

ION FACA

AUTORUL COMEDIEI FRANȚUZITELOR

ACTUL III-lea

Acelaș decor ca la actul ai II-lea se vede cârciuma arsă.

SCENA I

(La ridicarea cortinei scena e goală, apoi vine Stoian din dreapta.)

Stoian *(se pune în fața cârciumei)*. — Cine dracu să fi pus foc butoiului cu gaz? Spun toți că e ciocoiul din Silveni. eŭ îmĭ pun capul că nu. Cine dracu atunci? *(intră doica cu Alinta prin stânga, se opresc privind cârciuma. Stoian șade în dreapta.)*

Doica. — Vezĭ, Alinto mamă, cum miroase a gaz?

Alinta. — De la un butoĭŭ cu gaz a luat foc, d'aia, mamă.

Doica. — Liliana noastră, cum s'a speriat!

Alinta. — Era în apropiere de cârciumă, când a plesnit butoiul.

Doica. — Și ce sperietură pe noĭ, când am vĕzut-o adusă de cuconu Ștefan, galbenă ca turta de ceară, și aproape în nesimțire.

Alinta. — Treĭ zile e de când cu focul, și tot nu și-a venit în fire. *(dusă pe gînduri)* Ce să aibă mamă?

Doica. — Mĕ întreb și eŭ, de, ce să aibă?

Alinta. — Și chiar, domnul Ștefan, el totdeauna vesel și glumeț și dînsul pe gînduri. *(oftând)* Nicĭ cu mine nu maĭ glumește. Tot lângă Liliana.

Doica. — Iubește mult pe vară-sa.

Alinta *(oftând)*. — Da.

Doica. — Și Liliana îl iubește.

Alinta *(oftând)*. — Da.

Doica. — Se iubesc ca frate și soră — și adică, între verĭ, s'ar putea și alt-fel.

Alinta *(cu durere)*. — Nu maĭ spune, mamă, nu!

Doica. — Dar ce ți-e, Alinto, ce-aĭ fato!

Alinta. — N'am nimic mamă, nimic. — Măicuță, e rĕŭ când visezĭ privighetorĭ?

Doica. — Ba e bine; nuntă pe curînd,

Alinta *(încet)*. — Nuntă! *(stă dusă pe gînduri)*.

Doica. — Și d-ta, jupân Stoene, ce-o să te facĭ acum?

Stoian. — De, știŭ eŭ, boerul ce-o hotărî.

Doica — Da focul; să fie cum se zice?

Stoian. — C'a fost pus?

Doica. — Eĭ?

Stoian. — N'aĭ auzit și d-ta?! Proprietarul din Silveni. *(Alinta tresare.)*

Doica. — Doamne, s'ar putea un boer așa de treabă. Asta n'o maĭ cred.

Stoian. — Vezĭ, asta e, o crede boerul nostru.

Alinta. — Vino, măicuță, să plecăm. Să spun Lilianeĭ ce se zice.

Doica. — Lilianeĭ? Dar ce amestec să aibă dînsa cu d. Silveanu?

Alinta. — Nu știŭ, dar cred eŭ așa, că trebue să-ĭ spun. Haĭ, maică. Ș'apoĭ știĭ bine, e bolnavă.

Doica. — Să mergem, Alinto. *(când să plece spre stânga o întîmpină Ivanciŭ.)* D-ta ce crezĭ de focul ăsta logofete?

Ivanciŭ. — E treaba stăpînireĭ acum.

Doica. — Stăpînireĭ?!

Ivanciŭ. — Apoĭ așa, o să pice acum Prefectul, a tras la curtea boerească, așteaptă pe procuror, ca să 'nceapă cercetarea. E chemat și proprietarul din Silveni. De, până acum el e bănuitul.

Alinta. — Vezĭ, mamă, haĭ maĭ repede. (*apucă spre stânga*).

Doica (*urmând-o*). — Maĭ încet, fato, maĭ încet. Eŭ n'am picioare de alergat. (*ese dupe Alinta.*)

SCENA II-a

IVANCIŬ, STOIAN

Ivanciŭ. — Bucluc, mĕ Stoene

Stoian. — Așa, Ivanciule. Eĭ, boerul?

Ivanciŭ. — Pare-mi-se că pe poruncială a venit focu ăsta?

Stoian. — Fugĭ mĕ.

Ivanciŭ. — Să vezĭ lucru draculuĭ acum.

Stoian. — Cum mĕ?

Ivanciŭ. — La Silvenĭ se rĕscoală țăraniĭ.

Stoian. — Ce spuĭ, Ivanciule, de unde știĭ?

Ivanciŭ. — De unde știŭ, nu e treaba ta. O să vezĭ tu. Dar vorbă să nu-țĭ iasă din gură. Nicĭ să te 'mpingă dracul să spuĭ că știĭ de la mine.

Stoian. — Așa? (*pe gînduri o clipă*) I! asta e; mĕ, îndrăcitule, iscoada rĕscoaleĭ eștĭ tu, trimes de boerul.

Ivanciŭ. — Tu să tacĭ, atâta-țĭ spun.

Stoian. — Tac, mĕ. Da bine l-ațĭ prins în căpcană. Orĭ-cum s'ar suci, acum, tot mâncat e.

Ivanciŭ. — Auzĭ glavă de Rumân, să pue foc cârciumiĭ!

Stoian. — Eĭ, așĭ.

Ivanciŭ. — Ce așĭ, mĕ?

Stoian. — Și adică, crezĭ și tu, că focul e pus de ciocoiul ăla din Silvenĭ?

Ivanciŭ. — Firește, cred; de cine altul?

Stoian. — De cine; habar n'am; de el, ba.

Ivanciŭ. — Cum, mĕ?

Stoian. — Eŭ știŭ, ce știŭ.

Ivanciŭ. — Așa? (*pe gînduri, puțin*) Ia ascultă, măĭ Stoene, strigă stăpînul nostru că focul e pus de vecin? da saŭ ba?

Stoian. — Strigă.

Ivanciŭ. — Atuncĭ, bagă la glavă; noĭ strigăm ca boerul.

Stoian. — Strigăm, Ivanciule. (*S'aude uruitul uneĭ trăsurĭ*).

Ivanciŭ (*merge spre dreapta*). — Primarul cu un boer. Trebue să fie procurorul. Haĭ, ne punem colo, maĭ la o parte; și când ne-o chema să ne întrebe — știĭ?

Stoian. — Strigăm. (*Șed ambiĭ în dreapta maĭ în fund, intră procurorul și primarul*).

SCENA III-a

PROCURORUL, PRIMARUL, IVANCIŬ, STOIAN

Procurorul. — Ceĭ cu pricina sunt toțĭ citațĭ?

Primarul. — Da, domnule Procuror.

Procurorul. — Aceĭ doĭ, cine sunt?

Primarul. — Unul e chiar cârciumarul.
Procurorul. — Cine mai sunt?
Primarul. — Sunt mai mulţi, am trimes şi după proprietarul din Silveni; cel care a pus focul.
Procurorul. — Cum, cum, a mărturisit?
Primarul. — Nu, domnule Procuror.
Procurorul. — Atunci cum spui c'a pus focul?
Primarul. — O spune, boerul nostru.
Procurorul. — Aşa? Şi d-ta ca primar, pe vorbe, nu pe fapte dovedite, îţi întemeezi o hotărîre?
Primarul. — Dacă, boerul...
Procurorul. — Boerul d-tale nu e primar.
Primarul. — Fireşte că nu e; gogeamite boerul!
Procurorul *(dă din umeri).* — Vezi de adună martorii, pe d. Hristovici l-ai vestit?
Primarul. — L-am vestit. Credea c'o să trageţi la curtea boerească. E şi d. Prefect acolo. *(intră Ştefan prin faţă).*
Procurorul. — Nu la curtea boerească am fost trimes să fac anchetă. Hai, grăbeşte-te. *(Primarul ese).*
Stefan *(merge spre faţa sceneĭ).* — Procurorul, de sigur.
Procurorul *(merge spre stânga).* — Ştefane, tu!?
Stefan. — Ce, tu Mateĭ?! Tu eştĭ procurorul?
Procurorul. — Eŭ. Dar cum te găsesc pe tine aicĭ?
Stefan. — Imĭ petrec vacanţele, la moşie, la vara mea.
Procurorul. — Vara ta; cine?
Stefan. — Fata luĭ Hristovicĭ.
Procurorul. — Aşa, senatorul Hristovicĭ ţi-e unchiŭ?
Stefan. — Sunt vĕr bun cu fi-sa.
Procurorul. — Eĭ da, şi tată-l ţi-e unchiŭ.
Stefan. — Mi-o fi.
Procurorul. — Mulţi anĭ de când nu ne-am vĕzut, Ştefane dragă.
Stefan. — Aşa e; de la Paris. Ştiĭ că sunt şeapte anĭ?
Procurorul. — Şeapte anĭ, da, curge vremea.
Stefan. — Atunci tu facĭ ancheta?
Procurorul. — Eĭ, da; focul se zice, a fost pus.
Stefan. — Se zice.
Procurorul. — Unchiul tĕŭ acuză pe un proprietar vecin, cine e el?
Stefan. — Cum, nu ştiĭ? L'aĭ cunoscut la Paris, Silveanu.
Procurorul. — Cel cu romanul şi duelul pentru o actriţă celebră?
Stefan. — Chiar el.
Procurorul. — Să fi pus el focul? Nu se poate. Puţin cât l-am cunoscut mi s'a părut un băiat cu simţimînte nobile, generoase. Apoĭ nume, avere. Nu se poate. E alt-ceva la mijloc.
Stefan. — O urzeală mişelească, Mateĭ.
Procurorul. — Tu ştiĭ ceva?
Stefan. — Ba bine că nu.
Procurorul. — Atunci?
Stefan. — Ce pot să-ţi spun acum, e că, nu Silveanu a pus focul.
Procurorul. — A fost pus însă?
Stefan. — Aĭ auzit tu vorbindu-se de alcătuirea luĭ Silveanu pe moşia luĭ.
Procurorul. — Ceva.

Stefan. — Un soiŭ de comunism, unde ţăraniĭ trăesc ca şoareciĭ în caşcaval. Luĭ Hristovicĭ nu-ĭ venea la socoteală alcătuirea asta, căcĭ ţăraniĭ sĕĭ, supţi până la măduvă de treceaŭ cu neveste, cu copiĭ pe moşia luĭ Silveanu. Atuncĭ afurisitul . . .

Procurorul. — Tot unchiul tĕŭ?

Stefan. — Tot el îndrăcitul. Vroeşte cu orĭ-ce preţ să sdrobească pe bietul băiat. El ştie că ce urmăreşte maĭ cu stăruinţă Silveanu, e să stîrpească beţia printre ţărani. Atuncĭ blestematul de bulgar, tot unchiu-meŭ, s'a gîndit să pună cârciuma asta, cum vezĭ în mijlocul câmpuluĭ, dar în drumul ţăranilor din Silvenĭ. Cârciumar a pus pe un bulgar d'aĭ sĕĭ, acela avea poruncă să atragă oameniĭ la băutură pe datorie, să-ĭ zăpăcească cu minciunĭ, că Silveanu ĭĭ jefueşte, ĭĭ înşală. Aşa, că azĭ, ţăraniĭ cred într'adevĕr că sunt păcăliţi şi pungăşiţi de stăpînul lor; sunt gata să se rĕscoale; la mânie ţăranul e sălbatec. Atuncĭ un prieten revoltat şi îngrozit, crezând că viaţa luĭ Silveanu ar putea fi în primejdie, fără să se gîndească maĭ departe, dă foc cârciumiĭ.

Procurorul. — Un prieten, s'a expus să facă asta?

Stefan. — Eĭ, da.

Procurorul. — Ştefane, tu?

Stefan. — Ce-aĭ face?

Procurorul. — Datoria.

Stefan. — Fiĭ pe pace, nu sunt eŭ.

Procurorul. — Uf! Ce greŭ mi-ar fi venit. Atuncĭ?

Stefan. — Mateĭ, mĕ crezĭ pe cuvînt?

Procurorul. — Fără 'ndoială.

Stefan. — Atuncĭ nu da vre-o importanţă ancheteĭ. Nu e crimă la mijloc.

Procurorul. — Un foc pus?

Stefan. — Vorba e cine l-a pus. *(S'aude în stânga clopoţeiĭ de la un poştalion).* Prefectul trebue să fie. Cum e?

Procurorul. — Cum e? Să-l judecĭ singur. (*Trec amîndoĭ în dreapta, Hristovicĭ şi prefectul intră prin stânga. Hristovicĭ până la sfîrşitul actuluĭ pare preocupat, îşĭ trece des mâna pe frunte, parcă o boală ar fi gata să'l doboare*).

SCENA IV-a

HRISTOVICĬ, PREFECTUL, PROCURORUL, ŞTEFAN, IVANCIŬ apoĭ SILVEANU

Prefectul. — Cum de n'aĭ venit la masă d-le Procuror? Te poftise conu Anghel. Nu ţi-a spus primarul?

Procurorul. — Ba da; ĭĭ mulţumesc d-luĭ Hristovicĭ, dar n'am putut, nu-mĭ era permis.

Prefectul. — Ce fel, cum?

Procurorul. — E în contra legiĭ. Ancheta e cerută de D-l Hristovicĭ.

Prefectul. — Ce anchetă, nenişorule; ancheta e ca şi făcută. Un descreerat a pus foc cârciumiĭ.

Stefan *(care stă călare pe o bancă).* — Şi cine a acel descreerat, onorabile?

Prefectul *(cu ifos).* — Da d ta, cine eştĭ?

Hristovicĭ. — Nepotul meŭ. Nu'l cunoştĭ?

Prefectul. — Aşa? n'am avut cinstea. *(Salută prietenos).*

Procurorul. — Cum, aĭ şi descoperit pe criminal? Bravo, d-le Prefect. Cine e?

Prefectul. — Un derbedeŭ.

Stefan. — Şi cine e acel derbedeŭ, stimabile?

Prefectul. — Eĭ, cine vreĭ să fie: „Silveanu".

Hristovicĭ. — Lasă, Matache, trebue să lăsăm pe d-l Procuror să cerceteze, să se încredinţeze. *(şeade în stânga, se freacă cu mâna pe frunte).*

Stefan. — Şi până atunci, eŭ aşĭ povăţui pe onorabilul d-l Prefect, să nu prea strige în gura mare că e Silveanu.

Prefectul. — Ce fel, cum, de ce?

Stefan. — Vezĭ că, derbedeiĭ sunt rĕĭ foc, când maĭ ales li se aduc învinuirĭ nedrepte.

Prefectul. — Rĕĭ?!... Cum, ce fac?

Stefan. — Muşcă.

Prefectul. — Muşcă! aşa? să vedem, să vedem. Am eŭ botniţă pentru ceĭ care muşcă, nenişorule. Eĭ, eĭ.

Hristovicĭ. — Ştefane, nu te laşĭ de fleacurĭ.

Stefan. — Nu sunt fleacurĭ de loc, o să vedeţĭ, Silveanu are să vină acum, o să vĕ ceară socoteală de această mişelie.

Prefectul. — Ca, ce? Socoteală? Asta'mĭ miroase a figură? Figură mĭe? A şi găsit omul. Figura o să i-o fac eŭ, nenişorule, s'o pomenească, *(vorbeşte rîzênd prosteşte)*. Am făcut una erĭ primaruluĭ din Becenĭ, Coane Anghel, să te tăvăleştĭ. Ştiĭ, Stan Popescu, mi-aĭ cerut revocarea luĭ.

Hristovicĭ *(cu mâna pe cap)*. — M'aĭ scăpat de pehlivanul ăla? Bravo, Matache. Se pusese cu ţăraniĭ în contra mea.

Prefectul. — I-am tăiat pofta — Acum... *(vorbeşte încet cu Hristovicĭ)*.

Stefan *(procuroruluĭ)*. — Crezĭ să aibă pereche?

Procurorul. — De, ştiŭ eŭ, să sperăm că nu.

Prefectul *(cu mâna pe piept)*. — Şi la alegerĭ, las pe mine.

Stefan *(către Hristovicĭ)*. — Parcă nu ţi-ar fi bine, nene Anghele, ce aĭ?

Hristovicĭ *(să freacă la ceafă)*. — Nu ştiŭ, mi-e capul greŭ.

Stefan. — Eştĭ cam aprins la faţă. Vezĭ supărările nu sunt bune pentru oamenĭ sângeroşĭ. *(către prefect)*. Eĭ, boerule, figura cu primarul.

Prefectul. — Bine zicĭ, să vĕ spun.

Procurorul. — Dar nu vin martoriĭ, nicĭ d-l Silveanu.

Prefectul. — Să-l aducă.

Stefan. — Să-l poftească. Simpaticule, eĭ, figura?

Prefectul. — Aşa da. Să vĕ spun. Plecasem în inspecţie. O primire în judeţ, nenişorule, cum n'aĭ gîndit, ca luĭ vodă. Arcurĭ de triumf pe la toate comunele, primariĭ întîmpinându-mĕ cu alaĭ şi cu discursurĭ, fetele cu buchete de florĭ, şi câte şi maĭ câte. Ajung în sfîrşit în Bercenĭ. Figura o chibzuisem cu sub-prefectul, căcĭ hotărîsem să i-o fac cu moţ luĭ neica Stan Popescu. Cum îl vĕd îĭ saĭ după gît şi ne pupăm; trag în gazdă la el cu maĭ multe ciurucurĭ după mine; eram vr'o cincĭ, hotărît să-l pun pe cheltuieală, căcĭ e chiabur, dar sgârcit al draculuĭ. Apoĭ pune-te pe chef, dăĭ la curcan, pe varză, dăĭ la claponĭ fripţĭ şi un pelin de douĭ anĭ nenişorule, să-ĭ ducĭ dorul. A treia zi în sfîrşit mĕ hotărăsc să plec, poruncesc să tragă trăsura la scară, iar îl iaŭ în braţe, îl pup, şi scot patalamaua din buzunarul hainei, i-o daŭ.

Stefan. — Ce patalama?

Prefectul *(rîzênd prosteşte)*. Bine nene cum nu înţelegĭ? aia era figura. Patalamaua, era adresa de revocare. Iĭ vezĭ mutra când a citit-o! Bre! ce înjurătură trebue să-mĭ fi tras. — E bună, aĭ?

Stefan. — Eşti nepreţuit, ispravnice dragă; şi mĕ gîndesc acum ce trebue să fi fost cealaltă, ştiĭ aia mare, mare de tot.

Prefectul. — Mare de tot? Ce spuĭ, nene? Am făcut eŭ multe, dar una aşa mare care să fie?

Stefan. — De, de, ce te facĭ, aia care-aĭ făcut-o guvernuluĭ.

Prefectul. — Guvernuluĭ?

Stefan. — Eĭ da, firește. Ca să te numească prefect; aia figură zic şi eŭ.

Prefectul. — Da, adică, cum? A, da, da (*rîs prostesc*) da mucalit maĭ eştĭ nenişorule, bată-te norocul (*intră Silveanu prin dreapta*).

Silveanu (*spre Ştefan*). — Ştefane, procurorul care e?

Stefan. — Iată-l.

Silveanu. — Domnule Procuror viŭ să mă apĕr şi să acuz.

Procurorul. — S'acuzĭ! Pe cine?

Silveanu. — Pe domnul Hristovicĭ.

Prefectul. — Ce? Pe conu Anghel? Un senator, un reprezentant al ţărĭĭ?

Procurorul. — Domnule Silveanu, e gravă acuzarea.

Silveanu. — Să judecĭ domnule Procuror. Intrebaţĭ pe D-l Hristovicĭ ce caută, un bulgar, logofĕt al sĕŭ, în sat la mine, ascuns de douĕ zile şi douĕ nopţĭ şi mergênd din casă în casă ca să îndemne pe ţăranĭĭ meĭ la rĕscoală? Tot satul e în fierbere, vreaŭ să distrugă, să prade, tot ce am înfiinţat, spital, şcoală, azil, magaziile de bucate. Averea lor, nesocotiţiĭ! D-le Procuror, cer protecţiunea justiţieĭ.

Prefectul. — Ia nu maĭ încurca lumea cu havadişurile d-tale, domnule. Focul, focul cine l'a pus.

Procurorul. — Recunoştĭ şi d-ta că-ţĭ făcea neajunsurĭ cârciuma asta?

Silveanu. — De sigur, o recunosc; dar era s'aştept să-şĭ îndeplinească scopul eĭ rĕutăcios ca s'o desfiinţez saŭ o făceam de la început.

Hristovicĭ, — Stoene!

Stoian. — Poruncĭţĭ!

Hristovicĭ. — A fost, d. Silveanu, în ziua foculuĭ la cârciumă?

Stoian. — A fost.

Procurorul. — Ce căuta?

Prefectul. — Aşa e, ce căta? ce treabă aveaĭ aci, domnule?

Silveanu. — Prea eştĭ curios.

Prefectul. — Ia ascultă, domnişorule, ştiĭ cine sunt eŭ?

Silveanu. — Aicĭ ne deosebim, eŭ nu sunt curios.

Prefectul. — O să te arestez, domnule.

Procurorul. — Vĕ rog, domnule Prefect, aicĭ justiţia are să hotărască.

Prefectul. — Ce justiţie, d-le, eŭ sunt reprezentantul guvernuluĭ şi ca atare.....

Stefan. — Iĭ facĭ şi procuroruluĭ, figura cu primaru.

Prefectul. — (*încet către Hristovicĭ*) Dacă nu i-o fac, să-mĭ zicĭ cuţu.

Proourorul. — D-le Silveanu, să-mĭ spuĭ ce căutaĭ în ziua foculuĭ în cârciuma asta!

Silveanu — Intr'adevĕr venirea mea aicĭ, dă loc la bănuială. Cu gînd bun nu intri în casa vrăjmaşuluĭ.

Prefectul. — Vedeţĭ? Mărturiseşte, d-le Procuror, ia act.

Procurorul. — Nevoit, de ce?

Silveanu. — Ca să plătesc datoriile ţăranilor meĭ, pentru otrava ce le dă să bea d-l Hristovicĭ.

Hristovicĭ. — (*întărîtat*) Stoene!

Stefan. — Nu te aprinde, nene Anghele, eştĭ om sângeros.

Hristovicĭ. — Tu să tacĭ! Stoene!

Ivanciŭ. — *(strigênd în culise)* Stoene, Stoene mĕ! Nu e; acu fuse aci. Parcă intră în pămînt.

Hristovicĭ. — Du-te, vezĭ unde e; s'aducă îndată condica datoriilor.

Ivanciŭ. — Dacă e pentru condică, degeaba cucoane.

Hristovicĭ. — De ce?

Ivanciŭ. — A ars'o focul.

Prefectul. — A, a, asta miroase a figură, nene, figură. Să dovedească c'a plătit. *(Prin stânga intră Liliana).*

Procurorul. — Poţĭ dovedi? Aĭ martorĭ?

Silveanu. — Da. Şi un martor pe care d-l Hristovicĭ cu greŭ l'ar contesta. Dar nu vreaŭ...

Stefan. — Dacă nu-l numeştĭ, îl numesc eŭ. Il cunosc.

Hristovicĭ. — Spune, cine e?

Liliana *(vine în faţă).* — Martorul am fost eŭ.

Hristovicĭ. — Tu! tu? Cum, ce însemnează?

Liliana. — Am fost faţă, când d-l Silveanu, a venit să plătească cârciumaruluĭ.

Hristovicĭ. — A plătit datoriile ţăranilor?

Liliana. — Da.

Hristovicĭ. — Dar atuncĭ, dacă plătia, Stoian mĕ fură! pungaşul! tâlharul! un bulgar!

Stefan. — Par'că lupiĭ nu se mănâncă între eĭ. *(larmă în depărtare în spre dreapta).*

Silveanu. — Judecă, acum, d-le Procuror, maĭ plăteam dacă voiam să daŭ foc cârciumiĭ?

Prefectul. — *(larma maĭ apropiată).* Ce e larma asta?

Primarul. — Sunt oamenĭ din Silvenĭ, d-le Prefect. S'a sculat tot satul şi vine încoa

Prefectul. — De ce? ce vroesc?

Primarul. — Ce voesc, nu e bine pentru proprietarul lor. *(Liliana merge repede spre tată-sĕŭ).*

Liliana. — *(încet foarte mişcată)* Tată, fă să înceteze cercetarea.

Hristovicĭ. — Pleacă d'aci!

Liliana. — Dacă nu facĭ ce-ţĭ spun, strig să m'audă toţĭ, cine a pus foc cârciumiĭ.

Hristovicĭ. — Ce ştiĭ tu?!

Liliana. — Ştiŭ.

Hristovicĭ. — Cine?

Liliana — Eŭ!

Hristovicĭ. — Tu? Tu!?

Liliana. — Pe mormîntul mameĭ, jur, eŭ am pus focul. Acum gîndeşte-te: Vreĭ să ştie lumea ce a făcut fata senatoruluĭ Hristovicĭ? Vreĭ să ştie lumea, de ce?

Hristovicĭ. — Ticăloasa! du-te, du-te că!..... *(cade ameţit pe bancă).*

Procurorul. — *(către Ştefan)* Acolo e drama.

Stefan. — Aşa e.

Hristovicĭ. — *(vorbă grea şi bâlbâită).* D-le Procuror, m'am înşelat — retrag plângerea — Nu e d-l Silveanu *(face o sforţare ca să se scoale)* Matache! ajută-mĭ..... du-mĕ la trăsură..... Mi-e rĕŭ..... *(Hristovicĭ sprijinit de prefect şi de doică ese). (La stânga maĭ în fund Liliana şi Alinta ţinêndu-se de mână). Larmă in apropriere, se aud vocĭ:*

„Trebuie să ni'l dea pe mână!"
„Cu noĭ să se răfuiască!"

Scena se umple în dreapta de ţăranĭ, apoĭ ţărance şi copiĭ toţĭ curat îmbrăcaţĭ. Ţăraniĭ strigă.

„Să ni'l dea!"
„Să ni'l dea!"

Un ţăran. — Iată-l, s'ascunde la spatele stăpînireĭ.

Silveanu *(îşĭ face loc să treacă în faţa ţăranilor).*

Procurorul *(îl împiedică).* — Staţĭ! In numele legiĭ; vĕ somez. Sunt Procurorul. Dacă aveţĭ vre-o plângere, dacă sunteţĭ nedreptăţiţĭ, spuneţĭ, vĕ ascult, ce voiţĭ. *(Sanda străbate repede cârdul de ţărance şi se pune în faţa procuroruluĭ la stânga).*

Sanda. — Ce voesc? Să vĕ spun eŭ d-le Procuror!

Liliana, Silveanu *(împreună).* — Sanda!

Sanda. — Vroesc ticăloşiĭ, vroesc sărăcia şi nevoile de odinioară. Un şir de anĭ le-a subt munca nelegiuiţiĭ de arendaşĭ greci şi bulgarĭ, şi aŭ tăcut, lipsa aŭ răbdat-o, şi aŭ tăcut, aduşĭ în sapă de lemn, aŭ răbdat şi aŭ tăcut copleşiţĭ în datoriĭ, li se vindea şi cenuşa din vatră, aŭ plecat capul şi aŭ tăcut. Le vine acum acest mântuitor, care în mila, în bunătatea luĭ, le dă iarăşĭ zile cu soare, muncă cu soare, muncă voioasă şi spornică, somn de creştin cu cuget senin, le dă sănătate, le dă cinste, le dă bunătate, dreptate, le dă biserică şi credinţĭ în Dumnezeŭ. Şi acum vĕ întreb eŭ, ce maĭ vroiţĭ?

Un ţăran *(o dă la o parte).* — Dă-te la o parte, femee. *(Sanda îl ţine de braţ).*

Sanda. — D-ta Dragomire? D-ta? ia uită-te în ochiĭ meĭ — Aĭ uitat oare? Să-ţĭ aduc eŭ aminte? *(ia pe un copil din cîrd).* Acest copil, cine, acum treĭ lunĭ mi-l a adus la spital cu sufletul pe buze? Cine mi l-a pus în braţe, spuindu-mĭ: „Scapă-l, Sando, n'am altul." Ţĭ-era ochiĭ înecaţĭ în lacrimĭ atuncĭ, nu înflăcăraţĭ de mânie ca acum. Ţi-aducĭ aminte, aĭ? Cine, în acea noapte, pe vifor şi zăpadă a pornit călare în oraş ca s'aducă doctoria cerută de doctor şi fără de care îţĭ murea copilul? *(arată pe Silveanu)* Priveşte-l în faţă de cutezĭ, priveşte'l. Să nu te pedepsească cel de sus, Dragomire? *(Dragomir se dă 'napoĭ şi'şĭ aruncă căciula la pământ, mama îşĭ ia copilul în braţe şi'l strînge la piept)* Ţineţi'l bine strîns la sîn Catrino, şi roagă-te la D-zeŭ să nu v'ajungă păcatul.

Catrina *(ridică căciula luĭ Dragomir şi ĭ-o dă).* — Haĭ Dragomire acasă, haĭ să nu ne bată Dumnezeŭ.

Un ţăran *(Ţăraniĭ nehotărîţĭ o clipă, apoĭ).* — Să ne dea ce e al nostru.

Alt ţăran. — Da, baniĭ noştri, munciţĭ de noĭ.

Sanda. — Baniĭ voştri? Dar casele voastre curate şi îndestulate, nu e bogăţie? Dar gospodăria voastră? dar hainele astea curate de pe voĭ? Dar hrana bună? dar îngrijirea şi sănătatea? Dar copiĭ ăştia? Ia priviţi-ĭ, vioĭ, rumenĭ şi voĭnicĭ? Asta nu e bogăţie? Cine vi le-a dat? *(o pauză)* trage clopotele!

O ţărancă. — Trage clopotele.

Altă ţărancă. — Trage de mort!

Altă ţărancă. — *(îngrozită)* Trage de mort! Trage de mort!

Alţĭ ţăranĭ. — Unde? Unde?

Liliana. — *(mergînd spre ţăranĭ)* Unde? Acolo unde bântue molima şi seceră copiĭ, acolo unde e durere, sărăcie, suferinţă, acolo unde e jalea mamelor. Auziţĭ cum sună? Acolo la noĭ în sat. Vesteşte c'a maĭ murit un copil. Cincĭ într'o săptămână. Voĭ din Silveni câţĭ a-ţĭ îngropat?

Ţărancele *(Strângêndu-şĭ copiiĭ la sîn).* — Nicĭ unul, nicĭ unul! ĭ-a ferit Maica Domnuluĭ!

Liliana. — Vi a ferit şi acela. El care a oprit şi molima să treacă de hotarul moşieĭ voastre. Dar ce duh rĕŭ v'a rătăcit minţile? Vroiţĭ să dărâmaţĭ sfînta luĭ alcătuire? nelegiuiţilor! A venit spre voĭ cu braţele deschise, v'a desrobit, v'a fericit şi acum cu vrăjmăşie în potrivă-ĭ? Dar v'aţĭ gîndit voĭ că aceştĭ copiĭ o să crească mariĭ, şi atuncĭ o să ştie, o să judece că voĭ părinţiĭ le-aţĭ furat fericirea şi o să vĕ blesteme şi în mormintele voastre! *(murmur printre*

țărani) Oh! fugiți dupe acest pământ, e adăpat în lacrimi și blesteme! Plecați, vĕ întoarceți la vatra voastră, acolo e pace, acolo e dreptate, lumină, acolo e fericire, acolo e iubire..... iubire!

Stefan — *(către Silveanu).* Înțelegi, înțelegi?!!

Silveanu. — Nu vreaŭ.

Doica — *(intră repede prin stânga).* Cucoane Ștefane, cucoane Ștefane!

Stefan *(merge spre doică).* — Ce e, mamă Doică?

Doica. — Haĭ repede acasă.

Stefan. — Ce e, ce s'a 'ntîmplat?

Doica. — A murit boerul!

Liliana *(repede spre doica cu un strigăt).* — Ah!...

Doica *(o ia în brațe).* — Fata mamiĭ. *(Țăraniĭ își scot căciulile, femeile se închină. Printre țărani un murmur)* „**Dumnezeŭ să'l ierte**“ *(Clopotele urmează a suna).*

(Cortina)

M. Polisu-Micșunești.

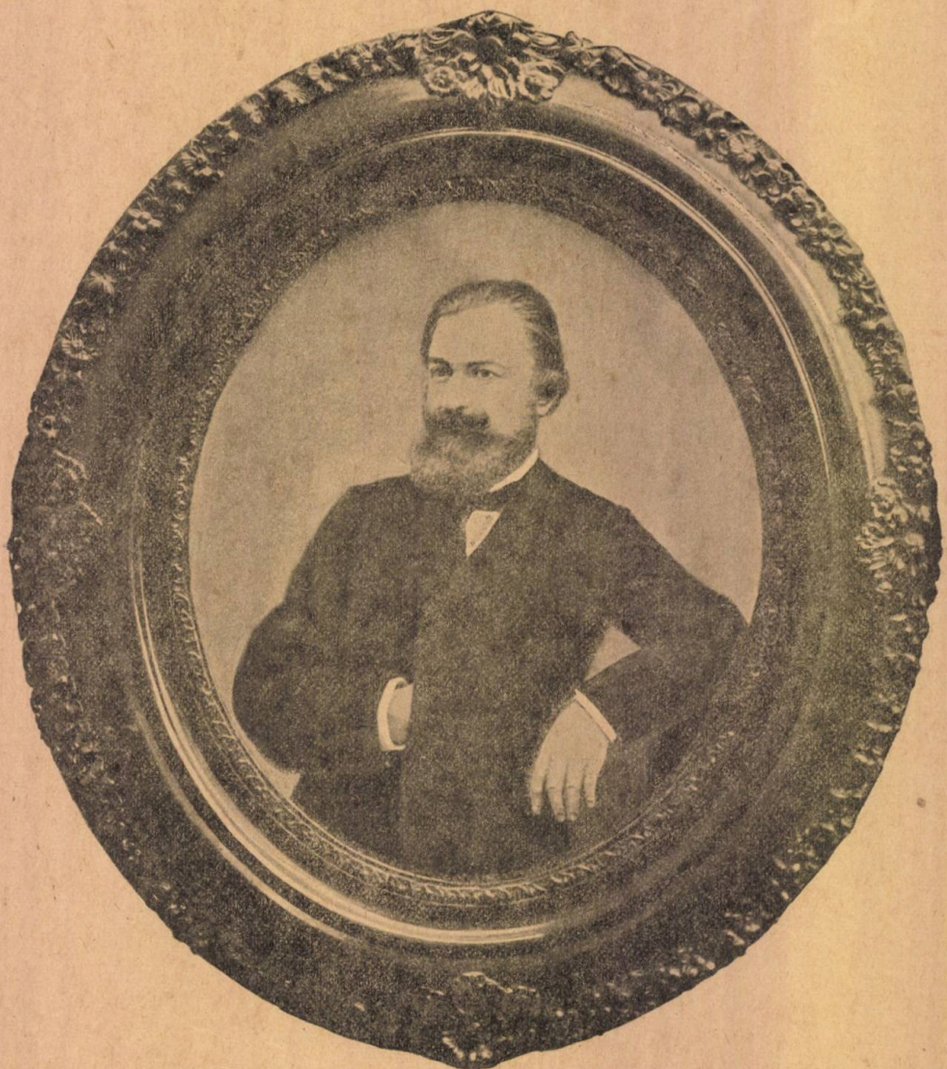

C. NEGRI

CHIPURĬ ŞI PRIVELIŞTĬ

SCRISORI

I

LILA H.

. . . . . .

Aceeaşĭ viaţă liniştită toată săptămâna trecută la ţară. Dimineaţa înainte de răsăritul soareluĭ ies călare şi rătăcesc la pas pe drumurile dintre lanurĭ, orĭ în câte o vale singuratecă. Intr'o rarişte de pădure sunt doĭ stejarĭ bătrânĭ şi nalţĭ sub care mĕ opresc şi staŭ ceasurĭ întregĭ. Stejarul are ceva măreţ în el, ceva falnic până şi în freamătul frunzeĭ luĭ. Priponesc calul cu şeaua pe el la câţĭva paşĭ şi mĕ culc cu faţa în sus înfundându-mĭ privirea în adîncul ceruluĭ. De alaltăierĭ însă, a început o ploae vlog, încât petrecuĭ aste două zile maĭ mult în casă. Din vreme în vreme privesc pe fereastră la noriĭ turburĭ care se frămîntă de-asupra văeĭ şi la făşiile cenuşiĭ de apă ca nişte pînze bătute de vînt.

Astă seară, lumina lămpiĭ, liniştea adîncă din casă, păreţiĭ albĭ, vlogul monoton al ploiĭ, somnul lucrurilor de prin prejur, dormind aşa cum le-a apucat vremea — mantaua mea de cauciuc doarme cu mânile întinse pe canapea, — cu un cuvînt toate câte mĕ încunjură voesc să-mĭ amorţească simţurile şi să mĕ îngroape şi pe mine de viŭ în acest somn adînc din juru-mĭ. Puseĭ mâna pe o gazetă şi parcă 'mĭ strecură un fel de plumb greoiŭ în trup citind'o. Şi cu toate acestea ceasornicul de perete, cu un fel de ironie, sună cucu de nouĕ orĭ, adică nu-s decât nouĕ ceasurĭ!... O resvrătire se făcu în sufletul meŭ, mĕ îndreptaĭ în scaun şi neştiind ce să fac mĕ hotărîĭ să-ţĭ răspund la dorinţa ce mi-aĭ arătat de atâtea orĭ — scumpe amice, de a-ţĭ schiţa câteva chipurĭ şi poate şi câteva priveliştĭ ce-am întîlnit în viaţă...

Or fi de atuncĭ vr'o 10 anĭ. Eram în Paris şi eşeam seara foarte des la Bois-de-Boulogne într'o trăsură de remiză, însoţit de un locotenent român care îşĭ făcea studiile la şcoala de cavalerie din Fontainebleau. El petrecea vacanţa la mine în Paris şi mai tot timpul vereĭ eram împreună. Intr'o seară, pe aleea

salcîmilor, întîlnii într'un echipaj frumos figura unei femei blonde care avea în privire şi în armonia trăsurilor ei o rară putere de atracţie. Ea era îmbrăcată într'o rochie de mătase de un verde de cotleală şi întorcea toţi ochii de prin trăsuri. O vedeam pentru întâia oară. A doua zi o văzui iar, de astă dată într'o trăsură mai mică, dar tot frumoasă. In mersul la pas al cailor, ea trecu o privire şi asupra noastră. Ochiul femeei — enigmă profundă şi pururea deslegată de cel căruia îi e pusă — are într'însul o putere mai mare decât graiul ei. Imi păru c'o înţeleseĭ. Când însă încercai să i urmăresc trăsura pe o alee lăturalnică, ea încreţi uşor din sprîncene. Două luni de zile în urmă n'am mai văzut-o, parcă intrase în pămînt.

Intr'o Duminică — mi-aduc aminte, era o seară plăcută după o bură de ploae — eşi călare dintr'o alee, cu un servitor după ea. Imi făcu un semn, mă coborii din trăsură, îi sărutai mănuşa. Când mă depărtai, citii carta de vizită îndoită ce 'mi lăsase în mână: „Te aştept, Miercuri, la 4 ceasuri, la mine, strada M. No. 5. Am să-ţi vorbesc. Te veĭ anunţa doctorul spaniol. La revedere dar, nu-i aşa?“ Locotenentul meu, care era într'o uniformă nouă de artilerist român, cu firea lui iluzionară, mă vedea ajuns în cine ştie ce raiu de fericiri şi părea a sorbi deliciile închipuirii lui.—La ziua hotărîtă eram în strada M. No. 5, dinaintea unui otel mare cu trei etaje. Un servitor ras şi nalt, c'o privire inteligentă şi c'o gravitate ce impunea, mă introduse într'un salon rotund din etajul întâi. Aşteptai câteva minute şi intră o bonă care mă invită să trec în apartamentul din faţă, unde o lumină plăcută umplea trei camere la rînd. Lîngă uşa camerii a doua îmbrăcată oriental, mă aştepta în picioare ea însăşi, într'o rochie de lustrin, faţa opaluluĭ şi cu dantele pe poale. Pe cap purta o floare albă. — Lila de A., zise dînsa, întinzêndu-mi mâna şi surîzênd, e frumos din partea d-tale că ai venit. Nu-i aşa că sunt o femee neînţeleasă saŭ cel puţin trebue să par curajoasă. Dar mă voiŭ explica, şi veĭ vedea că sunt mai puţin originală de cum am aerul... O, doriam să-ţi vorbesc şi cum am multe de vorbit, te rog să-mi spuĭ dacă ai dat prânzul de astă-seară? Răspunsei că nu, şi, asupra uneĭ observări ce voiam să fac, ea reluă: — O, atunci totul e cum nu se poate mai nimerit. Te rog numai să mă ierţi o secundă. Am nişte mici lucruri de dispus şi voiŭ fi a d-tale... nu-i aşa? O să faci cunoştinţă în timpul acesta cu divanul meu.“ Şi ridicând jumătate din firile de bambu ale portiereĭ japoneze de la camera din stînga, dispăru c'o mişcare graţioasă. In divan, camera eĭ intimă, era un cuib înflorit, cochet şi molatec; el îţi destăinuia sufletul celeĭ ce-l locuia. Unde te uitai era ceva ce-ţi oprea cătarea; câteva miniaturi de porţelan japonez, două trei peisage cu subiecte amoroase, câteva statuete reprezentând frumuseţi antice, lucruri de mână aşezate cu gust, apoi o mulţime de obiecte orientale, de umbrele colorate de mătase, de vase de China, de pene egipţiene şi de covoare. Pereţii eraŭ tapisaţi în cutnie de Asia. Tocmai jos, divanul, roş, vişină-putredă, înfundat cu perne moi, cusute în fir. In faţa divanuluf un tabloŭ, înfăţişând-o pe ea, în mărime naturală, culcată, cu braţele sub cap şi îmbrăcată în haine orientale, cu fesul bătut în fir, pe cap, cu un picior gol, iar cu vîrful

celuĭlalt într'un condur auriŭ. Peste bust plutea un vĕl subţire lăsând să i se străvază formele. Tabloul o reproducea tocmaĭ stând pe sofaua din faţă, cu haşişul şi narghileaua lîngă ea.

După câteva minute reintră. Ea avea în mână o bucată de hârtie albă şi un condeiŭ de pană.—Iartă-mĕ te rog, îmĭ zise ea, am întârziat şi încă n'am sfîrşit; am numaĭ un cuvînt de scris, o să-l scriŭ aicĭ în faţa d-tale ca să nu te maĭ las singur". Şi se aşează la un mic biroŭ, netezindu-şĭ cu mâna cutele de la poalele rochieĭ. Momentul acesta o putuĭ privi drept. Intre frazele ce scriea se uita spre mine cu privirea rătăcită adunându-şĭ ideile. Corpul eĭ era frumos şi ademinitor, o gimnastică de graţiĭ, o virtuozitate a voluptăţiĭ. In respirarea eĭ, sînul mişca încet, pĕrul, o mână de borangic, în care străluceaŭ câteva briliante, gîtul de rotunzimea uneĭ coloane, gura, inimă de floare. Şi când privea, pupila îĭ devenea maĭ mică, catifelată şi desmierdătoare, faţa i se aprindea ca de flacăra uneĭ patimĭ ascunse, şi prin toată fiinţa eĭ, prin ochĭ, prin rotunzimea formelor, prin vinele gîtuluĭ prin cele câteva şuviţe de pĕr dinprejurul urechilor eĭ de un roş trandafiriŭ, prin tot, în sfîrşit, respândea un tainic fluid seducător, care ţĭ îmbăta privirea şi sufletul.

Puse scrisoarea într'o copertă, o aruncă în camera de alăturĭ şi sună. In urmă se apropie de mine şi clătinând din cap, ca şi cum ar fi voit să spue: Treabă-ĭ asta să te fac s'aştepţĭ atâta, — împinse un scaun spre fotoliul meŭ şi 'mĭ zise:

— Acum totul e pus la cale; n'o să maĭ fim turburaţĭ de loc.. Când mĕ gîndesc însă, să-mĭ explic bizara mea invitaţie şi să intrăm în formele obicĭnuite ale lumiĭ, sunt măhnită, Domnule. O! cât aşĭ fi voit să trăesc în alte timpurĭ! D-tale, nu ţi se pare că epoca noastră e plină de cerinţĭ şi de forme ridicule? Am visat toată viaţa mea un loc, o ţară, un om... dar visele rĕmân vise, adaogă ea trecênd mâna pe frunte. In noĭ nu se maĭ trezesc sentimentele fireştĭ şi libere, decât la teatru, când aplaudăm dragostea curată, naturalul sfînt sădit de D-zeŭ în noĭ... Fumaţĭ, Domnule? se întrerupse ea căutând pe o masă de alăturĭ şi dându-mĭ ţigărĭ... Poate creşterea mea să fie de vină, căcĭ nu-s atinsă decât de frumos, de ce e destins... Crede-mĕ, Domnule, nu sunt maĭ mare de 28 de anĭ, dar am înţeles viaţa cu mult maĭ presus de vîrsta mea... Nu maĭ departe decât în momentul de faţă, nu ştiŭ ce s'o fi petrecênd în d-ta... In mine însă se aprinde o lume de iluziĭ nedesluşite, o atmosferă de poezie... de poezia pe care veacul nostru ne-a luat-o împreună cu celelalte... veacul nostru de fer şi de cifre!... O, mie mi-e groază de cuvîntul *exact*, de ştiinţele exacte, de tot cortegiul lor lugubru, de informaţiunĭ exacte!... Apropo, îmĭ veĭ da voe astăzĭ să nu te întreb nimic, nicĭ chiar cine eştĭ, şi nu mĕ veĭ întreba nicĭ d-ta, cine sunt eŭ, vom fi ca douĕ suflete ce se întîlnesc printr'o atragere taĭnică, ca în vremurile basmelor!... Putea-voiŭ să am iluzia asta?... D-ta mĕ crezĭ de pe acum o femee descreerată, cu capul în norĭ!..."

Şi ea continuă astfel câteva minute, trecênd de la una la alta cu o volubilitate extraordinară, plecând ochiĭ în jos, ridicându-ĭ asupra mea, aducênd

mâinile în poale cu un fal de desnădăjduire graţioasă. Era atât de frumoasă în atitudinea aceasta şi părea aşa de sinceră în suferinţa eĭ.

Iĭ făgăduiĭ să-ĭ împlinesc toate dorinţele. Atunci c'o rază de lumină nouă în fizionomie reluă vorba, maĭ veselă, maĭ zîmbitoare, trăgênd scaunul maĭ aproape de mine şi neuitând a-şĭ netezi necontenit pulberea de aur de pe cap şi de a scoate încet vîrful picioruluĭ de sub dantele.

Două ceasurĭ trecură pe nesimţite. Lila maĭ eşi un moment, şi la 6 ceasurĭ îmĭ luă braţul şi trecurăm în sofragerie,— o cameră mare, sculptată toată în lemn de nuc şi cu vase de argint strălucind pe poliţe. Pe masă un serviciŭ de o albeaţă de zăpadă, peste care se revărsa lumina lustruluĭ de sus şi a două candelabre de bronz puse pe ea. Intre candelabre şi faţă în faţă eraŭ aşezate cele două tacîmurĭ. De jur împrejur o profuziune de florĭ. Femeea care mĕ introdusese ne servi cu faţa împietrită, fără nicĭ o mişcare de muschĭ, nicĭ o şoaptă, nicĭ un sgomot.

Lila vorbi literatură franţuzească, recită versurĭ din Alfred de Musset, făcu din noŭ aluzie la epoca noastră de fer, cum o numea ea, împotriva căreia se rĕzbuna cât putea.— Am scos de la mine din casă până şi condeele de fer şi scriŭ cu condeiŭ de pană: Sully Prudhomme a avut dreptate când a zis:

> Non, jə n'écris rien que mon coeur ne s'en mèle
> J'honore dans la plume le souvenir de l'aile»...

Vorbi apoĭ de muzică. Lila era pianistă. Imĭ vorbi de o călătorie ce făcuse iarna trecută la Cair. Şi în graiul eĭ se strecura parcă peisagele Egiptuluĭ într'atât de viĭ că le revedea dinaintea eĭ. In sfîrşit, când 'mĭ trecu un taler cu fructe, simţiĭ că degetele eĭ întârzie puţin pe lîngă mâna mea, şi 'ĭ dăduĭ prilej să maĭ revie cu ast-fel de întârzierĭ. Intr'un moment iĭ sărutaĭ încet braţul.

Acum, vinurile începuse să încălzească sângele, aşa că tot ce mĕ înconjura îmĭ părea frumos, ideal, iubitor. Din ochiĭ Lileĭ radiaŭ curente de dragoste, buzele păreaŭ că-ĭ ard, iar din mişcările braţelor şi a degetelor eĭ se desprindea un dor nesfîrşit de a atinge şi de a fi atinse. In două rînduri voi să se scoale ea întâĭ. Iĭ dăduĭ braţul, sub care o simţiĭ tremurând ca varga; din ochĭ îĭ curgeaŭ două lacrime. — E o stare nervoasă, zise dînsa, ştergêndu-şĭ încet ochiĭ cu o batistă de dantelă, şi trecurăm iar în divan.

Aicĭ cântă la pian o bucată, în care fiecare notă părea că străbate în cele maĭ adînci fibre ale inimiĭ. Sfîrşind îşĭ întoarse capul şi mĕ întrebă dacă am înţeles ceea-ce 'mĭ spusese. O sărutaĭ pe pĕr şi ea surîse. Apoĭ repetă bucata din noŭ cu variaţiĭ pline de dificultăţĭ şi mĕ privi iar...

A doua zi, a treia zi o revĕzuĭ. Intr'o seară — era pe la 9 ceasurĭ — stam alăturĭ cu ea pe o canapea din camera de dormit ţinêndu-ĭ mâna într'ale mele. Lila era maĭ roşie la obraz, cu pĕrul lăsat în jos şi'şĭ făcea vînt încet cu un evantaliŭ de pene albe...

Imĭ păru că auziĭ la uşă o tusă înceată. Când voiĭ să ascult maĭ bine, uşa se deschise şi apăru un om, o umbră de om nalt, slab şi palid ca pămîntul, cu pĕrul şi barba în dezordine, căscând gura într'un plâns sec de cadavru, cu dinţiĭ

în vînt, cu ochiĭ albĭ eşiţĭ din orbite şi sticliţĭ în aer, cu mâinile lungĭ în sus şi strigând: — A, nenorocito, nenorocito!“

O tusă adîncă îĭ înăbuşi atuncĭ respiraţia şi căzu lung de-a curmezişul praguluĭ.

— Violo! strigă Lila sărind de lîngă mine şi lunecând la picioarele canapeleĭ. Violo! Şi c'o mişcare sforţată se sculă şi se aruncă de-asupra cadavruluĭ. Il pipăi, îl suci, îĭ puse mâna la inimă, apoĭ îşĭ întoarse capul spre mine, mĕ privi un moment şi cu ochiĭ plinĭ de o strălucire sinistră, puse mâna la gură din genuchĭ şi-mĭ trimise un sărutat...

Când mĕsuraĭ atuncĭ, din înălţimea voluptăţiĭ la care mĕ ridicase această femee, adîncimea prăpastieĭ eĭ sufleteştĭ, eşiĭ din casă ca împins de-o mână de fer, deşi ea mĕ ruga şi mĕ ţinea de haine. In stradă mi se păru că cineva mĕ lovise c'o muche de secure în cap şi picioarele mi se îndoiaŭ sub mine.

Trecuse un an aproape. Fusesem bolnav, mĕ reînsănătoşisem, şi acum eşeam într'o dimineaţă de primăvară, să iaŭ aer pe alea ce ducea la Bois de Boulogne. Parisul părea premenit sub cele dintâĭ raze de soare ale primăvereĭ. Câţĭva copiĭ se jucaŭ cu cercurile pe sub arborĭ. Câteva trăsurĭ se îndreptaŭ spre pădure. Pe-o bancă unde mĕ oprisem un moment, recunoscuĭ figura femeeĭ care mĕ servise tot timpul cât fusesem în casă la Lila. Ea cosea la un lucru de mână şi o fetiţă mică se juca în nisip dinaintea eĭ. Când mĕ recunoscu şi dînsa, îmĭ descoperi taina ce-mĭ rĕmăsese ascunsă din casa din strada M. No. 5. Aflaĭ atuncĭ că Lila mea nu era decât faimoasa Lila H., o fată din florĭ a celebreĭ Paiva, care la vîrsta de 17 anĭ fugise din pension cu un tînĕr profesor alzaţian; peste un an, avu un prinţ german, pe care îl ruină; apoĭ un fabricant de trăsurĭ din Paris ale căruĭ milioane fură spulberate de asemenea; maĭ în urmă întîlni pe americanul spaniol pe care îl vĕzusem murind şi a căreĭ avere şi bĕtrâneţe eraŭ atuncĭ pe sfîrşite. El trăise ultimiĭ anĭ condemnat de doctorĭ şi de vr'o 6 lunĭ nu maĭ putuse părăsi patul cameriĭ luĭ din etajul de sus. In seara când îşĭ dădu sfîrşitul făcuse o ultimă sforţare coborînd scara în etajul de jos. — Cât despre d-ta, adăugă bona, te vĕzuse la Bois însoţit de un ofiţer şi te luase drept un prinţ străin incognito, însoţit de adjutantul sĕŭ. Cum însă maĭ în urmă se vede că i-aĭ făcut toate plăcerile, femeea de simţurĭ din ea birui calculul şi te iubi cum poate nu iubise niciodată. Din ziua în care aĭ părăsit-o d-ta n'am maĭ vĕzut-o niciĭ eŭ.“

Atuncĭ înţeleseĭ toate lucrurile care îmĭ rĕmăsese încă în umbră...

Şi cu toate acestea, de câte orĭ mi aduc aminte de această Aspasie modernă, simt fioriĭ îmbrăţişerilor eĭ amestecate cu furia de a te omorî, simt dulceaţa sărutatuluĭ eĭ sub care dădea totdeauna sângele.

DON PAEZ.

Biblioteca Universitară Iași

ECATERINA KOGALNICEANU
MAMA LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

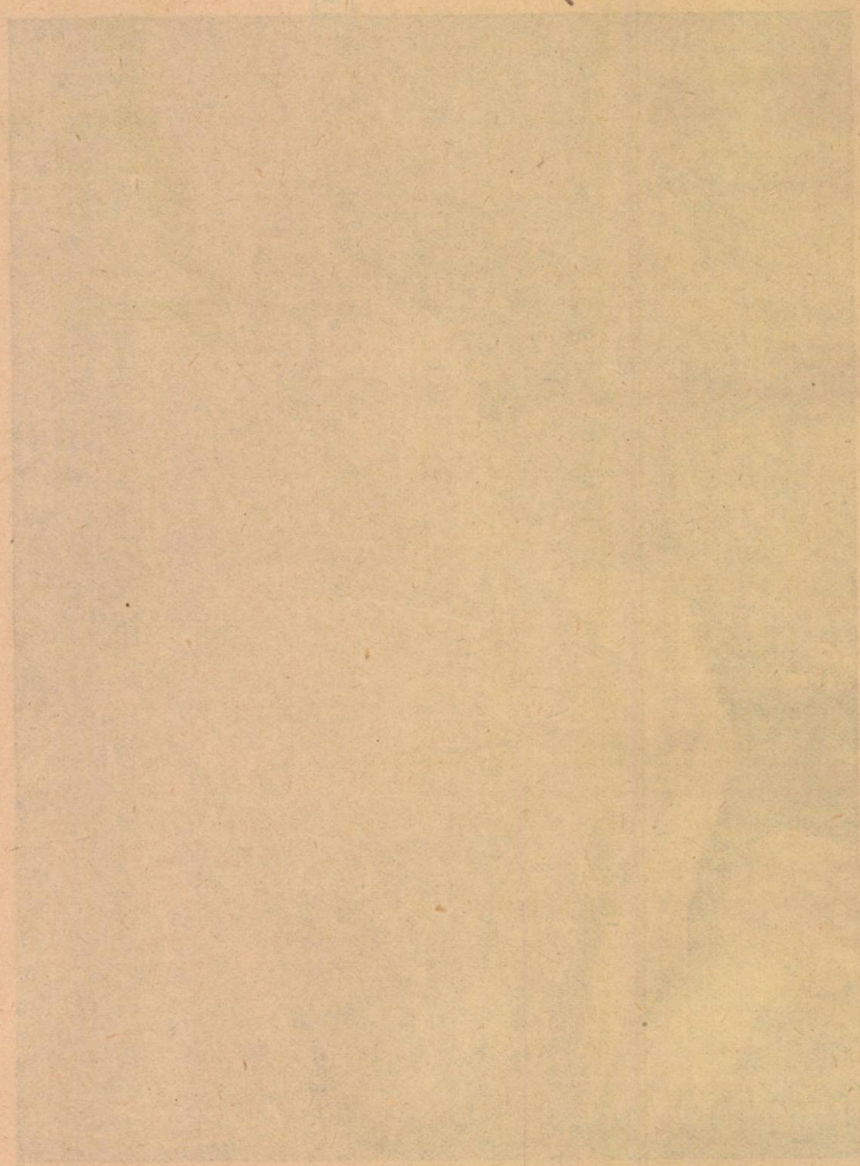

ÎNCĂ UN CUVÎNT

DESPRE

TEATRUL NAŢIONAL

S'aŭ împlinit maĭ mulţĭ anĭ de când soarta primeĭ noastre scene inspiră serioase îngrijirĭ şi agită lumea iubitorilor de teatru. Nimenĭ nu e mulţumit — şi cu drept cuvînt — nicĭ de situaţiunea artistică nicĭ de cea materială a acesteĭ instituţiunĭ culturale. Bilanţul eĭ în momentul de faţă ne arată că ea dispune de prea puţine elemente de prima ordine pentru genurile superioare ale dramaturgieĭ, că rare-orĭ reprezentarea uneĭ piese de înaltă valoare literară corespunde cu cerinţele unuĭ teatru model, şi că, în definitiv, numaĭ interpretarea farselor şi operetelor nu lasă maĭ nicĭ-odată nimic de dorit. Pe de altă parte bugetele se soldează mereŭ cu deficite, iar societariĭ şi gagiştiĭ sînt reduşĭ, ca şi în vremile dinainte, a cutreera cele maĭ micĭ oraşe de provincie, a juca unde dă D-zeŭ şi cum dă D-zeŭ, a face însfîrşit neîncetat apel, în zilele faimoaselor beneficiĭ, la bunăvoinţa — eram să zic la caritatea — publiculuĭ, ceea ce numaĭ în folosul prestigiuluĭ lor nu poate fi. De aci alarmarea tuturor, artiştĭ, criticĭ, simpli amatorĭ, care caută, cu zelul cel maĭ lăudabil, să facă diagnosticul bolnavuluĭ, să afle leacul boaleĭ. Pene competente aŭ aşternut pe hârtie aproape tot ce se putea zice în această chestiune, aŭ expus pricinele pentru care nicĭ azĭ, după 70 de anĭ de când există teatre la noĭ, după un sfert de veac de la fiinţarea societăţilor dramatice, nu avem încă un teatru la înălţimea cuvenită. S'a vorbit şi de conducerea nedestoinică şi de greşelile de administraţiune, de luptele intestine din culise, neajunsurĭ maĭ lesne de îndreptat şi care ar dispare îndată ce s'ar afla Directorul ideal după care suspinăm cu toţiĭ, — s'a menţionat şi lipsa unuĭ public cu suficientă cultură artistică şi măcar cu adevărate sentimente româneştĭ, căcĭ la noĭ, burghezia, — pretutindenĭ sprijinul teatrelor, — e compusă în mare parte din străinĭ şi din Românĭ de erĭ-alaltăerĭ, iar restul din imitaţiunĭ de snobĭ şi pretinşĭ blazaţĭ. Numaĭ un singur lucru n'a fost pus, paremi-se, destul în evidenţă: urmările rele pe care le-a avut coexistenţa în Teatrul

Național a tuturor genurilor dramatice, — rĕŭ organic și fundamental, care datează încă de la înființarea societăților dramatice, consacrat fiind prin însăși legea lor constitutivă.

S'a zis că progresul Teatrului Românesc, cât s'a făcut, se datorește societății dramatice. Aci vorbesc la singular, căci dacă e vorba de progres, nu trebue va conveni orcine, să mai pomenim de societățile din Iași și Craiova.

Nu voi să susțin că o societate dramatică e un rĕŭ principiŭ, îmĭ permit însă a crede că progresul pe care optimiștii îl constată la Teatrul Național, e minimul ce se putea realiza prin însăși trecerea vremii, prin însăși forța lucrurilor, mulțumită evoluțiunei întregei noastre societăți, și s'ar fi îndeplinit și fără societatea dramatică. Dovadă că tocmai artiștii care aŭ făcut fala eĭ n'aŭ fost creați de dînsa. Dovadă cele petrecute aiurea, în medii potrivite cu al nostru, la vecini cu un grad de cultură aproape identic. Grecii și Sîrbii — cei dintâi lăsând pe artiștii lor în voia soartei — nu staŭ mai rĕŭ de cât noi nici ca literatură nici ca artă dramatică. Și ca să urmăm comparațiunea cu cei care ne sunt cam de o mĕsură, iar nu cu cei care ne întrec cu veacuri de civilizație, Grecii abia acum, cînd aŭ ajuns să aibă elementele necesare pentru constituirea unei societăți dramatice, se gîndesc s'o întemeeze. De alt-fel nici în Franța, după cum să știe, Comedia Franceză n'a fost creată dintr'odată. Napoleon n'a făcut altceva, prin decretul de la Moscova, decât să recunoască o stare de fapt, să reglementeze, — din manie de legiferare, — ceea ce exista deja de aproape două secole. Ș'apoĭ nu ideea că forma aceasta a societățiĭ dramatice e necesară pentru progresul Teatrului, pentru buna stare a artiștilor, l'a condus la acordarea de privilegiĭ unuĭ numĕr oare-care de artiști, ci dorința ca tradițiunile cele bune saŭ crezute astfel, pe care le posedaŭ aceĭ artiști, și mai ales repertorul sacro-sanct al clasicilor francezĭ să fie păstrate. Aceasta e astăzi singura rațiune de a fi a Comedieĭ franceze și tocmai de aceea, de când tradițiunile eĭ de artă dramatică aŭ început a fi privite ca înapoiate și evlavia pentru frumosul repertor din marele secol s'a răcit, din nenorocire, aŭ și pornit discuțiunile despre utilitatea Comedieĭ, murmurile împotriva privilegiilor eĭ, deja atinse. La noĭ însă, mĕ întreb ce tradițiuni de artă dramatică, vrednice de păstrat, existaŭ la 1877, când s'a înființat societatea dramatică, ce repertor consfințit aveam de apĕrat? Dar dispuneam cel puțin de cadrele necesare? Nici atât. Și cu toate aceste am întemeiat nu o societate, ci treĭ, din care două în orașe de provincie — lucru ne pomenit aiurea numaĭ din spirit de imitațiune a ceea ce făcuse Francezii, în cu totul alte împrejurărĭ, și fiindcă ne legănăm încă în credința că prin decrete și regulamente se pot crea artiștĭ. Cadrele celor treĭ societățĭ aŭ fost dar umplute cu ce s'a putut și am declarat inamovibilĭ actorĭ de a treia și a patra mână, care jucaŭ în 2 genurĭ nepotrivite cu un teatru de primul rang, un teatru model. In acelaș timp, fiind că toată mișcarea dramatică era să fie monopolizată, mărginită la cele treĭ teatre privilegiate, s'a prevĕzut în lege că ele vor putea da reprezentațiĭ de or-ce fel: tragedie, comedie, dramă, *vodevil*, *operetă*. De la început dar confuziune, nedeterminarea unuĭ țel unic și înalt către care să tindă scenele noastre principale,

îndrumarea spre amalgamul care avea să domnească până azi și din cauza căruia aŭ ajuns să nu mai rĕspundă la nicĭ o chemare, ne fiind nicĭ teatre unde se face artă, nicĭ localurĭ unde se daŭ spectacole de pură petrecere[1]). În Teatrul Național din Bucureștĭ sunt, ce'ĭ drept, artiștĭ de valoare pentru toate genurile dramatice, însă pentru nicĭ unul din aceste genurĭ, afară de farsă, nu e un personal complect; avem în acelaș timp și pletoră și lipsurĭ, o trupă și prea numeroasă și insuficientă. In așa situațiune, și mai socotind că această trupă, dacă nu face și muzică, nu poate juca decât de treĭ, cel mult patru orĭ pe sĕptămână, e lesne de înțeles cum nicĭ artiștiĭ nu pot fi mulțumiți, căcĭ nu le vine rîndul la toțĭ să aibă rolurĭ de seamă, nicĭ subvenția deja respectabilă pe care o daŭ statul și comuna nu mai poate ajunge. Cu timpul, cu angajamentele ce Direcțiunea nu încetează a face pe fiecare an, la care e chiar obligată, rĕul se va agrava, încât Teatrul Național va căpĕta o adevĕrată ipertrofie, iar nevoile luĭ crescênd tot mereŭ, Statul va fi silit a'ĭ veni și mai mult în ajutor. Și cel puțin dacă am fi siguri că urmând sistema actuală, am avea la urma urmelor, după atâtea sacrificiĭ, un adevĕrat câștig moral!

Corectivul acestei stărĭ anormale, a căreĭ îndreptare nu poate să maĭ întârzie, decurge, după umila mea părere, în mod firesc, din însăș natura rĕuluĭ. Trebue să se limiteze, și chiar prin lege, genurile dramatice care pot avea loc pe scena Teatruluĭ Național, să nu se încuviințeze decât reprezentarea pieselor din repertorul primelor scene similare din străinătate. In consecință, să se suspende pentru moment ființarea societățiĭ dramatice pentru a o reforma apoĭ numaĭ din elementele trebuincioase genurilor superioare ale dramaturgieĭ, neacordând societariatul, — mai bine aș zice inamovibilitatea, angajamentul pe viață, — decât acelora care se bucură deja de o reputațiune incontestabilă, de un talent recunoscut, iar nu să se complecteze cadrele, ca altă-dată, cu ce o fi la îndemână, din lipsă de ceva mai bun. Tot odată ministerul ar desființa societățile dramatice de la Iași și Craiova, pentru binele tuturor și chiar al societăților de acolo. E în adevĕr și ridicol și prea trist ca niște artiștĭ aĭ unor teatre de stat să ducă mizeria la care sunt reduși ceĭ de la Iași și de la Craiova. Se zice chiar că anul acesta teatrul din capitala Olteniei nu'și va putea deschide porțile. Cât despre arta făcută în așa condițiunĭ, e lesne de priceput ce poate fi. Aceste teatre se află dar în o stare în care cel mai puțin luminat impresariŭ, dușman proprielor sale interese nu le-ar fi adus. Prin desființarea acestor nenorocite instituțiunĭ, create și menținute probabil mai mult din motive politice, s'ar lăsa pe de o parte joc liber concurenței artistice, ca compensațiune pentru monopolul stabilit la Bucureștĭ, și s'ar crea debușeurĭ pentru artiștĭ care n'ar mai încăpea, care nu mai încap în Teatrul Național, pentru tinerĭ ab-

1. Caracterul ibrid al Teatruluĭ nostru e și mai mult accentuat prin articolul din legea sa în care se permite Direcțiunĭ de a'l închiria la trupe străine, pentru concerte, etc., ca pe or-ce sală exploatată de un antreprenor.

solvenți ai conservatorului,[1]) creându-se ast-fel și o pepinieră pentru prima noastră scenă.

Odată trupa din București redusă la strictul necesar, ea s'ar putea susține în bune condițiuni, poate numai cu mijloacele de acum ale Teatrului Național. Iar dacă ar fi nevoe de vr'un spor de subvențiune, cel puțin acest spor ar avea un rost și s'ar face odată pentru totdauna, pe când cu sistemul de azi, o repetăm, subvenția tot va trebui mărită, fără ca să avem în schimb teatrul ideal la care suntem în drept a aspira. Incetând amalgamul actual, e sigur că interpretarea pieselor de valoare va câștiga, aceleași persoane nefiind întrebuințate când în dramă saŭ comedie, când în farsă saŭ operetă. Apoi cu vremea prima noastră scenă ar dobîndi prestigiul ce'i este necesar și de lipsa căruia sufere atâta, artiștii ar câștiga ca demnitate, și publicul încredințându-se că ei fac artă și numai artă, s'ar pătrunde de respectul și dragostea care există în alte țări pentru teatrele naționale. Și e probabil că atunci lucrurile vor merge bine și din punct de vedere bănesc.

Mai departe, eŭ unul cred nemerită părerea de a se da directorului depline puteri, pentru ca și răspunderea lui să fie mai mare, după ce, bine înțeles, el va fi fost ales în afară de consideraţiunile politice și chiar sociale. N'ar fi rĕŭ, de asemeni, de a'l interesa materialmente la bunul mers al instituțiunii ce dirijează. In ce privește trupa, cine știe dacă nu cumva sistemul angajării pe sezon ori pe mai multe sezonuri n'ar fi cel mai bun? Artiștii de adevĕrat merit n'ar avea să se teamă că vor rĕmâne pe din afară. Situațiunea lor ar putea să fie asigurată și prin adoptarea practicei din unele orașe ale Germaniei: actorul care ar juca la Teatrul Național să aibă oare-care drepturi în proporție cu durata angajamentului sĕŭ. Dar fiind-că nouĕ ne e încă frică de luptă și de mișcare, iar toată viața ne e stăpînită de formula *puțin dar sigur,* formula timizilor, păstreze-se principiul inamovibilității pentru artiștii Teatrului Național. Aș dori însă, drept să spun, ca această inamovibilitate să nu fie absolută, ci subordonată la condițiunea ca artistul să nu înceteze de a face creațiuni, de a juca roluri de prima însemnătate, ast-fel ca el să nu alunece nici-odată la un dulce farniente și să nu aștepte înaintarea în grad numai la vechime, devenind, odată ajuns la gradul din urmă, un fel de pensionar. Aș dori iarăși ca să dispară numele de societar, comisiunile financiare și altele ejusdem farinae. Nu de alt-ceva, dar Românul e închinat a abuza de drepturile ce i se recunosc; societarul nostru ajunge a privi teatrul ca proprietatea sa, a socoti că nu el datorește tot publicului, ci publicul îi datorește tot lui, că soarta sa personală trebue să treacă înainte de toate; el ajunge să se ocupe mai mult de bugetul și rețetele teatrului, de comisiunea financiară, decât de rolurile sale; e în

1. Zic conservatorul și nu conservatoarele, fiind-că împărtășesc idea pe care am vĕzut-o emisă într'un ziar din Capitală, de a se desființa conservatorul din Iași, îmbunătățind pe cel din București și dând în schimb Iașilor școala de bele-arte.

contra pieselor care nu aduc parale, în contra or căreĭ montărĭ, fiindcă orce cheltuială îĭ apare ca o spoliațiune a sa. De aceea cred că e maĭ bine să se adopte o altă formă decât societariatul pentru asigurarea soarteĭ artiștilor.

Criza prin care trece Teatrul Național a făcut pe unĭĭ să se întrebe dacă n'ar fi cu cale să se revie la sistemul dinainte al dărĭĭ în antrepriză. Cu un impresariŭ priceput, muncind cu toată rîvna în propriul sĕŭ interes, e cert că s'ar obține rețete maĭ bune, și Ministerul ar scăpa de răspunderea, grija și cheltuiala pe care le are în timpul de față. Printr'un caet de sarcinĭ serios s'ar asigura în oare-care proporție și reprezentarea dramelor și comedielor înalte, așa că în fond situațiunea n'ar diferi de ceea-ce este azĭ. Dar primejdia ar consista, după mine, în împrejurarea că, mulțumită indiferenței publiculuĭ și toleranței autorității pentru tot ce privește teatrul, impresariul ar avea putința să eludeze de fapt clauza cea serioasă din contractul sĕŭ și să se mărginească numaĭ la acele spectacole care ĭ-ar aduce un câștig sigur. S'ar putea întîmpina aci că impresariul ar fi probabil însușĭ unĭĭ artiștĭ de frunte din actualele societățĭ, constituițĭ într'o tovărășie maĭ firească și maĭ independentă, în care fiecare ar fi silit a depune toată munca, tot talentul sĕŭ. Atunci s'ar evita pericolul de care vorbeam maĭ sus. Da, însă pentru aceasta se cere o unire și o înțelegere perfectă, un spirit de camaraderie, o înțeleaptă lepădare de sine, care se găsesc numaĭ la popoarele mature. Orcum însă, impresariatul se va impune odată, vrînd nevrînd, dacă nu se va face o schimbare radicală în Teatrul Național, ci se vor lăsa lucrurile să meargă ca până azĭ. Și drept că paguba nu va fi mare pentru public, nicĭ pentru artiștĭ, iar Statul, — adică în definitiv contribuabilĭĭ, — nu vor maĭ face sacrificiĭ prea puțin justificate.

In or-ce caz, în cât privește societățile dramatice din Iași și Craiova, nu pot decât să zic iar: *Carthago delenda est.*

AMATOR.

*

PETRE POENARU

CAD STELELE

Dorm scînteerele de lună
Cântările se sting şi pier;
Staŭ singur — gîndul dus aiurea
Şi numĕr stelele pe cer.

In preajma mea tăcere-adîncă,
In zare atâta neînţeles —
Părăginită e poteca
Pe unde-am pribegit ades...

Prin gînd îmĭ fulgeră nebune
Frânturĭ de cântece 'nvechite;
Mĕ 'ncerc să migălesc din ele
Povestea vremilor iubite.

O stea desprinsă din tărie
Se stinge 'n zările de brazĭ..
Cad stelele nemuritoare
Şi tu, femee, n'o să cazĭ?

*

PASTEL

Nicĭ pic de nor pe-aprinsul cer de vară,
Boare de vînt în luncă nu rĕzbate,
Şi-ĭ cald — văzduhu-ĭ tot numaĭ o pară
Iar lanurile 'n aur par scăldate.

Departe, satul se iveşte sclipitor,
Pitit în dosul dealurilor grele —
Ascuns în luncă staŭ tînjind de-un dor
Şi cat în zare casa drageĭ mele.

CORNELIU MOLDOVANU.

*

CRONICA

LITERARA ŞI ARTISTICA

Calea robilor, roman de *S. Prasin*. Dintre toate genurile literare, romanul este cel mai puţin cultivat la noi. Căci viaţa noastră socială e prea uniformă şi care-i acel psicholog să analizeze sufletele româneşti în opere de literatură ştiinţifică? Rămâne romanul de fantazie, pe care îl pot scrie poeţii, şi romanul istoric, romanul cu peripeţii izbitoare, luate mai ales din epoca renaşterii noastre politice, din prima jumătate a veaculuĭ XIX. Principalele romane româneşti aŭ subiectele din această eră convenabilă aventureĭ şi epilogurilor dramatice. Şi d. Prasin în romanul sĕŭ cu titlul suggestiv *Calea robilor* îşĭ transportă eroiĭ tot în această epocă. Ba chiar găsim urme din autoriĭ pe atunci la modă, pe lîngă ceĭ romînĭ, Eugène Sue, M-me de Cottin, contesa Dash şi romanticiĭ. E în el o naivitate de expresiune, cu toate sforţările autoruluĭ de a'şĭ maniera forma, şi un vag în toată lucrarea, ca în mai toate operele romantice. Icĭ şi colea sunt chiar urmele doctrinelor esoterice şi martiniste ale luĭ Papus şi Levy, ba chiar refrenurĭ din kabballă, pe care d. Prasin le desfigurează; dar incontestabil nu acestea formează valoarea cărţiĭ sale. Nicĭ crimele bandeĭ de spărgĕtorĭ întitulată *Robiĭ nopţiĭ*, luată direct din primele volume ale *Dramelor Parisuluĭ*, n'aŭ multă valoare. Ceea-ce atrage interesul public asupra acestuĭ roman e haina supţiată în care sunt învăluite diferitele personagiĭ reale în chip alegoric. Iĭ vedem, îĭ recunoaştem în toate zilele printre noĭ, pe Dan, Roman, Nevescu, Litimos, fantoşe ridicule şi dramatice în războirea politică. Caracterele nu sunt precis conturate, dar autorul s'a încumetat cu un subiect prea vast; de aceea opera sa e azurată, întru cât n'a avut un cadru mai restrîns pentru a'şĭ da toată atenţiunea elementelor esenţiale.

Sunt cincĭ subdiviziunĭ ale acesteĭ cărţi: *Zorĭ de sânge* preludează întreaga povestire şi evidenţiază identitatea eĭ cu ideologiĭ vaporoşi de la 48. Scopul autoruluĭ este nu numaĭ de a'şĭ urmări personagiile în evoluţia lor ci şi acela de a pune în contrast această epocă cu cea de peste douĕzecĭ şi cincĭ de anĭ, care trece imediat în a doua carte *Epigoniĭ*. In această carte intră aventurile baronuluĭ *Dan* de Vale (de ce baron?), un tîlhar nelegiuit, un Rocambole, care a ajuns ministru în ţara românească. A treia carte *Lama sabachtani* (ultimile cuvinte ale luĭ Crist nu simbolizează aicĭ nimic), cu lungile descrierĭ ale Veneţieĭ, cu monologurile poetuluĭ Roman, ce sună a umplutură, ar fi putut să fie mai concisă, mai scurtă şi decĭ mai esenţială ca acţiune. Tot aşa şi celelalte. Nimic mai împodobitor pentru un roman decât simplitatea, nimic mai valabil decât adevĕrul. Dar tipurĭ ca al Eufrasieĭ,

altădată Claritella, fata călăuluĭ Nichifor, ca Heruvim, ca Canta, cu limbagiul lor uneorĭ liric, cu rafinata lor intuiție nu sunt verosimile. Și nicĭ pasagiile de amĕnunte și meticulosităţĭ, digresiile asupra ocnelor și pedepselor în România, n'ar fi trebuit atât de mult lungite. Autorul a fost cuprins însă de șivoiul erudiţiuniĭ și lecturilor sale destul de variate, care 'ĭ-a lăsat pe al doilea plan rĕspicarea caracterelor. Procedeul, măestria în compunerea unuĭ roman constă în aceea că autorul lasă faptele să vorbească și nu ne pregătește de maĭ nainte, prin descrierea personagiuluĭ, îndată ce-l aduce pe scenă. Așa ar fi trebuit să urmeze și d. Prasin, și socotim că în al doilea roman, profitând de talentul ce posedă și de puterea sa stilistică va face o operă admirabilă ţinênd seamă și de părerile noastre amicale. De altfel în descrierĭ, în coloritul personagiilor, în visărĭ fantaziste, în lirism e un meșter îndemânatic; pare un Theophile Gauthier, pe care îl urmează adeseorĭ, dar ce pĕcat că nu-șĭ precizează impresiele! Cu timpul, cu maturitatea talentuluĭ sĕŭ, vom putea avea însă în d. Prasin unul din buniĭ noștri prozatorĭ.

* * *

O nevastă româncă de *B. P. Hasdeŭ*. Zilele acestea a apărut broșura d-luĭ Hasdeŭ întitulată: *O nevastă româncă*, în traiul pămêntesc și în viață după moarte!" calificată: „O conferință academică și maĭ multe ședințe extra-academice." De conferinţa academică nu vom maĭ spune nimic, cunoscută fiind cititorilor prin publicitatea ce i s'a dat în Revista noastră. Vom da seamă însă de interesantele ședințe spiritiste de la sfîrșitul volumuluĭ. Prima comunicaţie a soţieĭ sale a primit-o d. Hasdeŭ în seara de 7 Martie, în care spiritul privește senin și călăuzitor pe tovarășul sĕŭ pămîntesc; a doua comunicaţie a fost obţinută la 14 Martie și e relativă tot la conferinţa d-luĭ Hasdeŭ; celelalte comunicărĭ sunt de la rudele cugetătoruluĭ și îl îndeamnă să se ocupe maĭ serios cu chestiunea israelită. Caracterul autentic al acestor manifestărĭ nu poate fi pus la îndoială. După teoria d-luĭ Hasdeŭ, spiritul este învăluit într'un anume fluid perisprital, care îĭ formează acea aură ideală a sfinţilor și oamenilor de geniŭ. Acest fluid se unește cu fluidul expansibil al mediuluĭ, adică al uneĭ persoane înzestrate cu facultăţĭ speciale de a primi influenţa spiritelor. Dar spiritul nu se manifestează numaĭ după moarte; în clipe de somn, de absorbţiune sufletească, de distracţie spiritul vagabondează și se poate manifesta la distanţe incomensurabile rĕmânênd însă legat de corp prin fluidul sĕŭ perisprital care apare mediilor văzătorĭ ca o fășie luminoasă; această legătură nu încetează definitiv decât în clipele morţiĭ. S'aŭ făcut nenumĕrate experienţe în acest sens și d. Manwell, un cercetător francez se ocupă din punct de vedere strict științific cu spiritismul în recenta sa carte „Les phénomènes psychiques." Cartea d-luĭ Hasdeŭ e o probă încă despre luminoasa d-sale conștiinţă independentă.

* * *

Printre pîcăturĭ, de *Radu D. Rosetti*. Incă un volum al tînĕruluĭ scriitor E al 20-lea și pare că nu va conteni curînd izvorul inspiraţiunilor sale. Sunt în acest volum 31 de schiţe, tot atâtea crâmpee din viaţa sa. E poate prea subiectivă această lucrare, dar e așa de adevĕrată! De ce să ne plângem? Manierismul, artificialitatea, exagerarea bântue pe ceĭ tinerĭ, o lectură naturală și curgĕtoare ca a d-luĭ Rosetti face plăcere. Subiectele nu sunt complicate, ci numaĭ scene obicĭnuite, și d. Rosetti nu pare a avea alt scop în descrierea lor decât o momentană plăcere. Une-orĭ însă, realismul îl covîrșește făcênd să intre în paginile sale lucrurĭ adînc

desgustătoare. De ce? Urmărește d-sa vindecarea unor ulcere sociale? Nu; decî ar fi fost maĭ bine să petrecem numaĭ cu clipele sale frumoase. Psichologia personagiilor nu e prea adînc scobită. E viața mare, viața burgheză, viața de ridicul și de grotesc, luată în trăsăturĭ largĭ și cuprinsă într'o formă citibilă, care nu e lipsită de merit, maĭ ales azĭ, când cățĭva negustorĭ de literatură, avênd aerul că grăesc într'o limbă populară, maschează în realitate lipsa de vocație.

* * *

Riria, studiŭ estetico-critic de *Vojen*. Tînĕrul și distinsul nostru colaborator e cunoscut cititorilor Revisteĭ. Un condeiŭ înaripat, o minte citită, un observator fin al lucrurilor și oamenilor, un poet c'o închipuire vie și colorată. In ultimul sĕŭ studiŭ asupra *Ririeĭ* analizează, maĭ întâĭ, impresia sgomotoasă făcută în societatea noastră de numele acesta literar și consideră această impresie ca o dovadă de talentul sĕŭ poetic; în urmă cercetează opera Ririeĭ încheînd cu rîndurile publicate în coloanele noastre, și prin care proclamă ca o poezie a viitoruluĭ „o proză melodioasă țesută din bucățele firilor de ritmurĭ variate, fire a căror capete ar fi subțiate, destrămate, îngrijite pentru a se putea împărți pe nesimțite și peste care o rimă — destul de rară pentru a nu îngreuia, destul de deasă pentru a înviora — ar deveni motive decorative fericite:" — această proză este „poezia Ririeĭ," care pune „poezieĭ vechĭ o nouă temelie."

* * *

Esquisses roumaines de *L. Bachelin*. (1-ère série. Bucarest, 1903). Un scriitor de valoare d. L. Bachelin, își propune în cartea sa de față să poarte și în străinătate cunoștința maĭ intimă a Românieĭ și vieții eĭ intelectuale si sociale. Eram obicĭnuițĭ cu aceĭ informatorĭ glumețĭ care din interes saŭ ignoranță publicaŭ în străinătate articole false și compromițĕtoare asupra patrieĭ noastre. D. Bachelin ĭese însă din cadrul acestora prezentîndu-ne o serie de studiĭ și observațiunĭ precise, creionate artistic prin ochiul sĕŭ pĕtrunzĕtor și fin. Artist în simțul sĕŭ, d. Bachelin cunoaște România maĭ bine ca mulțĭ românĭ, și ca străin a fost impresionat maĭ puternic de frumusețile acesteĭ țărĭ. Cartea d-sale începe cu literatura populară pe care a cercetat-o de aproape și pe care ne-o redă în toată ampla eĭ frumuseță, căutând gradul de înrudire și obîrșia acesteĭ literaturĭ minunate în literatura universală. D. Bachelin a tradus acum cățĭva anĭ câteva povești române, și în studiile sale folkloristice basmele noastre îl interesează în primul rînd, cu minunile lor, cu lumea lor mitologică, cu feeriile ce elə cuprind. Studiind obiceiurile noastre naționale autorul examinează Duminica floriilor, Crăciunul cu riturile și petrecerile tradiționale, colindele, steaua, vicleimul cărora le consacră lungĭ comentariĭ admirative.

Trecênd la viața noastră estetică, D. Bachelin zugrăvește castelul Peleș și se ocupă de iubita noastră regină, consacrând Carmen Sylveĭ paginĭ pline de căldură. „*Carmen* — acest nume căruia Bizet 'ĭ-a dat aripele muziceĭ—e cântul tremurând în verbul sonor, e inspirația isvorînd din inimă ca dintr'o sorginte;—*Sylva* e pădurea, adăpost de vise, retragerea fatidică, singurătatea meditativă, în care muza regală se complace să se refugieze, singură cu gîndurele sale. Un program și un ideal — iată însemnarea profundă a acestor două nume, crezênd pe regina Elisaveta ea însă'și, căreia 'ĭ-a plăcut să ne repete că împărăția sa nu era din această lume." După alte câteva schițe în care studiază viața monastică și naționalismul românesc în manifestările noastre artistice, d. Bachelin își sfîrșește întâia serie de „schițe" cu por-

tretele a doĭ pictorĭ: Theodor Aman și N. Grigorescu. Studiul sĕŭ asupra pictoruluĭ Grigorescu e judicios și entusiast: „Astfel el are meritul, înainte de toate, de a fi pictorul țărĭĭ sale. Ninenĭ nu ĭ-a tradus maĭ bine ca el toate înfățișările, rîzătoare saŭ severe, grațioase saŭ grandioase, de la orizonturile largĭ ale câmpieĭ până la pozițiile accidentate ale Carpaților. Ceea-ce trebue să spunem maĭ ales, e că n'are rival pentru a reda luminozitățile cerurilor noastre: melancoliele apusurilor, limpezimea aeruluĭ pe munțĭ, strălucirea norilor înserărĭĭ, întunecimea orizontuluĭ subt viscol, incandescența radioasă a rĕsăritului, — toată această feerie de raze și de umbre, tot acest joc multiplu de norĭ și de soare nu aŭ secrete pentru bogata sa paletă“.... Astfel vorbește un francez, un străin de țara noastră, deosebindu-se de aceĭ rigoriștĭ întunecațĭ, care nu vĕd decât rĕŭ, greșelĭ și nebunie în toate idealele. Felicităm pe d. Bachelin pentru frumoasa sa publicație, pe care o recomandăm călduros cititorilor ca pe o lucrare remarcabilă.

I. Nestor.

* * *

Societatea Română de literatură și artă. — Sunt maĭ mulțĭ anĭ de când se discută printre scriitorĭĭ și artiștiĭ românĭ ideea întemeierĭĭ uneĭ societățĭ literare și artistice pentru apĕrarea drepturilor autorilor în țară la noĭ. Abuzurile de tot felul transformate în normă în moravurile noastre, iritaŭ pe mulțĭ oamenĭ cu simțul dreptățiĭ. Aceste abuzurĭ se practicaŭ și se practică pe o scară întinsă și fără nicĭ o perdea. Se traduceaŭ și se traduc zilnic autorĭĭ străinĭ nu numaĭ fără a fi rĕsplătițĭ de munca lor, dar nicĭ fără a fi cel puțin încunoștiințațĭ că li se traduc operile. Se luaŭ și se iaŭ notele de muzică a tuturor compozitorilor din lume, se refăceaŭ în ediția cutăruĭ saŭ cutăruĭ negustor de la noĭ și se umpleaŭ magazinele cu această contrafacere, fără să știe nimic compozitorĭĭ acelor bucățĭ muzicale. Tot așa se jucaŭ și se joacă piese de teatru localizate saŭ traduse, opere și operete fără cunoștința autorilor lor. Veneaŭ și vin trupe străine unele după altele care, deși în țările lor plăteaŭ dreptul de autor al celor ce le jucaŭ piesele, la noĭ însă eĭ se prevalaŭ că proprietatea literară și artistică nu era respectată și nu maĭ aveaŭ nicĭ o considerație pentru scriitorĭĭ pieselor ce jucaŭ. Se reproduceaŭ și se reproduc lucrărĭ de pictură, de sculptură, de arhitectură de-a dreptul și fără nicĭ o jenă față de artiștiĭ care le-aŭ făcut. Tot așa cu reproducerile de clișee după lucrărĭ artistice și de orĭ ce atinge arta. Cu un cuvînt un furt pe o scară întreagă care era atât de mult practicat și atât de fără scrupul că părea și pare un lucru firesc.

Faptul acesta a isbit, cum zicem, pe mulțĭ din ceĭ care trăesc în viața literară și artistică și de maĭ multe orĭ s'a încercat la noĭ înființarea uneĭ societățĭ pentru îndreptarea lucrurilor. Aceasta cu atât maĭ mult, cu cât mĕsura de înaltă dreptate ce se lua pentru autorĭĭ străinĭ, semnul acesta de adevĕrat progres, de o eră nouă, respectuoasă de drepturile și munca talentelor în genere, rĕspundea și uneĭ îndreptărĭ de lucruri față de literatura și arta noastră. In adevĕr, în ziua când drepturile străinilor care sunt frustate zilnic vor fi respectate, în ziua aceea ne maĭ găsindu-se literatura și arta pe drumurĭ și trebuind ca ele să fie plătite, atențiunea celor ce aŭ nevoe de materie literară și artistică, se va întoarce în parte, sperăm, și la încercările noastre naționale. O singură mĕsură prin urmare, rĕspundea la două nevoĭ.

In favoarea ideeĭ acesteia maĭ vinea încă o împrejurare. Codul nostru penal, este foarte clar și foarte preciz în privința apĕrărĭĭ drepturilor literare și artistice. Art. 339 glăsuește astfel:

„Orĭ-ce edițiune de scrierĭ, de compunerĭ muzicale, desemnurĭ, de pictură, saŭ de orĭ ce altă producțiune care se va fi tipărit saŭ gravat cu orĭ-ce mijloc, fără voea autoruluĭ se socotește contra-facere și orĭ-ce contra-facere este un delict.“

Art. 340 adaogă:

Vînzarea de scrieri contra-făcute, introducerea în România de scrieri care, după ce s'aŭ tipărit aicea se vor fi contra-făcut în străinătate este delict tot de acest fel.

De asemenea art. 341:

„Pedeapsa contra-făcătoruluĭ, saŭ a introducătoruluĭ va fi amenda de la 100 până la 2000 leĭ, iar pentru vînzător amenda de la 25 până la 500 leĭ. Confiscaţiunea ediţiuniĭ contrafăcute se va hotărî atât în privinţa contra-făcătoruluĭ cât şi contra introducătoruluĭ şi a vînzătoruluĭ. Asemenea se vor confisca şi tabloul şi tiparul cu care se va fi făcut contra-facuta ediţiune.“

In fine art. 342 încheie:

„Orĭ-ce director, orĭ-ce întreprinzător de teatru, orĭ-ce asociaţiune de artiştĭ care va reprezenta, pe teatru, scrieri teatrale fără voea autoruluĭ, se va pedepsi cu o amendă de la 50 până la 500 leĭ, şi cu confiscaţiunea banilor ce se vor fi strîns la acea reprezentaţiune.

La întîmplările prevăzute prin cele din urmă 4 articole, produsul confiscaţiunilor se va da proprietaruluĭ spre a luĭ despăgubire.“

Legislaţiunea noastră dar maĭ tare decât altele străine, dă prin urmare câştig de cauză celor ce sunt despoiaţĭ de proprietatea lor literară saŭ artistică.

In aşteptarea aderăriĭ noastre la *Convenţiunea de Berna*, care reglementează în mod special drepturile scriitori.or şi artiştilor, suntem la adăpost prin înseşĭ legile noastre în vigoare.

Faţă de aceste consideraţiunĭ, Societatea „Amicilor literaturiĭ şi arteĭ române“ a luat cestiunea în discuţie şi a însărcinat pe câţĭva din membriĭ eĭ să prezinte o expunere a cestiuniĭ şi să alcătuească un proect de statute pentru înfiinţarea uneĭ societăţĭ în scopul acesta.

In ziua de 4 Octombrie, a. c. întrunindu-se toţĭ membriĭ fundatorĭ aĭ cerculuĭ vechiŭ literar aŭ citit statutele, le-aŭ discutat, şi s'aŭ constituit în *Societatea Română de literatură şi artă* avênd în comitetul eĭ pe urmĕtoarele persoane: Preşedinte: D. C. Ollănescu; Vice-preşedinţĭ: A. D. Xenopol şi Bengescu-Dabija; Membri: Ionnescu-Gion, Th. Speranţă, N. Petraşcu, G. Ştefănescu, I. Mincu.

Direcţiunea Societăţiĭ a fost încredinţată d-luĭ N. Petraşcu, secretariatul eĭ d-luĭ H. Lecca; Membriĭ aĭ juriuluĭ de arbitraj aŭ fost proclamaţĭ: dd. I. Kalinderu, B. P. Hasdeŭ, N. Grigorescu, C. I. Istrati, N. Mandrea, Ed. Wachmann, C. Stăncescu şi Tr. Djuvara.

Consilierĭ judiciarĭ: dd. Take Ionescu, Em. Porumbaru, C. Dissescu.

Biuroul a adresat apoĭ statutele societăţiĭ la un numĕr de persoane recunoscute prin reputaţiunea saŭ lucrările lor ca autorĭ saŭ artiştĭ; el s'a adresat la un mare numĕr de scriitorĭ şi editorĭ din străinătate, la societăţĭ literare saŭ artistice constituite, din care multe aŭ rĕspuns învitaţiuniĭ făcute, şi aŭ dat procuraţiune — până la trecerea prin Camere a societăţiĭ noastre ca persoană morală — în numele presidentuluĭ eĭ d-luĭ D. C. Ollănescu, avocat.

Cu anul 1904, ea va începe să-şĭ afirme existenţa la noĭ şi va încerca îndreptarea de lucruri cerută de timp şi de nevoile noastre.

Până în ziua în care scriem aceste rînduri aŭ aderat un numĕr de peste 70 de persoane ca membri.

Dorim din toată inima succes acesteĭ frumoase societăţĭ.

I. D.

* * *

Expoziţiunea Pictoruluĭ G. Petraşcu. E o sĕptămână de când s'a deschis la Ateneŭ Expoziţiunea de tablouri a pictoruluĭ G. Petraşcu, vizitată zilnic de societatea cea maĭ aleasă a Capitaleĭ. Rezervându-ne plăcerea de a da în numĕrul nostru viitor o dare de seamă maĭ întinsă, reproducem pentru astăzĭ un articol din

Vremea [1]), în care recunoaştem sub cele două iniţiale numele unuĭ tînĕr distins trăit mult în contact cu pictura impresioniştilor francezĭ. Iată cum se exprimă el faţă de pictura d-luĭ Petraşcu:

Un ceas într'un atelier. — Celor care urmăresc mişcarea artistică de la noĭ şi celor care, fără s'o urmărească, aŭ cultul frumosuluĭ orĭ de unde ar veni el, le aduc o veste bună. Zilele acestea d. G. Petraşcu va deschide la Ateneŭ a doua expoziţie a operilor d-sale complecte.

Atât din expoziţia precedentă, cât şi din pînzele răsleţe pe care le vĕzusem eram îndreptăţit să fiŭ şi mirat şi nerăbdător. Mirat, căcĭ pictoriĭ noştri nu ne-aŭ obişnuit cu o muncă atât de intensivă şi nerăbdător, e uşor de înţeles, fiind-că întrevĕzusem în pînzele d-luĭ Petraşcu, o personalitate clară şi puternică.

Şi cum poate că aceleaşĭ simţiminte aŭ agitat pe mulţĭ din cititoriĭ noştri, am crezut nimerit să cer d-luĭ Petraşcu un ceas de vagabondaj artistic printre pînzele d-sale, şi să daŭ cititorilor un prim-gust al expoziţieĭ care se deschide.

Ceasul l'am lungit binişor şi am plecat cu convingerea acum îndoioasă că suntem martoriĭ evoluţieĭ unuĭ talent, în toată puterea şi în toată frumuseţea cuvîntuluĭ. Am găsit acelaş colorit sobru dar intens, aceeaşĭ lărgime de vederĭ. Maĭ mult decât şcoala impresionistă d-sa reuşeşte să dea sub transparenţa aeruluĭ, sinteza naturiĭ. Pînsa d-sale nu e un colţ pitoresc orĭ bizar, nu'ĭ resultatul uneĭ technice savante saŭ a uneĭ meşteşngirĭ de forme şi de culorĭ; ci e natura care trăeşte cu înfăţişările eĭ înbelşugate în armonia câtorva liniĭ esenţiale şi a câtorva legĭ anumite. Dacă marele nostru Grigorescu ne-a dat toată poezia aparentă a colinelor şi a câmpiilor noastre, am siguranţa că pictorul Petraşcu va da caracteristica lor, aş vrea să zic sufletul naturiĭ.

Am vrut să atrag atenţia cititorilor asupra acestuĭ fapt care le va face maĭ lesnicioasă înţelegerea opereĭ d-luĭ Petraşcu. Nu le-o ascund, la prima vedere această pictură te jigneşte Ea schimbă toate concepţiile noastre de colorit şi de frumos. Ştiŭ cât e de pervertit gustul publiculuĭ de pictura care ne vine de Viena şi de cea care'şĭ găseşte câte odată adăpostul în saloanele Ateneuluĭ.

Dar am încredere în bunul gust al cunoscătorilor şi în bunul simţ al mulţimiĭ. I-aş ruga să se oprească lung în faţa fie-căreĭ pînze, să uĭte tot ce seamănă a pictură, să nu şĭ aducă aminte decât de văile, de hramele, de casele părăsite câte le-aŭ eşit cândva în cale. Să le asemuiască pe acelea cu pînzele pe care le vor avea d'inainte. La poarta expoziţieĭ d-luĭ Petraşcu să lase tot ce aminteşte preocupărĭ lumeştĭ şi meschine, tot ce seamănă a teoriĭ scolastice şi a regulĭ estetice convenţionale. Să se pătrundă de arta d-luĭ Petraşcu ca de un parfum pe care'l respiră pînă în adîncul sufletuluĭ. Să nu se uĭte că tot ce'ĭ superior nu poate fi înţeles decât cu preţul uneĭ dureri intelectuale.

Şi atuncĭ sunt sigur că vorbele mele nu vor fi fost în deşert şi nici arta adevărată nu va trece fără să fi găsit un ecoŭ în minţile tuturor acelora dornicĭ s'o înţeleagă.

N. C.

*

1) No de la 28 Noembrie.

CĂRŢI ŞI REVISTE STRĂINE

Remember de *Charles-Adolphe Cantacuzène* (Librairie académique) Un volum de versuri franceze în care sunt reunite graţia şi delicateţea sufletească. Forma de predilecţie a d-luĭ Cantacuzino este sonetul, şi fondul trandafiriilor sale visări este melancolia. In versurile sale ne impresionează emoţiuni rari şi amintiri alese. nuanţe şi subtilităţi care'l ridică printre fruntaşii moderni aĭ literaturiĭ franceze. Poetul a cunoscut femeea şi parfumul discret al alcovurilor, şi a schiţat tonurile cele mai delicate ale acesteĭ poeme pămînteşti:

La femme me fut douce et mes bras et mes yeux
Renfermèrent souvent des corps délicieux,
Et leur parfum frissonne en cette chaire captive.

Mais je veux, ah, je voudrais celle-la, celle-là
Et vivre la nuit blonde ou le coeur s'étoilât
— Avant de retrouver la nuit définitive.

Gingăşia, armonia, parfumul iată ce învălue sărutările întrevăzute prin amorul acestor versuri.

Sésame ou la maternité consentie de *Michel Corday* (Fasquelle). Autorul acestuĭ roman este cunoscut publiculuĭ prin alte publicaţiĭ despre care am vorbit altă dată. In volumul de faţă el aduce în discuţie neomaltusianismul. André Lafont, fiul unuĭ medic adept al teoriilor maltusiene, află la moartea tatăluĭ său o mică fiolă, care conţinea o doctorie pentru a nu face copiĭ. Liber de a dispune de invenţia tatăluĭ său porneşte în lumea largă pentru a o experimenta. El întîlneşte o doamnă care ocoleşte adulterul din pricina urmărilor sale, o tînără domnişoară destinată celibatuluĭ pentru că s'a împotrivit uneĭ căsătoriĭ libere, o bogată burgheză, desperată de numeroasele lăuziĭ pe care i le impune nenorocitul său de bărbat. Cu toate acestea André Lafont şovăeşte, şi lasă invenţiunea drept moştenire fiuluĭ său, dacă va avea, şi acesta, de va găsi cu cale, să'ĭ întrebuinţeze comoara. Cartea este dedicată d-luĭ Brieux, autorul pieseĭ *Avariés*, interzisă de cenzură ca imorală.

La volonté de puissance de *Fr Nietzsche* (Mercure de France). Din această carte tristul filosof nu ne-a lăsat decât schiţări şi crîmpee pe care d-na Foerster-Nietzsche le-a grupat în mod sistematic şi le-a împărţit în patru cărţi sub titlurile:

„Nihilismul european, Critica valorilor superioare, Principiul unei noi evaluațiuni, Disciplină și selecțiune". In cele d'întâi două cărți Nietzsche reia critica valorilor morale, filosofice și religioase și face din nou procesul creștinismului și consecințelor lui. Apoi își propune să construiască morala pe noi teorii. Nu există nici spirit, nici rațiune, nici conștiință, nici voință, nici adevăr: conștiința nu este un „sfîrșit în sine" ci un instinct al „voinței puterilor". In părțile morale ale acestei cărți zărim tipul „supra omului" și idealului dionisian". Totul este o eternă reîntoarcere, afirmă dînsul întemeiat pe conservarea energiei; iată „marea cugetare victorioasă care sfîrșește să întunece orí-ce metodă. E marea cugetare selectrice: rasele care n'o suportă sunt condamnate; acelea care o consideră ca cea mai mare binefacere sunt alese pentru dominare". Intru cât?...

Essai de classification naturelle des caractéres de *Ch Ribéry* (Felix Alcan). In acest greu studiu autorul dă o altă numire caracterelor pe care le numește amorfe, sensitive, active, sensitive active, temperate și le subdivide în emoționale, stabile și nestabile. Cu toate acestea avêndu-se multiplicitatea individualităților și temperamentelor omenești credem că e greu să generalizăm acest subiect de psichologie.

* * *

Mercure de France. Octombrie. *Dimorfismul sexual și feminismul în natură* este titlul unui articol în care Remy de Gourmont studiază diferența de tot felul dintre cele doue sexuri ale tuturor speciilor animale. Studiul său începe întâ-cu specificarea organului, figurată și în simbolismul religios. In a treia lună emi brionul animal capătă organe uro-genitale externe care se aseamănă cu organele femeești și studiază evoluținea acestor organe la diferite spețe, probând că organele bărbătești suferă o transformațiune considerabilă și foarte complexă. La insecte femeea este aproape totdauna superioară, atât ca formă cât și ca număr și autorul studiază pe larg această lume de insecte: fluturi, gândaci, larve, furnici cu variatele și nenumăratele lor curiozități. Trece apoi la diferențele dimorfice dintre pești, reptile, etc., arătând accentuarea lor progresivă la vertebratele superioare și mamifere. La păsări diferența constă în colorațiune, volum, lungime, formă și figura penelor; la mamifere în talie păr, barbă și coarne. Trecênd la oameni constată că poligamia are o influență directă asupra dimorfismului. Sustrasă vieții active, lumii externe aerului și luminei chiar, femeea bărbatului omenesc poligam devine mai albă, orícare ar fi culoarea sa inițială, mai groasă, mai îndobitocită. Prostituatele Orientului se decolorează repede și s'ar recunoaște cu greu două surori. Singura soluție a echilibrului dimorfic între bărbat și femee este, după autor, numai perechea. — André Fontainas consacră câteva linii publicistului bine cunoscut în România „Bernard Lazare" mort de curînd numind apărarea pe care dînsul a luat-o evreilor din România „o cauză generoasă și dificilă". O bogată bibliografie din toate domeniile sfîrșește numărul împreună cu relațiuni intelectuale din diferite țări europene.

La renaissance latine. 15 Octombrie 1903. Léon Blum analizează „Teatrul lui Gabriel d'Annunzio", care se începe cu două fantazii elegiace: „Visul unei dimineți de primăvară și „Visul unei seri de toamnă" si se isprăvește cu o tragedie istorică „Francesca da Rimini"; între acestea se află trei mari drame „Gioconda, Cetatea moartă și Gloria". Autorul se exprimă în acest chip: „Talentul dramatic este în fond darul de a inventa o acțiune și de a trage, prin conflictul fie al evenimentelor, fie al sentimentelor, toate emoțiunile care rezultă. E clar că d'Annunzio posedă toate acestea. Dacă este întunecat câte odată este prin chiar excesul talen-

tuluĭ sĕŭ literar, prin belșugul liric al povestirilor, prin nobleța dialogurilor. In acest sens poetul întunecă pe autorul dramatic. Dar este o întunecare foarte ușoară față de frumusețea atât de intensă și aproape continuă pe care poezia o împrumută drameĭ. Căcĭ în fie-care clipă din aceste tragediĭ se simte un poet, un mare poet". Și după ce trece în revistă frumoasele și mărețele sale drame criticul sfîrșește astfel: „Ceea-ce mĕ seduce în d'Annunzio, ceea-ce mĕ face să salut în el un adevĕrat poet teatral, este că în dramele sale sale poezia nu este factice, aplicată în urmă ca broderiĭ pe o stofă saŭ cizeluriĭ pe un metal. Ea nu este o podoabă adăogată opereĭ, ea participă la toată viața opereĭ, ea este opera însăși. Ea pare că radiază natural personagiĭ, peisagiĭ și chiar obiecte nemateriale; e o poezie difuză, cântătoare si care țîșnește din fie-care clipă a acțiuniĭ ca un izvor din pămînt care se revarsă pe panta sa și pĕtrunde toate în preajma sa!" Se continuă „Memoriul luĭ J. Barbey d'Aurevilly" în modul urmĕtor: „20 Duminică. Sculat la opt ceasuriĭ, îmbrăcat. Primit o scrisoare de la mătușa mea... Mers la jurnal. Făcut un diabolic de bun articol, cu o formă oratorică și scris ca și când ar fi vorbit. Devorat gazetele. Apoĭ cele o sută și o primă pagină din broșura luĭ Fonfrède asupra „Guvernămîntuluĭ regeluĭ, etc., etc.". In general din aceste memoriĭ nu reese multă lumină în privința evoluțiuniĭ intelectuale a straniuluĭ scriitor; sunt maĭ mult note personale. Henri Albert studiază „Puterea franceză în Alsacia" și publicistul Léopold Mabilleau se ocupă cu „Mutualitatea franceză și cu societățile de ajutor mutual."

La revue. 15 Octombrie. In fruntea acestuĭ numĕr se publică o anchetă întitulată „Criza cărțiĭ în Franța" la care rĕspund mariĭ editoriĭ și directoriĭ gazetelor principale. S'a observat că exportul cărților franceze a diminuat în 1900: 10.338.000 fr. în loc de 14.130.000 în 1899. Librarul Flammarion susține că supraproducțiunea e o pricină de decadență a cărților franceze: „Știțĭ câte volume noĭ primesc zilnic sub galeriele Odeonuluĭ? Douĕ-zecĭ mijlocia". Sunt apoĭ peste 200 de case de editură în Paris. O altă constatare pe care librariĭ o fac e decadența operilor de pură fantazie „Ceea-ce se cere astăzĭ rĕspunde Fasquelle sunt operile care ating marile probleme sociale ca studiele luĭ Urbaen Gohier și Clemenceau". Editoriĭ francezĭ se maĭ plâng că proprietatea literară nu este garantată în cele mai multe state ale Europeĭ, rĕŭ care există maĭ ales în țara noastră și pe care „Societatea română de literatură și artă" de curînd formată își propune să'l suprime. Jurnalele cotidiane nu se maĭ interesează de publicațiile recente, iată de ce se plâng iar librariĭ francezĭ. In același numĕr Georges Pellissier examinează „Afacerea Dreyfus în literatura franceză" care a împărțit Franța intelectuală în douĕ grupuriĭ: „antidreyfusariĭ" ca Jules Lamaître-Paul Bourget și Ferdinand Brunetière și „dreyfusariĭ": Anatole France și Emile Zola. Cu polemicele acestor cincĭ scriitoriĭ se ocupă autorul și caută pricinele pentru care cutare scriitor s'a aliat cu unul din cele douĕ grupuriĭ. — H. La Fontaine, senator belgian, se ocupă cu „Repertoriul bibliografic universal". Acest repertoriŭ este aproape o himeră avêndu-se în vedere că de la originele imprimerieĭ până la 1900 s'aŭ tipărit peste 25.000.000 de scrieriĭ și că actualmente pe fie-care an se publică nu maĭ puțin de 500.000 scrieriĭ. Notăm încă urmĕtoarele articole: M. Muret: „Tineriĭ scriitoriĭ aĭ Italieĭ"; L. de Norvins: „Invierea Mormonilor și Dr. R. Romme și V. Loewenthal asupra „Tuberculoseĭ".

La revue bleue, 7 Octombrie. Incă un articol asupra „Teatruluĭ luĭ d'Annunzio" datorit d-luĭ Paul Flat, care îl întitulează „Un teatru idealist", de oare-ce astfel dă o idee exactă de cea ce este esențial într'însul. Teatrul luĭ d'Annunzio e preocupat mal ales de cultul sufletuluĭ în ceea-ce el are etern, fix și transmisibil din

vreme în vreme și studiază operile dramatice ale autorului italian din punct de vedere psichologic". Dacă nobleţea concepţiunii prime, dacă forma căutată, fără șovăire se traduce prin frumuseți de executare al căror singur defect este de a apărea câte odată puţin cam somptuoase... dacă în sfîrșit calităţile architecturale ale operei, ca într'o compoziţie savantă în care se cuprind toate părţile... dacă aceste virtuți inerente geniului latin și din care imitatorii rasei nordice n'ar ști nimic să'și asimileze sunt atâtea titluri pentru denumirea „artei idealiste", atunci Gabrielle d'Annunzio are locul său printre sculptorii idealului".

La plume Octombrie. Independenta revistă publică în fruntea acestui număr un studiu asupra poetului William Blake datorit d-lui Frank Stokoe: William Blake s'a născut în 1757. El fu un simbolist, irlandez de origină. Era un inspirat în toată puterea cuvîntului posedat de spirite nevăzute. Văzu un copac plin cu îngeri ale căror aripi albe scînteiau dintre frunze. Citea pe Swedenborg și misticul Boehme. In 1789 scoase „Cântecele Inocenței" și pînă la 1882 a publicat „Cartea lui Thel", „Căsătoria cerului cu a infernului", „Ierusalimul" și mai multe poeme lirice sau epice, după care muri la Londra în 1827. „Blake a fost unul din acei poeți al căror prototip este Homer și a căror ultimă desvoltare o reprezintă Robert Browning, care nu se îngrijesc de loc de formă pentru ca însăși, ocupându-se mai ales cu fondul, dar care ajung puțin câte puțin să manieze cu dibăcie instrumentul artei lor, atingênd astfel o perfecţiune neașteptată și satisfăcătoare, unde forma plastică se împreună cu trupul ca un corp supus mișcărilor sufletești". Tot în acest număr cuprinde și câteva articole și poeme remarcabile datorite scriitorilor: Charles Morice, Georges Grappe, Henri Strentz, Mecislas Golberg, Fagus, Alfred Mortier, Farnham Mortimer și Georges Naus.

L'occident. Octombrie. Adrien Mithouard în articolul său „Sunarea vremei" studiază diferitele forme de clopote cu muzica lor pioasă. Poeme de Fagus și „Viaţa lui Nicolae Poussin" de Bellori.

D. SPINEANU.

*

an. VII (1903), 192. 7

2331
1904

O POEMA DRAMATICA INEDITA [1]

Mureşan singur într'o pădure. Pe o muche de deal o biserică veche c'un turn de piatră. Noapte. Lună. Orologiul Bisericeĭ bate miezul nopţiĭ.

M.

În turnul vechiŭ de piatră cu inima de-aramă
Se zbate miază-noapte... iar prin a lumiĭ vamă
Nicĭ suflete nu intră, nicĭ suflete nu ies,
Şi somnul frate-al morţiĭ, cu ochiĭ plin d'eres
Prin regia gîndiriĭ ne 'nfiinţate trece
Şi moae 'n lac de visurĭ aripa luĭ cea rece
Cu gînd făr' de fiinţă a lumiĭ frunte-atinge
Îĭ minte fericirea şi gloria'ĭ o stinge.
Când totul doarme 'n somnul izvoruluĭ de pace
Un ochiŭ e treaz în noapte, o inimă nu tace
Şi azĭ îndrept aceleaşĭ crude 'ntrebărĭ la soarte
Şi-asamĕn între-olaltă viaţă şi cu moarte.
Şi 'n cumpăna gîndiriĭ mânia'mĭ nu se schimbă,
Căcĭ între amîndouĕ stă neclintita limbă.

1) Fragmentul acesta dintr'o proectată poemă dramatică a luĭ Eminescu se află printre manuscrisele rĕmase de la poet, între care sunt şi alte încercărĭ de drame, frumoase şi interesante prin aceea că ele pun în lumină una din fazele necunoscute ale talentuluĭ luĭ Eminescu. (N. R.).

De mult a lumiĭ vorbe eŭ nu le maĭ ascult,
Nimic e pentru mine ce pentru ea e mult.
Viitorul un trecut nu'ĭ pe care 'l vĕd întors?
Acelaşĭ şir de patimĭ s'a tors şi s'a retors
De mânile-uscate a vremiĭ 'mbĕtrânite,
Şi clare's pentru mine enigmele 'ncălcite.
Nu 'ntreb de ce 'n lume nu ni-e dat de soarte
Noroc făr de durere, viaţă făr' de moarte.
Am pus de mult de-oparte acele roase cărţĭ
Ce spun c'a vieţiĭ file aŭ vecĭnic douĕ părţĭ,
Că făr' de lacrĕmĭ nu e nicĭ ochiul cel maĭ vesel
Acest noian gîndirea'mĭ în sama altor lese'l.
Nimic din lumea asta cu ele nu se schimbă;
Cu deslegărĭ ciudate şi cu frânturĭ de limbă
Ocupe-se copiiĭ... Eŭ pun o întrebare
Maĭ dreaptă şi maĭ rece maĭ liberă, maĭ mare.

Viaţa, moartea noastră noĭ le ţinem în mânĭ,
Pe ele de-opotrivă noĭ ne simţim stăpînĭ
O cupă cu otravă, un glonte, un pumnar
Ne scapă de-opotrivă de-al vieţiĭ lung amar;
Nu cer de fericire în lume să am parte,
Căcĭ fericirĭ a lumiĭ, închipuirĭ deşarte!
Viaţa noastră însă orĭ cât de neagră fie
Ea împlineşte oare în lume vr'o solie?
E scop în viaţa noastră — vr'un scop al mîntuiriĭ?
Ne înjunghiem fiinţa pe-altarul omenirĭĭ?
A gînduluĭ lucire, a inimiĭ bătae
Ridică un grăunte din sarcina greoae
Mizerieĭ comune? Trăind cu moartea 'n sîn
Pe altu 'n astă lume îl doare maĭ puţin?
De îţĭ jertfeştĭ viaţa tu pentru un popor
Aŭ sarcina vieţiĭ purta-va maĭ uşor?
A tale lacrĕmĭ crude, a tale crude chinurĭ
Iĭ schimbă poate 'n taină prescrisele destinurĭ?
Aĭ tu vr'o ţintă 'n lume, amara ta suflare
Aŭ face'l-va pe dînsul — de nu ferice — mare?
O! eŭ nu cer norocul, dar cer să mĕ înveţĭ
Ca viaţa'mĭ preţ să aibă şi moartea'mĭ s'aibă preţ,
Să nu zic despre mine ce despre om s'a zis
Că'ĭ visul uneĭ umbre şi umbra unuĭ vis!

Bolnav în al meŭ suflet cu inima bolnavă
Eŭ scormolesc în mintea'mĭ a gîndurilor lavă,
Inchin a mea viaţă la scîrbă şi 'ntristare
Şi'mĭ tîrâĭ printre ani'mĭ nefasta arătare.
Prea bun pentru-a fi mare, prea mîndru spre-a fi mic,
Viaţa'mĭ, cum o duce tot omul de nimic
Supus doar ca nealţiĭ la suferinţe grele
Unind cu ele ştirea nemernicieĭ mele,
La ce? Oare un glonte, otravă, un pumnar
Nu sting de o potrivă o lume de amar?
O, pârghie a lumiĭ, ce torcĭ al vremiĭ fir,
Te chem cu desperare în peptu'mĭ, cu delir,
Rĕspunde'mĭ: cine'ĭ suflet al lumiĭ? Dumnezeul?
Orbirea? Nepăsarea? E binele, e rĕul?
Tu tacĭ... şi piatra tace... Şi tu eştĭ piatră... Bine
Mi-oĭ chinui doar mintea să rĕspund pentru tine.
Orbirea? Nepăsarea?... Nevinovat'-orbire!
Cât de frumos şi-anume tocmit-a a luĭ fire!
Creat-a mielul aprig el pentru lupul blând,
Carne cu ochĭ creat-a el pentru cel flămând?
Natura'ĭ fericire şi vecĭnicie 'n pace
Şi leul şi cu taurul de mult staŭ să se 'mpace,
Iar omul ce'ĭ făptură-aleasă are-anume
Un creer şi un suflet — pentru durerĭ în lume.
Ce simplă nepăsare nevinovat'-orbire,
Concordie eternă — un raiŭ de fericire
Dar nu — ce zic? Nu blastĕmĭ poete? Cată bine,
Căcĭ lumea e creată anume pentru bine.
N'o spun aceasta popiĭ şi cărţile lor vechĭ,
De miĭ de anĭ nu sună legende în urechĭ?
Nu vezĭ tu că virtutea găseşte-a eĭ rĕsplată,
Rĕsplată ce de oamenĭ şi cer e 'nvidiată?
Rĕsplată prea frumoasă: un giulgĭŭ şi patru scînduri
Ţi-e îndemână 'n... şi scapĭ de multe gînduri.
De gînduri fără noimă... Pentru aşa comoară
Trecĭ însetat pe lîngă a vieţiĭ dulcĭ izvoară,
Şi-atuncĭ... atuncea popiĭ vorbit-aŭ foarte drept:
Deşărtăciunĭ sunt toate când moartea ţi'ĭ în pept.
Dar să vedem acuma în lungĭ secoliĭ tĕĭ
Ce crudă rĕsplătire păstrat-aĭ celor rĕĭ?
Omoară fericirea unuĭ popor i-alungă
A veacurilor pace pe vreme îndelungă,

Şi eşti eroŭ... Fiĭ mîndru, închipuit, dar cată
Ca nimenĭ să atingă fiinţa îngîmfată.
Atuncĭ aĭ simţ d'onoare. Dispreţueşte viaţa,
Inchină-te de sara şi până dimineaţa,
Trufaşule obscure, te crede sfînt ş'ales,
Un om din altă carne făcut şi cu eres
Poporul se 'nchina-va chiar la a tale oase.
Invie, măgulește tu patimĭ duşmănoase:
Invidia şi ura botează-le virtuţĭ.
Numeşte brav pe gîde, isteţ pe ceĭ astuţĭ,
Din patimĭ a mulţimiĭ fă scară de mărire
Şi te-or urma cu toţiĭ în vecĭnică orbire.
C'o frază linguşeşte deşertăciunea lor,
Din risipite roiurĭ atuncĭ facĭ un popor.
Fiĭ dinainte sigur, la rele el urma-va
Cu sânge şi cenuşă pămîntul presera-va.
Fereşte-te de una, să te ferească cerul
Ca 'ntr'un moment d'intrare să le spuĭ adevĕrul.
Te-or răstigni pe cruce, te-or huidui cu pietre,
Vor risipi cenuşa iubiteĭ tale vetre
Şi te veĭ stinge mizer... de nimenea jelit.
Nu vezĭ ce drept e astfel? Ce bine e 'mpărţit
Pămîntul? Proştĭ d'oparte, de alta ceĭ şireţĭ,
Şi patimelor rele aceştia daŭ preţ.
Nu merită nătîngiĭ să fie stăpîniţĭ
Saŭ pentru o idee să fie eĭ jertfiţĭ?
Maĭ de dorit ce soarte pot eĭ să aibă 'n lume?
Decât să 'ĭ ducă 'n lupte, un mare, un sfînt nume?
Un nume? Ce 'ĭ maĭ mare decât un nume oare?
Pentru-un astfel de lucru se junghie popoare.
In mână de veĭ prinde a istorilor carte,
In ea atuncĭ vedea-veĭ un jalnic op de arte;
Vedea-veĭ cum subt ochi'ţĭ în plin se desfăşoară
Tot patime de laudă; că vremea se măsoară
După a rĕutăţiĭ păşire... Rănĭ şi ură
Dacă nu sunt, nu este istorie sperjură
Invidioasă crudă, de sânge infierată
E omenirea 'ntreagă.... o rasă blestemată
Făcută numaĭ bine spre-a stăpîni pămîntul,
Căcĭ răutăţiĭ sale 'ĭ datoreşte anume
Că'ĭ spiţă 'naltă scara fiinţelor din lume.

Că l'a luat pe scara fiinţelor natureĭ,
Aceasta este taina 'n sufletul făptureĭ.
Ce plan adînc! ce minte! Ce ochĭŭ e colo sus
Cum în semînţa dulce a patimeĭ a pus
Puterea de viaţă... Astfel frumosul plan
Un an de îl descarcă, l'încarcă iar alt an
Spre vecĭnică 'nplinire şi în ureche 'mĭ bate
Ca sîmburile lumiĭ eterna rĕutate.

Cântaţi-o, dar popoare. In glasu-adînc al straneĭ
Voĭ mesteca legenda cea veche a Sataneĭ.
O Satan! geniŭ mîndru, etern al desperăriĭ,
Cu geamĕtul tĕŭ aspru ca murmurele măriĭ,
Pricep acum zîmbirea ta tristă, vorb'amară:
„Că tot ce e în lume e vrednic ca să piară"...
Tu aĭ smuncit infernul ca să 'l aruncĭ în stele
Cu cîrdurĭ uriaşe te-aĭ înălţat rebele,
Aĭ scos din rădĕcină marea s'o 'mprăştĭ în soare,
Aĭ vrut s'aruncĭ în haos sistemele solare,
Ştiaĭ că rĕutatea eternă 'n ceruri tronă,
Că secole nătînge cu spaimă o 'ncoronă.
O de-aşĭ vedea furtuna că stelele desprinde,
Că 'n cer talazurĭ nalte de negură întinde,
Că prin acele neguri demonĭ în stoluri sboară
Şi lumea din adîncurĭ o scutură uşoară
Ca pleava... Cerul cu soriĭ luĭ decade
Vîrînd în sine timpul cu miile'ĭ decade,
Se 'nmormînteză 'n chaos întins fără de fine
Căzênd negre şi stinse surpatele 'ĭ lumine,
Neantul se întinde
Pe spaţiurĭ deşerte, pe lumile murinde,
Văzîndu-te 'n risipă de-un dor nebun cuprins,
Mărire ţie Satan de treĭ orĭ aĭ învins!
Atuncea mĕ primeşte prin îngeriĭ peiriĭ
Mĕ 'nvaţă şi pe mine cuvîntul, nimiciriĭ
Adînc, demonic, rece. Ţi-o jur, astă ştiinţă
Eŭ aş striga-o 'n lume c'o cruntă uşurinţă.
Atuncĭ 'negreşte soare... atuncĭ să tremurĭ cer,
Atuncea saluta-voiŭ eternul adevĕr.
Şi liber, mare, mîndru prin condamnarea luĭ
A cerurilor scară în zbor am să le suĭ.

Să sting cu răbzunare pe buze-mĭ lumĭ deşarte!
Te blastăm, căcĭ în lume de viaţă avuĭ parte.

(Fulgere)

O fulgeră-mĕ numaĭ... o joacă comedie,
Comedianţ bĕtrâne, cu glas de vijelie,
Nu vezĭ că nu poţĭ face tu vr'un maĭ mare bine
Decât pe vecĭnicie să mĕ omorĭ pe mine?
Aŭ crezĭ tu că eŭ tremur, dar vezĭ nicĭ cred în moarte —
Aĭ fi prea blând să aĭ tu 'n mână-ţĭ astă soarte,
Aşĭ rîde-atuncĭ viaţa numind'o cu dispreţ,
Aşĭ omorî în mine o sută de vieţĭ.
Muncind în mine însumĭ al firiĭ orĭ-ce nerv,
Peirea cea eternă în pieptu 'mĭ să o serv.
Dar, vaĭ, tu ştiĭ prea bine că n'am să mor pe vecĭ,
Că vis e a ta moarte, cu slabe mâinĭ şi recĭ
La sorţĭ va pune iarăşĭ fin lumile din cer
Durerea mea cumplită—un vecĭnic Ahasver,
Ca cu acelaşĭ suflet din noŭ să reapară
Migraţieĭ eterne, unealtă de ocară,
Puternice bĕtrâne, gigante — un pitic
Căcĭ tu nu eştĭ în stare să nimiceştĭ nimic.

(El cade obosit pe un trunchiŭ vechiŭ şi 'şĭ acoperă ochiĭ cu mâna. S'aude o muzică dulce.)

VISURILE (Sopran)

Somn
Tu al nopţilor domn
Ne dă prin a gînduluĭ ceaţă
Viaţă!

SOMNUL (bas)

Sună vînt prin frunzele uscate,
Luna trece 'n vîrfurĭ de copac,
Iar (tu) isvoare 'ntunecate
Intr'un cântec glasul să 'l desfac.

Lună, soră, pe-a luĭ frunte
Staĭ şi 'ĭ farmecă gîndirea,
Să trăiască 'n vremĭ cărunte
Şi să 'şĭ uite toată firea.

Du'l pe ţărmul vechiŭ al mării,
Fă'l călugăr trist şi slab,
Il închină lin uitării,
Dă vieţii alt prohab
Du-te, du-te!

VÎNTUL (bariton)

Plâng,
Frâng
Crengi uscate.
Trec,
Plec,
Ramuri,
Bat în geamuri
Cu-a mea mână fermecată.

I

Eŭ mĕ uit printre ferestre
Cum staŭ oamenii la masă
Şi cu degete măestre
Eŭ li spării toată casa.

Când ca lupul intru falnic,
Când ca mâţa 'ncet eŭ miaun
Şi trezesc din vis motanul
Care toarce sub un scaun.

Sînt
Vînt,
Plâng
Frâng
Sperios v'o creangă-uscată

IZVORUL (tenor)

Izvor
Din munte cobor,
Când vîntul v'o ramură farmă,
fac larmă,

(Cerul se coboară. Armonie. Schimbare)

SCENA I.

Sara. Furtună.

M. (singur)

Cum norii strigă jalnic și marea sparge piatră
Și tunete bătrâne pe-a cerurilor vatră,
Pocnesc cu-a lor ciocane mosnegi și falnici fauri,
Ei făuresc furtunei coroana ei de aur.
Se svîrcole în valuri marea cea sură 'n veci
Și mii de stânci, schelete bătrâne, slabe, seci
Ea aiurind lovește.
Colo 'și înalță sur
Castelul lung și rece fantasticul lui mur,
L'a fulgerilor fugă se văd bolțile sparte,
Iluminate găuri pe generații moarte
Ah, în fereastra veche apare-ades-ades
Un ânger, o femee cu chip așa ales

. . . . . .

Dar cine'i ea? Ce vine, ce caută 'n castel
Când marea își răstoarnă sufletul ei rebel
Și printre stânci de piatră se scutură de spume
Și mișcă înfuriată a valurilor lume?

. . . . . .

(Un chip s'arată în castel)

Și'n noaptea care urlă în surda ei ureche
Privește ca o lună din zidurile veche.
E ca și când răsare în sur întunecată
De-a murilor colosuri prin care se arată
Zugrăvind dulce tristă sura lor măreție
Coloarei din ruine, căci mă închin eu ție
Din crengi de gânduri negre o floare se desprinde
Primește-o e iubirea și inima 'mi ți-o 'ntinde,
Coborî din înălțime, te-ador, te rog, te 'nvoc
Cu păru 'n flori albastre, pe frunte-o stea de foc.

(Chipul dispare)

Se însenină. Se aude glas de corn.

(Stânci pe țărmuri de mare. In fund un castel risipit. Codri. Pe mare se văd insule frumoase. Din codri sunet de corn).

REGELE SOMN

Rĕsună corn de aur şi umple noaptea clară
Cu chipurĭ rătăcite din lumea solitară
A codrilor.... In cîrdurĭ veniţĭ genĭĭ şagalnicĭ
Ce-acum umpleţĭ pămîntul cu sunetele jalnicĭ,
Acum ascunşĭ în umbră saŭ tupilaţĭ subt foae
Pişcaţĭ picioarele-albe a fetelor bălae.
Şi zimbrĭĭ zîneĭ Dochĭĭ pe frunţĭ cu stemă mare,
Şi voĭ caĭ albĭ aĭ mărĭĭ cu coame de ninsoare.
Invie codru! Duhurĭ cu suflet de miresme
Zburaţĭ prin crenge negre ca străvezie iesme
Cu sunetul de faurĭ s'aducă pasul numa
Pe corpurĭ albe haină de dĭamantină brumă.
Să scîntee în umbră să spînzure feeric.
Treceţĭ încet prin aer călcând pe întuneric,

(El se uită pe mare)

Din insule bogate sfâşiind apa iese
O luntre cu vîntrele ce spînzură sumese,
Se leagăn visătorĭĭ copacĭ de chiparos
Cu frunza lor cea neagră uitându-se în jos
In ape... Iar prin crenge d'un verde-adînc de jale
S'oglindă 'n apa-albastră de aur portocale
Şi parcă glas de clopot înfiorează sara,
P'a stâncilor lungĭ colţurĭ apusul se coboară,
Staŭ aurite 'n aer... ş'a serĭĭ rumenire
S'apleacă şi 'nroşeşte a mărĭĭ încreţire
Şi insulele mîndre şi de dumbrave pline
Par sarcofage nalte plutind pe unzĭ senine
Acoperite numaĭ cu florĭ şi cu poene
Uriеşeştĭ... Acuma se 'nchid a serĭĭ gene
Apele devin sure... şi 'n blânda lor cântare
Dispar ca sarcofagĭĭ insulele în mare.
. . . . . .
Ce loc! Bĕtrâne stânce ridic'a lor schelete
De piatră ce de valurĭ şi vînt îs sfăşiete,
Un templu în ruină de apă înecat
Pe jumĕtate stîlpiĭ şi murul fĕrĕmat
Staŭ în curînd să cadă... şi în astă ruină
Prin scorburĭ de părete în neagră vizuină
Trăeşte-acest călugăr... Aparĭ tu lună 'n cer
Şi fă din noĭ viaţă, din umbre adevĕr.

(Luna apare)

UNDELE (cântă)

Noĭ undele creţe
Venim, venim,
In stânce măreţe
Isbim, isbim,
Ş'a noastră suflare
E vînt, e vînt,
Dar naştem pe mare
Un cânt, un cânt.

DELFINUL
(s'arată din apă un tînĕr frumos)

Ondină
Cu ochĭ de albastră lumină
Cu pĕrul tĕŭ lung, un tezaur
De aur,
Tu pradă
Cu piepţiĭ tĕĭ dulcĭ de zăpadă
Te-oĭ prinde pe mare vr'odată,
Şireată.

ONDINA

Delfine
Tu crainic al mărĭĭ regine
D'aĭ fi credincios cu iubire
Un mire.

Voioasă
Urmarea'şĭ privirea frumoasă
Ţi-aş da sînul alb de zăpadă
Ca pradă.
Atunce
Simţi-veĭ duioasele...
Cu care al meŭ suflet în flamă
Te chiamă.

DELFINUL

Ondină
Tu dulce copilă, o, vină
Nu vezĭ că delfinul tĕŭ moare
In mare ?

ONDINA

Vedea-vom
Să cânte Sirena ruga-vom
De nu veĭ iubi-o — îmĭ fură
O gură.
Atunce
O undă în braţe'ţĭ m'arunce,
Căcĭ ştiŭ a iubi eŭ prea bine

Delfine
Ascultă
De vreme 'ndelungă şi multă
In sufletul meŭ eŭ te-am stins
M'aĭ învins.

AMÎNDOĬ

Tu ce eştĭ zeilor suroră gemene
Cu linul pas
Nu are nimene un cânt să semene
Cu acest glas.
Spune-ne cântecul ce'n nopţĭ lunatece
Adesea 'l cânţĭ
Când luna tremură prin ceţĭ apatece
Prin codri sfinţĭ.

SIRENA

Vin iubite. Cunjura-voĭ
Cu-al meŭ braţ al tĕŭ grumaz
Şi lipi-voĭ a mea faţă
De-arzătorul tĕŭ obraz.

Vin iubite, căcĭ zăpada
Dulce-a somnuluĭ păstrez
Ah! tot visurĭ, ah, tot dorul
E ferice să le vezĭ.

Vin iubite, ah, te chiamă
Al meŭ suflet îndrăgit,
Nicĭ visezĭ cât poţĭ în lume
Tu să fiĭ de fercit.

A mea buză e de miere,
Sînii mei sunt de omĕt
Şi tot sufletu'mĭ te cere
Şi te chem, te chem încet,
Vin iubite, vino, vin...

Vin iubite, multe nume
Mîngăioase îţĭ păstrez,
Visul vieţii mele este
Tu ferice să te vezĭ.

De ce 'ntorcĭ tu ochi 'n lăturĭ,
De cuvîntul meŭ gonit ?
Nicĭ visezĭ cât poţĭ în lume
Tu să fiĭ de fericit.

Zi şi noapte stă la tine
Al meŭ gînd nemângâet,
Căcĭ tot sufletu'mĭ te cere
Şi în gînd te chem încet.

Ondina şi-a lăsat visătoare capul pe spete, pe umĕrul luĭ Delfin, care o sărută.

REGELE SOMN.

A mării unde-albastre alunecă 'nspumate
Şi fulgeră 'n cadenţă... O dulce voluptate
A nopţii... Acuma vĕd luntrea de departe
Cum cu-al eĭ plisc în brazde pe unde le împarte,
Călugăru'ĭ... In manta'ĭ înfăşurat visează
Al valurilor sgomot ţîşnind îl salutează.
Şi lebede-argintoase pe planul mări 'l trag,
Pe fruntea'ĭ e împletită o ramură de fag
Plutind cu repegĭune subt palida lumină
A luneĭ... pe 'nmiirea a undelor senină.
Se pare cum că este al mării Dumnezeŭ
Blând îngânat de lebezĭ în mîndru visul sĕŭ.
Din insulele sfinte străbat cântărĭ ferice,
Noroc şi desperare le vĕd unite-aice.
Acum pe-un stan de piatră din luntre el coboară
Şi barba luĭ cea albă pe pept se desfăşoară

Şi'n două despicată de vînt e rĕscolită.

(S'aude glasul călugărului)

Rĕsaĭ din astă noapte, copilă mult iubită.

(Intră în scenă)

E un străin aice.... şi ca mărgăritarul
E faţa luĭ cea albă, de-argint îĭ e talarul,
Pe umerii de marmur aripe se desfac
Pe fruntea luĭ în pĕru'ĭ florĭ roşie de mac;
Cine-eştĭ tu străine cu negrĭ ochĭ subt gene?

REGELE SOMN

Eŭ?... Eŭ sunt fericirea vieţiĭ pămîntene.

CĂLUGĂRUL

Aice nu ţi-e locul, norocul eŭ nu'l caut
A lumiĭ glasurĭ multe şi glasul tĕŭ n'aud
Nu vezĭ tu barba albă şi ochiĭ.... şi gură
Abia urmează încă a gînduluĭ mĕsură?
Eŭ nu cred în nimica şi nu cred blândeĭ gure
Ca noĭ chiar fericirea... Te du! te du aiure.

REGELE SOMN (zîmbind)

Tu spuĭ... priveşte 'n juru'ţĭ; lumea'ĭ o fericire
Te du prin fericire şi inima'ţĭ n'o ştie
Dar vezĭ... nu vezĭ tu colo... apare un chip d'omĕt
Cu glasu'ĭ ea te cheamă încet, tot maĭ încet.
Auzĭ vîntu'n ruine şi undele se vaer
De mine diafane nu vezĭ duse prin aer
Colo făcliĭ de smoală, luminĭ de roşiĭ torţiĭ
Ce noaptea o petrece în trist lăcaşul morţiĭ
Adîncul întuneric, îl tae îl răreşte
Şi fulgeră 'n columne şi bolţile roşeşte
Acum, acum, ea iarăşĭ prin tremurânde facle
Coboară scărĭ de piatră a uriesiĭ racle.

CALUGĂRUL (în extaz)

E albă... 'n întuneric vĕd chipul eĭ lucind
Ca pe o tablă neagră, o umbră de argint.

(Regele Somn dispare)

Tu taina nopţiĭ mele, tu blond copil din ceruri,
Cu glasul tĕŭ ca glasul duioaselor misteruri,
Oh, vino, vino iarăşĭ ca să te strîng la pept,
Copil cu pĕr de aur, cu ochiul înţelept.
O! tu cum eştĭ frumoasă, cum te coborĭ din stele,
Mizeria'mĭ s'o cauţĭ şi dorul vieţiĭ mele.
Un ânger eştĭ, un suflet ce'ĭ rătăcit de mult,
Al căruĭ glas de noapte eŭ noaptea îl ascult.
Oh, cine eştĭ? ĭmĭ spune, de ce mĕ prinzĭ în braţe?
De ce zîmbirea lină e-amor şi e dulceaţă?
De ce cuvîntul buzeĭ e lamură de miere?
De ce 'mĭ întinzĭ tu gura, când sufletu'mĭ te cere?
Şi sînul tĕŭ de marmur laşĭ pradă gureĭ mele?
Şi buclele 'ţĭ în valurĭ ca să mĕ joc cu ele?
O vin a mea iubită! eŭ în genuchĭ mĕ 'nchin,
Eŭ te ador cu moartea în suflet...

CHIPUL

Vin! eŭ vin,
Sufletu-mĭ în vecĭ 'ĭ atras d'a luĭ chemare,
Din noaptea nefiinţeĭ înfeciorat apare,
Acolo el de veacurĭ, de ângerĭ salutat
Trecea un basmu palid — cu stele coronat.
Dar auzi o rugă, o dulce rug' — a ta,
La al tĕŭ glas de jale lumina tremura;
Chiar Dumnezeŭ ce-adie în ceru'ĭ înflorit
Ascultă blânda rugă ce trece liniştit
Prin nopţile 'nstelate — o muzică de vis —
Ce 'nundă faţa'ĭ veche c'un dureros surîs
Şi inima'ĭ bĕtrână din noŭ o maĭ inspiră
De cugetă lumĭ nouĕ, cum cugetă o liră
Eternele-armoniĭ... şi aceleaşĭ cânturĭ pline
De-amor, de inspirare le îndreptaĭ la mine
Şi am urmat cântăriĭ... fiinţa mea apare
Şi-aruncă umbra'ĭ tristă pe fruntea ta cea mare.
Gîndirele'ţĭ măreţe în gîndul tĕŭ cuprind
La sufletu'ţĭ de flacărĭ eŭ sufletu'mĭ aprind.
Căcĭ te iubesc... ce vreĭ tu?... şi lacrima ta clară
Preface... noaptea în dulce zi de vară:
Şi glasu'ţĭ ce pătrunde în doliŭ pân' la cer
Imĭ dă un traiŭ în dulcea'ĭ durere... efemer...

O 'ndelungește numaĭ amorul tĕŭ cel sfînt,
Pe-a tale nopți eŭ numĕr zilele'mĭ pe pămînt,
A tale gînduri, visuri, dorinți's lumea mea
Sunt umbră a cântări'ți, o slabă umbră-abia.
O, mĕ iubește numaĭ te rog cu ființa 'ntreagă
Precum o stea murindă la univers se roagă.

CĂLUGĂRUL

Când tu zîmbeștĭ eŭ tremur, când tu vorbeștĭ eŭ tac.
Eștĭ glas gîndiriĭ mele... gîndirile 'mĭ displac
De nu sunt ale tale, și blăstem a mea minte
Că nu e ca și tine senină și cuminte.
Oh, vino! vin s'acuma... surîde'mĭ, ah surîde,
Vorbește 'ncet... la vorba'ți eŭ ochi-mĭ voĭ închide,
Căcĭ nu pot de odată cuprinde a ta frumsețe.
De-aud... nu pot să caut zîmbirea blândeĭ fețe,
De vĕd a ta cerească armonică-arătare,
Urechea mea e surdă și gura'mĭ glas nu are.
O ânger! Stea din ceruri... ne maĭ gîndită, scumpă!
O, sufletul din peptu'mĭ spre tine să se rumpă
Ar vrea... Dar cine eștĭ tu? o mișcă a ta buză!
Eștĭ ângeru'mĭ de pază, eștĭ Dumnezeŭ, eștĭ muză?

C H I P U L

Nu cerceta zadarnic nefericite — taină
E frumusețea vieți'mĭ s'a sufletuluĭ haină;
In taină e amoru'ți... și 'n vecĭnic întuneric
Va rĕmânea ființa'mĭ pentru-al tĕŭ ochĭŭ himeric.
Urmează-mĕ în luntrea, ce dusă e de lebezĭ
Pe undele-oceanicĭ ce furtunoase, repezĭ
Ne-or duce 'n depărtare... N'auzĭ un falnic țipĕt
Rĕsună lung din noaptea străvechiuluĭ Egipet?

(Eĭ intră 'n luntre. Aceasta e trasă de lebede. Călugărul șade ținênd de mână chipul, ce stă în picioare).

REGELE SOMN

Nu știĭ cine e dînsa? Un capĕt e de ață
Din sufletul naturiĭ care ni dă viață
In orĭ-ce ființă-este, deși nu știĭ — ascete,
Nu poți să ștergĭ viața cu-a gînduluĭ burete.

Reneagă-a ta viaţă, dispreţueşte-o 'n pept
Din raze se închiagă şi'ţĭ vine îndĕrept.
Renunţĭ la fericire? dar ea 'ĭ un vecĭnic vis
De fuge ziua — vine când ochiĭ ţi-aĭ închis
Orĭ cât de scuturĭ oame, nu'ţĭ poţĭ eşi din piele,
Căcĭ te fac jucăria sburdălniciei mele,
Acopere tu ziua cu-a gîndului tĕŭ ceaţă
Eŭ vecĭnic treaz din vîrfu'ţĭ voĭ face o viaţă [1]).

(Cortina)

MIHAIL EMINESCU.

1) Aicĭ se sfîrşeşce manuscrisul; pe o pagină alăturată urmează încă următoarele versurĭ:

(S'aude din depărtare cântând):
Ondină
Cu ochiĭ de dulce lumină
Cu pĕrul tĕŭ lung, un tezaur
De aur.

Colecţia Alpar.

VEDERE LA NĂMĂEŞTI

FEMEILE LUI SHAKESPEARE [1]

De câţiva anĭ, Shakespeare a ajuns un autor de predilecţiune pentru o mare parte din publicul românesc. Mulţumită interpretaţiunilor geniale ce'ĭ aŭ dat pe scena noastră niște artiștĭ de talia luĭ Rossi și Salvini, un curent shakespearian se formează din ce în ce maĭ puternic, maĭ ales în mijlocul populaţiunilor bucureștene. Această impulsiune dată de ceĭ doĭ interpreţĭ genialĭ italienĭ a deschis artiștilor noștri o perspectivă nouă, imensă, și a născut în inima lor ambiţiunea de a rivaliza cu marile lor modele pe tărîmul producţiunilor shakespeariene. In deosebĭ, Manolescu a interpretat cu atâta inteligenţă și sentiment rolul așa de complicat al luĭ Hamlet, în cât presa întreagă n'a avut a'ĭ face de cât laude. Maĭ târziŭ el a fost tot așa de aplaudat în rolul luĭ Romeo și prin aceasta a contribuit a populariza creaţiunile mareluĭ dramaturg englez în mijlocul aceleĭ părţĭ din publicul bucureștean, pentru care citirea capetelor-de-operă ale literaturelor străine nu este o ocupaţie de predilecţiune.

Pe când teatrul apuca această direcţie, luarea a minte a scriitorilor se îndrepta către traducerea celor maĭ cunoscute din tragediile luĭ Shakespeare. Astfel dd. P. P. Carp, Adolf Stern, Dimitrie Ion Ghica și Scarlat

---

1). Conferinţa ce publicăm maĭ sus se află printre manuscrisele regretatuluĭ nostru amic Anghel Demetriescu. In numerile viitoare vom publica și alte lucrărĭ de ale sale. Atât conferinţa de faţă cât și manuscrisele ce vom publica maĭ târziŭ nu aŭ fost revĕzute de autor spre a fi date bune de imprimat. El le-ar fi întregit în unele părţĭ, le-ar fi scurtat în altele, le-ar fi îndreptat în forma lor, le-ar fi desăvîrșit cu alte cuvinte.

Dacă le publicăm așa cum le-am aflat este că între dorinţa de a respecta intenţiunea amiculuĭ nostru și între aceea de a crește și de a continua cât maĭ mult amintirea luĭ am preferit părerea din urmă. Sperăm că cititorĭĭ noștri se vor uni cu noĭ și vor vedea cu plăcere prelungindu-se astfel memoria învĕţatuluĭ și iubituluĭ nostru Anghel Demetriescu. (N. R).

Ion Ghica se străduiaŭ a ne da în românește pe *Othello*, *Macbeth*, *Hamlet*, *Romeo și Julietta*, *Richard III*, cu cele mai multe din calitățile originalului, ținêndu-se pe cât puteaŭ de textul englez. Poate că aceste lucrări sunt departe de a atinge idealul unei traduceri-model, dar, ori-cum, față cu traducerile din 1849 și 1850 ale lui *Othello* și *Macbeth*, datorite silințelor d-lor Bagdat și St. Băjescu, ele sunt un pas însemnat, și, dacă urmașii d-lor vor merge cu hotărîre și înțelepciune pe această cale, putem spera că nu peste mult timp vom avea niște adevĕrate lucrări literare, și nemuritorul dramaturg al Engliterei va putea fi gustat și apreciat tot așa de bine în limba noastră, precum este în limbile celorlalte popoare, care, în această privință, ca în multe altele, ne-aŭ apucat cu veacuri înainte.

De la arătarea lor pe scena lumii până în zilele noastre și poate până la sfîrșitul lumii — dacă, precum susțin unii naturaliști, lumea va avea un sfîrșit — operele lui Shakespeare aŭ fost nu numai gustate, ci chiar admirate de toți cei ce aŭ fost în stare a le cunoaște. Așa aŭ fost între cei dintâi, actori ca Garrick, Salvini, Rossi, Ristori, etc., compositori muzicali ca Rosini și Verdi (Othello, Romeo și Julietta), Ambroise Thomas (Hamlet), Mendelssohn (Midsommernightsdream), etc.

Inainte de a veni la însăși tema ce mi-am propus a tracta înaintea d-v., să-mi dați voie a mĕ întreba și a resolva împreună cu d-v. întrebarea ce voiŭ pune.

In ce constă superioritatea producțiunilor lui Shakespeare?

Arta, numească-se literatură, pictură saŭ sculptură, caută a naște în noi emoțiuni și sentimente, punêndu-ne înainte caracterele predomnitoare ale obiectelor. Dacă aceste caractere ar fi așa ușoare de notat pentru ori-care inteligență, admirația noastră pentru marile genii nu ar avea nici un cuvînt de a exista. Și tocmai pentru că natura nu le prea pune în proeminență, tocmai pentru că aceste caractere predomnitoare se ascund printre cele secundare, tocmai pentru că se cer niște calități extraordinare spre a le discerne, tocmai pentru aceasta omenirea a avut un respect religios pentru aceia care aŭ știut să descopere natura intimă a lucrurilor și să o reproducă în creațiunile lor. Iată pentru ce operile geniilor sunt înconjurate de o veneratiune fără seamĕn și pentru ce recunoștința popoarelor caută a le desmormînta de pretutindeni unde s'ar afla. Operele de artă nu sunt numai un izvor nesecat de emoțiuni și de plăceri ideale, dar încă un mijloc de cunoștință cu mult mai plăcut și mai înlesnicios decât revelațiunile așa de obositoare ale științei. In totdeauna arta a slujit adesea de mĕsură a culturii unei epoci anumite.

Fie-care obiect are un caracter saŭ chiar două caractere marcante, care îl deosibește de cele-l'-alte, cu cari s'ar putea confunda. Acest caracter ne slujește în totdeauna a le numi, căci de regulă cuvintele, numele sunt reprezentarea acestor caractere. Așa de ex. este o pasere care în

limba noastră se numeşte *codo-batură*. Fie-care din noĭ înţelege că această numire se compune din vorbele *coadă* şi *batere*. Tot aşa la francezĭ *Hochequeue* şi la Nemţi *Bachstelze*, din *Wackeln* şi *stelze* = coadă. In adevĕr, ceea-ce isbeşte pe fie-care la vederea acestuĭ animal gentil nu este nicĭ coloarea sa de un cenuşiŭ dulce, nicĭ uşurinţa cu care se mişcă, nicĭ graţia cu care se întoarce, ci faptul că el *dă* necontenit din coadă. Alt animal numit *botgros* se deosibeşte prin grosimea disproporţională a ciocului în raport cu trupul sĕŭ. Când noĭ dăm un nume animalelor domestice, observăm trăsurile lor distinctive, aşa un cal se numeşte *roib* saŭ *murg*, dupĕ culoarea pĕruluĭ sĕŭ, un câine se numeşte *griveĭ* pentru că este *griv* saŭ cine maĭ ştie cum. Chiar numele propriĭ care pentru mulţĭ inşĭ nu însemnează nimic, aŭ însemnare specială şi sunt eticheta pusă pe un individ dupĕ calitatea luĭ predomnitoare. Ast-fel *Cincinnatus, Flavius, Lucius, Sextus, Strabo;* precum şi poreclele româneştĭ devenite maĭ în urmă nume de familiĭ: Mihnea cel Rĕŭ, Ion cel Cumplit, Mihaiŭ Viteazul, Vlad Ţepeş, Alexandru cel Bun, Vasilie Armeanul.

Cu cât un popor saŭ un individ este maĭ ridicat în scara culturel, cu cât el este înzestrat cu nişte calităţĭ intelectuale maĭ înalte, cu atât numirile obiectelor se daŭ după caracterele lor maĭ permanente, esenţiale. Şi din contra, cu cât individul se află într'o stare intelectuală maĭ primitivă, cu atât el ia de esenţial ceea-ce este numaĭ accidental şi trecĕtor. Aşa o dată, într'un mare oraş din Europa, se fură de la urechile uneĭ copile de vr'o 8 anĭ ce se rătăcise o pereche de cerceĭ de valoare. Părinţiĭ anunţă îndată poliţia şi aceasta este destul de fericită spre a descoperi pe autorul saŭ maĭ bine zis autoarea furtuluĭ, căcĭ era o femee. Dar aceasta, ca să scape de pedeapsă, susţinea că a găsit cerceiĭ, deşi copila spusese că i s'aŭ luat din urechĭ. Pentru ca să se convingă dacă în adevĕr aceasta era femeea ce luase cerceiĭ din urechile copileĭ, poliţia nu putea alt-fel de cât să confrunte pe femeie cu copila. Dar aceasta zicea de astă dată că nu femeia ce i se înfăţişa iĭ luase cerceiĭ. Această confruntare se repeţi în maĭ multe rînduri, fără ca fetiţa să arunce vina asupra femeiĭ descoperite de poliţie. In sfîrşit, poliţaiul o întrebă după ce ştie ea că nu femeea aceasta este autoarea furtuluĭ; atuncĭ copila rĕspunde: „Femeia ce mĭ-a luat cerceiĭ avea un coş în mână, şi aceasta nu are nicĭ un coş.“ Copila era de şeapte până la opt anĭ. Işĭ poate închipui fiecare din dv. dacă acesta era un copil bine înzestrat, saŭ dacă din contră cerceiĭ ce purta la urechĭ preţuiaŭ maĭ mult de cât inteligenţa sa. Un asemenea rĕspuns nu maĭ este naivitate.

Dacă un popor este cu atât maĭ inteligent cu cât el în numirea obiectelor deosibeşte trăsurile lor marcante şi le botează după dînsele, apoĭ un artist este cu atât maĭ mare, cu cât el pătrunde maĭ adînc în natura intimă a lumiĭ, fie organică fie anorganică, şi cu cât poate să o facă să reiasă înaintea ochilor saŭ minţiĭ noastre. Dintre artiştĭ, şi în special dintre aceia

carĭ cultivă literile, poetul dramatic este chemat a ne pune în vedere caracterul marcant al omuluĭ. Pe când poetul liric ne descrie o emoţiune personală şi actuală, pe când poetul liric este chemat a ne desfăşura un mare eveniment social, singur poetul dramatic are să ne dea caractere şi să le facă să trăiască dinaintea ochilor noştri.

Acum să ne întrebăm ce este un caracter predomnitor şi maĭ ales cum putem deosebi din maĭ multe caractere pe acela care este în adevĕr predomnitor ?

Prin caracter predomnitor înţelegem pe acela căruia îĭ sunt subordinate toate cele-l'alte dintr'un obiect saŭ o fiinţă, pe acela care rĕmâne statornic pe când cele-l'alte se schimbă, care rezistă cu maĭ multă energie tutulor cauzelor interne saŭ externe ce tind a'l nimici saŭ altera. Pe acest caracter marcant se întemeiază clasificaţia în toate ştiinţele, fie pozitive, fie morale, fie sociale. Aşa de exemplu, în zoologie este o clasă ce se numeşte a *mamiferelor*. Această clasă coprinde un numĕr imens de animale. Unele din ele sboară ca liliacul, altele umblă pe pămînt ca lupul, ursul, etc., altele înnoată în apă ca balena, delfinul şi marsuinul; unele se nutresc cu carne, altele cu iarbă, altele cu insecte precum cârtiţa, ariciul, etc. Toate aceste deosebirĭ aŭ fost lăsate la o parte de naturalist. El s'a ţinut de un caracter ce le este comun şi care are mare influenţă asupra structureĭ lor generale, *mamelele*. Singură prezenţa acestuĭ caracter trage după sine o mulţime de alte particularităţĭ de cea maĭ mare însemnătate, precum o circulaţiune îndoită, facultatea de a naşte puiĭ viĭ, înconjurarea plămânilor de o membrană foarte delicată numită pleoră, calităţĭ esenţiale care le disting de cele-l'alte vertebrate, cu care s'ar putea confunda, ca paserile, reptilele, batrachienele, peştiĭ. Dându-ni-se numaĭ acest caracter, noĭ deducem pe toate cele-l'alte, şi cu cât un caracter atrage după sine un numĕr maĭ însemnat de alte caractere, cu atât el este maĭ profund, cu atât el face parte din natura intimă a fiinţeĭ saŭ fiinţelor ce'l posedă.

Să trecem din domeniul ştiinţelor naturale în domeniul literaturiĭ şi în deosebĭ al literaturiĭ dramatice, a căreĭ temă este descrierea, pătrunderea caracterelor şi punerea lor în acţiune.

Intre semnele cu care ni se prezintă o societate, unele trec iute, altele ţin maĭ mult, altele sunt maĭ durabile, după care vin proprietăţile permanente şi immanente.

La suprafaţă de tot sunt caracterele trecĕtoare, carĭ ţin doĭ, treĭ, patru anĭ, une-orĭ maĭ mult, alte orĭ maĭ puţin. Acestea sunt obiectul revistelor teatrale, ca *Cer cuvîntul*, *Şachăr-Machăr*, *Nazat*, *Paşol*. Câteva din cantonetele şi monoloagele luĭ Alecsandri ca *Paraponisitul*, *Chira Nastasia*, *Cocoana Chiriţa* în toate împrejurările, etc., *Franţozitele luĭ Faca Loteria Atheneuluĭ*, *Doctorul Matteĭ*, *Pacinicĭĭ cetăţenĭ*, *Sculele d-neĭ Patti*, *Studenţiĭ din medicină*, *Statua luĭ Lazăr*, *Cupolele*, *Recensămîntul*. Ele fac impresie un an cel mult doĭ; dacă ar veni cineva să ne re-

prezinte pe teatru revista *Cer cuvîntul*, sunt sigur că el ar găsi foarte puțini curioși. De odată cu prostiile anului încetează și interesul nostru pentru dînsele. In această categorie trebue să punem modele, cuvintele de spirit ale epocei, modul de îmbrăcăminte, dicționarul cafenelelor și al cluburilor și alte fapte de mică însemnătate, a căror sare rămâne neînțeleasă după puțin timp. Dintre toate caracterele sociale, acesta este cel mai puțin stabilit, cel mai superficial.

Al doilea grup de caractere este ceva mai statornic ; el ține trei-zeci până la patru-zeci de ani în cifră rotundă. Aceste caractere le am văzut desfășurându-se în comediile d-lui I. L. Caragiali; fată cu dedicație, sufragiul universal, rezon, etc., al tău și per toujours, je vous aime je vous adore, etc. Așa, în urma regulamentului organic, sub domnia lui A. Ghica, se formase un grup politic, a cărui țintă era introducerea în țara noastră a reformelor liberale din cele-l'alte state, mai ales din Francia. Acest grup isbuti a produce o mișcare politică la 1848 și chiar a pune mâna pe putere pentru trei luni de zile. Cei mai mulți din ei fură exilați, după restaurațiune, alții umplură închisorile și temnițele pentru câteva zile. Nevoile mai mult sau mai puțin reale ce suferiră căpeteniile, ajunseră mai târziu un titlu de glorie pentru fiecare *pașoptist*.

De atunci, la fie-care înmormîntare a unuia dintre membrii acestui grup, auzirăm în totdeauna repetîndu-ni-se regulat că defunctul se trăgea din părinți săraci, dar onești, că 'și a făcut studiile în școala națională de la sf. Sava, că a luptat fără preget contra tiraniei d-lor regulamentari, că a luat parte la mișcarea liberală de la 48, că apoi a fost nevoit a lua calea tristă a exilului și a mânca pâinea amară a străinătății, că reîntors din exiliu nu a încetat de a lupta din toate puterile pentru stabilirea unui guvern național și democratic și că în toate momentele solemne patria l'a găsit la postul său. Acest caracter s'a format în curs de zece, cinci-spre zece ani și a ținut vr'o trei-zeci de ani și mai bine. Până la formarea acestuia am avut pe grecul bragagiu venind de peste Dunăre și căutând a se face boier mare în țara românească. Comediile și farsele timpului ni-l înfățișează cu toate ridiculele și prostiile sale. Dar tipul *pașoptistului* este mai bine marcat și prin urmare mai propriu a ne interesa. Intr'însul vedem pe democratul ce strigă necontenit contra guvernului, ce acuză într'una pe miniștri de trădători și de vînduți străinului, capabil de a complota în contra capului-statului, dar incapabil de a organiza și administra, agitator, gesticulând cu o violență de ne-quinen, văzând toate prin prisma interesului de partid, neastîmpărat, până pune mâna pe guvern, domol și conservator îndată ce a intrat într'o slujbă sau în mai multe odată, din care nu împlinește mai pe nici una, dar nu lasă pe nici una neplătită resolvând cestiunile economice și finanțiare, cu exclamațiuni de teatru și cu anecdote de la 1848 și 1821. Acest caracter este ceva mai statornic, mai anevoie trecător, pentru că el își are rădăcirele într'o stare socială de tran-

ziţiune, ce e drept, dar cu mult mai durabilă de cât cea arătată mai sus. La formarea lui a contribuit o dispoziţie socială proprie a-l produce şi dezvolta. Cât va ţinea acest caracter nu putem şti cu siguranţă. De un lucru suntem siguri, anume că el va trece şi cel mult istoria va vorbi de dînsul. Dramele saŭ comediile ţesute pe un asemenea caracter nu promit a ţinea mult. Ele vor înceta de a ne interesa de o dată cu dispoziţiunea timpului dintre noi. Timpul în care s'aŭ format aceste caractere ne arată importanţa lor efemeră. Tipul căpitanului de gardă naţională care ţine la fala companiei sale, se ocupă mai mult de lucruri ce nu le pricepe de cât de cicmigeaua sa pe care o fură băeţelul din prăvălie şi de femeea sa pe care'i-o seduce calfa Kiriac, sergent în acea companie, aŭ avut interes pe cât timp garda naţională exista. Tipul tînărului ziarist care vorbeşte o franţuzească scîlcită şi întrebuinţează o orchestră de cuvinte asurzitoare, va mai ţinea poate încă puţin, dar în sumă toate, sînt condamnate a peri în curînd. Cu moartea lor, comediile vor trece la archivă.

De vom căuta să pătrundem mai adînc vom găsi un tip, la a căruĭ formaţiune aŭ trebuit secoli întregi, imprimând pe fie-care an stampila lor. Aşa este de exemplu la noi figura boierului conservator, inimic al schimbărilor intempestive, violente, plin de bună-voinţă către ceĭ supuşi, sever şi neîndurat către innovatori, deprins a considera ţara ca un patrimoniŭ al săŭ, patriot din interes şi din obiceiŭ, capabil de a'şi da sângele sĕŭ pentru ţară şi de a ţinea fruntea sus în faţa ameninţărilor Domnului, aşa cum ni l'a înfăţişat V. A. Urechie în *Vornicul Bucioc* şi cum reiese din studiul conştiincios al cronicelor, religios, înclinat a ajuta pe văduvă şi pe sărac, lăsând averea sa bisericelor, văzând toate prin prisma religieĭ, convins de drepturile sale şi necunoscênd nicĭ o autoritate mai pre sus de privilegiile sale. Acest tip a ţinut de la Mircea şi Alexandru cel Bun, cu nişte variante mai mult saŭ puţin însemnate, până după Regulamentul organic. El a dispărut de o dată cu vechiul sĕŭ port, aşa precum se vede până astăzi pe zidurile bisericelor întemeiate de dînşiĭ şi în galeriile familiilor mari.

Oricât de însemnate ar fi aceste tipuri din punctul de vedere al istoriculuĭ, ele nu aŭ acelaşi grad de importanţă pentru artist. Acesta caută ideea reprezentată de speţă; variaţiunile mai mult saŭ mai puţin efemere ce ea încearcă în cursul timpului nu ţin de esenţa însăşi a arteĭ. Sub aceste forme mai mult saŭ mai puţin durabile, mai mult saŭ mai puţin trecĕtoare, este un tip care a resiztat la toată acţiunea modificătoare a împrejurărilor, un fond asupra căruia timpul n'a avut nicĭ o influenţă şi peste care evenimentele istorice aŭ trecut fără să isbutească a'ĭ schimba structura primitivă. Acesta este tipul românuluĭ, aşa cum ni se arată astăzi şi aşa cum a fost în toate fazele istorieĭ sale, cu bunul sĕŭ simţ natural, cu modul sĕŭ de a judeca, aşa cum reiese din limba şi din struc-

tura frazelor sale, cu deprinderile sale sedentare și agricole, cu mintea sa înclinată către ironie, cu vitejia sa pe care 'ĭ-o mărturisesc cronicele popoarelor vecine și pe care a dovedit'o în războiul pentru independență, cu instinctele sale nobile, mulțumindu-se cu puțin, dar sensual, plin de vivacitate și capabil de o cultură înaltă. Aceste aptitudinĭ și aceste instincte sunt în sânge și se transmit cu dînsul; pentru ca să le schimbĭ trebue o schimbare de sânge, adică o invazie, o conchistă de veacurĭ, prin urmare o încrucișare cu alte rase saŭ cel puțin o schimbare a mediuluĭ fizic, adică o emigrațiune și o impresiune înceată a uneĭ clime nouă. Când însă în aceeașĭ țară sângele rămâne maĭ-maĭ acelașĭ, același fond sufletesc și mintal care s'a arătat în proto-părinți reapare în ceĭ din urmă strănepoțĭ. Acheul luĭ Omer, eroul direct și flecar care pe câmpul de bătaie povestește genealogiĭ și istoriĭ protivniculuĭ sĕŭ înainte de a'ĭ da o lovitură de sulițĭ, este în fond același om ca Athenianul luĭ Euripides, filosof, sofist, dialectic, care debitează pe scene sentințe de scoală și pledoariĭ de agora; îl întîlnim maĭ târziŭ în *graeculus esuriens* al luĭ Juvenal și al perioadeĭ romane, în criticul bibliofil din Alexandria, în teologul disputator al imperiuluĭ bizantin", în grecul modern de prin cafenele, samsar, vorbitor neobosit, mlădios pentru o mulțime de servicĭi. Ast-fel după treĭ miĭ de anĭ același caracter subsistă, prin mijlocul tuturor transformărilor secundare și terțiare la care l'a supus conchista otomană și venețiană, mișcarea ideilor, progresul culturei, în fine tot depozitul de cunoștințe și ideĭ ce veacurile aduc cu dînsele.

De vom face aceeași experiență asupra oricăruĭ alt popor, vom găsi că, în mijlocul tuturor preschimbărilor, rămâne ceva statornic, care este maĭ solid decât restul organismuluĭ și care rezistă la toate atacurile din afară. Istoricul Mommsen a observat că în purtarea Iberilor față cu Romanĭĭ și Cartaginezĭĭ este ceva care îĭ apropie de eroul luĭ Cervantes și de eroiĭ spanioliĭ din evul mediŭ, și așa maĭ încolo.

Operând ast-fel, adică săpând din ce în ce maĭ adînc în natura omenească, ajungem la oare-care formule sociologice, care ne pot exprima viața întreagă a unuĭ popor în toate ramurile sale de activitate". Așa de exemplu studiind în mod științific societatea romană, distingem maĭ presus de toate facultatea foarte generală de a lucra în masă, cu o vedere de interes personal, facultate produsă în parte prin dispozițiunĭ primitive, dar maĭ ales prin împrejurarea că Roma, încă de la începutul eĭ, a fost un azil, vrăjmaș al vecinilor, compus din corpurĭ inimice, în care fie-care era absorbit de ideea interesuluĭ sĕŭ propriŭ și obligat de a lucra în masă. Desfaceți această facultate egoistă și politică și veți deduce îndată toate caracterele societățiĭ și ale guvernuluĭ roman, arta de a se lupta, de a negoția și administra, o iubire neînvinsă de patrie, curagiul orgolios și rece, spiritul de disciplină, proiectul susținut și realizat de a cuceri, de a ținea lumea sub puterea eĭ și de a o exploata, respectul de lege, talentul

rezistenței și al atacului legal, mĕsura și îndĕrĕtnicia în luptele civile, pretutindeni reflexiunea ce calculează și voința ce se stăpînește. Din acest grup de dispoziții morale, se pot deduce toate amĕnuntele importante ale constituției romane.—Treceți această facultate egoistă și politică în viața privată: veți vedea născèndu-se spiritul interesat și legist, economia, frugalitatea, avariția, lăcomia, toate deprinderile calculatoare ce pot càștiga și conserva, formule minuțioase de transmisiune juridică, obiceiul de a șicana, toate dispozițiile ce sunt o garanție saŭ o armă publică și legală. Treceți aceeași facultate în afecțiunile private: familia, transformată în instituție politică și despotică, întemeiată nu pe sentimente naturale, ci pe o comunitate de supunere și de rituri, nu este alt-ceva decàt averea și proprietatea părinteluĭ. Treceți-o în religie: religiunea întemeiată pe spiritul pozitiv și practic, desbrăcată de filosofie și poezie, ia drept zeĭ niște abstracțiuni secĭ flagelele naturale venerate de frică, zeiĭ străinĭ importați de interes, patria adorată din orgoliŭ; drept cult o spaimă surdă și superstițioasă, niște ceremoniĭ amĕnunțite, prozaice și sàngeroase; drept preoți niște corporațiĭ organizate de laicĭ, niște adevĕrați administratorĭ, numiți în interesul statuluĭ și supușĭ puterilor civile. Treceți-o în artă: arta desprețuită, compusă din importațiuni și din spoliĭ, redusă la utilitate, nu produce nimic prin sine însăși decàt opere politice și practice, documente de administrație, pamflete, maxime de purtare; ajutată maĭ în urmă de cultura străină, ea isbutește numaĭ în elocință, arma foruluĭ, în satiră, arma moraleĭ, în istorie, o colecție oratorică de suveniriĭ politice; ea se desvoltă numaĭ prin imitație și numaĭ când geniul Romeĭ peri sub un spirit noŭ. Treceți-o în știință: știința lipsită de spirit științific și filosofie, redusă la imitațiuni, la traduceriĭ, la aplicațiĭ, nu este populară decàt prin morală, corp de regulĭ practice, studiate pentru un scop practic și sub direcția științeĭ grecești; și singura eĭ invențiune originală este jurisprudența, compilație de legĭ, care va rĕmânea un manual al judecătorilor, pe càt timp filosofia Grecilor nu va veni să'l organizeze și să'l apropie de dreptul natural.

Un spirit sec și clar, care este neapărat efectul structureĭ primitive a creeruluĭ, o circumstanță perseverantă și puternică, care 'ĭ a imprimat necesitatea de a se gîndi la interesul sĕŭ și de a lucra în masă, aŭ produs la acest popor și aŭ nutrit peste mĕsură facultatea egoistă și politică. Din această facultate se deduc deosebitele grupuriĭ de deprinderĭ morale. Din fie-care din aceste grupuriĭ se deduce un ordin de fapte complicate în amĕnunte nenumĕrate, viața privată, viața publică, viața de familie, religiunea, știința și arta. Această ierarchie de cauze și efecte este sistemul uneĭ istoriĭ. (Taine, *les philosophes* p. 364). Cf. Littré, *Littérature et histoire. Nouvelle exégèse de Shakespeare* par O'Connell, p. 83, sqq).

Această generalizație de a găsi formula psichologică a unuĭ popor este deja foarte întinsă. Și cu toate acestea noĭ o putem duce și maĭ de-

parte. Mulțumită psichologiei comparative *(Völkerpsychologie)* învățații au putut pătrunde în aptitudinele primitive și prin urmare cele mai simple ale fie-căreĭ rase. Așa de exemplu, studiând particularitățile obiceiurilor predomnitoare la deosebitele triburĭ de rasă neagră în stare naturală și primitivă, filosofii au isbutit a descoperi fondul psichologic al acesteĭ rase, anume predomnirea accentuată a sensibilității asupra inteligenței și voinței; de aci lipsa eĭ absolută de inițiativă și de originalitate, incapacitate radicală pentru ideĭ și speculațiunĭ abstracte, pentru arte și alte opere carĭ cer o voință puternică, pentru instituții de selfgovernement, carĭ reclamă o personalitate pronunțată; de unde, pe de altă parte, o pornire neînvinsă pentru orĭ-ce operă de pasiune violentă, de simțire copilărească, de imaginație grosolană. De câțiva anĭ luarea aminte a învățaților s'a îndreptat asupra popoarelor de rasă galbenă, ca Japonezii, Chinezii și Tătarii, și cercetările lor au dovedit că aceste grupurĭ anthropologice sunt înzestrate cu un gust și un talent admirabil pentru științele practice și artele mecanice, că simt o aversiune instinctivă pentru științele transcendente și pentru metafizică, că posed o fineță rară și o subtilitate de spirit uimitoare, nu numaĭ pentru negoț și afaceriĭ, dar pentru exercițiile cele maĭ grele de atențiune și de raționament, așa că formula psichologică a acesteĭ rase este predomnirea instinctelor și facultăților practice asupra facultăților speculative. In fine, un șir de cercetăriĭ analoage asupra popoarelor semitice și ariene au descoperit lipsa absolută de geniŭ simbolic la familia semitică, a căreĭ aversiune contra simboalelor și a incarnațiuniĭ este cu atât maĭ accentuată cu cât o pornire firească contrarie, adică o tendință neînvinsă către antropomorfism, este una din trăsurile de căpetenie ale raseĭ ariane.

Numaĭ cu formulele arătate aci combinate cu împrejurările fizice în carĭ s'a desvoltat rasa, învățații au ajuns a întocmi istoria unora din ele și a explica evenimentele principale ale vieții lor într'un mod admirabil. In acest sens istoria Chineĭ de Prévost Paradol, publicată în scrierea sa *Essai sur l'histoire universelle* este un adevĕrat cap' de operă.

In fine, maĭ pre sus de această generalizație este natura omenească.

Omul de știință ca și artistul poate pătrunde în fondul natureĭ uneĭ epoce, unuĭ popor, uneĭ rase saŭ al omenirii întregĭ. Insă pe când lucrarea celuĭ dintâiŭ este înceată și anevoioasă, a celuĭ din urmă este repede și ușoară. Unul ajunge la un rezultat prin mijlocul unuĭ metod exact și precis, examinând obiceiurile unul câte unul, descompunênd formele limbistice în elementele lor primitive, observând de aproape fie-care eveniment social, etc., cel alt ajunge printr'un fel de divinațiune supranaturală și fără metod. Unul va ști să spună cu cea maĭ mare preciziune fie-care operație prin care a trecut ca să descopere formula finală la care s'a oprit; celalt nu este în stare să ne spună nimic asupra șiruluĭ în care s'aŭ desfășurat ideile saŭ imaginile în capul luĭ. Această conștiință deplină de o parte,

ceea lipsă de conștiință de cea-l'altă, iată una din trăsurile de căpetenie ce disting pe adevěratul artist de omul de știință.

Cu cât un poet dramaturg va pătrunde mai adînc în firea omenească, cu atât operele sale sunt mai gustate în tot timpul și în tot locul. Dacă el se va opri la caracterele trecătoare, va face o revistă teatrală saŭ cel mult va compune o comedie în genul *Franțozitelor* luĭ Faca ; dacă se va opri la caraterele formate în curs de câteva zecimĭ de anĭ, va produce piese de forța *Uneĭ scrisorĭ perdute* saŭ *Uneĭ Nopțĭ furtunoase*. Dacă va putea pătrunde până la trăsurile uneĭ națiunĭ saŭ ale națiunĭĭ sale, atunci el va fi un poet național în cea mai înaltă accepțiune a cuvîntuluĭ. De această categorie s'a apropiat la noĭ Alecsandri. In fine, când se va putea ridica peste toate aceste trepte, atunci el este un poet universal, cum a fost Göthe.

Shakespeare unește în operile sale câte trele stadiile marilor artiștĭ. El este un poet național în Henric IV, V, VI, VIII etc. Un poet de *rasă* în *Othello* și *Macbeth*, punêndu-ne înainte în *Othello* pe Maur, în *Macbeth* rasa celtică, în Jago pe italian, precum a dovedit un erudit irlandez O'Connell în *New Exegesis of Shakespeare, interpretation of his principal characters and plays on the principle of races*. Edinburgh, 1859.

Cum a ajuns marele dramaturg al Angliei la aceste concepțiunĭ așa de reale, așa de adevěrate și așa de poetice tot de o dată, acesta este un mister. De sigur nu printr'un studiŭ aprofundat asupra raseĭ, ci printr'un fel de vedere profetică, în fața căreia știința rěmâne uimită. Ceea-ce știm pozitiv că 'ĭ a servit ca punt de plecare în această carte monumentală, cea mai grandioasă concepție din câte a eșit vr'o dată din capul unuĭ poet, după cum crede un eminent critic englez, Macaulay, [1]) este o nuvelă a luĭ Giraldi Cinthio din Ferraro, publicată în *Hecatommithi* (Ecatommiti [2]), *O sută de Nuvele*, nume ce s'a dat adesea *Decameronuluĭ* luĭ Boccaccio ; fusese chiar vorbă să'l numească *Andropedia* saŭ *Educația bărbaților*. Cum dintr'o simplă nuvelă, din câteva date a putut el reconstitui o personalitate întreagă, de o rasă necunoscută luĭ cu toate apucăturile și particularitățile eĭ ? Pentru un om de știință saŭ pentru un dramaturg de geniŭ, câteva caractere sunt de ajuns spre a reconstitui o ființă întreagă. Ast-fel un naturalist ce va găsi undeva un intestin de o structură anumită, va conchide că el este propriŭ a digera numaĭ carne și carne crudă ; cu aceste date așa de simple el va restaura animalul întreg. Animalul din care făcea parte acest intestin avea fălcĭ capabile de a devora o pradă, ghiare spre a o apuca și sfâșia, dinți ca să o taie și să o împartă, un sistem de organe motoriĭ spre a o prinde și ținea pe loc, simțurĭ capabile de a o zări din depărtare, instinctul

[1]) *Essais littéraires*, trad. fr. de G. Guizot, p. 75 : „Othello est peut être la plus grande œuvre qu'il y ait au monde".

[2]) Etienne *Hist. de la littér. angl.* 43.439.

de a se ascunde, de a întinde curse. De aci o formă anumită a condyluluĭ, pentru ca cele douĕ fălcĭ să se îngreueze ca niște cleşte, un volum destul de desvoltat în muşchiul crotafit, o întindere anumită în scobitura ce'l priimeşte, o anumită convexitate a arcadeĭ zigomatice pe sub care trece şi o mulţime de alte proprietăţĭ ce se deduc cu o preciziune maĭ mult saŭ maĭ puţin matematică.

Tot aşa poetul din câteva date procurate de nuvelist a ştiut să întocmească caracterul uneĭ rase şi să'l facă să lucreze înaintea noastră într'o circumstanţă anumită. Deosebirea este, precum am zis maĭ sus, că pe când omul de ştiinţă se referă la un şir nesfîrşit de fapte, şi este în stare să demonstreze cu exactitate legătura necesară şi inevitabilă, artistul nu îşĭ dă seamă de metodul sĕŭ şi imaginile psichologice ale fiinţelor ce evoacă se face printr'un fel de viziune supranaturală.

„Uele dintre dramele istorice ale luĭ Shakespeare se întemeiază pe opere dramatice ce tractaŭ aceleaşĭ saŭ maĭ aceleaşĭ subiecte; câteva din acele prototipurĭ aŭ ajuns până la noĭ, acuzând deosebite grade de imperfecţiune şi barbarism. Ast-fel noĭ suntem în poziţie de a compara schimbările introduse de arta consumată a luĭ Shakespeare în planurile rudimentare ale dramaturgilor precedenţĭ, şi de a aprecia economia înţeleaptă de care el a dat dovadă păstrând ceea-ce se potrivea cu scopul sĕŭ, precum şi talentul ce a arătat în modificarea şi alterarea părţilor ce nu'ĭ conveneaŭ. In treĭ saŭ patru exemple, noĭ avem maĭ mult de cât o ediţie a aceleiaşĭ drame în deosebitele eĭ stadiĭ către o perfecţiune complectă sub mâna luĭ Shakespeare, exemple ce se pot vedea în cazurile dramelor *Romeo* şi *Julieta* şi *Hamlet*. O observaţiune îngrijită şi amĕnunţită a acestor deosebite ediţiunĭ ne procură materialurĭ preţioase pentru studierea uneia din cele maĭ interesante probleme ce poate atinge critica literară, constatarea deosebitelor faze de elaborare prin carĭ a trecut fiecare din marile sale opere.

Nu este un privilegiŭ mediocru de a fi astfel admis în studiul unuĭ pictor puternic, în laboratorul unuĭ mare chimist—de a însemna trăsurile, câte o dată îndrăsneţe, altă dată maĭ imperceptibile prin delicateţa lor, carĭ transformă o schiţă în tabloul cel maĭ finit, în operaţiunile neînsemnate în aparenţă, prin carĭ mineralul brut se transformă într'un giuvaer consumat. Acesta este ca şi cum cineva ar fi admis chiar în sanctuarul misterios al natureĭ. Cea dintâĭ impresiune ce isbeşte pe cititor când face cunoştinţă cu dramele istorice saŭ legendare ale luĭ Shakespeare, este uĭmitoarea forţă şi genialitate cu care poetul apucă trăsurile generale şi marcante ale epoceĭ şi ţărĭĭ pe care a întreprins a o reproduce. Cu învăţătura mărginită şi imperfectă ce, după toate probabilităţile, poseda, această putere este cea maĭ extraordinară şi probează că acest spirit vast proceda într'un mod eminamente sintetic; maĭ întâĭŭ el îşĭ făcea caracterele fidele umanităţĭĭ generale şi universale, şi apoĭ le da trăsurile distinctive şi particulare timpuluĭ şi lo-

culuĭ. Persoanele sale sînt adevĕrate portrete de Romanĭ, spre exemplu, pentru că sunt maĭ întâiŭ portrete adevĕrate de oamenĭ. Marele sĕŭ concontimporan Johnson a probat o cunoştinţă cu mult maĭ întinsă de detaliile deprinderilor, manierelor, ceremoniilor şi instituţiunilor; dar persoanele luĭ, orĭ-cât de admirabile ar fi, sînt cu totul necomplecte şi neexacte în acea realitate întinsă a omuluĭ, pe care Shakespeare nu lipseşte nicĭ-o dată de a o comunica persoanelor sale. Natura drameĭ istorice, aşa cum o înţelege Shakespeare, admitea, şi chiar cerea primirea uneĭ epocĭ maĭ întinse de cât subiectul şi o numeroasă mulţime de agenţĭ, ca material pentru nişte asemenea piese. Şi nu zicem prea mult afirmând că în toate personagele introduse ast-fel, de la cel maĭ proeminent până la cel maĭ obscur, cititorul poate descoperi, dacă ţea osteneala trebuincioasă, că fie care individ avea, în mintea autoruluĭ, o individualitate separată şi deosebită, deopotrivă fidelă natureĭ universale şi natureĭ particulare. Ba încă, de vom compara asemenea subiecte luate din deosebite perioade ale istorieĭ naţionale saŭ din istoria altor popoare, în timpurile vechĭ saŭ nouĕ, putem observa singulara fericire cu care acest mare creator a *diferenţiat* deosebite faze în caracterul politic saŭ social al unuĭ popor: aşa Romanĭĭ din *Coriolan* se deosibesc cu totul de Romanĭĭ din *Julius Cesar* saŭ din *Antoniŭ şi Cleopatra*, de şi de o potrivă credincioşĭ natureĭ omeneştĭ şi natureĭ particulare a poporuluĭ roman în deosebite epoce. Aceeaşĭ putere extraordinară de *diferenţiare* se vede în dramele istorice engleze, precum se poate vedea îndestul din comparaţia luĭ *King Iohn*, spre ex., cu *Henric* IV saŭ *Henric V*. Această putere de a pătrunde într'o epocă dată este, în Shakespeare, dusă la un grad ce nu poate fi numit alt-fel de cât supraomenesc. Este adevĕrat că în aceste drame noĭ găsim exemple de anachronisme însemnate în detaliĭ; dar aceste anachronisme nu alterează întru nimic adevĕrul esenţial al delineaţiuniĭ. Shakespeare poate face pe un eroŭ de pe timpul războiuluĭ Troian să citeze pe Aristotele, saŭ să urmeze pe Romanĭĭ de la Pharsalus cu rapierile spaniole din secl. 16-lea; dar el nu diformează limba şi sentimentele timpurilor clasice cu concetti de galant şi cu complimente de curtezanĭ precum se obicĭnuia în secolul luĭ Ludovic XIV. In scenele de viaţă privată şi domestică, pe carĭ el le-a întreţesut în libertate cu episoade emoţionale şi eroice de războiŭ şi politică, cunoştinţa sa de natura omenească îl pune în stare de a depinge cu o egală siguranţă pe eroŭ şi pe om. Talentul delicat de a arunca o privire în viaţa privată a personagelor istorice, pe care îl vedem lăsat la o parte în ceĭ-l'alţĭ autorĭ carĭ aŭ tractat asemenea subiecte, este o dovadă de superioritatea geniuluĭ luĭ Shakespeare. Acelaşĭ lucru se poate zice de îndrăsneala cu care el a introdus incidente şi caractere comice în cele maĭ solemne şi maĭ înalte evenimente ale istorieĭ, şi cu un egal succes atât în dramele engleze cât şi în cele romane. In amîndouĕ părţile din Henric IV, partea eroică şi aventurele Principeluĭ cu inimitabilul Falstaff şi cu alţĭ companionĭ veselĭ

dar de reputaţie rea, sînt intim întreţăsate cu mersul maiestuos al marilor evenimente istorice. Aceasta arată că Shakespeare, departe de a se teme, precum ar fi făcut un artist inferior, de justa-punerea familiarului cu sublimul, comedia cea mai întinsă şi mai fantastică cu tragedia cea mai înaltă şi mai gravă, nu numai a conciliat aceste elemente în aparenţă discordante, dar făcênd ast-fel ne învaţă că în viaţa omenească sublimul şi ridicolul staŭ unul lîngă altul şi că isvorul rîsului nu este departe de fîntîna lacrĕmilor.

Dacă înbrăţişăm toată activitatea dramatică a lui Shakespeare şi studiem caracterele în totalitatea lor, vedem că persoanele lui sînt *constantes sibi*, precum cere Horaţiu. Mulţi autori creează un personagiu acumulând într'însul toate trăsurile ce lectura saŭ observaţiunea arată că însoţesc elementele fundamentale ce concurg a forma constituţia lor şi astfel ei cad în greşala de a face din persoanele lor încorporarea cutării saŭ cutării particularităţi morale. Ei ne daŭ o admirabilă şi complectă *monografie* a ambiţiunii, avariţiei, ipocriziei, ca Racine[1]). Mai mult încă: în expresiunea simţimîntelor lor, tragice saŭ comice, aceste caractere mai mai universale *descriŭ* sensaţiunile ce aŭ experimentat ei. Asemenea bărbaţi şi asemenea femei n'aŭ existat niciodată: din contră, când ne aflăm sub influenţa unei emoţiuni puternice saŭ a altei impresiuni morale violente, noi arătăm altora ce simţim şi încă mai puternic, mai mult prin ceeace suprimăm de cât prin ceeace spunem. In acest sens bărbaţii şi femeile lui Shakespeare se aseamănă pe deplin cu cei din viaţa reală, iar nu bărbaţii şi femeile de pe scenă. Şi apoi el n'a căzut în eroarea comună de a uita infinita complexitate a caracterului omenesc. Dacă analizăm pe ori-care din personagele proeminente ale lui Shakespeare, deşi la prima aruncătură de ochi observăm în el predominanţa unei calităţi saŭ pasiuni, observând mai de aproape, găsim că complexitatea fiinţei morale merge mai departe şi mai adînc cu fiecare încerare din partea noastră de a îmbrăţişa saŭ de a sonda toată întinderea individualităţii lor. Macaulay a observat într'un mod excelent că este uşor să zici, s. ex., că trăsura principală a caracterului lui Shylock este spiritul de răsbunare; dar o privire mai adîncă arată mii de alte calităţi în el, al căror joc mutual şi intensitate variată contribuesc a forma fiinţa complectă ce Shakespeare a depins în acest evreŭ înfricoşat. Nimic nu este mai copilăresc de cât judecata superficială care identifică marile creaţiuni ale lui Shakespeare cu unele caracteristice proeminente morale saŭ intelectuale. Concepţiunile sale sunt tot aşa de multiforme ca ale naturei însăşi; şi precum fiziologul recunoaşte că chiar în planta saŭ moluscul de cea mai simplă construcţie în aparenţă, se află adîncimi de organizaţie cari desfid ori-ce încercări de a le aprofuda, tot aşa în caracterele marelui pictor al umanităţii, se află o varietate

[1]) Taine.

care creşte din ce în ce mai tare desperând cu atât mai mult cu cât cineva pătrunde mai adînc. Poetul este în gradul cel mai înalt impersonal sau mai bine se preface în toate persoanele ci înfăţişează. Să ne închipuim că un om este capabil de a concepe şi delinea un tabloŭ de gelozie precum 'l avem în *Othello*. Nu va fi oare un asemenea om indus a face a doua oară ceeace a făcut aşa de admirabil la prima dată? Dar Shakespeare când a depins un asemenea caracter, nu mai revine asupra luĭ. Othello dispare de pe scenă precum un om vesel ar dispărea din lume, fără să lase în urma luĭ o fiinţă asemenea luĭ. Este adevĕrat că Shakespeare a pus pe scenă o mulţime de bărbaţi geloşi, dar gelozia lor se deosibeşte aşa de mult de a luĭ Othello, precum gelozia unuĭ om real se deosibeşte de a altuia. *Leontes (The Wintĕrs Tale), Ford (The merry wives of Windsor) Posthumus (Cymbeline)* sunt de asemenea geloşi, dar cu cătă deosebire,

In ceea-ce se atinge de simţul sĕŭ practic, nu este nicĭ un poet vechiŭ saŭ modern, din ale căruĭ scrieriĭ să se aleagă un numĕr aşa de mare de observaţiunĭ profunde aplicabile la afacerile comune saŭ la interesele vieţiĭ. In depingerea stărilor de existenţă abnorme şi supranaturale, precum şi în delinearea fiecăreĭ faze de deranjare mintală, Shakespeare arată aceeaşĭ coherenţă şi consistenţă. Fiecare grad de nebunie, de la idioţia cea mai abrutită pînă la excentritatea cea mai fantastică, de la umbra uneĭ perturbărĭ morale, de la furia geloasă a luĭ Othello până la frenezia luĭ Lear saŭ până la nebunia nu mai puţin atingătoare a Ophelieĭ, totul este reprezentat în dramele sale cu o fidelitate aşa de complectă, în cât alieniştiĭ foarte experţi aŭ afirmat că asemenea perturbărĭ intelectuale pot fi studiate în paginele sale cu acelaşĭ profit ca în mijlocul unor pacienţi actualĭ dintr'o casă de alienaţi.

Să începem cu caracterul cel mai îngeresc, a căruĭ frumuseţe cerească a pus în admiraţie pe cititoriĭ luĭ Shakespeare.

CORDELIA

Un Rege bĕtrân, autoritar, săturat de fericire şi putere, vrea să scape de povara afacerilor şi să petreacă restul zilelor sale fără ostenelĭ şi fără grijă. El a socotit în regatul sĕŭ voinţa sa ca lege supremă şi orĭ-ce împotrivire voinţeĭ luĭ ca o crimă. El voeşte să împarţă regatul sĕŭ în treĭ părţĭ, după numĕrul fetelor sale, şi să dea ca zestre cea mai mare parte din regatul sĕŭ aceleia ce îl iubeşte mai mult.

Fetele sînt toate de o frumuseţe rară, dar cele douĕ mai în vîrstă, *Goneril* şi *Regan*, sînt rĕutăcioase, de o fire ascunsă, dar pe dinafară amabile şi linguşitoare şi, prin aceasta, precum şi prin viclenia lor, superioare surorilĭ lor celeĭ mai micĭ, Cordelia, în a căreĭ inimă copilărească nu există nimicĭ fals, dar care nu ştie să'şĭ pună inima în gură şi cu comoara bogată a bunătăţiĭ şi amoruluĭ, ce o poartă în sine, voeşte să fie căutată, incapabilă de a da năvală la favorĭ.

Natura despotică, nesuferitoare de nici o împotrivire a tatăluĭ a influenţat adînc asupra desvoltăriĭ caracteruluĭ fetelor sale şi le-a imprimat o ştampilă înşelătoare, care dă viţiuluĭ trăsurĭ insinuitoare, iar virtuţiĭ nişte liniĭ puţin atrăgĕtoare.

Cordelia este cu toate acestea copilul favorit al tatăluĭ, pentru că el simţise într'un mod instinctiv nobleţea natureĭ eĭ, dar această afecţiune nu s'a prefăcut într'o dragoste reciprocă, pentru că o fiinţă imperioasă făcea anevoioasă orĭ-ce apropiere confidenţială. Fetele maĭ marĭ cunoşteaŭ slăbiciunile bĕtrânuluĭ lor părinte maĭ bine decât Cordelia şi căutaŭ cu o calculare vicleană să profite de această împrejurare; ele ştiaŭ că linguşirea umflată are maĭ multă trecere dinaintea luĭ decât adevĕrul, care nu are altă podoabă decât pe sine însuşĭ, şi 'l trataŭ în consecinţă, pe când Cordelia nu era în stare să scoată un cuvînt neadevĕrat saŭ dres, ci prefera să tacă decât să linguşească.

Astfel încă de la început ea are un mare desavantagiŭ de partea sa în momentul când Regele Lear, ajuns de mult, prin otrava domnească a linguşiriĭ, surd la vocea adevĕruluĭ, invită pe fetele sale la concursul dragosteĭ filiale şi promite a da cea maĭ frumoasă parte din Regatul sĕŭ aceleia ce va şti să exprime maĭ bine această afecţie:

LEAR: Eĭ bine, fiicele mele, fiind-că acum noĭ voim să ne desbrăcăm de tot guvernul, de gestiunea proprietăţilor şi de grijile statuluĭ, de care din voĭ am putea noĭ zice că sîntem iubit maĭ mult? Spuneţi-ne aceasta, pentru ca generositatea noastră cea maĭ vastă să se întinză asupra aceleia, ale căreĭ simţiminte firesc vor merita cea maĭ mare răsplată. Goneril, fiica noastră cea maĭ mare, vorbeşte cea dintâĭ.

GONERIL. Sire, vă iubesc maĭ mult de cât pot spune cuvintele; maĭ mult de cât vederea, spaţiul şi libertatea; maĭ pre sus de tot ce poate fi considerat maĭ bogat şi maĭ rar; nu maĭ puţin de cât viaţa, când ea este înzestrată de graţie, sănătate, frumuseţe şi amor; atât cât a iubit vr'o dată un copil, saŭ pre cât un părinte a fost vre odată; dragostea mea este o dragoste ce face vorbirea săracă, cuvîntul slab; iată cum vĕ iubesc, maĭ presus de tot ce am zis până acum.

CORDELIA (a parte). Ce va putea face Cordelia? Să iubească şi să tacă.

LEAR. De la această linie până la cealaltă, te facem suverană peste tot ce este închis în aceste hotare, păduriĭ umbroase şi câmpiĭ bogate, gîrle fertilizătoare şi livezĭ întinse; această moştenire să rĕmână pentru vecie în linia ta, duceluĭ d'Albany şi ţie.—Ce zice fiica noastră a doua, prea scumpa noastră Regan, soţia luĭ Cornwall? Vorbeşte.

REGAN. Sire, sunt din acelaşĭ metal cu sora mea şi mĕ consider egală eĭ. In fundul inimeĭ mele, găsesc că ea a numit chiar natura amoruluĭ meŭ; numaĭ ea rĕmâne maĭ pe jos de mine, căcĭ mĕ declar vrăjmaşa tutulor celorlalte plăcerĭ pe carĭ le posedă cel maĭ preţios domeniŭ al simţimintelor şi nu mĕ simţ cu totul fericită de cât în amorul scumpeĭ voastre înălţimĭ.

CORDELIA (a parte). In acest caz, sărmană Cordelie... şi cu toate acestea nu, pentru că sunt sigură că amorul meŭ este maĭ bogat de cât limba mea.

LEAR. Ţie şi la aĭ tĕĭ rĕmâne pentru totdeauna ca moştenire această vastă treime din frumosul nostru regat, treime care în întindere, valoare şi agrement, nu

este întru nimic inferioară aceleia ce am dat Gonerileĭ. — Dar tu, bucuria noastră, ultima noastră fiică, dar nu cea maĭ puțin iubită, tu pentru care viile din Franța, și laptele din Burgundia să întrec a cere afecțiunea ta cea tînără, ce poțĭ să zicĭ ca să câștigĭ o parte maĭ bogată de cât a surorilor tale ? Vorbește.

CORDELIA. Nimic, Doamne.

LEAR. Nimic !

CORDELIA. Nimic.

LEAR. Din nimic, nimic nu vine. Maĭ vorbește.

CORDELIA. Nenorocita-'mĭ de mine, nu pot să'mĭ ridic inima până la gură ; iubesc pe Maestatea voastră după cum e datoria mea, nicĭ maĭ mult, nicĭ maĭ puțin.

LEAR. Cum ? Cum ? Cordelia. Indreptează puțin cuvintele tale, dacă nu voeștĭ să'țĭ prăpădeștĭ norocul.

CORDELIA. Bunul meŭ Domn, mĭ-ațĭ dat viață, m'ațĭ crescut, m'ațĭ iubit și eŭ vă înapoez aceste datoriĭ prin datoriĭ ce 'mĭ sunt legitim impuse ; Vĕ iubesc, mĕ supun vouĕ, vĕ cinstesc maĭ pre sus de toțĭ. Pentru ce surorile mele aŭ soțĭ dacă zic că vĕ iubesc numaĭ pe voĭ ? Poate când mĕ voiŭ mărita, soțul a căruĭ mână va priimi angajamentul meŭ, va lua jumĕtate din amorul meŭ, din solicitudinea, din datoria mea ; de sigur, nu mĕ voiŭ mărita nicĭodată ca surorile mele ca să iubesc numaĭ pe tatăl meŭ.

LEAR. Dar inima ta este de acord cu vorbele tale ?

CORDELIA. Da, bunul meŭ Senior.

LEAR. Așa de tînără și așa de puțin iubitoare ?

CORDELIA. Așa de tînără și așa de sinceră, Monseniore.

LEAR. Fie ; eĭ bine atunceĭ sinceritatea ta să-țĭ slujească de zestre ; căcĭ, pe lumina sfîntă a soareluĭ, pe misterele Hecateĭ și ale nopțiĭ, pe toate influențele stelelor prin carĭ existăm și încetăm de a fi, abdic aci la toată solicitudinea mea părintească, la toată apropierea și înrudirea sângeluĭ și din acest minut, te consider pentru totdeauna ca străină de inima mea și de mine. Scythul barbar, saŭ omul ce face din copiiĭ sĕĭ hrana menită a'ĭ potoli foamea, vor fi tot așa de aproape de amiciția, de mila și de ajutorul meŭ ca și tine, ce până adineaorĭ eraĭ fata mea...

KENT. Bunul meŭ Domn....

LEAR. Tacĭ, Kent. Nu te pune între balaur și mânia luĭ. O iubeam maĭ pre sus de toate și speram să încredințez odihna mea îngrijirilor eĭ drăgălașe. (Către Cordelia). Pieĭ d'aci, pieĭ pentru totdeauna din ochiĭ meĭ.

Bĕtrânul Kent caută să-șĭ ia inima în dințĭ și caută să'l facă a înțelege orbirea în care a căzut, dar în deșert ; Lear îl exilează din țară sub amenințările cele maĭ aspre.

Din ceĭ doĭ competițorĭ carĭ ceruseră mâna Cordelieĭ, ducele Burgundieĭ și Regele Franciei, cel dintâĭ vĕzênd'o acoperită de blestemul tatăluĭ și despuiată de zestrea ce'ĭ era destinată, renunță ; atunceĭ Cordelia îndreptându-se către el, ĭĭ zice :

Cale bună, Duce al Burgundieĭ ! Find-că considerațiunile de avere compun amorul sĕŭ, nu voĭ fi femeia luĭ.

REGELE FRANCIEI. Prea frumoasă Cordelio, tu care eștĭ și maĭ bogată prin sărăcia ta, maĭ prețioasă prin părăsirea ta, maĭ iubită prin disprețul ce ți se aruncă în față ! te iaŭ aci pe tine și virtuțile tale ; fie-mĭ permis de a lua de jos ceea-ce alțiĭ aŭ lepădat. Zeĭ ! Zeĭ ! nu este oare straniŭ că, în fața disprețuluĭ lor rece, a-

morul meŭ a aprins flacările uneĭ ardorĭ respectuoase? Rege, fiica ta fără zestre, pe care norocul a aruncat'o în brațele mele, devine regina noastră, a supușilor noștrĭ și Francieĭ; toți ducii din smîrcoasa Burgundie nu îmĭ vor cumpăra această prețioasă fecioară neprețuită. Zi-le adio, Cordelia, deși eŭ sunt aspru către tine; tu aĭ pierdut aicĭ ca să găsești maĭ bine aiurea.

CORDELIA (Adresându-se către surorile sale). Giuvaere ale tatăluĭ meŭ, Cordelia vĕ părăsește, cu ochiĭ udațĭ în lacrimĭ. Știŭ ce sunteți, și precum se cuvine uneĭ surorĭ, 'mĭ e rușine să daŭ defectelor voastre adevĕratul lor nume. Tractațĭ bine pe tatăl meŭ; îl recomand inimelor voastre așa de pline de protestațiunĭ. Dar vaĭ! dacă aș fi în bunele luĭ grațiĭ, eŭ 'ĭ aș găsi un azil maĭ bun. Asupra acestora, adio la amîndouĕ!

GONERIL. Nu ne maĭ aminti datoria noastră.

REGAN. Silește-te să mulțumești pe Domnul tĕŭ, ce te a primit din milă pentru starea ta. Aĭ fost avară de supunere și pe drept aĭ pierdut ce aĭ pierdut.

CORDELIA. Timpul va da pe față ceea-ce ascunde ipocrizia discretă; de rușine va fi cel-ce păcătuește ascunzându-se. Dea cerul ca să fițĭ fericite!

In scena reprodusă aci este exprimat tot ce e trebuincios pentru o expunere. Cu toate acestea unĭĭ comentatorĭ aŭ semnalat într'însa multe neajunsurĭ, carĭ în realitate nu există. Astfel în discursul, prin care le ar face cunoscut hotărîrea sa de a împărți regatul, unĭĭ pretind că regele numaĭ se preface că el a luat acea hotărîre în acel minut, pe când în realitate el o luase cu mult maĭ 'nainte. Rĕsfățatul bĕtrân voește numaĭ să pună pe scenă o sĕrbătoare de vanitate, a'și gîdila urechile cu declarațiĭ lingușitoare, convins maĭ dinainte că pretențiile sale nesocotite vor găsi un echo puternic. Megalomania sa l'a făcut de mult să uite că, dacă frica nu permite nicĭ o observație persoaneĭ regeluĭ, lauda este o simplă lingușire. El face parte din aceĭ Suverani pentru carĭ cea maĭ mare plăcere este minciuna și carĭ acordă favoarea și afecția lor celor maĭ meșterĭ în arta de a curteni. Dacă dar critica găsește în această scenă nerozie și nesocotință, apoĭ aceea trebue aruncată nu în sarcina poetuluĭ, ci în sarcina opăcituluĭ Principe, pe care poetul l'a creat cu o artă și o cunoștință de oamenĭ admirabilă. Din acest punct de vedere, expoziținea, care adesea provoacă în spectatorĭ oare care nedumerire, este un cap-de-operă, de oare ce ea de odată ne aruncă în mijlocul uneĭ acțiunĭ însemnate și al unuĭ conflict psihologic cu rădĕcinĭ adîncĭ, carĭ neapărat trebue să ducă la un desnodămînt tragic. Greșeala se împarte astfel, în cât nicĭ chiar escelenta Cordelia nu rĕmâne neatinsă de ea, de oare ce ea, față cu irascibilul eĭ părinte, dă un curs prea liber iubiriĭ sale de adevĕr. Cea maĭ mare culpă însă este a bĕtrânuluĭ Lear, a căruĭ manie de mărire și sete de lingușire este așa de adîncă în el, în cât are nevoe de cele maĭ amare lovițurĭ ale soarteĭ spre a eși din rătăcirea luĭ. Poetul ne arată în Lear cât de anevoe este să devie cineva dintr'un Principe orbit de omnipotență un om înțelept, și interesul nostru pentru el începe tocmaĭ în momentul când el, desbrăcat de putere, ni se arată în lipsă. El și a păstrat

numaĭ titlul şi onorile regale, dar regatul l'a împărţit intre cele douĕ fete, iar domnia şi toate atributele puteriĭ le-a transmis celor doĭ gineriĭ aĭ sĕĭ, Cornwall şi Albany, cu singura condiţie ca Goneril şi Regan să'l îngrijească câte o lună fiecare, împreună cu 100 de cavaleriĭ ce şi'ĭ opreşte ca suită de onoare.

Dar, abia se vĕd cele douĕ surorĭ preferite şi după îndemnul Gonerileĭ, ele se unesc a judeca în modul cel maĭ nefavorabil natura capriţioasă, slăbiciunile şi irascibilitatea tatăluĭ lor. Lear bate pe uniĭ din servitoriĭ Gonerileĭ la care el petrecu cea dintăĭ lună, pentru că aceştia mustraseră pe bufonul regeluĭ. Indată după aceasta vine regele cu 100 de cavaleriĭ; din care Goneril voeşte să'ĭ lase numaĭ 50, şi apoĭ se duce la Ragan, care îl tractează şi maĭ aspru. Aceasta îl face de pierde şi puţina minte ce el maĭ avea.

Şi când Regan îĭ zise: Ce nevoie aĭ de un singur cavaler?

Lear răspunde: „O, nu raţiona asupra nevoilor: ceĭ maĭ ticălośi cercetoriĭ cunosc prisosul în sînul celeĭ maĭ sărace existenţe: acordă natureĭ numaĭ ce ea cere, şi atuncĭ viaţa omuluĭ este tot aşa de eftină ca a dobitoculuĭ. Tu eştĭ damă; dacă a avea veştminte calde ar fi acelaşĭ lucru cu a avea vestminte bogate, pre sufletul meŭ, natura n'ar avea nevoie de bogatele vestminte ce porţĭ tu şi carĭ abia te încălzesc. Iar cât despre adevĕratele nevoĭ... O ceruriĭ! daţi-'mĭ răbdare, de răbdare am nevoie! Voĭ mĕ vedeţĭ aci, o Zeĭ, sărman bĕtrân încărcat de necazurĭ şi de anĭ, ticălos prin aceste douĕ lucruriĭ! Dacă voĭ întărîtaţĭ inimele acestor fete contra tatăluĭ lor, nu mĕ faceţĭ destul de stupid ca să sufer purtarea lor, cu umilliţă; însufflaţĭ în mine o mânie nobilă şi nu lasaţĭ ca aceste arme ale femeilor, lacrĕmile, să păteze obrajiĭ meĭ de bărbat! Nu, vrăjitoriĭ blestemate, îmvoĭ rĕsbuna pe voĭ, aşa în cât toată lumea va vedea..... voiŭ face astfel de lucruriĭ, carĭ..... nu maĭ ştiŭ; ele vor fi spaima pămîntuluĭ. Credeţĭ că voiŭ plânge? nu, nu voĭ plânge; această inimă se va sparge în o mie de bucăţĭ, dar nu voiŭ plânge. O, nesocotitul de mine, înebunesc!

In fine, pleacă în mijlocul nopţiĭ pe o ploaie înfricoşată, însoţit numaĭ de bufonul sĕŭ, care caută să'ĭ vindece rănile inimeĭ. Ar fi prea lung a nara toate scenele de grozăvie, prin care are a trece bĕtrânul rege, până când întîlneşte iarăşĭ pe Cordelia, care se grăbeşte a veni din Franţa spre a'ĭ da ajutor. Incă de pe când el era la Goneril căinţa începuse să'l coprinză de purtarea luĭ aspră şi nedreaptă faţă cu Cordelia. Trctarea lipsită de inimă a Gonerileĭ îĭ smulse aceste cuvinte:

„O greşală uşoară a Cordelieĭ, cât mĭ-aĭ părut de uricioasă în ea! uricioasă până într'atâta în cât a desgărdinat ca un istrument de tortură toate membrele fiinţeĭ mele, aĭ smuls tot amorul din inima mea şi aĭ umplut-o cu fiere!

Cordelia nu poartă cea maĭ mică pică pe tatăl eĭ, deşi acesta o gonise. Abia aude de ingratitudinea surorilor sale şi ea se grăbeşte a 'ĭ veni în

ajutor. Ea este înştiinţată de tot ce s'a petrecut de către credinciosul Kent, care stravestit intrase iarăşi în serviciul regeluĭ. Impresia ce a făcut asupra eĭ această ştire, se oglindeşte în convorbirea luĭ Kent cu un cavaler, care ĭĭ dusese scrisoarea:

KENT. (Intreabă pe cavaler). Scrisorile voastre aŭ smuls regineĭ vre un semn de durere?

CAVALERUL. Da, Domnule; ea le luă şi le citi de faţă cu mine; din când în când o lacrimă curgea pe obrazul eĭ delicat; ea se silea, ar fi zis cineva, să fie regina dureriĭ sale, care întocmaĭ ca un rebel, cauta să fie regele eĭ.

KENT. O! atunci această ştire a mişcat-o.

CAVALERUL. Dar nu până la mânie: răbdarea şi durerea se luptaŭ care maĭ de care să'ĭ dea cea maĭ sfîntă expresie. Aĭ văzut soarele şi ploaea amestecate la o l'altă? zîmbetele şi lacrimile eĭ semănaŭ cu această priveliştе, şi maĭ frumoase. Acest zîmbet ceresc ce se juca pe buzele eĭ de roză nu păreaŭ că ştiŭ pe oaspeţiĭ din ochiĭ eĭ şi aceştĭ oaspeţĭ se despărţeaŭ de ochiĭ eĭ ca douĕ boabe de diamant. In scurt, durerea ar fi giuvaer scump, dacă ar şedea tutulor aşa de frumos ca eĭ.

KENT. Nu 'ţĭ a făcut nicĭ o întrebare?

CAVALERUL. Odată saŭ de douĕ orĭ a oftat numele „tată"; dar cu ce greutate, par'că ar fi apăsat pe inima eĭ; ea strigă: Surorĭ! „Surorĭ! Ruşinea sexuluĭ femeiesc! Kent! Tată! Surorĭ! Ce? în mijlocul furtuneĭ? Noaptea? Nu maĭ e milă de loc?" Atunci ea scutură apa sfîntă ce curgea din ochiĭ eĭ cereştĭ şi udă cu dînsa exclamaţiile sale de durere, apoĭ plecă să vorbească singură cu durerea eĭ.

In scena următoare, Cordelia, care se arată cu un doctor şi cu soldaţĭ, exprimă ast-fel sentimentele eĭ:

„O doamne! e el; l'aŭ întîlnit adineaoarĭ nebun ca marea întărîtată; cântând tare, încoronat cu florĭ de câmp de un miros greţos şi cu cucută, urzică, laptele cuculuĭ, neghină şi tot felul de ierburĭ sterpe ce cresc în grâul nostru hrănitor.— Să se trimită o sută de oamenĭ pe câmp, să cerceteze fie-care deget de pămînt acoperit cu semănăturĭ şi să ni'l aducă înaintea noastră.—Ce poate înţelepciunea omenească pentru restabilirea minţiĭ? Toată averea mea celuĭ ce'l va vindeca.

MEDICUL. Sunt douĕ mijloace, Doamnă; elementul hrănitor al natureĭ este repaosul, şi tocmaĭ repaosul ĭĭ lipseşte; pentru ca să'l provocăm, noĭ avem maĭ multe erburĭ, a căror putere ar închide chiar ochiĭ dureriĭ.

CORDELIA. O, voĭ, toate secrete bine-cuvîntate şi voĭ virtuţĭ încă nedescoperite ale pămîntuluĭ, isvorîţĭ cu lacrimile mele! Aduceţĭ ajutor şi vindecare nenorocirĭĭ acestuĭ om nobil!—Căutaţi-l, căutaţi-l, ca nu cumva furia sa nestăpînită să'ĭ sfărîme viaţa, ce nu are mijloace de a se dirige.

Cele douĕ surorĭ sînt una maĭ rea decât alta. Gloster are un copil natural, altul legitim Edgar. Gloster e prins, i se scot ochiĭ; bărbatul Reganeĭ e ucis de un servitor. Armata engleză condusă de Edmund bate pe Francezĭ; Cordelia e închisă şi sugrumată, dar şi el e ucis în duel de Edgar. Pe când el moare Goneril omoară pe Regan, care se ucide însăşĭ apoĭ.

Inainte de a muri Edmund, el voeşte să scape pe Cordelia prin Edgar.

Dar ajutorul sosește prea târziŭ. Abia pleacă Edgar și Lear aduce în brațele luĭ pe Cordelia moartă.

Dar să ne întoarcem la actul IV. Lear este prin mijlocirea luĭ Kent în lagărul francez; el se deșteaptă din somn:

CORDELIA. O scumpul meŭ tată! Vindecare, suspendă medicina ta pe buzele mele și fie ca această sărutare să ușureze adînca durere, pe care cele douĕ surorĭ ale mele aŭ pricinuit vîrsteĭ tale venerabile!

KENT. Dulce și scumpă principesă!

CORDELIA. Chiar când n'aĭ fi fost tatăl lor, aceste șuviță albe ar fi fost de ajuns ca să deștepte mila lor. Oare acest cap trebuia expus la vînturĭ, la tunete, la înfricoșatul trăsnet, la loviturile grozave și repezĭ ale fulgeruluĭ cu focurĭ agere și încrucișate, fără altă apărare de cât acest bonet subțire? Câinele dușmanuluĭ meŭ, chiar de m'ar fi mușcat, ar fi găsit un loc pe vatra mea; și tu aĭ fost silit, sărmanul meŭ tată, să te adăpostești cu porcĭĭ și cu vagabonzĭĭ pe niște paie mucede? Vaĭ! Vaĭ! E o minune că n'aĭ perdut de odată și viață și rațiune. Se deșteaptă; vorbește-ĭ.

MEDICUL. Vorbește-'ĭ d-ta, Doamnă, e maĭ bine.

CORDELIA. Cum se află regalul meŭ Domn? Cum merge Maestatea Voastră?

LEAR. Nu facĭ bine, scoțêndu-mĕ din groapă; tu eștĭ un suflet fericit; dar sunt legat pe o roată de foc, așa în cât chiar lacrimile mele ard ca plumbul topit.

CORDELIA. Sire, mĕ cunoașteți?

LEAR. Eștĭ un duh, te cunosc; când aĭ murit?

MEDICUL. Abia s'a deșteptat; lăsați-'l liniștit un minut.

LEAR. Ce eram? Unde sunt? Este oare frumoasa lumină a zileĭ? Sunt jucăria unor iluziĭ straniĭ. Așĭ putea să mor de milă privind pe altul în locul meŭ. Nu știŭ ce să zic. N'așĭ jura că astea sunt mâinele mele. Să vedem: simț că acest ac mĕ înțeapă. O! cât așĭ vrea să fiŭ sigur de condiția mea!

CORDELIA. O! ridică-ți ochiĭ spre mine, Sire, și întinde-ți mâinele d'asupra capuluĭ meŭ ca să mĕ bine-cuvântați; nu, Sire, nu trebue să îngenuchiați.

LEAR. Vĕ rog, nu vĕ bateți joc de mine; sunt un bĕtrân simplu și flecar de 80 de anĭ împliniți, nicĭ un ceas maĭ mult saŭ maĭ puțin; și ca să vĕ vorbesc curat, mă tem că mintea nu este întreagă. Mi se pare că vĕ cunosc, și cunosc acest om; cu toate astea rĕmâiŭ în îndoială; căcĭ nu știŭ nicĭ de cum locul în care mĕ aflu, și cu toate silințele mele, nu îmĭ pot aduce aminte aceste veștminte, și nu știŭ nicĭ unde am mas noaptea trecută.

Nu rîdeți de mine, căcĭ, pe cât este de adevĕrat că sunt bărbat, crez că această Doamnă este fata mea Cordelia.

CORDELIA. In adevĕr, sunt ea.

LEAR. Lacrimile d-le sunt umede? da, zĕŭ. Te rog, nu plânge; dacă așĭ avea otravă cu mine, așĭ bea-o, știŭ că nu mĕ iubeștĭ; căcĭ surorile d-le, precum îmĭ aduc aminte, m'aŭ supărat: d-ta, d-ta aĭ pentru aceasta oare care cuvînt, ele nu.

CORDELIA. N'am nicĭ un cuvînt, nicĭ un cuvînt.

Această scenă e de o frumusețe ce se poate prenumĕra între cele maĭ sublime din toată poezia tutulor timpurilor.

JULIETTA.

Pentru ca să arătăm numaĭ prin douĕ cuvinte adînca deosebire dintre maximele morale ale lumiĭ vechiĭ şi noĭ, în privinţa femeiĭ, e de ajuns să numim pe *Antigona* şi *Julietta*, ca pe cele maĭ populare eroine din tragediile celebre.

Pathosul tragic al Antigoneĭ rezultă din conflictul între familie şi stat, al Julietteĭ din drepturile şi pretensiunile inimeĭ afirmate contra familieĭ şi statuluĭ.

Antigona nu se jertfeşte pentru logodnicul eĭ Haemon, la care se gîndeşte numaĭ odată cu vorbele: O scumpe Haemon, cum te insultă tatăl tĕu!, ci pentru fratele eĭ Polynikes, căruia voeşte să'ĭ facă o înmormîntare onorabilă contra voinţeĭ Regeluĭ Kreon, deşi ştie că prin aceasta ea însăşĭ va pierde viaţa. Familia se ridică maĭ presus de amorul şi viaţa individuluĭ.

Julietta din contră nu cunoşte altă stea polară pentru acţiunea eĭ decît amorul eĭ pentru Romeo, căruia ea îĭ sacrifică toate consideraţiile de familie. După ideile vechĭ greceştĭ purtarea eĭ este condemnabilă, pe cînd noĭ o găsim naturală şi îndreptăţită, de şi chiar între noĭ nu lipsesc criticĭ, carĭ ar fi înclinaţĭ către modul de a vedea al vechilor grecĭ.

Julietta din familia Capulet, Romeo din Montague.

JULIET. Vreĭ să plecĭ? Ziua e încă departe, era privighetoarea, iar nu ciocîrlia, al căreĭ cîntec a pătruns urechea ta fricoasă; ea cîntă noaptea pe acel rodiŭ, crede-mă! amorul meŭ, era privighetoarea.

ROMEO. Era ciocîrlia, vestitoarea dimineţiĭ, iar nu privighetoarea: priveşte draga mea, aceste geloase fâşiĭ de lumină carĭ pe cerul de rĕsărit înfăşoară noriĭ ce ar voi să se despartă; făcliile nopţiĭ s'aŭ consumat, şi ziua veselă pune vîrful picioruluĭ sĕŭ pe creasta munţilor brumoşĭ. Trebue să plec ca să trăesc saŭ să remîn şi să mor.

Toate graţiile s'aŭ unit ca să împodobească părechea amoroasă cu o frumuseţe ideală şi ca să ilustreze cu atît maĭ mult timpul adevăratuluĭ amor.

Iulia arată în pasiunea eĭ maĭ multă înţelepciune, circumspecţiune şi reservă de cît Romeo a căruĭ natură închisă, şi tocmaĭ pentru aceasta maĭ violentă cînd isbucneşte, contribue prin surprinderĭ repezĭ la grăbirea catastrofeĭ, aşa în cît cel ce ar căuta să arunce vina pe cineva pentru acest desnodămînt trist, ar arunca-o pe dînsul. Incercarea luĭ David Garrick de a da un desnodămînt mulţumitor n'a isbutit.

S'a crezut că această repeziciune ca de fulger a înflăcărărĭĭ pasiunĭĭ în Romeo şi Julia se explică prin temperamentul meridional.

„La Shakespeare, zice Jameson, toate femeile, tocmaĭ pentru că sunt femeĭ adevărate, aŭ iubit, iubesc încă saŭ sunt capabile de a iubi; Julietta este amorul însuşĭ. Pasiunea este condiţia eĭ de viaţă şi fără dînsa exis-

tenţa eĭ încetează: ea este sufletul sufletuluĭ eĭ, pulsul inimeĭ eĭ, sângele vital în arterele eĭ. Amorul care este aşa de cast şi aşa de iubit în Portia *(Negustorul din Veneţia)* aşa de eterian în Miranda *(Tempesie)*, aşa de dulce încrezător în Perdita, *(Winters Tale)* aşa de glumeţ în Rosalinda, *(As yon like it)*, aşa de credincios în Imogen (Cymbeline), aşa de devotat în Desdemona, aşa de intim în Aelena, *(All's well that ends well)* aşa de delicat în Viola *(Wolfth night or wtorat yon will)* — este în Julietta toate acestea la o laltă. Toate acele fiinţe ne amintesc de dînsa, ea însă nu ne aminteşte de nimic alt ceva de cât de fiinţa eĭ cea dulce".

DESDEMONA

Julietta, *Imogen* şi *Desdemona* formează un grup de familie oarecum. Câte trele înzestrate de natură cu nişte farmece rare, ele aŭ priimit prin naştere şi educaţie o marcă de distincţiune, care străluceşte maĭ pre sus chiar de nobleţea sângeluĭ lor. Pe lîngă acestea se maĭ adaugă împrejurarea că toate treĭ se mărită contra voinţeĭ părinţilor lor şi ast-fel poartă pe ele povara uneĭ aparenţe de culpă, pe care trebue să o expieze ca pe o adevĕrată greşală. Ele pun în proeminenţă drepturile inimeĭ lor, dar aŭ şi curagiul de a suporta fără murmur urmările faptelor lor.

Julia se omoară, pentru că în pasiunea eĭ pentru Romeo nu poate trăi fără el.

Imogen iubeşte pe Posthumus tot aşa de intim, dar nu tot aşa de violent; amorul eĭ este maĭ mult de o natură spirituală de cât sensuală. Viaţa nu maĭ are nicĭ un preţ pentru ea, din momentul ce ea a vĕzut smulgêndu-i-se de lîngă ea omul, căruia ea 'ĭ-a dat toată inima eĭ, prin ceva maĭ rĕŭ de cât moartea; dar credincioasa pacientă rabdă şi nu cutează să se omoare. Ea suferă soarta cu o resemnaţiune către o voinţă maĭ înaltă care trebue să pună un capĕt fericit suferinţelor sale.

Desdemona se aseamĕnă cu Julia în aceasta că şi ea nu poate trăi fără omul ce 'şĭ a ales, după ce s'a smuls din casa părintească, deşi amorul eĭ este cu totul de altă natură de cât al Julieĭ şi Imogeneĭ.

Othello nu este tînĕr ca Romeo ce inspiră o pasiune neînvinsĕ, nicĭ un bărbat „care tronează ca un zeŭ în cercul oamenilor", ca Posthumus, ci un maur cu pĕrul creţ, de vîrstă înaintată şi de o înfăţişare înfiorătoare, aşa că amorul Desdemoneĭ pentru dînsul se pare tatăluĭ eĭ o rătăcire a natureĭ, ce nu se poate explica într'altfel de cât prin vrăjĭ. Dar Desdemona a fost atrasă nu din capriţiŭ femeiesc, ci de virtutea Mauruluĭ, şi învinsă de frumuseţea şi nobleţea spirituluĭ luĭ.

Brabantio e tatăl Desdemoneĭ.

Pe cât sunt de grosolane figurile bărbaţilor, pe atât sunt de delicate ale femeilor. Dar şi aci natura omenească este tot aşa de puţin raţională în Desdemona ca şi în Falstaff. Femeile luĭ sunt nişte copiĭ încântătorĭ,

carĭ simt cu exces şi iubesc ca nebunĭi. Ele aŭ mişcărĭ negîndite, mînĭ micĭ, vorbe gentile de amiciţie, revolte cochete, o volubilitate graţioasă, ce ne aminteşte ciripitul şi gentileţea paserilor. Eroinele luĭ Corneille sunt maĭ-maĭ nişte bărbaţĭ; ale luĭ Shakespeare sunt femeĭ în toată puterea cuvîntuluĭ. Nu poate cineva fi maĭ imprudent de cât Desdemona. Ea a prins milă de Cassio şi vrea să'l scape cu orĭ-ce preţ. Dar această vivacitate, această petulanţă nu împiedică modestia şi timiditatea tăcută, carĭ în fond aŭ aceaşĭ cauză, sensibilitatea extremă. Femeia ce simte în adevĕr, are maĭ multă rezervă şi maĭ multă pasiune de cât cele-l'alte; ea isbucneşte saŭ tace; nu spune nimic saŭ spune tot. Aşa este Imogen „aşa de simţitoare la mustrărĭ, în cât mustrările sunt pentru ea lovĭturĭ, şi loviturile o moarte". Aşa este Virginia, dulcea soţie a luĭ Coriolan. Toată această sensibilitate exaltată se sfîrşeşte în amor. De aceea toate iubesc şi maĭ toate de la prima vedere.

Aşa cum le-a făcut Shakespeare ele nu pot decât iubi şi trebue să iubească până mor. Această pasiune neînvinsă a amoruluĭ transformă caracterul întreg. Sfioasa Desdemona deodată în faţa întreguluĭ Senat şi a tatăluĭ eĭ, renunţă la tatăl eĭ; ea nu se gîndeşte să'şĭ ceară iertare, nicĭ a'l consula. De aceea şi nenorocirile sînt extreme, rezoluţiunile de omor sînt urmarea firească a acestor amorurĭ. Ofelia înebuneşte, Julieta se omoară şi toată lumea vede că aceste nebunĭi şi aceste omorurĭ sunt necesare. [1]) In asemenea suflete adevĕrata virtute nu există, căcĭ prin virtute se 'nţelege voinţa reflectată de a face bine şi supunerea raţională la datorie. Ele sunt curate prin delicateţă saŭ prin amor. Ele aŭ scîrbă de viţiĭ ca de un lucru grosolan, iar nu ca de ceva immoral. Ele nu simt respect pentru căsătorie, ci adoraţiune pentru bărbatul lor. Când Imogen află că soţul eĭ voeşte să o omoare ca necredincioasă, ea nu se revoltă contra insulteĭ, ea nu are orgoliŭ, ci numaĭ amor. Ea se pierde gîndindu-se că soţul eĭ nu o maĭ iubeşte. Dacă în fine Shakespeare întîlneşte un caracter eroic, roman, ca mama luĭ Coriolan, Veturia, el explică prin pasiune ceea-ce Corneille ar explica prin eroism.

---

[1]). Dacă Shakespeare ar fi făcut o psichologie, el ar fi zis cu Esquirol: Omul este o maşină nervoasă, guvernată de un tenperament, dispusă spre halucinaţiĭ, tîrîtă de pasiunĭ fără frîu, neraţională prin esenţa eĭ, o amestecătură de animal şi de poet, avênd vorba drept spirit, sensibilitatea drept virtute, imaginaţiunea drept putere motoare şi conductor şi cârmită în voia întîmplărĭĭ, de împrejurările cele maĭ determinante şi cele maĭ complexe, la durere, la nebunie şi la moarte. (Taine. Hist, litt. angl II, p. 259.)

Dacă Racine saŭ Corneille ar fi făcut o psicologie, eĭ ar fi zis cu Descartes: omul este un suflet immaterial, servit de organe, înzestrat cu raţiune şi voinţă, făcut pentru conservaţiune şi societate, a căruĭ acţiune armonioasă şi ideală se desfăşoară în discursurĭ şi ridică într'o lume construită de logică afară din spaţiŭ şi timp. *(Ibidem* p. 258 sg.)

El o va descrie violentă și avidă de senzațiunile violente ale gloriei. Ea nu va ști să se stăpînească; va isbucni în accente de triumf când va vedea pe fiul ei coronat, în blesteme de rĕzbunare când îl va vedea exilat. Ea se va coborî în vulgaritățile orgoliului și ale mâniei, se va lăsa în voia unor efuziuni nebune de bucurie, în voia visurilor de imaginație ambițioasă și va dovedi odată mai mult că imaginația lui Shakespeare a lăsat urma geniului sĕŭ în toate creațiunile ce a produs.

Ang. Demetriescu

Colecţia Alpar.

CASĂ VECHE BOEREASCÁ

FOCȘANII

Focșanii se află aproape de Siret așezați pe un platou între 2 rîuri: Putna și Milcovul, care se varsă tot în Putna, mai în jos de Rĕstoaca și la jumĕtatea distanței dintre Carpați și Dunăre. El este, ast-fel, unul dintre cele mai strategice puncte ale țării și astăzi, ca și în vechime are o însemnătate militară deosebită. Fusese o dată desemnat când s'a luat Curtea de apel să fie chiar reședința *Corpului al III-lea* de armată, dar influențele saŭ mai bine exigențele politice nu i-aŭ dat de cât *Divizia 6-a* de infanterie, cu un Regiment de geniŭ, unul de artilerie de câmp și altul de asediŭ, douĕ regimente de infanterie și un regiment de călărași.

De altă parte situațiunea lui la poalele munților și la pragul câmpiilor, îl face a fi punctul de întîlnire al locuitorilor de la podgorie și de la baltă, dându'i prilej de negoț felurit și întins, cu vinurile de o parte, cu grânele și alte mărfuri, de alta. Industria orașuluĭ are diverse ramuri, dintre care tăbăcăria, abagieria și săpunăria sunt cele mai întinse. Ele din vremea de demult aŭ fost în floare, căci o mahala și o biserică din oraș poartă numele lor (tăbăcarii și săpunarii). Nu mai puțin cojocăria și blănăria sunt însemnate, ear daraverile comerciale făceaŭ odată din Focșani unul din punctele cele mai active ale negoțuluĭ țării. Din cinci județe (Râmnicul, Tecuciŭ, Bacăŭ, Bârladul și Putna) venea lumea să cumpere și să se îndestuleze de mărfuri din Focșani. Faima marilor noștri neguțători era întinsă până la picioarele Domnitorilor, cari ca G. Bibescu și Mihai Sturza făceaŭ cumpărături de cumaașuri și de șaluri la Mandrea și la Caloiŭ. Cine nu'și amintește cu mîndrie de casele de comerț atât de însemnate ale luĭ

Tudorache Mandrea, Costache Caloiu, Dancu Gheorghiu, frații Cuculi, Mihail Asfadurovici, Costache Lascar, Hagi Dumitru, Gheorghe Ilie (mititelu) pentru a nu pomeni de cât despre cei cari nu mai sunt, de și marele case de azi sunt încă de mult înființate și au fost necontenit în floare.

Daca privim mișcarea industrială din județ vedem că Putna are 2 fabrici de zahar (Mărășești și Sascut), o fabrică de îngrășăminte chimice (Mărășești), mai multe destilerii de rachiu, ferăstrae pentru exploatarea întinselor păduri ce'i îmbracă bogatu'i pământ, olării, cărămidării, tăbăcării, rogojinării foarte mult prețuite, pietrării și cariere de var, lăptării și căsării, o fabrică de teracotă, *pive* și *dărste* pentru abalele și dimiile cu care se îmbracă țăranii, fabrici de pălării, cismării, dogării, rotării și căruțării etc., în fine acest frumos și bogat județ dă o idee în mic de aproape întreaga activitate industrială a țării.

Acest județ mai are podgoriile renumite ale Odobeștilor al cărora vin alb era socotit, încă din vremea lui Cantemir (deci de 200 de ani), ca cel mai bun din Moldova după vinurile de la Cotnari și de la Huși (podgorii existente prima de la Alexandru cel bun și mult îmbogățită cu viță de Tocay de către Ștefan Vodă cel mare, care a adus o colonie de Unguri — în frunte cu un viticultor Gutnar — spre a le cultiva; iar a doua, întemeiate tot de Ungurii fugăriți din cauza religiunii). Ambele aceste podgorii ca și Odobeștii erau de alt-fel plantate cu vițe alese de poamă plăvae și grasă.

Podgoria Panciului și ea dă vin bun, dar nu tot atât de vestit ca Odobeștii, nici atât de prețuit, căci Leșii și Cazacii, Podolenii și chiar Tătarii treceau ape și țări ca să vie la Odobești și la Nicorești să'și ia vinuri pentru casele lor și pentru curțile domnești. Până azi chiar este după cât mi s'a spus în Odobești o biserică numită a Kazaclilor, întru amintirea întemeietorilor ei poate. — Odobeștii sunt, de alt-fel, însemnați și prin fapte istorice nu numai prin calitatea vinurilor.

Așa la Odobești armata nemțească sub conducerea lui *Frențea*, bătu pe Moldovenii lui Mihai Racoviță Vodă la 1716, luptă ce se urmă cu mai multă înverșunare încă sub zidurile și în lăuntrul mănâstirii *Mera* sau *Mira*, așezată pe un tăpșan, pe malul Milcovului, la poalele Odobeștilor.— Incepută la 1686 de un anume *Motoc*, de fel din Odobești, mănăstirea aceasta fu clădită mai până la sfîrșit de către Constantin Cantemir Vodă și terminată de fiul acestuia Antioh, carele în a doua a sa domnie la 1706 transportă rămășițele tatăluĭ seu acolo — unde se află și astăzi.

Mera fu închinată de Constantin Cantemir chiar mănăstirii Grecești *Vatopedi* din sf. munte, de aceea inscripțiunea de-asupra ușeĭ bisericeĭ arată că ea fu reclădită de către Egumenul grec, Mitrofan Calergi, fiind lăsată de Antioh Vodă neisprăvită. — Aceste diverse colaborațiuni nu mărturisesc însă întru nimic și despre gustul și forma estetică a celor clădite. In adevĕr biserica e foarte urîtă, fără nici un fel de atracțiune ve-

derii, azĭ e crăpată de un cutremur și plouă într'însa. Casele marĭ Egumenești sunt dărăpănate, zidurile de asemenea, iar clopotnița de de-asupra porții surpată de putreziciunĭ încă de la 1882.

Monumente din vechime se găsesc vre-o câteva în județul nostru. Cel maĭ vechiŭ și maĭ cu vază a fost, fără de nicĭ o îndoială, *Cetatea Crăciuna*, care înainte de întemeerea Focșanilor era capitala județuluĭ Putna și se afla — după cum arată Cantemir și maĭ nainte de dînsul cronicariĭ bătrânĭ Miron Costin și Urechiă Vornicul — zidită la „rădĕcina Vranceĭ, nu departe de Mera, de-asupra Milcovuluĭ, spre Odobești. Cetatea asta din care azĭ numaĭ niște urme informe aŭ maĭ rĕmas, nu se știe de cine și pentru ce a fost clădită, dar a fost negreșit un loc de seamă al țării, de vreme ce era capitală de județ (pe vremea înainte de Ștefan cel Mare, făcênd parte din Țara Românească, ale căreĭ hotare se întindeaŭ până la apa Trotușuluĭ) și dedea adesea în istorie numele eĭ, însușĭ județuluĭ ce i se zice județul Crăciuneĭ saŭ Putneĭ.

La Domnești aŭ fost palaturile luĭ Eustație *Dabija Vodă*, care a stat pe scaunul Moldoveĭ de la 1661—1666 și se află înmormîntat în Mănăstirea Bârnova și care era născut în județul Putneĭ. De la aceste locuințĭ și-aŭ luat numele și locul și satul Domnești. Lîngă biserica făcută de acest Domn în sat se află și azĭ douĕ movilĭ și o grădină în care se maĭ vĕd rĕmășițele unor ziduri vechĭ. Tot acolo aproape era odinioară și o cetate, în care s'a refugiat la 1683 Gheorghe Duca Vodă, fugind din Transilvania, la sfîrșitul celeĭ de a treia domniĭ, și unde fu surprins de „roatele de ostenĭ“ ale luĭ Petriceicu Vodă, pe când sta la masă în ziua de Crăciun cu familia și cu soacră-sa vĕduva luĭ Dabija Vodă. [1]).

Un alt domn vajnic și sângeros *Ștefan Tomșa* este născut tot în județul nostru în satul Oseștiĭ, pe pârîul Racătăŭ, azĭ alipit la Bacăŭ, comuna Joteniĭ. Acesta se ridică, în capul partiduluĭ nemulțumiților, contra luĭ Iacob Eraclid Despot, și'l ucise la Suceava lovindu'l cu buzduganul în piept, pe când eșise din cetate îmbrăcat cu hainele domnești, ca să se închine Tomșeĭ, la 5 Noembrie 1563. Acest Tomșa nu avu însă parte de lungă domnie, căcĭ dinaintea armatelor turcești și tătărești care „acoperea țara ca un rĭŭ până la Prut arzênd și prădând“ pentru a reintegra în scaun pe Alexandru Lăpușneanu, Tomșa fugi în Polonia unde Sultanul — cerêndu'l prin Dragomanul Ibrahim — Poloniĭ, spre a face pe placul Turcilor, ĭĭ tăiară capul, pe cum ne spune cronicarul Ureche. Fiĭ luĭ Leon și Ștefan Tomșa aŭ domnit în Moldova. Acesta din urmă în douĕ rînduri.

O mănăstire zidită în munți la *Vizantia* de Ieremie Movilă Vodă (1596—1606) și Elisabeta Doamna sa, patronată apoĭ de Ion Ștefan Vodă

1) Prin legăturĭ de căsătorie Domneștiĭ ajunseră proprietatea logofĕtuluĭ Ilie Catargiu, care la 1755 ĭĭ dete de zestre fice-sĕĭ Rusanda măritând'o cu comișul Grigore Razu, în familia căruia stătură până la 1851 când fu cumpărată de Conaki. După moartea acestuia eĭ trecură la fică-sa Cocuța măritată întâĭ cu Vogoride, apoĭ cu prințu Ruspoli. Azĭ eĭ sunt aĭ uneĭ fiice ale acestuia din urmă.

Miron Barnowski, de Dabija-Vodă și de Ioa Duca Vodă, există și astăzi. E drept că biserica cea veche (din lemn de stejar) e înlocuită prin una nouă de la 1850 ridicată de un Jeromonachul Visarion, pe atunci Egumen, dar casele egumeniei sunt încă bune și zidurele ce înconjoară mănăstirea sunt în ființă. Această mănăstire a fost, ca multe din țară dela noi, închinată Sf. Munte de Grigore Ghica Vodă la 1777, mănăstirii Lavra Sft. Grigore.

Mănăstirea *Soveja* e zidită la 1645 de către Matei Basarab și soția sa Kneghina Elena și aceasta întru pecetluirea de veci a păcii dintre frații Munteni și Moldoveni, îndelung cu dușmănie războiți pe vremea lui Vasile Lupu și Matei Basarab.

La facerea păcii se pusese condiție ca Domnul Moldovean să zidească o biserică în Muntenia și a zidit biserica *Steleii* din Tîrgoviște, iar Domnul Munteniei una în Moldova și a zidit mănăstirea *Soveja*. De acea la intrare în pridvorul bisericei se vede de-asupra petrei cu inscripție pajera Munteniei: Vulturul cu crucea în gură, precum la Tîrgoviște era pajera Moldovei: capul de bou cu steaua între coarne, la același loc așezată. Deși localitatea este foarte frumoasă, clădirile mănăstirii sunt în cea mai jalnică stare. E drept că biserica zidită de Matei Basarab s'a dărîmat de un cutremur și că cea de azi fără stil, fără podoabe, fără nici un rost artistic este făcută de Egumenii greci, dar totuși o incurie nemai pomenită a adus toate la ruină și astăzi se ridică în locul monumentului istoric consfințiitor de fapte mari de odinioară, o informă grămadă de ruine cu o slută și dărăpănată biserică la mijloc, care mult timp a stat fără acoperiș și pe când amicul nostru Nicolaide era Prefect, a fost în sfîrșit învelită cu șindrilă și tablă pe alocurea.

O clădire monumentală am avut și în Focșani chiar, pe Sfîntul Ioan, ale cărui măreție ziduri au stat arse și ruinate mulți ani înaintea ochilor noștri!

E un lucru într'adevĕr ciudat, soarta ce în deobște au avut aceste Mănăstiri la noi! Locașuri sfinte, cu pioase și creștinești meniri, și adăposturi de odihnă și de pace ale sufletelor, rîvnitoare de mîntuire, ele au fost, unele după altele prada tutulor sbuciumărilor și nenorocirilor: cutremur, foc, prădăciune și..... ce e mai amar și mai trist, nepăsare și părăsire omenească! Oare cumpĕna Providenței să fi fost ea nedreaptă în privința lor, a celor mai multe cel puțin, când din înălțimea atâtor străluciri le-a prăvălit în prăpastia periciunii?

Mănăstirea Sf. Ioan a fost clădită la 1664 de către Grigore Ghica Vodă al Munteniei, „ca să'i fie lui de pomenire și pentru mîntuirea sufletului“ și a fost înzestrată de dînsul, de urmașii lui și de mai mulți boeri cu moșii, case, vii, cîrciumi, țigani, embaticuri, zeciueli din vamă și acsisul orașului și altele. Această Mănăstire foarte bogată fu închinată Sf. Munte și astfel administrată de călugării greci până în momentul secularizării.

Imĭ aduc aminte, că am vĕzut cu ochiĭ de pe o movilă din curtea bisericiĭ pe arestanțiĭ închiși în odăile boltite din partea dreaptă (intrând pe poartă) a palaturilor arse, transformate în temniță.

O altă biserică din Focșani — Proorocul Samoil — are o origină ilustră. Ea este clădită la 1744 de Mihail Cehan Racoviță Domnul Moldoveĭ, pe locul hărăzit pentru aceasta de către un Ion Zugravul. Dată ca sucursală Mănăstiriĭ Precista din Roman, ridicată tot de acest Domnitor, ea fu la 1764 închinată, de Ștefan Mihail Racoviță împreună cu dînsa, mănăstiriĭ Sf. Spiridon din Iași, sub ocărmuirea căruia se află și astăzĭ.

In încăperile ce împrejmuiaŭ biserica — și carĭ aŭ ținut la 1789 asaltul armatelor Ruso-Austriace de sub comanda luĭ Șuvarov și Duceluĭ de Coburg, carĭ se băteaŭ cu Turciĭ refugiați acolo împreună cu oșteniĭ luĭ N. Mavroghene,— în acele încăperĭ la 1838 se așeză, din porunca luĭ Mihaĭ Vodă Sturza, un spital, la început de 12 paturĭ, mărit la 1860 încă cu 12 și la 1863 încă cu 7. Azĭ are pare-mi-se vre o 35 de paturĭ.

Daca ar fi să scormonesc locurile și clădirile cu date saŭ cu tradițiunĭ istorice însemnate, așĭ da acesteĭ lucrărĭ proporțiĭ neměsurate, fiind-că aproape la fie-ce pas te loveștĭ de o amintire strălucită din trecut, pămîntul județuluĭ și orașuluĭ nostru fiind, cu osebire de al multor altora din țară plămădit pare că cu sânge, vaĭ, nu totdeauna de vrăjmașĭ străinĭ, dar în tot cazul de vitejĭ, de aceia pretutindenĭ și totdeauna când aŭ stat Putneniĭ în luptă, aŭ stat cu strălucire și cu isbîndă.

Vrănceniĭ de alt-fel—eraŭ ceĭ maĭ vestiți plăeșĭ aĭ oștilor Domnești. Eĭ ca șoimiĭ se aruncaŭ în luptă și se băteaŭ voinicĭ și îndrăsneți ca leiĭ... zice cronicarul.

Acest renume nu și l'aŭ perdut nicĭodată, virtuțile strămoșeștĭ aŭ rĕmas pururea viĭ într'înșiĭ, căcĭ după sute de anĭ, eĭ le-aŭ înfăptuit în eroice pilde pe câmpiile Bulgarieĭ sub drapelul Regimentuluĭ 10 de Dorobanțĭ!

Numele saŭ maĭ bine zis renumele Vranceĭ a fost pururea sinonim cu: vitejie, neatîrnare, mîndrie !.

Vrănceniĭ aŭ trăit totdeana fără stăpîn și nu aŭ primit altă ascultare de cât a căpitanilor pe câmpiĭ de bătălie.

De alt-fel Vrancea era o mică republică, sunt acum 200 de anĭ, pe când în Moldova maĭ eraŭ ca dînsa alte douĕ: a Bîrladuluĭ și a Câmpulunguluĭ din județul Fălciŭ. Era administrată în mod patriarchal de bĕtrâniĭ satelor carĭ țineaŭ sfat și hotăraŭ pentru toate cele obștești și la nevoĭ făceaŭ cislă, ca să întîmpine nevoile saŭ să le inconjure. Și așa din cele maĭ străvechĭ vremurĭ.

Este plină de o bărbată și călduroasă poezie legenda întemeeriĭ Vranceĭ, de către Ștefan Vodă cel Mare.

Baba Tudora — din Păulești — torcea se spune pe prispă, când iată că vede trecênd călare Dealu Lupuluĭ apoĭ oprindu-se în lunca celor 7 munțĭ al Vranceĭ, un oștean străin, care curînd poposi în fața eĭ, cerêndu'ĭ adă-

post și mâncare pentru dînsul și pentru cal. Baba i le dădu cu bucurie și'l întreabă de ce tot oftează? El 'i răspunde că e mâhnit fiind-că Turcii aŭ dat năvală în țară, ear pe dînsul și pe oștenii lui i-aŭ învins...

— Tu ești dar Ștefan Vodă, Domnul țării, zise bătrâna?.

— Da și 'mi pare rĕŭ că n'am căzut și eŭ în luptă.

Baba îl îmbărbătă, spunêndu'i că va învinge pe Turci, căci îi va da pe cei 7 feciori ai ei „zmei și lei paralei“ cu care 'i va face „în mii de bucățele“.

Și 'n adevĕr, după ce se odihni Ștefan Vodă porni cu cei 7 Vrânceni, își adună oștile și rĕpuse pe Turci, iar drept recunoștință după isbîndă el le dete cei 7 munți ai Vranceï drept moșie, cu hrisoave la mână și cu peceți Domnești.

De atunci alegêndu-și fie-care câte un nume aŭ întemeiat sate ce poartă numele lor: Negrilești, Tulnici, Păulești, Spinești, Bârsești, Năruja și Nereju, dând naștere unui popor de oameni muncitori și cinstiți în timp de pace, viteji și credincioși în timp de războiŭ.

Vĕd însă că — cu toată făgăduiala de a nu mĕ întinde — mĕ întind cu vorba, mĕ las să mĕ fure voinicestele povești ale acestei frumoase provincii. Și oare așĭ fi putut sta nepăsător când însuși Suveranul țării Își acoperă cu titlul de *Conte de Vrancea*, Maestatea numelui sĕŭ. Așĭ mai putea adăuga, în altă ordine de idei, că atât de sus și de înobilitoare este socotită obârșia aceasta, că dintr'un pseudonim literar, ea a devenit azi un nume de familie, un renume de însemnătate politică...

Nu vĕ pară decĭ lucru de mirare dacă orașul menit a fi Capitală — decĭ mintea, mâna și inima — unui județ, cu astfel de tradițiuni și cu astfel de locuitori, *Focșanii* prag de țară, așezat ca streajă de credință la hotarul a două țări surori, într'o pozițiune geografică minunată, cu mijloace de desvoltare comercială — lungă vreme fără pereche, căpetenie a două județe, dintre cele mai întinse și mai bogate ale țării, (și băgați de seamă că el este singurul oraș în România care a avut în curs de mai multe veacuri rolul acesta), Focșanii zic, nu e mirare, să fi devenit, un centru de însemnătate politică și socială de a întâea mână în țară la noi.

Numai astfel se poate explica înrîurirea ce a exercitat el asupra celor 5 județe din prejur atrăgêndu-le prin activitatea comercială și ospitalitatea elegantă și călduroasă a locuitorilor lui.

Numai astfel se înțelege cum el a avut norocul de a da — ca mai nici unul dintre celelalte Capitale de județ — atâția oameni cari s'aŭ distins pe toate tĕrîmurile vieții noastre publice. Mai mult! Focșanii — tocmai din cauză că se aflaŭ la jumĕtate de distanță a hotarelor amîndoror țărilor — aŭ fost un moment candidat de Capitală a Principatelor Române. In adevĕr conferința din Paris de la 1858, pomenește în Protocoalele sale despre aceasta. Aveam prin urmare dreptate de a vĕ spune că 'i-a fost dat să se distingă în toate privințile, chiar și în cele internaționale.

Oare nu s'a ținut în Focșanĭ Conferența Plenipotențiarilor Rușĭ și Turcĭ, asupra Tractatuluĭ încheiat la Cuciuk-Cainargi (1774) între ambele Imperiĭ, pentru a pune capĕt unuĭ crîncen și ruinător războiŭ care se termină astfel, prin o lovitură ce slăbi foarte puterea Turcească? In acel Tractat, prin care Poarta se învoește a libera pe toțĭ Tătariĭ din Crimea de sub supremația sa, ea primea înapoĭ, de la Rușĭ, Basarabia întreagă cu orașele Ackerman, Kilia, Ismail și Cetatea Benderuluĭ, apoĭ Moldova și Valachia, cu toate cetățile, orașele, orășelele și satele lor, obligându-se Turcia, în schimb, de a respecta religia, așezemintele naționale, drepturile și proprietățile, precum și alte câteva puncte de interese publice și private ale lor.

Decĭ în Focșanĭ s'a hotărât înapoerea de către Rușĭ a țărilor noastre! Este o pagină însemnată din istoria națională, căcĭ dacă Rusia ne-ar fi păstrat, nu am fi putut ajunge aceea ce suntem astăzĭ: un Stat liber și independent, cu un Rege înțelept și cu o Constituțiune maĭ largă în libertățĭ și maĭ democratică decât ne este ertat nouă, popor oriental prin năravurĭ deși occidental prin sânge și educațiune. Dar Focșaniĭ, și maĭ ales Focșăneniĭ, nu sunt întru nimic rĕspunzĕtorĭ de toate acestea!

Eată că m'a furat iar vorba și dragostea soluluĭ natal!

Fie plugul cât de greŭ
tot maĭ bine în satul meŭ;
Fie pâinea cât de rea
tot maĭ bine 'n țara mea!

povestea cânteculuĭ.

Un oraș cu mîndrețe petrecĕtor prin analele istorieĭ, nu putea să nu aibă și o ilustră originĕ! Am fi dorit firește, ca ea să se urce către timpiĭ preistoricĭ, saŭ cel puțin documentațĭ istoricește măcar să fi fost vre-o stațiune Getică saŭ Dacică, vre un post militar Roman, un loc în fine legat de tradițiunĭ ceva maĭ bĕtrâne de cât a doua jumĕtate a veaculuĭ al XV-lea, de când știm prin fapte netegăduite, prin dovezĭ istorice că și-a luat ființa. Am auzit și am citit, că unĭĭ 'l presupun a fi străvechiul *Tiasum* (post militar roman din Dacia), dar din cercetarea cărților și hărților vorbitoare despre aceasta pare-se că acest Tiasum (dacă a existat) a fost așezat între rîurile Olt și Argeș (Alutus și Ordessus), alăturĭ de Valul luĭ Traian care oblică, din județul Romanațĭ, prin Teleorman, pentru a se îndrepta spre Carpațĭ către Turnul roșu. Ar fi decĭ el maĭ de grabă Piteștiĭ, saŭ Găeștiĭ, saŭ poate un alt tîrg, azĭ dispărut, decât Focșaniĭ noștri situat sus, spre munte, aproape de Siret (Ierasus cel vechiŭ) și în maĭ depărtată vecinătate cu *Zusidava* (cam în dreptul Buzĕuluĭ), oraș curat Dacic, cu *Roesmis*, *Arubium* și *Dinogetium* pe malul bĕtrânuluĭ Ister.

Dacă nicĭ chiar archeologiĭ, carĭ sunt atât de abilĭ și de meșterĭ întru făurirea de genealogiĭ antice, dacă nicĭ eĭ nu aŭ găsit până azĭ că Focșaniĭ nu se trag de la Dacĭ, Romanĭ saŭ alte neamurĭ maĭ

vechĭ, apoĭ trebue să fim fericiţĭ că i-a întemeiat Ștefan cel mare, care la 1475, după ce bătuse pe Radu al V-lea, cel frumos, Domnul Muntenieĭ, trase din Milcov un canal despărţitor ţărilor Moldoveĭ și Muntenieĭ luând pentru sine cetatea Crăciuna, Capitala Putneĭ. Dar cetatea Crăciuna ştim că era la poalele munţilor Vranceĭ spre Odobeștĭ — de-asupra Milcovuluĭ celuĭ mare — decĭ departe de canalul cel tras pentru despărţitura ţărilor surorĭ, din acest Milcov, hotar ce ar fi rĕmas expus la voia întîmplărilor la călcărĭ, la prădăciunĭ, dacă n'ar fi avut o streajă vrednică să împedece asemenea silniciriĭ. Și această streajă nu a putut fi decât un post militar, orînduit de marele căpitan ca un punct într'adevĕr strategic, precum întru toate am vĕzut că este orașul nostru.

Priveghează câmpia și dealurile, douĕ rîurĭ și drumurile către Dunăre în acelaș timp, fiind alcătuit să stea streajă de o parte și de alta a ţărilor, ca și cum de atuncĭ era menit să fie legătura firească ce avea peste 500 de anĭ să facă din amîndouă principatele — adesea dușmane, dar de acelașĭ sânge — un frumos și glorios Regat.

Și dar, zice cronicarul Urechie: „Inţelegênd Ștefan Vodă, că adevĕrat Radul Vodă cu oastea sa îĭ vine asupră, Ghenarie în 13 zile aŭ trecut Siretul și maĭ sus de Rîmnic s'aŭ dat războiŭ vitejește și de pe ambe părţile multă vĕrsare de sânge s'aŭ făcut. Și cu vrerea luĭ D-zeŭ rĕmas'aŭ isbînda luĭ Ștefan Vodă, iar Munteniĭ perdură războiul și zăbovind acolo Ștefan Vodă, până a se strînge oștile toate, (împrăștiate după pradă timp de 3 zile), aducênd pe mulţĭ din boeriĭ ţăriĭ românești și alţĭ oameniĭ de frunte, acolo aŭ pus pe aĭ sĕĭ boerĭ și oameniĭ de cinste de aŭ vorbit și aŭ tocmit de aŭ despărţit din Milcovul cel mare o parte de pârîŭ ce vine pe lîngă Odobeștĭ și trece de dă în apa Putneĭ și acela până astăzĭ este hotar ţăriĭ Moldoveĭ și ţăriĭ Românești. Iar maĭ nainte era pricină între amîndouă ţările, că ţara Muntenească vroia să fie hotarul sĕŭ pînă în apa Trotușuluĭ, iar Moldoveniĭ nu 'ĭ lăsa, până a vrut D-zeŭ de s'aŭ tocmit așa. Și a luat Ștefan Vodă cetatea Crăciuna cu ţinut cu tot, ce se chiamă ţinutul Putneĭ și l'aŭ lipit de Moldova și aŭ pus părcălabiĭ sĕĭ pe Vălcea și pe Ivan".

Și aci intervine legenda numeluĭ ce s'a dat de către însușĭ Ștefan Vodă loculuĭ saŭ tîrguluĭ, prin care trecea acel pîrîŭ tras din Milcovul cel mare, spre a fi hotar ţărilor.

Paharnicul Costache Sion, carele la 1829, pe vremea ciumeĭ și a Rușilor a fost Staroste al Focșanilor Moldoveni, spune că: „După statornicirea hotaruluĭ ţăriĭ, prin gîrla ce aŭ tras'o prin Focșanĭ, la întîlnirea Domnuluĭ acolo aŭ făcut masă mare și la sfîrșitul meseĭ aŭ ales doĭ oșteni, unul Muntean și altul Moldovean, și i-aŭ pus la luptă cu paharele. Și a biruit Moldoveanul și pentru lauda luĭ, aŭ dat nume tîrguluĭ, *ce atuncea aŭ hotărît să'l înfiinţeze, la hotarul Focșanĭ*, că oșteanul acela se numea *Focșa*".

Am maĭ auzit o versiune: In oastea luĭ Ștefan, din care lăsa oameni de pază la tot hotarul țării, eraŭ maĭ mulțĭ oșteni călăreți și pedeștri din satul Focșa, Județul Tecuciuluĭ, fiind mărginași cu ținutul Putneĭ, carĭ primise poruncă de a sluji cu schimbul la paza hotaruluĭ până ce locuitoriĭ Putneĭ de curînd coprinșĭ între Moldoveni vor dovedi credința noeĭ stăpîniri spre a lua eĭ singurĭ paza hotaruluĭ. Și așa hotarul luă numele locuitorilor din Focșa, numindu-se Focșanĭ. Firește se zicea poate de cine e păzit hotarul? de Focșanĭ; unde se duc merindele orĭ straele acestea?... la oșteniĭ Focșanĭ de la hotar... și ast-fel Focșanĭ azĭ, Focșanĭ mâne, din gură în gură norodul s'a deprins cu numele acesta, saŭ cu porecla aceasta, în cât chiar când ceĭ de la Focșa nu maĭ făceaŭ streaja lăsase loculuĭ de pază cel puțin numele lor!

Presupunerea e ingenioasă și poate probabilă. In asemenea împrejurări istoriciĭ, cronicariĭ sunt ca și archeologiĭ dibacĭ inventatorĭ, acolo unde le scapă documentarea.

Orĭ-cum ar fi fost însă, post militar, tîrg saŭ simplu hotar în mijlocul câmpuluĭ, locul acela fericit călcat de pasurile mareluĭ Domn și însemnat de dînsul ca prag al amînduror țărilor, a mers cu bine înainte și a lăsat în filele povesteĭ vremurilor, numele luĭ scris alăturĭ cu marĭ fapte, cu crîncene uneorĭ și triste împrejurărĭ.

Cele maĭ multe sunt bătăliĭ și din datele și pomenirile uneia vom trage noĭ concluzia că *Focșaniĭ* aŭ existat, ca loc cunoscut, ca tîrg de sigur, înainte de anul 1475 când paharnicul Costache Sion și cronicarul meŭ modern le așează și le ticluește întemeerea.

Așa Vlad Țepeș, după ce la 1462 bate și risipește armata turcească, omorând 15.000 de Turcĭ(?) și silind pe Sultanul însuși să părăsească lupta și să fugă peste Dunăre înapoĭ, *se afla retras cu oastea sa* spre munțĭ (întru așteptarea ajutoarelor cerute de la cumnatu-sĕŭ Mateiŭ Corvin, regele Ungarieĭ), *pe câmpia Focșanilor*. Decĭ numele acesta exista cu 15 anĭ înainte de hotărnicirea țărilor de cătră Ștefan cel Mare. Cine l'a dat, de când și cuĭ: unuĭ loc, uneĭ câmpiĭ, saŭ unuĭ tîrg, nu se știe, dar noĭ Focșăneniĭ tot mîndrĭ suntem dacă — orĭ-cum am fi fost — am primit:

De la Ștefan Domnul mare
Paza sfintelor hotare,
Ș'am fost străje cu credință
Că le-am păstrat în ființă,
Fără de nicĭ o stirbire
Până la sfînta Unire!!.

cum scria V. Alexandri luĭ Costache Negri și luĭ Ion Ghica în entusiasmul primelor zile ale Unirĭi, pentru care luptase și pătimise atât de mult și de multe tinerimea din Moldova și Valachia.

De alt-fel Ștefan Vodă era un călător obicĭnuit prin aceste locurĭ. In luptele luĭ contra aceluiași Vlad Țepeș—care îl ajutase, cu toate acestea,

a se urca pe scaunul Moldoveĭ — și maĭ vîrtos în contra fratelui luĭ Vlad, Radu cel frumos, a trecut și a poposit de maĭ multe orĭ pe la noĭ.

Cunoscut este că eroul Moldovean avea un caracter iute, îndrăsneț, cu multă semeție încredințat în norocul și istețimea luĭ și cu osebire rîvnitor la lucrul altuia cînd acela era bun saŭ de preț. Aceasta explică neastîmpĕrul războinic al celor 50 de anĭ de domnie, cum și cele 34 de isbînzĭ în luptele, din care nu a perdut de cât numaĭ 2. In una — la Războenĭ — el fu rănit la picior din care rană i se trase maĭ tîrziŭ moartea.

Astfel la 27 Februarie 1470, după ce pustii ținuturile mărginașe (decĭ și ținutul nostru) ale Muntenieĭ, ajunge la Brăila pe care o ia și o arde.

Aceasta fără niciun cuvînt orĭ pricină din partea luĭ Radu cel Frumos ci numaĭ — după ce se puse bine cu Ungurii și cu Polonii — pentru că Ștefan Vodă voia rĕsturnarea Domnuluĭ Muntean, pentru a pune pe o creatură a sa, pe Laiot Basarab, fiindu'ĭ astfel locțiitor și pe tronul Munteniei. In anul următor 1471 Martie 7 Ștefan bate pe Radu la Socĭ și la 18 Noembre același an îl înfrînge la *Pîrîul Apeĭ* și'l urmărește pînă în Bucureștĭ, unde intră triumfător, așează pe Laiot în scaun și se întoarce la Suciava ducînd cu sine pe Doamna Maria soața și pe Voichița fiica luĭ Radu, fugit peste Dunăre. In anul următor Ștefan bate din noŭ pe Radu la Bîrlad, unde și moare, pe cînd Voichița, pusese stăpînire pe inima protivniculuĭ sĕŭ.

Voichița aceasta, saŭ Maria cum îĭ zic unĭĭ cronicarĭ, a jucat un însemnat rol în viața și în casa luĭ Ștefan, care pe lîngă extraordinarele sale însușirĭ de oștean și de om politic, avea o firească înclinare către dragoste și sensualitate. Ștefan avu 4 neveste, pe lîngă multe concubine, dintre care cea maĭ vestită este Maria Rareș a pescaruluĭ Majă din Hîrlăŭ, mama luĭ Petru Rareș Vodă.

Prima luĭ nevastă fu *Marușca* de la care avu un fiŭ pe Alexandru, alăturea de care se afla la bătălia de la Războenĭ, apoĭ după moartea acesteia, se însură cu *Evdochia* sora luĭ Simion Olelcovicĭ, Principele Kievuluĭ și la moartea eĭ luă pe *Maria din Mangop*, fiica Khanuluĭ Crimeeĭ — din familia Imperială Bizantină a Comnenilor.

Cu Maria se afla Ștefan însurat de un an de-abea, cînd aduse la curtea sa, din Suceava, pe Vochița fiica luĭ Radu cel Frumos. Frumoasă, vioae, plină de farmec și atrăgătoare cu graiul eĭ dulce și ochiĭ vicleni, copila luĭ Radu nu întîrzia de a pironi privirile luĭ Ștefan asupra eĭ. Bălană, pe cînd Doamna Maria era oacheșă, vorbăreață și visătoare, pe cînd Doamna era serioasă și gînditoare, meșteră la cîntec și la joc, isbuti curînd să statornicească în inima — ușor aprinzătoare a viteazuluĭ — o prielnică sie'și deosibire între dînsa și soția legitimă.

Dată fiind firea luĭ Ștefan, înaintea voinței căruia toate trebuiaŭ să se plece, Vochița se alipi tot maĭ mult de dînsul, remânînd, îndepărtată — dar nu lepădată încă — soția să plîngă maĭ mult decât să lupte, față de această legătură, fără de lege.

Maria din Mangop fu repudiată, totuși, la 1478, când Ștefan se însură cu Vochița saŭ Maria, cu care trăi până la moarte, vĕduvind ea încă 7 anĭ după marele Domn.

Fiul Voichițeĭ Bogdan fu urmașul pe tron al tatăluĭ sĕŭ.

In drumul dar către Suciava, Voichița cu mama sa și Ștefan Vodă aŭ trecut pe aicĭ „tîrînd după dînșiĭ care multe încărcate cu averile Raduluĭ, ridicate din Palaturile cetățeĭ Dîmboviția și din dobînzile (prădăciunile) oștilor — după obiceiurĭ, în urma bătăliilor“.

La 1568 un alt Domn, Alexandru al Munteniеĭ, frate cu Petru Schiopul fiul Doamneĭ Kiajna (odrasla luĭ Petru Rareș) și a luĭ Mircea Ciobanu Domnul Munteniеĭ, este lovit fără de veste și înfrânt la Focșanĭ, de boeriĭ Moldovenĭ, venițĭ cu oaste asupra luĭ.

La 1600 Simion Movilă Vodă este bătut de Mihaiŭ Viteazul la apa Milcovuluĭ, lîngă Focșanĭ.

La 1639 Mateĭ Basarab fugări pe Vasile Lupu până dincolo de Focșanĭ; iar la 1653 Vasile Lupu bate, tot aicĭ, pe Dicu Spătarul oștilor luĭ Mateĭ Basarab;

La 1687 Const. Cantemir, fuge din Iașĭ, de teama Leșilor intrațĭ cu Ion Sobieski în Moldova și se așează, după povața boerilor, în Focșanĭ;

La 1696 Const. Brâncoveanu aduse în Focșanĭ Muntenĭ, „apă pe scacurĭ cale de 2 ceasurĭ“.

La 1701 Const. Brâncoveanu mijlocește prin Episcopul de Buzĕŭ, Cornea Brăiloiul Banul Craioveĭ și Spătarul Mihail Cantacuzino de împacă la Focșanĭ pe Constantin Duca Vodă cu boeriĭ pribegițĭ din Moldova.

La 1711, arzînd tîrgul Bîrladuluĭ de focul pus de Tătarĭ, locuitoriĭ luĭ fug la Focșanĭ, iar Tătariĭ din pricina apelor marĭ nu'ĭ pot urmări.

Tot în Focșanĭ, după pacea de la Cuciuk-Cainargi, când era vorba să se numească Domniĭ pămîntenĭ, dupĕ stăpînirea rusească a țărilor noastre, se întruniră boeriĭ Muntenĭ și Moldovenĭ pentru alcătuirea *arzuluĭ* (supliceĭ) către Poartă, coprinzător cereriĭ țărilor pentru aceste alegerĭ cum și fixând drepturile Turcilor în țară la noĭ. Așa eĭ cereaŭ să'șĭ aleagă singurĭ Domniĭ pe viață, plătind tributul fixat de tractatul Logofătuluĭ Teut cu Poarta. Turciĭ să n'aibă proprietățĭ în țară, nicĭ drept să ție slujnice dintre pămîntene.

Aceste arzurĭ fură duse la Stambul de către Spătarul Cuza și Pitaru Chirică, ear Domnĭ fură numițĭ de Poartă: Grigore Ghica (1774-1777) în Moldova și Alex. Ipsilanti (1774-1782). Cererile boerilor românĭ nu fusese ascultate.

N. Mavrogheni, acel Domn al Munteniеĭ (1786-1788) care a fost cea maĭ supusă unealtă a vrerilor Turcieĭ la noĭ, socotind, pe timpul războiuluĭ dintre Turcĭ cu Austriacĭ și Ruși, că va avea de luptat numaĭ cu Muscaliĭ, își tăinuise cea maĭ mare parte din oastea sa la Focșanĭ, spre a se opune intrăriĭ Rușilor în Muntenia dând în același timp:

Foarte strașnică poruncă
Boerilor să se strângă
La curte tot înarmați;
Carii dupĕ ce veni
De războiŭ ĭi sfătui
Și'i trimise la Focșani
Să dea războiŭ cu Muscalĭ,

cum zice o satiră de pe acea vreme.

Pentru indestularea oștirii din Focșani Mavrogheni nebunul, cum îl porecleaŭ toți, dete o poruncă Agăĭ din București, să trimită de grabă tot felul de băcănii la Focșani, fiind băcănia dintr'acolo lipsită de orez.

La 1789 Turcii și Munteniĭ sunt însă bătuți și risipiți în douĕ marĭ bătălii, dintre carĭ una la 31 Iulie la Focșani și alta la 22 Septembre la Mărtinești.

Mavrogheni luă fuga peste Dunăre unde curînd fu prins și tăiat de Turcĭ.

La 1804 Const. Alex. Ipsilanti Domnul Moldoveĭ aduse apă dela Pituloasa din Valahia, la cișmelele din Focșaniĭ Moldovenești, carĭ la 1821 fură arși de către eteriștiĭ luĭ Ipsilanti, scăpați de la Tîrgoviște, când Schender Agha ce se afla cu o ceată de Turcĭ în mănastirea Sf. Ioan, ĭi luă la goană până în Vrancea, de unde ĭi alungă Economul Șerban cu Vrâncenii peste munți.

Cel maĭ teribil moment al vieții Focșanilor fu însă anul 1829, pe timpul ocupațiuniĭ Rușilor carĭ se războiaŭ cu Turcii. Orașul era ocupat militărește, ștaburile, proviantele și trecătoarele munițiilor eraŭ pe aicĭ. Pahonții și soldații prădaŭ și schingiuiaŭ dupe pofta lor și pe lîngă aceasta isbucni și o groaznică ciumă, care pustii orașul. Toți boeriĭ fugiră la munți, ear prostimea muri pe drumurĭ ca câiniĭ fără ca nimenĭ să ia grija de dînsa.

Pe atuncĭ se afla Staroste al Focșanilor Moldovenești Paharnicul Costache Sion, ear la Muntenĭ Ispravnic Siică Dedulescu. De altfel aceste dregătoriĭ eraŭ dintre cele maĭ înalte ale țăriĭ, căcĭ Ispravniciĭ din Focșani Muntenĭ aveaŭ rang egal cu Aga din București și venea îndată după Banul Craioveĭ, ear Starostele din Focșanĭ Moldovenĭ venea îndată după Vornicul țăriĭ de jos și Pârcălabul de Galați.

De aceea posturile eraŭ date tot boerilor celor marĭ, saŭ persoanelor maĭ cu vază la Domnie, trebuind acești dregătorĭ să fie „obraze înalte, cu avere bună“, pentru întîmpinarea marelor persoane la hotare și a marelor cheltueli.

Intre munții Storești aĭ Focșanilor ceĭ maĭ cunoscuți în vechime aŭ fost: *Ilie Drăguțescu* Vornic, înrudit cu Duca Vodă, *Miron Costin* Logofătul marele cronicar numit la 1687 de către Const. Cantemir Vodă „dându'ĭ volnicie pentru oameniĭ rĕĭ de a'ĭ înțepa acolo la margine“, fiindcă dupĕ năvălirea Polonilor luĭ Sobieski în Moldova pe acea vreme se pripășise mulțime de Leși, de Cazacĭ și de alte neamurĭ carĭ tâlhăreaŭ și shingiuiaŭ

peste tot locul. Miron Costin îi stîrpi în curândă vreme căcĭ, „pe câți îi prindea movile de dînșiĭ făcea“.

Energica administrație a luĭ Miron Costin este povestită de Niculcea: „Așijderea și Miron Logofătul fiind Staroste la Putna aŭ făcut seimeni și hănșarĭ (streje soldățescĭ) și aŭ început și dintr'acolo a risipi tâlhariĭ și i-aŭ tot tăiat în patru bucăți și i-aŭ aruncat prin prepelece pe la drumurĭ“— și de Necolaĭ Mustea care zice: i-aŭ prins pe unii cu meșteșug Miron Costin Logofătul fiind staroste Putniĭ, de i-aŭ omorît înțepați, tăiați, ciovîrtiți și arși cu foc la tîrg la Focșani, unde și acum se cunoaște movila peste oasele lor“.

Acesta fu cel maĭ ilustru staroste al Focșanilor, înlocuit cu Manolache Roset, fratele vistierniculuĭ Iordache Roset din neamul Cupăreștilor.

Vin apoĭ Costache Purice — fost Agă la Iași sub Ion Mavrocordat, iar sub Constantin Racoviță e Vornicul Hrisowerghi. La 1802 Vornicul Tudorașcu Balș stăpînul Adjudului, la 1808 vornicul Vasile Milicescu străbunul Generaluluĭ Milicescu, la 1814 Dumitrache Plaino, cumnatul Domnitoruluĭ Moldoveĭ Calimach și bunicul luĭ Alecu Plagino, fostul Ministru plenipotențiar la Londra și la Roma. La 1821 Stărostia e ocupată de Ștefanache Dănălescu și la 1823 de Săndulache Stamatin, la 1831 de vornicul Alecu Balș, tatăl luĭ Alecu Balș, răposatul, care a vîndut Adjudul. La 1842 Staroste al Focșanilor fu Iordache Pruncu, maĭ tărziŭ Agă al Iașilor și Vornic.

La Muntenĭ Isprăvnicia se împărțea, cu puține escepțiunĭ, între mădularii a treĭ familiĭ boerești: Deduleștii, Filipeștii și Niculeștii. Am avut ispravnicĭ pe un Ruset, pe Tahe Ghica (tata Prințuluĭ Ion Ghica), pe Câmpineanu, pe Ioan Donie, pe Const. Grădișteanu, pe un Mavrocordat și alțiĭ tot boerĭ marĭ. După unirea Principatelor cel care a fost maĭ mult timp Prefect al Județuluĭ nostru a fost Colonelul Tufelcik.

Focșaniĭ fiind prag de țară și capitală a douĕ județe avea prerogativa de a primi cu alaĭ pe Domniĭ uneia saŭ celeĭlalte țărĭ când veneaŭ — maĭ vîrtos pe vremea Fanarioților — să se așeze pe Scaunul Domnieĭ. Aci se adunaŭ boeriĭ și trimișiĭ Divanelor întru întîmpinarea Domnuluĭ, care de obiceĭ făcea *oturac* (popas) treĭ zile în Focșanĭ. Domnul era găzduit la palaturile mănăstireĭ Sf. Ioan, unde eraŭ apartamente domnești pregătite într'adins, în partea despre bulevardul de astăzĭ, orĭ la casele Căpitănești, locuința *Căpitanuluĭ de margine*, cum se chema pe atuncĭ Comandantul militar al hotaruluĭ.

E curios să cunoaștem alaiul cu care era întîmpinat Domnul la intrarea sa în țară.

La douĕ treĭ saŭ maĭ multe popasurĭ de la hotarul țăriĭ, eraŭ grupurĭ de boerĭ carĭ așteptaŭ sosirea luĭ Vodă, pentru ca până la Capitală să întîlnească el obraze boerești pentru a le face cunoștința. Așa „de pildă când Nicolae Mavrocordat s'a strămutat la 1717 din Moldova Domn în Valahia în locul luĭ Ștefan Cantacuzino“, a pornit în caretă cu

opt caĭ, schimbătorĭ la popasurĭ, însoțit de slujitorĭ împreună cu tot *argalìcul* Curțiĭ. Și mergea spre Focșanĭ pe Siret, dar nu'ĭ eraŭ gătite conacele și îngrijite bine, din socoteala Caimacanilor luĭ Mihaĭ-Vodă (Racoviță), pentru aceea nicĭ aŭ orînduit să meargă cu Nicolae Vodă pănă la margine vre un boer ci numaĭ pe Adam slugerul. Și fiind să ajungă la Focșanĭ, în luna Genarie, în 22 de zile, ĭ-aŭ eșit înainte la gîrlele Putneĭ, Vintilă Vel Căpitan de margine cu toata slujitorimea și cu steagurile căte eraŭ pe margine și la o movilă ce este cale de un ceas de la Focșanĭ l-aŭ întîmpinat boerĭĭ și slujitorĭĭ care venise din Bucureștĭ: Petrașcu Brezoianu Vel Vornic, Grigore Băleanu biv vel Vornic, Radu Dudescu vel spătar, Radu sin Roset Vistierul, Vel Vornic la Tîrgoviște și alțĭ boerĭ și tocmindu-se alaiul de acolo din loc, aŭ intrat într'aceeașĭ zi în țară la Focșanĭ cu mare pompă și mulțime de oamenĭ și mergînd întâĭ la biserică la mănăstirea Focșanilor, după aceea aŭ mers la gazdă la casele Căpitănești.

Ear cînd Constantin Cehan Racoviță se urcă pentru a doua oară în scaunul Moldoveĭ la 1755, ajungînd la Focșanĭ a stat treĭ zile *oturac* căutînd judecățile săracilor, mergînd și la biserica de lemn a Măririĭ sale Proorocul Samoil, de a auzit leturghia, „în care acea mergere aŭ fost pricină de s'aŭ *format* biserica de peatră cu mâna Episcopuluĭ de Roman".

In Focșanĭ s'aŭ întîlnit și aŭ poposit treĭ zile Grigore Ghica al Valahieĭ și Const. Mavrocordat al Moldoveĭ și după ce și-aŭ luat rĕmas bun, a pornit fie-care în țara luĭ.

De asemenea s'aŭ întîlnit la 1843 tot în Focșanĭ George Bibescu Vodă cu Mihail Vodă Sturdza, cu prilejul cununieĭ celuĭ dintâĭ cu frumoasa Mariția Ghica. Bibescu Vodă era găzduit în Palaturile de la Sf. Ioan ear Mihaĭ Vodă la Vornicul Iordache Pruncu, starostele Focșanilor Moldovenĭ, fiind ispravnic la Muntenĭ C. Filipescu.

Nunta a fost foarte pompoasă și s'a desfășurat un mare lux în sĕrbătorile și bancheturile ce s'aŭ dat de către ambiĭ Domnitorĭ cu acest extraordinar prilej.

Eram copil în școalele primare, la 1859 când Cuza Vodă a trecut pentru întăia oară din Iași la Bucureștĭ. Era în luna luĭ Martie, vremea posomorîtă dar uscată. Tot orașul era împodobit cu steagurĭ și ulițile aveaŭ brazĭ de amîndouĕ laturile. In fie-care brad staŭ așezate felinare pentru luminațiĭ Pe noĭ ne adusese cu școala primară de la Muntenĭ și ne înșirase în fața caseĭ acesteia, unde se și opri careta Domnitoruluĭ, trecînd sub un frumos arc de triumf din brad și steagurĭ, înălțat drept deasupra hotaruluĭ[1]).

Pare că'l vĕd îmbrăcat cu o tunică scurtă cu clape de pluș roș, s'a dat jos, a ascultat cuvîntarea Prezidentuluĭ de Magistrat și întîmpinarea trimișilor de la Bucureștĭ apoĭ s'a dus la Prefectul Costache Nico-

[1]) Casa pe atuncĭ a luĭ Al. Cimbru, de lîngă hotar, azĭ clubul civil din Focșanĭ.

lescu, unde s'a făcut primirea deputaţiunilor, dregătorilor, notabililor și a tuturor celor carĭ doriaŭ să'ĭ prezinte suplicĭ. — Printre aceștia a fost și un Rĕzaș din Judeţul Putna *Moș Ion Roată*, fost Deputat în Divanul adhoc [1]).

Prin Convenţia desvoltătoare a Tractatuluĭ din Paris, se instituia o Comisie Centrală cu reședința în Focșanĭ, cu misiunea de a întocmi oganizarea fondamentală a Statelor Române, declarate autonome sub suzeranitatea Porţiĭ și garanţia celor șeapte Puterĭ semnatare ale Tractatuluĭ din 1856, care punea capĕt războiuluĭ din Crimeea dintre Francia, Anglia, Turcia, Italia și Rusia.

Comisiunea aceasta era compusă din 18 membrĭ, câte 9 de fie-ce Principat. Eĭ eraŭ aleșĭ de către Adunările respective ale ţărilor, dintre bărbaţiĭ ceĭ maĭ cu vază și maĭ încercaţi în trebile publice. Eată câteva nume dintre ceĭ maĭ distinșĭ, carĭ aŭ dispărut astăzĭ după scena lumiĭ.

Din Valachia: Apostol Arsache, Ștefan Golescu, Nicolae Golescu, C. Filipescu, Gr. Argyropulo, C. Brăiloiu, General Tell, Eugenie Predescu, Gr. Alexandrescu, (poetul care a luat de soţie apoĭ pe fica luĭ Gavril Stamatin din Focșanĭ) Iancu Cantacuzino și alţiĭ;

Din Moldova: Beizade Grigore Sturdza, Beizade Nicolache Sutzu, Alecu Moruz, M. Kogălniceanu, L. Steege, Nicolae Docan, Gr. Cozadini, Alex. Văsescu, Dimitrie Dăscălescu, Kneazul Cantacuzen și alţiĭ.

Concetăţianul nostru Nicolae Voinov a debutat în cariera publică, ca tachigraf în cancelaria Comisiunĭ centrale.

Membriĭ acesteĭ înalte instituţiunĭ care a dăinuit doĭ anĭ (1858-60), uniĭ locuiaŭ cu familiile în case private, alţiĭ și anume: Goleștiĭ, Brăiloiŭ, Argyropulo, Predescu, Moruz, Docan, Cozadini, Iancu Cantacuzino, eraŭ instalaţi în casa aceasta, pe atuncĭ propietatea luĭ Alecu Cimbru, unde eraŭ găzduiţi pe un picior cu totul deosebit, iar sala aceasta le servea de salon de întrunire, de discuţiune și de serbătorĭ câte odată. Localul fusese botezat cu numele de *Falanster* a căruia Egerie pe atuncĭ era mult cunoscută, prin isteţimea și amenitatea caracteruluĭ eĭ d-na Jeny Cimbru, care trăește și astăzĭ, lîngă fiul sĕŭ la Bucurescĭ.

Zidurile acestea, mărturiĭ tăcute a multor și felurite întîmplărĭ aŭ avut atuncĭ prilejul să asculte glasurile cele maĭ autorizate și maĭ înţelepte discutând și chibzuind interesele și soarta ţărilor noastre. Kogălniceanu, ager la cuvînt și cu judecata pătrunzătoare, înflăcărat de cel maĭ sfînt dor al Unirĭi, aci lupta pentru isbînda ideilor sale din carĭ maĭ târziŭ a eșit împroprietărirea ţăranilor și secularizarea Mănăstirilor închinate.

Goleștiĭ și Argyropulo, Tell și Filipescu aicĭ 'șĭ expuneaŭ părerile — privitoare la egala îndreptăţire a tuturora înaintea legilor, — aicĭ Alecu Văsescu, Docan, Cozadini, reprezentanţĭ aĭ tinerimiĭ Moldovene pregăteaŭ împreună

[1]) Este cunoscut incidentul luĭ Moș Ion Roată și Cuza Vodă atât de minunat povestit de către I. Creangă.

cu colegii lor din Muntenia înfăptuirea atâtor instituțiuni ce aveau să ilustreze scurta dar patriotica domnie a lui Cuza.

Să ne fericim că Focșanii au fost cuibul în care a crescut și s'a răspîndit ideia organizării democratice a statului nostru, care astăzi a pătruns în deprinderile, în viața și în aspirațiunile politice și sociale ale poporului român. Este cu atât mai însemnată întîmplarea că la noi în oraș s'au plămădit multe din cele astăzi în ființă, cu cât lupta în potriva vechilor tendințe și vechilor obiceiuri a fost cu atât mai aprigă, cu cât elementele noilor făptuiri erau încă în ferberea, deci în confuziunea firească a întrupării lor.

La legi nouă oameni noi, a zis Kogălniceanu după Tribuna Adunării din Iași salutând, în numele ei pe alesul Moldovean, pe Colonelul Cuza, amicul lui, căruia cu fericire fu el însărcinatul țării să'i zică pentru întâia oară: Să trăești Măria Ta! și Kogălniceanu a fost Deputat al Focșanilor!.

Vorbiam despre zidurile acestea și despre întîmplările la care au asistat, ca niște martori credincioși, dar fără de glas, din viața trecută a orașului nostru. Ele s'au bucurat și au suferit cu noi în zilele fericite și în cele de restriște ale orașului nostru, dacă este adevărat că lucrurile—în acest cas zidurile de față—împrumută saŭ absorb atmosfera ambiantă împrejurărilor ce se petrec într'însele.

Casa aceasta clădită saŭ moștenită de un greco-italian Mihaly, venit în urma invaziilor la noi a fost locul de petrecere al societății Focșănene ale cărei baluri și picnicuri erau vestite și căutate de cele 5 județe dinprejur.

Când au venit Muscalii, ofițerii ruși muiați în fir și zornăind din pinteni insufleteau salonul acesta cu danțurile atunci la modă: Mazurca, Cadrilul și Lancierul. Austriacii nu mai puțin veseli, eleganți — deși nu tot atât de amabili ca dînșii — au învîrtit valțuri și polci pe scîndurile acestea, deopotrivă îngăduitoare și alunecoase, amînduror invaziilor.

Societatea Focșăneană distinsă, atât de amabil priimitoare, elegantă, compusă din femei tinere și frumoase, de bună familie și din tineri bine crescuți, grațioși și bine instruiți, era un centru cultivat și apreciat nu numai de către lumea din prejur ci chiar de cea de la Iași și București, Focșănencile erau vestite pentru gustul lor deosebit de gătează și feciorii de boeri mari, înalții dregători ai statului cari se apropiau de ele, de multe ori și-au fript degetile saŭ aripile, cătând să se încălzească prea cu dinadinsul la văpaia ochilor lor.

De la Mihaly, otelul trecu la Cimbru, de la Cimbru la Georges Cristică care'l transformă în cafenea publică și'i lăsă pentru mult timp numele tocmai pentru că'i luase vechiul renume poate. De la Georges intră pe mânile lui Herman, apoi prietenul nostru al tuturor Iancu Pastia căută să'i împrumute o viață nouă — dar nu reuși decât să'i dea de stăpîn pe amabilul nostru amfitrion de azi, Iancu Ciurea, care cu mai mult noroc și cu mai bună chibzuială a știut să readucă vechea și vestita sală la trecuta ei destinațiune: sală de discuțiuni, de conferențe și de sărbători vesele și plăcute ale minței și ale danțurilor.

Acum că cunoaștem Focșanii, trebue să nu uităm că aceea ce aŭ fost o datorește locuitorilor seĭ și că mulți, mulți bărbați a dat el țării, carĭ s'aŭ distins în maĭ toate ramurile de activitate publică. Cu un noroc, maĭ statornic aicĭ de cât pretutindenĭ aiurea, Putneniĭ și Focșăneniĭ s'aŭ deosebit, prin serviciurĭ aduse țărĭĭ, ast-fel că a le aminti este nu numaĭ a îndeplini o pioasă datorie către ceĭ care aŭ trecut dintre viĭ, dar încă un omagiŭ de dragoste și de recunoștință adus celor carĭ aŭ fericirea de a trăi și de a continua bunele tradițiunĭ ale iubituluĭ nostru oraș.

Așa fiind și urmând progresiunea vremiĭ, am avut *Miniștri secretarĭ de stat* aĭ țărĭĭ pe: Beizade Nicolache Șutzu, Costin Catargiu, Alecu Plagino, Iancu Bălăceanu, Costache Grădișteanu, Nicolae Voinov și Nicolae Fleva, *Senatorĭ și Deputați* pe: Asanache Danu, Alecu Boronescu, Costică Robescu, Gabriil Stamatin, Costache Dăscălescu, Scarlat Bontes, Bănică Pennescu, Costică Argintoianu, Constantin Olănescu, Mihalache Ionescu, Colonel Tufelcik, Ghiță Orleanu, Gh. Apostoleanu și mulți alțiĭ carĭ se bucură de viață.

Inalțĭ magistrați: George Apostoleanu (fost membru în Consiliu de Stat, fost Prim-Președinte la înființarea Curțiĭ de Apel), Costache Cottescu (fost Prim-Președinte, fost Senator, Deputat, Prefect etc.), Gabriel Giurgea (fost Membru la Curtea de Casație), Alex. Șutzo (fost Președinte la Curtea de Apel), Iancu Fotin și Iancu Costică Robescu, Vasilică Stamatin, Dimitrie Nicolaide, Ștefan Stamatin și alțiĭ încă.

Profesorĭ: G. Apostolescu (profesor de drept la facultatea din Iași), Alecu și Costică Fotin Robescu (primul de matematică și secundul de științe-naturale și primar al Capitaleĭ), D. Voinov (profesor la Universitatea din București) și câțĭ alțĭ vrednicĭ membriĭ aĭ învățămîntuluĭ public.

Ingineriĭ distinșĭ: Al. Const. Cottescu și Gafencu; *Generalĭ și oficerĭ superiorĭ:* Generaliĭ Z. Gheorghiu, Ion Borănescu, Alex. Robescu (acesta Mareșal al Caseĭ A. S. R. Principeluĭ moștenitor), colonelii Capșa, Zamfir Vasiliu, Costescu, Cottescu și alțiĭ tot atât de distinșĭ pe câmpul de luptă cât și pe pacĭnicul tĕrîm al vieții sociale.

Focșaniĭ se onorează apoĭ cu familia Mincu, o familie de artiștĭ dintre care iubitul meŭ amic Ioan Mincu, elev medaliat al școaleĭ frumoaselor arte din Paris, fost deputat al Focșanilor este considerat cu tot dreptul ca cel dintâĭŭ arhitect român din țară.

Nu aș putea termina maĭ bine această cuvîntare decât cetindu-vĕ câteva bucățĭ de ale poeților și scriitorilor distinșĭ, fiĭ aĭ Focșanilor și anume: D. Dăscălescu, Al. Sihleanu, N. Pruncu și Duilie Zamfirescu, dintre care acest din urmă este unul dintre ceĭ maĭ sinceriĭ și maĭ delicațĭ poeți, precum și viguros și interesant romanțier și nuvelist al Românilor.

(Conferință ținută cu prilejul inaugurăriĭ Ateneuluĭ din Focșani, în iarna anuluĭ 1902).

ASCANIO.

FANTAZIE

In Elseneur e pace de mult și nu s'aude,
Decât un joc de apă cum liniștea o taie;
In parcul vechiŭ sub ramurĭ aleele sunt ude,
Și aerul e dulce și clar ca după ploaie.

Un miros trist de roze ce mor pe crengĭ uitate,
Pătrunde pretutindenĭ parc'ar voi să spue
Că știŭ ce se petrece în vechile palate,
Dar că păstrează taina și n'o spun nimănue.

Chemat de-a lor mireasmă Hamlet în neagra-ĭ mantă
Coboară între ele vrênd una să'și culeagă,
— Ce dulce și frumoasă e blonda luĭ amantă —
Și brațul luĭ tresare simțind cât-ĭ-ĭ de dragă.

O rază, ah, o rază cât de ușor se frânge,
Dar când să frângă roza, învoaltele-ĭ petale,
Lucind o clipă 'n umbră ca niște stropĭ de sânge
Căzură de odată pe mâinele luĭ pale.

Și tot maĭ marĭ, maĭ dese porniră ca să cadă...
Dar el fugea și'n goană cu poala lungeĭ mante
Și-adăpostea de sânge strălucitoarea spadă,
Gîndind ce-o să rĕspundă frumoase-ĭ luĭ amante?

DIMITRIE D. ANGHEL.

Colecţia Alpar.

INTRARE DE MĂNĂSTIRE

POETA RIRIA

Ținem să facem cunoscută într'un cerc cât mai întins comoara nesecată de gîndiri frumoase, îmbrăcate în o haină nouă și absolut originală a graiului, însușiri care ambele constitue talentul cel mare și covîrșitor al Ririei.

Vom începe cu reproduceri din *Cânturile vechi*, scrise de pe când era copilă, în vrîstă de la 12 la 20 de ani. De pe atunci se poate regăsi acea tendință spre gîndire care face din Riria unul din poeții cei mai adînc cugetători ai poporului nostru.

In închinarea versurilor ei, nepublicate, către fratele ei, Riria spune

„Că nu veĭ afla în ele cioplituri ce istovesc,
Ni-i ciuntit destul norocul în veleatul pământesc,“.

In o poezie *Luna și copila*, ea pune luna să jălească:

Ce-mi folosește mie c'o lume mă iubește
Și sunt o mîndră stea;
Căci dorul vaĭ ! nu merge la cel ce ți-l jertfește
Ci-acolo unde vrea.

și într'adevăr cine iubește acolo unde ar trebui, saŭ numaĭ pe ființa de care este iubit? Inima te tîrîe după placul ei, și foarte adevărat și frumos spune Riria, că dorul nu merge la cel ce ți-l jertfește, ci-acolo unde vrea.

In *Salutarea la Repedea* o localitate înaltă și încântătoare de lîngă Iași, pe care lumea o găsește frumoasă, fiindcă de pe ea se desfășură o priveliște minunată, dar căreia, prin o lipsă de logică așa de naturală

minţiĭ omeneşti, se găseşte cusur că ar fi prea naltă la suiş, Riria află prilejul a face cîrtitorilor admiratorĭ aĭ loculuĭ, următoarea nostimă mustrare, pe care o leagă de o observaţie generală asupra feluluĭ oamenilor:

De-aĭ fi alt-fel sărmano! atunceĭ aĭ fi silită
Să aĭ şuruburĭ multe, să fiĭ meşteşugită
Ca la a lor venire, deal vale să-ţĭ prefacĭ
Iar când ajung aice, iar dealul să'l îmbracĭ...

Aşa e lumea asta, să poţĭ plăcea eĭ toată,
Să poată să te-aprobe toţĭ ceĭ ce te 'ntîlnesc,
Trebuĭ să aĭ o artă, o mult sublimă artă:
De a te prefăce vecinic ast-fel precum voesc.

De pe atunceĭ încă, pe când copiiĭ nu aŭ obiceiul de a cugeta asupra lumiĭ, de a vedea în ea prefăcătoria şi deşărtăciunea umplênd toate rîndurile, poeta spune:

Astăzĭ vălul se ridică, totul vĕd cât preţueşte
Vĕd cum omul artist joacă un noŭ rol adese-orĭ;
Vĕd cum numaĭ interesul firea luĭ o cîrmueşte
Şi talentul cel maĭ mare e talentul de actor.

Şi tot asupra vieţiĭ ea maĭ adaugă părerea:

Ş'apoĭ viaţa omenească nu'ĭ un vis neterminat?
Atât bune cât şi rele, când se duc, parc'aĭ visat.

Despre femee în raport cu bărbatul, ea dă sfatul înţelept a egalităţiĭ vieţiĭ şi a condiţieĭ lor; că împreună vieţuirea trebue să fie o tovărăşie iar nu o încercare de predomnire:

Nu fiţĭ niceĭ stăpînĭ pe ele,
Niceĭ lăsaţi-vĕ domniţĭ;
Căceĭ primind saŭ dând dispreţul
Nĕţĭ putea fi fericiţĭ.

Firea trecătoare a vieţiĭ îĭ pune sub condeiŭ gîndirea:

Omul fuge, timpul sboară
Cu grăbire'n viitor
Şi uitarea tot omoară
Ce-aŭ lăsat în urma lor.

In o *Noapte de insomnie*, ce frumoasă e cugetarea desperată:

Căceĭ multe suferinţe pe mine sunt stăpîne,
Mĕ ard şi mĕ consumă maĭ rĕŭ decât pe-un lemn.
Din lemn măcar cenuşa cea sură maĭ remâne;
Iar când speranţa-ĭ arsă, cu ce maĭ remânem?

Despre dor, despre care spunea mai sus, că se duce unde vrea şi nu unde 'l chiamă, mai adaugă încă şi părerea că:

Dorul n'are nicĭ o lege
E despoticul stăpîn;
După placu-ĭ nestatornic
Preface plăcerĭ în chin.

Iar despre fericire, spune tot atât de frumos pe cât şi de înţelept că:

Să o facem să se nască,
Să n'o aşteptăm să vie;
Căcĭ acel ce-o tot aşteaptă
N'o mai are de soţie.

Ce încântătoare e gîndirea, prin care spune că iubirea ca şi focul trebue fără încetare atiţată, ca să nu se stingă.

Dacă nu a uitat încă pe aceea ce iubea
Şi dacă a luĭ iubire nu s'a stins fără să vrea,
Cum se stinge totu 'n lume, chiar şi focul cel aprins
Când nu-ĭ nime lîngă dînsul să'l aţiţe când s'a stins,

Când e vorba de legătura între poezie şi iubire, Riria spune că numaĭ acel ce a iubit poate cânta iubirea:

Voĭŭ face să pătrunză scînteia poezieĭ
În sufletul tĕŭ tînĕr ce încă n'a iubit;
Căcĭ înşelat e omul ce zice că o ştie,
Când în sufletu-ĭ tînĕr iubirea n'a trăit.

Ce minunat satirizează poeta, în următoarele strofe, banala invocare necontenită a morţeĭ.

Căcĭ eŭ m'am deprins aicĭ
Şi cu bine şi cu rĕŭ
Şi n'aş vrea să daŭ pe ghicĭ
Aceea ce cunosc eŭ.

La orĭ-care supărare
Par'că moartea o dorim,
Căcĭ o ştim cu 'ncredinţare:
Nu se 'ntîmplă cum voim;

Căcĭ atuncea biata moarte
Ar avea mult de lucrat
Şi cu dînsa 'n sîn să poarte
Farmecul de înviat.

Câtă delicateţă de simţire în următoarele versuri din o scrisoare către o prietină.

Intre care gînduri te legeni tu oare? te opreşti vr'o clipă saŭ pierzi al lor şir. Când se naşte unul cel-l'alt parcă *moare între o speranţă şi un suvenir.*

Iată cum caracterizează Riria despărţirea:

Două fiinţi se vĕd astăzi
Şi ca mâni aŭ dispărut;
Intre ele e o rază
Raza zileĭ ce-a trecut.

Din poema *Vrăjitoarea* scrisă de Riria la vrîsta de 16 anĭ, una din cele maĭ frumoase ce aŭ eşit din o pană românească, reproducem sfaturile babeĭ cătră tînĕra fată, căreia îĭ caută în ghioc:

Să nu'ţĭ puĭ amar la suflet! Ce-a trecut, trecut doar este;
Când ţi-e dat a stîrpi rĕul înainte-ĭ prinzĭ de veste.
Dar de vreĭ s'asculţĭ pe baba ce ghicind a 'mbĕtrânit,
Să laşĭ maică la o parte dulce dorul de iubit....
Să te daĭ tu după vreme, iar nu vremea după tine....
De veĭ fi cum eştĭ acuma nu ţi-a merge ţie bine.
Iar când trece Zburătorul de mână cu Fĕt-Frumos,
Lung să nu priveştĭ la dînsul ci să ţiĭ privirea 'n jos!
Căcĭ când ochiu 'ĭ de jăratec drept în ochiul tĕŭ priveşte
Iea cu dînsu 'n lungă cale fericirea ce-o găseşte...
Ş'apoĭ umbli tot nemernic, la Apus, la Rĕsărit;
Dar ce fură Zburătorul cu greŭ poate fi găsit.
Doar am fost şi eŭ o dată tînĕră cu gînduri multe
Şi eŭ ştiŭ că tinereţea cu greŭ cată să asculte...

S'a spus fără îndoială de multe orĭ că viaţa e o barcă pe valurile măriĭ; dar forma în care Riria îmbracă această gîndire, este nouă, frumoasă şi armonică la auz, şi originalitatea unuĭ poet stă maĭ ales în formă. Se înţelege că pentru a poseda originalitatea deplină, trebue să aĭ şi ce turna în versurĭ, iar nu numaĭ să cauţĭ ca ele să sune din coadă. In acestă privire însă Riria poate mulţămi şi pe ceĭ maĭ neîngăduitorĭ; căcĭ toate poeziile eĭ sunt pline de gîndirĭ. Ea cântă decĭ privitor la lume şi viaţă:

Căcĭ lumea-ĭ o mare şi valurĭ suntem; între mic şi mare ne tot legănăm; destinul ne poartă chiar după plăcere-ĭ, întocmaĭ ca vîntul valurile măreĭ.

In stilul familiar al uneĭ scrisorĭ către fratele eĭ, Riria găsise prilejul de a spune un mare adevĕr:

Eŭ îţĭ voiŭ rĕspunde mult iubite frate, că cu multe gînduri eŭ mĕ tot sfădesc; aşĭ voi pe mine 'n două a mĕ împarte: *una să pot spune, alta să gîndesc;* căcĭ suntem deprinse, deprinse a spune la ceĭ ce ne 'ntreabă: un bine mersi! când în bietul suflet zĕŭ că nu e bine. *Binele ce-l spunem, maĭ bine n'ar fi.*

Aceasta este tema fundamentală a cugetărilor poeteĭ. Insă ce frumos e îmbrăcată în următoarea originală comparaţie:

Căcĭ lacrimile noastre pe câţĭ nu fac să rîdă şi-a noastre suferinţe pe câţĭ nu fericesc; căcĭ tot în lumea asta nu e *decât o pânză ce-urzită greŭ de uniĭ uşor alţiĭ sfîrşesc.*

Şi ca un corolar la această gîndire, o alta tot atât de minunată:

Dar nu se poate viaţă ne'ntristată
Cum fără 'ntunerec noapte înstelată.

Ce frumoase, blânde şi simple în rostirĭ sunt următoarele mîngăetoare sfaturĭ:

De jăleştĭ, iubito cu lacrimĭ amare, de jăleştĭ norocul, fericirea ta, lasă-le într'o parte, lasă-le 'n uitare, căcĭ cu-a tale lacrimĭ nu le poţĭ schimba!

Ast-fel e în lume de la om la florĭ; *unde-s existenţe se nasc suferinţĭ;* ele sunt a vieţiĭ omuluĭ surorĭ. *Nu pot să lipsească unde sunt dorinţĭ.*

Să sperăm noĭ poate că bine-o să fie, când pe a ta frunte păru-o fi albit; căcĭ pe-a tinereţiĭ frumoasă câmpie, sufletul tĕŭ veciŭic fu trist şi cernit. Întocmaĭ ca floarea ce creşte'n câmpie, departe de lume, pe plaiu înverzit, *ce nime n'o vede şi nime n'o ştie când dînsa se naşte saŭ când a murit.* La ger şi la vînturĭ stă făr' ocrotire, iar alteĭ trufaşe, pline de noroc, grădinarul meşter îĭ dă îngrijire şi'n lipsă de soare, o 'ncălzeşte cu foc.

Speranţa n'o pierde, speranţa ne ţine; pentru tine timpul încă nu'ĭ perdut. După suferinţe fericirea vine, *maĭ bine la urmă decât la 'nceput.*

In Legenda *Fluturul şi floarea*, sub care Riria personifică bărbatul şi femeea, ea spune:

Să zbor după dînsul aripĭ nu am eŭ
De astă tulpină legat e dorul meŭ
Să strig n'aveam putere, glasu-mĭ era mut
Timpul dar trecuse; el era pierdut.
Înşelătoarea-ĭ vorbă te-a măgulit prea mult
Prin graţiĭ eştĭ regină, dar sclavă te-aĭ născut.
Natura blândă mumă când ea v'a înzestrat
Aripĭ v'a dat voueă şi lanţurĭ v'a lăsat
Un ceas de mulţumire aduce de plâns noueă
Ast-fel este soarta ce-ĭ menită voueă.

Talentul Ririeĭ se manifestase încă de timpuriŭ. La vîrsta de 12 anĭ ea scriea o admirabilă poezioară *mameĭ eĭ*, din care extragem următoarele versurĭ:

Măicuţă mult iubită ce inima-mĭ doreşte
A mea gîndire veciŭic spre tine asfinţeşte
Şi când în zoriĭ zileĭ din somnu-mĭ mĕ trezesc
A mele gînduri înseşĭ spre tine rătăcesc

Primeşte-a mea măicuţă o dulce sărutare
Ce nu poate hârtia să ţi-o trimeată drept
Fiind atât de dulce şi-atâta de mare
Nu poate fi cuprinsă decât în al meŭ piept.

Despre puterea cu care eminenta poetă ştie să îmbrace cugetările şi simţirile eĭ, ne pot dovedi următoarele :

In o poezie din 1888, *Luĭ*, ea cântă :

A ta scumpă-amintire ce 'n mintea mea domneşte
Se află oriĭ şi unde gîndirea mea s'opreşte
Şi tot dorind de tine eŭ pare că te fermec,
Te văd în zoriĭ zileĭ şi-a nopţiĭ întunerec.

Eştĭ umbra drăgălaşă a cugetăriĭ mele,
Visul de fericire ce 'n sufletu-mĭ alint,
Luceafărul cel tainic ce, prin a nopţiĭ stele,
Luceşte cu foc dulce, lumina lor pălind.

Eştĭ gîndul ce mĕ face să rabd această viaţă
Cu zilele deşarte, cu nopţĭ fără de somn,
Şi dorul tĕŭ puternic cătându-mĭ tot în faţă
Imĭ spune că eştĭ singur al soarteĭ mele domn.

Comparaţia din strofa următoare este din cele maĭ sugestive şi eŭ mărturisesc că nu am întîlnit în citirile mele ceva maĭ puternic ca imagine poetică :

Murind în astă lume, nu-ĭ cine să regrete
Copila trecătoare ca visul uneĭ nopţĭ,
Ca umbra care trece uşor lîngă perete
Ce-a fost vĕzută, poate, dar uitată de toţĭ.

Să se gîndească cetitorul cum noaptea lumina luneĭ proiectează pe peretele albit umbra noastră trecătoare ce ţine pasul cu noĭ, şi pe care în singurătatea nopţiĭ o vezĭ în chip sinistru mergênd alăturea cu tine ca o imagine din alte lumĭ.

De o putere aproape egală e ultima strofă din *Adio* (1888) :

Aceea este moartă !... In inima-ţĭ ascultă
Un clopot de vecie astăzĭ va rĕsuna.
In trista-ĭ zîngănire, în tristul luĭ rĕsunet,
Iluziĭ, fericire, regrete va 'ngropa.

In poezia *Scînteile* se sfîrşeşte visurile ce le leagă de pâlpăitul lor în sobă cu urmĕtoarea covîrşitoare strofă :

În cenuşă se preface
Lemnul mistuit de foc ;
In cenuşă aruncată
Pe visatul meŭ noroc.

Am fost nevoiţĭ să dăm numaĭ extracte care aŭ neajunsul de a scoate gîndirile din aşezarea lor firească, a celor-l'alte care le însoţeaŭ, şi decĭ a slăbi puterea lor poetică.

Voim însă înainte de a trece la lucrările cele nouĕ ale Ririeĭ în care s'a manifestat în toată a luĭ deplinătate minunatul eĭ talent, să reproducem măcar o poezie întreagă din cele dintăĭ ale eĭ plăzmuirĭ, pentru a da o idee despre farmecul neasemănat al cugetărĭĭ eĭ:

RÎNDUNELELE

Rîndunelele voioase
S'aŭ tot dus, dus cîrdurĭ, cîrdurĭ
Şĭ-aŭ lăsat în a lor cale
Veselele mele gînduri.

Şi-am rĕmas de-atuncea tristă
Făr' de gînduri, făr' de dor
Şi durerea 'mbĕtrânită
Am luat-o eŭ drept sor'.

Ia 'n priviţĭ frunzele toamneĭ
Cum se scutur rînduri, rînduri,
Rîndunelele pribege
Cum se duc, duc cîrdurĭ, cîrdurĭ.

Vîntul aprig, vîntul rece
Rĕspîndit'a făr'de vreme
Veste tristă, pustiŭ, jale
Pe 'nverzitele poene.

Vîntul soarteĭ, vîntul aprig
Rĕspîndit'a timpuriŭ
Peste trista'mĭ tinereţă
Jalea tristuluĭ pustiŭ.

* * *

Cânturile vechĭ din care am făcut până aicĭ extracte, sunt poeziile primiĭ tinereţĭ a Ririeĭ scrise între vîrsta de 12 şi 20 de anĭ. Ele nu eraŭ menite a vedea lumina zileĭ, căcĭ autoarea nu le scrisese cu acest scop. Cu toate acestea, din citaţiile reproduse, şi care s'ar fi putut înmulţi, se vede câtă comoară de ideĭ şi de rostirĭ frumoase se află în ele.

Trecênd acum la *Cânturĭ nouĕ* (1901), opere de plină maturitate a geniuluĭ poeteĭ, simţim o greutate foarte mare în urmărirea analizeĭ, de oare ce maĭ toate plăzmuirile din acest volum sunt aşa de frumoase, că nu se poate face nicĭ o alegere, şi că ele ar trebui să fie reproduse pe dea'ntre-

gul. Totuşĭ şi aicĭ pentru a mănţinea marginĭ expunerĭĭ, vom spicui din gîndurile eĭ cele maĭ covîrşitoare şi apoĭ vom încheia reproducênd vre-o 2—3 din poeziile eĭ.

In minunatul poem *La Mormînt*, glasul din groapă rĕspunde jalnic, fiinţeĭ ce venea să închine fruntea la mormîntul poetuluĭ, sfîrşind rĕspunsul sĕŭ cu puternicile cuvinte :

Ceĭ cu inimĭ ce maĭ sunt rătăciţĭ sus pe pămînt, coborîţi-vĕ 'n mormînt ; *căcĭ aci 'n tovărăşie, facem cinste la moşie, noĭ ceĭ duşĭ pe vecĭnicie !*

Ultimele vorbe ale jalniceĭ, sunt iarăşĭ de o frumuseţe uimitoare. E tot ce s'a scris maĭ frumos până acuma în limba română, ca adîncime de cugetare şi rostire măeastră.

Iată câteva rînduri :

...Când plecat-am însă fruntea peste ferul negru, rece, am gîndit că'n astă lume „totul vine, totul trece" şi mĭ-am zis cum că uitarea poate totul ca să şece. Căcĭ *vĕzut-am cu durere, printre gropĭ, de florĭ poene, pe-un mormînt uitat aproape făcênd strajă buruene.*

Ca să-ţĭ spun la gînduri iarăşĭ, cum îţĭ maĭ spuneam odată, când şedeam singurĭ pe bancă în pădurea fermecată, am venit cu drag la tine, de şi dus eştĭ cam departe, *să te 'ntreb ce-ĭ vecĭnicia care astăzĭ ne desparte ; să te 'ntreb în astă lume, a trăi nu-ĭ de prisos, şi de moartea timpurie nu e mult maĭ cu folos ? Căcĭ trăim aceleaşĭ timpurĭ înnegrite de durerĭ, scuturând cu greŭ din veacurĭ, scurte clipe de plăcerĭ.*

Imaginea comparativă de la sfîrşit, în care plăcerile se scutură din marele arbor al veacurilor cum scuturăm fructele din pomiĭ grădinilor noastre este pe cât nouă şi neaşteptată pe atâta de o covîrşitoare frumuseţe. Poezia *O ! cerule*, este bazată pe ideĭ ştiinţifice şi filosofice îmbrăcate în cel maĭ strălucit vestmînt poetic :

O cerule ! în ţinte nenumĕrate de multe te-a fixat Providenţa de-asupra tuturora. Rĕspunsurile tale rĕmas'aŭ în vecĭ mute şi întărta-vor gîndul în falnicul sĕŭ zbor....

Ţi-s'a cerut misterul plutirĭĭ fără marginĭ ; s'a definit mĕsură l'a astrilor rotirĭ, se crede a noastră minte stăpînă pe 'nfinituri, iar ţintele-ţĭ de aur rîd vecĭnic în sclipirĭ.

De-or fi oamenĭ şi acolo cu gînduri şi simţire, de-or fi sorĭ ce lumină micĭ globurĭ de pămînt, în vasta ta orbită nemărginit de mare, aĭ despărţit prin spaţiurĭ, cuvîntul de cuvînt.

Rĕspunsurile mute adică muţirea ca rĕspuns la întrebările atât ale cerului cât şi ale tuturor problemelor lumiĭ şi ale sufletuluĭ, aŭ întărîtat totdeauna gîndirea spre a afla a lor deslegare, aŭ fost isvorul filosofieĭ şi al religiilor. Misterul plutirĭĭ fără marginĭ, adică cum pot corpurile cereştĭ să se menţină prin puterea gravitaţiunĭĭ în eterul în care plutesc. S'a mĕsu-

rat orbitele multor din ele și mintea noastră, înșelată de triumful științei, a crezut un moment că știința va da cheie deslegării ghicitorii acestei lumi; dar s'a văzut în curînd cum astrii și stelele își rîd vecinic de noi în șăgalnicile lor sclipiri; căci taina universului rămâne nepătrunsă. — Cuvîntul omenesc de pe deosebitele planete, care de sigur trebue să fie locuite este despărțit prin spațiile interplanetare.

Poezia *In raza gîndului* sfîrșește cu cugetarea sa puternică și adevărată:

...Când desnădejdea rupe gîndul, puterea dorului s'a stins.

Dochia este o legendă așa de minunată că ar trebui reprodusă în întregime; dar neputênd-o face, vom arăta numai prin câteva versuri minunatul talent de descriere al *Ririei:* Dochia e descrisă ast-fel în versuri puține, dar atât de sugestive:

Mai mîndru între toate e chipul unei fete cu ochi fermecători, cu mijloc de albină, ușor încins cu bete sub sînu-i plin de flori. Marama cea subțire n'ascunde ale ei plete ce rupte par din zori.

Iar vîlnicul în falduri pe șolduri leneș curge, ușor de-i sapă boiul. Bogata-i tinereță ce încă nu amurge cu drag și-arată toiul. Pe unde ea coboară, în urmă-i codrul muge și plânge trist cimpoiul.

Dar ochii lui de-odată *în ținte chiar rămân* privind la draga zînă. El simte într'o clipă pe sufletu-i stăpîn izvorul de lumină și *vede cu pripire cum dorul cel hain de inimă-i s'anină.*

Atragem luarea aminte asupra versului neîntrecut ca armonie imitativă, lucru curios, a unui lucru văzut, nu auzit: „Iar vîlnicul în falduri pe șolduri leneș curge ușor de-i sapă boiul" în care cei patru **l** dau întipărirea *mlădierii molatice* a hainei în jurul corpului zînei. Apoi *ușor de-i sapă boiul* e o frumoasă rostire românească care trebue tradusă pentru franțuziții noștrii cu *ușor 'i desemnează corpul.* Rostirea că *dorul cel hain de inimă s'anină*, arată dorul ca și când ar avea ghiare cu care se prinde de dînsa. Strofa cu sosirea lui Decebal, înfruntarea lui Traian, lupta cu el, care iarăși conțin armonii imitative auditive.

Dar iată că s'aude un cal care aleargă, pămîntul sub copite părênd că vrea să-l spargă.

Ce minunată e gîndirea următoare;

Din raze vii și negre umbre lumina-și trage a ei putere și varsă farmecu-i deplin în jurul oarbei noastre sfere.

Din raze vii și negre umbre norocu-și țese-a lui lumină și varsă farmecu-i deplin pe viața noastră ce'nsenină.

Ce adevărată e observația că lumina își trage a ei putere, și prin con-

trast, de la umbre—apoĭ ce nimerit e calificativul *oarbeĭ* noastre sfere, pentru a însemna pămîntul orb învălit în marea de lumină a soareluĭ.

Volumul Ririeĭ *Cânturĭ noue* este un lanţ neîntrerupt de gîndirĭ mărețe prešurate de descrierĭ încântătoare. Ce frumos sfîrșește tabloul câmpenesc *Secerișul* cu versurile :

Eĭ uită truda și chiar foamea, muncind păn' ziua dă'n amurg ; iar când cobor voioșĭ spre vatră, prin crânguri chiotele curg.

O altă poezie *La stele* rivalizează în înălțime de cugetărĭ cu *O cerule.* Pentru neasemĕnata eĭ frumusețe o reproducem întreagă :

LA STELE

Varsă cerul peste ape a luĭ lacrimĭ marĭ de foc. *Neputênd ca să le stingă, le rotesc o noapte 'n loc.* Tremurând de fricĭ valul de-a albastruluĭ fiorĭ, le întoarnă 'n faptul zileĭ, ca să nu le afle 'n zorĭ cerul, ce-ĭ stăpîn pe toate de la stele pân' la florĭ.

Marea sînul eĭ și-l umflă : stelele ridică sus și le-arată încet drumul cătr'al nopţilor apus. Razele se luptă'n unde cu al valurilor joc ; dar din orizont apare soarele 'mbrăcat cu foc, *punênd într'o scurtă clipă toate lumile la loc.*

Iar pămîntul în măsură, învîrtindu-se pe fus, se închină cu grăbire soareluĭ ce-apare sus. In spre stele el privește, cum în cîrdurĭ pleacă toate, ca să ducă feeria l'a luĭ dragă jumĕtate, să-ĭ desfete în răcoare chipul eĭ în sîn de noapte.

Omul trist îșĭ sfarmă gîndul cu știința care cere. Cerul îșĭ păstrează taina nepătrunselor mistere, rătăcind prin a luĭ farmec slaba gînduluĭ părere ; căcĭ în fața cu 'nfinitul noĭ suntem atât de micĭ, *c'am rĕmas pe multă vreme tot stăpînitorĭ pe ghicĭ.*

Marea rotește stelele o noapte 'n loc în oglindirea valuluĭ care rĕsfrînge rotirea lor pe ceriŭ, efect înșelător al rotireĭ reale a pămîntuluĭ. In faptul zileĭ, când lumina stelelor se stinge, valul pare a le da înapoĭ și anume marea umflându-șĭ sînul ridică stelele sus și le arată drumul cătr'al nopţilor apus. Când soarele apare pe orizon, toate lumile și lucrurile, carĭ până atuncĭ păreaŭ că se mișcă fantastic în sînul umbrelor, sunt puse la locul lor. Ce minunat este tabloul stelelor care pleacă toate în cîrdurĭ ca să ducă feeria lor la cealaltă jumĕtate a pămîntuluĭ îmbrobodită însă în marama nopţiĭ. Apoĭ cugetarea finală este adînc filosofică. Noĭ stăpînim lumea în chip intelectual prin știință ; dar știința noastră este încă în mare parte problematică.

Două gîndiri de o mare frumusețe sunt cele următoare :

I

Din adîncimi răsare vremea și 'n infinituri se cufundă. Nepriceput e tot ce vine ; *ce piere-i rază dusă în undă.*

Și gîndu-ne din slaba fire apare nou și vechiu-i iar. *De vrei într'însul sprijinire, cați raza 'n undă în zadar.*

Nepricepută ni-i și voea ; stăpîni pe ea o clipă stăm. *Ziua mereu tot schimbă rîndul ; ce-am cântat ieri noi mâni uităm.*

II

Se lasă ceața tot mai deasă, acoperind dealuri și văi. Imbrobodită doarme luna în stratu-i rumân de văpăi.

Iar stelele îndrăgostite de a seninului păvază ascund sclipiri nedumerite ca cenușiul să nu'l vază.

Așa s'ascund și-a noastre gînduri când ceți pe ceriul vieții cad ; nedumeriți cătăm albastrul prin grijile ce nu aŭ vad.

Asupra gîndirii de a doua, observăm cum Riria personifică stelele, care s'ar ascunde ele, ca să nu vadă cerul cenușiu, adică norii ce le acoper. In loc de a spune că stelele dispar sub nori, poeta întoarce gîndirea, spunênd că *stelele ascund sclipirile lor nedumerite ca cenușiul să nu-l vază.* Comparația finală între gîndul nostru și grijile prin care el căta la albastrul cel umbrit, este de o uimitoare frumusețe.

Poezia *Copacul* o alegorie la soarta țărilor române sfîrșește cu versurile

Noi s'arătăm că granițî multe se pot iezi 'n zadar, căci unde e simț de iubire, hotarele dispar.

Cele două poezii *Vedenia* I și II se întrec parcă cu Dochia în putere descriptivă. Zîna este ast-fel descrisă :

De-odată se ridică sub ochii mei, feeric, din unda despicată, ușor spre întuneric, un chip atât de mîndru, *cum nu-l văzuse încă nici ziua luminoasă, nici noaptea cea adîncă*... Cu haină prinsă 'n umăr prin două mîndre stele și părul lung de aur vărsându-se pe ele, dădeaŭ luciri mărețe scăldându-se prin unde.... Ce stăpînea 'ncă apa, putea ochiul pătrunde... Dar umbra rîvnitoare din ce în ce mai deasă, prin fire de lumină prinsese ea să țeasă, din spete către umeri aripe de mătasă. Gingașa 'nchipuire, pe-a valurilor joc, prinzêndu'și haina în șolduri se legăna în loc ; iar ochii, rupți din ceruri, spre cer se ridicaŭ și-un mire printre stele cu dor adînc căta. Privirea înspre ele urca nădejdea dulce... *iar marea gemea groaznic că zîna ei se duce, și se încleșta de țărmuri, spre ceruri să n'apuce...*

Ce putere uriașă în versurile în care marea îngrozită că zîna ei se duce, se încleștă cu brațele valurilor ei de țărmuri ca să n'apuce după dînsa spre ceriuri.

Din Vedenia II reproducem începutul, cea mai splendidă descriere a unei stări psichologice, redată în imagini pline de emoțiune:

In haina lungă, albă, pe piept ușor desprinsă se legăna pe-o pânză de doi castani încinsă; iar mânele ei albe pe cap ținea cuprinse... *Așa cam cu încetul simțirea i s'ascunde în lumea în care numai gîndirea mai pătrunde; căci doar venise vremea ce prinde 'ncet a rumpe ușor tot câte una din suflet pietre scumpe... Și mîndra îndrăgostită, cu ochi apuși in gînduri, își rechema spre sine mult trist a vieții rînduri... De-un timp îi părea dînsul, cel așteptat cu drag, că se rotește 'n juru-i, se cam încurcă în prag, și-aceste triste semne punea ea pe șirag, pe când în tainici visuri vedea crude vedenii ce-o rechemau cuminte spre-a inimei smerenii.*

In Magdalena lui Canini cugetările asupra mării păcătoase se sfîrșesc cu strofa:

O da, iubirea-i marea ce tulbură adîncul; credința însă-i vadul cu netedul nisip. Zdrobește-adesea marea pe acei ce vor s'o treacă; iar vadul ocrotește pe toți făr' de *risip!*

Risip este un cuvînt format de Riria pentru nevoia rimei, este scrierea cuvîntului *risipă* fără ă, după analogia lui *sor* format din *soră*.

Cele trei poeme ce sfîrșesc volumul *Cânturi noue* și anume: *Inspirarea și poetul sărac, Stavilă și avînt* și *Domul și Rinul* sunt curat vorbind capo d'opere de poezii înalte și înălțătoare de suflet. In *Inspirarea și poetul sărac*, inspirarea caută să deștepte pe poet la cântare, iar poetul lipsit de cele trebuitoare nu vrea să se supună cererilor zînei, până ce la sfîrșit tot ea învinge și poetul recade în mrejile ei. Când poetul întreabă pe inspirare:

O! tu care vorbești de dorurî cu-atât de mare iscusință, o! spune-ne, de ce în suflet atât de adesea las căință, și omeniriî ce sunt ele așa de rele la priință?... O! *spune-ne ce este dorul, simțirea cea nemărginită care îmbracă viitorul în haina mîndră înflorită, spre a aduce muritorul în nestatornica ispită?*

Inspirarea îi răspunde:

Voești să știi ce este dorul; voești să'ți spun ce-i viitorul; și de ce oare nu ți-ași spune și din ce ape-i format norul? De n'ar fi dorul pe pământ, voi nu ați mai avea avînt, și ar fi totul un mormînt; căci dorul face să se nască, și pe pământ ca 'n basm să crească credința voastră omenească. Și de n'ați mai avea credință aci pe lume în nimic, vai! gîndul vostru n'ar mai crește; ar rămânea în veci pitic. De n'ați avea eterna luptă între ce este și ce o fi... v'ați schimba numele de oameni, când voi nimic n'ați pătimi!

Când poetul, e dat rămas, el se pleacă inspirărei esclamând:

Rămâi dar ne apusă, tu stea a cugetării ce străbați infinitul și adîncimea mării! Tot tu aduni credințe și *spulber* dai durerii; dai cugetului roadă, simțirii dai năvalnic... Divină inspirare, în veci rămâi glas falnic!

Cuvîntul *spulber*, după cât ştim, este întrebuinţat de Riria pentru întâia oară ca substantiv şi într'un chip foarte fericit, îmbogăţind limba cu un termen, nu numaĭ trebuitor dar şi poate frumos prin energia cuprinsă în sunetele ce'l alcătuesc.

Stavilă şi avînt cuprind o convorbire într'un bĕtrân şi un tînĕr. In partea I bĕtrânul caută să maĭ domolească avîntul cel prea pornit al tînĕruluĭ care însă nu'l ascultă. In partea II, *după 10 anĭ*, tînĕrul se întoarce cu aşteptările zdrobite şi bĕtrânul caută să'l mîngâe. Subiectul s'ar părea că ar fi puţin potrivit pentru poezie, dar Riria a făcut din el un şir de tablouri poetice de cea maĭ înaltă frumuseţă, întesate de cugetărĭ din cele maĭ adîncĭ şi maĭ înţelepte, şi aşa ca pretutindenea Riria dovedeşte talentul eĭ particular de a îmbrăca cugetărĭ adîncĭ în splendide forme estetice.

Reproducem următoarele care ne desvălesc încă o altă parte a talentuluĭ eminenteĭ poete, iubirea eĭ de ţară care face din Riria unul din poeţiĭ noştri naţionalĭ şi patrioticĭ din ceĭ maĭ de frunte:

Cu sfatu-ţĭ străbaţĭ mintea, cum fulgerul străbate ; prin întuneric beznă despică neagra noapte. Puterea luĭ rĕsbate în suflet mult uşor, când mintea-ĭ vindecată şi gîndul făr' de nor. Iar ca să mĕ'nchin vouĕ, speranţă şi credinţă, ar trebui acuma să-ucid orĭ-ce voinţă şi dorurilor moarte să daŭ iarăşĭ fiinţă! Aceasta nu se poate'n pocirea-acesteĭ firĭ, când lumea e deşartă de fapte şi simţirĭ, şi patimile oarbe sunt marile porniriĭ. *Frăţia-ĭ duşmănie, iubirea e o ruşine, şi totul se reduce la luptă pentru pâne! iar dragostea de ţară, politica supune sub legĭ azĭ proibite ce mâne le impune. Cu vorbe vecĭnic sfinte de-avînturĭ glorioase, cioplește-adînc în gloate, le-ajunge pîn'la oase... Cuţitul le e meşter; plăselile-s frumoase. Seninu-ĭ întunerec; nevoĭ ne curg pe frunte; din pânze de paiajen ne facem mereŭ punte, să trecem cu mîndrie spre ţările cărunte, dorind ca să ajungem noĭ, mână de plăeşĭ, popoarele vecine în mersul urieş. Europa să nu creadă că suntem mititeĭ, cu datoriĭ şi biruri noĭ stăm în faţa eĭ. A băncilor străine Românu-ĭ biet client, de când a noastră ţară e punct în Orient... Şi să nu te zdrobească o stare pĕcătoasă, cutrierând năsilnic câmpiile mănoase şi străbătênd amarnic bordeiŭ, colibă, casă ?... Cu suflete căzute, nevoia 'n buzunar, din viaţă noĭ făcut-am un negru lupanar! iar ţara 'ndurerată îşĭ astupă ochiĭ eĭ; nu vrea a recunoaşte în noĭ copiiĭ sĕĭ....* Când tu vedeaĭ, părinte, furtunĭ pustietoare, zdrobind fără de milă a sufletelor floare, a tale blânde vorbe, cu mare înţeles, voiaŭ să stavilească a gînduluĭ eres.

Iată acuma şi câteva cugetărĭ culese din cele treĭ poeme:

Apasă desnădejdea-amară pe creerul cel chinuit, şi face-adesea să rĕsară desgustul vecĭnic otrăvit. Sub straja gîndurilor grele tu bine n'aĭ să maĭ petrecĭ. *De vreĭ să uiţĭ de ceasurĭ rele, în visurĭ sufletu'ţĭ să'necĭ!*

Şi încă'mĭ spuĭ la vorbe ce să le cred nu pot, când ştiŭ c'aicĭ în lume destinul este tot, şi omul când se naşte îşĭ trage al sĕŭ lot... *Ţi-aĭ tras lotul gîndiriĭ şi-al vecĭnicilor norĭ!* Atuncĭ de ce, poete, maĭ plângĭ adese-orĭ, şi nu le laşĭ pe toate, spre mine ca să zborĭ?

Sunt vise, mîndre; dar vaĭ! la deşteptare, se naşte desnădejdea ce-adesea nu maĭ moare! Spre a nu da de dînsa, maĭ tae-ţĭ din aripe, *ca nu, l'a ta cădere să-ţĭ pară ceasurĭ... clipe.*

Iţĭ zic: *luciriĭ deşarte să ieĭ drept lumine.* Din juru-ţĭ fericirea uşor poţĭ ca s'alungĭ, cînd îţĭ veĭ croi doruriĭ ce n'ĕĭ putea s'ajungĭ. *Avem un duşman mare în astă omenire: speranţa cu-al eĭ cîntec de vecinică-amăgire.*

Să'ţĭ oţeleştĭ simţirea în contra desperăriĭ e culmea înţelepciuniĭ şi marginea puteriĭ.

Aceasta e una din cele maĭ splendide cugetăriĭ ce aŭ fost vre-odată rostite.

Aŭ maĭ păşit şi alţiĭ pe-aceleaşĭ vechĭ cărăriĭ. *Deprinderea e mamă cumplitelor dureriĭ; iar gîndul nostru mână, orbit şi ne'ndurat, pe-aripile uităriĭ chiar dorul fermecat. Şi darul amintiriĭ, în veĭnicu-ĭ prinos, va face din el leacuriĭ spre a bineluĭ folos, uritul cel de astăzĭ făcêndu-l mânĭ frumos. Din mult grelele lupte ce sufletul înfrânge, reesă omul tare care-a uitat a plânge, şi nepăsarea rece făcênd în el patrulă, el calcă sub picioare şi laude şi hulă.*

Cugetăriĭ urmează după cugetăriĭ ca din un isvor nesecat.

In poema *Rinul şi Domul* se află pe lîngă descrieriĭ de cea maĭ mare frumuseţe şi câteva gîndiriĭ din care una e maĭ ales luată în seamă atât prin cuprinsul eĭ, un mare adevĕr istoric, cât şi prin forma minunată în care e turnată. Vorbind de oameniĭ mariĭ ce aŭ lăsat urme neperitoare în mintea omeniriĭ, Riria spune:

Dar câţĭ se gîndesc oare că voĭ poate 'n hârtie aţĭ pus la vieţe nouĕ o nouă temelie? Cu picăturĭ de sânge din veacul ce-aţĭ cioplit aţĭ pus pecetea munceĭ cu foc neobosit, şi-aţĭ îndrumat din veacuriĭ apuse 'n necredinţĭ un soare de lumină spre nopţĭ de neştiinţĭ!...

Intr'adevĕr adesea oriĭ se pun pe hârtie temeliile uneĭ vieţĭ nouă, şi Renaşterea a îndrumat soarele culturеĭ din veacul păgânismuluĭ greco-roman spre nopţile de neştiinţe ale Evuluĭ mediŭ care s'a terminat desfăcêndu-se din el civilizaţia modernă. Să poţĭ asemenea cugetăriĭ întrupa în cele maĭ înalte forme poetice, e un dar în adevĕr fără pereche.

Asemenea cugetăriĭ şi asemenea rostiriĭ a lor fac onoare minţiĭ din care purced şi ridică poporul din sînul căruia atare minte a eşit. Să reproducem încă, pe lîngă poezia *La Stele*, încă o alta întreagă: *Inimă*, spre a o putea judeca maĭ bine puterea şi închipuirea, focul concentrat şi darul neasemănat al graiuluĭ ce sunt întruniţĭ în poeziile următoare:

Bibliotec... Universi...

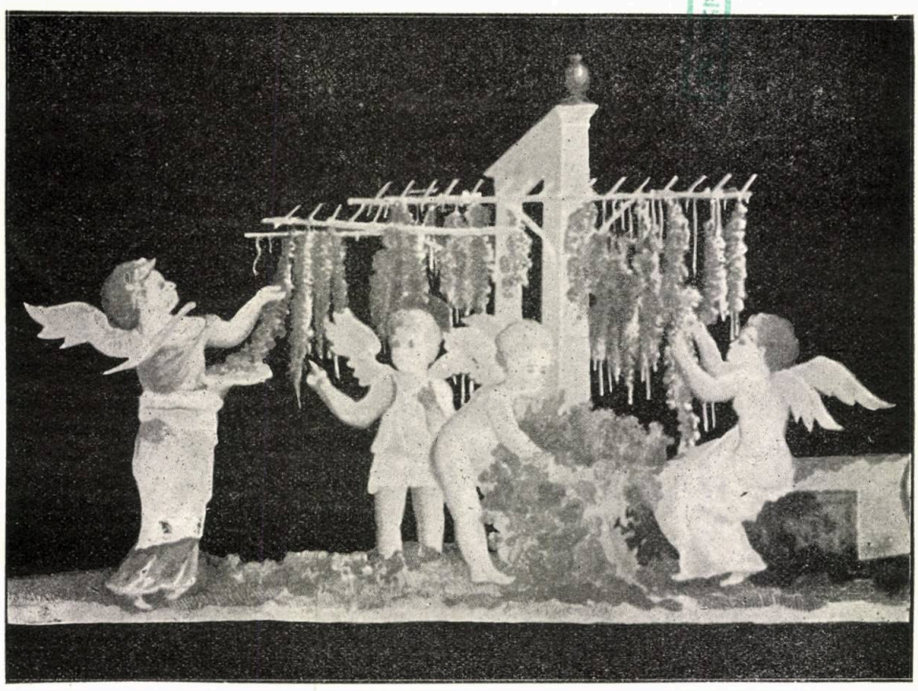

Amoraşi florari făcênd coroane de florĭ. După o frescă din casa Vettiilor la Pompei.

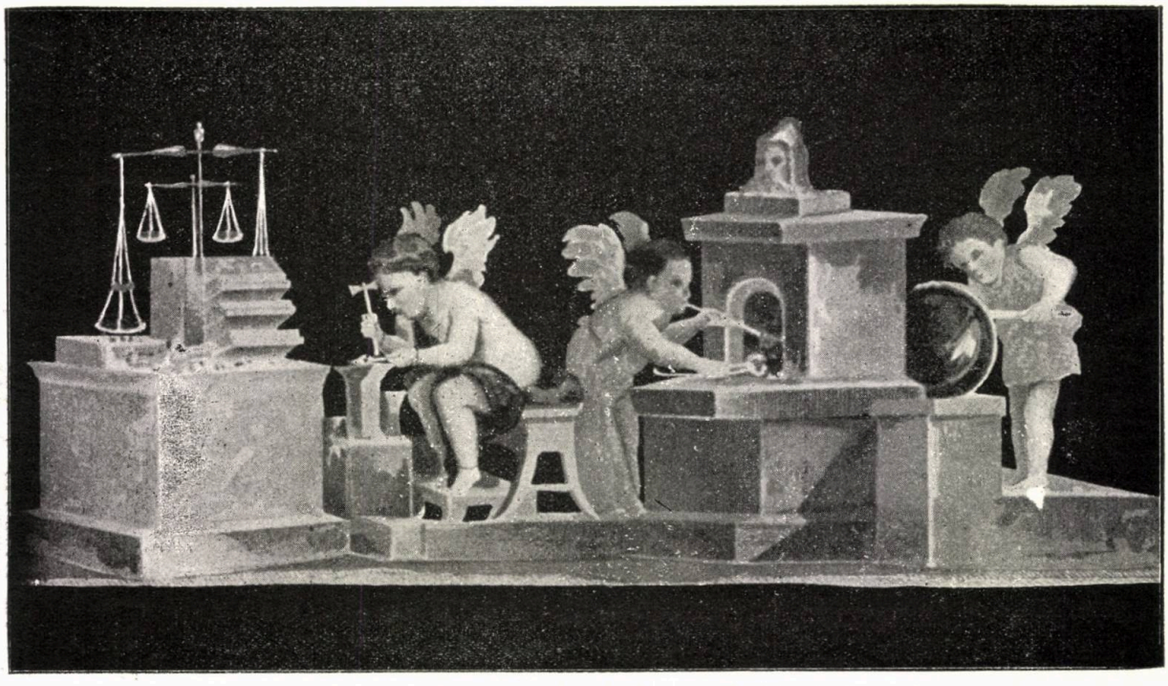

Amoraşi giuvaergii, după o frescă din casa Vettiilor la Pompei.

I N I M Ă

E cam greŭ, ce simţĭ în viaţă, s'ocroteştĭ în scurte rînduriĭ; să aduniĭ în grabnicĭ clipe chiar nemărginirea 'n gînduriĭ, căcĭ s'inchide-adesea iute inima în cuib de scînduriĭ... Dar rĕmân, când totul trece, ale eĭ sfinte bătăĭ ce s'aŭ scurs, pe-o cale tristă, de la dînsa, prin condeiŭ.

Oare inimilor care răsări-vor din ce-am fost le-o fi dat să maĭ deschidă la ce-am zis vr'un adăpost; saŭ s'o stinge amintirea şi *s'o frânge firu 'n douĕ ce menit era să ducă gînduriĭ vechĭ în inimĭ nouĕ?*

Oare nu proza amară, vana luptă de măririĭ, va întoarce iar progresul spre întâile porniriĭ? căcĭ videm sfînta iubire, singura simţire care desprindea mîndru bipedul de-a luĭ mică-asemănare, cum se stinge 'ncet din inimĭ şi în loc se hultuesc simţiriĭ josnice, greoaie, care totul mistuesc.

Daţĭ o inimă nestinsă ce maĭ zace 'n vre un piept, şi din greaua-ĭ agonie cu grăbire s'o deştept; s'o desleg din mărginirea care viaţa-ĭ cercueşte şi s'o'ntreb în raza voeĭ dacă dînsa maĭ trăeşte?

Nu ştim de-o afla răgazuriĭ în simţirea greŭ tocită. Nu rĕsar floriĭ de grădină în câmpia neplivită; dar se scutur floriĭ şi muguriĭ, rădĕcina chiar se sapă de la planta cea maĭ mîndră, când nimica n'o adapă.

Ce am fost, ne-o spune rîndul de pe file înegrite; ce vom fi ne-o spune gîndul prin simţirile jertfite!

E cam greŭ, ce simţĭ în viaţă, s'ocroteştĭ în scurte rînduriĭ; să aduniĭ în grabnicĭ clipe chiar nemărginirea'n gînduriĭ, căcĭ s'închide adesea iute inima în cuib de scînduriĭ... Dar rĕmân, când totul trece, ale eĭ sfinte bătăĭ ce s'aŭ scurs, pe-o cale tristă, de la dînsa, prin condeiŭ.

In sfîrşit reproducem şi minunata improvizaţie scrisă aproape din fuga condeiuluĭ în Roma cu prilejul congresuluĭ latin.

E una din cele maĭ măreţe concepţiunĭ ce aŭ eşit din o minte românească.

CONGRESULUI LATIN

O Romă! sfînt pilastru al vremilor bĕtrâne, tu ce-aĭ lucit ca astru prin păturĭ nesenine, din cerul cel albastru al viţelor latine; şi aĭ purtat izbîndă în vecĭ înfloritoare pe aceĭ ce stând la pândă cu arma otrăvitoare voiaŭ a ta osîndă, voiaŭ să te doboare; rĕmas-aĭ pe vecie al ginteĭ falnic far şi 'ndrumĭ cu bucurie spre sfîntul tĕŭ altar a inimeĭ mîndrie şi-al gîndurilor har.

Noĭ ceĭ făr'de părinţĭ din Dacia Traiană ce-am fost acoperiţĭ de-a oardelor pulpană, *uitat-am vechĭ credinţĭ, iar nu gintea romană.*

Căcĭ Roma, glasul mumeĭ, când chiamă puiĭ sĕĭ, din cercul larg al lumeĭ: „Veniţĭ copiiĭ meĭ", *venim ca floarea spumeĭ, noĭ vecĭnic ceĭ d'intâĭ.*

Venim sub bolţile 'nvechite, fideli vlăstari ai ginţii, să vadă Roma cum rodit-au puterile voinţii; să simtă gîndul ne'ncetat biruitor prin vrere cum răsărit-au mii şi mii din marea lui putere, şi cum trăi răbdând mereu izbăvitor cuvîntul şi'n zile negre de'mpilări cum birui mormîntul ce-i deschideau Tătari şi Leşi şi Greci şi Musulmani, şi cum rămas-am, prin urgii, vlăstare de Romani!

Trecem la lucrările dramatice ale Ririei. Mai întâiu observăm că toate poemele ei, ceva mai lungi, iau caracterul dramatic prin faptul că sunt dialogate. Aşa din cele mai vechi, *Vrăjitoarea;* din cele noue: *La Mormînt, Dochia, Vedeniile I şi II, Inspirarea, Stavilă şi avînt* şi *Rinul şi Domul.* Poeta are o predispunere firească pentru dramă, şi noi credem că în această sferă a poeziei cade menirea ei cea mai de samă. Până acuma în scurtul timp de când a apărut în publicitate, Riria a scris un dialog dramatic: *Ultima rază din viaţa lui Eminescu,* o dramă *Elvira* şi o tragedie istorică *Kiajna şi Ion Vodă cel cumplit.* Cu dialogul dramatic *Ultima rază* [1]), Riria a apărut pentru prima oară pe arena publicităţii şi a făcut un efect aşa de covîrşitor, aşa de neaşteptat că nu s'a putut crede că un autor, până atunci necunoscut, să fi scris ceva aşa de desăvîrşit ca fond şi ca formă, şi că se spunea că Riria îşi însuşise o creaţiune de a lui Eminescu. Era dar pusă, chiar de la prima ei arătare pe scena literară, alăturea de marele poet, înălţime pe care a păstrat-o azi, când ne mai putêndu-se tăgădui că ea scrie, răutăcioşii şi invidioşii ei cu inima şi matele pestriţe caută s'o dărîme pe altă cale, întocmai ca nişte pigmei ce s'ar cerca să doboare pe un uriaş.

Ce frumos şi cu câtă demnitate şi linişte, în convingerea menirii ei răspunde Riria mai înainte tuturor bârfitorilor, în o poezie ce mi-o dedică mie care am avut norocul a recunoaşte în ea neasemănatul talent, a o îndemna şi a stărui să scrie şi a căuta să pun geniul ei în adevărata lui lumină.

In cele două strofe *Am stat* dedicată Maestrului, ea spune:

Am stat în umbră, o vreme lungă şi după doru-mi, stând mereu; acum cântând vroi ca s'ajungă în ori-ce gînd numele meu.

Dar ai uitat ce poate ura în sufletele celor mici care nu ştiu ce e măsura între cei mari şi 'ntre piticî.

Ultima rază din viaţa lui Eminescu reproduce convorbiri între Riria şi Eminescu în timp ce poetul, ce se îndreptase din primul lui acces de nebunie, făcea la *Repedea* o cură de idroterapie. Scena I adaugă la schimbul de gîndiri o mişcare dramatică intensivă prin faptul că Riria care nu cunoştea pe Eminescu în prima ei întîlnire cu el, îi vorbeşte de poetul ei favorit, îi deplânge soarta, îi spune cât ar dori să'l cunoască, că a aflat

1) Acest dialog a fost prelucrat de autoare după cele 10 scrisori înserate de ea în Revista *Literatură şi Artă Română* în 1902.

că nu mai e nebun, destăinuirĭ care chinuesc pe poet într'un chip ascuţit până când la sfîrşit ne mai putênd suferi tortura, el se declară cine este.

Chiar de la început cu invocarea Ririeĭ la *Repedea* găsim o poezie cum nu se prea obĭcinueşte a se întîlni.

O *Repede* frumoasă şi mult desfătătoare, icĭ colo sĕmănată de câte un delişor, pe-a căror coborîşurĭ, vălcele încântătoare, auzĭ murmurând vecĭnic al apelor izvor! Şi murmurul de apă şi ciripit de paserĭ produc în al meŭ suflet plăcerĭ atât de viĭ c'adesea în grădină eŭ vin să staŭ sub arborĭ, s'aud şoptind isvorul, s'aud cântătorĭ miĭ. De ce nu-ĭ cu putinţă aci să întîlnesc poetul plin de gînduri ce atât de mult iubesc?... E bolnav el sărmanul, şi mintea'ĭ zdruncinată a zis de mult adio la cele dragĭ visărĭ ce-aŭ fermecat atâta întreaga noastră fire, prin versurile'ĭ mîndre şi pline de durerĭ!... Ah! Unde eştĭ poete? *Aş vrea să'ţĭ aud cântul; să'mĭ luminezĭ o clipă şi sufletul şi gîndul. In aste mîndre locurĭ, atât de dulcĭ în sară, spre soarele asfinţit, de ce nu ştiŭ o vrajă, să fac ca să rĕsară, aşa cam de o dată, poetul meŭ dorit? Ah! Unde eştĭ acuma, să vezĭ cum pomiĭ varsă omătul lor de florĭ; s'auzĭ cum vîntul poartă prin aer dulce şoapte atât de-adese orĭ; să vezĭ cum cerne teiul lumina de la soare, în pete micĭ de aur, pe verdele covor; să vezĭ cum se desfată şi ce mîndru domneşte luceafărul de seară pe-a stelelor popor!*

Intrând în vorbă cu poetul şi văzênd desnădejdea luĭ, Riria caută să'l însufleţească spuindu-ĭ:

Din sufletu-ţĭ curajul nu trebue să piară atâta de curînd, ci caută de luptă. *Prin luptă poţĭ învinge, iar nu stând tot pe gînd.*

Când poetul vĕzêndu-se aproape de a fi descoperit, întreabă pe Riria dacă:

Aĭ mai gîndi la dînsul tu bine-voitoare, de-ar sămăna cu-infirmul ce stă în faţa ta?

urmează între eĭ splendidul schimb de vorbe:

RIRIA

Sufletul nu se stinge în oamenĭĭ ceĭ marĭ, ci varsă'n vecĭ lumină. Şi razele din soare, când e ascuns de norĭ, prin palida lumină, nu fac ziua tot albă, şi lasă să se ştie că soarele-ĭ tot sus? Căcĭ nu e întuneric, cum e când a apus. Vibrează al lor suflet chiar în slab trup de'l port, şi el încă trăeşte, când trupul numaĭ 'ĭ mort... Aşa şi Eminescu va fi nemuritor în mintea fermecată şi'n graiul tuturor.

POETUL

Ce mîndru'mĭ maĭ vorbeştĭ! De unde viĭ copilă, şi cum e oare lumea în care tu trăeştĭ? Sigur în vre-o planetă, departe de pămînt, unde cu greŭ pătrunde al gînduluĭ avînt, de n'aĭ luat nimica de la semeniĭ tĕĭ, ce'şĭ caută victime, să poată fi calăĭ... Tu viĭ mîngâetoare s'aducĭ vorbe de milă aceluĭ ce speranţa şi mila ĭĭ fac silă.

RIRIA

Aĭ zis c'aşĭ fi eŭ umbră. Nu eştĭ tu umbra oare poetuluĭ iubit? Căcĭ văd în tine-un suflet spre ideal pornit, cu gîndul sus în stele, cu sufletul cernit... *Eştĭ trist şi văd că trupul şi sufletul te doare; dar în această viaţă durere cine n'are? In astă lume mare nimic nu'ĭ stătător; şi binele şi rĕul e vecĭnic călător... Supus la voea soarteĭ e bietul muritor... Dar sufletul de-ĭ mare, el arde cu putere şi trebue să'ncălzească voinţĭ, nu desnădejdĭ!...* Eŭ nu ştiŭ cine eştĭ, dar văd din cele spuse, că graiul tĕŭ e nalt; maĭ văd că suferinţa, puterea cugetării de minte'ţĭ n'a secat... Ziceaĭ odinioară, că glasul meŭ e dulce şi vorbele'mĭ sunt blânde. Aşa pe ne-aşteptate ele izvorăsc din suflet spre a'ţĭ putea vorbi. Şi-aşa de mult îmĭ place să sfătuesc cu tine, că mânĭ de'ţĭ va fi bine voiŭ reveni aci.... La revedere dar; mĕ duc... Mama mĕ ceartă, când rătăcesc a lene târziŭ sara'n pădure.

POETUL

O! maĭ rĕmâĭ o clipă, plăcuta mea nălucă, şi nu lăsa ca visul prea iute să se ducă.

RIRIA

O da, şi mie'mĭ pare că-ĭ vis şi mîndru tare; dar e târziŭ şi mama voeşte ascultare.

POETUL

Nu! maĭ rĕmâĭ o clipă! E soarele în pară; aicĭ umbra pădureĭ 'l ascunde de nu'l vezĭ; şi'n umbra asta deasă ce dulce-ĭ să visezĭ! Dar spune'mĭ cum te chiamă; Ileana Consinzana? Te-am întîlnit eŭ încă? Te-am cunoscut odată?.... De şi de sigur... sigur nu te-am vĕzut de mult... Par'că din vremĭ apuse e graiul ce'l ascult.

Ce frumos şi plin de avînt este îndemnul poetuluĭ către Riria de a trece puntea spre pădure.

POETUL

(Privind surprins la Riria care lasă încet să-ĭ cadă mâna în jos)

Te afli tot aice; pe-aice rătăceştĭ, şi nu aĭ fost nălucă; fiinţă-aevea eştĭ? Eŭ am crezut de sigur că'n lumea ta te-aĭ dus; (cu jale) căcĭ ştiĭ tu că nebuniĭ văd multe câte nu's. (Ascultând vuetul vîntuluĭ din adîncul pădureĭ). Haĭ să trecem peste punte; n'auzĭ crângul cum te chiamă? Ca să mergem în spre dînsul inima nu te îndeamnă? In pădurea înverzită şi sub coama eĭ cea deasă, ţi se şede mult maĭ bine ca'n a voastră strimtă casă, unde staĭ cu toţĭ la vorbă şi te uiţĭ pe tine toată, *lăsând să se irosască gînd şi inimă bogată,*

Şi ce admirabil redă autoarea spiritul sdruncinat însă măreţ şi genial în următoarele cuvinte, în care poetul caută să-şĭ explice adînca simpatie ce se naşte deodată în sufletul luĭ pentru copila care-ĭ vorbeşte:

Şi iată deslegarea enigmeĭ dintre noĭ: că te-am vĕzut de sigur cu mulţĭ anĭ

înapoĭ... Pe-atuncĭ cătam fiinţe să semene cu tine, prin florĭ de primăvară, prin raze şi lumine ; saŭ poate printre stele, cu visurĭ de luceferĭ, pe când luna 'ncântată de-a soareluĭ iubire, *din stea făcea mireasă şi din luceafăr mire.* Dar când priveam la dînşiĭ cu inima 'ncordată, cu ochiĭ aţintiţĭ, iĭ văd căzând de-odată, ciocnindu-se între sine ; eraŭ aeroliţĭ !... *Aerolitul piere, trăgând sus în eter o dungă aurie ; luceafărul rămâne, să lumineze veĭnic a nopţiĭ feerie...* Şi ochiul care cată, în noaptea înstelată, să maĭ zăriască încă-asemenea 'ntîmplărĭ, revede miĭ de stele, pe bolta 'ntunecată, prin raze prelungite redându'şĭ sărutărĭ... Şi omul ce se 'nşală, când cu inima plină, cu sufletu'n putere, dă ultimu-ĭ cuvînt, ca şi aerolitul de-odată se cufundă în straturile negre a vechiuluĭ pămînt. Şi-atuncĭ ajuns-a ţinta, mergând ca să nutrească, din corpu'ĭ sfărîmat, ţărîna înegrită din care s'a format... Dar s'or reface iarăşĭ, din cele ce aŭ fost, cele ce aŭ să fie, şi'n vecĭ vor fi supuse aceloraşĭ schimbărĭ, cât timp un creer încă ş'ar pune întrebărĭ... Dar, ce gîndeştĭ, copilă de tot mĕ laşĭ să spun şi să vorbesc eŭ singur, parc-aş fi iar nebun ?

Cum se văd urmĕle nebunieĭ, în faptul că gîndirile se leagă între ele după o logică maĭ mult externă de cât internă. Şi cu toate acestea fiecare gîndire este adevĕrată şi de o covîrşitoare frumuseţă. Numaĭ firul a fost tăiat, mărgăritarele aŭ rĕmas.

Când Riria atinge întrebarea educaţieĭ fetelor şi întreabă pe poet dacă nu ar fi bine ca bărbaţiĭ să-şĭ dea seamă de sufletul acelora pe care le iaŭ de soţiĭ, poetul amărît rĕspunde (în proză):

Să-şĭ dee osteneală a şti ce e în sufletul altuia, când eĭ nu ştiŭ ce e într'al lor ? Aşa ar fi, dacă aceĭ ce sunt chemaţĭ la asemenea menire nu ar fi maĭ toţĭ lipsiţĭ, din tinereţea lor, de viaţa de familie, şi dacă mergând să se deştepte în ţările luminate, nu ar aduce cu eĭ, din straturile cele maĭ degradate ale străinătăţiĭ, viciile de modă ce le practică la noĭ în lumea cea aleasă. Din cafelele şantante şi balurile mabil aŭ luat obrăznicia care e deajuns să poarte firma franţuzască, spre a trece la noĭ drept politeţă şi manieră de bonton. Ce nefericire ne-a adus străinătatea? Unde e farmecul vieţiĭ noastre patriarcale ? Unde sunt moravurile străbunilor ? *Unde-ĭ averea miceĭ noastre ţărişoare, ce la cumpenitele noastre trebuinţĭ de atuncĭ, era belşug, iar la marele cheltuelĭ de acum, e sărăcie ?* Dar să lăsăm toate la o parte ; ce a fost n'o să maĭ fie; s'a deschis porţile ţărĭĭ în douĕ laturĭ, pe care în fuga mare s'a dus binele şi a venit rĕul.

Cât de minunată este convorbirea între Riria şi poet privitoare la existenţa luĭ Dumnezeŭ şi ce puternice sunt accentele de desperare ale poetuluĭ care la sfîrşitul sceneĭ a doua spune :

POETUL

(Sculându-se repede în picioare, arătând şi el către cer)

De eştĭ acolo unde copila asta-mĭ spune ia-n fă acum cu mine, nebunul, o minune ! *De eştĭ stăpîn pe moarte şi dătător de viaţă, de poţĭ să 'nchegĭ iar mintea ce zace acum în ceaţă, arată-mĭ tu puterea, punĕnd mintea-mĭ la loc şi fă să văd prin neguri o zare de noroc !*

Scena a III este toată o revĕrsare a inimiĭ poetuluĭ în focul iubiriĭ de mamă şi de ţară. Urmează asupra acesteĭ teme următorul dialog, atât de înălţător de suflet.

RIRIA

Şi eŭ vĕzut-am dureros, la balul unde am fost, cum graiul nostru zdruncinat nicĭ nu maĭ află rost. *Cercat-am după cum ţi-am spus să-ĭ fac să înţeleagă, cât farmec are limba mea şi cât ìmĭ e de dragă. De-o ştiŭ saŭ nu o ştiŭ deplin cea limbă franţuzească, maĭ bine eĭ o schilodesc, decât să n'o vorbească.*

POETUL

De geaba te maĭ osteneştĭ; nu simţĭ că e zadarnic; nu vezĭ tu graiul cel străin ce plin e de năvalnic? *Dacă'n al nostru dulce graiŭ el află sărăcie, e că din suflet li s'a stins iubirea de moşie.* Pe negrele aripĭ de fier vin multe din Apus, şi tot pe negrele aripĭ ce multe s'aŭ maĭ dus! Venitu-ne-aŭ şi strălucirĭ, dar şi nevoĭ maĭ marĭ; rĕmas-a neschimbată doar opinca la plugarĭ... Bĕtrâniĭ dragĭ, din dar în dar, lăsaŭ ca moştenire, pământul cel de slavă plin şi dulcea luĭ grăire; *şi în aste vorbe strimte acum ce lor nu le maĭ plac, vorbit-aŭ doar străbuniĭ marĭ ce colo ţărnă zac. Cu doina cea de dulce dor, cu doina mîngâierĭĭ, făcea Românul străj'atunci pe pragurile ţărĭĭ, şi să străbată nu lăsa străinĭĭ în puhoĭ, să prade ţara în lung şi în lat, lăsând-o în nevoĭ.* Aveam avere noĭ atuncĭ un plug de lemn în vale, iar dealurĭ pline de păduri, ocroteaŭ brazda-n poale, şi grâul cel de mană plin purtat uşor de vînt, mîndru închina spicul cel greŭ în jos către pământ. *De când cu franţuzeasca lor şi occidental îndemn, perdut-am simplul nostru plug şi avem sapă de lemn.....* dar ce atâtea vorbe ce'mĭ amărăsc fiinţa, când nu pot nicăirea să'mĭ samăn eŭ dorinţa? Acuş în neagră groapă, greŭ trupu'mĭ o să zacă; puţin îmĭ pasă mie de ce-o să se maĭ facă!

RIRIA

Eŭ vĕd că'ţĭ pasă tare şi sufletul te doare. N'aĭ vrea, ca din mormîntul unde aĭ să odihneştĭ, să n'auzĭ dulce şoapte nicĭ cânturĭ româneştĭ.

POETUL

Auzĭ! Şi par'că mie maĭ e cine să'mĭ cânte? *Vecia aruncă pacea uitărĭĭ pe morminte;* şi'n astă viaţă amară (mi-e greŭ să ţi-o maĭ spun), cine-a purtat iubire sărmanuluĭ nebun?

RIRIA

Te 'nşelĭ amar poete; orĭ-cine te ceteşte, orĭcine te iubeşte; dar nu ştie orĭcine să cânte româneşte, precum aĭ cântat tu! Şi facĭ o crimă mare că nu maĭ vraĭ să cânţĭ, când clocotesc în tine gîndirĭ aşa fierbinţĭ.

POETUL

Cu slaba-mĭ cugetare ce aşĭ maĭ putea să spun; gîndirĭ mult zdruncinate ce, cum rĕsar, apun? Pe când sufletu 'n mine ştiea ce maĭ voeşte şi creeru 'n putere ştiea cum se rosteşte, n'aveam când şi n'aveam cum şi m'am oprit în drum. Din

pragul chiar al vieţiĭ, soarta m'a prigonit; nevoile ascuţite, mâna mi-a pironit..... *Când sună ciasul zece şi simţĭ că'ţĭ este foame, când haina ţi se rupe şi n'aĭ cu ce s'o dregĭ, prin vechia-ţĭ pălărie asculţĭ al erneĭ şuer, ce poţĭ să maĭ închegĭ!...* La mulţĭ când mintea-ĭ dusă, pierdută-ĭ pe vecie; la prigonit revine, ca tristă parodie, spre a'l lumina prin raze ce repede apun, şi a'ĭ arăta maĭ bine c'a fost şi-o fi nebun! *De aşĭ şti că draga'mĭ ţară aş scoate-o din robie şi aşĭ pune-o iar acolo unde a fost să fie, aşĭ cere o limbă încă şi-un creer aşĭ maĭ cere, să pot cânta prin veacurĭ a eĭ reînviere;* dar nu e cu putinţă; de aceea eŭ doresc, să vie ceasul dulce etern să odihnesc.

RIRIA

De ce voeştĭ odihna simţirilor de vecĭ, când tu în vasta-ţĭ minte atâtea poţĭ să legĭ; când prin plăzmuirĭ nouĕ tu lumea poţĭ să bucurĭ şi nepăsarea multor din minte să o scuturĭ?

POETUL

Şi cine ţi-a spus oare că lumea vreaŭ să bucur, şi moliile din creer că aşĭ vroi să scutur? Pot eĭ să plângă vecĭnic şi fără de oprire; prin lacrimĭ să deştepte şi-a pietrelor simţire; saŭ pot eĭ să şi rîdă, să facă vecinic haz, pân li s'o duce gura dincolo de obraz; *căcĭ mie a lor schimă nicĭ cald nicĭ frig nu-mĭ face, de când perdeaua neagră pe creerul meŭ zace!* (Cade pe bancă cu mâna la frunte. Riria-ĭ dă mâna spre a-ĭ lua seara bună. Poetul 'ĭ apucă mâna în a luĭ şi o ţine câtva timp, privind'o cu ochiĭ, în adîncul cărora pare a lupta geniul cu nebunia; apoĭ lăsându-ĭ mâna, ĭĭ face semn să se îndepărteze).

(Cortina cade)

Scena a IV este o splendoare de la început la sfîrşit. Reproducem din ea neasemănatul vis al poetuluĭ tot ce se poate scrie maĭ frumos ca poezie descriptivă:

Pare că eram mort şi, drept mormînt, aveam o pajişte bogată de florĭ de primăvară, plecate uşor spre mine de vîntul cel de sară. La cap repeta teiul, cu crengile'ĭ plecate, prohodul cel de moarte, cântat ceva înainte, prin frunzele luĭ late. Şi parcă la picioare îmĭ pusese, nu ştiŭ cine, un mîndru chip de fată ce semăna cu tine. Purtaĭ o haină sură de pânză de painjen. Rotită toată în mreje făcênd mereŭ vîrteje, prinsese miĭ de fluturĭ, de nu puteaĭ să'ĭ scuturĭ. Bogatul păr în valurĭ cădea numaĭ pe-un umĕr, acoperit aproape maĭ tot cu florĭ de nufĕr. Şi fruntea'ţĭ era 'ncinsă cu mîndre vineţele, cu mure întunecate şi rumenĭ fragĭ prin ele. Iar capul, clătinându-l povoara acea grea, şi fragĭ şi negre mure din păr se desprindea. Din murele căzute s'opriră, drept subt frunte, anume numaĭ douĕ, ce străluceaŭ feeric prin picăturĭ de rouă. Iar fragĭ, tot doĭ la numĕr, căzură, bată-ĭ vina, şagalnic şi cu haz, maĭ jos de la grumaz, în douĕ roţĭ ţesute de doĭ painjenĭ harnicĭ, să poată prinde'n ele pe fluturiĭ zburdalnicĭ; Şi braţele aveaĭ goale şi gîtul iar gol tare, înfăşurat în şiruri de micĭ mărgăritare. Iar mult vicleanul soare, din apusa-ĭ roşaţă, îţĭ trimetea dulcĭ raze, pe cap, pe trup, pe faţă, de străluceaĭ ca luna, când ele-o strîng în braţe. In mână cartea vieţiĭ 'mĭ ţineaĭ întredeschisă, din care jumătate cu negru era scrisă. Pe ceea-l'altă

parte, prinzênd din frunte-o rază, voiaĭ să scriĭ ceva; dar nu fu cu putinţă.... căcĭ umbra tot ştergea. Vĕzênd a ta dorinţă, ghicind a ta voinţă—din racla înflorită—de moarte întepenită vruĭ să întind eŭ mâna, să scriŭ şi eŭ într'însa, o vorbă... numaĭ una! Zădarnică dorinţă! Zădarnică silinţă! Nu o putuĭ atinge... căcĭ voea greleĭ soarte nicĭ când n'o poţĭ învinge. Mĕ maĭ luptaĭ o clipă să mĕ ridic eŭ drept; dar mĕ treziĭ deodată pe patul meŭ deştept. Iar luna printre gratiĭ, cu razele eĭ fine, părea că rîde iarăşĭ de visu'mĭ şi de mine. Durerile din trupu'mĭ porniră să mĕ certe, maĭ crude ca orĭ-când. Aceste blestămate voiaŭ ca să'mĭ arăte că 'n cartea vieţiĭ mele scrisese cel destin, să sufĕr pân'ce moartea curma-va acest chin!... De eştĭ tălmăcitoare, spune'mĭ ce 'nseamnă visul ce în peptu'mĭ crud mĕ doare?

După un schimb de vorbe înălţătoare, poetul vĕzênd pe Riria că gîndeşte aşa de adînc şi aşa de frumos îĭ spune:

POETUL

Aĭ mare dreptate, credeam că nimene nu ştie maĭ bine ca mine lucrul acesta, eŭ care am simţit descumpenirea lor. Mĕ bucur însă când vĕd că maĭ sunt fiinţe care judecă cu o minte sănătoasă într'un trup sănătos; dar mĕ mir unde aĭ făcut aşa de timpuriŭ şcoala judecăţiĭ? Nu cumva eştĭ filosoafă?

Riria îĭ spune atuncĭ într'un chip neîntrecut de frumos povestea vieţiĭ eĭ, celeĭ chinuite în copilăria eĭ.

Nu sunt filosoafă; dar trăesc de mult în tovărăşia gînduluĭ. Din fragеda mea vîrstă, cu toţiĭ mĕ găsiaŭ o stranie fiinţă, cu apucăturĭ nesilnicĭ, cu straşnică voinţă. *Tindeaŭ ca să mĕ facă podoabă pentru casă, aşa precum se cere în lumea cea aleasă; să ştiŭ a intra'n sală, a face-un reverans, şi-a mĕ roti graţioasă cu băeţeĭ la dans. Dar eŭ simţeam cum capul pe mâna mea se lasă, când îmĭ făceaŭ cu ochiul ca să staŭ drept la masă. Bunica cea bĕtrână zicea să mĕ supun, să mĕ deprind a coase şi-a împleti colţun; iar sara, când la toacă, venea să'mĭ vadă sporul, zicea cu jale-adîncă: netrebnĭc mi-e dorul! Şi când maĭ venea vremea să spun versurĭ la lume, în gură-amorţia limba, nimic nu puteam spune. Dar cum plecam din casă, simţirea'mĭ venea toată, şi stoluri de dragĭ gînduri sosiaŭ în minte'mĭ roată. Şi ce maĭ sindrofie făceam cu florĭ şi stele, fiinţe mute toate; dar câte'mĭ spuneaŭ ele! Cercară toţĭ cu mine să mĕ prefacă doar; le fu însă şi munca şi chinul în zadar... De a lor nepăsare puteam eŭ să'ĭ acuz? Cam greŭ era să placă un tip aşa hursuz! Vĕzêndu-mĕ lăsată de toţĭ în părăsire, m'am prins soră de cruce cu draga mea gîndire. De atuncea eŭ trăit-am maĭ mult cu mine însămĭ; nu le-arătam zimbirea, dar nicĭ nu vedeaŭ plânsu-mĭ. Cu mine am stat la vorbă şi în ceasurĭ de durere; dar n'am cerut la nimenĭ nicĭ pic de mîngâere; ş'am găzduit pe rînd în sufletu-mĭ stingher, gîndirĭ adesea triste, plângênd într'un ungher. Simţirile în sloată în mine-am adunat, şi-acum se 'mbracă'n gînduri, sub gîndu-'ţĭ fermecat. De 'ţi par că ele sboară în spre filosofie, eŭ sigur sunt convinsă că ţi-o datoresc ţie.*

După alte câteva vorbe schimbate între eĭ, Riria comparând pe Emi-

nescu cu un soare, el îĭ rĕspunde prin versurile acestea care vor rĕmânea vecĭnic săpate în bronzul literaturiĭ române:

S'a stins sărmanul soare în depărtărĭ albastre! Acum când nu maĭ este, îl căutaţĭ prin astre. Lăsaţi'l să rĕmâe acolo un' s'a dus; nu'l salutaţĭ, acuma când dînsul e apus. Atuncĭ când rĕsărise, era o ceaţă deasă; nimenĭ nu l'a zărit. Abia eşit din pâclă, făcu o lungă-eclipsă, în mijloc de zenit... ş'apoĭ lunecă grabnic spre negrul asfinţit! Ş'acum când nu maĭ este, cu toţiĭ maĭ l'ar vrea; şi duşmanĭ şi prietenĭ se'nchin apuseĭ stea.

Scena a V acea a despărţiriĭ poetuluĭ de ultima rază de noroc ce se coborîse asupra vieţiĭ luĭ, este sfâşietoare. In ea găsim cugetărĭ atât de adîncĭ ca şi de adevĕrate.

Când poetul se jăluesţe Ririiĭ:

Se apropie funia la par! Ce rĕŭ îmĭ pare că mĕ duc! Mi se pare că las în locurile acestea tot ce maĭ rĕmăsese viŭ în sufletul meŭ; şi amara singurătate mĕ va cuprinde iar.

Riria îĭ rĕspunde:

De ce zicĭ ast-fel? Nu aĭ să fiĭ tot între oamenĭ?

La care poetul întîmpină cu frumoasa gîndire:

Eştĭ vecĭnic singur, când eştĭ împreună cu ceĭ ce nu simţesc la fel cu tine...

Urmează apoĭ o discuţie între eĭ privitoare la rolul femeeĭ în societate în care se vĕd reproduse cele maĭ înţelepte ideĭ. Alunecând apoĭ convorbirea iarăşĭ spre starea desnădejdiilor poetuluĭ, Riria caută să-l mîngâe, spunêndu-ĭ:

De-aĭ rĕmas etern de zbucium în al vieţiĭ mare haos şi, din cele ce-s dorite aĭ dorit numaĭ repaos, e că'n lipsă de speranţă şi lipsit de mîngâere, irositu-le-aĭ pe toate, lăsând viaţa ta stinghere.

La care poetul rĕspunde:

Sunt dar bune pentru tine ast-fel de nedumeririĭ; căcĭ dînsele nu aŭ nume, ci sunt numaĭ năluciriĭ. Pentru mine însă care am luptat numaĭ din greŭ, eŭ zic că speranţa 'n viaţă e blestemul cel maĭ rĕŭ... *Vicleana vrăjitoare mereŭ minciunĭ înşiră pe firu'ĭ otrăvit; acel ce a renegat'o, acela nu doreşte, ş'ast-fel e fericit. Şi marea cea şireată, cu 'ntinderea'ĭ bogată, în vecĭ înşală cerul că astrele ĭĭ scaldă; iar ea din veacurĭ iesă cu faţa eĭ lividă, vecĭnic înşălătoare şi vecĭnică perfidă. Scăldând stele'n sclipire şi bărcĭ zdrobind de valurĭ, se leagănă în pace la largile eĭ maluri.*

Să se spună în conştiinţă dacă s'a maĭ scris multe versurĭ ca aceste în româneşte.

Poetul scrie Ririeĭ pe un album vestita sa poezie *La steaua care a rĕsărit*, care a fost alcătuită de Eminescu pentru Riria şi pe care şi astăzĭ ea o păstrează înconjurată de o podoabă de florĭ uscate, frumos inca-

drate, ca cea mai scumpă amintire a nemuritoruluĭ geniŭ, şi după ce i-a scris-o adaogă cuvintele.

Eŭ cred că şi pe tine un dor adînc te-a ars, şi razele-ĭ în sînu-ţĭ de-atuncea aŭ rĕmas; *şi ele lumineaz'acum, din fundul cugetării, cum lumineaz'un soare-apus din adîncimea mării. In locul unde-a asfinţit, lumina'ncet dispare, şi tot atuncĭ in alte părţĭ, voios din mărĭ rĕsare.*

Iar Riria ĭĭ rĕspunde cu aceaşĭ înălţare de cugetare:

E drept că scumpul nostru dor când piere-n noapte-adîncă, lumina stinsuluĭ amor ne urmăreşte încă; dar steaua cea îndepărtată, prin slabele eĭ raze, pe suflet poată să-l mîngâe, dar nu-l maĭ luminează...

După multe alte schimbărĭ de vorbe de o neîntrecută frumuseţe, urmează despărţirea.

Poetul spune Ririiĭ ultimul luĭ cuvînt:

Ce-a fost este trecutul, ce-a fi e viitorul. Astăzĭ avem prezentul şi mânĭ vom avea dorul. Iar ceasul ce se duce nu-l poate ţinea nime, de varsă el în suflet saŭ balsam saŭ asprime. Să-ĭ zicem ziua bună, scriindu'l în trecut; el vorbitor azĭ este şi mâne va fi mut. Tu care aĭ în faţă o viaţă de trăit, doresc să spuĭ la alţiĭ, când eŭ voĭ fi murit, că nu'mĭ maĭ blestem soarta ne maĭ avênd cuvînt, c'am intîlnit un echo nainte de mormînt. Dar timpul vĕd că fuge şi trebue să plec; o! nu maĭ zice vorbe ce sufletu-mĭ înnec!

(Riria întinde poetuluĭ mâna, pe care el o apucă cu amîndouă ale luĭ, o ţine mult timp la al luĭ pept, privind la Riria cu o adîncă durere; apoĭ de odată o lasă să cadă şi pleacă. Ajuns la cotitura aleeĭ de unde era să nu o maĭ vadă, se întoarce şi se opreşte în loc, făcênd din mână un semn de adio).

RIRIA

(Rĕspunde semnuluĭ şi cade pe bancă abătută)

Să spună orĭ ce om cu inimă şi suflet dacă asemenea accente nu pătrund în inimă şi suflet? Că scrierile Ririeĭ nu plac unuĭ om; nu plac la maĭ mulţĭ oamenĭ, la aceasta nicĭ se gîndeşte marea poetă. Ea cântă şi va cânta cât timp Dumnezeŭ o va lăsa să cânte şi cânturile izvorite din bogatul eĭ geniŭ vor înavuţi pentru vecĭ gîndul şi graiul românesc cu cele maĭ frumoase ale luĭ pietre scumpe. Iar ceĭ ce acuma se arată refractarĭ, o fac numaĭ din opoziţie firească pe care o întîlneşte în lume orĭ ce superioritate intelectuală. Dar până acuma chiar în scurtul rĕstimp de *doĭ anĭ*, Riria s'a impus luărĭĭ aminte a publiculuĭ care maĭ la urmă *el* şi nu criticiĭ nicĭ în bine nicĭ în rĕŭ, hotăreşte asupra măririlor intelectuale.

Despre lucrările dramatice propriŭ zise ale Ririeĭ, *Elvira* şi *Kiajna*, vom vorbi maĭ târziŭ, cu atât maĭ mult că trebue să punem în lumină o înnoire pe atât de îndrăzneaţă pe cât şi de fericită în tratarea graiuluĭ dramatic, care face din Riria o creatoare a uneĭ forme noŭe, în care se îmbracă drama, şi chestiunea este însemnată faţă cu atacurile ce se aduc necontenit drameĭ în versurĭ, că şi-ar fi trăit traiul şi ar trebui părăsită.

A. D. XENOPOL

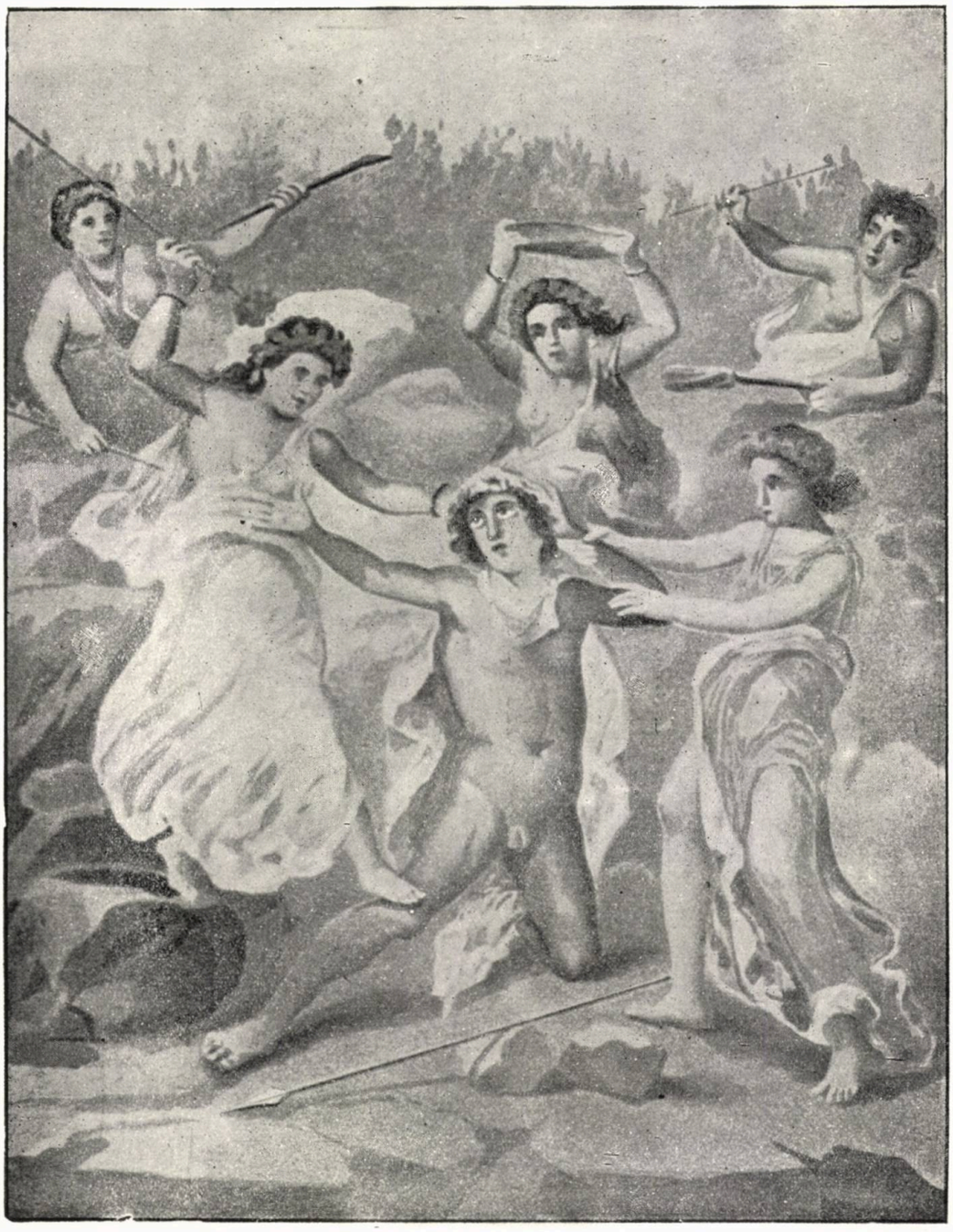

Penteŭ ucis de bacante; frescă din casa Vettiilor la Pompei.

CHESTIUNEA AUSTRO-UNGARIEI

LA

INCEPUTUL SECOLULUI AL XX-a

DUPĂ

ANDRÉ CHÉRADAME

Este mai bine de un secol, de când diplomaţia lucrează la resolvirea chestiunii Orientului. După războiul Greco-Turc însă „Omul Bolnav“ pare a recăpĕta nouĕ puteri, şi astăzi, în loc de-a i se da cafea, i se dă din contra fortificante, de aceea nu se mai vorbeşte de moştenirea sa.

Dar iată că, după prevederile lui Albert Sorel, interesul politic se strămută şi se concentrează asupra Imperiului Habsburgilor.

Pericolul, care rĕsare în centrul Europei, nu este noŭ. De mult se simte apropierea lui, dar se simţea în mod confuz. Prevestiri cu toate acestea n'aŭ lipsit.

Edouard Hervé, unul din spiritele cele mai prevĕzătoare şi mai profunde în materie de politică externă, a arătat importanţa continentală a Imperiului Habsburgilor. Cu 7 ani 'nainte, el anunţa războiul din 1866 şi arătă, că a lăsa să se scoboare Austria, este a face jocul Prusiei. A doua

---

1) L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XX-e siècle. Am mai consultat:
a). Albert Sorel: Chestiunea Orientului în secolul al XVIII-a,
b). Studiile asupra popoarelor slave de A. Rambaud.
c), Memoriile doctorului Rieger asupra Europei centrale.

zi după Sadova, prevĕzênd, că unitatea germană se va cimenta prin sângele francez, declară:

„Franţa fără a se bate, încearcă cel maĭ mare neajuns, pe care nu l'a maĭ suferit de la Waterloo".

Desastrul pe care Edouard Hervé l'a prevĕzut, sosește: „Sadova" aduce „Sedanul".

După războiul din 1870 tot el scrie: „Noĭ trebue să fim cu cea maĭ mare luare aminte la cele ce se petrec în partea Dunăriĭ. Sunt lucruri ce ne privesc de aproape acolo; sunt interesele noastre, care sunt în joc. Cancelarul de la Berlin continuă în pace opera pe care a început-o cu războiul: reîntocmirea vechiuluĭ imperiŭ germanic în condiţiuni nouĕ, apropriate necesităţilor timpuluĭ nostru".

Dacă Edouard Hervé a vĕzut așa de clar, este că el a înţeles importanţa popoarelor Slave din Austria în politica europeană și adevĕrul adînc pe care 'l arată D-rul Rieger în memoriul sĕŭ asupra stăriĭ Europeĭ centrale.

Scopul șefuluĭ politic al Bohemieĭ, D-rul Rieger, în călătoriile pe care le-a făcut la Paris între aniĭ 1866 și 1870, era de a atrage atenţiunea oamenilor influenţi asupra urmărilor inevitabile provocate de Sadova. La Paris princesa Troubetzkoï îl puse în relaţiuni cu Gambeta, iar M-me Cornu, sora de lapte a luĭ Napoleon III, obţine pentru dînsul o audienţă la Impĕratul.

Impĕratul Napoleon ascultă cu multă atenţiune pe omul de stat cech și 'l concediă cu aceste cuvinte: „Dacă, cel puţin, aș putea face pentru Domnia-Voastră ceea-ce am făcut pentru Unguri", vorbe care trădează neputinţa în care se vedea deja de a maĭ susţine încă principiul naţionalităţilor, principiŭ, ce îl simţea că se întoarce în potriva lor.

Plecând, D-rul Rieger lăsă împĕratuluĭ memoriul, pe care 'l lucrase asupra stăriĭ Europeĭ centrale. In acest memoriŭ încunoștiinţa pe Franţa, de ceea-ce o ameninţa: „Frigurile de cuceriri, care caracterizează rasa germană, vor reîncepe de îndată ce războinica Prusie va merge în capul mareĭ federaţiuni germane". Călătoriile D-ruluĭ Rieger rĕmase neroditoare. Diplomaţia franceză nu știu să tragă nicĭ un profit din învĕţămintele preţioase, care 'i se adusese.

După războiul Franco-German, pe lîngă Edouard Hervé alţi Francezi, cu vederi pătrunzĕtoare, urmăresc desfășurarea lucrurilor în Austria. Așa, Rambaud, în frumoasele sale *Studiĭ Slave* atrage de asemenea luarea aminte asupra *Austrieĭ;* așa, Dareste prevede, că apăsarea Cechilor de de către Germani, va fi pricina unuĭ conflict și arată valoarea europeană a Bohemieĭ.

In sfîrșit, Președintele Camereĭ franceze Paul Deschanel zice :

„Ceĭ dintâĭ aniĭ aĭ secoluluĭ al XX-a vor vedea desfășurându-se, odată cu schimbările firești din casa de Austria, o dramă hotărîtoare, al căreĭ

prolog şi prime acte se pot prevedea chiar de astăzĭ. Rolul Franţeĭ în privinţa aceasta este tras dinainte"; iar la 1 Februar 1900, în discursul de recepţie la academia franceză, Paul Deschanel, făcênd elogiĭ entusiaste luĭ Edouard Hervé, zice:

„Cât am fi de vinovaţi înaintea Patrieĭ şi Istorieĭ, dacă conştienţi maĭ mult decât orĭ-care altă generaţie de misiunea noastră istorică, de factoriĭ şi de elementele problemeĭ eterne ce avem de deslegat, ţinênd întru cătva în mâinile noastre soluţiunile, le-am lăsa încă să ne scape şi am pierde încă odată dinainte o mare partidă jucată fără noĭ—de care va depinde saŭ ridicarea saŭ ireparabila decadenţă, — aceasta din urmă pentru că nu vom fi ştiut să impunem pasiunilor noastre acea disciplină morală şi socială, care este tot aşa de trebuincioasă ca şi disciplina militară în pregătirea victoriilor".

Există dar în atmosferă o *chestiune a Austro-Ungarieĭ*, chestiune care ne interesează de aproape şi pe noĭ Româniĭ.

De aceea ne propunem în articolul de faţă să privim această chestiune şi să ne încercăm a-ĭ intrevedea urmările ce ar putea ea avea în secolul al XX.

I

Ceea-ce se impune de la început în studiul acesteĭ chestiunĭ este stabilirea uneĭ baze de raţionament ştiinţific şi conform realităţilor. Adevĕrul trebueşte căutat la obîrşie chiar; trebue să'l extragem din învĕţămintele Istorieĭ şi din cunoaşterea faptelor. Găsim prin urmare, că nu s'ar putea înţelege starea actuală a Europeĭ centrale fără a nu cerceta evoluţia politică a Austrieĭ în secolul al XIX-a.

Tractatul din 1815, punênd sfîrşit perioadeĭ Napoleoniane, restaurează în Austria „absolutismul" în toată puterea luĭ.

Austria de pe atuncĭ coprindea toate provinciile Austro-Ungarieĭ de astăzĭ plus provinciile italiene pierdute în 1859 şi 1866.

Francisc II-a, care guverna atuncĭ, revine cu bucurie la vechile tradiţiĭ. El nu maĭ convoacă „dietele" ţărilor sale şi aplică pretutindenĭ un sistem opresiv, sistem pe care el 'l găsea avantagios, căcĭ iată ce zicea într'o zi ambasadoruluĭ Franţieĭ: „Popoarele mele sunt străine unele de altele: cu atât maĭ bine. Ele nu se îmbolnăvesc în acelaşĭ timp. In Franţa, când vin frigurile, ele vĕ cuprind pe toţĭ în aceeaşĭ zi. Eŭ pun Ungurĭ în Italia şi pe Italienĭ în Ungaria. Fiecare 'şĭ păzeşte vecinul sĕŭ. Eĭ nu se înţeleg, din potrivă, se urăsc. Din antipatia lor naşte ordinea, iar din ura lor reciprocă, pacea generală".

O astfel de mĕsură de guvernămînt însă nu era posibilă decât pe timpul, când popoarele Austrieĭ eraŭ fără conştiinţă naţională, ignorante de drepturile lor; maĭ târziŭ această inerţie politică nu s'a maĭ putut prelungi.

Deja în 1830 începuse redeşteptarea conştiinţeĭ naţionale; după 1830

toate sforţările popoarelor austriace se desinează, se accentuează din ce în ce, dar rĕmân încă izolate.

Acţiunea puternică a revoluţieĭ din 1848 le dă un început de coordonare.

Pe toate punctele imperiuluĭ, la Veneţia, Pesta, Praga, Agram, Lemberg, Viena, popoarele se ridică în numele libertăţiĭ şi a patriotismuluĭ. Metternich, care de atâta timp exercitase o putere discreţionară, trebui să se retragă şi cedează locul luĭ Schwartzenberg.

Impĕratul Ferdinand I, în faţa acestor greutăţĭ şi, convins de Schwartzenberg, trece Coroana nepotuluĭ sĕŭ, Franţ-Iosef, care ia puterea la vrîsta de 18 anĭ, la 2 Decembrie 1848.

A se depărta de la rigoarea „absolutismuluĭ“, conservând totuşĭ o administraţiune centralizată la Viena, aceasta este dorinţa, pe care o arată în proclamaţiunea urcărĭi sale la tron: „Ferm hotărît a conserva strălucirea Coroaneĭ, zice el, dar gata a împărţi drepturile noastre, sperăm cu ajutorul luĭ D-zeŭ, să ajungem a reuni într'un mare Corp de Stat toate ţările şi toate rasele monarchieĭ“.

Era un început de constituţionalism. Cauza popoarelor părea a triumfa. Insă din nenorocire această proclamaţiune rĕmâne literă moartă. Popoarele se revoltă din noŭ pe toată suprafaţa Imperiuluĭ.

Kosut face să se voteze în dieta de la Debretzen, 14 Aprilie 1848, căderea caseĭ de Austria şi independenţa Ungarieĭ. Ţarul Nicolae, cedând rugămintelor împĕratuluĭ Franţ-Iosef, pune la dispoziţia sa armatele ruseştĭ şi linişteşte pe Ungurĭi revoltaţĭ. In puţin timp succesul fu complect. Deja Prinţul Windisgrätz bombardase Praga. Radetzki recucerise Lombardia, iar Maghiarĭi capitulase la Vilagos. Incă o dată popoarele eraŭ învinse şi regimul absolutist fu pus în practică în toată asprimea sa.

In timp de câţĭva anĭ această metodă permise de a înăbuşi din noŭ sentimentele naţionale, dar de astă dată aceste sentimente căpĕtară o nouă forţă de expansiune.

Ridicat pe tronul Franţeĭ, Napoleon al III proclamă sfîntă cauza naţionalităţilor şi declară că o va susţine în toate manifestaţiunile eĭ.

Intervenirea sa în favoarea „Unităţiĭ italiene“ (1859) nu avu numaĭ ca consecinţă substragerea Lombardieĭ de sub jugul guvernuluĭ Vienez, ea determină pe monarchul austriac a se apropia de popoarele sale.

Războiul cu Italia sleise finanţele Austrieĭ. Creditul sĕŭ era ruinat. Franţ-Iosef înţelesese, că 'ĭ era cu neputinţă de a'l restaura fără concursul supuşilor sĕĭ, ceea-ce 'l făcu a recunoaşte „inexorabila necesitate“ de a abandona în fine „absolutismul“. Maĭ întâĭ trebuia, ca el să reia cu popoarele sale contactul pierdut la 1848.

In acest scop el convocă la Viena „un consiliŭ de stat întărit“. Graţie acestuĭ „consiliŭ de stat“ în 20 Octombrie 1860 el semnă „O diplomă“, care trebuia să fie o lege fundamentală de stat, permanentă şi irevocabilă, şi

în care Franț-Iosef se declară gata a guverna ca „Suveran constituțional“. Acest act de o importanță considerabilă recunoaște diverselor țări puterea de a vota legi, lucrând după formele istorice. El declară că instituțiunile trebue să răspunză conștiinței dreptului istoric a regatelor și țărilor. Teoria Austriei federale primește astfel sub semnătura imperială o primă confirmare oficială. Din nenorocire însă această diplomă rămâne și ea literă moartă, căci în 1861 împăratul Franț-Iosef, ne mai considerând decât interesele „Germanismului“, promulgă o constituție, care era negațiunea diplomei. Aceasta a adus o serie de turburări, a tuturor Slavilor și mai ales a Ungurilor, care se continuă până la 1866. Desastrul de la Sadova vine în mijlocul acestor complicațiuni. Ungurii mai ales simțesc că trebue să profite de situațiunea inextricabilă, în care se sbătea guvernul de la Viena.

De astă dată necesitatea unei transformări se impunea Împăratului: mai mult, ca ori când. Două măsuri oferea alegerii sale:

1°. In a federaliza Austria întreagă pe baza diplomei de la 1860, adică a da autonomie administrativă diverselor țări ale monarchiei, respectând drepturile lor istorice;

2°. A doua măsură nu era în realitate decât un expedient: era vorba de a trata cu naționalitatea cea mai tare, aceea a Maghiarilor, pentru a împărți cu ei de odată puterea și dominațiunea celorlalte popoare.

Consiliat de d-l de Beust, vechiu ministru al regelui Saxoniei, Împăratul Austriei alese pe acest din urmă sistem.

Prin constituția promulgată la 22 Decembrie 1867 el stabilește dualismul Austro-Ungar, care subsistă încă și astăzi. Austria din 1815 este atunci arbitrar împărțită în două regiuni: Cisleitania sau Austria propriu zisă și Transleitania sau Ungaria.

Fiecare are codul său, banca sa națională, moneta sa, etc. De aici înainte Germanii nu mai domină singuri în monarchie; sub presiunea circumstanțelor, fără a consulta și pe celelalte popoare ale monarchiei, ei au cedat Maghiarilor o parte din hegemonie. De la 1867 încoace Ungurii au dar a se administra ei singuri și a conține toate popoarele nemaghiare trăind pe teritoriul Transleitaniei.

Constituția din 1867, de și stabilise „dualismul“ totuși ținea socoteală, cel puțin în text, de toate naționalitățile din monarchie. Articolul 19 din constituție este formal:

„Toate popoarele statului sunt pe picior de egalitate și fiecare popor în particular are dreptul, ca inviolabilitatea naționalității sale și limbei sale să fie garantată. Egalitatea tuturor limbelor întrebuințate în imperiu pentru școli, administrație și viața publică este recunoscută de Stat. In țările, unde există diferite naționalități, stabilimentele publice de educațiune trebue să fie organizate astfel, ca fără să fie constrîns de a învăța o a doua limbă, fiecare cetățean să poată dobîndi toate mijloacele necesare de instrucțiune.“

Acest text, din nenorocire, a rĕmas literă moartă. Putea să fie altfel când curtea din Viena optase pentru „dualism“ şi nu pentru federalism, tocmaĭ în scopul de a menţine intactă supremaţia „Germanismuluĭ“, cel puţin în jumĕtatea Imperiuluĭ, în Cisleitania?

In Transleitania Ungurii căutaŭ acelaşĭ lucru şi cu toate protestările nesfîrşite al Croaţilor şi maĭ ales ale Românilor, aŭ reuşit să menţină intactă „supremaţia maghiară“. Aşa dar după 1867 starea popoarelor negermane din Cisleitania şi nemaghiare din Transleitania, rĕmase tot atât de defavorabilă ca şi înainte de stabilirea dualismuluĭ.

Iată care sunt provinciile şi popoarele din Cisleitania şi Transleitania :

CISLEITANIA			TRANSLEITANIA			
ŢĂRILE			ŢĂRILE			
Bohemia, Moravia, Silesia, Galiţia, Bucovina, Austria de sus, Austria de jos, Stiria, Salesburgul, Tirolul, Voralbergul, Carintia, Carniolia, Istria, Dalmaţia.			Ungaria, Transilvania, Croaţia,			
BOSNIA ŞI HERŢEGOVINA						
POPOARELE :			POPOARELE :			
LATINI	GERMANI	SLAVI	UNGURI	GERMANI	ROMANI	SLAVI
Italieni 730.000 Români 270.000	Germani 9.000.000	Cechi 6.000.000 Polonesi 4.000.000 Ruteni 3.250.000 Sloveni 1.350.000 Serb. cr. 680.000	6.500.000	2.000.000	3.400.000	Croaţi 2.800.000 Slovaci 2.000.000 Ruteni 0.500.000
Total 1.000.000	Total 9.000.000	Total 15.280.000	Total 6.500.000	Total 2.000.000	Total 3.400.000	Total 5.300.000
25.000.000			17.200.000			

Să urmărim ce se petrece în Cisleitania după 1867.

Popoarele negermane din Cisleitania nude sarmează. Eleco ntinuă a'şĭ desăvîrşi organizaţia lor naţională şi luptă contra „centralismuluĭ vienez“, căpătând oarecare avantagiĭ. Aşa:

Polonezii în 1868 protestaŭ şi în declaraţiunea din Septembrie 1868 eĭ arată dorinţele lor. Cererea lor ajunse la Viena într'un moment favorabil. Din cauza situaţiuniĭ escentrice în Imperiŭ, puţinĭ germanĭ trăeaŭ în Galiţia. Menţinerea uneĭ administraţiunĭ germane în această regiune oferea în sine un slab interes. A ceda, constituea din contra o foarte abilă politică. Atuncĭ, reprezentaţĭ numaĭ prin aristocraţĭ, ostili Rusieĭ, Polonezii eraŭ prin urmare departe de a simpatiza cu ceĭlalţĭ Slavĭ-Cisleitanĭ, toţĭ rusofilĭ. Inteligente concesiunĭ a puteriĭ centrale, putea decĭ să sape pră-

pastie între aceștĭ din urmă și Polonezĭ. La Viena nu se îndoi de loc, și dacă nu 'i s'a acordat Galițieĭ absolut tot ce ea cerea, 'i se dădu însă o foarte largă autonomie. Polonesiĭ capătă astfel un loc excepțional de avantagios în Austria. Aceasta explică pentru ce eĭ aŭ devenit aliațiĭ germanilor și aŭ rĕmas mulțĭ anĭ fermĭ susținătorĭ aĭ centralismuluĭ Vienez.

Acum de curînd însă, evoluția firească a lucrurilor a modificat acest punct de vedere. Indulcirea „regimuluĭ rus" la Varșovia, de prințul Imeritinski, a coincidat cu îndoirea rigoriĭ de tratament, pe care guvernul Impĕratuluĭ Vilhelm II-a 'l impuse Polonezilor din marele ducat de Posen. Ostilitatea Polonezilor din Galiția s'a găsit ast-fel îndreptată maĭ puțin contra Petersburguluĭ, decât contra Berlinuluĭ și „germanismul" le pare acum adversarul cel maĭ mare al naționalităților, în acelașĭ timp reprezentațiunea poloneză în parlamentul din Viena devenea maĭ accesibilă ideilor democratice; în fine, autonomia Galițieĭ era așa de bine stabilită, în cât restrîngerea sa nu maĭ era de temut.

Aceste cauze concordante aŭ adus pe deputațiĭ Polonezĭ a face alianța cu ceilalțĭ Slavĭ Cisleitanĭ, și cu germaniĭ în adevĕr liberalĭ, pentru a forma în Reichsrath acea majoritate federalistă, care a menținut la putere pe contele Badeni și contele Thun.

Româniĭ din Bucovina cu tot numĕrul lor cel mic, aŭ reușit să trimită în Reischsrath 5 deputațĭ. Eĭ nu s'ar putea considera ca „federaliștĭ", cred, căcĭ dorința lor secretă este de a se întoarce la Patria-mamă.

Guvernul din Viena caută să combată asemenea tendințe; în acest scop, el a stabilit la Cernăuțĭ o universitate germană, care constitue pe frontiera rusească cel de pe urmă focar al civilizațiuniĭ germane.

Italienĭ din Trentin, Istria și Dalmația aŭ de asemenea ideĭ separatiste, care pleacă maĭ mult din chestiunĭ sentimentale.

Italienĭ din Austria nu pot decât să se laude de guvernul din Viena, care are destule atențiunĭ pentru drepturile lor naționale. Aceasta însă guvernul din Viena o face nu dintr'o rațiune de echitate, ci dintr'un calcul politic. Biurocrația centralistă admite într'adevĕr, că trebue să ușureze italianizarea Istrieĭ și coasteĭ Dalmațieĭ, fiind-că speră, că opunând pe Italienĭ Slavilor de Sud, posesorĭĭ naturalĭ aĭ Soluluĭ, Latinĭĭ și Slavĭĭ se vor necentraliza reciproc, și că într'o bunăzi Germaniĭ vor putea foarte ușor să se implanteze acolo.

Sloveniĭ și Serbo-Croațiĭ imediat după 67 aŭ protestat și eĭ contra centralizăriĭ germane. De și aŭ trimis acum de curînd 24 de reprezentanțĭ în parlamentul de la Viena, totuși n'aŭ putut să obție decât concesiunĭ minime, cu toate succesele lor electorale. Rețeaua de căĭ ferate pe care o aŭ este cu totul incomplectă; industria nu poate să se desvolte. Tarifele lor sunt așa de protivnice lor în cât lemnele din Galiția vin maĭ eftine la Laibach decât acelea din apropiere.

Această organizațiune greșită are o repercuțiune profundă asupra

populaţieĭ; ca consecinţă un mare numĕr de Sloveni neputând să-şĭ agonisească pânea de toate zilele în ţara lor, atât de bogată, sunt constrînşĭ să emigreze în America. Economiceşte decĭ ca şi politiceşte Sloveniĭ sunt sacrificaţĭ. Eĭ sufer marĭ nedreptăţĭ acumulate, şi pe zi ce trece, jugul administraţiuniĭ germane le pare nesuferit.

Cechiĭ maĭ vechĭ organizaţĭ, aŭ obţinut asupra centralismuluĭ Vienez favoruri maĭ reale. După Sadova, şeful lor, d-rul Rieger, despre care am vorbit maĭ sus, înţelese că unirea Germanieĭ urma să se facă sub direcţia Prusieĭ, şi într'un mod profetic, el anunţă pericolele care ar rezulta din această unire maĭ întâĭ pentru ţara sa şi în urmă pentru toată Austria. Convinşĭ de acest pericol, Cechiĭ vĕzură cu o adîncă amăgire stabilirea „Dualismuluĭ". Eĭ protestară la 22 August 1868 într'un document, care rezuma reclamaţiunile lor, cu câteva zile înainte de „declaraţiunea" Polonezilor. Cechiĭ reclamaŭ respectul drepturilor lor istorice a regatuluĭ sfîntuluĭ Venceslas, format din 3 părţĭ: Bohemia propriŭ zisă, Moravia şi Silesia, drepturĭ, care de altfel sunt incontestabile. Impĕratul Franţ-Iosef, principalul interesat a se opune reclamaţiunilor Cechilor, le a găsit fondate.

Concertul reclamaţiunilor, care după 67 se ridică în Cisleitania contra „Dualismuluĭ" sfîrşeşte să miște pe Suveran. Nedreptatea nouluĭ regim 'ĭ păru atât de vĕdită, în cât se decise să intre în calea „federalismuluĭ" dând ca început satisfacţiune Bohemieĭ. In 1871 el însărcină pe contele Hohenwart să îndeplinească această mare operă. Negocierile cu Praga începură. La 21 Septembrie acelaşĭ an, printr'un „Rescris" Impĕratul recunoaşte Cechilor drepturile istorice ale regatuluĭ lor. Când acest document fu cunoscut, bucuria devine imensă în toată Bohemia. La 10 Oct. 1871 dieta din Praga votează articolele fundamentale, care trebuia să reguleze noua poziţiune a Bohemieĭ în Cisleitania.

In acest moment prinţul Bismark realizează capo-d'opera diplomaţieĭ sale; Franţa era învinsă şi unitatea germană fundată. Deja ministrul împĕratuluĭ Wilhelm I intrevĕzuse noul câmp de acţiune al nouluĭ imperiŭ. Austria era un instrument indispensabil la realizarea planuuilor sale ulterioare, dar pentru ca ea să poată îndeplini acest rol „Germanismul" trebuia să-şĭ păstreze acolo preponderanţa. Dacă s'ar fi aplicat „Federalismul" s'ar fi dat majoritate Slavilor şi atunci „Guvernalismul" era distrus.

Prinţul Bismark nu ezită de loc şi însărcină pe lîngă Impĕratul Franţ-Iosef pe Regele Saxonieĭ cu o misiune în acest sens. Ungurĭ, ale căror interese se potriveaŭ cu acele ale Prusieĭ, lucrară la Viena în acelaşĭ fel. Incă sdruncinat de strașnica lovitură de la Sadova, vĕzênd Franţa învinsă, Impĕratul Franţ-Iosef cedă. El concediă pe contele Hohenwart şi încredinţă puterea conteluĭ Auersperg, care, revenind asupra tuturor angajamentelor luate, reîntemeie „Germanismul în toată puterea luĭ.

Această periodă fu pentru Cechĭ una din cele maĭ dureroase din istoria lor. Dar curagiul lor domina suferinţa. Cu o admirabilă tenacitate, eĭ se

puseră pe lucru, perfecţionând organizaţia lor pentru lupta naţională şi desvoltând spiritul de „disciplină politică“. Ei aŭ isbutit astfel să facă maĭ absolută „unirea morală“ a naţiuneĭ boheme, să constrîngă guvernul din Viena a le face câteva concesiuni.

In 1882 Impĕratul 'i a autorizat a stabili la Praga o universitate Cechă; în 1897 Contele Badeni publică frumoasele ordonanţe asupra întrebuinţăriĭ limbelor în Bohemia şi Moravia. Aceste ordonanţe aŭ împins la paroxism iritaţia acelor germaniĭ din Austria, care luptaŭ a menţine „Centralismul vienez“, instrumentul supremaţieĭ lor.

Dupĕ o opoziţie pasionată în Reichsrath, adversariĭ conteluĭ Badeni, n'aŭ putut face maĭ mult, decât sĕ'l rĕstoarne de la putere. Ordonanţele sale au rĕmas, căcĭ Contele Thun, susţinut de majoritate, le-a menţinut în spiritul lor.

Abrogarea lor nu s'a putut obţine decât sub presiunea influenţelor exterioare Austrieĭ.

II

Faptele istorieĭ arată progresia desfăşurăriĭ naţionalităţilor negermane din Cisleitania. Această singură constatare n'ar fi îndestulătoare pentru a deslusi caracterele esenţiale ale evoluţieĭ politice din Austria; trebue încă să ne dăm socoteală de acţiunea exercitată de popoarele Slave asupra dinastieĭ Habsburgilor, asupra Impĕratuluĭ Franţ-Iosef şi supuşilor sĕĭ Germaniĭ.

Această influenţă asupra Monarchuluĭ Austriac a fost mult maĭ profundă decât s'ar putea crede. Schimbările chiar ale Impĕratuluĭ sunt o dovadă. Crescut în principiile celuĭ maĭ pur absolutism, luând puterea în mijlocul dificultăţilor aproape inextricabile, pricinuite de revendicările populare el a putut cu greŭ să evolueze. Dupĕ războiul din Italia el se angajază în calea constituţională şi dacă n'o urmează cu o constanţă absolută, este, că trebuia să reziste la douĕ influenţe contradictoriĭ, care luptaŭ încă cu el şi care după toate probabilităţile 'l vor turbura până la moarte. Cele douĕ concepţiĭ ale roluluĭ sĕŭ, între care el poate să aleagă, i se impun tiranic şi cu toate acestea rĕmân contradictoriĭ. Prinţ German, Franţ-Iosef trebuia să susţie în Imperiul sĕŭ cauza „Germanismuluĭ“; el este atuncĭ partizanul „Centralismuluĭ“ şi prin consecinţele lor Sadova şi Sedan 'l fac să atîrne de Berlin. Monarch Austriac, el nu vede decât mulţimea popoarelor pe care le guvernează, şi sentimentele sale de echitate naturală 'l fac să încline spre „Federalism“, deşteptând în el dorinţa supremă, de sub influenţa Imperiuluĭ German.

Aceste douĕ mobile, atât de opuse, triumfară rînd pe rînd la Impĕratul Franţ-Iosef. Ele determinară acele revirimente subite, inexplicabile pentru aceĭ-ce n'aŭ înţeles lupta din sufletul Impĕratuluĭ.

Deşi sub influenţe exterioare, care 'l depărtează, totuşĭ în realitate Impĕratul Franţ-Iosef s'a apropiat destul de popoarele sale Slave. Fără îndoială, Impĕratul n'a mers până la sfîrşitul evoluţieĭ; el nu constitue încă un tip complect de suveran, care convine uneĭ Austriĭ întinerite; el este, ca să zicem aşa, monarchul de tranziţie între Habsburgul German, feudal absolutist, şi Habsburgul pur naţional, care singur ar putea să guverneze în veacul al XX-a.

Franţ-Iosef n'a terminat statuea, dar a schiţat'o. Poate succesorul sĕŭ să dea cele din urmă modelărĭ de maestru pentru a termina opera; el va fi atuncĭ monarchul adevĕrat austriac, de o independenţă absolută, singurul stăpîn al popoarelor sale şi liber de ale da bine-facerile dreptăţiĭ moderne.

Dacă tendinţele Impĕratuluĭ Franţ-Iosef aŭ evoluat sub influenţa evenimentelor şi înaintea progresuluĭ Slavilor, supuşiĭ sĕĭ Germanĭ n'aŭ rĕmas aceiaşĭ. La unĭĭ timpul şi sentimentele de echitate ş'aŭ făcut efectul lor salutar; alţiĭ sunt deveniţĭ maĭ puţin ostilĭ, ca altădată, concetăţenilor lor Slavĭ; alţiĭ în fine desvoltă o intransigenţă desesperată.

Pentru ca să ne putem da seama exact de starea sufletească a germanilor din Austria 'ĭ vom împărţi în 3 grupe:

Primul grup este compus din Germanĭ, care înţelegînd neputinţa de a maĭ menţine vechea stare de lucrurĭ, admit în principiŭ reclamaţiunile Slavilor şi recunosc obligaţia de a aplica leal, art. 19 din Constituţie. Voinţa acestuĭ grup s'a manifestat, cînd cea maĭ mare parte din deputaţiĭ lor, aŭ constituit cu Slaviĭ majoritatea federalistă, care a susţinut ministerele Badeni şi Thun. Germaniĭ federalişti recunosc reforma federală ca indespensabilă pentru binele Austrieĭ şi se declară gata a o admite. Acesta este tot ce se poate cere de la eĭ şi este de altfel destul. Acest grup numĕră 3 mil. de germanĭ, adică tocmaĭ $^1/_3$ din Germaniĭ din Austria.

Al doilea grup este format din Germaniĭ, care deşi, Austriacĭ, nu sunt cu toate acestea decişĭ a renunţa la avantagiele pe care le asigură centralismul. Intrasigenţa lor faţă de Slavĭ este departe de a fi absolută şi se remarcă opoziţia pe care eĭ o fac „Federalismuluĭ", apoĭ se vede o scădere progresivă. Lueger, personalitatea cea maĭ însemnată a acestuĭ grup, ar putea face ca să se ajungă la o înţelegere cu grupul federalist. Numĕrul Germanilor, nuanţa Lueger, este socotită la 3 milioane.

Al 3-lea grup este acel al ireductibililor. Eĭ sunt cu desăvîrşire contra Slavilor. Schönerer şi Wolf sunt şefiĭ lor intransigenţĭ, care formează în parlamentul din Wiena — grupul puţin numeros al Prusofililor — 7 membrĭ, dar a căreĭ importanţă creşte necontenit sub influenţa Pangermanismuluĭ. Numĕrul lor poate fi socotit la cel mult 3 milioane.

Cele 9.000.000 de germanĭ se împart deci în 3 grupe egale: 3.000.000 federalişti, 3.000.000 se opun federalismuluĭ, dar se opun şi ingerinţelor prusiene, nuanţa Lueger; 3.000.000 adversarĭ ireductibilĭ aĭ Slavilor; maĭ

bine decât să cedeze, eĭ admit şi chiar doresc desmembrarea Austrieĭ. In total $^3/_4$ din germaniĭ din Austria sunt hotărîţĭ partizaniĭ menţinerii frontierilor actuale.

III

Cunoştinţa faptelor istorieĭ, starea actuală a popoarelor cisleitane, influenţa esercitată de progresul Slavilor asupra Impĕratuluĭ Franţ-Iosef şi asupra supuşilor sĕĭ germanĭ, permit de a considera la olaltă evoluţia polilică a Austro-Ungarieĭ în secolul al XIX.

In lupta susţinută de popoarele austriace, douĕ perioade se desting: între 1815 şi 1867 Slaviĭ, Maghiariĭ, Italieniĭ atacaŭ dinastia Habsburgilor care se sforţează a menţine „absolutismul“ vechiuluĭ regim.

Dupĕ 67 aspectul lupteĭ se modifică; combatanţiĭ se divid şi adversarul lor se schimbă. Slaviĭ şi Româniĭ din Transleitania se luptaŭ contra Maghiarilor; Slaviĭ din Austria încetează de a maĭ protesta contra dinastieĭ, care în persoana luĭ Franţ-Iosef admite în principiŭ „federalismul“ fără a avea curagiul să'l realiseze.

De acum toate sforţările sunt dirigeate contra „Germanismuluĭ“ şi contra „Maghiarismuluĭ“.

O formulă nouă se degajează din succesiunea evenimentelor, singura care se poate adopta cerinţeĭ timpurilor nouĕ. Această formulă este „federalismul“, care de alt-fel apare, ca sfîrşitul natural al evoluţieĭ politiceĭ din Austro-Ungaria.

Numaĭ lărgind prin „federalism“ autonomia ţărilor şi regatelor din imperiul Austro-Ungar, se poate satisface popoarele atât de diverse şi concilia deodată „idealul“ lor politic şi interesele lor economice, până atuncĭ sacrificate. Nu se poate administra cu aceeaşĭ formulă ţările bogate ca: Bohemia, Moravia, Transilvania, şi ţărĭ sărace ca: Galiţia, Dalmaţia, etc.

Nu maĭ sunt astăzĭ timpurile când d-l Taafe putea zice:

„Pentru ca Austria să fie bine guvernată, trebue ca nimenĭ să nu fie mulţumit.“. Popoarele din Austro-Ungaria reclamă partea lor de fericire. Austro-Ungaria, regiune de tranziţie între occident şi orient, respîntia raselor şi religiilor, ţara unde recruţiĭ depun jurămîntul în nouĕ limbĭ, numaĭ poate să continue a fi privită dupĕ „concepţiunele centraliste“. De astăzĭ înainte imperiul Maestăţiĭ Sale Impĕratul Franţ-Iosef trebue considerat ca *„O Elveţie monarchică“*.

Ne punem întrebarea: Sistemul centralist, expedient din 67, instrument de nedreptate, destinat a prelungi hegemonia germană şi maghiară, astăzĭ de o funcţionare imposibilă, va fi el saŭ nu înlocuit printr'un „regim federalist“, care să satisfacă diferitele naţiunĭ, întocmaĭ ca acel care funţionează în Elveţia, unde treĭ popoare diferite trăesc în cea maĭ perfectă armonie? Noĭ zicem da!

Tabloul întitulat: Partidele naţionale în Austria dupĕ reprezentaţia lor în Reichsrathul din Viena, permite a evalua forţele federaliste cu o preci-

	Germani nefederal.	Italieni	Români	Cechi	Sloveni	Rutheni	Polonezi	Germani federaliştI	TOTALUL Federalişt.
1873-1879	205			61			61	26	148
1879-1885	173	2	3	63	11	3	58	40	175
1885-1891	147	15	6	66	19	4	58	38	185
1891-1897	149	16	5	64	24	8	58	29	183
1897-1903	141	16	5	66	24	8	57	36	191

siune matematică. Dupĕ acest tabloŭ, bazat pe alegerele în Reichsrath dupĕ 1873, numĕrul deputaţilor germanĭ nefederaliştĭ descreşte constant, acel al germanilor federaliştĭ se menţine, în timp ce cifra deputaţilor Slavĭ, deci federaliştiĭ, a crescut fără întrerupere.

Dupĕ acest tabloŭ, putem deduce proporţia federaliştilor şi nefederalistilor.

Din cele 25.000.000 aĭ Cisleitanieĭ:

15.000.000 sunt slavĭ federaliştĭ.

3.000.000 sunt germanĭ federaliştĭ.

In total 18.000.000 de austriacĭ federaliştĭ.

Stabilirea „federalismuluĭ“ constitue o reorganizare pur interioară a Austrieĭ, care nu atinge de loc fruntariele actuale: „federalismul“ în Cisleitania este anti-teza desmembrăreĭ Austrieĭ.

Un cuvînt foarte simplu permite de a ne convinge: cele 18 milioane de federaliştĭ sunt necesarmente opuşĭ la orĭ-ce desmembrare, căcĭ desmembrarea în adevĕr ar face imposibilă realizarea idealuluĭ lor politic şi economic. O să aratăm aceasta.

Pentru a fixa numĕrul Austriacilor, care voesc menţinerea fruntarielor actuale, convine de a adăoga la cele 18 milioane de federaliştĭ, cele 3 milioane de Germanĭ, nuanţa Lueger, care leal devotaţĭ Habsburgilor, sunt hotărîţĭ austriacĭ, dar n'admit încă reclamaţiunile Slavilor.

Fac dar în total 21 milioane de Austriacĭ, absolut convinşĭ de necesitatea de a conserva fruntariele actuale.

Càţĭ împărtăşesc opiniunĭ contrarĭĭ? Aproape 3 milioane de Pruso-filĭ, nuanţa Schönerer şi Wolf, încurageată în ceĭ din urmă 3 anĭ de campania Pangermanistă, care a început să lucreze cu o mare tensiune de la 1897 încoace ; la aceasta convine a adăoga 1 milion de latinĭ cisleitanĭ, separatiştĭ.

Sunt decĭ 4 milioane de Austriacĭ imbibaţĭ de ideĭ separatiste.

Disproporţia, ce există între cifrele de 4 şi de 21 milioane, este aşa de considerabilă în cât se poate conchide:

„Nu este în interiorul Austrieĭ nicĭ o forță susceptibilă de a produce descompunerea și ceĭ care o doresc, sunt foarte puținĭ numerոșĭ, pentru a o impune prin eĭ înșiși".

Din aceste consideraţiunĭ rezultă că „reforma federală" poate să se facă fără a turbura pacea continentală, fiind-că modificarea este pur internă și nu atinge fruntariele Austrieĭ.

Federalism monarchic, nu desmembrare, aceasta este formula nouă a Austrieĭ.

IV

Să vedem acum această formulă nouă a Austrieĭ, „Federalismul", rĕspunde ea intereselor politice și economice ale popoarelor monarchieĭ Austro-Ungarieĭ? Satisface ea interesul general de Stat? Dacă da, atunci „federalismul" se impune și prin urmare desmembrarea nu poate avea loc din punctul de vedere interior.

1. *Popoarele din Cisleitania.*

Cechiĭ. Pretenţiunile lor nu constitue o cauză de slăbiciune pentru Austria. Eĭ nu cer decât respectarea drepturilor lor istorice. In colo sunt cu desăvîrșire la dispoziţia Austrieĭ.

Șefiĭ politicĭ Cechĭ, de or-ce nuanță ar fi eĭ, arată aceasta.

In memoriul sĕŭ către Napoleon al III, D-rul Rieger zice:

„Bohemia știe foarte bine că orĭ-ce mărire a Prusieĭ constitue un pericol pentru independența sa și chiar pentru existența sa naţională. Ea va fi prin urmare în tot-deauna dispusă a susține din toate forțele sale pe aceștia în contra agresiunilor Prusieĭ".

Cechiĭ recunosc deci necesitatea de a susține pe Austria. Eĭ nu doresc să capete independența, ba chiar să tem s'o aibă, aceasta din cauza, că ar forma un stat prea mic, alăturĭ de cel maĭ mare imperiŭ militar din Europa, în care odată înglobaţĭ, s'ar sfîrși cu eĭ. Eĭ nu numaĭ că nu sunt separatiștĭ, dar sunt ceĭ maĭ înfocaţĭ federaliștĭ și toate revendicările lor se reduc la respectarea drepturilor lor istorice.

Polonezĭĭ aŭ șĭtut să obţie autonomia aliindu-se cu Germanĭĭ contra celorlalţĭ Slavĭ din Cisleitania; apoĭ situaţiunea schimbându-se radical, eĭ aŭ devenit parte integrantă din „grupul federal". Eĭ formează în acest grup punctul de sprijin care dă toată soliditatea bloculuĭ Slav și pentru acest cuvînt Prusofiliĭ-Germanĭ nuanța Schönerer și Wolf, fac tot posibilul pentru a se despărţĭ.

Mijlocul cel maĭ sigur de a se scăpa de eĭ, este de a ajunge să obţie ceea-ce eĭ numesc: Sonderstellung Galiţieĭ și Bucovineĭ, adică excluderea din Cisleitania a acestor provinciĭ, căror le va da un „regim special". Din punctul de vedere pangermanist, eficacitatea procedeuluĭ ar fi sigură. Prin această excludere a Galiţieĭ și Bucovineĭ, ar depărta în adevĕr din Reischsrath deputaţiĭ a 7 milioane 250 miĭ de Slavĭ, ceea-ce ar fi de ajuns a da

germanilor din Cisleitania, atât de restrinsă, superioritatea numerică și prin urmare „supremația".

Chestiunea, care se pune pentru noĭ, este de a ști, cum vĕd Polonezii acest Sonderstellung al Galiției și al Bucovineĭ?

Pangermaniștiĭ zic că, dacă Polonezii acceptă propunerea, eĭ sunt gata să ofere cele maĭ marĭ combinațiunĭ. Așa, saŭ Galiția și Bucovina, să se alipească la Ungaria; orĭ, dacă o doresc Polonezii, Galiția și Bucovina reunite pot forma un stat independent; saŭ, cea din urmă supoziție, ca ele să fie cedate Rusieĭ, pentru ca în schimb, Țarul să permită imperiuluĭ German a'șĭ anexa Cisleitania și a se instala la Triest.

Aceste propunerĭ nu pot să le primească Polonezii. Căcĭ ce ar deveni o Galiție, scoasă administrativ și prin urmare financiar din Austria? Creșterea autonomieĭ Galiției ar fi puțin lucru, fiindcă acum deja ea funcționează în toată plenitudinea eĭ. Cât despre consecințele financiare ale operațiunĭ, ele ar constitui pentru Polonezĭ un adevĕrat dezastru. Țară agricolă aproape fără industrie, rĕŭ exploatată din lipsă de capitaluri, Galiția primește de la Austria pentru întreținerea serviciilor sale administrative maĭ multe milioane de florinĭ pe an, pe care ea nu i le varsă sub formă de impozit. Chiar actualmente situația economică a Galiției nu este de loc înfloritoare. Exportațiunile sale, consistând aproape exclusiv din produse agricole, nu'șĭ poate face scurgerea decât spre Vest în țările Austriace, debușeŭ indispensabil prin faptul că este singur.

N'ar fi grav compromisă Galiția în ziua, când s'ar separa de restul Cisleitanieĭ?

Prin urmare, din punctul de vedere economic, această Sonderstellung ar pune pe Polonezĭ într'o situațiune cu mult maĭ rea decât aceea de astăzĭ.

Din punctul de vedere politic, prin această Sonderstellung, ar putea câștiga Polonezii? Dacă se presupune că Galiția s'ar alipi la Ungaria, este clar că Polonezii nu aŭ nicĭ un rezon de a se supune „supremației maghiare". Aceștia, de altfel, n'ar găsi nicĭ eĭ vre un interes a exercita această suzeranitate. Dacă Croația este adesea pentru eĭ un izvor de greutățĭ, ea le procură cel puțin marele avantagiŭ al legăturiĭ cu marea Adriatică. Posesiunea Galiției nu le-ar da nimic de felul acesta.

Această hipotesă înlăturată, s'ar putea pune acea a uneĭ complecte independențe a Galiției? Credem că nu! fiindcă ea ar suporta foarte greŭ sarcinele unuĭ stat independent.

In fine, cea din urmă propunere, Galiția să fie trecută Rusieĭ, este și maĭ greŭ de crezut. Din cele 3 părțĭ ale Polonieĭ, Galiția este Eldorado vieții lor naționale. Libertatea teritoriuluĭ Galiției are pentru toțĭ Polonezii o valoare neprețuită, la care eĭ n'ar putea să renunțe vre-odată.

Sub orĭ-ce formă dar s'ar privi Die Sonderstellung Galiției, nu poate fi nicĭ într'un caz primită de Polonezĭ.

Cuvinte economice și politice deci lega soarta Galițieĭ de acea a Austrieĭ și aceleași motive, mărite de considerațiuni sentimentale, fac pe Polonezi solidari cu ceil'alți Slavi din Austria. Ei sunt deci „federaliști“ și „austriaci“, fiindcă este pentru dînșii singurul mod de a'și asigura viitorul și a'și menține independența.

Ruthenii am arătat, că se găsesc într'o situațiune particulară în Galiția orientală. Sub numele de ruteni se înțelege o populațiune în realitate etnograficește identică cu Micii Ruși din regiunea Chievului, ceea-ce ar înclina a admite că Ruthenii din Galiția au interes a se uni cu cele 15 milioane de frați, trăind sub sceptrul Țarului. Cu toate acestea, nu este așa! Guvernul din Petersburg nu consideră pe Micii Ruși ca o naționalitate distinctă și se sforțează de a împedica tot ce ar putea să'i deosibească de Marii Ruși din regiunea Moscovei.

Ruthenii din Galiția se găsesc într'o situațiune privilegiată în comparațiune cu acea a fraților lor din Rusia, din cauză că ei vorbesc liber limba lor, posed licee, unde se învață fără piedici și au partide politice, unde toate nuanțele opiniunei pot să se manifeste și ei cer mereu de la Polonezii din Lemberg nouĕ concesiuni.

Menținerea acestor avantagie cere ca ei sĕ rĕmână în cadrul Cisleitanieĭ. Prin urmare sunt hotăriți Austriaci. Ei sunt egali federaliști, fiindcă reclamă Polonezilor concesiunea uneĭ autonomii cu totul speciale.

Din ziua în care Galiția s'ar face independentă sub o direcțiune pur poloneză, sau ar fi anexată la Rusia, ei n'ar mai avea nimic de sperat în viitor.

Slovenii și Serb-croații. Cazul lor este mai puțin complect. Observând numai harta, este destul a stabili că singur „federalismul“ poate să le asigure desvoltarea lor națională. Ei sunt profund convinși de aceasta și s'au solidarisat cu Cechii, știind bine că victoria Bohemilor va face și pe a lor posibilă.

Toate popoarele slave deci au interes sigur pentru existența Cisleitanieĭ; și cum existența Cisleitanieĭ nu poate fi garantată decât prin „federalism“, rezultă că toate popoarele Slave din Austria nu pot fi de cât „federaliste“. In ceea-ce privește Germanii din Austria, am arătat deja că $^2/_3$ din ei sunt „federaliști“ și numai $^1/_3$ „pangermaniști“. Austria este o patrie pentru germanul Cisleitan, întocmai cum Belgia sau Elveția este pentru locuitorul din Bruxelles sau Geneva. Dacă s'ar propune unuia sau altuia ca să se anexeze la Franța, pe motiv că ei vorbesc franțuzește, ei ar refuza cu indignare. Cazul germanuluĭ din Cisleitania este același. Asemĕnarea de limbă nu este decât o iluzie. Ceea ce face patria cu dreptul modern, este voința popoarelor de a trăi în comun. Și toate popoarele slave sau germane — afară de o mică excepție, influențele de „pangermanism“ — au interese trainice și permanente de a trăi împreună. Vorba luĭ Schiller rĕmâne deci adevĕrată:

„Austriacul are o patrie, el o iubeşte şi aceasta pentru multe bune cuvinte“.

Interesul Austrieĭ, considerat la olaltă, domineazĕ interesele popoarelor sale. Şi în epoca noastră realistă, acest interes general se traduce printr'o orientare economică determinată, al cărei obiectiv ar fi de a asigura paza bunurilor materiale ale Statuluĭ. Este bine ca Austria să intre în Zollverein german? Din punctul de vedere politic, nu! căcĭ istoria demonstrează că toate „uniunile vamale“ s'aŭ sfîrşit prin absorbirea politică a statuluĭ celuĭ maĭ slab, de către statul cel maĭ tare.

Din punctul de vedere economic ear nu, căcĭ daca industria austriacă ar avea facultatea de a'şĭ vinde produsele sale pe toată întinderea „uniuneĭ vamale“ şi de a utiliza porturile de expediţie ale Mărĭĭ Nordului, aceste avantagie ar fi iluzorĭĭ prin singurul fapt, că industria germană, cu mult superioară, ar concura peste tot industria austriacă. Produsele supuşilor Impĕratuluĭ Vilhelm II ar face atuncĭ un rĕŭ mult maĭ mare de cât astăzĭ industrieĭ Cisleitane, maĭ întâĭ pe solul chiar al Austrieĭ şi apoĭ în ţările, care constitue încă debuşeurile sale exterioare.

Consideraţiunea economică şi politică generală covîrşeşte deci consideraţiunile economice şi politice particulare şi întăreşte şi maĭ mult motivele concordante, că popoarele slave şi germane din Cisleitania, trebue să se federeze împreună în sînul unuĭ aceluiaşĭ stat, guvernat de casa Habsburgilor.

2. *Popoarele din Transleitania.*

Ungurĭĭ. După 67 guvernul de la Pesta a influenţat profund asupra vieţiĭ politice a Cisleitanieĭ. Este decĭ imposibil să nu ne întrebăm, care poate să fie atitudinea Ungarieĭ faţă de cele douĕ curente opuse: „federalist“ saŭ „pangermanist“, care se manifestă în Austria. Cu alte cuvinte, ce preferă Ungurĭĭ „federalismul“ saŭ „desmembrarea“?

Guvernul din Pesta a făcut multă vreme o opoziţie constantă stabilirĭĭ unuĭ regim federalist în Cisleitania şi multe cuvinte justificaŭ această linie de conduită. Sfărîmaţĭ de Ruşĭ în 1848, Maghiarĭĭ aŭ resimţit o ură profundă pentru tot ce era „ruso-fil“. Sadova, permiţênd emanciparea lor, s'aŭ aruncat cu desăvîrşire în braţele Prusieĭ. Bismark era sprijinul lor, or de câte orĭ era vorba de a menţine în independenţă pe Slavĭĭ din Cisleitania, căcĭ emanciparea acestora ar fi putut provoca emanciparea Slavilor şi Românilor din Transleitania.

Totul concură decĭ a identifica conduita celor douĕ guverne de la Berlin şi Pesta în privinţa Austrieĭ.

Cu ocazia celeĭ din urmă vizite la Pesta (1897), Impĕratul Wilhelm II păru a se desinteresa complect de Germanĭĭ, care trăesc în Ungaria; acest lucru plăcu foarte mult Ungurilor. Imediat după plecarea Impĕratuluĭ domnul Beksiko, publicist oficios, scria în Pesti-Hirlap:

„Impĕratul Germanieĭ a abandonat pe Germanĭĭ de la Est de Leita.

„Nicĭ una din naţionalităţile noastre nemaghiare nu pot să maĭ conteze pe „vre-o protecţie străină. Nicĭ o acţiune din afară nu va veni să împedice „unitatea naţiuneĭ maghiare“. Astăzĭ noĭ putem face totul“.

Decĭ, până la o epocă foarte apropiată, Maghiariĭ, urmând cu constanţă aceeaşĭ linie politică, aŭ rĕmas adversarĭ aĭ „federalismuluĭ“. Dar totul se schimbă. Orizonturĭ nouĕ apar. Evenimentele care s'aŭ petrecut în Austria, maĭ ales după 97, determină astăzĭ la Maghiarĭ o evoluţie nouă. Noĕ chestiunĭ să 'pun oamenilor din Pesta şi vechile formule politice par neputincioase a le resolvi.

Progresele nouĕ pe care le-a făcut „Pangermanismul“ maĭ ales de la 97 încoace şi întoarcerea Impĕratuluĭ Wilhelm II la politica sa universală aŭ contrariat cu totul interesele Ungurilor şi 'ĭ a împins spre „federalism“. Prin „pangermanism“ Cisleitania este foarte mult ameninţată de a fi înglobată în Imperiul German, maĭ ales dacă die Sonderstellung a Galiţieĭ şi Bucovineĭ ar avea loc.

Dar o astfel de operaţiune nu s'ar putea face, decât, dacă Rusia, în unire cu guvernul din Berlin, consimte a împărţi Austria, cum altă-dată a împărţit Polonia. In acest caz Galiţia ar trece la Ruşĭ, ceea-ce ar face pe Unguri vecinĭ imediaţĭ Imperiuluĭ Ţarilor. Guvernul din Pesta nu poate să primească fără teamă o astfel de eventualitate.

In adevĕr Rusia, vecină cu Ungaria, va fi pusă în mĕsură a face în Ungaria o întinsă propagandă Slavă şi aceasta ar fi mult maĭ mult de temut, decât o Austrie federalistă şi prin urmare „prin forţa lucrurilor pacifică“.

Galiţia nu formează ea un tampon ideal pe care Maghiariĭ aŭ cel maĭ mare interes să'l păstreze? A se separa de Austria ar fi un mare pericol pentru Ungaria. Dacă din punctul de vedere politic nu se poate această separare, din punct de vedere economic cu atât maĭ mult.

In acest din urmă punct de vedere, Austria şi Ungaria se complectează mutual, fiecare din ele producênd mărfurile, care lipsesc celeĭlalte. Una are industria, cealalta are agricultura şi creşterea vitelor. Austria, pe lîngă că importează produsele agricole ungureştĭ, dar ea le protege şi în contra produselor similare de altă provenienţă. Dacă Ungaria se desparte de Austria, atunci unde să'şĭ desfacă ea produsele agricole? In Rusia? are destul; în Germania? le cumpĕră maĭ eftin din America.

In fine, ar trebui să dedubleze direcţiunea războiuluĭ, a marineĭ şi a diplomaţieĭ pe care Austria şi Ungaria le fac astăzĭ în comun.

Prin urmare, din punctul de vedere economic, ca şi politic Ungaria nu se poate despărţi de Austria.

Dacă separarea Ungarieĭ de Austria pare greŭ de realizat, combinaţia care ar face ca Transleitania să intre în Zollvereinul german, poate ea să seducă maĭ mult pe Maghiarĭ?

Doctorul Hasse, preşedintele „uniuneĭ pangermaniste“ a propus în 1897

intrarea Ungarieĭ în marele Zollverein, aceasta pentrucă Germania, neputênd produce atât cât 'ĭ trebue pentru consumaţiunea eĭ proprie, să poată obţine, cât de eftin, escedentele agricole ale Ungarieĭ şi apoĭ pentru ca comerciul german să poată stăpîni maĭ lesne debuşeul unguresc. Aşa dar prin Zollverein s'ar permite Imperiuluĭ German să inunde cu produsele sale teritoriul Transleitanieĭ şi că prin urmare fabricele maghiare neputênd să susţină această concurenţă, ar fi nimicite.

Interesele industriale maghiare vor fi cu desăvîrşire lezate prin intrarea Ungarieĭ în Zollverein.

Din punctul de vedere agricol şi al vitelor, Germania cumpĕră astăzĭ maĭ puţin ca altă dată din Ungaria, din cauză că şi le procură maĭ avantagios, după cum deja am arătat, din alte părţĭ (Statele-unite Rusia, etc).

Aşa dar, din toate punctele de vedere, intrarea Ungarieĭ în Zollverein ar fi păgubitoare.

Revenirea Impĕratuluĭ Wilhelm II la politica sa universală contrariază cu desăvîrşire prin urmare planurile Ungurilor. Tendinţa Imperiuluĭ german de a pune mâna pe Adriatica şi prin urmare pe Mediterana, distruge echilibrul actual. Odată imperiul german stăpîn pe Adriatica va exercita împrejurul luĭ o putere de radiaţiune de care nu'şĭ ar putea da socoteala nimenĭ, de cât după ce va fi studiat poziţiunile ocupate astăzĭ de Germanĭ în Balcanĭ, în Orient şi în Extremul Orient.

In peninsula Balcanică tot comerciul este în mâinile germanilor; maĭ ales de la 82 încoace, când guvernul din Berlin a obţinut pe lîngă Turcia o situaţiune fără seamăn. Comerciul cu arme, muniţiunĭ, echipamente de tot felul a găsit în Turcia un important debuşeŭ. Toate căile ferate din Imperiŭ sunt exploatate de societăţĭ germane.

Dar radiaţiunea a mers şi maĭ departe. Toate drumurile de fer din Asia Minoră, care s'aŭ terminat la 96, sunt făcute sub o direcţiune germană, construite cu capitaluri şi material german.

Această reţea are 3 ramurĭ: 1) De la Haidar-Paşa la Escki-Cheir; 2) De la Escki-Cheir la Angora; 3) De la Escki-Cheir la Conia.

Aceste liniĭ ferate aŭ o importanţă foarte mare, căcĭ toate bogăţiile Anatolice ca: lemne de construcţie, minerale, vite, lână, grâne maĭ ales vor fi exploatate de germanĭ.

Dar puterea de radiaţiune a mers şi maĭ departe. Diplomaţia germană lucrează cu multă activitate la Ildiz-kiosk. In anul 1899 o societate internaţională, care are în capul eĭ Banca germană de la Berlin, obţine concesiunea linieĭ ferate Angora-Keiseriech-Sivas-Malatia-Dianbeckir-Bagdad-Bassorach pe valea Tigruluĭ. Pe o lungime de 3400 kilometri, această linie străbate regiunĭ, care aŭ avut altă dată un comerciŭ şi o industrie înfloritoare. Ea stabileşte o nouă comunicaţie între Europa şi Indiĭ.

Pentru a convinge pe Sultan, ca să permită construcţiunea acesteĭ liniĭ ferate, diplomaţia germană a arătat Porţiĭ interesul strategic al acesteĭ

căĭ, pentru a 'şĭ concentra trupele sale din Asia-Mică maĭ repede în casul unuĭ războiŭ european. Importanţa economică a acesteĭ liniĭ este extraordinar de mare. Bogăţiile imense ale Ţăreĭ Tigruluĭ şi Eufratuluĭ vor fi toate exploatate de germanĭ.

Dar avantagiul cel mare este perspectiva, că se dispune de drumul cel maĭ scurt spre Extremul-Orient, spre India, China şi Japonia. Companiile germane vor fi stăpîne pe transitul din Europa spre Extremul Orient şi vor concura atât linia Suezuluĭ cât şi transiberianul rus.

Stăpînĭ aĭ acesteĭ gigantice căĭ ferate, care se va întinde fără întrerupere de la Hamburg până la golful Persic la Bassorach, germaniĭ vor face din acest punct locul de popas al companiilor lor de navigaţiune cu destinaţiune spre Extremul-Orient.

Chan-Toung, pe care Wilhelm II este aproape de a-l căpĕta, în virtutea principiilor sale de politică universală, s'ar găsi astfel legat prin căile cele maĭ directe de imperiul german; aceasta arată radiaţiunea sa extrem orientală.

Radiaţiune austriacă, radiaţiune balcanică, radiaţiune orientală, radiaţiune extrem-orientală sunt puntele politiceĭ universale a Impĕratuluĭ Wilhelm al II-a.

Faţă de această desvoltare economică a Germanieĭ, viitorul Ungurilor în Balcanĭ şi în Orient este închis.

Iată de ce astăzĭ, atât din punctul de vedere politic, cât şi economic, Ungurĭĭ nu maĭ pot fi alăturĭ cu imperiul german şi în mod fatal sunt împinşĭ tot spre Austria, intrînd în noua formulă a „Federalismuluĭ".

Pentru Croaţĭ, federalismul ar fi un vis frumos.

Pentru Românĭ, el ar fi de asemenea un vis, deşi maĭ frumos ar fi visul, ca eĭ să se întoarcă la „Patria-mamă".

Aşa dar toate naţionalităţile din Transleitania doresc „federalismul".

Prin urmare, din punctul de vedere al politiceĭ interioare a Austro-Ungarieĭ, „federalismul" se impune.

Reforma federală poate să se facă fără a turbura pacea continentală, fiindcă modificarea este pur internă şi nu atinge frontierele Monarchieĭ.

Desmembrarea n'ar putea să resulte decât dintr'o lovitură exterioară, care după cum vom arăta nu poate să vie decât din partea imperiuluĭ german.

* * *

Din punctul de vedere exterior, statele interesate din ambele continente sunt ele pentru „federalism" or pentru „desmembrare"?

Dacă şi din punctul acesta de vedere federalismul, se impune atunceĭ el devine o necesitate a timpuluĭ şi prin urmare cu cea d'întâiŭ ocasiune în mod fatal trebue să apară.

Rusia are ea interes a procede la împărţirea Austrieĭ cu Germania,

în virtutea uneĭ înţelegerĭ analoage cu aceea, care a regulat altădată soarta Polonieĭ?

Pangermaniştiĭ o pretind. Pentru a crede aceasta, trebue să cunoaştem şansele de isbândă ale uneĭ astfel de înţelegerĭ.

Din 15 milioane de Slavĭ cisleitanĭ, 14 milioane şi jumătate nu sunt ortodocşĭ; din 6 milioane de Slavĭ transleitanĭ, numaĭ 250 miĭ sunt ortodocşĭ. Luarea în totul saŭ în parte ar produce foarte multe grave dificultăţĭ religioase. De altfel, alipirea popoarelor Slave la Rusia nu s'ar putea concepe geograficeşte, există obstacole materiale, aproape invincibile.

Astfel, când e vorba de Sloveni, Croaţĭ, Sîrbĭ, Ungaria formează între eĭ şi imperiul Ţarilor o barieră de fer aproape. Singură Galiţia ar putea să fie uşor anexată de Rusia. Am arătat însă cuvintele fundamentale, care determină pe Polonesĭ şi pe Ruthenĭ, supuşĭ aĭ împĕratuluĭ Franţ-Iosef, a dori menţinerea statuluĭ-quo. Ruşiĭ aŭ şi eĭ motivele lor pentru a 'l respecta.

Incorporând cele 4 milioane de Polonezĭ, obicinuiţĭ cu o mare libertate, ar trebui o perioadă indelungată, ca să'ĭ reducă la tăcere, maĭ ales, că aceştĭ din urmă ar putea să redeştepte şi pe ceĭ'lalţĭ şi atuncĭ pericolul ar fi şi maĭ mare.

Cu Ruthenĭĭ dificultăţile ar fi şi maĭ marĭ. Catolicĭ, dar de rit grecĭ-uniţĭ, adică observând aproape aceleaşĭ forme religioase pe care le aŭ ortodocşiĭ, recunosc şi puterea Papiĭ de la Roma. Ruthenĭĭ ar avea în Imperiŭ o situaţiune religioasă, pe care Ruşiĭ n'ar consimţi s'o recunoască, lucru care ar determina în cel maĭ mare numĕr de casurĭ, inextricabile complicaţiunĭ. Apoĭ, ţinênd seama că Ruthenĭĭ să bucură de marĭ libertăţĭ saŭ partide politice, care sunt imbibate de socialism şi de ideĭ auti-ruse, se poate lesne înţelege că cele 3 milioane şi 250 miĭ de Ruthenĭ din Galiţia, brusc introduşĭ în masa Micilor-Ruşĭ din regiunea Chievuluĭ, guvernul Ţaruluĭ, n'ar face decât să semene într'un teren favorabil un germene de particularism deja în prima desvolare.

Aceste diverse motive permit a încheia că, din punctul de vedere al intereselor stricte, Rusia ar comite o greşeală anexând Galiţia.

Dar, chiar dacă am presupune că guvernul din Petersburg ar trece peste toate aceste consideraţiunĭ şi ar accepta cesiunea Galiţieĭ, această cesiune constitue ca o compensaţie suficientă enormeĭ estinderĭ, pe care în schimb ar căpĕta'o Imperiul German? De sigur că nu. Dar atât poate numaĭ Germaniĭ să ofere Rusieĭ, numaĭ Galiţia; când ar fi vorba de pemînturĭ saŭ influenţe în Asia şi Africa, acestea le poate dobîndi Rusia prin ea însăşĭ, or cu concursul Franţieĭ.

Decĭ anexarea Galiţieĭ oferind avantage prea mediocre, se poate reduce că Rusia nu are nicĭ un interes a lua parte la împărţirea Austrieĭ.

Guvernul din Petersburg are din contră cele maĭ serioase motive a dori integritatea şi independenţa Austrieĭ.

Extensiunea Germanilor până la Triest, comportă sacrificiul a 6 mi-

lioane de Cechĭ şi un milion 350 miĭ de Slovenĭ. Dacă aceştĭ Slavĭ nu sunt ortodocşĭ şi nu vreaŭ să se absoarbă în Imperiul Ţarilor, Slavismul lor şi simpatia lor pentru Rusia subsistă totuşĭ. Rusia nu poate să'l lase ca să'ĭ sfarme Germaniĭ. Abandonându'ĭ Rusia pe de o parte nu şi-ar îndeplini datoriile sale morale, iar pe de alta 'şĭ-ar face şi eĭ un rĕu mare. Permiţênd Germanilor să se coboare la Triest, Rusia ar fi cu desăvîrşire tăiată de occident, căcĭ escadrele germane sprijinite pe Pola şi pe Cattaro ar interzice navelor ruseştĭ şederea în Mediterana.

Este prea adevĕrat că cu Port-Artur şi cu Manciuria ea 'şĭ a căpĕtat accesul uneĭ mărĭ libere, dar în realitate succesul întreprinderilor în Extremul orient este subordonat la buna situaţie a celor 120 de milioane de Ruşĭ aĭ Rusieĭ din Europa.

Această situaţiune este strîns legată de centrul şi de vestul continentuluĭ.

Aceasta pare şi maĭ clar încă, dacă considerăm că odată la Triest, Germaniĭ ar putea să tragă toate avantajele drumuluĭ de fer la Bagdat, care este cea maĭ periculoasă întreprindere, ce a fost dirijeată vre-o dată contra Imperiuluĭ Ţarilor.

Diplomaţia Ţaruluĭ a căutat să restrîngă efectele posibile ale drumuluĭ de fer la Bagdat, căpĕtând pentru Rusia importante concesiunĭ de drum de fer prin Persia; dar orĭ-cât de bine ar fi studiat traseul lor, el va fi în totdeauna maĭ puţin favorabil din punctul de vedere al traficuluĭ internaţional, de cât acel al linieĭ Constantinopole-Berlin-Hamburg; apoĭ va fi departe de a avea valoarea militară a drumurilor de fer germane, din Asia-Minoră. Se ştie că acestea aŭ fost studiate, ca să permită concentrarea la Sudul Caucazuluĭ a marĭ cantităţĭ de trupe turceştĭ, cu care Rusia ar avea evident să lupte serios, în cazul uneĭ conflagraţiunĭ generale, Impĕratul Germanieĭ parvenind a face pe Sultan să mobilizeze contra Ţaruluĭ. In definitiv, totalitatea acestor consideraţiunĭ determină puternica convingere că Rusia nu va putea permite Imperiuluĭ German ca să aducă vre o atingere, orĭ-cum fie ea, la integritatea Austrieĭ.

Pentru Republica franceză, evenimentele din Cisleitania prezintă un interes extrem; existenţa sa, ca mare putere, este strâns subordonată cu independenţa Austrieĭ.

Privită sub puntul de vedere al intereselor franceze, chestiunea Austrieĭ se prezintă sub treĭ feţe:

Ce perspectivă ar fi pentru Franţa să vază o Germanie de 70 milioane locuitorĭ şi 5 milioane de soldaţĭ? O ast-fel de dispoziţie sub raporturile forţelor ar face evident viaţa Franţieĭ foarte precară. Ea nu 'şi-ar maĭ putea menţine influenţa şi comerciul în orient, nu 'şi-ar maĭ putea păstra posesiunile sale din Africa, maĭ ales dacă înţelegerea Anglo-Germană ar fi de o realitate durabilă. A lăsa să se constitue o mare Germanie, n'ar fi a da imperiuluĭ German putinţa de a întrebuinţa forţele Austrieĭ

contra Franţieĭ? Astăzĭ Austria întreţine cele maĭ bune relaţiunĭ cu Franţa; interesele lor nu sunt de loc în contrazicere. Starea aceasta de lucrurĭ ar trebui să şi-o conserve Franţa. Apoĭ maĭ este şi o chestiune de ordin moral. Franţa a apărat în totdeauna dreptul popoarelor. N'ar putea nicĭ odată guvernul Republiceĭ să lase pe Germanĭ, în dorinţa lor de a merge la Triest, ca să sfarme cele 6 milioane de Cechĭ şi 1 milion 350 miĭ de Slovenĭ. Franţa poate decĭ să'şĭ arate simpatiile sale popoarelor slave din Austria, care urmăresc ideea de a'şĭ garanta individualitatea lor istorică şi naţională, prin crearea uneĭ „Austriĭ federale". Singură o federaţiune este capabilă de a asigura popoarele Slave ca şi Germane autonomia lor administrativă şi o adevĕrată libertate politică, imposibil de realizat, pe câtă vreme o singură naţiune ar domina în Austria.

Până în prezent, agricultura franceză a găsit în Germania un important debuşeŭ şi aceasta din cauză că Germania este dependentă de străinătate pentru produsele de consumaţie. Din ziua, când bogatele regiunĭ ale Austrieĭ vor fi coprinse în frontierile Imperiuluĭ German, atuncĭ acesta nu va maĭ avea nevoe de produsele franceze. Dar aceste consecinţe pentru agricultura franceză, provenite din reunirea Austrieĭ cu Germania, vor fi relativ puţin lucru în comparaţiune cu acele ce ar avea să sufere industria şi comerciul francez prin intrarea în „Zollvereinul" German a Cisleitanieĭ. Imperiul German este din ce în ce maĭ mult adversarul comercial al Franţeĭ. Deja industrialiĭ francezĭ luptă cu multă greutate contra produselor de peste Rin. Creaţiunea „Zollvereinuluĭ" German, trebuind să amelioreze în proporţiunĭ considerabile condiţiunile fabricaţiuniĭ Germane, din acest singur fapt, condiţiunile fabricaţiuniĭ Franceze devenind inferioare prin comparaţie şi cum câmpul de acţiune al imperiuluĭ German creşte formidabil, nu este îndoelnic, că superioritatea actuală va deveni o supremaţie, care va îngenuchea cu desăvîrşire comerciul Francez.

Odată „uniunea vamală" a Europeĭ centrale stabilită, Franţa nu va putea decât să aleagă între douĕ alternative: a) saŭ ea va rĕmâne în afara nouluĭ Zollverein; b) saŭ ea va căuta sĕ intre.

In primul caz, Franţa va fi maĭ puţin în mĕsură decât astăzĭ de a se putea opune năvăliriĭ mărfurilor germane şi a le concura în străinătate pentru motivul, că aceste mărfurĭ vor beneficia de condiţiunĭ de fabricare mult maĭ favorabile.

In al 2-a caz, prin intrarea Franţeĭ în Zollverein, preţul articolelor Germane, care nu vor maĭ fi oprite pe linia de vamă, va fi atât de mic, în cât Francezĭi vor fi constrînşĭ să le consume de preferinţă înaintea celor produse de industria lor proprie. Prin acest singur fapt, industria Franceză va fi mortal lovită. In ambele cazurĭ industria şi comerciul Francez ar suferi marĭ dezastre.

Efectele economice ale extensiuniĭ Zollvereinuluĭ în Austria ar atinge în adevĕr massa cea maĭ interesantă a Francezilor. Cele 3 milioane de

patronĭ, şefĭ de industrie şi ceĭ 800 miĭ comercianţĭ nu vor fi singurĭ atinşĭ în soarta lor. 6 milioane 500 miĭ de Francezĭ, care trăesc din salariile plătite de ceĭ dintăĭ şi 3 milioane de Francezĭ, ale căror salariĭ sunt plătite de ceĭ de al 2-a, vor avea a suporta prin forţa lucrurilor greutatea dezastruluĭ economic. Toţĭ aceştĭ lucrătorĭ şi toţĭ aceştĭ impiegaţĭ vor ajunge saŭ să li se micşoreze salariile saŭ să fie concediaţĭ. Şi prosperitatea indivizilor care trăesc din industrie şi din comerciŭ determină pe acea a acelor, care trăesc din agricultură; deci cele 17 milioane de Francezĭ, ocupaţĭ cu munca câmpuluĭ, vor suferi contra-lovitura primejdieĭ comerciuluĭ şi a industrieĭ. Se poate dar zice, că agricultoriĭ, lucrătoriĭ, comercianţiĭ, industriaşiĭ, adică imensa majoritate a Francezilor aŭ un interes personal şi sigur, că Zollvereinul German să nu se întinză în Austria. Afară de acesta, întinderea Zollvereinuluĭ între Baltica şi Adriatica va avea un puternic rĕsunet şi pe teritoriul Francez colonial.

Directorul contuaruluĭ colonial Francez din Madagascar saŭ din Tonchin va simţi efectele Zollvereinuluĭ întocmaĭ ca şi comerciantul din Bayona, industrialul de la Nord, lucrătorul de la arsenalul de la Brest saŭ din portul Marsilieĭ.

Vĕzută sub această triplă formă politică, economică şi socială, „chestiunea Austrieĭ“ apare pentru Franţa ca chestiune majoră. Domnul Alfred Rambaud, vechiŭ ministru al instrucţiuniĭ publice, nu exagera deci nimica, când scria:

„Eventualitatea împărţiriĭ Austrieĭ nu ţine de cât de un fir, adică de viaţa unuĭ monarch de 70 de anĭ. Dacă ea se realizează, nu se va zice că Franţa este în faţa celuĭ maĭ mare pericol, pe care l'a avut vre-o dată de 1000 de anĭ. Nu! Se va zice pentru dînsa, la o dată foarte apropiată, de a fi saŭ de a nu maĭ fi.“

In definitiv, Franţa are un interes vital a se opune la orĭ-ce extensiune a Germanieĭ în detrimentul Austrieĭ.

Concluziunea la care aŭ ajuns aceĭ care aŭ studiat hipoteza „Chestiuneĭ Austrieĭ“ este:

„Dacă Austria nu există, Europa trebue s'o inventeze: şi fiindcă Austria există, Europa trebue se facă totul pentru a o conserva.“

Englitera. Nu este nicĭ o îndoială că o ostilitate profundă a fost în totdeauna între Englezĭ şi Germanĭ. Ea se manifesta adesea-orĭ cu o rară intensitate. In lupta pentru supremaţia comercială, cele douĕ popoare venind adesea-orĭ în contact, iată cauza acesteĭ ostilităţĭ reciproce. Este neîndolenic că stabilirea mareluĭ Zollverein în Europa Centrală ar fi foarte dăunătoare pentru comerciul Englez.

Fără a maĭ vorbi de efectele radiaţiuniĭ sale atât de departe, este foarte sigur că exportările engleze în Austro-Ungaria, România, Turcia, carĭ în 1899 se ridicaŭ la suma de 250 milioane francĭ, se vor găsi grav compromise.

Dacă ţinem seamă de efectele radiaţiuniĭ orientale a comerciuluĭ German, atuncĭ intrarea Cisleitanieĭ în Imperiul German ar fi pentru Englitera un adevĕrat dezastru. In adevĕr, în ziua în care o puternică marină germană ar fi constituită în Mediterana, Germaniĭ ar putea să tragă complect folos din drumul de fer la Bagdad, fără a socoti folosul moral, de a fi căpĕtat „supremaţia navală“ faţă de Marea Britanie. Deşi prin acordul Anglo-German, stabilit acum de curînd, s'ar părea — şi poate să fie chiar — că aceste douĕ ţărĭ sunt dispuse a'şĭ face concesiunĭ reciproce, totuşĭ nu este de admis ca Englitera să lase mână liberă Germanieĭ în Austria, căcĭ atuncĭ 'şĭ-ar da ea singură o profundă lovitură.

Statele-Unite. Statele-Unite din America aŭ intrat hotărît în concurenţă cu cele maĭ marĭ puterĭ europene. De atuncĭ ele constituesc un factor de forţă, care nu s'ar putea să nu fie introdus în equaţia tuturor „marilor probleme politice“. Desmembrarea Austrieĭ este susceptibilă de a leza direct interesele Americane. Statele-Unite şi Imperiul German se găsesc necontenit într'un perpetuŭ antagonism. Cauzele provin din rivalităţile comerciale ale acestor douĕ ţărĭ. După războiul din 1870, Germania a găsit în Statele-Unite primul mare debuşeŭ, care a făcut sborul industrieĭ sale. Atuncĭ Uniunea, avênd trebuinţe de produse fabricate şi le procură din tînĕrul Imperiŭ German maĭ eftine de cât din bĕtrâna Engliteră. Apoĭ, o revoluţie economică profundă, ale căreĭ cauze sunt multiple, s'a produs în Statele-Unite. Interpretând exact situaţia nouă, billul Mak-Kinley şi tariful Diugley aŭ închis hotărît piaţa Americană importaţiunilor străine. Prin această protecţiune energică, industria Uniuniĭ s'a desvoltat aşa, că situaţia de altădată s'a rĕsturnat.

Astăzĭ nu numaĭ că Germania vede descrescênd exportaţiunile sale, dar încă produsele americane, de o eftinătate fabuloasă, aŭ inundat toate pieţile Europeĭ, concurând produsele Germane până în inima Berlinuluĭ chiar.

Dacă Austria ar intra în Zollverein, ar fi să se rezerve toată Europa centrală produselor germane, şi să se înterzică prin urmare produselor americane accesul acestuĭ vast teritoriŭ; apoĭ s'ar ameliora condiţiunile fabricaţiuniĭ germane, astfel, că articolele sale ar putea să lupte cu eficacitate contra celor americane pe toate regiunile globuluĭ.

Reese clar că extensiunea Zollvereinuluĭ în Austria ar leza grav interesele americane şi că guvernul din Wassington trebue să facă totul pentru a'l împedica, dacă vrea să păzească interesele exportatorilor seĭ. Fără îndoială, Statele-Unite nu pot să împedice cu forţa pe Germania de a se mări în paguba Austrieĭ, însă ele dispun de mijloace de acţiune, care sunt maĭ eficace decât războiul.

In rezumat: Toate puterile marĭ din ambele lumĭ sunt contra desmembrăriĭ Austrieĭ, aşa dar Germania nu va putea îndrepta în contra Austro-Ungarieĭ o lovitură de desmembrare.

In interior, după cum am arătat „federalismul“ este o consecinţă naturală a evoluţiunii politice ce s'a urmat până astăzi în Austro-Ungaria.

De sigur liniştea interioară nu se va face imediat în Austro-Ungaria. Intocmaĭ precum în Austria aŭ fost turburărĭ de la 59 până la 67, când ea a trecut de la „regimul absolutist“ la „regimul dualist“, tot asemenea pe la începutul secoluluĭ al XX vor maĭ fi dificultăţĭ de rezolvit inainte de a se realiza Federalismul.

In curînd după o schimbare naturală în casa Habsburgilor, se va ajunge la o „soluţiune federală“. Austro-Ungaria va fi atuncĭ întocmită sub o formă nouă: *Statul federal Monarchic al Austrieĭ.*

Această chestiune ne interesează de aproape, fiind-că fraţiĭ noştri de dincolo, căpĕtând autonomia, acest rezultat va fi pentru noĭ prima treaptă în dorinţa supremă ce avem de a vedea pe Maestatea sa Regele: Impĕrat al tuturor Românilor.

MAIOR GEORGE GHEORGHIU.

STELELOR

Din geamul larg pîndesc pe seară
A stelelor sclipire ne 'ncetat.
Pe rînd s'aprind vîrtelnițe de ceară
Și bolta alburiŭ s'a luminat.
Iar lumilor pierdute, risipite
Ce zarea blândă mie mĭ-o trimit
Mărturisesc în clipe aiurite
Tot focul unuĭ suflet chinuit.

O stelelor, iubirea ce v'am spus-o
Voĭ nicĭodată n'aţĭ destăinuit,
Doar câte una lunecând mĭ-a dus-o
La dragul meŭ ce'n depărtărĭ visează,
I-a spus c'un suflet peste el veghiază
Și într'un gînd atuncĭ ne-am întîlnit.

MARIA BAIULESCU

Femee cu evantaliŭ, după un vas antic.

Diferite forme de evantaliĭ, după documente grafice antice. Pe figura de jos se vede un coşuleţ împodobit cu arabescuri *(calathiscus calathus)*, în care e aşezat un evantaliŭ.

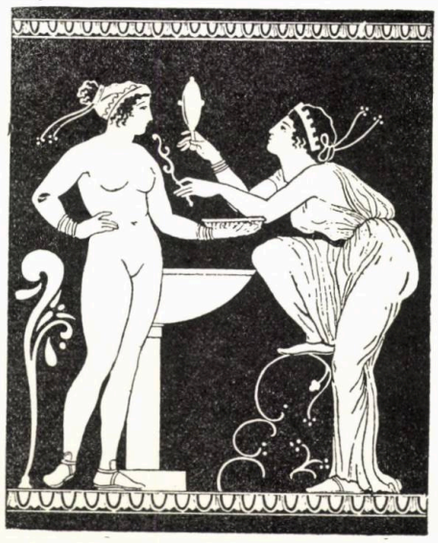

Oglindă de mână, după o pictură pe un vas.

IN JURUL LUI BASARAB LAIOT

DIN

PRIMA JUMĔTATE A SEC. XVI [1])

Printre numeroşiĭ şi maĭ totdeauna nenorocoşiĭ pretendenţĭ la tronul Muntenieĭ în veacul XVI, incontestabil că Basarab Laiot, care nelinişti cu aspiraţiunile sale la tronul ţăriĭ româneştĭ pe Radul Vodă Călugărul, e cel maĭ important şi maĭ cunoscut cronicilor şi actelor noastre.

Fecior de Domn, cum îl numeşte Constantin Căpitanul [2]) voevod chiar, cum îl consideră cronica anonimă, [3]) Basarab Laiot, care rătăcea prin Ardeal, ca mulţĭ alţĭ făurind visurĭ de domnie, a avut norocul, ajutat de boeriĭ pe carĭ domnia luĭ Paisie îĭ nemulţumi, a pune mâna, deşi numaĭ pentru scurt timp, pe tronul ţăriĭ româneştĭ. Puţinora, din odraslele domneştĭ din această epocă, pretendenţĭ domneştĭ cu titlurĭ reale orĭ maĭ adesea fără drepturĭ la tronul Muntenieĭ, pretendenţĭ care nu se dădeaŭ în lăturĭ de la orĭ ce mijloace pentru a'şĭ ajunge scopul, le-a fost ingăduită, fie chiar numaĭ pentru douĕ lunĭ, ca luĭ Basarab Laiot, fericirea de a se instala în scaunul domnesc din Tîrgovişte. [4])

Deşi avem pentru el mult maĭ multe ştirĭ interne şi externe, decât pentru orĭ-care altul, totuşĭ nu putem, în starea de azĭ a materialuluĭ ducumental, să pre-

---

[1]) Articolul de faţă este o desvoltare a notelor explicative din partea II a Istoriculuĭ Familieĭ Golescu.

[2]) Cronica luĭ e în Magazin Istoric pentru Dacia, vol. I., pag. 83, saŭ în ediţia specială a familieĭ Filipescu, tipărită sub îngrijirea D-luĭ N. Iorga.

[3]) Magazin Istoric IV, pag. 233.

[4]) Vezĭ asupra acesteĭ chestiunĭ, studiul D-luĭ N. Iorga, Pretendenţiĭ domneştĭ în sec. XVI publicat în analele Academieĭ Române, anul XIX, secţia II., pag. 193.

cizăm personalitatea luĭ Basarab Laiot.[1]) Nu ştim dacă într'adevĕr era fiŭ de domn ; dacă era născut dintr'o căsătorie legitimă saŭ din „pĕcatele Domneştĭ," cum caracterisează evlaviosul Neagoe relaţiunile nelegitime, şi nu cunoaştem nimic din viaţa luĭ din 'nainte de momentul în care ni-l presintă cronicile muntene, ca factor important în mişcarea boerilor pribegĭ contra luĭ Radu Paisie. Insă nu atât de personalitatea acestuĭ fecior de domn, conducĕtor de pribegĭ, pretendent de care a avut a se teme Radu Paisie, doresc a mĕ ocupa în acest articol, cât maĭ ales de evenimentul la care el a luat parte, şi în urma căruia şi-a realizat visul de a domni, în ţara românească: voesc, adică, să vorbesc despre năvălirea boerilor pribegĭ conduşĭ de Laiot în Muntenia în contra luĭ Radu Vodă Paisie.[2])

Fiind-că cu toate datele interne şi informaţiunile externe pe care le posedăm astăzĭ, istoria românilor din epoca dintre 1530-1545, nu e tocmaĭ bine cunoscută, din cauză că spusele cronicilor muntene, baza cercetărilor noastre, sunt în nepotrivire cu ştirile externe, şi maĭ totdeauna trebuesc rectificate prin arătările documentelor interne, găsesc necesar a mĕ opri puţin asupra domniilor care aŭ precedat pe aceea a luĭ Radu Paisie, de care ne vorbesc cronicile.

Ambele cronicĭ muntene, anonima, atribuită luĭ Stoica Ludescu,[3]) şi a luĭ Constantin Căpitanul, cunosc ca predecesorĭ imediaţĭ aĭ luĭ Radu Paisie—ele nu ne vorbesc decât de o singură domnie a acestuia, anume de aceia din 1535—pe doĭ Vlazĭ: cel din urmă e determinat de una cu numele de „Vintilă de la Slatina", căruia Constantin Căpitanul, din obicĭnuinţa luĭ de a amplifica spusele isvoruluĭ sĕŭ, îĭ zice „judeţ den Slatina". [4])

Pe lîngă aceştĭ doĭ voevozĭ, se maĭ cunoaşte, pentru epoca de care ne ocupăm, încă unul cu numele Petru de la Argeş, de care ne vorbeşte „Anonimus Valachicus" utilizat de G. Şincaĭ, şi arhiepiscopul Nicolaus Olahus, un scoborîtor din Dăneştĭ. Documentele interne, câte se cunosc până acum, nu vorbesc însă de vre-un voevod cu acest nume, pentru acest timp: el însă e cunoscut din unele însemnărĭ şi inscripţiunĭ.[5])

---

[1]) Despre Basarab Laiot, ne vorbeşte pe lîngă cele douĕ cronice muntene, un document inedit de la Radul Vodă Călugărul; o inscripţie de la mănăstirea Verbila din Prahova; Anonimus Valachicus; Nicolaus Olahus, deşi acesta nu-ĭ spune numele şi cronicarul German, Hieronymus Ostermayer. Aceste informaţiunĭ deşi multe relativ lămuritoare, serioase, totuşĭ fiind lipsite de detaliĭ, nu completează cunoştinţele noastre despre el.

[2]) Şi fac aceasta din cauză că revizuind manuscrisul Istoriculuĭ Familieĭ Golescu am constatat că numaĭ exista aceiaşĭ uniformitate la istoricĭĭ noştri în privinţa dateĭ la care se întîmplă năvălirea luĭ Laiot, şi fiind-că cred că cele expuse aci vor folosi pentru fixarea dateĭ acestuĭ fapt.

[3]) De D-l N. Iorga.

[4]) D-l Iorga consideră adausul luĭ Constantin Căpitanul ca rĕŭ: nu se cunoaşte sigur originea acestuĭ Vintilă. Deşi se intitulează el, fiul luĭ Radu, se poate ca să fie fiul aceluĭ Braga voevod, din notiţa făcută pe un mineŭ ce se aflase în posesiunea Muzeuluĭ Naţional, cum bănueşte D. Tuducescu, care zice că, cunoaşte un act de la Episcopia Buzĕuluĭ, în care se spune că un oare-care Braga, pe care'l crede identic cu voevodul amintit, a avut ca copiĭ pe Vintilă Portarul, pe Petru, pe un altul al căruĭ nume îmĭ scapă, şi o fică. Acest Vintilă portarul ar fi, crede d-sa, voevodul care se intitulează Vlad fiul luĭ Radu.

[5]) Vezĭ Nicolaus Olahus, Hungaria et Attila pagina 58. El îl numeşte „patruelis meus" adecă „vĕrul meŭ" ceea-ce se potriveşte maĭ bine după indicaţiunile genealogice date chiar de el, de cât „unchiu". Şincai. II pag. 263), pune pe Petru de la Argeş să domnească în 1534, după mazilirea luĭ Radu Paisie, din causa omorîreĭ luĭ Gritti. Constantin Stolnicul Cantacuzino nu-l trece însă nicĭ în catalogul voevozilor ţărĭĭ româneştĭ pe care'l trimete luĭ Marsigli şi nicĭ în cronologia tabelară ; un Petru Vodă e cunoscut compilaţieĭ editată de fraţiĭ Tunusliĭ, în 1532 (sic), pus după Radu Vodă Paisie din 1536. Ordinea greşită se explică de însuşĭ compilatorul, când spune că „nicĭ cronografele şi nicĭ cronologia nu'l citează în numĕrul Domnilor". In pomelnicul de la Bistriţa, din sec. XIX, Petru Vodă vine după Vintilă Vodă, şi imediat înaintea luĭ Pătraşcu Vodă, în cel al mănăstirĭĭ Govora nu e cunoscut

Pe primul Vlad Voevod îl cunoaşte şi Socoteli[1]e Braşovuluĭ, în care se găseşte adesea orĭ menţionat numele sĕŭ. [1]) In documentele interne el se intitulează Vlad voevod fiul luĭ Vlad Vodă, iar originea sa ne-o arată crisovul sĕŭ din 15 Iunie 1530, păstrat în original la Archivele Statuluĭ, în care el se numeşte fiul luĭ „Vlăduţă". Prin urmare el nu este fiul luĭ „Moise Vodă", şi nicĭ nu se intitulează ca urmaşul sĕŭ, „fiŭ al luĭ Radu". [2])

De la el avem crisóve până la jumĕtatea luneĭ August 1532: după 16 August [3]) acest an nu maĭ avem crisóve de la el, iar din 29 Decembre 1532 [4]) cunosc primul document de la urmaşul sĕŭ. Boerĭĭ cunoscuţĭ în divanul din 1530 se menţin cu neînsemnate schimbărĭ aproape întreg anul ca şi ceĭ din anul 1531 şi ca şi ceĭ din 1532.

Acestuĭ Vlad voevod cronica anonimă îĭ da 2 anĭ şi jumĕtate de domnie iar Căpitanul rotunjeşte timpul şi îl face să domnească numaĭ doĭ anĭ. In socotelile Braşovuluĭ găsim prima menţiune despre moartea luĭ prin Octombrie 1532, ceia ce corespunde cu epoca dedusă din cunoaşterea actelor din acel timp. [5])

Sfîrşitul sĕŭ aşa cum ni-l arată cronicile noastre, înecat în Dîmboviţa, [6]) poate chiar în condiţiunile relatate de un cronicar german [7]) trebuie admis, cu atât maĭ mult cu cât divanul ultimuluĭ sĕŭ act ce cunosc, se compune aproape din aceiaşĭ boierĭ, afară de doĭ care se găsesc şi în divanul crisovuluĭ din 29 Decembrie 1532 emanat de la succesorul sĕŭ. [8])

Venirea la tron a celuĭ de al doilea Vlad voevod, care se intitulează în actele sale, spre deosebire de predecesorul şi omonimul sĕŭ înecat în Dîmboviţa, ca *fiul luĭ Radu Voevod*, venire pe care o considerăm ca ceva firesc, departe de orĭ

în care însă, înaintea luĭ Paisie, e un *Drăghicĭ Voevod*. In pomelnicul mănăstirĭĭ Cotmeana Petru Vodă vine după Vintilă, şi înaintea unuĭ Drăghicĭ Vodă care e predecesorul luĭ Pătraşcu Vodă; aci lipseşte Paisie. Petru de la Argeş e admis de D-l Xenopol, şi el domneşte în 1534—1536, dupĕ prima domnie a luĭ Paisie. (Pomelnicul mănăstirĭĭ Cotmeana e în „Raport asupra câtorva mănăstirĭ, biserică şi schituri" al D-luĭ Tocilescu, Analele Academieĭ Române, XI, II; celelalte sunt la Academie).

[1]) Quellen zur geschichte der Stadt Kronstadt, sub anii 1530—1532.

[2]) Cronicele muntene nu daŭ filiaţiunea acestuĭ voevod; vezĭ despre acésta D-l Xenopol, II. pag. 490/1; D-l Iorga, în nota 2 de la pag. 52 din Constantin Căpitanul, zice că Vlad e fiul luĭ Moise şi adaugă că Vintilă de la Slatina se întitula ca şi acest Vlad, din 1530—1532, fiŭ al luĭ Radu. D-sa a rectificat filiaţiunea acestuĭ Vlad în vol. VI de Studiĭ şi documente, pag. 456. De la el se păstrează la Archivele Statuluĭ, în secţiunea istorică câteva documente originale din 1530, 5531 şi 1532; în toate el se intitulează: Vlad fiul luĭ Vlad, iar într'unul din 1530 Iunie 15, (păstrat la partida mănăstirĭĭ Govora) se numeşte fiul luĭ Vlăduţe. Intr'un crisov al seŭ din 12 Februarie 1533, Vintilă de la Slatina numeşte în ordinea urmĕtoare cărţile voevozilor carĭ l'aŭ precedat: a luĭ *Radu voevod fiul luĭ Vlad voevod Călugărul, a luĭ Vlăduţe voevod, a tinĕruluĭ (mladi) Radul voevod, şi a luĭ Vlad voevod fiul luĭ Vlăduţe voevod*, care e cel din urmă.

[3]) Actul se conservă la Academia Română în pach. 20/15.

[4]) Archivele Statuluĭ, secţia istorică.

[5]) In Quellen, 277, la 8 Octombrie 1532 e menţiune despre moartea luĭ Vlad, iar la 29 Noembrie acelaşĭ an, se vorbeşte de o deputaţiune de la *noul Vlad voevod*. In apendicele de la Vechile Instituţiunĭ române, a luĭ Brezoianu se dă sub 1532 Decembrie 11, un document din Tîrgovişte de la Vlad fiul luĭ Radu, decĭ Vintilă de la Slatina.

[6]) Constantin Căpitanul zice: *s'a înecat la Popeşti den jos de Bucureştĭ, unde mersese în primblare;* anonimul nu are „în primblare."

[7]) Ostermayer (pag. 19/20), zice că *Vlad... îmbătându-se odată s'a înecat cu calul sĕŭ.*

[8]) In primul act spătar e Dragomir şi stolnic e Vintilă, în cel din Decembrie al luĭ Vlad fiul luĭ Radu, stolnic este Staico Parvânul, iar spătar e Drăghicĭ: afară de această deosebire, ambele divane sunt identice.

ce tentativă a luĭ contra luĭ Vlad, este de aşezat după 16 August 1532 până în Decembrie acelaşĭ an. [1])

Acesta al doilea Vlad Vodă este *Vintilă de la Slatina* al cronicilor muntene este *novus Wlad Wayvoda*, al socotelilor Braşovuluĭ, este, în sfîrşit *Ventilla Wayda, en tapffer Mann*, de care vorbeşte germanul Hieronymus Ostermayer, în cronica sa pentru acest timp. [2])

Identitatea luĭ Vlad voevod fiul luĭ Radu urmaşul luĭ Vlad, cu Vintilă de la Slatina, o stabileşte documentele interne posteriore, în care când se vorbeşte de crisoavele luĭ, se spune „Vlad voevod pronumit Vintilă“ [3]). Afară de acestea posedăm documente de la el din acest timp, în care se numeşte chiar Vintilă voevod, şi, ceva maĭ mult, cunosc un act în care el se intitulează complect: „Vintil(ă) voevod...fiul luĭ...Radu Voevod“ [4])

Observ că de şi crisoavele în care el se numeşte Vintilă, pe care le cunosc, sunt numaĭ din Aprilie 1535, totuşĭ absoluta asemănare dintre divanele acestor douĕ acte cu cele din actele din 'nainte de 1 Aprilie 1535, ale luĭ Vlad fiul luĭ Radu, şi cu cele de după această dată ale aceluiaşĭ, face imposibilă orĭce bănuială asupra identităţiĭ voevoduluĭ care se intitulează câte odată Vintilă voevod cu cel care obicĭnuit se numeşte Vlad fiul luĭ Radu. [5]).

Luĭ Vintilă de la Slatina căruia cronica anonimă ĭĭ dă 3 anĭ şi jumĕtate de domnie, iar Căpitanul „treĭ anĭ pol“, ambele cronicĭ ĭĭ daŭ ca succesor pe egumeul Paisie de la Argeş, pe Radul Vodă Paisie. Nu trebue însă a se uita că ele contopesc cele douĕ domniĭ ale luĭ Radu Paisie, şi când ne vorbesc de acesta din urmă ele ne daŭ anul 1535 şi ca atare, după ele, domnia luĭ Vintilă Vodă ne apare ca *neîntreruptă* din Septembrie-Octombrie 1532 până în vara anuluĭ 1535.

Dar tocmaĭ în această privinţă arătările cronicilor noastre nu sunt în acord cu documentele interne şi cu unele ştirĭ externe.

Pe baza unor informaţiunĭ externe şi pe temeiul afirmaţiunilor „Anonimuluĭ românesc“ al luĭ Şincaĭ, istoriciĭ noştri aŭ vorbit de un Petru de la Argeş, care ar întrerupe, prin 1534 domnia luĭ Vintilă de la Slatina, şi aceasta după o scurtă domnie a luĭ Radu Paisie.[6]) Pentru motivele ce se vor aduce maĭ jos nu considerăm decât o singură întrerupere a domnieĭ luĭ Vintilă.

---

[1]) Cu ajutorul socotelilor Braşovuluĭ se poate preciza această dată şi maĭ bine, de oare ce prima menţiune de Vintilă e în 1532 Noembre 29, prin urmare între finele luneĭ Septembrie şi jumĕtatea luneĭ Noembrie s'a întîmplat moartea luĭ Vlad şi alegerea luĭ Vintilă.

[2]) Ostermayer, în I. Kemeny, II, pag. 19.

[3]) Vezĭ condica mânăstiriĭ Tismana, I (Comis. Documentală). Intr'un crisov al luĭ Radu Vodă fiul luĭ Radu (Paisie) din 1534 Septembrie 1 se vorbeşte de cearta pe care aŭ avut'o călugăriĭ de la mânăstirea Govora cu un oare care Mihăilă, *în timpul luĭ Ventilă voevod.* Tot aşa Radul Paisie, în 24 Octombrie 1535, dăruind pe Vlaicul logofĕtul cu nişte moşiĭ spune că ele aŭ fost cumpĕrate de *Vlad voevod Vintilă.* Archive, mânăstirea Valea pach. 16/5.

[4]) Ambele crisoave provin de la Archivele Statuluĭ, din secţia istorică: unul se păstrează la Episcopia de Râmnic, cel din 1 Aprilie 1535, iar cel de al doilea la Episcopia de Argeş; acest din urmă e din 10 Aprilie 1535, şi în el se intitulează „Vintil(ă) voevod, fiul luĭ Radu voevod“.

[5]) Despre Vintilă de la Slatina a vorbit D-l Iorga, în Studiĭ şi Documente, vol. III, prefaţa pag. LI şi LXXVIII. Natural că data morţiĭ luĭ de 1537, stabilită de D-l Iorga în acest studiŭ, a fost rectificată, în nota de la domnia lui Radu Paisie, din Constantin Căpitanul.

[6]) Relativ la această întrerupere a domnieĭ luĭ Vintilă de la Slatina, în istoria românilor există douĕ părerĭ: una care crede că avem în 1534, pe lîngă domnia luĭ Vlad, pe a luĭ Radu Paisie, de scurtă durată, şi pe a luĭ Petru de Argeş; iar altă părere e că domnia luĭ Vintilă Vodă e întreruptă o singură dată, de aceea a luĭ Paisie, pe care l'aŭ identificat cu Petru de la Argeş. Dionisie Fotino a spus cel dintâiŭ că Radu Vodă e identic cu Paisie şi cu Petru Vodă, aşa zis de la Argeş;

Intr'adevĕr dalmatinul Tranquillus Andronicus, din Trau, ne spune în cronica sa, analizată de D-l N. Iorga [1]), că Gritti în cea de a doua a sa trecere prin ţara românească a găsit ca domn în 1534, pe Vlad Voevod, care e Vintilă de la Slatina, pe când istoricul maghiar Istwanfi, în a sa Historia, afirmă că domn în Valahia când a trecut Gritti pe aci era Radul Voevod. [2])

Afirmaţiunea istoriculuĭ maghiar e întărită de constatarea că, din documentele interne se vede că în parte din luna Septembrie 1534, în care italianul Gritti a fost asasinat, poate întreaga lună Octombrie, şi de sigur în Noembrie acest an domnea în Muntenia Radul Vodă fiul luĭ Radu.

La Arhivele Statuluĭ se păstrează un crisov original slav de la Radul voevod fiul luĭ Radu, foarte bine conservat, a căruĭ dată este $\frac{7043}{1534}$ Septembrie 1, iar la Academia Română, de şi deteriorat, se păstrează un altul pe care se poate vedea cu înlesnire, fiind-că e foarte clară, dată $\frac{7043}{1534}$ Noembrie 20, şi semnătura voevoduluĭ: Io Radul Voevod.

Divanele acestor acte, puţin diferite între ele, se deosibesc însă maĭ mult de cel al luĭ Vlad Voevod fiul luĭ Radul tot original a căruĭ dată este însă 6 Septembrie 1534, prin urmare, numaĭ la câteva zile după cel d'intâiŭ act al luĭ Radu Voevod. E de notat însă că crisovul luĭ Vlad din 6 Septembrie este dat din Fureştĭ, [3]) pe când a luĭ Radu e din Târgovişte.

Orĭ-cât ar părea de curioasă esistenţa acetor treĭ crisoave, faptul însă e aşa şi o greşală de datare nu e de admis. In situaţiunea internă a Muntenieĭ din acel timp, incontestabil nesigură şi de fel limpede, pe care trebue neapĕrat să ne o închipuim, afirmaţiunea luĭ Istwanfi pare să câştige foarte mult: Voevodul de fapt al Ţăreĭ Româneştĭ, în Tîrgovişte, la venirea luĭ Gritti, era Radul, care luase domnia poate de câte-va lunĭ, dar a căruĭ situaţiune nu era tocmaĭ solidă. [4]) Hărţuit nu numaĭ de Vintilă care fusese înlăturat, şi care apare din noŭ la tron în anul 1535, în primile zile ale luneĭ Ianuarie, dar şi de alţĭ pretendenţĭ, Paisie perde în curînd după o scurtă domnie, tronul Muntenieĭ. Dar cu perderea de astă dată a domnieĭ din cauza uneĭ „factionis adversae" nu-l părăsiseră însă, şi speranţele de recăpĕ-

---

părerea a fost admisă de D. Ştefulescu şi primită în urmă şi de D-l Iorga. Aşa fiind şi cum identitatea luĭ Paisie cu Petru de la Argeş e azĭ admisă, nu vom considera decât o singură întrerupere în 1534 a domnieĭ luĭ Vlad, aceia ocupată de Radu Paisie.

[1]) In prefaţă vol. III de Studiĭ şi Documente, pag. IXXV. După cele ce se vor arăta în acest articol neapărat că se va găsi o explicaţiune mulţumitoare pentru informaţiunea luĭ Andronicus.

[2]) Istwanfi, Historia XII pag. 179, spune că s'a trimes delegaţi la *Radul din Valachia* şi la Petru din Moldova.

[3]) In marele dicţionar Geografic al Romănieĭ sunt douĕ localităţĭ cu acest nume; una e în plasa Podgoria din Muscel, iar cealaltă în Buzĕŭ. Nu avem posibilitatea a şti în care din aceste douĕ localităţĭ s'a aflat Vintilă când a dat acest crisov.

[4]) Bucuros aşĭ pune epoca venireĭ la tron a luĭ Paisie, întâia oară, în intervalul dintre Iunie—Septembrie 1534, căcĭ în acest timp documente nu prea sunt. Această epocă ar fi fost ocupată de lupta dintre Paisie şi Vintilă şi dintre un al treilea, care ar fi Basarab Laiot. In cele din urmă Paisie reuşind să se instaleze în Târgovişte nu domneşte mult şi e înlăturat de Turcĭ, fie din causa morţeĭ luĭ Gritti, fie din alte împrejurărĭ. Paisie domneşte poate până la sfîrşitul anuluĭ 1534 şi e neliniştit de năvălirea luĭ Laiot. In timpul ciocnirilor cu acest pretendent, Vintilă, care fusese înlăturat de la tronul Muntenieĭ de Paisie, găseşte momentul oportun de a se intitula domn, dând crisovul din 6 Septembrie, poate când scaunul din Târgovişte era ocupat de Laiot, neconfirmat. Aşa dar după documentele interne Vintilă de la Slatina domneşte din Septembrie—Octombrie 1532 până în Iunie—Iulie 1534, şi din Ianuarie 1535 până la jumĕtatea luneĭ Iunie acelaşĭ an; intervalul dintre Iulie—Decembrie 1534 e ocupat de întâia domnie a luĭ Paisie.

tare a tronului, speranțe pe care el le împărtășește rudei sale Nicolaus Olahus, în scrisoarea ce i-a adresat-o. [1])

Cu această întrerupere a domniei lui Vintilă de la Slatina, intervalul dintre Iulie-Decembrie 1534, împăcăm aserțiunea lui Istwanfi, argumentarea lui Șincai când explică mazilirea lui Paisie, din intâia domnie și mai ales facem loc primei domnii a lui Paisie, în genere admisă dar nehotărîtă ca dată. [2])

Și apoi—în treacăt observ că—această întrerupere a domniei lui Vintilă de la Slatina, e singura, căci cele două acte, trecute în inventariul actelor istorice din așa zisa secțiune istorică de la Archivele Statului, cu data de 1533 ca fiind de la Radu Paisie, deci din primul an al domniei lui Vintilă, nu aŭ ambele această dată și nu sunt amîndouĕ de la Paisie [3]). Unul din ele, cel trecut sub data de 15 Aprilie 1533 emană de la Vlad fiul lui Radu și nu de la Radu, iar cel de al doilea nu este din 22 Iulie 1533, ci din 1535 și este prin urmare din a doua domnie a lui Radu Paisie. Și nici nu putea să fie altfel de oare-ce după actul din Aprilie 15 se păstrează la Archive, în aceeași secțiune încă două acte de la Vlad ale căror divane sunt aproape identice; deosebirile sunt numai la dregătoriele secundare. [4])

Evident că față cu aceste documente, cele din 1534 care ne arată o succesiune la tron între Vlad fiul lui Radu și Radul fiŭ și el al unui Radu, poate acelaș [5]), nu

---

[1]) Nicolaus Olahus vorbind de isgonirea lui (Paisie) Petru de la Argeș amintește de aceste speranțe. Ele s'aŭ realizat pentru că în curînd la „două luni" după cronice, el recăpĕtă tronul omorînd pe Laiot și pe pribegi.

[2]) Șincai crede că năvălirea lui Basarab Laiot s'a întîmplat înainte de călătoria a doua a lui Gritti prin țara românească și el zice că „nu fără oare care fundămînt, a fost Paisie mazilit de poartă, cunoscut fiind amestecul lui în omorul acestui aventurier."

[3]) Aceste crisoave aŭ fost citate de D-l I. Bogdan, care le a utilizat pentru identificarea unor boeri, ale căror cărți către municipalitatea Brașovului se afla în archiva acestui oraș, cu unii din divanul actelor lui Paisie.

[4]) Documentul din 15 Aprilie 1533 din Târgoviște; cel din 26 Aprilie nu are localitate, cel din 3 Iunie al lui Vlad e din București, iar cel din 22 Iulie 1535 al lui Radu n'are orașul. In primele trei mare ban Jienesc, fost mare vornic, mare logofĕt sunt aceleași persoane; primele două aŭ ca vistier pe Radu, al treilea pe Staicu și cel din urmă pe Udriște; celelalte dregătorii sunt ocupate mai de aceleași persoane, fără să păstreze strict aceeași funcțiune.

[5]) Intr'adevĕr Vintilă de la Slatina se intitulează în actele sale Vlad fiul lui Radu și într'un crisov din 29 Decembrie 1532, de la archive el ne vorbește de cartea *moșului sĕŭ (dedu moș) Vlad voevod Călugărul.* Prin urmare Vintilă, fiind nepot lui Vlad Călugărul și intitulându-se fiul al lui Radu voevod, e negreșit fiul lui Radu cel Mare. Radu Vodă Călugărul, adică Paisie, intitulându-se și el fiul lui Radu, a putut fi considerat ca fiŭ al lui Radu cel Mare, al lui Radu de la Afumați, saŭ al aceluĭ Radu Călugărul-Dragomir, al cronicelor noastre, dacă ținem seamă că înaintea lui aŭ fost în țara românească atâția voevozi care s'aŭ numit Radu. D-l Xenopol l'a considerat pe Paisie ca fiŭ al lui Radu Călugărul pe care'l ținea de fiŭ al lui Vlad Vodă Călugărul. Aceiași filiațiune i-o atribue lui Paisie și D-l St. Grecianu, în prețioasa D-sale lucrare Eraldica Română—(tabela lit. C. pag. 35—); ceva mai mult, D-sa face pe Paisie frate cu Vintilă de la Slatina, despărțindu-se în această privință de D-l Xenopol care bănuește că Vintilă ar descinde din Neagoe Basarab. D-l Al. Lăpĕdatu, în Monografia sa asupra lui Vlad Călugărul, nu pune printre fiii acestuia pe un Radu Călugărul-Dragomir. Radu Vodă Paisie e însă, incontestabil, fiul lui Radu cel Mare; aceasta se dovedește în chipul urmĕtor: In condica monastirei Glavacioc, (Academie, pag. 253) este un crisov al lui Radu Vodă fiul mareluĭ Vlad voevod, din 1507 Iulie 20, prin care se confirmă mânăstirei stăpînire peste a treia parte din plaiul Prislopul. In actul sĕŭ Radu Vodă zice ca această parte din plaiul Prislopul *o cumpĕrase părintele domniei mele (Vlad voevod) de la egumenul de la Brădet, de la Lazăr, drept un tetra-evanghel, prețul lui 1000 aspri.* In 1536 prin Iunie, Radul Vodă fiul lui Radu Paisie, întărește și el monastirei Glavacioc stăpînire peste muntele Prislopul „ce aŭ fost cumpĕrat încă de **moșul domniei mele Vlad Voevod Călugărul,** iar după aceia și **de părintele domniei mele Radu voevod** de la egumenul Lazăr din Brădet drept un tetra-evanghel și prețul lui a fost 1000 aspri". Pentru a da mai mult o tărie spuselor sale Paisie spune *că a vĕzut cărțile moșului domniei mele Vlad voe-*

trebue să ne mirăm că cronicile noastre nu cunosc exact şi detaliat evenimentele şi desele schimbări de domnie din acest timp şi de asemenea nu trebue să ne surprindă faptul că străinii nu aŭ înregistrat câte o dată preciz, exact şi mai ales uniform faptele petrecute în Muntenia în acea epocă. [1])

După socotelile Braşovuluĭ Vintilă trăea la 4 Maĭ 1535, iar la 29 Maĭ acel an se însemnează în aceste socotelĭ sosirea la Braşov a luĭ Drăghicĭ vornicul, luĭ Vlad voevod. La 14 Iunie 1535, soseste la Braşov un servitor de la Făgăraş, *ut referret Wlad Waywodam Transalpinesem esse interemptum*,[2]) ceea-ce presupune că faptul se întîmplase cu puţin mai înainte de această dată. Din examinarea documentelor interne de asemenea rezultă că omorîrea luĭ Vintilă de la Slatina a trebuit să se săvîrşească între 7 Maĭ, data ultimuluĭ document ce-l cunosc de la el şi între 1 Iulie 1535, data primuluĭ crisov de la Radul Vodă Călugărul. Cea dintâĭ menţiune despre succesorul luĭ Vintilă, în Socotelile Braşovuluĭ, e la 1 Iulie 1535 când se semnalează sosirea la Braşov a luĭ Marcea logofătul *qui a novo Waywoda Radul et boyaronibus Transalpinensibus huc venit.*

Cum vedem, dar, există între Socotelile Braşovuluĭ şi documentele interne, o perfectă concordanţă în privinţa epoceĭ în care trebue să admitem că Vintilă Vodă a fost amorît: această epocă este cuprinsă între 7 Maiŭ şi primele zile ale luneĭ următoare a anuluĭ 1535.

Prin urmare, de la 1 Iulie 1535, saŭ poate cu vre-o douĕ saŭ treĭ săptămâni maĭ înainte, a început domnia a doua a luĭ Radu-Vodă Călugărul, domnie cunoscută cronicelor noastre şi care ţine neîntrerupt *poate* până la anul 1545. In acest fel, după documentele pe carĭ le cunoaştem până azĭ cele douĕ domniĭ ale luĭ Radu-Vodă Paisie ne apar despărţite între ele prin domnia luĭ Vintilă de la Slatina, pe când după afirmaţiunile luĭ Anonimus Valachicus, utilizat de Şincaĭ, se admisese că domniile luĭ Paisie sunt separate prin aceea a unuĭ Petru de la Argeş [3]). Astăzĭ însă e dovedit că voevodul cunoscut sub numele de Petru de la Argeş care a avut un fiŭ cu numele de Marcu, care a făcut mănăstirea Mislea şi care a terminat mitropolia din Tîrgovişte, rămasă nesfîrşită de la Neagoe Basarab, nu e altul de cât egumenul Paisie de la Argeş din cronicile noastre, cunoscut ca domn sub numele de Radu-Vodă Paisie. [4])

---

vod călugărul şi a părinteluĭ domnieĭ mele Radul voevod. Cartea luĭ Radu voevod, pe care a vĕzut'o Paisie, o cunoaşte maĭ târziŭ şi Mateĭ Basarab, care spune în crisovul seŭ din 1643 Aprilie 14, că a vĕzut cartea rĕposatuluĭ *Raduluĭ voevod, feciorul luĭ Vlad voevod, nepotul bĕtrânuluĭ Mircea voevod, de la cursul anilor 7015—1507.* E în afară de orĭ ce îndoială că crisovul părinteluĭ domnieĭ mele Radu Vodă, pe care Paisie zice că l'a vĕzut în 1536, este crisovul luĭ *Radu cel Mareĭ*, fiul luĭ Vlad Vodă Călugărul. Concluziunea, care vine de la sine, e că Paisie e fiul luĭ Radu cel Mare nu al luĭ Dragomir Călugărul (Radul călugărul), şi decĭ frate cu Vintilă de la Slatina, dacă admitem că Vlad Călugărul a avut *numaĭ* un fiŭ cu numele Radu. (Cele douĕ din urmă crisoave sunt tot din condica Glavacioculuĭ).

[1]) Mĕ abţin de la orĭ ce explicare a deosebiriĭ dintre Istwanfi şi Tranquillus din Trau: se pot da, de sigur, câte-va.

[2]) Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt, II, pag. 417 şi maĭ sus.

[3]) G. Şincai, II. pag. 265, crede că „Petru de Argeş aŭ urmat luĭ Radul al IX“ în 1534 după moartea luĭ Gritti; D-l Xenopol, considerând pe Petru de la Argeş frate cu Paisie, înţelege prin „facţiunea adversă“ a luĭ Olahus, partida fratelu sĕŭ, Radu Paisie. Petru de la Argeş, separa după d-sa cele douĕ domniĭ ale luĭ Paisie, domnind în 1534—1536. Observ că documentul cotat cu No. 154 din pachetul 20 de la Academie este din 30 Iulie 7043—1535, iar nu din 30 Iunie cum este trecută data în copia luĭ.

[4]) Pe lîngă un act de la Braşov, în care Radu Vodă cere de la judeţul Braşovuluĭ, să'ĭ trimită pe *vraciul Gherghe*, pentru fiul sĕŭ Marcu, greŭ bolnav, identitatea incontestabilă a luĭ Petre voevod cu Paisie se maĭ probează şi ast-fel: Inscripţia mitropolieĭ din Tîrgovişte, pisania eĭ spune că s'a terminat complet mănăstirea de Io Petru voevod împreună cu fiul seŭ Marcu, în zilele luĭ

Dintre toate probele cea mai convingătoare este următoarea: La Academia Română, în pachetul 74, se păstrează un crisov originial slav pe pergament din 1540 Februarie 23, de la Radu-Vodă Paisie în care el se intitulează: *Io Petru Voevod numit încă şi Radu Voevod fiul luĭ Radu,* ceea-ce nu mai lasă nici o îndoială asupra faptuluĭ că Paisie al cronicelor noastre, Radu Voevod al documentelor este tot unul cu Petru Voevod zis de la Argeş. Ba mai mult, voevodul spune că face donaţiunea din crisovul său mânăstiriĭ Meteoru de la Atos pentru ca să fie pomenit la sfînta proscomidie atât el, *Petru Voevod, cât şi părintele său Radu Voevod şi fiul său Marco Voevod.*

Acesta e singurul document intern, după cât ştiŭ, cunoscut până acum în care Paisie se numeşte Petru-Vodă şi apare alături cu fiul său Marco voevod, cu care ne era cunoscut numaĭ dintr'un document de la Braşov şi din inscripţia de la Mislea. Acest crisov hotărăşte în chip definitiv că numaĭ poate fi vorba de un Petru Voevod de la Argeş deosebit de Radu Vodă Paisie. [1])

Şi acum firește că înţelegem de ce atunci când Archiepiscopul Nicolaus Olahus, care, după cum singur spune era văr cu Petru de la Argeş, afirmă că acesta e făcut domn al Munteniei de Turcĭ, şi că în curînd a fost alungat de boeriĭ dintr'o facţiune adversă, dar că n'a perdut speranţele de a recăpăta tronul cu armele, e în perfect acord cu modul în care documentele interne ne prezintă istoria Munteniei în acel timp şi mai ales aceea a primeĭ domniĭ a luĭ Paisie.

Intr'adevăr, am văzut mai sus cum că prin Septembrie şi Noembrie 1534, se constată ca domn al Munteniei, în Tîrgovişte, Radu-Vodă, iar din Ianuarie următor 1535 până în Maĭ acelaşĭ an, domneşte iar Vintilă de la Slatina. Eĭ bine, e sigur că voevodul care domneşte în 1534 numaĭ câteva luni de zile, care se intitulează

---

chir Varlaam, metropolitul. Data inscripţieĭ e redată greşit: părintele Musceleanu are anul 1533, ca în Tunusliĭ, Dionisie Fotino are anul 1538, admis şi de D-l Ştefulescu în Tismana. Chrisovul luĭ Radu voevod fiul luĭ Radu, din 21 Ianuarie 1538, către mitropolitul Varlam, prin care se confirmă metropolieĭ din Tîrgovişte satul Aninoasa, act publicat de Venelin (159/60), ca şi constatarea din pisanie că metropolia s'a terminat în zilele Vlădicăĭ Varlaam probează că voevodul, care în inscripţie e numit Petru voevod, e tot unul cu cel care oficial în documentul de donaţiune se intitulează Radu. Varlaam e mitropolit în 1535, 1536, 1537 şi 1538, deci într'o epocă în care domnea în ţara românească Radul Paisie. Crhisoavele din condica mânăstiriĭ Mislea de la Archive hotăresc în mod definitiv chestiunea zidiriĭ acesteĭ mânăstirĭ. In actul său din 7122—1614 Maĭ 19, Radu Mihnea dăruind mănăstiriĭ Mislea satul Greaca, zice că ea este *zidită şi întemiată de răposatul Radu Vodă Călugărul când aŭ fost cursul anilor 7045—1537.* In alte crhisoave fundatorul e numit *Radul voevod Paisie.* (Vezĭ condica Mislea, p. 20 şi 59 v.) Apoĭ mănăstirea Mislea e în apropiere de localitatea cunoscută sub numele de fîntâna ţiganuluĭ, unde Radul Vodă Paisie a fost învins de pretendentul Laiot venit de peste munţĭ. Natural că există legăturĭ între fundarea acesteĭ mănăstirĭ şi voevodul care a fost învins aci; şi cum ca fundator al eĭ pisania arăta pe Petru Vodă, negreşit că acest domn e identic cu acela de care bătălia de la fîntâna ţiganuluĭ e legată. In sfîrşit un molitvelnic e scris de călugărul Moise în Tîrgovişte la 10 Ianuarie 1545, *din porunca Domnuluĭ Io Petru marele voevod.* Insă în 1545 prin Ianuarie, după cum se ştie, domnea în ţara Românească Radul voevod Călugărul numit şi Paisie. Negreşit dar că voevodul cunoscut din acte oficial, sub numele de Radul voevod fiul luĭ Radu, nu e altul de cât Petru Vodă din inscripţiile de la mănăstirea Mislea, metropolia din Tîrgovişte şi din epilogul molitvelniculuĭ de la Tîrgovişte. Cu el s'a întîmplat acelaşĭ lucru ce se observă la alţĭ voevozĭ, de pildă: Şerban Basarab fiul Marieĭ din Coiani s'a numit ca domn Radu deşi nu e nicĭodată numit după moartea luĭ de cât Şerban Vodă. Cu Neagoe Basarab s'a petrecut acelaşĭ lucru. Tot aşa Petru Vodă fiul luĭ Mircea Ciobanul în 1564 Noembrie 8 zice că a văzut cartea luĭ Vintilă voevod; iar într'un zapis din sec. XVII se vorbeşte de Doamna Elena a răposatuluĭ Şerban voevod. Pe unul din pereţiĭ mănăstiriĭ Horez, D-l Gr. G. Tocilescu a citit Io Şerban Basarab, care este „Radul Vodă nepotul luĭ Basarab voevod" în documente. (Epilogul molitvelniculuĭ în Bibliografia veche Românească, a D-lor Bianu şi Hodoş. pag. 23/9).

[1]) Intr'un crhisov din sec. al XVIII Paisie e numit: *Petru Vodă Călugărul ce şi-a zis Paisie.*

în actele sale Radul Voevod fiul luĭ Radu, nu e alt decât Petru de la Argeş, de care vorbeşte Nicolaus Olahus şi Anonimus Valachicus [1]).

Un act de o netăgăduită valoare vine să confirme afirmaţiunea de maĭ sus: Printre actele slavone găsite în archivele Braşovuluĭ se află şi o carte nedatată de la un Vlad Voevod, către autoritatea municipală a Braşovuluĭ, cu care voevodul intervine în favoarea unuĭ oarecare *Bârca*, căruia i se furase o sumă însemnată de aspri, cu care se dusese în Ardeal să cumpere caĭ. Furtul se săvîrşise de un oarecare *Iancău*, care păţise, se vede, acelaş lucru în ţara românească. In cartea sa Vlad Voevod, dorind să stabilească deosebirea de situaţiune dintre Bârca şi Iancău în favoarea celuĭ dintâĭ, se exprimă astfel: *apoĭ acea pagubă n'aŭ avut-o Iancău* (cel care luase aspriĭ de la Bârca), *de la domnia mea nicĭ de la oameniĭ domnieĭ mele, ci el a slujit pe Petru Voevod, şi ce pagubă o fi avênd, Petru Vodă ştie de acea pagubă, căcĭ i-a fost slugă: să se socotească decĭ cu Petru Vodă cum ştie, iar sluga domnieĭ mele de ce să aibă pagubă?* [2])

Cartea aceasta e pusă de d-l Bogdan între aniĭ 1532-1535, şi decĭ voevodul de la care emană e fără îndoială Vintilă de la Slatina. Incontestabil că nu poate fi alt Vlad Voevod, întru cât nu se cunoaşte în istoria românilor un alt voevod cu acest nume, care să fi fost precedat la tronul Munteniei, de un altul cu numele Petru. Acest Petru Voevod căruia Iancău *i-a fost slugă*, şi de la care, saŭ maĭ bine zis *de la oameniĭ căruia* a avut pagubă, care *trăeşte*, după cum rezultă din redacţiunea actuluĭ, nu e altul decât acel Petru de la Argeş al luĭ Nicolaus Olahus, nu e altul prin urmare decât voevodul care în acte, oficial adică, se intitulează Radu fiul luĭ Radu [3]). Decĭ data cărţiĭ se poate preciza; ea a fost dată în intervalul de la Decembrie 1534 până în Maiŭ 1535, timp în care se constată după actele interne, că Vintilă domneşte din noŭ în Muntenia.

Represalile care se încercaŭ acum faţă de munteanul Bârca, pacĭnicul supus a luĭ Vlad Voevod, ne arată, de sigur, că nu trebue să căutăm într'un timp prea depărtat cauza lor, şi că din contră, păţania luĭ Iancău în Muntenia, în timpul domnieĭ luĭ Petru Vodă, se întîmplase de curînd. Astfel fiind ni se pare foarte probabil a susţine că timpul domnieĭ luĭ Petru Vodă din cartea luĭ Vintilă de maĭ sus, e intervalul dintre Iulie-Septembrie-Noembrie, saŭ poate până la sfîrşitul anuluĭ 1534.

Prin urmare o primă domnie a luĭ Petru Vodă, saŭ Radu Paisie, impusă de documentele interne, e susţinută şi de actele slavone din archiva municipală a Braşovuluĭ.

Lăsând la o parte afirmaţiunile luĭ Anonimus şi celelalte ştirĭ care ne vorbesc

---

[1]) Să se observe că, după cronice, Paisie ne apare ca un protejat al Turcilor şi tot ca favorit al acestora ne prezintă Olahus pe Petru de la Argeş. Acesta îşĭ realizează speranţele cu care părăsise tronul, tot cu ajutorul turcilor, aşa după cum reese şi din cronicile muntene şi relaţiunea luĭ Ostmayerer.

[2]) D. I. Bogdan, Documente şi Regeste din Archiva Braşovuluĭ, pag. 185.

[3]) Avem aci o confirmare a spuselor din notele de maĭ sus: când un Voevod îşĭ schimbă numele venind la domnie după moartea luĭ era numit de obiceĭ cu adevĕratul sĕŭ nume. Radul Şerban Basarab e pomenit în acte de Mateĭ Basarab cu numele de Şerban Vodă (Basarab), şi chiar Constantin Cârnul vorbind de tatăl sĕŭ îl numeşte Şerban Vodă. Să se distingă însă că se întrebuinţa numele de dinainte de domnie, atuncĭ când se vorbea numaĭ de el, pe când atuncĭ când i se amintea vre-un act, incontestabil că nu se putea cita decât cu numele, cu titulatura ce era în actul pe care 'l pomenea. De pildă se zicea: *în zilele luĭ Şerban Vodă*, dar nu se putea vorbi decât *că s'a citit cartea Raduluĭ Voevod nepotul luĭ Basarab Voevod.* In cartea sa către Braşovenĭ Vintilă de la Slatina putea, vorbind de predecesorul sĕŭ, să numească pe Radu Vodă Călugărul, Petru Vodă şi tot aşa Paisie numeşte pe predecesorul sĕŭ *Vlad Voevod Vintilă.* (Toate actele sunt de la Archive, secţia Istorică).

de un Petru, deosebit de Radu Vodă Călugărul şi considerând numaĭ douĕ domniĭ pentru Paisie, prima în anul 1534 de prin Iulie-August până spre sfîrşitul anuluĭ, iar cea de a doua din Iunie—Iulie 1535 până în anul 1545, să vedem ce se poate spune despre năvălirea luĭ Basarab Laiot, contra luĭ Paisie şi maĭ ales să încercăm a determina data saŭ măcaŕ domnia în timpul căreia s'a întîmplat.

De o cam dată tot ce se poate spune despre năvălirea boerilor, pe care alegerea luĭ Paisie ca domn îĭ făcu să pribegească, şi de ciocnirile lor conduşĭ de Laiot şi Stroe, se reduce, pe lîngă câteva ştirĭ externe, la cele relatate de douĕ documente interne şi de cronicele muntene : anonima şi a luĭ Constantin Căpitanul. [1])

După aceste douĕ cronice venirea la tron a luĭ Radu Vodă Călugărul, egumenul Paisie de la Argeş, în contra căruia năvălesc Laiot şi Pribegiĭ, înaugurată prin omorîrea luĭ Toma banul şi Vlaicul logofĕtul, a produs, cum de alt-fel era şi natural, nemulţumirĭ printre boerĭ. Ca maĭ la toate schimbările de domn, tot aşa şi acum, maĭ ales de astă dată împinşĭ şi de purtarea luĭ Paisie, o seamă de boerĭ, identicĭ şi tot atâţia în ambele cronice, aŭ apucat drumul pribegieĭ spre Ardeal mărind ast-fel numĕrul acelora care se retrăseseră acolo, poate imediat ce Radul Paisie luase tronul, saŭ şi de maĭ înainte. [2]) In Ardeal boerĭĭ pribegĭ, printre care Stroe pribeagul, Manole şi Mihalco sunt ceĭ dintâĭ, înjghebează o armată sub conducerea luĭ Basarab Laiot, cu care vin în ţara românească contra luĭ Paisie.

Această năvălire a pribegilor avênd în fruntea sa pe Basarab, zis şi Laiot, se întîmplă, după cronica anonimă la *preste puţină vreme*, de la urcarea pe tron a luĭ Paisie, iar după Constantin Căpitanul, care motivează atât pribegirea cât şi năvălirea boerilor cu Laiot, de omorul celor douĭ boerĭ, data la care se întîmplă e exprimată prin cuvintele *n'a zăbovit mult*, care se referă la omorul luĭ Toma banul şi Vlaicul logofĕtul, motivul determinant după el, al năvăliriĭ. [3])

Pe baza acestor isvoare decĭ, se constată că năvălirea luĭ Laiot contra luĭ Paisie se întîmplă imediat după venirea la tron a acestuia, şi cum cronicele noastre nu cunosc decât domnia a doua a luĭ Paisie, nu încape îndoială că năvălirea se întîmplă după ele la începutul acesteĭ domniĭ.

La aceste afirmaţiunĭ ale cronicelor a venit să se adaoge spusele unuĭ crisov de donaţiune al luĭ Radu Paisie din anul 1546 Octombrie 23. [4]) Prin acest crisov

---

[1]) Relaţiunile cronicelor noastre sunt aproape identice : Căpitanul are unele adausurĭ, completărĭ personale, ca maĭ totdeauna.

[2]) Magazinul Istoric pentru Dacia, vol. IV, pag. 271/2 ; şi Constantin Căpitanul, ediţia d-luĭ N. Iorga, pag. 54. E de notat că numaĭ Constantin Căpitanul, din obiceiul luĭ de a adăogi, spune că aŭ pribegit boeriĭ luĭ Paisie în Ardeal ; pe când cronica anonimă spune numaĭ că *aŭ venit Laiotă Basarab Vodă cu nişte pribegĭ*; căpitanul însă zice că *o seamă de boiarĭ vĕzênd omorîrea acelor doĭ boiarĭ marĭ aŭ pribegit în Ţara Ungurească*. După prima, anonima, boeriĭ care însoţeaŭ pe Laiot eraŭ pribegiţi *din 'nainte* în Ardeal, după cea din urmă eĭ sunt plecaţi *de curînd* în pribegire.

[3]) Vezĭ aci textele respective ale celor douĕ cronice muntene. Din spusele luĭ Constantin Căpitanul rezultă *negreşit* că năvălirea s'a întîmplat curînd după venirea la tron a luĭ Paisie, întru cât acesta, cum fusese instalat în scaunul din Tîrgovişte, nu *zăbovise* mult şi omorîse pe ceĭ doĭ boerĭ. Anonimul ne apare maĭ bine informat şi maĭ consecvent : el deşi cunoaşte pe pribegĭ, totuşĭ le zice *nişte pribegĭ*, ceia ce e maĭ comform cu realitatea, şi el nu stabileşte nicĭ o legătură între omorul boerilor şi năvălirea luĭ Laiot.

[4]) Crisovul acesta, reprodus de d-l Hasdeŭ, după o condică a mînăstiriĭ Vieroşul, e tipărit în Archiva Istorică I, pag. 49 sub data 1546 Octombrie 23. D-l Iorga însă în nota 2 de la pag. I, în prefaţa vol. XI Hurmuzaki, contestă această dată şi susţine anul 1544, pe motiv că în Martie 1545 Socotelile Sibiului, vorbesc de Mircea Voevodul Transalpin şi fiindcă d-sa crede că semnul slavon care reprezinta numeralul 3 a fost citit drept 5, aşa că din 7053 s'a făcut 7055. Insă într'o anaforă a veliţilor boerĭ din sec. XVIII, acest crisov e reprodus tot sub anul 7055 şi apoĭ am constatat deosibire între divanul acestuĭ act şi al unuia din 17 Octombrie 1544. Şi, lucru curios, în

Paisie motivează în chipul următor donațiunea pe care o face luĭ Radu vistierul: *pentru a luĭ dreaptă și credincioasă slujbă, săvîrșită în bătălia cea dintăĭ cu Stroia pribeagul, când ne biruise Stroia și învinse oștile noastre, și împrăștiindu-se aĭ noștri, dederă dosul, lăsând visteria domnieĭ mele și începură dușmaniĭ a prăda visteria domnieĭ mele stricând căruțele; iară vistierul Radu nu lăsă atunciĭ visteria domnieĭ mele, ci o scăpă prin bărbăția sa și repară căruțele și aduse toată visteria mea la turnul de la Nicopole.*

Odată cu Stroe a năvălit și Laiot Basarab, și evenimentul de care se ocupă acest document, este identic cu acela relatat de cronicele noastre cu care concordă în mare parte.

Afirmațiunile cronicelor noastre, corobórate cu spusele acestuĭ document, aŭ fost deosibit înțelese de istoriciĭ noștri. Așa dl. Gr. G. Tocilescu, în ediția din 1886 a manualuluĭ d-sale de Istoria Românilor, pune năvălirea luĭ Laiot și Stroe la începutul domnieĭ a doua a luĭ Radu Vodă Paisie; dl. Xenopol admite după cronice, data de 1534 ca an al năvălireĭ pribegilor contra luĭ Paisie, și anume fixează întîmplarea la sfîrșitul domnieĭ dintăĭ. Tot în anul 1534 pusese și dl. Iorga, în anexele memoriuluĭ sĕŭ Pretendenți domnești în veacul al XVI, năvălirea luĭ Laiotă cu pribegiĭ în țara românească.[1])

Primele douĕ părerĭ aŭ fost menținute de autoriĭ lor, pe când asupra interpretăriĭ ce dedese pasagiuluĭ din cronice relativ la această năvălire, dl Iorga a revenit în urmă, cu o nouă informațiune, și a stabilit anul 1544, luna August, ca dată a întîmplăreĭ acestuĭ fapt.[2])

Să insistăm maĭ mult asupra acesteĭ din urmă părerĭ a d-luĭ Iorga. In anul 1897, în anexele studiuluĭ, Pretendenți domnești în veacul al XVI, d-sa vroind să preciseze cine este Radul Vodă Călugărul, dintr'un document de la Mihnea Vodă din 1586 se exprimă ast-fel: *Numaĭ cât acest Radu Vodă Călugărul prietenul și protectorul Goleștilor e Radu Paisie. Năvălirea luĭ Stroe s'a întîmplat după cronice prin 1534, și în 1546, el resplăti pe Radul Clucerul (atunciĭ vistier) pentru purtarea-ĭ în întâia luptă cu pribegiĭ—luptă pe care Domnul o perdu și fugi la turciĭ din Turnu — dându-ĭ maĭ multe moșiĭ.*"

Domnia-sa vorbește aci numaĭ de năvălirea luĭ Stroe, pentru că în documentul sĕŭ din 1546, Radu Vodă nu pomenește decât de acesta; dar ambele cronice și un crisov inedit, pe care 'l voiŭ reproduce maĭ jos, spun că pe lîngă Stroe pribeagul, prebegiĭ și oastea lor eraŭ conduși și de Laiot.

După cum se vede din pasagiul reprodus maĭ sus d-l Iorga, admitea în 1897 spusele cronicilor noastre, din moment ce punea năvălirea luĭ Stroe, cu care e știut că, venise și Laiot, în 1534, și lăsa în acelaș timp a se înțelege că crede că năvălirea se întîmplase de sigur în prima domnie a luĭ Radu Paisie.

In anul 1900 însă, d-l Iorga, revine asupra acesteĭ părerĭ, căcĭ începênd prefața volumuluĭ XI Hurmuzaki, d-sa zice: *In luna Martie 1545, Radu Vodă, fost în boerie Petru și în călugăria de la Argeș Paisie, își mântuia Domnia tulburată în ultimele timpurĭ de lupte cu pretendentul Basarab zis și Laiotă. Una din sar-*

---

actele Ghenadie Enăceanu, de la Academie e un chrisov de la Paisie din 1545 Maĭ 14, al căruĭ divan se apropie de acela al actuluĭ din 1546 Octombre 23. Chiar d. Iorga în vol. VI de Studiĭ....., pag. 456 reproduce divanul unuĭ act de la Paisie din 1545 Iunie 8.

[1]) Am arătat maĭ sus la ce dată pune Șincaĭ năvălirea pribegilor contra luĭ Paisie: Am trecut însă cu vederea interpretarea pe care o dăduse isvoarele ce le posedăm, azĭ istoriciĭ noștriĭ maĭ vechĭ, întru cât expunerea părerilor acestea ar ocupa prea mult spațiŭ. Vezĭ pentru părerea d-luĭ Iorga, în Analele Academieĭ, anul XIX, II, pag. 267.

[2]) Vezĭ prefața vol. XI, Hurmuzaki.

cinile principale ale domnilor tributarĭ era de a ţinea în linişte ţara şi rĕspopitul Radu nu ştia să o îndeplinească. Deşi la sfîrşit el isbutea să-şĭ învingă şi să-şĭ ucidă rivalul, el fu mazilit şi trimes în Egipt, unde-i se perdu urma pentru totdeauna. Iar în josul paginei în nota 2, spre complectare, adaugă că: *în adevĕr Laiotă năvăli prin August 1544, după Ostermayer şi Socotelile Sibiuluĭ şi fu scos după cronica ţării două luni după ocuparea scaunuluĭ.*

Prin urmare astăzĭ d-l Iorga, admite că năvălirea luĭ Laiot cu pribegiĭ, contra luĭ Radu Vodă Paisie s'a întîmplat prin August 1544, adică către sfîrşitul domnieĭ acestuia, şi, ceva maĭ mult, priveşte această năvălire ca principală causă a înlocuireĭ, a mazilireĭ luĭ Paisie.

Această credinţă, inspirată D-sale de cronica luĭ Hieronymus Ostermayer, şi de unele însemnărĭ din Socotelile Sibiuluĭ, o susţine şi în articolul *Braga Voevod al ţării româneşti din 1535*, publicat în numĕrul de pe Noembrie 1903 al revisteĭ *Convorbirĭ Literare.*

Să vedem maĭ întâĭ ce se spune în cele douĕ isvoare, pe care d-l Iorga îşĭ sprijină părerea sa.

Cronicarul Ostermayer, scrie în cronica sa, sub anul 1544, după ce vorbeşte de nişte evenimente petrecute prin Aprilie, următoarele: *Umb diese Zeit ist ein Walachischer Vayda aus Karansebes Nahmens Bassaraba Vayda, in die Walachey mit Hussaren und Trabanten, auf den Radul Vayda gezogen, und ihn aus dem Land vertrieben, aber dieser Radul ist, mit vielen Türken und Tatern auff den Bassaraba, Kommen und jenen sammt seinem Volk erschlagen also dass ihrer wenig davon sind Kommen.* [1])

Socotelile Sibiuluĭ ca şi ale Braşovuluĭ, nu cunosc pe Basaraba Laiot, şi ele nu ne vorbesc nimic despre vre-o năvălire a boerilor pribegĭ nicĭ la începutul şi nicĭ la sfîrşitul domnieĭ luĭ Radu Vodă Paisie. Cele dintâĭ, Socotelile Sibiuluĭ, aŭ fost citate de d-l Iorga, numaĭ fiind-că ele menţionează în 14 Marte 1545 pe Mircea ca voevod transalpin, ceea-ce firește, ar ajuta numaĭ concluziunea că pe acest timp nu maĭ era domn Radu Paisie. [2])

In urma acestor ştirĭ, saŭ maĭ exact, în urma spuselor luĭ Ostermayer, d-l Iorga, revine, după cum am vĕzut, asupra încrederiĭ ce acordase afirmaţiunilor cronicelor noastre şi admite în totul pe acelea ale cronicaruluĭ german. De cât, dacă cronicele muntene care conţin maĭ totdeauna pentru secolul al XVI, ştirĭ adevĕrate în mare parte, aŭ nevoe de unele îndreptărĭ, de complectărĭ şi confirmărĭ cu alte ştirĭ, nu trebue să se uite că cea maĭ nemerită complectare şi confirmare a lor este de căutat în actele interne. Socotesc că e mult maĭ bine pentru această epocă de a admite cu foarte multă rezervă informaţiunile ce ne vin din afară când ele nu concordă cu cele ale cronicelor noastre.

In cazul de faţă arătările luĭ Ostermayer în concordanţă cu afirmaţiunile cro-

---

[1]) Cronica luĭ Ostermayer e publicată de Kemeny I., vol. II, pag. 29—30.

[2]) Vezĭ aceste socotelĭ pentru această epocă în anexele volumuluĭ XI Hurmuzaki, pag. 859. E adevĕrat că socotelele Sibiuluĭ ne vorbesc de o tentativă a banuluĭ Şerban contra luĭ Radu Paisie, în urma căreia acesta e silit să părăsească pentru cât va timp tronul, dar aceasta se întîmplă prin anul 1539. Această tentativă însă urmează să o considerăm ca o simplă încercare a luĭ Şerban banul, ast-fel cum o caracterisează chiar documentele interne. Un act, copie, din colecţia Ghenadie Enăceanu de la Academie, din 1540 Aprilie 17, ne aminteşte de nişte boerĭ Bojin şi Ivan „care aŭ făcut *o greşală cu Şerban banul* şi de aceea şi-aŭ perdut partea de moşie". Această greşală îmĭ pare că nu o putem înţelege ca o mişcare ca aceea de care vorbesc cronicele şi Ostermayer. In actele interne ce cunosc, banul Şerban nu maĭ apare după Septembrie 1539; acest fapt întăreşte relaţiunile date de socotelele Sibiuluĭ.

nicelor noastre şi putênd fi şi întărite şi prin alte ştirĭ nu pot fi admise pentru anul la care sunt puse de autorul lor, cu atât maĭ mult cu cât cronicele muntene expun aceste fapte cu mult maĭ multe detaliĭ decât Ostermayer.

Apoĭ o năvălire a pribegilor şi în special al luĭ Laiot Basarab, pretedent la tronul Muntenieĭ, pentru anul 1544 este cu atât maĭ puţin probabilă cu cât domnia luĭ Radu Vodă Paisie în ultimiĭ săĭ anĭ ne apare liniştită, iar mazilirea luĭ, după toate ştirile ce le avem, ni se prezintă ca un efect al intrigilor şi uneltirilor diplomatice *şi pacĭnice* ale luĭ Mircea Ciobanul.

Nicăerĭ aiurea decât în Ostermayer, nu ni se spune că tronul luĭ Radu Paisie ar fi fost disputat la sfîrşitul domnieĭ luĭ de vre-un pretendent, orĭ şi cum s'ar fi numit el, cu armele în mână. Şi în definitiv dacă Radu Paisie ar fi omorît, cum spune şi Ostermayer, ca şi cronicele muntene, prin Septembre saŭ Octombre, pe Basarab Laiot, singurul pretendent rebel şi de care a avut a se teme, fără îndoială că prin aceasta el asigurase ţărĭi liniştea la care turciĭ ţineaŭ aşa de mult, iar sie-şĭ întărise tronul. Şi astfel stând lucrurile, negreşit că motivul mazilirĭi luĭ Radu Vodă Paisie era de căutat în altă parte decât în simpla nemulţumire a turcilor cu domnia luĭ.

Tot de odată maĭ observ că atât identitatea aceluĭ „Walachischer Vayda aus Karansebes Nahmens Basaraba“ al luĭ Ostermayer, cu Basarab Laiot al cronicelor muntene, cât şi venirea luĭ Radu Paisie isgonit din ţară, *cu mulţĭ turcĭ şi tătarĭ*, de care vorbeşte Ostermayer, în perfect acord aci ca în totul, afară de dată, cu cele douĕ cronicĭ ale noastre, trebuia să ne dea convingerea că lor, adică cronicelor muntene, ale căror amĕnunte mult maĭ multe decât la cronicarul german sunt confirmate în totul de documentele interne, urma să li se dea preferinţă, faţă de ştirile externe care sunt şi maĭ sărace în detaliĭ şi aŭ şi o dată ce nu poate să fie admisă [1]).

Prin urmare dacă nu putem admite spusele luĭ Ostermayer, pentru data la care sunt puse în cronica sa, să încercăm a vedea dacă nu cumva putem fixa cu maĭ multă exactitate decât cronicile muntene, data la care se întîmplă năvălirea pribegilor.

După cum am spus maĭ înainte, cronicile noastre necunoscênd decât o singură domnie pentru Radu Vodă Paisie, aŭ trebuit de bună seamă, să contopească evenimentele petrecute în timpul ambelor domniĭ ale luĭ. Şi natural că în chipul acesta autoriĭ lor n'aŭ putut separa aceste întîmplărĭ aşa fel în cât la început să povestească cum era firesc, faptele petrecute în scurta domnie dintâiŭ şi apoĭ evenimentele din a doua domnie. Alcătuitoriĭ acestor cronice aŭ căutat de sigur să explice cauzele întîmplărilor care se legaŭ de domnia luĭ Paisie, maĭ exact de numele luĭ şi din această tendinţă, naturală de altfel, a rezultat că evenimentele sunt înşirate şi maĭ ales, explicate în felul în care ni le prezintă cronicele : Intre altele acestuĭ sistem de a proceda al cronicarilor noştri e de atribuit faptul că năvălirea pribegilor cu Laiot în contra luĭ Paisie ni se prezintă ca un efect al purtăreĭ acestuia şi în primul rînd motivată de omorîrea celor douĭ boerĭ Toma banul şi Vlaicul logofĕtul [2]).

Noĭ însă excludem de la început orĭce legătură între omorîrea celor doĭ boerĭ

---

[1]) Detaliile cronicelor muntene, deşi ordinea evenimentelor trebue rectificată, sunt confirmate de documentele interne. Comparaţĭ spusele cronicelor cu cele ce spune Paisie în actul sĕŭ din 1546 Octombrie 23, şi vĕ veţĭ convinge.

[2]) In chipul acesta eĭ aŭ putut amestecând evenimentele să dea drept cauză a unor întîmplărĭ din întâia domnie fapte petrecute posterior, în a doua domnie. Se impune decĭ şi maĭ multă circumspecţiune în interpretarea spuselor cronicelor muntene în casurĭ de acest fel.

aminţiţĭ şi năvălirea boerilor pribegĭ, pe care pare a o stabili cronicele noastre şi considerăm incursiunea pribegilor conduşĭ de Basarab Laiot, contra luĭ Paisie ca pornită maĭ ales din dorinţa acestuĭ pretendent de a disputa cu armele tronul ţărĭĭ româneştĭ, aceluia care avusese fericirea să ocupe acest tron înaintea luĭ. [1]) Facem aceasta, maĭ întâĭ, pentru că printre boerĭ ale căror nume sunt înregistrate de cronicele noastre, care vin contra luĭ Paisie nu se găseşte numele nicĭ unuia din aceia care figurează în divanul actelor luĭ Paisie din a doua domnie, lîngă Toma banul şi Vlaicul marele logofĕt.

Şi incontestabil că pribegiĭ care însoţesc pe Laiot în incursiunea luĭ sunt boerĭ de seamă, cu oare-care vază şi ar fi trebuit să figureze în aceste divane, căcĭ numaĭ ast-fel de boerĭ ar fi putut fi jigniţĭ şi ameninţaţĭ oare-cum de purtarea luĭ Paisie, numaĭ atarĭ boerĭ ar fi putut ajuta şi lua o parte aşa de însemnată, cum reese din cronice, la năvălirea luĭ Basarab Laiot. Apoĭ, ceva maĭ mult, Engel în opera citată, după „breviarul cronologic“, în nota ce face la incursiunea luĭ Laiot, afirmă că boeriĭ cu care el vine în contra luĭ Paisie eraŭ pribegiţĭ în Ardeal încă din timpul luĭ Moise Vodă [2]) Maĭ susţin că nu există legătură între omorîrea celor douĭ boerĭ munteni şi năvălirea luĭ Basarab Laiot şi din causă că omorul luĭ Toma banul n'a fost săvîrşit în acelaşĭ timp cu al luĭ Vlaicul logofĕtul cum spun cronicele. Intr'adevĕr pe când cel dintâĭ, Toma banul, figurează în divane abia până în Ianuarie 1536, saŭ cel mult poate douĕ treĭ lunĭ după această dată cel de al doilea însă Vlaicul logofĕtul se găseşte chiar în divanul unuĭ crisov din 14 Septembrie 1539. [3]) In inscripţia de pe piatra tombală a luĭ Toma banul păstrată în proastă stare la Schitul Verbila din Prahova, d-l Gr. G. Tocilescu a citit în 1877, când a vĕzut şi studiat inscripţiile de la acel schit, pe lîngă numele aceluia ce era îngropat acolo, Toma banul, şi anul $\frac{7044}{1536}$, ce corespunde cu anul dedus din documente.

Reţinem de o cam dată că, atât după cronice cât şi după documente şi alte dovezĭ istorice incontestabile, omorîrea celor douĭ însemnaţĭ boerĭ munteni e un fapt ce aparţine celeĭ de a doua domnie a luĭ Radu Paisie, întru cât se constată ca întîmplat în 1536 saŭ după acest an; să vedem acum în timpul căreĭ domniĭ s'a întîmplat năvălirea luĭ Laiot.

Neapărat că această năvălire a trebuit să se întîmple într'un timp când vistier saŭ mare vistier al luĭ Radu Paisie era acel Radu, de care el ne vorbeşte în crisovul din 1546, publicat de d-l Hasdĕŭ după o condică vieroşană, fiind-că e firesc ca numaĭ în această calitate Radu a putut să se expună atât pentru scăparea vistierieĭ domnuluĭ sĕŭ. Dar, se constată că în toată domnia a doua a luĭ Paisie, de la 1

---

[1]) D-l Gr. G. Tocilescu în ediţia manualuluĭ de Istorie Românească din 1886, a vĕzut că nu trebue admisă nicĭ o legătură între aceste douĕ fapte. D-sa de şi pune năvălirea luĭ Laiot Basarab în a doua domnie a luĭ Paisie, o aşează însă înaintea omorîreĭ celor douĭ boerĭ muntenĭ.

[2]) Chiar compilaţia editată de fraţiĭ Tunusliĭ consideră pe boeriĭ care veni cu Laiot în ţara românească, că eraŭ pribegiţĭ în Ungaria de pe timpul luĭ Moise Vodă. Aci se zice „în timpul domnieĭ acestuia (adică a luĭ Paisie), aflându-se *o seamă de boerĭ fugari în Ungaria de pe timpul lui Moise Vodă*, aŭ ridicat Domn pe un Laiot Vodă şi viind cu oştĭ asupra luĭ Radu Vodă, acesta s'aŭ tras peste Dunăre la Nicopole...“ Tunusli, pag. 135. Incontestabil că ajută mult şi constatarea că în intervalul dintre 1530 — 1546 nu se găseşte în divan, vre-un boer cu numele de Manole şi Mihalcoĭ; ceĭ douĭ Stroe, spătar şi paharnic din divanele din 1535, care se găsesc şi în 1539, sunt fără îndoială, deosebiţĭ de cel care avea caracteristicul nume de Stroe pribeagul. Tot deosebit e şi acel Manole Munteanul din socotelele Braşovuluĭ din anul 1539 de Manole tovarăşul luĭ Stroe.

[3]) Deşi în această privinţă nu se poate vorbi cu aceeaşĭ absolută siguranţă ca pentru Toma banul, întru cât se cunoaşte în timpul luĭ Paisie cel puţin 2 boerĭ cu numele Vlaicul, în divan nu maĭ. Intr'un act din 1538 Ianuarie 23, figurează cu Vlaicul pârcălabul şi un Vlaicul marele logofĕt. Din alte documente se cunoaşte un clucer cu acelaşĭ nume.

Iulie 1535 până în ultimul an, nu se găseşte figurând în divan nicĭ odată ca vistier acest Radu. In toată această domnie, vistier e Udrişte, care în 17 Octombrie 1544 şi încă şi maĭ înainte, e chiar mare vistier ; prin urmare, s'ar putea susţine că năvălirea luĭ Laiot nu s'a întîmplat în cea de a doua domnie a luĭ Paisie, căcĭ în acest timp nu a fost Radu mare vistier saŭ vistier.

Din contră, dacă se examinează divanele crisoavelor dintre 1530-1535, se observă întâĭ că până în Iunie 1533, vistier, fie al luĭ Vlad fiul luĭ Vlad, fie al luĭ Vlad fiul luĭ Radu, saŭ al luĭ Radu fiul luĭ Radu, este Radu, care nu e altul decât tatăl celor douĭ Goleştĭ Ivaşcu şi Albul, care scapă vistieria luĭ Paisie de *jaful ungurilor* [1]) şi al pribegilor cu care venise Basarab Laiot. Se maĭ observă apoĭ că în Octombrie acelaş an el este *fost vistier* şi are alăturea de el pe Staicu, care prin Aprilie 1534 figurează într'un divan alăturea de *Radu Furcă fost vistier, saŭ fost mare vistier*, cum e în divanul din 17 Martie 1534. [2])

Din Maĭ 1534, de la crisovul luĭ Vlad fiul luĭ Radu, până la Septembrie acelaş an când avem un act de la Radu Paisie, s'a întîmplat în ţara Românească, însemnate evenimente, al căror rost însă nu-l cunoaştem în amănunt, din causa lipseĭ de acte şi însemnărĭ istorice. In acest timp şi poate întreg restul anuluĭ vistier mare saŭ fost mare vistier a fost de sigur Radu : Demnitatea de simplu vistier e încredinţată încă din Septembrie acest an luĭ Udriste.

Decĭ, în acest timp, în anul 1534, în întâia domnie a luĭ Radu-Vodă Paisie, când el avea ca mare vistier saŭ *biv velichiĭ vistier* pe Radu, cred că trebue pusă năvălivea luĭ Basarab Laiot cu pribegiĭ în Muntenia.

Intr'adevĕr, o inscripţie de pe piatra mormîntuluĭ unuĭ boer îngropat la mânăstirea Verbila din Prahova, inscripţie reprodusă de dl. Gr. G. Tocilescu, într'un, raport din 1877 [3]) adresat ministeruluĭ cultelor de pe atuncĭ, vine să confirme în chip fericit această credinţă şi oricum bănuiala luĭ Şincaĭ în privinţa dateĭ năvălireĭ luĭ Basarab Laiot. [4]) Această inscripţie fusese maĭ întâĭ cunoscută părinteluĭ Gr. Musceleanu, care în urma uneĭ greşite înţelegerĭ a textuluĭ slavon crezuse că a descoperit mormîntul luĭ Basarab Laiot. [5])

Din traducerea făcută de dl. Tocilescu se vede că acolo unde se găseşte piatra fusese îngropat : *Stanciul marele vistier, rĕposat la leat* $\frac{7053}{1544}$ *Octombrie 1 fiind prins când cu Basaraba Laiota, pe care l'a tăiat Radu Vodă Călugărul.*

Incontestabil că e destul de preţios ajutorul pe care această inscripţiune ni-l dă pentru precisarea dateĭ când s'a întîmplat năvălirea luĭ Laiot. Trebuia în primul rînd să se afle cine este acel mare vistier cu numele Stanciu, a căruĭ moarte s'a întîmplat în timpul năvălireĭ luĭ Laiot şi poate chiar din această cauză. Neapărat că se impunea de la început a se face o cercetare amănunţită printre boerĭĭ din divanurile luĭ Radu-Paisie şi la nevoe şi ale predecesorilor sĕĭ. In timpul de care am dispus am cercetat şi copiat divanurile multor acte emanate de la Paisie, păs-

---

[1]) In anaforaua din sec. XVIII, reproducêndu-se spusele crisovuluĭ din 7055, se zice că „Unguri marĭ năvălirĭ aŭ făcut la camările şi căruţele cu banĭ spărgênd şi jefuind".

[2]) După cum am spus, aceste crisoave ca şi cea maĭ mare parte din ineditele folosite în acest studiŭ, provin din secţia istorică de la Archivele Statuluĭ.

[3]) Inscripţiile de la schitul Verbila, aŭ fost publicate întâĭ în *Monitorul Oficial* şi pe urmă a parte

[4]) Şincaĭ puse năvălirea în 1534, înainte de venirea luĭ Gretti.

[5]) Numaĭ traducerea aceleĭ inscripţiĭ a fost publicată în Monumentele Străbune, în 1871 ; da înţelesese foarte straniu textul.

trate la Academie şi din acelea ale unuĭ însemnat numĕr de acte de la acelaş domn din Archivele Statuluĭ [1]).

Eĭ bine, atât în divanele luĭ Radul-Vodă Paisie, cât şi în cele ale celor douĭ voevozĭ care l'aŭ precedat la tronul Munteniei nu se găseşte nicĭ un boer cu numele de Stanciu, care să fi ocupat în timpul celor douĕ domniĭ ale luĭ Paisie dregătoria de mare vistier. E drept că în Socotelile Braşovuluĭ se menţionează la 4 Maĭ 1535 că ar fi venit la Braşov de la Vlad-Vodă un armaş cu numele de Stanciu [2]) şi e adevĕrat că spre sfîrşitul domnieĭ a doua a luĭ Paisie, prin 1542 [3]) apare un Stanciu mare postelnic, care înlocueşte în această dregătorie pe Badea Iaz saŭ Isvoranul, care ţinuse postelnicia neîntrerupt de la 1 Septembrie 1534, dar, acest Stanciul postelnic, identic fără îndoială cu armaşul, lasă că n'a ocupat vistieria, dar trăeşte şi după 1 Octombrie 1544, fiindcă figurează în divanul din 17 Octombrie acest an, cu aceiaşĭ dregătorie.

E caracteristic şi demn de atenţiune deosebită faptul că în întreaga domnie a doua a luĭ Radu Vodă Paisie nu se găseşte nicĭ un mare vistier cu acest nume, saŭ apropiat de acesta, a căruĭ moarte să se fi întîmplat în timpul năvălireĭ luĭ Laiot, căcĭ el constitue o probă de o tărie superioară că această năvălire nu s'a putut întîmpla în intervalul de la 1 Iulie 1535 până la 1545, anĭ între care se aşează ultima domnie a luĭ Paisie.

Faţă cu constatarea de maĭ sus, nu rĕmânea decât să se vadă în numele de Stanciu mare vistier o lectură greşită a semnelor cirilice cu care era scrisă inscripţia de la Verbila. Şi într'adevĕr, după ce am întocmit un tabloŭ sinoptic al divanelor crisoavelor dintre 1530—1545, câte am cunoscut, 'mĭ am putut explica cu destulă uşurinţă cine este marele vistier care murise în timpul năvălireĭ luĭ Laiot Basarab. Orĭ-cine poate vedea din examinarea acestor divane că marele vistier a căruĭ piatră tombală se păstrează poate şi azĭ la mînăstirea Verbila nu e altul decât Staicu, din crisoavele luĭ Vintilă de la Slatina [4]).

Identificarea aceasta luĭ *Stanciu* marele vistiar, din inscripţia funerară de la schitul Verbila, cu *Staicu* marele vistiar al luĭ Vlad-Vintilă de la Slatina, impuşĭ de constatarea ce o făcem din divanele actelor timpuluĭ, în care nu figurează nicĭ un boer cu demnitatea de mare vistier, cu numele de Stanciu, fiind susţinută şi de marea asemănare ce există ca formă între cele douĕ nume Stanciu şi Staicu, ne scuteşte de orĭ ce comentariĭ: O lectură greşită, din cauza deteriorăreĭ semnelor cirilice, a numeluĭ vistieruluĭ îngropat la Verbila, este singura explicare a deosibireĭ numeluĭ mareluĭ vistier mort în timpul rĕscoaleĭ luĭ Laiot contra luĭ Paisie. [5])

Acest Staicu marele vistier, nu figurează în nicĭ unul din divanele actelor ce cunosc de la Radu-Vodă Paisie, dar e constant până la moartea luĭ, vistierul luĭ Vlad fiul luĭ Radu, şi dacă moartea i'a provenit de la Radu Paisie, atunci trebue să presupunem că el (Staicu) trecuse de partea luĭ Basarab Laiot după ce părăsise pe Vlad fiul luĭ Radu şi pe colegul şi predecesorul sĕŭ în dregătoria ce o ocupa, pe Radu vistierul.

---

[1]) In total am vĕzut vre-o 65 de originale; cea maĭ mare parte de la Paisie; apoĭ multe copiĭ răsleţe şi multe transcrieri de crisoave din unele condicĭ ale comisiunilor documentale.

[2]) Quellen...., II, pag. 405.... Ztaznul armash qui a Wlad Wayvoda huc venit... 4 Maĭ 1535.

[3]) Cum e de pildă în documentele din 16 Aprilie, 13 şi 16 Iulie 1542, toate din secţia istorică de la Archivele Statuluĭ.

[4]) Vezĭ caeste divane în tabloul ce însoţesc acest studiŭ.

[5]) Nu încape cred în această privinţă nicĭ o îndoială, maĭ ales că există multă asemănare întru H şi N şi apoĭ dată fiind constatarea că nu se vede în nicĭ una din cele douĕ domniĭ ale luĭ Paisie un Stanciu Vistier.

In actele din Martie, Aprilie şi Maĭ 1534 [1]), de la Vlad fiul luĭ Radu apare pentru ultima oară ca mare vistier Staicu alăturĭ de Radu; după 23 Maĭ acest an urmează acea lipsă de acte, ce o atribuim frămîntărilor interne şi nestatornicieĭ din acest timp, în care saŭ după care vine la tronul ţărĭĭ româneştĭ Radu Paisie. In timpul de la 1 Septembrie până în primele zile din Octombrie 1534 a trebuit negreşit să se întîmple prima saŭ poate chiar a doua ciocnire dintre pribegiĭ luĭ Laiot şi armata luĭ Radu Vodă Paisie, în care marele vistier Staicu şi-a găsit moartea [2]).

La 1 Octombre 1534 şi nu la 1544, după cum vom vedea imediat, a murit Staicu marele vistier şi tot în acest timp s'a întîmplat şi năvălirea luĭ Basarab Laiot contra luĭ Paisie, căcĭ aceste douĕ fapte s'aŭ petrecut în acelaş timp.

După cum divanele crisoavelor luĭ Radu Paisie şi ale predecesorilor sĕĭ ne aŭ servit pentru a găsi numele adevĕrat al mareluĭ vestier, partizan de ocazie al luĭ Basarab Laiot [3]), mort în timpul rĕscoaleĭ acestuia, tot aşa ajutorul lor ne este foarte preţios pentru a îndrepta data morţeĭ luĭ Staicu, ce s'a citit, fără îndoială greşit din inscripţia de la Verbila. Ar fi suficient cred a remarca că Staicu mare vistier dispare în documente după Octombrie 1534 şi nu se maĭ găseşte nicĭ o ştire relativă la el după această dată, pentru a conchide la înlăturarea anuluĭ 1544. [4]). Să nu ne mulţumim însă numaĭ cu atât.

De îndată ce am cunoscut inscripţia de la Verbila am bănuit că anul citit pe ea $\frac{7053}{1544}$ Octombrie 1 nu poate fi cel adevĕrat, întru cât admisesem şi eŭ pentru năvălirea luĭ Basarab Laiot, după istoriciĭ noştriĭ, anul 1534 pentru această întîmplare, şi aceasta, cu atât maĭ mult cu cât în Istoricul familieĭ Golescu mĕ servisem de document inedit care nu maĭ permitea nicĭ o îndoială că acest fapt se săvîrşişe cu siguranţă *înainte* de anul 1540 [5]). Dar bănuiala 'mĭ fusese întărită şi de forma specială şi fidel redată în reproducţie a semnuluĭ cirilic care reprezenta zecimile.

In slavoneşte, numeralul 40 se exprimă prin litera **M**, iar 50 prin **H** (n). Când era vorba să se exprime aceste zecimĭ într'un numĕr de miĭ, aceste litere se făceaŭ după priceperea şi gustul lapicidului în diferite feluri, maĭ mult saŭ maĭ puţin deosebite între ele. Confusia între aceste douĕ litere neapĕrat că e greu a se face, totuşĭ în unele cazurĭ cine-va poate fi indus în eroare în interpretarea lor.

Din felul cum e reprodus (în notele d-luĭ Tocilescu) anul morţeĭ luĭ Staicu Vistierul, după inscripţia de la Verbila, se poate vedea că avem a face cu M, adică

---

[1]) De la Archive, secţ. Istorică.

[2]) Tot în acest timp e de pus ca întîmplată şi moartea luĭ Vlăsan logofĕtul a căruĭ avere este maĭ târziŭ confiscată şi dăruită de Vintilă de la Slatina, care ia din noŭ tronul, mînăstireĭ Tismana. In crisovul sĕŭ din 11 Ianuarie 1535 Vlad Vodă, zice că *Vlăsan logofĕtul aŭ pierit pre rĕul sĕŭ vicleşug de către domnia mea* şi în care nu trebue să vedem decât că Vlăsan ca şi Staicu marele vistier trecuse de partea luĭ Radu Vodă Paisie, saŭ a luĭ Laiot. Aceasta se confirmă maĭ ales prin faptul că Vlăsan nu apare nicĭ în documentele din 1534 de la Paisie, căcĭ e o dovadă că în bătăliile dintre Paisie şi Vintilă saŭ între Paisie şi Laiot pentru tron, Vlăsan a fost omorît, poate în intervalul dintre Iunie-Septembrie 1534. La 23 Maĭ 1534, el figurează ca vel Logofĕt, iar în crisovul 1 Septembrie şi în cele următoare din acel an, mare logofĕt este Vlaicul.

[3]) In acest timp, Iunie-Noembrie 1534, tronul Muntenieĭ era disputat de treĭ pretendenţĭ: Paisie, Vintilă care fusese înlăturat de acesta şi Basarab Laiot. Nu se poate vorbi de o identitate între Basarab Laiot şi Vintilă de la Slatina, pentru că atât după cronice cât şi după inscripţia contimporană, pretendentul pe care îl numesc Basarab Laiot, a fost omorît de Radul Vodă Călugărul în cea de a doua ciocnire, pe când Vintilă de la Slatina trăeşte şi în 1535.

[4]) Şi aceasta cu atât maĭ mult — afară de altă probă — cu cât e inadmisibil ca Staicu marele vistier să fi dus din Iulie 1534 până în Octombrie 1544, o viaţă obscură, fără nicĭ o însemnătate, fie chiar în pribegie.

[5]) Documentul e din 1538 şi în el Paisie vorbeşte de năvălirea luĭ Io Basarab şi Stroe Pribeagul.

cu 40, nu cu H (n) adică 50. Insist asupra deosebirei ce se poate vedea între H (n) de la anul morţei şi această literă din alte cuvinte ale inscripţiei: la dată litera luată drept H (n) are trăsurile laterale oblice, ast-fel că dacă s'ar prelungi s'ar împreuna spre vîrf, ceea ce constitue caracteristica literei M, pe când la H, obicinuit, aceste trăsături sunt paralele.

Am supus bănuiala mea d-luĭ Tocilescu, care a bine-voit a examina din noŭ notiţele ce şi le procurase la 1877 şi d-sa a înclinat a vedea că în inscripţia în cestiune este anul $\frac{7043}{1534}$ şi nu $\frac{7053}{1544}$ Octombrie 1.

Timpul acesta, la care ajungem şi pe această cale, pentru năvălirea luĭ Laiot coincide cu epoca în care după documentele interne constatăm că a domnit Radul Vodă Călugărul. Cu chipul acesta reconfirmăm că în intervalul de la Iunie-Iulie, până în Decembrie 1534, a domnit Radul Vodă Paisie, poate numaĭ cu întreruperea de douĕ luni, spusă de cronicĕ şi poate şi cu o maĭ mare întrerupere.

Incheind această parte a articoluluĭ, conchid că e în afară de îndoială că năvălirea luĭ Basarab Laiot contra luĭ Paisie s'a întîmplat în prima domnie a acestuia; de sigur în anul 1534 şi negreşit prin lunile Septembrie-Noembrie ale acestuĭ an. La 1 Octombrie 1534, a murit Staicu mare vistier spune inscripţia de pe mormîntul luĭ, şi întru cât acelaş isvor afirmă că aceasta s'a întîmplat în timpul năvălireĭ luĭ Laiot, incontestabil că acest din urmă fapt s'a petrecut în acelaş timp. Nu putem şti dacă moartea luĭ Staicu s'a întîmplat în prima saŭ a doua ciocnire a pribegilor cu Radu Vodă Călugărul şi nicĭ dacă intervalul de la 1 Octombrie până la 20 Noembrie 1534, când avem un crisov de la Radu Vodă, e timpul de douĕ luni în care a domnit în Tîrgovişte Laiot Basarab.

Dacă cel din ordinul căruia s'a săpat inscripţia pe mormîntul luĭ Staicu marele vistier a uitat să ne spună aceasta, a poruncit însă, din motive lesne de înţeles, să se adaoge că pe Basarab Laiot, din causa căruia murise Staicu, l'a tăiat Radul Vodă Călugărul,[1]) ceea ce e foarte adevĕrat.

In acest timp, prin urmare, s'a întîmplat năvălirea luĭ Basarab Laiot contra luĭ Paisie şi, dacă rectificăm data acestuĭ fapt din cronica germană, admitem şi spusele luĭ Ostermayer, care nu sunt, în definitiv, decât un slab ecoŭ al evenimentelor petrecute în ţară şi care sunt povestite mult maĭ amănunţit de cronicele noastre.

Să ne oprim puţin şi asupra feluluĭ în care cronicele muntene ne prezintă năvălirea luĭ Laiot cu pribegiĭ şi ciocnirile care aŭ avut loc între eĭ şi oastea luĭ Radu Paisie.

După cum am spus maĭ înainte, atât ele cât şi documentele pe care le cunoştem până acum ne arată ca conducĕtorĭ aĭ năvălireĭ pe Basarab zis şi Laiot şi pe Stroe pribeagul. Nicĭ una din cronice nu ne arată numele localităţeĭ unde pribegiĭ s'aŭ lovit întâia oară cu Paisie; dar ambele sunt de acord în a ne spune, ca şi documentul publicat de dl. Hasdeŭ, că în urma primeĭ ciocnirĭ Basarab Laiot a

---

[1]) Nu numaĭ în inscripţia de la Verbila Radu Vodă Paisie este numit Călugărul, dar chiar în crisoavele de maĭ târziŭ el a fost numit aşa. De pildă într'un crisov al luĭ Alexandru Vodă Mircea prin care se confirma donaţiunea făcută luĭ Radu vistierul în 1538, se spune că crisovul din 17 Noembrie 1538 este a luĭ *Radu Vodă Călugărul.* Crisovul are data 7076—1568. Constantin Stolnicul Cantacuzino, în cronologia tabelară sub anul 7076, în timpul luĭ Alexandru Vodă, fiul luĭ Mircea Ciobanul, vorbeşte de *Radul Vodă călugărul, care'l arată leatopiseţul de-ĭ zice Paisie,—iar el să scrie în crisoave: Radul voevod sin Radul voevod.* Afirmaţiunea e întemeiată şi e conformă cu cronicele şi documentele interne. Intr'un crisov din 23 Aprilie 1579, Mihnea Vodă îl numeşte *răposatul Radul voevod Paisie.* Şi Gavril Moghilă numeşte pe ctitorul m-reĭ Mislea *Radul voevod Paisie.*

mers la scaun la Tîrgovişte, pe care Radu Vodă, fiind învins a fost silit a'l părăsi retrăgêndu-se la Nicopole.[1]) Aci Radu Vodă Paisie nu şeade, după aceleaşĭ isvoare decât douĕ lunĭ, în care timp şi-a putut aduna oaste şi a primi ajutor de la „turcĭ şi tătarĭ“ cu care s'a întors apoĭ în contra luĭ Laiot.

In această a doua ciocnire care s'a întîmplat la fîntâna ţiganuluĭ, Radu Paisie ese învingĕtor şi reuşeşte să omoare chiar pe capiĭ rĕsculaţilor şi pe însuşĭ Laiot care'ĭ desputase tronul.

Arătările cronicelor muntene sunt complectate şi în parte rectificate de afirmaţiunile a douĕ documente interne emanate chiar de la Radu Vodă Paisie. Am vĕzut maĭ sus că Paisie, prin crisovul său din 1546 Octombrie 23, confirmând luĭ Radul vistierul stăpînire peste satele Poenarĭ, Cheianĭ şi Căpăţinenĭ, pentru că'ĭ scăpase visteria de prada duşmanilor sĕĭ, zice că slujbă pentru care 'l recompensează, Radu vistierul o făcuse *în bătălia cea dintăĭ cu Stroia pribeagul.*[2]) Din crisovul în chestiune se vede că armata luĭ Radul Paisie, *oştile noastre împrăştiindu-se,* se retrăsese, *dederă dosul,* cum zice crisovul, şi că Radul vistierul, adusese vesteria voevoduluĭ, *la domnia mea la turnul de la Nicopole,* unde neapărat, cată să admitem că se retrăsese Paisie după înfrângerea din întâia bătălie.

Fără îndoială că nimenĭ altul afară de Radu Paisie n'ar fi putut spune ceva maĭ cert şi maĭ exact cu privire la ciocnirea întîmplată între el şi acela care 'ĭ râvnea tronul şi de la care a avut să sufere ceea ce, fără înconjur cată să spunem, singur o mărturiseşte. Nu se poate pune nimic la îndoială, din afirmaţiunile luĭ Paisie din acest crisov şi iarăşĭ nimănuĭ nu 'ĭ este permis a crede că evenimentele s'aŭ putut petrece alt-fel de cum le arată el. Aşa că e sigur că în prima ciocnire, *în bătălia cea dintăĭ,* s'a distins Radul vistierul prin scăparea vistierieĭ domnuluĭ sĕŭ, care se retrăsese fiind învins, la Nicopole după ajutor.

Aceasta resultă din povestirea pe care însuşĭ Paisie o face evenimentelor petrecute în prima sa domnie, povestire pe care el o face în 1546, când confirmă luĭ Radu vistierul stăpînire peste nişte sate, hărăzite luĭ de sigur maĭ înainte[3]).

---

[1]) In documentul publicat de d. Haşdeŭ se spune că Radul Vistierul, scăpând vistieria a dus'o la Radul Vodă, *la domnia mea la Nicopole,* ceea-ce arată cu prisosinţă că aci se retrăsese Paisie după învingerea ce suferise.

[2]) In anaforaua pe care vesliţiĭ boerĭ o prezintă luĭ Racoviţă în secolul al XVIII, în cearta pe care o aveaŭ călugării de la Vieroş, pentru moşiile Căpăţinenĭ, Cheianĭ şi Poenarĭ, crisovul luĭ „Radu Voevod Călugărul“ pe care egumenul de la Vieroş, l'a adus în divan este ast-fel redat: *pentru slujba cea credincioasă şi dreaptă ce aŭ arătat Radu Vistierul, tatăl luĭ Ivaşcu vornicul care aŭ făcut mânăstirea Vieroş la războiul de la fîntâna ţiganuluĭ, când s'aŭ bătut cu Stroe Pribeagul, fiind biruit Radu voevod, aŭ fugit la Turnu Nicopoĭ, iar Ungurii marĭ năvăliră aŭ făcut la cămările şi căruţele cu banĭ spărgênd şi jefuind, care Radu vistierul cu vrednica luĭ slujbă şi cu sânge vărsat aŭ scos toate căruţele şi cămările cu baniĭ şi le-a adus după domnie la Turnu Nicopoi, pentru care slujbă cu mare bucurie* s'a *bucurat Radu Voevod şi aŭ dăruit pe Radu vistierul cu aceste moşiĭ.* Crisovul e citat tot cu data 7055—1546. In desvoltarea pe care boerii aŭ dat-o crisovuluĭ luĭ Radu-Vodă Călugărul, din 1546, incontestabil pe baza altor acte, saŭ numaĭ pe unele indicaţiunĭ scoase probabil tot din crisoave,—indicaţiunĭ date de egumenul vieroşan,—boeriĭ spun că după bătălia de la fîntâna ţiganuluĭ, Radu Vodă a fugit la Nicopole şi că la fîntâna ţiganuluĭ Radu vistierul a scăpat vistieria voevoduluĭ sĕŭ. Insist asupra acestor douĕ puncte de deosebire, pentru că ele ne vor folosi imediat. Imĭ pare probabil că după bătălia de la fîntâna ţiganuluĭ Staicu, mare vistier şi el ca şi Radu, a părăsit pe Paisie şi s'a dat pe partea luĭ Laiot, pe care văzêndu-l învingĕtor, a crezut ce va rĕmâne domn. Daca această credinţă s'ar putea confirma, n'ar maĭ încăpea îndoială că la I Octombrie 1534 când e omorît Staicu s'a întîmplat cea de a doua ciocnire a pribegilor cu Paisie.

[3]) Petraşcu Vodă în 4 Maĭ 1556, confirmă în mod colectiv luĭ Radul paharnic, luĭ Radul vel cliucer, care este vistierul luĭ Radul Paisie, şi altora, stăpînire peste satele Căpăţinenĭ, Cheianĭ şi Poenarĭ, cu hotarele stabilite de *Vintilă Voevod* (sic). Prin acest crisov Petraşcu Vodă spune

Dacă în 1544 Paisie se credea dator când confirma vistieruluĭ Radu o donaţiune anterioară, să reamintească cu oare-care amănunte împrejurările în care el apreţiase credinţa şi dreapta slujbă a luĭ Radu vistierul pentru că de când îl servise trecuse o bucată însemnată de timp, la 1538 însă, la patru anĭ numaĭ, când încă era în deobşte cunoscută *credincioasa slujbă* a vistieruluĭ Radu, nu era nevoe să reîmprospăteze împrejurările în care acesta săvîrşise fapta pentru care 'l recompensează. De aceea prin crisovul său din 17 Noembrie 1538, când dă luĭ Radu vistierul, poate imediat după căsătoria luĭ Caplea din Goleştĭ saŭ chiar cu ocaziunea eĭ, moşiile Poiana Urăţĭ şi Balta Bistreţul el se exprimă fără detaliĭ, zicênd numaĭ că *a miluit pe boierul domnieĭ mele, ce e maĭ sus scris (Radu vistierul), pentru slujba ce mi-a slujit cu dreaptă slujbă când a venit* **Io Basarab şi cu Stroe**, *la isvorul ţiganuluĭ de s'a bătut cu domnia mea*[1]).

Dacă comparăm între ele spusele acestor documente constatăm că deşi în crisovul din 1546 nu ni se spune că slujba pentru care Radu Vodă Călugărul mulţumeşte pe clucerul Radu o făcuse acesta fiind vistier, în ciocnirea de la fîntâna ţiganuluĭ, unde Paisie fusese învins, totuşĭ trebue să admitem că aci a suferit Radu Vodă înfrîngerea care a determinat retragerea sa la Nicopole din moment ce prin crisovul său din 1538 el zice că în bătălia de la fîntâna ţiganuluĭ i-a făcut vistierul Radu slujba pentru care 'l recompensează. Fiindcă dacă Paisie ar fi fost învingător la fîntâna ţiganuluĭ, cum spun cronicele muntene, ar fi neraţional să spună în 1538 că dă luĭ Radu Clucerul acele moşiĭ, pentru slujba „dreaptă şi credincioasă" ce i-a slujit în războiul cu Laiot şi Stroe pribeagul la fîntâna ţiganuluĭ, când, dacă ar fi fost învingător aci, nu vedem care ar fi fost acea „dreaptă slujbă" care ar fi făcut-o voevoduluĭ, clucerul Radu, maĭ deosebită se înţelege decât a celorlalţĭ supuşĭ aĭ luĭ.

Incontestabil deci, că prin dreapta slujbă de la isvorul ţiganuluĭ din crisovul luĭ Paisie din 1538 nu trebue să înţelegem altceva decât scăparea vistierieĭ luĭ Radu Vodă, săvîrşită de clucerul Radu în bătălia cea dîntâiŭ cu Stroia pribeagul şi deci cu Laiot, aşa cum ne-o povesteşte însuşĭ Paisie prin cel-lalt crisov al său din 1546[2]).

Aşa fiind e sigur că în prima ciocnire dintre pribegĭ şi Radul Vodă Paisie, în

---

că a văzut şi *cartea reposatuluĭ Radul Voevod, părintele domnieĭ mele*, ceea ce constituie o nouă probă, indiscutabilă că Petraşcu era fiul luĭ Paisie. Vezĭ şi notele explicative din vol. V, Studiĭ şi documente, ale d-luĭ N. Iorga.

[1]) Dăm în întregime acest document — după cum am promis —, după condica mânăstireĭ Vieroş, vol. III. *Cu mila luĭ Dumnezeŭ Io Radul Voevod... fiul mareluĭ şi prea bunuluĭ Radul Vodă vod... dă domnia mea această poruncă a domnieĭ mele Jupînuluĭ Radul Vistierul ca să'ĭ fie siliştea ce se chiamă Bistreţu, însă din balta Bistreţuluĭ a treia parte şi Poiana Urâţĭ... pentru ca le-am cumpĕrat domnia mea de la jupăneasa Marga din Caracal drept aspro 30.000. Iar într'aceea domnia mea am dat şi am miluit pe boiarul domnieĭ mele ce e maĭ sus scris, pentru slujba ce mi-a slujit cu dreaptă slujbă când aŭ venit Io Basarab şi cu Stroe la isvorul ţiganuluĭ de s'aŭ bătut cu domnia mea şi încă i-am dat şi rĕsplătire când i-am dat pe jupînița Caplea, ca să'ĭ fie moşie şi ohavnică luĭ şi fiilor lor... 7047—1538 Noembrie 17.* Fără îndoială că şi acest crisov a fost cunoscut boerilor luĭ Racoviţă care aŭ alcătuit anaforaua despre care am vorbit maĭ sus. Acest crisov a servit de temeiŭ şi celor două crisoave ale luĭ Alexandru Vodă Mircea din 1568 August 25 şi din 1 Aprilie 1572. In cel din urmă se zice chiar că donaţiunea luĭ Radu Vodă Călugărul a fost făcută la „*nunta*" luĭ Radu clucerul „când s'aŭ luat cu jupăniţa Caplea". Desvoltările ce comport acest crisov cu privire la genealogia familieĭ Golescu, se vor vedea în capitolul respectiv din acel studiŭ.

[2]) Neapărat că aşa trebue să înţelegem, maĭ ales că pe temeiul aceluiaşĭ material istoric de care dispunem noĭ azĭ, se stabilise acest lucru şi de boeriĭ luĭ Racoviţă în sec. XVIII. Vezĭ nota..... de la pag..... Aşa se înţelesese încă în timpul luĭ Mihnea Vodă, căcĭ în crisovul său din 12 Octombrie 1585, el zice că Radul clucerul câştigase moşiile Cheianĭ, Căpăţinenĭ şi Poenarĭ *pentru drept credincioasa slujbă, când îşĭ vărsase sângele în bătălia de la Fîntâna Ţiganuluĭ.*

urma căreia acesta învins s'a retras după ajutor la Nicopole, s'a întîmplat la fîntâna ţiganuluĭ [1]), iar cea de a doua, când s'a întors Paisie, după douĕ luni, de la Nicopole cu turcĭ şi tătarĭ contra luĭ Laiot spre Tîrgovişte s'a întîmplat într'o localitate al căreĭ nume a scăpat cronicelor noastre — tradiţia însă-şĭ nu l'a conservat — şi nu 'l spun nicĭ documentele.

Numaĭ apropiereĭ de timp dintre cele douĕ ciocnirĭ ale pribegilor cu Paisie e de atribuit confuziunea pe care o fac cronicele noastre când consideră că bătălia în care Radu Paisie a omorît pe Laiot şi şi-a recăpătat tronul, s'a întîmplat la fîntâna ţiganuluĭ. Această constatare confirmă observaţiunea făcută maĭ sus că cronicile muntene cuprind fapte adevĕrate, care trebuesc însă complectate şi de multe orĭ rectificate, maĭ ales în privinţa ordineĭ în care sunt povestite [2]).

Indreptând astfel, pe temeiul documentelor interne, spusele cronicelor noastre, trebue negreşit să conchidem că năvălirea luĭ Stroe şi Laiot cu pribegiĭ s'a întîmplat prin 1534, în prima domnie a luĭ Paisie, iar nu în 1544 către sfîrşitul domnieĭ a doua a luĭ Radu Paisie, cum se afirmă de cronicarul german Ostermayer.

Dacă admitem odată identitatea aceluĭ „Walascheher Vayda aus Karansebes Nahmens Basaraba", din cronica luĭ Ostermayer, cu Io Basarab [3]), al documentelor şi cu Basarab Voevod zis şi Laiot din cele douĕ cronice muntene, şi nu avem motive care s'ar opune acesteĭ identificărĭ, atunci neapărat că trebue să considerăm că e greşit pusă de Ostermayer, incursiunea luĭ Basarab Voevod în Muntenia contra luĭ Paisie în anul 1544.

Şi apoĭ din moment ce încă din anul 1538 Radu Vodă Paisie ne vorbeşte de năvălirea luĭ Io Basarab şi Stroe Pribeagul ca întîmplată înainte de această dată, nu maĭ poate încăpea nicĭ un fel de îndoială că pretendentul Basarab Voevod ar fi făcut cumva incursiunea cu pribegiĭ din Ardeal, în anul 1544, cum spune Ostermayer, căcĭ la această dată el nu maĭ trăia.

Inainte de a încheia acest studiu să spunem şi câteva cuvinte asupra unor încercărĭ de identificare a luĭ Basarab Laiot.

Atât cronica anonimă cât şi Constantin Căpitanul, vorbind de năvălirea pribegilor contra luĭ Radu Paisie, fac o deosebire caracteristică între ceĭ douĭ conducĕtorĭ aĭ lor, Basarab Laiot şi Stroie pribeagul.

Pe aceştĭ capĭ aĭ pribegilor nu trebue şi nu'ĭ putem confunda. Cu toate acestea, d-l Iorga, în prefaţa volumuluĭ al XI Hurmuzaki, vorbind de această năvălire pare că bănuieşte identitatea luĭ Stroe pribeagul cu Basarab Laiot, căcĭ în nota 2 de la pagina II, d-sa spune, vorbind de Stroe din timpul luĭ Paisie, că: *Un alt Stroe, e Stroe pribeagul, tovarăşĭ de luptă şi de moarte al luĭ Laiot dacă nu e una şi*

---

[1]) Intr'adevĕr cronicele noastre cunosc toate faptele petrecute în domnia luĭ Paisie, pe care le cunosc şi documentele şi le expun şi cu detaliĭ, dar nu însă în ordinea în care s'aŭ petrecut.

[2]) Fîntâna Tiganuluĭ este o localitate izolată, se spune în dicţionarul geografic al Romînieĭ lîngă mânăstirea Mislea, în plaiul Prahova, unde Radul Vodă Călugărul se bate cu Laiot Basarab la anul 1535; Radu Vodă bate pe Laiot şi'l tae împreună cu toţĭ boerĭĭ cum spune Fotino"! Frundescu în al seŭ dicţionar geografic, pune greşit această localitate în Dîmboviţa şi după cronice admite anul 1534 ca data războiuluĭ. Existând legătura între construirea monastireĭ Mislea şi bătălia de la Fîntâna ţiganuluĭ, negreşit trebue să modificăm ordinea în care cronicele noastre pun clădirea monastireĭ între faptele întîmplate în domnia luĭ Paisie; fără îndoială că fundarea eĭ s'a întîmplat după năvălirea luĭ Laiot şi e un fapt ce aparţine celeĭ de a doua domniĭ a luĭ Paisie.

[3]) In unele copiĭ ale documentuluĭ din 1538 şi chiar în acte de maĭ târziŭ, tovarăşuluĭ, luĭ Stroe pribeagul i se zice *Io Laiot*, saŭ *Basarab Laiot* saŭ prin greşală de transcriere *Laiaon voevod Basarab,* ca în crisovul luĭ Grigorie Vodă Ghica din 1672, Maĭ 6.

aceiaşĭ persoană cu Laiot; şi motivează această bănuială pe faptul că: *documentul din 1546 Octombrie 23 vorbeşte numaĭ de năvălirea luĭ* (adică a luĭ Stroe).

Evident că, după cum am spus şi maĭ înainte, nu se poate determina personalitatea luĭ Laiot Basarab, dar, iarăşĭ, cred că nu se poate vorbi de identitatea luĭ cu Stroe pribeagul: Laiot e de sigur unul din pretendenţiĭ la tronul Munteniеĭ, cum să întâlnesc mulţĭ în istoria Munteniеĭ în sec. XVI; vre un fecior de domn, cum îl numeşte Constantin Căpitanul, care se refugiase, ca maĭ toţĭ pretendenţiĭ în Ardeal [1]).

Nu mi se pare nemerită o încercare de identificare a luĭ cu Stroe pribeagul, tovarăşul sĕŭ de luptă, cu care n'are nimic alta comun decât calitatea de conducĕtor al pribegilor refugiaţĭ peste munţĭ. E adevĕrat că crisovul luĭ Paise din 1546 publicat de d-l Hasdeŭ, ne vorbeşte numaĭ de Stroe pribeagul, dar singur acest fapt nu 'mĭ pare că poate îndreptăţi o astfel de încercare, când ambele noastre cronicĕ îĭ deosibesc categoric.

Dacă am avea însă numaĭ documente posterioare, fără cronice, în care să nu se vorbească de năvălirea pribegilor de care ne ocupăm, şi dacă ele uniform ne ar arăta de conducĕtorĭ aĭ lor numaĭ pe Stroe, şi numaĭ, întîmplător, unul care ne ar vorbi şi de Laiot Basarab, evident că în acest caz am putea crede într'o dedublare a personalităţeĭ acestuĭ conducĕtor şi am avea de înţeles atuncĭ sub numele de Stroe şi Laiot pe unul şi acelaşĭ conducĕtor. Dar din moment ce în condicele vieroşane se găseşte copia crisovuluĭ luĭ Radu Vodă Călugărul din 1538, decĭ de la o dată foarte apropiată de timpul în care s'a întîmplat bătălia de la Fîntâna ţiganuluĭ, şi maĭ ales, de la acela care a avut a suferi în urma aceleĭ ciocnirĭ, document în care apar ca conducĕtorĭ atât Laiot cât şi Stroe, incontestabil că nu maĭ e posibil a crede că avem a face cu una şi aceiaşĭ persoană, numită însă cu douĕ nume deosebite.

Nu ştiŭ câtă probabilitate ar putea avea părerea luĭ Engel că Basarab Laiotă e poate identic cu Vlad succesorul luĭ Moise, numit de Şincaĭ Vladislav al IX, [2]) ca şi aceea a D-luĭ N. Iorga, că *Basarab Laiot cu care se luptă Radu Paisie după cronice şi un document e poate identic cu Vintilă de la Slatina, ucis în 1535,* exprimată în nota pe care o face în josul paginеĭ 854, din volumul XI Hurmuzaki.

Nicĭ Engel şi nicĭ Dl. Iorga n'aŭ adus pentru susţinerea acestor ipotese argumente pentru a fi discutate.

In sfîrşit, în ultimul timp, Dl. N. Iorga, în articolul „Braga Voevod al ţărĭĭ româneştĭ din 1535", voevod cunoscut dintr'o însemnare făcută pe un mineŭ, fost în posesiunea muzeuluĭ, unde am cunoscut'o şi eŭ, a susţinut că Vintilă de la Slatina, ar fi tot una cu Braga voevod.

Dacă d-sa menţine bănuiala exprimată asupra identităţeĭ luĭ Vintilă de la Slatina cu Basarab Laiot, atuncĭ ajungem şi la concluziunea că acesta ar fi identic cu Braga voevod. [3])

---

[1]) Ostermayer crede că pretendentul la tronul Munteniеĭ, concurentul luĭ Paisie, era un voevod valach de la Karansebeş, ceia ce ar confirma faptul că el era maĭ de mult refugiat peste munţĭ. Afirmaţiunea acestuĭ cronicar german ca şi spusele cronicelor noastre, care arată pe Laiot ca un domn, ca pretendent de peste munţĭ, e încă o probă că Laiot nu poate fi identic cu Vintilă de la Slatina, care, de sigur, nu s'a servit de un ajutor strein.

[2]) Engel, opera citată pag. 129 în notă. Şincaĭ, II, pag.....

[3]) S'ar maĭ putea face încă o ipoteză asupra personalităţiĭ luĭ Basarab-Laiot şi acesta cu acelaşĭ folos ca cele de maĭ sus. Anume am putea vedea în acel Drăghicĭ voevod, a căruĭ origine tot aşa de puţin cunoscută, ca şi Laiot, din pomelnicele unor mânăstirĭ, pe pretendentul la tronul Munteniеĭ de care ne vorbesc cronicele muntene şi pe care ele şi documentele îl numesc Laiot Basarab. Acest Dră-

Orĭ-cum însă, cred că prin orĭ-ce transformărĭ am trece pe Basarab Laiot, — fie că l'am identifica cu Stroe pribeagul, fie că l'am face direct saŭ indirect identic cu Braga voevod—, pretendentul la tronul Muntenieĭ, concurentul luĭ Radu Vodă Paisie, rĕmâne tot necunoscut întru cât aceste ipotese nu pot fi susţinute ; el va fi numit şi de acum în colo tot aşa cum îl numesc cronicele şi documentele: Basarab Laiot.

In definitiv prin cercetarea de faţă, aducêndu-se o nouă probă despre identitatea luĭ Paisie cu Petru de la Argeş, se stabileşte epoca în care trebue aşezată întâia domnie a luĭ Radu-Vodă Călugărul şi se hotăreşte în mod neîndoios că năvălirea luĭ Basarab Laiot s'a întîmplat în anul 1534.

ELIE NICOLESCU.

ghicĭ Vodă, ar putea fi oare identic cu acel *Drăghicĭ fratele Barbuluĭ banuluĭ* carĭ îşĭ perduseră moşiile lor prin vicleşugul lor către un Vlad Voivod ? De aceştĭ douĭ boerĭ ne vorbeşte Vintilă, printr'un crisov al sĕŭ din 1532 Decembrie 29. Barbul şi Drăghicĭ sunt poate din craioveştî. Barbul acesta e deosebit de Barbul banul Craioveĭ din timpul luĭ Vintilă, după cum Drăghicĭ Vodă n'are nicĭ o legătură cu vornicul luĭ Vlad, al luĭ Vintilă şi al luĭ Radu Paisie. Acest Barbul banul din timpul luĭ Vintilă este fiul luĭ Preda marele ban al Craioveĭ, după cum se vede din divanul unuĭ act din 3 Aprilie 1534 al luĭ Vintilă, în care el este numit „Barbul sin Predev velichi ban Cralevski". La rîndul sĕŭ Preda este fiul lui Pârvul vornic, după cum rezultă din epilogul unuĭ apostol manuscris de la mânăstirea Bistriţa, scris în zilele luĭ Basarab Voevod 1512.

CATE-VA DIN DIVANELE DOCUMENTELOR UTILISATE IN STUDIUL:

No. curent	Data document. Anul	Luna	Ziua	VOEVODUL	VEL BAN	BIV VEL VORNIC	VEL VORNIC	BIL VEL LOGOFET	VEL LOGOFET	VEL VISTIER
1	1530	Maiŭ	22	Moise f. Vladisl.	Archive Tismana $^2/_6$ org. slav perg. cu trad.					
2	1530	Iunie	25	Vlad f. Vlad			Şerban		Vlăsan	
3	1530	Iunie	15	Vlad f. Vlăduţe		Drăghicĭ b. v. v.	Şerban v. v.	Teodor b. v. l.	Vlacşan v. l.	
4	1530	Noembrie	15	Vlad f. Vlad		Drăghicĭ b. v.	Şerban v. v.	Teodor b. l.	Vlăsan v. l.	
5	„	„	16	Vlad f. Vlad		Drăghicĭ b. v.	Şerban v. v.	Teodor b. l.	Vlăsan v. l.	
6	1531	Ianuarie	9	Vlad	Hamza v. b. J.	Drăghicĭ b. v.	Şerban	Tudor b. l.	Vlăsan	
			16							
7	1531	Septembrie	1	Vlad f. Vlad		Şerban b. v.	Drăghicĭ v. v.	Vlăsan b. l.	Teodor v. l.	
8	1531	Septembrie	2	„		Şerban b. v.	Drăghicĭ v. v.	Vlăsan b. l.	Teodor v. l.	
9	1531	Septembrie	18	„	Hamza v. b. J.	Şerban b. v.	Drăghicĭ	Vlăsan b. l.	Teodor v. l.	
10	1532	Ianuarie								
11	1532	August	16	Vlad f. Vlad	Hamza v. b. J.	Şerban b. v. v.	Drăghicĭ v. v.		Teodor ot Drăg.	Radul v. vist.
12	1532	Septembrie							Vlăsan v. l.	
13	1532	Decembrie	29	**Vlad f. Radu**	Hamza v. b. K.	Şerban b. v. v.	Drăghicĭ	Vlăsan b. v. l.	Teodor	
14	1533	Ianuarie								
15	1533	Februarie	2	Vlad f. Radu	Hamza	Şerban vor.	Drăghicĭ	Vlăsan log.	Tudor v. l.	
16	1533	Martie	12							
17	1533	Aprilie	15	**Vlad f. Radu**	Hamza v. b. J.	Şerban b. v.	Drăghicĭ v.	Vlăcsan b. l.	Teodor l.	
18	„	Aprilie	26	Vlad f. Radu	Hamza ban	Şerban b. v.	Drăghicĭ v. v.	Vlăsan log.	Teodor v. l.	Toma ban
19	„	Maiŭ								
20	„	Iunie	3	Vlad f. Radu	Hamza v. b. J.	Şerban b. v.	Drăghicĭ v. v.	Vlăsan b. l.	Teodor v. l.	
21	1533	Iulie	22	**Radu f. Radu**	Barbul v. b. K.	Şerban v. vor.	Drăghicĭ v.	Vlaicul v. log.	Teodor log.	Toma ban
22	1533	Octombrie	13	Vlad f. Radu	Hamza v. b. J.	Şerban b. v. v.	Drăghicĭ v. vorn.	Vlacsan b. v. l.	Teodor v. log.	Toma ban Radu b. vist. Vladul ban
23	„	Noembrie	3	Vlad f. Radu	Hamza v. b.	Şerban b. v. v.	Drăghicĭ v. v.	Vlăsan b. log.	Teodor v. l.	
24	„	Noembrie	15	Vlad f. Radu	Hamza v. ban		Drăghicĭ v. vorn.		Teodor v. log.	
25	„	Decembrie	27	Radu f. Radu	Hamza b. J.		Drăghicĭ v. v.		Tudor v. leg.	
26	1534	Ianuarie								
27	„	Februarie								
28	1534 publ. în Veneţia pg. 159	Martie	17	Vlad f. Radu	Barbul v. b. K. Vladul ban Toma ban	Drăghicĭ b. v.	Şerban v. d. v.	Teodor b. v. l.	Vlăcsan v. l.	R. Furcă b.v.v. Staicu v. vist.
29	1534	Aprilie	3	Vlad f. Radu	Barbul sin Pred v. b. Kral. Vlad b. Toma b.	Drăghicĭ b. v. v.	Şerban v. v.	Teodor sl. b. v. l.	Vlăsan v. l.	R. Furcă b.v.v. Staicu v. v.
30	„	Maiŭ	23	Vlad f. Radu	Barbul v. b. K. Toma ban	Drăghicĭ b. v. v.	Şerban v. log.	Tudor b. v. log.	Vlăcsan v. l.	Radu vistier
31	„	Iunie								
32	„	Iulie								
33	„	August								
34	1534	Septembrie	1	**Radu V. f. Radu**	Şerban v. b. K.	Ventilă v. vorn.	Drăghicĭ vorn.	Vlaicul v. log.	Teodor log.	
35	1534	Septembrie	6	Vlad V. f. Radu	Drăghicĭ v. pârc.		Şerban v. vorn.	Vlaicul v. log.		Toma ban
36	1534	Octombrie								
37	1534	Noembrie	20	numaĭ din sem. se poate vedea Radu Vodă			Staico m. v.	Tatul m. log.		
		Decembrie								
38	1535	Ianuarie	11	Vlad f. Radu	Drăghicĭ m. p. P.		Şerban v. v.	Tudor biv log.	Vlaicul m. lg.	Barbul m. b. K.
39	„	„	19	Vlad f. Radu	Diicul pârcăl.	Drăghicĭ b. v.	Şerban v. v.	Tudor biv log.	Vlaicul v. lg.	Barbul m. b. K. Toma ban
		Februarie								
40	1535	Martie	30	Vlad f. Radu	Barbul v. b. J.	v. von	Drăghicĭ v.	Teodor b. log.	Vlaicul b. lg.	
41	„	Aprilie	1	Vintilă Voevod		Drăghicĭ b. v.	Şerban v. v.	Teodor b. log.	Vlaicul b. lg.	Barbul v. l. K. Toma ban
42	„	Aprilie	1	Vintilă V. fiul lui	Radu voevod	Drăghicĭ b. v.	Şerban v. v.	Teodor b. log.	Vlaicul b. lg.	„
43	„	Maiŭ	7	Vlad f. Radu	(Barbul v. b. K.).	Drăghicĭ b. v.	Şerban v. v.	Teodor biv. log.	Vlaicul biv. lg.	Barbul v. b. K.
44	1535	Iunie	11	pach. $^2/_{154}$						
45	1535		15							
46	1535	Iulie	1	Radu f. Radu	Şerban v. b. K.	Vintilă b. v.	Staico v. v.		Vlaicul log.	
			30	Radu f. Radu		Drăghicĭ f. m. v.	Şerban v. v.	Vlaicul v. log.	Tudor log.	Toma b. B. l. J.
47	„	August	20	Radu f. Radu		Drăghicĭ f. m. v.	Şerban v. v.	Vlaicul v. log.	Tudor log.	Barbul b. K.
48	1535	Septembrie								
49	„	Octombrie	24	Radu f. Radu	Şerban v. b. K.	Drăghicĭ b. v.	Ventilă v. vorn.	Teodor b. log.	Vlaicul v. lg.	
50	„	Noembrie	23	Radu f. Radu	Şerban v. b. K.	Ventilă v. v.	Drăghicĭ vorn.	Vlaicul v. l.	Tudor log.	Toma ban
51	„	Decembrie								
52	1536	Ianuarie	4	Radu f. Radu	Şerban v. b. J.	Ventilă v. vor.	Drăghicĭ v.		Teodor lg.	Toma ban
53	1536	Februarie	14	Radu f. Radu	Şerban m. b. K.	Drăghicĭ f. v.	Vintilă m. v.		Vlaicul m. l.	
		Martie								
		Aprilie								
54	„	Iunie ?		Radu f. Radu	Şerban v. b. J.	Drăghicĭ b. v.	Ventilă v. v.		Vlaicul v. l.	
55	„	Iulie ?								
56	„	Octombrie								
57	1537	Ianuarie								
58	„	Aprilie								
59	„	Iulie								
60	„	Octombrie								
61	1538	Ianuarie	23	Radu f. Radu	Şerban m. v. J.	Vintilă f. m. v.	Staico m. v.	Vlaicul pârc.	Vlaicul m. l.	
62	„	Aprilie	24	Radu f. Radu	Şerban m. b. K.	Vintilă f. m. v.	Staico m. v.		Vlaicul m. f.	
63	„	Iunie	15	Radu f. Radu	Şerban v. b.					
64	„	Iulie	2	Radu f. Radu	Şerban v. b. K.	Vintilă b. v.	Staico v. vorn.		Vlaicul v l.	
			16	Radu f. Radu	Şerban b. K.	Vintilă b. v.	Staico v. v.		Vlaicul v l.	
65	„	August	28	Radu f. Radu	Şerban ban	Ventilă b. v. b.	Staico v. v.		Vlaicul v l.	
66	„	Octombrie	16				Staico v. v.		Vlaicul v l.	
67	„	Noembrie	17	Radu f. Radu	în condica veche	în ambele copiĭ	Staico v. v.	nu Staico log. ci	Tatul v. l.	
68	1539	Ianuarie	8	Radu f. Radu	Ventilă b. b.	Ventila b. v.	Staico v. voru.		Vlaico v. l.	
		Aprilie								
		Iulie								
69	1539	Sepembrie	14	Radu f. Radu			Staico v. v.		Vlaicul v. l.	
		Octombrie								
70	1540	Ianuarie								
71	1540	Februarie	23	Io Petru Voevod rumit şi Radul Voevod, fiul marelui Radu Voevod şi cu fiul meŭ Marco voevod.						
		Aprilie								
		Iulie								
		Octombrie								

EXPLICAŢIE: J—Jienesc; K—Craiovesc; f—fiul.

IN JURUL LUI BASARAB LAIOT, DIN PRIMA JUMETATE A SEC. XVI.

VISTIER	SPĂTAR	PAHARNIC	STOLNIC	VEL COMIS	VEL POSTELNIC	POSTELNIC	ISPRAVNIC	GRĂMĂTIC	ORAȘ
Radul	Dragomir	Udrişte	Staico	Danciul		Staico	Vlăsan	StanciuHorvat	Târgov.
Radul vistier	Drăghicĭ sp.		Staico		Staico v. p.		Vlacsan l.	Stan Duțov	Târgov.
Radul vistier	Drăghicĭ sp.	Udrişte	Staico stolnic	Danciul com.	Staico v. p.		Vlasan v. l.	Peia	
Radul vist.	Drăghicĭ sp.	Udrişte	Staico stolnic	Danciul com.	Staico Sintescul v. p.			Nan	Bucur.
Radul	Drăghicĭ	Udrişte	Staico	Danciul		Staico		Radul	Târgov.
Radul vistier	Drăghicĭ sp.	Radul pahar.	Vintilă stol.	Staico comis	Radul v. post.		Giura log.	Tudor	Bucur.
Radul vist.	Drăghicĭ	Radul pahar.	Vintilă	Staico	Radul		Giura log.	Tudor	Bucur.
Radul	Drăghicĭ	Radul	Vintilă	Staico	Radul		Giura log.	Dragomir	Bucur.
	Dragomir sp.	Radul ot Florescĭ v. p.	Vintilă ot Corneștĭ	Staico Sintescul v. com.	Radul Pașa	Badea v. p.			
Radul	Drăghicĭ	Radul pahar.	Staico Prăvan.	Staico	Radul		Giura ft. log.	Coressi	
Radul	Drăghicĭ	Radul pahar.	Vintilă	Staico	Radul Pașa.		Giura log.	Oprea	Târgov.
Radul	Drăghicĭ	Radul	Vintilă	Staico	Radul Pașa.		Vișan log.	Oprea	Târgov.
Radul	{Barbu Deatc. Dragomir sp. Drăghicĭ sp.	Udrişte pah. Radu pah. vel.	Staico Prav. fără demnit. Vintilă stol.	Staico	Radul		Vișan log.	Foame	
Staicu	Drăghicĭ sp.	Radul	Vintilă	Staico	Barbul				Bucur.
Udrişte	Stroe spătar	Radul Pașa	Vintilă	Staico	Badea Iaz v. p.		Vlaicul log.	Șteful stol.	
Staicu vistier	Drăghicĭ sp.	Radul pahar.	Vintilă	Staico comis	Barbu Deatc.p.		Tudor v. log.	Filcea	Târgov.
Staicu vist.	Drăghicĭ sp.	Radul pahar.	Vintilă stol.	Staico	Barbu v. p.		Tudor v. log.	Mensi (?)	
Staicu vist.	Drăghicĭ	Radul	Vintilă	Staico Sintesc.	Barbul post.		Tudor v. log.	Filcea gr.	
Staicu vist.	Drăghicĭ	Radul	Vintilă	Staico	Barbul post.		Tudor v. p. (?)		
	{Dragomir Drăghicĭ	{Udrişte b.v.p. Radul v. pah.	Vintilă v. st.	Staico ot Pitești vel comis	Barbu Deatcoviciŭ v. p.	Diicul și Stan v. parc.	Vlasan	Marco	Târgov.
	Dragomir	Radul Pașa	Vintilă v. st.	Staico ot Pitești v. com.	Barbu Deatc. vel postelnic		Vlaicul post.		Târgov.
Staicu v.	{Dragomir Drăghicĭ sp.	Radul Pașa	Vintilă stol.	Staico comis	Barbu Deatc. vel postelnic			Badea	Slatina
Udrişte	Stroe spătar {Drăghicĭ sp. Dragomir	Radul pahar. Radul pahar.	Dragul stol. Vintilă	Staico Staico	Badea Iaz p. Badea Iaz p.		Vlaicul log. isp. Tatul	Radul Neagoe	Târgov. Fureștĭ
Udrişte	Dragomir			Badea	Badea Iaz		Coada cl.		
Udrişte	Drăgh. m. sp.	Radul pahar.		Staico Sintesc.	Badea Iaz v. p.				
Udrişte	Drăghicĭ sp.	Radul pahar.	Vintilă stol.	Staico comis	Badea Iaz			Pădure log.	Târgov.
Udrişte vist.	Drăghicĭ sp.	Radul Pașa. p.	Vintilă stol.	Staico comis	Badea postel.		Vlaicul log.	Dragomir	Târgov.
Udrişte vist.	Drăghicĭ sp.	Radul peh.	Vintilă stol.	Staico comis	Badea Iaz p.		Tatul logof.	Talapie	
Udrişte vist.	Drăghicĭ sp.	Radul P. v.p.	Vintilă stol.	Staico comis	Badea Iaz v. p.	Diicul pârc.	Vlaicul log.	Bogdan	
Udrişte vist.	Drăghicĭ sp.	Radul pahar.	Vintilă stol.	Staico comis	Badea Iaz		Tatul log.		
Udrişte vist.	Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul stol.		Badea Isvoran		Staico vornic		
Udriste vist.	Stroe spătar	Radul Pașa.	Vintilă p.	Staico comis	Badea Iaz v. p.		Vlaicul log.		
Udrişte vist.	Drăghicĭ b. s.	Str. sp. Rad. p.	Vintilă	Staico comis	Badea Iaz v. p.		Vlaicul log.	Tudor Gr.	
Udrişte vist.	Drăghicĭ sp.	Radul pahar.	Dragul stol.	Staico comis	Badea v. post.		Vintilă v. v.	Coressi	Bucur.
Udrişte	Stroe spătar	Radul pahar.	Dragul stol.	Staico comis	Badea Iaz p.		Ivănuș log.		
Udrişte vist.	Stroe spătar	Radul pahar.	Dragul stol.	Staico comis	Badea Iaz v. p.		Vlaicul post.	Tudoran	Bucur.
Udrişte vist.	Stroe spătar	Radul pahar.	Dragul stol.	Staico comis	Badea Iaz p.		Tatul logof.	Voico	Târgov.
Udrişte vist.	Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul stol.	Staico comis	Badea Isvoran		Vișan logof.	Bora	Târgov.
Udrişte vist.	Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul stol.	Barbul comis	Badea Isv. m.p.		Vlaicul log.		
Udrişte vist.	Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul stol.	Barbul comis	Badea Isvoran.		Radul post.		
			Dragul stol.	Barbul comis	Badea Isv. v. p.	Maigan post.	Dragomir		Târgov.
Udrişte vist.	Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul	Barbul comis	Badea Isv. v. p.		Vlaicul v. l.	Dragomir Ur.	Târgov.
Udrişte vist.	Dragul b. sp. Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul stol.	Bratul comis	Badea Isv. v.p.		Vintilă v.		
		Stroe pahar.	Dragul stol.		Badea v. post.				
Udrişte vist.	Stroe spătar			Badea comis	Badea Isv.		Tatul logof.		
Udrişte vist.	Stroe spătar		Dragul stol.	Radul comis	Badea m. p.		Staico v. vorn.	Radul log.	Târgov.
Udrişte	Stroe spătar	Stroe pahar.	Dragul c.	Barbul comis	Badea postel.			Bogdan	Târgov.
Udrişte vist.	Stroe spătar	Stoica pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Badea Iaz v. p.		Vlaicul v. l.		Bucur.
									Bucur.

No. curent	Data document. Anul	Luna	Ziua		VEL BAN BIV VEL	VORNIC	VEL VORNIC	BIV VEL LOGOFĂT	VEL LOGOFĂT	VEL VESTIER
70	1541	Ianuarie								
71	„	Februarie	10	Radu f. Radu			Staico, v. v.		Tatul v. log.	
72	„	Aprilie								
73	„	Iulie								
74	„	August	13	Radu f. Radu			Staico, v. v.		Tatul v. log.	
75	„	Octombrie								
76	1542	Ianuarie								
77	„	Aprilie	16	Radu f. Radu		Staico b. v. v.	Coadă v. v.		Tatul v. lg.	
78	„	Iulie	13	Radu f. Radu		Staico b. v. v.	Coadă v. v.		Tatul v. lg.	
			16	Radu f. Radu		Staico b. v. v.	Coadă v. v.		Tatul lg.	
79	„	Octombrie								
80	1543	Ianuarie								
81	„	Aprilie								
82	„	Iulie								
83	„	Octombrie								
84	1544	Ianuarie								
85	1544	Martie	15	Radu f. Radu		Coadă v. v.	Staico v.		Tatul v.	
86	„	Aprilie								
87	„	Maiu	15	Radu f. Radu						
88	1544	Octombrie	17	Radu f. Radu		Staico b. v.	Coadă v. vorn.			Udriște vel v.
89	1544	Iulie	3	Radu f. Radu		Staico b. v.	Coadă v. v.		Tatul v. lg.	
90	1545	Maiu	14	Radu f. Radu		Staico b. v.	Coadă v. v.		Tatul v. lg.	

VISTIER	SPĂTAR	PAHARNIC	STOLNIC	VEL COMIS	VEL POSTELNIC	POSTELNIC	ISPRAVNIC	GRĂMĂTIC	ORAȘ
Udriște vist.	Stroe spătar Drăgh. b. sp.	Cracea pahar.	Dragul b. st.	Badea comis	Badea Iaz. v.p.		Coadă v. cl.	Man.	Bucur.
Udriște vist.	Dragomir sp.	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Badea Iaz. v.p.		Bucșa dv.		
Udriște vist.	Drăgh. b. sp. Stroe b. sp. Dragomir sp.	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Stanciul v.p.		Coadă v. v. Crăciunv. b. K.		Bucur.
Udriște	Drăghicĭ	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Stanciul v.p.			Radul	
Udriște v. v.	Drăghicĭ b. s. Stroe spătar	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Stanciul v.p.		Drăghicĭ sp.	Vladul gr.	Târgov.
	Dragomir sp.	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Stanciul v.p.		Stroe spăt.	Nan.	Târgov.
	Dragomir sp.	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Stanciul v.p.			Stan gr.	Nicop.
	Dragomir sp.	Radul pahar.	Albul stolnic	Badea comis	Badea Iaz. p.	Stanciul	Chirca dv.	Ivancea	Târgov.
Udriște vist.	Dragomir sp.	Radul pahar.	Albul stolnic			Stanciul p.	Staico b.v.v.	Ivancea	Târgov.
Udriște vist.	Dragomir sp.	Cracea pahar.	Albul stolnic	Badea comis		Stanciul p.	Drăghicĭ sp.		

ILUZII

Din toate frumoasele mele iluziĭ
Care viŭ ĭmĭ luciră în serĭ de Maiŭ,
Rĕmas-aŭ cenuşe şi'n zările spuziĭ
Privesc cum se stinge încet al lor traiŭ.

Din sfere 'nălţate scînteĭ radioase
Ce cald tinereţea mĭ-aţĭ luminat;
Cu ea d'impreună, iluziĭ frumoase
Pierit-aţĭ şi-o noapte acum mĭ-aţĭ lăsat.

Zadarnic maĭ cerc eŭ în serile sombre
S'aţĭţ iarăşĭ spuza în viĭ scînteĭ,
Rĕcită e vatra; sunt serĭ de Octombre
Le sting eŭ cu lacrima ochilor meĭ.

MARIA BAIULESCU.

Bacantă cu cerceĭ şi coroană, îmbrăcată cu chiton şi cu mantă.

Femee cu o sticluţă de parfum, după un vas antic.

Coroană de spice şi de mac, purtată de Iulia, fiica luĭ August.
(Camee de la Louvre)

EXPOZIŢIUNEA PICTORULUI G. PETRAŞCU

EPILOG

In ziua în care vor apare aceste linii, a 2-a expoziţiune a pictorului Petraşcu va fi închisă; putem deci să ne arătăm şi noi părerea asupra ei şi să eşim din rezerva, lesne de înţeles, ce ne-am impus'o la început. Aceasta cu atât mai uşor, cu cât presa întreagă a avut articolele cele mai elogioase în timpul şi în privinţa acestei expoziţiuni.

Unii din cititorii noştrii îşi vor fi aducênd poate aminte cuvintele calde şi încurăjătoare cu care d. I. Mincu, arhitectul şi omul de gust bine cunoscut, a caracterizat prima expoziţiune a pictorului Petraşcu, sunt acum doi ani. Deşi artistul nu dădea atunci decât prima dovadă a temperamentului său expunênd abia v'o 60 de pînze, D. Mincu, contra deprinderilor sale, se arătă entusiast ca de un talent semnificativ şi excepţional.

D-sa zicea:

„Tînĕrul şi simpaticul artist George Petraşcu, unul dintre ceĭ mai modeştĭ, deşi mai distinşi elevĭ aĭ Academieĭ „Julian“ din Paris, cedând îndemnului stăruitor al prietenilor sĕĭ, a consimţit să ne prezinte o serie de aproape 60 de tablouri, rod al muncii sale de 3 ani. Suntem fericiţi de a putea, încă de la început să felicităm pe tînĕrul pictor de hotărîrea ce a luat, pentru că ne dă prilejul de a cunoaşte din vreme şi de a putea urmări pas cu pas, în desvoltarea sa ulterioară, pe artistul de astăzi, care va fi, suntem încredinţaţi, marele artist de mâine. In

adevĕr, pe lîngă talentul real de care ne dă probe hotărîtoare, el posedă încă cea maĭ preţioasă şi maĭ rară dintre calităţĭ: dragostea şi puterea de muncă, care asigură talentelor succesul celor maĭ înnalte culmĭ ale arteĭ. Numĕrul aşa de însemnat al tablourilor ce expune, faţă cu timpul relativ scurt în care le-a executat, este dovada evidentă a renunţăriĭ la toate tentaţiunile vîrsteĭ sale, şi consacrarea sa exclusivă studiuluĭ arteĭ ce şi-a ales, iar diversitatea extraordinară a subiectelor ce prezintă indică dragostea sa nemărginită pentru natură, pe care în entusiasmul tinereţiĭ sale, o admiră întreagă, cu aceeaşĭ putere de admiraţie şi fără preferinţe: Omul, câmpul, pădurea, umbra saŭ lumina, dimineaţa saŭ seara, aŭ pentru dînsul acelaşĭ farmec.

Cu un remarcabil spirit de observare şi cu o delicateţă de simţire, proprie numaĭ adevĕraţilor artiştĭ, el intră adînc în sufletul lucrurilor şi ne emoţionează.

Intensitatea perceperiĭ frumosuluĭ este încă o admirabilă însuşire a temperamentuluĭ sĕŭ cu adevĕrat ales şi ea reese din faptul că emoţiunea noastră, în faţa tablourilor sale, creşte pe fiece moment, că ne trebue prin urmare, naturilor maĭ puţin artistice, a le privi timp maĭ îndelungat pentru a putea descoperi întregul lor farmec, pe care artistul l-a simţit din primul moment. Odată intraţĭ însă pe drumul care voeşte să ne ducă dînsul, artistul ne descopere pe fiecare zi frumuseţĭ, nebănuite măcar de noĭ la întâia privire.

Sfîrşim — zice d. Mincu terminând articolul sĕŭ — plinĭ de încredere în talentul real al d-luĭ Petraşcu, îĭ urăm aceeaşĭ dragoste şi putere de muncă, de care ne dă astăzĭ o probă atât de convingĕtoare şi care maĭ târziŭ, îĭ vor asigura, suntem convinşĭ, un loc de frunte printre maeştriĭ reprezentanţĭ aĭ arteĭ române."

Autoritatea omuluĭ care scria aceste rîndurĭ atrase atuncĭ atenţiunea publiculuĭ asupra dispoziţiunilor pictoruluĭ ce rĕsărea astfel de-odată lăsând în urmă nivelul încercărilor noastre artistice.

Cu expoziţiunea de acum, în care eraŭ 120 de pînze de dimensiunĭ maĭ marĭ şi cu motive din ţară, pictorul nostru pare că nu numaĭ şi-a ţinut făgăduinţele pe care le întrevedea d. Mincu, dar, judecând lucrurile după articolele scrise asupra eĭ în ziarele noastre, el ar fi întrecut chiar aşteptările. Iată în adevĕr cum se pronunţă în privinţa aceasta, un aspru critic de artă de la noĭ, d. Rudi Catargi (Tom-chic), în *„L'Indépendance Romaine"* de la 23 Decembrie 1903, sub titlul „Expoziţiunea G. Petraşcu":

„Nu fără o vagă temere ne-am dus în sala de expoziţie a Ateneuluĭ. Cea din urmă expoziţie a fost atât de tristă! De astă dată o frumoasă surprindere ne aştepta. Calităţĭ interesante, o căutare a adevĕruluĭ se arată în toate pînzele d-luĭ Petraşcu. Asta e mult şi chiar rar. Acest pictor are stofă şi e personal. Caracteristica sa particulară ar fi, de la prima vedere, o mare francheţă de execuţiune.... El excelează a ne da uliţele deşerte ale oraşelor micĭ bretone întortochiate cu luminile oblice, cu perspectivele întrerupte, cu casele joase, închise, nepătrunse, ca faţa locuitorilor lor, cu acoperemintele expresive ca bonetele fiicelor din Tregastel. Rar un cer de azur uniform şi raze pe aceste acopereminte. Dar străbătênd ceţile şi noriĭ, în spaţiul pe care îl lasă încă liber coşurile 'nalte ale caselor, o pată albastră, mică, strînsă, palidă ca şi ochiul oamenilor de-acolo. Acest pictor are sen-

zaţia vie a impresieĭ singurătăţiĭ, a deşertuluĭ şi ne împărtăşeşte cu intensitate ceea-ce simte el."

Şi astfel continuă criticul ziaruluĭ francez într'un lung articol, în care studiază amĕnunţit toate fazele acestuĭ „temperament" foarte „simpatic", acestuĭ „talent foarte personal" care „desigur are un mare viitor".

„Voinţa Naţională" de la 20 Decembrie 1903, sub semnătura pictoruluĭ A. Baltazar, se exprimă astfel asupra aceleeaşĭ expoziţiunĭ:

In picturile sale G. Petraşcu urmăreşte în totdeauna o problemă psichologică, o urmăreşte, o caută şi-l vezĭ cum se sileşte să o deslege; în pînzele luĭ trăeşte o idee. Ca executant, el e cel maĭ înverşunat executant *în pastă*. Cu culoare abundentă, cu pensule late ampatează peste tot locul. Planurĭ largĭ, îndrăzneţe, puse însă cu meşteşug, trădează un temperament sanghin, robust.

După aceea D. Baltazar studiază pe rînd pînzele cele maĭ remarcabile din expoziţie sfîrşind cu cuvintele: „Toate ne îndreptăţesc a vedea în D. Petraşcu, un talentat şi un harnic artist pornit spre inovaţiunĭ; e cum am zice un revoluţionar în artă, menit să marcheze o epocă în istoria picturiĭ româneştĭ".

Conservatorul din 24 Decembrie, sub semnătura d-luĭ N. Cocea, un tînĕr distins, are de asemenea cuvinte frumoase şi alese:

„D. Petraşcu a deschis luna aceasta a doua expoziţie a operelor d-sale. Am vĕzut pe aceea de acum 2 anĭ, şi dacă pînzele de atunci ne-aŭ arătat începutul unuĭ talent puternic, cele de astăzĭ sunt pentru noĭ proba uneĭ evoluţiĭ sigure şi conştiente de ea însăşĭ. In afară de mijloacele technice mult superioare celor întrebuinţate în lucrările trecute, noile lucrărĭ ale D-luĭ Petraşcu tind în chip vĕdit către acea simplicitate de liniĭ şi de efecte cu care arta ca şi natura procedează totdeauna în operile lor marĭ. Atrag atenţia cunoscătorilor asupra acestuĭ punct care îmĭ pare că scoate într'un relief clar talentul tînĕruluĭ expozant şi chipul sintetic în care înţelege şi ne redă priveliştile saŭ portretele d-sale.

Imĭ permit s'o fac cu atât maĭ mult cu cât ştiŭ că tocmaĭ talentele de felul acesta sunt înţelese maĭ târziŭ şi maĭ greŭ şi găsesc în calea lor opoziţia cea maĭ înverşunată şi maĭ întunecată cu putinţă. Ochiĭ noştri obicĭnuiţĭ cu încălcitura de liniĭ şi de culorĭ care face gloria pictureĭ cromolitografice a tuturor mediocrităţilor se învaţă cu anevoe să găsească într'o pînză, numaĭ ceea-ce reese larg şi caracteristic dintr'un anume colţ de natură. Incapabilĭ să le vedem noĭ înşine, găsim mult maĭ uşor să aruncăm în spinarea pictoruluĭ învinuirea aceasta că nu ştie să desemneze. Invinuirrea aceasta s'a adus în toate timpurile şi contra tuturor acelora care aŭ nesocotit arta oficială şi gustul public. Luĭ Puvis de Chavannes că nu ştie ce'ĭ o musculaţiune, luĭ Wagner că nu cunoaşte armonia, şi tuturor scriitorilor genialĭ că nu'şĭ cunosc limba. Să ne aducem aminte ce-a pătimit Eminescu, cu care d. Petraşcu are de sigur o asemănare excesiv de curioasă; aşĭ putea să spun o înrudire sufletească şi artistică. Precum Grigorescu e pentru pictura noastră ceea-ce a fost Alecsandri în poezie, limpede, senin, cu câmpiile acelea vecĭnic scăldate în soare şi'n veselie, tot aşa pictorul Petraşcu are din Eminescu profunzimea, evocarea sobră dar extraordinar de puternică şi singurătatea care parcă stăpîneşte şi zările şi sufletul luĭ. De alt-fel la toate popoarele arta a urmat aceeaşĭ evoluţie. Maĭ întâĭ

exterioară, numaĭ din aspectul lucrurilor şi din forme, în urmă din ce în ce maĭ concentrată în frămîntările sufletuluĭ şi ale inteligenţeĭ.....

Meritul d-luĭ Petraşcu e şi acesta că a îndrăznit să vină în ţara noastră, să expue în numele nicĭ uneĭ şcolĭ, a nicĭ uneĭ îndrumărĭ artistice cunoscute, fără nicĭ o concesie gustuluĭ public, ci numaĭ în numele şi în sinceritatea talentuluĭ d-sale personal..... Pentru noĭ, care am căutat de atâtea orĭ desnădăjduiţĭ, în expoziţiile Ateneuluĭ o umbră de frumuseţă, saŭ măcar în lipsa eĭ, de personalitate sinceră, care am găsit îndĕrĕtul tuturor pînzelor clişeul unic, copiat şi recopiat pînă la saturaţie, al maiştrilor noştri, saŭ inspiraţiile de multe orĭ nu nevinovate, totdeauna slabe, din şcolile şi maeştriĭ străinĭ, pentru noĭ expoziţia d-luĭ Petraşcu a fost prilegiul uneĭ mulţumirĭ pornite dintr'un simţimînt profund de artă, dintr'o admiraţie pe care i-o dorim din ce în ce maĭ mult....“

Ne oprim aicĭ fără a maĭ cita articolele ziarelor. *„Ţara“*, *„Adevĕrul“*, *„Universul“* şi altele, din care cel d'intâiŭ atribue tablourilor pictoruluĭ Petraşcu: „O frenezie de culorĭ ce une-orĭ te orbeşte“, şi că ele sunt „o dovadă că verbul frumuseţiĭ protejează tot maĭ mult arta românească şi soliĭ sĕĭ apar din ce în ce maĭ inspiraţĭ“; cel de-al doilea zice că, „Operile sale sunt curate şi sănătoase“, că în marinele sale e „o splendoare, în care nu ştiĭ ce să admirĭ întâĭ natura fermecătoare saŭ fermecătoarea artă care a fixat-o pe pînză“; şi cel de-al treilea într'un lung articol sub titlul *Un pictor poet*, zice că „Penelul luĭ are darul de a te cuceri, de a te face doritor să vezĭ locurile pe care artistul visător şi-a purtat paşiĭ sĕĭ odinioară“,... şi că „lucrările sale sunt clasice şi suficiente spre a asigura pictoruluĭ Petraşcu un loc frumos printre artiştiĭ noştri“.

Am maĭ putea cita încă şi un articol din *Epoca* de la 25 Decembrie, semnat de d. Tzigara-Samurcaş; dar laudele dintr'însul sunt aşa de banale, — zice că „sala Ateneuluĭ s'a înseninat prin pînzele d-luĭ Petraşcu“, — şi vederile dintr'însul sunt aşa de naive, — într'un loc înlocueşte scopul picturiĭ cu al fotografieĭ — că ne vedem nevoiţĭ să-l trecem cu vederea.

In faţa afirmărilor de maĭ sus, ne va fi dar permis şi nouĕ, credem, a formula o părere asupra acesteĭ expoziţiunĭ, căutând a pune maĭ mult în evidenţă unele din însuşirile particulare ale artistuluĭ, atinse numaĭ de criticiĭ sĕĭ.

Şi maĭ întâĭ trebue să spunem că pentru a putea apreţia tablourile sale se cere, ca o condiţie neapărată privitoruluĭ lor, deprinderea ochiuluĭ sĕŭ cu pictura modernă, cu concepţiunea pictureĭ contimporane, deosebită de cea maĭ veche. Deprinderea aceasta o aŭ mulţĭ, dar mulţĭ n'o aŭ.

Şcoala modernă franceză nu maĭ priveşte peisagiul şi chiar alt gen de pictură ca o lucrare în care fie-ce parte să fie executată pentru sine, ci ca o priveliştе vĕzută la olaltă. Este ca şi cum aĭ deschide o fereastră şi te-aĭ uita de-asupra întinderiĭ până în zarea cea maĭ depărtată. Privind ast-fel natura, pictorul modern are dinaintea sa un total de impresiĭ, pe care îl cuprinde cu o singură ochire şi în mijlocul căreia se află un centru maĭ luminos, lă-

sând marginile, privelișteĭ ca într'o penumbră. Acelașĭ lucru se petrece cu noĭ. Intr'o pînză, ochiul nostru privește ca și când s'ar uita în natură; el are impresia reală ce o avem cu toțiĭ când ne uităm în natură la o distanță în care ochiul poate îmbrățișa o întindere, un orizont oare-care. In natură noĭ vedem câmpul, lucrurile, ființele, toate prin pete marĭ de luminĭ și de umbre, prin pete de culorĭ, prin contraste, învăluite de aerul atmosferic, și nicĭ de cum prin liniĭ fine și mĕrunte, cum am privi pe fie-care obiect în parte.

Daca pictorul ar reproduce fie-care obiect amĕnunțit, *sfîrșit*, cum se zice, atuncĭ obiectele ar fi numaĭ în parte adevĕrate, dar în totalul lor, în raportul dintre ele ar fi false, n'ar maĭ fi natura cu învăluirile eĭ de lumină, de aer, de viață, n'ar maĭ fi o priveliște luată la o laltă, ci o aglomerație de obiecte reslețe, de obiecte moarte în raportul dintre ele, considerate în parte, fără relațiile înconjurătoare, fără viață; și arta îșĭ propune să înfățișeze viața din natură.

Delacroix, coloristul extra-ordinar care a adus inovațiĭ atât de puternice în pictură, scria cu drept cuvînt în *Scrisorile* sale: „Mult discutatul frumos unĭ îl vĕd în linia șerpuitoare, altiĭ în linia dreaptă, și cu toțiĭ se obstinează a nu-l vedea decât în liniĭ.

„Eŭ staŭ la fereastra mea și privesc cel maĭ încântător peisagiŭ; eĭ bine, nicĭ o linie nu-mĭ trece prin minte: privighetoarea cântă, rîul oglindește miĭ de diamante, frunzișul freamătă; unde-s liniile care pricinuesc aceste desfătătoare impresiĭ?“

Iar Balzac în *Le chef d'oeuvre inconnu* pune în gura pictoruluĭ Frenhofer urmĕtoarele cuvinte ca o prezicere a pictureĭ franceze moderne, încă din anul 1832. „Corpul omenesc nu se sfîrșește prin liniĭ. In privința asta sculptoriĭ pot să se apropie maĭ mult de adevĕr decât noĭ pictoriĭ: firea e înfățișată de o mulțime de rotunzimĭ care se învăluesc unele pe altele. In natură, unde totul este plin, nu sunt liniĭ; modelând lucrurile le desinăm, adică le desprindem din mijlocul în care se află; numaĭ lumina dă înfățișarea lucrurilor. Am rĕspîndit asupra contururilor un nor de jumĕtățĭ de tonurĭ blonde și calde care fac să nu vezĭ locul unde contururile se întîlnesc cu fondul. De aproape lucrarea aceasta pare bumbăcoasă și fără precizie, dar la doĭ pașĭ totul se hotărăște, se precisează și se desprinde.

„Corpul se mișcă, simțĭ aerul că circulă de jur împrejurul luĭ. Poate n'ar trebui să desinăm nicĭ o singură linie și să facem o figură începènd din mijlocul eĭ, apucându-ne întâĭ de părțile cele maĭ scoase în relief și maĭ luminate pentru a trece în urmă la părțile cele maĭ întunecoase. Nu face tot așa și soarele?“.

Pe lîngă această concepție nouă a picturiĭ trebue încă privitoruluĭ un grad de imaginațiune; căcĭ numaĭ transpozând sufletul sĕŭ în stările

sufleteștĭ ale pictoruluĭ din momentele în care el a pictat: sub razele albe ale luneĭ, saŭ sub purpura soareluĭ apunênd, saŭ în penumbra asfințituluĭ, se poate înțelege farmecul acelor efecte de seară, al acelor ceruri verzĭ-albăstriĭ de crepuscul, al acelor amurguri semi-transparente care se vĕd în tablourile moderne, și, în cazul de față, în lucrările artistuluĭ nostru; numaĭ închipuindu-șĭ că ascultă murmurul uneĭ ape ce curge liniștită pe dinaintea noastră saŭ aruncându-se din mijlocul unuĭ basin din fața palatelor, vĕzute pe nopțĭ înstelate de August—saŭ numaĭ reamintindu-șĭ frumusețea zilelor de toamnă ce înfășoară în lumina lor caldă priveliștile viilor, crângurilor și livezilor noastre, numaĭ așa îșĭ poate da cineva seamă de frumusețea, ascunsă la început, a momentelor înfățișate în tablourile sale.

Iată de ce amatoriĭ de pictură modernă și poețiĭ aŭ fost fermecațĭ, pasionațĭ privind pînzele pictoruluĭ Petrașcu; iată de ce ceĭ lipsițĭ de deprindere și de închipuire remâneaŭ reciĭ în fața lor și le priveaŭ indiferenți ca pe orĭ-ce altă pictură.

Să-șĭ amintească ceĭ-ce aŭ vĕzut portretul pictoruluĭ, un bust, legat la gît cu o legătoare groasă în floarea liliaculuĭ. Acest portret, unul din cele 10 saŭ 12 portrete ale artistuluĭ expuse în această expozițiune, era de o viață mișcătoare și de o impunătoare atitudine. Artistul, în lipsă de alt model, e singur el un model minunat pentru dînsul, totdeauna gata de a poza când e dispus să lucreze și când are o idee nouă de exprimat sub aceleașĭ trăsăturĭ. Dupĕ pilda dată odinioară de Rembrandt, pe care el îl admiră ca pe unul din ceĭ maĭ puternicĭ pictorĭ aĭ lumiĭ, și care și-a făcut atâtea portrete dupĕ el însușĭ, modelul Petrașcu a pozat foarte adesea orĭ pictoruluĭ Petrașcu. Intr'unul e imagina satiruluĭ cu rîsul acela sardonic; în altul e simplitatea orientaluluĭ rîzênd naiv și dându-șĭ tot sufletul în acel zîmbet, în al treilea e închipuirea unuĭ om bolnav, a căreĭ față și privire arată fundamentala luĭ sdruncinare fizică, în un al patrulea e figura unuĭ desperat, maĭ încolo a omuluĭ hotărît; și așa maĭ departe.

Aceste portrete privite de aproape, cu felul lor de colorit prea larg, prea nervos, din câteva trăsăturĭ, te lasă nedumerit, îțĭ isbesc vederea; vĕzute însă la doĭ pașĭ, trăsăturile largĭ și culorile viĭ se armonizează, intră unele în altele, se topesc și daŭ viața cea maĭ luminoasă a figuriĭ omenești, ridicată la înălțimea arteĭ. Ele aŭ puterea de a fi și trăi acolo în pînză, cu noblețа atitudiniĭ viĭ, nu fixată ca în fotografie, cu ochiĭ urmăritorĭ, cu fruntea umbrită de pĕrul ce mișcă. Din privirile lor se desprinde o profunditate de gîndire și de voință, de încredere și de rezervă, ceva tînĕr și serios în acelașĭ timp, bun și hotărît, entusiast și conținut, însușirĭ sufletești ale vieții transpusă în artă.

Și precum în portretele sale, atât de multe și atât de variate, e aproape artistul singur ca model, tot așa în peisagiele sale e aproape singură via sa, cu gardul eĭ din față și cu cerdacul atelieruluĭ, când vĕzut, când rămas

ascuns. Cele câteva vederĭ de la Venezia saŭ din Bretania sunt amintirĭ personale din călătoriile sale.

In această restrîngere de subiect unic stă, credem noĭ, accentul personalităţiĭ. A face 20 de pînze variate după acelaşĭ cap de model şi 50 de peisagiĭ după priveliştea uneĭ viĭ, este o bizuinţă care lasă totul în sarcina picturiĭ şi care dovedeşte puterea artistuluĭ, însuşirile luĭ, varietatea armonieĭ luĭ de culorĭ, interpretarea personală a diferitelor momente din zi şi a diferitelor sale inspiraţiĭ. Iată de ce noĭ admirăm peisagiile sale atât de simple ca fond şi atât de frumoase ca aspecte.

Ceea-ce cu deosebire impresionează în aceste lucrărĭ e, în afară de subiect, culoarea lor puternică şi strălucitoare, am putea zice vînjoasă şi strigătoare prin ea însăşĭ, care ameţeşte de odată ochiĭ nedeprinşĭ cu ea, dar care dă oamenilor culţĭ o satisfacere excepţională, o poezie, o muzică particulară eĭ.

In privinţa aceasta el aminteşte un pasaj, tras dintr'o observaţie dreaptă, a luĭ Taine. Marele estetician francez zice în adevĕr în *Philosophie de l'art* următoarele: „Culorile aŭ un înţeles în afară de întrebuinţarea lor imitatoare. O gamă de culorĭ, fără să înfăţişeze vr'un obiect real, poate fi bogată saŭ săracă, elegantă saŭ greoae. Impresia noastră se schimbă dupĕ felul împreunăriĭ lor: împreunarea lor are prin urmare un graiŭ al eĭ. Un tabloŭ e o suprafaţă colorată, în care diferitele tonurĭ şi diferitele grade de lumină sunt împrăştiate dupĕ o anume socoteală: iată fiinţa intimă tablouluĭ; că aceste tonurĭ şi aceste grade de lumină alcătuesc figurĭ, draperiĭ, arhitecturĭ, lucrul acesta e o însuşire care vine în urmă, care nu împedică însuşirea lor primitivă de a avea toată importanţa şi toate drepturile eĭ. Valoarea prin urmare a culoareĭ e enormă. Ea e, faţă de figurĭ, ceea ce e acompaniamentul faţă de cântec; maĭ mult, câte odată ea e însuşĭ cântecul la care figurele nu slujesc decât ca acompaniament, din lucru secundar ea s'a făcut lucru de căpetenie".

Şi culoarea sa, poate tocmaĭ de aceea, nu e rezultatul uneĭ muncĭ îndelungĭ, uneĭ potrivirĭ de nuanţe şi de tonurĭ din reminiscenţele altor lucrărĭ vĕzute, ci e efectul direct şi spontaniŭ al impresiuniĭ ochiuluĭ sĕŭ, care vede sumar, în mare şi adînc, rezumând natura în esenţa eĭ.

Câţĭ sunt ceĭ ce înţeleg pictura aceasta la noĭ?

Ceĭ maĭ mulţĭ caută subiecte, drame orĭ istoriĭ şi vorbesc de pictură ca de un meşteşug în care deprinderea de a face şi truda de a învinge o dificultate e totul. Aceasta însă nu e artă ci simulacrul arteĭ, pe care îl trece în deobşte un profesor unuĭ elev, e rezultatul rece şi mort al uneĭ muncĭ, al unuĭ ochiŭ trudit, obicĭnuit cu vremea a mĕsura exact lucrurile ce-ĭ staŭ dinainte.

Nu în această copie stă arta, ci în a vedea natura sub vibraţia eĭ de poezie şi de cântec, sub puterea eĭ caracteristică, sub graţia nesfîrşită a unuĭ *Cap de fată tînără*, sub umurul adînc al unuĭ *Caraghioz*, sub bucuria ascunsă a rîsuluĭ unuĭ *Satir*, sub fizionomia buhabă a unuĭ *Om bolnav*, toate strigând într'o notă de sus, sugestivă, şi date c'o libertate technică

care singură spune mai presus de orĭ-ce gradul de putere al temperamentuluĭ adevĕrat de pictor.

Când priveştĭ lucrările chinuite, eşite din şcolile de bele-arte, de sub poveţile profesoruluĭ, maĭ adeseorĭ un pedant fără alte calităţĭ, vezĭ truda modeluluĭ stând dinaintea celuĭ ce'l reproduce, numerĭ ceasurile de şedinţe ce l-aŭ plictisit, simţĭ toate împrejurările străine arteĭ, care înconjuraŭ pe pictor. In o lucrare de artă însă nimic din toate acestea; vezĭ numaĭ opera cu viaţa eĭ, desprinsă din lumea reală şi trăind pentru ea şi din ea însăşĭ.

Aşa ne apar nouĕ lucrările pictoruluĭ Petraşcu. Ele aŭ o viaţă a lor, în ele totul pare în libertate, nimic ca trudă de şcolar, ci totul scăpărat din nerv luminător şi cuprinzĕtor, cu un fel de divinaţiune a ştiinţeĭ de a face, c'o sobrietate de trăsurĭ şi de culorĭ în care trăeşte parcă numaĭ sufletul lucrurilor.

Amintiţi-vĕ, cerurile sale, clipe smulse din natură, alăturĭ de umbrele saŭ de zidurile albe de casă, saŭ de pajiştile de toamnă: ce distincţiune şi ce frăgezime de culorĭ, ce simpatie în ele, ce farmec muzical în tonurĭ înrĭurindu-se unele pe altele, şi ce exactitate de valorĭ!

Aceste calităţĭ nu le-aŭ avut decât numaĭ marĭĭ vizionarĭ de culorĭ, pictorĭĭ cu adevĕrat înăscuţĭ. Să-şĭ aducă aminte ceĭ ce aŭ vĕzut schiţa întitulată *„Oră de dragoste*, cumpĕrată de d. Delavrancea.

Ceĭ 2 înamoraţĭ de pe marginea laculuĭ albastru într'o mişcare înceată, în care sufletele lor n'ar maĭ voi să treacă timpul; luna plină lunecând printre arborĭĭ din grădină, aerul şi liniştea sereĭ, florile, lumina aceea albastră şi tainică, cu toată poezia eĭ mută, eterală şi visătoare,— era o simfonie de culorĭ ce atrăgea ochiul şi-l fermeca cu tonurile eĭ delicate, dulcĭ şi calde, cu variaţiile lor aproape insensibile de nuanţe închise, şi-l fixa spre a-l captiva într'un ton complimentar deschis, galbenul de aur al luneĭ pline. Era în această pînză o notă amoroasă, un ritm fantastic, care amintea cum zice d. Cocea, în adevĕr, pe Eminescu.

Iată de ce această mică lucrare îţĭ da o emoţiune extra-ordinară.

In aceeaşĭ gamă de linişte poetică e şi *Cortile d'Abazzia*, cumpĕrat de Maestatea Sa Regina, lucrare de o vervă de culoare în care vibrează viaţa cea maĭ intensă în singurătatea uneĭ curţĭ închise, unde nu se vede suflare de om.

Ast-fel găseştĭ în toate culorĭ închise variind în nuanţe fine, palide, ceruri satinate saŭ turburĭ, alăturĭ de altele buciumând albastrul adînc al zilelor de vară, cântecul încet al razelor de soare galbene, culcate prin bătăturĭ şi uliţĭ, alăturĭ de umbre transparente şi recoroase. Apoĭ aerul care circulă împrejurul lucrurilor şi departe în perspective nesfîrşite, pe ziduri şi pe acopereminte, pe care mişcă pururea o scînteere şi le face să lucească ca niştе lănci învîrtite în soare.

De aceea noĭ credem că în pictorul G. Petraşcu avem un colorist excepţional printre pictorĭĭ romînĭ, şi că într'o zi el va face onoare în mod deosebit ţărĭĭ şi timpuluĭ sĕŭ.

N. Petraşcu.

STĂPÎNA LUMIĬ

Ecrugul pe lună şi'n aerul rece
A lumeĭ regină în goana sa trece;
Pe calul cu goale ciolane s'aşterne
Văzduhuluĭ sol al umbreĭ eterne.

Şi'n urmă'ĭ pământul verdeaţa'şĭ usucă
Şi apele 'ngheaţă; şi-aleargă nălucă;
Şi-aleargă să-şĭ poarte pustia eĭ lege: - -
Să lege vieţĭ şi morţĭ să deslege.

Uscată'ĭ la chip, cu mâna uscată,
Cu grele cătuşe de fier înfierată,
Cu coasa 'n spinare, cu părul văpae —
A vremilor stâncă subt ea o 'ncovoae.

Din ochĭ ĭĭ ţîşnesc privirile crunte
Şi-o grea diademă ĭĭ cade pe frunte,
Şi oasele goale se tae în oase,
Scrîşnind pe mânerul vrăjiteĭ eĭ coase.

Şi iată doĭ tinerĭ sfielnicĭ în spaţiŭ
A stelelor spuze sorbind cu nesaţiŭ,
Ascunşĭ în foişul de linişte tainic,
Când groaznic soseşte al morţilor crainic.

— Oh, cine sunteţi în noaptea albastră
Oh, daţi'mi căldură la inima voastră,
La inimă caldă şi tînără... Dară
Ca sloiuri de ghiaţă atunci îngheţară. —

Şi iată palatul de cântec resună,
Acolo'i serbare şi horă nebună,
Şi veseli urează meseniі la masă,
Urînd pentru mire şi mîndra mireasă.

— Cobzare, cu spaimă de-odat' ce tăcuşi,
Şi cine îndrăsneşte să bată la uşi,
Şi unde's meseniі? mai strigă 'mpăratul
Şi-asupra'i cu tunet se surpă palatul.

Iar iazma răzbate ai pulbereі nouri
Răcnind pe ruine ca'n negre cavouri
Şi hîrca 'şi înfundă cu spaimă 'n cenuşă:
— Am vrut şi eu pace bătêndu-vă 'n uşă! —

Şi iară'şi aleargă şi-aleargă nebună
Ca vifor lunatic în noaptea cu lună,
Prin case, curţi, sate, cetăţi ferecate
De seamănă friguri şi spaime 'nfocate.

IULIU DRAGOMIRESCU.

SPRE IDEAL

PIESĂ ÎN 4 ACTE

ACTUL AL IV-lea

(Parcul din Silveni. In faţă o grădină îngrijită, boschete, grupurĭ de florĭ, etc. Băncĭ, scaune, mese de grădină. In fund se zăresc clădirĭ frumoase, construite în semi-cerc pe piaţa satuluĭ; şcoală, spital, azil, biserică etc. La dreapta terasa caseĭ luĭ Silveanu, cu trepte pe care te scoborĭ în grădină).

SCENA I-a

(Prin fund, din stânga, intră Ştefan, urmat de Liliana, se opresc acolo).

Stefan. — Vino; nu e nimenĭ.
Liliana *(cernită).* —Nu, Stefane; nu vreaŭ să mĕ vadă încă.
Stefan. — Te-aĭ gîndit bine, Liliano? Rĕmâĭ nestrămutată în hotărîrea ta?
Liliana. — Nu te îndoi, de reuşesc — oh! ar fi fericirea! Nu, atuncĭ ce mi-ar folosi averea?
Stefan. — Dar eştĭ tînĕră, n'aĭ început să trăeştĭ, nu cunoştĭ viaţa.
Liliana. — A, Stefane dragă, viaţa e lungă şi amară pentru ceĭ fără noroc! Sfinxul care credeaĭ că sunt, nu e decât o sărmană fată, care a crescut în umbră, şi câtă urîţenie împrejuru-mĭ!
Stefan. — Poţĭ acum să'ţĭ croeştĭ viaţa cum vreĭ.
Liliana. — Nu. Suflet, inimă, i-le-am robit luĭ. El e stăpînul vieţiĭ mele.
Stefan. — Asta e pe dos. In loc să facă el, facĭ tu minunĭ ca să'l cucereştĭ.
Liliana. — Da; şi nu mĕ simt umilită.
Stefan. — Şi dacă Silveanu n'ar primi?
Liliana. — Atuncĭ daŭ tot, tot, ţăranilor.
Stefan. — Dar nu se poate, o avere domnească, iubirea ta, aceea un dar neprețuit, şi n'ar cădea la picioarele tale? E nebun atuncĭ, şi'l duc cu sila într'o casă de sănătate.

Liliana. — Stefane.....

Stefan. — Eĭ da, şi eŭ sunt vrăjmaş al căsătorieĭ, dar o fată ca tine? Arată-mĭ una să'ţĭ semene, şi maĭ c'aşĭ lua-o de nevastă.

Liliana. — Un simţimînt nu se discută. Stefane dragă, nu ţi-a eşit în cale încă, aceea pe care s'o iubeştĭ.

Stefan. — Iubire, iubire, de când sunt aicĭ numaĭ asta aud şi văd. Nu ştiŭ şi eŭ ce am, parcă m'am molipsit; pân'acum îmĭ cânta inima chindia, acum par'că ar vrea să cânte numaĭ doine.

Liliana. — Tu Ştefane, tu? Dar nu văd. A! Alinta.

Stefan. — Alinta? Ce e cu Alinta?

Liliana. — Ca îngeriĭ luĭ Dumnezeŭ e Alinta un înger pe pământ.

Stefan. — O fi; un înger însă nu se lipeşte de un drac urît ca mine.

Liliana. — Tu? Tu eştĭ bun şi bunătatea e ruptă din frumuseţe.

Stefan. — O să mĕ facĭ să fug d'aicĭ, Liliano.

Liliana. — Să mĕ părăseştĭ, Ştefane!

Stefan. — Să'mĭ îndeplinesc solia şi cine m'o maĭ prinde pe la voĭ. *(Apucă în dreapta).*

Liliana *(îĭ pune mâna pe umerĭ).* — Nu te sili să fiĭ urîcios, Stefane dragă, nu te prinde. Fericit nu e omul care vrea să'şĭ trăiască viaţa singur. Cel bun trebue să aibă tovarăş şi mână în mână, cu inimile prinse, să străbată prin vălmăşagul vieţiĭ.

Oh! ce dar dumnezeesc când l'aĭ găsit pe acel tovarăş aşa cum ţi'l doreştĭ, şi cu el alăturĭ să'ţĭ împlineştĭ menirea! *(Stefan apucă în dreapta spre terasă).* Unde te ducĭ?

Stefan. — Mĕ duc să spuĭ luĭ Silveanu că i-a picat, din cer, în grădina luĭ, un înger. Să vie repede să'l prindă, ca nu cumva să sboare.

Liliana. — Vaĭ! n'am aripĭ de sburat; mi le-a tăiat iubirea. *(Intră Alinta).*

Alinta. — Viĭ, Liliano? Ne aşteaptă Sanda.

Liliana. — Să mergem. *(apucă cu alinta spre stînga).* Umbrela mea? Vezĭ Alinto, nu e pe scaun acolo? *(Ese. Alinta merge spre scaunul unde e umbrela, o ia şi fără să privească la Ştefan, apucă spre stânga).*

Stefan *(care o urmăreşte cu privirea)*, Alinto.....

Alinta. — Poftim.

Stefan. — Nu mĕ vezĭ?

Alinta. — Slavă domnuluĭ, am ochĭ.

Stefan. — Atuncĭ ce trecĭ aşa cu ochiĭ plecaţĭ, şi nu te uiţĭ la mine?

Alinta. — Te-am maĭ văzut şi altă dată.

Stefan. — Tu parcă aĭ fi supĕrată?

Alinta. — Eŭ? de loc.

Stefan. — Alinto.....

Alinta. — Te rog nu mĕ ţine de vorbă, mĕ aşteaptă Liliana.

Stefan. — Liliana îşĭ găseşte ea drumul, ia vino maĭ aproape.

Alinta. — Eĭ, ce vreĭ?

Stefan. — Şezĭ icĭ pe bancă, lîngă mine.

Alinta *(şeade).* — Poftim.

Stefan *(se uită lung la Alinta).* — Alintă ia spune-mĭ tu, ce rost aĭ tu?

Alinta. — Cum, ce rost?

Stefan. — Eĭ da; adică.... A dar staĭ; să te întreb maĭ întâĭ de câţĭ anĭ eştĭ?

Alinta. — De opt-spre-zece anĭ.

Stefan. — Bravo! eŭ am douĕ-zecĭ şi şease.

Alinta. — Şi ceĭ mulţĭ înainte.
Stefan. — Mulţumim; la şcoală aĭ fost tu?
Alinta. — Am fost fireşte. Am făcut clasele primare la şcoala din sat.
Stefan. — Atât numaĭ?
Alinta. — Am stat şi doĭ anĭ în Bucureştĭ lîngă Liliana.
Stefan. — Ce-aĭ făcut acolo?
Alinta. — Guvernanta Lilianiĭ, mĕ învĕţa şi pe mine franţuzeşte şi piano.
Stefan. — Ştiĭ tu franţuzeşte?
Alinta. — Am uitat.
Stefan. — Aĭ uitat? Bravo! Dar piano?
Alinta. — Maĭ ştiŭ cu un deget.
Stefan. — Cu un deget? Bravo!
Alinta. — Dar ce aĭ de mĕ descoşĭ aşa?
Stefan. — Las, îţĭ spun eŭ maĭ târziŭ. Şi d'atuncĭ aĭ stat tot la ţară?
Alinta. — Fireşte, lângă mama, e singură, bĕtrână, trebue să-o ajut.
Stefan. — Şi când n'aĭ treabă, ce facĭ?
Alinta. — Imĭ fac de treabă şi cânt.
Stefan. — Cânţĭ? Bravo!
Alinta *(oftând).* — Adică, cântam, nu maĭ cânt.
Stefan. — De ce, Alinto?
Alinta. — Aşa, ştiŭ eŭ?
Stefan *(duios).* — Asta să n'o facĭ; te rog să cânţĭ, Alinto dragă.
Alinta *(maĭ veselă).* — Poate îmĭ vine iar glasul.
Stefan. — Să'ţĭ vie drăguţo, să'ţĭ vie. Ia maĭ spune-mĭ acum, cărţĭ citeştĭ tu?
Alinta. — Citesc.
Stefan. — Ce citeştĭ?
Alinta. — Poeziĭ.
Stefan. — Poeziĭ? Ce fel de poeziĭ?
Alinta. — Ia, poeziĭ. *(Repede).* Pe o stâncă neagră într'un vechiŭ castel, unde curge 'n poale, un rîŭ mititel, plânge şi suspină tînĕra domni.....
Stefan *(întrerupe).* — Bravo, Alinto, Bravo! Tot aşa să'mĭ citeştĭ tu mie poeziile. Ia maĭ spune-mĭ acum....
Alinta *(se scoală).* — Eĭ, ce tot maĭ vreĭ; m'aşteaptă Liliana.
Stefan. — Acum îndată. Ia spune-mĭ te apucă urîtul pe tine câte-odată?
Alinta. — Cum e aia, urîtul?
Stefan. — Ştiĭ aşa, când n'aĭ rost, când nu ştiĭ ce să facĭ şi te-apucă căscatul.
Alinta. — Căscatul? Casc când mi-e somn şi urît nu mi-e niciodată.
Stefan. — Niciodată? Bravo! bravo Alinto. Ia să-mĭ spuĭ tu acum.....
Alinta. — Ba să mĕ erţĭ, nu-ţĭ maĭ spun nimica. Mĕ întrebĭ, mĕ întrebĭ, par'c'aĭ fi doctorul care m'a îngrijit acum doĭ anĭ când am zăcut o iarnă întreagă de friguri. Aşa mĕ întreba el, te doare icĭ, te doare colo. Mĕ duc.
Stefan *(o ţine de mână).* — Numaĭ una să te întreb şi te las să plecĭ.
Alinta. — Eĭ ce e?...
Stefan. — Ce ţi-e drag ţie?
Alinta. — Ce mi-e drag? Maicuţa şi Liliana, apoĭ mi's dragĭ şi florile, păsĕrile cântăreţe şi seara stelele pe cer.
Stefan *(gînditor).* — Stelele pe cer?
Alinta. — O nu mĕ satur privind la ele, parcă ar fi o grădină bolta cerească, păcat numaĭ că D-zeŭ, printre stele, n'a sădit şi florĭ.

Stefan *(o ia de mână cu căldură).* — Da drăguţo, ţie Dumnezeŭ ar trebui să'ţĭ împlinească dorul. Eĭ acum du-te, vĕd că ţi-e silă să staĭ cu mine.

Alinta. — Ba de loc, dar...

Stefan. — Du-te, du-te, te-aşteaptă Liliana.

Alinta. — Dacă vreĭ să maĭ staŭ...

Stefan. — A da, uitasem — Alinto —

Alinta. — Ce e ?

Stefan. — Cum de nu te-aĭ măritat tu încă ?

Alinta. — De, ştiŭ eŭ...

Stefan. — Nu te-a cerut nimenĭ ?

Alinta. — Ba m'a cerut, feciorul popiĭ şi d-l învĕţător, dar —

Stefan. — Dar ce ?

Alinta. — N'am vroit.

Stefan. — De ce ?

Alinta. — Nu-mĭ era pe plac. Am înţeles asta din vorbele Lilianeĭ.

Stefan. — Ce vorbe ?

Alinta. — Că trebue să te pătrunzĭ bine maĭ întâĭ dacă în căsătorie te poţĭ lega cu inima şi cu sufletul. Dacă omul care te cere nu te face să-ţĭ salte inima în piept, dacă lîngă dînsul nu simţĭ că ţi s'a împlinit toate dorurile şi că altele nu maĭ doreştĭ, că alăturĭ cu el nu poate fi nicĭ frig, nicĭ noapte, nicĭ lacrimĭ, şi că el e soarele care să-ţĭ încălzească traiul, atuncĭ să nu'l ieĭ.

Stefan. — Şi până acum nu aĭ simţit tu aşa nicĭodată ?

Alinta *(pe gînduri un moment, apoĭ cu mâinele la sîn).* — Dacă — O, doamne ! da, acum, acum înţeleg bătăile mele de inimă, plânsul, rîsul, privighetorile din vis, flautul, vitele fermecate, *(plângênd)* simt aşa simt, dar vaĭ, nicĭodată n'o să mĕ mărit, nicĭodată ! nicĭodată !... *(ese plângênd).*

Stefan *(o urmează).* — Alinto ! Alinto !

SCENA III-a

MOŞ VASILE, apoĭ SILVEANU

Moş Vasile *(vine încet prin faţă).* — Nu e, să'l aştept, trebue să daŭ ochĭ cu el. *(Şade în stînga pe o bancă maĭ în fund, pe gînduri apoĭ ridică capul).* Parcă se mişcă ceva, se deschide uşa. Uite'l. *(Silveanu scoboară încet treptele teraseĭ, Moş Vasile vine sfios spre dînsul).*

Silveanu *(şade îngîndurat, cu capul în mâinĭ).* — In cotro s'o iaŭ. Iar pribegie, iar sbucium ?

Moş Vasile *(sfios).* — Cucoane.

Silveanu *(tresare).* — Cine e ? A, dumneata eştĭ, moş Vasile ? Ce te-aduce ?

Moş Vasile. — Apoĭ m'aduce, cucoane, o vorbă, aşa, urîtă, care s'a rĕspândit în sat.

Silveanu. — Ce vorbă ?

Moş Vasile. — C'aĭ vrea să plecĭ, să ne laşĭ.

Silveanu. — Aşa e.

Moş Vasile. — Eŭ unul n'am crezut'o şi nicĭ nu-mĭ vine a crede.

Silveanu. — De ce ?

Moş Vasile. — Pentru că, cu toate bĕtrâneţele mele, tot mi-am păstrat mintea sănătoasă ca să judec drept.

Silveanu. — Ce vreĭ să ziceĭ ?

Moş Vasile. — Apoĭ să vezĭ, cucoane ; ci-că judecându-ţĭ fapta, mi-am zis că nu poţĭ face una ca asta.

Silveanu. — De ce ?

Moş Vasile. — N'ar fi faptă omenească, nicĭ faptă de creştin, cucoane.

Silveanu. — Cum ?

Moş Vasile. — Aşa, cucoane, şi nu te supĕra, asta însă n'o poţĭ face.

Silveanu. — De ce ?

Moş Vasile. — Când aĭ venit printre noĭ, ne-am bucurat ; ne-am bucurat cucoane, căcĭ nădĕjduim învoelĭ maĭ omeneştĭ ca cele arendăşeştĭ, maĭ mult nu, şi n'era d'ajuns. Dumneata aĭ hotărît altfel. Rostul nostru ţărănesc aşa bun — rĕŭ, cum e, ni l'aĭ schimbat. N'a fost uşor la început, dar cu chiŭ cu vaĭ tot ne-am învoit. Te-am ascultat, şi te-am urmat pe calea nouă, aşa cum găsiseşĭ cu cale să ne-o croeştĭ. Te-am urmat, cucoane, căcĭ de la început o luaseşĭ bine. Ne-am zis : om bun la Dumnezeŭ acela care are grije de nevoile bĕtrânilor şi de creşterea copiilor ; şi aşa aĭ început-o.

Silveanu. — Şi cum mi-aţĭ rĕsplătit ?

Moş Vasile. — Cum nu se cădea, aşa e. Dar şi pământul adăpat în sudoare şi muncă, cum rĕsplăteşte şi el une-orĭ, în aniĭ de secetă, pe bietul muncitor ? Cu sărăcie, lipsă şi nevoĭ. Dar îl părăseşte el ? Blesteamă ? Işĭ ia câmpiĭ ? Lasă el plugul, boiĭ şi casa ? Nu. Işĭ zice : „N'a vrut Dumnezeŭ“ şi cu un „Doamne ajută“ se pune iar pe brazdă. Aşa cucoane ; şi cum ştiŭ şi eŭ de la bĕtrânĭ, căcĭ din gură în gură peste vremurĭ, trece povestea neamuluĭ. Rumânul nu dă înapoĭ. A păţit el multe, şi de n'a pierit, e că nu vrea nicĭ el, nicĭ Dumnezeŭ. Că nicĭ nu s'ar desluşi altfel cum de stă el încă în picioare, ba, parcă a maĭ şi săltat de-o schioapă.

Eştĭ supĕrat pe noĭ şi ĕĭ fi avênd dreptate, dar nu obştea trebue să sufere pentru nişte capete rătăcite, şi acelea, amăgite de hainul de bulgar. Firește, nu le plăcea la vecinĭ gospodăria noastră, intrase groaza în eĭ, că dor ce săĭ facĭ, s'a îndulcit, lifta străină, la pământul românesc, ştie el bine că e ladă cu banĭ ţara noastră şi că nesupĕrat de nimenĭ, poate scotoci şi vîrî mâinile până în coate, că doar săĭ dea de fund.

Silveanu. — De ce-ĭ lăsaţĭ ?

Moş Vasile. — Iĭ lasă stăpînirea şi tace, noĭ biet ce să maĭ zicem ? Ce să maĭ zicem, dacă şi d-ta, după ce ne-aĭ pus pe cale, ne-aĭ curăţit pământul de lipitoarea străină, ne-aĭ obicĭnuit la bine, şi acum vreĭ să ne laşĭ în foc.

Silveanu. — Urmaţĭ ce am început, vĕ daŭ moşia, *(intră Sanda, se opreşte în fund).*

Moş Vasile. — Turma fără păstor, dă de rîpă ; dacă ne laşĭ în voia noastră o să fie şi maĭ rĕŭ de noĭ. *(Intră Stefan în stînga, se opreşte maĭ în fund).* Se vor bucura ceĭ lipsiţĭ de minte ; şi se vor bucura şi străiniĭ care staŭ pîndă ca să vĕ robească munca. O să plecĭ, şi cu toţĭ o să dăm năvală la împărţeala avereĭ ; o să fie ceartă, o să fie zarvă, şi porniri rele o să încolţească iar în sufletele nostre.

Banul e ochiul draculuĭ, cucoane, cât aĭ fost cu noĭ, nevoe de el n'am avut, iĭ pierise ispita. Iţĭ luaseşĭ sarcina îndestulării tutulor şi ne deprindeam din zi în zi maĭ mult, şi ne era bine.

Incepuse bietul creştin să rĕsufle îndelete, şi parcă ne prindeam cu toţiĭ în simţirĭ maĭ omeneştĭ de dreptate, de bunătate şi de cinste ; parcă şi pe Dumnezeŭ şi sfînta luĭ biserică, le aveam maĭ la inimă.

Pe calea asta ne-aĭ pus şi acum te întreabă, cucoane, e faptă omenească, e faptă de creştin să ne laşĭ să mergem la pierzare?

Sanda *(care s'a apropiat).* — Dar copiiĭ? I-aĭ luat de suflet, să piară şi eĭ?

Silveanu *(care dă semne de neastîmpăr).* — Atunci ce vroiţĭ, să mĕ robiţĭ?

Stefan *(care s'a apropiat).* — Aĭ vroit singur să te robeştĭ, Silvene. Te-a stăpînit o idee, şi aĭ pornit spre ideal, nu te maĭ poţĭ opri în cale, nicĭ să daĭ înapoĭ. E prunc dumnezeesc, ideea, i-aĭ dat viaţa, trebue s'o laşĭ să crească ca să-şĭ dea rodul. Când năzueşte omul să semene în ogorul înţelenit al ideilor, trebue să aibă grije ca spicul să rĕsară, căldura soareluĭ să-l aurească şi să-l poată da apoĭ omeniriĭ flămânde spre îndestulare.

Silveanu. — Nu maĭ am credinţă.

Moş Vasile. — E năpaste mare pe omul lipsit de credinţă, cucoane.

Sanda. — Năpasta şi pe copiĭ, şi pentru eĭ jale şi durere. Oh! sărmaniĭ copilaşĭ! Creşteaŭ în voia întîmplăriĭ; plăpînzĭ, ofiliţĭ, fără îngrijire, fără desmierdărĭ, iarna în ger şi vifor, vara în arşiţa soareluĭ — nu rîdeaŭ nicĭ nu plângeaŭ. Aĭ venit şi muţenia lor aĭ preschimbat-o în cântec şi ciripit de păsĕrĭ; azĭ sunt sprintenĭ şi sglobiĭ, azĭ la bujoriĭ din Silvenĭ şi îngeriĭ luĭ Dumnezeŭ priveştĭ cu rîvnă. Cum o să-ĭ părăseştĭ? Ce să le spuĭ când m'or întreba: „Dinu mare, Dinu mare unde e?“ „Dinu mare“ aşa te-aŭ botezat eĭ, şi-a rĕmas, şi de vecĭ va rĕmâne porecla — Ce n'a găsit mintea omuluĭ, a simţit şi a găsit inima copiluluĭ. Dinu mare a plecat? Atunci nu ne iubea, nu era bun? Dinu mare era rĕŭ. Şi copiiĭ judecă.

Silveanu *(foarte mişcat).* — Dar voĭ nu ştiţĭ, nu puteţĭ înţelege. Trebue să plec, să fug.

Stefan. — Te îndoeştĭ de opera ta?

Silveanu. — Pentru întemeerea eĭ, viaţa cu fericirea aşĭ jertfi-o. E altceva. *(Trece în stînga).*

Stefan. — Altceva? A, s'ar putea! *(Vine la spatele luĭ Silveanu).* Silvene, pe femeea rea n'aĭ gonit-o din inimă-ţĭ, te stăpîneşte încă. Dar tot ce-aĭ făcut atunci a fost o încercare numaĭ? ca să uiţĭ, aĭ rĕscolit în viaţa acestor bieţĭ oamenĭ făcând din eĭ unealta egoismuluĭ tĕŭ?

Silveanu. — Mĕ dădusem cu inima şi cu sufletul lor.

Stefan. — Atunci ce e?

Silveanu. — Vreĭ să ştiĭ? Vreaŭ să fug de ispită.

Stefan. — Ce ispită?

Silveanu. — Dar nu înţelegĭ că mĕ înfior, gîndindu-mĕ că aşĭ putea să fiŭ prins iar în mrejile iubiriĭ.

Stefan *(vesel).* — Asta e? Atunci şi tu, şi tu? Ascultă Dinule, viŭ la tine cu o solie; o solie sfîntă, căcĭ douĕ fericiriĭ sânt în joc! Fericirea unuĭ înger, fericirea a o mie de familiĭ de ţăranĭ.

Silveanu *(trece în dreapta).* — Nu vreaŭ să te ascult, lasă-mĕ.

Stefan. — Vreĭ să fugĭ când Dumnezeŭ îţĭ trimite mîntuirea? Liliana te iubeşte, şi ce iubire, ce simţiminte în această fată cu totul deosebită! Ea m'a însărcinat să-ţĭ spun că toată averea eĭ, e hotărîtă să o jertfească pentru întemeierea opereĭ tale.

Silveanu. — Nu pot primi, nu.

Stefan. — De ce?

Silveanu. — Aşĭ putea să mĕ stăpînesc ca să nu-ĭ cad la picioare. *(Intră prin stînga Liliana urmată de Alinta şi doica şi se opresc în fund).*

Stefan. — Eĭ spune odată că o iubeştĭ şi tu!

Silveanu. — O iubesc, da, şi parcă ar fi un dar dumnezeesc, această iubire. Privirea eĭ limpede şi mîndră, ce farmec fecioresc în vorbă, în surîsul eĭ! O iubesc, da, şi cu dor întind braţele spre ea, începeam să cred în mîntuire. Dar îmĭ clipeşte numaĭ acest vis de fericire, căcĭ mi'l goneşte, mi'l întunecă groaznicul trecut; şi atuncĭ pătruns de zădărniciea acestuĭ vis vreaŭ să plec, să fug, să părăsesc totul. *(Cu durere).* O nopţile înfrigurate! tu le cunoştĭ Ştefane, trădarea primuluĭ amor, e sfîşietoare, ce îmbătător era farmecul eĭ otrăvitor, nu mĕ puteam obişnui ca braţele eĭ să nu-mĭ facă un călău de voluptate şi urlam de durere când m'a părăsit. Am învins acea patimă rea, da, de sigur, am învins'o, rana însă a lăsat urme adîncĭ. Din ziua foculuĭ se înfiripase în inima'mĭ o rază de speranţă, am simţit că maĭ pot iubi, ş'atuncĭ vroiam s'alerg să cad la picioarele fecioareĭ, să spun: „Tu, tu eştĭ îngerul mîntuitor, vino, scapă-mĕ!“. Dar, atuncĭ îmĭ rĕsărea în faţă o vedenie, ea, femeea rea, şi surîsul eĭ viclean, privirea eĭ ucigătoare de suflete, se rĕsfrîngea pe chipul iubiteĭ, şi îngerul se preschimba în demon, mĕ înbrîncea înapoĭ, îmĭ şoptea: „Femeea e trădătoare, e durere, e otravă, minte! minte!“.

Liliana *(care cu încetul s'a apropiat).* — Dar eŭ nu mint, nu mint, priveşte în ochiĭ meĭ, spune, pot eĭ să mintă?

Silveanu *(o priveşte cu braţele spre ea întinse).* — Da, da, tu eştĭ adevĕr, tu eştĭ iubire, *(o ia în braţe)*, tu eştĭ mîntuire. Te iubesc!

Liliana *(arată pe ţăranĭ).* — Şi din iubirea noastră, mîntuire pentru eĭ. *(Ţăraniĭ se maĭ apropie, îşĭ scot căciulele. Sanda maĭ în faţă înconjurată de copiĭ. Doica, Ştefan în faţă la stînga).*

Stefan *(ia pe Alinta în braţe).* — Şi Alinta pentru mine.

Doica. — Ce e asta, fato? Cucoane Ştefane îmĭ facĭ fata de rîs.

Stefan. — Să mĕ ierţĭ, nu-mĭ fac eŭ nevasta de rîs.

Doica. — Alinto, ce vorbe sunt astea?

Alinta *(cu ochiĭ plecaţĭ).* — Am visat privighetorĭ şi mi-aĭ spus tu că nuntă pe curînd.

Stefan. — Şi vorbă scurtă, o iaŭ de nevastă, poftim de spune, ba.

Doica. — De nevastă pe Alinta mea? D-ta? D-ta? viţă de boer mare?

Stefan. — Las'o 'ncolo mamă, viţa de boer a mâncat-o filoxera.

Silveanu. — Vom sădi din noŭ.

Liliana. — Şi va rodi în adevĕr **dreptate** şi **iubire.**

Cortina cade încet.

M. Polisu-Micşuneştĭ.

CÂNTEC DE SEARĂ

Perdele de umbră se lasă pe văĭ.
Un fir de lumină s'anină
De muchea 'nserăriĭ; — luceafĕrul sus
Palpită, — şi dorul suspină...

Cărarea 'negreşte 'n miresme de florĭ,
Şi crengile albe se 'ndoaie;
In sbor ostenesc cărăbuşiĭ, cătând
Mătasea cositeĭ bălaie.

Iar luna-ĭ stăpînă pe linişturĭ d'argint,
Pe lac s'aprind aripĭ de fluturĭ;
Privighetoarea aşteaptă pe ram
Să cânte'n ecoŭ de săruturĭ.....

AL. ZAMFIRESCU.

PROFILURI DIN TRECUT

SCHIŢĂ

Mĕ întorsesem de la cimitir, unde făcusem parastas de şeapte anĭ bunicei noastre, şi stam de vorbă cu bĕtrâna Mama Dascăliţa.

Astfel o numeaŭ toţĭ în mahalaua Măntulesiĭ, biserică de care ţinea ea. — Moşul, tatăl şi cumnaţiĭ eĭ fuseseră toţĭ preoţĭ aĭ acesteĭ bisericĭ.

Bărbatul sĕŭ, dascălul Porumb murise de mult se vede, că nicĭ una din noĭ nu'l ţinea minte, şi nicĭ că se maĭ vorbea de dînsul. Fiŭ-sĕŭ se făcuse şi dînsul popă. Asta fusese dorinţa eĭ cea maĭ mare şi mulţumea luĭ Dumnezeŭ că trăise să şi-o vază împlinită. In ochiĭ eĭ, a fi popă era aproape „a fi sfînt“, şi când, vorbind de fiul saŭ de ginerele eĭ, zicea „Sfinţia sa“, era aproape ca şi când ar fi vorbit de Dumnezeŭ. Mĕ uitam la chipul eĭ rotund, mic şi galben, sbîrcit ca o smochină uscată: capul alb, coperit cu un testemel cafeniŭ, ochiĭ mititeĭ şi albaştri, stinşĭ de'ţĭ păreaŭ albĭ, şi mâinile cu pielea încreţită ca şi obrazul. Ştiam că era mult maĭ bĕtrână de cum ar fi fost bunică-mea şi mĕ gîndeam că nicĭ ea nu maĭ avea mult de stat aci pe pămînt. Cu toate astea opt anĭ aŭ trecut de atuncĭ şi ea trăeşte încă.

Vorbind ast-fel de toţĭ ceĭ plecaţĭ din lume, ea începu a plânge aducêndu'şĭ aminte ce bună fusese Mama-mare pentru dînsa, şi începu a vorbi de timpurĭ depărtate.

— Vezĭ d-ta, zise ea oftând! Serdarul Grigore adică tatăl cucoaneĭ

Ilenuţeĭ, să-ĭ fie ţărîna uşoară, venea tot la taica de se spovedea, că părintele era duhovnicul familieĭ.

Serdarul Grigore era Arhon Serdar, şi ctitor la biserica Mântuleseĭ, în care este şi îngropat.

Cu toate că era însurat pentru a treia oară, că era cam trecut de vîrstă, şi că Serdăreasa Smărindiţa era frumoasă de pica, luĭ tot 'ĭ ardea inima după Cucoana Săftica Crângureanca, fata Simişoaeĭ, de ţinuse tot treĭ bărbaţĭ.—Câte odată îl întreba vĕru-sĕu Herescu ăl bĕtrân, tatăl cucoaneĭ Tinchi: „Păĭ bine, măĭ, cum ţi'o fi plăcênd ţie Crângureanca, când aĭ aşa frumuseţe de nevastă ca cucoana Smărăndiţa". — D-luĭ rĕspundea: „Vĕd şi eŭ, vere, că Smărăndiţa e maĭ frumoasă, dar când se uită Săftica la mine, simt că mĕ bagă în boală".

Pe vremea aia, când puşeseşĭ de treĭ orĭ pirostiile în cap, nu'ţĭ da voe Episcopul să te maĭ măriţĭ, aşa că de şi ea era vĕduvă şi se iubeaŭ, Serdaru tot de geaba ar fi lăsat pe cucoana Smărăndiţa, că nu ar fi putut să se cunune de-a patra oară.

Cucoana Safta, se înţelege, nu putea să sufere pe Serdăreasa şi'ĭ făcea fel de fel de fermecĭ ca să moară, deşi n'avea vr'un folos de moartea eĭ, dar, doar aşa, să scape de ea. Serdaru avea p'atuncĭ, cât ţiŭ eŭ minte, că eram şi eŭ copil — heĭ! parcă n'ar maĭ fi fost! — avea băeţĭ marĭ; pe cuconu Lascăr şi pe bietu cuconu Iorgu, de era cam.... cum se zice..... cam slab de minte. Il ştiĭ d-ta, că l'aĭ apucat, — şi maĭ avea Serdaru pe cucoana Sultana tot de la nevasta a doua, sora Caimacanuluĭ, că a d'întâĭ nu avusese copiĭ. Aia era mare, şi o măritase cu Făureanu. Era cam de seama mea dar frumoasă de ziceaĭ: „Doamne ce'ĭ asta?" Apoĭ a maĭ mică din toţĭ a fost cucoana Ilenuţa, bunica d-tale, Dumnezeŭ s'o erte! — Dumneaeĭ era făcută din florĭ adică fără cununie cu fata Simişoaeĭ. — Era mititică ca de treĭ anĭ, şi o ţinea mumă-sa.—Cu cucoana Smaranda nu avusese Serdaru copiĭ şi aia-ĭ era focu dumneaeĭ, că credea că dacă i-ar fi dat D-zeŭ copiĭ, ar fi ţinut maĭ mult Serdaru la ea; dar era mîndră şi se făcea că nu'ĭ pasă de nimic.

Parcă vĕd pe Serdaru când pleca de la dînsul, din casele cele vechĭ ale cuconuluĭ Lascăr, ca să meargă la Simişoaia. Trecea pîn curtea bisericeĭ, că pe acolo 'i era drumul maĭ scurt; îmbrăcat grecește, cu anteriŭ şi cu işlic, cu mâinile la spate, jucându-se cu mătănĭ de odogaciŭ; şi taica 'ĭ zicea: „Ce tot 'ţĭ place să trecĭ pe la mine, cucoane Grigore?"... Noĭ stam cu toţiĭ în curtea bisericiĭ, în căsuţele cele micĭ de s'aŭ dărîmat maĭ anul trecut.

Serdaru rîdea că ştia de ce vrea să'l necăjească sfinţia sa şi trecea 'nainte.—Dar de la o vreme încoa, îl vedeaĭ mergênd tot trist şi cu ochiĭ în pămînt; biata cucona Săftica eraŭ greŭ bolnavă.

Nu ştia nicĭ ea ce avea, nu i se alegea boala de loc. Nicĭ că se făcea bine, nicĭ că se isprăvea, doar atât că slă-ă-bea tot într'una de se usca

pe picioare, şi 'ĭ perise şi somnul, şi pofta de mâncare; dă-ĭ încoa, dă-ĭ încolo, nu-şĭ găsea leacul, şi pace.—Până căzu la pat. 'I era rĕŭ de chema moartea s'o ia, dar geaba că nicĭ moartea nu venea. Trecu un an aşa pînă ce 'ĭ veni în gînd, că o pedepsea Dumnezeŭ de rĕul ce'l făcuse cucoaneĭ Smarandeĭ cu fermecile şi că'ĭ dorise moartea, şi că d'aia se chinuia Dumneaeĭ aşa... Că cercase cu toate; cu femeĭ, cu burueni, cu acatiste, ba chemase şi doctoru de cercase câte alea toate, şi tot nu'ĭ trecuse. Nicĭ moartea nu vrea s'o auză să'ĭ vie în ajutor, s'o scape, că vezĭ ea o dorise alteia şi eĭ nu i'o maĭ trimitea Dumnezeŭ. Din asta 'ĭ veni de se căi grozav de câte le făcuse şi nu maĭ avea altă dorinţă decât să vie cucoana Smaranda s'o erte, că aşa 'ĭ intrase eĭ în cap, că pînă n'o erta-o Serdăreasa nu poate să'ĭ iasă sufletul.

Dar cum să se roage de ea s'o facă să vie? Că la mîndria eĭ, cine să 'ndrăznească să'ĭ spue aşa ceva? Serdaru nu cuteza.

In sfîrşit se rugară de taica, să'ĭ spue el cucoaneĭ Smarandeĭ că de el ca duhovnic şi părinte o asculta maĭ bine. Se duse sfinţia sa cu frica în sîn, nu e vorbă, şi o luă întâĭ cu binişorul pe departe până ce'ĭ spuse tot, şi maĭ cu milă, maĭ cu Dumnezeŭ, o făcu de s'învoi şi făgădui că o să vină, dar să nu afle nimenĭ străin. Plecă în amurgul serii, numaĭ cu părintele, şi ajunse în curte aci... Casele astea marĭ nu eraŭ făcute, şi cucoana Safta zăcea în odaia mare de jos din casele vechĭ, c'aşa era obiceiul p'atuncĭ.

Eŭ eram mititică şi mĕ luasem încet dupĕ taica. Când deschise uşa, în odae abia licărea o lumînare de seŭ, şi lumina roşiatică a foculuĭ arăta ca într'o flacără pe cucoana Smaranda pe pragul uşeĭ. Cât era de frumoasă, semăna ca un înger de la Dumnezeŭ ce venea să'ĭ aducă ertare întinzênd mâinile spre Simişoaia, care se ridică dupĕ pat cu un ţipĕt de l'oĭ auzi cât oĭ trăi!.

„Acuma pot să mor", zise, şi căzu pe spate între perinĭ.—Serdăreasa plecă ca gonită de o spaimă, şi nu eşise bine din casă, că femeile deschiseră ferestrele şi ţipaŭ jelindu-se că le-a murit cucoana.

Vezĭ că tot aşa era cum zisese ea că nu putea să-ĭ iasă sufletul pân' n'o ierta-o Serdăreasa. Mult a maĭ plâns boerul Grigore, săracul, că mult o maĭ iubise.

Acum 'ĭ maĭ rĕmânea un hop de sărit, că vrea să ia fata la el în casă s'o crească.

Cucoana Ilenuţa era mică, ca de treĭ anĭ. Se gîndea biet, cu cine să rĕmâe ea? Simişoaia a bĕtrână, dedese în ale copilărieĭ, fiu-sĕŭ Neculaĭ murise maĭ 'nainte, că de la el moştenise cucoana Moşia Floreştiĭ. Dă-ĭ încoa, dăĭ încolo, iar taica trebui să se roage de cucoana Smaranda s'o înduplece ca s'o ia în casă.

Parcă o vĕd şi acum când a adus'o. — Mititică şi cu roabele după ea. — Cucoana Smaranda, cum o zări, eşi în capul scăriĭ şi strigă: „Desbrăcaţi-o, nu

vreaŭ să intre cu nimic de la mă-sa în casa mea; în pielea goală, aruncaţĭ hainele dupĕ ea. Şi unde îşĭ desprinse singură giubeaua de samur ce o avea pe umerĭ, şi o aruncă peste scară la vale. O prinseră ţigăncile şi învăliră fata în ea de o aduseră sus. Iară Serdăreasa trămise după croitorul curţiĭ, că aşa era pe vremea aia, curţile boereştĭ 'şĭ aveaŭ croitorul lor, şi cum veni, îl puse să croiască haine pentru fată. Şi s'apucă cucoana cu ajutorul ţigăncilor şi'ĭ croiră rufe, şi lucrară toată ziua, de pînă 'n seară vĕzurăm fata îmbrăcată.

De atuncĭ a crescut'o printre copiiĭ ceĭlalţĭ şi nu făcea deosebire, că niciĭ unul nu era al eĭ; dar bietu Serdaru, pînă a închis ochiĭ tot pe cucoana Ilenuţa a iubit'o maĭ mult.

Se făcuse mare, se măritase, şi tot o maĭ juca pe genunchĭ, şi când se uita la ea iĭ veneaŭ lăcrimile în ochĭ, şi ofta, că'şĭ aducea aminte de cucoana Safta, că din câte dragostĭ avusese, ea fusese cea maĭ mare, şi cea din urmă.

ANA BĂLCESCU CULCER.

6. 3. 9. 2. 5. 4. 8. 1. 7. 11. 12. 10.

Pictură murală în Mănăstirea „Mihaĭ-Viteazul“ din comuna Strehaia, jud. Mehedinți, expusă la Expoziția de științe (1903) de d. N. D. Spineanu, institutor.

CRONICA

LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

La Expoziţia de ştiinţe din anul acesta Revista noastră a obţinut medalia de aur. E unica revistă literară care a avut o asemenea recompensă.

* * *

Analiza unuĭ raport de *Gr. G. Tocilescu,* broşură sub intitulată: *Intîmpinare adresată d-luĭ Ministru al cultelor şi instrucţiuniĭ publice*, contra unuĭ raport făcut de d. profesor Bogdan asupra manualuluĭ d-luĭ Tocilescu, *Istoria Românilor.*

Se ştie că în urma noilor regulamente, orĭ-ce manual didactic trebue să treacă printr'o comisiune permanentă, pentru a căpĕta încuviinţarea ministerială. D. Tocilescu fiind autorul cunoscutuluĭ manual de *Istoria Românilor*, după care de optsprezece anĭ studiază elevĭĭ claselor noastre secundare, s'a supus acesteĭ mĕsurĭ, şi cartea d-sale a căpĕtat de raportor, cum era şi firesce, pe d. Bogdan. D-sa, slujindu-se de anume argumente, declară nulă lucrarea d-luĭ Tocilescu şi recomandă d-luĭ Ministru al instrucţiuniĭ manualul unuĭ oare care Avramescu, necunoscut în sfera literaturiĭ noastre încă, avênd grije să dea şi publicităţiĭ în *Convorbirĭ literare*, importantul raport. Pe ce se întemeiază d-sa ? Pe frînturĭ de fraze denaturându-le înţelesul, pe afirmărĭ cutezĕtoare şi lipsite de fundament ştiinţific, pe care d. Tocilescu le rĕstoarnă cu argumentările cele maĭ logice. In raportul sĕŭ, d. Bogdan nu se sfieşte să învinuească pe d. Tocilescu „că nu ştie ce spune“, şi „dacă ştie ce spune“ apoĭ „e nesincer în ce spune şi ocoleşte cu intenţie adevĕrul“, că „e străin cu totul de instituţiile Europeĭ medievale, fără înţelegerea cărora

nu se poate explica nimic din istoria veche română", că ar fi comis „greşeli elementare de latineşte, erezii mari linghistice" şi alte ofense de felul acesta aduse unui profesor erudit, îmbătrânit în cercetări laborioase şi stimate în toată Europa.

Pentru a respinge acest manual din clasa a IV a învăţământului secundar, d. Bogdan invoacă mai întâi că e prea lung şi că ar veni, spre a fi predat în şcoală, 11 pagini de lecţiune !... In realitate însă, 130 de pagini din volum sunt ocupate cu 212 ilustraţii, hărţi, planuri etc.; cinci pagini de la urmă conţin încheerea şi peste 250 pg. sunt tipărite cu caractere mult mai mici care servesc numai ca lecturi explicative; deci, scăzêndu-se toate acestea, revin numai 3 pagini de lecţiune !... Un alt punct de acuzare este că d. Tocilescu nu s'a ţinut de regulament şi a pus şi pe urmaşii lui Mircea cel Bătrân pînă la Vlad Dracul, domnii de la Bogdan pînă la Alexandru cel bun şi urmaşii acestuia, pe Vlad Călugărul, domnii de la Radu de la Afumaţi pînă la Mihaiu Viteazul saŭ ceĭ de la Petru Rareş pînă la Aron Vodă. Regulamentul însă e precis şi prevede pe toţi domnii amintiţi de d. Bogdan. (Ţara românească de la Mircea pînă la Vlad-Ţepeş, Dăneştii şi Drăculeştii; Moldova de la Descălecat pînă la Ştefan cel mare etc., etc.). D. Bogdan mai spune că manualul d-luĭ Tocilescu coprinde şi lucruri ce nu se cer de loc prin program ca: Noţiuni asupra Daciei preistorice ş. a., pe care d-l Tocilescu a avut grijă să le tipărească cu *petit* şi deci nu sunt destinate elevilor; că în fine lipseşte din carte „Organizarea primitivă a ţărilor române", care în realitate se află subt titlul de „Starea Românilor de peste munţi de la venirea Ungurilor pînă în secolul al XVI (p. 239)." Incheerea d-luĭ Bogdan: „cum se vede, manualul d-luĭ Tocilescu nu ţine cont de principiile esenţiale ale programeĭ de cl. IV şi deci nu poate fi aprobat pentru această clasă. Să vedem dacă poate fi aprobat pentru cl. VIII liceală". Şi d. Bogdan continuă:

Manualul d-luĭ Tocilescu nu spune nimic despre configuraţia şi populaţia ţărilor, despre clasele sociale, despre cele două elemente politice: Domn şi boer, despre raporturile cu ţările vecine şi influenţa acestor raporturi asupra desvoltăriĭ interne, despre organizarea ţărilor române şi istoria lor culturală înainte de sec XVI. Ele se află însă în următoarele locuri: configuraţia şi populaţia ţărilor pg. 5-8; raporturile cu ţările vecine pg. 118; legăturile voevodatelor române cu regatul Ungarieĭ pg. 141; natura legăturilor dintre Ungaria şi Ţara Românească, pg. 149 şi tot aşa mai departe toate lipsurile remarcate de d-l. Bogdan se află în această carte (pg. 167, 263, 138, 144, 168, 144 etc.) Raportorul mai spune că lipsesc: capitolile despre cultura românească în I şi II jumătate a sec. XVII (aflate la pg. 358 şi 392) biruri şi populaţiunea rurală în sec. XVIII (pg. 424) năravurile în epoca fanarioţilor (pg. 426), cultura română în sec. XVIII (pg. 429), starea politică şi socială între anii 1820-1840 etc., găsind apoi că stilul d-luĭ Tocilescu nu este aşa de limpede, sobru şi elegant. Mai departe, d. Bogdan torturează frazele cărţiĭ, le sucește şi le denaturează în aşa chip, în cât caută să scoată vĕdit greşeli din peatră seacă. Astfel d-sa susţine că d. Tocilescu, numeşte pe Nicolae Alexandru Basarab rege şi împĕrat, cea-ce nu rezultă din spusele d-luĭ Tocilescu, care numai de departe îl compară cu un rege şi împĕrat, pentru a arăta prestigiul de care dînsul se bucura şi pe care îl atestă cronicarul florentin Villani, Patriarhul Constantinopolitan Philippe de Mezières, etc. Mai departe, d. Bogdan, urmând principiile nenorocite ale uneĭ şcoale noĭ, care caută să distrugă meritele tuturor Voevozilor mari aĭ neamuluĭ, susţine că nu e adevărat că Ştefan cel mare „ţinea în respect Moscovia şi Tartaria şi nici că dânsul era" judecătorul drept în destinele Europeĭ rĕsăritene, că nu e adevărat că Mihaĭ Viteazul a cuprins 25 de oraşe mari şi puternice şi că a ajuns până la porţile Constantinopoluluĭ. In privinţa luĭ Ştefan cel mare d. To-

cilescu s'a slujit însă de relaţiunile contimporane cele maĭ autentice şi anume: de relaţiunea florentinuluĭ Octavian Succi din 27 Iulie 1500 către Senatul Veneţieĭ, de a luĭ Zaharia Contarini din 20 Ian. 1502 şi de a luĭ Mathaeus Murianus din 7 Dec. 1502. Iar despre Mihaiŭ, scriitoriĭ contimporanĭ de şi străinĭ ca Walter Bisseliu, Thuan, pe care îĭ urmează d. Tocilescu, cu o maĭ mare exactitatea de cât savanţĭ ca d. Bogdan.

D. Bogdan afirmă că D. Tocilescu susţine că toţĭ domniĭ moldoveni din sec. XVI eraŭ niştе simpli mercenarĭ puşĭ ca să strîngă dăjdiĭ — ceea-ce nu e exact, căcĭ d. Tocilescu vorbeşte numaĭ de *ultimiĭ* domnĭ pe carĭ îĭ compară cu niştе mercenarĭ, ceea-ce e adevărat şi cu totul alt-ceva. Maĭ pune D-sa întrebarea dacă d. Tocilescu crede că fruntaria geografică a Romănieĭ se opreşte la sud de Balcanĭ (?), dacă pergamentele eraŭ scrise pe piele, dacă astăzĭ *ţara noastră* are un guvern model, lucrurĭ aşa de neînsemnate şi care nu meritä o atenţiune serioasă, maĭ ales că d. Tocilescu nu spune ceea-ce a înţeles D. Bogdan. Citează apoĭ grav şi erudit un pasaj din pedagogia practică a luĭ Herman Schiller, şi îl citează în nemţeşte pentru a ne speria şi maĭ mult, şi relevează apoĭ douĕ defecte capitale şi anume: D-sa (D. Tocilescu) nu ţine cont de rezultatele cele maĭ nouĕ, ba câte odată nicĭ de cele mal vechĭ ale istoriografieĭ noastre, în special de cercetările d-sale, ale d-luĭ Iorga şi ale d-luĭ Onciul.

Iată ce spune în special d. Bogdan: „Nu maĭ e permis astăzĭ a vorbi de domnĭ aĭ Românilor în stînga Dunăriĭ în sec. V, pe temeiul duceluĭ Ramunc din Niebelungenlied“ — pe care poem însă d. Tocilescu îl aduce *între* probele că Româniĭ din stînga Dunăriĭ aveaŭ domniĭ lor, după cum îl aduce şi d. Onciul în *Originele principatelor române* (pg. 21.) „Nu maĭ e permis, continuă d. Bogdan, a vorbi astăzĭ despre principatul Bîrladuluĭ pe baza cunoscuteĭ diplome de la 1134, pe care subsemnatul am dovedit-o ca falşă încă din 1889“. Că această diplomă e falşă e părerea d-luĭ Bogdan, pe care îl priveşte, dar pe care n'o împărtăşesc alţĭ savanţĭ ca d. Hasdeŭ care contestă „argumentaţia D-luĭ Bogdan“, (Negru Vodă Buc. 1898). Apoĭ: „Nu maĭ e permis a susţine ducatul Făgăraşuluĭ“—chestiune nelămurită însă de critica ştiinţifică; „confundă noţiunea de *Knez* românesc şi amestecă pe *bolochovesc* cu român“. In această privinţă d. Tocilescu e de părere cu d. Onciul şi Haşdeŭ. Alte zece puncte de acuzare sunt: că d. Tocilescu confundă oraşul cu cetatea, că zice „regat“ bulgar în loc de împĕrăţie“, că numeşte ca şi d. Onciul Oltenia ducat, că kinezatele pentru d-sa sunt domniate (D-sa zice însă: kinez în accepţiunea originară semnează *principe*, dar cu timpul se pierde odată cu însemnătatea instituţieĭ şi kinez designă pe primariĭ satelor, ba chiar pe ţăraniĭ liberĭ, pe moşneni,) că iar confundă pe comite cu voevod, că villa (sat) e identificat de d. Tocilescu cu francezul ville, decĭ: o greşeală elementară de latineşte. (Aicĭ greşeala e a d-luĭ Bogdan, de oare-ce sat în latineşte se chiamă *vicus* saŭ *pagus*), — că medievalul hospites coloniştĭ are la d-sa înţelesul ce l'a păstrat în limba română cuvîntul hospes; (fără să spună ce alt înţeles ar putea să aibă),—că iobog înseamnă supus la serviciĭ feudale (fără să spună cum ar putea să fie bine),—că protimisul e *retrait lignager* (ferindu-se să lămurească ce ar putea fi alt-ceva) etc. Acesta este modul de relatare al d-luĭ Bogdan: afirmă steril fără să lumineze, ferindu-se îngrozitor de a îndrepta închipuitele greşelĭ ale d-luĭ Tocilescu, pe care numaĭ le remarcă din depărtare şi cu intenţie.

D. Tocilescu răspunde maĭ departe punct cu punct şi celorlalte acuzaţiunĭ ce-i se aduc arătând în acelaşĭ timp ce este cartea luĭ Avramescu-Aguleti care 'i s'a opus, şi care nu e în fond de cât o imondă compilaţie a manualuluĭ sĕŭ, plină de afirmărĭ eronate, anacronisme şi vĕdită ignoranţă. Iar pentru a ilustra şi maĭ

bine ce însemnează astfel de raporturĭ vom da aicĭ tot părerea D-luĭ Bogdan, publicată cu ocazia uneĭ ediţiĭ anterioare a cărţiĭ pe care o reeditează astăzĭ: „... „Faptele descrise în tot coprinsul manualuluĭ sunt exacte ; expunerea lor este uşoară, corectă şi atrăgătoare chiar. D. Tocilescu, care până acum a publicat numaĭ studiĭ de erudiţiune greoae şi inaccesibile pentru marea majoritate a publiculuĭ, a ştiut să expună esenţa acestor studiĭ într'un chip apropiat cu cunoştinţele şi intiligenţa şcolarilor din clasele secundare. Zicem din clasele secundare, căcĭ pentru clasele primare materialul ni se pare prea întins şi prea greŭ de înţeles... Manualul va fi însă de mare folos pentru învĕţătoriĭ primarĭ, care vor şti să introducă în expunerile lor din clasă unele detaliurĭ, ce nu se află în manualele obicĭnuite după care învaţă şcolariĭ". Maĭ departe D. Bogdan constată cu admiraţie că în manualul d-luĭ Tocilescu se face pentru întâia oară cât maĭ vĕdită continuitatea istorieĭ ţărilor noastre pînă la întemeierea principatelor, că stabileşte o cronologie exactă, că nu lasă nimic de dorit şi e cel maĭ bun manual din câte avem. — Aceste fapte grăesc destul de elocvent şi numaĭ continuăm cu comentarea lor ; ne miră însă că d. Ministru al instrucţiuniĭ, care a fost pus în curent de procedeele d-sale, ĭ-a încuviinţat concluziunile, respingênd manualul d-luĭ Tocilescu.

* * *

Podoabele, toaleta şi petrecerile uneĭ elegante de d. *Ion Kalinderu.* (Din analele Academieĭ române. Bucureştĭ 1903). — Sunt cunoscute cercetările întreprinse de d. Kalinderu asupra vieţiĭ intime romane, în toate fazele eĭ. D-sa a studiat în alte precedente publicaţiĭ mijloacele aşa de curioase ale împodobiriĭ figuriĭ. In publicaţia de faţă d. Kalinderu ne întroduce în buduarul uneĭ elegante. Moda a început să varieze şi toaleta s'a rafinat extra-ordinar în Roma decadentă, aşa cum o sintezează în romanul sĕŭ *„Quo vadis"* Sienkiewicz. Dar podoabe şi obiecte de toaletă existaŭ încă din primele veacurĭ ale imperiuluĭ şi d. Kalinderu, începênd cu studierea lor, se ocupă cu cununile de florĭ şi plantele mirositoare, ilustrând spusele d-sale cu măestre icoane luate din picturile Pompeilor, şi din care reproducem şi noĭ câteva.

Ornamentul cu coroane era introdus de la Grecĭ, la care iniţiaţiĭ apăreaŭ împodobiţĭ cu ele şi unde exista o seamă întreagă de meseriaşĭ împletitorĭ de coroane numiţĭ *stefanoplekiţĭ.* Autorul se ocupă apoĭ cu florile şi buchetele, arĕtând în ce împrejurărĭ se purtaŭ, la ce serbărĭ şi cuĭ anume se cuvineaŭ. Coroanele poeţilor triumfătorĭ eraŭ de frunze de stejar, de măslinĭ, de dafinĭ, de mirt. Războiniciĭ purtaŭ coroane de dafinĭ, coroane ovalis, oleagina obsidionalis, civica, muralis, navalis, classica saŭ rostrata vallaris etc. Ele se dedeaŭ maĭ mult ca rĕsplată morală de oare ce n'aveaŭ maĭ nicĭ-o valoare bănească. Dar coroane se maĭ dădeaŭ şi la alte împrejurărĭ solemne ca la ziua naşterĭi, la ospeţe, etc. Maĭ târziŭ se făcură coroane de aur, cu pietre scumpe, de fragmente de coroane pictate şi de alte metale ; ele se prindeaŭ în pĕr cu ace de aur, adesea împodobite la vîrf cu mărgăritare, numite „acus discriminalis", une-orĭ scobite şi putênd să conţină otravă. O altă podoabă la modă a elegantelor romane eraŭ sprîncenele şi se întrebuinţaŭ diferite boelĭ pentru văpsirea lor.

O mare varietate de juvaeruri s'aŭ descoperit de archeologĭ : diademe, plăcĭ de aur, perle şi cerceĭ, care uneorĭ costaŭ fabulos de mult. Eraŭ apoĭ inele cu camee, şi d. Kalinderu dă seamă de preţiosul inel al luĭ August aflat în muzeul din Florenţa, lanţurĭ de aur frumoase şi lungĭ şi brăţărĭ cu forme diferite. Din Orient s'a introdus ca podoabă *vĕlul,* care la început a fost o podoabă exclusivă a preoteselor şi a virginelor şi tot din Orient provin la Romanĭ şi deosebitele farduri

saŭ sulimanurĭ şi parfumurĭ; camerele Romanilor aveaŭ fîntînĭ cu ape mirositoare, nardul şi lotus îşĭ înălţaŭ aromele lor; ba chiar abuzêndu-se de ele se dădură edicte imperiale prin care li se interzicea vînzarea. Tot în numĕrul ornamentelor d. Kalinderu prenumĕră şi panglicele, mitrele şi semimitrele, calanticele, ace cu perle, reticulele şi reţelele; iar ca obiecte accesorii sunt oglinzĭ, ligheane, parfumurĭ şi vase de parfumurĭ, evantaluri, casete diferite. S'a descoperit chiar o lădiţă de argint care conţinea toate lucrurile întrebuinţate de vechiĭ Romanĭ la toaletele lor şi o alta maĭ mică împodobită cu diferite chipurĭ alegorice. In urmă, d. Kalinderu se ocupă cu alifiile care slujeaŭ la îndreptarea sbîrciturilor remarcând pasagiile scriitorilor satiricĭ care le biciuiaŭ şi descrie prăvăliile parfumorilor, precum şi chipul în care matrona încunjurată de sclavele sale îşĭ făcea toaleta. In acest timp în jurul eĭ sclavĭ piticĭ numiţĭ „stilpones“ saŭ „moriones“ făceaŭ diferite gimbişurĭ ca să le distreze, şi după ce trece în revistă rafinatele obiceiurĭ ale acesteĭ societăţĭ afinate sfîrşeşte cu petrecerile eĭ zgomotoase şi triviale. Apreciem în acest studiŭ metoda şi claritatea cu care procedează totdeauna d. Kalinderu, precum şi siguranţa cunoştinţelor d-sale în vechea archeologie; asemenea cercetărĭ erudite sunt foarte rare în ştiinţa noastră şi d. Kalinderu este unul dintre ceĭ dîntăĭ, dacă nu singurul lor cercetător. Iar lucrarea de faţă pare una din cele maĭ cizelate chiar între lucrările sale pururea îngrijite.

* * *

Minunea din drumul Damascului de *Grigore Pişculescu* (Bucureştĭ 1903 Tip. Minerva). Autorul acesteĭ teze, d. Grigore Pişculescu, este un distins licenţiat al Facultăţiĭ noastre de teologie şi în privinţa căruia nu se pot spune decât cuvinte de laudă. D-sa face apologia miraculoaseĭ întîmplărĭ (povestită în faptele apostolilor cap. IX v. 3—32) care a făcut din Paul sutaşul, primejdiosul vrăjmaş al luĭ Crist, unul din ceĭ maĭ marĭ propăvĕduitorĭ aĭ doctrineĭ sale. Autorul se întemeiază pe diferite argumentărĭ dogmatice şi întîmpină cu ele treĭ aserţiunĭ liber cugetătoare: saŭ că e un neadevĕr, saŭ că e o amăgire, saŭ că e o halucinaţie. Argumentele d-luĭ Pişculescu ar merita o examinare largă din punct de vedere teoretic; şi aceasta pentru că prisma sa de vedere este maĭ întinsă. Şi anume d-sa recunoaşte drepturile ştiinţeĭ pozitive în sfera materială, deşi explicările acestuĭ fenomen ultramondial i se par insuficiente. Probează astfel că şi-a păstrat independenţa conştiinţiĭ în mediul în care şi-a făcut educaţia sufletească şi intelectuală. Printre punctele de combătut, d. Pişculescu trebuia să maĭ înscrie încă unul, dar poate cel maĭ redutabil: *efectul medianimic*. Intr'adevĕr; în timpul din urmă fenomenele spiritiste sunt foarte studiate şi între adepţiĭ lor se află la noĭ, cum se ştie, şi d. Hasdeŭ, cea maĭ ingenioasă minte a cugetăriĭ româneştĭ. Nu voim să ştim însă dacă *Minunea din drumul Damascului* e un miracol, adică o *abatere de la legile natureĭ*; respectăm convingerea d-luĭ Pişculescu întru cât e pornită dintr'o ardoare curată şi idealistă; remarcăm numaĭ că nu pare un fenomen extraordinar întru cât ştiinţa a izbutit să reproducă astăzĭ multe fapte hiperfizice. Intr'adevĕr, în scripturĭ se caută a se interpreta minunile luĭ Isus Cristos ca o probă a divinităţiĭ sale maĭ mult decât fulgerătoru'ĭ cuvînt. Această argumentare e dezastruoasă însă pentru dogmatism şi minunile pot fi rezultatul unuĭ fluid special, luat din fluidul cosmic radiant. Teoria aceasta tinde să fie confirmată şi de ultimele senzaţionale descoperirĭ: ale d-luĭ şi d-neĭ Curie, a radiuluĭ şi d-lor Charpentier şi Blondlot, a emisiuniĭ de fluid omenesc. (Fluidul odic al luĭ Reichenbach). Intr'adevĕr, printr'o asemenea energie se poate reproduce cum s'aŭ şi reprodus, nu numaĭ lecui-

rile bolnavilor din Evangelie, ci şi încă următoarele fenomene considerate acolo ca minuni: magnetism, somnambulism, extaz, vedere dublă, hipnotism, catalepsie, anestezie, transmisiunea cugetării, preştiinţă, vindecare instantanee, posesiune diabolică, spectre şi transfiguraţiuni, etc.

E înflorit şi caracteristic stilul d-luĭ Pişculescu; de o simetrie şi disciplină personală, une-orĭ el pare însă cam obscur prin lirismul desfăşurat; iată un crâmpeiŭ în care d-sa zugrăveşte declinul Romeĭ decadente: „Roma, încununată cu dafin muiat în sânge, ospăta fără sfîrşit subt umbrarul purpureĭ imperiale; Pavel şi soţiĭ luĭ în Evangelie vor ajunge s'o convingă că împărăţia luĭ Dumnezeŭ este altceva decât mâncare şi băutură, decât vărsărĭ de sânge şi luxurĭ. Şi Roma, desfrînata cea mare care, înveştmîntată în byssus şi purpură şi împodobită cu piatră preţioasă şi mărgăritare, vărsa din păhar de aur vinul desfrînăriĭ eĭ tuturor noroadelor pământuluĭ, va cădea pocăită la picioarele Mîntuitoruluĭ şi Magdalenă prooroc ită în Magdalena le va scălda în lacrămĭ de credinţă". Sperăm şi dorim ca d. Pişculescu să continue să întrupeze încă în frazele sale de florĭ şi alte opere şi alte ideale în evoluţia literaturiĭ noastre, în care credem că are rezervat un loc de onoare.

* * *

Câteva clipe, poeziĭ de *Artur Stavri* (Bucureşti, Leon Alcalay, editor, 1904). Autorul acestor versurĭ e un poet modest. Aceasta înseamnă mult în actuala fază a literatureĭ noastre, în care sunt mulţi nepoeţi cutezătorĭ. D. Stavri a maĭ publicat versurĭ, pe care sentimentaliĭ le-aŭ citit şi le-aŭ stimat. Şi acest volum va avea aceeaşi ursită. Peste tot e o cumpătare de expresiĭ şi de imaginĭ, care face mare contrast cu violentele inspiraţiĭ ale celor maĭ mulţĭ din poeţiĭ noştri. Sub alte împrejurărĭ d. Stavri ar fi putut fi un pictor, un pictor impresionist. Aşa de des şi de bine descrie natura, seara, dimineaţa, câmpurile şi frunzişurile tainice. O notă particulară, un fin văl de melancolie le înfăşoară pînă la sfîrşit.

Arare-orĭ zîmbeşte d-sa şi parcă şi atuncĭ e trist. Viaţa poetuluĭ fi-va tot aşa de închisă ca toamna pe care o cântă?

Prin toamna crînguluĭ de trecĭ
Zăreştĭ în crengĭ de liliecĭ
Câte un cuib uitat afară
Rămas de astă primăvară;

Zăreştĭ cum de pe'nalte stâncĭ
Câte-un stejar în văĭ adîncĭ
De-abea acuma se doboară
De trăsnetul de astă-vară.

Şi unde'ĭ tainic loc, te mirĭ
Găsind bobocĭ de trandafirĭ
Când vezĭ întregul câmp pustiŭ,
De unde florĭ aşa târziŭ?

...Ce dulce murmură mereŭ
In toamna sufletuluĭ meŭ
Duiosul cânt de-odinioară
Rămas din astă primă-vară

Când plâng nu-ĭ vre-o durere nouă
Rămîĭ cu braţele—amîndouĕ
Căzute'n jos, sdrobit ascult
Vre-o suferinţă de demult;

Dar într'o clipă-s iar copil
Sburdalnic ca o zi de April,
Cu suflet cald cu dorul viŭ,
De unde florĭ aşa târziŭ?

Şi această toamnă îl obsedează; e melancolia contimporană, covîrşitoare din literatura română. Noĭ nu o vom combate, cum în critică e adese orĭ tendinţa, de oare-ce frumuseţea tristeţiĭ e tot aşa de adîncă ca şi lumea bucurieĭ. Sfîrşind fe-

câţiva amicĭ ohavnicĭ vorbesc de altele, şi în afară de câte-va stale ale jurnaliştilor trimişĭ să facă dărĭ de seamă—staŭ triste şi negre ca nişte gropĭ de morminte.

Ce să maĭ vorbim de opera Teatruluĭ Naţional, opera Italiană, care revine, după 25 de anĭ de încercărĭ de operă Română, şi îşĭ reia locul pe scena Teatruluĭ Naţional ca în timpurile de primitivă memorie a impresarilor Serghiadi şi Franchetti? Ce să maĭ zicem când maĭ mult de cât atâta, după deficitele extra-ordinare din anul trecut şi din anul acesta, opera Italiană dată unor impresariĭ neexperimentaţĭ, amicĭ cu directorul Teatruluĭ Naţional, a ajuns la nişte scandaluri necunoscute încă în istoria Teatruluĭ nostru? Aşa nu odată în această ultimă stagiune, în momentul în care trebuia să se ridice cortina, artiştiĭ italienĭ refuzaŭ a intra pe scenă sub cuvînt că nu eraŭ plătiţĭ din trecut. Spectacolul se schimba şi publicul nostru bun şi îngăduitor, atât cât se afla în sală, trecea cu vederea peste ast-fel de dezordinĭ. Nu odată orchestra a refuzat să acompanieze pe artiştĭ sub acelaşĭ cuvînt că nu fusese plătită.

Acum aflăm una şi maĭ neauzită. Ni se spune că impresariĭ care s'aŭ distins atât de mult în stagiunea aceasta, lucrează pe capete împreună cu Directorul Teatruluĭ Naţional spre a face un contract de operă Italiană pe 3 anĭ! Aceasta în scop de a putea lua cu anticipaţie subvenţiunea acordată opereĭ româneştĭ pentru la anul, (?) şi de a-şĭ plăti în momentul de faţă cu acea subvenţiune prevĕzută în budgetul anuluĭ viitor artiştiĭ italienĭ neplătiţĭ anul acesta! Astfel de lucrurĭ a trebuit să le auzim sub ocrotirea noueĭ Direcţiunĭ a Teatruluĭ, în contra faptelor căreia protestăm din toate puterile.

AMATOR.

* * *

Ioan Manolache, unul dintre tineriĭ noştri colaboratorĭ, s'a stins acum o lună de o boală ce nu ştie să ierte. El lasă în urma luĭ o soţie şi 3 copiĭ în cea maĭ mare lipsă.

Cititoriĭ noştri îşĭ aduc aminte de sigur de nuvelele şi schiţele sale publicate în Revistă ca: *Moş Gheban*, *Vindecare*, *Spre Culme*, *Tăria Curţilor*... în care străbătea o extraordinară putere de observaţie, un simţ al realităţiĭ şi o vervă ce-l distingeaŭ printre literaţiĭ tinerĭ.

Talent care se accentua pe zi ce mergea, inteligenţă lucidă şi plină de bun simţ, fire discretă şi visătoare, iată calităţile de căpetenie ale celuĭ ce ne-a părăsit înainte de a-şĭ fi putut spune cuvîntul pe lumea aceasta.

El e un martir al timpuluĭ nostru inconştient de talentele sale.

Cu expresiunea dureriĭ noastre celeĭ maĭ viĭ către soţia şi copiiĭ sĕĭ, presurăm pe mormîntul luĭ câteva florĭ albe ca şi gîndurile luĭ de poet.

A.

* * *

UN CRITIC DE ARTĂ AL „EPOCEĬ"

D. AL. TZIGARA-SAMURCAŞ

In *Epoca* de Vineri 16 Ianuarie c. sub titlul ingenios: *Retrospective priviri asupra Expoziţiuniĭ retrospective*, d. Tzigara-Samurcaş scrie un foileton în care vorbeşte nu de *Expoziţiunea retrospectivă* a Societăţiĭ de ştiinţe, cum s'ar putea aştepta cineva, ci de douĕ articole apărute asupra aceleĭ expoziţiunĭ, unul bun, după d-sa, datorit „cunoscutuluĭ profesor şi scriitor, d-l Andreĭ Bârsean" şi publicat în „modesta revistă *Transilvania*, celalt rĕŭ „purtând iscălitura anonimă A. Costin şi apărut în „luxoasa revistă *Literatură şi Artă Română*". „Strecurarea luĭ

a acestuia din urmă), adaogă d-l Tzigara, în singura revistă care îmbrăţişează şi arta română, ne surprinde. Prezenţa luĭ nu s'ar explica, fără a fi scuzată prin aceasta, decât dacă am admite, că sub pseudoninul de maĭ sus se ascunde, după cum se şopteşte, însuşĭ Directorul Revisteĭ d-l N. Petraşcu".

Apoĭ ca sugestionat de divinaţiunea aceasta, D-l Tzigara lasă deoparte articolul cel bun al d-luĭ Bârsan şi se ocupă amĕnunţit de articolul cel rĕŭ semnat A. Costin, căutând astfel să rĕspundă, cel puţin în aparenţă, unuĭ vechiŭ şi trist principiŭ al junimismuluĭ.

Se ştie, în adevĕr, că junimismul a privit, tot timpul cât a fost în floare, nu asupra lucrărilor bune, ci asupra celor slabe ; pentru el, după pilda animaluluĭ ce desgroapă cadavrele, interesul de căpetenie a fost totdeaunda de a cerceta şi scoate în lumină nu ce era viŭ şi frumos în munca intelectuală românească, ci ceea-ce era născut mort saŭ diform. Admiraţia sinceră şi dezinteresată, cel maĭ înalt sentiment omenesc după dragoste, a fost necunoscută de şcoala aceasta. Jertfa tainică şi minunată a unor suflete ce uită totul şi îşĭ concentră întreaga lor gîndire spre realizarea unuĭ ideal, n'a fost înţeleasă de ea. De aceea privirea eĭ n'a pătruns niciodată prea adînc şi n'a avut urmărĭ fericite, ca tot ce rezultă dintr'o vedere mioapă pentru care sufletul lucrurilor rĕmâne ascuns. Principiul acesta convine îndeobşte naturilor neputincioase, care nu sunt în stare de a face nimic prin ele înseşĭ şi trăesc din slăbiciunile altora, dându'şĭ iluzia uneĭ superiorităţĭ cu care îşĭ măgulesc invidia şi vanitatea, fondul firiĭ lor.

Articolul fără însemnătate, despre care vorbeşte d. Tzigara, a apărut în No. din urmă al Revisteĭ noastre sub titlul *Expoziţiunea retrospectivă a societăţiĭ de ştiinţe*. El e scris, afară de cele câteva cuvinte de introducere, de un tînĕr începător în literatură, d. G. Dimitriu, fost elev, din întîmplare, al d-luĭ Tzigara, sculptor, absolvent al şcoaleĭ de Bele-Arte din Bucureştĭ, pe care noĭ, potrivit uneĭ norme ce ne-am impus din capul loculuĭ, am crezut că'ĭ bine să'l încurajăm, cum am încurajat maĭ pe toţĭ tineriĭ ce s'aŭ încercat a scrie. Articolul e, cum aŭ observat lesne cititoriĭ noştrĭ, o simplă nomenclatură, o înşirare a obiectelor, reprodusă după cataloagele expoziţieĭ. In intenţiunea noastră nu era decât a da o idee cititorilor de numĕrul obiectelor expuse, analiza lor amĕnunţită, ca valoare şi importanţă, fiind rezervată însuşĭ d-luĭ dr. Istrati, preşedintele societăţiĭ de ştiinţe, care a bine-voit să ne-o promită de la începutul expoziţiuniĭ, şi pe care vom publica-o în curînd.

Cuvintele d-luĭ Tzigara la adresa noastră nu ne ating prin urmare. Ele nu ating niciĭ pe d. Dimitriu, care n'a făcut, în enumerarea aceea, decât să repete aproape textual termeniĭ cataloagelor. Astfel :

Citaţia ironică care pare naivă d-luĭ Tzigara, privitoare la Colecţiunea Bănescu : „formată din *diferite* vase de pămînt de *diferite* forme şi mărimĭ găsite în săpăturĭ", este exact luată din catalogul oficial al d-luĭ dr. Istrati, pag. 198, rîndul 23, unde se zice : „Colecţiunea Bănescu, diferite vase de pămînt de diferite forme găsite prin săpăturĭ".

Citaţia, făcută pe acelaşĭ ton ironic, privitoare la armele d-luĭ General Brătianu, şi anume : „Un pistol de fabricaţiune prusiană, adunat de un contimporan (?) după câmpul de războiŭ de la Waterloo, din 1815", este textual reprodusă din catalogul d-luĭ General Brătianu, ca şi citaţia privitoare la : „Farfuriĭ şi crătiţe de pămînt smălţuite şi încondeiate," în faţa cărora, zice d. Tzigara, „exclamăm cu emfază" că : „Varietatea şi ordinea regulată în care aceste culorĭ sunt aplicate pe aceste vase, invederează o continuitate statornică în dezvoltările gustuluĭ artistic propriŭ românesc", care este luată şi ea cu exclamaţie cu tot şi fără niciĭ o schimbare de cuvinte, din zisul catalog glăsuind astfel : „Farfuriĭ şi crătiţe de pămînt smăl-

ţuite şi încondeiate, lucrate în ţară de către sătenĭ... Varietatea şi ordinea regulată în care aceste culorĭ sunt aplicate invedereză o continuitate statornică în dezvoltarea gustuluĭ artistic propriŭ românesc". (Pag. 2) Etc.

In gîndul ascuns al d-luĭ Tzigara a fost de sigur să lovească indirect în cataloagele d-lor dr. Istrati şi General Brătianu. Lucrul se adevereşte prin aceea că d-sa a citat pasagiile cele maĭ exact reproduse de noĭ din cataloagele d-lor; a voit oarecum să'ĭ lovească pe dinapoĭ, prefăcêndu-se că loveşte în altul. Asemenea lovituri aŭ un nume al lor şi denotă mult cavalerism...

In adevĕr, d. Tzigara se preface că loveşte în direcţiunea acesteĭ Reviste, dar, cu dibăcia-ĭ caracteristică, făcêndu-şĭ vînt, se loveşte singur.

Căcĭ, dacă e adevĕrat că: „strecurarea articoluluĭ în singura noastră revistă care îmbrăţişează şi arta română, *ne surprinde*", atunci nu poate fi adevĕrat că: „prezenţa luĭ nu s'ar explica decât dacă am admite că sub pseudonimul de maĭ sus se ascunde, după cum se şopteşte, însuşĭ directorul Revisteĭ d-l N. Petraşcu". Una din douĕ: orĭ te surprinde ceva neobicĭnuit, orĭ, dacă Directorul Revisteĭ, care scrie în orĭ-ce numĕr, te-a obicĭnuit cu felul luĭ de a scrie, bun saŭ rĕŭ, nu te maĭ surprinde. E clar pentru orĭ ce minte cât de slabă.

Neatinşĭ dar câtuşĭ de puţin de loviturile d-luĭ Tzigara şi lăsându-ĭ pe seamă zicătoarea franţuzească: cu „călcatul în strâchinĭ", ca o oglindă ce-ĭ va trebui, poate multă vreme încă, să încercăm a prezenta şi noĭ cititorilor *Revisteĭ*, cu toată repulsiunea ce avem de a ne ocupa de infirmităţile literaturiĭ, să încercăm a le prezenta pe închipuitul nostru războinic, pe cavalerul ale căreĭ lovituri isbesc atât de drept şi atât de inteligent. Să luăm, spre pildă, un articol oare-care din cele 5—6 scrise de d-sa în *Epoca* şi anume articolul intitulat *Stavropoleos*, imediat următor celuĭ de care e vorba maĭ sus [1]).

Acest singur articol isbuteşte să'ĭ deie portretul sufletesc cu o exactă asemĕnare.

Iată cum începe el:

„Bisericuţa Stavropoleos este din noŭ la ordinea zileĭ.

Ziarele ne aduc ştirea că administraţia Caseĭ Bisericilor, dorind a restaura Biserica Stavropoloes care poate fi considerată printre cele maĭ de valoare monumente bisericeştĭ din ţară, *a făcut să se fotografieze* toate părţile *esenţiale* ale acesteĭ bisericĭ şi obiectele care formează minunata decoraţiune *de* interior".

„Nu pentru întâia dată, însă, se răspândesc asemenea svonurĭ. *Acum câţĭva anĭ, nu e de mult,* s'a luat o deciziune *identică* şi s'a numit *inevitabila comisiune de experţi, afectându-se* chiar pentru lucrările pregătitoare suma de vre-o opt miĭ de leĭ, dacă nu mĕ înşel.

Atuncĭ, ca şi acum, ştirea a făcut ocolul preseĭ, îmbucurând pe toţĭ aceia carĭ maĭ păstrează cultul monumentelor vechĭ şi aŭ respectul tradiţiuniĭ.

Rezultatul aceleĭ însărcinărĭ, însă a rĕmas *necunoscut*, lăsând într'o nedumerită aşteptare pe naivĭ, carĭ maĭ aveaŭ oarecare încredere în activitatea aşa ziseĭ „Comisiunĭ pentru conservarea monumentelor". *Bunele intenţiunĭ aŭ fost puse la adăpostul vre unuĭ dosar,* iar biserica, lăsată în prada vremurilor, a *continuat să se deterioreze în ciuda protectorilor eĭ oficialĭ.* Nicĭ asupra întrebuinţărĭĭ sumeĭ alocate într'acest scop *nu s'a dat nicĭ o motivare:* ea a fost probabil *destinată* pentru răsplătirea munceĭ laborioase a comisiunilor de studiĭ. De soarta fotografiilor, de asemenĭ nu s'a ştiut nimic. In tot cazul, *dacă ele există, atuncĭ nu vedem de ce maĭ este nevoe ca acum după ce în răstimp de câţĭ-va anĭ clădirea s'a maĭ deteriorat, să se cheltuiască alţĭ banĭ cu noui fotografiĭ, carĭ cu cea maĭ mare bună voinţă nu pot da maĭ mult ca cele dintâiŭ. (!!)*

„*Singură neexistenţa acestora ar motiva o nouă fotografiere...* Şi în acest caz, să sperăm, *că* nu numaĭ la *această* operaţiune se va mărgini *de astă dată* solicitudinea *ce din noŭ* se arată faţă de *acest* monument!!."

Ce ziceţĭ de stilul acesta, de limba, de spiritul, de informaţiile exacte, de

[1]) Vezĭ pag. 674

ideile luminoase ale acestuĭ exordiŭ? Frazele cu oase moarte ca: „Nu pentru întâia dată se rĕspândesc asemenea svonurĭ". ...„Acum câţiva anĭ, nu e de mult!... ...„Atuncĭ ca şi acum" „Bunele intenţiunĭ aŭ fost puse la adăpostul vreunuĭ dosar"... „Dacă ele există, atuncĭ nu vedem de ce...„ *în acest caz* să sperăm că nu numaĭ la *această* operaţiune se va mărgini *de astă dată*, solicitudinea *ce din noŭ* se arată faţă de *acest* monument" ?...

Ar crede cineva că sunt o imitaţie dupĕ Licĭ Ventureano din *Noaptea Furtunoasă* a luĭ Carageale, cel cu: „Orice s'ar zice şi orĭce s'ar face... În van am spus-o şi o maĭ repetăm"...

Cum vi se pare limba din frazele: „A făcut să se fotografieze"... „obiectele care formează minunate decoraţiunĭ *de* interior"... ştirea a *făcut ocolul preseĭ*?. Biserica „a continuat să se deterioreze", etc., toate construcţiunĭ traduse cuvînt cu cuvînt din franţuzeşte şi spunênd uneorĭ contrariul de ceea-ce voeşte să zică cel ce le-a întrebuinţat ?.

Ce ziceţĭ de informaţiile sale atât de precize ca: „Acum câţĭ-va anĭ, nu este mult, s'a numit o comisiune de experţĭ", când se ştie că Ministerul a însărcinat, acum 4 anĭ, pe un anume architect cu ridicarea „releveurilor Bisericeĭ" şi facerea divizuluĭ restaurărieĭ eĭ? Şi afirmarea că: „s'a afectat chiar pentru lucrările pregătitoare vre-o 8000 leĭ", când se ştie că s'a hotărît architectuluĭ 12 mieĭ leĭ ?. Şi informaţia că: „rezultatul a rĕmas necunoscut", când se ştie că s'a făcut toate fotografiile, şi că toate desemnurile de „releveurĭ" şi toate mulajele în ipsos aŭ fost depuse la Minister, ba chiar din acestea din urmă o ediţie s'a depus şi la şcoala de architectură ?.

Cum vi se pare tonul ironic şi cuvintele de spirit din frazele: „s'a numit *inevitabila* comisiune de experţĭ", „biserica a continuat să se deterioreze în *ciuda protectorilor sĕĭ oficialĭ*", „de ce să se cheltuiască alţĭ banĭ cu alte fotografiĭ, care *cu cea maĭ mare bună-voinţă nu pot da maĭ mult ca cele dintâĭ ?*".

Ce părere aveţĭ în sfîrşit, de ideile fine din propunerea: „Nu vedem de ce maĭ este nevoe ca acum, dupĕ ce în rĕstimp de câţiva anĭ, clădirea s'a maĭ deteriorat, să se cheltuiască alţĭ banĭ cu alte fotografiĭ!!! Singură neexistenţa acestora ar motiva o nouă fotografiere "!!.

Din ce adîncime de gîndire resar astfel de ideĭ! De sigur fără sfatul acesta matur cugetat Casa bisericelor ar fi făcut alte fotografiĭ!.

Dar să urmărim maĭ departe articolul d-luĭ Tzigara; pasagiul de maĭ la vale ne va statornici pe eruditul, pe archeologul, pe esteticianul din d-sa.

„Inainte însă de a discuta felul operaţiuniĭ la care biserica va fi supusă, este absolută nevoe, *cred*, să ne dăm bine seama de adevĕrata eĭ *valoare artistică şi istorică*"... Această prealabilă restabilire a valorieĭ este cu atât maĭ necesară, înainte de a se lua o hotărîre definitivă, cu cât în cazul de faţă avem de a face c'o *reputaţie exagerată*, cu o *supra-evaluare a realităţiĭ*.

„Indrăznesc să mărturisesc aceasta fără temere de a fi bănuit că Stavropoleos *îmĭ e maĭ puţin scumpă* de cât celora, care nu o vĕd de cât sub forma unuĭ *superlativ absolut*" !...

Auziţĭ?... Apoĭ cu un aer de compătimire reţinută, continuă îndepărtând greşelile celor care vĕd biserica sub forma unuĭ superlativ absolut:

„Ne-am obicinuit să vorbim de „minunata" biserică, de acest „giuvaer al arteĭ bizantine" ca de cel maĭ important monument al ţărĭĭ repetând adese orĭ inconştient aprecierile unor călătorĭ pripiţĭ"...

„Unor asemenea împrejurărĭ, fără a maĭ enumera altele, datoreşte Stavropoleos reputaţiunea sa cea mare.

„Să nu ne facem însă iluziunĭ asupra temeiniciieĭ acesteĭ faime: *ea nu este pornită de cât dintr'un sentiment strîmt de patriotism local, bucureştean*".

Mai sus spunea că faima ei a pornit fiind-că am „repetat adese-ori inconştient aprecierile unor călători pripiţi“ !..

Ori-cum ar fi, să vedem lumina : pentru ce faima aceasta a bisericei nu-i de cât o iluzie :

„Privind dintr'o perspectivă mai generală şi căutând să dăm bisericuţei Stavropoleos, atât cronologiceşte cât şi din punt de vedere artistic locul ce i se cuvine într'o înşirare sistematică a tezaurilor artei pământene, vedem că ea ocupă în spre sfîrşitul lungii serii un locşor modest...

In ce stă această privire dintr'o perspectivă mai generală? Cronologiceşte, ia anul 1724 de d'asupra uşii bisericei, iar din punct de vedere arhitectonic, ne spune că „biserica nu prezintă nici una din acele particularităţi care să o ridice la rangul de tip model“.

Şi, cu toate acestea, un ignorant, anume arhitectul Antonescu, absolvent al şcoalei de bele-arte din Paris, diplomat al guvernului francez, neştiind părerea d-lui Tzigara, s'a riscat într'un studiu al său zicând că Stavropoleos ar fi un tip-model,

„De-ar fi să însemnăm, scrie d. architect Antonescu, în câteva monumente *tipice principalele trei puncte din drumul* făcut de arta bizantină în ţara Munteneasca, am începe şirul cu biserica domnească din Curtea-de-Argeş, am continua cu mânăstirea Dealului şi am sfîrşi cu biserica Stavropoleos“ [1] !...

Acum, care sunt cel puţin detaliele mai de seamă ale bisericei?

„Mult mai bine se prezintă, continuă d. Tzigara, ca ornamentaţie sculpturală“. Şi explică iar : „balustrada tindei are câmpuri intermediare sculptate *à jour;* pe ea se înalţă patru stîlpi ele ganţi încolăciţi cu ornamentaţiuni vegetale“.

Iată dar unul din secretele particulare ale bisericei. E e descoperire cu adevărat nouă. Sunt foarte rari la bisericile noastre balustradele cu câmpuri intermediare sculptate „à your“ şi cu „stîlpi încolăciţi cu ornamentaţie vegetală“!!!

Dar d. Tzigara precizează :

„Luate în parte sculpturele sunt rumoase şi interesante ; ele nu *suferă* însă comparaţia nici cu pridvorul paraclisului de la Văcăreşti“...

Toţi ştiam până acum dinpotrivă, că „luate în parte sculpturele nu sunt frumoase şi nici interesante, dar luate la olaltă, da ; precum ştieam tot contrariul, că ele *suferă* comparaţie cu pridvorul paraclisului de la Văcăreşti, fiind similare şi făcute din aceeaşi epocă.

Mai departe ;

„O bună şi frumoasă înfăţişare aŭ decoraţiunile picturale, *care ridică însemnătatea întregei biserici.*

Iată dar adîncul tainei! Iată în sfîrşit în ce stă însemnătatea bisericei Stavropoleos ! Cine ar fi gîndit-o ?

Şi ca să nu rămâe nici o îndoială ne limpezeşte amănunţit :

„Arabescurile ce învelesc faţada exterioară, şirul superior de medalioane cu portrete de-ale sfinţilor îi daŭ un caracter deosebit, o *cochetărie particulară ce lor* în bună parte se atribue *valoarea adevărată bisericei*“... „Un *îndoit* merit, al frescelor este de a fi avut norocul să scape nu numai de acţiunea vremurilor ci şi de mâna încă mai distrugătoare a oamenilor“.

Cine ar mai putea crede în urma acestor afirmări atât de categorice, că de-

[1] Vezi *Literatură şi Artă Română* an. VII pag. 122.

coraţiunile picturale ale bisericeĭ sunt refăcute în timpurile din urmă în mare parte de zugravĭ ordinarĭ ?.

Cu toate acestea, iar se 'ntoarce şi zice d. Tzigara : „Biserica e departe de a fi un reprezentant al *adevĕratuluĭ stil bizantin pur*“...

Să fie „*un adevĕrat stil bizantin pur*“, când toţĭ ceĭ în cunoştinţă de cauzz ĭĭ daŭ preţ fiindcă nu e tipul bizantin pur, ci un bizantin pământean.

Şi nu uitaţĭ că domnul e profesor de istoria artelor la şcoala de bele-arte din Bucureştĭ !

Mărturisim că noĭ care suntem nevoiţĭ a citi multe lucruri, rare-orĭ ni s'a întîmplat să vedem pe cineva cu pornirea de a voi să dovedească că are ceva în cap şi să isbutească a dovedi contrariul ?

Care va să zică nicĭ archeologie, nicĭ estetică, ci numaĭ câteva banalităţĭ auzite din gura altora, care-l arată foarte departe de a bănui măcar în ce stă frumuseţea bisericeĭ Stavropoleos.

In sfîrşit să vedem cel puţin logica gîndiriĭ sale. Un om poate să nu ştie s scrie, poate să nu ştie ce să scrie, dar ar putea să'şĭ aşeze banalităţile cu şir.

Făcênd dar abstracţie de tot ce ne-a spus până aicĭ, să întrebăm pe d. Tzigara ce măsurĭ vrea d-luĭ să se ia cu Stavropoleos, ce ne propune ? Să ştim cel puţin ce e de făcut cu monumentul acesta, atât de important pentru ţară, fiind o „supraevaluare a realităţiĭ“ din punct de vedere românesc, dar care nu poate fi „destul de apreciat“, adică „pentru care nicĭ un sacrificiŭ nu este prea mare“ din punt de vedere bucureştean ? Vrea d-sa să-l restaurăm ? Vrea să-l conservăm aşa ca ruină ? Vrea să-l dărîmăm ?.

Eĭ bine, răspunsul sĕŭ e consecvent apreţierilor sale. Logica, se ştie, a fost totdeauna partea tare a junimismuluĭ.

„In cazul de faţă, zice hotărît d. Tzigara, ne putem prea bine mulţumi cu o simplă consolidare a bisericeĭ şi conservarea eĭ în starea actuală cu singura condiţiune formulată maĭ jos...“

Şi anume :

„Să i se reconstruiască cadrul în care era odinioară, să i se redea fondul pe care se profila şi cu care împreună a fost plănuită de la început.

Părăsită cum este într'o megişie cu totul schimbată, copleşită de colosurile moderne ce o umbresc, biserica se presintă în cele maĭ nepriincioase condiţiunĭ. Adevĕrata eĭ valoare i se va da numaĭ atuncĭ, când se va înconjura de un patrat de clădirĭ, după cum de altmintrelĭ ştim că a şi fost. Pentru perspectiva limitată a uneĭ curţĭ aŭ fost chiar probabil calculate proporţiunile cele micĭ ale bisericuţeĭ.

Terenul pe care s'ar putea realiza această reabilitare a architectureĭ pământene pare cu totul indicat : pe locul dărîmateĭ monastirĭ Sărindarĭ s'ar aşeza bisericuţa Stavropoleos şi de jur împrejurul eĭ s'ar ridica un vechiŭ han românesc, căruia nu i s'ar schimba de cât destinaţiunea !!!.

Nu vĕ reapare în minte Farfuridi tot a luĭ Carageale, Farfuridi de veselă amintire, cel care cerea revizuirea Constituţieĭ, „însă fără să se schimbe nimic ;“ orĭ să se revizuiască, „dar atuncĭ să se schimbe numaĭ pe icĭ pe colo şi anume în părţile esenţiale ?“

Câţĭ n'aŭ crezut că tipul acesta era cu neputinţă în lumea reală ?

Şi să nu socotiţĭ că e o farsă saŭ vr'o pagină din Apocalips? E textual articolul d-luĭ Tzigara, care vrea curat ca: de astă dată să ne mulţumim să se lase biserica pe loc cu condiţia s'o mute la Sărindarĭ, orĭ dacă o mută la Sărindarĭ să se facă alta din noŭ !... Şi iată chiar şi mijloacele cum s'o facem :

„Planul acesta se pare, la prima vedere, prea frumos dar şi prea greŭ pentru ca să poată fi realizat. Şi totuşĭ cred că poate rezista obiecţiunilor ce i s'ar aduce. Dislocarea bisericuţeĭ, rezervă

ce de la început am făcut, nu mai este o imposibilitate pentru ceĭ carĭ cunosc aplicarea sistemuluĭ Rückgauer"—Ce rîzĭ Mincule şi d-ta Gabrelescule? omul e foarte serios — „la ridicarea caselor şi întrebuinţarea curentă a specialiştilor „house-movers" pentru mutarea imobilelor. Asemenea operaţiunĭ sunt curente".

Sigur, cine n'a vĕzut monumente mutate — nu numaĭ în America dar şi în Europa ?".

In sfîrşit, alta şi maĭ şi !....

„A reclădi cu totul din noŭ, dupa cum este vorba, o biserică după chipul şi in proporţiile celeĭ a luĭ Stavropoleos şi a nu alege în acest caz *un alt tip maĭ frumos şi maĭ interesant* din bogata variaţie a modelelor din ţară ar fi să dăm architectureĭ pămîntene un testimoniŭ de paupertate„.

Auziţĭ enormitatea aceasta ? Fiind vorba de restaurarea bisericeĭ Stavropoleos „să alegem un alt tip maĭ frumos şi maĭ interesant" ?

Aşa dar, stil, spirit, informaţiĭ, ideĭ, erudiţie, logică, toate dovedesc că cel care a scris articolul nu'ĭ făcut să ţie condeiul în mână.

Tot aşa sunt şi celelalte câteva foiletoane ce le-a scris în *Epoca* şi care constituesc tot bagajul sĕŭ de critic de artă; tot aşa este şi cursul ce face la Şcoala de bele-arte, foiletarea căruia ne-a procurat într'o zi câteva momente de veselie.

Am putea lua orĭ-care alt articol al sĕŭ să 'l analizăm ast-fel şi să ajungem tot unde am ajuns cu Stavropoleos, am putea lua cursul sĕŭ de la Şcoală, am putea.. dacă viaţa n'ar fi prea scurtă.

Şi cu toate acestea, domnuluĭ acestuia, care e negaţiunea ridiculă a scriitoruluĭ, i se va permite încă şi mâine să'şĭ desfăşure pleava-ĭ de gîndire în *Epoca* actuală sub sufletească direcţie literară a d-luĭ Maiorescu !

O reflecţie însă care vine de sine: Ce crude sunt unele bĕtrâneţĭ! S'ar putea zice că ele întorc unele suflete pe dos. Era o vreme, când d. Maiorescu mătura afară din casa literaturiĭ—strigând „In lăturĭ"—gunoaele gîndiriĭ româneştĭ; astăzĭ tot maĭ mătură încă, dar s'ar părea că mătură din potrivă, din drum în casă !...

N. Petraşcu

CĂRȚI ȘI REVISTE STRĂINE

Oeuvres complètes de *Jules Laforgue* (vol. 2 : Poezii — 3 : Opere postume). In aceste opere se află acele inspirații ale luĭ Laforgue în care unește vechea inspirație populară, povestea și simbolul mitic cu arta cea maĭ aristocrată. Nicĭ o technică nu'l îngrijește; în potrivă cu verbul verlenian, cu maestoasa știință a luĭ Mallarmé, cu forma complicată a luĭ Gustave Kahn, cu inversiunile sensuale ale luĭ Rimbaud, cu ritmul luĭ Vielé-Griffin, el nu voește decât să cânte, să cânte cea-ce'ĭ iese înainte și numaĭ să cânte; iată un model de poezie melodioasă:

Quand ce jeune homm, rentra chez lui
Quand ce jeune homm' rentra chez lui
Il prit à deux mains son vieux crâne
Qui de science était un puits!
Crâne, crâne, riche crâne
Entends-tu la folie qui plane?
—Et qui demande le cordon
Digue dondaine, digue dondaine
Et qui demande le cordon
Digue dondaine, digue dondon!

Recitărĭ, declamație, recitărĭ și elocință, toate tac în rîsul sĕŭ muiat de lacrimĭ.

Avant la gloire de *Henri d'Alméras*. Conține biografiile luĭ: Dumas fils, Vallès, les Goncourt, Daudet, Maupassant, Verlaine, Mendès, Coppée, Richepin, Sardou, Halévy Lemaître, Faguet, Sholl, Claretie, Montépin, Malot, Zola, Anatole France, Theuriet, Bourget, Loti, Ohnet, Descaves, Georges Beaume, Barrés, Villy etc. Biograful alege puțin și face bine. După dînsul *gloria* a venit la Dumas fiul la 28 anĭ (La Dame aux Camélias), la Vallés la 49 (Jacques Vingtras), la Goncourt la 35 (Henriette Maré-

chal), la Daudet la 34 (Fromont jeune et Risler ainé) la Maupassant la 33, la Verlaine la 43, la Mendès la 28, la Coppée la 27 etc.

Histoire Socialiste (1789 — 1900) de *Jean Jaurès*, e o lucrare în care cunoscutul socialist francez arată că: Revoluțiunea franceză n'a fost definitivă, dar că ea a pregătit indirect venirea proletariatuluĭ; ea a realizat cele douĕ condițiunĭ esențiale ale socialismuluĭ: Democrația și Capitalul. Ea a pregătit prin urmare o nouă revoluțiune care va aduce forma societățiĭ socialiste; de la 89, Franța ar fi mers în fiecare zi către acest noŭ ideal. Jaurès studiază treptele acestuĭ progres. De la 89—48 triumfează burghezimea revoluționară. Când se liniștește burghezia se arată ideia socialistă; Fourier, Saint-Simon, Proudhon, Louis Blanc. Intre 48—71 intervalul e turbure și nesigur; teoreticianiĭ discută. După 71 idea socialistă începe a triumfa.

Les Musées d'Europe, de Gustave Geffroy. In lucrarea aceasta finul și subtitlul critic de artă francez, studiază galeria națională din Londra, acel muzeŭ care este un refugiŭ al păciĭ în mijlocul mulțimiĭ care aleargă după afaceri. Cu tot interesul ce aŭ diferitele școale de pictură reprezentate în această galerie, școala engleză atrage maĭ mult decât celelalte toate. Doĭ pictorĭ o înfățișează maĭ bine decât ceĭlalțĭ și anume: Hogarth și Turner. In lucrările celuĭ dintâĭ străbate ereditatea puternică a țăranuluĭ saxon ajuns cetățean al Londreĭ, omul pasionat de viață publică, observând trecătoriĭ pe uliți și prin piețe. Opera luĭ Turner nu e maĭ puțin adevĕrată decât a celuĭlalt, dar un adevĕr excepțional. Ca s'o înțelegem trebue să ne desbrăcăm de noĭ înșine și să intrăm într'alt suflet violent, înălțător și inflexibil. Tot așa Geffroy ne arată maĭ departe toate splendorile acumulate în salele galerieĭ naționale.

Le Symbolisme de Adolphe Retthé coprinde anecdote și amintirĭ dintr'una din epocele cele maĭ curioase ale literaturiĭ franceze. Debuturile școaleĭ simboliste, vicisitudinele eĭ ca și succesele eĭ sunt povestite în acest volum într'un stil plin de imaginĭ și concise în acelașĭ timp.

* * *

La Revue. 15 Decembrie. Publicistul Paul Pottier se ocupă într'un prim articol cu Proletariatul jurnaliștilor. Cine citește o gazetă nu'șĭ închipue prin câte penibile greutățĭ a trecut apariținea eĭ. Ziaristul este omul cel maĭ muncit dintre intelectualĭ și această clasă a început astăzĭ să aibă și proletariĭ ca și aristocrațiĭ sĕĭ. După autorul acestuĭ articol jurnaliștiĭ nu sunt decât niște amploiațĭ și un jurnal e pur și simplu o casă de comerț; aceștĭ amploiațĭ sunt împărțițĭ în douĕ categoriĭ: Ziariștiĭ însărcinațĭ cu o specialitate și aceia care fac reportajul. Ceĭ d'intâĭ sunt împărțițĭ astfel: Cameră, senat, Consiliul municipal, Tribunal, Rubricĭ militare, Teatre. Ceĭlalțĭ fac serviciul de informațiunĭ generale. Dintre toțĭ specialiștiĭ cel maĭ important e redactorul Camereĭ, care la ziarele cu mare tiraj are leafă de 1000 până la 1500 leĭ pe lună, 500 la cele maĭ puțin citite și 300 la cele micĭ. Ziariștiĭ tribunalelor aŭ de la 350 la 200 leĭ; numaĭ Figaro plătește 1500 leĭ; ceĭ militarĭ sunt puțin plătițĭ, de la 150 la 200 leĭ lunar. In ce privește criticul teatral, numaĭ la «Le Journal» Catulle Mendès e plătit anual cu 40.000 leĭ. Aceștia însă de sigur nu sunt proletariĭ ziaristicĕĭ.

Proletariatul ziaristic a fost provocat de scăderea prețurilor articolelor. Maĭ nainte o nuvelă, un articol de o persoană cunoscută eraŭ plătite la Le Journal de Xau cu 700 saŭ 500 leĭ; pe când astăzĭ negustorul Letellier care a succedat le-a coborît la 15 leĭ; poate va ajunge ca în țara românească unde nu s'a pomenit să se rĕsplătească munca intelectuală!. Nenorociți sunt însă ziariștiĭ de reportaj care primesc de la 150—200 leĭ pentru treisprezece ore de lucru și care riscă să'șĭ piardă repede locurile, solicitate de sute de candidațĭ. Câteva ziare plătesc cu rîndul, 15, 20 saŭ 30 banĭ, ceea-ce e și maĭ rĕŭ. Autorul examinează din toate punctele de vedere starea acestor mizeriĭ pe care

o găseşte demnă de plâns şi fără remedii.—*Léo Claretie* are în acelaşĭ numĕr un articol intitulat «Teatrul de societate» în zilele noastre în Franţa. E acel teatru de comedii uşoare şi graţioase care făcea deliciul curţiĭ de Valois, baletele regale ale luĭ Ludovic XIII şi Ludovic XIV. Teatrul micilor cabinete ale Doamneĭ de Pompadour, ale duceseĭ de Maine, ale ducelui de Orleans etc. Ele subsistă la Divonne, într'un mic teatru creat în 1858 de dr. Paul Vidard care juca comedie el însuşĭ. Chiar la Paris se joacă astfel de comedii în diferite centre şi micĭ teatre, pe care autorul le enumĕră şi le studiază cu competinţă. Iată cum descrie el un asemenea teatru, acela al conteseĭ de Béarn: «Priviţi marea sală, frumoasă şi goală, asemenea bolţiĭ uneĭ biserici clădită de piosul Constantin. Scărĭ de piatră conduc la tribunele albe; minunate covoare de Orient atîrnă din tavan, ca trofeele răpite necredincioşilor; o lumină întunecată se respîndeşte în vastul vas al misteruluĭ şi al reculegeriĭ şi pe scena în care a crăpat o parte din zid, apoĭ la oare-care serbărĭ vedeniĭ îmbrăţişate de femeĭ orientale, leşinate subt efluviile tremurânde ale uneĭ orchestre depărtate şi nevĕzute». Autorul constată dupĕ ce studiază pe larg subiectul sĕŭ, că în materie de comedie a societăţiĭ aŭ revenit frumoasele zile ale veaculuĭ XVIII, dar cu o mare deosebire în favoarea timpuluĭ nostru. Revista maĭ coprinde următoarele articole nu maĭ puţin interesante: *S. Hury-Menos:* Doamnă saŭ Domnişoară? un proces-secular; *Dr. Felix Regnault:* La suggestion sociale devant l'Etat; *K. Waliszewski:* Un caz de naturalizare literară; *G. Pellissier:* D. de Vogue şi P. Bourget. O mişcare intelectuală germană şi o bogată bibliografie franceză şi străină.

Revue bleue. Decembrie 1903. In studiul sĕŭ *De cealaltă parte a apeĭ.* Emile Faguet studiază nivelul moral al populaţiuniĭ Statelor-Unite, pe care îl găseşte foarte complex. Examinează maĭ întâĭ elementele din care această populaţie se compune, şi anume Germanĭ, Englezĭ, Irlandezĭ, Francezĭ, Italienĭ şi chiar Bascĭ (Uitat-a pe ovreĭ d. Faguet?). Populaţiunea nordică e maĭ puţin amestecată, fiind maĭ mult anglo-saxonă şi germană.

Acest studiŭ a fost prilejit d-luĭ Faguet de o carte a d-luĭ Carnegie şi un studiŭ foarte aprofundat şi documentat dintr'o revistă americană datorit d-neĭ Mariott Watson asupra femeeĭ americane. Cartea luĭ Carnegie poartă titlul *Sfaturĭ tinerilor oamenĭ pentru a face avere în mod cinstit*, şi Faguet examinează această carte în concordanţă cu idealul anglo-saxon: să câştige banĭ. In privinţa femeeĭ, articolul sus numiteĭ Doamne susţine că fata şi tînĕra americană nu sunt altceva decât maşinĭ de mâncat banĭ, maşinĭ foarte elegante, foarte politicoase, foarte lustruite şi foarte strălucite în afară. Egoistă, autoritară, voluntară, independentă şi individualistă pînă a fi chiar anti-socială, şi anarchistă, americana vrea *să trăească;* ea vrea să trăească, adică să se amuzeze, să se amuzeze numaĭ prin lux, călătoriĭ, serbărĭ, printr'o trepidare perpetuă, maĭ ales prin faptul foarte amuzant, cum se ştie, şi care are beţia sa de a cheltui banĭ şi de a'ĭ asvîrli cu amîndouă mâinele în tot felul de fantaziĭ. D. Faguet închee astfel interesantul sĕŭ articol: „Franklin recomanda maĭ cu seamă munca, economia, respectul de sine şi virtuţile domestice. Era el încă prea european, prea burghez de Londra? E posibil. Cu toate acestea nu cred că se poate rătăci mult urmând puţin vechea sa rutină. Ce ar zice Socratele american contemplând puţin poporu'ĭ iubit?

Mercure de France.—Ianuarie 1904. Intr'un articol asupra pictoruluĭ italian mort Segantini Revista aceasta vorbeşte de pictorul nostru naţional Grigorescu, punêndu-l printre personalităţile artistice europene.

La plume. Ianuarie 1904. Stuart Merill continuă studiul sĕŭ întitulat: *Amintirĭ asupra Simbolismuluĭ.* Priveşte începutul acesteĭ şcoale poetice de la 1885 încoace, când nimenĭ nu se interesa de poezie şi câţĭva idealiştĭ reductibilĭ se privaŭ de mâncare pentru a întreţine jurnale pe care nimenĭ nu le citea. Prima revistă simbolistă maĭ

trainică a fost «Lutèce». Apoĭ urmă „Basoche“ fundată, în Noembrie 1884 la Bruxelles de Henry de Tombeur şi avu de colaboratorĭ pe Mikhaeli Quillard, Ghil, Fontainas, Darzens, Merill. Aparițiia aceasta a stîrnit în presa franceză oare-care ridicul şi polemicĭ violente. Autorul se ocupă cu alte reviste, cu «Pléïade» din 1886, «Ecrits pour l'Art» a luĭ René Ghil şi Gaston Dubedat, etc. In general un articol foarte judicios şi clar. Poeme du Henri Degron: „Le livre du Berger“. Un fragment dintr'o aşteptată carte a luĭ Charles Doury: Les entretiens de M. de Fustanelle. Portrete: John Antoine Nau şi Charles Dumas.

La Revue de l'Art ancienet moderne, 10 Ianuarie, 1904,—cuprinde un interesant articol asupra luĭ Wiesler, Ruskin şi Impresionismuluĭ, datorit d-luĭ Robert de la Sizerane, — şi sub titlul *artişti contimporani*, un studiŭ asupra luĭ Leepold Flameng de Henry Havard, pe lîngă multe şi frumoase ilustrațiunĭ.

D. Spineanu.

CUPRINSUL

REVISTEI „LITERATURĂ ŞI ARTĂ ROMÂNĂ“

PE ANUL 1903

TEXT:

		Pagina
A.	Cronică: Direcţiunea Conservatoruluĭ; Reluarea seratelor Cercului Revisteĭ	272
	Ioan Manolache	706
„	Cronică: De la teatrul naţional	702
„	Mişcarea architecţilor românĭ	702
„	Analele Institutuluĭ Meteorologic	701
A. C.	Cronică: Impresiĭ muzicale, Enescu, Popovicĭ, D-şoara Şeinescu	90
„ „	Cronică: Sesiunea Academieĭ române (1903); Anecdote împĕnate de Th. D. Speranţia; România pitorească de A. Vlahuţă, traducere de d-şoara M. M. V.; Dina şi Dana, nuvelă de I. Gabrovan; Situaţia economică a Românieĭ de R. Mandrea.	200
Amator	Incă un cuvînt despre Teatrul Naţional . . .	501
„	De la Teatrul Naţional	699
Anghel D. . . .	Fantazie, *poezie*	582
Antonescu P. . .	Mânăstirea Cozia, *studiŭ*	119

		Pagina
Apostolescu I. N.	Iulia Hasdeŭ, *conferinţă*	423
„ N. Zoe	Basmul, *conferinţă*	71
Ascanio: . . .	Focşaniĭ	565
Baiulescu Maria .	Rĕmâĭ, Mărgăritarul, *versurĭ*	337
„ „ .	Stelelor	637
„ „ .	Iluziĭ	668
Bănescu Nic. . .	Teatrul la Grecĭ	233
„ „ . .	O excursiune în Italia	299
„ „ . .	«Perşiĭ» luĭ Eschyl	457
Bârsean I. . . .	Calăul, *poezie*	455
Becescu I. Florian	Scrisoare, Pe malul Argeşuluĭ, *poeziĭ*	295
Bengescu Maria	Un portret al luĭ Dimitrie Cantemir.	59
Costin A. . . .	Vinerea mare, *impresiĭ*	119
„ „	Expoziţiunea retrospectivă a Asociaţiunii de ştiinţe	408
Culcer-Bălc. Ana.	Profiluri din trecut	689
Demetriescu Ang.	Mihail Eminescu, *studiŭ*	359
„ „	Femeile luĭ Shakespeare, *conferinţă*	
Demetrius . . .	Casandra, Durere, *versurĭ*	268
Dimitrescu Marin	O nouĕ orientare a studiilor istorice în Germania	63
Dragomirescu I. .	Cronică: Pompei şi împrejurimile sale, *conferinţă* de *Gr. G. Tocilescu*	83
„ „	Nifon Mitropolitul, *studiŭ*	251
„ „	Stăpâna lumiĭ, *poezie*	679
Eminescu M. . .	O poemă dramatică inedită	521
Gabroveanu I. .	Cărturăreasa mahalaleĭ, *nuvelă*	260
Gheorghiu G. . .	Chestiunea Austro-Ungarieĭ	613
Gion-Ionnescu G.	Din istoria Basarabilor, *fragment istoric* . .	15
Grigorovitza Em.	Inrîuririĭ româneştĭ în limba Saşilor din Transilvania	34, 165
Haneş V. P. . .	Asupra luĭ Alexandru Russo	174
Hasdeŭ P. B. . .	O nevastă romîncă	1
Holda D. Ioan. .	Tăria curţilor, *nuvelă*	42
I. D.	Cronică: Societatea română de literatură şi artă	514
I. D. M.	Cronică: Incercărĭ critice de H. Sanielevicĭ; Cântece de V. Podeanu	349
Ionescu Take . .	In Carpaţĭ, *conferinţă*	209
Lecca G. H. . .	Actorĭ şi actorĭ, *conferinţă*	151
„ „ „ . .	Amoruri, *sonete*	405
Moldovanu Corn.	Cântec, *versurĭ*	346
„ „ .	Cad stelele, Pastel, *versurĭ*	509
Naum A. . . .	Luĭ Virgiliu, *sonet*	1
„ „ . . .	Anno CCXVI, *sonet*	148
N. C.	Cronică: Expoziţiunea pictoruluĭ G. Petraşcu	515

Pagina

Nestor I. . . . Cronică: Comediile luĭ Alecsandri, bibliotece populare 89
„ „ . . . Cronică: Starea economică a ţăranuluĭ român, *conferinţă de A. D. Xenopol* 197
„ „ . . . Cronică: Din bĕtrânĭ de *I. Slavicĭ;* Manoil de *Dimitrie Bolintineanu;* Vacanţiĭ, de *Maria Baiulescu;* Enciclopedia română; Mijloacele de investigaţiune ale meteorologieĭ, de *Stef. C. Hepites;* Vechile relaţiĭ ale Principatelor române cu Croaţia, de *Ilie Bărbulescu* 270
„ „ . . . Cronică: Calea robilor, *roman de S. Prasin;* O nevastă româncă de *B. P. Hasdeŭ;* Printre picăturĭ de *R. D. Rosetti;* Esquisses roumaines de *L. Bachelin;* Riria de *Al. Vojen.* 511
„ „ . . . Cronică: Analiza unuĭ raport de Gr. G. Tocilescu 696
Podoabele, toaleta şi uneĭ elegsnte de *I. Kalinderu.* Minunea din drumul Damasculuĭ de *Gr. Pişculescu.* Câte-va clipe, *de Artur Stavri.* Discursurĭ politice, de *C. Boerescu.* Eŭ rîz, tu rîzĭ, el rîde, de *G. Ranetti.* 698, 699, 700, 701
N. I. A. . . . . Cronică: Sima Stolniceasa, de *G. Ionnescu-Gion* 86
Nicolescu Elie Din genealogia familieĭ Ştirbeĭ. 178
„ „ In jurul luĭ Basarab Laiot 640
N. P. . . . . . Un bust luĭ August Treboniu Laurian; Expoziţiunea societăţiĭ ştiinţifice; Moartea luĭ Anghel Demetriescu. 349
Olanescu C. Dem. Din viaţa Teatruluĭ, *tabloŭ în versurĭ* . . . 99
„ „ „ România, ţara noastră. 277
Paez Don. . . . Chipurĭ şi Priveliştĭ, Scrisorĭ, Lila H. . . . 493
Petraşcu N. . . După echilibrarea bugetuluĭ 12
„ „ . . A doua expoziţiune a «Tinerimiĭ Artistice» . . 25
„ „ . . C. A. Rossetti. 113
„ „ . . Ioan C. Brătianu 227
„ „ . . Spiritul de partid politic la noĭ 290
„ „ . . Anghel Demetriescu. 397
„ „ . . Expoziţiunea pictoruluĭ G. Petraşcu. 671
„ „ . . Cronică: Un critic de artă al «Epoceĭ» *D. Al. Tzigara-Samurcaş* 600
Pitiş E. . . . . Freamĕt, *versurĭ* 68

Pagina

Polisu-Micşun. M. Spre Ideal, *piesă în 4 acte* 309, 467, 681
Ranea A. . . . Sinaia şi împrejurimile 341
Riria . . . . . Sfaturĭ 248
Riveanu D. . . . Cărţĭ şi reviste străine. 92, 204 273
Sanzio. . . . . Expoziţia Galeota. 202
Speranţia D. Th. Introducere în literatura populară română . . . 437
Spineanu D. . . . Cărţĭ şi reviste străine 353, 517, 710
Vojen Al. . . . Eternul cântec, Toamna, *versurĭ* 33, 41
„ „ . . . Aeternitas, Când rezemat, *poeziĭ* 224, 267
Xenopol Al. D. . Poeta Riria 585
Zamfirescu A. . Sonet, Inalţă falnic, Pustiŭ, *versurĭ* 193
„ „ . Cântec de seară 688

ILUSTRAŢII:

Antonescu P. . . Mânăstirea Cozia, *schiţă* 117
„ „ . . Faţada laterală şi planul mănăstiriĭ Cozia . . . 127
„ „ . . Mormîntul luĭ Mircea cel bĕtrân 135
„ „ . . Coloane de la mânăstirea Cozia 141
„ „ . . Rozete „ „ „ „ . . . 149
„ „ . . Sf. Apostolĭ (bolniţa) de la Mânăstirea Cozia, *schiţă* 163
Artachino C. . . Ţigancă cu Crinĭ — *Peisagiŭ* 8
Grant N. . . . . Ţărancă. — Biserică, seara 8
Loghi Kimon . . Baladă. — Portretul D-neĭ A. W. 22
Luchian St. . . Babă torcênd. — Peisagiŭ de toamnă 57
Petraşcu G. . . Colţ de stradă la Vitré. — Case vechĭ la Montreuil 31
Spaethe Oscar . Dorobanţ. — Pescar 69
Stahi D. C. . . . Alexandru Ioan Cuza, *portret* 411
Storck Fritz . . Moş Florea 38
„ „ . . . Statuetă, *portret*. — Portret 69
Strâmbu Ip. . . Cap de expresie. — Portretul D-şoareĭ G. . . 31
Vermont N. . . Horă. — Lupta pentru existenţă 57
Verona-Garg. A. Horă. — Ger. Ianuarie 23
* * * D-na Iulia Hasdeŭ, *portret* 1
Dumitru Cantemir 61
D. C. Ollanescu, *portret* 97
C. A. Rosetti, *portret* 111
Alexandru Russo, *portret* 174
Conac românesc 189
Monumentul luĭ I. C. Brătianu, ... 225
Cârciumă românească, la marginea drumuluĭ mare 231
Nifon, Mitropolitul Ungro-Vlahieĭ 251

	Pagina.
* * * Mânăstirea Horezu	249
Culă în Muscel	265
Vederea generală a Sinaeĭ	293
Biserica Sinaia	293
Castelul Peleş	307
Strada Carmen Sylva	307
Castelul Principilor	335
Castelul Foişor	335
Munţiĭ Jepĭ	339
Turmă de oĭ pe muntele Caraiman	339
Schitul de la Peştera Ialomiţa	347
Poiana Regineĭ	347
Anghel Demetriescu, *portret*	357
Vornicul Vasile Alecsandri cu fiiĭ sĕĭ Iancu şi Vasile	37
Familia Vorniculuĭ Alecsandri, *soţia*	403
Mihail Kogălniceanu, în 1864, *portret*	421
George Lazar, *portret*	421
Costache Negruzzi *portret*	435
Florica, *fiica luĭ Mihaiŭ Viteazul.*	453
Ioan Heliade Rădulescu, *portret*	465
Costache Negri *portret*	491
Ion Faca, *portret*	479
Ecaterina Kogălniceanu *portret*	499
Petre Poenaru, *portret*	507
Vedere la Nămăeşti.	537
Casă veche boerească.	563
Intrare de Mânăstire	583
Amoraşĭ florarĭ făcênd coroane de florĭ după o frescă din casa Vetiilor de Pompeĭ.	600
Amoraşĭ giuvaergiĭ, după o frescă din Pompeĭ	600
Penteu ucis de bacante, frescă la Pompeĭ	611
Femee cu evantaliŭ, după un vas antic	639
Diferite forme de evantaliĭ, romane	639
Oglindă după o pictură de pe un vas	639
Bacantă cu cerceĭ şi coroană	669
Femee cu o sticluţă de parfum, după un vas antic	669
Coroană de spice şi de mac, purtată de Iulia, fiica luĭ August	669
Pictură murală în Mânăstirea „Mihaĭ Viteazu din Comuna Strehaia	693

DIRECTOR: N. PETRAŞCU

BIBLIOTECA UNIVERSITĂŢII -IAŞI-